

T.C.

KIRŞEHİR AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

MUHAMMED B. ŞÂHKULU

YÛSUF U ZELÎHÂ

(İNCELEME-METİN-SÖZLÜK-TIPKIBASIM)

Saniye Rukiye DERE

DOKTORA TEZİ

KIRŞEHİR-2024

©2024-Saniye Rukiye DERE

T.C.
KIRŞEHİR AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

MUHAMMED B. ŞÂHKULU
YÛSUF U ZELÎHÂ
(İNCELEME-METİN-SÖZLÜK-TIPKIBASIM)

MUHAMMED B. ŞÂHKULU
YÛSUF U ZELÎHÂ
(REVIEW-TEXT-DICTIONARY-FACSIMILE)

Hazırlayan
Saniye Rukiye DERE

DOKTORA TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Seyfullah KORKMAZ

KIRŞEHİR-2024

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı doktora öğrencisi Saniye Rukiye DERE tarafından hazırlanan “*Muhammed B. Şâhşulu Yûsuf u Zelîhâ (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*” adlı tez çalışması 02/02/2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oy birliği ile DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Prof. Dr. Seyfullah KORKMAZ (İmza)

Üye Prof. Dr. Kudret ALTUN (İmza)

Üye Prof. Dr. Mahmut SARIKAYA (İmza)

Üye Prof. Dr. İbrahim YILMAZ (İmza)

Üye Doç. Dr. ALİ Kemal ŞAŞ (İmza)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2024

Prof. Dr. Cemalettin İPEK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin 1 (bir) yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../2024

Saniye Rukiye DERE

ÖZET

MUHAMMED B. ŞÂHKULU

YÛSUF U ZELÎHÂ

(İNCELEME-METİN-SÖZLÜK-TIPKIBASIM)

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan: Saniye Rukiye DERE

Danışman: Prof. Dr. Seyfullah KORKMAZ

2024 (XX+579)

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Jüri

Prof. Dr. Seyfullah KORKMAZ

Prof. Dr. Kudret ALTUN

Prof. Dr. Mahmut SARIKAYA

Prof. Dr. İbrahim YILMAZ

Doç. Dr. Ali Kemal ŞAŞ

Kaynağı İslami temellere dayanan Yûsuf u Zelîhâ kıssası Türk, Fars ve Arap edebiyatlarında oldukça ilgi görmüştür. Kıssa ders çıkarılması gereken, eğitici ve öğretici nitelikli hikâyelerdir. Kıssalar; dinleyenler için anlatılan hâdiselerden ders çıkarma, bilgi edinme, eğlendirme vb. aracı olarak kullanılmıştır. Bu çalışmanın konusu olan eserde, Hz. Yûsuf'un başından geçen hâdiseler işlenirken dini tahkiyeyi desteklemesi açısından pek çok ayet ve hadis dayanak olarak gösterilmiştir. Eserin çoğunluğu mensur olup, diğer kısımlar mesnevi tarzında yazılmıştır. Çalışmanın esasını, gerek muhtevası gerek söz varlığı gibi hususiyetlerden dolayı Eski Anadolu Türkçesi metinlerinden olduğu tespit edilebilen Yûsuf u Zelîhâ hikâyesi oluşturmaktadır. İncelenen eser, Eski Anadolu Türkçesine ait hususiyetleri yansıtması bakımından büyük bir önem arz eder. Dili genel olarak sade ve anlaşılırdır. Motifler açısından oldukça zengindir. Bu motifler geleneğe uygun bir biçimde ele alınmıştır.

El yazması olan kaynak, Kayseri ilinin Bünyan ilçesinde Mazhar HacipaŐaođlu'na ait özel ev kütüphanesinden temin edilmiş olup, yeg ne nüshadır. Giriş bölümünde müellif ve eserin kaynağı hakkında bilgi verilmiş devamında dil ve üslup özellikleri değerlendirilmiştir. Muhteva incelemesinin ardından ses ve Şekil  zellikleri ortaya çıkarılmıŐtır. Transkripsiyonlu metin bölümünde, Arap harfli metin Latin harflerine aktarılmıştır. Okuyucunun metni anlamasını kolaylaŐtırması bakımından sözlük çalışması ile sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Y suf Kısasası, Y suf ile Zel h , Eski Anadolu Türkçesi

ABSTRACT

MUHAMMED B. ŞÂHÇULU

YÛSUF U ZELÎHÂ

(REVIEW-TEXT-DICTIONARY-FACSIMILE)

P.H.D. THESIS

Preparer: Saniye Rukiye DERE

Advisor: Professor Dr. Seyfullah KORKMAZ

2024 (XX+579)

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School of Social Sciences

Turkish Language and Literature Department

Jury

Prof. Dr. Seyfullah KORKMAZ

Prof. Dr. Kudret ALTUN

Prof. Dr. Mahmut SARIKAYA

Prof. Dr. İbrahim YILMAZ

Doç Dr. Ali Kemal ŞAŞ

The parable of Yûsuf u Zelihâ, which has Islamic roots, has attracted considerable attention in Turkish, Persian and Arabic literatures. Parables are educational and instructive stories from which lessons should be learned. The parables were used for the listeners to learn lessons from the events narrated, to gain knowledge and to entertain, etc. In this text, which is the subject of this study, many verses and hadiths are cited as a basis to support the religious narrative while the events that happened to Hz. Yûsuf are processed. The majority of the work is in prose and the other parts are written in masnavi style. The basis of the study is the story of Yûsuf u Zelihâ, which can be identified as an Old Anatolian Turkish text due to its content and vocabulary. The analyzed work is of great importance in terms of reflecting the characteristics of Old Anatolian Turkish. Its language is generally simple and comprehensible.

It is quite rich in terms of motifs. These motifs are reviewed in accordance with tradition. The source, which is a manuscript, was obtained from the private home library of Mazhar Hacıpaşaoğlu in Bünyan province of Kayseri and it is the only copy. In the introduction, information about the author and the source of the work is given, and then language and stylistic features are evaluated. After the content analysis, the sound and morphological features were revealed. In the transcribed text section, the text in Arabic script has been transferred to Latin script. To enable the reader's understanding of the text, it is concluded with a dictionary study.

Keywords: The Parable of Yûsuf, Yûsuf and Zelîhâ, Old Anatolian Turkish

ÖN SÖZ

Milletlerin düşünce yapılarının ortaya çıkması kendi kültürel tarihlerine ait metinlerin tespiti ile mümkündür. Anadolu'da Eski Anadolu Türkçesiyle edebi değeri yüksek eserler kaleme alınmıştır. Söz konusu eserler içerisinde Yûsuf kıssaları önemli bir yere sahiptir. Bu yüzyıla kadar Türk, Arap ve Fars edebiyatlarında Yûsuf ile Zelîhâ konulu pek çok manzum ve mensur eser yazılmıştır. Hikâyenin günümüze kadar yazma geleneği halinde gelmesinin ana sebebi, şüphesiz ki kaynağını kutsal kitaplardan almış olmasıdır. Türünün ilk örneği kabul edilen Ali'nin Kıssa-i Yûsuf'undan itibaren değişen ve gelişen edebî süreçte ürünler daha da olgunlaşmıştır.

Bu çalışma Yûsuf ile Zelîhâ hikâyesi gibi henüz gün yüzüne çıkmamış olan eserleri inceleyip ilim dünyasına katkı sağlamaya yönelik bir düşüncenin ürünüdür. Başta aşk olmak üzere, kıskançlık, güzellik, sabır, merhamet, çaresizlik, ızdırıp, sevinç vb. gibi pek çok beşeri his ve hasletleri bünyesinde barındıran bu hikâyenin esas incelemeye seçilme sebebi, içerdiği bu duygu ve hasletler bakımından toplumun aynası olmasıdır. Bu çalışma ile Yûsuf ile Zelîhâ hikâyesinin içinde yer aldığı eseri Latin harflerine transkripsiyonlu bir şekilde aktarmak, muhteva ve yazım özelliklerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Gerek bu konuda yapılmış kaynak taramasında ve gerek araştırma sürecinde yapılan incelemelerde Yûsuf ile Zelîhâ hikâyesinin yer aldığı yegâne nüshanın daha önce kimse tarafından incelenmemiş olduğu görülmüştür.

Çalışmamızın esasını oluşturan bu hikâyenin yegâne nüshası, kıymetli Nermin Hacıpaşaoğlu hanımefendinin babası Mazhar Hacıpaşaoğlu'nun şahsî kütüphanesinde bulunmaktadır. İncelediğimiz metindeki ifadede eserin müellifinin Muhammed b. Şâhkulu olduğu belirtilmektedir. Kaynaklarda ve metinde Muhammed b. Şâhkulu'na ait başka bir bilgiye rastlanmamaktadır. Mensur olarak kaleme alınan ve içerisine küçük manzum parçalar yerleştirilen eserin yazılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Eski Anadolu Türkçesi dil ve üslûp özellikleri görülmektedir. Kullanılan dildeki arkaik unsurlardan dolayı 14. yüzyılın sonu 15. yüzyılın başlarında kaleme alındığı tahmin edilmektedir. Sade bir dille kaleme alınan eserin harekeli olması okumamızı kolaylaştırırken, yazımda müelliften kaynaklı bazı hatalar göze çarpmaktadır. Eserde ahlaki öğüt niteliğinde olan anlatılar, nasihatname niteliğindedir.

Söz konusu tez çalışması “Giriş”, “Muhteva”, “Yazım Özellikleri”, “Dil Bilgisi”, “Şekil Hususiyetleri”, “Metin”, “Sözlük” olmak üzere yedi bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde “Giriş” başlığı altında müellif ve eser hakkında bilgi verilmiş; Yûsuf u Zelîhâ hikâyesinin kaynağı, Türk edebiyatında Yûsuf u Zelîhâ hikâyeleri, Arap edebiyatında Yûsuf u Zelîhâ hikâyeleri, Fars edebiyatında Yûsuf u Zelîhâ hikâyeleri, eserin dil ve üslûp özellikleri, nüsha tavsîfi ve metni kurmada takip edilen esaslar ana hatlarıyla değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde Yûsuf ile Zelîhâ hikâyesi muhteva yönünden incelenerek hikâyenin ana hatları, hikâyede yer alan kahramanlar, hikâyenin mekan ve zaman mefhumları, mitler ve motifler ile dinî kişiler incelenmiştir.

Üçüncü bölümde “Yazım Özellikleri” başlığı altında ünlülerin yazım özellikleri, ünsüzlerin yazım özellikleri, hemzeli yazım, şeddeli yazım ve bitişik kelimelerin yazımı örneklerle incelenmiştir.

Dördüncü bölümde “Dil Bilgisi” başlığı altında ünlüler ve ünsüzler örneklerle incelenmiştir.

Beşinci bölümde “Şekil Hususiyetleri” başlığı altında isim, sıfat, zamir, zarf, edat, ünlem ve fiiller örneklerle incelenmiştir.

Altıncı bölümde “Metin” başlığı altında eserin transkripsiyonlu olarak Latin harflerine aktarımına yer verilmiştir.

Yedinci bölümde “Sözlük” başlığı altında ise metinde geçen kelimeler anlamı, yer aldığı sayfa ve satır numaraları ile birlikte alfabetik olarak incelenmiştir.

Eser, Latin harflerine transkripsiyonlu bir şekilde aktarılırken tespit edilen yazım yanlışları düzeltilmeye çalışılmıştır. Yanlış yazıldığı düşünülen kelimelere dipnotta yer verilmiştir. Metin içerisinde geçen ayetlerin Kur’ân-ı Kerim’de hangi sûrede yer aldığı Türkçe meali ile birlikte dipnotta belirtilmiştir.

Son olarak “Kaynakça” başlığı altında çalışmada yararlanılan kaynaklar sıralanmış ve “Öz geçmiş” ile çalışma sonlandırılmıştır.

Doktora tez çalışmamın her aşamasında bana yol gösteren, daima beni motive eden, gerekli kaynakları temin etmemde yardımını gördüğüm kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Seyfullah KORKMAZ'a sonsuz şükranlarımı sunarım.

Tez konunun belirlenmesinde bana destek olan, her zaman sonsuz teşviklerini gördüğüm, bilgi ve birikiminden istifade ettiğim, zihnimde ve gönlümde unutulmaz yere sahip

olan değerli hocam Prof. Dr. Kudret ALTUN'a en içten duygularımla minnet ve Őukran borçluyum.

Kaynağın esas sahibi olan, ilim ve bilgi yolunda kendini geliŐtirmekten geri durmayan, el yazması eserlere merak salmıŐ olan, yaŐamım boyunca rahmet ve minnetle anacağım Mazhar HACIPAŐAOęLU'na vefa borcum bākıdir. Mazhar HACIPAŐAOęLU'nun kızı kıymetli Nermin HACIPAŐAOęLU'nun bu kaynağı ilim dūnyasına tanıtabilmem için vermiŐ olduğu imkan dolayısıyla bilhassa teŐekkūr ederim.

Metinle ilgili bazı zorlukları aŐmamda yardımcı olan, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen pek değerli hocam Prof. Dr. Mahmut SARIKAYA'ya teŐekkūrlerimi sunarım.

Sadece eęitim oęretim hayatımda deęil her zaman yanımda olan, çalıŐma sūrecinde kendisini ihmal ettięim eŐim Őner DERE baŐta olmak ũzere tūrlū sıkıntılarla uzayan çalıŐmamın her anında, yorulduęum ve pes ettięim vakit teŐvikleriyle gayretimi artıran annem, babam, kız kardeŐlerim ve ŐZALP ailesinin her bireyine saygı ve sevgilerimi sunarım.

HazırlamıŐ olduğum tez çalıŐmamı, yaŐadıęım tūm zorluklara rağmen benimle kalmayı seçen bebeğime ithaf etmek istiyorum.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	x
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	xix
KISALTMALAR	xx
BÖLÜM I	1
1. GİRİŞ	1
1.1.ESERİN MÜELLİFİ HAKKINDA BİLGİ.....	1
1.2. ESER HAKKINDA BİLGİ.....	1
1.2.1.Yûsuf u Zelîhâ Hikâyesinin Kaynağı.....	1
1.2.2. Edebiyat Tarihinde Yûsuf ile Zelîhâ Hikâyeleri	12
1.3. ESERİN DİL VE ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ	19
1.4. ESERİN NÜSHA TAVSÎFİ.....	20
1.5. METNİ KURMADA TAKİP EDİLEN YÖNTEM	22
BÖLÜM II.....	24
2. MUHTEVA YÖNÜNDEN İNCELENMESİ.....	24
2.1. HİKÂYENİN ANA HATLARI	24
2.1.1. Hz. Yakûp ile Hz. Yûsuf Arasındaki Ayrılığın Sebebi	24
2.1.2. Hz. Yûsuf'un Rüyasını Hz. Yakûp'a Anlatması	24
2.1.3. Hz. Yakûp'un Hz. Yûsuf'un Rüyası için Kur'a Salması.....	24
2.1.4. Hakk Te'âlâ'nın Hz. Yûsuf'u Kardeşlerinin Eline Bırakması	25
2.1.5. Hz. Yûsuf'un Kuyuya Atılması	25
2.1.6. Hz. Yûsuf'un (Kardeşi) Rûbîl'den Arzusu.....	26

2.1.7. Hz. Yûsuf'un Merhameti	26
2.1.8. Hz. Yûsuf'un Teslimiyeti.....	26
2.1.9. Hakk Te'âlâ'nın Hz. Yûsuf'a 'İzzet ve Devlet Vermek İstemesi	27
2.1.10. Hz. Yûsuf'un Kardeşlerinin Hz. Yûsuf'un Rüyasından Haberdar Olması.....	27
2.1.11. Hz. Yûsuf'un Hak Te'âlâ'nın Buyruğunu Yerine Getirmesi	28
2.1.12. Hz. Yûsuf'un Kardeşlerinin Hz. Yakûp'un Gönlünden Hz. Yûsuf'un Sevgisini Çıkarma Planları	28
2.1.13. Hz. Yûsuf'un Kardeşlerinin Hz. Yûsuf'u Sahraya Götürmeye Karar Vermeleri..	29
2.1.14. Hz. Yûsuf'un Kardeşlerinin Hz. Yûsuf'u Sahraya Götürmek İçin Hz. Yakûp'tan İzin Almaları	29
2.1.15. Hz. Yakûp'un Hz. Yûsuf'a Olan Düşkünlüğü.....	30
2.1.16. Hz. Yûsuf'un Kardeşlerinin Hz. Yakûp'a Hileli Konuşmaları	30
2.1.17. Hz. Yakûp'un Korkusu	31
2.1.18. Hz. Yakûp'un Gaflete Düşüp Hz. Yûsuf'un Sahraya Gitmesine İzin Vermesi	31
2.1.19. Hakk Te'âlâ'nın Hz. Yakûp'un Gönlünü Hz. Yûsuf ile Meşgul Görmesi.....	32
2.1.20. Hz. Yakûp'un Hz. Yûsuf'u Hazırlaması	33
2.1.21. Hz. Yûsuf'un Kardeşlerinin Hz. Yûsuf'a Eziyet Etmesi.....	35
2.1.22. Hz. Yûsuf'un Kardeşlerinin Hz. Yûsuf'un Kuyuya Atılmasına Razı Olmaları	36
2.1.23. Hazret-i Ceberût'tan Emir Gelmesi	36
2.1.24. Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâmın Kuyuya İnmesi	36
2.1.25. Şeddâd 'Âd'ın Kuyu Dibinde Hz. Yûsuf'u Beklemesi ve Canını Teslim Etmesi. 37	
2.1.26. Hz. Yûsuf'un Gördüğü Rüya	38
2.1.27. Rivâyete Göre Hz. Yûsuf'un Yedi Yaşında iken Gördüğü Rüya	38
2.1.28. Rivâyete Göre Hz. Yûsuf'un Dokuz Yaşında iken Gördüğü Rüya	39
2.1.29. Rivâyete Göre Hz. Yûsuf'un On Bir Yaşında iken Gördüğü Rüya.....	39
2.1.30. Hz. Yakûp'un Hz. Yûsuf'un Gördüğü Rüya'yı Yorumlaması	40
2.1.31. Hz. Yûsuf'un Kardeşlerinin Hz. Yûsuf'u Katletme Arzusu.....	41
2.1.32. Hz. Yûsuf'un Çaresizliği	42

2.1.33. Hz. Yûsuf'un Kardeşlerinin Hz. Yûsuf'u Kuyuya Bırakmaları	43
2.1.34. Hz. Yûsuf'un Gölgesinin Acı Su Üzerine Düşmesi ile Suyun Tatlanması.....	44
2.1.35. Ejderhânın Hz. Yûsuf'un Canına Kastetmesi Üzerine Cebrâ'îl'in Ejderhayı Sağır Etmesi.....	44
2.1.36. Cebrâ'îl'in Hz. Yûsuf'a Hakk Te'âlâ'nın Selamını Getirmesi	44
2.1.37. Hakk Te'âlâ'nın Hz. Yûsuf'a İzzet ve Nimet Vaad Etmesi	45
2.1.38. Hz. Yûsuf'un Kardeşlerinin Hz. Yûsuf'a Zulmü	46
2.1.39. Hz. Yûsuf'un Kardeşlerinin Hz. Yûsuf'u Kurt Yedi Diyerek Hz. Yakûp'a Yalan Söylemeleri	46
2.1.40. Hz. Yakûp'un Aldığı Haber Üzerine Fenalaşması	46
2.1.41. Hz. Yakûp'un Seksen Yıl Ayrılık Izdırabıyla Yanması	47
2.1.42. Hz. Yûsuf'un Kanlı Gömleğini Hz. Yakûp'un Önüne Bırakmaları.....	48
2.1.43. Hz. Yakûp'un Kurt ile Sohbeti	49
2.1.44. Kurdun Hz. Yûsuf'un Kardeşlerinin Hilesini Bozması	50
2.1.45. Mâlik İbn-i Togar'ın Gördüğü Rüya.....	50
2.1.46. Mu'abbirin Mâlik İbn-i Togar'ın Gördüğü Rüya'yı Yorumlaması	51
2.1.47. Mâlik İbn-i Togar'ın Kervanının Kuyunun Yanına Gelmesi	52
2.1.48. Mâlik İbn-i Togar'ın Büşra ve Beşir'e Vaadi.....	52
2.1.49. Kuşların Kuyunun Etrafını Tavaf Etmesi.....	52
2.1.50. Kervanın Hz. Yûsuf'un Atıldığı Kuyudan Haberdar Olması	52
2.1.51. Cebrâ'îl'in Hz. Yûsuf'a Hakk Te'âlâ'nın Selamını Getirmesi	53
2.1.52. Hz. Yûsuf'un Kendi Suretini Pahalı Görmesi Sebebi ile Hakk Te'âlâ'nın Hz. Yûsuf'u Kıymetsiz Eylemesi.....	53
2.1.53. Büşrâ ve Beşir'in Hz. Yûsuf'un Güzelliği Karşısında Bayılması	54
2.1.54. Hz. Yûsuf'un Kuyudan Çıkarılması	54
2.1.55. Hz. Yûsuf'un Kardeşlerine Verilmesi.....	55
2.1.56. Hz. Yûsuf'un Kardeşlerine Yalvarması.....	56
2.1.57. Hz. Yûsuf'un Kardeşlerinin Mâlik'e Şartı	57

2.1.58. Mâlik İbn-i Togar'ın Hz. Yûsuf'u Birkaç Akçeye Satın Alması	57
2.1.59. Hz. Yûsuf'un Kardeşleri ile Son Kez Vedalaşma Arzusu	57
2.1.60. Hz. Yûsuf'un Annesinin Makberine Gelmesi.....	58
2.1.61. Kılıç Adlı Kulun Hz. Yûsuf'a Zulmü	59
2.1.62. Hz. Yûsuf'un Hakk Te'âlâ'ya Dua Etmesi.....	59
2.1.63. Hz. Yûsuf'un Yeksûn Şehrine Gelmesi	60
2.1.64. Hz. Yûsuf'un Beytü'l-Makdis'e Gelmesi	61
2.1.65. Beytü'l-Makdis Şehrinin Padişahının Gördüğü Rüya	61
2.1.66. Beytü'l-Makdis Şehrinin Padişahının Hz. Yûsuf'a Hürmeti.....	61
2.1.67. Beytü'l-Makdis Şehrinin Padişahının Hz. Yûsuf'un Mucizesine İnanması.....	62
2.1.68. Hz. Yûsuf'un Kureyşî Şehrine Gelmesi.....	63
2.1.69. Hz. Yûsuf'un Mısır'a Gelmesi	64
2.1.70. Mısır Halkının Hz. Yûsuf'u Görmek İstemesi.....	65
2.1.71. 'Azîz-i Mısır'ın Hz. Yûsuf'a Talip Olması	67
2.1.72. Zelîhâ'nın Hikâyesi.....	67
2.1.73. Zelîhâ'nın Dokuz Yaşında iken Gördüğü Rüya.....	68
2.1.74. Zelîhâ'nın Babasının Rüyadan Haberdar Olması	68
2.1.75. Zelîhâ'nın Babasının Mısır'a Elçi Göndermesi.....	68
2.1.76. 'Azîz-i Mısır'ın Yazdığı Nameyi Elçiye Vermesi	69
2.1.77. Babasının Zelîhâ'yı 'Azîz-i Mısır'a Göndermesi.....	69
2.1.78. Zelîhâ'nın Baygınlık Geçirmesi.....	69
2.1.79. Hakk Te'âlâ'nın Zelîhâ'yı Hz. Yûsuf İçin Saklaması	70
2.1.80. 'Azîz-i Mısır'ın Hz. Yûsuf'ı Zelîhâ'ya Emanet Etmesi.....	71
2.1.81. 'Azîz-i Mısır'ın Hazinesinin Dolması	71
2.1.82. Mâlik İbn-i Togar'ın Hz. Yûsuf'u Sattığına Pişman Olması.....	72
2.1.83. Hz. Yûsuf'un Mâlik İbn-i Togar'a Dua Etmesi.....	74
2.1.84. Hakk Te'âlâ Her Zaman Galiptir	74

2.1.85. Hz. Yûsuf'a İlim-Hikmet-Nübüvvet Verilmesi	75
2.2. KONU TERTİBİ	75
2.2.1. Hikâyede Adı Geçen Kahramanlar	75
2.3. MEKÂN	87
2.3.1. Ken 'ân	88
2.3.2. Horasân.....	88
2.3.3. Mısır	88
2.3.4. Nişâbur	89
2.3.5. Dimaşk	89
2.3.6. Nil Nehri.....	90
2.3.7. Yeksûn Şehri	90
2.3.8. Kureyşî Şehri.....	90
2.3.9. Ka 'be	91
2.3.10. Beytül-Makdis Şehri.....	91
2.3.11. Kuyu	91
2.3.12. Sahra.....	92
2.3.13. Zindân.....	92
2.3.14. Beytül-Ahzân.....	93
2.3.15. Hz. Yûsuf'un Annesinin Makberi.....	93
2.4. ZAMAN	93
2.5. MİTLER VE MOTİFLER.....	95
2.5.1. Din ile İlgili Olanlar	95
2.5.2. Din ile İlgili Diğer Kavramlar	99
2.5.3. Hisler ile İlgili Olanlar	103
2.5.4. İnsanlar ile İlgili Olanlar	108
2.5.5. Eşyalar ile İlgili Olanlar	110
2.5.6. Gök Cisimleri ile İlgili Olanlar	112

2.5.7. Bitkiler ile İlgili Olanlar	114
2.5.8. Hayvanlar ile İlgili Olanlar	115
2.6. HİKÂYEDE ADI GEÇEN DİNÎ KİŞİLER	118
2.6.1. Hz. Muhammed (S.A.V.)	118
2.6.2. Hz. Ebû Bekir-Hz. Ömer-Hz. Osman-Hz. Ali	118
2.6.3. Hz. Mûsa	120
2.6.4. Hz. Süleymân	120
2.6.5. Hz. İbrâhim.....	120
2.6.6. Hz. İsmâ'îl.....	121
2.6.7. Hz. Yûsuf	121
2.6.8. Hz. Nûh	122
2.6.9. Hz. Yûnus.....	122
2.6.10. Hz. Hûd	123
2.6.11. Hz. İshâk.....	123
BÖLÜM III	124
3. YAZIM ÖZELLİKLERİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ	124
3.1. ÜNLÜLERİN YAZIMI.....	124
3.1.1. “e” Harfinin Yazımı	124
3.1.2. “a” Harfinin Yazımı	125
3.1.3. “i” Harfinin Yazımı	125
3.1.4. . “ı” Harfinin Yazımı	126
3.1.5. “ö” Harfinin Yazımı	126
3.1.6. “o” Harfinin Yazımı	127
3.1.7. “u” Harfinin Yazımı	127
3.1.8. “ü” Harfinin Yazımı	127
3.2.ÜNSÜZLERİN YAZIMI	128
3.2.1. “b ve p” Harflerinin Yazımı	128

3.2.2. . “c ve ç” Harflerinin Yazımı.....	128
3.2.3. “t” Harfinin Yazımı.....	129
3.2.4. “s” Harfinin Yazımı	129
3.2.5. “ ñ” Harfinin Yazımı	129
3.3. HEMZELİ YAZIM	129
3.4. ŞEDDELİ YAZIM	130
3.5. BİTİŞİK KELİMELER	130
BÖLÜM IV	131
4. DİL BİLGİSİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ	131
4.1. ÜNLÜLER	131
4.1.1. Ünlü Uyumu	131
4.1.1.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu.....	132
4.1.2. Ünlü Düşmesi	132
4.1.3. Ünlü Değişmeleri	133
4.1.3.1. i/e durumu	133
4.1.4. Hece Kaynaşması	134
4.2. ÜNSÜZLER	134
4.2.1. Ünsüz Değişmeleri	134
4.2.2. Ünsüz Düşmesi.....	135
BÖLÜM V.....	136
5. ŞEKİL HUSUSİYETLERİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ.....	136
5.1. İSİM	136
5.1.1. Çokluk Ekleri	136
5.1.2. İyelik Ekleri.....	136
5.1.3. Hâl Ekleri	137
5.1.4. İsimden İsim Yapan Ekler.....	139
5.1.5. Fiilden İsim Yapan Ekler	140

5.2. SIFAT.....	141
5.2.1. Niteleme Sıfatları	141
5.2.2. Sıfatlarda Pekiştirme:	141
5.2.3. Sıfatlarda Küçültme:	141
5.2.4. Belirtme Sıfatları	141
5.3. ZAMİR.....	143
5.3.1. Kişi Zamirleri	143
5.3.2. İşaret Zamiri	145
5.3.3. Belirsizlik Zamiri	145
5.3.4. Dönüşlülük Zamiri	146
5.3.5. Soru Zamiri	147
5.4. ZARFLAR.....	147
5.4.1. Tarz Zarfları	147
5.4.2. Zaman Zarfları.....	148
5.4.3. Yer-Yön Zarfları	150
5.4.4. Miktar Zarfları.....	151
5.4.5. Soru Zarfları	151
5.5. EDATLAR	152
5.5.1. Son Çekim Edatları	152
5.5.2. Bağlama Edatları	153
5.5.3. Soru Edatları.....	153
5.5.4. Karşılaştırma-denkleştirme Edatları.....	153
5.5.5. Kuvvetlendirme Edatları	154
5.6. ÜNLEMLER	154
5.7. FİİL.....	154
5.7.1. Olumsuzluk Eki.....	154
5.7.2. Bildirme Ekleri ve Cevher Fiili	154

5.7.3. Fiil Çekimi.....	156
5.7.4. Fiilimsiler	163
BÖLÜM VI	166
6. METİN	166
SONUÇ	440
SÖZLÜK	444
KAYNAKÇA	536
EKLER	544

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ¹

ا (ā)	a, ā	ص	ş
ا (ā)	a, e, ı, i, u, ü	ض	z, d
ب	b, p	ط	t
پ	p	ظ	z
ت	t	ع	‘
ث	ş	غ	ğ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	k
ح	h	ك	k, g, (ñ)
خ	h	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	z, d	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ī
		ء	’

¹ İsa Sarı. Transkripsiyon Alfabeti: <https://www.isa-sari.com/osmanli-turkcesi-osmanlica-transkripsiyon-alfabeti>. (25.06.2022).

KISALTMALAR

Age. :	Adı geçen eser
Bk. :	Bakınız
DTCF:	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
H :	Hicri
KMÜ :	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
M :	Miladi
MÖ :	Milattan Önce
Öl. :	Ölüm
S :	Sayı
s. :	Sayfa
SBE :	Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDK :	Türk Dil Kurumu
TDV :	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Vb. :	Ve benzeri

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

1.1.ESERİN MÜELLİFİ HAKKINDA BİLGİ

Kitabın başında “HÂZÂ KİTÂB-I YÛSUF ‘ALEYHİ'S-SELÂM” yazmakta olup, kitabın yazarına dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. İncelediğimiz bu yazma eserin [8a] kısmında Muhammed b. Şâhkulu'nun aslı Farsça olan eseri esas alarak kendi üslubu ile bu kitabı yazdığı görülmektedir. Farsça aslına dayanarak bu kitabı Türkçe yazan Muhammed b. Şâhkulu'nun kim olduğu, ne zaman ve nerede yaşadığına dair kesin bir bilgi olmadığından hakkında herhangi bir söz söylememiz mümkün değildir. Aynı zamanda eserin yazılış ve tercüme tarihine dair bir ibare de bulunmamaktadır. Eserin müellifi kendisinden şu şekilde bahsetmektedir:

“...Bu fakîrül-ḥakîr du‘âcı Muhammed b. Şâhkulu bu kitâbı kim aña Kıssa-ı Yûsuf şalatullâhı aleyhi ve selâmühü dirler Fârisî dilinden Türkî'ye tercüme kıldum tâkat yittügince. Murâd hemân okuyan şâhib-i keremlerden ve müstemi‘ olan ‘azîz karındaşlardan bir du‘âdur ...” (8a/15-8b/1-2)

1.2. ESER HAKKINDA BİLGİ

1.2.1.Yûsuf u Zelîhâ Hikâyesinin Kaynağı

Klâsik Türk edebiyatında ele alınan konuların başında Yûsuf ile Zelîhâ hikâyesi gelmektedir. Hz. Yakup'un oğlu Hz. Yûsuf'un başından geçen hâdiseler ve Zelîhâ'nın Hz. Yûsufa beslediği aşkın anlatıldığı hikâye, sözlü ve yazılı olarak pek çok şekilde edebiyat tarihinde kendine yer edinebilmiştir.² Kıssa-i Yûsuf, Yûsuf u Züleyhâ, Yûsuf u Zelîhâ gibi farklı şekillerde adlandırılmaktadır. Yûsuf ile Zelîhâ hikâyesinin kaynağı kutsal kitaplara dayanmaktadır. Hikâye Kur‘ân-ı Kerîm'de, Tevrat'ta, Zebur'da ve İncil'de yer almaktadır.³

² Bk. Nazik, S. (2019). *Hikâye-i Zelîhâ ile Yûsuf aleyhi'-selâm (İnceleme-Tenkitle Metin)*. Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları. s. 16.

³ Bk. Korkmaz, Z. (2014). *Tebriqli Ahmedî, Yûsuf u Zelîhâ (vr. 71a-102b) İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, s.2.

1.2.1.1. Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Yûsuf

Kur'ân-ı Kerîm'de, Hz. Yûsuf'tan 12. sûre olan Yûsuf Sûresi'nde bahsedilmektedir. Yûsuf kıssası, “Ahsenü'l-Kasas (kıssaların en güzeli)” adıyla anılmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de Yûsuf Sûresi meâl olarak şöyle geçer:⁴

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. Elif Lâm Râ. Bunlar, apaçık Kitab'ın âyetleridir.
2. Biz onu, akıl erdiresiniz diye Arapça bir Kur'an olarak indirdik.
3. Sana bu Kur'an'ı vahy etmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Hâlbuki daha önce sen bunlardan habersiz idin.
4. Hani Yûsuf, babasına “Babacığım! Gerçekten ben (rüyada) on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana boyun eğiyorlardı” demişti.
5. Babası, şöyle dedi: “Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma. Yoksa, sana tuzak kurarlar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.”
6. “İşte Rabbin seni böylece seçecek, sana (rüyada görülen) olayların yorumunu öğretecek ve daha önce ataların İbrahim ve İshak'a nimetlerini tamamladığı gibi sana ve Yakup soyuna da tamamlayacaktır. Şüphesiz Rabbin hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”
7. Andolsun, Yûsuf ve kardeşlerinde (hakikati arayıp) soranlar için ibretler vardır.
8. Kardeşleri dediler ki: “Biz güçlü bir topluluk olduğumuz hâlde, Yûsuf ve kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Doğrusu babamız açık bir yanılığ içindedir.”
9. “Yûsuf'u öldürün veya onu bir yere atın ki babanız sadece size yönelsin. Ondan sonra (tövbe edip) salih kimseler olursunuz.”
10. Onlardan bir sözcü, “Yûsuf'u öldürmeyin, onu bir kuyunun dibine bırakın ki geçen kervanlardan biri onu bulup alsın. Eğer yaparsanız böyle yapın” dedi.
11. Babalarına şöyle dediler: “Ey babamız! Yûsuf hakkında bize neden güvenmiyorsun? Hâlbuki biz onun iyiliğini isteyen kişileriz.”

⁴ Bk. Çeri, A. (2010). *Tebrizli Ahmedî'nin Yûsuf u Zelihâ İsimli Eseri (Vr. 35b-70b) İnceleme-Metin-Dizin*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, s. 2.

12. “Yarın onu bizimle beraber gönder de gezip oynasın. Şüphesiz biz onu koruruz.”

13. Babaları, “Doğrusu onu götürmeniz beni üzer, siz ondan habersiz iken onu kurt yer, diye korkuyorum.”

14. Onlar da, “Andolsun biz kuvvetli bir topluluk iken onu kurt yerse (o takdirde) biz gerçekten hüsrana uğramış oluruz” dediler.

15. Yûsuf’u götürüp kuyunun dibine bırakmaya karar verdikleri zaman biz de ona, “Andolsun, (senin Yûsuf olduğunun) farkında değillerken onların bu işlerini sen kendilerine haber vereceksin” diye vahyettik.

16. (Yûsuf’u kuyuya bırakıp) akşamleyin ağlayarak babalarına geldiler.

17. “Ey babamız! Biz yarışa girmiştik. Yûsuf’u da eşyamızın yanında bırakmıştık. (Bir de ne görelim) onu kurt yemiş. Her ne kadar doğru söylesek de sen bize inanmazsın” dediler.

18. Bir de üzerine, sahte bir kan bulaştırılmış gömleğini getirdiler. Yakup dedi ki: “Hayır! Nefisleriniz sizi aldatıp böyle bir işe sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah’tır.”

19. Bir kervan gelmiş, suçularını suya göndermişlerdi. Sucu kovasını kuyuya salınca, “Müjde! Müjde! İşte bir oğlan!” dedi. Onu alıp bir ticaret malı olarak sakladılar. Oysa Allah, onların yaptıklarını biliyordu.

20. Onu ucuz bir fiyata, birkaç dirheme sattılar. Zaten ona değer vermiyorlardı.

21. Onu satın alan Mısırlı kişi, hanımına dedi ki: “Ona iyi bak. Belki bize yararı dokunur veya onu evlat ediniriz.” İşte böylece biz Yûsuf’u o yere (Mısır’a) yerleştirdik ve ona (rüyadaki) olayların yorumunu öğretilim diye böyle yaptık. Allah, işinde galiptir, fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

22. Olgunluk çağına erişince, ona hikmet ve ilim verdik. İşte biz, iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanları böyle mükâfatlandırırız.

23. Evinde bulunduğu kadın (gönlünü ona kaptırıp) ondan arzuladığı şeyi elde etmek istedi ve kapıları kilitleyerek, “Haydi gelsene!” dedi. O ise, “Allah’a sığınırım, çünkü o (kocan) benim efendimdir, bana iyi baktı. Şüphesiz zalimler kurtuluşa eremezler” dedi.

24. Andolsun, kadın ona (göz koyup) istek duymuştu. Eğer Rabbinin delilini görmemiş olsaydı, Yûsuf da ona istek duyacaktı. Biz, ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık. Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı.

25. İkisi de kapıya koştular. Kadın, Yûsuf'un gömleğini arkadan yırttı. Kapının yanında hanımın efendisine rastladılar. Kadın dedi ki: “Senin ailene kötülük yapmak isteyen cezası, ancak zindana atılmak veya can yakıcı bir azaptır.”

26. Yûsuf, “O, benden arzusunu elde etmek istedi” dedi. Kadının ailesinden bir şahit de şöyle şahitlik etti: “Eğer onun gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, o (Yûsuf) yalancılardandır.”

27. “Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir. O (Yûsuf) ise, doğru söyleyenlerdendir.”

28. Kadının kocası Yûsuf'un gömleğinin arkadan yırtıldığını görünce, dedi ki: “Şüphesiz bu, siz kadınların tuzağıdır. Şüphesiz sizin tuzağınız çok büyüktür.”

29. “Ey Yûsuf! Sen bundan sakın kimseye bahsetme. (Ey Kadın,) sen de günahının başışlanmasını dile. Çünkü sen günah işleyenlerdensin.”

30. Şehirde birtakım kadınlar, “Aziz'in karısı, (hizmetçisi olan) delikanlısından murad almak istemiş. Ona olan aşkı yüreğine işlemiş. Şüphesiz biz onu açık bir sapıklık içinde görüyoruz” dediler.

31. Kadın, bunların dedikodularını işitince haber gönderip onları çağırdı. (Ziyafet düzenleyip) onlar için oturup yaslanacakları yer hazırladı. Her birine birer de bıçak verdi ve Yûsuf'a, “Çık karşılarına” dedi. Kadınlar Yûsuf'u görünce, onu pek büyüttüler ve şaşkınlıkla ellerini kestiler. “Hâşâ! Allah için, bu bir insan değil, ancak şerefli bir melektir” dediler.

32. Bunun üzerine kadın onlara dedi ki: “İşte bu, beni hakkında kınadığımız kimsedir. Andolsun, ben ondan murad almak istedim. Fakat o, iffetinden dolayı bundan kaçındı. Andolsun, eğer emrettiğimi yapmazsa, mutlaka zindana atılacak ve zillete uğrayanlardan olacak.”

33. Yûsuf, “Ey Rabbim! Zindan bana, bunların beni dâvet ettiği şeyden daha sevimlidir. Onların tuzaklarını benden uzaklaştırmazsan, onlara meyleder ve cahillerden olurum” dedi.

34. Rabbi, onun duasını kabul etti ve kadınların tuzaklarını ondan uzaklaştırdı. Şüphesiz ki O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

35. Sonra onlar, Yûsuf'un suçsuzluğunu ortaya koyan delilleri gördükten sonra yine de mutlaka onu bir süre zindana atmayı uygun buldular.

36. Onunla beraber zindana iki delikanlı daha girdi. Biri, "Ben rüyamda şaraplık üzüm sıkığımı gördüm" dedi. Diğeri, "Ben de rüyamda başımın üzerinde, kuşların yediği bir ekmek taşıdığımı gördüm. Bize bunun yorumunu haber ver. Şüphesiz biz seni iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanlardan görüyoruz" dedi.

37. Yûsuf dedi ki: "Sizin yiyeceğiniz yemek size gelmeden önce, onun ne olduğunu bildiririm. Bu, bana Rabbimin öğrettiklerindedir. Ben, Allah'a inanmayan ve ahireti inkâr eden bir milletin dinini bıraktım."

38. "Atalarım İbrahim, İshak ve Yakup'un dinine uydum. Bizim, Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmamız (söz konusu) olamaz. Bu, bize ve insanlara Allah'ın bir lütfudur, fakat insanların çoğu şükretmezler."

39. "Ey zindan arkadaşlarım! Ayrı ayrı ilâhlar mı daha iyidir, yoksa mutlak hâkimiyet sahibi olan tek Allah mı?"

40. "Siz Allah'ı bırakıp; sadece sizin ve atalarımızın taktığı birtakım isimlere (düzmece ilâhlara) tapıyorsunuz. Allah, onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm ancak Allah'a aittir. O, kendisinden başka hiçbir şeye tapmamanızı emretmiştir. İşte en doğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler."

41. "Ey zindan arkadaşlarım! (Rüyanızın yorumuna gelince,) biriniz efendisine şarap sunacak, diğeri ise asılacak ve kuşlar başından yiyecektir. Yorumunu sorduğunuz iş böylece kesinleşmiştir."

42. Yûsuf, onlardan kurtulacağını düşündüğü kişiye, "Efendinin yanında beni an", dedi. Fakat şeytan onu efendisine hatırlatmayı unutturdu da bu yüzden o, birkaç yıl daha zindanda kaldı.

43. Kral, "Ben rüyamda yedi semiz ineği, yedi zayıf ineğin yediğini; ayrıca yedi yeşil başak ve yedi de kuru başak görüyorum. Ey ileri gelenler! Eğer rüya yorumluyorsanız, rüyamı bana yorumlayın" dedi.

44. Dediler ki: “Bunlar karma karışık düşlerdir. Biz böyle düşlerin yorumunu bilmiyoruz.”

45. Zindandaki iki kişiden kurtulmuş olanı, nice zamandan sonra (Yûsuf’u) hatırladı ve, “Ben size onun yorumunu haber veririm, hemen beni (zindana) gönderin” dedi.

46. (Zindana varınca), “Yûsuf! Ey doğru sözlü! Rüyada yedi semiz ineği yedi zayıf ineğin yemesi, bir de yedi yeşil başakla diğer yedi kuru başak hakkında bize yorum yap. Ümid ederim ki (vereceğin bilgi ile) insanlara dönerim de onlar da (senin değerini) bilirler” dedi.

47. Yûsuf dedi ki: “Yedi yıl âdetiniz üzere ekin ekeceksiniz. Yiyeceğiniz az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında bırakın.”

48. “Sonra bunun ardından yedi kurak yıl gelecek, saklayacağınız az bir miktar hariç bu yıllar için biriktirdiklerinizi yiyip bitirecek.”

49. “Sonra bunun ardından insanların yağmura kavuşacağı bir yıl gelecek. O zaman (bol rızka kavuşup) şıra ve yağ sıkacaklar.”

50. Kral, “Onu bana getirin” dedi. Elçi, Yûsuf’a gelince (Yûsuf) dedi ki: “Efendine dön de, ellerini kesen o kadınların derdi ne idi, diye sor. Şüphesiz Rabbim onların hilesini hakkıyla bilendir.”

51. Kral, kadınlara, “Yûsuf’tan murad almak istediğiniz zaman derdiniz ne idi?” dedi. Kadınlara, “Hâşâ! Allah için, biz onun bir kötülüğünü bilmiyoruz” dediler. Aziz’in karısı ise, “Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ondan ben murad almak istedim. Şüphesiz Yûsuf doğru söyleyenlerdendir” dedi.

52. (Yûsuf), “Benim böyle yapmam, Aziz’in; yokluğunda, benim kendisine hainlik etmediğimi ve Allah’ın, hainlerin tuzaklarını başarıya ulaştırmayacağını bilmesi içindi” dedi.

53. “Ben nefsimi temize çıkarmam, çünkü Rabbimin merhamet ettiği hariç, nefis aşırı derecede kötülüğü emreder. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir” dedi.

54. Kral, “Onu bana getirin, onu özel olarak yanıma alayım”, dedi. Onunla konuşunca dedi ki: “Şüphesiz bugün sen yanımızda yüksek makam sahibi ve güvenilir bir kişisin.”

55. Yûsuf, “Beni ülkenin hazinelerine bakmakla görevlendir. Çünkü ben iyi koruyucu ve bilgili bir kişiyim” dedi.

56. Böylece Yûsuf’a, dilediği yerde oturmak üzere ülkede imkân ve iktidar verdik. Biz rahmetimizi istediğimize veririz ve iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanların mükâfatını zayi etmeyiz.

57. Elbette ki, ahiret mükâfatı, inananlar ve Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için daha iyidir.

58. (Derken) Yûsuf’un kardeşleri çıkageldiler ve yanına girdiler. Yûsuf onları tanıdı, onlar ise Yûsuf’u tanımıyorlardı.

59. Yûsuf, onların yüklerini hazırlatınca dedi ki: “Sizin baba bir kardeşinizi de bana getirin. Görmüyor musunuz, ölçeceği tam dolduruyorum ve ben misafir ağırlayanların en iyisiyim.”

60. “Eğer onu bana getirmezseniz, artık benim yanımda size verilecek tek ölçek (zahire) bile yoktur ve bir daha da bana yaklaşmayın.”

61. Dediler ki: “Onu babasından isteyeceğiz ve muhakkak bunu yaparız.”

62. Yûsuf, adamlarına dedi ki: “Onların ödedikleri zahire bedellerini yüklerinin içine koyun. Umulur ki ailelerine varınca onu anlarlar da belki yine dönüp gelirler.”

63. Onlar, babalarına döndüklerinde, “Ey babamız! Bize artık zahire verilmeyecek. Kardeşimizi (Bünyamin’i) bizimle gönder ki zahire alalım. Onu biz elbette koruruz” dediler.

64. Yakup onlara, “Onun hakkında size ancak, daha önce kardeşi hakkında güvendiğim kadar güvenebilirim! Allah en iyi koruyandır ve O, merhametlilerin en merhametlisidir” dedi.

65. Yüklerini açıp zahire bedellerinin kendilerine geri verildiğini gördüler. “Ey babamız! Daha ne isteriz? İşte ödediğimiz bedeller de bize geri verilmiş. Onunla yine ailemize yiyecek getirir, kardeşimizi korur ve bir deve yükü zahire de fazladan alırız. Çünkü bu getirdiğimiz az bir zahiredir” dediler.

66. Babaları, “Kuşatılıp çaresiz durumda kalmanız hariç, onu bana geri getireceğinize dair Allah adına sağlam bir söz vermedikçe, onu sizinle göndermeyeceğim” dedi. Ona güvencelerini verdiklerinde, “Allah söylediklerimize vekildir” dedi.

67. Sonra da, “Ey oğullarım! Bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah’tan gelecek hiçbir şeyi sizden uzaklaştıramam. Hüküm ancak Allah’ındır. Ben O’na tevek kül ettim. Tevekkül edenler de yalnız O’na tevekkül etsinler” dedi.

68. Babalarının emrettiği şekilde (ayrı kapılardan) girdiklerinde (bile) bu, Allah’tan gelecek hiçbir şeyi onlardan uzaklaştıracak değildi. Sadece Yakup, içindeki bir dileği ortaya koymuş oldu. Şüphesiz o, biz kendisine öğrettiğimiz için bilgi sahibidir. Fakat insanların çoğu bilmezler.

69. Yûsuf’un huzuruna girdiklerinde; o, kardeşi Bünyamin’i bağrına bastı ve (gizlice) “Haberin olsun ben senin kardeşimim, artık onların yaptıklarına üzülme” dedi.

70. Yûsuf, onların yüklerini hazırlatırken su kabını kardeşinin yüküne koydurdu. Sonra da bir çağırıcı şöyle seslendi: “Ey kervancılar! Siz hırsızsiniz.”

71. Yûsuf’un kardeşleri onlara dönerek, “Ne yitirdiniz?” dediler.

72. Onlar, “Hükümdar’ın su kabını yitirdik. Onu getirene bir deve yükü ödül var. Ben buna kefilim” dediler.

73. Dediler ki: “Allah’a andolsun, siz de biliyorsunuz ki biz bu ülkede fesat çıkarmaya gelmedik, hırsız da değiliz.”

74. Onlar, “Eğer yalancı iseniz, hırsızlığın cezası nedir?” dediler.

75. Onlar da: “Cezası, su kabı kimin yükünde bulunursa, o kimsenin kendisi(nin alıkonması) onun cezasıdır. Biz zalimleri böyle cezalandırırız” dediler.

76. Bunun üzerine Yûsuf, kardeşinin yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı. Sonra su kabını kardeşinin yükünden çıkardı. İşte biz Yûsuf’a böyle bir plan öğrettik. Yoksa kralın kanunlarına göre kardeşini alıkoyamazdı. Ancak Allah’ın dilemesi başka. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır.

77. Dediler ki: “Eğer o çalmışsa, daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı.” Yûsuf, bunu içinde sakladı ve onlara belli etmedi. İçinden, “Siz kötü bir durumdasınız; anlattığınızı Allah çok daha iyi biliyor” dedi.

78. Onlar, Yûsuf’a: “Ey güçlü vezir! Bunun çok yaşlı bir babası var. Onun yerine bizden birini alıyoy. Şüphesiz, biz senin iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanlardan olduğunu görüyoruz” dediler.

79. Yûsuf, “Malımızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını tutmaktan Allah’a sığınırız. Şüphesiz biz o takdirde zulmetmiş oluruz” dedi.

80. Ondan ümitlerini kesince, kendi aralarında konuşmak üzere bir kenara çekildiler. Büyüklere dedi ki: “Babanızın Allah adına sizden söz aldığını, daha önce de Yûsuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Artık babam bana izin verinceye veya Allah, hakkımda hükmedinceye kadar buradan asla ayrılmayacağım. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır.”

81. “Siz babanıza dönün ve deyin ki: “Ey babamız! Şüphesiz oğlun hırsızlık etti, biz ancak bildiğimize şahitlik ettik. (Sana söz verdiğimiz zaman) gaybı (oğlunun hırsızlık edeceğini) bilemezdik.”

82. “Bulduğumuz kent halkına ve aralarında olduğumuz kervana da sor. Şüphesiz biz doğru söyleyenleriz.”

83. Yakup, “Nefisleriniz sizi bir iş yapmağa sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir. Çünkü O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir” dedi.

84. Onlardan yüz çevirdi ve, “Vah! Yûsuf’a vah!” dedi ve üzüntüden iki gözüne ak düştü. O artık acısını içinde saklıyordu.

85. Oğulları, “Allah’a yemin ederiz ki, sen hâlâ Yusuf’u anıp duruyorsun. Sonunda üzüntüden eriyip gideceksin veya helâk olacaksın” dediler.

86. Yakup, “Ben tasa ve üzüntümü ancak Allah’a arz ederim. Ben, Allah tarafından sizin bilmediğiniz şeyleri bilirim” dedi.

87. “Ey oğullarım! Gidin Yûsuf’u ve kardeşini araştırın. Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah’ın rahmetinden ümidini kesmez.”

88. Bunun üzerine (Mısır'a dönüp) Yûsuf'un yanına girdiklerinde, "Ey güçlü vezir! Bize ve ailemize darlık ve sıkıntı dokundu. Değersiz bir sermaye ile geldik. Zahiremizi tam ölç, ayrıca bize sadaka ver. Şüphesiz Allah, sadaka verenleri mükâfatlandırır" dediler.

89. Yûsuf dedi ki: "Siz (henüz) cahil kimseler iken Yûsuf ve kardeşine neler yaptığınızı biliyor musunuz?"

90. Kardeşleri, "Yoksa sen, sen Yûsuf musun?" dediler. O da, "Ben Yûsuf'um, bu da kardeşim. Allah, bize iyilikte bulundu. Çünkü, kim kötülükten sakınır ve sabrederse, şüphesiz Allah iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanların mükâfatını zayi etmez" dedi.

91. Dediler ki: "Allah'a andolsun, gerçekten Allah seni bize üstün kıldı. Gerçekten biz suç işlemiştik."

92. Yûsuf dedi ki: "Bugün size kınama yok. Allah sizi bağışlasın. O, merhametlilerin en merhametlisidir.

93. Bu gömleğimi götürün de babamın yüzüne koyun ki, gözleri açılsın ve bütün ailenizi bana getirin" dedi.

94. Kervan (Mısır'dan) ayrılınca babaları, "Bana bunak demezeniz, şüphesiz ben Yûsuf'un kokusunu alıyorum" dedi.

95. Onlar da, "Allah'a yemin ederiz ki sen hâlâ eski şaşkınlığındasın" dediler.

96. Müjdeci gelip gömleği Yakup'un yüzüne koyunca gözleri açılıverdi. Yakup, "Ben size, Allah tarafından, sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim demedim mi?" dedi.

97. Oğulları, "Ey babamız! Allah'tan suçlarımızın bağışlanmasını dile. Biz gerçekten suçlu idik" dediler.

98. Yakup, "Rabbimden sizin bağışlanmanızı dileyeceğim. Şüphesiz O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir" dedi.

99. (Mısır'a gidip) Yûsuf'un huzuruna girdiklerinde; Yûsuf ana babasını bağrına bastı ve "Allah'ın iradesi ile güven içinde Mısır'a girin" dedi.

100. Ana babasını tahtın üzerine çıkardı. Hepsi ona (Yûsuf'a) saygı ile eğildiler. Yûsuf dedi ki: "Babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra; Rabbim beni zindandan

çıkarak ve sizi çölden getirerek bana çok iyilikte bulundu. Şüphesiz Rabbim, dilediği şeyde nice incelikler sergileyendir. Şüphesiz O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”

101. Rabbim! Gerçekten bana mülk verdin ve bana sözlerin yorumunu öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada ve ahirette sen benim velimsin. Benim canımı müslüman olarak al ve beni iyilere kat.”

102. İşte bu (kıssa), gayb haberlerindedir. Onu sana biz vahiy yolu ile bildiriyoruz. Yoksa onlar tuzak kurarak işlerine karar verdikleri zaman sen onların yanında değildin.

103. Sen ne kadar şiddetle arzu etsen de insanların çoğu inanacak değillerdir.

104. Hâlbuki sen buna karşılık onlardan bir ücret de istemiyorsun.

105. Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki yanlarına uğrarlar da onlardan yüzlerini çevirerek geçerler.

106. Onların çoğu Allah’a ancak ortak koşarak inanırlar.

107. Yoksa Allah tarafından kendilerini kuşatacak bir azabın gelmeyeceğinden veya onlar farkında olmadan kıyametin ansızın gelip çatmayacağından emin mi oldular?

108. De ki: “İşte bu benim yolumdur. Ben ve bana uyanlar bilerek Allah’a çağırırız. Allah’ın şanı yücedir. Ben, Allah’a ortak koşanlardan değilim.”

109. Biz senden önce de, memleketler halkından ancak kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkekleri peygamber olarak gönderdik. Yeryüzünde dolaşp da, kendilerinden önce gelenlerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bakmadılar mı? Elbette ahiret yurdu Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için daha iyidir. Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?

110. Nihayet peygamberler ümitlerini kesecek hâle gelip yalanlandıklarını düşündükleri sırada, onlara yardımımız geldi de, böylece dilediğimiz kimseler kurtuluşa erdirildi. Azabımız ise, suçlular topluluğundan geri çevrilemez.

111. Andolsun ki, onların kıssalarında akıl sahipleri için ibret vardır. Kur’an, uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi ayrı ayrı açıklayan ve inanan bir toplum için de bir yol gösterici ve bir rahmettir. O (Kur’an) âlemler içinde ancak bir öğüttür.

1.2.2. Edebiyat Tarihinde Yûsuf ile Zelîhâ Hikâyeleri

1.2.2.1. Türk Edebiyatında Yûsuf ile Zelîhâ Hikâyeleri

Yûsuf ile Zelîhâ hikâyesi, Türk edebiyatında çok sayıda kimse tarafından kaleme alınmıştır. Hikâyenin bu kadar fazla kişi tarafından kaleme alınmasının sebebi Hz. Yûsuf ile ilgili olmasının yanı sıra dini kaynaklı olmasıdır. Türk edebiyatında kaleme alınan Yûsuf ile Zelîhâ hikâyeleri üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmaların her biri alanda büyük bir ehemmiyete sahiptir (Çetin, 2004: 110-143).

Türk edebiyatında tespit edilen Yûsuf ile Zelîhâ hikâyeleri şunlardır:

1.2.2.1.1. Ali'nin Kıssa-i Yûsuf'u: (XIII. yüzyıl)

Türk edebiyatında bu konuyu ele alan ilk eser olma özelliği taşımaktadır. Eser, Oğuz Türkçesi'ne ait izler taşıması ve doğrudan kaynağını Kur'ân-ı Kerîm'den alması bakımından büyük bir öneme sahiptir (Gülensoy, 1989:379). Kıssa-i Yûsufu kaleme alan Ali, Kul Ali, Gul Ali ismi ile zikredilir. Türkmen kaynaklarında eserin yazarı olarak Ali Mihrhocaoğlu adı geçmektedir (Karahana, 1985:17). Eserin 1234 yılında kaleme alındığı bilinmektedir. Elimizde eserin müellif nüshası bulunmadığı için ait olduğu dil sahasını tespit etmek zordur (Cin, 2011: 58). Berlin nüshası, Dresden nüshası, Kazan nüshası, Bakü nüshası, Leningrad nüshası, Molla İsmail nüshası olmak üzere eserin yazmalarının çoğu Türkiye dışındadır (Uygur, 2003: 16). Manisa nüshası, İstanbul Türkiyat nüshası Türkiye kütüphanelerinde bulunan matbu nüshalardır.

1.2.2.1.2. Haliloğlu Ali'nin Kıssa-i Yûsuf'u: (XIII. yüzyıl)

Kırımlı Mahmud tarafından kaleme alınan Yûsuf ve Zelîhâ nüshasının çevrilmiş varyantıdır. Orijinal nüsha henüz elimizde mevcut değildir. Gotha Düka Kütüphanesi, İzmir Hisar Kütüphanesi, Râif Yelkenci hususî kütüphanesinde olmak üzere üç nüshası bulunmaktadır. Eserin yazılış tarihi, yeri ve dil hususiyetleri hakkında bilgi bulunmamaktadır. İstinsah kaydı olmayan nüshaları da bulunmaktadır (Eminoğlu, 2008: 21).

1.2.2.1.3. Şeyyâd Hamza'nın Destân-ı Yûsuf'u: (XIII. yüzyıl)

Şeyyâd Hamza'nın Destân-ı Yûsuf'unun bilinen tek nüshası Türk Dil Kurumu Kütüphanesinde bulunmaktadır. Anadolu sahasında mesnevi tarzında kaleme alınan ilk Yûsuf hikâyesidir (Dilçin, 1945:10). Hikâyenin temelinde Kur'ân-ı Kerîm'deki Yûsuf kıssası yer almaktadır. Müstensih, eseri 1545 yılında tamamlamıştır (Şenol-Bulut, 2017:241).

1.2.2.1.4. Süle Fakih'in Kıssa-i Yûsuf'u: (XIV. yüzyıl)

Kıssa-i Yûsuf'un, 13.yüzyılın sonu 14. yüzyılın başında Süle Fakih tarafından kaleme alındığı bilinmektedir (Köktekin, 1994:2). Oldukça hacimli ve sade dilli bir eserdir. Eserin ülkemizde Milli Kütüphane, Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi gibi pek çok kütüphane ve özel koleksiyonlarda yazma nüshaları bulunmaktadır (Dolu, 1952:426).

1.2.2.1.5. Erzurumlu Mustafa Darîr'in Kıssa-i Yûsuf'u: (XIV. yüzyıl)

Eserin müellifinin adı “Darîr-i hakîr Mustafâ b. Yûsuf b. Ömerül-Mevlevî, Şeyh Ebî Muhammed Mustafâ b. Yûsuf el-Erzeni'r-Rûmî” dir. Müellif, eseri 1367 yılında tamamladığını bildirmektedir. Eserin elde bulunan tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir (Eminoğlu, 2008:23). Kıssa-i Yûsuf'un tercüme bir eser olmadığı, doğrudan Kur'ân-ı Kerim ve İbn-i Abbas tefsirinden yola çıkılarak yazılan özgün bir eser olduğu bilinmektedir (Yalçın, 2001:65).

1.2.2.1.6. Ahmed'in Eseri: (XIV. yüzyıl)

Ahmed'in eserinin birkaç cildi ve tek nüshası bulunmaktadır. Konya Âsâr-ı Atîka Müzesi'ndedir (Dolu, 1953:12).

1.2.2.1.7. Rabguzî'nin Kıssa-i Yûsuf'u: (XIV. yüzyıl)

Rabguzî'nin Kıssa-i Yûsuf'u, Kısasü'l-enbiya adlı eserinin içerisinde yer almaktadır. Nasuriddin Tok Buğa emriyle kaleme alındığı bilinmektedir (Deniz, 1998: 69-70).

1.2.2.1.8. Hamzavî'nin Kıssa-i Yûsuf'u: (XIV. yüzyıl)

Hamzavî'nin İskender-nâme adlı eserinde yer alan bölümlerden birinin adı Kıssa-i Yûsuf'tur.

1.2.2.1.9. Molla Hasan'ın Yûsuf u Züleyhâ'sı: (XIV.-XV. yüzyıl)

Molla Hasan, Yıldırım Beyazid devrinde yaşamıştır. Birçok nüshası bulunmaktadır (Sezgin: 2018:3).

1.2.2.1.10. Çâkeri Sinan'ın Yûsuf u Züleyhâ'sı: (XV. yüzyıl)

Çâkeri Sinan'ın Yûsuf u Züleyhâ'sının eldeki tek nüshası Milli Kütüphane'de bulunmaktadır (Nalbant, 2012:4). Eserin müstensihinin metni bir okuyucudan dinleyerek kaleme aldığı tahmin edilmektedir (Harmancı-Tanrıbuyurdu, 2012:12). Çâkerî'nin büyük oranda Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ adlı eserini tercüme ettiği görülmektedir (Yıldız, 2017:16).

1.2.2.1.11. Molla Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı: (XV. yüzyıl)

Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı, Karamanlı Kâmi Mehmed ve Memed İzzet Paşa tarafından Türkçeye aktarılmıştır (Ertaylan, 1960: 42).

1.2.2.1.12. Akşemseddin-zâde Hamdullâh Hamdî'nin Yûsuf ve Zelhâ'sı: (XV. yüzyıl)

Yûsuf ve Zelhâ kaleme alan şairlerden estetik ve sanatı ön plana alan ilk şair Akşemseddin-zâde Hamdullâh Hamdî'dir. Hamsesine dâhil olan en güzel eseri Yûsuf ve Zelhâ'sıdır. Aynı zamanda Türk edebiyatında kaleme alınmış en güzel Yûsuf ve Zelhâ hikâyelerinden biridir (Öztürk, 2001:24).

1.2.2.1.13. Akkoyunlu Ahmedî'nin Kıssa-yı Yûsuf u Zelhâ'sı: (XVI. yüzyıl)

Ahmedî'nin adına Osmanlı şuara tezkirelerinde hiç rastlanmamaktadır. Ahmedî'nin Kıssa-yı Yûsuf u Zelhâ'sını Yakup Han devrinde, Musullu boyu beylerinden olan Halil Bey'in isteği üzerine kaleme aldığı bilinir.

Eserin yazma nüshası, Marmara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Azamat, 1988: 348).

1.2.2.1.14. Kemal Paşazâde'nin Yûsuf u Zelhâ'sı: (XVI. yüzyıl)

Eser, münâcât, üç tevhid, varlığın delilleri, na't, kaside, nasihat, padişaha övgü, sebep-i telif, varlığın tecellisi, aşkın fazileti bölümlerinden oluşmaktadır. Eser bu bölümlerden sonra başlar. Kemal Paşazâde, eserinin sonunda manzumenin 7777 beyitten oluştuğunu belirtmektedir (Demirel, 1983: 24).

1.2.2.1.15. Taşlıcalı Yahyâ'nın Kitâb-ı Yûsuf'u: (XVI. yüzyıl)

Taşlıcalı Yahyâ'nın en meşhur eserlerinden biri Kitâb-ı Yûsufudur. Yahyâ Bey'in eserini Câmî ve Hamdullâh Hamdî'nin tesirinde oluşturduğu bilinmektedir (Çavuşoğlu, 1979:18). Mesnevi tarzında kaleme alınmış olan Yahyâ Bey'in eseri, yüzyıllar boyunca yazılan Yûsuf u Zelhâ hikâyelerinden farklı bir edebî üslup ve bakış açısı ile kaleme alınmıştır (Dinç, 2014:239). Millet Kütüphanesi'nde, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde, British Museum'da, Süleymaniye Kütüphanesi'nde nüshaları bulunmaktadır.

1.2.2.1.16. Akşehirli Abdurrahman Gubari'nin Yûsuf ve Züleyhâ'sı: (XVI. yüzyıl)

Eserin birden fazla nüshası bulunmaktadır.

1.2.2.1.17. Köprülü-zâde Es'ad Paşa'nın Yûsuf ve Zelîhâ'sı (XVII. yüzyıl)

Köprülü-zâde Es'ad Paşa'nın Yûsuf ve Zelîhâ tercümesi bulunmaktadır.

1.2.2.1.18. Ahmedi-î Âmidî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı: (XVIII. yüzyıl)

Ahmedi-î Âmidî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı 2590 beyitten oluşmaktadır. Eser, aruzun Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün kalıbıyla kaleme alınmıştır. Dil ve üslubu oldukça anlaşılırdır. Taksim Atatürk Kitaplığı'nda, Ankara Üniversitesi DTCF'de, Irak Evkâf Kütüphanesi'nde, Afyon Gedik Ahmet Paşa Kütüphanesi'nde olmak üzere nüshaları mevcuttur (Kadıoğlu, 2009: 105).

1.2.2.1.219. Kayserili Mehmed İzzet Paşa'nın Eseri: (XIX. yüzyıl)

Kayserili Mehmed İzzet Paşa'nın Câmî'nin Yûsuf ve Zelîhâ'sını Türkçeye tercüme ettiği bilinmektedir.

1.2.2.1.20. Hâmidî'nin Kıssa-i Yûsuf'u: (XX. yüzyıl)

Hâmidî'ye ait olan eserin, Farsça mensur bir eser olan Kıssa-i Yûsuf'tan Çağatayca'ya tercüme edildiği bilinmektedir (Dolu, 1952: 452).

1.2.2.1.21. Mehmed Bin Pûlad'ın Yûsuf u Züleyhâ'sı:

Mehmed Bin Pûlad hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir. Eserinin başında kendini “fakir ü hakir mevlânâ Mehmed İbn-i Pûlad” olarak tanıtmaktadır (Alper, 2011).

1.2.2.1.22. Mehmed Bin İbrahim'in Yûsuf u Züleyhâ'sı:

Muhammed b. İbrahim'in elde bulunan mevcut tek eseri Yûsuf u Züleyhâ'dır. Eserde 197 adet manzume yer alır (Şahin, 2015: 109).

Yûsuf ile Zelîhâ hikâyelerinin orijinal ve tercüme birçok nüshasının olduğu bilinmektedir. Bu nüshaların isimlerine şuarâ tezkirelerinde rastladığımız halde, görebilme fırsatı olmamıştır. (Koncu, 2007:618). Bugün nüshası elde olmayan Yûsuf ile Zelîhâ hikâyeleri şunlardır:

1. Şeyhoğlu Mustafa'nın Eseri: (XV. yüzyıl)

Şeyhoğlu Mustafa'nın Yûsuf u Zelîhâ'sının olduğu bilinmektedir.

2. Kırımlı Abdü'l-mecid'in Mûnisü'l-Uşşâk'ı: (XV. yüzyıl)

Kırımlı Abdü'l-mecid'in eseri, Mûnisü'l-Uşşâk adını taşımaktadır. Keşfü'z-Zünûn'da bu konuda kaleme alınan en güzel eser olduğuna dair bilgiler mevcuttur.

3. Behiştî Sinan Çelebi'nin Yûsuf ve Zelîhâ'sı: (XV. yüzyıl)

Yûsuf ve Zelîhâ, Behiştî Sinan Çelebi'nin hamsesi içerisinde yer alan eserlerden biridir.

4. Hatâî'nin Yûsuf ve Zelîhâ'sı: (XV. yüzyıl)

Hatâî'nin “Dânişmandân-ı Âzarbaycan” isimli bir eserinden “Yûsuf ve Zelîhâ” isimli bir eser kaleme aldığı bilinmektedir.

5. Ziyaî Yûsuf Çelebi'nin Yûsuf ve Zelîhâ'sı: (XVI. yüzyıl)

Ziyaî Yûsuf Çelebi'nin Yûsuf ve Zelîhâ adlı mesnevisinin bilinmesine karşın eserin nüshası mevcut değildir.

6. Halife İsimli Bir Yazarın Yûsuf ve Zelîhâ'sı: (XVI. yüzyıl)

Halife isimli Yazarın “Yûsuf ve Zelîhâ” isimli bir eserinin olduğu bilinmektedir.

7. Şikârî'nin Yûsuf ve Zelîhâ'sı: (XVI. yüzyıl)

Şikârî'nin “Yûsuf ve Zelîhâ” isimli manzum bir eserinin olduğu bilinmektedir.

8. Karamanlı Kâmi Mehmed'in Eseri: (XVI. yüzyıl)

Karamanlı Kâmi Mehmed'in Câmî'nin Yûsuf ve Zelîhâ'sını Türkçeye tercüme ettiği bilinmesine karşın eser elimizde mevcut değildir.

9. Likaî'nin Yûsuf ve Zelîhâ'sı: (XVI. yüzyıl)

Likaî'nin Yûsuf ve Zelîhâ'sını Hamdî'nin eserine nazire olarak yazdığı bilinmektedir.

10. Nimetullâh'ın Yûsuf ve Zelîhâ'sı: (XVI. yüzyıl)

Nimetullâh'ın “Yûsuf ve Zelîhâ” isimli manzum bir eserinin olduğu bilinmektedir.

11. Kadı Sinan'ın Yûsuf ve Zelîhâ'sı: (XVI. yüzyıl)

Kadı Sinan'ın “Yûsuf ve Zelîhâ” isimli bir eserinin olduğu bilinmektedir.

12. Bursalı Celilî'nin Eseri: (XVI. yüzyıl)

Bursalı Celilî'nin Yûsuf u Zelîhâ'sının olduğu bilinmektedir.

13. Bağdatlı Zihnî Abdü'd-delil'in Yûsuf u Züleyhâ'sı: (XVII. yüzyıl)

Bağdatlı Zihnî Abdü'd-delil'in “Yûsuf u Züleyhâ” isimli bir eserinin olduğu bilinmektedir. Hamdullâh Hamdî'nin de Yûsuf u Züleyhâ adlı eseri mevcuttur. Hamdullâh Hamdî'nin kendinden sonra gelen şairlere etki etmiş olabileceği düşünülünce, Zihnî'yi de etkilemiş olduğu düşünülmektedir (Akyel, 2019: 183).

14. Rıf'atî Abdullâhî Çelebi'nin Yûsuf ve Zelîhâ'sı: (XVII. yüzyıl)

Rıf'atî Abdullâhî Çelebi'nin “Yûsuf ve Zelîhâ” isimli bir eserinin olduğu bilinmektedir.

15. Havaî Abdurrahman Efendi'nin Eseri: (XVIII. yüzyıl)

Havaî Abdurrahman Efendi'nin “Yûsuf ve Zelîhâ” adlı bir mesnevisinin olduğu bilinmektedir.

16. Süleyman Tevfik Bey'in Eseri: (XIX. yüzyıl)

Süleyman Tevfik Bey'in “Yûsuf u Zelîhâ”sının olduğu bilinmektedir.

Diğer Yûsuf u Zelîhâ yazarlar arasında şu şairlere yer verilmektedir (Doğan, 2005: 23-24-25).

1. Abdülkerîm Celvetî'nin Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf'u:

Abdülkerîm Celvetî'nin “Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf” isimli bir eserinin olduğu bilinmektedir.

2. Niyâzî Mehmed Mısrî'nin Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf'u:

Niyâzî Mehmed Mısrî'nin de “Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf” isimli bir eserinin olduğu bilinmektedir.

3. Hafız Hasan Efendi'nin Yûsuf ve Zelîhâ'sı:

Hafız Hasan Efendi'nin bir “Yûsuf ve Zelîhâ” isimli bir eserinin olduğu bilinmektedir.

4. Sırrı Paşa'nın Ahsana'l-kasas'ı:

Sırrı Paşa'nın “Ahsana'l-kasas” isimli bir eserinin olduğu bilinmektedir.

5. Raif Efendi'nin Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf'u:

Raif Efendi'nin matbu bir “Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf” isimli bir eserinin olduğu bilinmektedir.

6. Celal-zâde Koca Nişancı Mustafa Bey'in Kıssa-i Yûsuf'u:

Celal-zâde Koca Nişancı Mustafa Bey'in mensur bir “Kıssa-i Yûsuf” isimli bir eserinin olduğu bilinmektedir.

7. Galatalı Mehmed Efendi'nin Sure-i Yûsuf'u:

Galatalı Mehmed Efendi'nin “Sure-i Yûsuf” isimli bir eserinin olduğu bilinmektedir.

8. Altıparmak Mehmed Efendi'nin Terceme-i Ahsana'l-kasas'ı:

Altıparmak Mehmed Efendi'nin “Terceme-i Ahsana'l-kasas” isimli bir eserinin olduğu bilinmektedir.

1.2.2.2. Arap Edebiyatında Yûsuf ile Zelîhâ Hikâyeleri

Yûsuf ile Zelîhâ hikâyesi Arap edebiyatında umumiyetle mensur olarak ele alınmakla birlikte, manzum olarak kaleme alınanları da mevcuttur. Mensur olarak kaleme alınan eserlerin bazılarında küçük manzumeler bulunmaktadır. Hz. Yûsuf'un başından geçen hadiseleri işleyen ilk eser Gazâlî'nin “Bahrû'l-Mahabbe” adlı eseri, ikincisi İbnü'l-Cevzî Abdu'r-rahman b. Ali b. Muhammed Ebu'l-Ferec Cemâle'd-dîn'in “Ez-Zehru'l-Enîk fî Kıssati Yûsufi's-Sıddîk” adlı Yûsuf sûresinin tefsiridir. Başka bir eser, Ebu Hafs Sirâcü'd-dîn b. Ömer b. İbrâhîm el-Ensârî el-Avsî el-Mâlikî el-Müzekkir tarafından kaleme alınan “Zehru'l-Kimâm fî Kıssati Yûsuf Aleyhi's-selâtü ve's-Selâm” adlı eserdir. Tacü'd-dîn Ebu Bekr Ahmed b. Muhammed Yezîd'in “et-Tûsî'nin Câmî'u Letâifi'l-Besâtî” adlı bir eseri, Mollâ Mu'îni Cuveynî'nin “Ahsenü'l-Kasas” adlı bir eseri, Alâu'd-dîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hazînü's-Şihî el-Bağdâdî'nin “Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf” adlı bir eseri bulunmaktadır.⁵

1.2.2.3. Fars Edebiyatında Yûsuf u Zelîhâ Hikâyeleri

Yûsuf ile Zelîhâ hikâyeleri Fars edebiyatında en çok kaleme alınan konuların başında gelmektedir. Fars edebiyatında ilk Yûsuf ile Zelîhâ eseri, Firdevsî'ye aittir.⁶ Yazma nüshası mevcut olan en eski Yûsuf ile Zelîhâ hikâyesi Firdevsî'ye ait olduğu düşünülen eserdir.

⁵ Bk. Köse, B. (2019). *Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîsinin Şârihi Bilinmeyen Bir Şerhi (56a-110b varakları arası Transkripsiyonlu Metin-İnceleme)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan, s. 2.

⁶ Bk. Kabalakoğlu, M. B. (2018). *Yûsuf u Züleyhâ Molla Hasan (YK 58a-110)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 7.

Bahtiyârî-i Ahvâzî ve Ebu'l-Müeyyed-i Belhi'nin kaleme aldığı ifade edilen eserler elimizde mevcut değildir. Fars edebiyatında Yûsuf ile Zelîhâ kaleme alan bazı şairler şunlardır:

Câmî, Amak-ı Buhârî, Âzer mahlaslı Lutf Ali Beg, Rûknü'd-din Mes'ûd b. Muhammed İmâmzâde, Âzerî Tûsî, Nâzım ve Cemâlî'dir. İran edebiyatının son klasik şairi kabul edilen Câmî ve Heft-Evrenç isimli eserinde yer alan Yûsuf u Züleyhâ adlı esere ayrı bir ehemmiyet göstermek gerekmektedir. Câmî'nin, gerek İran edebiyatında gerek Türk edebiyatında pek çok şairi etkilediği bilinmektedir.⁷

1.3. ESERİN DİL VE ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ

Eski Anadolu Türkçesi ile kaleme alınan Yûsuf u Zelîhâ hikâyesi hem muhteva hem dil ve üslûp hususiyetleri bakımından önemli bir eserdir.

Yazar, esere hamdele ile başladıktan sonra Yûsuf sûresinden âyetlere yer vermektedir:

“Elif lâm râ. Tilke âyâtu'l kitâbi'l mübîni.⁸ Innâ enzelnâhu Qur'ânen 'arabiyyen le'allekum ta'kilûne.” (Kur'ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/1-2.).

Müellif, eserin [8a] sayfa numarasında kendisinden ve eserin dilinden şu şekilde bahsetmektedir:

“...Bu fakîrül-hakîr du'acı Muhammed b. Şâhkulı bu kitâbı kim aña Kıssa-ı Yûsuf şalatullâhı aleyhi ve selâmuhu dirler, Fârisî dilinden Türkî'ye tercüme kıldum tâkat yittügince. Murâd hemân okuyan şâhib-i keremlerden ve müstemi' olan 'azîz qarındaşlardan bir du'âdur.” (8a/14-15)/ (8b/1-2)

Eserin Eski Anadolu Türkçesinin ikinci dönemine ait hususiyetleri taşıdığı görülmektedir. Arapça ve Farsça kelimelere rastlanmasına rağmen halk diline yakın, sade ve akıcı bir dille hikâye anlatımı görülmektedir.

Eserde yazar, bir kişinin sözünü “buyurdu, ayıttı” gibi ifadelerle aktarmıştır. Genel itibarıyla eserde anlatım karşılıklı konuşma şeklinde görülmektedir. Bu durum eseri, okuyan veya dinleyen için akıcı bir hale getirmiştir. Örneğin Hz. Yûsuf'un Cebrâ'îl ile arasında geçen karşılıklı konuşma şu şekildedir:

⁷ Bk. Şanlı, İ. (2010). Molla Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sının Bilinmeyen İki Türkçe Şerhi, *Turkish Studies S.* 5.

⁸ Kur'ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/1. “Elif, Lâm, Râ. Bunlar, apaçık Kitab'ın âyetleridir.”

“...Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm Yûsuf yanından gitmek istedi. Yûsuf ağladı. Ayıttı. “Beni yaluñuz koyup gitmeñüz.” Cebrâ’îl ayıttı: “Yâ Yûsuf sâkin ol. Ben hâzrete varup gelince görem. Hâkk Te’âlâ celle ve ‘alâ ne buyurur.” didi. Makâmına ‘urûc eyledi. Hâzrete varup yine tiz geldi. Cennetten ta’âm ve libâs getürdi ve Yûsuf’uñ önüne kodi. Ayıttı kim: “Hâkk Te’âlâ saña selâm kılur. Aydür kim birkaç gün tenüñi belâya vir ve göñlüñi benüm kazâ vü kaderüme vir. Tâ ben dahı seni bu kuyudan kurtarup halâş kılayın. Şoñra tâc u devlete ir göreyin. Bu çektüğüñ miñnetleri küllî unudub hiç görmemiş bigi olasın...” (111b/7-8-9-10-11-12-13-14-15) vb.

Eserde yer alan arkaik sözcükler Eski Anadolu Türkçesinin kelime hazinesinin zenginliğine de ışık tutmaktadır:

anlar (80a/10), anuñ (82a/13), aña (95a/2), artuğ (101b/15), bellü (40a/13), bencileyin (148a/7), buña (172b/12), buncılayın (184b/11), dükeli (67a/11), hemâdem (179a/7), içeri (166a/3), içre (171a/5), işbu (178b/13), kanda (188a/6), kârânu (8b/15), kendözin (171b/13), kimesne (175b/13), şol (188a/11), dürişür (5a/1) vb.

Manzum ve mensur halde bulunan eserin içerisinde Türkçe, Arapça ve Farsça kelime gruplarına, deyimlere yer verilmektedir:

haber vir- (35b/3), ehl-i ikrâr (38b/2), redd eylemek (52a/6) vb.

Eserin çoğu yerinde yazar, uzun cümleleri birbirine bağlamak için kim, ki, dahı vs. bağlaçları kullanmıştır:

“...Yûsuf’uñ karındâşları ayıttılar: “Biz bu işi işleyelüm şoñında tevbe idelüm.” didiler. Pes Hâkk Te’âlâ olaruñ tevbesini unutturdi. Tâ ol vakte degin **kim** Yûsuf’uñ tahtı öninde yüzlerin yere sürüp günâhların ikrâr kıldılar. Pes Hâkk gâlip geldi. Tokuzuncı Yûsuf’uñ karındâşları dilerlerdi kim babaları ol kanlu göñlek ile inanduralardı...” (189a/4-5-6-7-8) vb.

1.4. ESERİN NÜSHA TAVSİFİ

Bugün elimizde bulunan bilgiler ışığında yegâne olan eserin nüsha özellikleri şu şekildedir:

Nüshanın Bulunduğu Yer: Kayseri ilinin Bünyan ilçesinde, Mazhar Hacıpaşaoğlu'na ait özel ev kütüphanesinden temin edilmiş olup tek nüshadır.

Nüshanın Cildi: Kahverengi renkli kaplanmış kartondan yapılmış olup, sayfalar sarımtırak renktedir

Nüshanın Varak Sayısı: 205

Nüshanın Her Sayfadasındaki Satır Sayısı: 15

Ebatlar (dış-iç): Büyüklüğü 16x26, yazı alanı ise 11x20 cm.

Yazı: Harekeli Nesih

Eserin Telif Tarihi: Bilinmemektedir.

Eserdeki Başlıkların Yazılışları:

Metinde geçen *Allâhümme, Salât-ı Ümmiye, nazm, nesir, medh, Şi'r, beyt, su'âl, cevâp, hikâyet, latîfe, nükte, işâret, kıssa, mev'iza, nazîre, ibret, nakil, evvel, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci, sekizinci, dokuzuncu, onuncu* başlıkları altın varaklı, *âyetler, hadisler, "haber de gelmiştir kim"* gibi ibareler ise sarı-kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Örnek:

"Sû'âl idüp şorarsañ hikmet nedür? Hikmet oldur ki Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ Yûsuf'a 'izzet ve devlet virmek ister idi..."(69b/1-2) vb.

Eserin Başlangıcı (1b):

"HÂZÂ KİTÂB-I YÛSUF 'ALEYHİ'S-SELÂM"

Eserin Sonu (205):

Eserin sonunda iki yaprak birbirine yapışmış halde bulunmaktadır. İlk satırlar yarım şekilde görünmektedir. Bu yüzden okunamamıştır. Son yaprakta herhangi bir müellif ve tarih kaydı bulunmamaktadır. Metnin son sayfası yapışık halde olduğu için okunamamıştır. Okunan kısmında ise "25 Kânûn-i sâni 1949" tarihi yer almaktadır. Bu ibarenin metnin aslına ait olmadığı açıktır.

1.5. METNİ KURMADA TAKİP EDİLEN YÖNTEM

Metin neşrinin amacı, metnin tespitinden başlamak üzere varolan bütün nüshaların toplanması ve bu doğrultuda katalog taraması yapmaktır.⁹ Metnin doğru bir biçimde tespit edilmesi ve müellifin kaleminden çıkmış asıl esere benzemesi oldukça önemlidir.¹⁰

Metinde transkripsiyon olarak adlandırılan sistem kullanılmıştır.

Metinde geçen Arapça ve Farsça ibâreler, âyetler, hadîsler italik olarak yazılmıştır.

Örnek:

Nitekim Hakk tebâreke ve Te‘âlâ celle celâlühü Kelâm-ı Kadîm’inde buyurur: “*Fî-yeymin kâne mîkdâruhu hamsine elfe senetin...*” (135b/13-14)vb.

Metinde satırlar arası geçiş yapılırken “(8)” vb. satır numaralarının bazılarında kelimenin yarısı diğer satırda kalmıştır. Heceleri bölmek adına kelime tek satırda toplanmıştır.

Eserde “**Hikâyet**”, “**Neşir**” vb. başlıklar altın varaklı ve koyu şekilde yazılmıştır.

Örnek:

“...**Hikâyet** Bir dervîş gördiler Ka‘be’yi tavâf eylerken. (15) Bir gözi yoğ idi ve şâğ olan gözüni dağı yumup dururdu...” (154b/14-15)vb.

Metnin varak numaraları sayfanın solunda köşeli ayraçla, satır numaraları ise metin içinde yay ayraçla gösterilmiştir. Kullanılan bu sistem ile varak ve satır numaralarının tespitinin kolaylıkla fark edilmesi amaçlanmıştır.

Örnek:

[97a] “...*düşini söyleyüp birbirine haber virdiler. Meger Ya ‘kûp’uñ hâtûnları dağı (2) ezelden geçmiş düşi dağı añup söylediler ve bularuñ buğzi ve hasedi dağı (3) ziyâde oldı.*” (97a/1-2) vb.

Metinde geçen âyetler dipnotta surenin adı, numarası ve hangi âyet olduğu tercümesi ile birlikte gösterilmiş olup, uygulanırken “Altuntaş, Halil - Şahin, Muzaffer (2011). *Kur’an-ı Kerim Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.” adlı çalışma esas alınmıştır.

⁹ Kılıç, Atabey (2004). Günümüzde Metin Neşri ve Problemleri Üzerine Düşünceler, *GÜ Kırşehir Eğitim Fakültesi Yayınları*, s. 332-345.

¹⁰ Ateş, Ahmet (2010). Metin Tekidi Hakkında. *Türkiyat Mecmuası*, s. 255.

Örnek:

Kur'ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/20. “*Ve onu (Yûsuf'u), az bir fiyatla, birkaç dirheme sattılar. Çünkü; ona karşı zahidlerden idiler.*”

Arapça ve Farsça uzun ünlüler “ Â, â, Û, û, Î, î şeklinde gösterilmiştir.

Rûbil, Hz. Yûsuf'un kardeşi olması dolayısıyla “başlık” kısmında “(Kardeşi) ifadesine yer verilmiştir.

Metin Latin harflerine aktarılırken mümkün olduğu kadar tek bir imlâya tabi olunmuştur. Bu hususta yol gösterebilecek çalışmalara başvurulmuştur. Metinde geçen “nice” , “niçe” kelimelerinin yazımında Mahmut Sarıkaya tarafından yayımlanan “*Türkçede neçe> niçe> neçe 'ne kadar?' neçe> nice> nece 'nasıl?' Gelişmesi*”¹¹ başlıklı makalede bahsedilen önerilere uyulmaya çalışılmıştır.

¹¹ Bk. Sarıkaya, M. (2008). Türkçede neçe> niçe> neçe ‘ne kadar?’ neçe> nice> nece ‘nasıl?’ Gelişmesi, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6 Fall, s. 549-562.

BÖLÜM II

2. MUHTEVA YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

2.1. HİKÂYENİN ANA HATLARI

2.1.1. Hz. Yakûp ile Hz. Yûsuf Arasındaki Ayrılığın Sebebi

Metnimizde, Hz. Yakûp ile Hz. Yûsuf arasında senelerce süren ayrılığın sebebi olarak, Hz. Yakûp'un kapısından dilenciye eli boş bir şekilde göndermesi gösterilmektedir:

[52a] **Kıssa** Yûsuf ile Ya'kûp (2) arasında olan firâkuñ sebebi buyıdı kim bir gün Ya'kûp Peygamber 'aleyhi's-selâm (3) konukluk eyledi. Benî İsrâ'il'i okıdı yemege çalısur gâfil iken (4) kapuya sâil geldi. Ya'kûp Peygamber'ün 'aleyhi's-selâm başınuñ kapusıydı. (5) Dervîşüñ âvâzın işitmedi ve görmedi. Sâil kapusından mahrûm gönderdi. (6) Pes pâdişâh-ı 'âlem ayıttı: "İy melâikeler görür misiz benüm peygamberümi kendü (7) kavmine ve sâdâtına meşgûl oldı. Sâilden gâfil olmuştur. Anı kapusından (8) nevmîz göndermiştir. 'İzzetüm ve 'azametüm haqqı(y)-içün ben aña bir 'azâp idem. (9) Dâr-ı dünyâda andan katı 'azâp olmaya." Pes oğlınuñ firâkıyla anı mübtelâ (10) eyledi. Zîrâ 'âlemde firâk derdinden gayrı şiddetlü 'azâp yoktur (11) ve ölüm firâkı tiz unıtulur. İllâ hicrân firâkı hergiz unıtılmaz. Her (12) añduqça derdi taze olur ve firâk kişiye miñnet ve zahmet olur (13) tâ dünyâdan gidinceye dek. Neüzübillâhi **Latîfe** (14) Ya'kûp Peygamber 'aleyhi's-selâm sehvi nisyân hükmiyile sâilüñ istimâ'ından (15) gâfil bulunduğı(y)-içün kırk yıl aña oğlı firâkın çektürdi.

2.1.2. Hz. Yûsuf'un Rüyasını Hz. Yakûp'a Anlatması

Metnimizde, Hz. Yûsuf, Hz. Yakûp'a bir gece gördüğü rüyadan bahsetmektedir:

[59b] Miñnete şabr buyurdı ve âdem oğlanı dünyâda (2) miñnet çekerse ve âhirette râhatlık göre. Şöyle kim Yûsuf dünyâda (3) miñnetlerin çekti. Karındâşları aña mekr kıldılar. Babasından ayırdılar. (4) Kuyuya bıraktılar ve kuyudan çıkarup şattılar. Bunca belâ vü miñnetten soñra (5) Mısır'a sultân oldı. Miñnetlerden kurtuldı ve ni'mete düşti. (6) Pes Yûsuf Peygamber 'aleyhi's-selâm bir gice yaturken bir düş gördi. Babasına (7) ayıttı: "Gördüm düşümde beni "İnnî raeytu." Babası ayıttı: "İy oğul nice ta'bîr (8) eyledüñ?" Ayıttı: "On bir vâkı'a benüm başuma gelecektür."

2.1.3. Hz. Yakûp'un Hz. Yûsuf'un Rüyası için Kur'a Salması

Metnimizde, Hz. Yakûp, Hz. Yûsuf'un gördüğü rüya üzerine kur'a salmak ister ve bu kur'a neticesinde çeşitli alametlerden bahsedilmektedir:

[59b] Ya'kûp 'aleyhi's-selâm (9) ayıttı: Bu düşün için kur'a şalalum. Evvel kur'a ki şaldılar. Firâk geldi. (10) Ya'kûp gördi. Âh eyledi ve kur'a bir dağı şaldılar. Bend ü çâh geldi (11) ve bir dağı şaldılar. Zindân geldi. Yûsuf 'aleyhi's-selâm bu kur'aları gördi. (12) Ayıttı: "Hemân îmân zevâli olmasun giri kalan mihnetlere râzıyam."didi. (13) Pes iy mü'min qarındâş gör âhî bir peygamberi ve peygamber-zâdeyi Haqq'tan gelen (14) belâlara ve mihnetlere râzı oldu. Hemân îmân zevâli olmasun didi. (15) Sen ve ben bizlere bir belâ ve bir mihnet ve bir muşîbet gelse ceza' fezâ' idersin.

2.1.4. Hak Te'âlâ'nın Hz. Yûsuf'u Kardeşlerinin Eline Bırakması

Metnimizde, Hak Te'âlâ'nın Hz. Yûsuf'u kardeşlerinin eline bırakmasındaki asıl maksat, Hz. Yûsuf'a saltanat vermek istemesi olarak yorumlanmaktadır:

[61b] Kendünün cemâline nâz eyledi. Haqq Te'âlâ dağı anı qarındâşları elinde kulağın (12) burdurdı ve düşmânları mekri vâsıtasıyla kuyuya bıraktı. **Kıssa:** (13) Bir kulda Haqq Te'âlâ Yûsuf'u kuyuya bırakmadan murâd oldur ki bilürdi kim pâdişâh (14) olsa gerek idi. Anuñ için anı zillet ve qaraguluk kuyusına bıraktı. Tâ kim (15) pâdişâh olduğı vaqtin gurbet ehlini eyü görüp gözete.

2.1.5. Hz. Yûsuf'un Kuyuya Atılması

Metnimizde, Hz. Yûsuf'un kardeşleri Hz. Yûsuf'u kuyuya atarak babasının kalbinden Hz. Yûsuf'un sevgisinin silinmesini arzu ettikleri görülmektedir:

[62a] (1) Çünkim Yûsuf kuyu (2) dibinde qarâr kıldı. Kuyu ağızından qarındâşları çağırdılar. Göreler ki Yûsuf (3) diri midür ve yâhûd öli midür. Yûsuf kuyu dibinden cevâp virdi. Qarındâşları (4) bir büyük taşı getürdiler. Dilerlerdi kim Yûsuf'un üzerine atalar. Anı (5) öldüreler. Yehûdâ buları komayup ellerin tıttı. Ayıttı: "Ahduñuza (6) ve kuluñuza turduñuz. Bellüdür kim bu kuyu dibinde ne kadar yaşayıp diri kıala. (7) Artuğluğı hemân kıan idersiz." didi. Yûsuf hûd bulara cevâp virdü ki (8) "ol idi kim bolay kim bularuñ göñline merhamet ve şefkat geldi ola (9) diyü ittüklerüne peşimân olmışlar ola diyü" cevâp virdi. Ne bilsün (10) bularuñ aslâ ve kıat'â yürekleri şovumayup böyle intikâm idecegin. (11) Pes Yûsuf ayıttı kuyu dibinden: "İy benüm qarındâşlarum ideceğüñüz neyse (12) eyledüñüz. Bârî bir sâ'at bu kuyu ağızında bir sâ'at şabr eyleñ. Tâ sizlere (13) biraz naşihat kılayım."

2.1.6. Hz. Yûsuf'un (Kardeşi) Rûbîl'den Arzusu

Metnimizde, Hz. Yûsuf, kardeşi Rûbîl'den başına gelenleri Hz. Yakûp'a anlatmamasını istemektedir. Aksi halde babasının kardeşlerine beddua edeceğini söylemektedir:

[62b] ve ol bir qarındaşınıñ adı ki Rûbîl'dür. Yûsuf (4) aña çağırdı. Ayıttı: “İy Rûbîl iki yañadan benümle münâsibetüñ vardır. (5) Hem kardâşsın ve hem hâlam oğlısın. Zinhâr babama dimeyesiz ki Yûsuf'a ne (6) olduğın ve zamâne mekrine uğraduğın ve her birine qarındâşlarınıñ (7) ısmarladı kim zinhâr babama dimeyesiz ki Yûsuf'a neyledüğünüñüz ve anı nicesi (8) belâya uğrattığınıñuzı ve eger şöyle kim benüm hâlümnden bir zerrece aydürseñüz (9) ve haber virürseñüz ol miskîn fûrkat ôduna yanmış babama zinhâr haber (10) virmeyesiz. Yoksa sizlere bed-du'â ider. Hakk Te'âlâ'ya sizün için nâle vü zârî (11) kıılır eylese şöyle bilün kim birünüñüz qalmayısar ve cümleñüz 'uqûbete giriftâr

2.1.7. Hz. Yûsuf'un Merhameti

Metnimizde, kardeşlerinin her türlü zulmüne maruz kalan Hz. Yûsuf'un yine de kardeşlerinin menfaatini düşündüğü görülmektedir:

[62b] (12) olısar ve 'azâba uğrayısar. Zinhâr bu benüm ögüdümü tutuñ kim egerçe sizün (13) kaştuñuz beni miñnete uğratmağ idi. Velîkin benüm maqşûdum sizleri (14) 'azâptan ve 'uqûbetten saklamaqtur ve belâdan kıurtarmaqtur.

2.1.8. Hz. Yûsuf'un Teslimiyeti

Metnimizde, Hz. Yûsuf'un Hak Te'âlâ'dan gelen her türlü mihnet ve sıkıntıya karşı isyan etmeyip teslimiyet gösterdiği ve neticesinde Hak Te'âlâ'nın lütuf ve ihsanına eriştiği görülmektedir:

[63a] (1) **Mev'ıza** Yûsuf kıuyu dibinde elin götirdi. Hakkâ nâliş kııldı. Ayıttı: (2) “Melikâ rahîmâ vü perverdigârâ. Eger bu işi bir gayrı kışi işlese saña şikâyet (3) iderdüm. Pes çünkim bu işi sen eyledüñ. Pes ben kime nâle eyleyem ve kime şikâyet (4) kıılam. Hakk Te'âlâ ayıttı: “Yâ Yûsuf çünkim bildüñ. Sâkin ol. Şikâyet eyleme. (5) Şikâyet ve nâle yeri degüldür.

[63b] (1) Eger îmân nûrı mü'minlere olsaydı Hakk Te'âlâ dergâhında pes kim yol bulabilürdi. (2) **İşâret** her kışi ki şöyle bilse kim Yûsuf hakîkat kıuyı dibindeyidi (3) dise hañâdur. Zîrâ egerçe Yûsuf zâhirde kıuyı dibindeyidi ammâ (4) hakîkatte Hakk Te'âlâ'nuñ lütfi kenârındaydı ve eger Yûsuf babası yanından (5) ayrıldıyısa Hakk Te'âlâ'nuñ lütfina ve keremine yetiştî. Nice kim babası yanında (6) olsa günde bir çanağ süd yer idi ke-ennehu

kıyuya girdi. Her gün Cebrâ'il (7) 'aleyhi's-selâm cennetten bir çanak süt getirüp anuñ öñine kor idi. Aydırdı (8) kim: "Yegil." Hakk Te'âlâ buyurur: "Taşalanma ve guşşalanmasun kıyı dibinde olduğına (9) ben ki 'azametümle 'âlemleri yaradıcıyın. Saña dağı şefkatlüyem. Anañdan (10) ve atañdan mihrübânem." **Nazîre** ve mü'minlerüñ cânı mekâbirde bundan (11) dağı âsân dağı yek olısar nice Yûsuf oldu.

2.1.9. Hakk Te'âlâ'nın Hz. Yûsuf'a 'İzzet ve Devlet Vermek İstemesi

Metnimizde, Hz. Yûsuf'un çektiği bütün eza ve cefaların esas maksadı, Hak Te'âlâ'nın Hz. Yûsuf'a devlet vermek istemesi olarak görölmektedir:

[69b] (1) **sû'âl** idüp şorarsañ hikmet nedür? Hikmet oldur ki Hakk Te'âlâ (2) celle ve 'alâ Yûsuf'a 'izzet ve devlet virmek ister idi. Oñ aña miñnet (3) ve fûrkat virdi. Tâ 'âlem halkı bileler kim devlet ve 'izzet olduğı yer zilletsiz (4) ve belâsız olmaya ve 'ibret dağı oldur kim Yûsuf Ya'kûp'uñ bir vaşiyetine (5) muhâlifet eyledi. Hakk Te'âlâ dağı aña türlü türlü belâları ve cefâları ve miñnetleri (6) virdi. Pes ol kişilerüñ hâli nolur kim Hakk Te'âlâ yolında gice gündüz (7) muhâlefet eyleye.

2.1.10. Hz. Yûsuf'un Kardeşlerinin Hz. Yûsuf'un Rüyasından Haberdar Olması

Metnimizde, Hz. Yûsuf'un güneş, ay ve onbir yıldızın kendisine secde ettiğine dair görödüğü rüyayı kardeşlerinin işittiği ve kötülük planları yapmaya başladıkları anlatılmaktadır:

[69b] (9) **Kışsa** muhâlefet şöyledür kim qarındâşları çünkim analarından düş (10) haberin işittiler ya Yûsuf'uñ yanına cem' oldılar. Cümlesi ittifâk idüp (11) ayıttılar: "Sen bizüm qarındâşumuzsın ve 'azizümüzsin ve qarındâşlık oldur kim (12) şâdide ve guşşada bile bulnavuz. Ol düş kim sen görmişsin bize anı (13) deyüvirgil. Eger şâzılığa sebep ise biz dağı şâd olalum ve Hakk'dan (14) 'inâyet taleb idelüm ve eger ki belâya sebep ise ağlayalum ve zârî (15) eyleyelüm. Hakk Te'âlâ'dan dileyelüm. Senden ol belâyı ve kazâyı def' eyleye." [70a] (1) didi. Yûsuf hayrân ve 'âciz kaldı. Ne disin ve ne söylesin. Şöyle mütehayyir (2) kıilup gönlinde ayıttı: "Eger dirsem ki görmedüm yalan söylemiş olam ve (3) mü'minlere hûd yalan söylemek olmaz. Şöyle kim peygamber 'aleyhi's-şalâtü (4) ve's-selâm buyurur: *El-mü'min la yetme'u 'ale'l-kezi*bi eger dirsem ki görmedüm (5) babama 'âk olurın ve 'âk olan kimesne cennet koqusın dağı görmeye." (6) Pes Yûsuf başın aşığa eyledi. Fikre vardı. Ayıttı: "Hakk Te'âlâ Müsülmânlara (7) buyurur: "Yalan söyleme" ve babam aydür ki: "Düşüñi qarındâşlaruña dime." Eger Allâh (8) buyruğın tutarsam babamuñ sözine muhâlefet kılmış olam ve eger babam (9) sözin tutarsam Hakk Te'âlâ'ya muhâlefet kılmış olam."

2.1.11. Hz. Yûsuf'un Hak Te'âlâ'nın Buyruğunu Yerine Getirmesi

Metnimizde, Hz. Yûsuf, Hak Te'âlâ'ya muhalefet kılmamak ve yalan söylememek için Hak Te'âlâ'nın buyruğunu yerine getirip kardeşlerine rüyasından bahsettiği görülmektedir:

[70b] Pes Yûsuf ayıttı: “Hak Te'âlâ'nun buyruğun tutam. Yalan (2) söylemeyem. Egerçe babamuñ sözüne muhalefet iderin. Bular hûd baña (3) bir mekr iderler. Hak Te'âlâ'nuñ 'avni ve 'inâyeti yetiše. Anuñ hükm-i fermânın (4) tuttuğum için ben fakîri esirgeyüp fazl ve ihsân eyleye. Beni qarındâşlarum (5) mekrinden hâlâş eyleye. Ayıttı: “İy qarındâşlarum sizler işittüñüz mi ki ben nice (6) düş gördüğümü?” Ayıttılar ki: “Belî işittük.” Yûsuf ayıttı: “Nice işittüñüz?” Bular (7) hûd nice işittilerse Yûsuf'a anı takrîr kıldılar. Yûsuf ayıttı: “Eyledür kim (8) siz dirsiz.” Qarındâşları ayıttı: “Elhamdülillâh ki bu söz gerçek imiş bize bundan (9) yek sa'âdet mi olur. Sen bizüm mihterümüz olasın ve bize mu'in olasın.” (10) Böyle diyüp kalçup Rûbîl'in evine girdiler ve Yûsufuñ mekrine kaşt (11) kıldılar.

2.1.12. Hz. Yûsuf'un Kardeşlerinin Hz. Yakûp'un Gönlünden Hz. Yûsuf'un Sevgisini Çıkarma Planları

Metnimizde, Hz. Yakûp'un, Hz. Yûsufu diğer evlatlarından ayrı görmesinden dolayı, Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin kalbinin Hz. Yûsuf'a karşı kin ve nefretle dolduğu ve canına kasd etmek istedikleri açıkça belirtilmektedir:

[71a] Kıssa Yûsufuñ qarındâşları biribirine ayıttılar: “Babamuz (9) göñlünde Yûsufı hepümüzden artuğ sever.” diyüp “İnne ebânâ le fi-dalâlin (10) mübînin.”¹² Ya'kûp'uñ dostluğu Yûsuf'a hüsni ve melâhattan ötüri degül (11) idi. Belkim Hazret-i Hakka muvâfaqat eylemek idi. Pes Yûsufuñ qarındâşları (12) ayıttılar: “Nicedür ki Yûsufı babamuz bizden artuğ sever ve bize keşret göziyile (13) bakar. Pes Hak Te'âlâ celle ve 'alâ ayıttı: “Dostluk azucuğ sevmek ile degüldür. (14) Belkim 'inâyeti haqtur. Aña kim dilersem virürin ve aña kim dilemez (15) virmez. [71b] Kıssa Pes Rûbîl ayıttı: “Anı (12) öldürelüm ve yâhûd garîpliğe birağalum babamuzuñ göñlinden anuñ (13) sevgüsin çıkaralum ve bizüm sevgümüz ve maħbûbumuz koyalum soñra tevbe (14) idüp istiğfâr idelüm. Şalâhiyyet yolın tatalum. Hak Te'âlâ'dan yarlığanmak (15) dileyelüm. Atamuzdan 'özrin dileyelüm Yûsuf gittükten soñra atamuz bize [72a] (1) neylese gerek. Pes göñüllerin bu işe berg ittiler.

¹² Kur'an-ı Kerim, Yûsuf, 12/8. “Kardeşleri dediler ki: “Biz güçlü bir topluluk olduğumuz hâlde, Yûsuf ve kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Doğrusu babamız açık bir yanılığ içindedir” Ayetin tamamı “İz kâlû le-Yûsufu ve ahûhu eħabbu ilâ ebînâ minnâ ve naħnu 'usbetun inne ebânâ le fi-dalâlin mübînin” iken metne ayetin “İnne ebânâ le fi-dalâlin mübînin” kısmı alınmıştır.

[75a] **Kıssa** (10) Üç kişi üç kişinin katlinden men' eylediler. Yûsufuñ karındaşları (11) Yûsufı öldürmek dilediler. Rûbîl anı men' eyledi. Ayıttı: “Âhir bizüm (12) karındaşumuzdur bunu öldürmeyelüm.” didi ve biri dağı “Fir'avn Mûsâ'yı (13) öldürmek diledi. Kavmi anı men' kıldılar.” Ayıttılar: “Bir hûb şüretlü (14) oğlancuktur.” didiler ve biri dağı: “Mü'minler kendülerin tâ'atıyla öldürmek (15) dilediler. Haqq Te'âlâ celle ve 'alâ men' eyledi. Şöyle kim tâ'at kılmak eyüdür ammâ [75b] (1) tenüñi tâ'atta öldürmegil ki tenüñ saña gereklidür.” didi. **Lañife** (2) İy Yûsuf karındaşları Yûsufı öldürmeñüz kim ol Mısır'a sulţân olsa (3) gerek ve iy Fir'avn kavmi Mûsâ'yı öldürmeñüz kim ol Fir'avnı katl eyleyicidür (4) ve iy mü'min tenüñi öldürmegil. Cihân perverdigârınuñ 'azîzi olsa gerek.

[76a] **Kıssa** Rûbîl ayıttı: “Gelüñ öldürmeyelüm. (12) 'Azîm ulu günâh işlemeyelüm. Zîrâ Haqq Te'âlâ katile gâyetle kâtı 'azâp ider (13) ve nâ-hağ yere kan eylemeyelüm. Âhir bize karındaştır. Âhi cümlemüz bir ata belinden (14) geldük. Biraz varup fikr idüp tanışalum.” didiler. Vardılar. Biribiriyile (15) danışdılar. “Çünkü öldürmege yaramaz.” didiler. “Pes buña neyleyelüm?”

2.1.13. Hz. Yûsuf'un Kardeşlerinin Hz. Yûsuf'u Sahraya Götürmeye Karar Vermeleri

Metnimizde, Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin Hz. Yûsuf'u ortadan kaldırmak için sahraya götürmeye karar verdikleri görülmektedir:

[76b] şöyle kıldılar kim Yûsufı şahrâya (2) çıkaralar. Dir ile kuyuya bırağalar. Anda kendüsi öle gide yâhûd bir kimesne (3) çıkara alup gayrı memlekete alup gide. Pes bu ittifâka râzı oldılar. (4) Duralar babalarına varalar. Yûsufı dileyeler. Teferrüce şahrâya çıkalar. Anda (5) ne dilerlerse ideler. **Haber de şöyle kim gelür kim** Ya'kûp Peygamber 'aleyhi's-selâm (6) haftada bir gün halvet eylerdi ve şavma'asına girüp 'ibâdet (7) eylerdi ve kimesne icârî kâtına hiç girmez idi.

2.1.14. Hz. Yûsuf'un Kardeşlerinin Hz. Yûsuf'u Sahraya Götürmek İçin Hz. Yakûp'tan İzin Almaları

Metnimizde, Hz. Yakûp halvethanede iken evlatlarının gelip Hz. Yûsuf'u sahraya götürmek için izin istedikleri bilinmektedir:

[76b] Yûsufuñ karındaşları (8) şabr eylediler. Tâ kim ol gün geldi ki Ya'kûp halvete girüp Haqq Te'âlâyâ (9) 'ibâdet eylerdi. Bular ol gün babaları kâtına geldiler. Halvet hânesine (10) girdiler. Çünkü Ya'kûp oğlanlarını gördi. Ayıttı: “Neye geldüñüz (11) bilürsüz kim ben

bugün kimseyile söyleşmezin. Hakk'a 'ibadet iderin?' (12) Bular ayıttılar: "Birkaç kişiler geldiler. Koyunumuza kırt düşünmüş." (13) didiler. "Yüz koyun artuk ola kim hasârat eylemiş ol koyun taşâsından (14) senûñ katuña geldük kim haber virevüz. Bu kerre bilmedük kim siz bugün halvet (15) eyledüğünüz. Bilsek gelmez idük." didiler. Ya'kûp ayıttı: "Eger kırt koyuna [77a] (1) hıyânet eylediyise Hakk Te'âlâ destûrinsız eylemedi ola. Siz fârîğ oluñ (2) andan. İy oğlanlarum bizüm başumuz ve malumuz ve cânumuz ve rûzumuz ve tavaramuz (3) bizde emânet konmuştur. Hakk Te'âlâ dilerse alur ve dilerse almaz bağışlar." (4) didi. Dağı başın hırkaya çekti. Dilerdi kim ibâdete meşğûl ola. Oğulları (5) ayıttılar: "Yâ baba nicedür kim Yûsuf'ı şahrâya bizümle bile göndermezsin. Tâ ol (6) dağı dünyâyı bir teferrüc ide.

2.1.15. Hz. Yakûp'un Hz. Yûsuf'a Olan Düşkûnlüğü

Metnimizde, Hz. Yakûp'un Hz. Yûsuf'a olan bağılılığı o kadar fazladır ki ayrılığı vaktinde ağlamaktan gözüne perde indiğı bilinmektedir:

[77a] Ya'kûp ayıttı: "Ol benüm mûnis rûzigârumdur (7) ve ma'sûkayı gam-güsârumdur. Dilemezin bir sâ'at ve bir lağza andan ayrı olam (8) ve yanumdan giderem."

2.1.16. Hz. Yûsuf'un Kardeşlerinin Hz. Yakûp'a Hileli Konuşmaları

Metnimizde, Hz. Yakûp'un Hz. Yûsuf'u bir an dahi yanından ayırmak istemediğini bilen Hz. Yakûp'un evlatlarının, Hz. Yûsuf'u sahraya götürebilmek için yalana başvurdukları görülmektedir:

[77a] Oğulları ayıttılar: "Halk bizi melâmet iderler. Dirler ki, (9) size Yûsuf'ı bir sâ'at inanmaz ve sizûñle bile şahrâya göndermez, dirler. (10) Aña gel. Bugün destûr virgil. Bizümle bile şahrâya gitsün. Halk anı bizüm (11) yanumuzca görsün. Bize yaramaz gümân eylesünler ve biz Yûsuf'a nâşihuz. Naşihat (12) kılıcıyuz ve müşfikûñüz. Şefkat idiciyüz. Nitekim buyurur. Kavluhû Te'âlâ:(13) "Ve-innâ lehu le-nâşihûne."¹³ **Lañfe** Yûsuf'ıñ karındâşları bâtınlarında hased (14) ve 'adâvet eylerler ve zâhirlerinde naşihat ve şefkat iderler. Hergiz hâsid (15) nâşih olmaya. Zîrâ zâhirde naşihat virür. Bâtında mazarrat degürür. [77b] (1) ve bağıl hergiz âşinâ olmaya. Egerçe zâhirde âşinâlık eyler. Velî bâtında (2) bigânedür ve 'avâna hergiz vefâdâr olmaya. Egerçe vefâ gösterür. Âşinâlık (3) eyler ammâ bir gün ayağıñ taşa dokunup düşicek seni gamz ve gaybet (4) eyleyüp ayağıñ almağ dileye ve

¹³ Kur'an-ı Kerim, Yûsuf, 12/11. "Babalarına şöyle dediler: "Ey babamız! Yûsuf hakkında bize neden güvenmiyorsun? Hâlbuki biz onun iyiliğini isteyen kişileriz." Ayetin tamamı "Kâlû yâ ebânâ mâ leke lâ te'mennâ 'alâ yûsufe ve innâ lehu le nâşihûne" iken metne ayetin "Ve-innâ lehu le-nâşihûne" kısmı alınmıştır.

‘âkıl zeyrek olana bu üç naşihat yeter. Zîrâ (5) hergiz hasûtta naşihat isteme ve bahılden nesne dileme. ‘Avâniyile (6) dostluk eyleme. **Kışşa** Ya‘kûp ‘aleyhi's-selâm ayıttı: “Yûsuf kiçidür. (7) Ol bu aşl teferrüc müferrec bilmez ve andan bir oyun dağı gelmez. Evde büyümüştür. (8) Taşra beyâbân bilmez.” Karındâşları ayıttılar: “Biz anuñ gönülcügin tesellî iderüz. (9) Deşt-i şahrâda bizümle oynasın, gelsün.” didiler. Ya‘kûp ayıttı: “Eger oyun (10) için isterseñüz anuñ oyununda hayr yoktur ve oyun oynamak nâdânlar (11) işidür.

2.1.17. Hz. Yakûp'un Korkusu

Metnimizde, Hz. Yakûp'un Hz. Yûsuf'un başına bir iş gelmesinden, onu sahrada bir kurdun yemesinden korktuğı görülmektedir:

[78a] **Kışşa** (12) Çünkü Yûsuf'uñ karındâşları babalarından iltimâs kıldılar ki Yûsuf'ı şahrâya (13) koyuvire. Ya‘kûp râzî olmadı. Ayıttı: “Korqarın siz anuñ hâlinden gâfil (14) olasız. Şahrâdan bir kırt gele. Yûsuf'ı götürüp yeyesiz. Hâzır bulunmayasız (15) ve benüm yüregüme tağ urmuş olasız. Nitekim Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ Kelâm-ı **[78b]** (1) Kadîm'inde haber virür: “*Kâlû le-in ekelehu'z-zî'bu.*”¹⁴ Oğulları ayıttılar: “Yâ pes (2) biz anda ne gözlerüz. Eger içümüze yüz arşlan dağı gelse birümüz ol yüz (3) arşlâna tapdur kanda kaldı bu kim bir kırt gele bizüm ortamuzdan (4) Yûsuf'ı götüre alup gide. Yâ pes biz anda ne beklerüz.” didiler.

2.1.18. Hz. Yakûp'un Gaflete Düşüp Hz. Yûsuf'un Sahraya Gitmesine İzin Vermesi

Metnimizde, Hz. Yakûp'un evlatlarının tatlı sözlerine kanıp, Hz. Yûsuf'u onlarla sahraya gönderdiği ve aslında yüreğinde bitmek bilmeyen bir ayrılık ateşini fitillediğı görülmektedir:

[78b] Ya‘kûp ayıttı: (5) “Şimdi gönlüm biraz emîn oldı. Yarın sizüñle Yûsuf'ı bile koşup (6) göndereyin.” didi. Ol sâ‘at Cebra‘îl ‘aleyhi's-selâm geldi. Hakküñ selâmın (7) getürdi ve ayıttı: “Göñlüñ sâkin oldı ola mı ol kırt içici kırttan (8) emîn olduñ ve ümizüñ¹⁵ oğlanlaruña bağladuñ? Ben ki ‘âlemüñ perverdigâriyam. (9) Ortada beni añmaduñ ve hâzır nâzır görmedüñ.” diyü hitâp eyledi. **[79a]** (1) kırt Yûsuf ardına düşüp giderdi ve anı yemeğe kaşt iderdi (2) ve ol ağlar idi. Hakk Te‘âlâ'dan meded isterdi. Pes bu ma‘nâdan (3) dimiş idi

¹⁴ Kur‘ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/14. “Onlar da, “Andolsun biz kuvvetli bir topluluk iken onu kırt yerse (o takdirde) biz gerçekten hüsrana uğramış oluruz” dediler.” Ayetin tamamı “*Kâlû le-in ekelehu'z-zî'bu ve nahnu ‘usbetun innâ izen le-hâsirüne*” iken metne ayetin “*Kâlû le-in ekelehu'z-zî'bu*” kısmı alınmıştır.

¹⁵ Kelime “ümit”tir.

kim: “Korqarın. Yûsufı kırt yemesün.” diyü. **Lañife** (4) Ol on kırt ki Ya‘kûp ‘aleyhi's-selâm düşünde gördi. Kendünün (5) oğlanları idi. **Su‘âl** Yûsuf hûd qarındâşların yıldız mişâlinde (6) gördi. Ya‘kûp niçün kırt şeklinde gördi. **Cevâp** oldur ki (7) Ya‘kûp buları ma‘şiyet sebebi üzre gördi. Kırt mişâli üzre (8) gördi ammâ Yûsuf ~~ammâ~~ bunları istiğfâr sebebiyle yıldız mişâlinde (9) gördi. **Kışsa** Çünkim yarınki gün oldu. Yûsufuñ qarındâşları (10) babalarına geldiler. Ayıttılar: “Dün ki sözüñe turursañ Yûsufı (11) bugün bizümle bile koşup göndergil. Ya‘kûp bu sözden beñzi şarardı. (12) Za‘ferâna döndi. Hâsret yaşı gözinden çeşmeler bigi aqtı. Endâmına titremek (13) düşti. Muşîbet uğramış kibi feryât u figânlar itti. Oğlanları ayıttılar: (14) “İy baba saña noldı ve neye zârîlik eylersin?” “Anuñ içün ki korqarın. Yûsufı sizüñle (15) bile koşıcaq kırdâ yedüresiz diyü korqarın.” Oğulları ayıttılar : **[79b]** (1) “Bu ne yaramaz gümândur ki eylersin ve kırt nedür kim ‘abes yere korqarsın ve bizüm (2) bigi on arşlan ortasında kırt ne ittür ki gele Yûsufı ala gide.” (3) didiler. **Haber de gelür kim** yarın kıyâmet güninde kıllar başın topraqtan (4) götürdüğü vaqtin ‘âlemi göreler kim bir türlü dahı olmuş ve tağları göreler (5) kim düpdüz olmuş ve ‘adl terâzûsın göreler kim kurulmuş ‘avretlere (6) erenlere qarışıp çıpyalıncaq olup cümle yeksân olmuş. Çünkim bu kıllar (7) bu hâli göreler korqup üşeneler. Endâmları ditremek tuta ve gözlerinden (8) hâsret yaşını dökeler ve zârî kıllup ağlaşalar.

[82b] Ya‘kûp Peyğamber ‘aleyhi's-selâm gönlin Yûsufa (2) bağlamış idi. Anuñ vâsıtasıdır kim qarındâşları hâsed idüp anı andan (3) ayırdılar. Tâ bilesiz ki Hâkk Te‘âlâ celle ve ‘alâ şabûrdur. Kıllaruñ işine (4) şabr eyleyicidir.

2.1.19. Hakk Te‘âlâ'nın Hz. Yakûp'un Gönlünü Hz. Yûsuf ile Meşgul Görmesi

Metnimizde, Hz. Yakûp'un Hz. Yûsuf ile arasında geçen ayrılığın sebebi olarak Hak Te‘âlâ'nın Hz. Yakûp'uñ gönlünü Hz. Yûsuf'ta görmesi olarak anlatılmaktadır:

[82b] Çünkim Hâkk Te‘âlâ Ya‘kûp'uñ gönlünü Yûsufuñ (5) cemâlinde meşgûl gördi. Ğayret hükmiyile anı hûş görmeyüp oğullarınıñ (6) her birinüñ gönline kîni bıraktı. Tâ kim Yûsufuñ helâklıkına (7) kaşt kıldılar. **Kışsa** Oğulları yüzlerin babalarına kıllup ayıttılar: (8) “İy baba nice ki Yûsuf senüñ kıtuñda sevgülüdür. Biz dahı ol yerden geldük. (9) Nice ki Yûsuf geldi. Nice ki sen Yûsufı şahrâya gittüğine kıatlanımazsın. (10) Pes biz bunu bunda kıoyup gittügümüze nice kıatlanalum.” didiler. **İbret** (11) Hâkk Te‘âlâ celle ve ‘alâ bahaneyile Ya‘kûp'uñ diline getürdi. Kıvluhû Te‘âlâ: (12) “*Ve ehâfu en ye'kulehu'z-zı'bu ve*

entum 'anhu gâfilüne.'¹⁶ Çünkü siz andan (13) gâfil olasız. Yûsufı kurda yedüresiz. **İşâret** Ya'kûp oğullarının (14) günâhın gâflete havâle eyledi. Tâ kim Hakk Te'âlâ yarın suçların (15) tutmaya. Şöyle kim Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ Âdem Peygamber'ün 'aleyhi's-selâm

[83b] Kıssa (2) Pes Yûsuf'ün karındâşları ayıttılar: "Mâ-bâzâ biz gâflet ile Yûsufı kurda (3) yedürevüz. Babamuzı âfâtta ve zârîde koyavuz." Birisi ayıttı: "Gönlünüz (4) emîn tutuñ. Biz anı kırttan şakılaruz. Âhi kırt kıandan ve biz kıandan." (5) Pes Ya'kûp 'aleyhi's-selâm bulara ayıttı: "Bir sâ'at şabr eyleñ. Tâ bir zamân (6) anuñ cemâline nazar kılayın. Elüm ile anı zînet kılayın ve toynca anuñ (7) yüzüne bakayın. Pes Ya'kûp kâlkup evden bir legençe çıkardı. Ol legeni (8) Hakk Te'âlâ cennetten İbrâhim Peygamber'e göndermiş idi. Ol vâkt İbrâhim ki (9) dilerdi İsmâ'il'i kırbân kıla yumağ diledi. Ol vâkt Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm (10) getürdi.

2.1.20. Hz. Yakûp'un Hz. Yûsuf'u Hazırlaması

Metnimizde, Hz. Yakûp'un Hz. Yûsuf'tan ayrı düşeceğini bilmez bir halde Hz. Yûsuf'u hazırlayıp evlatlarına teslim ettiği görülmektedir:

[83b] Pes Ya'kûp Yûsufı 'üryân kıldı. Gülâb ile gövdesin yudı. (11) Baştan ayağa degin tertemiz kıldı. Saçların müşk gülâb ile taradı (12) ve bir nûrdan gönlek tenine geydürdi ve ol gönlek dahı Hakk Te'âlâ cennetten (13) İbrâhim'e göndermiş idi. Şol vâktin ki Nemrûd anı ôda attuğı vâktin (14) pes Ya'kûp Yûsuf'a gömlegi geydürdi ve bir na'lin ayağına geçürdi ve başına (15) taqayasın geydürdi. **Haber de gelür kim** Yûsuf'ün cemâli ol gün biñ evvel ki

[84a] Pes Ya'kûp 'aleyhi's-selâm Yûsuf'ün yanına vardı. Ayıttı: (2) "İy babanuñ cânı ve kara 'uyunu babañ şuhufta okumıştur kim İshâk (3) neslinden bir kimesne cemâlde Âdem Peygamber'e beñzeye ve hüsnî Nûh'a beñzeye (4) ve zeyrekligi Muhammed Muştafâ'ya beñzeye ve hilmi İbrâhim Halîl'e beñzeye (5) oğlanlık hâlinde evinden âvâre ola ve ğurbete düşe ve babasın âvâre (6) eyleye ve dizârından¹⁷ bî-naşîp eyleye ve gönlüme şöyle gelür kim (7) ol şuhufta okuduğum oğlan sen olasın. Kırkum ve oldur ki ğurbete (8) düşüp za'îf babañı firâқта ve miñnette kıoyasız. Kırkarın kim ol (9) baba ben olam. Oğul dizârından maħrûm kıalam. Pes Ya'kûp yüzini (10) Yûsuf'ün yüzüne sürdi. Ayıttı: "İy babanuñ cânı. Şeytân kıavliyle (11) işin işlemeyesin ve her hâlde Allâh'ı unutmayasın."

¹⁶ Kur'ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/13. "Babaları, "Doğrusu onu götürmeniz beni üzer, siz ondan habersiz iken onu kurt yer, diye korkuyorum" Ayetin tamamı "*Kâle innî le yaħzununî en tezhebû bihî ve eħâfu en ye'kulehu'z-zî'bu ve entum 'anhu gâfilüne*" iken metne ayetin " *Ve eħâfu en ye'kulehu'z-zî'bu ve entum 'anhu gâfilüne*" kısmı alınmıştır.

¹⁷ Kelime "didâr"dr.

[84b] (4) **Nesir** Andan sonra Yûsuf'u elini eline aldı. Şehrûn kapısına (5) kırk adım bile gitti. Kapuda tûrdı. Oğlanlarına birer birer ısmarladı (6) ve hüccet eyledi ve her birlerinden 'ahd nâme aldı. Ayıttı kim: "Yûsuf'u eyüce (7) saklayasınız. Azdan çoktan incitmeyesiz. Aşşâm vahtı olıcağ tezce (8) alup gelesiz ve baña tabşurasız. **Nükte** Çünkü Ya'kûp Yûsuf'u (9) vidâ' idüp yaluñuz evine geldi. Yarın kıyâmet gününde Muhammed Muştafâ (10) 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm pes kaçan revâ ola kim ümmetin koyup cennete yaluñuz gire. (11) **İşâret** İy Ya'kûp eger Yûsuf'u sevdüñ düşmana niçün ısmarladuñ? (12) İy mü'min eger Tañrı'yı severseñüz cefâyı pes niçün gösterürsüz? İy melik (13) eger mü'minleri severseñüz belâyı pes niçün gösterürsin? **Kışşa** (14) Pes Ya'kûp eve yakın geldi. Yol başında oturdu. Meger ki Ya'kûp'uñ (15) bir kıızı var idi. Yûsuf anasından yâdigâr kalmış idi. Adına Zeynî Hâtûn [85a] (1) kômışlar idi. Pes ol kızcuğaz ol sâ'at uykuya varup yatmış idi. (2) Düş görmüş idi ki on kırt babasınıñ elinden Yûsuf'u aluben gittiler. (3) Çünkim uykudan uyandı. Şordı kim: "Yûsuf kanı kangı yaña vardı?" Ayıttılar: (4) "Kardâşlarıyla şahrâya gitti." didiler. Kız ayıttı: "Babam destûr virdi mi?" (5) Ayıttılar ki: "Virdi." Çünkim kız bunu işitti. Âh ile feryât eyledi. Ayıttı: "Gördüñüz (6) mi babam kendüye nitti neyledi?" didi. Tûrdı yalın ayak baş açuğ (7) kapuya çıktı. Gördi kim babası soğak başında oturur. Ayıttı: "İy (8) baba Yûsuf'u neyledüñ?" Ayıttı kim: "Karındâşlarıyla şahrâya koyunlara gönderdüm." (9) didi. Ayıttı kim: "İy baba Yûsuf'u sevmezmişsin." Ayıttı kim: "Niçün?" Ayıttı: (10) "Eger sevüp dileyeydüñ düşmanlara koşup göndermez idüñ ve kendüñden anı (11) ırâğ bir sâ'at şalıvirmezdüñ." didi. Dahı babasınıñ ayağına düşti. (12) Zârî zârî ağladı. Feryât figânlar eyledi. Babası ayıttı: "Baba cânı ağlamağıl (13) ve benüm yüregüm tağlamağıl. Anlar hûd şimdi gelürler. Kız ayıttı: "Hâ şimdi (14) gelürler. Ben dahı bilürin kim gelürler velîkin fürkat uzun olısar." (15) Ya'kûp ayıttı kim: "İy kızım aşşâm vahte degin gelürler." Kız ayıttı: "Korğarım [85b] (1) aşşâma degin sen dahı bencileyin olıasın." Babası ayıttı: "Epsen ol bir sâ'at (2) için bu kadar ağlamak neye gerektür?" didi. Kız ayıttı: "İy baba bir sâ'at işi (3) kolaydür ammâ korğarım ki fürkatümüz yıllarca uzun ola diyü korğarım (4) anuñ için diğğat kırup figân u zârî eyleyem." didi. [86a] Ya'kûp 'aleyhi's-selâm gönlünü Yûsuf'a bağladı. (5) Vidâ' ittügi vahtın andan geçüp dururdu. Çünkü müddet-i intizârı (6) uzandı. Seksân yıl ol yol başın bekledi. Oturdu muşibethâne (7) yaptı. Yoldan geçenlerden Yûsuf'uñ haberin şorardı. [86a] **Kışşa** Çünkü Yûsuf'u karındâşlarına aşşâma degin va'de kılmış idi. Çünkim (12) aşşâm irişti. Bular gelmediler.

2.1.21. Hz. Yûsuf'un Kardeşlerinin Hz. Yûsuf'a Eziyet Etmesi

Metnimizde, Hz. Yakûp'un Hz. Yûsuf'a olan düşkünlüğünden dolayı Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin kalplerinin hasede büründüğü, Hz. Yûsuf'a acımayarak ona türlü eziyet ettikleri bilinmektedir:

[87a] Şöyle kim Ya'kûp Yûsufuñ (9) elin alup qarındâşlarına ısmarladı ve¹⁸ ve her birisiyle 'ahd u peymân eyledi. (10) Yûsufı eyüce saķınasız. Bular daķı babaları nazarında eyü söylerler idi ve (11) babalarından biraz añarı gidicek biri şabanca urdı ve biri yumruğıyla (12) urdı ve biri eliyile başına urdı ve biri aŗaęa alup depme urdı (13) ve birisi daķı saķın yoldı. **Nażire** Kullaruñ daķı hâli Haķķ Te'âlâ (14) şatında şöyle olısar. Çünkim kullar Haķķ Te'âlâ nazarında şabûl olunsa (15) rıdvân aña kulluķçı olur ve cennet aña seyrân-gâh olur ve cehennem anuñ [87b] siyâsetinden kaça neûzubillâhi. Eger kullar Haķķ Te'âlâ nazarından düşseler (2) zebâniler çekeler. Yüzi üstüne cehenneme atalar. **Kıŗŗa** Qarındâşları (3) Yûsufuñ kimi şabanca ura ve kimi kulağın çeke ve kimisi yumruķ ile ura. (4) Yûsufuñ gövdesi bularuñ şarbindan mecrûh olup şamîra döndü ve (5) yürimege mecâli kalmadı düşti yatıverdi. Şem'un geldi. Ayağın göğsi (6) üstüne şodı ve bacağın çıkardı. Tâ kim Yûsufı boğazlaya. Yûsuf (7) bir kezin âh eyledi. Daķı güldü. Qarındâşları ayıttılar: "Ne gülecek yerdür ki gülersin, (8) şimdi seni öldürürler. Aęlamak gerek idi. Sebep nedür niçün güldüñ?" didiler. (9) Yûsuf ayıttı: "Anuñ içün güldüm. Ol sâ'at kim beni babamdan diledüñüz. (10) Aluben gittüñüz. Babam şatında öperdüñüz ve kařardüñüz ve oŗşardüñüz (11) ve götürürdüñüz. Pes bilmezsin. Şimdi ne hâl oldı? İy qarındâşlarum ve ne suç (12) işledüm kim bu benüm kuşça cânımı uçurmak istersiz ve öldürmege eversiz? (13) Bilmezsin kim ben sizlere neyledüm? Diri olup yürüdügüm maşlahatuñuza (14) mâni' mi olur ve eger beni bir iş içün öldürürseñüz ki andan sizlere (15) bir menfa'at hâşıl ola ve eger benüm cânum biñ cânum olsa řam degil öldürüñ kim [88a] (1) sizüñ işiñüz bitsün ve işüñüz ileri varsun benüm bigi. Qarındâş (2) Yehûdâ řaę olsun." didi. Çünkim qarındâşları Yûsuftan bu şaberi (3) işittiler. Yehûdâ durup ileri geldi. Yûsufı yerden götürdi (4) ve qarındâşlarına cevâp itti: "Qomazın kim siz bunu öldüresiz." Qavluhû (5) Te'âlâ *Uktulû Yûsuf* Yûsuf ayıttı: "Ben öldügümden ötüri (6) ara yirde sizlere řan eylemek ulu günâhtur." Sizlere Haķķ Te'âlâ: " 'Azâb-ı (7) şedîd iderüm." didi. **Haber de gelmiştür kim** yarın kıyâmet (8) günü Haķķuñ şuzûrına bir mazlûmı bir zâlimüñ etegine yapışmış getüreler (9) ve dirler: "Gelün bu ulı şâkim yanına varalum. Ol bir şâkimdür kim hiç (10) mişli anuñ görilmemiş." Hâzret-i 'izzetten şişâp gele kim: "Sen kim zâlimlersin. (11) İy

¹⁸ Metinde üzeri çizilmiştir.

mazlûm sen ol zâlimi baña ısmarla ve cevri gönlünde sakla (12) ve saña cevri eylediği ol zâlimden almayacak olursam hâkimliğe (13) yaramam.”

2.1.22. Hz. Yûsuf'un Kardeşlerinin Hz. Yûsuf'un Kuyuya Atılmasına Razi Olmaları

Metnimizde, Yehûdâ'nın Hz. Yûsuf'un öldürülmesine izin vermemesi üzerine kuyuya atılmasına karar verdikleri görülmektedir: :

[88a] Kıssa Pes Yehûdâ ayıttı kim: “Sizûñ kaçduñuz bu mıdur ki (14) Yûsufı öldiresiz ve ben bunu sizlere virmezim meger kuyuya bırağasız?” didi. (15) “*Ve'l-kûhu fi-gayâbeti'l-cubbi.*”¹⁹ Pes cümle qarındâşları bu kavle râzî oldılar **[88b]** (1) kim Yûsufı kuyuya bırağalar ammâ müfsidler âhir fikr idüp ba'zılar (2) aydür: “Ol kuyu için beytül-muqaddes yolındadır ve ol kuyu (3) Mışır ortasındadır.” ve ba'zılar aydür: “Babası ol kuyuya Ken'an'dan (4) varınca üç ferseng yoldur.” dirler ve “kuyunuñ derinliği on biş (5) arşundur.” didiler ve ba'zılar aydür: “Dört arşundur.”Kâ'b (6) el-Ahbâr Rağıyâllâhu 'anhu aydür: “Kuyunuñ derinliği kırk arşundur.” (7) Çünkü Yûsufı qarındâşları kuyu ağızına getürdiler. Tâ kim kendini yalnızca (8) aşağı atalar. Yûsuf kendüyi berk tuttu. Eliyle kuyu ağızına berk (9) yapışdı. Qarındâşları çeküp ellerini kuyu ağızından kaldırıp muhkem (10) bağladılar ve ol nûrdan gönleği çıkardılar. Yalınçplağ kendini ol (11) kuyuya bıraktılar.

2.1.23. Hazret-i Ceberût'tan Emir Gelmesi

Metnimizde, Hazret-i Ceberût'un kuyu dibinde Hz. Yûsuf'u yalnız bırakmadığı ve onu koruyup gözetdiği görülmektedir:

[88a] Pes ol sâ'at Hazret-i Ceberût'tan emr geldi. (12) Cebrâ'il'e kim: “Yâ Cebrâ'il yir yüzine in. Ol benüm güzîde kulımı şimdi (13) kuyuya bıraktılar. Yalıncaçık tutup yire koygıl.”didi.

2.1.24. Cebrâ'il 'aleyhi's-selâmın Kuyuya İnmesi

Metnimizde, Cebrâ'il'in Hazret-i Ceberût'un sözüne yerine getirerek Hz. Yûsuf'u yalnız bırakmayıp kuyuya indiği görülmektedir:

¹⁹ Kur'an-ı Kerim, Yûsuf, 12/10. “Onlardan bir sözcü, “Yûsuf'u öldürmeyin, onu bir kuyunun dibine bırakın ki geçen kervanlardan biri onu bulup alsın. Eğer yapacaksınız böyle yapın” dedi”Ayetin tamamı “*Kâlekaîlun minhum lâ taqtulû yûsufe ve'l-kûhu fi gayâbetil cubbi yeltekıthu ba'du's-seyyâratı in kuntum fâ'ilîne*” iken metne ayetin “*Ve'l-kûhu fi-gayâbeti'l-cubbi*” kısmı alınmıştır.

[88b] Ol sâ'at (14) Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm geldi. Kuyu içinde indi. Şu yüzüne koydı bir taş. (15) Yûsuf'ı tutup ol taş üstüne kodı. Ayıttı kim: "İy Yûsuf Hakk Te'âlâ [89a] (1) saña selâm kılar." Aydür ki: "Kardâşları anı dilemeyüp kuyuya bıraktılarsa (2) sen gönlüni emîn tut ki ben seni dilerin 'izz u devlete iriştürem ki (3) karındâşları fi'llerine peşimân olalar. El kavşurup karşıña turalar. (4) Senüñ için güşsa ve teşvîş çekeler. Ben seni celâlî kudretümle olaruñ (5) mekrinden kurtardum."didi. Pes Cebrâ'il bu haberi didi. Mağâmına (6) 'urüc eyledi ammâ me'ânî ehilleri ve zarâfleri su'âl idüp (7) aydür kim: "Hakk Te'âlâ Yûsuf'ı kuyuya bırakmağa sebep ne idi?" **Cevâp** (8) oldur kim: "Ol kuyuyu Şeddâd 'Âd kazmış idi ve bir kişi 'Âd kavminden (9) Hûd Peygamber'e 'aleyhi's-selâm imân getürmüş idi ve adına Yehûdâ dirler idi. (10) Ol Yehûdâ Şîd Peygamber kitâbın okumış idi ve Yûsuf'uñ cemâlin (11) dâsitânın ve karındâşları cevriñ işitmiş idi ve anuñ evşâfına ve ahlâkına (12) 'âşık olmuş idi ve du'âsı müstecâbü'd-da'vâ kişiyidi. Bir gün Hakk Te'âlâ'ya (13) tazarru' idüp du'a eyledi. Ayıttı: "Yârabbi yâ seyyidi mevlâyı kerem kılar. (14) Ben kuluñı Yûsuf'uñ dizârından mahrûm eylemegil." diyü nâliş eyledi. Pes (15) Hakk Te'âlâ ve 'âlâ ol kişinüñ du'âsın kabûl eyledi. Hitâp kırup

2.1.25. Şeddâd 'Âd'ın Kuyu Dibinde Hz. Yûsuf'u Beklemesi ve Canını Teslim Etmesi

Metnimizde, Şeddâd 'Âd'ın kuyu dibinde bin iki yüz yıl oturup orada Hakk Te'âlâ'ya ibadet ettikten sonra Hz. Yûsuf'u gördüğü vakit canını teslim ettiği bilinmektedir:

[89b] (1) ayıttı: "Var ol Şeddâd 'Âd kazduğı kuyu dibinde oturgil ve baña (2) tâ'at eylegil. Tâ ol vaktine degin ki ben Yûsuf'ı senüñ yanuña getürem." (3) dimiş idi ve ol kişi dağı biñ iki yüz yıl ol kuyu dibinde oturdu. (4) Hakk'a 'ibâdet eyledi ve Yûsuf cemâline muntazir olmuş idi. Hakk Te'âlâ (5) celle ve 'âlâ ol kişinüñ başı ucında bir nûrdan kandil aşmış idi (6) ve karşusunda bir enar ağacın bitürmüş idi. Her gün günde bir enar (7) yir idi. Oturup Hakk Te'âlâ'ya 'ibâdet eylerdi. Tâ ol deme degin ki (8) Yûsuf'ı karındâşları kuyuya bıraktılar. Ol kişi tırı Yûsuf'ı arğuncağ (9) tuttu. Yanına oturdu. Kodı yüzünü yüzüne sürdi. Ayıttı kim: "Bunca (10) zamândur ki ben kuyu dibinde saña intizâr çekerdüm ve eger karındâşlaruñ (11) saña cevri u cefâ kıldılarsa Hakk Te'âlâ anlaruñ suçların bağışlayup 'afv (12) kırup tevbe vü istiğfâr rûzı kılar kim bugün ben miskînüñ cerâhatlü (13) yüregine merhem urdılar." didi ve dağı ayıttı kim: "Yâ Yûsuf şükür ol Allâh kim (14) senüñ cemâlüne ben kuluña gösterdi ve şimden giri maşûduma (15) iriştüm ve seni Allâh'a işmarladum."didi. Dağı cân teslim kıldı. Raḥmetullâhı 'aleyhi [90a] (1) "Benüm bedenüm gâmdur. Allâh yarattı.

Yoğtan var eyledi. Buyruk anuñdur. (2) Diledi yoğ kıldı. Diledi yoğ kılmadı. Emr anuñ. Buyruk anuñ. Ben bir (3) kulam. Efendümüñdür kamu buyruk. Her belâya ve kazâsına râzı oldum. (4) Hemân îmân zevâli olmasun.”dir. Nitekim Yûsuf Peyğamber ‘aleyhi's-selâm didüginleyin (5) pes mü'min kul böyledür. Pes şâhum yine sözümeze gelem. (6) Kaçan Hâzret-i Muğammed Muştafa ‘aleyhi's-selâm Hağğ Te‘âlâ celle ve ‘alâ Hâzretinden kışsa (7) ayıttuğı vağtin Yûsuf kışsasını gönderdüğı vağtin ayıttı: “Yâ Muğammed (8) yâd kıl. Yûsuf babasına *İnnî raeytu* didüğini ehl-i tefsîr ve ehl-i tağkîk aydûrlar. (9) Yûsuf Peyğamber'üñ ‘aleyhi's-selâm gördüğı düşünde çoğ sûreler ve çoğ hikmetler (10) vardır. Her birisi bir türlü kıldılar.

2.1.26. Hz. Yûsuf'un Gördüğü Rüya

Metnimizde, Hz. Yûsuf'un rüyasında gördüğü yıldızların adından bahsettiğı görülmektedir:

[93b] Kışsa Peyğamber ‘aleyhi's-şalâtü [94a] (1) ve's-selâm aydûr: “Hağğ Te‘âlâ celle ve ‘alâ Cebrâ'îl ‘aleyhi's-selâm gönderdi. Baña haber (2) viridi. Ol on bir yıldız ki Yûsuf Peyğamber ‘aleyhi's-selâm düşünde görmiş idi ve aña (3) secde eylemişler idi adların.” didi. Yine mağâmına rücû‘ eyledi. Bu haber ol (4) vağtinde idi ki Yahûdîler cemâ'atinden birkaç cühûdlar gelüp Hâzret-i (5) Resûlden şallallâhu ‘aleyhi vesellem su'âl eylediler: “Yûsuf düşünde gördüğı (6) ve secde iden yıldızlarıñ adları nedür?” didiler. Hâzret-i Peyğamber ‘aleyhi's-şalâtü (7) ve's-selâm cevâp viridi: “Hâzîne ve târîk ve zübâl ve zû'l-keffeyn (8) ve kâbîn devşâb ve ‘amûden ve musbiğ ve falîğ ve şabirûğ (9) ve fera‘ adları budur.” Pes cühûdlar ayıttılar ki: “Râst ve toğrı didük. Ol Allâh (10) hağğı(y)-içün ki seni ve bizi yarattı. Bizüm kitâbumuzda dağı böyledür.” diyüp barmağ (11) götürüp îmân getürdiler. **Lağife** Yûsuf ol yıldızları düşünde (12) gördüğı için miğnete uğradı. Peyğamber ‘aleyhi's-şalâtü ve's-selâm yıldızlarıñ (13) adın demek ile îmâna mağrifete sebep oldu. Hem bu arada şağâbeler şordılar: (14) “Yûsuf mı güzeldür ve yâğûd siz mi yâ Resûlallâh.” didiler. Peyğamber ‘aleyhi's-şalâtü (15) ve's-selâm ayıttı: “*Kâle hüve ağsenu ve ene emleğ*” Aşğâplar ayıttılar: “Niçün?”

2.1.27. Rivâyete Göre Hz. Yûsuf'un Yedi Yaşında iken Gördüğü Rüya

Metnimizde, Hz. Yûsuf'un yedi yaşındayken rüyasında on bir asâ gördüğünü anlattığı bilinmektedir:

[90a] Evvel gürûhı ayıttılar kim: “Yûsuf yedi yaşındayiken (11) düşünde görürdi kim on bir ‘aşâ yire şancılmış ve bu ‘aşâlaruñ (12) on birini çıkardı. Gördüğü düş buyıdı. Babasına ayduvirdi. (13) Ya‘kûp ‘aleyhi’s-selâm ayıttı: “Sağın qarındâşlaruña dimeyesin.”didi.

2.1.28. Rivâyete Göre Hz. Yûsuf’un Dokuz Yaşında iken Gördüğü Rüya

Metnimizde, Hz. Yûsuf’un dokuz yaşındayken gördüğü rüyada kardeşlerini kara renkli hurmalar ile kendisini de bembeyaz hurmalarla gördüğünü anlatmaktadır:

[90a] (14) Ba‘zılar dahı ayıttı: “Yûsuf toköz yaşındayiken düşünde gördi ki (15) qarındâşları tağda odun keserler ve cem‘ iderler. Elllerinde hurmalar gördi. [90b] (1) Kara kara olmuş ve kendü elinde olan hurma aķ baķ güle dönmiş. Bir kişi (2) gelür. Bu odunları tartar. Kendünüñ odunu qarındâşları odunından artuķ (3) ve uyķusından uyanur. Babasına ayduvirür. Sağın qarındâşlaruña dimeyesin.” (4) didi.

2.1.29. Rivâyete Göre Hz. Yûsuf’un On Bir Yaşında iken Gördüğü Rüya

Metnimizde, Hz. Yûsuf’un on bir yaşındayken gördüğü rüyada Hz. Yûsufu kardeşlerinden korumak için yerin yarıldığından bahsedilmektedir. Aynı zamanda Hz. Yûsuf’un gündüz vakti babasının dizine yattığında gördüğü bir rüyada ay, güneş ve on bir yıldızın kendisine secde ettiğinden bahsettiği görülmektedir:

[90b] Ba‘zı râvîler aydür: “Yûsuf on bir yaşındayiken bir düş gördi kim yer (5) yarılmış zârî zârî ağlar.” Yûsuf ayıttı kim: “Yâyer niçün ağlarsın ve neye zârî kılırsın?” (6) Ayıttı: “Nicesi ağlamayam kim seni benüm üstümde yüzi koyun yere sürüp çekeler (7) ve ol gül yüzüne tabancalar uralar ve seni öldürmege kaşd ideler ve ben anuñ için (8) yaruldım ki seni penâh idüp saķlayam.”didi. Yûsuf bu gördüğü düşi babasına (9) diyüvirdi. Babası ayıttı: “Sağın bu düşüñi qarındâşlaruñ işitmesünler.”didi (10) ve bir dahı te‘vîl budur ki Yûsuf on bir yaşındayiken gündüzin zevâl vaķtinde (11) babasınun dizinde başın koyup yatmış iken babası Yûsufun cemâline ve Haķķ Te‘âlâ’nuñ (12) kemâline ve şun‘ına nazar kılıp göñlinden aydür idi: “İy sübhânallâh Haķķ Te‘âlâ celle ve ‘alâ (13) Yûsufumuñ cemâlini güneş ve ây cemâlinden dahı nûrlu dahı münevver yaratmış.“*Fe-tebâarakallâhu (14) âhsenu’l-hâlikîne*”²⁰ didi. Yûsuf şıdķ uyķusından belkileyü uyandı. Durı (15) geldi babasına ayıttı:“*İnnî*

²⁰ Kur’ân-ı Kerîm, Mü’minûn, 23/14. “Sonra bu az suyu “alaka” hâline getirdik. Alakayı da “mudga” yaptık. Bu “mudga”yı da kemiklere dönüştürdük ve bu kemiklere de et giydirdik. Nihayet onu bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratıcıların en güzeli olan Allah’ın şânı ne yücedir!” Ayetin tamamı “*summe ħalākñâ’n-nuħfete ‘alakatē fe-ħalākñâ’l-‘alākate muġgaten fe-ħalākñâ’l-muġgate ‘izâmen fe-kesevnâ’l-‘izâme laħmen summe eñşe’nâhu ħalkan âħar fe-tebâarakallâhu aħsenu’l-hâlikîne*” iken metne ayetin “*Fe-tebâarakallâhu aħsenu’l-hâlikîne*” kısmı alınmıştır.

raeytu”gördüm düşüm içinde ây ve güneş ve on bir yıldız [91a] (1) baña secde eylediler.” Ya’kûp ayıttı: “Sağın bu düşüni qarındâşlaruña dimeyesin.”didi (2) ammâ bu düş haberinden Ya’kûp’uñ tenine lerze ve titremek düşti ve yüzünüñ (3) rengi za’ferâna döndi. Yûsuf ayıttı: “Baba saña ne oldı kim ol gül yüzüñ şoldı?” (4) Ya’kûp ayıttı: “İy oğul bu düş kim sen görmüşsin ‘izzet ve devleti vardır. (5) Velikin andan baña fûrkat ve miñnet qorqusı gelür. Andan qorqup anuñ içün beñzüm şaradı. (6) Yûsuf ayıttı: “İy baba neden bildüñ?” Ayıttı kim: “Andan bildüm. İy babanuñ cânı ki (7) *İnni raeytu*”²¹didüñ. Ya’nî “Gördüm beni.”didüñ. “Keşke bu düşi baña dimeyeydüñ (8) ve işitmeyeydüm. Şimdiden bu fûrkat ôdına yanmayaydum.” didi. **İşâret** (9) Tarıqatte biş nesneyi biş lafz ile añmaq kullara haţâdur. Evvel nañnü demek. (10) Ya’nî biz demek olur. Ferişteler ayıttılar: “Nañnü.” Pes Haqq Te’âlâ celle ve ‘alâya gayret (11) geldi. Yedi yüz biñ melâike bir dem içinde oda göyündürdi vaqt kara (12) gül eyledi ve bâkî kalan feriştehler bu gayreti gördiler. Dizleri üzerine geldiler. (13) Ayıttılar:“*Subhâneke lâ ‘ilme lenâ.*”²² Yârabbi senüñ ‘ilmüni bilimedük. Bizi ‘afv (14) eylegil. Bizüm tenümüzden bu haţâyı def eylegil. Hiţâp geldi. Dönüñ (15) sözüñüzden ayrık eyle demek *nañnü* yer u gök memleketine şıgmaya.

2.1.30. Hz. Yakûp'un Hz. Yûsuf'un Gördüğü Rüeyayı Yorumlaması

Metnimizde, Hz. Yakûp'un Hz. Yûsuf'un gördüğü rüeyayı Hak Te’âlâ'nın ona devlet, saltanat, memleket vermek istemesi, on bir yıldızın kardeşleri olup kendisine secde ettiğı şeklinde yorumladığı ve rüeyasını kardeşlerinden saklaması gerektiğı öğüdünü verdiğı görülmektedir:

[94b] (1) “Zîrâ anuñ içün kim ‘avretler Yûsuf yüzün göricek ellerin toğradılar ve kâfirler (2) benüm yüzüm göricek billerinden zünnârların toğradılar.” Pes Yûsuf ayıttı: (3) babasına “Bu gördüğüm düşüñ ta’bîri ne ola?” Ya’kûp ayıttı: “Gördüğün (4) düşüñ ta’bîri oldur kim Haqq Te’âlâ celle ve ‘alâ saña devlet vire ve tâc (5) memleket vire ve on bir yıldız senüñ qarındâşlaruñ ola ve senüñ o gökte (6) yüzlerin yere qoyup secde ideler.

[96b] Pes Ya’kûp ‘aleyhi's-selâm (4) dimiş idi kim: “Düşüni qarındâşlaruña dimeyesin ve eger dirseñ mekrinden (5) emîn olmayasın.” Yûsuf dağı ol düşi saklar idi. Kimesneye

²¹ Kur’ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/4. “Hani Yûsuf, babasına “Babacığım! Gerçekten ben (rüeyada) on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana boyun eğiyorlardı” demişti” Ayetin tamamı “*İz kâle yûsufu li-ebihi yâ ebeti innî ra’eytu ehadê ‘aşera kevkeben ve’ş-şemse ve’l-kamere ra’eytuhum lâ sâcidîne*” iken metne ayetin “*İnni raeytu*” kısmı alınmıştır.

²² Kur’ân-ı Kerîm, Bakara, 2/32. “Melekler, “Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin” dediler.” Ayetin tamamı “*Qâlû subhâneke lâ ‘ilme lenâ illâ mâ ‘allemtenâ inneke ente’l-‘alîmu’l-‘hakîmu*” iken metne ayetin “*Subhâneke lâ ‘ilme lenâ*” kısmı alınmıştır.

dimezdi. Tâ (6) şol vakte degin ki bir gün qarındâşlarıyla ve babasıyla şahrâya çıkmışlar idi. (7) Yarım günde Yûsuf uyumuş idi ve düş gördi kalkup babasına (8) deyüvirdi. Qarındâşları anda hâzır durmuşlar idi. Ayıttı kim: “Gördüm (9) vâkı‘amda bir atlu gelür. Yeşil tonlu ve güzel yüzlü.” Baña ayıttı: “İy (10) oğlancuq var senüñ ‘aşâñ ve qarındâşlaruñ ‘aşâsın getir.” didi. Varup (11) ben dağı getirüp eline virdüm. Qarındâşlarum ‘aşâsın kiçi ve kışsa eyledi. (12) Benüm ‘aşâmı uzattı ve yüksek eyledi ve budaklandurdi ve yemişlendürdi. (13) Ya‘kûp ayıttı: “İy babanuñ cânı. Haqq Te‘âlâ celle ve ‘alâ saña memleket ve vilâyet (14) vire ve cihânuñ tâc-dârı olasin. Qarındâşları bu sözi işittiler. Göñüllerinde (15) Yûsuf'a buğz ve hased ittiler. Çünkim aştâm eve geldiler. Yûsufuñ [97a] (1) düşüni söyleyüp biribirine haber virdiler. Meger Ya‘kûp'uñ hâtûnları dağı (2) ezelden geçmiş düşi dağı añup söylediler ve bularuñ buğzı ve hasedi dağı (3) ziyâde oldı. Biri biriyile danışıp ayıttılar: “Eger babamız ta‘biri gerçek olacak (4) olursa

[104b] **Qışsa** (2) Yûsuf uyudu. Ol düşleri gördi. Babasına aydı virdi. Babası (3) ayıttı: “İy oğul saña beşâret olsun. Haqq Te‘âlâ saña hikmet ve ‘ilm-i ta‘biri (4) rûzî kıldı. Ni‘metüñ ve devletüñ arta. Ya‘kûp şalâtullâhi ‘aleyhi (5) Yûsuf bu haberi virdi ve düşüni ta‘bir eyledi ve anuñ hâtûnları anı (6) işittiler. Göñüllerinde anı sakladılar. Tâ ol deme degin ki bir gün Yûsufuñ (7) qarındâşları odundan geldiler. Evde odunu yıgdılar. Şem‘ûn'uñ (8) anası Yûsufuñ gördüğü düşüniñ ta‘biri qarındâşlarına diyüvirdi.

2.1.31. Hz. Yûsuf'un Kardeşlerinin Hz. Yûsuf'u Katletme Arzusu

Metnimizde, Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin Hz. Yûsuf'un rüyasını öğrenmesi neticesinde Hz. Yûsuf'un kendilerini boyunduruğu altına alacağı yanılığısına kapılarak çareyi Hz. Yûsuf'u ortadan kaldırmakta bulduklarından bahsedilmektedir:

[97a] Biri biriyile danışıp ayıttılar: “Eger babamız ta‘biri gerçek olacak (4) olursa pes Yûsuf hepümüzi musahhar eyleye ve aña çâker olavuz ve bunu şimdiden (5) henüz olmadın bizleri musahhar kılmadın biz bunuñ kaydın görüp katline ve (6) mekrine çâre kılmak gerek.” didiler. Pes bu fikriyle durup tağıldılar. (7) **Lañife** Yûsufuñ qarındâşları Yûsuf'dan ni‘met ziyâdesin gördiler (8) ve Ya‘kûp'uñ meyl u ‘inâyetin gördiler. Anuñ içün aña mekr eylemege durdılar (9) ve anuñ helâklığına qaşd kıldılar. Qarındâşlarinuñ tedbiri gayrıydı (10) illâ Haqq Te‘âlâ'nuñ taqdîri bozdı. Qarındâşları anı helâk idüp yitürmegidi (11) Haqq Te‘âlâ celle ve ‘alâ devlete ve sâ‘adete ve ni‘mete yetiştürdi. Tâ ‘âlem halkı (12) bileler kim sikerlerüñ mekri Haqq Te‘âlâ'nuñ taqdîrin bozamaz.

[99a] Görmez misin Yûsufuñ kârindâşların bir atadan (2) idiler. Çün Yûsufuñ sırrından haberdâr oldılar ve anuñ yolında ‘adâvet (3) idüp hâset ittiler.” Ya‘kûp Peyğamber ‘aleyhi's-selâm bildi kim dost düşmân (4) katında sırr açmak yaramazdur. Anuñ için dimiş idi: “*Lâ takşuş ru'yâke.*” (5) Ayıttı: “İy oğul gördüğüñ dostuñuñ sırrın sakla. Kârindâşlaruña (6) diyüvirmeğil. Eger dir iseñ olaruñ civârında râhat olasın.” (7) Her kişi ki kendü sırrın açsın ve âşikâre eyleye ve kendü eliyile kendü işin (8) düşvâr eylemiş ola.

[100a] (1) Pes Ya‘kûp ‘aleyhi's-selâm anuñ için didi: “Yûsuf'a kim düşüñi kârindâşlaruña dimeyesin (2) ve sırruñ açmayasın sakın. Kârindâşlaruñ hâsed idüp mekr itmeyeler. Yûsuf (3) ayıttı: “Peyğamberlere mekr olur mı?” Ya‘kûp ayıttı: “*İnne's- şeytâne li'l-insâni* (4)‘*aduvvun mubînun.*”²³ Peyğamberlere mekr olmaz ammâ sakınmak gerek şeytândan ki (5) âdem oğlanına ‘adûdur. Pes Ya‘kûp hâsed kârindâşlarından tuttu. (6) Velîkin şeytâna havâle eyledi anuñ için kim: “Bu fi'l bunlaruñ degüldür. Belki (7) şeytân fi'lidür.” didi. Bu ‘acceptür Ya‘kûp şefkatinden oğullarınuñ (8) günâhın şeytâna havâle eyledi.

[100b](1) **Nazîre** Pes Ya‘kûp Peyğamber ‘aleyhi's-selâm bendelik şifâtıyla oğullarınuñ (2) günâhını şeytâna havâle eyledi ve nihâyette anlara ‘ukûbet eylemedi.

[107a] Pes Ya‘kûp ‘aleyhi's-selâm düşüñ ta‘bîrini ‘avretleri katında (8) didüğü(y)-içün ol ‘avretler gönüllerinde saklamışlar idi. Ol cihetten ötüri (9) oğullarına deyüverdiler. Aralarında derd u fûrkat bıraktılar. Eger Ya‘kûp (10) ‘avretler katında düşüñ ta‘bîrin ayıtmasaydı ümîz var idi. Bularuñ (11) ortalarına fitne ve tefrîk olmayaydı. Pes şâhum bularuñ yâ fitne ve miñnete (12) ve fûrkatine ‘avret sebep oldu.

[109b] (1) **Kışşa** çünkim Yûsuf'ı kârindâşları kuyu ağzına getürdiler. Râviler (2) şöyle rivâyet iderler kim: “Kuyunuñ deriñliğı dört yüz arşundur. Evvelden (3) âhîrine dek taştan yunmadur yapılmıştır. Şuyı deriñdür. Kırk arşun (4) şu oturur ve ne kadar kim dünyâda ağulu cânavarlar var ise yılandan (5) ve çiyândan ve ‘akrepten cümle ol kuyuda var idi. Çünkim Yûsuf'ı kuyuya getürdiler. (6) Dilerlerdi kim kuyuya atalar Yûsuf'ı.

2.1.32. Hz. Yûsuf'un Çaresizliğı

Metnimizde, Hz. Yûsuf'un son çare olarak hasetten kalpleri kararan kardeşlerinden yardım istediğı fakat karşılıksız kaldığı görülmektedir:

²³ Kur'ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/5. “Babası, şöyle dedi: “Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma. Yoksa, sana tuzak kurarlar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.” Ayetin tamamı “*Kâle yâ buneyye lâ takşuş ru'yâke ‘alâ ihvetike fe yekîdû leke keydâ inne's-şeytâne li'l-insâni ‘aduvvun mubînun*” iken metne ayetin “*İnne's- şeytâne li'l-insâni ‘aduvvun mubînun*” kısmı alınmıştır.

[109b] Her birinün etegine yapıştı. Zârî (7) kılup ağladı. Karındâşları yüz virmeyüp her biri ellerine birer ağaç (8) alup Yûsuf'ı başıra başıra urup diler dilemez kuyuya atmak dilediler. (9) Yûsuf dağı feryât fiğan idüp Yehûdâ'nuñ etegine yapıştı. Ayıttı: (10) “İy benüm ulu karındâşum. Senün şefkatün bulardan artuğtur baña. (11) Bular saña hürmet iderler ve senün sözüñ tutarlar. Kerem lütf eyle. (12) Beni esirgeyüp bularuñ elinden alup şalıvirgil ve şefâ'atüñden beni maħrûm (13) eylemegil.” Yehûdâ ayıttı: “İy karındâşum senün şefkatün bulardan artuğtur (14) baña. Velîkin bular benüm sözüñ tutmazlar ve şefâ'atüm kabûl kılmazlar.” Yûsuf (15) ayıttı: “Tevbe eyledüm. Eger bilmeyüp sizlere bir günâh işledümse ve göñlüñüze [110a] (1) tokundum ise nola ‘acep olmaz oğlan idüm. Bilmez idüm. Ma‘zûr tutuñ (2) iy karındâşum. Beni bulardan dilegil. Eger öldürürler ise bârî sırtum (3) açup ‘avretüm açuk komasunlar ve eger ben kuyu dibinde ölürsem bârî (4) kefenüm olsun.” didi. Yehûdâ ayıttı: “Yâ Yûsuf ben nice edeyin (5) ve ne kılayın. Hiç birisi rızâ virmezler ve kâil olmazlar. Senün işüñ (6) elden gitmiştir. Göñlüni kardâşlaruñdan gidergil ve kuyuya bağlağıl. (7) Dirlikten ümîzüñ kes. Şimden giri kendüni Allâh'a ışmarla.” didi.

2.1.33. Hz. Yûsuf'un Kardeşlerinin Hz. Yûsuf'u Kuyuya Bırakmaları

Metnimizde, Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin Hz. Yûsuf'un elini bağlayıp, beline ip geçirerek kuyuya sarkıttıkları ve Hak Te‘âlâ'nın Cebrâ'îl'i Hz. Yûsuf'un yanına gönderdiğı anlatılmaktadır:

[110b] **Kışışa** Çünkim Yûsuf'uñ elin bağladılar. Bir ip (15) dağı beline bağladılar. Kuyuya şarkıttılar. Hemân kim kuyunuñ yarusına [111a] (1) geldi. İpini kestiler. Yûsuf ol sâ'at kendüyi ol bîr u bî-zevâl (2) Tañrı'ya ışmarladı. Ayıttı: “Yârabbi karındâşlarum benden mihrilerin ve şefkatlerin (3) götürdiler. Ben dağı ümîzümi bulardan kestüm yârabbi. Senün lütfuña (4) ve ‘inâyetüñe göñlüm bağladum. İy mazlûmlaruñ elin tutıcı Allâh ve bî-çârelere (5) feryât idici Allâh ve kalmışlara yol gösterici Allâh ve ‘inâyetüñ vağtidür kim (6) bu babasuzuñ ve bu anasuzuñ ve bu dermânsuzuñ elin tutasın.” didi. (7) Çünkim Yûsuf'ı bu münâcâtı kıldı. Nâle vü zârî kılup ağladı. Melekût (8) ‘âlemine ğulgüle düşti. Feriştehler ellerin kıldurup Hağğ Te‘âlâ Ĥazretine (9) tazarru‘ kılup ayıttılar ki: “Yârabbi görürsün kim ol senün dostuñı (10) ne kıldılar ve ne cefâlar eylediler. Ol şiddik kuluña meded yetişgil.” didiler. (11) Hemân sâ'at Hağğ Te‘âlâ celle ve ‘alâ Cebrâ'îl'e ĥitâp kıldı. Ayıttı: (12) “Tiz iriş. Benüm şiddik kulumı tut.” didi. Pes Cebrâ'îl ‘aleyhi's-selâm gelüp (13) Yûsuf'ı kuyu ortasında tuttu. Ağlcacuk ol taş kim kuyı içinde (14) şu yüzindeydi. Anuñ üstine koda.

2.1.34. Hz. Yûsuf'un Gölgesinin Acı Su Üzerine Düşmesi ile Suyun Tatlanması

[110b] **Haber de gelür** ol kuyunuñ şuyı (15) gâyet karayıdı ve hem acıydı. Çünkim Yûsuf Peyğamber'üñ 'aleyhi's-selâm [111b] (1) gölgesi şuyuñ yüzüne düştü. Ol sâ'at cüllâb bigi tatlı oldu (2) ve ne kadar cânavarlar var ise çekildi siñdi.

2.1.35. Ejderhânın Hz. Yûsuf'un Canına Kastetmesi Üzerine Cebrâ'il'in Ejderhayı Sağır Etmesi

Metnimizde, Hz. Yûsuf'un canına kast eden ejderhanın Cebrâ'il vasıtası ile sağır edildiği görülmektedir:

[111b] İllâ meger kim bir ejderhâ (3) zâhir olup Yûsuf'a kaşt kıldı. Ol sâ'at Cebrâ'il haykırdı. Ejderhâ (4) sağır olup 'aklı başından zâil oldu. Şimdi anuñ neslidür kim (5) ol vaqtin biri sağır olmuştur. Şöyle kim gayrı cânavarlar birbirinüñ (6) sesin ve sözün işitürler ammâ yılanuñ nesli aşlâ birbirinüñ sesin (7) ve sözün işitmezler. Çünkim Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm Yûsuf yanından gitmek (8) istedi. Yûsuf ağladı. Ayıttı. "Beni yalunuz koyup gitmeñüz." Cebrâ'il ayıttı: (9) "Yâ Yûsuf sâkin ol. Ben hazrete varup gelince görem. Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ (10) ne buyurur." didi.

2.1.36. Cebrâ'il'in Hz. Yûsuf'a Hakk Te'âlâ'nın Selamını Getirmesi

Metnimizde, Hak Te'âlâ'nın selamını, saltanat ve devlet vaadini işiten Hz. Yûsuf'un nur cemalinin güldüğü anlatılmaktadır:

[111b] Mağâmına 'urüc eyledi. Hazrete varup yine tiz geldi. (11) Cennetten ta'âm ve libâs getürdi ve Yûsuf'uñ önüne kodı. Ayıttı kim: (12) "Hakk Te'âlâ saña selâm kılar. Aydür kim birkaç gün tenüñi belâya vir ve gönlüñi (13) benüm kazâ vü kaderüme vir. Tâ ben dañı seni bu kuyudan kırtarup halâş (14) kılayın. Şoñra tâc u devlete ir göreyin. Bu çektüğün miñnetleri küllî (15) unudup hiç görmemiş bigi olasın." Çünkim Yûsuf bu beşâreti [112a] (1) işitti. Beğâyet şâz oldu. Secdeyi şükrî kıldı. Mübârek cemâli güldü. (2) Ol sâ'at incü dişlerinden ve mercân leblerinden bir nûr zâhir oldu. (3) Cebrâ'il nûrı ve anuñ nûrı kuyunuñ içini nûrdan münevver ve müzeyyen eyledi. (4) Kuyunuñ içinden direk bigi nûr göge çıktı. **İşâret** Yûsuf'uñ (5) karındâşları Yûsufı kuyuya bırakmaqtan murâdları ol idi kim anuñ zahmetin (6) ortadan götüreler. Atalarınıñ gönlinde Yûsuf sevgüsin giderüp (7) bizüm sevgümüz atamız gönlinde ziyâde olsun, didiler. Böyle fikr (8) ittiler ammâ gümânları 'aksine gelüp hañâ kıldılar. Bilmediler kim hâlleri (9) evvelkiden dañı harâp olısar ve Yûsuf evvelkiden dañı yek olısar. Zîrâ (10) anuñ için kim görmez misin? Mûnisi Cebrâ'il oldu.

Saklayıcısı Allâh oldu ve kaftân (11) cennet libâsından oldu ve ta‘âmı cennetten oldu ve şarâbı selsebilden (12) oldu

2.1.37. Hakk Te‘âlâ'nın Hz. Yûsuf'a İzzet ve Nimet Vaad Etmesi

Metnimizde, Hz. Yûsuf'a vaad edilen saltanat ve devletin Hz. Yûsuf'a verilmesinden önce, kuyu dibinde şükür kılmasından dolayı, Cebrâ'îl tarafından elbiseler, cennetten yemek ve şarâb getirildiğinden bahsedilmektedir:

[112a] ve ol sâ‘at hitâp geldi sırrına “Yâ Yûsuf ne kadar ki belâ vü kazâ (13) saña gelirdür sen olara gönlün meşgûl eyleme. Tâ kim ben seni bu belâlardan (14) kurtaram. ‘İzzete ve memlekete ve ni‘mete iriştürem. Sen şanmağıl ki ben seni (15) habs idüp bend u çâh virdüm. Belkim kazâyı def’ idüp taht-gâh [112b] (1) virem. **Laţîfe** Mü‘minlerün ve kullarun hâli böyle olısar. Şol (2) vaktin kim dirlik libâsından ‘üryân olalar. Ölüm ceng ile ve kahr ile (3) esîr olalar. Devlet tahtından kalkup zillet toprağına konalar ol sâ‘at (4) ol kul ve ol mü‘min iki güzîn gaflet uykusundan aç. Dahı ayde kim: (5) “Kanı benüm evüm barķum oğlanuķlarum ve rûşen ve aydın evüm? Beni bu karañı eve (6) kim getürmiş ola?” Hâtûnın ve câriyelerin ve oğlanuķların çağıra. Kimesneden (7) hiç âvâz işitmeye. Kalkmak isteye. Mecâl bulmaya. Dört yana baķa. Açuķ (8) kapu bulmaya. Hiç kimesneden dermân ve feryât irişmeye. Pes ol sâ‘at (9) öldüğünü bile. Ne hâlden ne hâle düştüğünü ańlaya. Zârîlik kılup kan (10) yaşın ağlaya. Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ cânibinden hitâp gele kim: “Yâ kulum guşşalanma (11) ve taşalanma kim bu kuyudan ve bu karañı yerden ben seni tez kurtaram ve rıdvâna (12) işmarlayam ve cennetümde ‘izz u devlete iriştüreyin. Sen şanmağıl ben seni (13) karañı maķberde yalunuz yatmağa koyam. Belkim rahmet kılup dîzâr ile (14) cennet erzânî kılam.” diye. **Laţîfe** Yûsuf kuyu ağızındayiken ağlar idi (15) ve karındaşları şâz olup gülerler idi. Çünkim Yûsuf kuyu dibine indi şâz u [113a] (1) hürrem oldu. Bu kerre karındaşları ağlayup melûl oldılar.

[113b] (1) Yûsuf'a kuyu dibinde üç âfet var idi. Yalıncaķlık ve açlık ve şusuzlık. (2) Ol sâ‘at Cebrâ'îl emîn geldi. Cennetten ta‘âm getürdi ve şarâp getürdi (3) ve libâs getürdi. Ayıttı: “İy Hakk Te‘âlâ'nun peyğamberi bu kadar guşşa ve taşa (4) çekme. Eger guşşañ kaftan için ise ve ta‘âm için ise ve şarâp için ise (5) uşte hep hâzırdur.” deye ve bir dahı her kaçan kim bir mü‘min kulu kabrine koyup (6) gideler. Ol karañı kabirde üç miħnete uğraya. Evvel libâs ayruluğı ikinci yalınuzluk (7) ve üçüncü kıyâmet gününün korkusu ve her mü‘min zârî kılup bu korkudan (8) ve bu üç miħnetten ağlasa gerektür. Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ ayde kim: “Yâ kulum (9) bu kadar feryât ve zârî niçündür? Eger yalıncaķlık için ağlar iseñ uşte hulle.

(10) Eger kavmünden oğlundan kızından ve ataından ve anaından ötüri kim bulardan (11) ayrulup yaluñuz kaldum diyü ağlar iseñ ušte benüm lütfum ve keremüm nûrı (12) ve eger kıyâmet ahvâlınden kórkar iseñ ušte ikbâl kerâmâtum.

[114b] İşâret Yûsufuñ taşâsı ve guşşası (12) kuyu dibinde Cebrâ'îl görinceydi. Cebrâ'îl'i gördi hülleyi geydi ve ta'âmı yidi (13) ve selsebîl şarâbından içti ve Cebrâ'îl cemâlin gördi ve gamdan guşşadan (14) hâlâş oldu ve mü'min dağı ke-ennehu guşşası ve taşası mekâbir içinde gamgîn (15) olduğı Hâkķ Te'âlâ'nuñ celle ve 'alâ lütfın ve keremin görinceye dektür.

2.1.38. Hz. Yûsuf'un Kardeşlerinin Hz. Yûsuf'a Zulmü

Metnimizde, Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin Hz. Yûsuf'un öldüğüne delil olarak oğlağı boğazlayıp kanını Hz. Yûsuf'un gömleğine sürerek gömleğı babalarına getirdiklerinden bahsedilmektedir:

[116a] Şöyle kim Yûsufuñ qarındâşları babaları ağlamağıla geldiler. Ayıttılar. (14) “Yûsufı kurt yidi. Bizüm haberümüz yoğ iken.” Lâkin hep yalan hılâfın (15) söylediler. Yûsuf'a zulm eylediler. **[116b]** (1) Yûsufı kuyuya birağup dağı dönüp bir oğlağı boğazlayup Yûsufuñ gönleyin (2) anuñ kanına boyayup babalarına getürdükleridür ve yaķaların yırtup yalın (3) ayak başı kaba feryât figân eyleyü ağlayı ağlayı babaları katına geldiler. (4) Zîrâ ezelden 'âdetleri buyidi kim aħşâm ile yatsu ortasında eve (5) varurlar idi. Ol gün şabr eylediler. Tâ kim yatsu namâzı vaķtinde geķrek (6) bular geldiler. Babalarını yol başında buldılar. Bulara muntazir olup tırurmuş. (7) Bular dağı bir uğurda feryât figân eyleyü vâveylâ ve o muşibete, diyü çağrışup (8) çıkageldiler.

2.1.39. Hz. Yûsuf'un Kardeşlerinin Hz. Yûsuf'u Kurt Yedi Diyerek Hz. Yakûp'a Yalan Söylemeleri

Metnimizde, Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin oğlağın kanına buladıkları gömleğı babalarına getirerek Hz. Yûsuf'u kurda kaptırdıklarından bahsettikleri görülmektedir:

[116b] “Yûsufı kurda yerdürdük.” didiler. Kanlu gönlegini ortaya (9) bıraktılar.

2.1.40. Hz. Yakûp'un Aldığı Haber Üzerine Fenalaşması

Metnimizde, Hz. Yakûp'un çileli hayatının başlangıcı olan bu kara haber sonrasında baygınlık geçirdiğinden bahsedilmektedir:

[116b] Ya'kûp 'aleyhi's-selâm Yûsuf'ı bularuñ ortasında görmedi. Bir kerre (10) âh eyleyüp düştü. Uşşı gitti ve bî-hôş oldu.

[117a] Yehûdâ yetişi geldi. Babasına nazar kıldı. Gördi kim babasınıñ (6) hâli mükedder olup topraklara gâltân olup yatur. Beñzi za'ferân bigi olup (7) öli bigi olmuş. Hiç bedeninde diriler 'alâmeti kalmamış. Çünkim Yehûdâ (8) babasını bu hâlde gördi. Topraktan başını götürüp dizine kodı. Yüzünü (9) yüzüne sürdü. Hiç diriler 'alâmeti görmedi. Gözleri yaş ile tıldı. (10) Qarındaşlarına dönüp ayıttı: "Gördüñüz mi rûzigâruñ şekâveti bizümle (11) neyledi? Qardâşumuzu zâyî' eyledi ve babamuzdan dañı çıktuğ. Pes bu zilletüñ (12) 'özrini biz nice dileyelüm ve yâhûd bu derde biz ne çâre kılalum." diyü (13) irteye degin zârî kırup babaları yanın beklediler. Tâ babalarınıñ (14) 'aklı başına gelince çünki 'aklı başına geldi. Rûbîl ileri (15) geldi. Ayıttı. "İy baba biz senden dañı bedter fûrâte yanup yağılduğ. [117b] (1) Noldı saña şöyle kendüñi helâk eyledüñ? 'Aqluñ biraz başuña (2) devşürgil. Tâ biz dañı anuñ hâlınden nice ki oldıyısa haber virelüm." (3) Qavluhû Te'âlâ: *Innâ zehebnâ nestebîku.*"²⁴ Ayıttılar kim: "Biz cümlemüz oğ atarduk. (4) Yûsuf'ı yegecek beklemege ve rahatumuz gözlemege koymış idük. Çünkim oyundan (5) vazgeldük ve oğ atmağtan fâriğ olduğ geldük. Gördük Yûsuf'ı (6) kırt yemiş idi. Bir pâre kemüceğiz dañı kıomamış idi." didiler. (7) **İşâret** Pes oğulları ayıttılar kim babalarına "Yûsuf'ı kırt (8) yedi." Qavluhû Te'âlâ: "*Fe-eklehü'z-zî'bu*"²⁵ didiler. Pes Ya'kûp ol yerde kim (9) kırkmağ gerek idi. Kırkmadı ve ol yerde kim kırkmamak gerek idi. Kırktı. (10) Qavluhû Te'âlâ: "*Ve-eğâfu en-ye'kulehu'z-zî'bu.*"²⁶ Ya'kûp ayıttı: "Neden bildüñüz (11) siz kim Yûsuf'ı kırt yedügin." Bular ayıttılar: "Senden işittük idi." (12) Ya'kûp ayıttı: "Bu söyledüñüz sözüñüzüñ aşlı yoğtur." Bular (13) ayıttılar: "Neden didüñ ki aşlı yoğtur?" Ya'kûp ayıttı: "Anuñ için kim siz (14) bu sözi benden işittüñüz." didi.

2.1.41. Hz. Yakûp'un Seksen Yıl Ayrılık İzdırabıyla Yanması

Metnimizde, Hz. Yakûp'un en kıymetli evladı olan Hz. Yûsuf'tan ayrı kalmanın ızdırabıyla görme yetisini kaybettiğinden bahsedilmektedir:

²⁴ Kur'ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/17. "Ey babamız! Biz yarışa girmiştik. Yûsuf'u da eşyamızın yanında bırakmıştık. (Bir de ne görelim) onu kırt yemiş. Her ne kadar doğru söylesek de sen bize inanmazsın" dediler." Ayetin tamamı "*Qâlû yâ ebânâ innâ zehebnâ nestebîku ve tereknâ yûsufe 'inde metâ'inâ fe-eklehü'z-zî'bu ve mâ ente bi-mu'minin lenâ ve lev kunnâ şâdikîne*" iken metne ayetin "*Innâ zehebnâ nestebîku*" kısmı alınmıştır.

²⁵ Kur'ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/17. "Ey babamız! Biz yarışa girmiştik. Yûsuf'u da eşyamızın yanında bırakmıştık. (Bir de ne görelim) onu kırt yemiş. Her ne kadar doğru söylesek de sen bize inanmazsın" dediler." Ayetin tamamı "*Qâlû yâ ebânâ innâ zehebnâ nestebîku ve tereknâ yûsufe 'inde metâ'inâ fe-eklehü'z-zî'bu ve mâ ente bi-mu'minin lenâ ve lev kunnâ şâdikîne*" iken metne ayetin "*Fe-eklehü'z-zî'bu*" kısmı alınmıştır.

²⁶ Kur'ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/13. "Babaları, "Doğrusu onu götürmeniz beni üzer, siz ondan habersiz iken onu kırt yer, diye korkuyorum." Ayetin tamamı "*Qâle innî le yahzununî en tezhebû bihî ve eğâfu en ye'kulehu'z-zî'bu ve entum 'anhu gâfilüne*" iken metne ayetin "*Ve-eğâfu en-ye'kulehu'z-zî'bu*" kısmı alınmıştır.

[122a] Ya'kûp 'aleyhi's-selâm oğlanlarına bahtı. Zâhirlerinde (14) naşîhat gördi. Bâtinlarında hıyânet ittüklerin bilmedi. Zâhirlerine (15) bakup Yûsuf'ı olara ısmarladı. Pes ol sebepten seksân yıl Yûsuf'ın [122b] (1) firâkın çekti. **Lañife** Nefsün saña dahı şunu eyledi. Nitekim ol (2) üç kişiye eyledi. Zâhirde nefsün saña eyelük gösterür ve bâtında 'adâvet (3) eyler. Nitekim Haqq Te'âlâ celle ve 'alâ Kelâm-ı Kadîm'inde buyurur: "*İnne'n-nefse le emmâretun* (4) *bi's-sûi*."²⁷ Ğâfil olma iy qarındâş. Nefsün senünle dostlık eyledüğine (5) aldanma. Eger nefsüne uyup aldanursañ dînüni bir sâ'at içinde vîrân (6) kılasın. Görmez misin Ya'kûp 'aleyhi's-selâm oğullarınıñ ısıcağ sözine (7) aldanup Yûsuf'ı olara ısmarladı. Bilelerine koştı. Seksân yıl "vâh (8) Yûsuf" diyü feryât kıldı. Gözinden ve oğlundan çıktı. Sen dahı saşın (9) ğâfil bulunup nefsün yemesinde ve içmesinde ve türlü türlü hevâlarına (10) kalup şöhrete ve şehvete aldanup azmayasın. Şoñında peşimân olup dînden (11) ve îmândan çıkmayasın.

2.1.42. Hz. Yûsuf'un Kanlı Gömleğini Hz. Yakûp'un Önüne Bırakmaları

Metnimizde, Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin Hz. Yûsuf'un öldüğüne delil olarak kanlı gömleği Hz. Yakûp'a getirdiklerinde, parçalanmamış gömleği gören Hz. Yakûp'un bu durumu beka ve hayata delalet olduğunu anlattığı görülmektedir:

[122b] **Kışsa** Pes Ya'kûp'ın oğulları emînet gösterüp (12) babaları yanında hıyânetleri zâhir olmasun diyü bahâne kırup Yûsuf'ın (13) gönlegin kana bulaştırup babalarınıñ önüne bıraktılar. Ya'kûp 'aleyhi's- (14) selâm Yûsuf'ın gönlegini bu hâlde gördi. Feryât figânlar idüp ağladı. (15) Kendüden gidüp bi-hûş oldu. Biraz zamândan şoñra gözün açtı. [123a] (1) Ayıttı hemân "Yûsuf'ı ol kırt şöyle bütün yedi mi? Hiç bir 'uzvından (2) bir pâre kemüгідen kıomadı mı kim benüm yanuma getüresiz? Gönüm emînet (3) bulup kefen eyleyüp 'âdetce götürüp defn kılaydum. 'Ömrüm olduğça (4) sînin bekleyeydüm. Anuñ firâkıyla geçüneydüm." didi. Oğulları ayıttılar: (5) "İy baba biz dahı bu ta'accubdayuz ve bu taħayyurdayuz 'acep kalup duruz. Ol mağbûn (6) olacak kırt bir kolın ve bir budın ve bir pâre kemüğün kıomamış kim tâ biz (7) alup anı saña getürevüz ammâ hemân bir kanlu gönlegin kıomış bulduğ. (8) Saña getürdük. Dahı ğayrısın bilmezüz." didiler. Çünkü Ya'kûp 'aleyhi's-selâm (9) gönlegi görüp feryât idüp ağladı. Şoñra dönüp oğullarına bahtı. Dahı (10) kaħkahayile güldi. Oğulları ayıttılar: "İy baba ne 'acep bu ağlamak ortasında (11) gülmek neydi bu sen ittüğüñ 'âkıllar işi degüldür?" Ya'kûp ayıttı: "Anuñ için (12) güldüm ki ol

²⁷ Kur'an-ı Kerîm, Yûsuf, 12/53. "Ben nefsimi temize çıkarmam, çünkü Rabbimin merhamet ettiği hariç, nefis aşırı derecede kötülüğü emreder. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir" dedi." Ayetin tamamı "*Ve mâ uberrî'u nefsi inne'n-nefse le emmâretun bi's-sûi illâ mâ raħime rabbî inne rabbî gafûrun raħîmun*" iken metne ayetin "*İnne'n-nefse le emmâretun bi's-sûi*" kısmı alınmıştır.

Yûsufı yiyen kurt gâyet şefkatlü ve müşfik kurt imiş (13) anuñ tenini yidi ve gönlegini yimedi. Kaşka bu şefkatini gönlege idince (14) Yûsufuñ tenine ideydi.” **Lañife** Ya‘kûp ‘aleyhi’s-selâm çünkim Yûsufuñ (15) gönlegin kana garğ olmuş gördi. Nâle eyleyüp ağladı. “Âh Yûsuf gitti.” **[123b]** (1) didi. Feryât eyledi. Zîrâ kanlu gönlek helâklığa ve fenâ olmağığa (2) delâlet eyler. Çünki gönlegi ardın ve öñin bütün gördi sevendi güldi. (3) Ayıttı: “Yûsuf dağı diridür ölmedi. Zîrâ gönlek bütündür. Bekâya ve hayâta (4) delâlet eyler ammâ mü’min her kaçan ki nisyânıyile ve zilletiyile günâh deryâsına (5) garğa varsa aydür ki âh îmânım dînüm gitti diyü feryât eyler. Zîrâ ma‘şiyet (6) nişânı îmân zevâline delâlet eyler. Çünkim bütün göreñi dilinde tevhîd (7) kelimesi âsândur. Durur her kaçan dilerse zıkrullâh adı bile pes sevinüp (8) şâd ola. Ayde kim: “Henûz îmânım yerindeymiş.” diye **Kışsa** Pes Ya‘kûp (9) ‘aleyhi’s-selâm ayıttı: “Eger Yûsufı kurt yediyise hüccetsüz yemedi ola. Varuñuz. (10) Ol kurdı buluñ getürüñ. Tâ kim bu hâlüñ haqîkatin andan şorup bilem. (11) Pes oğulları vardılar. Bir kurdı tutup ağızını burnını kana bulaştırup (12) babalarına getürdiler.

2.1.43. Hz. Yakûp'un Kurt ile Sohbeti

Metnimizde, Hz. Yûsufu yediğı söylenilen kurda Hz. Hz. Yakûp'un hesap sorduğından ve kurdun Hz. Yûsufu yemediğini ifade ettiğinden bahsedilmektedir:

[123b] Ya‘kûp ayıttı: “İy kurt benüm Yûsufumu niçün yedüñ?” (13) Rûbil dağı ayıttı: “İy kurt benüm kardâşımı niçün yedüñ?” Kurt hiç (14) cevâp virmedi. Ya‘kûp ayıttı: “Niçün cevâp virmezsin?” Kurt ayıttı: (15) “Yâ nebîyallâh anuñ içün cevâp virmezsin kim bu ‘âktur ve atasına ‘âşîdür ben

[124b] **Kışsa** Çünki Ya‘kûp kurda ayıttı: (7) “Benüm Yûsufumu niçün yedüñ ve anuñ nâzenîn tenine nicesi teraħħum kılmayup (8) diş vurduñ?” didi. Kurt ağızın açup ayıttı: “Yâ nebîyallâh sende (9) olan ‘işmet libâsı haqkı(y)-içün Yûsufı ben yemedüm. Sen hûd bilürsin kim bize (10) enbiyâlaruñ eti harâmdur.” Pes Ya‘kûp ayıttı: “Bu ağızuñ niçün kan olmuştur?” (11) Kurt ayıttı: “Yâ nebîyallâh bu yigidler benüm ağızımı kana bulaşturdılar ve baña (12) töhmet kırup bühtân eylediler.” Ya‘kûp ayıttı: “Sen kangı nâhiyyeden (13) gelmişsin?” Kurt ayıttı: “Mısır nâhiyyesinden gelmişem ve karındâşım yâvi kılmışam (14) bir haftadur ki gice gündüz yimeyüp içmeyüp dururın ve kardâşım derdine (15) ve firâkına yağılup yürürdüm.” didi. Çünkim Ya‘kûp kurttan bu sözi **[125a]** (1) işitti. Bir kerre âh eyledi. Ayıttı: “Kurtlar hayvânlığıyile kardâşın yâvi (2) kırup bunca zârîlik eyler ve âdemîler dostları firâkından nicesi şabr (3) eylesünler.” Pes yine Ya‘kûp ayıttı: “Âhır karındâşuñ bulduñ mı ve yâhûd bir haber (4) alduñ mı?” Kurt ayıttı: “Bu sizüñ iklîme gelmiştir ve bu nâhiyyede anı tutmuşlar. (5)

Öldürmege kaşt itmişler.” Ya‘kûp ayıttı: “Eger saña du‘â kılsam Hakk Te‘âlâ (6) qarındâşuña halâşlık virse saña buluştursa sen dağı Yûsuf’umdan bir haber (7) baña getüre miyidüñ?” didi. Kurt ayıttı: “Yâ nebîyallâh eger sen du‘â kırup qarđâşum (8) Hakk Te‘âlâ baña buluşturacak olursa ben dağı mazlûmam. Miñnetzede âm (9) du‘â kılayım. Hakk Te‘âlâya nâliş idüp yalvarayım. Mazlûmlaruñ du‘âsı (10) redd olmaz. İnşâ‘allâh Hakk Te‘âlâ kabûl idüp redd itmeye. Oğluña (11) buluştura. Cemî‘ miñnetten kırtara.” Pes Ya‘kûp ‘aleyhi’s-selâm ayıttı: (12) “Hiç Yûsufuñ hâlinden haber bilür misin?” Ayıttı: “Haber bilürem. Velîkin (13) diyümezem.” Ayıttı: “Niçün?” Ayıttı: “Zîrâ gamz itmiş olurım. Ben dilemezin kim (14) gammâzlık idem kim kırdlar baña ‘itâb ideler ve benüm gammâzlığımı ‘ayb ideler (15) ve beni cinsüm içinde hõrlayalar ve gammâzları hõd Hakk Te‘âlâ düşmân tütücüdür.

2.1.44. Kurdun Hz. Yûsuf'un Kardeşlerinin Hilesini Bozması

Metnimizde, kurdun Hz. Yûsuf'u yemediğini söylemesi üzerine Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin oyunun bozulduğu görülmektedir:

[126a] **Kışsa** Çünkü kurt bu kışşayı (12) didi. Ya‘kûp oğullarınıñ yüzine bağıtı. Bularuñ yüzinde zerrece (13) kan kıalmamış. Pes oğulları biribirine bağıştılar. Ayıttılar: “Gördüñüz mi (14) bu kurt bizi ne rüsvây ve ne bednâm eyledi. Babamuz kıtında bizi şer mesâr (15) eyledi.” Pes babamuz diyelüm. Bu kırtı kaşt ile tütup getürdük. Senüñ gönlüñ [126b] (1) emîn olsun diyü. Yoksa bilmedük anı kim bu kırt mı yidi ve yâhûd gayrı (2) kırt mı yedi. Maşşûd bir emînet için getürdük diyelüm ve yâhûd (3) varalum. Yûsufı kıyudan çıkarp öldürelüm. Elin ayağın kesüp babamuz (4) getürelüm. Elin ayağın bulduğ diyelüm ammâ bilmedük kim bu kırt mı yedi (5) ve yâhûd gayrısı mı yedi diyelüm.” Yehûdâ ayıttı: “Eger siz bu işi işleyecek (6) olursañuz ben bu kışşayı evvelden âhire babama aydüvirürin ve sizi (7) rüsvâ ideyin.” didi. **Lañife** Ya‘kûp’uñ oğulları bilmediler ki bu kırt (8) kendülerüñ yalan perdelerin açup söyleyecegin eger bilselerdi (9) anı babaları yanına getürmeyelerdi. Şöyle kim mü’minler bugünkü gün günâh (10) işlerler ve muhâlefet yolına kıdem başarlar. Bilmezler ki yarınki gün âzâları (11) aña tanıklık virse gerek ve eger biñ idi Hakk Te‘âlâ kılluğundan tecâvüz (12) kılmayadı. **Nükte** Yûsufuñ qarındâşları Yûsufı kıyuya birağup (13) kendüleri inkâr eyleyüp suçların kırda havâle eylediler ve kendülerin (14) tõhmetinden beri eylediler. Pes Hakk Te‘âlâ dağı ol dilsüz kırda dil virdi. (15) Faşih diliyle söyledi. Olaruñ yalanın izhâr eyledi. Kendüyi dağı ol [127a] (1) tõhmetten kırtardı.

2.1.45. Mâlik İbn-i Togar'ın Gördüğü Rüya

Metnimizde, Mâlik İbn-i Togar'ın görmüş olduğu rüyadan bahsedilmektedir:

[137a] **Kışsa** (8) Kışşalar da gelmiştir. Mâlik İbn-i Toğar el-Ĥarâ'î dirler idi bir kimesne var idi. (9) Mısır'da sâkin olmuş idi. Tıfliyyet hâlindeyiken düşinde gördi kim (10) Ken'ân zemîninde varup şahrâ ve yazusunda varmış. Güneş gökten (11) yere inüp yegine girmiş ve bir pâre aq bulud gelüp havada tırdı (12) ve ol buluttan aq aq aqçeler yağardı ve kendü ol aqçeyi düşürüp (13) şanduga koyardı. Pes çünkim Mâlik İbn-i Toğar bu düşi gördi. (14) Yârendesi mu'abbire vardı. Gördüğü düşi mu'abbire haber virdi.

2.1.46. Mu'abbirin Mâlik İbn-i Togar'ın Gördüğü Rüyayı Yorumlaması

Metnimizde, rüya tabircisinin Mâlik İbn-i Togar'ın rüyasını, Mâlik'in bulacağı bir kul vasıtasıyla cennete erişeceği, şeklinde yorumladığı görülmektedir:

[137a] Mu'abbir (15) aña ayıttı: “Sen bir kul bulasın. Velikin ol hiç kula beñzemeye [137b] 1) ve ol kul ucından başuña devlet yetişe ve şatup bahâsından kıravan. (2) Ni'mete ve devlete iresin ve senüñ aduñ ol kul ucından kıyâmete (3) degin söylense gerek ve pâdişâh-ı 'âlemden saña hidâyet yetişüp ol (4) kuluñ du'âsıyla cehennemden hâlâş olup cennete müstaḥak olsañ gerek. (5) Kaçan kim Mâlik İbn-i Toğar mu'abbirden bu haberi işitti. Ğâyet de şâd oldı. (6) Mu'abbire çok nesne in'âm ve bahşış kıldı. Pes vaḳtiyile Mısır'dan yük (7) bağladı Dimişķ'e²⁸ geldi ve Dimişķ'ten Ken'ân iline geldi şağına (8) şolına nazar kıldı. Dilerdi kim ol devlete tezcek yetişe ammâ henûz vaḳti (9) degül idi. Hâtiften bir âvâz geldi. Ayıttı: “Yâ Mâlik ol nesne kim sen dilersin (10) ve ârzû kılırsın bu yakın zamânda tezîrek bulmayasın. Elli yıl (11) intizâr çekmek gereksin. Tâ kim ol sa'âdete iresin. Çünkim Mâlik (12) bu ḥitâbı işitti. Dönüp girü evine geldi. Her yıl anuñ ümîzine Mısır'dan (13) kalkup Şâm'a varurdu. Bolay kim ol sa'âdete yetişem diyü. **Nükte** (14) Görmez misin bir maḥlûkı bir maḥlûk talebinde bî-yabanda elli yıl sefer eyler. (15) Tâ meger bir gün ol ümîz ittüğü eline gire ve maḳşûdına irişe. İy [138a] (1) olar kim cânını ve göñlini dünyâ talebinde geçürüp nefsi dilegince olup (2) gice gündüz havâya tâbî' olur. Daḥı dönüp aydür: “Ben Ḥaḳḳ Te'âlâ Ḥazretin (3) severin. Daḥı diler kim Ḥazret-i Ḥaḳḳa yol bula. Lîkin bu kaçan olısar (4) iki sevgü bir yerde olmayısar. Şöyle kim Ḥazret-i Ḥaḳḳ celle ve 'alâ Dâvûd (5) Peyğamber 'aleyhi's-selâm vahy eyledi. Ayıttı: “*Men-'arefeni talebeni ve men (6) talebeni kaşdıñı ve men kaşdıñı ve cedni ve men ve cedeni ḥafızını.*” (7) Ya'nî ayıttı: “Yâ Dâvûd her kimesne kim beni bildi ve baña gelmek yolın (8) talep kıldı ve ol kim benüm yoluma talep kılır ve göñlini daḥı benüm (9) maḥabbetüme bağlar ve göñlini benüm maḥabbetüme bağlayanlar benüm 'ışķum ile (10) geçünür ve ḥalk sevgüsinden ve maḥabbetinden geçer.” Pes Dâvûd ayıttı: “Yâ ilâhî ol

²⁸ Şehrin asıl ismi “Dimaşk”tır. Yazarın bulunduğu bölgenin ağız özelliği olarak böyle söylenmiş olabilir.

(11) kişi ki seni sevse ve seniñ dergâhuña kaçıt itse sen anı ne kılırsın?” (12) Hakk Te‘âlâ ayıttı: “*Kâle ce‘altu belıyyetı ve febedâ lehu.*” Ya‘nı ayıttı: “Yâ Dâvûd (13) belâlaruma uğradım ve ‘ışkım okıyile anı dil hasta kılam. Ol zu‘aftan (14) kırtulmaya ve eger nâle eyler ise benim kâhrımdan gayretin arturam ve âhir kendü (15) kendüye kanını dökdürem. **Kışsa** Pes Mâlik İbn-i Toğar elli yıl [138b] (1) geçtüğinden sonra girü sefer yarağın gördi yola ‘azm eyleyüp Dimişk’e (2) geldi ve ol üç gün ki Yûsufı ol kuyuya bırakmışlardı.

2.1.47. Mâlik İbn-i Toğar'ın Kervanının Kuyunun Yanına Gelmesi

Metnimizde, Mâlik İbn-i Toğar'ın kervanının Hz. Yûsuf'un atıldığı kuyunun yanına geldiğinden bahsedilmektedir:

[138b] Kârvân (3) gelerek ol kuyı katında yüklerin çözüp kondılar ve Mâlik'ün iki kulu (4) var idi. Birine Beşîr ve birine Büşrâ dirler idi.

2.1.48. Mâlik İbn-i Toğar'ın Büşra ve Beşir'e Vaadi

Metnimizde, Mâlik İbn-i Toğar'ın o kulu bulan kişiye çeşitli vaadlerde bulunduğundan bahsedilmektedir:

[138b] Mâlik kullarına (5) ezelden dağı ayıtmış idi. Eger her kağıñuz ol ben diledüğüm oğlanı (6) bulacak olursañuz kızlarumuñ her kağısın dilerseñüz anı size (7) virem dimiş idi ve dağı maldan ve emlâktan ne kadar dilerseñüz virem (8) didi.

2.1.49. Kuşların Kuyunun Etrafını Tavaf Etmesi

Metnimizde, Hz. Yûsuf'un atıldığı kuyunun etrafında gezinen kuşların Ka‘be'yi tavaf eden hacılara benzetildiği görülmektedir:

[138b] Şol vağtin kim bular kuyı katına yakın geldiler. Ol kuyuyu (9) âk kuşlar tavâf ider gördiler. Nitekim hâcılar Ka‘be'yi tavâf eyler (10) bigi ve ol kuşlar feriştehler idi. Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ göndermiş idi. (11) Tâ kim Yûsufı Mâlik'e bildürmek için. Mâlik ol kuşları gördi. (12) Ferişte idüken bilmedi. Zîrâ Mâlik putperest idi. Pes kârvân ol (13) kuyı katında konup oturmuşlar idi.

2.1.50. Kervanın Hz. Yûsuf'un Atıldığı Kuyudan Haberdar Olması

Metnimizde, Mâlik İbn-i Toğar'ın kervanının Hz. Yûsuf'un kardeşleri tarafından atıldığı kuyudan haberdar olduğu görülmektedir:

[138b] Mâlik kullarına buyurdu. Ol (14) kuyudan şu çeküp hayvanları ve tavarları şu vereler. Hem bu kuşlardan (15) şayd ideler. **Haber de şöyle gelmiştir ki** çünküm kârvân kuyuya yakın [139a] (1) gelicek dört ayaklu hayvâncıklar yüklerin yere şalup kuyı ağzına (2) gelüp yüzlerin yire sürdiler ve nâle vü zârî kıldılar ve Yûsuf'uñ (3) kuyusundan haberdâr oldılar. Mâlik nazar eyledi. Gördi kim kuyunuñ (4) dâiresi güneş şu'lesi bigi münevver olmuş. Mâlik tañladı. Ayıttı: "Meger ki (5) şunuñ şu'lesidür ola." didi.

2.1.51. Cebrâ'îl'in Hz. Yûsuf'a Hakk Te'âlâ'nın Selamını Getirmesi

Metnimizde, Cebrâ'îl, Hak Te'âlâ'nın selamını getirerek, Hz. Yûsuf'un kuyuya sarkıtılan ipe sarılıp dışarı çıkmasını istediği görülmektedir:

[139a] (6) Hakk Te'âlâ cânibinden Cebrâ'îl emîn geldi. Yûsuf'a Hakk'uñ selâmın degürdi. (7) Ayıttı: "Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ buyurur kim şol kovaya giresin ve ipe (8) yapışasın ve bu kuyudan taşra çıkasın ve kıl diyü satılasın. Sehelce (9) dünyâya seni alalar." Yûsuf ayıttı: "Niçün sehelce nesneye alalar?" (10) Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm ayıttı: "Ol günü bilür misin kim elüñe ayñe alup (11) hüsni cemâlünü göricek ol vaqt didüñ idi kim eger ben kıl (12) olsaydum baña hiç bir kişi bahâ yitürmeyeydi kendüñi gördüñ ve ulu (13) söyledüñ. Şâni'üñ şun'ın ortada añmaduñ. Şol sebepten ötüri (14) Hakk Te'âlâ az miqdârsuz dünyâya şatturur." didi.

2.1.52. Hz. Yûsuf'un Kendi Suretini Pahalı Görmesi Sebebi ile Hakk Te'âlâ'nın Hz. Yûsuf'u Kıymetsiz Eylemesi

Metnimizde, Hz. Yûsuf'un kendi suretini pahalı görmesinden dolayı Hak Te'âlâ'nın Hz. Yûsuf'u yirmi akçeye sattırmasından bahsedilmektedir:

[139a] (15) Çünküm Yûsuf kendünüñ hüsni şûretin görüp baña bahâ kim yitüre [139b] (1) bilür didügi için Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ anuñ hüsni şûretin kıymetsüz (2) eyleyüp yigirmi eski akçeye şatturdu ammâ **haber de gelmiştir ki** (3) Ebî 'Alî Dekkâk rahmetullâhı 'aleyhi aydür: "Yûsuf şiddik şatılacak. Anuñ zâhir (4) cemâlin şattılar ve eger bâtın cemâlin şatalar idi cemî' 'âlemüñ halk anuñ (5) bahasına kıymet yitürimeyeler idi. Yûsuf anuñ için şatıldı kim kendünüñ (6) hüsni şûretine güre olduğı(y)-içün." didi

2.1.53. Büşrâ ve Beşîr'in Hz. Yûsuf'un Güzelliği Karşısında Bayılması

Metnimizde, Hz. Yûsuf'un cemalini gören Büşrâ ve Beşîr'in bayılmasından ve Hak Te'âlâ'nın güzellik unsurunun yarısını Hz. Yûsuf'a verirken kalan yarısını bütün yaratılmışa verdiğiinden bahsedilmektedir:

[140a] Kâ'b el-Ahbâr Rağıyâllâhu 'anhu aydür: "Çün kim bu oğlanlaruñ (6) gözi Yûsufuñ hüsn ü cemâline tokundı. İkişi dağı bî-hôş olup (7) düştiler. Kendülerden gittiler. Anuñ hüsn-i melâhatından ötüri." Zîrâ (8) Haqq Te'âlâ *celle celâlühü amme nevâlühü velâ ilahe gayruhu* hüsn-i melâhatuñ (9) yarısını Yûsuf'a virmiş idi ve mâ bâkîsin cemî' yaradılmışa virmiş idi. (10) Kâ'b el-Ahbâr Rağıyâllâhu 'anhu aydür: "Yûsufuñ teni müşk koçuluyıdı (11) ve büyük gözlüyüdi ve çatuk kaşlıuyıdı ve taracuk hoçka ağızlıuyıdı (12) ve her kaçan gülse dişlerinüñ şu'lesinden çarañu yerleri münevver eylerdi (13) ve gâyet ince bellü topuklıuyıdı.

[141a] Nükte Bir putperest kâfire elli yıl mañlûk talebinde (2) beyâbân şahrâsında gezdürüp âhir Haqq Te'âlâ celle ve 'alâ anuñ meşakkatin (3) ve emegin zâyî' eylemeyüp murâdına ve maçsûdına iriştürdi. Ol mü'min (4) kul kim elli yıl haç talebinde ola şovuk ve issi çeke kim revâ görür. (5) Hicrân ve fûrkat tağıla tağlana 'ibret degül mi? İy mü'min çarındâş (6) bir kâfir mañlûk talebinde cedd ü cehd kemerin beline bağlayup elli yıl (7) anuñ yolında âvâre olup kaçan va'de yetiştügi vaçtin Haqq Te'âlâ (8) bir peygamberzâdeyi babasından ayırup çaset ile çarındâşlarını mübtelâ (9) eyledi. Ol tar çarañı yerde Yûsufı yılanlara hemrâh eyledi. Tâ kim ol (10) kâfiruñ elli yıllık emegi zâyî' olmasun diyü çâcetin revâ eyledi ve ol (11) mü'min ki elli yıl senüñ kulluğunda ve emrüñde geçüneler ve elli yıl (12) seni tevâid idüp pâdişâhum birleyeler senün keremüñden ve lütfüñdan (13) kaçan revâ olur kim âhir kendüñden ırâç idesin. Belkim şultânüm (14) ve pâdişâhum ümîzümüz budur kim didârüñla müşerref kılup cennet viresin.

2.1.54. Hz. Yûsuf'un Kuyudan Çıkarılması

Metnimizde, Mâlik İbn-i Togar'ın Hz. Yûsufu kuyuyan çıkardığından bahsedilmektedir:

[142b] **Kışsa** (6) Mâlik İbn-i Toğar Yûsufı şatun aldı. Birkaç eski akçeye qarındâşlarından. (7) Kavluhû Te'âlâ: “*Ve-şerevhu bişemenin bahsin.*”²⁹ Mâlik İbn-i Toğar bu ticârette aşşı (8) eyledi. **İşâret** İy ol kişiler kim dünyâ içinde bâzâr idüp dünyâm (9) ziyâde olsun diyü yalan yere vallâhi diyü yemîn idenler şirâlarına gerçeği (10) koyup akçe ucundan yalan şirâ söyleyenler dünyâ talebi ucundan halkı (11) aldayup mallarını hileyile elinden alanlar dînlerini dünyâyâ şatanlar (12) yarın kıyâmet güninde başların maķberelerinden kaldurduğı vaķtin (13) ol nâzenîn dînlerini ol çürük vefâsız dünyâyâ şatmış bulalar. (14) Nice nice hasretler ve nedâmetler çekeler. Pes iy mü'min qarındâş hiç fâ'ide (15) kılmayısar. Belâ budur kim ol dînlerini maķabbet kılup deĝişenler ol [143a] (1) sevdükleri dünyâyı geri dünyâda koyup giderler. Ne dîn var ne dünyâ (2) var. Yarın ikisinden dağı maķrûm olalar. Pes şâhum ĝâfil olma. Dînüni (3) dünyâyâ şatma ve cânüni cehenneme atma ve yarın çok peşimân olırsın. (4) Yalan yere yemîn etme. Bâzârũnda halkı aldama. Kimesnenũn malını hileyile (5) elinden toĝru sözlü ol. Kimesnenũn hâtırçuĝın yıķma. Ümîzdür ki (6) yarınki ĝün dînden imândan bi-ümîz olmayasın ve cennet ve dîzâr bulasın. (7) **Kışsa** Çünkü Yûsufı kıyıdan çıkardılar.

2.1.55. Hz. Yûsuf'un Kardeşlerine Verilmesi

Metnimizde, kuyuyu uzaktan gözetleyen Hz. Yûsuf'un kardeşi Yehûdâ'nın kardeşleri ile beraber gelip kervan halkına Hz. Yûsuf'un kendilerinin kulu olduğunu ve onu kendilerine teslim etmeleri gerektiğinden bahsedilmektedir:

[143a] Qarındâşı Yehûdâ ıraktan (8) gözler idi gelüp qarındâşlarına ĥaber virdi. Cümlesi kıyı yanına cem' (9) oldılar. Qâr vân halkına ayıttılar: “Bu oĝlan bizüm kılumuzdur. Hıyânet (10) idüp kaçmıştur. Qorķudan kendüyi kıyuya bırakmıştur. şimdiki ĥâlde (11) siz çıkarmışsınız. Eylüceĝile getürüp kılumuzu elümüze virũn. Eger (12) yok dirseñüz şimdi birer na'ra ururuz. Hiç sizlerden birũñüzũn (13) bedeninde cân kılmayup külli heb helâk olursız.” Çünkü kim kâr vân (14) halkı bulardan bu kelâmı işittiler ve bu şecâ'ati gördiler. Tâķatları (15) tâķ olup çıkarup Yûsufı qarındâşlarına virdiler. Yûsuf aĝlayu [143b] (1) ve qorķa qarındâşları ardına dũřüp gitti.

²⁹ Kur'an-ı Kerim, Yûsuf, 12/20. “Onu ucuz bir fiyata, birkaç dirheme sattılar. Zaten ona değer vermiyorlardı.” Ayetin tamamı “*Ve şerevhu bi-semenin bahsin derâhime ma'düdetin ve kânü fihi mine'z- zâhidîne*” iken metne ayetin “*Ve-şerevhu bi-şemenin bahsin*” kısmı alınmıştır.

2.1.56. Hz. Yûsuf'un Kardeşlerine Yalvarması

Metnimizde, Hz. Yûsuf'un kardeşlerine yalvarıp yakarması, kardeşlerinin Hz. Yûsuf'u Mâlik'e satmaya karar verdiği görülmektedir:

[143b] Çünkim Yûsuf qarındâşlarını gördi. Kendürine ağlamak geliyordu. (10) Qardâşlarına yalvardı. Beni yitürüp öldürmeñ. Pes bular ayıttılar ki: (11) “Eger dilersen kim almayasın gel beri qulluğa ikrâr eyle. Tâ kim biz seni (12) şatavuz. Eger qulluğa ikrâr eylemezseñ bayık biz seni öldürürüz.” didiler. (13) Yûsuf ağladı. Çok zârîlikler eyledi. Ayıttı: “Beni şatup nidersiz? (14) Aqçemden bezirgân olmazsınız ve beni öldürmekten beg olmazsınız. Benüm (15) kuşça cânuma kıymañ. Yigitlüñüz için beni âzâd eyleñ. Eger [144a] (1) sizlere bir suç kıldumsa dağı sucımdan geçüp ‘afv eyleñüz. Vallâhi (2) bî-günâham ve hem ma‘şûmam. Şefkat eyleñ ve merhamet eyleñ. Nice dirseñüz (3) and içüp yemîn ideyin. Babama varıcaq sizden gile ve şikâyet itmeyeyin (4) ve her nesne kim baña kılduñuzsa dimeyem.” Qarındâşları ayıttılar: “Henüz (5) babañuñ şöhetin mi ârzû kılırsın? Haberüñ yok senüñ. Biz babamuza (6) senüñ için kırt yedi didük. Dönüp geri seni sağ sâlim babamuza (7) iletevüz. Dağı babamuz yanında yalancı çıkup halka bednâm ve rüsvây mı (8) olalum.” didiler. Yehûdâ ayıttı: “Yâ Yûsuf sen hûd bilürsin kim qarındâşlarıñ (9) nicesi bahâdurlardur. Her birine biñ kişi taqat getürmez. Bu kârvân (10) halkı hûd üç yüz toqsân kişi ola. Pes bular cümlesi bizüm (11) bir hamlemüze taqat getürimezler. Yigregi budur kim sen gel qulluğa ikrâr (12) eyle. Tâ biz seni bu kârvân halkına şatavuz. Ölmekten dirlik yek (13) zamân ile qulluqtan kırtulup âzâd olmaq var. Gel benim sözüm (14) tut ikrâr eyle. Yûsuf zârûret hükmiyile nâçâr kazâyâ boyun (15) virdi. İkrâr kıldı. Râzı oldı. Çünkim Yûsuf rızâlık virdi. Qarındâşları [144b] (1) eline yapışup kârvân halkına gelüp ayıttılar: “Bu kaçmış kılı size şataruz. (2) Alur mısız?” Mâlik ayıttı: “Ne ‘acep bu? Bir Yûsuf'a baqtı. Bir dönüp qarındâşlarına (3) baqtı. Ayıttı: “Hiç bu oğlanda qulluq ‘alâmetin görmezinn ammâ merdûmzâdelik (4) görürin.” didi. Qarındâşları ayıttılar: “Bizüm babamuz bir hâmile (5) câriye aldı idi. Râhal dirler idi. Bu oğlan ol câriyeden oldı (6) idi. Evde beslenmiştir. Nâz ile büyümiştir. Bir gün bir suç eyledi. (7) Qorqudan kaçup kendüyi kıuyuya bıraktı.” Mâlik yüzünü Yûsuf'tan yaña (8) çevürdi: “Bularuñ sözi gerçek midür?” Yûsuf ayıttı: “Gerçektür.” Pes Mâlik (9) ayıttı: “Naqd cinsinden nesnem qalmayup durur kimin tavara kimin (10) kıumaşa kimin ödünc kevünc virdüm. Dükeli yanumda hemân yigirmi eski aqçe (11) bulundı.” Bular ayıttılar: “Nola kıayırmaz biz bu kıadar az bahâyâ bu kıılı (12) şataruz ammâ birkaç şart ile şataruz.”

2.1.57. Hz. Yûsuf'un Kardeşlerinin Mâlik'e Şartı

Metnimizde, Hz. Yûsuf'un el ve ayaklarının bağlanması, eski çul giydirilmesi ve az yemek verilmesi şartı ile Mâlik'e satılmasına karar verdikleri görülmektedir:

[144b] Mâlik ayıttı: “Şartuñuz nedür?” (13) Bular ayıttılar: “Oğrıdur kaçkundur. Boğazına zencîr urasız. Eline (14) ayağına muhkem bend urasız ve eski palâs geydüresiz ve etmegi (15) az viresiz. Bu şartları kabûl kılursañuz sataruz ve şehre varınca [145a] (1) boş kıomayasız. Yoğsa kaçurursız. Zinhâr gâfil olmayasız kaçurmayasız.”

2.1.58. Mâlik İbn-i Togar'ın Hz. Yûsuf'u Birkaç Akçeye Satın Alması

Metnimizde, Mâlik İbn-i Togar'ın Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin şartını kabul edip, yirmi akçe vererek Hz. Yûsuf'u satın aldığından bahsedilmektedir:

[145a] Pes Mâlik bularuñ sözünü kabûl kıldı. Bu kula râzı oldu. Yûsufı (3) yigirmi eski akçeye şatun aldı. Kıarındaşlarıñdan şattuğlarına (4) Yûsufuñ evşâfını bir kâğıda yazup cümlesinuñ ağızından kendüleruñ (5) dest-i hağların aldı. Yûsufı Mâlik'üñ eline virdiler. Mâlik yükin (6) yükledüp kârbân yükin bağladı. Yûsufuñ mübârek boynına zencîr (7) urdılar. Eline ayağına bend urdılar. Yûsuf ‘aleyhi's-selâm bu bendleri (8) ve bu zencîrleri gördi. Feryât figân eyledi. Mâlik ayıttı: “Yâ Yûsuf (9) niçün ağlarsın?” Ayıttı: “Nicesi ağlamayayın feryât eylemeyeyin kim cehennem (10) ehlinüñ hâli öñüme düştü. Gerçi kim göñlüm cennet ârzûsındadır. (11) Lîkin boynumda bu zencîr olmağın cehennem ‘azâbından kıorğa düştüm.” (12) Mâlik ayıttı: “Yâ Yûsuf bir sâ‘at şabr eyle. Ol kişiler ki seni baña şattılar. (13) Olaruñla kıavl eyleyüp dururın. ‘Ahdumuz yerine gelsün. Biraz añarılığ (14) verelüm. Olaruñ nazarından gâ‘ip olalum. Senüñ bendüñi (15) ayağıñdan ve zencîrüñi boğazuñdan götürüp geydürelüm.” didi.

2.1.59. Hz. Yûsuf'un Kardeşleri ile Son Kez Vedalaşma Arzusu

Metnimizde, Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin merhametsizliği ve vefasızlığına rağmen Hz. Yûsuf'un son kez onları görüp vedalaşmak istediğinden bahsedilmektedir:

[145b] (1) Yûsuf ayıttı: “İy hõca senüñ kıatuñda benüm bir hâcetüm var. Revâ (2) eylegil. Beni biraz şalıvirgil. Tâ kim varam ol beni sizlere şatan kişiler (3) ile çok tuz etmek yimişüz varup helâlleşüp geri tezcek sizüñ (4) kıatuñuza geleyin.” didi. Mâlik ayıttı: “Kullarda senüñ bigi vefâdâr kıul (5) görmedüm ve efendüleruñ bigi hiç cefâkâr görmedüm.” didi. Pes Mâlik (6) Yûsufı bir kıulina kıoştı. Ayıttı: “Var bunuñla ol kişiler ile vidâ‘laşuñ. (7) Geri tiz al

gel.” didi. Yûsuf çünkim qarındâşlarına yakın geldi. Yanınca (8) gelen kıla ayıttı: “Sen şuracukta biraz tırup katlan. Tâ ben varup (9) bularuñla esenleşeyin.” didi. Çünkim Yûsuf geldi. Qarındâşların uyur (10) buldı. İllâ zencîr âvâzından Yehûdâ belikleyü taptarı geldi. Ayıttı kim: (11) “Kimsin?” Yûsuf ayıttı: “Bir ğarîbem zelîlem.” Çünkim Yehûdâ Yûsufuñ âvâzın (12) işitti. Görübeni bildi. Teraħħum eyleyüp ağladı. Firâkıyla cigerin tağladı. (13) Qarındâşları daħı bularuñ efgânından tırı geldiler. Ayıttılar: “Yâ Yûsuf (14) neye geldüñ?” Yûsuf ayıttı: “Geldüm ki sizlerüñ cemâlünüzi bir daħı görem. (15) Benüm şoñ görmegümdür. Hâsret kıyâmete qalmasun diyü geldüm.” didi. [146a] (1) Her biriyile helâlleşti ve bula daħı Yûsufı bağırlarına baştılar ağlaştılar. (2) Yûsuf ayıttı: “Eger siz beni zâyî‘ kılduñuzsa Hâkķ Te‘âlâ sizleri zâyî‘ (3) eylesün ve ger sizler baña şefâ‘at ve merħamet itmedüñüzse Hâkķ Te‘âlâ (4) sizlere rahmet eylesün.” didi. Pes Bularuñla vidâ‘laştı. Gelüp yine (5) kâfileye kavuştı. [149a] **Naẓîre** (11) Yûsufuñ qarındâşları daħı ellerinde cevherleri var idi. İllâ kıymetin bilmediler. (12) Hâsed ucından râyegân virdiler. ‘Aceb ol degüldür ‘acep budur ki (13) Yûsuf kendü cemâlini göñlüne getürdi. Hâkķ Te‘âlâ daħı anuñ (14) cemâlini bey‘ ü şirâ vaķtinde örtti. Tâ Mâlik'e anı az nesneye aldurmak (15) için eger ki Hâkķ Te‘âlâ celle ve ‘alâ anuñ cemâlini zâhir eyleyeydi ‘âlemde [149b] (1) kimesne aña bahâ yetiştürimezdi.

2.1.60. Hz. Yûsuf'un Annesinin Makberine Gelmesi

Metnimizde, Hz. Yûsuf'un annesinin kabrini görüp annesi ile dertleştiği, annesine başından geçenleri anlattığı görölmektedir:

[149b] Yûsufı zencîre çeküp egnine palâs geydürüp bir deveye (8) bindürdiler. Aluben gittiler. Meger kim orada anası maķberesi yakın (9) idi. Yol üzerinde Yûsufuñ gözi maķbereye tûş oldu. Deveden (10) şıçrayup anasınuñ maķberesine endi. Maķbereyi pek pek kucaqladı. (11) Yüzünü toprağa sürdi. Nevħa vü zârî kıldı. Ağladı. Ayıttı: “İy ana (12) cânım ana beni yetîm koyan ana ğarîp oldum. Ğurbete düştüm. Bařuñ qaldurup (13) gözüñi açup ođlancuđuñ görseydüñ kim nicesi boğazına zencîr (14) urulup esîrler bigi palâs içinde ğarķ olmuştur. Âh cânım ana (15) bir bařuñ qaldurup bir kez nazar itseydüñ. Yûsufuñı bilmeyedydüñ. İy [150a] (1) anacuğum qarındâşlarum baña zulm eylediler. Beni yigirmi eski aķçeye kul diyüp (2) şattılar ve babamuñ yüregin hicr ôdıyla yaķtılar. İy anacuğum senden (3) himmet ve mu‘âvenet dilerin. Ben miskîne eli boynı bağlu üftâdeye (4) anasız yetîme şefâ‘at kılasın.” didi. Ol sâ‘at maķbereden (5) âvâz geldi. Nevħa vü zârîlik âvâzı geldi. Ayıttı: “İy ananuñ cânı (6) ve kıretti ‘uyûnı nâzenîn oğlancuğum. İy mûnis ğam-güsârum. Cânım âcığı. (7) Henüz daħı gitmemiş iken ve yüregüm başı henüz daħı bitmemiş iken (8) ğamum

arturduñ ve cânımı derdüñle bir dañı öldürdüñ. Ayıt (9) cânım oğul. Sen olara ne kılduñ ki ol zâlimler seni şöyle eylediler?” (10) Yûsuf ayıttı: “İy ana olar ittüklerini baña kârdâş kârdâşa kılmış (11) degüldür.” Ağlar idi zârî kılurdu. Başına gelen serencâmların söyler idi. (12) Pes Hâkķ Te‘âlâ celle ve ‘alâ sırrına ve gönüllerine hiţâp itti. Ayıttı: (13) “Göñlüñüzi bulara bağlamañ. İşi baña ışmarlañ. Ben intikâm alıcıyam.”

2.1.61. Kılıç Adlı Kulun Hz. Yûsuf'a Zulmü

[152b] **Kışsa** Çünkim Yûsufı ol Kılıç adlı kuluna ışmarladı. Ayıttı: “Gırçe (4) olar bunuñ hakkında yaramaz vaşiyet kıldılar. Velîkin sen eyü gözle (5) ve eyü gözet. Bu ol âşıl âdem degüldür kim aña cefâ eyleyeler.” didi. (6) Çünkim Yûsuf anasınũ maķberesine yetiştı. Kendüyi deveden aşığa (7) bıraktı. Kılıç adlı kul anı görmedi. Çünkim kârvân biraz añarı (8) gitti. Kılıç dönüp ardına baķtı. Yûsufı devede görmedi. Yünün (9) kârvân halkına kılup çağırdu: “Turuñuz kim ol ‘ibrî kul kaçmış (10) gitmiş.” didi. Yûsufuñ ardına düştı. Gelüp Yûsufı anasınũ (11) maķberesi üstinde buldu. Sen niçün kaçtuñ diyü yüzüne bir tabanca (12) urdu ve boğazındağı zencire yapışup çekti. Yûsuf bir kez âh (13) eyledi.

2.1.62. Hz. Yûsuf'un Hakk Te‘âlâ'ya Dua Etmesi

Metnimizde, Hz. Yûsuf'un Hak Te‘âlâ'ya dua etmesi ile duasının Hak katında kabul olduğı görülmektedir:

[152b] Ayıttı: “Yârabbı iy bârî Hudâ'ya (14) eger ben oğlanlık hâlinde sehv ile ve tıflıyyet za‘fıyıla bir günâh (15) idüp bîçârelik ittüm ise andan ötüri baña ‘azâp idersin. [153a] (1) Velîkin evvel babam Ya‘kûp ve ceddüm İşhak ve İbrâhim Hâlîl pâk idiler (2) ve senũ emrũnde olup günâh işlemediler. Olaruñ yüzi şuyı hürmeti haķķı içün (3) bu ‘azâbı sen benden götürgil ve bularuñ cevrin üstümden gidergil.” (4) didi. Ol sâ ‘atte du‘âsı hazrette kabûl oldu. Bir kara bulut (5) âşikâre oldu. Gökler gürlledi ve yirler titredi. Yıldırımlar ve şimşekler (6) oynadı. Kârvânũ başına ‘azâb-ı elîm geldi. Her kaçan kim bir zâlim bir mazlûma (7) cevr eylese ol mazlûm nâle kılup Hâkķ Te‘âlâ'ya tazarru’ eylese. Hâzret-i (8) Ceberût'tan hiţâp gele ayde kim: “İy bîçâre eger ben senũ daduñı (9) ol zâlümden almayacak olursam ben ki yaradıcıyam ol zâlim cevrinden (10) saña dañı artuķ etmiş olurun.” **Haber de gelmiştir** emîrũ'l-mü'minîn (11) ‘Osmân Rağıyâllâhu ‘anhu bir gün deveye binüp kandesine giderdi. Kâncısın (12) eline alup kolına virdi. Ayıttı: “İy gulâm eger kışâş talebin itmek (13) dilerseñ burada eyle kim ‘Osmân'ũñ teni ihtimâli vardur. Kıyâmet (14) kışâşına tâkat getürmeye. Pes ‘Osmân böyle diyicek pes bizüm (15) hâlümüz nice olur. Meger ki Hâkķtan bir ‘inâyet yetişe yoksa bizüm [153b] (1) hâlümüzde nesne yoktur. **Kışsa** Pes çünkim ol bulud

geldi. (2) Kârbânun üzerine kaz yumurdası deñlü tolılar yağdurdı. Nicelerün (3) başını yardı ve nicelerün kolın ufattı. Nicesinün beynisini çıkardı. (4) Mâlik ayıttı: “Biz bu beriyyede ve bu şahrâda helâk olup zîr ü zeber (5) olısaruz. Hiç degüldür bizüm ortamuzda bir mücrim vardır. Biz anuñ (6) ucından bu belâya giriftâr olduk.” didiler. Kârvân halkı ellerin (7) tazarrû‘a ve zârîye getürdiler. Gördiler kim ol tolonun yağması (8) dağı ziyâde oldı. Hiç zârîleri fâ‘ide virmedi. Pes ol Kılıç adlu (9) kul geldi. Ayıttı: “İy hoca bu günâh benden oldı. Bu ‘ibri kulu urdum (10) ve bir pâre yüzünü yere sürdüm. Ol dağı yüzünü gök depeye tuttu (11) ve tuğağların depretti. Anı gördüm ki bu belâ zâhir oldı. Pes imdi (12) bunuñ dermânı budur ki gelün varalum benüm suçumu andan dileñ. Öñinde (13) tazarrû‘ idün ve zârî eyleñ. Bolay kim bu miñnet bizüm üstümüzden (14) götürüle.” Pes Mâlik önlerine düşüp Yûsufun katına gelüp yüzlerin (15) yere sürdiler. Ayıttılar: “Yâ Yûsuf anuñ hürmeti haqqı için ki ol saña ‘azîzdür [154a] (1) ve sevgülüdür. Bizüm gönlümüzi şâd eylesin ve bizi bu miñnetten kırtarasın. (2) Yûsuf yüzün göge tuttu. Tuğağın depretti. Ol sâ‘at (3) buludlar pâre pâre oldı tağıldı. Ol âfet götürüldi. Günler açıldı. (4) Pes Mâlik ayıttı: “Yâ Yûsuf baña ma‘lûm oldı kim senünle Haqq Te‘âlâ ortasında (5) bir sırr vardır ve sen anuñ katında kadrün ve hürmetün var imiş şol kişinün ki (6) bunuñ bigi kadir ve hürmeti ola. Revâ degüldür zencîr ile bend içinde ola. Buyurdı. (7) Derhâl bendini götürdiler. Arkasından palâsın çıkardılar. Nefis (8) kâftânlar getürdiler ve fâhir tonlar geydürdiler. **Mev‘îza** Şular ki (9) râhatlıkta ve tena‘‘umda Haqq Te‘âlâ’yı añmasa ve yâd itmese Haqq Te‘âlâ (10) anı bir belâya uğraduğı vaqitte añmaya. Görmez misin Yûsufı babası (11) yanındayiken gönli gözi Haqq Te‘âlâ’nun mihrinde ve sevgüsündeyidi. (12) Pes lâ-cerem Haqq Te‘âlâ dağı belâya mübtelâ olduğı vaqtin anı esirgeyüp belâsın (13) def eyledi.

2.1.63. Hz. Yûsuf’un Yeksûn Şehrine Gelmesi

Metnimizde, kervanın yolculuğa devam ederken Yeksûn şehrine uğradığı görülmektedir:

[154b] Bir şehre dağı yetiştiler. Ol şehrün adına Yeksûn dirler idi. (3) Ol şehrün halkı dağı put-perest idi ve put yunıcılar idi. Çünkim Yûsufı (4) gördiler. Putların Yûsuf şüreti mişline yundılar ve dâim aña taptilar. (5) Haqq Te‘âlâ’nun ‘inâyetin ve hidâyetin gör kim bir şüretten hem hidâyete (6) sebep eyler ve hem küfre dalâlete sebep eyler. Bir nazarda birisi gördi. Mü‘min (7) muvahhad oldı ve biri dağı gördi münkir ve kâfir oldı. Bir nazarı belâya (8) sebep eyler ve bir nazarı ‘atâya sebep eyler. Bir lahza tâç virür ve bir lahza (9) târâc ider. Hikmet budur ki görinen bir yüzdür. Görenler dürlü dürlü (10) oldı. Aşılda hikmet budur ki ol

şûrette hem ‘ibâdet var idi (11) hem günâh-ı zillet var idi. Ya’nî şular kim haķuñ şun‘ına baķtılar ve şâni‘ (12) gördiler. Lâ-cerem mü’mîn olup ‘ibâdet buldılar ve şular kim hevâ ve nefis ile (13) nazâr kıldılar. Şûretin görüp şâni‘ fikr kılmadılar. Pes kâfir olup günâh-ı (14) zillet buldılar.

2.1.64. Hz. Yûsuf'un Beytü'l-Makdis'e Gelmesi

Metnimizde, kervanın yolculuĝa devam ederken Beytü'l-Makdis'e geldiĝi bilinmektedir:

[155a] Kışsa Pes (14) oradan gittiler. Beytü'l-muķâddise geldiler.

2.1.65. Beytü'l-Makdis Şehrinin Padişahının Gördüĝü Rüya

Metnimizde, Beytü'l-Makdis şehri padişahının gördüĝü rüya neticesinde beylerini Hz. Yûsuf'un olduĝu kervana doĝru gönderdiĝinden bahsedilmektedir:

[155a] ol (15) şehriñ pâdişâhı ol gice bir düş görmiş tañla. Şabâh şehri çağirtmiş. [155b] (1) Rûzigârûñ bihteri geliser aña karşıya istikbâle çıķuñur. Pes begleri (2) yetmiş biñ er ile Yûsuf'a karşı istikbâle çıķtılar. Kârvâna daĝı şordılar. (3) Bu sizûñ mihterûñüz kañgısıdur? Mâlik'e işâret kıldılar. Mâlik kendü kendüye (4) ayıttı: “Ne ‘aceb hâl olur? Ben bunca zamân buradan geçerdüm. Hergiz baña bu kadar (5) istikbâl idüp hürmet kılmazlar idi. Hiç bilmezem bulara ne geldi kim bular (6) böyle bize ‘izzet ittiler.” Bu fikirle geçüp gittiler. Ardınca Yûsuf şiddikullâh (7) geldi. Ardınca bir cemâ‘at ve bir çok feriştehler idi kim geldiler. (8) Haķ Te‘âlâ celle ve ‘alâ göndermiş idi kim Yûsufı hıfz idüp saklayalar. Çünkim (9) beytü'l-maķdis³⁰ bigi bu atluları gördi. Bularuñ ortalarında Yûsufı (10) gördi. Yüzinûñ tal‘at-ı nûrı ayuñ on dört gicesine mânend (11) ‘âlemi münevver eylemiş. Pes bunuñ bunu gördi. İleri varup Yûsuf'a (12) şordı: “Ne kişisin?” didi. Yûsuf ayıttı: “Olam kim gice beni düşünde (13) görüp istikbâle çıķup karşı geldüñüz.” didi. Bu beg ayıttı: “Neden (14) bildüñ?” Ayıttı: “Ol kim saña düşünde deyen baña daĝı haber virdi.” Pes ol (15) beg kârvânı şehre getürdi. Kendü sarâyına Mâlik ile Yûsuf'a yer eyledi.

2.1.66. Beytü'l-Makdis Şehrinin Padişahının Hz. Yûsuf'a Hürmeti

Metnimizde, Beytü'l-Makdis şehri padişahının Hz. Yûsuf'u ve bütün kervan halkını şehre davet ettiĝi ve onlara hizmet ettiĝi görülmektedir:

³⁰ Metinde “muķaddis” şeklinde kısmı alınmıştır.

[156a] (1) ve da'vet kaydını gördi. Kâruvân halkını bütün da'vet kıldı. Konukladı. (2) Yûsuf cümle halkuñ öñince geldi. Ol beg tahtından aşğa indi. Yûsuf'a (3) tevâzu' ve ikrâm eyledi. Kendünüñ yanında tahta geçürdi. Ayıttı: "Yâ Yûsuf (4) bu kadar leşkeri kıandan getürdüñ ve bu cümleyi niçün getürdüñ? Mâ-bâzâ bizüm (5) evümüzde ol kıadar ni'met pişmiş ola." Yûsuf ayıttı: "Bular ol kıadar yiyüp (6) içmezler. Ya'nî melâ'ikelerdür." didi. Pes Yûsufuñ öñüne yemek geldi. Ol yemek (7) kim Yûsuf öñüne geldi. Pirin. idi. Yûsuf ol yemekten yedi. Mâ-bâkîsin (8) kâruvân halkına virdi. Her kimse kim ol ta'âmdan yedi toydı. (9) Ol ta'âm nice bütün geldiyise yine şöyle tolu tolu bütün kâküp gitti. (10) Bir kâşık ol ta'âmdan eksilmedi. Pes ol beg Mâlik'e bakup ayıttı: (11) "Anuñ kim kuluñ bu kıadar kerâmâtı ola hâcasınuñ kim bilür kerâmâtı (12) ne şıfatta ola." Mâlik cevâp virdi: "Şol kulu kim hâcalar hâcası (13) sevüp dilese bu kıadar kerâmet ol kıula çok mıdır?" didi. Pes ol beg (14) Yûsuf'a baqtı. Ayıttı: "Buyur ben kuluña her ne ki hîdmet var ise emründe (15) tecâvüz itmeyelüm." Yûsuf ayıttı: "Şana mı? Terk eyle şamed kulu."

2.1.67. Beytü'l-Makdis Şehrini Padişahının Hz. Yûsuf'un Mucizesine İnanması

Metnimizde, Beytü'l-Makdis şehri padişahının Hz. Yûsufun mucizesini görüp ona inanması ve Hz. Yûsuf'u almak istemesinden bahsedilmektedir:

[156a] Ol ayıttı: "Baña [156b] (1) mu'cizât göster. Ayıttı: "Nice mu'cizât istersin?" Beg ayıttı: "Benüm ma'bûdum (2) var kırk yıldur. Ben aña tapup hîdmet iderin. Eger senüñ sözüñ gerçek (3) ise ve dînüñ haqqıyısı çağır. Ol şanem puthânededen yürüyüp senüñ kıatuna (4) gele ve saña secde eyleye. Yûsuf ayıttı: "Benüm efendüm kâdîrdür kim anı getürdüp (5) baña secde eylede." **Latîfe** Ol pâdişâhlar pâdişâhınuñ şun'ı 'acceptür. Bir sâ'at (6) dâlâlete sebep olur ve bir sâ'at hidâyete sebep olur. Bir sâ'at hapse (7) koyar ve bir sâ'at pâdişâhlık tâcın başına urur. Bir sâ'at gâni kıılır (8) ve bir sâ'at fakîr ider. Bu şun'ılar kim vardur cümle Haqq Te'âlâ'nuñ şun'-ı (9) ilâhîsidür. **Kıışşâ** Pes Yûsuf ol puta çağırdı. Gelüp Yûsufuñ (10) ayağına yüzün sürüp secde eyledi. Pes ol beg bu mu'cizâtı gördi. (11) Putların şıyup mü'min ve muvâhhid oldılar. Pes Mâlik beytü'l-mukâddisten (12) geçüp yola revâne olup gittiler. Bu tarafta ol beg Yûsuf 'ışkından bî-karâr (13) olup cigeri hicrân okından pâre pâre olup Yûsufuñ gittüğü (14) ve gözlerinden gâîp olduğı gönline hâş gelmedi. Çerîşin cemi' eyleyüp (15) kâruvânuñ ardına düştü. Yâ helâk olam yâhûd ala getürem diyü [157a] (1) on iki biñ er ile kâruvânuñ ardından yetiştü. Bulara hamle eyledi. (2) Pes bu tarafta Mâlik'üñ beñzi uçtı. Hazân yaprağı bigi titredi. Ne kıilup (3) nidâsını bilmedi. Yûsuf Mâlik'e baqtı. Ayıttı: "Korqmağıl ikende (4) üşenmeğıl. Elli yıldur benüm talebümde şahrâ vü beyâbân gezüp issi (5) şovuk

çekersin. Hakk Te'âlâ senün bunca yıllık zahmetün ve meşakkatün (6) zâyi' eylemez. Meger kim sen beni aña kendü irâdetünle viresin. Yoksa (7) güc ile kimesne alımaz." didi. Mâlik ayıttı: "Yâ Yûsuf bular on iki (8) biñ er ve biz üç yüz toksân kişi olavuz. Bulara biz nice eylesek (9) gereküz." Yûsuf ayıttı: "Gönlünü bulara meşgûl eyleme. Hakk Te'âlâ 'inâyet (10) kılsa cemâlüm tal'atı leşkeri buları hezîmet eyleye." Pes Yûsuf (11) yüzünden niğâbın götürdi. Anuñ ol nûr cemâli zâhir oldu ve bâtın (12) cemâlinün yüzünün nûrı dağı zâhir oldu. Her kişi kim ol leşkerde (13) Yûsufun cemâline nazarı bir kez toksunsa ser-nigûn olup başı aşğa (14) atlardan düşüp bî-heves oldılar idi. Tâ kendülerinden gidüp (15) düştiler. Yûsuf üç günlük menzil aldı. Henüz bular ol bî-hûştan [157b] (1) ayılmadılar. **Lañife** Mâlik elli yıl Yûsuf talebinde zahmet ve meşakkat (2) çektiñ için ol on iki biñ er ceng ile bunca zahmet ile Yûsufı (3) elinden alımadılar. Pes mü'min dağı îmân gevherin saç saşal ağardup (4) bunca zahmet ile gönül hazînesine koyup yakınlık kilidiyle kilidleye. (5) Pes kaçan revâ olur kim şeytân bunca biñ vesvâs çerisiyile gelüp (6) îmân alup gide. **Nazîre** Ke-ennehu Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ buyurur: "İy Yûsuf'a (7) kaşt idenler iken dağı zahmet çekmeñüz. Yûsufı Mâlik elinden alımsız. (8) Benüm taqdîrümde şöyledür kim Mâlik anuñ ucından mün'im olsa gerek (9) ve iy şeytân-ı gaddâr ikende güvenmegil. 'Abes yere zahmet çekmegil. Mü'minlerden (10) îmân alımsın. Benüm celâlüm taqdîrinde şöyledür. Anlaruñ îmânı nûr ile (11) cenneti münevver ve müzeyyen tezyîn eylesem gerek. İmâm aydür: "Altı nesne (12) 'ucb eylediler. Vaşset deñizi dibinde garç oldılar 'ucbtan. Ya'nî (13) kendüyi görmekten sakınmak gerek.

2.1.68. Hz. Yûsuf'un Kureyşî Şehrine Gelmesi

Metnimizde, Hz. Yûsuf'un Hak Te'âlâ'nın sözüne uyduğı vakit Kureyş halkının Hz. Yûsuf'a secde ettiğinden bahsedilmektedir:

[159b] **Kışsa** Pes Yûsuf biraz gittiler. Peygambere yetiştiler. Ol şehre (14) [Kureyşî] şehri dirler idi. Ol şehri halkıyıla cin âdem ile âşinâ (15) olmuşlar idi. Biri biriyile ve bey' u şirâ kılurlar idi. Degme birinün görki [160a] (1) yetmiş biñ kez Yûsuf cemâlince var idi. Hiç ol şehri halkından (2) kimesne Yûsuf'a nazar kılmadı. Yûsuf zârîlik kılip ağladı. Ayıttı: (3) "İy bârî Hüdâ'ya gâlaç kılip 'âlem içinde görklü benven." dimişem. (4) Hîtâp geldi: "Yâ Yûsuf görküñe baқтаñ. 'Ucb getürdüñ. Bularuñ (5) nazarında mehcûr olduñ. Benüm şun'uma bağıl. Tâ bularuñ ortasında ve (6) bularuñ gönüllerinde maqbûl olasın." Pes pâdişâh-ı 'âlem anuñ zâhir (7) cemâline bâtın cemâlinde meded virdi. Ol şehristân halkı (8) cümle aña döndiler. Öñinde secde eylediler. Pes kârvân tâ ol şehirden (9) göçtiler.

2.1.69. Hz. Yûsuf'un Mısır'a Gelmesi

Metnimizde, kervanın yolculuğa devam ederken Mısır'a uğradığı ve Hz. Yûsuf'un kuyudan çıktıktan sonra taht sahibi olduğu ve eski palasların yerine çeşit çeşit kıyafetler giydiğinden bahdedilmektedir:

[160a] Mısır'a bir menzil yol yakın geldiler. Mâlik (10) buyurdu. Kâfileyi kondurdılar. Yûsuf'a ayıttı: “Tür yukarı şu kenârına (11) vargıl. Orada gûsl eylegil. Tâ yol yüzünden emîn olup pâk (12) olasin ve hem üstünde olan kaftânlarını çıkargil. Eyü ve pâk (13) tonlar geygil. Zîrâ şimdi şehre yakın geldün.” didi Pes Yûsuf tûrdı. (14) Ol sâ‘at Nîl ırmağınun kenârına geldi. Kaftânların çıkardı. (15) Hemân sâ‘at Hâkk Te‘âlâ bir nûrdan kubbe gönderdi. Yûsufun dört [160b] (1) yanını kapladı. Tâ kimesne anuñ endâmını görmeye. Pes bir balık başını (2) şudan çıkardı baqtı. Yûsuf kuşağın çözerken gördi. Başını (3) şuya çekti. Ol ırmağın hayvanlarına ve balıklarına münâdî (4) kıldı. Ayıttı: “Gözlerünüz yumuñuz. Yerlü yerünüzde turuñuz. Hâkk Te‘âlânuñ (5) şıddığı gûsul eyleyi tûrur. Tâ sizlerden aña bir vahşet ve zahmet yetişmesün.” (6) didi. Pes Hâkk Te‘âlâ celle ve ‘alâ ol balıktan iki balık zühûra getürdi. (7) Yûsuf'a bu kadar ‘izzet ve hürmet kıldığı(y)-içün ol balıklarun birisini (8) Yûnus Peygamber'e zindân eyledi ve birine Süleymân Peygamber'ün ‘aleyhi's-selâm (9) hâtemin yutturdu. Hâkk Te‘âlânuñ ulu adları ol hâtemün içindeydi. (10) Burada bir işâret var. Tâ bileler kim evliyâullâhtan ve olar yolında (11) olan kimesnenün renci ve meşakkati zâyî‘ olmaz. Pes Yûsuf gûsul idüp (12) şudan çıktı. Dürlü libâslar geydi. Mâlik'ün yanına vardı. Mâlik (13) gördi kim Yûsufun cemâli ve görki yüz ol kadar olmuş. Mâlik bu hûsne (14) ve bu cümle mütehayyir olup hayrân kaldı. **Haber de gelmiştir** ol günden kim (15) Yûsufı Mâlik şatun aldı. Tâ Mısır'a gelince her günde aña bir yeñi kaftân [161a] (1) biçtürmiş idi. Çünkim Yûsuf şudan çıktı. Mâlik geldi. Pes (2) Mâlik ol yetmiş türlü renglü kaftânları boğcasıyla Yûsufun önünde (3) kodı. “Her kangısın göñlün dilerse geygil.” didi. **Nükte** Pes (4) Hâkk Te‘âlânuñ keremini ve lütfını gör kim Yûsufun qarındâşları Yûsuf'a (5) yaramazlık kıldılar. Hâkk Te‘âlâ celle ve ‘alâ eylük kıldı. Eger olar kuyuya (6) bıraktılsa Hâkk Te‘âlâ kuyudan çıkarup taht-gâh virdi. Eger olar (7) Yûsufı yalnızca kıldılsa göñlegi çıkardılsa Hâkk Te‘âlâ celle ve ‘alâ (8) ol göñlek yerine yetmiş türlü libâs ‘ivaż virdi. Eger olar aç (9) kodılsa Te‘âlâ cennet ta‘âmlarından anı toyurdu. Eger anı kul diyü (10) şattılsa Hâkk Te‘âlâ Mısır vilâyetin aña kul eyledi. Tâ ‘âlem halkı bileler (11) kim ol kimseyi kim Hâkk Te‘âlâ ‘azîz ide halk aña ne kadar cefâ eyleyse (12) Hâkk Te‘âlâ celle ve ‘alâ anı ol cefâdan kurtara. **Kışsa** Kaçan Yûsuf Mısır'a (13) bir menzil yakın geldiye Mısır içinde havâdan bir münâdî nidâ eyledi kim: (14) “İy Mısır halkı size bir şahş gelür. Bugün şûret içre arasta sîret

(15) ferişte bigidür. Anuñ cemâl-i nûri cinden ve insten geçmiştir kim anı görse **[161b]** (1) şâd olur ve kaygularından âzâd olur.” Olok sâ‘at bir yüz görindi. Bir (2) cemâ‘at geldi. Tonları kamu elvân elvân. Bular kamusu feriştehler idi. (3) Yûsuf‘ı beklemege ve gözetmege geldiler. Hakk Te‘âlâ‘nuñ emriyle Yûsuf bularuñ (4) arasında tolu ay bigi altun tâc başında. Muraşsa‘ altunlu kaftân (5) egninde. Beñzi la‘l bigi kızarmış. Saçı inciyle örülmüş. Kızıl ya‘kût (6) kulağında aşılımış. Kaçan halkuñ nazarı aña düştiyise gelüp önünde (7) secde eylediler. Başların kaldurdılar. Anuñ cemâline hayrân kaldılar. Bir nicesi (8) ayıttı: “Ferîştedür kim gökten yere inmiş” ve bir nicesi ayıttı: “Melektür cihân (9) milkini isteyü geldi.” Cümle halâik kul bigi önince segirtürlerdi. Tâ Mısır (10) ortasına irişti. Anuñ yüzi güneş nûrundan artuk balırdı idi. (11) Şabâ yili esdi. Kayguları tağıttı. Şâzılık geldi. Müşk ve ‘anber ile (12) dimâğları tıldı ve gözleri nûrlandı. Bu kamu ol gün idi kim (13) Yûsuf Mısır'a girdi ve bunca lütf âşikâre oldı. Heb bular Yûsuf Mısır'a (14) girdüğü(y)-içün oldı. **[167b]** **Kıssa** (12) Çünkü Mâlik Yûsuf‘ı Mısır'a getürdi. Evine iletti. Ol evüñ içi (13) nûr ile rûşen ve münevver oldı. Mısır halkı Mâlik'üñ evi kapısına cem‘ (14) oldılar. Mâlik ayıttı: “Sizlerden her kağıñuz dilerse kim anuñ (15) cemâlin göresiz. Yarın gelüp her biri ellerinde birer dînâr getürsünler.

2.1.70. Mısır Halkının Hz. Yûsuf'u Görmek İstemesi

Metnimizde, Mısır halkının Mâlik'in sarayının önünde toplandığı ve Hz. Yûsuf'a talip olduğu görülmektedir:

[168a] Mâlik'üñ sarâyına cem‘ oldılar. Birer dînâr (4) virüp Yûsuf'üñ cemâlin temâşâ kıldılar. Pes Mâlik ganî oldı. Nice yüz (5) biñ kerre yüz biñ dînâr hâşıl oldı. Yalunuz Yûsuf cemâlin görmekten (6) bunca dînâr cem‘ eyledi. **İşâret** Ol gün kim Yûsuf kendüyi (7) gördi. Anuñ bahâsı yigirmi akçeyidi. Ol gün kim Mısır'a girdi. Kendüyi (8) alçağ gördi. Hiç kimesne bahâ yetiştürebilmedi. Yalunuz nazarından (9) bunca biñ filuri hâşıl oldı. **Latîfe** Yûsuf'üñ cemâline nazar (10) kılanlar muhtelif oldılar. Bu gürûhı Yûsuf'üñ cemâl-i şüretin gördiler. (11) Altun nişâr eylediler ve bir bölüğü yüz biñ cemâlini gördiler. Cânların (12) nişâr eylediler ve bir gürûhı zâhirler ile bâtın yüzini gördiler. Gönüllerin (13) nişâr eylediler. Olar kim şüret-i cemâlin gördiler. Akçe altun at (14) katır kul halâik Yûsuf cemâline fidâ eylediler. Olar kim yüz biñ (15) cemâlin gördiler. Cânların nişâr eylediler. Kaçan kim Yûsuf‘ı gördiler. **[168b]** (1) Âh idüp cân virdiler. **Haber de şöyle gelür kim** ol gün kim Yûsuf (2) Mısır'a girdi. Yigirmi biş biñ er ‘avret halk izdihâmından ayak altında (3) düşüp helâk olmuş idi. Pes şol sebepten böyle denildi kim Yûsuf (4) cemâline cânların nişâr eylediler ve olar kim gönüllerin nişâr kıldılar. (5) Yûsuf'üñ yüzini gördiler. Mecnûn oldılar ammâ ol kim dînini (6) ve dünyâsını

Yûsuf cemâline fidâ kıldı. Ol bir ‘avret idi. Adına (7) Kâri‘a dirler idi. Tâlût kızıydı. Tâlût Melike oğluydu (8) ve Melike Şeddâd b. ‘Âd nesliyidi. Çünkü kulağına bu haber yetişti kim (9) Mısır‘da bir kul getürmişler. Yüzi ayuñ on dört gicesine mânend. (10) Pes bunu böyle işiticek biñ deve yüki ibrişim ve müşk ve kâfûr (11) ‘anber dîbâc ve kadîfe envâ‘ türlü kumaş ol develere yükletti. (12) Kalkup Mısır‘a geldi. Tâ Yûsufı şatun almağ kaşdına. Çünkim (13) geldi. Gözi Yûsuf cemâline tokundu. Ayıttı: “İy Yûsuf geldüm ki (14) seni şatun alam. Eger zâhir ve bâtin cemâlün buyise senün yüzüne (15) kimesne bahâ yitürimezler. Bu kadar mal senün bir nazaruña fidâ olsun.” didi. **[169a]** (1) Mısır‘uñ fağîrlerine ve miskînlerine ulaştırdı. Kulların ve câriyelerin (2) küllisin âzâd eyledi. Ayıttı kim: “*Eşhedü en-lâ ilâhe illâ’llâhu veente'n-nebiyyü'l-* (3) *emîn şiddîku'l-lâh.*” didi. Dahı kulzûm deñizine gemiye girdi. Varup (4) bir adaya çıktı. Hağğ Te‘âlâ celle ve ‘alâ Hâzretine ‘ibâdete meşğûl oldu. (5) Tâ dünyâdan naql eyleyinceye degin. **Kışsa** Pes Yûsufı iki günden (6) münâdî Mısır şehrinde çağırdı. Ol ‘ibrî kulu şatarlar diyüp yarındası (7) Yûsufı bezeyüp bir altun kürsî üzerine geçürdiler. Ne kadar Mısır‘da (8) mal-dâr hûcalar var ise cem‘ oldılar kim Yûsufı şatun almağ (9) kaşdın kıldılar. Orta yerde bir çarı ‘avret dahı gelmiş. Elinde bir kelebek (10) iplik getürmiş gelür. Ayıttılar: “İy ana nereye gidersin?” Ayıttı: “Yûsufı (11) şatun almağa geldüm.” Ayıttılar: “İy biçâre karıcuğ bunca yükler ile müşkler (12) ve ‘anberler ve ‘ûdı kâfûrlar dökülmiş yatur. Yûsuf bahâsına değışmege. (13) Sen bu kadar az nesneyile nereye gidersin?” Ayıttı: “İy oğullar eger almağa (14) komazlar ise âhir almağ bahânesiyile görmege koyarlar.” didi. Yûsufı (15) meydân ortasında kürsî üstinde oturdu çodılar. Pes cemî‘ **[169b]** (1) mâ halekallâh er ‘avret hûca vü kul bir yire cem‘ oldılar. Gözlerin yüzinden (2) gidermeyüp mübârek cemâline hayrân kaldılar. Bir köşeden bir pîr çıkağeldi. (3) Dirler ki ferişteyidi âdem şûretinde. Hağğ Te‘âlâ celle ve ‘alâ gönderdi geldi. (4) Ayıttı: “İy halk üzerine ikende üşmeñüz. Tama‘uñuzı andan kesüñüz. Ol (5) bir halıkuñ ‘azîzine düşse gerek.” **Lañife** Yaluñuz olar Yûsuf‘a (6) tama‘ kılmadılar. İblîs ayıttı: “Ben ma‘rifetümle alam.” Ferişte ayıttı: “Ben tâ‘atımla (7) alam.” diyü. Ayıttı: “Ben şehvetümle alam.” ‘Arş ayıttı: “Ben ‘azametümle alam.” Kürsî (8) ayıttı: “Ben vüs‘atümle alam.” Ne kadar yerde gökte cemî‘ mañlûkât kim var ise (9) heb müşterî oldılar. Almağ dilediler. Pes Hağğ Te‘âlâ celle ve ‘alâ bulara hiñap (10) eyledi. Ayıttı: “Sizler özün tama‘uñuzı andan kesüñüz. Ol ‘azîzdür. Anı kimesne (11) alımaz.” Meger ki ol kim zâtında ‘azîz ola. Kavluhû Te‘âlâ: “*Ve lillehi'l-‘izzetü.*” (12) **İşâret** Yûsufı cemî‘ mañlûkât almağ talep eyledi. Velikin ‘Azîz idi. (13) Kimesne alımadı. ‘Azîz aldı ve ‘Azîz'e naşîp oldu.

2.1.71. 'Azîz-i Mısır'ın Hz. Yûsuf'a Talip Olması

Metnimizde, Cebrâ'îl Hz. Yûsuf'a Hak Te'âlâ'nın selamını getirerek Hz. Yûsuf'un kul pahasına satılmasını istemiştir. Hz. Yûsuf'a Mısır Aziz'inin talip olduğu görülmektedir:

[170a] (1) Süpürdüp şuladılar ve pâk ittiler ve altun kürsî kodılar. Çıkup (2) 'Azîz-i Mısır oturdu. Mâlik'e haber gönderdi: "Ol 'ibrî kulu getürsün." didi. (3) Biz dağı müşteri yüz diyü. Mâlik bu haberi işitti. Yûsuf'ı alup meydân (4) ortasına geldi. Bir altundan kürsî üzerinde Yûsuf'ı oturdu kodı. (5) Dellâl çağırıldı. Nidâ eyledi: "*Men yüşteri gulâmen fasîhen melîhen.*" Kim alur (6) eyü kul güzel faşîh kul diyü çağırur. Yûsuf ayıttı dellâle: "İy dellâl böyle (7) dime. Ayıt kim: "*Men yüşteri kesîben şedîden kâne 'abeden hatîren haķîren.*" Ya'nî (8) ayıt: "Kim alur bir kulu kim 'izzetten düşmüş ve 'azîz kavümden ayrılmış ve zelîl hûd (9) olmuş." Mâlik ve dellâl ayıttı: "Bu şıfatla kim sen dîrsin kimesne hiç (10) saña müşteri olmaz. Yigregi oldur. Sen epsem olasın. Senüñ eyü 'ibâretüñi (11) bu halka 'arz ideler." Yûsuf ayıttı: "Eger eyü 'ibâretiyile añmak isterseñüz (12) ayduñ kim şataram aluñuz. Yûsuf b. Ya'kûpi'n-nebîyyi İsrâ'ilullâhu b. İşâķ Zebîhullâh b. İbrâhîm Halîlullâh." Çünkim Mâlik Yûsuf'dan bu sözi (14) işitti. Ayıttı: "Ol Allâh haķķı için kim bu kadar saña hüs-n-i kemâl ve cemâl virmiş. (15) Toğrısın ayıt kim: "Sen ne kişisin ve ne şoydansın?" Pes Yûsuf dilerdi kim [170b] (1) Kendüyi belürdüp açaydı. Oloķ sâ'at Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm geldi. Haķķ (2) Te'âlâ'nuñ selâmın getürdi. Ayıttı: "Yâ Yûsuf sîrruñı şaķla. Ol nesne kim saña (3) gelür. Benüm hükm-i każâm iledür. Haķķuñ muķtezâsına boyun virüp râzı (4) olğıl." Çünkim Yûsuf Haķķtan bu ilhâm haberin işitti. Yûsuf sözden (5) kendüsini çekti. Pes Mâlik ayıttı: "Yâ Yûsuf söylemezsin." Yûsuf ayıttı: (6) "Baña destür yoktur söylemege." Mâlik ayıttı: "Pes seni kul diyü satmak nice olur?" (7) Pes Yûsuf bahâsı için 'Azîz-i Mısır şol kadar müşki kâfûrı cevâhir la'1 (8) incü altun gümüş yıgmışlar idi. Yûsuf ortalarında nâ-bedîd olmuş (9) idi. Ol vaķt Zelîhâ köşķ kenârından baķayorurdu. Gözi Yûsuf'a (10) tûş geldi. Kendüden gidüp bî-hûş oldu. Çünkim 'aklı başına geldi. (11) Bildi kim ol cemâl kemâl budur kim yetmiş yıl öñürdi düşünde görmüş idi.

2.1.72. Zelîhâ'nın Hikâyesi

Metnimizde, Magrip padişahı Taymûs b. Tâvûs b. 'Alkame'nin kızı olan Zelîhâ'nın hikayesinden şu şekilde bahsedilmektedir:

[170b] Zelîhâ'nuñ Hikâyet şöyledür kim Zelîhâ Mağrib pâdişâhınuñ kızıdır. Atasınuñ (13) adına Taymûs b. Tâvûs b. 'Alkame dirler idi.

2.1.73. Zelîhâ'nın Dokuz Yaşında iken Gördüğü Rüya

Metnimizde, Zelîhâ'nın dokuz yaşındayken Hz. Yûsuf'un hüsn-i cemâlini gördüğü düş neticesinde kendinden geçtiği anlatılmaktadır:

[170b] Zelîhâ toktuz (14) yaşındayiken Yûsuf'ı düşinde gördi. Vallahi oldu 'aklı başından zaîl (15) oldu. Feryâta figâna başladı. Tayeleri şordılar kim: "Saña ne geldi kim [171a] (1) böyle efgân idersin." Ayıttı: "Düşümde bir hüsn-i cemâl gördüm. Aña 'aşık (2) oldum. Bende gönül ârâm kıomadı. Ne bilürem. İns midür perrî midür ve yâhûd cin (3) midür? Ben bu aralık yerde lâ-ya'kıl olmışam." didi.

2.1.74. Zelîhâ'nın Babasının Rüyadan Haberdar Olması

Metnimizde, Zelîhâ'nın bu baygınlık hallerinden babasının haberdar olması ve kızının muradını yerine getirmek istemesi anlatılmaktadır:

[172a] (5) **Kıssa** Çünkü Zelîhâ'nuñ babası bu hâlden haberdâr oldu. Ayıttı. (6) "İy kızım bilseydüm ol gördüğüñ cemâl issi kıadadır ve kıangı memlekettedir. (7) Hâzînemi döküp anı ala getüreydüm. Seni murâduña ir göreydüm." didi. Zelîhâ (8) ol şüretüñ hayâlinde ve hayretinde kıalup neyleyeceğın bilmezdi. Meger günlerde (9) bir gün yaturken ol cemâl-i kemâli görür. Ayıttı: "Ol Allâh kıakkı için saña kim (10) dirler bu kıadar hüsn-i cemâl saña kıak kıarmıştı. Toğrısın ayıt kıim: "İns misin (11) cin misin?" Ayıttı kıim: "İnsem." Zelîhâ ayıttı: "Kıangı memlekette olursın?" Ayıttı kıim: (12) "*Ve men talebeni mülk-i Mısır*" talep idersen beni Mısır'da bulasın." didi. (13) Hemân gâ'ip oldu. Zelîhâ uykusından uyandı. Yine feryât eyledi. (14) Tiz câriyeler babasına kıaber virdi. Babası gelüp ayıttı: "Kızum saña yine (15) noldı böyle efgân idüp ağlarsın?" Ayıttı: "Yine ol hüsn-i cemâli [172b] (1) gördüm." Ayıttı kıim: "Ben âdemem. Beni Mısır milkinde iste." Çünkü babası bunu (2) işitti.

2.1.75. Zelîhâ'nın Babasının Mısır'a Elçi Göndermesi

Metnimizde, Zelîhâ'nın anlatımları doğrultusunda Zelîhâ'nın babasının Mısır'a elçi gönderip durumdan bahsettiği ve Mısır Aziz'inin durumdan hoşnut olduğu anlatılmaktadır:

[172b] Tiz Mısır'a elçi gönderdi. Kutayfere kıim aña 'Azîz-i Mısır dirler idi. (3) Nâme yazdı. Nâmesinde didi kıim: "Benüm bir hüsn-i cemâl issi kıızum vardur. (4) Bir gice düşi içinde ins hayâli vâkı' olur. Şorup irlere mevzû'a. Mısır'da (5) şalık virdiler. Teftîş ve tefahhus ittük. Sizüñ mübârek cemâlünüzi görmüş. (6) Sizlerden temennâ olunan oldur kıim helâllige anı kıabül eyleyesiz bizi (7) topra kıtan götürüp sözüümüz şımayasız. Bâkı ve's-selâm." Çünkü

elçi (8) ‘Azîz-i Mısır’a yetiştî. Olan hâli ‘Azîz-i Mısır’a ‘ilâm kıldı. ‘Azîz-i Mısır’a (9) beğâyet hûş geldi. Maḥbûb kız ola ḥuşûş ile beni düşinde görmüş (10) ola. Pes Ḥakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ anı ezelden baña kısmet itmiş diyü

2.1.76. ‘Azîz-i Mısır’ın Yazdığı Nameyi Elçiye Vermesi

Metnimizde, Mısır Aziz’inin yazdığı mektubun Zeliḥâ’nın babasına ulaştığından bahsedilmektedir:

[172b] tiz bir nâme (11) yazdı. Gelen elçinüñ eline virdi. Kerem lütf itmişsiz bizi topraktan (12) götürmüşsiz. Biz buña degmez idük diyüp mektûbında tevâzu’ ve meskenet (13) gösterdi. Elçiye çok in’âm ve ihsân kıldı. Elçi dahı geldiği yola revâne (14) oldu. Nice günler aylardan soñra gelüp maḥâmına irişti. Nâmeysi Zeliḥâ’nuñ (15) babasına virdi. Çünkim mektûptan ḥaberdâr oldu.

2.1.77. Babasının Zeliḥâ’yı ‘Azîz-i Mısır’a Göndermesi

Metnimizde, Zeliḥâ’nın babasının kızı Zeliḥâ’yı çeşitli hazırlıklar yaparak Mısır Aziz’ine gönderdiği anlatılmaktadır:

[173a] (1) Biñ deve yüki cihaz ile altun kumaş raḥt ile biñ tazı at üstinde (2) ve üzerinde Türkî ve Rûmî ve Ḥabeşî oğlanlar ve câriyeler envâ’ dürlü zînetle (3) Zeliḥâ’yı ‘Azîz-i Mısır’a gönderdi. ‘Akd-i niḳâḥ kıldı. Andan Mısır’a altı aylık (4) yol idi. Ḥaylî zahmet çeküp âḥir Mısır’a yakın geldiler. ‘Azîze Mısır’a (5) haber oldu. Mübâlağa ḥalk ile Zeliḥâ’ya karşı çıktı. Zeliḥâ’nuñ üzerine (6) dürr-i cevâhir nişâr eyledi.

2.1.78. Zeliḥâ’nın Baygınlık Geçirmesi

Metnimizde, altı aylık yoldan gelen Zeliḥâ’nın Mısır Aziz’inin yüzünü gördüğünde Mısır Aziz’inin düşünde gördüğü kişi olmadığını anlayınca fenalık geçirdiği anlatılmaktadır:

[173a] Zeliḥâ ma‘feden baḳtı. ‘Azîz-i Mısır’ı gördi. Oloḳ (7) sâ‘at bî-hûş oldu. Tâyeleri câriyeleri başına üştiler. Ayıttılar: (8) “Saña noldı şöyle bî-hûş olduñ?” “Nice ‘aqlum başumdan gitmesün kim babamuñ (9) bunca cân u malını mal u ḥazînesini alup gelem ve altı aylık yol zahmetin (10) dâḥı çekem bu kişi kim beni aña virmişler. Ben diledüğüm olmadı ve düşümde (11) gördüğüm çıkmadı. Ḥayf dirîğa vâh baña gül ister iken ḥâra uğradum.” (12) diyüp ol gül yüzün yırtup geydügi libâsların kızıl kana boyayup (13) lâle renk eyledi. Âḥ idüp ol iki nergisten çeşmeler bigi yaşlar (14) aḳıttı. Dört yanında tâyeleri ve dâdıları aña naşîḥat ve ögüt virdiler. (15) Ayıttılar: “İkende melûl olmağıl ve ḳayḡu çekmegil kim bile ol

gördüğün [173b] (1) düşe bular sebep olmuş ola. İmdi gerektür ‘aqluñı başuña devşürüp (2) şabr eyleyesin. Görelüm ol ğayp ‘âleminden ne zâhir olur.” didiler. Zeliğâ (3) dağı şabri pîşe idindi. Yedi yıl ‘Azîz-i Mısır’uñ yöresine yürenmedi (4) ve yanına varmadı. Ba’zı râvîler aydür.

2.1.79. Hakk Te‘âlâ’nın Zeliğâ’yı Hz. Yûsuf İçin Saklaması

Metnimizde, Mısır Aziz’inin Zeliğâ ile birlikte olmak istediğı vakit, Hak Te‘âlâ’nın onların arasına bir cin gönderdiğinden ve bu şekilde yedi yıl Zeliğâ’yı Hz. Yûsuf’a sakladığından bahsedilmektedir:

[173b] “Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ şehveti ve erligi (5) andan kesmiş idi.” Ba’zılar aydür: “Her kaçan kim ‘Azîz-i Mısır ‘avret ile (6) cem‘ olmağ istese Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ bir cinni göndürürdi. Zeliğâ’yile (7) ‘Azîz arasına girürdi. ‘Azîz ile cem‘ olurdu. Tâ Zeliğâ’yı Yûsuf (8) için bîkr sakladı. Kaçan kim Yûsuf’a aldığı vaktin bîkr buldı. Yedi yıl (9) bu vech ile Zeliğâ’yı nefsanî şöbetinden sakladı. Tâ Yûsuf’a pâk getüre.” (10) Pes iy mü’min qarındâş Zeliğâ’nuñ kışşası budur kim zıkr eyledük. Biz (11) yine evvel ki sözümeze gelem. Şol vaktin kim ‘Azîz-i Mısır Yûsufı şatun (12) almağ kaşdına evine getürmüş idi. Yûsuf bahası için altun gümüş (13) müşk u ‘anber la‘l u incü ve türlü türlü kumaşlar dâresin toptolı (14) eylemişler idi. Yûsuf altun incü arasında envâ‘ kumaş arasında (15) nâ-bedîd olmuş idi. Pes ol vakt Zeliğâ köşkten bakayorurdu.

[174a] (1) Hemân kim Yûsufı bunca kumaş rahat içinde gördi. Bir kerre âh eyledi. (2) Düşti. ‘Aklı gitti. Cârîyeler başına üstiler. Ayıttılar: “İy hâtûn geri saña (3) noldı kim böyle olduñ?” Zeliğâ ayıttı: “Ol yavu kılınmış nesnemi buldum. (4) Oldur kim bunca kumaş içinde ve altun gümüş ve cevâhire ğarğ olmuş ve müşk u (5) ‘anber ‘ûd içinde nâ-bedîd olmuş oturur. Pes Zeliğâ Yûsuf’a bir hâdım (6) gönderdi. Ayıttı: “Hiç kimesneye kâil olmasun her nem var ise virem (7) anı alam. Yedi yıldur ben anuñ ‘aşığıyam. Düşümde görüp aña ‘aşık oldum. (8) Yedi yıl senüñ hayâlünü ile geçünüp baştan ayağ a ‘ışkuñ ôduna (9) tutuşup yanaram.” Yûsuf cevâp virüp ayıttı: “Var hâtûnuña ayıt. Biz dağı (10) oları düşümüzde görüp dururuz. Velîkin tağdırde şöyledür kim çok (11) zağmet ve meşakkat çekevüz. Tâ zamân ile vuşlat bulavuz.” **Lağife** (12) Ol pâdişâhlar pâdişâhını gör âhi iy mü’min qarındâş Zeliğâ’yı Yûsuf’a (13) tağdır eylemişken yedi yıl ‘Azîz-i Mısır koyunında nefsanî şöbetinden (14) sakladı. Yûsuf’a pâk getürdi.

2.1.80. ‘Azîz-i Mısır’ın Hz. Yûsuf’ı Zelîhâ’ya Emanet Etmesi

Metnimizde, Mısır Aziz’inin Hz. Yûsuf’u satın aldıktan sonra sarayına gelip Hz. Yûsuf’u Zelîhâ’ya emanet ettiği anlatılmaktadır:

Kışsa Pes Mâlik [182a] (1) Yûsuf’ı orada evine ‘Azîz-i Mısır dağı Yûsuf’uñ elini eline aldı. (2) Sarâyına girdi. Zelîhâ’ya ısmarladı. Vaşiyet kıldı. Kavluhû Te’âlâ: “*Ekrimî mesvâhu.*”³¹ (3) Ayıttı: “Yâ Zelîhâ bu oğlanı aldum. Getürdüm ki saña ısmarlayam kim eyü görüp (4) gözetesin. Pâkça tutup yüyüp arıdasın.” Zelîhâ ayıttı: “ ‘Ale’r-resi (5) ve’l-ayn baş yüz üstüne. Cânumdan dağı yek görüp gözedem.” didi. (6) Zîrâ Zelîhâ malını ve ni’metini andan dirîğ tutmadı. Pes Hağğ Te’âlâ celle ve ‘alâ (7) mü’minleri aldı. Muğammed Muştafâ’ya ısmarladı. Ayıttı: “Ben buları aldum. (8) Saña ısmarladum.” Pes Resûl dağı kabûl kılip kendüye ümmet eyledi. Yarınki (9) gün günâhkâr ümmetlerine şefâ’at eyleye. Zelîhâ Yûsuf’tan malını ni’metini (10) dirîğ eylemedi. Ol kereminden mü’minlerden şefâ’atin kaçan dirîğ (11) eyler.

[182b] **Lañfe** ‘acep mi şadağadan mâl (7) eksilmeye ve ‘acep mi cennet ni’meti yemekten eksilmeye ve bu dört türlü (8) nesne ‘acep degül eksilmediğı ammâ ‘acep budur ki ‘Azîz-i Mısır Yûsuf’ı şatun (9) aldı. Bunca hazînesin anuñ yoluna virdi ve hiç bir habbe ve bir (10) dirhem hazînesinden eksilmedi. **Kışsa** haber de gelür. Çün ‘Azîz-i (11) Mısır Yûsuf’ı şatun aldı. Hazînesi boş kıldı. Leşkeri ve kılları (12) ‘Azîz-i Mısır’ı ta’yîb eylediler. Ayıttılar: “*Lâ mülke illâ bi’r-ricâli ve’l-mâli.*” Pâdişâhlık (13) tutulmaz illâ meger ki mal ile ve çerisiyile sen bu kadar malı ve hazîneñi bir (14) oğlan bahâsına şarf idesin. Pes pâdişâhlığı neyle eyleseñ gerek.

2.1.81. ‘Azîz-i Mısır’ın Hazinesinin Dolması

Metnimizde, Hz. Yûsuf’u satın alırken bütün malını mülkünü veren Mısır Aziz’inin hazinesinin yeniden dolduğundan bahsedilmektedir:

[182b] (15) Pes ‘Azîz-i Mısır’a bularuñ sözi kıatı geldi. Göñlüni melâlet tutTı. [183a] (1) DuyamayuP türdü. Hazîneye geldi. Ya’nî hazînede göre nesne kıaldı (2) ola diyü nazar kıldı. Gördi kim hazîne toptolu kapusına degin mala (3) mal olmış yatur bir habbe ve bir

³¹ Kur’ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/21. “Onu satın alan Mısırlı kişi, hanımına dedi ki: “Ona iyi bak. Belki bize yararı dokunur veya onu evlat ediniriz.” İşte böylece biz Yûsuf’u o yere (Mısır’a) yerleştirdik ve ona (rüyadaki) olayların yorumunu öğretilim diye böyle yaptık. Allah, işinde galiptir, fakat insanların çoğu bunu bilmezler” Ayetin tamamı “*Ve kâle’l-lezî eşterâhu min mısra limraetihi ekrimî mesvâhu ‘asâ en yenfe ‘anâ ev nettehizehu veledâ ve kezâlike mekkennâ li yûsufe fi’l-ardı veli-nu’allimehu min te’vili’l-ehâdis va’l-lâhu gâlibun ‘alâ emrihi ve lâkinne eksere’n-nâsi lâ ya’lemune*” iken metne ayetin “*Ekrimî mesvâhu*” kısmı alınmıştır.

dirhem eksilmemiş. Pes ‘Azîz-i Mısır mütehayyir (4) kaldı. Hazînedârı çağırdı. Ayıttı: “Sen dimedüñ mi kim hazînede hiç (5) nesne kalmadı? Ben varuP gördüm yerinde тұrur. Bir ħabbe ve bir dirhem gitmemiş.” (6) didi. Hazînedâr barmağın ısırup ta‘accuba kaldı. Ayıttı: “İy Mâlik (7) ben ħôd malı cümlesin hazîneden tardı. Çıkardum idi. Hiç bir nesne (8) komadum idi. Pes bu ne ħâldür? Meger bunu yine ol satun alduğun (9) oğlan bile.” ‘Azîz-i Mısır ayıttı: “Sen neden bildün ki bu sırrı ol oğlan (10) bilür?” Hazînedâr ayıttı: “Şu vaqtin kim ol oğlanı mîzânuñ kefesine (11) koydukları vaqtin bir âk kuş gördüm. Havâdan andı. Âdem bigi Yûsufuñ (12) kulağına söyledi. Ayıttı: Yâ Yûsuf ol gün kim yüzünü ayînede gördün. (13) Kendözüne kıymet kılup hiç kimesne baña kıymet yitürmeye didün. Ol (14) vaqt senün bahân bir ħabbe idi. Bugünkü gün Ĥaĥĥ Te‘âlâ celle ve ‘alâ (15) buyurdu. Minnetsiz anuñ bahâsına hiç kimesne bahâ yitürmeye. Mısır’uñ [183b] (1) ĥarâcı hazînesi anuñ na‘lîni bahâsı olmaya.” didi. Pes ‘Azîz Yûsufı (2) okuttı. Ayıttı: “Bu ne ħâldür her ne kim senün bahâña virdük idi geri ol benüm (3) hazîneme gelmiş?” didi. Yûsuf ayıttı: “Bu ħâl böyle anuñ için oldı kim sehv ile (4) eger ben senün ĥizmetünü terk itmiş olsam sen dâĥı baña ‘itâb mal ve hazîneñi (5) başuma kaçmayasın ve bunca hazînemi senün yoluña virdüm dimeyesin (6) diyü. Ĥaĥĥ Te‘âlâ benüm bahâma virdüğün malı ve hazîneyi geri saña virdi. (7) Mînnet ĥaĥuñ ola. Tâ senün olmaya. Şimdi hem ben senün oldum hem mal senün (8) oldı.” **İşâret** şöyle kim bir kişi Ĥaĥĥ Te‘âlâ’yile mu‘âmele eylese kendü malını (9) Ĥaĥĥ rızâsı(y)-içün ĥarc eylese Ĥaĥĥ Te‘âlâ celle ve ‘alâ ol kuluñ ‘ömrünü ve malını (10) ve ni‘metini ziyâde eyleye ve dünyevî ve uĥrevî maĥşûdlarına yetişüre.

2.1.82. Mâlik İbn-i Togar'ın Hz. Yûsuf'u Sattığına Pişman Olması

Metnimizde, Mâlik İbn-i Togar'ın Hz. Yûsuf'u Mısır Aziz'ine sattıktan bir süre sonra çok pişman olduğu, feryad figan ettiği anlatılmaktadır:

[184b] Pes Yûsufı şattığına ġâyet de peşimân oldı. Zârî efgân (11) kılup ağladı. Ne maġbûn olmuşam diyü nevĥa eyledi. “Buncılayın ĥüsn-i (12) cemâli elümden çıkardum. Muġâbelesinde bir murdâr dünyâyı aldum.” didi. (13) Mü‘minler daĥı ke-ennehu dünyâ bâzârında dînlerin dünyâyâ şatarlar ve muġâbelesinde (14) murdâr dünyâyı ħabûl kılurlar. Zîrâ görürler Ĥaĥĥuñ dînini cemâl-i (15) şıfatında görmemişlerdür. Pes yarınki gün dînlerin cemâl-i şıfatında [185a] (1) göreler. Ĥarşularında pervâz ide. Pes ol dînlerin dünyâyâ deġişenler (2) işlerine peşimân olup feryât ideler ve âĥsertâ ve nedâmetâne maġbûn (3) olmuşuz. Ol şüm murdâr dünyâyâ aldanup bu ĥüsn-i cemâlden maĥrûm kalmışuz (4) diyeler. İllâ şâhum ne fayda. Ol peşimân olup ağlamaktan soñrağı peşimânlık (5) aşşı kılmaya. **Kışşa**

Çünkü Mâlik Yûsuf'ın cemâlini gâyeti kemâl-i şıfatında (6) gördü. Ayruğ mecâli kalmadı. 'Azîz-i Mıŝıruñ katına geldi. "Yûsuf'ı geri (7) baña vir." didi. "Ne kadar mal virdüñ ise vireyin ve ne kim sermâyeden hâşıl (8) kıldumsa fâ'idesin saña vireyin. Yûsuf'ı geri baña virgil." didi. (9) 'Azîz-i Mışır ayıttı: "Yâ Mâlik Yûsuf'dan ümizi tama'ın kesgil. Biz dağı aña (10) müşterî olduk. Senden beter âşüftesi ve dîvânesi olduk. Ayruğ (11) sen anı bizden almazsın." didi. Mâlik ayıttı: "Çünkü geri virmezsin. (12) Bârî destûr vir. Anuñla vidâ'laşup söyleşeyin." didi. Pes aña (13) 'Azîz destûr virdi. Mâlik katına vardı. Ayıttı: "Yâ Yûsuf ol vaqt (14) benüm ile şart eyleyüp dururduñ. Şol vaqtin kim beni şatasın (15) bahâ mı evüñe iletisin. Ol vaqt ben dağı kendözümü kim idügüm saña diyem [185b] (1) dimiş idüñ kavlüñe Turgıl Bey' ise olundu. Bahâñ ise evüme vardı. (2) Ol Allâh haqqı için ki saña bu hüsn-i cemâli virdi. Toğrısın ayıt kim: "Sen kimsin (3) ve kimüñ nesisin?" Pes Yûsuf ayıttı: "Ben Yûsuf şıddıqullâhven İbn-i Ya'kûp (4) İsrâîlullâhven İbn-i İşâk Zebîhullâhven İbn-i Hâlîlullâhven." Pes Mâlik ayıttı: (5) "Ol Allâh haqqı(y)içün sen ol oğlancuğ mısın kim ây yüzlü hoğka ağızlu (6) ve fitne bağışlu. Her vaqt bir pîr seni Ken'an kapusından elüñe yapışup (7) taşra çıkarurdu. Ben oradan şâfi geçerdüm. Ol pîr öpüp oğşar idi." (8) Yûsuf ayıttı: "Gerçek söylersin. Ol oğlancuğ ben idüm." didi. (9) Ol pîr ki elüme yapışup beni gezdürürdi. Atam Ya'kûp'tur. Haqq Te'âlânuñ (10) peygamberidür." Pes Mâlik ayıttı: "Ol kişiler ki seni şattılar. Olar (11) kimler idi?" Yûsuf ayıttı: "Oları baña hiç şormağıl. Eger dirsem (12) senüñ hâlüñ düşvâr olısar ve olaruñ perdeleri açılısar." Çünkü (13) Mâlik Yûsuf'dan bu haberi işitti. Başına toprak koydu. Feryât eyledi. (14) Vâveylete ve muşibete ve mu'âmelâta "ne şüm mu'âmeleyidi kim ben eyledüm (15) ve buncılayın âzâdı kul eyledüm ve şuncılayın 'azîzi hânümânundan ayırdum [186a] (1) ve kendü elümle kendümi ôda yaqtum." didi. **Lañfe** Mü'minler dağı (2) âhîretlerin dünyâya şatarlar ve anuñ hayrın bulmayalar. Yarın kıyâmet (3) güninde başların topraktan götüreler. Âhîretlerin şatılmış. Bular (4) pes dünyâ 'alâîkından kendülerin yalıncağ göreler. Feryât ideler kim: (5) "*Ve hasretâ nedâmetâ 'alâ mâ ferâtenâ mu'âmilatâ*" diyüp ağlaşalar. Âhîret (6) kazanduç dünyâ işinde şanduç diyeler. Çok peşimân olup hasret ve nedâmet (7) yiyeler. Hasret ol degüldür. Mâlik ziyâna vara ve hasret ol degüldür ki oğluñ (8) kızuñ ve sevdüğüñ dostuñ helâk ola ve hasret ol degüldür. Hânümânüñ (9) harâp ola hasret ve miñnet zevâli oldur ki gice gündüz Haqq yolında zañmet (10) ve meşakkat çekesin. Tâ'at ve 'ibâdet ve oruç tutasın ve âhîret için (11) çalışasın. Şol ümize kim yarın Haqq Te'âlâ Hazretinüñ celle ve 'alâ (12) cemâlini müşâhede eylesin. Yarın başuñ topraktan götürdüğüñ (13) vaqtin vaşlat ârzûlayı Haqq dergâhına varıcağ aydeler: "İy bî-edeb (14) get giri saña burada yol yoğtur ." diyeler ve eger şefâ'at talep iderseñ (15) aydeler: "İy bî-hürmet get buradan saña yol yoğtur ." diyeler. Eger nâle [186b] (1) eyler iseñ aydeler: "İy

bî-edep burada zârî efgân yeri degüldür.” diyeler. Pes (2) bundan bedter mü’minlere muşîbet ve bedter nice olısar. Bizi ve sizi (3) ve cümle Muḥammed ümmetini ol muşîbetten ve ol miḥnetten saḳlaya.

2.1.83. Hz. Yûsuf’un Mâlik İbn-i Togar'a Dua Etmesi

Metnimizde, Hz. Yûsuf’un Mâlik İbn-i Togar'a dua ettiği ve duasının kabul olduğu, Hak Te‘âlâ'nın Mâlik İbn-i Togar'a yirmi döt tane oğul verdiği görülmektedir:

[186b] Pes Yûsuf du‘â kıldı. Ḥaḳḳ (9) Te‘âlâ anuñ du‘ası bereketinde Mâlik'e yigirmi dört oğul virdi. (10) **Nükte** Mâlik Yûsufı şattuğı(y)-içün andan du‘asını dirîğ eylemedi. (11) Pes mü’minler ḥôd Ḥaḳḳ Te‘âlâ'nuñ mihrîni ve sevgüsini cânların verip (12) şatun alurlar. Ümîzdür ki Ḥaḳḳ Te‘âlâ celle ve ‘alâ ḳullarından rahmetini dirîğ (13) eylemeye.

2.1.84. Hakk Te‘âlâ Her Zaman Galiptir

[188a] (1) ḥaḳḳına on nesne dilediler. Ḥaḳḳ Te‘âlâ celle ve ‘alâ olaruñ ḥilâfın eyledi. (2) Anlar istedüğini Ḥaḳḳ Te‘âlâ istemedi. Pes olara ğâlip geldi. Ḳavluḥû Te‘âlâ: (3) “*Vallâhu ğalibun.*” **Evvel** Ya‘ḳûp ‘aleyhi's-selâm dilerdi kim Yûsufuñ gördüği (4) düşi ḳarındâşları işitmeye. Ḥaḳḳ Te‘âlâ dilerdi kim işiteler. Pes Ḥaḳḳ ğâlip (5) geldi. **İkinci** ḳarındâşları dilerdi kim Yûsufı yitüreler. Tâ mihrini sevgüsini (6) babaları göñlinden gidereler. Pes Ḥaḳḳ Te‘âlâ diledi kim ğâ’ipten (7) anuñ mihrini ve sevgüsini ziyâde eyleye. Pes Ḥaḳḳ Te‘âlâ ğâlip geldi. (8) **Üçüncü** ḳarındâşları Yûsufı ḳuyuya bıraḳtılar kim zelîl ola. Ḥaḳḳ Te‘âlâ (9) diledi kim ol ‘azîz ola. Pes Ḥaḳḳ ğâlip geldi. **Dördüncü** Yûsufı şattılar. (10) Ḳul olsun ḳalsın diyü. Pes Ḥaḳḳ Te‘âlâ diledi kim pâdişâhlıḳ vire. Pes (11) Ḥaḳḳ ğâlip geldi. **Beşinci** Zeliḥâ dilerdi kim Yûsuf bağrına başup (12) yaramaz işe ḳaşt ide. Ḥaḳḳ Te‘âlâ dilerdi kim anı ol işten saḳlaya. (13) Pes Ḥaḳḳ ğâlip geldi. **Altıncı** Zeliḥâ Yûsufı erine yaramaz işe nisbet (14) ḳılıp ḳovladı. Tâ ol müttehem olsun diyü. Pes Ḥaḳḳ Te‘âlâ diledi kim anı (15) ol müttehem işten saḳlayup müselleḡ tuta. Pes Ḥaḳḳ Te‘âlâ ğâlip geldi. **Yedinci** [189a] (1) Yûsuf dilerdi kim zindândan tizrek ḳıḳa. Sâḳiyâ ayıttı: “*Uḳurnî ’inde rabbiküm.*”³² (2) Pes Ḥaḳḳ Te‘âlâ diledi kim zindânda çok yatura. Pes ol sebepten Yûsufuñ (3) ḥadışi sâḳînuñ göñlinden unutturdu. Pes Ḥaḳḳ ğâlip geldi. **Sekizinci** (4) Yûsufuñ ḳarındâşları ayıttılar: “Biz bu işi işleyelüm şoñında tevbe idelüm.” (5) didiler. Pes Ḥaḳḳ Te‘âlâ olaruñ tevbesini unutturdu. Tâ ol vakte

³² Kur’ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/42. “Yûsuf, onlardan kurtulacağını düşündüğü kişiye, “Efendinin yanında beni an”, dedi. Fakat şeytan onu efendisine hatırlatmayı unutturdu da bu yüzden o, birkaç yıl daha zindanda kaldı”Ayetin orijinalide “*Ve ḳâle li'l-lezî ḳanne ennehu nâcin minhum âḳurnî ’inde rabbike fe-ensâhu’s-şeytânu ḳikre rabbihî fe-lebise fi’s-sicni bid’a sinîne*” iken metne ayetin “*Uḳurnî ’inde rabbiküm*” kısmı alınmıştır.

degin kim (6) Yûsufuñ tahtı öninde yüzlerin yere sürüp günâhların ikrâr kıldılar. (7) Pes Hâkk gâlip geldi. **Topkuzuncı** Yûsufuñ karındâşları dilerlerdi kim babaları (8) ol kanlu gönlek ile inanduralardı. Pes Hâkk Te'âlâ diledi kim Ya'kûp'uñ (9) gönlünü olaruñ sözlerine inandırmaya. Pes Hâkk gâlip geldi. **Onuncı** (10) Ya'kûp 'aleyhi's-selâm dilerdi kim oğlanlarını Yûsuf ile yarışıklık (11) kırup dostlık ideler. Pes hâk diledi kim düşmân olalar. Pes Hâkk (12) gâlip geldi. Pes bu on kişiler her biri Yûsuf hâkkına birer nesne dilediler. (13) Pes olar diledügin Hâkk Te'âlâ dilemedi. Olar mağlûp oldılar. (14) Tâ bu 'âlem halkı bileler kim Te'âlâ dileginsiz ve anuñ hükminsiz (15) ve taqdîrinsiz hiç bir kul göñli dileğine irişmez.

2.1.85. Hz. Yûsuf'a İlim-Hikmet-Nübüvvet Verilmesi

Metnimizde, Hz. Yûsuf'un göstermiş olduğu metanet ve sabrın mükâfatı olarak Hz. Yûsuf'a saltanat, ilim, hikmet ve nübüvvet verildiğinden bahsedilmektedir:

[190a] (8) **Kıssa** Çünkü Yûsuf yetişti yigitlik kuvvetine ve gâyetine (9) *âteynâhu* biz dağı aña verdük. Nübüvvet virdük ve 'ilim virdük. Şöyle (10) versek gerek muhsinlere dağı cezâyı. Nice ki Yûsuf'a virdük 'ulemânuñ arasına (11) ihtilâf oldu. Vâki' oldu. Ba'zı 'ulemâ aydür: "*Eşuddehu* on bir yaşındayikendir" (12) ve ba'zılar: "On dört yaşındayikendir" ve Kelbî ve (13) İbn-i 'Abbâs Rağıyâllâhu 'anhümâ aydürler: "On sekiz yaşındayikendir." Her biri bir türlü (14) te'vîl eylediler. Tâ otuz iki yaşında karâr kıldılar. Zîrâ aşılarda yigitlik (15) otuz iki yaşında olur. Andan soñra 'aksine döner. Pes buña cennet [190b](1) ehl-i dîldür. Yarın kıyâmet gününde cennet ehli otuz ikişer yaşında (2) olur. Pes Hâkk Te'âlâ celle ve 'alâ aydür: "Gâyet yigitliği vaqtine iriştügi (3) vaqtin *âteynâhu* biz aña virdük. Ya'nî 'ilm hikmet ve nübüvvet virdük. Ya'nî (4) düş ta'bîrin bildürdük" ve ba'zı 'ulemâ ayıttılar: " 'İlm u hikmetten murâd (5) ma'rifettür ve tev'hîd ve şehâdetür" ve dağı ayıttı kim: "Eyülere muhsinlere (6) dağı şunculayın cezâ vireyin" ve ba'zılar ayıttılar: "İhsân tev'hîddür. Ol (7) kişi ki muvaħhid oldu. Muhsindür."

2.2. KONU TERTİBİ

2.2.1. Hikâyede Adı Geçen Kahramanlar

2.2.1.1. Hz. Yûsuf

Yûsuf Sûresi'nde geçen "*Vetteba'tu millete âbâi ibrâhîme ve ishâka ve ya'kûb(ya'kûbe), mâ kâne lenâ en nuşrike billâhi min şey'in, zâlike min fadlillâhi aleynâ ve*

alâ'n-nâsi ve lâ kinne eksere'n-nâsi lâ yeşkurûn(yeşkurûne).” ifadesinden yola çıkarak Hz. Yûsuf'un soyu hakkında bilgi edinmemiz mümkündür.³³

Hz. Yûsuf hikâyesinin başkahramanı konumundadır. Annesi, o küçükken vefat etmiştir. Hz. Yûsuf, Yakûp'un on iki oğlu arasında yüzü en güzel olanıdır. Güzelliği o kadar büyüleyicidir ki, hikâyeden de aktarıldığına göre onu gören hatunlar parmaklarını doğramıştır. İslâm kültüründe de güzellik sembolü olarak anılmaktadır.³⁴ Hz. Yakûp'un Hz. Yûsuf'a olan ilgisi ve sevgisi, gönlünü Hz. Yûsuf'a bağlaması kardeşlerinin nefretine sebep olmuştur. Yüz güzelliğinin yanı sıra iffet sahibi, güzel huylu, vefalı, merhametli, imanlı, sabırlı, adaletli, güvenilir bir kimsedir. Allâh'a olan inancı ve iman gücü ile yanındaki insanlara doğruyu göstermeyi vazife edinmiş bir kimsedir. “*Zâlike li-ya'leme ennî lem ehunhu bi'l-gaybi ve enmallâhe lâ yehdî keyde'l-hâinîn.*”³⁵ Aynı zamanda Hz. Yûsuf'un rüya tabir edebildiği bilinmektedir.

Metnimizde Hz. Yûsuf'tan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Ayıttılar: “*Yâ Mâlik ol oğlan kim elli yıl ârzû kıldurduñ ve şahrâ beyâbân gezerdüñ ve bunca zahmetler çekerdüñ. Saña beşâret olsun kim üş bulduğ.*” didiler. *Kâ'b el-Ahbâr Radıyâllâhu 'anhu aydür: “Çün kim bu ođlanlaruñ gözi **Yûsuf'uñ** hüsn ü cemâline tokundu. İkişi dağı bî-hôş olup düştüler. Kendülerden gittiler...*” (140a/3-4-5-6-7) vb.

“...*Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ anı ol cefâdan kırtara. **Kıssa** Kaçan **Yûsuf** Mısır'a bir menzil yakın geldiğise Mısır içinde havâdan bir münâdî nidâ eyledi kim: “İy Mısır halkı size bir şahs gelir. Bugün şûret içre arasta sîret ferişte bigidür. Anuñ cemâl-i nûrı cinden ve insten geçmiştir. Kim anı görse şâd olur ve kaygulardan âzâd olur.” Olok sâ'at bir yüz görindi. Bir cemâ'at geldi. Tonları kamu elvân elvân. Bular kamusı feriştehler idi. Yûsuf'u beklemege ve gözetmege geldiler. **Hakk Te'âlâ'nun** emriyle Yûsuf bularuñ arasında tolu ay bigi altun tâc başında. Muraşsa' altunlu kaftân egninde. Beñzi la'l bigi kızarmış. Şacı inciyle örülmüş. Kızıl ya'kût kulağında aşılımış. Kaçan halkuñ nazarı aña düştüyise gelüp önünde secde eylediler...*”(161a/12-13-14-15)/(161b/1-2-3-4-5-6-7) vb.

“...**Yûsuf** geldi. *Qarındaşların uyur (10) buldı. İllâ zencîr âvâzından Yehûdâ belikleyü tađтары geldi. Ayıttı kim: “Kimsin?” Yûsuf ayıttı: “Bir ğarîbem zelîlem.” Çünkim Yehûdâ*

³³ Kur'ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/38. “Atalarım İbrahim, İshak ve Yakup'un dinine uydum. Bizim, Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmamız (söz konusu) olamaz. Bu, bize ve insanlara Allah'ın bir lütfudur, fakat insanların çoğu şükretmezler.”

³⁴ Bk. Mercan, G. (2018). *Molla Hasan Yûsuf u Züleyhâ 1-55 Sayfa Aralıkları*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.12.

³⁵ Kur'ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/52 (Yûsuf), “Benim böyle yapmam, Aziz'in; yokluğunda, benim kendisine hainlik etmediğimi ve Allah'ın, hainlerin tuzaklarını başarıya ulaştırmayacağını bilmesi içindi” dedi”

Yûsufuñ âvâzın işitti. Görübeni bildi. Terahhum eyleyüp ağladı. Firâkıyıla cigerin tağladı. Qarındâşları dañı bularuñ efgânından tırı geldiler. Ayıttılar: “Yâ Yûsuf neye geldüñ?” Yûsuf ayıttı: “Geldüm ki sizlerüñ cemâlünüzi bir dañı görem. Benüm soñ görmegümdür. Hasret kıyâmete kalmasun diyü geldüm.” didi... (145b/9-10-11-12-13-14-15) vb.

2.2.1.2. Zelîhâ

Kahramanın adı bazı eserlerde “Zelhâ” bazı eserlerde ise “Züleyhâ” olarak geçmektedir.³⁶ Metnimizde “Zelîhâ'nın Hikâyesi” adlı ayrı bir bölüm yer almaktadır. Zelîhâ metnimizin önemli iki başkahramanından biridir. Taymus adlı bir beyin kızıdır. Tarihi kaynaklara göre Mısır'ın yöneticisi olan Aziz'in karısıdır. Güzel olmasının yanı sıra daima sadakatsizliği ile anılmaktadır (Nalbant, 2012: 29). Mısır sultanının karısı olmasına rağmen Yûsufun aşkı ile yanıp tutuşmakta ve sürekli baygınlık halleri yaşamaktadır. “*Ve kâle nisvetun fîl medînetimraetul azîzi turâvidu fetâhâ an nefsihî, kad şegafehâ hubbâ(hubben), innâ le nerâhâ fî dalâlin mubîn(mubînin).*”³⁷

Metnimizde Zelîhâ'dan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...**Zelîhâ'nuñ** Hikâyet şöyledür kim Zelîhâ Mağrib pâdişâhunuñ kızıdır. Atasınuñ (13) adına Taymûs b. Tâvûs b. ‘Alkame dirler idi. Zelîhâ tokuz (14) yaşındayiken Yûsuf’ı düşünde gördi. Vallahi oldu ‘aklı başından zail (15) oldu. Feryâda figâna başladı. Tayeleri şordılar kim: “Saña ne geldi kim böyle efgân idersin.” Ayıttı: “Düşümde bir hüsn-i cemâl gördüm. Aña ‘âşık (2) oldum. Bende gönül ârâm komadı. Ne bilürem. İns midür perrî midür ve yâhûd cin (3) midür? Ben bu aralık yerde lâ-ya ‘kıl olmuşam.” didi...”(170b/12-13-14-15)/(171a/-1-2-3) vb.

“...Biñ deve yüki cihaz ile altun kumaş raht ile biñ tazı at üstinde ve üzerinde Türkî ve Rûmî ve Habeşî oğlanlar ve câriyeler envâ’ türlü zînetle **Zelîhâ’yu** ‘Azîz-i Mısır’a gönderdi. ‘Akd-i nikâh kıldı. Andan Mısır’a altı aylık yol idi. Haylî zahmet çeküp âhir Mısır’a yakın geldiler. ‘Azîze Mısır’a haber oldu. Mübâlağa halk ile Zelîhâ’ya karşı çıktı. Zelîhâ’nuñ üzerine dürr-i cevâhir nişâr eyledi. Zelîhâ ma’feden baqtı. ‘Azîz-i Mısır’ı gördi. Oloğ sâ’at bî-hôş oldu. Tayeleri câriyeleri başına üştiler. Ayıttılar: “Saña noldı şöyle bî-hôş olduñ?” “Nice ‘aklum başumdan gitmesün kim babamuñ bunca cân u malını mal u hazînesini alup gelem ve altı aylık yol zahmetin dâñı çekem bu kişi kim beni aña virmişler. Ben diledüğüüm olmadı ve

³⁶ Bu çalışmada, metin bölümünde “Zelîhâ” tercih edilmiştir.

³⁷ Kur’ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/30. “Şehirde birtakım kadınlar, “Aziz’in karısı, (hizmetçisi olan) delikanlısından murad almak istemiş. Ona olan aşkı yüreğine işlemiş. Şüphesiz biz onu açık bir sapıklık içinde görüyoruz” dediler.”

düşümde gördüğüm çıkmadı. Hayf dirîğa vâh baña gül ister iken hâra uğradum.” diyüp ol gül yüzün yırtup geydügi libâsların kızıl kana boyayup lâle renk eyledi. Âh idiüp ol iki nergisten çeşmeler bigi yaşlar akıttı. Dört yanında tâyeleri ve dâdıları aña naşihat ve öğüt virdiler. ...”(173a/ 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14) vb.

“...Zelîhâ dahı şabrı pîşe idindi. Yedi yıl ‘Azîz-i Mısır’uñ yöresine yürenmedi ve yanına varmadı. Ba’zı râvîler aydür: “Hak̄k Te’âlâ celle ve ‘alâ şehveti ve erligi andan kesmiş idi.” Ba’zılar aydür: “Her kaçan kim ‘Azîz-i Mısır ‘avret ile cem’ olmak istese Hak̄k Te’âlâ celle ve ‘alâ bir cinni göndürürdi. Zelîhâ’yile ‘Azîz arasına girürdi. ‘Azîz ile cem’ olurdu. Tâ Zelîhâ’yı Yûsuf için bîkr sakladı. Kaçan kim Yûsuf’a alduğı vaqtin bîkr buldı. Yedi yıl bu vech ile Zelîhâ’yı nefşânî şöhetinden sakladı...” (173b/ 2-3-4-5-6-7-8-9) vb.

2.2.1.3. Hz. Yakûp

Hz. Yakûp, Hz. Yûsuf’un babası, Hz. İbrahim’in torunu, Hz. İshâk’ın iki oğlundan biridir. “*Ve kezâlike yectebike rabbuke ve yuallimuke min te’vîlil ehâdîsi, ve yutimmu ni’metehu aleyke ve alâ âli Ya’kûbe kemâ etemmehâ alâ ebeveyke min kablu ibrâhîme ve ishâka. İnne rabbeke alîmun hakîm.*”³⁸ Hz. Yakûp dayısının kızı ile evlidir. Herkes tarafından sevilen, yumuşak huylu, sakin biridir. Çocukları Hz. Yûsuf ve Bünyâmin Râhil’den dünyaya gelmiştir. On iki çocuğu ve bir kızı içinde en çok Hz. Yûsuf’u sevmektedir. Bu durum diğer çocukları arasında kin ve hasede sebep olmuştur. Ona diğer çocuklarından daha fazla özen göstermiş ve ona zarar gelmesinden çok korkmuştur. Kardeşleri Hz. Yûsuf’u sahraya götürmek istediklerinde sanki olacakları önceden sezmiş gibi ciğerine bir ateş düşmüştür. Fakat diğer çocuklarının ısrarına fazla dayanamayarak izin vermek durumunda kalmıştır. Hz. Yûsuf’u kurdun yediğini öğrendiği vakit onlara inanmayıp Allâh’a dua etmekten başka çare bulamamıştır. Evi beytü’l-ahzan olmuştur. Gözleri ağlamaktan görmez hale gelmiştir.

Metnimizde Hz. Yakûp’tan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Ya’kûp Peygamber ‘aleyhi’s-selâm bildi kim dost düşmân katında sırr açmak yaramazdur. Anuñ için dimiş idi: “Lâ takşuş” Ayıttı: “İy oğul gördüğüñ dostuñuñ sırrın sakla. Karındâşlaruña diyüvirmeğil. Eger dir iseñ olaruñ civârında râhat olasın.” Her kişi ki kendü sırrın açsın ve âşikâre eyleye ve kendü eliyile kendü işin düşvâr eylemiş ola...”(99a/3-4-5-6-7-8) vb.

³⁸ Kur’ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/6. “İşte Rabbin seni böylece seçecek, sana (rüyada görülen) olayların yorumunu öğretecek ve daha önce ataların İbrahim ve İshak’a nimetlerini tamamladığı gibi sana ve Yakup soyuna da tamamlayacaktır. Şüphesiz Rabbin hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”

“...Pes **Ya‘kûp** ‘aleyhi's-selâm Yûsufuñ yanına vardı. Ayıttı: “İy babanuñ câni ve kâra ‘uyûni babañ şuhufta okumıştur kim İshâk neslinden bir kimesne cemâlde Âdem Peygamber'e beñzeve ve hüsni Nûh'a beñzeve ve zeyrekligi Muhammed Muştafâ'ya beñzeve ve hîlmi İbrâhim Halîl'e beñzeve oğlanlık hâlinde evinden âvâre ola ve ğurbete düşe ve babasın âvâre eyleye ve dizârından bî-naşîp eyleye ve göñlüme şöyle gelür kim ol şuhufta okuduğum oğlan sen olasın. Korkum ve oldur ki ğurbete düşüp za‘îf babañi firâkta ve miñnette koyasız. Korkarın kim ol baba ben olam oğul dizârından mahrûm kalam...”(84a/1-2-3-4-5-6-7-8-9) vb.

“...Oğulları ayıttılar: “Yâ pes biz anda ne gözlerüz. Eger içümüze yüz arşlan dağı gelse birümüz ol yüz ârşlâna taptur kanda kaldı bu kim bir kurt gele bizüm ortamuzdan Yûsufı götüre alup gide. Yâ pes biz anda ne beklerüz.” didiler. **Ya‘kûp** ayıttı: “Şimdi göñlüm biraz emîn oldı. Yarın sizûñle Yûsufı bile koşup göndereyin.” didi...” (78b/1/2-3-4-5-6) vb.

“...**Kıssa** Ya‘kûp ‘aleyhi's-selâm düşünde görmüş idi kim on kurt Yûsuf ardına düşüp giderdi ve anı yemeğe kaşt iderdi ve ol ağlar idi. Hakk Te‘âlâ'dan meded isterdi. Pes bu ma‘nâdan dimiş idi kim: “Korkarın. Yûsufı kurt yemesün.” diyü. Lañife Ol on kurt ki Ya‘kûp ‘aleyhi's-selâm düşünde gördi. Kendünüñ oğlanları idi...”(78b/15) / (79a/1-2-3-4-5) vb.

2.2.1.4. Hz. Yûsuf'un Kardeşleri

Metnimizde Hz. Yûsuf'un on bir erkek kardeşi ve bir kız kardeşinin adı geçmektedir. Bünyâmin dışındakiler Hz. Yûsuf'un üvey kardeşleridir. Bünyamin Hz. Yûsufu çok sevmektedir. Hz. Yûsuf'tan ayrı kaldıktan sonra çok ızdırıp çekmiştir. Hz.Yakûp'un Hz. Yûsufu kendilerinden çok sevmesi, ona karşı kin beslemelerine sebep olmuştur. Hz.Yûsuf'un gördüğü düştan dolayı kendilerinden üstün olacağı düşüncesine bir türlü katlanamamışlar ve Hz. Yûsufu öldürmeyi düşünecek kadar kinle dolmuşlardır. Babalarına karşı sahtekârlık yapmışlar ve yalan söz söylemişlerdir. Hz.Yûsufu sahraya götürebilmek için çeşitli bahaneler uydurmuşlardır. “Ersilhu meanâ gaden yerta‘ ve yel‘ab ve innâ lehu le hâfizûne.”³⁹ Hz. Yûsufu kuyuya atarak babalarına Hz. Yûsufu kurdun yediği yalanını söylemişlerdir. Bunun yanı sıra kuyudan Hz. Yûsuf'un çıkarıldığını gördüklerinde ise Mâlik'e Hz. Yûsuf'un kendilerinin kulu olduğunu söylemişlerdir. Hakkında yalan ve iftirada bulunmuşlardır. Bazı koşullara uyduğu takdirde Hz. Yûsuf'u kendisine satabileceklerini söylemişlerdir. Yalan ve

³⁹ Kur‘ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/12. “Yarın onu bizimle beraber gönder de gezip oynasın. Şüphesiz biz onu koruruz.”

hileli sözleri ortaya çıkmasını diye babalarına kanıt olarak sahradan getirdikleri kurdun Yakûp'a her şeyi anlatması ile yalanları ortaya çıkmıştır.

2.2.1.4.1. Rûbîl

Hız. Yûsuf'un üvey kardeşidir. On iki kardeşten en büyük olanıdır. (Yılmaz, 2019: 83).

Metnimizde Rûbîl'den şu şekilde bahsedilmektedir:

“...**Rûbîl** ileri geldi. Ayıttı. “İy baba biz senden daha bedter fırkate yanup yakılduk. Noldı saña şöyle kendüni helâk eyledüñ? ‘Aklıñ biraz başuña devşürgil. Tâ biz daha anuñ hâlınden nice ki oldıyısı haber virelüm.” *Qavluhû Te‘âlâ: İnnâ zehelnâ nestebiku.*⁴⁰ Ayıttılar kim: “Biz cümlemüz ok atarduk. Yûsufı yegecek beklemeye ve rahatumuz gözlemeğe koymış idük. Çünkü oyundan vazgeldük ve ok atmağtan fâriğ olduk geldük. Gördük Yûsufı kurt yemiş idi. Bir pâre kemüceğiz daha komamış idi.” didiler...” (117a/ 14-15) / (117b/1-2-3-4-5-6) vb.

“...Yûsufuñ karındâşları Yûsufı öldürmek dilediler. **Rûbîl** anı men‘ eyledi. Ayıttı: “Âhir bizüm karındâşumuzdur bunu öldürmeyelüm.” didi ve biri daha “Fir‘avn Mûsâ’yı öldürmek diledi kavmi anı men‘ kıldılar.” Ayıttılar: “Bir hûb şüretlü oğlancuktur.” didiler ve biri daha: “Mü‘minler kendülerin tâ‘atıyla öldürmek dilediler...” (75a/ 10-11-12-13-14-15) v

2.2.1.4.2. Yehûdâ

Yehûdâ, kardeşler arasında Hız. Yûsuf'un öldürülmesine karşı çıkan üvey kardeşidir. Kuyuya atıldıktan sonra Hız. Yûsuf'u merak ettiği için bir süre kuyuya gidip onu gözlemiştir.

Metnimizde Yehûdâ'dan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...**Yehûdâ** ayıttı: “İy karındâşum senüñ şefkatüñ bulardan artuktur baña. Velîkin bular benüm sözüm tutmazlar ve şefâ‘atüm kabûl kılmazlar.” Yûsuf ayıttı: “Tevbe eyledüm. Eger bilmeyüp sizlere bir günâh işledümse ve gönlüñüze tokundum ise nola ‘acep olmaz oğlan idüm. Bilmez idüm. Ma‘zûr tutuñ iy karındâşum. Beni bulardan dilegil. Eger öldürürler ise bârî sırtum açup ‘avretüm açık komasunlar ve eger ben kuyu dibinde ölürsem bârî kefenüm olsun.” didi. Yehûdâ ayıttı: “Yâ Yûsuf ben nice edeyin ve ne kılayın. Hiç birisi rızâ virmezler ve kâil olmazlar. Senüñ işüñ elden gitmiştir. Gönlüñi kardâşlarıñdan gidergil ve kuyuya

⁴⁰ Kur‘ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/17. “Ey babamız! Biz yarışa girmiştik. Yûsuf’u da eşyamızın yanında bırakmıştık. (Bir de ne görelim) onu kurt yemiş. Her ne kadar doğru söylesek de sen bize inanmazsın” dediler.” Ayetin tamamı “*Kâlû yâ ebânâ innâ zehelnâ nestebiku ve tereknâ yûsufe ‘inde metâ‘inâ fe-ekelehu‘z-zi‘bu ve mâ ente bi-mu‘minin lenâ ve lev kunnâ şâdikîne*” iken metne ayetin “*İnnâ zehelnâ nestebiku*” kısmı alınmıştır.

bağlağıl. Dirlikten ümîzüñ kes. Şimden giri kendüñi Allâh'a ısmarla.” didi...” (109b/13-14-15)/(1-2-3-4-5-6-7) vb.

“...Yehûdâ buları kımayup ellerin tıttı. Ayıttı:“‘Ahduñuza ve kuluñuza tırdıñuz. Bellüdür kim bu kıyu dibinde ne kıadar yaşayıp diri kıala. Artuqluğı hemân kıan idersiz.” didi. Yûsuf hód bulara cevâp virdü ki “ol idi kim bolay kim bularuñ göñline merhamet ve şefkat geldi ola diyü ittüklerüne peşîmân olmuşlar ola diyü” cevâp virdi. Ne bilsün bularuñ aşlâ ve kıat‘â yürekleri şovumayıp böyle intikâm idecegin...” (62a/5-6-7-8-9-10) vb.

2.2.1.4.3. Şem‘ûn

Metnimizde Şem‘ûn'dan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Göñüllerinde anı sakladılar. Tâ ol deme degin ki bir gün Yûsufuñ kıarındâşları odundan geldiler. Evde odunu yıgdılar. Şem‘ûn’uñ anası Yûsufuñ gördüğü düşünüñ ta‘bîrini kıarındâşlarına diyüvirdi...”(104b/ 6-7-8) vb.

“...Kışsa Kıarındâşları Yûsufuñ kimi tabanca ura ve kimi kıulağın çeke ve kimisi yumruk ile ura. Yûsufuñ gövdesi bularuñ darbindan mecrûh olup hamîra döndi ve yürimege mecâli kalmadı düştü yatıverdi. Şem‘ûn geldi. Ayağın göğsi üstüne kıodı ve bacağın kııkardı. Tâ kim Yûsufı boğazlaya. Yûsuf bir kezın âh eyledi...”(87b/ 2-3-4-5-6-7) vb.

2.2.1.5. Zeynî Hâtûn

Metnimizde Zeynî Hâtûndan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Pes Ya‘kûp eve yakın geldi. Yol başında oturdu. Meger ki Ya‘kûp’uñ bir kıızı var idi. Yûsuf anasından yâdigâr kıalmış idi. Adına Zeynî Hâtûn kıomuşlar idi...”(84b/11-12). (85a/1) vb.

“...Ayıttı kim: “İy baba Yûsufı sevmezmişsin.” Ayıttı kim: “Niçün?” Ayıttı: “Eger sevüp dileyeydüñ düşmanlara kıoşup göndermez idüñ ve kendüñden anı ırâk bir sâ‘at şalıvirmezdüñ.” didi. Dağı babasınıñ ayağına düştü. Zârî zârî ağladı. Feryât figânlar eyledi. ...”(85a/9-10-11-12) vb.

2.2.1.6. Zelîhâ'nın Babası Şeyh Taymûs

Mağrip ülkesinde padişahı olan Taymûs, Zelîhâ'nın babasıdır. Kıızının aşık olduğunu, bu aşk derdinden baygınlık geçirdiğini öğrenmiş, Mısır'a bir elçi göndererek Mısır sultanına durumdan bahsetmiş ve kıızını Mısır sultanına eş olarak göndermiştir.

Metnimizde Zelîhâ'nın Babası Şeyh Taymûs'tan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Zelîhâ'nuñ Hikâyet şöyledür kim Zelîhâ Mağrib pâdişâhınuñ kızıdır. Atasınuñ adına **Ṭaymûs b. Ṭâvûs b. 'Alkame** dirler idi...”(170b/12-13) vb.

“...Zelîhâ uykusından uyandı. Yine feryât eyledi. Tiz câriyeler **babasına** haber virdi. Babası gelüp ayıttı: “Kızum saña yine noldı böyle efgân idüp ağlarsın?” Ayıttı: “Yine ol hüsni cemâli gördüm.” Ayıttı kim: “Ben âdemem. Beni Mışır milkinde iste.” Çünkim babası bunu işitti. Tiz Mışır'a elçi gönderdi. Kuṭayfere kim aña ‘Azîz-i Mışır dirler idi. Nâme yazdı. Nâmesinde didi kim: “Benüm bir hüsni cemâl issi kızum vardur. Bir gice düşi içinde ins hayâli vâki’ olur. Şorup irler mevzû’a. Mışır'da şâlık virdiler...”(172a/13-14-15)/ (172b/1-2-3-4-5) vb.

2.2.1.7. Hz. Yûsuf'un Annesi

Metnimizde Hz. Yûsuf'un annesinden şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Ol sâ‘at maḳbereden âvâz geldi. Nevha vü zârîlik âvâzi geldi. Ayıttı: “İy ananuñ câni ve kurreti ‘uyûni nâzenîn oğlancuğum. İy mûnis gam-güsârum. Cânım âciği. Henûz daḳı gitmemiş iken ve yüregüm başı henûz daḳı bitmemiş iken gamum arturduñ ve cânımı derdüñle bir daḳı öldürdüñ. Ayıt cânım oğul. Sen olara ne kılduñ ki ol zâlimler seni şöyle eylediler?” Yûsuf ayıttı: “İy ana olar ittüklerini baña ḳardâş ḳardâşa kılmış degüldür. Ağlar idi zârî kıldı. Başına gelen serencâmların söyler idi...”(150a/4-5-6-7-8-9-10-11) vb.

2.2.1.8. Kılıç

Metnimizde Kılıç adlı kuldan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Ḳışşa Pes çünkim ol bulud geldi. Kârbânuñ üzerine ḳaz yumurdası deñlü ṭohlar yağdurdı. Nicelerüñ başını yardı ve nicelerüñ ḳolun ufattı. Nicesinüñ beynisini çıkardı. Mâlik ayıttı: “Biz bu beriyyede ve bu şahrâda helâk olup zîr ü zeber olısaruz. Hiç degüldür bizüm ortamuzda bir mücrim vardur. Biz anuñ ucından bu belâya giriftâr olduk.” didiler. Kârvân ḳalkı ellerin tazarrû‘a ve zârîye getürdiler. Gördiler kim ol ṭolunuñ yağması daḳı ziyâde oldu. Hiç zârîleri fâ‘ide virmedi. Pes ol **Ḳılıç** adlu ḳul geldi. Ayıttı: “İy ḥoca bu günâh benden oldu. Bu ‘ibri ḳulı urdum ve bir pâre yüzünü yere sürdüm. Ol daḳı yüzünü gök depeye ṭuttı ve tuṭağların depretti. Anı gördüm ki bu belâ zâhir oldu...”(153b/1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11) vb.

“...Ḳışşa Çünkim Yûsufı ol Ḳılıç adlu ḳuluna işmarladı. Ayıttı: “Gırçe olar bunuñ ḳaḳında yaramaz vaşıyyet kıldılar. Velîkin sen eyü gözle ve eyü gözet. Bu ol âşıl âdem

degüldür kim aña cefâ eyleyeler.” didi. Çünkim Yûsuf anasınıñ maķberesine yetiştı. Kendüyi deveden aşığa bıraktı. **Ķılıç** adlu Ķul anı görmedi. Çünkim Ķârvân biraz añarı gitti. Ķılıç dönüp ardına baķtı. Yûsufı devede görmedi. Yünün Ķârvân Ķalkına Ķılıp çağırđı: “Turuñuz kim ol ‘ibrî Ķul kaçmış gitmiş.” didi. Yûsufuñ ardına düştı. Gelüp Yûsufı anasınıñ maķberesi üstinde buldı. Sen niçün kaçtuñ diyü yüzüne bir şabanca urdı ve boğazındağı zencîre yapışup çekti...”(152b/3-4-5-6-7-8-9-10-11-12) vb.

2.2.1.9. Mısır Şahı ‘Azîz

Züleyhâ'nın kocası olan ‘Azîz, Kur’ân-ı Kerîm'de “el-Azîz” adı ile anılmaktadır. Metnimizde Züleyhâ'nın babası Taymûs, kızını alması için ‘Azîz'e elçi göndermiştir. Taymûs'tan haber alan ‘Azîz çok sevinmiştir.

Metnimizde Mısır Şahı olan ‘Azîz'den şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Şol vaktin kim **‘Azîz-i Mısır** Yûsufı şatun aldı. Mâlik'e şordı: “Niceye virürsin?” Ol vaķt bir ferişte bir pîr kişi şûretinde geldi. Mâlik'üñ Ķulağına söyledi. Ayıttı: “Her türlü Ķumaştan ve her cinsten altundan gümiştan müştan ve ‘anberden ve kâfûrdan la'l-i cevâhirden ve her nev‘inden birer Yûsuf ağırlığınca bahâya virgil.” didi...” (181a/ 10-11-12-13-14) vb.

“...Zelîhâ daħı şabrı pişe idindi. Yedi yıl **‘Azîz-i Mısır**'uñ yöresine yürenmedi ve yanına varmadı. Ba‘zı râvîler aydür: “Ķaķķ Te‘âlâ celle ve ‘alâ şehveti ve erligi andan kesmiş idi.” Ba‘zılar aydür: “Her kaçan kim ‘Azîz-i Mısır⁴¹ ‘avret ile cem‘ olmaķ istese Ķaķķ Te‘âlâ celle ve ‘alâ bir cinni göndürürdi. Zelîhâ'yile ‘Azîz arasına girürdi. ‘Azîz ile cem‘ olurdu. Tâ Zelîhâ'yı Yûsuf için bîkr sakladı. Kaçan kim Yûsuf'a alduğı vaktin bîkr buldı. Yedi yıl bu vech ile Zelîhâ'yı nefşânî şöhetinden sakladı. Tâ Yûsuf'a pâk getüre”...”(173b/2-3-4-5-6-7-8-9) vb.

“...Ayıttı kim: “Ben âdemem. Beni Mısır milkinde iste.” Çünkim babası bunu (2) işitti. Tiz Mısır'a elçi gönderdi. Ķuřayfere kim aña **‘Azîz-i Mısır** dirler idi...”(172b/1-2-3) vb.

2.2.1.10. Mâlik İbn-i Toğar

Mâlik İbn-i Toğar, Mısırlı bir kervancıdır. Hz. Yûsuf'u, Beşir ve Bûşra kuyudan çıkardıktan sonra kardeşlerinden satın alıp, Mısır'a götüren kişidir. Mısır pazarında Hz. Yûsuf'u Mısır sultanı ‘Azîz'e satmıştır. Satıldıktan sonra Hz. Yûsuf'un hüsn-i cemâlini

⁴¹ Metinde “ ‘Azîz-i Mısır” şeklinde kısmı alınmıştır.

görünce onu serbest bırakmadığına çok pişman olmuştur. Daha sonra oğlu olması için Hz. Yûsuf'tan Allâh'a dua etmesini istemiş ve Mâlik İbn-i Toğar'ın yirmi dört oğlu olmuştur.

Metnimizde Mâlik İbn-i Toğar 'dan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...**Mâlik** ayıttı: “*Yâ Yûsuf bir sâ‘at şabr eyle. Ol kişiler ki seni baña şattılar. Olanuñla kavlı eyleyip dururın. ‘Ahdumuz yerine gelsün. Biraz añarılık verelim. Olanuñ nazarından gâ‘ip olalım. Senüñ bendüñi ayağundan ve zencîrünü boğazuñdan götürüp geydürelim.*” didi...”(145a/12-13-14-15) vb.

“...*Latîfe haber de şöyle gelir kim **Mâlik** Yûsuf‘ı hergiz hüsniinde ve kemâlinde tamâm gördüğü yoğ idi. Çünkü Yûsuf şatıldı. Bahâsı alındı. Evine vardı. Dönüp Mâlik Yûsuf‘a nazar şalup bahtı. Bir hüsni-i cemâl gördi kim ‘ömrinde hergiz şunculayın şûret gördüğü yoğ idi. Pes Yûsuf‘ı şattığına gâyet de peşimân oldu. Zârî efgân kılup ağladı. Ne mağbûn olmuşam diyü nevha eyledi...*”(184b/6-7-8-9-10-11) vb.

2.2.1.11. Râhal

Metnimizde Râhal'dan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...*Çarındâşları ayıttılar: “Bizüm babamız bir hâmile câriye aldı idi. **Râhal** dirler idi. Bu oğlan ol câriyeden oldu idi. Evde beslenmiştir. Nâz ile büyüştür. Bir gün bir suç eyledi. Korkudan kaçıp kendüyi kuyuya bıraktı.*” ...”(144b/ 4-5-6-7) vb.

2.2.1.12. Kâri‘a

Kâri‘a Mısır'da bir beyin oğludur. Yûsuf'u satın almak için pazara gelmiştir. Yûsuf'un nur yüzünü gördüğünde onun kul olduğuna inanmamıştır.

Metnimizde Kâri ‘a 'dan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...*Yûsuf‘uñ yüzini gördiler. Mecnûn oldılar ammâ ol kim dînini ve dünyâsını Yûsuf cemâline fidâ kıldı. Ol bir ‘avret idi. Adına **Kâri‘a** dirler idi. Tâlût kızıydı. Tâlût Melike oğluydu ve Melike Şeddâd b. ‘Âd nesliyidi...*”(168b/ 5-6-7-8) vb.

2.2.1.13. Kervân

Kervandan iki bölümde bahsedilmektedir. Birinci kervan, Malik İbn-i Togar adında bir tüccarın kervanıdır. İkinci kervan ise Züleyhâ'nın Mısır'a gelin olarak gönderildiği kervandır.

Metnimizde kervandan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...*Kıssa Pes Mâlik İbn-i Toğar elli yıl geçtüğinden soñra girü sefer yarağın gördi. Yola ‘azm eyleyüp Dimişğ'e geldi ve ol üç gün ki Yûsufı ol kuyuya bırakmışlardı. Kârvân gelirek ol kuyı katında yüklerin çözüp kondılar...*”(138a/ 15) / (138b/1-2-3) vb.

“...**Kârvân** halkına ayıttılar: “Bu oğlan bizüm kulumuzdur. Hıyânet idüp kaçmıştır. Korkudan kendüyi kuyuya bırakmıştır. Şimdiki hâlde siz çıkarmışsınız. Eylüceğ ile getirüp kulumuzu elimüze virüñ. Eger yok dirseñüz şimdi birer na‘ra ururuz. Hiç sizlerden birüñüzüñ bedeninde cân kalmayup küllî hep helâk olursız.” Çün kim kârvân halkı bulardan bu kelâmı işittiler ve bu şecâ‘ati gördiler. Tâkatları tâk olup çıkarup Yûsufı karındâşlarına virdiler...”(143a/ 9-10-11-12-13-14-15) vb.

2.2.1.14. Beşir ve Büşra

Beşir ve Büşra, Malik İbn-i Togar'ın kölesidir. Metnimizde, kuyudan su çekerken ipe asılı olan Hz. Yûsuf'a ulaştıklarından bahsedilmiştir.

Metnimizde Beşir ve Büşra 'dan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...*Mâlik'üñ iki kulu var idi. Birine **Beşir** ve birine **Büşrâ** dirler idi. Mâlik kullarına ezelden dahı ayıtmış idi: “Eger her kañğıñuz ol ben diledüğüm oğlanı bulacağ olursañuz kızlarumuñ her kañgısın dilerseñüz anı size virem.” dimiş idi ve “dahı maldan ve emlâktan ne kadar dilerseñüz virem.” didi...*”(138b/ 3-4-5-6-7) vb.

2.2.1.15. Şeddâd bin ‘Âd

Şeddâd bin ‘Âd, Kur‘ân'da ismi geçen eski bir Arap kavmidir. Hz. Hûd bu kavme peygamber olarak gönderilmiştir. Edinilen bilgilere göre, Şeddâd bin ‘Âd bu kavmin reisidir. Metnimizde, kuyuyu kazan kişi olarak adı geçmektedir

Metnimizde Şeddâd bin ‘Âd 'dan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...*Pes Cebrâ‘il bu haberi didi. Maqâmına ‘urûc eyledi ammâ me‘ânî ehilleri ve zarâifleri su‘âl idüp aydür kim: “Hak Te‘âlâ Yûsufı kuyuya bırakmağa sebep ne idi?” Cevâp oldur kim: “Ol kuyuyu **Şeddâd ‘Âd** kazmış idi ve bir kişi ‘Âd kavminden Hûd Peygamber'e ‘aleyhi's-selâm imân getürmüş idi ve adına Yehûdâ dirler idi...*”(89a/ 7-8-9) vb.

2.2.1.16. Fir'avn

Metnimizde, Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin Hz. Yûsuf'u öldürmek istedikleri bilinmektedir ama bu kardeşler öldürmeye de mani olmuşlardır. Bu durum metinde Fir'avn'ın Hz. Musâ'yı öldürmek istediğinde kavminin onu men ettiğine benzetilmiştir.

Metnimizde Fir'avn 'dan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...*Kıssa Üç kişi üç kişinüñ katlinden men' eylediler. Yûsufuñ karındâşları Yûsuf'ı öldürmek dilediler. Rûbîl anı men' eyledi. Ayıttı: “Âhir bizüm karındâşumuzdur bunu öldürmeyelim.” didi ve biri dahı “**Fir'avn** Mûsâ'yı öldürmek diledi kavmi anı men' kıldılar.” ...*”(75a/ 10-11-12-13) vb.

“...*İy Yûsuf karındâşları Yûsuf'ı öldürmeñüz kim ol Mısır'a sulţân olsa gerek ve iy Fir'avn kavmi Mûsâ'yı öldürmeñüz kim ol **Fir'avn'ı** katl eyleyicidir...*”(75b/2-3) vb.

2.2.1.17. Nemrûd

Hz. İbrahim'i ateşe atan hükümdar olarak bilinmektedir. Allah'ın Hz. İbrahim'i ateşe atılmaktan koruduğu gibi Hz. Yusuf'u da öldürülmekten koruduğu görülmektedir.

Metnimizde Fir'avn 'dan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...*Pes Ya'kûp Yûsuf'ı 'üryân kıldı. Gülâb ile gövdesin yudı. Baştan ayağa degin tertemiz kıldı. Saçların müşk gülâb ile taradı ve bir nûrdan göñlek tenine geydüirdi ve ol göñlek dahı Hakk Te'âlâ cennetten İbrâhim'e göndermiş idi. Şol vaqtin ki **Nemrûd** anı ôda attuğı vaqtin pes Ya'kûp Yûsuf'a gömlegi geydüirdi ve bir na'lin ayağına geçürdi ve başına takayasın geydüirdi...*”(83b/ 10-11-12-13-14-15) vb.

“...***Nemrûd** istedi kim İbrâhim Peygamber'i öldüre ôda yağa. Hakk Te'âlâ ayıttı: (14) “Yaşamazsın. Ol benim hâlilümdür.” didi...*”(70b/ 13-14) vb.

2.2.1.18. Kâ'b el- Ahbâr

Kâ'b el-Ahbâr, Yemen'de yaşayan Zûruayn (Zülkelâ) soyundan gelmiştir. 104 yaşında öldüğüne dair rivayetler söz konusudur (Kandemir, 2001:1-3).

Metnimizde Kâ'b el- Ahbâr 'dan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...*Ba'zılar aydür: “Babası ol kuyuya Ken'an'dan varınca üç ferseng yoldur.” dirler ve “kuyunuñ derinliğı on biş arşundur.” didiler ve ba'zılar aydür: “Dört arşundur.” **Kâ'b el-Ahbâr** Radıyâllâhu 'anhu aydür: “Kuyunuñ derinliğı kırk arşundur.” ...*”(88b/ 3-4-5-6) vb.

2.2.1.19. Ebî ‘Alî Dekkâk

Nişâbûr'da yetişen ulu evliyâlardan biridir. Adı, Hasen bin Muhammed'dir. Künyesi Ebî Ali Dekkak'dır (Uslu, 1994: 112).

Metnimizde Ebî ‘Alî Dekkâk 'dan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...haber de gelmiştir ki **Ebî ‘Alî Dekkâk** rahmetullâhî ‘aleyhi aydür: “Yûsuf şiddik şatılcağ. Anuñ zâhir cemâlin şattılar ve eger bâtın cemâlin şatalar idi cemî‘ ‘âlemüñ halk anuñ bahasına kıymet yitürimeyeler idi. Yûsuf anuñ için şatıldı kim kendünüñ hüsn-i şûretine ğurre olduğı(y)-içün.” didi...”(139b/ 2-3-4-5-6) vb.

2.2.1.20. Yahyâ b. Ektem

Metnimizde Yahyâ b. Ektem'den şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Hikâyet Bir ‘avret bir gün **Yahyâ b. Ektem** hüccresine geldi. Erinden şikâyet eyledi. Ayıttı: “Ïy Müsülmânlaruñ kâdı erüm benümle oñat dirlik itmez.” didi. Kâdı anuñ erin okuttı. Huzûrına getürdi. Ayıttı: “Ïy hâtûn kişi ne şikâyetüñ var erüñden et etmek getürmez mi ve yâhûd senüñle yatup tırılmaz mı?” ‘Avret ayıttı: “Hiç bularda takşîr eylemez. Velîkin üzerüme bir ‘avret dahı almak ister.”...”(147b/ 2-3-4-5-6-7-8) vb.

2.2.1.21. Helvacı

Metnimizde helvacıdan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Hikâyet: Nişâbur'da bir dîvâne bir **helvacı** dükkânına girdi. Ayıttı: “Hiç bâdem helvañ var mı?” Ayıttı kim: “Vardur.” “İçinde gülâbı müşki var mı?” Ayıttı ki: “Vardur.” Pes niçün yemezsin anı şat bahâsına bundan yek ne alam dirsın. Nazîre Ïy olar kim Yûsuf'ı şattılar. Bahâsına ne alsañ gerek kim andan yek ne ola...”(148a/ 9-10-11-12-13) vb.

2.3. MEKÂN

Anlatma esasına dayalı edebi metinlerde anlatımın önemli hususlarından biri mekândır. Mekân, içinde yaşanan dış gerçekliği kapsamaktadır. Yazar tarafından kahramanların başından geçen olayların cereyan ettiği alanı tanıtmak maksadıyla kullanılabilir. Modern hikâyelerde mekân tanıtımında bilhassa gerçekçi anlatımlara yer verilmektedir (Öner, 2020:179).

Metnimizde geçen ortak mekânları şöyle sıralayabiliriz: Coğrafi mekânlar (Ken ‘ân, Horasân, Mısır, Nişabur, Dımaşk, Nil Nehri, Yeksûn Şehri, Kureysî Şehri, Ka ‘be vb.), dış mekânlar, (kuyu, sahra vb.), iç mekânlar (zindân, Yûsuf'un annesinin makberi vb.) Hikâyenin

büyük bir kısmının geçtiği önemli coğrafi mekânlardan biri Mısır'dır. Hz. Yûsuf'un köle olarak satıldığı yer, Zelihâ'nın rüyasında görüp âşık olduğu Hz. Yûsuf'u bulduğu yer, Hz. Yûsuf'un Mısır azizi tarafından satın alındığı yer olarak önemli bir konuma sahiptir. Hikâyenin kuruluşunda oldukça öneme sahip dış mekânlardan birisi de kuyudur. Hz. Yûsuf'un sabır ve imânının timsali olan bir yerdir (Türkdoğan, 2008:78-83).

2.3.1. Ken'ân

Ken'ân bölgesi, Lübnan, Suriye, Ürdün ve Filistin'in Levant Bölgesi'nde yer almaktadır. (Yılmaz, 2019: 88). Metnimizde Hz. Yûsuf'un, babasının ve kardeşlerinin memleketidir.

Metnimizde Ken'ân ilinden şu şekilde bahsedilmektedir:

*“...Kışşalar da gelmiştir. Mâlik İbn-i Toğar el-Ḥarâ'î dirler idi bir kimesne var idi. Mısır'da sâkin olmuş idi. Tıfliyyet hâlindeyiken düşünde gördi kim **Ken'ân** zemîninde varup şahrâ ve yazusunda varmış. Güneş gökten yere inüp yegine girmiş ve bir pâre ak bulut gelüp havâda tırdı ve ol buluttan ak ak akçeler yağardı ve kendü ol akçeyi düşürüp şanduga koyardı...”* (137a/5-6-7-8-9-10) vb.

2.3.2. Horasân

Tacikistan, Afganistan, Türkmenistan, Özbekistan ve İran sınırları içerisinde yer alan bir bölgedir.

Metnimizde Horasân'dan şu şekilde bahsedilmektedir:

*“...Hikâyet **Horasân** diyârında bir köyde bir dîvâne deli var idi. 'ÿâlbend fakîr idi. Yedi kıızı var idi. Henûz ma'sûmlar idi. Dahı bâliğ olmaduklar idi. Bir gün babaları oduna gitti. Haberi yoğ iken evine ôd düşti. Yandı. Ol ma'sûmlar içinde bile yandı...”*(64b/ 2-3-4-5-6) vb.

2.3.3. Mısır

Bir kısmı Afrika'da, bir kısmı ise Asya'da yer almaktadır. Türk, Arap ve Fars edebiyatlarında Hz. Yûsuf'un güzelliği ve sultanlığı dolayısıyla sıkça anılmaktadır. Metnimizde Mısır, hikâyenin büyük bir kısmının geçtiği önemli dış mekânlardan biridir. Hz. Yûsuf'un önce köle olarak satıldığı sonra ise sultanı olduğu yerdir. Zelihâ rüyasında görüp âşık olduğu Hz. Yûsuf'u Mısır'da bulmuştur. Hz. Yûsuf, Mısır azizi tarafından satın alınmıştır

Metnimizde Mısır'dan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Yûsuf **Mısır**'a girdi ve bunca lütf âşikâre oldu. Hep bular Yûsuf Mısır'a girdüğü(y)- için oldu. Nükte Pes mü'minler dahı cennet içine giricek uçmâğuñ âb-ı hayât şuları revâne olup çeşmeleri açmağa başlaya. Yilleri esip ağaçları şalınmağa başlaya ve köşkleri döşenmege başlaya ve kuşları ötmege başlaya. Mü'minler hayrân kılalalar. Bu cemâlden ol cemâle bakalar. 'Arş altından bir yıl çıka. Uçmâk ağaçlarına tokına. Budakların birbirine ura. Arasında hoş kokuşlar çıka. Uçmâk ehli ol kokuşuñ hoşluğundan bî-hûş olalar...”(161b/13-14-15). / (162a/1-2-3-4-5) vb.

“...Hakk Te'âlâ 'azîz ide halk aña ne kadar cefâ eylerse Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ anı ol cefâdan kurtara. Kışsa Kaçan Yûsuf **Mısır**'a bir menzil yakın geldiyise Mısır içinde havâdan bir münâdî nidâ eyledi kim: “İy Mısır halkı size bir şahs gelür. Bugün şûret içre arasta sîret ferîşte bigidür. Anuñ cemâl-i nûrı cinden ve insten geçmiştir kim anı görse şâd olur ve kaygular dan âzâd olur.” Olok sâ'at bir yüz görindi. Bir cemâ'at geldi. Tonları kamu elvân elvân. Bular kamusu ferîştehler idi. Yûsuf'u beklemege ve gözetmege geldiler. Hakk Te'âlâ'nuñ emriyle Yûsuf bularuñ arasında tolu ay bigi altun tâc başında...” (161a/11-12-13-14-15). / (161b/1-2-3) vb.

2.3.4. Nişâbur

İran'da bir şehirdir.

Metnimizde Nişâbur 'dan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Hikâyet **Nişâbur'da** bir dîvâne bir helvâcı dükkânına girdi. Ayıttı: “Hiç bâdem helvañ var mı?” Ayıttı kim: “Vardur.” “İçinde gülâbı müşki var mı?” Ayıttı ki: “Vardur.” Pes niçün yemezsin anı şat bahâsına bundan yek ne alam dirsın. **Nazîre** İy olar kim Yûsuf'u şattılar. Bahâsına ne alsañ gerek kim andan yek ne ola...” (148a/ 9-10-11-12-13) vb.

2.3.5. Dimaşk

Şam şehridir. Osmanlı dönemindeki Şam vilayetinin merkezidir. Metinde kelime Dimaşk olarak yazılmıştır.

Metnimizde Dimaşk 'tan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Pes vaĥtiyile Mısır'dan yük baĥladı **Dimişk**'e geldi ve Dimişk'ten Ken 'ân iline geldi řaĥına şolına nazır kıldı. Dilerdi kim ol devlete tezcek yetişe ammâ henûz vaĥti degül idi...” (137b/ 6-7-8-9) vb.

2.3.6. Nil Nehri

Afrika'nın en uzun nehridir. Mısır'ın hayatı olarak bilinmektedir.

Metnimizde Nil Nehrinden şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Mısır'a 'azm ittiler. Mısır'a bir menzil yol yakın geldiler. Mâlik buyurdu. Kâfileyi kôndurdılar. Yûsuf'a ayıttı: “Tır yukarı şu kenârına varĥıl. Orada ĥusl eyleĥil. Tâ yol yüzünden emîn olup pâk olasın ve hem üstüünde olan kaftânlaruñı çıkârĥıl. Eyü ve pâk tonlar geyĥil. Zîrâ şimdi şehre yakın geldiñ.” didi Pes Yûsuf tırdu. Ol sâ'at **Nîl** ırmaĥınuñ kenârına geldi. Kaftânların çıkardı...” (160a/9-10-11-12-13-14) vb.

“...Ĥaĥk Te'âlâ ayıttı: “Eĥer seniñ ise saña ĥösterem.” didi. Pâdiřâĥ-ı 'âlem anuñ sözünü lütf ile saĥlamıř idi. Tâ ol güne deĥin ki **Nîl** deñizine ĥarĥa varup şu aĥzına ve tuĥaĥlarına yetiřtiĥi vaĥtin diledi kim Fir'avn îmân getüre...” (92b/ 3-4-5-6-7) vb.

2.3.7. Yeksûn Şehri

Metnimizde Yeksûn şehrinden şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Ol řehriñ adına **Yeksûn** dirler idi. Ol řehriñ ĥalkı daĥı put-perest idi ve put yunicılar idi. Ĥünkü Yûsuf'ı ĥördiler. Putların Yûsuf şüreti mişline yundılar ve dâim aña taptılar...” (154b/2-3-4) vb.

2.3.8. Kureyşî Şehri

Metnimizde Kureyşî şehrinden şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Ol şehre **Kureyşî** şehri dirler idi. Ol řehr ĥalkıyula cin âdem ile âşinâ olmişlar idi. Biri biriyile ve bey' u şirâ kılurlar idi. Degme birinüñ ĥörki yetmiş biñ kez Yûsuf cemâlince var idi. Hiç ol řehr ĥalkından kimesne Yûsuf'a nazır kılmadı. Yûsuf zârîlik kılup aĥladı. Ayıttı: “İy bârî Ĥudâ'ya ĥalaĥ kılup 'âlem içinde ĥörklü benven.” dimişem. Ĥiĥâp geldi: “Yâ Yûsuf ĥörküñe baĥtıñ. 'Ucb getürdüñ. Bularuñ nazarında meĥcûr olduñ. Benüm şun'uma baĥĥıl. Tâ bularuñ ortasında ve bularuñ ĥöñüllerinde maĥbûl olasın.” Pes pâdiřâĥ-ı 'âlem anuñ zâĥir cemâline bâĥın cemâlinde meded virdi. Ol şehristân ĥalkı cümle aña döndiler.

Önünde secde eylediler. Pes kârvân tâ ol şehirden göçtiler. Mısır'a 'azm ittiler. Mısır'a bir menzil yol yakın geldiler..." (159b/14-15)./ (160a/1-2-3-4-5-6-7-8) vb.

2.3.9. Ka'be

İslam'da en kutsal şehir olan Mekke'dedir. İslâm dini için en kutsal mekanların başında yer almaktadır. Müslümanların kiblesidir. Mecazen "Allâh'ın Evi" olarak nitelendirilmektedir. Metnimizde Kabe ile ilgili şu cümleleri görüyoruz.

Metnimizde Ka'be'den şu şekilde bahsedilmektedir:

"...Şol vaktin kim bular kuyı katına yakın geldiler. Ol kuyuyu âk kuşlar tavâf ider gördiler. Nitekim hâcılar **Ka'be**'yi tavâf eyler bigi ve ol kuşlar feriştehler idi..." (138b/ 8-9-10) vb.

"...Hikâyet Bir dervîş gördiler **Ka'be**'yi tavâf eylerken. Bir gözi yoğ idi ve şâğ olan gözünü dağı yumup dururdu. Pes bu dervîşe su'âl ittiler: "Niçün ol bir gözünü örtüp yürürsün?" Ayıttı kim: "Mağbûblaruñ ve hûblaruñ yüzüne nazaram dokunmasun diyü gözüm örtüp yürürem..." (154b/ 14-15) / (155a/1-2-3) vb.

2.3.10. Beytü'l-Makdis Şehri

İslâm'da üç mukaddes mescitten Mescid-i Aksa'nın bulunduğu şehirdir. İki kiblenin ilkidir. Kudüs, geçmişten bugüne kadar, Türk edebiyatında da önemli bir yere sahiptir. Bu anlamda pek çok şair ve yazar Kudüs ile ilgili şiirler ve yazılar kaleme almıştır (Korkmaz, 2017: 28-53).

Metnimizde Kudüs'ten şu şekilde bahsedilmektedir:

"...**Beytü'l-makdis** bigi bu atluları gördi. Bularuñ ortalarında Yûsufı gördi. Yüzünüñ tal'at-ı nûrı ayuñ on dört gicesine mânenend 'âlemi münevver eylemiş. Pes bunuñ bunu gördi. İleri varup Yûsuf'a şordı: "Ne kişisin? didi. Yûsuf ayıttı: "Olam kim gice beni düşünde görüp istikbâle çıkup karşı geldüñüz." didi. Bu beg ayıttı: "Neden bildüñ?" Ayıttı: "Ol kim saña düşünde deyen baña dağı haber viridi."..." (155b/9-10-11-12-13-14) vb.

2.3.11. Kuyu

Hız. Yûsuf ile Zelîhâ hikâyesinin temel mekânlarından biri, Hız. Yûsuf'un kardeşleri tarafından ihanete uğrayıp atıldığı kuyudur. Metnimizde bahsi geçen kuyu, Ken'ân ilinde kervanların yolu üzerinde yer almaktadır. Hikâyenin odak noktalarından biridir. Hız. Yûsuf

kuyuda sabrı ile anılmaktadır. Hz. Yûsuf, kuyuda imanı ile anılmaktadır. Hz. Yûsuf, kuyuda Hakk'ın onu yalnız bırakmaması ve Cebrâ'îl ile sohbetleri ile anılmaktadır. Bu sebepten dolayı Hz. Yûsuf'un kardeşleri tarafından kuyuya atılması, hikâyenin en önemli hadiselerinin başında gelmektedir.

Metnimizde kuyudan şu şekilde bahsedilmektedir:

“*Kıssa çünkim Yûsuf'ı karindâşları **kuyu** ağzına getürdiler. Râvîler şöyle rivâyet iderler kim: “Kuyunuñ deriñligi dört yüz arşundur. Evvelden âhîrine dek taştan yunmadur yapılmıştır. Şuyı deriñdür. Kırk arşun şu oturur ve ne kadar kim dünyâda ağulu cânavarlar var ise yılandan ve çiyândan ve 'akrepten cümle ol kuyuda var idi. Çünkim Yûsuf'ı kuyuya getürdiler...” (109b/1-2-3-4-5) vb.*

“*...Yûsuf hakîkat **kuyu** dibindeydi dise haşâdur. Zîrâ egerçe Yûsuf zâhirde kuyı dibindeydi ammâ hakîkatte Hakk Te'âlâ'nuñ lütfi kenârındaydı ve eger Yûsuf babası yanından ayrıldıyısı Hakk Te'âlâ'nuñ lütfına ve keremine yetiştî. Nice kim babası yanında olsa günde bir çanağ süt yer idi ke-ennahu kuyuya girdi. Her gün Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm cennetten bir çanağ süd getürüp anuñ öñine qor idi...” (63b/ 2-3-4-5-6-7) vb.*

2.3.12. Sahra

Sahra, Hz. Yûsuf'un kardeşleri tarafından hile ile götürüldüğü mekândır. Metnimizde, Hz. Yakûp'un oğulları, sözde eğlenmek maksadıyla Hz. Yûsuf'u sahraya çıkma arzusunda olduklarını ifade etmişlerdir.

Metnimizde sahradan şu şekilde bahsedilmektedir:

“*...ittifâk şöyle kıldılar kim Yûsuf'ı **şahrâya** çıkaralar. Dirile kuyuya birağalar. Anda kendüsi öle gide yâhûd bir kimesne çıkara alup gayrı memlekete alup gide. Pes bu ittifâka râzî oldılar. Duralar babalarına varalar. Yûsuf'ı dileyeler. Teferrüce şahrâya çıkalar...” (76b/ 1-2-3-4) vb.*

2.3.13. Zindân

Metnimizde bahsedilen önemli iç mekânlardan birisidir.

Metnimizde zindandan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Pes Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ bu cihetten ötüri Ya‘kûp Peygamber'i gözsüz eyledi ve Yûsuf'ı şatturdi şöyle kim câriyenüñ oğlını hıyânet sebepiyile **zindâna** koydılar pâdişâh-ı ‘âlem dahı Yûsuf'ı zindâna koydı...”(57b/12-13-14) vb.

“...Pes Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ bu cihetten ötüri Ya‘kûp Peygamber'i gözsüz eyledi ve Yûsuf'ı şatturdi. Şöyle kim câriyenüñ oğlını hıyânet sebepiyile **zindâna** koydılar...”(146b/8-9-10) vb.

“...Ya‘kûp ‘aleyhi's-selâm ayıttı: Bu düşüñ için kur‘a şalalum. Evvel kur‘a ki şaldılar. Firâk geldi. Ya‘kûp gördi. Âh eyledi ve kur‘a bir dahı şaldılar. Bend ü çâh geldi ve bir dahı şaldılar. **Zindân** geldi. Yûsuf ‘aleyhi's-selâm bu kur‘aları gördi...” (59b/ 8-9-10-11) vb.

2.3.14. Beytü'l-Ahzân

Klasik edebiyatımızda, Hz. Yakûp'un, Hz. Yûsuf'un kardeşleri ile gittiği sahradan dönmemesi üzerine hüznün içinde yaşadığı ev olarak anılmaktadır.

Metnimizde Beytü'l-Ahzândan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Hakîkatte Yûsuf'ı Ya‘kûp bildi. Ol dahı ol vakt bildi kim anuñ fûrkatini kendüye **beytü'l-ahzân** eyledi. Her kimesne kim Ya‘kûp'uñ derdin bilmese ol aşıl kimesnelere haâtâdur ki Yûsuf'uñ mâtemin tuta ve her kimesne ki Zelihâ ‘ışkın bilmese revâ degüldür ki tama‘ kılup Yûsuf özleye...” (147a/8-9-10-11-12) vb.

2.3.15. Hz. Yûsuf'un Annesinin Makberi

Metnimizde Hz. Yûsuf'un annesinin makberinden şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Yûsuf'ı zencîre çeküp egnine palâs geydürüp bir deveye bindürdiler. Aluben gittiler. Meger kim orada anası maķberesi yakın idi. Yol üzerinde Yûsuf'uñ gözi maķbereye tûş oldu. Deveden şıçrayup anasınıñ maķberesine endi. Maķbereyi pek pek kucaκladı. Yüzünü toprağa sürdi. Nevha vü zârî kıldı. Ağladı. Ayıttı: “İy ana cânım ana beni yetîm koyan ana garîp oldum. Ğurbete düştüm. Başuñ kaldurup gözüñi açup oğlancuğuş görseydüñ kim nicesi boğazına zencîr urulup esîrler bigi palâs içinde garķ olmuştur. Âh cânım ana bir başuñ kaldurup bir kez nazâr itseydüñ.” (149b/ 7-8-9-10-11-12-13-14-15) vb.

2.4. ZAMAN

Anlatma esasına dayalı edebi metinlerde anlatımın önemli hususlarından bir diğeri de zamandır. Söz konusu metinlerde zaman vakı‘a (olay) zamanı, anlatma zamanı ve nesnel zaman olarak değerlendirilmektedir. Vakı‘a (olay) zamanı, olayların geçtiği zaman dilimini

içermektedir. Anlatma zamanı, anlatıcının olaya dahil olduğu zamanı veya olayı duyduğu, gördüğü vakitte okuyucuya aktardığı zamanı kapsamaktadır. Nesnel zaman ise söz konusu anlatının haricinde de var olan, herkesin paylaştığı ortak zaman dilimini ifade etmektedir.

Metnimizde geçen olayların nesnel zamanını tespit etmek ancak Hz. Yûsuf'un yaşamına dair bilgi, belge ve bulgularla mümkündür. Araştırmacılar, Hz. Yûsuf'un M.Ö. 1695-1585 yılları arasında yaşamış olduğu konusunda fikir birliği içindedirler (Türkdoğan, 2008: 1). Bu sebepten dolayı nesnel zamanın bu aralık içerisinde olduğu düşünülmektedir.

Vakı'a zamanını tespit etmek, nesnel zamanı tespit etmekten daha güç bir durumdur. Vakı'a zamanında daha çok belirsiz zaman ifadeleri verilmekle birlikte çok fazla ayrıntıya girilmemektedir. Misal olarak Yakûp'un Hz. Yûsuf'u seksen yıl beklemesi, gelene geçene sorması ve sonra anlatımda tekrar geçmişe dönülmesi bu anlatıma örnek teşkil etmektedir.

“...Kız ayıttı: “İy baba bir sâ'at işi kolaydır ammâ korkarın ki fûrkatümüz yıllarca uzun ola diyü korkarın anuñ için diğkat kılup fiğân u zârî eylerem.” didi...” (85b/ 2-3-4) vb.

“...Ya 'kûp 'aleyhi's-selâm gönîlüni Yûsuf'a bağladı. Vidâ' ittügi vaktin andan geçüp dururdu. Çünkü müddet-i intizârı uzandı. Seksân yıl ol yol başın bekledi. Oturdu muşîbethâne yaptı. Yoldan geçenlerden Yûsuf'uñ haberin şorardı. Kışsa Çünkü Yûsuf'u karındâşlarına aḥşâma degin va'de kılmış idi. Çünkü aḥşâm iriştî. Bular gelmediler...” (86a/ 4-5-6-7-11-12) vb.

Eseri incelediğimizde hadiselerin gerçekleşme zamanı olarak umumiyetle şu ifadelere yer verildiği görülmektedir:

Bir gün (13b/9), ol vakte degin (56a/4), gelinceye degin (65b/ 15), âḥşâm vakte degin (85a/ 15), âḥşâma degin (85b/1), ol deme degin (89b/7), şol vakte degin (96b/6), kıyâmete degin (197b/3), şimdi (56a/10), tâ bu demegin (30b/9), gidüben (116b), bir gice (105a/7), gice gündüz (128b/14), gündüz (140b), na-gâh, hemândem (179a), ol dem (200b/14), şolukdem (202a), öpüp (185b/7), varınca (141b/13), yatmış iken (90b/11), vakt ola (74a/6), ansızın (140b), iki günden (169a/5), emân (171b), her vakt (185b/6), her şubḥ (189b/3), her gün (205a/8), yarın (24a/13), andan soñra (6b/6), ebedî (24b/5), alduğıñ vaktin (11b/10), sa'ât (11b/9), kırk yıldan berü (25a/ 12), yarınki gün (31b/10), her günü (32b/14), ol zamânuñ (55b/8), elli yıl (137b/10), biraz (145b/2), bir kez (149b/15), aḥirine dek (109b/3), bir yıl (141a/15), evvel (153a/1), iki günden (169a/5), on bir yaşında (190a/11), biş vakt (190b/12), nice yıllar (198b/15), otuz kırk yıl (200a/11), bunca zamândur (49b/6), yarınki gün (79a), her aḥşâm (30b/10), biraz zamândan soñra (122b/15), dâ'imâ (10a/7) vb.

Bu belirsiz zaman ifadeleri verilmekle birlikte çok fazla ayrıntıya girilmediği görülmektedir. Aynı zamanda anlatıma akıcı bir şekilde devam edilmektedir. Misal Yûsuf'un kardeşleri ile vedalaşmak için ne zaman yola çıktığı ve bu vakitte neler yaşandığını bu anlatımdan anlamak mümkün değildir.

“Yûsuf ayıttı: “İy hoca senüñ katuñda benim bir hâcetüm var. Revâ eylegil. Beni biraz şalıvirgil. Tâ kim varam ol beni sizlere şatan kişiler ile çok tuz etmek yimişüz varup helâlleşüp geri tezcek sizüñ katuñuza geleyin.” didi Mâlik ayıttı: “Kullarda senüñ bigi vefâdâr kul görmedüm ve efendüleriñ bigi hiç cefâkâr görmedüm.” didi. Pes Mâlik Yûsufı bir kılına koştı. Ayıttı: “Var bunuñla ol kişiler ile vidâ’laşuñ. Geri tiz al gel.” didi. Yûsuf çünkim qarındâşlarına yakın geldi. Yanınca gelen kula ayıttı: “Sen şuracukta biraz turup katlan. Tâ ben varup bularuñla esenleşeyin.” didi...” (145b/ 1-2-3-4-5-6-7-8-9) vb.

2.5. MİTLER VE MOTİFLER

2.5.1. Din ile İlgili Olanlar

Bugüne değin kaleme alınmış olan bütün Yûsuf ile Zelîhâ hikâyeleri, yarı dinî kaynaklı ve dolayısıyla dinî içeriklidir.

2.5.1.1. Allâh

Metnimizde, sıkça Allâh'ın olaylara Cebrâ'îl vasıtası ile müdahalesine rastlanılmaktadır. Allâh, Hz. Yûsuf'a güzel huy ve taht sahibi olmayı nasip etmiştir. Hz. Yûsuf, kardeşleri tarafından kuyuya atılınca Allâh, Hz. Yûsuf'a yardım etmesi için daima Cebrâ'îl'i kuyuya yollamaktadır.

*“...qarındâşları Yûsufı kuyuya bırakmaqtan murâdları ol idi kim anuñ zaḥmetin ortadan götüreler. Atalarınıñ gönlerinden Yûsuf sevgüsin giderüp bizüm sevgümüz atamız gönlinde ziyâde olsun, didiler. Böyle fikr ittiler ammâ gümânları ‘aksine gelüp haḩâ kıldılar. Bilmediler kim ḩâlleri evvelkiden daḩı ḩarâp olısar ve Yûsuf evvelkiden daḩı yek olısar. Zîrâ anuñ için kim görmez misin. Mûnisi Cebrâ'îl oldı. Saklayıcısı **Allâh** oldı ve qaḩtân cennet libâsından oldı ve ḩa’âmı cennetten oldı ve şarâbı selsebilden oldı...” (112a/ 5-6-7-8-9-10-11) vb.*

2.5.1.2.Melekler

2.5.1.2.1.Cebrâ'îl

Cebrâ'îl vasıtası ile Allâh'ın emir ve buyrukları peygamberlere iletilmiştir. (Akseki, 1969:74-75). Metnimizde, Cebrâ'îl Hz. Yûsuf'a kuyuda yardım etmekte ve ona müjdelere verip onu telkin etmektedir

Cebrâ'îl, Allâh'ın buyruğu ile Hz. Yûsuf'a kıyafet giydirip saçlarını taramıştır:

"...Ol vakt Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm getürdi. Pes Ya'kûp Yûsuf'ı 'üryân kıldı. Gülâb ile gövdesin yudı. Başdan ayağa degin tertemiz kıldı. Saçların müşk gülâb ile taradı ve bir nûrdan gönlek tenine geydürdi ve ol gönlek dağı Hakk Te'âlâ cennetten İbrâhim'e göndermiş idi. Şol vaktin ki Nemrûd anı o da attuğı vaktin..." (83b/ 9-10-11-12-13) vb.

Cebrâ'îl, hikâyede Allâh'ın yöndermeleri ile Hz. Yûsuf'a yardım götürmektedir:

"...Pes ol sâ'at Hâzret-i Ceberût'tan emr geldi. Cebrâ'îl'e kim: "Yâ Cebrâ'îl yir yüzine in. Ol benüm güzîde kulumı şimdi kuyuya bıraktılar. Yalincacuk tutup yire koygıl." didi. Ol sâ'at Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm geldi. Kuyu içinde indi. Şu yüzüne koydı bir taş. Yûsuf'ı tutup ol taş üstüne kodı..." (88b/11-12-13-14-15) vb.

"...Pes Hakk Te'âlâ celle ve 'alâdan hitâp geldi ki Cebrâ'îl'e ayıttı: "Yâ Cebrâ'îl in. Anuñ milkini ve hazînesini sarâyını ve tâc tahtını ve kendüsini min küllîsin yire yuturgıl. Bu da'vâ hükmiyle kim benümdür dir idi ve bir kelimesi dağı ânâ dimeyesin. Ya'nî ben dimeyesin ve tarîkat bâbında ânâ demek câ'iz degüldür..." (91b/ 4-5-6-7-8) vb.

"Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm gönderdi. Baña haber virdi. Ol on bir yıldız ki Yûsuf Peygamber 'aleyhi's-selâm düşinde görmüş idi ve aña secde eylemişler idi adların." didi. Yine ma'âmına rücû' eyledi. Bu haber ol vaktinde idi ki Yahûdiler cemâ'atinden birkaç cühûdler gelüp Hâzret-i Resûlden şallallâhu 'aleyhi vesellem su'âl eylediler..." (94a/1-2-3-4-5) vb.

2.5.1.2.2. Mikâ'îl, İsrâfîl, 'Azrâ'îl

Metnimizde dört büyük melekten şu şekilde bahsedilmektedir:

"...Hâzret-i Resûl şallallâhu 'aleyhi ve sellem bu ma'nâda buyurmuştur: "Benüm gök yüzünde dört vezîrüm vardur ve yer yüzünde dağı dört vezîrüm vardur. Bular biri birine nazîredür. Gökteki vezîrlerüm Cebrâ'îl ve Mikâ'îl ve İsrâfîl ve 'Azrâ'îl'dür..."(120a/ 4-5-6-7-8) vb.

2.5.1.3. Sûre ve Ayetler

Anlatmak istenenler delillerle kuvvetlendirilmek için ayetlerden iktibaslar verilerek açıklanmaktadır. “Yûsuf ile Zelîhâ” adlı hikâyeye ve nüshaları, en eski dini kıssalardandır ve kaynağını kutsal kitaplardan almıştır. Kur’ân-ı Kerim’de de “ahsenü'l-kıssa” olarak yer almaktadır. Kur’ân-ı Kerim’in 12. sûresi olan 111 ayetlik Yûsuf sûresinin ilk 104 ayetinde geçmektedir.⁴²

Sûre ve ayetlerden bahsedilen bölümlerden bazıları şunlardır:

Elif lâm râ. Tilke âyâtü'l kitâbi'l mübîn.⁴³ *İnnâ enzelnâhu Kur’ânen ‘arabiyyen le’allekum ta’kilûne.*⁴⁴ (3) Naĥnu naĥuşşu ‘aleyke aĥsene'l-ĥaşaşî bimâ evĥaynâ ileyke hâzâ'l-ĥur’âne ve in kunte (4) min ĥablihî le mine'l ġâfilîne.⁴⁵ İz ĥâle Yûsufu li ebîhi yâ ebeti innî raeytu (5) eĥade ’aşera kevkeben ve’ş-şemse ve'l-ĥamere raeytuhum lî sâcidîne.⁴⁶ (1b/ 2-3-45).

Hâzâ firâĥu beynî ve beynike⁴⁷

İnne ‘bâdî leyse leke 'aleyhim sultânun⁴⁸

İnnallâhe yuĥibbu't- tevvâbine⁴⁹

Ve lâ taĥtulû'n-nefselletî⁵⁰

Ve lâ taĥtulû evlâdekum⁵¹

Kutibe aleykumu'l-ĥıŝâşu⁵²

⁴² Bk. Bk. Altuntaş, H., Şahin, M. (2006). *Kur’ân-ı Kerim-ı Kerim Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

⁴³ Kur’ân-ı Kerim, Yûsuf, 12/1. “Elif, Lâ, Râ. Bunlar, apaçık Kitab’ın âyetleridir.”

⁴⁴ Kur’ân-ı Kerim, Yûsuf, 12/2. “Biz onu, akıl erdiresiniz diye Arapça bir Kur’an olarak indirdik.”

⁴⁵ Kur’ân-ı Kerim, Yûsuf, 12/3. “Sana bu Kur’an’ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Hâlbuki daha önce sen bunlardan habersiz idin.”

⁴⁶ Kur’ân-ı Kerim, Yûsuf, 12/4. “Hani Yûsuf, babasına “Babacığım! Gerçekten ben (rüyada) on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana boyun eğiyorlardı” demişti.”

⁴⁷ Kur’ân-ı Kerim, Kehf, 18/78. Adam, “İşte bu birbirimizden ayrılmamız demektir” dedi. “Şimdi sana sabredemediğin şeylerin içyüzünü anlatacağım.”

⁴⁸ Kur’ân-ı Kerim, İsrâ, 17/65. “Şüphesiz, (gerçek) kullarım üzerinde senin hiçbir hâkimiyetin olmayacaktır. Vekil olarak Rabbin yeter!”

⁴⁹ Kur’ân-ı Kerim, Bakara, 2/222. “Sana kadınların ay hâlini sorarlar. De ki: “O bir ezadır (rahatsızlıktır). Ay hâlinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah’ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever.”

⁵⁰ Kur’ân-ı Kerim, İsrâ, 17/33. “Haklı bir sebep olmadıkça, Allah’ın, öldürülmesini haram kıldığı cana kıymayın. Kim haksız yere öldürülürse, biz onun velisine yetki vermişizdir. Ancak o da (kısas yoluyla) öldürmede meşru ölçüleri aşmasın. Çünkü kendisine yardım edilmiştir.”

⁵¹ Kur’ân-ı Kerim, İsrâ, 17/31. “Yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Onları da, sizi de biz rızıklandırırız. Onları öldürmek gerçekten büyük bir günahtır..”

Ve lâ tukâtilûhum 'inde'l-mescidi'l-ħarâmi⁵³

Fe in kâtelûkum fâktulûhum⁵⁴

2.5.1.4. Ahiret ile İlgili Mefhumlar

2.5.1.4.1. Ölüm

Metnimizde ölümden şu şekilde bahsedilmektedir:

“...*Hadîşler içinde gelmiştir. Bir kul Allâh kullarından şıdk ile Hakk Te'âlâ'dan şehîd ölümün istese şehîdler menziline erişür. Egerçe döşekte dağı ölüirse. 'İbret Pes bu kadar lütf-ı kerem Hakk Te'âlâ'nuñ eltâfi ve ve mihribânıdur. Saña ider...*” (108b/ 3-4-5-6) vb.

“...*Zîrâ anuñ üstinde gamgîn olup 'ibret añlayayduñ. Mağbereler arasında gezerken hiç ölümüñ añmaduñ. Bular dağı buncılayın âdem oğlıydı. Şimdi gör âhi nice toprağ olup yaturlar...*” (113a/ 4-5-6) vb.

2.5.1.4.2. Kabir

Metnimizde kabir kavramına, Hz. Yûsuf'un annesinin makberini görüp, oraya giderek annesi ile dertleşmesi kısmında yer verilmektedir.

Metnimizde kabir şu şekilde geçmektedir:

“...*Yûsufı zencîre çeküp egnine palâs geydürüp bir deveye bindürdiler. Aluben gittiler. Meger kim orada anası mağberesi yakın idi. Yol üzerinde Yûsufuñ gözi mağbereye tûş oldı. Deveden şıçrayup anasınuñ mağberesine endi. Mağbereyi pek pek kucakladı. Yüzünü toprağa sürdü. Nevha vü zârî kıldı. Ağladı. Ayıttı: “İy ana cânım ana beni yetîm koyan ana garîp oldum. Ğurbete düştüm. Başınuñ kaldurup gözüñi açup ođlancuğnuñ görseydüñ kim nicesi boğazına zencîr urulup esîrler bigi palâs içinde garğ olmuştur. Âh cânım ana bir başuñ kaldurup bir kez nazâr itseydüñ. Yûsufuñı bilmeyedydüñ.”* (149b/ 7-8-9-10-11-12-13-14-15) vb.

⁵² Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/178. “Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre karşı hür, köleye karşı köle, kadına karşı kadın kısas edilir. Ancak öldüren kimse, kardeşi (öldürülenin vârisi, velisi) tarafından affedilirse, aklın ve dinin gereklerine uygun yol izlemek ve güzellikle diyet ödemek gerekir. Bu, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir. Bundan sonra tecavüzde bulunana elem dolu bir azap vardır.”

⁵³ Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/191. “Onları nerede yakalarsanız öldürün. Sizi çıkardıkları yerden (Mekke'den) siz de onları çıkarın. Zulüm ve baskı, adam öldürmekten daha ağırdır. Yalnız, Mescid-i Haram yanında, onlar sizinle savaşmadıkça, siz de onlarla savaşmayın. Sizinle savaşarlarsa (siz de onlarla savaşın) onları öldürün. Kâfirlerin cezası böyledir”

⁵⁴ Kur'ân, Bakara, 2/191. “Onları nerede yakalarsanız öldürün. Sizi çıkardıkları yerden (Mekke'den) siz de onları çıkarın. Zulüm ve baskı, adam öldürmekten daha ağırdır. Yalnız, Mescid-i Haram yanında, onlar sizinle savaşmadıkça, siz de onlarla savaşmayın. Sizinle savaşarlarsa (siz de onlarla savaşın) onları öldürün. Kâfirlerin cezası böyledir”

“...Zîrâ önümüzde ve geçecek yolumuzda ölüm var. **Kabre** girüp yatmak var. **Qubûrda** râhat yatmağa qosalar içinde türlü türlü mişnet var...”(130b/ 7-8) vb.

2.5.2. Din ile İlgili Diğer Kavramlar

2.5.2.1. Din, İman

2.5.2.1.1. Kelime-i Şehadet

Metnimizde, Horasan diyârındaki bir divânenin evi yanıp evlatlarını kaybettikten sonra kelime-i şehadet getirdiği görülmektedir.

Metnimizde Kelime-i şehadet şu şekilde geçmektedir:

“...ayıttı: “Yârabbî evüm yakmağıla oğlancuqlarum helâk qılmağıla komaduñ ve bâqî beni dañı qomaduñ. Bir uğurda hezîmet eyleyüp köküm kestüñ.” diyüp parmaq getirüp ayıttı: “Eşhedü enlâ ilâhe illâllâh u ve eşhedü enne Muhammeden resûlullâh”⁵⁵ didi. Atından düştü. Cân teslîm kıldı...”(65a/ 2-3-4-5-6) vb.

2.5.2.1.2. Mescid

Mescid, secde edilen yerdir.

Metnimizde mescidden şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Ben ayıttum: “Pes erenler kimlerdür?” Ayıttı kim: “Olar bu sâ‘at mescid içinde oturmuşlardur. İbâdete meşğûl olmuşlardur.” Hemân sâ‘at tûrdum. **Mescide** geldüm gördüm. Qırk kişi ‘âbidlerden başlarını hırkalarına çekmişler. Her birinüñ başı ucında birer nûrdan qandîl aşılmış. Çünkim buları gördüm. Mûtehayyir qaldum...” (199a/ 7-8-9-10-11) vb.

“Pes envâ‘ı ‘amel ki vardur. Zühd bigi ve namâz bigi şefkat ve merhamet bigi hayr ve şadakât bigi **mescid** ve köpri yapmaq bigi ve niçe bunun bigi ‘ameller cümle evliyâ şöhbeti bereketindendir...”(10a/1-2-3) vb.

2.5.2.1.3. Cennet

Cennet “cenn” kökünden türemiş bir isim olup, “bitki ve ağaçları ile toprağı örten bahçe” manasına gelmektedir (Şahin, 1993:376-386).

⁵⁵ Kelime-i Şehâdet. “Ben tanıklık ederim ki, (Yani görmüş gibi bilirim ve bildiririm ki) Allah'tan başka İlah yoktur. Ve yine tanıklık ederim ki, Muhammed O'nun kulu ve elçisidir.”

Metnimizde cennetten şu şekilde bahsedilmektedir:

“Yûsuf hayrân ve ‘âciz kaldı. Ne disin ve ne söylesin. Şöyle mütehayyir kılup gönlinde ayıttı: “Eger dirsem ki görmedüm yalan söylemiş olam ve mü'minlere hód yalan söylemek olmaz. Şöyle kim peygamber ‘aleyhi's-şalâtü ve's-selâm buyurur: El-mü'min la yetme'u ‘ale'l-keziibi eger dirsem ki görmedüm babama ‘âk olurun ve ‘âk olan kimesne **cennet** koğusun dahı görmeye.” ...” (70a/ 1-2-3-4-5) vb.

Cebrâ'îl'in Hz. Yûsuf'a giydirdiği kıyafetler cennet elbisesine teşbih edilmiştir:

“...Yûsuf evvelkiden dahı yek olısar. Zîrâ anuñ için kim görmez misin. Mûnisi Cebrâ'îl oldu. Saklayıcısı Allâh oldu ve kaftân cennet libâsından oldu ve ta'âmı **cennetten** oldu ve şarâbı selsebilden oldu ...” (112a/ 9-10-11-12) vb.

2.5.2.1.4. Cehennem

Kur'ân-ı Kerîm'de cehennem zalimlerin, münafıkların, azap görecekleri yer olarak zikredilmektedir.

Metnimizde cehennemden şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Bu kışşada ‘acâyibât ve garâyibât çoktur. Her kimesne bugünkü hikmet diñleye. Yarınki gün **cehennem** dûtının dahı görmeye ve her kimesne kim bu kışşada ‘ibret göre. Yarınki gün kıyâmet ahvâlinden bî- haber ola.” (69a/ 12-13-14-15) vb.

“...Mâlik ayıttı: “Yâ Yûsuf niçün ağlarsın?” Ayıttı: “Nicesi ağlamayayın feryât eylemeyeyin kim cehennem ehlinüñ hâli öñüme düştü. Gerçi kim gönliüm cennet ârzûsındadır. Lîkin boynumda bu zencîr olmağın **cehennem** ‘azâbından korğa düştüm.” ...” (145a/ 8-9-10-11) vb.

2.5.2.1.5. Tövbe

Metnimizde, Hz. Yûsuf'un kardeşleri, Hz. Yûsuf'u ölüme terk ettikten sonra tövbe etmeyi düşünmüşlerdir.

Metnimizde tövbeden şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Kışşa pes Rûbîl ayıttı: “Anı öldürelüm ve yâhûd garîbliğe bırağalum babamuzuñ gönliiden anuñ sevgüsin çıkaralum ve bizüm sevgümüz ve maħbûbumuz koyalum soñra **tevbe** idüp istiğfâr idelüm...” (71b/ 11-12-13-14) vb.

Yûsuf kardeşlerinin kendisine kin besleme sebepini bilmediğini, eğer onlara karşı bir günah işlediyse tövbe ettiğini ifade etmektedir.

“...Yûsuf ayıttı: “**Tevbe** eyledüm. Eger bilmeyüp sizlere bir günâh işledümse ve göñlüñüze tokundum ise nola ‘acep olmaz oğlan idüm...” (109b/ 14-15)./ (110a1) vb.

2.5.2.1.6. Kıyâmet

Metnimizde kıyametten şu şekilde bahsedilmektedir:

“Yarınki gün **kıyâmet** ahvâlınden bî- haber ola. Eger sû’âl idüp şorarsañ hikmet nedür? Hikmet oldur ki Hakk Te’âlâ celle ve ‘alâ Yûsuf’a ‘izzet ve devlet virmek ister idi...” (69a/ 15) / (69b/ 1-2) vb.

“...Yûsuf ayıttı: “Ben öldüğümden ötüri ara yirde sizlere kan eylemek ulu günâhtur.” Sizlere Hakk Te’âlâ: “ ‘Azâb-ı şedîd iderüm.” didi. Haber de gelmiştir kim yarın **kıyâmet** günü haķuñ huzûrına bir mazlûmı bir zâlimüñ etegine yapışmış getüreler ve dirler: “Gelün bu ulı hâkim yanına varalum. Ol bir hâkimdür kim hiç mişli anuñ görilmemiş.”...”(88a/ 5-6-7-8-9-10) vb.

2.5.2.1.7. Oruç

Metnimizde oruçtan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Mâlik ziyâna vara ve hasret ol degüldür ki oğluñ kızuñ ve sevdiğüñ dostuñ helâk ola ve hasret ol degüldür. Hânümânuñ harâp ola hasret ve miñnet zevâli oldur ki gice gündüz Hakk yolında zahmet ve meşakkat çekesin. Tâ’at ve ‘ibâdet ve **oruç** tutasın ve âhiret için çalışasın. Şol ümize kim yarın Hakk Te’âlâ Hazretiniñ celle ve ‘alâ cemâlini müşâhede eylesin...”(186a/ 7-8-9-10-11-12) vb.

“...Şu ‘ayb Peyğamber ‘aleyhi’s-selâm şol kadar Hakk Te’âlâ’ya nâle vü zârî kıldı kim iki büküldi ve şol kadar ağladı kim gözsüz oldu ve şol kadar namâz kıldı kim ve **oruç** tuttu kim yerinden turmağa mecâli kalmadı...”(180b/ 3-4-5) vb.

2.5.2.1.8. İbâdet

İbâdet, Allâh’a karşı kulluk görevini yerine getirmektir. Hz. Yûsuf’un hayatını konu alan bir eserde, ibâdet ve ibâdete dair unsurlara yer verilmesi olağan bir durumdur. Metnimizde Hz. Yakûp, Hz. Yûsuf, Zelîhâ ibâdet edip Allâh’a du‘alarda bulunmaktadırlar.

Metnimizde ibâdetten şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Ya ‘kûp Peygamber ‘aleyhi's-selâm haftada bir gün halvet eylerdi ve şayma'asına girüp **‘ibâdet** eylerdi ve kimesne icâri kâtına hiç girmez idi. Yûsuf'uñ karındâşları şabr eylediler. Tâ kim ol gün geldi ki Ya ‘kûp halvete girüp Hakk Te‘âlâya ‘ibâdet eylerdi. Bular ol gün babaları kâtına geldiler. Halvet hânesine girdiler...”(76b/5-6-7-8-9-10) vb.

“...Mâlik ziyâna vara ve hasret ol degüldür ki oğluñ kızuñ ve sevdiğüñ dostuñ helâk ola ve hasret ol degüldür. Hânümânuñ harâp ola hasret ve miñnet zevâli oldur ki gice gündüz Hakk yolunda zahmet ve meşakkat çekesin. Tâ‘at ve **‘ibâdet** ve oruç tutasın ve âhiret için çalışasın...” (186a/ 7-8-9-10-11) vb.

2.5.2.1.9. Du‘â

Du‘â, kulun Allâh ile gönülden konuşması, ibâdet hâli ve ondan yardım beklemesi şeklinde tanımlanmaktadır (Koç, 2018: 67).

Metnimizde du‘âdan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Üçüncü müstecâb **du‘âsını** du‘âlar içinde pinhân eyledi. Kimesne bilmeye. Meger ‘âlimler bile. Dördüncü şalât-ı vustâ namâzlar içinde pinhân eyledi. Kimesne bilmeye. Meger ki sâcidünler bile. Beşinci şerîf sâ‘ati sâ‘atler içinde pinhân eyledi. Kimesne bilmeye. Meger ki ‘âşıklar bile. Altıncı Yûsuf'uñ karındâşları Yûsuf'ı bilmediler. Eger bilselerdi birkaç eski akçeğe mi virürlerdi. Mâlik anı şatun aldı...”(147a/ 2-3-4-5-6-7-8) vb.

“...Ya ‘kûp ayıttı: “Eger saña **du‘â** kılsam Hakk Te‘âlâ karındâşuña halâşlık virse saña buluştursa sen dañı Yûsuf'umdan bir haber baña getüre miyidüñ?” didi...”(125a/ 5-6-7) vb.

2.5.2.1.10. Secde

Secde, itaat etmek, boyun eğmek, yere kapanmak, yüzü yere sürmek anlamlarına gelmektedir. Metnimizde, Hz. Yûsuf rüyâsında ay, güneş ve on bir yıldızın kendisine secde ettiğini görmüştür.

Metnimizde secdeden şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Yûsuf şıdk uykusından belkileyü uyandı. Durı geldi babasına ayıttı: “İnnî raeytu” gördüm düşüm içinde ây ve güneş ve on bir yıldız baña **secde** eylediler...”(90b/14-15). (91a/1) vb.

“...aydür: “*Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ Cebrâ‘îl ‘aleyhi's-selâm gönderdi. Baña haber viridi. Ol on bir yıldız ki Yûsuf Peygamber ‘aleyhi's-selâm düşünde görmüş idi ve aña secde eylemişler idi adların.*” didi. Yine makâmına rücû‘ eyledi...”(94a/1-2-3) vb.

2.5.2.1.11. Şeytân

Metnimizde, şeytânın doğrudan bir tesiri bulunmamaktadır. Hz. Yûsuf'un kardeşlerine dolaylı olarak etki ettiği düşüncesi söz konusudur. Hz. Yûsuf'un kardeşleri şeytânın şaşırtmasına uymuş, kalplerine kin yerleşmiş ve yeryüzünün nuru olan kardeşlerini öldürme arzusuna kapılmışlardır.

Metnimizde şeytandan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Çünkü bu ‘âlem-i esfel-i sâfiline geldiler. Aşnâm-ı seb‘a mezkûre-i ma‘bûd idindiler. **Şeytân**uñ igvâsına uydular. Bu dünyâya mağrûr oldular...” (16a/1-2-3) vb.

“...Velikin saşın sen bu düşünîni qarındâşlaruña dimeyesin ki **şeytân** hasûddur. Âdem oğlânını azdurur. Olmaya kim qarındâşlaruñ saña mekr ideler ve benüm başuma bir serencâm getüreler.” ...” (94b/ 7-8-9) vb.

2.5.3. Hisler ile İlgili Olanlar

2.5.3.1. Kıskançlık

Kıskançlık, “yapıcı kıskançlık”ve “yıkıcı kıskançlık” olarak değerlendirilmektedir. Yapıcı kıskançlık bir başkasında bulunan bir güzelliğin, kıskanmadan kendinde de olmasını arzulamaktır. Yıkıcı kıskançlık ise başkasında bulunan bir güzelliğin, haset duygusu ile kıskanılmasından oluşmaktadır.

Metnimizde, hâsedin temsilcisi durumunda Hz. Yûsuf'un kardeşleri yer almaktadır. (Onur, 1986: 24). Burada yıkıcı kıskançlığa sahip olan Hz. Yûsuf'un kardeşleri, Hz. Yûsuf'u onun canına kastedecek derecede kıskanmaktadırlar. Hz. Yakûp'un Hz. Yûsuf'a olan ilgisi, kardeşleri üzerinde yıkıcı bir etkiye sahiptir (Arı, 2011: 66). Yûsuf ile Zelîhâ hikâyelerinin ibretlik bir hikâye olmasının başlıca sebebi kardeşlerinin Hz. Yûsuf'u kıskanmasıdır:

“Ya ‘kûp Peygamber ‘aleyhi's-selâm gönlin Yûsufa bağlamış idi anuñ vâsıtasıdur kim qarındâşları **hased idüp** anı andan ayırdılar tâ bilesiz ki *Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ şabûrdur kullaruñ işine şabr eyleyicidür...*”(82b 1-/2-3-4) vb.

Kıskançlığın etkisi ile merhamet ve hoşgörü duygularının yerini nefrete ve hâsede bıraktığı görülmektedir.

“...*karındâşları Yûsufî kuyuya bırakmaktan murâdları ol idi kim anuñ zahmetin ortadan götüreler atalarının gönlinden Yûsuf sevgüsün giderüp biziim sevgümüñ atamız gönlünde ziyâde olsun didiler...*” (112a/5-6-7) vb.

“...*Yûsuf kuyu ağzındayiken ağlar idi ve karındâşları şâz olup gülerler idi çünkim Yûsuf kuyu dibine indi*” (112b/14-15) vb.

“...*Yûsufuñ karındâşları Yûsufdan ni‘met ziyâdesin gördiler ve Ya‘kûp‘uñ meyl u ‘inâyetin gördiler anuñ için aña mekr eylemege durdılar ve anuñ helâklıkına **kaşt kıldılar** karındâşlarınıñ tedbiri gayrıydı...*” (97a/ 7-8-9) vb.

“...*Ya‘kûp ayıttı iy babanuñ cânı Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ saña memleket ve vilâyet vire ve cihânuñ tâc-dârı olasin karındâşları bu sözi işittiler gönüllerinde Yûsufa bugz ve hased ittiler çünkim ahşâm eve geldiler Yûsufuñ düşini söyleyüp biribirine haber virdiler meger Ya‘kûp‘uñ hâtûnları dañı ezelden geçmiş düşi dañı añup söylediler ve bularuñ bugzi ve hasedi dañı ziyâde oldı biri biriyile danışıp ayıttılar eger babamız ta‘bîri gerçek olacak olursa pes Yûsuf hepümüzi musahhar eyleye ve aña çâker olavuz ve bunu şimdiden henüz olmadın bizleri musahhar kılmadın biz bunuñ kaydın görüp **katline ve mekrine** çâre kılmak gerek didiler pes bu fikr ile durup tağıldılar ...*”(96b/13-14-15)/(97a/1-2-3-4-5-6-7) vb.

2.5.3.2. Güzellik

Yûsuf ile Zelîhâ hikâyesinde işlenen temel konuların başında güzellik gelmektedir. Hz. Yûsuf hüsn-i cemâli ile meşhûr olmuştur. Mısırlı kadınların onun güzelliği karşısında düşüp baygınlık geçirmesi, parmaklarını doğramaları Hz. Yûsufun güzelliğinin delillerindendir (Tozlu, 2014:177).

Metnimizde güzellikten şu şekilde bahsedilmektedir:

“...*Çünkim Yûsuf kendünüñ **hüsn-i şüretin** görüp baña bahâ kim yitürebilür didügi için Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ anuñ hüsn-i şüretin kıymetsüz eyleyüp yigirmi eski akçeye şatturdu ammâ...*”(139a/ 15)/(139b/1-2) vb.

“...*Kâ‘b el-Ahbâr Rağıyâllâhu ‘anhu aydür: “Çün kim bu oğlanlaruñ gözi Yûsufuñ **hüsn ü cemâline** tokundu. İkisi dañı bî-hôş olup düştiler. Kendülerden gittiler. Anuñ hüsn-i melâhatından ötüri.” ...*” (140a/ 5-6-7) vb.

2.5.3.3. Sabır

Sabır, insanın hayatın zorlukları veya güçlükleri karşısında metânetle beklemesidir. Metnimizde, hem Hz. Yakûp hem Hz. Yûsuf sabrın timsâli olmuştur. Hz. Yakûp'un, Hz. Yûsuf'un kardeşleri ile beraber sahraya gitmesinden ona kavuşuncaya dek geçen süre zarfında göstermiş olduğu hâldir. Hz. Yûsuf'un da kuyu dibinde Hak Te'âlâ'nın emirlerini Cebrâ'îl aracılığıyla yerine getirmiş olduğu hâldir (Yalçın, 2021: 130).

Metnimizde sabırdan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...ol sâ'at hîtâp geldi sırrına “Yâ Yûsuf ne kadar ki belâ vü kazâ saña geliserdür sen olara gönlüñ meşğûl eyleme. Tâ kim ben seni bu belâlardan kurtaram. ‘İzzete ve memlekete ve ni‘mete iriştürem. Sen şanmağıl ki ben seni habs idüp bend u çâh virdüm. Belkim kazâyı def’ idüp taht-gâh virem...”(112a/ 12-13-14-15)/ (112b/1) vb.

2.5.3.4. Merhamet

Merhamet, herhangi bir canlıya karşı bazı durumlardan dolayı üzüntü duyma ve ona karşı iyi duygular besleme şeklinde tanımlanmaktadır. İnsan yaradılışı gereği merhamet duygusuna sahiptir (Arı, 2011: 175).

Metnimizde merhamet, Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin kendisine beslediği kin ve yaptıkları kötülöklere rağmen duyduğu his olarak karşımıza çıkar:

“...Çünkü Yûsuf geldi. Karındâşların uyur buldı. İllâ zencîr âvâzından Yehûdâ belikleyü tahtarı geldi. Ayıttı kim: “Kimsin?” Yûsuf ayıttı: “Bir garîbem zelîlem.” Çünkü Yehûdâ Yûsufuñ âvâzın işitti. Görübeni bildi. Teraħħum eyleyüp ağladı. Firâkıyula cigerin tağladı. Karındâşları daħı bularuñ efgânından tırı geldiler. Ayıttılar: “Yâ Yûsuf neye geldüñ?” Yûsuf ayıttı: “Geldüm ki sizlerüñ cemâlüñüzi bir daħı görem. Benüm şoñ görmegümdür. Ĥasret kıyâmete kalmasun diyü geldüm.” didi. Her biriyile helâlleşti ve bula daħı Yûsufı bağırlarına baştılar ağlaştılar. Yûsuf ayıttı: “Eger siz beni zâyî‘ kılduñuzsa Ĥaħħ Te'âlâ sizleri zâyî‘ eylesün ve ger sizler baña şefâ'at ve merħamet itmedüñüzse Ĥaħħ Te'âlâ sizlere rahmet eylesün.” didi...”(145b/9-10-11-12-13-14-15)/(146a/1-2-3-4) vb.

2.5.3.5. Merhametsizlik

Merhamet duygusunun karşısında yer almaktadır. Yıkıcı hislerle dolu bir duygu durumudur. Vicdansızlık olarak da tanımlanabilir.

Metnimizde merhametsizlikten şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Mâlik ayıttı: “Şartuñuz nedür?” Bular ayıttılar: “Oğridur kaçkundur. **Boğazına zencîr** urasız. Eline ayağına muhkem bend urasız ve eski palâs geydüresiz ve etmegi az viresiz. Bu şartları kabûl kılursañuz sataruz ve şehre varınca boş kıomayasız. Yoksa kaçurursız. Zinhâr gâfil olmayasız kaçurmayasız.”...”(144b/12-13-14-15)/(145a/1) vb.

2.5.3.6. Çaresizlik

Güç durumlarda elden bir şey gelmeme durumudur. Metnimizde, Hz. Yûsuf'un kuyuya atıldığında kazaya razı olması çaresizlik kaynaklı gibi görünse de Allâh'a teslimet, sabır ve iman ile sonlanmaktadır.

Metnimizde çaresizlikten şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Çünkü Yûsuf karındâşlarını gördi. Kendürine ağlamak geliyordu. Kardâşlarına yalvardı. Beni yitürüp öldürmeñ. Pes bular ayıttılar ki: “Eger dilerseñ kim almayasın gel beri kulluğa ikrâr eyle. Tâ kim biz seni şatavuz. Eger kulluğa ikrâr eylemezseñ bayık biz seni öldürürüz.” didiler. Yûsuf ağladı. Çok zârîlikler eyledi. Ayıttı: “Beni şatup nidersiz? Akçemden bezirgân olmazsız ve beni öldürmekten beg olmazsız. Benüm kuşça cânuma kıymañ. Yigitlüñüz için beni âzâd eyleñ. Eger ma’sûmam. Şefkat eyleñ ve merhamet eyleñ. Nice dirseñüz and içüp yemîn ideyin. Babama varıcak sizden gile ve şikâyet itmeyeyin ve her nesne kim baña kılduñuzsa dimeyem.” Karındâşları ayıttılar: “Henüz babañuñ şöhetin mi ârzû kılursın? Haberüñ yok senüñ. Biz babamuz senüñ için kırt yedi didük. Dönüp geri seni sağ sâlim babamuz iletevüz. Dağı babamuz yanında yalancı çıkup halka bednâm ve rüsvây mı olalum.” didiler...”(143b/9-10-11-12-13-14-15)/(144a/1-2-3-4-5-6-7-8) vb.

2.5.3.7. İzdırap

Gönülden acı ve üzüntü duyma durumudur. Metnimizde, Hz. Yûsuf'un kardeşleri tarafından sahraya götürülmesi ile Hz. Yâ’kûp'un ondan ayrı kaldığı vakit yaşadığı ızdırap sonucu gözlerini kaybetmesi bu duygunun ağırlığını göstermektedir (Yüksel, 2018:85).

Metnimizde ızdıraptan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Kışşa Pes Ya’kûp’uñ oğulları emînet gösterüp babaları yanında hiyânetleri zâhir olmasun diyü bahâne kılup Yûsuf’uñ gönlegin kana bulaştırup babalarınıñ öñine bıraktılar. Ya’kûp ‘aleyhi’s-selâm Yûsuf’uñ gönlegini bu hâlde gördi. Feryât figânlar idüp ağladı. Kendüden gidüp bî-hûş oldu. Biraz zamândan şöñra gözin açtı. Ayıttı hemân “Yûsuf’ı ol kırt

şöyle bütün yedi mi? Hiç bir 'uzvından bir pâre kemüğinden komadı mı kim benim yanuma getüresiz? Gönlüm emînet bulup kefen eyleyüp 'âdetçe götürüp defn kılaydum. 'Ömrüm oldukça (4) sînin bekleyeydüm. Anuñ firâkıyla geçüneydüm."didi..."(122b/11-12-13-14-15)/(123a/1-2-3-4) vb.

2.5.3.8. Sevinç

Metnimizde, Hz. Yakûp'a, Hz. Yûsuf'u kurt yediğine delil olarak kardeşleri tarafından götürülen kanlı gömleği gördüğünde kalbinde oluşan sevinç duygusudur. Hz. Yakûp'un gözlerinin yeniden görmesinin sevinçten olduğunu düşünenler olduğu gibi gömleğin şifa verdiğini düşünenler de bulunmaktadır (Örs ve Haliloğlu, 2021:15).

Metnimizde sevinçten şu şekilde bahsedilmektedir:

"...Feryât eyledi. Zîrâ kanlu gönlek helâklığa ve fenâ olmağlığa delâlet eyler. Çünkü gönleği ardin ve öñin bütün gördi **sevendi** güldi. Ayıttı: "Yûsuf dahı diridür ölmedi. Zîrâ gönlek bütündür. Beğâya ve hayâta delâlet eyler ammâ mü'min her kaçan ki nisyân ile ve zillet ile günâh deryâsına garka varsa aydür ki âh îmânım dînüm gitti diyü feryât eyler. Zîrâ ma'şiyet nişânı îmân zevâline delâlet eyler..."(123b/1-2-3-4-5-6) vb.

2.5.3.9. Korku

Korku, insanın doğasında olan bir duygudur. Bu duygunun ortaya çıkması için tetikleyici birtakım unsurlar gerekmektedir. Tevekkül ile korkuya ait duygular ilişkilendirilebilir. Yaratıcının takdirine teslim olarak, O'ndan gelene tam bir kabulleniş göstermektir. Allâh'a inanmanın pozitif kazanımı olarak düşünülmektedir (Karataş ve Baloğlu, 2019:112). Metnimizde, Hz. Yakûp'un Hz. Yûsuf'a bahsettiği hadise, Hz. Yakûp'un korktuğunu göstermektedir. Fakat neticede tevekkülü sayesinde isyan etmemiştir.

Metnimizde korkudan şu şekilde bahsedilmektedir:

"...Pes Ya 'kûp 'aleyhi's-selâm Yûsuf'uñ yanına vardı. Ayıttı: "Ïy babanuñ cânı ve çara 'uyûnı babañ şuhufta okumıştur kim İshâk neslinden bir kimesne cemâlde Âdem Peygamber'e beñzeye ve hüsnî Nûh'a beñzeye ve zeyrekliğı Muhammed Muşafâ'ya beñzeye ve hilmi İbrâhim Halil'e beñzeye oğlanlık hâlinde evinden âvâre ola ve ğurbete düşe ve babasın âvâre eyleye ve dizârından bî-naşîp eyleye ve gönlüme şöyle gelür kim ol şuhufta okuduğum oğlan sen olasın. **Çorqum** ve oldur ki ğurbete düşüp za'if babañı firâқта ve miñnette koyasız. Çorqarın kim ol baba ben olam oğul dizârından mahrûm kalam..." (84a/ 1-2-3-4-5-6-7-8-9) vb.

2.5.4. İnsanlar ile İlgili Olanlar

2.5.4.1. Rüya

Hikâyenin odak noktalarından biri de rüyadır. Esas olaylar, Hz. Yakûp'un gördüğü ve Hz. Yûsuf'un gördüğü rüyalar neticesinde şekillenmektedir (Koçaslan, 2021:27). Rüyanın kaynağı kim olursa olsun önemli olan bazı olaylara dair önceden haber vermesidir.

2.5.4.1.1. Hz. Yûsuf'un Rüyası

Metnimizde, Yûsuf'un rüyasında güneş, ay ve on bir yıldızın Hz. Yûsuf'a secde etmesi, Hz. Yakûp'un Hz. Yûsuf'un rüyasını onun hükümdar olacağı şeklinde yorumlanması, kardeşlerinin Hz. Yûsuf'un rüyasını duyması ile hased duygularının artması neticesinde Hz. Yûsuf'u kuyuya atmaları vb. gibi silsilelerle devam etmektedir.

Metnimizde Hz. Yûsuf'un rüyası şu şekilde geçmektedir:

*"...pes Yûsuf Peygamber 'aleyhi's-selâm bir gice yaturken bir **düş** gördi. Babasına ayıttı: "Gördüm düşümdede beni İnnî raeytu." Babası ayıttı: "İy oğul nice ta'bîr eyledüñ?" Ayıttı: "On bir vâkı'a beniüm başuma gelecektür..." (59b/ 6-7-8) vb.*

2.5.4.1.1.1. Hz. Yûsuf'un Yedi Yaşında Gördüğü Rüya

Metnimizde Hz. Yûsuf'un yedi yaşındayken gördüğü rüya şu şekilde geçmektedir:

*"...Evvel gürûhî ayıttılar kim: "Yûsuf **yedi yaşındayiken** düşinde görürdi kim on bir 'aşâ yire şancılmış ve bu 'aşâlaruñ on birini çıkardı. Gördüğü düş buyidi. Babasına ayduvirdi. Ya 'kûp 'aleyhi's-selâm ayıttı: "Sağın qarındâşlaruña dimeyesin." didi..." (90a/ 10-11-12-13) vb.*

2.5.4.1.1.2. Hz. Yûsuf'un Dokuz Yaşında Gördüğü Rüya

Metnimizde Hz. Yûsuf'un dokuz yaşındayken gördüğü rüya şu şekilde geçmektedir:

*"...Ba'zılar dahî ayıttı: "Yûsuf **toğuz yaşındayiken** düşinde gördi ki qarındâşları tağda odun keserler ve cem' iderler. Ellerinde hürmâlar gördi. Kara kara olmuş ve kendü elinde olan hürma âk bak güle dönmiş. Bir kişi gelür. Bu odunları tartar. Kendünüñ odunu qarındâşları odunundan artuğ ve uykusından uyanur. Babasına ayduvirür. "Sağın qarındâşlaruña dimeyesin." ..."(90a/14-15) / (90b/1-2-3-) vb.*

2.5.4.1.1.3. Hz. Yûsuf'un On Bir Yaşında Gördüğü Rüya

Metnimizde Hz. Yûsuf'un on bir yaşındayken gördüğü rüya şu şekilde geçmektedir:

“...*Yûsuf on bir yaşındayiken gündüzün zevâl vaktinde babasınıñ dizinde başın koyup yatmış iken babası Yûsufuñ cemâline ve Hakk Te'âlâ'nuñ kemâline ve şun'ına nazar kılp göñlinden aydür idi: “İy sübhânallâh Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ Yûsufumuñ cemâlini güneş ve ây cemâlinden dañı nûrlu dañı münevver yaratmış. “Fe-tebâarakallâhu âhsenu'l-hâlikîne”⁵⁶ didi. Yûsuf şıdk uykusından belkileyü uyandı. Durı geldi babasına ayıttı: “İnnî raeytu” gördüm düşüm içinde ây ve güneş ve on bir yıldız baña secde eylediler.” Ya'kûp ayıttı: “Sağın bu düşüñi qarındaşlaruña dimeyesin.” didi... ” (90b/10-11-12-13-14-15) / (91a/1) vb.*

2.5.4.1.2. Hz. Yakûp'un Rüyâsı

Hz. Yakûp rüyâsında oğullarını kurt kılığında görüp Allâh'tan yardım istemiştir:

“...*Kışsa Ya'kûp 'aleyhi's-selâm düşinde görmüş idi kim on kurt Yûsuf ardına düşüp giderdi ve anı yemege kaşd iderdi (2) ve ol ağlar idi. Hakk Te'âlâ'dan meded isterdi. Pes bu ma'nâdan (3) dimiş idi kim: “Korqarın. Yûsufı kurt yemesün.” diyü... ” (78b/15) / (79a/1-2-3) vb.*

2.5.4.1.3. Zelîhâ'nın Rüyâsı

Metnimizde, Zelîhâ rüyâsında Hz. Yûsuf'u görüp âşık olmuştur. Halk hikâyelerinde sıkça karşılaşılan rüyada görüp âşık olma motifi işlenmiştir.

Metnimizde Zelîhâ'nın rüyâsı şu şekilde geçmektedir:

“...*Zelîhâ tokuz yaşındayiken Yûsufı düşinde gördi. Vallahi oldı 'aklı başından zaîl oldı. Feryâta fiğâna başladı. Tayeleri şordılar kim: “Saña ne geldi kim böyle efgân idersin.” Ayıttı: “Düşümde bir hüsn-i cemâl gördüm. Aña 'âşık oldum. Bende göñül ârâm komadı. Ne bilürem. İns midür perrî midür ve yâhûd cin midür? Ben bu aralık yerde lâ-ya'kıl olmuşam.” didi... ” (170b/13-14-15). /171a/1-2-3) vb.*

⁵⁶ Kur'ân-ı Kerîm, Mü'minûn, 23/14. “Sonra bu az suyu “alaka” hâline getirdik. Alakayı da “mudga” yaptık. Bu “mudga”yı da kemiklere dönüştürdük ve bu kemiklere de et giydirdik. Nihayet onu bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratılanların en güzeli olan Allah'ın şânı ne yücedir!” Ayetin tamamı “*summe hâlaknâ'n-nuŧfete 'alakatên fe-hâlaknâ'l-'alâkate muğgaten fe-hâlaknâ'l-muğgate 'izâmen fe-kesevnâ'l-'izâme laħmen summe eñşe'nâhu ħalkan âħar fe-tebâarakallâhu âhsenu'l-hâlikîne*” iken metne ayetin “*Fe-tebâarakallâhu âhsenu'l-hâlikîne*” kısmı alınmıştır.

2.5.4.1.4. Zeynî Hâtûn'un Rüyası

“...İy Ya ‘kûp eger Yûsufı sevdiñ düşmana niçün ıřmarladuñ? İy mü ‘min eger Tañrı’yı severseñüz cefâyı pes niçün gösterürsüz? İy melik eger mü ‘minleri severseñüz belâyı pes niçün gösterürsin? Kışsa Pes Ya ‘kûp eve yakın geldi. Yol başında oturdu. Meger ki Ya ‘kûp’uñ bir kıızı var idi. Yûsuf anasından yâdigâr kalmış idi. Adına Zeynî Hâtûn komışlar idi. Pes ol kızcuğaz ol sâ‘at uykuya varup yatmış idi. **Düş görmüş idi** ki on kırt babasınuñ elinden Yûsuf’u aluben gittiler. Çünkü uykudan uyandı. Şordı kim: “Yûsuf kanı kanğı yaña vardı?” Ayıttılar: “Kardâşlarıyla şahrâya gitti.” didiler. Kıız ayıttı: “Babam destûr viridi mi?”...” (84b/11-12)/(85a/1-2-3-4-5) vb.

2.5.5. Eşyalar ile İlgili Olanlar

2.5.5.1. Gömlek

Yûsuf ile Zeliâ hikâyesiyle bütünleşen, pek çok kez telmih ve teşbih yolu ile sanatçılara ilhâm konusu olan gömlek, metnimizde nesne olmaktan farklı bir işlev üstlenmektedir. Hikâye için önemli bir motiftir. Hz. Yûsuf’un gömleği, kardeşleri tarafından kana bulanıp Hz. Yakûp’un hile ile kandırılması işlevini yerine getirmektedir.

Metnimizde gömlekten şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Oğulları ayıttılar: “İy baba biz dağı bu ta ‘accubdayuz ve bu tağayyurdayuz ‘acep kalup duruz. Ol mağbûn olacağ kırt bir kolın ve bir budın ve bir pâre kemügin komamış kim tâ biz alup anı saña getürevüz ammâ hemân bir kanlu gönlegin komış bulduğ. Saña getürdük. Dağı gayrısın bilmezüz.” didiler. Çünkü Ya ‘kûp ‘aleyhi’s-selâm gönlegi görüp feryât idüp ağladı. Şoñra dönüp oğullarına bağıtı. Dağı kağkahayile güldi. Oğulları ayıttılar: “İy baba ne ‘acep bu ağlamak ortasında gülmek neydi bu sen ittüğüñ ‘âkıllar işi degüldür?” Ya ‘kûp ayıttı: “Anuñ için güldüm ki ol Yûsufı yiyen kırt gâyet şefkatlü ve müşfik kırt imiş anuñ tenini yidi ve gönlegini yimedi. Kaşka bu şefkatini **gönlege** idince Yûsufuñ tenine ideydi.” Latife Ya ‘kûp ‘aleyhi’s-selâm çünkü Yûsufuñ gönlegin kana garğ olmuş gördi. Nâle eyleyüp ağladı. “Âh Yûsuf gitti.” didi. Feryât eyledi. Zîrâ kanlu gönlek helâklığa ve fenâ olmağığa delâlet eyler. Çünkü gönlegi ardın ve öñin bütün gördi sevendi güldi...” (123a/ 4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15)/(123b/ 1-2) vb.

“...Yûsufuñ karındâşları ayıttılar: “Biz bu işi işleyelüm şoñında tevbe idelüm.” didiler. Pes Hağğ Te ‘âlâ olaruñ tevbesini unutturdu. Tâ ol vakte degin kim Yûsufuñ tağıtı öñinde yüzlerin yere sürüp günâhların ikrâr kıldılar. Pes Hağğ gâlip geldi. Toğuzuncı

*Yûsuf'uñ qarındâşları dilerlerdi kim babaları ol kanlu **göñlek ile** inanduralardı...”(189a/ 4-5-6-7-8) vb.*

2.5.5.2. Libâs

Metnimizde libastan şu şekilde bahsedilmektedir:

*“...Cebrâ'îl ayıttı: “Yâ Yûsuf sâkin ol. Ben hâzrete varup gelince görem. Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ ne buyurur.” didi. Makâmına 'urûc eyledi. Hâzrete varup yine tiz geldi. Cennetten ta'âm ve **libâs** getürdi ve Yûsuf'uñ öñüne kodı...”(111b/ 8-9-10-11) vb.*

2.5.5.3. İp

Metnimizde ipten şu şekilde bahsedilmektedir:

*“...Kışsa Çünkim Yûsuf'uñ elin bağladılar. Bir **ip** dağı beline bağladılar. Kuyuya şarkıttılar.” (110b/14-15) vb.*

2.5.5.4. Tabanca

Metnimizde tabancadan şu şekilde bahsedilmektedir:

*“...Şöyle kim Ya'kûp Yûsuf'uñ elin alup qarındâşlarına işmarladı ve her birisiyile 'ahd u peymân eyledi. Yûsuf'ı eyüce saķınasız. Bular dağı babaları nazârında eyü söylerler idi ve babalarından biraz añarı gidicek biri **tabanca** urdı ve biri yumruğıyla urdı ve biri eliyile başına urdı ve biri aşığa alup depme urdı...” (87a/ 8-9-10-11-12) vb.*

2.5.5.5. Akçe

Metnimizde akçeden şu şekilde bahsedilmektedir:

*“...Laţîfe Yûsuf'uñ cemâline nazâr kılanlar muhtelif oldılar bu gürûhı Yûsuf'uñ cemâl-i şûretin gördiler. Altun nişâr eylediler ve bir bölügi yüz biñ cemâlini gördiler. Cânların nişâr eylediler ve bir gürûhı zâhirler ile bâtın yüzini gördiler. Göñüllerin nişâr eylediler. Olar kim şûret-i cemâlin gördiler. **Akçe** altun at katır kul halâik Yûsuf cemâline fidâ eylediler. Olar kim yüz biñ cemâlin gördiler. Cânların nişâr eylediler. Kaçan kim Yûsuf'ı gördiler...”(168a/ 9-10-11-12-13-14) vb.*

2.5.5.6. Leğen

Metnimizde leğenden şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Pes Ya ‘kûp kalķup evden bir legençe çıkardı. Ol **legeni** Hakk Te ‘âlâ cennetten İbrâhim Peygamber'e göndermiş idi. Ol vakt İbrâhim ki dilerdi İsmâ'îl'i kurbân kıla yumaķ diledi. Ol vakt Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm getürdi. Pes Ya ‘kûp Yûsuf'ı 'üryân kıldı. Gülâb ile gövdesin yudı. Baştan ayağa degin tertemiz kıldı...” (83b/ 7-8-9-10-11) vb.

2.5.5.7. Çanak

Metnimizde çanaktan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Yûsuf babası yanından ayrıldıysa Hakk Te ‘âlâ'nuñ lütfına ve keremine yetiştı. Nice kim babası yanında olsa günde bir **çanak** süt yer idi ke-ennehu kuyuya girdi. Her gün Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm cennetten bir çanak süt getürüp anuñ öñine kor idi...” (63b/ 4-5-6-7) vb.

2.5.5.8. Ok

Metnimizde oktan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Ayuttılar kim: “Biz cümlemüz **ok** atarduk. Yûsuf'ı yegecek beklemege ve rahatumuz gözlemege koymuş idük. Çünkim oyundan vazgeldük ve ok atmaķtan fâriğ olduk geldük. Gördük Yûsuf'ı kurt yemiş idi. Bir pâre kemücegiz daķı komamış idi.” didiler...” (117b/ 3-4-5-6) vb.

2.6.5.8. Altın

Metnimizde altından şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Kızını dervîşe 'akd nikâh kıldılar. Tâ halîfe sözinde hilâf olmasun (4) deyü. Çünkim iş tamâm oldu. Dervîşi getürdiler. Altına bir **altın** kürsî (5) kodılar. Oturdu. Dilerlerdi kim huţbe okuyalardı. Dervîş yerinden (6) tırı geldi...” vb.

2.5.6. Gök Cisimleri ile İlgili Olanlar

Batlamyus'a göre kâinatın merkezi dünyadır. Dokuz felek de onu soğan zarı gibi çevrelemektedir. Birinci felekte Ay, Utarid, Zühre, Şems, Mirrih, Müşteri, Zühâl gezegenleri bulunur. Sekizinci felek yıldızlar ve burçlar feleğidir. Dokuzuncu felek de bütün felekleri kapsayan felek-i a'zamdır. Sekizinci feleğe Kürsî, dokuzuncu feleğe Arş da denilmektedir (Pala, 2010: 149).

Atlas feleğinin dönüşü, doğudan batıya doğrudur. Dönüşü diğer felekleri de etkiler. Diğer felekleri, kendi dönüşü istikametinde dönmeye zorlar. Bu durum insanların talihleri ve mutlulukları üzerinde aksi durumlar ortaya koyar. İşte klasik edebiyatta sık karşılaşılan “felekten şikayet etme”nin asıl sebebi budur (Işıkhan, 2015: 111).

Metnimizde gök cisimleri, benzetme unsuru olarak kullanılmasının yanı sıra işlevsel olarak da kullanılmıştır.

2.5.6.1. Güneş, ay, on bir yıldız

Güneş, gökyüzündeki en parlak cisim olması sebebiyle yıldızların hükümdarı niteliğindedir. Dördüncü felekte yer almaktadır. Ay ise güneşin veziri konumundadır ve birinci felekte yer alır. Metnimizde, Hz. Yûsuf'un rüyasında güneş, ay ve on bir yıldızın kendisine secde etmesi Hz. Yakûp tarafından hükümdar olacağı şeklinde yorumlanmıştır. “*Îz kâle yûsufu li ebîhi yâ ebeti innî raeytu ehade aşera kevkeben veş şemse vel kamere raeytuhum lî sâcidîn(sâcidîne).*”⁵⁷

Metnimizde güneş, ay, on bir yıldızdan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Yûsuf bu gördüğü düşü babasına diyüvirdi. Babası ayıttı: “Sağın bu düşüni karındâşlaruñ işitmesünler.” didi ve bir dağı te`vîl budur ki Yûsuf on bir yaşındayiken gündüzün zevâl vaktinde babasınun dizinde başın koyup yatmış iken babası Yûsuf'un cemâline ve Hakk Te`âlâ'nuñ kemâline ve şun`ına nazar kırup gönlinden aydür idi: “İy sübhânallâh Hakk Te`âlâ celle ve `alâ Yûsuf'umuñ cemâlini güneş ve ây cemâlinden dağı nûrlu dağı münevver yaratmış. “Fe-tebârakallâhu âhsenu'l-hâlikîne”⁵⁸ didi. Yûsuf şıdk uykusından belkileyü uyandı. Durigeldi babasına ayıttı: “İnnî raeytu” gördüm düşüm içinde **ây ve güneş ve on bir yıldız** baña secde eylediler.” Ya`kûp ayıttı: “Sağın bu düşüni karındâşlaruña dimeyesin.” didi ...”(90b/ 8-9-10-11-12-13-14-15). (91a/ 1) vb.

⁵⁷ Kur`ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/4. “Hani Yûsuf, babasına “Babacığım! Gerçekten ben (rüyada) on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana boyun eğiyorlardı” demişti.”

⁵⁸ Kur`ân-ı Kerîm, Mü`minûn, 23/14. “Sonra bu az suyu “alaka” hâline getirdik. Alakayı da “mudga” yaptık. Bu “mudga”yı da kemiklere dönüştürdük ve bu kemiklere de et giydirdik. Nihayet onu bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratılanın en güzeli olan Allah`ın şanı ne yücedir!” Ayetin tamamı “*summe hâlaknâ`n-nuŕfete `alakatenu fe-hâlaknâ`l-`alâkate muğgaten fe-hâlaknâ`l-muğgate `izâmen fe-kesevnâ`l-`izâme laħmen summe enşe`nâhu ħalkan âħar fe-tebârakallâhu âhsenu`l-hâlikîne*” iken metne ayetin “*Fe-tebârakallâhu âhsenu`l-hâlikîne*” kısmı alınmıştır.

2.5.6.2. Dolu

Metnimizde doludan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Kârvân halkı ellerin tazarrû‘a ve zârîye getürdiler. Gördiler kim ol **tolunuñ** yağması dahı ziyâde oldu. Hiç zârîleri fâ‘ide virmedi...”(153b/ 6-7-8) vb.

2.5.6.3. Bulut

Metnimizde buluttan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Ken‘ân zemîninde varup şahrâ ve yazusunda varmış. Güneş gökten yere inüp yegine girmiş ve bir pâre ak bulut gelüp havâda turdı ve ol **buluttan** ak ak akçeler yağardı ve kendü ol akçeyi düşürüp şanduga koyardı. Pes çünkim Mâlik İbn-i Toğar bu düşü gördü...” (137a/ 10-11-12-13) vb.

2.5.6.4. Şimşek

Metnimizde şimşekten şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Ol sa‘atte du‘âsı hazrette kabûl oldu. Bir kara bulut âşikâre oldu. Gökler gürlendi ve yirler ditredi. Yıldırımlar ve **şimşekler** oynadı...”(153a/ 4-5-6) vb.

2.5.7. Bitkiler ile İlgili Olanlar

Metnimizde, bazı çiçek türleri çeşitli sebeplerle teşbih unsuru olarak kullanılmıştır. Bunlar arasında nergis ve lale en sık kullanılan çiçek türlerindedir. Nergis göze benzemesi sebebiyle hikâyede yer almıştır. Lale ise rengi bakımından ele alınmıştır (Koç, 2018: 240).

2.5.7.1. Lale

Metnimizde laleden şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Ben diledüğüm olmadı ve düşümde gördüğüm çıkmadı. Hayf dirîğa vâh baña gül ister iken hâra uğradum.” diyüp ol gül yüzün yırtup geydügi libâsların kızıl kana boyayup **lâle** renk eyledi. Âh idüp ol iki nergisten çeşmeler bigi yaşlar ağıttı...”(173a/ 10-11-12-13-14) vb.

2.5.7.2. Nergis

Metnimizde nergisten şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Ben diledüğüm olmadı ve düşümde gördüğüm çıkmadı. Hayf dirîğa vâh baña gül ister iken hâra uğradum.” diyüp ol gül yüzün yırtup geydügi libâsların kızıl kana boyayup **lâle** renk eyledi. Âh idüp ol iki **nergisten** çeşmeler bigi yaşlar ağıttı...” (173a/ 10-11-12-13-14) vb.

2.5.8. Hayvanlar ile İlgili Olanlar

2.5.8.1. Yılan

Hız. Yûsufun elini ve belini ip ile bağlayarak bıraktıkları kuyu derin, karanlık ve sürüngen hayvanlarla dolu bir kuyudur. Yılan, çıyan ve akrep hikâyeye bu şekilde dahil olmaktadır.

Metnimizde yılandan şu şekilde bahsedilmektedir:

*“Kıssa çünkü Yûsufı karındaşları kuyu ağzına getürdiler. Râvîler şöyle rivâyet iderler kim: “Kuyunuñ deriñliğı dört yüz arşundur. Evvelden âhirine dek taştan yunmadur yapılmıştır. Şuyı deriñdür. Kırk arşun şu oturur ve ne kadar kim dünyâda ağulu cânavarlar var ise **yılandan** ve çiyândan ve ‘akrepten cümle ol kuyuda var idi...” (109b/ 1-2-3-4-5) vb.*

2.5.8.2. Oğlak

Metnimizde Hız. Yûsuf'un kardeşleri, Hız. Yakûp'u Hız. Yûsuf'un öldüğüne inandırmak için bir oğlak keserek Hız. Yûsuf'un gömleğine oğlağın kanını sürmüşlerdir.

Metnimizde oğlaktan şu şekilde bahsedilmektedir:

*“Yûsufı kuyuya bırağup dağı dönüp bir **oğlağı** boğazlayup Yûsufuñ gönleyin anuñ kanına boyayup babalarına getürdükleridir ve yağaların yırtup yalın ayak başı kaba feryât fiğân eyleyü ağlayı ağlayı babaları katına geldiler...” (116b/ 1-2-3) vb.*

2.5.8.3. Kurt

Metnimizde Hız. Yûsuf'un kardeşleri, Hız. Yakûp'a Hız. Yûsuf'u sahrada bir kurdun yediğini söylemişlerdir. Kararmış kalplerinin esiri olan Hız. Yûsuf'un kardeşleri, kendi suçlarını gizlemek maksadıyla kurdu töhmet altında bırakmışlardır.

Metnimizde kurttan şu şekilde bahsedilmektedir:

*“...Çünkü Ya'kûp oğlanlarını gördi. Ayıttı: “Neye geldüñüz bilürsüz kim ben bugün kimseyile söyleşmezin Hakkâ ibadet iderin?” Bular ayıttılar: “Birkaç kişiler geldiler. Koyunumuza **kurt** düşlenmiş.” didiler...”(76b/ 10-11-12-13) vb.*

*“Yûsufuñ karındaşları Yûsufı kuyuya bırağup kendileri inkâr eyleyüp suçların kurda havâle eylediler ve kendülerin töhmetinden beri eylediler. Pes Hakk Te'âlâ dağı ol dilsüz **kurda** dil viridi. Faşih diliyle söyledi. Olaruñ yalanın izhâr eyledi. Kendüyi dağı ol töhmetten kurtardı...” (126b/12-14-15). / (127a/1) vb.*

2.5.8.4. At

Hız. Yûsufun nur cemâline anlatmak maksadıyla onu görenlerin canını, malını, mülkünü, hayvanlarını feda ettiği şekilde ifadelere yer verilmiştir.

Metnimizde attan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Laîfe Yûsuf'ın cemâline nazar kılanlar muhtelif oldılar bu gürûhı Yûsuf'ın cemâli şûretin gördiler. Altun nişâr eylediler ve bir bölüğü yüz biñ cemâlini gördiler. Cânların nişâr eylediler ve bir gürûhı zâhirler ile bâtın yüzini gördiler. Göñüllerin nişâr eylediler. Olar kim şûret-i cemâlin gördiler. Akçe altun **at** katır kul hâlâik Yûsuf cemâline fidâ eylediler...”(168a/ 9-10-11-12-13-14) vb.

2.5.8.5. Geyik

İnşirâh sûresi 6. ayette ifade edildiği gibi “İnne meal usri yusrâ(yusran)⁵⁹” Muhakkak ki zorluk ve kolaylık beraberdir.” Hz. Yûnus balığı, Hz. Yûsuf kuyusu, geyik müşki, müminler imanı ile önce sınanmış sonra meşhur olmuştur.

Metnimizde geyikten şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Laîfe Dört nesne dört nesne ile meşhûr oldı. Yûnus balığıyla ve Yûsuf kuyusuyla ve **geyik** müşkiyle ve mü'min îmânıyla ...” (63a/ 12-13) vb.

2.5.8.6. Aslan

Metnimizde aslandan şu şekilde bahsedilmektedir:

“Oğulları ayıttılar: “Yâ pes biz anda ne gözlerüz. Eger içümüze yüz arşlan dahı gelse birümüz ol yüz **ârşlâna** taptur kanda kaldı bu kim bir kurt gele biziim ortamuzdan Yûsuf'ı götüre alup gide. Yâ pes biz anda ne beklerüz.” didiler...”(78b/ 1-2-3-4) vb.

2.5.8.7. Kaz

Metnimizde, bulutun kervan üzerine yağdırdığı dolunun ağırlığını teşbih maksadıyla kullanılmıştır:

“Kışsa Pes çünkim ol bulut geldi. Kârbânun üzerine **kaz** yumurdası deñlü tolılar yağdurdı. Niceleriñ başını yardı ve niceleriñ kolun ufattı. Nicesiniñ beynisini çıkardı...”(153b/ 1-2-3) vb.

⁵⁹ Kur'ân-ı Kerîm, İnşirâh, 94/6. “Gerçekten, güçlkle beraber bir kolaylık vardır.”

2.5.8.8. Kuş

Mâlik İbn-i Togar'ın gördüğü rüyayı yorumlayan muabbir, Mâlik İbn-i Togar'ın bir kul bulacağını, o kulun Mâlik İbn-i Togar'a devlet vereceğini ve saadet getireceğini fakat elli yıl bunun intizarını çekmesi gerektiğini bildirmiştir. Mâlik İbn-i Togar, elli yıl sonra bir sefere çıktığında Dimişk'te yüklerini çözmüştür ve orada bir kuyunun üzerinde kuşların tavaf ettiğini görmüştür. Mâlik İbn-i Togar, o kuyudan su istemiş ve nihâyetinde elli yıldır aradığı münevveri bulmuştur. Hikâyede kuşlar bir nevi Hz. Yûsuf'un kuyusunun habercisi niteliğindedir.

Metnimizde kuştan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Şol vaktin kim bular kuyı katına yakın geldiler. Ol kuyuyu âk **kuşlar** tavâf ider gördiler. Nitekim hâcılar Ka'be'yi tavâf eyler bigi ve ol kuşlar feriştehler idi. Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ göndermiş idi. Tâ kim Yûsuf'ı Mâlik'e bildürmek için...”(138b/ 8-9-10-11) vb.

2.5.8.9. Deve

Metnimizde, dededen Hz. Yûsuf'u taşıyan bir binek hayvanı olarak bahsedilmiştir:

“...Yûsuf'ı zencîre çeküp egnine palâs geydürüp bir **deveye** bindürdiler. Aluben gittiler...”(149b/ 7-8) vb.

2.5.8.10. Balık

Metnimizde balıktan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Pes Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ ol balıktan iki **balık** zuhûra getürdi. Yûsuf'a bu kadar 'izzet ve hürmet kılduğu(y)-içün ol balıklarun birisini Yûnus Peygamber'e zindân eyledi ve birine Süleymân Peygamber'ün 'aleyhi's-selâm hâtemin yutturdu...”(160b/ 6-7-8-9) vb.

2.5.8.11. Katır

Metnimizde katırdan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Laîfe Yûsuf'ün cemâline nazar kılanlar muhtelif oldılar bu gürûhı Yûsuf'ün cemâl-i şüretin gördiler. Altun nişâr eylediler ve bir bölügi yüz biñ cemâlini gördiler. Cânların nişâr eylediler ve bir gürûhı zâhirler ile bâtın yüzini gördiler. Göñüllerin nişâr eylediler. Olar kim şüret-i cemâlin gördiler. Akçe altun at **katır** kul halâik Yûsuf cemâline fidâ eylediler...”(168a/ 9-10-11-12-13-14) vb.

2.6. HİKÂYEDE ADI GEÇEN DİNÎ KİŞİLER

2.6.1. Hz. Muhammed (S.A.V.)

Hz. Muhammed'in milâdi 571 yılında 20 Nisan'da doğduğu bilinmektedir. İslâm dininin son peygamberidir. Kur'ân-ı Kerîm'de Mustafâ ve Ahmed isimleri de geçmektedir (Hasan, 1991:99).

Metnimizde Hz. Muhammed (s.a.v.) 'den dolayı olarak bahsedilmektedir. *Muhammed aleyhi's-selâm, Mustafâ ve Resûlullâh* isimleriyle anılmaktadır ve okuyucudan Muhammed Mustafâ (s.a.v.) 'ya salâvat getirmesi istenmektedir.

“*Ve mâ muhammedun illâ resûlun, kad halet min kablihi'r-rusûl, fe in-mâte ev kıtile'n-kalebtum alâ a'kâbikum, ve men yenkalib alâ akıbeyhi fe-len-yadurrallâhe şey'â, ve se-yeczillâhu's-şâkirîn.*”⁶⁰

Eger irmek diler iseñ şafâya

Şalavât vire Muḥammed Muştafâ'ya

(180a/5) vb.

Göñülden diñleyip irgil şafâya

Şalavat vir Muḥammed Muştafâ'ya

(103a/7) vb.

2.6.2. Hz. Ebû Bekir-Hz. Ömer-Hz. Osman-Hz. Ali

2.6.2.1. Hz. Ebû Bekir

Hz. Ebû Bekir, Mekke'de dünyaya gelmiştir. Cahiliyye devrinde Mekke'nin önde gelen isimlerinden olup, müslümanlığı ilk kabul edenlerden biridir. İnsanları İslâm dinine davet etmesi ve güzel huyları ile tanınmaktadır. Allâh Resûlünün miraçta Allâh ile görüştüğüne inanmayan pek çok kimsenin aksine kalben Hz. Muhammed'e inanmaktadır (Hasan, 1991:264).

⁶⁰ Kur'ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân, 3/144. “Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür veya öldürülürse gerisingeriye (eski dininize) mi döneceksiniz? Kim gerisingeriye dönerse, Allah'a hiçbir zarar veremez. Allah, şükredenleri mükâfatlandıracaktır.”

2.6.2.2. Hz. Ömer

Hz. Ömer tam bir Müslüman olması dolayısıyla Hz. Muhammed'in yolundan gitmektedir. Hz. Ömer adaletini avam veya şehrin ileri gelenlerine karşı fark etmeksizin bütün gayretini göstermektedir (Uğur, 1995:142).

2.6.2.3. Hz. Osman

Hz. Osman, Peygamber (s.a.) 'ın doğumundan beş sene sonra dünyaya gelmiştir. Hulefâ-yi Râşidînin üçüncüsüdür. Fıkıh bilgisi, hayası, cömertliği ile tanınır. Mevlânâ Mesnevî'sinde Hz. Osman'dan “Yüceler yücesi, talihli kutlu er” şeklinde bahseder. Hz. Ebu Bekir'in teşvikiyle müslüman olduğu bilinir (Hasan, 1991:323).

2.6.2.4. Hz. Ali

Hz. Ali, Mekke'de doğmuştur. İslâm dünyâsının önemli simalarından biridir. Hz. Peygamberin damadıdır. Hz. Peygamberimizin kızı Fatma annemiz ile evlenmiştir. Hz. Ebu Bekir'in önemli hususlarda kendisi ile istişare ettiği bilinmektedir. Edebi kaynaklarda kendisinden “Allâh'ın aslanı, ilim şehrinin kapısı “ şeklinde bahsedilir. (Aksu, 2009: 25).

Metnimizde Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osmân, Hz. Alî'den şu şekilde bahsedilmektedir:

“...Yerdeki vezîrlerüm **Ebî Bekir ‘Ömer ‘Osmân ‘Alî**'dür. Rıdvanullâhu Te‘âlâ ‘aleyhim ecma’în. Ebî Bekir Cebrâ’îl nazîridür. ‘Ömer Mikâ’îl nazîridür. ‘Osmân İsrâfîl nazîridür. ‘Alî ‘Azrâ’îl nazîridür ve enbiyânuñ derdine benüm dört vezîrlerüm nazîrdür. Ebî Bekir İbrâhim Peygamber nazîridür. ‘Ömer Mûsâ Peygamber nazîridür. ‘Osmân Hârûn Peygamber nazîridür. ‘Alî benüm nazîrümüdür.” didi. Pes Muhammed Resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ve bu dört vezîrüm bendendür ve benden gayrı degüldür. Ebî Bekir göñlümdür şıdkını gösterdi. ‘Ömer dilümdür. Hakkı bâtlı fark itti.” (120a/ 8-9-10-11-12-13-14-15) vb.

Hakkı bilmek ‘Ömer'den öğreneler

Hakkı hak bildirür nedir dîndâr

(7a/6) vb.

2.6.3. Hz. Mûsa

Hz. Mûsa, Kur'ân-ı Kerîm'de ismi en çok zikredilen peygamberdir. İsrâiloğullarına gönderildiği bilinmektedir. (Akbaş, 2020: 143). “*Kûlû âmennâ billâhi ve mâ unzile ileynâ ve mâ unzile ilâ ibrahîme ve ismâile ve ishâka ve ya'kûbe ve'l-esbâtî ve mâ ûtiye mûsâ ve îsâ ve mâ ûtiye'n-nebiyyûne min rabbihim, lâ nuferriku beyne ehadin minhum ve nahnu lehu muslimûn.*”⁶¹

Metnimizde Hz. Mûsa'dan şu şekilde bahsedilmektedir:

Kâh Zekerîyyâyı iki biçtüirdi düşmânlarına

*Kâh 'aşâsın halk içinde **Mûsâ'nun** su'bân ider*

(4b/8) vb.

2.6.4. Hz. Süleymân

Hz. Süleymân, Dâvûd b. İsa (a.s.)'nın oğludur. Kur'ân-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerdendir. Kendisine hükümdarlıkla beraber peygamberlik de verilmiştir. Mülk ve saltanat sahibi olmuştur (Köksal, 2007: 205-209). “*İnnehu min suleymâne ve innehu bismillâhir rahmânir rahîm(rahîmi).*”⁶² Hz. Süleymân hükümdar olması dolayısıyla edebî eserlerde sıkça kendisinden bahsedilmiştir.

Metnimizde Hz. Süleymân'dan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...*Pes Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ ol balıktan iki balık zuhûra getürdi. Yûsuf'a bu kadar 'izzet ve hürmet kılduğı(y)-içün ol balıklarun birisini Yûnus Peygamber'e zindân eyledi ve birine **Süleymân Peygamber'ün** 'aleyhi's-selâm hâtemin yutturdi...*”(160b/ 6-7-8-9) vb.

2.6.5. Hz. İbrâhim

Hz. İbrâhim, kaynaklara göre Urfa'da dünyaya gelmiştir. Oğlu İsmâ'il'i Allâh uğrunda kurban etmeye adadığı bilinmektedir. Kur'ân-ı Kerim ve pek çok edebî eserde umumiyetle putları kırması, ateşe atılması vb. hadiselerle anılmaktadır (Kuzgun, 1985: 75).

Metnimizde Hz. İbrahim'den şu şekilde bahsedilmektedir:

⁶¹ Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/136. “Deyin ki: “Biz Allah'a, bize indirilene (Kur'an'a), İbrahim, İsmail, İshak, Yakup ve Yakuboğullarına indirilene, Mûsâ ve İsa'ya verilen (Tevrat ve İncil) ile bütün diğer peygamberlere Rab'lerinden verilene iman ettik. Onlardan hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz ve biz ona teslim olmuş kimseleriz.”

⁶² Kur'ân-ı Kerîm, Neml, 27/30. “Muhakkak ki o Süleyman (A.S)'dan. Ve gerçekten o, Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adı'yla (başlıyor).”

“...**İbrâhim** Peygamber'e 'aleyhi's-selâm şordılar. Rûzigâr-ı 'ömrüñde saña ne nesne hõş geldi? Ayıttı kim: “Ol vakt kim Nemrûd mancılığına koyup ôda attuğı vaktin Hakk Te‘âlâ aradan hicâbı götürdi.” Ayıttı kim: “Vâsıtâsuz benden ne dilerseñ dile.” didi. “Andan hõş ‘ömrümde baña nesne gelmedi.” didi...” (64a/ 3-4-5-6-7) vb.

2.6.6. Hz. İsmâ’îl

Hz. İsmâ’îl, Hz. İbrâhîm'in oğludur. İslamî kaynaklara göre Hz. İbrâhim, oğlu İsmâîl'i kurban etme emrini gerçekleştirmek üzere odun kesme bahanesiyle bir dağa götürmeye karar vermiştir. Sebir dağına ulaştıkları vakit Hz. İbrâhim oğlu İsmâîl'e gerçeği anlatmıştır. Hz. İsmâîl de babasından Allâh'ın emrini yerine getirmesini istemiştir. Fakat Hz. İbrahim oğlunu kesecekken bıçak kesmemiştir. Allâh onların teslimiyetleri üzerine onlara kurban etmeleri için bir koç göndermiş ve imtihanları sonlanmıştır (Bayram,2020:121). “*Ve ismâîle velyesea ve yûnuse ve lûtâ(lûtan), ve kullen faddalnâ alâl âlemîn.*”⁶³

Metnimizde Hz. İsmail'den şu şekilde bahsedilmektedir:

“...**İsma’îl** Peygamber'e şordılar aleyhi's-selâm “Rûzigâr-ı 'ömrüñde saña ne nesne hõş geldi?” Ayıttı kim: “Ol sâ‘at kim babam ayağum bağlamış idi. Bıçağı boğazuma dayayup çalarken Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ hicâp perdesin ortadan götürdi.” Ayıttı kim: “Söyle ne isterseñ benden iste.” didi. ‘Ömrümde baña andan hõş nesne gelmedi...”(64a/ 7-8-9-10-11-12) vb.

2.6.7. Hz. Yûsuf

Metnimizde bahsedilen iki başkahramandan biridir. Hz. Yûsuf'un babası, Hz. Yakûp'tur. Hz. Yakûp'un babası, Hz. İshâk'tır. Hz. İshâk'ın babası ise Hz. İbrâhim'dir. “Hz. İbrahim ne Yahudi ne de Nasrani'dir.”⁶⁴ Hz. Yakûp'un on iki evladı bulunmaktadır. Hz. Yûsuf, bunlardan biri ve babasının gözbebeğidir. Hz. Yûsuf'un soyu hakkında Kur‘ân-ı Kerîm'de geniş bilgiler mevcuttur (Polater, 2007:11). “*Vetteba‘tu millete âbâi ibrahîme ve ishâka ve ya‘kûbe, mâ kâne lenâ en nuşrike billâhi min şey‘in, zâlike min fadlillâhi aleynâ ve alân nâsi ve lâkinne ekseren nâsi lâ yeşkurûn.*”⁶⁵

⁶³ Kur‘ân-ı Kerîm, En‘âm, 6/86. “İsmail’i, Elyasa’ı, Yûnus’u ve Lût’u da doğru yola erdirmiştik. Her birini âlemlere üstün kılmıştık.”

⁶⁴ Bk. Kur‘ân-ı Kerîm, Al-i İmran, 3/67.

⁶⁵ Kur‘ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/38. “Atalarım İbrahim, İshak ve Yakup’un dinine uydum. Bizim, Allah’a herhangi bir şeyi ortak koşmamız (söz konusu) olamaz. Bu, bize ve insanlara Allah’ın bir lütfudur, fakat insanların çoğu şükretmezler.”

Metnimizde Hz. Yûsuf'tan şu şekilde bahsedilmektedir:

“Kıssalaruñ yigregi **Yûsuf Peygamber** kıssasıdur ‘aleyhi's-selâm. Bu delil ile kıssalaruñ yigregidir...” (20b/ 1-2) vb.

“...**Yûsuf Peygamber**'e ‘aleyhi's-selâm sordılar. “Rûzigâr-ı ‘ömrüñde saña ne nesne hoş geldi.” Ayıttı kim: “Ol üç gün kim karañı kıyu dibinde olurken her gün Cebrâ’îl gelirdi. Bir çanağ cennetten süt getirürdi. ...” (64a/ 12-13-14-15) vb.

2.6.8. Hz. Nûh

Hz. Nûh, Kur’ân-ı Kerîm’de geçen ve “ülü'l-azm” olarak nitelendirilen beş büyük peygamberden biridir. (Kayacan, 2015:21). Metnimizde, kendisinden Nûh tufanı hadisesi ile bahsedilmiştir “İnnâ erselnâ nûhan ilâ kavmihi en enzir kavmeke min kabli en ye’tiyehum azâbun elîm.”⁶⁶

Metnimizde Hz. Nûh'tan şu şekilde bahsedilmektedir:

*Kâh **Nûh için** cihânı garğ ider tûfân ile
Kâh İbrâhim için odı gül u reyhân ider*

(4b/6) vb.

2.6.9. Hz. Yûnus

Hz. Yûnus, edebî eserlerde denize atılması, denizde bir balık tarafından yutulması, balığın karnından çıkarılması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. “Feltekamehul hûtu ve huve mulîm.”⁶⁷

Metnimizde Hz. Yûnus'tan şu şekilde bahsedilmektedir:

Kâh ⁶⁸ korkudur oğlaniken

*Kâh balık karnın deñizde **Yûnus'a** zindân ider*

(4b/7) vb.

⁶⁶ Kur’ân-ı Kerîm, Nûh, 71/1. “Şüphesiz biz Nûh’u, kavmine, “Kendilerine elem dolu bir azap gelmeden önce kavmini uyar” diye peygamber olarak gönderdik.”

⁶⁷ Kur’ân-ı Kerîm, Sâffât, 37/142. “Böylece, Yûnus kendini kınayıp dururken balık onu yuttu.”

⁶⁸ Metinde okunaksızdır.

2.6.10. Hz. Hûd

Kur'ân-ı Kerîm'de kavim, millet ve ümmet-i vesata kavramları yer almaktadır. İlk ümmet kavramı, Hz. Âdem'den Hz. Nûh'a kadar olan süreci kapsamaktadır. Kavimler dönemi ise Hz. Nûh ile başlamış, Hz. Hûd, Hz. Sâlih, Mezopotamya ve Mısır kavimleriyle daha da genişlemiş ve farklı kabileler oluşturmuşlardır. “*Ve ilâ âdin ehâhum hûdâ(hûden), kâle yâ kavmi'budullâhe mâ lekum min ilâhin gayruhu, in entum illâ mufterûn(mufterûne).*”⁶⁹

Metnimizde Hz. Hûd'dan şu şekilde bahsedilmektedir:

“...**Hûd Peygamber'e** ‘aleyhi's-selâm imân getürmüş idi ve adına Yehûdâ dirler idi. Ol Yehûdâ Şîd Peygamber kitâbın okumuş idi ve Yûsuf'uñ cemâlin dâsitânın ve qarındâşları cevrin işitmiş...” (89a/ 9-10-11) vb.

2.6.11. Hz. İshâk

Hz. İshâk, İbrâhîm Halîlullâh'ın iki oğlundan biridir. Hz. Yakûp'un babasıdır. İshâk'ın gözleri görmemektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de 16 âyette adı geçmektedir (Yiğit, 2014:296). Metnimizde, ayetler vasıtasıyla Hz. Yûsuf'un İshâk soyundan geldiğine değinilmiştir. “*Em kuntum şuhedâe iz hadara ya 'kûbe'l-mevtu, iz kâle li benîhi mâ ta 'budûne min ba 'dî, kâlû na 'budu ilâheke ve ilâhe âbâike ibrahîme ve ismâile ve ishâka ilâhen vâhiden ve nahnu lehu muslimûn.*”⁷⁰

Metnimizde Hz. İshâk 'tan şu şekilde bahsedilmektedir:

“*Pes Ya 'kûp 'aleyhi's-selâm Yûsuf'uñ yanına vardı. Ayıttı: “İy babanuñ cânı ve kara 'uyûnı babañ şuhufta okumuştur kim **İshâk** neslinden bir kimesne cemâlde Âdem Peygamber'e beñzeye ve hüsnî Nûh'a beñzeye ve zeyrekliği Muhammed Muştafâ'ya beñzeye ve hîlmi İbrâhîm Halîl'e beñzeye...”*”(84a/ 1-2-3-4) vb.

⁶⁹ Kur'ân-ı Kerîm, Hûd, 11/50. “Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u gönderdik. Hûd, şöyle dedi: “Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. O'ndan başka sizin hiçbir ilâhımız yoktur. Siz, sadece iftira ediyorsunuz”

⁷⁰ Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/133. “Yoksa siz Yakup'un, ölüm döşeginde iken çocuklarına, “Benden sonra kime ibadet edeceksiniz?” dediği, onların da, “Senin ilâhına ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilâhı olan tek bir ilâha ibadet edeceğiz; bizler O'na boyun eğmiş müslümanlarız.” dedikleri zaman orada hazır mı bulunuyordunuz”

BÖLÜM III

3. YAZIM ÖZELLİKLERİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

3.1. ÜNLÜLERİN YAZIMI

Metinde “e” sesi, ön seste “elif” ve “elif y” ile iç seste “elif” ve “güzel he” ile son seste “elif” ve “güzel he” ile gösterilmiştir.

3.1.1. “e” Harfinin Yazımı

Ön Seste “Elif” Harfi ile Yazılanlar

eceli (108b/15), egnine (149b/7), eşegi (200b/14), etegine (5b/3), etmek (145b/3), erenler (149a/10) vb.

“Elif y” ile Yazılanlar

eyledi (139a/3) vb.

İç Seste “Elif” Harfi ile Yazılanlar

öldürmeyelüm (75a/12) vb.

Ünlüsü Yazılmayanlar

yedi (81b/10), beslediler (56a/7), geçti (65a/11), kesüp (99b/15), yetmiş (155b/2), yüregi (174b/15) vb.

“Güzel He” Harfi ile Yazılanlar

göreler (38b/13) vb.

Son Seste “Elif” Harfi ile Yazılanlar

kesmege (80a/3), yürimege (87b/5), öldürmege (90b/7), görmege (105b/15), kendözüge (40b/14) vb.

“Güzel He” Harfi ile Yazılanlar

rengine (80b/7), peygambere (84a/3), tene (42b/7), yemege (79a/1), üzre (109a/14), bize (129a/12), göre (131a/11), vire (164a), yire (169b/1) vb.

3.1.2. “a” Harfinin Yazımı

Metinde “a” sesi, ön seste “medli elif” ile iç seste “elif” ile son seste “elif” ve “güzel he” ile gösterilmiştir.

Ön Seste “Medli Elif” Harfi ile Yazılanlar

ayittılar (11a/7), acı (27b/6), altun (67b/15), ahiri (75a/1), aldı (87a/1), akçe (184b/4), anı (205a/5), ayruk (17a/9), az (38a/13), avucunu (65a/1), aşağı (15b/10), adlu (152b/3) vb.

İç Seste “Elif” Harfi ile Yazılanlar

vardur (10b/6), zeval (111a/1), vasıtasuz (64a/6), arkadaşları (89a/1), hicrân (92a/7), şırât (96a/15) vb.

Ünlüsü Yazılmayanlar

Taîrı (96a/7) vb.

Son Seste “Elif” Harfi ile Yazılanlar

güya (129b/15), dünyâ (150b/2) vb.

“Güzel He” Harfi ile Yazılanlar

bunlara (12b/9), taşra (174b/7), arasında (197b/14), olma (108b/13), uğurda (116b/7), belâya (118b/11) vb.

3.1.3. “i” Harfinin Yazımı

Metinde “i” sesi, ön seste “elif” ile son seste “y” ile gösterilmiştir.

Ön Seste “Elif” Harfi ile Yazılanlar

itmiş (97b), idüp (99a/3), istersin (103a/7), istese (173b/6), işlemediler (153a/2) vb.

Ünlüsü Yazılanlar

bigi (205a/8), virmişlerdür (54a/6) vb.

Ünlüsü Yazılmayanlar

giden (65b/3), titremek (79a/12), yigit (136a/7) vb.

Son Seste “y” Harfi ile Yazılanlar

beri (143b/11), gördi (145a/8), didi (146a/4), işitti (136a/5), bizi (68a/13), itti (120a/15), sögdi (136a/1) vb.

3.1.4. . “ı” Harfinin Yazımı

Metinde “ı” sesi, ön seste “elif” ile son seste “y” ile gösterilmiştir.

Ön Seste “Elif” Harfi ile Yazılanlar

ırmağından (131b/13), ısmarlamış (135a/5) vb.

Ünlüsü Yazılanlar

olısar (138a/3), yarın (142b/12), yıl (149b/3), kılan (159b/1) vb.

“ı” Harfinin Yazılmayan Şekilleri

çağırdı (148b/14), çıkarup (148b/14), kılmaklığa (187b/13), haykırdı (53b/7)vb.

Son Seste “y” Harfi ile Yazılanlar

ulaştırdı (53b/14), oldı (55b/3), toğurdı (56a/6), ayıttı (56b/13), buyırdı (59b/1), bıraktı (61b/12), qarındâşları (62a/3), kızları (64b/6), belâları (69b/5), oğulları (77a/4), kılları (80b/1) vb.

3.1.5. “ö” Harfinin Yazımı

Metinde “ö” sesi, ön seste “elif vav” ile iç seste “vav” ile gösterilmiştir.

Ön Seste “Elif Vav” Harfi ile Yazılanlar

öpüp (185b/7), ötüri (42b/3), ögrene (65b/3), ögretseñüz (66b/11), örttüikleri (67b/5) vb.

İç seste “Vav” Harfi ile Yazılanlar

böyledür (94a/10), gökçek (118b/1), gördi (122a/14), gözlerüñüz (160b/4) vb.

Ünlüsü Yazılmayanlar

dönmiş (199b/15), dört (200b/5) vb.

3.1.6. “o” Harfinin Yazımı

Metinde “ö” sesi, ön seste “elif vav” ile iç seste ve son seste “vav” ile yazılmıştır.

Ön Seste “Elif vav” Harfi ile Yazılanlar

odına (181a/1), olara (119b/9), ola(119b/1), olan(120a/4), onı(129b/9), on(132a/13) vb.

İç Seste “Vav” Harfi ile Yazılanlar

boyun (144a/14), tut (144a/14), kulumı (195b/12), tokundum (110/1), yol (111a/5), görelüm (110b/13) vb.

Son Seste “Vav” Harfi ile Yazılanlar

ayaıklı (139a/1), kanlı (189a/8), ulu (192b/2), ayağı (192), korku (78b/11), kıyu (88b/2), cerâhatlü (89b/12) vb.

3.1.7. “u” Harfinin Yazımı

Metinde “ü” sesi, ön seste “elif vav” ile iç seste ve son seste “vav” ile yazılmıştır.

Ön Seste “Elif Vav” Harfi ile Yazılanlar

Uçtı (157a/2), uçurmak (87b/12), uyandı (90b/14), uykusından (90b/14), ulu (109b/10). urmaқта (67b/8) vb.

İç Seste “Vav” Harfi ile Yazılanlar

kırt (116a/4), oğulları (117b/7), satun (183a/8), kılp (183a/13), benüm (185a/14) vb.

Son Seste “Vav” Harfi ile Yazılanlar

ayaıklı (12b/6), kapu (33a/15), yatsu (116b/5) vb.

3.1.8. “ü” Harfinin Yazımı

Metinde “ü” sesi, ön seste “elif vav” ile iç seste ve son seste “vav” ile gösterilmiştir.

Ön Seste “Elif Vav” Harfi ile Yazımı

üçüncü (121b/5), üşendürmek (49b/4) vb.

İç Seste “Vav” Harfi ile Yazımı

bölük (107b/7), eyledük (55a/14), sürdi (65a/2), görüdü (8a/1) vb.

Ünlüsü Yazılmayan Şekilleri

düşti (205/12) vb.

Son Seste “Vav” Harfi ile Yazımı

türlü (179a), yüzlü (185b/5) vb.

3.2.ÜNSÜZLERİN YAZIMI

3.2.1. “b ve p” Harflerinin Yazımı

Ön Seste “b” Harfi ile Yazılanlar

barmağından (166b/15), bıçağlaşalar (132b/14), biş (158a/12), bolaykim (153b/13), boyayup (173a/12) vb.

Ön Seste “p” Harfi ile Yazılanlar

peşimân (89a/3), pes (184b/15), pervâz (185a/1), pîr (185b/6), peygamberidür (185b/10), palâs (146a/8) vb.

İç Seste “p” Harfi ile Yazılanlar

yapışuP (144b/1), kıopardı (78a/1), ipini (111a/1), tapanlar (81a/11), yaprağınuñ (29b/12), yapduğınuñ (12b/2), yapışmak (38a/8), kıapusına (141b/12), arpa (149b/4), kıopardı (78a/1) vb.

Son Seste “b” Harfi ile Yazılanlar

heb (93a/10) vb.

3.2.2. . “c ve ç” Harflerinin Yazımı

Ön Seste “ç” Harfi ile Yazılanlar

çıkasın (115b/9), çağırdılar (62a/2), çıkdum (141b/8), çağrışalar (101a/1), çekeler (142b/14), çekevüz (174a/11), çok (122a/12), çürük (142b/13), çünkü (200a/3), çıkageldi (199a/2), çözerken (160b/2) vb.

İç Seste “ç” Harfi ile Yazılanlar

şıçrayup (149b/10), açaydı (170b/1), açup (9a/3), saçardı (140b), yapıştı (201a/1), hakkı(y)içün (197a/15)vb.

3.2.3. “t” Harfinin Yazımı

tağlana (141a/5), taşlardur (194b/7), tayanma (108b/11), toğrı (116a/10), tırdı (137a/8), tıttup (141b/9)vb.

3.2.4. “s” Harfinin Yazımı

Metinde “s” ünsüzü yerine daha çok “sad” harfi kullanılmaktadır.“Sin” harfi ile yazılan birçok örnek bulunmaktadır.

“Sin” Harfi ile Yazılanlar

sizi (51b/12), silâh (66b/2), söz (140b), seni (143b/11), söğdi (73a/3), sünnet (96b/2), sükkün (164b/4)vb.

“Sad” Harfi ile Yazılanlar

sıdk (142b/4), şanmañuz (204a/10), şaklayıvirgil (9a/1), şöhet (10a/3), saçlaruñ (43a/6), şabâh (43a/7), şanasın (46b/13)vb.

3.2.5. “ñ” Harfinin Yazımı

Metinde “ñ” harfinin korunduğu görülmektedir. Birçok kelimedede “ñ” harfinin kullanıldığı görülmektedir:

göñüllere (165a/11), cennetüñ (165b/7), beñzer (165b/8), kılduñ (166a/3), iderseñ (166a/14), öñinden (166b/2), kızuñı (166b/7), vüzerânuñ (166b/9), pâdişâhuñ (166b/14), deñzine (169a/13), göñlek (83b/12), öñin (123b/2), anuñ (124b/5), saña (125a/5), baña (125a/8), şöñra (126a/2), aña (126b/11), yeñisinden (129b/8), Tañrıdan (131a/14), şöñ (131a/15), biñ (133b/2), tañladı (139a/4), yaña (144b/7)vb.

3.3. HEMZELİ YAZIM

cemî‘ (44b/14), Te‘âlâdan (79b/8), ‘âlemi (79b/4), ‘azâb (130a/11), zâyî‘ (146a/2), la‘l (162b)vb.

3.4. ŞEDDELİ YAZIM

elleri (18a/15), bellüdür (25a/11), elli (35b/15)vb.

3.5.BİTİŞİK KELİMELELER

Metinde “ki” ve “kim” ekleri birçok örnekte bitişik halde görülmektedir.

“Ki” ile yazılan kelimeler:

Ol ki (80b/10), ben ki (120b/5), kaçan ki (123b/4), yarınki (124a/7), ayıttı ki (36b/9) vb.

“degin” kelimesinin yazımı:

Gelinceye degin (65b/15), âhşâma degin (85b/1), eyleyinceye degin (169a/5) vb.

“dek” kelimesinin yazımı:

Uruncaya dek (101a/15), niceye dek (142a/10), mertebeye dek (17a/8), gidinceye dek (52a/13), olıncaya dek (56a/3) vb.

“içün” kelimesinin yazımı:

Anuñ için (59a/8), olduğı(y)-içün (61b/5), hakkı(y)-içün (64b/9), kılduğı(y)-içün (64b/10) vb.

“ile” kelimesinin yazımı:

dîzâr ile (9a/6) vb.

BÖLÜM IV

4. DİL BİLGİSİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

4.1.ÜNLÜLER

4.1.1.Ünlü Uyumu

4.1.1.1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Metnimizde geçen Türkçe ek ve köklerde, kalınlık-incelik uyumu Türkçenin her tarihi devrinde olduğu gibi sağlamdır.

eliyle (88b/8), üzerinde (149b/9), gayrıyla (180b/12), itmek için (65b/6), eylemegiçün (106a/8), nesneyimiş (36a/14) vb.

Türkiye Türkçesi devrinde kalınlık-incelik uyumuna uymayan -ki aitlik eki Eski Anadolu Türkçesi devrinde uyuma uygun olarak kullanılmıştır. Metnimizde de -ki, -kı şekli -gı şekline dönmüştür:

karnuñda-**gı** (186b/4) vb.

Metnimizde -ki ekinin maķâmdaki(106b/15), aradaki(101a/11) vb. gibi örneklerde uyum dışında kaldığı görülmektedir.

Metnimizde -(i)ken zarf-fiil ekinin de birkaç yerde uyum dışında kaldığı görülmektedir:

çalarken (64a/10).

Aynı zamanda zarf-fiil eki olan -(i)ken eki Türkiye Türkçesi devrinde olduğu gibi tek şekilde karşımıza çıkmaktadır:

eyler-iken (154b/14) vb.

Emir eki olan -gil, -gil Eski Türkçe devrinde olduğu şekilde uyuma uymaktadır. Metinde 2. tekil şahısta örneklerini görmemiz mümkündür:

virgil (77a/10), dilegil (86a/10) vb.

4.1.1.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Düzlük-yuvarlaklık uyumu, ünlülerin yuvarlak-yuvarlak, düz-düz şeklinde gelmesi ile meydana gelmektedir. Sonraki hece kendinden önceki hecenin ünlüsüne uymak durumundadır (Akar, 2018: 106).

Metnimizde yuvarlak vokal teşekkül ettirecek durum bulunmadığı halde yuvarlak vokal taşıyan kelimelerin olduğu görülmektedir:

gözüme karşı (106a/5), karşı çıktı (173a/5), kendüñe (192a/6) vb.

Eski Türkçe döneminde kelime sonunda -ğ ve -g bulunduran kelimeler, bu dönemde ğ -g düşmesiyle kendinden önceki vokali yuvarlaklaştırmıştır. Metnimizde şu örnekleri görmekteyiz:

kapu (183a/2) < kapığ, kapusın (100a/10), kapusunda (100a/13), kapuña (114b/2), kapusına (141b/12), kapusı (164a/10),

4.1.2. Ünlü Düşmesi

Bu dönemde kelime başında ünlü düşmesi olayı az görülmektedir (Ahanov, 2021: 257). Metnimizde de görüldüğü üzere vurgusuz orta hece ünlüsünün düşmesi bu dönemde daha sık görülmektedir:

göñülüm>göñlüm (78b/5)

ağızından > ağızından(177b/4)

burun > burnı (192a/15)

oğulunun >oğlunun (199b/12)

egininde >egninde (34b/11) vb.

Ünlü düşmesi olayı iki ünlünün bir araya gelerek tek ünlü haline gelmesi şekliyle de gerçekleşmektedir:

şu ol > şol (9a/7)

ne içün > niçün (13a/6) vb.

4.1.3. Ünlü Değişmeleri

4.1.3.1. i/e durumu

Metnin harekeli nesih şeklinde kaleme alınmış olması, dil çalışması aşamasında kolaylık sağlamaktadır. Kelimelerin ilk hecesindeki ünlü seslerin “e” veya “i” olduğu metindeki işaretlerden anlaşılmaktadır.

Ünlü değişmelerinde i/e hususunda Eski Anadolu Türkçesi daha çok “i” tarafında görülmektedir. “i” sesinin bugün halk dilinde çoğunlukla kapalı e, İstanbul ağzı ve yazı dilinde ise açık e olarak telâffuz edildiği görülmektedir. Bazı kelimelerde Eski Türkçe devrinde “e” olan sesler “i” sesini karşılamaktadır. (Özkan, 2017: 100). Metnimizde de dönemin özelliklerinden kaynaklı müellifin hareke seçiminden “i” sesinin tercih edildiği görülmektedir:

yirsin (17a/14), gice (26b/11), ittiler (35b/2) vb.

4.1.3.2. ü/i değişimi

Eski Türkçede görülen yuvarlaklaşmalarda “ü” harfi ile yazılan bazı kelimeler “i” şeklinde ortaya çıkmaktadır (Ergin, 2009: 81).

berü > beri (25a/12)vb.

Eski Anadolu Türkçesi devrindeki bazı kelimelerdeki yuvarlaklaşmanın sebebi bilinmemektedir (Öztürk, 2017: 46).

altun (40a/15)vb.

kendü (41a/11)vb.

girü (85b/6)vb.

4.1.3.3. ı/u değişimi

yağmurdan > yağmırdan (3a)vb.

kapusına > kapısına(183a/2)vb.

4.1.3.4. e/ö değişmesi

Nadir görülen ses olaylarından biridir.

Bu eyle > böyle (84b/vb).

Şu eyle > şöyle (105b/10/vb).

4.1.4. Hece Kaynaşması

kendü + özi > kendözi (171b/vb).

ne + içün > niçün (123b/12/vb).

bu eyle > böyle (106a/11/vb).

4.2. ÜNSÜZLER

4.2.1. Ünsüz Değişmeleri

4.2.1. 1. k>h değişmesi

k>h değişmesi kelime içinde, kelime ve hecenin sonunda görülmektedir. Kelime içinde görülen k>h değişimine ise daha çok Eski Anadolu Türkçesinde rastlanır. Genellikle Azeri sahasında yaygınlık kazanmıştır (Ergin, 2009: 89).

taķı > daķı (12a/7/vb).

4.2.1.2. k/g değişmesi

Eski Anadolu Türkçesinin belirgin özelliklerinden biri de tonsuz ünlülerin tonlu ünlülere dönüşmesi olayıdır. Arap alfabesindeki “kef” harfinin “k” ve “g” seslerini karşılması veya bu sesleri ayrı ayrı gösteren başka bir işaret bulunmaması bu seslerin tespiti durumunu zorlaştırmaktadır (Eminoğlu, 2008: 109).

geçmeyince (16b/2), gönüllerin (72a/1), güldüği (28a/5), gice (34a/2/vb).

4.2.1.3. d>y değişmesi

Eski Anadolu Türkçesinde d>y değişikliğine sık rastlanılmamaktadır. Bunun yanı sıra edgü>eyü değişiminde olduğu “eyü” kelimesi ile sıkça karşılaşıması dolayısıyla anımsamakta fayda bulunmaktadır (Aksan, 2009:53).

edgü > eyü (34b/10).

4.2.1.4. b>v değişmesi

Eski Anadolu Türkçesinde b >v değişmesi nadiren görölmektedir. Metnimizde görölen örneklerden bazıları Şu Şekildedir:

bar >var (127a/5) vb.

eb >ev (12b/2) vb.

4.2.2. Ünsüz Düşmesi

Seslerin birbirleri ile kurmuş oldukları ilişki neticesinde bir ünsüzün düştüğü görölr. Bu ses olayına konsonant düşmesi veya ünsüz düşmesi denilmektedir (Gölsevin, Boz, 2010: 46).

Kelime içinde ünsüz düşmesi

edgü > eyü (44a/9) vb.

Kelime sonunda ünsüz düşmesi

türlüg > türlü (79b/4) vb.

BÖLÜM V

5. ŞEKİL HUSUSİYETLERİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

5.1. İSİM

5.1.1. Çokluk Ekleri

Eski Türkçeden itibaren çokluk ekleri -lar, -ler şeklindedir. Çokluk ekleri iyelik eki, hâl eki ve ilgi ekinden önce kullanılmaktadır (Öztürk, 2017: 62).

ķullaruñı (9a/1), ‘aşık^{laruñ} (9a/4),kâfir^{ler} (66b/8), göz^{lerinden} (102b), yolları (6b/3), beg^{ler} (21b/13), ferişte^{hler} (47b/5) vb.

Metinde Arapça ve Farsça kelimelerde çokluk kategorisini üstünde bulunduran kelimelere de sıkça rastlanmaktadır (Gülsevin, 1997: 8).

mürselîn (peygamberler) (7b/2)

envâr (nurlar) (32b/12) vb.

5.1.2. İyelik Ekleri

İyelik ekleri isimlere ve kavramlara eklenerek sahiplik anlamı katarlar. En eski Türkçe devrinden günümüze kadar kullanılan iyelik ekleri aynıdır (Demir, Yılmaz, 2012: 208).

Teklik 1. Şahıs Eki: -m, -(u)m, -(ü)m

ķorķum (84a/7), düş^{üm}(34b/10), göz^{üm}(40a/7) vb.

Teklik 2. Şahıs Eki: -(u)ñ, -(ü)ñ

Söz^{üñ} (109b/11), yüz^{üñ} (91a/3) vb.

Teklik 3. Şahıs Eki: -ı, -i, -sı, -si

ķullaruñ hâli (112b/1) vb.

Çokluk 1. Şahıs Eki: -(ı,u)muz, -(i,ü)müz

atamız (176b/9), hâl^{umuz}(113a/7), ümîz^{ümüz} (141a/14) vb.

Çokluk 3. Şahıs Eki: -ları, -leri

du‘â^{ları} (107a/2), budak^{ları} (29b/11) vb.

5.1.3. Hâl Ekleri

5.1.3.1. İlgi Hâli Eki (Genitif Hâli)

İlgi hâli eki ünsüzle biten kelimelere “-ın, -in, -un, -ün”; ünlü ve tonlu ünsüzlerle biten kelimelere -nın, -nin, -nun, -nün “ şeklinde gelmektedir (Öztürk, 2017: 63).

anası**nuñ** maķberesi (152b/10), Yûsuf**uñ** qarındâşları (104b/6), ciĥân**uñ** güneşi (20b/4), ayakları**nuñ** barmaķları (195b/3-4), kişin**üñ** hâli (83a/15), kıy**unuñ** yarusı(110b/14), şeytân**uñ** iġvâsı (16a/2) vb.

5.1.3.2. Yükleme Hâli Eki (Akkuzatif Hâli)

Akkuzatif hâli ismin geçişli fiillerin doğrudan doğruya tesiri altında olduğunu ifade eden şeklidir (Ergin, 2009: 216). Eski Türkçe’de bu ek “+(I)G” durum ekinden “g” sesinin düşmesi ile karşımıza çıkmaktadır. Daima düzdür. Ünlü ile biten kelimelere +(y)I; ünsüzle biten kelimelere –I gelmektedir:

Yûsuf**ı** (75a/11), dünyâ**yı** (143a/1), ĥalk**ı** (17a/12), anları (35b/7), beni (93b/8), anı(99a/13) vb.

5.1.3.3. Yönelme Hâli Eki (Datif Hâli)

Yönelme hâli eki fiilin gidiş yönünü gösteren ve yaklaştığını ifade eden ektir. Bunun yanı sıra yaklaşma, sebep verme, kuvvetlendirme, bildirme gibi çeşitli fonksiyonları da bulunmaktadır (Ergin, 2009: 234).

başına (103b/7), duzaġına(98b/2), babasına (104b/2), içmege (30a/5), ayaġına (30b/14), başa (204a/10), göge (112a/4), size (138b/6), anlara (202b/11) vb.

Yönelme hâli ekinin bulunma görevinde kullanıldığı durumlar görülmektedir:

Dünki sözüñe turursañ Yûsufı bugün bizümle bile қоşup göndergil (79a/10) vb.

5.1.3.4. Bulunma Hâli Eki (Lokatif Hâli)

Eski Anadolu Türkçesinde bulunma hâli eki karşımıza -da, -de şeklinde çıkmaktadır. Daima tonlu ünsüzle başlar. Devamlılık, tarz, şekil, vasıta, gaye, aitlik gibi fonksiyonları bulunmaktadır (Bilgegil, 2009: 172).

tâġ**da** (35b/1), cehennem**de** (120a/1), katın**da** (130a/11), yerde (61a/11), bunda (82b/10), biz**de** (77a/3) vb.

5.1.3.5. Uzaklaşma Hâli Eki (Ablatif Hâli)

Eski Anadolu Türkçesinde bulunma hâli eki karşımıza -dan, -den şeklinde çıkmaktadır. Bu ek tonsuz ünsüzle biten bir kelimeye geldiği zaman ünsüz uyumunu bozduğu görülmektedir (Öztürk, 2017: 66).

âlemden (137b/3), baştan (83b/11), ağaçtan (189b/1), ırmağından (131b/13), buluttan (137a/12), andan (195a/4)vb.

5.1.3.6. Eşitlik Hâli Eki (Ekvatif Hâli)

Cümlede fiilin nasıl yapıldığını ifade eden eşitlik hâli ekinin, zaman içerisinde türetme eki özelliği kazandığı görülmektedir. Karşılaştırma esasına dayanmaktadır. Eşitlik hâli sonuna geldiği isme eşitlik anlamı katar.(Korkmaz, 2009: 324).

bunca (140a/2) vb.

Yûsuf ağırlığınca bahâya virgil (181a/14) vb.

Yûsufı eyüce saklayasız (84b/6) vb.

Yanınca gelen kula ayıttı (145b/7) vb.

5.1.3.7. Vasıta Hâli Eki (Ensturmental Hâli)

Vasıta hâli eki ile fiilin ne ile, nasıl ve ne zaman yapıldığını anlatır. İsmi fiile bir vasıta olduğu ifade edilmektedir. Türkçenin asıl vasıta hâli ekinin “+n” Eski Türkçe, Orta Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi döneminde aktif olarak kullanılırken Osmanlı Türkçesi devrine gelindiğinde kullanımdan düştüğü görülmektedir (İpek, 2008: 66).

1. (i)n

görmegin (176b/12) vb.

şol vaktin kim namâza (195a/9) vb.

2. -ıla, -ile

anuñla (81a/7), benümle (62b/4), birle (158b/8), açlıgıla vb.

5.1.3.8. Yön Gösterme Hâli Eki (Direktif)

Yön gösterme hâli eki +rA, +(A)rU şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Yer zarfı olarak da kullanılmaktadır (Erdem, 2012: 629).

içre (98a), içerü (166a/3), ilerü (179b), yukaru (142a/9), soñra (59b/4), taşra (146b/9)vb.

5.1.4. İsimden İsim Yapan Ekler

Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan isim yapma ekleri ile günümüz Türkçesinde kullanılan isim yapma ekleri benzerlik göstermektedir. İsim kök ve gövdelerinden isim yapmak maksadı ile kullanılmaktadır (Banguoğlu, 2015: 169). Metnin isimden isim yapan ekler bakımından zenginlik göstermektedir.

+ (a)cuğ eki:

oğlancuğtur (75a/14) vb.

+Ar; +şAr eki:

birer (130a/2), ikişer (190b/1) vb.

+cAk eki:

tezcek (137b/8) vb.

+Cı eki:

kapucı (27b/5) vb.

+cUGaz eki:

kızcugaz (85a/1) vb.

+egü eki:

biregü (73a/1)

+ dAş eki:

karındaş (15b/9), yoldaşı (6a) vb.

+ dUz eki:

gündüz (34a/2) vb.

+ InI eki:

altıncı (41b/2) vb.

+ mİş eki:

altmış (73b/13) vb.

+ sUz eki:

dilsüz (126b/14) vb.

5.1.5. Fiilden İsim Yapan Ekler

Fiil kök ve gövdelerinden isim yapmak maksadı ile kullanılmaktadır. Fiil köklerine, isimden yapılmış fiil gövdelerine, fiilden yapılmış fiil gövdelerine eklenerek oluşmaktadır (Deny, 1941: 475). Metnin fiilden isim yapan ekler bakımından da çeşitlilik gösterdiği görülmektedir:

+A eki:

göre (65b/7) vb.

+(y)IcI, -ucı eki:

yaradıcıyam (56b/14), tutucıyam (21a/12) vb.

-(A)K eki:

döşekte (108b/4) vb.

-(U)k/-(Ü)k eki:

büyük (125b/4), ayruğ (142a/11) vb.

-üm eki:

ölüm (151a) vb.

-mur eki:

yağmurdan (3a) vb.

-(a)z eki:

boğazına (30b/6) vb.

-U eki:

korğumuz (53a/6) vb.

5.2. SIFAT

Sıfatlar, yan cümlede yüklem görevi üstlenebilen vasıflandırıcı kelimelerdir. Sıfatlar bir kelime veya kelime grubu biçiminde olabilir (Bilgegil, 2009:193).

5.2.1. Niteleme Sıfatları

Niteleme sıfatları, sıfatların niteleme görevini yerine getiren sıfat grubudur (Deny, 2012:222).

kıymetli nesnelere (181b/6), **büyük** düşmân (125b/4), **ince** bellü (140a/11), **karañu** yerleri (140a/10), **helâl** akçe (131a/13), **harâm** nesnelere (131a/3), (130b/8), **yâvûz** işten (133a/8)vb.

5.2.2. Sıfatlarda Pekiştirme:

toptolu kapısına degin (183a/2) vb.

Sıfatların tekrar edilmesi yoluyla pekiştirme:

türlü türlü mu‘cizâtların (203b/3) vb.

5.2.3. Sıfatlarda Küçültme:

Sıfatlarda küçültme nitelemeyi düşük ve hafif derecede ifade etmektedir (Banguoğlu, 2015:349).

hayvâncıklar (139a/1), oğlancukları (55a/11) vb.

5.2.4. Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları işaret sıfatları, soru sıfatları, sayı sıfatları ve belirsizlik sıfatları olmak üzere dört grupta incelenmektedir (Demir ve Yılmaz, 2012:223).

5.2.4.1. İşaret Sıfatları

İşaret sıfatları söz konusu varlıkları, kavramları gösteren sıfatlardır (Akar, 2018:150).

bu oğlanlarıñ (140a/3) vb.

şu dünyâda (130b/11) vb.

ol günden (160b/14) vb.

şol vaktin (166a/9)vb.

işbu sözi (193b/9) vb.

5.2.4.2. Belirsizlik Sıfatları

Belirsizlik sıfatları, isimleri yetersizce belirtmektedir (Banguoğlu, 2015:352).

bunca dînâr (168a/6), **bunca** kumaş (174a/4), **her** gün (205a/8), **biraz** zamân (122b/15), **birkaç** gün (111b/12) vb.

5.2.4.3. Sayı Sıfatları

Sayı sıfatları söz konusu varlıkların sıralarını, sayılarını vb. yönlerini belirtmektedir (Banguoğlu, 2015:353) vb.

5.2.4.3.1. Asıl Sayı Sıfatları

bir kişi (26a/2), **iki** ‘âlem (26b/14), **üç** sûre (36b/5), **dört** kişi (177a/15), **biş** nesne (91a/9), **altı** tabağa (198b/1), **yedi** kapu (55a/6), **sekiz** cennet (166a/5), **toğuz** ay (56a/5), **on** kırt (78b/15) vb.

5.2.4.3.2. Sıra Sayı Sıfatları

birinci gün (210a/3), **ikinci** tabakada (198b/4), **üçüncü** kısım (14b/12), **dördüncü** tabağa (198b/4), **beşinci** tabağa (198b/5), **altıncı** tabağa (81b/1), **yedinci** kapusına (165a/15), **sekizinci** kapusına (165b/5) vb.

5.2.4.3.3. Üleştirme Sayı Sıfatları

ikişer yaşında (190b/1) vb.

5.2.4.4. Soru Sıfatları

Varlıkları soru yoluyla belirtmektedir.

Kangı:

kangı mertebeye dek (17a/8) vb.

Kaç:

Bizi yoktan var iden Allâh'ı **kaç** ad birle okursın.(24a/2) vb.

Ne:

Ne tıyniyyeti var idi (6b/8) vb.

5.3. ZAMİR

Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan zamirler ile günümüz Türkçesinde kullanılan zamirler arasında az da olsa farklılıklar bulunmaktadır (Öztürk, 2017:83).

5.3.1. Kişi Zamirleri

Kişi zamirleri Türkçenin her döneminde neredeyse aynı şekilde karşımıza çıkmaktadır (Akar, 2018:144).

1. Teklik Kişi Zamiri:

Ben ayıttum (36b/4),

Beni açlıgıla añasız (62a/15)vb.

Bende gönül ârâm komadı(171a/2)vb.

Anı **benden** ayırmayasın. (106b/15)vb.

Benüm dergâhumda baña gelecek bunu kabûl kılmazsız (51b/11)vb.

Müslmânlaruñ kâdisı erüm **benümle** oñat dirlik itmez (147b/4)vb.

Billâhi iy qarındâş **baña** bir nesne begâyet müşkil gelür (131a/1)vb.

Bencileyin efendisi ola (148a/7)vb.

2. Teklik Kişi Zamiri:

Sen olara ne kılduñ ki (150a/9)vb.

‘Âlem halkı **senden** ‘ibret alalar (203b/13)vb.

Ol zâlimler **seni** şöyle eylediler? (150a/9)vb.

Bular **senüñ** tenüñde idi (11b/15)vb.

Yoksa **saña** bir ‘azâp kılmuram (203b/13)vb.

3. Teklik Kişi:

Mağabbeti arayış câh **anı** mağrûr kılmıştır (14b/9)vb.

Hiç kimesne olmaya kim **aña** ni‘met yetişmemiş ola (59a/6) vb.

Dâr-ı dünyâda **andan** katı ‘azâp olmaya (52a/9) vb.

1. Çokluk Kişi Zamiri:

Biz saña gönderdük (23a/8)vb.

Hakk Te‘âlâ **bize** ne lütf işledi ve nicesi tena‘‘uma yetiştürdi (129a/12) vb.

Yâ Mâlik **bizde** olan dervîşâne dünyâlık budur ki saña virdük (181b/9)vb.

Dağı ne dilersin **bizden** dile. (142a/4)vb

Bu meyyit **bizüm** bigi bir kişi idi (26a/2)vb.

Yâ baba nicedür kim Yûsufı şahrâya **bizümle** bile göndermezsin. (77a/5)vb.

Hakk Te‘âlâ sizi ve **bizi** müstemi‘ olup dinleyen mü‘min karındâşlarını çün cemâlini naşîp kılip erzânî kılvire. (115a/12)vb.

2. Çokluk Kişi Zamiri:

Yâ Resûlallâh **siz** hastalaruñ tabîbisiz(191b/1) vb.

Andan geri **size** ölüm yok (32a/14)vb.

“Ben **sizden** efdalam.” (72b/8)vb.

İy bîcâre kullarum **sizlere** ne oldı kim şöyle titreşüp nevha ve zârî kılırsız?” (79b/9)vb.

Tâ **sizlerden** aña bir vahşet ve zahmet yetişmesün (160b/5)vb.

3. Çokluk Kişi Zamiri:

Bu liyâkat ile ol kapudan **anlar** girür (165a/8)vb.

Ciger kanyıla düzdi **anları** ol (202a/10)vb.

Anlarda tevhîd ve şehâdet sebebin sizdi (97a/13)vb.

Anlaruñ yüzi şuyı hürmetine (9b/9) vb.

5.3.2. İşaret Zamiri

İşaret ifade eden “a, bu, şu, ol, şol” zamirlerinin kullanımı ile günümüz Türkçesindeki kullanımı ile arasında pek fark bulunmamaktadır (Özkan, 2017: 122).

1.Bu

Ziyâmı **budur** ki (133b/8) vb.

Bunda ne var kim bunda nizâ’ idersin (147b/9) vb.

Pes **bundan** ma’lûm oldı kim (194a/5) vb.

2. şunlar/şular:

şunlar ki yalanladılar (16a/8) vb.

Şular kim haķuñ şun‘ına baķtılar

Ol ‘avrete **şunuñ** bigi güzellik hüşn cemâl virdi kim (105b/3)

3. olar:

olar (38a/14) vb.

4. ol

Ol daħı üç kısmıdur. (38b/2) vb.

6. şol

Ben saña **şol** virdüğüñden yek ‘ivâz vireyin.

7. a

Ağladı **anuñ** için cümle felek

5.3.3. Belirsizlik Zamiri

Biri, kimi, bazı, cümlesi gibi belirsizlik ifade eden kelimeler belirsizlik zamiri olarak kullanılmaktadır (Demir ve Yılmaz, 2012:225).

Ol vaktin **biri** şağır olmuştur (111b/5) vb.

Sizlerden **birüñüzüñ** bedeninde cân kalmayıp küllî hep helâk olursız (143a/12) vb.

Mısrî'nüñ mürîdlerinüñ **birisi** Zinnûn ile da'vâ eyledi (148b/9) vb.

Her **birinüñ** üzerinde yazılmış idi (184a/13) vb.

Bular **ķamusı** feriştehler idi. (161b/2) vb.

Cümlesi ittifâķ idüp ayıttılar (69b/10) vb.

Her kimesne bugünkü hikmet diñleye (69a/13).

Birine Beşîr ve birine Büşrâ dirler idi(138b/4) vb.

Biz **cümlemüz** oķ atarduk(117b/3) vb.

Cümlesi kuyı yanına cem' oldılar (143a/8) vb.

Dükeli yanumda hemân yigirmi eski aķçe bulundu(144b/10) vb.

Yarın gelüp **her biri** ellerinde birer dînâr getürsünler (167b/15) vb.

Her birinüñ üzerinde yazılmış idi (184a/13) vb.

Her birine ķarındâşlarınuñ işmarladı kim (62b/6) vb.

Her birisiyle 'ahd u peymân eyledi (87a/9) vb.

Her kimse ki âdem öldürür (108a/14) vb.

Ol âyetler **kimi** emr ve **kimi** nehy içün (20b/8)vb.

Vüzerânuñ **kimisi** ayıttı (166b/9) vb.

Kimine 'avretini tızaķ düzer (97b) vb.

Nicelerüñ başını yardı (153b/2) vb.

5.3.4. Dönüslülük Zamiri

Söz konusu hareketin, öznenin üzerine dönüşünü bildirmektedir (Akar, 2018: 145).

Kendü:

Haqq Te‘âlâ celle ve ‘alâ **kendü** kelâm için kelâmlaruñ yigregidür diyü buyurdı kendü (44a/7) vb.

Kendözi:

Döşeki toprak atmış **kendözine** (101b/9) vb.

Öz:

İmdi sen de bir fikir kııl **özüne** (6a/6) vb.

5.3.5. Soru Zamiri

Soru zamiri olarak kim, ne kullanılmaktadır (Timurtaş, 2012:88).

Kim/kimün:

Sen kimsin ve kimün nesisin?”

5.4. ZARFLAR

Zarflar belirli yönlerden fiilleri niteleyen kelimelerdir (Akar, 2018:153).

5.4.1. Tarz Zarfları

Tarz zarflarının genellikle belirsizlik manasında kullanıldığı görülmektedir (Deny, 2012: 253) vb.

Artuq:

Pes Yûsufuñ qarındâşları ayıttılar: “Nicedür ki Yûsufı babamız bizden **artuq** sever ve bize keşret göziyile baqar (71a/12-13) vb.

Ayruq:

Sen anı **ayruq** görmeyesin ve görimezsın (142a/11) vb.

Belki:

Küçüle diler dilemez elinden alasin. **Belki** vermeyecek (67b/13-14) vb.

Bencileyin:

Qız ayıttı: “Qorqarın aqşâma degin sen dağı **bencileyin** olasin.” (85a/15). (85b/1) vb.

Buncılayın:

Biz dağı **buncılayım** ölüruz dimeyesiz ki ne gülmek bize ağlamak gerektür (26a/2-3) vb.

Bir bir:

İblîs dağı gördüğinden bulara **bir bir** haber virdi (46b/15) vb.

Böyle:

Uşte cânım qarındâş mâl **böyle** olur. (54b/5) vb.

Şunuñ içün kim yâ ilâhi beni **böyle** kılduğı(y)-içün tutup Rûm'uñ yolın tuttu gitti.(64b/10) vb.

Şimdi gör âhi nice toprak olup yaturlar. Ben dağı **böyle** olurın.(113a/6)vb.

lâ cerem:

Pes **lâ-cerem** kabre giricek beğâyet tağassür çekesin. (113a/7)vb.

Gerçek:

Yûsuf ayıttı: “**Gerçek** söylersin. Ol oğlancuğ ben idüm.” didi. (185b/8)vb.

Gerü:

Ėamle ittükten soñra **geri** dönmeye. (67a/12)vb.

Hiç:

Ol kul Yûsufı **hiç** dilemedi.(149b/2)vb.

Şöyle:

Ėaber de **şöyle** gelür kim ol gün kim Yûsuf Mışır'a girdi. (168b/1-2)vb.

5.4.2. Zaman Zarfları

Zaman zarfları fiilleri zaman bakımında nitelemektedir. Eski Anadolu Türkçesinde Türkçe, Arapça, Farsça kelimelerin zaman zarfı olarak kullanıldığı görölmektedir (Akar, 2018: 153).

âhir:

Ayıttı: “**Âhir** bizüm qarındâşumuzdur bunı öldürmeyelüm.” didi (75a/11-12) vb.

Bu kez:

Bu kez mağbûn maħrûm taşra çıktı baķtı gördi (46b/13-14) vb.

Bugün:

Her kişi nefsi nefsi çağırıştuğı vaķtin dervîş ve faķîr olan kimesneler **bugün** dünyâda ğam-nâķ dururlar. (49a/5) vb.

Gâh:

Gâh anı ağladur **gâh** bunı ağladur. (150b/1-2) vb.

Gice:

Şabâh kalkup çalışursın. **Gice** yatup ĥor ĥor uyursın. (26b/11) vb.

Gice gündüz:

Ĥasret ve miĥnet zevâli oldur ki **gice gündüz** Ĥaķķ yolında zaĥmet ve meşakķat çekesin.(186a/9-10) vb.

Hemân:

Hemân sâ‘at turdum. Mescide geldüm gördüm (199a/9) vb.

Hemîşe:

Anlar **hemîşe** Ĥaķķ Te‘âlâ’nuñ dergâhında muķîmlerdür (95b/7) vb.

Henüz:

Eger bilseñ **henüz** ezân okunmadın mescid ĥapusın beklerdüñ. (25b/12) vb.

İmdi:

İmdi gerektür ‘aķluñı bařuña devşürüp şabr eyleyesin. (173b/1) vb.

Nihâyet:

Dünyâsınuñ ĥaddi **nihâyet** yoğ idi. (54b/14) vb.

Ol vaķte:

Ol vaķte deĥin biz şâĥ mı ĥaluruz? (56a/4) vb.

Ol zaman:

“Eger sen Ĥaķķ Te‘âlânuñ gerçek peygamberiyiseñ **ol zamân** kim Nûĥ gemisinde bile olan cemâ‘atten birisini diri eyle. (199b/8) vb.

Pes:

Pes ol sâ‘at kapuya bir sâil geldi.(53a/9) vb.

Soñra:

Şoñra döner aydür ki:“Nâle ve zârî eyleme.” (63a/8) vb.

Şimdi:

Şimdi ‘acaba saña ne nesne sebep olmuştur ki şöyle dirsın. (105b/10) vb.

Şimden giri:

“**Şimden giri** kendüñi Allâh'a ışmarla.” didi. (110a/7) vb.

Yarın:

Yarın kıyâmet güninde muţî‘lere nidâ oluna. (119b/1) vb.

5.4.3. Yer-Yön Zarfları

Yer ve yön zarfları, fiillerin oluş-kılış yerini ve yönünü belirleme görevini üstlenen zarflardır (Korkmaz, 2009:498).

Ardınca:

Ben **ardınca** bakup ğamnâk olam. (106a/5) vb.

Aşğa:

Atından **aşğa** indi. (40a/10)vb.

Berü:

İy mü‘min qarındâş nice şevâp kırk yıldan **berü** kazandığı ‘amelleri yok olup hebâ mensûr olur. (25a/12-13) vb.

Giri:

Bundan yek yoktur ki yârabbî bunuñ evveliñi çirkîn şüretin **giri** vir. (106a/13-14) vb.

İlerü:

Biri dağı yine geldi **ilerü** (179b/3) vb.

Karşu:

“Olam kim gice beni düşünde görüp istiķbâle çıkup **karşu** geldüñüz.” didi. (155b/13) vb.

Taşra:

“Yâ Nûh ne kadar düşmân ise anı gemiden **taşra** çıkarmañ kim ol senüñ eyü gümânuña gelmiştir.” (201a/12) vb.

Üzre:

Ya‘kûp buları ma‘şiyet sebepi **üzre** gördi. (79a/7) vb.

5.4.4.Miktar Zarfları

Miktar zarfları fiilerin oluş ve kılışının miktar ve derecesini belirlemektedir. Çoğu doğrudan doğruya zarf olan kelimelerden oluşmaktadır (Özkan, 2017:124).

Bir kez:

Âh cânım ana bir başuñ kaldurup **bir kez** nazar itseydüñ. (149b/14-15) vb.

Çok:

Kaçan kim kabre gire **çok** ağlayasın (113a/3) vb.

Pek:

Mağbereyi **pek pek** kucakladı. (149b/10) vb.

5.4.5.Soru Zarfları

nice:

Nûh ayıttı: “Yâ Cebrâ’îl dost düşmân ile bir evde **nice** şıgar ve nice olıbilür?” (201a/14) vb.

niye:

Ayıttı: “**Neye** geldüñüz bilürsüz kim ben bugün kimseyile söyleşmezin” (76b/10-11) vb.

niçün:

İy Ya‘kûp eger Yûsuf’ı sevdüñ düşmana **niçün** ışmarladuñ? (84b/11) vb.

5.5. EDATLAR

Edatlar, tek başına anlam ifade etmeyip umumiyetle isimlerden sonra gelerek onlarla başka kelimeler arasında anlam kurmaya yarayan kelimelerdir (Kaçalın, Örgen ve Altun, 2012:98). Türkçede ön ek almamaları ve dolayısıyla sondan eklenmesi ile karşımıza çıkmaktadır (Deny, 2012: 531).

5.5.1. Son Çekim Edatları

berü:

Seni bünyâd idelden **berü** üstâd (163a/2) vb.

bigi:

Zühd **bigi** ve namâz bigi şefkat ve merhamet bigi hayr ve şadaqât bigi mescid ve köpri yapmağ bigi ve niçe bunun bigi ‘ameller cümle evliyâ şöbete bereketindendir. (10a/1-2-3)vb.

birle:

Hakk Te‘âlâ kerim **birle** yarlıgadı yazuğına kefarete kıldı.(158b/8) vb.

degin:

Tâ kıyâmete **degin** seyr ider (198b/13) vb.

dek:

Bâliğ olıncaya **dek** beslediler.(56a/6) vb.

göre:

Ol naşuñ nişânın alur ve mişâlin görür. Aña **göre** taşvîr ider. (10b/8-9) vb.

içre:

Âdem dünyâ **içre** iki yüz yıl ağladı. (158b/5) vb.

içün:

Pes Yûsuf bahâsı **içün** ‘Azîz-i Mışır şol kadar müşki kâfûrı cevâhir la‘l incü altun gümüş yıgmışlar idi(170b/7-8) vb.

qadar:

Zîrâ kıyâmet güninde şol **qadar** ola kim ‘âlimler bir nicesini kendüden gayrılara şefa‘ât eyleye (44b/9-10) vb.

ötrü:

Ya'kûp Peygamber'e belâ vü miñnet hâşıl oldı. Sâil neticesinden **ötrü**yidi.(52b/4) vb.

5.5.2. Bağlama Edatları

çün:

Çün âdem kâlibin gördi. 'Azâzil tamâmet hikmetin sezdi. (46b/8-9) vb.

eger:

Pes iy mü'min **eger** düşinde ni'met görürse Hâkık Te'âlâ'ya şükr kıla. (59a/12-13) vb.

hatta:

İmdi bu hadîsten ma'lûm oldı ki her kişi îmân üzerine mañlûktur. **Hatta** kâfirler dañı fıtratta îmân üzerine mañlûktur. (15b/13-14) vb.

velîkin:

Kız ayıttı: "Hâ şimdi gelürler. Ben dañı bilürin kim gelürler **velîkin** fûrkat uzun olısar." (85a/13-14) vb.

ya'nî:

Pes ol 'azîmallâh kim 'âlemleri 'ademden vücûda getürdi. **Ya'nî** bu kûbbe-i mu'allakı ve zemîn-i mu'tabbakı ve bunlaruñ arasında her nekim var altı günde vücûda getürdi. (3b/10-11-12) vb.

yoñsa:

Hiç bu sözden ve bu hikâyetten nesne añlayayduñ mı **yoñsa** hayvân bigi işidüp ta'lâduñ mı. (12a/6-7) vb.

zîrâ:

Zîrâ insân 'âlem-i şağîrdür ve her ne kim ğayrı insândur yir gerdeni 'âlem-i kebîrdür. (17b/6) vb.

5.5.3. Soru Edatları

hazîne kâdadur (30a/8) vb.

5.5.4. Karşılaştırma-denkleştirme Edatları

Hem.....hem (54b/4), kimi.....kimi (81b/3) vb.

5.5.5. Kuvvetlendirme Edatları

dağı (97a/1), lâ-cerem (118a/14) vb.

5.6. ÜNLEMLER

Ünlemler bir duyguyu, düşünceyi, dileği, isteği tek başına bir kimseye anlatabilmek adına fayda sağlayan kelimelerden oluşmaktadır (Banguoğlu, 2015:396). En sık kullanılan ünlemler duygu ifade edenlerdir. Bazı ünlemler tek başına kullanıldığı halde dahi bir hüküm ifade etmektedir (Tiken, 2004: 113).

âh:

Tekrâr bir dağı okudum. ‘Arap bir kerre **âh** eyledi. (31a/4) vb.

vâh:

Görmez misin Ya‘kûp ‘aleyhi's-selâm oğullarınıñ ısıcağ sözine aldanup Yûsuf'ı olara ısmarladı. Bilelerine koştı. Seksân yıl “**vâh** Yûsuf” diyü feryât kıldı. (112b/6-7-8) vb.

vây:

Vây ol kişiler hâline kim gamz kılcıyyla kişiyi nâ-hağ yere depelemiş ola.(126a/10) vb.

yâ:

Hağğ Te‘âlâ ayde: “**Yâ** kulum benüm gayrı tanuğlarum vardur. (127a/8) vb.

5.7. FİİL

Fiiller, varlık ve kavramlarla ilgili oluş, kılış ve durumları bildirme görevini üstlenmektedirler. Kök ve gövde halinde iken isimlerle ilişkiye girmezler. Eklerle genişletilerek cümle içerisinde farklı şekillerde görülmektedirler (Korkmaz, 2009:527).

5.7.1. Olumsuzluk Eki

Metinde fiil zaman ve kiplerinde olumsuzluk eki -ma, -me ile yapılmaktadır (Banguoğlu, 2015:412).

5.7.2. Bildirme Ekleri ve Cevher Fiili

Cevher fiili Eski Türkçede “er-” şeklindedir. Batı Türkçesine geçerken “r” düşmüş ve sonrasında yaşadığı ses değişimleri neticesinde “i” hali ortaya çıkmıştır (Özkan, 2017:144).

5.7.2.1. Bildirme Ekinin Geniş Zamanlı Kullanımı

Teklik 1. kişi: -am, -em, -ım:

râziyam (149b/6), benem (162a/11), ‘âşıkıyam (174a/7), yaradıcıyam (56b/14), kişiyem (191a/3), neyleyem (25b/9), kimem (136a/6), perverdigâriyam (78b/8), saklayam (90b/8) vb.

Teklik 2. kişi: -sın, -sin

şamûnuñ âhîrisin (114a), kerîm sensin (114b), sen misin (40a/10), şoydansın (170a/15), kişisin (155b/12), cin misin (172a/7) vb.

Teklik 3. kişi: -durur, -dur, -dür

Yoktur **ur** (3a)

mesâbesindedür (9b/7), cemüñdür (11b/2), şeri’attür (13b/15), işârettür (14b/2), ğalıptür (114b/11), nebâtîdür (16b/6), efdaldür (19a/14), yigregidür (20b/2), harflerdendür (23a/3), mekründur (24a/11), farzdur (26b/5), ihsânüñladur (31b/12), müheyyâdur (42a/5) vb.

Çokluk 1. kişi: -uz, -üz

ta‘accübdauz (123a/5) vb.

Çokluk 3. kişi: -lardur, -lerdür

kâfirlerdür (80a/15), münkirlerdür (100a/14), ferîştehlerdür (127a/6), ‘avretlerdür (174b/8), ‘âcîzlerdür (21a/9), münâfıklardur (38b/7), imânlardur (100a/14), ma‘şûmlardur (121a/8), muntazırlardur (204a/15) vb.

Olumsuz Biçimi:

sözi **degüldür** (23a/2), hâli **degüldür** (38a/1), lâzım **degüldür** (95b/3), mâni‘ **degüldür** (95b/14), bahâsı **degüldür** (108b/13) vb.

5.7.2.2. -i mek Fiilinin Görülen Geçmiş Zamanlı Kullanımı

Teklik 1. kişi: -i düm

Oğlân **idüm** (110a/1), ihtiyâr **idüm** (19a/11), degül **idüm** (92a/6) vb.

Teklik 2. kişi: i-dün

bir ul **idũn** (11b/14).

Teklik 3. kişi: -dı, -di

terai **idi** (15b/7), bekâr **idi** (34b/8)vb.

5.7.2.3. –i mek Fiilinin Duyulan Gemiş Zamanlı Kullanımı

Teklik 3. kişi:

urt **imiş** (123a/12), mâyesinden **imiş** (136a/13), hürmetũn var **imiş** (154a/5)vb.

5.7.2.4. –i mek Fiilinin Şart Kipi Kullanımı

Teklik 3. kişi: ise

Var **ise** (48b/1), merdũr **ise** (52b/14).

5.7.3. Fiil ekimi

5.7.3.1. Basit ekimler

5.7.3.1.1. Haber (bildirme) kipleri

5.7.3.1.1.1. Görũlen gemiş zaman eki

Görũlen gemiş zaman eki “-dı, -di, -du, -dũ” ekidir. Görũlen gemiş zaman kip eki 3. şahıslarda dũz ünlũ ile birlikte kullanılmaktadır (Gabain, 1988: 80).

Teklik 1. kişi: **-du+m, -dũ+m (-ma-du+m, -me-dũ+m)**

Yoğur-**dum** (194a/11), dile-**dũm** (198b/15), bil-**medũm** (47a/4), bul-**madum** (47a/3) vb.

Teklik 2. kişi: **-du+ñ, -dũ+ñ (-ma-duñ, -me-dũñ)**

eyle-**dũñ** (52b/8), uğra-**duñ** (54b/8), gör-**medũñ** (78b/9), aņ-**maduñ**(78b/9) vb.

Teklik 3. kişi: **-dı, -di (-ma-dı, -me-di)**

al-**dı** (18a/12), ıl-**madı** (80b/2), eyle-**medi** (106a/5), gör-**ũp durur** (66b/7) vb.

okluk 1. kişi: **-du+k, -dũ+k(-ma-du+k, -me-dũ+k)**

bul-**duğ** (123a/7), di-**dük** (144a/6), bil-**medük** (126b/1), vb.

Çokluk 2. kişi: **-dı+ñuz, -di+ñüz, dü+ñüz, du+ñuz(-ma-du+ñuz, -me-dü+ñüz)**

gel-**düñüz** (155b/13), it-**tüñüz** (53b/9)vb.

Çokluk 3. kişi: **-dı+lar, -di+ler(-ma-dı+lar, -me-di+ler)**

Gel-**diler** (15a/2), şor-**dılar** (63b/12), danış-**tılar** (76a/15), kıl-**madılar** (154b/13), gel-**mediler** (86a/12)vb.

5.7.3.1.1.2. Duyulan geçmiş zaman eki

Öğrenilen geçmiş zaman eki “-mış, -miş, -muş, -müş” ekidir. Öğrenilen geçmiş zaman ekinde yuvarlak ünlü ile kullanımı bulunmamaktadır (Öztürk, 2017: 74). -mışam, -mişem, eklerinin sıkça kullanıldığı görülmektedir.

Teklik 1. kişi: **-mış+am, -miş+em (-me-miş+em)**

ol-**mışam** (171a), yak-**mışamdur** (203b/11), an-**mışam** (203b/12), kıl-**mışam** (204a/11), gör-**memişem** (46b/1), it-**mişemdür** (191a/4)vb.

Teklik 2. kişi: **-mış+sın, -miş+sin**

gel-**mişsin** (199a/14), kıl-**mışsın** (203b/10)vb.

Teklik 3. kişi: **-mış, -miş**

kıl**mış** (80b/10), girm**iş** (92a/9)vb.

Çokluk 1. kişi: **-mış+uz, -miş+üz**

ol-**mışuz** (185a/3), ye-**mişüz** (106a/14)vb.

Çokluk 2. kişi: **-mış+sız, -miş+siz**

it-**mişsiz** (172b/11) vb.

Çokluk 3. kişi: **-mış+lar, -miş+ler**

şiva-**mışlar** (162b), yan-**mışlar** (181a/7)vb.

5.7.3.1.1.3. Geniş zaman eki

Geniş zaman eki “-Ir, -mAz” ekidir. Fiil hareketinin her zaman yapıldığı ifade edilmektedir (Öztürk, 2017: 74).

Teklik 1. kişi: **-r+am, -r+em, -ar+am, -er+em, -ur+am, -ür+em (-mez+em)**

di-rem(12a/1), bil-ürem (23a/1), bil-mezem (155b/5)vb.

Teklik 2. kişi: **-r+sın, -r+sin, -ar+sın, -ur+sın, -ür+sin**

di-rsin (91b/12), söyle-rsin (185b/8), baq-arsın (17b/13),vir-ürsin (31a/14)vb.

Teklik 3. kişi: **-r, -ar, -er, -ur, -ür**

di-r (73a/8), vir-ür (73b/10), bul-ur (204b/8)vb.

Çokluk 1. kişi: **-r+uz, -er+üz, -ur+uz, -ür+üz**

korq-aruz (79a/10), bil-ürüz (74b/15), qal-uruz (28a/12)vb.

Çokluk 2. kişi: **-r+siz, -er+siz, -ur+siz, -ür+siz**

di-rsiz(70b/8), bil-ürsiz (76b/11), id-ersiz(62a/7) vb.

Çokluk 3. kişi: **-r+ler, -er+ler, -ur+lar, -ür+ler**

tut-arlal (78b/11), di-rler (77a/9) vb.

5.7.3.1.1.4. Şimdiki zaman eki

Günümüz Türkçesinde şimdiki zaman eki “-yor, -er, -ur, -ür” ekidir. Eski Anadolu Türkçesinde müstakil bir şimdiki zaman ekinden bahsetmek mümkün değildir. Metnimizde -yorur halini görmemiz mümkündür.

baqayorur (170b/9), göreyorursın (131a/11) vb.

5.7.3.1.1.5. Gelecek zaman eki

Eski Anadolu Türkçesinde gelecek zaman ekini karşılayan pek çok ek bulunmaktadır. En sık kullanılan “(y)IsAr” , “(y)İsEr” ekidir (Akar, 2018:174).

Teklik 2. Kişi: **-isar+sın**

ol-**ısarsın** (143a/3) vb.

Teklik 3. kişi: **-ısar/-ıser, -(y)ıser, -ısar+dur, -ıser+dür (-ma-yısar+dur, -me-yıser)**

ol**ısar**(130b/4), eyle-**yıser** (129a/9), kıl-**ıсарdur**(60a/13), gel-**ıserdür** (112a/13), ol-**mayısar**(138a/4) vb.

Çokluk 1. kişi: **-ısar+uz**

ol-**ıсарuz**(153b/5) vb.

5.7.3.1.1.6. Emir Kipi

Eski Türkçede emir, her şahıs için ayrı ayrı kullanılarak yapılırken Eski Anadolu Türkçesinde birinci ve ikinci şahıslarda dilek/istek, ikinci ve çoğul şahıslarda ise emir görevini yerine getirmektedir (Akar, 2018: 181).

Teklik 2. kişi: **-gıl, -gil**

şalıvir-**gıl** (145b/2), eyle-**gil** (145b/2)vb.

Teklik 3. kişi: **-sun, -sün**

yan-**sun** (166b/13), bil-**sün** (62a/9)vb.

Çokluk 2. kişi: **-uñ, -üñ,**

gel-**üñ** (88a/9) vb.

5.7.3.1.1.7. Şart Kipi

Fiil hareketinin dilek yolu ile tasarlandığı ifade edilmektedir. Şart kipi eki **-sa, -se** ekidir (Timurtaş, 2012: 75).

Teklik 1. kişi: **-sa+m**

İlet-**sem** (180a/10) vb.

Teklik 3. kişi: **-sa, -se**

kıl-**sa** (22a/1) vb.

5.7.3.1.1.8. İstek Kipi

Fiil hareketinin istek yolu ile tasarlandığı ifade edilmektedir. Eski Anadolu Türkçesi devrinde kullanılan ekin sonraki devirlerde görevini şart ve emir ekleri ile karşıladığı görülmektedir (Gülsevin, 1997: 105).

Teklik 1. kişi: **-am, -em, -(y)em**

şor-**am** (49b/4), di-**yem** (185a/15) vb.

Teklik 2. kişi: **-a+sın, -e+sin, -(y)e+sin**

tut-**asın**(186a/10), di-**yesin** (22a/5) vb.

Çokluk 1. kişi: **-a+vuz, -e+vüz**

ol-**avuz** (72b/9), vir-**evüz** (76b/14)vb.

Çokluk 2. kişi: **-a+sız, -e+siz**

ol-**asız** (77a/14), bil-**esiz** (82b/3) vb.

Çokluk 3. kişi: **-a+lar, -e+ler**

tur-**alar** (89a/3), bil-**eler** (97a/12) vb.

5.7.3.1.1.9. Gereklilik Kipi

Fiil hareketinin gerekliliği ifade edilmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde gereklilik kipi olarak kullanılan müstakil bir ek bulunmamaktadır. Şart eki olan /-sa/ gerek ekinin fiile getirilmesi ile kullanıldığı görülmektedir (Taş, 2019: 112).

-mak gerek/ -mek gerek

Teklik 3. kişi:

otur-**mağ gerek** (25b/6) vb.

eyle-**mek gerek** (166b/5) vb.

-sa gerek, -se gerek

Teklik 3. kişi:

uğra-**sa gerek** (69b/8) vb.

gel-**se gerek** (69b/7) vb.

Çokluk 1. kişi:

ver-**sek gerek** (190a/10) vb.

5.7.3.2. Birleşik Çekimler

5.7.3.2.1. Hikâye Birleşik Çekimi

Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Teklik 1. Kişi: **-dum idi**

o**ğudum idi** (31a/2) vb.

Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Teklik 3. Kişi: **-mıştı, -mişti**

it**mişti** (45a/8), şarm**ıştı** (55a/12) vb.

Geniş Zamanın Hikâyesi

Teklik 1. kişi: **-rdüm, -ridüm, -urdum, -mezidüm**

dile-**rdüm** (141b/9), çek-**erdüm** (89b/10), bil-**mezidüm** (110a/1) vb.

Teklik 2. kişi: **-rdüñ, -arduñ,-erdüñ (-mezidüñ)**

bekle-**rdüñ** (25b/12), gez-**erdüñ** (140a/2), kaç-**arduñ** (43a/12),it-**mezidüñ** (43a/10) vb.

Teklik 3. kişi: **-erdi, -ardı,-urdu, -ürdi, -mezdi**

yağ-**ardı** (137a/9), bil-**ürdi** (63b/2), deg-**erdi** (67b/12), kıl-**urdu** (46a/14), düş-**ürdi** (55a/12), di-**mezdi** (96b/5) vb.

Çokluk 1. kişi: **-urduķ**

şan-**urduķ** (47b/6) vb.

Çokluk 3. kişi: **-erleridi, -ürlerdi**

göl-**erler idi** (137a/5), vir-**ürlerdi** (147a/7) vb.

5.7.3.2.2. Rivayet Birleşik Çekimi

5.7.3.2.2.1. Şart

5.7.3.2.2.1.1. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

Teklik 1. kişi: **-dümse, -mezsem**

işledümse (109b/15), kıldumsa (144a/1), esirge-**mezsem** (101a/9)vb.

Teklik 2. kişi: **-düñse**

geç-**düñse** (101a/7) vb.

Teklik 3. kişi: **-dı(y)sa, -di(y)ise**

al-**diyisa** (108a/8), ye-**diyise**(123b/9) vb.

Çokluk 2. kişi: **-düñüzse, -duñuzsa**

bilse-**düñüzse** (151b/6), kıl-**duñuzsa** (144a/4) vb.

Çokluk 3. kişi: **-dılarsa**

bırak-**dılarsa** (161a/6) vb.

5.7.3.2.2.1.1.2. Geniş Zamanın Şartı

Teklik 1. kişi: **-rsem, -ürsem**

iste-**rsem** (107b/3), öl-**ürsem**(110a/3) vb.

Teklik 2. kişi: **-rseñ, -riseñ, -arsañ,-erseñ**

dile-**rseñ** (114a/15), iste-**riseñ** (71b/4), şor-**arsañ** (69b/1), id-**erseñ** (186a/14)vb.

Teklik 3. kişi: **-rse, -arsa**

dile-**rse** (77a/3), çık-**arsa** (85b/6)vb.

Çokluk 1. kişi:-**ersevüz**

düş-**ersevüz** (28a/12) vb.

Çokluk 2. kişi:-**rseñüz, -ürseñüz**

dile-**rseñüz** (138b/6), vir-**ürseñüz** (62b/9) vb.

5.7.4. Fiilimsiler

Fiillere getirilen eklerle oluşturulan fiilleri isim, sıfat ve gerundium şekline dönüştüren kelimelerdir. Fiilimsiler fiillerin hareket ve zaman kavramını devam ettirmesi bakımından ve isimlerin girmiş olduğu çekime girmemeleri bakımından değerlendirilmektedir. Fiilimsiler isim-fiiller, sıfat-fiiller, zarf-fiiller olarak üç grupta değerlendirilmektedir (Timurtaş, 2005: 156). Metin, fiilimsiler yönüyle oldukça zengindir.

5.7.4.1. İsim-Fiiller

Fiillerin cümle içerisinde isim vazifesinde kullanıldığı haldir. Bir başka ifade ile iş ve hareket bildiren fiilerden oluşan isimlerdir (Gabain, 1988: 82). Metinde yer alan isim-fiil ekleri şunlardır:

-mAk / -mEk:

ba**kmak** (42a/13) vb.

uta**nmak** (107b/5) vb.

u**çmak** (108b/2) vb.

ver**mek** (108b/14) vb.

yer**mek** (121b/13) vb.

i**çmek** (133a/6) vb.

-Iş :

ba**kış** (185b/6) vb.

iri**şmek** (198b/15) vb.

-mA:

gir**mege** (201a/7) vb.

5.7.4.2. Sıfat-Fiiller

Sıfat-fiil ekleri nesnelere niteleyen kelimeler oluşturmaktadır. Geçici olarak isim yapma görevinde bulunmalarına karşın zaman içerisinde vücuda getirilen bazı isimlerin kalıcı olduğu görülmektedir (Öztürk, 2017: 76). Metinde yer alan sıfat-fiil ekleri şunlardır:

-duk, -dük

ittügi işe (37b/10), hasta olduđuñ (26a/8)vb.

-mış, -miş

qalmışlara (111a/5) vb.

-an, -en

mü'min olan(82a/6), qadrin bilen (8b/3)vb.

-mez

itmez olur (12b/12)vb.

5.7.4.3. Zarf-Fiiller

Zarf-fiiller fiil kök ve gövdelerine bazı ekler getirmek sureti ile zarf oluşturmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi devrinde -up zarf-fiili çok şekilli bir görünüme sahiptir (Duman ve Yağmur, 2013: 133). Ergin, Eski Anadolu Türkçesinde -up olan ekin -ıp şekillerinin ancak bu dönemin sonlarında ortaya çıktığını söylemektedir. Metinde yer alan zarf-fiil ekleri şunlardır:

-alı, -eli:

gid-eli (126a/5)vb.

-dukça, -dükçe:

ol-dukça (127a/1), yan-dukça (11a/11), añ-dukça (52a/12), art-tukça (54a/10)vb.

-u, -ü, -yu, -yü:

ağla-yu (143a/15), de-yü (167b/4)vb.

-üben:

gör-üben(103a/6) vb.

-madın eki:

ol-madın (12a/8) vb.

-icek

gid-**icek** (87a/11) vb.

-(y)UbAn eki:

qoy-**uban** (6b), bil-**üben** (58a) vb.

-up eki:

öp**üp** (185b/7)vb

BÖLÜM VI

6. METİN

[1b]

“HÂZÂ KİTÂB-I YÛSUF ‘ALEYHİ'S-SELÂM”

(1) Eûzu bi'llâhi mine'ş-şeytâni'r-racîm. Bismi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm. (2) *Elif lâm râ. Tilke âyâtu'l kitâbi'l mübîni.*⁷¹ *İnnâ enzelnâhu Qur'ânen 'arabiyyen le 'allekum ta 'kılûne.*⁷² (3) *Naḥnu naḩuşşu 'aleyke aḩsene'l-kaşaşı bimâ evḩaynâ ileyke hâzâ'l-Qur'âne ve in kunte* (4) *min kablihî le mine'l gâfilîne.*⁷³ *İz kâle Yûsufu li ebîhi yâ ebeti innî raeytu* (5) *eḩade 'aşera kevkeben ve'ş-şemse ve'l-ḩamere raeytuhum lî sâcidîne.*⁷⁴ *Şadaḩallâhu'l-'azîm.* (6) *Ve şadaḩa resûluhu'l-kerîmu'l-muḩtâru ve naḩnu 'alâ mâ kâle rabbunâ ve* (7) *ḩâliḩunâ ve râzîkunâ ve mevlanâ mine'ş-şâhidîn. Subḩâneke lâ- 'ilme lenâ* (8) *illâ mâ 'alemtenâ inneke ente'l- 'alîmu'l-ḩakîmu.*⁷⁵ *Rabbîşrah lî şadrî.*⁷⁶ *Ve yessir lî* (9) *emrî.*⁷⁷ *Vaḩlul 'uḩdeten min lisânî*⁷⁸ *Yefḩahû ḩavlî*⁷⁹ *Rabbî zidnî 'ilmen*⁸⁰ *ve elḩıknî* (10) *bi'ş-şâliḩîn. Teḩaşşantü bi-zî'l-mülki ve'l-melekûti ve a 'şamtü bi-zî'l- 'izzeti*

[2a]

(1) *ve'l-cemâli ve ceberûti ve tevekkeltu 'ale'l-ḩayyi'l-lezî lâ yenâmu ve lâ yemût*⁸¹ (2) *ve lâ yefûtü ebeden dâ'imen bâḩîyen. Sübbûḩün ḩuddûsün Rabbünâ ve Rabbü'l-melâiketi*⁸² (3) *ve'r-rûḩ ve şalli 'alâ seyyidinâ Muḩammedin 'abdihi'l-Muştafâ ve resûlihi'l-müctebâ* (4) *ve*

⁷¹ Kur'an-ı Kerîm, Yûsuf, 12/1. “Elif, Lâ, Râ. Bunlar, apaçık Kitab'ın âyetleridir.”

⁷² Kur'an-ı Kerîm, Yûsuf, 12/2. “Biz onu, akıl erdiresiniz diye Arapça bir Kur'an olarak indirdik.”

⁷³ Kur'an-ı Kerîm, Yûsuf, 12/3. “Sana bu Kur'an'ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Hâlbuki daha önce sen bunlardan habersiz idin.”

⁷⁴ Kur'an-ı Kerîm, Yûsuf, 12/4. “Hani Yûsuf, babasına “Babacığım! Gerçekten ben (rüyada) on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana boyun eğiyorlardı” demişti.”

⁷⁵ Kur'an-ı Kerîm, Bakara, 2/32. “Melekler, “Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin” dediler.”

⁷⁶ Kur'an-ı Kerîm, Tâhâ, 20/25. “Mûsâ, dedi ki: “Rabbim! Gönlüme ferahlık ver.”

⁷⁷ Kur'an-ı Kerîm, Tâhâ, 20/26. “İşimi bana kolaylaştır.”

⁷⁸ Kur'an-ı Kerîm, Tâhâ, 20/27. “Ve dilimden düğümü (pelteklîği) çöz.”

⁷⁹ Kur'an-ı Kerîm, Tâhâ, 20/28. “Sözlerimi idrak etsinler.”

⁸⁰ Kur'an-ı Kerîm, Tâhâ, 20/114. “Gerçek hükümdar olan Allah yücedir. Sana vahyedilmesi tamamlanmadan önce Kur'an'ı okumakta acele etme. “Rabbim! İlmimi arttır” de.”

⁸¹ Tahassün Duası

⁸² Metinde “melâiketü” şeklinde kısmı alınmıştır.

emînihi'l muqtedâ bedri'd-dücâ nûri'l hüdâ şâhibi “Kâbe kavseyni ev ednâ”⁸³ (5) resûlü's-şakaleyni ve nebiyyi'l-harameyni ve imâmi'l-kıbleteyni ve ceddü's-sıbteyni (6) ve şefi'i men fi'd-dareyni resûlen mekkiyen medeniyyen hâşimiyyen kureysiyyen kerûbiyyen (7) rûhâniyyen rahmâniyyen nebiyyen ümmiyyen taqiyyen naqiyyen kevkeben düriyyen şemsen muğiyyen (8) kameran bedriyyen ‘âlimen tevekkeliyyen deyyinen hicâziyyen nûren nûrâniyyen şafiyyen sahiyyen (9) beşîren nezîren Aħmeden Muħammeden Hâmiden Maħmûden Habîben Maħbûben Şâhidin Meşhûden (10) Sirâcen Münîren Hâlişen Muħlişen şallallâhu ‘aleyhi ve ‘alâ âlihi ve aşhâbihi ve (11) ezvâcihi ve zürriyyetihi hulefâ'i'r-râşidîn huşuşen ‘ale's-şeyhi's-şefik (12) kâbîli'r-refik katîli'l-zındîke'l-mülakķabı bi'l-'atîki'l-imâmı ‘ale'l-taħķiki (13) emîri'l-mü'minîn Ebî Bekr es-Şiddîk Rağıyâllâhu ‘anhu şümme's-selâmü mine'l-meliki'l-vehhâbı (14) ‘ale'l emîri'l-evvâbı zeyne'l-aşhâbı mücâvirü'l-mescidi (15) ve'l-mihrâbı'n-nâtîkı bi's-şıdķı ve's-şevâbı emîri'l-mü'minîn ‘Ömer b. Hattâb

[2b]

(1) Rağıyâllâhu ‘anhu şümme's-selâmü mine'l-meliki'l-mennânı ‘ale'l-emîri'l-emani'l-münezzehi Anı'l kufri (2) ve't-ıuğyâni habîbi'r-raħmani ‘aduvvi's-şeytâni sirâci ehli'l-cinâni şâhibi'l-hayâ'i (3) ve'l-'imânı emîri'l-mü'minîn ‘Oşmân b. ‘Affân Rağıyâllâhu ‘anhu şümme's-selâmü mine'l-meliki'l-veliyyi (4) ‘ale'l-emîri'l-vaşiyyi şâhibi'l-'adudi'l-kaviyyi⁸⁴ ĳalı'i'l-bâbi'l-Hayberiyyi zevci Fâtımatü'z-zehrâ (5) kâmili vârişi'l-Muħammediyyi b. ‘ümmi'n-nebiyyi emîrü'l-mü'minîn ‘aliyyi'r-rağıyyi'l-vefiyyi's-sahiyyi (6) Rağıyâllâhu ‘anhu şümme's-selâmü ‘ale'l-imâmeyni'l-hümameyni's-sa'ideyni (7) 'ş-şehîdeyni'l-mazlûmeyni'l-maqtûleyni'l-ħasîbeyni'n-nesîbeyni bi'l-ķazâ'i (8) râğıyeyni ve bi'l-belâi's-şâbireyni Ebî Muħammed el-Ĥasan ve Ebî ‘Abdullâh el-Hüseyn (9) Rağıyâllâhu ‘anhu şümme's-selâmü ‘alâ ‘ammeyhi'l-mükerremeyni's-şucâ'ayni'l-muazzameyn (10) i'l-muħteremeyni Ĥamzate ve'l-'Abbâşi⁸⁵ ve ‘alâ-temâmî'l-aşereti ve ‘alâ cemî'i'l-muhâcirîn ve'l-enşâr (11) ve't-tabi'îne'l-âhyâri'l-ebrârı rıdvânullâhı Te'âlâ ‘aleyhim ecma'în **Nazm**

(12)

Biħamdi'llâhi'r-raħmâni'r-raħîm

Ve bismi'llâhi zi'l-menni'l-kerîm

⁸³ Kur'ân-ı Kerîm, Necm, 53/9. “Peygambere olan mesafesi iki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu.”

⁸⁴ Metinde “şâhibi'l-'adudi'l-kaviyyi” şeklinde kısmı alınmıştır.

⁸⁵ Metinde “Ĥamzatü ve'l-'Abbâşa” şeklinde kısmı alınmıştır.

(13)

Ya'nî hamdullâh kim raḥmândur

Hem raḥîm u mün'im u mennândur

(14)

Yırde gökte ḥükm anuñ fermân anuñ

Cân u tende lütf anuñdur ḳahr anuñ

(15)

Kendü zâtında durur ana vücûd

Pes aña lâyıḳ durur iḥsân u cûd

[3a]

(1)

Yoḳ durur aña müdebbir yâ vezîr

Ol durur sulṭânı ekber bî-naẓîr

(2)

Baḳamaz gözler anuñ envârına

Yâ kim irişür anuñ esrârına

(3)

Şad hezâran işbunuñ bigi cihân

Yâredür ol şâh-ı cem'-i 'âşıkân

(4)

Sivri singekten düzedür zülfiḳâr

Hem örümcegi ider ol perdedâr

(5)

Balı arudan götürür ol kadîr

Hem gönül kurdına düzdürür harîr

(6)

Müşki kandan u kamıştan şekkeri

Dürri yağmurdan kândan gevheri

(7) **Neşir** Pes hezâran hezâr şükr ve minnet. Ol bir u bar cebbâra. Ol görici gözedici (8) settâra. Ol bilici yarlıgacı gaffâra kim bu göze görünen ‘âlemleri ol görünmez (9) ‘âlemden bir nişâne gösterdi: “*Küntü kenzen mahfiyyen.*”⁸⁶ Ya‘nî bilgü bilenlere ol (10) gayb anbârlarından birkaç dane gösterdi. Tâ firâset issileri fikret ideler. (11) Bileler kim ‘âlem-i şuğrâyı ol ‘âlem-i kübrâdan bir âşiyâne gösterdi ve illâ anuñ (12) kemâl-i kudretini bî-zevâl mülketini ‘âlem-i gayb u ‘âlem-i şehâdetini kim (13) taşavvur idebilür. Yâ kimüñ ‘aklı anı şerh eyler. Yâ ol cânsuz cânın (14) kim cânlandurur. Ana rahminde harekâta gelür. Hayyu kayyûm izni birle hayy olur (15) hayâta gelür. Ol cânüñ cisminde nice türlü âletler ve hâletler ne yirden

[3b]

(1) cem‘ olur dirler kim ol cânlar câmid iken harekâta gelür dirler. Yine (2) tefrika idicek kancer u kîder hiç bu sırta kimse fikr irürmedi. Kimsenüñ (3) ‘aklı bu fikre irmedi.

Nazm

Gel iy fikr idici fikr ile aña

Ki baña bendeki ben diyici kim

Benüm benlügümi bunda unıdup

Saña meşgûl olup sen diyici kim

⁸⁶ Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, CII, s. 173. [Ben (gizli) bir hazineydim]

Senüñ senden habâruñ yok ki kimsin

Ki câna cân tene ten diyici kim

Biz övez kim hevâ yüzinde uçar

Nedendür aşlı ne neden diyici kim

Kaçan bir zerreden ‘âciz kalıcağ

Pes anı yaradandan diyici kim

Neşir Çün ol şâni‘uñ şun‘iden bir (9) zerrenüñ kemâlin yâ bir za‘îfçe övezüñ kümâhi hâlini bilmeñe mecmû‘a ‘ukûl ‘âciz (10) hayrândur. Firâset issileri bu sırruñ sırrında sergerdândur. Pes ol ‘azîmallâh kim (11) ‘âlemleri ‘ademden vücûda getürdi. Ya‘nî bu kubbeyi mu‘allağ ve zemîn-i muṭabbağ (12) ve bunlaruñ arasında her ne kim var altı günde vücûda getürdi. Nitekim (13) Kelâm-ı Kadîm‘inde buyurur: “*İnna ḥalâkna’s-semavâti ve’l-arḍa ve mâ beynehumâ* (14) *fî sitteti eyyâmin*”⁸⁷ ve çendîn hezâr şem‘i meş‘ale ile gökleri bezedi. Nitekim (15) Furkân-ı ‘azîminde buyurur: “*Ve zeyyennâhâ li’n nâzırîne*”⁸⁸ ve kendü vaḥdâniyyetine

89

[4a]

(1) delîl kıldı. Nitekim kelâm-ı mecîdinde buyurur: “*Evelem yanzurû fî melekûti’s-semâvâti* (2) *ve’l-arḍi*.”⁹⁰ Yâ ol kerîm pâdişâh kim toprağtan âdemi yarattı. (3) Cân virdi. Kemâle yitürdi. Gökleri âdem için direksüz seyvân kıldı (4) ve yirleri bişâṭ kıldı ve şuları ḥayâtlarına sebep kıldı ve ‘ademden (5) getürüp bunca eşyâyı var kıldı. Kimin insân kimin

⁸⁷ Kur’ân-ı Kerîm, Furkân, 25/59. “Gökleri ve yeryüzünü ve ikisi arasındakileri altı gün içinde (altı evrede) yaratan, sonra da Arş’a kurulan Rahmân’dır. Sen bunu haberdar olana sor!” Ayetin tamamı “*Ellezi ḥalâka’s-semâvâti ve’l-arḍa ve mâ beynehumâ fî sitteti eyyâmin summestevâ ‘alâ’l-arşir rahmânu fes’el bihi ḥabîren*” iken metne ayetin “*İnna ḥalâkna’s-semavâti ve’l-arḍa ve mâ beynehumâ fî sitteti eyyâmin*” kısmı alınmıştır..

⁸⁸ Kur’ân-ı Kerîm, Hicr, 15/16. “Andolsun, biz gökte burçlar yaptık ve onu, bakanlar için süsledik.” Ayetin tamamı “*Ve lekad ce’alnâ fî’s-semâ’i burûcen ve zeyyennâhâ li’n-nâzırîne*” iken metne ayetin “*Ve zeyyennâhâ li’n-nâzırîne*” kısmı alınmıştır.

⁸⁹ Der-kenâr: delîl

⁹⁰ Kur’ân-ı Kerîm, A’râf, 7/185. “Onlar göklerdeki ve yerdeki sınırsız hükümler ve nizam, Allah’ın yarattığı her şeye, ecellerinin yaklaşmış olabileceğine hiç bakmadılar mı? Peki, bundan sonra artık hangi söze inanacaklar?” Ayetin tamamı “*Evelem yanzurû fî melekûti’s-semavâti ve’l-arḍi ve mâ ḥalakallâhu min şey’in ve en ‘asâ en yekûne kadıkterebe eceluhum, fe-bi- eyyi hadîsin ba’dehu yu’minüne*” iken metne ayetin “*Evelem yanzurû fî melekûti’s-semavâti ve’l-arḍi*” kısmı alınmıştır.

hayvan kıldı. (6) Kimin h r kimin ‘az z kıldı ve cem ’ ma l k t arasında  demi mükerrem (7) ve mu‘azzez kıldı. Nitekim kel m-ı ‘az minde buyurur: “*Ve le ad kerremn .*”⁹¹ Ben   deme (8) k h m  k l lez z ve me  rib ki  id -yı bedend r k h iktis b-ı ma‘ rif ve iktib s-ı (9) ‘ul m ile ki  id -yı r hdan merz k ve ma f z kıldı. Nitekim Fur an-ı Kad m’inde (10) buyurur: “*Ve razakn hum mine’t-tayyib ti*”⁹² ve nutk ve intis b k met ve hüsn Ő ret (11) ve istihr c Ő n yi‘ ve istin t ‘ul m-ı z ver ile müzeyyen kıldı. Nitekim buyurur: (12) “*Ve le ad  alakn ’l ins ne fi a seni takv min*”⁹³ ve bu nev’ arasında enbiy ’-i (13) ‘iz mı ve rus l-i kir mı ‘aleyhimü’Ő-Őal t  ve’s-sel m s ir efr d beşer üzerine (14) mufa d la kıldı ve enbiy ’ı dağı biri biri üzerine mufa d la kıldı. Nitekim (15) Kel m-ı Ker m’inde buyurur: “*Ve le ad fa d aln  ba‘da’n-nebiyy ne ‘al  ba‘d n*”

[4b]

(1) M like’l-mülk oldurur nice isterse ider

Na m

(2)

M like’l mülk oldurur pes l cerem ten c n ider

Yedi kat gökleri yaradup  alkına seyv n ider

(3)

K h buyurur göz yeline ba ları t r c ider

G list nlar güler iken girü a ı giry n ider

⁹¹ Kur’ n-ı Ker m,  sr , 17/70. “Andolsun, biz insanoğlunu Ő refli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz Ő ylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın bir o undan üstün kıldık.” Ayetin tamamı “*Ve le ad kerremn  ben   deme ve  ameln hum fi’l-berri ve’l-ba ri ve razakn hum mine’t-tayyib ti ve fa d aln hum ‘al  kes rin mimmen  alakn  taf ilen*” iken metne ayetin “*Ve le ad kerremn *” kısmı alınmıştır.

⁹² Kur’ n-ı Ker m,  sr , 17/70. “Andolsun, biz insanoğlunu Ő refli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz Ő ylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın bir o undan üstün kıldık.” Ayetin tamamı “*Ve le ad kerremn  ben   deme ve  ameln hum fi’l-berri ve’l-ba ri ve razakn hum mine’t-tayyib ti ve fa d aln hum ‘al  kes rin mimmen  alakn  taf ilen*” iken metne ayetin “*Ve razakn hum mine’t-tayyib ti*” kısmı alınmıştır.

⁹³ Kur’ n-ı Ker m, T n, 95/4. “Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık.” Ayetin tamamı “*Le ad  alakn ’l-ins ne fi a seni takv min*” iken metne ayetin “*Ve le ad  alakn ’l-ins ne fi a seni takv min*” kısmı alınmıştır.

(4)

Gökleri yılduzlar ile bezeyüp yir halkı çün

Her birin şem' çerâğ u meş'ale vü tâbân ider

(5)

Kâh sa'âdet tâcını âdem başına geydürür

Kâh şeytânun naşîbin la'net hizlân ider

(6)

Kâh Nûh için cihânı garğ ider tûfân ile

Kâh İbrâhim için odı gül u reyhân ider

(7)

Kâh ⁹⁴ korğudur oğlan iken

Kâh balık karın deñizde Yûnus'a zindân ider

(8)

Kâh Zekeriyâ'yı iki biçtürdi düşmânlarına

Kâh 'aşâsın halk içinde Mûsâ'nuñ su'bân ider

(9)

Mısır tahtında ulu sulţân ider kâh Yûsufı

Kâh Ya'kûp'ı anuñ kayğusuyıla hayrân ider

(10)

Kâh birin tahta oturur fâriğ olmuş guşşadan

Kâh birin ehl-i 'iyâl emrinde sergerdân ider

⁹⁴ Metinde okunaksızdır.

(11)

Bunları maḥlûk idemez likin ol ḥâlîk ider

Bunı deyyâr idemez illâ ki ol deyyân ider

(12) Neşir Pes bir kişi ‘aқılla ol ‘âlî dergâhı ol yüce sübhânı ol ‘azîm sulṭânı (13) ol pâdişâhlar pâdişâhı Ḥaққ Te‘âlâ Ḥazretini celle celâlühü ve ‘amme nevâlühü ve ‘azzame şânühü (14) ve vesea‘ gufrâna nice bilsün anuñ niteligini. Nice añlasun.

Naẓm

15

Fenânuñ vehmi vü fikrinedür kim

Beḳâyı fikret ile bilmek ister

95

[5a]

(1)

Çün ol ‘illet degül zihî ‘alîl kim

Dürişür ‘illet ile bilmek ister

(2)

Zihî münkir kişi kim yaradanı

Bu ḳamu keşret ile bilmek ister

(3)

Çürük endîşe düşürmiş öñine

Ḥekîmi ḥikmet ile bilmek ister

(4)

Daḫı kendöziñi bilmez ki kimdür

Ḥaққı bu ḥikmet ile bilmek ister

⁹⁵ Der-kenâr: çün

(5) **Neşir** Pes maşlahat oldur kim zelîllik ve haķîrlik birle miskînlik ve faķîrlik (6) birle tazarru' kılalum. Yalvaralum. Dağı aydelüm: “Yâ ilâhunâ ve seyyidinâ ve mevlanâ. (7) Eger cemî' maḥlûkâtuñ ‘aklı [anķâ]⁹⁶ şıfatın örinürlerse senüñ ‘azametüñ (8) ucına ve ķurbuñ kaçâsına pervâz idemez. Eger mecmû‘ayı ‘ulûm zâhir ve bâtın (9) ma‘lûm olursa dağı müşkilât mümkinât ḥall olup mefhûm olursa (10) şıfatun saḥıfesinden bir ḥarf idemez. Çünki ‘ukûl ve nüfûs anuñ ma‘rifet (11) şahrâsında sergerdân ve ecsâm ve cevâhir anuñ idâd fezâsında ḥayrân ki (12) “Mâ ‘arefnâke haķķa ma‘rifetike.” Ya‘nî bilgü bilenler bilmekte böyle ‘âciz ve sergerdân (13) dururlar ve ķulluķ kılanlar şöyle ve vâlih ḥayrân dururlar ki “Mâ ‘abednâke (14) haķķa ‘ibâdetike.” İy Bârî Ḥudâya senüñ ‘afv ‘aṭañ ḥürmeti haķķı için. İy (15) raḥîm kibriyâlıguñ ‘izzeti haķķı için. İy vâhid-i ‘azîm ol seyyid-i kevneyn Resûl üs-şakaleyn

[5b]

(1) nebiyyü'l-ḥameyn Muḥammed Muştafâ'nuñ muḥabbeti üzerine şâbit eyle. (2) Bu yazuķlı ķulları anuñ şefâ‘atine erzânî kılgıl. Zîrâ bir avuç topraķtan (3) yaratılmış ķomaz. Eger i‘tikâd birle al son söz anuñ mübârek etegine (4) irişübülürüz. Ol ķulâvuzladığı işe girişübülürüz. Ol gösterdüğü (5) yolda ṭurişübülürüz ancak

Naẓm

(6)

İy kendüden ḥabersüz diñle sözüñ

Saña ne bildürürler seheyn bil

(7)

Saña deyyân ‘ilmin bil dimezler

Saña dîn bil didiler ⁹⁷bil

⁹⁶ Metinde “unaķâ” şeklinde kısmı alınmıştır.

⁹⁷ Metinde okunaksızdır.

(8)

Henûz yolda yürürsin anı menzil

Velî yollarda yoluñ râstın bil

(9)

Resûle çün yakın olduñ iy ‘âıl

Yaradan Tañrı'ya seni yakın bil

(10) **Neşir** ve medh-i Resûl zihî efal mevcûdât zihî ‘âdil zihî ‘âıl zihî (11) ‘âmil zihî kâmil. Ol yoldan azmışları yola getürici. Ol yire düşmüşleri (12) yirden getürici. Ol yol görmez gözsüzleri yola yidici. Ol aşıldarı (13) maksûda iledici. Ol arañulıta alan cânlarıñ nûrı ol cemî‘ yaratılmışlarıñ (14) mecbûri mahbûbı mağfûrı. **Nam**

(15)

Muammed'dür Muammed'dür Muammed

ulâvuzuñ yoluñda delilüñ

98

[6a]

(1)

alil'e od ne iün hürmet itti

Zîrâ ol idi yoldaşı alil'üñ

(2)

abîbidür aña müştâ olanuñ

abîbidür amu naşîr ‘alîñüñ

(3)

Şefî'idür amu yazulılarıñ

Ümizidür ümîzsizüñ zelîlüñ

⁹⁸ Der-kenâr: alîle

(4)

Aña bakmaz ki cürm itti yâ tâ'ât

Elin tutar keşîrûñ hem alilûñ

(5) **Nev' diger**

akat al-ı 'âlemdür Muammed

Nola ger nesl-i âdemdür Muammed

(7)

akat gözgüsi anuñ yüzidür

Kilîdi ism-i a'zamdur Muammed

(8)

Ol esrâruñ ki bilmez kimse vaşfin

Müdâm ol sırra maremdür Muammed

(9)

Yaratılmış iün zerre ol güneştür

amusı atre-i dürrimdür Muammed

(10)

Benî âdemde 'ilm ehli bilür kim

Mu'azzedür mükerremdür Muammed

(11)

Nazar kim aña asrettür melâ'ik

Müdâm ol nûra hem-demdür Muammed

(12)

Ledûn ‘ilmi ki gelmez lisâna

Hızırca yüz biñ ‘âlemdür Muḥammed

(13)

Ebed Yecûd Mecûcı fesâd

Ezelden sedd-i muḥkemdür Muḥammed

(14)

Ne ḥaṭṭ kim levḥa yazıldı ḳalemnden

Aña âgâz ḥâtemdür Muḥammed

(15)

Egerçe âdem oldı âb-ı kilden

Velî rûḥ-ı mücessemdür Muḥammed

[6b]

(1)

İşiticek adın virûñ şalavât

Zîrâ kim faḥr-i ‘âlemdür Muḥammed

(2) Alâhümme şalli ‘alâ seyyidinâ Muḥammedin abdike ve resûlike'n-nebiyyi'l-‘ümmiyyi ve ‘alâ âlihî ve şahbihî ve sellim⁹⁹ (3) Hıṣûsa evvel yarî ol cemî‘ yolları arayan dîn yolın ḥaḳ ṭoğruluk (4) birle yola varan ol ‘âşık râstın. Ol eşdaḳu'l-muşaddıḳîn. Ol şeyḫ-i (5) şüyûḫü'l-ḥaḳıḳîn. Ol baḥr-i i‘tikâd. Ol ma‘den-i yakîn ‘Abdullâh b. ‘Osmân (6) ‘Atıḳ-ı b. Ebî Ḳuḥâfe. Ya‘nî emîrû'l-mü‘minîn Ebî Bekr es-Şiddıḳ Raḍıyâllâhu ‘anhu

⁹⁹ Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

(7) **Medh**

(8)

Ne tıyniyyeti var idi yana toprağıdı ‘acep

Kim eylük tohım anuñ toprağına saçtı Resûl

(9)

Dîn ekti illâ ne bitti yirine biñ dane

Çü şıdķ ekti yine yüz biñ anca biçti Resûl

(10)

Ne sevgülü kul idi ol Resûl muhtâr

Ki Hakk Resûline râz açtı aña açtı Resûl

(11)

Kaçan ki kâfir elinden mağâraya kaçtı

Kaşındâşını koyuben anuñ ile kaçtı Resûl

(12) **Neşir** Andan soñra ol evvel yarınuñ ikincisi. Ol şıdķ ve ‘adl ve inşâf (13) eyesi. Ol dîn yolunuñ ve şerî’at yolunuñ kılıcı. Dîn hükmini evvel atasına (14) oğlına kılıcı. Hayrı şerden bâtlı haktan fark idici. Râ’î gibi Resûlüñ (15) ümmetin güdici. Ol müşîrû'l-beşîr. Ol vezîrû'n-nezîr. Ol menba‘i'l-hayrât

100

[7a]

(1) emîrû'l-mü'minîn. Ol güzîn aşhâb ‘Ömer b. el-Hattâb Rağıyâllâhu ‘anhu

Nażm

(2)

Kaçan bâtlı haķķı bildi fârûķ

Kaşmadı toğrı yolu elden ayruķ

¹⁰⁰ Der-kenâr: emîr

(3)

Kaçan kim doğru dîn yolın işitti

Koyuben bâtıl işi hakkı tuttu

(4)

Anı aldamadı tez viri telbîs

Anuñ için gölgesinden kaçtı İblîs

(5)

Dağı istedi ve buldı ve hakkı

Velîkin ol bulıcağ bildi Hakk

(6)

Hakkı bilmek ‘Ömer'den öğreneler

Hakkı Hakk bildürür nedür dîndâr

(7) **Neşir** Dağı ol iki servere yâr olan Resûl birle dâz dâr olan edep (8) ma‘deni hayâ menba‘ı. Ol emîn şefîk refîk Resûlüñ muşâhibi hemdemi nübüvvet (9) hareminüñ mahremi merhûm maqtûl mazlûm câmi‘ü'l-**Qur’ân** hâfızü'l-lisân emîrü'l-mü‘minîn (10) ‘Osmân b. ‘Affân Rağıyâllâhu ‘anhu **Medh**

(11)

Sırr idi ki Süleymân'a beñzedi ‘Osmân

Ki düzdi tañtana düzgün haşmet-i sultân

(12)

‘Ömer bu düzgünü kılmadın iy ulu şiddik

Bu resme âyîn-i devlet emâret-i erkân

(13)

Ol iki dîn ulusu şöyle kıldılar düzgün

Kim ola bâtını ma‘mûr zâhiri vîrân

(14)

Üçünci geldi ve zâhir eyledi ma‘mûr

Kim ola soñra gelenlerüñ işleri âsân

(15)

Hûş itti maşlahat eyledi görklü iş

Ki şer‘ şâbit sultân gerek ola ulu cân

[7b]

(1) **Neşir** Dördünci halîfede şûret ve ma‘nâ hâsıl oldu. Zîrâ şûreti (2) ma‘nâ birle vâşıl oldu. Andan haqîkî maqşûda muttasıl oldu. Ol kâşif-i (3) künûz-ı şerî‘at. Ol hâtifi rumûz. Ol ‘arif-i rükûd ma‘rifet. Ol kim bu kimdügin (4) kimse bilmedi bilenler bildüğinden soñra istedi bulmadı. Ol seyfullâhi'l-müslimûn. (5) Ol İbn-i ‘Ammi'r-Resûl mazhare'l-‘acâib muğrıķı'l-ketâ'ibi emîrû'l-mü'minîn (6) ‘Alî b. Ebî Tâlib'in kerremallâhu vechehu **Medh**

(7)

Çanı ol bir fetâ virsün haber kim

Mürüvvet yâ fütüvvet bulmuş ola

(8)

‘Alî'nüñ himmetinden añlayan er

Sehâvet yâ şecâ‘at bulmuş ola

(9)

‘Alî'den zerrece bir sırr tıyanlar

Vilâyet hem kerâmet bulmuş ola

(10)

‘Alî cânın ‘iyâlin terk kıldı
Nişe niçün ne hikmet bulmuş ola

(11)

‘Alî'nün ‘izzetini bilmeyenler
Cihânda şanma ‘izzet bulmuş ola

(12) **Nesir** Ol iki sâdât ve eli ulusu hûd Resûl elinün kimdür ulusu (13) Sibteyni's-seyyideyni's-senedeyni seyyidi sırrı'l-mürselîne silâleleri. Ol nübüvvet (14) gülistânmuñ lâleleri. Ol vilâyet sırrımuñ piyâleleri Ebî Muhammed el-Hasan (15) ve Ebî Abdullâh el-Hüseyn Rağıyâllâhu ‘anhümâ **Medh**

101

[8a]

(1)

Ol ikiden ‘acâipler göründi
Velî aydimezem ne dürür ol sırr

(2)

İkisi dağı cânın terk kıldı
Velî bilmedüm neydi taqdîr

(3)

‘Acep ne ululuğa irdi bunlar
Ki ittiler bu ululuğı tâ hayr

(4)

Ulu güç gördiler ol iki server
Ulu yük çekti ulu cihângîr

¹⁰¹ Der-kenâr: ol

(5)

İlâhî ol iki ma'sûm imâma

Bağışla ne kim oldu bizde taqşîr

(6) **Nesir** Yine nübüvvet hânedânından iki sultân görüldi. İllâ ol birisi (7) 'azîm pehlevân görüldi. Esedullâh ve esed-i Resûl Hamza b. 'Abdu'l-muṭṭalib (8) birisi ceddü'l-hilâf Ebî'l-Fazl 'Abbas b. Abdu'l-muṭṭalib Raḍıyâllâhu 'anhümâ

(9) **Medh**

(10)

Birisi cânını kurbân kıldı

Resûlüñ dînine vü milletine

(11)

Birinüñ nesli vü evlâdı kıptı

Ḥalîka oldu cümle ümmetine

(12) **Nesir** Bilgil kim iy 'aқılân-ı deқâyıқ ve naқılân-ı haқâyıқ ve cüyende-i (13) esrâr ve hevâ-hende-i aḥbâr ve gürîzende-i da'vâ ve pezîrende-i ma'nâ. (14) Bu faқîrü'l-ḥaқîr du'âcı Muḥammed b. Şâhқulı bu kitâbı kim aña kışsa-ı (15) Yûsuf şalatullâhı aleyhi ve selâmühü dirler. Fârisî dilinden Türkî'ye tercüme

[8b]

(1) kıldum tâḫat yittüğince. Murâd hemân okuyan şâḥib-i keremlerden ve (2) müstemi' olan 'azîz ḫarındaşlardan bir du'âdur.

Naẓm

(3)

İy du'â ḫadrin bilen nedür ḫişi

İşbu devletten ḫaber alan ḫişi

(4)

Ki ulu devlet dürür almak du‘â

Kim kamu derde du‘â olur devâ

(5)

Varsa başında devletten eşer

Al du‘â kim ol saña devlet yiter

(6)

Pes du‘â kadrin bilen buldı necât

Böyle buyurdı ol fahr-i kâ’inât

(7)

Eger irmek dilerseñ sen du‘âya

Şalavât vir Muhammed Muştafâ'ya

(8) Allâhümme şalli ‘alâ seyidînâ Muhammedin abdike ve resûlike'n-nebiyyi'l-ümmiyyi ve ‘alâ âlihî (9) ve şahbihî ve sellim.¹⁰² Pes imdi gelüñ. Du‘â idelüm ve tazarru‘ zârîligiyile (10) idelüm ki ilahâ kâdirâ perverdigârâ. Raḥîmâ şâni‘â gird-gârâ (11) senüñ dizârûña müştâk olan kullarını varlıguñ deñizinde ararlar. (12) Pâdişâhum oları sen selâmetligiyile fazl-ı rahmetüñ sâhiline yetiştürgil. (13) İlâhî ol senüñ derdümend kullarına liķâ’-ı firâkuñdan dil hasta (14) ve mecrûḥ olan derdümendlere sen şihhat ve ‘âfiyet erzânî kılıvirgil. (15) İlâhî ol gice ile ḥalvetlerde qarañu gicelerde tâ‘at kılup seni zıkr iden ¹⁰³

[9a]

(1) ‘âşık kullaruñı nefis ve hevâ ve şehvet yollarından anları sen şaklayıvirgil. (2) Zâhir u bâtın ve gönüllerinün gözlerini senüñ gayba envârüñ görmege sen (3) erzânî kılğil ve bu kitâbı açup okuyan ve diñleyen kullaruñı daḥı (4) ol senüñ ‘âşıkluñ zümresinden kılıvirgil. Haḫḫ Te‘âlâ sizi (5) ve bizi ve bu kitâbı tercüme iden rûḥ için fâtiḫa okuyan kulları (6) ve cemî‘ ümmet-i Muhammedi ‘ışkıyla ve dîzâr ile cennet içinde müşerref (7) ve müzeyyen

¹⁰² Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

¹⁰³ Der-kenâr: ‘âşık

kılıvire. Şol vaktin kim sen ‘ışk ile ‘aşıkâne ve şıdk ile (8) şâdıkhâne Resûlullâh Hazretinüñ türbe-i muṭahharına ravza-i muḳaddesine (9) şalavât viresin. Allâhümme şalli ‘alâ Muhammedin abdike ve resûlike'n-nebiyyi'l-ümmiyyi (10) ve ‘alâ âlihî ve şahbihî ve sellim.¹⁰⁴ Hâḳḳ Te‘âlâ celle ve ‘alâ bir ḳulunı sevüp (11) dilese lütf-ı şarâbından aña tatturur. Zâhirin veya bâtının riyâdan (12) ve nifâktan küllî pâk idüp şâfi ider. Ağyâr mücessimi bâtınında yir (13) bulmaz olur. Hâḳḳ Te‘âlânuñ celle ve ‘alâ müşâhedesiyyile ve lütfiyyile (14) ṭobṭolu olur. Her neye bakarsa ‘ibret göziyyile ve ḥâḳıḳat nazarını ḳırup (15) maşnû‘atta şâni‘ görür. Şâni‘uñ muḥabbetine meşğûl olur. Dünyadan

[9b]

(1) gönli şavur. Âḥiret öñinden gider. Anuñ gıdâsı yemesi ve içmesi maḥbûbun zıkrı olur. (2) Teni ma‘bûd şavḳından lertzân olur. Gönli mevlâ muḥabbetiyyile geçer. Ne kimesne (3) andan ‘itirâzı var ve ne ol kimesne ile [ağrâzı]¹⁰⁵ var. Pes şuncılayın ḳişi kim (4) ḳaçan olsa zâhir ḥavâşşı felek devrinden ḳıḳar. Cemî‘ a‘zâsı ḥareketten (5) ve sekenâtıyan ḳalur. Hep bular zâhiri tağyîr olmaḳtır ammâ geldüñ bâtını (6) şevḳ ile ve muḥabbetiyyile ṭobṭoludur. Halk yanında girçe ulılar meşâbesindedür (7) ammâ ḥâḳ yanında diriler meşâbesindedür. Nitekim Hazret-i risâlet şallallâhu ‘aleyhi (8) ve sellem ḥadışinde buyurur: “*Emvâtün ‘inde'l-ḥalkı ahyâun ‘inde'r-Rabbi.*”¹⁰⁶ (9) Pes şuncılayın ḳullar bu halk içinde olmaḳ ‘âleme rahmettür. Anlaruñ yüzi şuyı (10) ḥürmetine Hâḳḳ Te‘âlâ celle ve ‘alâ belâyı ve ḳazayı bu günâhlu ḳullardan def‘ (11) ider. Anlaruñ bereketidür. Dâ‘im bu ḥalkuñ rûzî ve ni‘meti artar. Pes evliyâ yağmur (12) meşâbesindedür. Her yere kim geleler ve ḳadem uralar. Ol yer mübârek ola (13) ve genc-i revân ola. Şuncılayın genc kim gönüllere ḥayât bağışlaya. Nitekim yağmur (14) yağsa yerde nebâtât bitürür. Eger deñize yağsa şadefler ṭolar incü olur. (15) Ba‘zı muḥâḳḳıḳler dimişlerdür yağmurdan murâd evliyânüñ vücûdudur. Ḳurı

[10a]

(1) yerden murâd âdem oğlanınıñ şûret-i kalbidür. Pes envâ‘ı ‘amel ki vardur. Zühd (2) bigi ve namâz bigi şefḳat ve merḥamet bigi ḥayr ve şadaḳât bigi mescid ve köpri (3) yapmaḳ bigi ve niçe bunun bigi ‘ameller cümle evliyâ şoḥbeti bereketindendür. Ammâ deñize (4) yağmaktan murâd ölmüş gönülleri diriltmeḳtür ve başiret gözin açmaḳtır (5) ve bâtında ‘ilm cevâhîr ile ma‘rifet zevḳ ve şevḳ ḥâşıl olmaḳtır. Bu cümle (6) evliyâ şoḥbeti

¹⁰⁴ Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

¹⁰⁵ Metinde “ıgrâz” şeklinde kısmı alınmıştır.

¹⁰⁶ “Halk katında ölümler, Rabb katında diriler”

bereketindendir. Pes bular gönül hücresi kapusunda oturmuşlar (7) ve sakin olmuşlardır. Cenneti ve cehennemi ve ervâhı ve ecsâmı ve nice bunun bigileri (8) gönülden çıkarmışlardır ve her nesne kim mâsivâ Allâh'tur terk ittiler dâ'imâ (9) hemân tâlib-i Hazret-i Haqq oldılar.

Pârsî Şi'r

(10)

An 'azîzân ki perde-i 'ayn end

Der harâbât-ı Kâbe Kavseyn end

(11)

Gâhi der 'uqbe-i mücâhede end

Gâhi der meclis-i müşâhede end

(12)

Heme hem bâde end hem mest end

Heme hem nîstend hem hestend

(13)

Nist geşte heme bequrbeti hest

'Alemlî bî niyâzi ender dest

(14)

Çeşmi şân tâ vilâyet-i âdem

İsm-i şân ta nihâyet-i 'âlem

(15)

Cân furûşân-i bargâh-i 'adem

Hırqa-poşânî hânîkâh-i kıdem

[10b]

(1) Pes kaçan tâlib maṭlûb tâlibinde bu makâma irişecek tâlib fânî olur. (2) Hemân ferd maṭlûb bâkî kalur. Nitekim şâ'ir birkaç Fârisî beytder

(3)

Zi an mey hõrem ki rôh semâne-i ôst

Zi an mest şodem ki 'aql-i dîvâne-i ôst

(4)

Noy-ı zemîn âmed ki heme şu'le şodem

Zi an şem' ki âfitâb-ı pervâne-i ôst

(5) Pes Âdemî evvel nuṭfe idi. Alaḳa oldu. Daḳı soñra muzḡa oldu. Bir melek (6) vardur. Adına Melikü'l-erḥâm dirler. Hâzret-i Hâḳḳ celle ve 'alâ ol ferişteye buyurur: (7) “Yâ Melike'l-erḥâm var fülân qaravaşum raḥmını taşvîr eyle.” Pes ol melek (8) levhü'l-maḥfûza nazar ider. Ol naḳşuñ nişânın alur ve mişâlin görür. Aña göre (9) taşvîr ider. Kaçan kim ol şüreti tamâm ider. Hiṭâp gelür: “Yâ Melike'l-erḥâm (10) var sen işüñe. Benem anuñla sırr ile işüm vardur. Andan soñra Hâḳḳ celle ve 'alâ (11) cânı ol naḳşa terkîb ider. Pes bu ma'nâdandur ki hiç kimesne cân ve rûh (12) neydügin bilmez. Andan soñra hiṭâpḳılır: “Yâ Melike'l-erḥâm yaz ol ḳulumuñ (13) 'ömrünü ve rızḳını ve 'amelini ve sai'dîn ve şaḳîsin.” diye. Haber de gelmişürkaçan Âdem (14) Peyḡamber'i 'aleyhi's-selâm ḥalḳ itti. Câna emr itti. Cân Âdem'üñ başına geldi. (15) Yaş balçık idi. Âdem gözin açtı baḳtı gördi. Kendüyi balçık gördi.

107

[11a]

(1) Hâḳḳ Te'âlâ celle ve 'alâ Âdem'e anı ḥikmetten ötüri gösterdi. Hikmeti oldur (2) kim kendüñüñ evvel ki ḥâli balçıḳtan olduḡın bildürmektür. İmdi tâ kendü (3) neden ḥâşıl olduḡın añlayabile. Cemî' fazl-ı 'inâyeti Hâḳḳ Te'âlâ'dan (4) bile. Kendüyi görmeye büyüklenüp mütekebbirlenmeye. Buña münâsib ḥâtıruma (5) bir ḥikâyet geldi. Sultân Maḥmûd zamânında Hâş Âyâz'ı ḥasûdlar (6) Sultân Maḥmûd'a ḡamz ittiler. Ḥasûda hiç yatmaḳ uyumaḳ yok (7) yâḥûd diñlenmek içmek yemek yok. Ayıttılar: “İy şâh-ı 'âlem Âyâz'uñ on ev (8) tolu mal vardur ammâ bir evinde bildük zâhir şanduklarıyıla ḳoyulmuş

¹⁰⁷ Der-kenâr: Hâḳḳ Te'âlâ

cevâhir (9) üzerine kilîd urmuş. Kendüden gayrı kimesne ol eve girmez. Bunca (10) malı ve cevâhiri neyler. Çün saña virmez.” Pes hasûdlar kazan altına ôd urdılar. (11) Pes ôd yandukça kazanı taşurur elbette. Keñlü keñsüz pâdişâhı (12) uydurdılar. Hased ehline uydu Sultân Maḥmûd. Pes ol evi görmeklige (13) heves kıldı. Maḥsûd Haş Âyâz'ı oḥuttı ayıttı: “Âyâz senüñle bizüm (14) bir gizlü râzumuz oldı. Bir evüñ var imiş altun kapusı tolu (15) kıymetlü taş gizlü kapusı .Tama‘ añlama. Sözümden göñlüñe güç gelmesün.

[11b]

(1) Bize göster bir nazâr görelüm. Teferrüc kılalum.” Haş Âyâz hemân yir öpti. (2) “Sultânım.” didi. “Kuluyım pâdişâhuñ. Ben de fermân kulam ben hû cemüñdür kamu (3) buyruk buyuruñ varup görelüm.” didi. Şoloḫ dem pâdişâhı Haş Âyâz (4) sevinü güle güle ol eve getürdi. Kapusın açtı. “Bismillâh iy sultân-ı (5) ‘âlem.” didi. Pâdişâh evüñ içine girdi. Nazâr kıilup baḫtı. İçinde (6) ne altun ve ne cevâhir gördi. Hemân bir eski kürk eskisi ve bir eski ayak (7) tolaḫı bismillâhu a‘lem Sultân Maḥmûd barmaḫın ışırdı. Ayıttı: “Âyâz bize (8) yavuzlar imiş seni gammâzlar gamz eyledi.” Ammâ şordı: “Bu ev içinde bu kürk (9) ve bu tolaḫ ne sırdur kim bunda aşılış?” Hemân sa‘ât Haş Âyâz yüz yire (10) urup ayıttı: “İy şâhum kaçan ben kuluñı şatun alduḫuñ vaḫtın bu kürk (11) egnümde idi ve bu tolaḫ ayaḫumda idi. Ol zamânda benüm varum bu idi. (12) Ancak buları bunda anuñ için aştum ki her gün pâdişâhumuñ dîvânına (13) gidicek her şabâḫ bu kapuyı açup buları gördüm. Kendüme inşâf (14) iderin. Baña ben aydürın. Haddüñi bil evvel sen bir kul idüñ. Bular (15) senüñ tenüñde idi. Şimdi ḫarîr geydüğüne güvenme. Pâdişâhuñ ‘izzetini bil

108

[12a]

(1) derin. Seni ne ḫâlden bu ḫâle getürdi, direm. Haddüñ bilüp dimâḫuñ (2) fesâda gitmesün.” direm. Kaçan buları görsem añıcaḫ evvel zamânuñ kıletini bilürem. (3) Pâdişâhuñ ‘izzetini pes bu zillette kendümi evvel gördüğüm için bu ‘izzete (4) ve bu ni‘mete baña vâcibtür kim günde biñ kez şükr idem. Hep varlık pâdişâhumuñdur. (5) Senüñ neñ var direm. Pes imdi geledüm ma‘nasına bu sözüñ. (6) Hiç bu sözden ve bu ḫikâyetten nesne añlayayduñ mı yoḫsa ḫayvan (7) bigi işitüp ta‘lâduñ mı. Eger sen dahı Haş Âyâz bigi topraklıḫuñ (8) añarsañ bu varlık olmadın. Ol yoklıḫuñı bilürseñ ol sultânlar (9) sultânı kâtında Haş Âyâzleyn ḫâş olursañ sözüñ iki olmaz. (10) ḫazrette âdem oldur kim diriyiken toprak ola. Ölüm toprak ider. (11) Yavuzluk iderseñ diriyiken toprak ol. İnşâf iderseñ şol kul kim (12) dâim kendüyi toprakta bile dirile şâḫ kâtında çünkim ola diriyiken (13) olmadın toprak olanlar olardur

¹⁰⁸ Der-kenâr: derin

dünyada. Adı kalanlar billâhi gelün (14) inşâf idelüm. Evvelün bir kaçre şudan âhirün bir avuç topraktan (15) pes kendüni nicesi görürsin ve neye mütekebbirlerürsin. Uşte evvelün

[12b]

(1) şu ve âhirün şu bindüğün atuña ve geydüğün altunlu kaftânuña mı (2) ve yâhûd şol yapduğun Şeddâdî evlerüne mi gurre olursın ve yâhûd (3) maluña aqçeyile altunuña mı fahr kılursın? Kullaruña öñümce vardumca (4) [yügrüşür]¹⁰⁹ olara mı gurre olursın ve yâhûd şol evde maħbûba çengi (5) câriyelerüne fahr kılursın ve yâhûd bağı bağçeñe ve gülîstânu bostânuña mı (6) gurre kılursın ve yâhûd dört ayaklı hayvanlaruña koyunlaruña ve sığırlaruña (7) ve sütlerine ve peynirine ve ekinüne ve çiftüne mi fahr kılursın ve yâhûd şol (8) ‘avratuñ ve oğlanuña mı gurre olursın ve bu zıkr ittüğümüz cümlesi (9) putlardur. Âdem oğlanını Haqka yoldan kor. Bunlara mağrûr olur. (10) Şeytân igvâsına uyar. ‘Ömrini olaruñ maħabbetinde meşğûl kılur. Kibr (11) dimâğına girür. Kimisini âdem yerine hisâb almaz olur. Hiç ölüm bunuñ (12) bigi kişilere eşer itmez olur. Şöyle kendüsi dünyânuñ hevâ ve nefsine (13) uyup şöhet gözde şehvete uyup nefsuñ rızâların vire. Nefsi (14) yedi başlu ejderhâ kılmıştır cânı bir kıl bigi teni kıl bigi. Pes (15) şuncılayım kimesneler ne âhiret öñüne gelür ve ne ölmek gelür. Şuncılayım

110

[13a]

(1) kimesneler az olur kim hasta ola hiç haberi yoğ iken ecel irer. Düşüp (2) ölü. Yâ kanı bunca tecemmülât nereye vardı. Bu benüm durur dir idi. (3) Şimdi gör düşmânlar bigi öldi. Pes şâhum âdem oldur ki fikr eyleye göre (4) yokluqtan varlığa geldi. Ne hâlden ne hâle geldi. Oğlanlıqtan (5) yigitlige geldi. Yigitlikten kocalığa geldi. Pes şol kadar menziller (6) aştı. Kendüyi bilmedi. Dünyâya niçün geldi ve niçün gider. Şöyle hayvan (7) geldi şöyle hayvan gitti. Pes âdem nicesi olur hemân şûreti âdem ve sîreti (8) hayvandur. Her kimesne kendüyi bilmedi. Tañrı'yı bilmedi. Hazret-i Muhammed (9) Muştafâ ‘aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm hadîşinde buyurur: (10) “Men ‘arefe nefsehu ‘arefe rabbehu.”¹¹¹ Pes Haqk Te‘âlâ cemî‘ ümmet-i Muhammedi (11) şeytân bigi kendüyi görmekten saklaya. ‘Înâyet kılup nefsi emmâre (12) belâsından ve şehvet ôdından ve şöhet âfetinden saklaya. Şol kişiler kim (13) ‘ışk ile ‘aşıkâne ve şıdk ile şâdikâne Resûlullâh Hazretinün türbe-i (14) muṭahharına ve ravza-

¹⁰⁹ Metinde “yügrüşür” şeklinde kısmı alınmıştır.

¹¹⁰ Der-kenâr: kimesneler

¹¹¹ ‘Aclûnî, İsmâil b. Muhammed, Keşfu’l-Hafâ, tsh. Ahmed el-Kallâş (Beyrut: 1996), 2: 361.

i muqaddesine şalavât viresin. Allâhümme şalli (15) ‘alâ Muhammedin abdike ve resûlike'n-nebiyyi'l-ümmiyyi ve ‘alâ âlihî ve şahbihî ve sellim.

[13b]

(1) Pes şâhum sen kendüni şöyle güzâfın mı şanursın? Seni şöyle dünyâya (2) gelmekten yemek içmek için ve nefis ârzûsın kılmag için mi şanursın? (3) Bu sen fikr ittügün bigi degüldür şâhum. Haqq Te‘âlâ celle ve ‘alâ insânı (4) halk itmekten murâd Allâh'ı bilmek ve Haqq’a ‘ibâdet itmektür. Nitekim Kelâm-ı (5) Qadîm’inde buyurur: “*Ve mâ hâlaqtu'l cinne ve'l-inse illâ li-ya‘budûni.*”¹¹² (6) Yaratmadum cini ve insi illâ baña ‘ibâdet kılmag için. Pes bu dünyâya gelmekten (7) kesb-i kemâl kılmag için bu yir ki esfel-i sâfilindür gelürler. Pes kesb-i kemâl bî-âlet (8) hâşıl olmaz idi. Haqq sübhânehu ve Te‘âlâ kâlîb ki bedendür. Âlet virdi. Nitekim (9) Hazret-i ‘Alî b. Ebî Tâlip kerremallâhu vechehu huşbetü'l-beyânında buyurmuştur. (10) Bir gün aşhâb su‘âl eylediler. Ayıttılar: “Yâ emîra'l-mü‘minîn bu ‘âlem-i ‘anâşır kim (11) esfel-i sâfilindür. Niçün gelürler maksûd nedür bu ‘âleme sefer kılmaktan?” (12) Murtażâ ‘Alî cevâbında ayıttı: “Nefs-i insânı tahâret ve kemâli hâşıl kılip maqâmı (13) aşlına ve menzili evveline mürâca‘at kıla. Zîrâ ‘arş mecîd makâmı ve şâmi‘a (14) oldu. Rûhî Hazret-i Muhammed Muştâfâ‘ya ‘aleyhi’s-şalatü ve’s-selâm kürsî maqâm (15) ve şâmi‘a oldu. Ervâh-ı enbiyâ’-ı mürseline ki şâhib-i şerî’ attür. Gayrı

113

[14a]

(1) Muhammed Resûlullâh’tur ve yedinci gök maqâm ve şâmi‘a oldu. Ervâh-ı enbiyâya ki (2) mürseldür ammâ gayrı şâhib-i şerî’ attür. Altıncı gök maqâmı ve şâmi‘a oldu. (3) Bâkî ervâh enbiyâ’ şalâtullâhî ‘aleyhim ecma‘în ve beşinci gök maqâmı (4) ve halvet hâne oldu evliyâyâ ve dördüncü gök maqâmı ervâh-ı ehl-i ma‘rifet (5) oldu. Üçüncü gök maqâmı ervâh-ı zühhâd oldu ve ikinci gök maqâmı (6) ‘ubbâd oldu. Evvel ki gök maqâmı ervâh-ı bâkî mü‘minîn oldu. Pes cemî‘ (7) ervâh-ı enbiyâ ve evliyâ ve mü‘minîn maqâmlu maqâmından nüzûl iderler. (8) Kesb-i kemâl kılmag için. bu esfel-i sâfiline gelürler kim yerdür. Nitekim Haqq (9) sübhânehu ve Te‘âlâ Kelâm-ı Qadîm’inde haber virür: “*Le-ğad hâlaqnâ'l-insâne (10) fî-aşseni takvîmin.*”¹¹⁴ “*Sümme radednâhu esfele sâfilîne.*”¹¹⁵ Çünkü bu ‘âlem esfel-i sâfiline (11) geldiler. Kesb-i kemâl için ve kesb tahâret hâşıl kılmag için. Eger ol kemâl kim (12) bularuñ fiqratı ya‘nî hilqati ki anuñ üzerinde aña iriştiyise her (13) birisi maqâmlu maqâmına

¹¹² Kur‘ân-ı Kerîm, Zâriyât, 51/56. “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.”

¹¹³ Der-kenâr: Muhammed

¹¹⁴ Kur‘ân-ı Kerîm, Tîn, 95/4. Kur‘ân-ı Kerîm, Tîn, 95/4. “Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık..”

¹¹⁵ Kur‘ân-ı Kerîm, Tîn, 95/5. “Sonra onu, aşağıların aşağısına indirdik.”

varur ‘âlem-i ‘ulviyeden. Nitekim Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ (14) Kelâm-ı Qadîm’inde buyurur: “*İnnellezîne âmenû ve ‘amilû’s-şâlihâti fe-lehum ecrun* (15) *gayru memnûnin.*”¹¹⁶ Ecr üç harfdür: Elifdür. Cimdür. Radur. Elif

[14b]

(1) işârettür i‘âdeye. Ya‘nî Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ kullarını ba‘de’l-i-dâm yine (2) vücûda getirür ve cim işârettür cennete. Ya‘nî mü‘minler vücûda geldüğinden (3) soñra cennet dahı virür ve ra işârettür ru‘yetullâha. Ya‘nî cennette (4) cemâl-i kemâlini gösterür. Pes insân bu ‘âleme geldi. Üç kısım oldı. Bir (5) kısım oldur ki bilmez aşlâ bu ‘âleme niçün geldüğün. Mağşûd talep kemâldüğün (6) mağrûr kalmıştur mağabbeti ekilde. Ya‘nî yemekte içmekte ve cimâ‘da ve oğul kız (7) mağabbetinde bu üçe put-ı ‘avâm dirler. İkinci kısım bilür mağşûd nedür bu ‘âleme (8) gelmekten taşşîl-i kemâlidüğün. Velîkin mağabbeti arayış zâhir. Ya‘nî (9) arayış dünyâ ve arayış mal ve esbâb ve mağabbeti arayış câh anı mağrûr kılmıştur. (10) Taşşîl-i kemâle meşğûl degüldür ve bu üçe put-ı havâşş dirler ve bir dahı nefsi (11) emmâre dirler bu cemî‘inden gâliptür. Belki ol altı put kim zıkr ittün. (12) Cemî‘si nefsi içündür ve bunı kesr itmek iken müşğıldür. Üçüncü kısım budur kim (13) bilürler mağşûd bu ‘âleme gelmekten taşşîl-i kemâlidüğün bilür (14) bu ‘âlem-i süflîyyeye iķâmet için gelmedi. Belki sefer üzerindedür müsâfirdür (15) ve hem kemâle meşğöldür ve ol putlar buları mağrûr kılmadı. Ol insân-ı kâmindür.

117

[15a]

(1) Nitekim Hakk Te‘âlâ Kelâm-ı Qadîm’inde buyurur: “*Fe-minhum zâlimun li-nefsihî ve minhum* (2) *mukteşidun ve minhum sâbiķun bi’l-hayrâti bi-izni’llâhi.*”¹¹⁸ Eger evvel kemâl ki fıtratı (3) anuñ üzerindedür. Anuñ üzerinde gittiyise meşelâ mertebe-i ‘ubbâd üzerine (4) ve yâhûd mertebe-i zühhâd üzerine aķalli bârî dünyâdan îmân üzerine gittiyise (5) hemân ‘âlem-i ‘ulviyeden ol mertebe ehlinüñ maķâmına irişürler. Andan ‘alâ (6) mertebeye varımazlar. Egerçe nüzûlı andan ‘alâ mertebe ise dahı meşelâ (7) bir kişinüñ rûhın Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ ‘âlem-i ervâhda ehl-i vilâyetten (8) yaratmış idi. Bu ‘âleme geldi. Ehl-i vilâyet kemâlin

¹¹⁶ Kur‘ân-ı Kerîm, Fussilet, 41/8. “Şüphesiz iman edip salih ameller işleyenler için ise kesintisiz bir mükâfat vardır.” Ayetin tamamı “*İnnellezîne âmenû ve ‘amilû’s-şâlihâti lehum ecrun gayru memnûnin*” iken metne ayetin “*İnnellezîne âmenû ve ‘amilû’s-şâlihâti fe-lehum ecrun gayru memnûnin*” kısmı alınmıştır.

¹¹⁷ Der-kenâr: nitekim

¹¹⁸ Kur‘ân-ı Kerîm, Fâtir, 35/32. “Sonra biz, o kitabı kullarımızdan seçtiğimiz kimselere (Muham-med’in ümmetine) miras olarak verdik. Onlardan kendine zulmedenler vardır. Onlardan ortada olanlar vardır. Yine onlardan Allah’ın izniyle hayırlı işlerde öne geçenler vardır. İşte bu büyük lütuftur” Ayetin tamamı “*şümme evreşnâ’l-kitâbellezînastafeynâ min ‘ibâdinâ, fe-minhum zâlimun li-nefsihî ve minhum mukteşidun ve minhum sâbiķun bi’l-hayrâti bi-izni’llâhi, zâlike huvel fağlu’l-kebîr*” iken metne ayetin “*Fe-minhum zâlimun li-nefsihî ve minhum mukteşidun ve minhum sâbiķun bi’l-hayrâti bi-izni’llâhi*” kısmı alınmıştır.

hâşıl itmedi. Bu aşnâm-ı (9) seb‘a ya‘nî bu yedi put kim zıkr ittüñ. Anı azdurdılar ve kendülere (10) meşğûl kıldılar. Sa‘y idüp kendü mertebesine irişüp kâmil olmadı. (11) Nâkıs kaldı. Hemân meretebe-i î mânâna irişti. Ancağ anuñ hûd ‘urûc-ı felek (12) evvele degin idi ki ol mağâm ehl-i î mânâdur. Felek-i hâmis ki evliyâ mağâmıdır. (13) Aña irişmedi. Ol mağbûndan mağbûndur. Eger su‘âl idüp dirseñ (14) hûd mağbûndur. Mağbûndan nice olur. Resûl Hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve selleme (15) hadîşinde buyurmuştur: “*Men istevâ yevmâhu fe-hûve mağbûmun.*” Ya‘nî anuñ

[15b]

(1) kim iki günü berâber ola pes ol kimesne mağbûn oldu. Ya‘nî bir gün (2) menzilinden kalktuğudur. Bir gün yine menziline varduğudur. Ya‘nî eger (3) yine geldiği mağâma varursa ol kişi mağbûndur. Zîrâ ‘âlem-i esfel-i (4) safiline geldi. Müsâfîret çekti. Ticâret kıldı. Kesb kıldı. Zahmet çekti. (5) Eger yine ol mâyesiyile varursa lâbüd mağbûndur. Zîrâ bunca rûzigâr (6) ve bunca emek zayı‘ oldu. Zîrâ ehl-i î mânâñ teraqqisi var idi felek-i hamise (7) degin ki mağâmı evliyâdur. Mağşûd teraqqi idi. Yine evvel ki mağâma varursa (8) mağbûndur. Eger evvel ki mağâma dahı varmaya ol mağbûndan mağbûndur. (9) Pes mü‘min qarındaş her ne kim ‘âlem-i ervâhda mevcûd idi. Anuñ hilqati ‘î mân (10) üzerineydi. Rûhınuñ mağâmı felek evvel idi. Andan aşğa degül idi. (11) Zîrâ Hâzret-i risâlet şallallâhu ‘aleyhi ve sellem bu ma‘nâda hadîşinde (12) buyurmuştur: “*Küllü mevlûdin yüledu ‘alâ fitrati’l-islâmi şümme ebevâhu yühevvidânihi (13) ve yünaşşırânihi ve yümeccisânihi.*”¹¹⁹ İmdi bu hadîşten ma‘lûm oldu ki her kişi î mân (14) üzerine mağlûktur. Hatta kâfirler dahı fitratta î mân üzerine mağlûktur. Lîkin (15) ‘âdet-i câhiliyye ya‘nî küfr ve levâzımı küfr-i âbâ vü ümmehât ya‘nî ata ve ana sebebiyle

120

[16a]

(1) tabî‘atlerinde râsih olmuştur. Kâbiliyyet-i î mân kalmamıştır. Çünkim bu ‘âlem-i (2) esfel-i sâfiline geldiler. Aşnâm-ı seb‘a mezkûre-i ma‘bûd idindiler. Şeytânıñ (3) igvâsına uydılar. Bu dünyâyâ mağrûr oldılar. Ya‘nî ata ana sebebiyle (4) ve ba‘zı yaramaz mertebeyile ve yaramaz mertebeler vâsıtasıyla tahâret (5) ve kesb-i kemâl kılmadılar. Menzilinden kıldılar. Taşdıq enbiyâ kılmadılar. Ne‘üzü (6) bi-llâhi min sû‘i’l-kaçâ‘i. Nitekim Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ Kelâm-ı Kadîm’inde (7) buyurur: “*İnnellezîne kezzebû bi âyâtinâ vestekberû*

¹¹⁹ Buhari, Cenaiz, Hadîş No: 1319.

¹²⁰ Der-kenâr: tabî‘atlerinde

'*anhâ lâ tufettehu lehum* (8) *ebvâbu's-semâ'i ve lâ yedhulûne'l-cennete*."¹²¹ Ya'nî bed rüstî ve râstî şunlar ki (9) yalanladılar. Bizüm sözümüzi dağı tekebbürlük eylediler. Anlara gökler kapısı (10) açılmaz ve dağı cennete girmezler. Şadaqallâhu'l-'azîm. Pes ol âdemler ki (11) taşdıq enbiyâ kılmadılar. Egerçe şürette âdemdür ma'nâda behaîmdür. (12) Belkim behaîmden dağı ednâdur. Behaîm 'âlem-i 'ulviyyeye varmaz. Zîrâ 'âlem-i (13) 'ulvî tâhirler maqâmıdır ve mağalli melâ'ikedür. Her ki 'ilm ve taqvâ hâşıl kılmadı. (14) Aña yol yoktur. 'Âlem-i 'ulviyyeye varmaz. Ol dağı behaîm belkim behaîmden (15) dağı ednâdur. Zîrâ anlar mü'eddeb olmazlar. Bunlar hûd mü'eddeb olurlar.

[16b]

(1) Pes âdem mertebe-i behaîmden ve mertebe-i sibâ'dan ve mertebe-i şeyâtinden ve mertebe-i (2) melekten geçmeyince insân mertebesine yetişmeye. Tâ isti'dâd hâşıl (3) itmeyince rûhı izâfetiyle zinde olmaz. Eger su'âl iderseñ yâ şimdi (4) nice rûh ile zindeyüz dirseñ hükemâ'-i meşâyih kütüb mu'teberlerinden buña (5) cevâp yazmışlardır ki 'ademîde üç rûh vardır. Hayvânât ile müşterektür (6) dükeli. Hayvânlarda ol üç rûh vardır. Birisi nebâtîdür. Anuñ mevzi' (7) cigerdür. İkinci rûh-ı hayvânîdür anuñ rûhı mevzi' cigerdür ve üçüncü (8) rûh nefsanîdür. Anuñ mevzi' dimâğdur. Çün bunları bildüñ âdemîlerde (9) bir rûh dağı vardır. Bu üç rûhtan gayrı aña rûh-ı insânî dirler. Ol (10) rûh hayvânâtta yoktur. Pes bu rûh insâniyye rûh-ı izâfî dirler. (11) Şol cihetten kim Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ rûh-ı insânî kendüye izâfe eyledi, (12) didi. "*Fe-izâ seveytuhu ve nefahtu fihî min-rûhî*."¹²² Rûh-ı izâfînuñ adları (13) çoktur. Cevher-i evvel dirler ve kalem dirler ve rûh-ı â'zam dirler ve rûh-ı ekmel dirler (14) ve rûh-ı efdal dirler ve rûh-ı lâ-yefnâ dirler ve rûh-ı 'ârif dirler ve rûh-ı (15) nâtiq dirler ve rûh-ı insânî dirler ve rûh-ı kudis dirler ve rûh-ı izâfî dirler

123

[17a]

(1) ve rûh-ı Muhammed dirler. Dağı bunlar beñzer dimişler. İmdi âdem tâ mertebe-i behaîmden (2) ve mertebe-i sibâ'dan ve mertebe-i şeyâtinden ve mertebe-i melâ'ikten

¹²¹ Kur'an-ı Kerîm, A'râf, 7/40. "Âyetlerimizi yalanlayanlar ve o âyetlere uymayı kibirlerine yediremeyenler var ya, onlara göklerin kapıları açılmaz. Onlar, deve iğne deliğinden geçinceye kadar cennete de giremezler! Biz suçluları işte böyle cezalandırırız" Ayetin tamamı "*İnnellezîne kezzebû bi âyâtinâ vestekberû anhâ lâ tufettehu lehum ebvâbu's-semâ'i ve lâ yedhulûne'l-cennete hattâ yelice'l-cemelu fî semmi'l-hiyâtı ve kezâlike neczî'l-mucrimîne*" iken metne ayetin "*İnnellezîne kezzebû bi âyâtinâ vestekberû 'anhâ lâ tufettehu lehum ebvâbu's-semâ'i ve lâ yedhulûne'l-cennete*" kısmı alınmıştır..

¹²² Kur'an-ı Kerîm, Hicr, 15/29. "Artık onu dizayn edip, içine ruhumdan üflediğim zaman, hemen ona secde ederek yere kapanın!" Ayetin tamamı "*Fe-izâ seveytuhu ve nefahtu fihî min rûhî fe-ka'û lehu sâcidîne*" iken metne ayetin "*Fe-izâ seveytuhu ve nefahtu fihî min-rûhî*" kısmı alınmıştır.

¹²³ Der-kenâr: ve rûh-ı

geçemeyince (3) insân mertebesine irişmez. Tâ isti'dâd hâsıl itmeyince rûh izâfesiyle (4) zinde olmaz. Nitekim Kelâm-ı Qadîm'inde buyurur: “*Ulâ'ike kel en'âmi bel hum eğallu.*”¹²⁴

(5) ¹²⁵ Ma'nâsı oldur. Pes isti'dâd oldur ki bu mertebelerden kim denildi (6) geçe evşâf-ı zemîmden âhlâf-ı [nâ-pesendiden]¹²⁶ tamâm pâk ola. İsti'dâd (7) hâsıl eyleye. Mertebe-i insâniyyeye yetişe. Rûh-ı izâfiyile zinde ola. (8) Eger dilerseñ ıanğı mertebeye dek bilesin. Bilgil kim yiyüp içüp uyursañ (9) ve şehvet ârzûsın görürseñ ayruğ nesne talep itmez iseñ beha'îmdensin (10) ve eger bâ-vücûd yerseñ içerseñ ve uyursañ ve şehvet (11) ârzûsın görürseñ ve ğazaP iderseñ ve halk ile cengü huşûmet (12) iderseñ ve halkı azarlarsañ sibâ'dansın ve eger yirsin içersin (13) ve uyursın ve şehvet ârzûsın idersin ve yalan söylersin ve mekr (14) ve hîle idersin şeyâtîndensin ve eger az yirsin ve az uyursın (15) ve şehvet ârzûsına muqayyed degülsin ve kimseyi âzâd itmezsin belkim

[17b]

(1) râhat dağı iriştürürsin ve mekr hîle itmezsin ve yalan söylemezsin (2) halka toğru sözlüsün melâ'iktensin ve eger yirsin ve uyursın ve şehvet (3) ârzûsın görürsin ammâ mekr ve hîle itmezsin ve yalan söylemezsin halka (4) toğrı sözlüsün ve 'ilm-i ma'rifet talebindensin kendüni añlayasın (5) vallâhi bilesin ademîlerdensin. Pes insân kendüyi bilmek hayli ma'rifettür. (6) Zîrâ insân 'âlem-i şağîrdür ve her ne kim ğayrı insândur yir gerdeni 'âlem-i kebîrdür. Her ne kim (7) 'âlem-i kebîrde vardur. Anuñ nümûdârı 'âlem-i şağîrde vardur. Hükemâ böyledir. Bu gökler (8) ve bu yerler cümlesi 'âlem-i kebîrdür ve âdem 'âlem-i şağîrdür. Evliyâ bunuñ 'aksin dirler. (9) Bu gökler yerler şağîrdür ve âdem 'âlem-i kebîrdür dirler. Girçe âdem bu 'âlemden toğdı (10) şûrette ammâ ma'nâda bağsañ 'âlem âdemden zuhûra geldi. Şöyle kim yemiş (11) ağaçtan zâhira zâhir olup toğar ma'nâya bağsañ ağaç yemişten (12) ve toğumdan hâsıl olur. Zîrâ bir bağı anuñ göñline yemiş ârzû eylese ol (13) bâğbân yemiş ârzûsı için bâğına ağaç diker. Hağîkate bağarsın (14) murâd olunan yemiştür ağaç degül mağşûd. Hağğ Te'âlâ celle ve 'alâ 'âlemi vücûda (15) getürmekten murâd âdemdür. 'Âlemi âdem için yarattı. Pes ma'nâda evvel

127

¹²⁴ Kur'ân-ı Kerîm, A'râf, 7/179. “Andolsun biz, cinler ve insanlardan, kalpleri olup da bunlarla anlamayan, gözleri olup da bunlarla görmeyen, kulakları olup da bunlarla işitmeyen birçoklarını cehennem için var ettik. İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar. İşte bunlar gafillerin ta kendileridir” Ayetin tamamı “*Ve lekad zere'nâ li cehenneme kesîran minel cinni vel insi, lehum kulûbun lâ yefkahûne bihâ ve lehum a'yunun lâ yubsirûne bihâ ve lehum âzânun lâ yesmeûne bihâ, ulâike kel en'âmi bel hum edallu, ulâike humul ğâfilûne*” iken metne ayetin “*Ulâ'ike kel en'âmi bel hum eğallu*” kısmı alınmıştır.

¹²⁵ Metinde okunaksızdır.

¹²⁶ Metinde nâ-püsendi şeklinde kısmı alınmıştır.

¹²⁷ Der-kenâr: âdem

[18a]

(1) âdem olmuş olur. Aḥîr ‘âlem olmuş olur. Pes ‘âlem-i kebîr âdem oldı. ‘Âlem-i şaġîr ‘âlem (2) oldı. Pes âdem oldur ki kendüyi bile dünyâya niçün geldi ve niçün gitti. Âdem etiyile diri (3) degül. Âdem etiyile ton ile âdem degül. Şöhrete ve şehvete kalan ölidür. Diri degül. Âdem (4) didüġün burc ‘azîm ulu deñizdür. Tenler deñize beñzer. İçinden gevher iste (5) şanma kim bu görünen gözlerüñe cübbe vü destâr ile zînet arayış zâhir ve arayış (6) mal câh ola. Buları âdem mertebesinde mi şanursın. Gözüñ ġaflet perdesiyile (7) örtülmüştür. Eger gözüñden perde getürüleydi göreydüñ. Bu kezın büyük (8) dülbendli âdemleri ve ibrişim geyen âdemleri ve şöretiyile kendülerin zînet (9) iden âdemleri şalına şalına bilmezlik ile dimâġın kibr alup ta‘aşsubı biribirine (10) kılup biribirin begenmeyüp aslâ bu âdem midür degül mi dimeyüp selâm virmek (11) ve selâm almak yok. Şunuñ bigi ġurûr olmuştur. Hiç felege kelek dimez. (12) Kande kaldı âdeme âdem diye selâm vire. Pes şâhum eger gözüñ açuġ ise (13) başîretüñ var ise görebilürseñ bu şıfatlı âdemleri kimin kurt şeklinde (14) ve kimin merkeb şeklinde ve kimin it şeklinde ve kimin maymun şeklinde ve kimin (15) toñuz şeklinde ammâ başları bu şıfatlarda ammâ elleri ve ayakları âdem cinsinde

[18b]

(1) dünyâda ‘amelleri fısk fücûr rızık ve tezvîriyile âhlâġ-ı zemîmeleriyile muttaşif (2) olmuştur arınmamıştır. Pes zâhirleri âdem bâtınlarında nesne yok şol kalb (3) aġçe bigi üsti ġümüş içi bakır. Pes kör olan anuñ zâhir libâsın görür. (4) Gözlü olan bâtın libâsın görür. Türkçe sözdür.

Beyt

(5) Ata bakma tona bakma câna bak

Gir gönül içinde ki sultâna bak

(6) Pes şâhum söz sözi açar yine sözümüze geledüm. Sizi bizi bu kitâba müstemi‘ (7) olan mü‘minleri ve cemî‘ Muhammed ümmetlerin Hâġġ Te‘âlâ celle ve ‘alâ şoñ vaġtümüzde (8) rûġ-ı izâfiyile zinde kılıvire. ġüzide a‘mâl-i şâlih kılan kullarından kılıvire. (9) Şol vaġtın kim sen ‘ışġ ile ‘âşıkâne ve şıdġ ile şâdikâne Resûl Hâzretinüñ (10) türbe-i muṡahharına ve ravza-i muġaddesine şalavât viresin. Allâhümme (11) şalli ‘alâ Muhammedin abdike ve

resûlike'n-nebiyyi'l-ümmiyyi ve 'alâ âlihî ve şahbihî ve sellim.¹²⁸ (12) teslimen keşîran. Kâle'l-İmâm Rađiyâllâhu 'anhu haddesena şeyhü'l-islâm (13) el-imâm Tâce'd-dîn Seyfe'n-nâzi Ebî Bekr Ahmed b. Muhammed b. Zeyd el-Ṭûsi (14) “*Bi-isnâdihî kâle'n-Nebiyyü 'aleyhi's-salâtü ve's-selâmü ennehu kâle kelimete'l-ḥikmeti dâlletün* (15) *küllî ḥakîmin fe-izâ vecedehâ fe-hüve eḥaḳḳu bihâ.*” Ḥadîşüñ ma'nâsı budur ki Peyğamber

129

[19a]

(1) 'aleyhi's-şalâtü vesselâm buyurur ki: “Mü'minlerüñ yavu kılduğı kelime-i 'ilm ve ḥikmettür. (2) Her kişi ki bulmasına zafer bulup çalıssa ya'nî ki 'ilm okumasına çalıssa (3) ve çalısup bulan kişiler dâna ve 'âkıll ve 'âlim ola ve 'ilm ḥikmete çalısmayan (4) kişiler câhil ola ve câhil olan kişiler dâimâ tena'umda ekl ve şürb talebinde (5) ola bigi kişiler ḥayvan mişline beñzer.” Nitekim Ḥaḳḳ Te'âlâ celle ve 'alâ Kelâm-ı (6) Kadîm'inde ḥaber virür: “*Yetemette 'üne ve ye'kulüne kemâ te'kulu'l-en'âmu.*”¹³⁰ ‘Azîzler (7) dimişler iki nesne iki nesneye hergiz toymaya. Ten mala ve gönül 'ilme ve 'ilm (8) okuyanlar ölicecek 'ilmi bile alup gider. Malı bunda koyup giderler. Nitekim ḥaber de (9) gelmiştir. Ḥazret-i 'Alî'nün kerremellâhu vechehu 'ilmini Kayşer-i Rûm katında ta'rif (10) ittiler. Kayşer kendünün tahtı yerinde olup 'ilm ehlini getürtti ayıttı: (11) Varuñ 'Alî'nün 'ilmini imtiḥân idüñ ammâ sizden yedi kişi ihtiyâr iderem (12) ve bir su'âl birle göndürürem. Eger cem'ünñze bir cevâp virürse didüklerince (13) degüldür ve eger yedünñze yedi cevâp virürse didüklerinden ziyâdedür. (14) Su'âlümüz daḥı olsun kim mal mı efdaldür veya 'ilm mi efdaldür. Bu yedi kişi (15) şüret tebdîl idüp geldiler. Murtażâ 'Alî'den su'âl ittiler. **Evvel**

[19b]

(1) biri geldi ayıttı: “Yâ imâm 'ilim mi efdaldür yâ mal mı?” Murtażâ 'Alî ayıttı: “'İlm (2) efdaldür.” Ol kişi ayıttı: “Ne delîl ile?” Murtażâ 'Alî ayıttı: “'İlm mîrâştur (3) enbiyâdan mal mîrâşı Fir'avndan.” **İkincisi** geldi ayıttı: “Yâ imâm 'ilim mi (4) efdaldür yâ mal mı?” Murtażâ 'Alî ayıttı: “'İlm efdaldür.” Ol kişi ayıttı: “Ne delîl ile?” (5) Murtażâ 'Alî ayıttı: “'İlm ḥarc olduḡça eksilmez artar. Mal ḥarc olıcaḡ eksilür.” (6) **Üçüncisi** geldi ayıttı: “Yâ imâm 'ilim mi efdaldür yâ mal mı?” Murtażâ 'Alî ayıttı: (7) “'İlm efdaldür.” Ol kişi

¹²⁸ Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

¹²⁹ Der-kenâr: 'aleyhi's-şalâtü

¹³⁰ Kur'ân-ı Kerîm, Muhammed, 47/12. “Şüphesiz Allah, inanıp salih ameller işleyenleri, içinden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. İnkâr edenler ise (dünya zevklerinden) yararlanırlar ve hayvanların yediğı gibi yerler. Onların kalacakları yer ateştir.” Ayetin tamamı “*İnnallâhe yudhulullezîne âmenü ve amilüs sâlihâti cennâtin tecrî min tahtihâ'l-enhâru, vellezîne keferü yetemette 'üne ve ye'kulüne kemâ te'kulul en'âmu ven nâru mesven lehum.*” İken metne ayetin “*Yetemette 'üne ve ye'kulüne kemâ te'kulu'l-en'âmu*” kısmı alınmıştır.

ayıttı: “Ne delîl ile?” Murtażâ ‘Alî ayıttı: “Mal muhtâçtur (8) şaklamağa. ‘İlm hûd issini saklar.” **Dördüncisi** geldi ayıttı: “Yâ imâm ‘ilim mi efdaldür (9) yâ mal mı?” Murtażâ ‘Alî ayıttı: “ ‘İlm efdaldür.” Ol kişi ayıttı: “Ne delîl ile?” Murtażâ ‘Alî (10) ayıttı: “Kaçan bir kişi ölür malını kor gider ve ‘ilim kendü ile kabre bile gider.” (11) **Beşincisi** geldi ayıttı: “Yâ imâm ‘ilim mi efdaldür yâ mal mı?” Murtażâ ‘Alî ayıttı: (12) “ ‘İlm efdaldür.” Ol kişi ayıttı: “Ne delîl ile? Murtażâ ‘Alî ayıttı: “Malı mü’minler (13) dahı kazanur kâfirler dahı kazanur ammâ ‘ilmi kazanmaz illâ mü’minler.” **Altıncısı** (14) geldi ayıttı: “Yâ imâm ‘ilm mi efdaldür yâ mal mı?” Murtażâ ‘Alî ayıttı: “ ‘İlm efdaldür.” (15) Ol kişi ayıttı: “Ne delîl ile?” Murtażâ ‘Alî ayıttı: “Cemî‘ âdem ‘âleme muhtâçtur

131

[20a]

(1) dîn emrinde ammâ cemî’si şâhip mala muhtâç degüldür. Zîrâ malı her kişi kazanur.” (2) **Yedincisi** geldi ayıttı: “Yâ imâm ‘ilm mi efdaldür ya mâl mı?” Murtażâ ‘Alî ayıttı: (3) “ ‘İlm efdaldür.” Ol kişi ayıttı: “Ne delîl ile?” Murtażâ ‘Alî ayıttı: “ ‘İlmi sırât geçmege (4) kişiyi kavî ider. Şırât üzerinde mal şakıldür. Şırât geçmeginde pes ‘ilm (5) yek ola maldan.” Çün bir su’âle Murtażâ ‘Alî yedi cevâp virdi. Yedisi (6) dahı ma’kûl gördiler. Kayser’e haber getürdiler. Şâhib-i ‘ilm olanlar (7) cemî’si ‘Alî’nün ‘ilmine tahsîn ve taşdik ittiler. Biz yine sözümeze (8) gelem. Şöyle kim Muhammed Muştâfâ ‘aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm buyurmuştur: (9) “*Lâ yeşbe ‘âni tâlibü’l-mâli ve tâlibü’l-‘ilmi.*” Mal ne kadar çok olursa (10) göz toymaz ve talebü’l-‘ilm dahı ne kadar çok okursa dahı ziyâde eylemek (11) ister. Zîrâ mal ma’îşet sebebi içündür. ‘İlm dahı Hakk Te‘âlâ’nuñ ma‘rifetidür. (12) Hem dünyâ hem âhîret sebebi içündür. Şöyle kim ten hiç beğâyâ toymaz. (13) Göñül pes kaçan Hakk Te‘âlâ’nuñ ma‘rifetine toyar. Şöyle kim ‘ilimlerün (14) yigregi pend ve hikmettür. Zîrâ hikmet gayrete delâlet ider. Nitekim (15) Hakk Te‘âlâ ve celle ‘alâ Kelâm-ı Kadîm’inde buyurur: “*Innallâhe yuhibbu’t-tevvâbine*”¹³²

[20b]

(1) ve geçen ‘ibretlerün ahvâli zıkr olunıcağ kışşalardur ve kışşalaruñ yigregi Yûsuf (2) Peygamber kışşasıdur ‘aleyhi’s-selâm. Bu delîl ile kışşalaruñ yigregidür. Hakk Te‘âlâ (3)

¹³¹ Der-kenâr: dîn

¹³² Kur’ân-ı Kerîm, Bakara, 2/222. “Sana kadınların ay hâlini sorarlar. De ki: “O bir ezadır (rahatsızlıktır). Ay hâlinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah’ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever.” Ayetin tamamı “*Ve yes’elûneke ani’l-mahîz kul huve ezen, fa’tezilûn nisâ’e fi’l- mahîzi ve-lâ takrabûhunne hattâ ya’thurn fe-‘izâ tetahherne fe’tûhunne min hayşu emerekumullâh innallâhe yuhibbut tevvâbine ve yuhibbu’l mute’ahhirîne*” iken metne ayetin “*Innallâhe yuhibbu’t-tevvâbine*” kısmı alınmıştır.

celle ve ‘alâ Kelâm-ı Qadîm’inde haber virür: “*Naħnu naħuşsu ‘aleyke aħsene'l-kaşası*”¹³³ (4) ve bu kışşanuñ sebeb-i nüzûlın şorarsañ sebeb-i nüzûlı budur ki ol iki ciħanuñ (5) güneşi ya‘nî Muħammedün Resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve selleme bir gün mescidinde tañ (6) namâzın kılup oturmuş idi. Hakk Te‘âlâ Hazretinden dâ‘imâ Kur‘ân âyet âyet (7) nüzûl iderdi. [İnen]¹³⁴ âyeti aşhâbına okuyu virürdi. Ol âyetler kimi emr (8) ve kimi nehy içün ve kimi va‘de ve ‘ıyd içün bu kavlı eşahtur. Zîrâ kim (9) Sa‘d b. Ebî Vaħkâş’tan Rağıyâllâhu ‘anhu mervîdür ve ol gün meclis gâyet (10) germ idi. Şahâbeler ayıttılar: “Yâ Resûlallâh nolaydı bize Hakk Te‘âlâ cânibinden (11) bir hadîş temennâ ideydüñüz ki anı işitmek ile cânumuza nûr u göñlümüze (12) sürûr hâşıl olaydı?” didiler. Hemân sa‘ât Cembrâ‘il ‘aleyhi’s-selâm geldi. (13) Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ cânibinden bu âyeti getürdi: “*Allâhü'l-lezî aħsene'l-hadîş.*” (14) Bu âyet inince şahâbeler ayıttılar ki: “Nolaydı bize Hakk Te‘âlâ cânibinden bir mev‘ıza (15) göndürileydi. Tâ biz daħı anuñla rûzigârumuz geçürüp menfa‘at bulayduk?”

135

[21a]

(1) didiler. Hemân yine ol sa‘at Cembrâ‘il ‘aleyhi’s-selâm girüp geldi. Bu âyeti (2) getürdi: “*Elem yeni li'l-lezîne âmenû.*”¹³⁶ Yine şahâbeler tekrâr ayıttılar: “Yâ Resûlallâh (3) nolaydı bize Hakk Te‘âlâ cânibinden geçmiş ahvâlden ve kışşalardan (4) göndürilse mü’tâlâ‘a kılup işitmesinden ‘ibret alayduk?” didiler. (5) Hemân sa‘at Cembrâ‘il Emîn ‘aleyhi’s-selâm Hazret-i Bârî Te‘âlâ’dan geldi. (6) Bu âyeti getürdi: “*Naħnu naħuşsu aleyke aħsene'l-kaşası.*”¹³⁷ Ke enne-hu Hakk Te‘âlâ celle (7) ve ‘alâ buyurur kim: “Her ne dilerseñ benden dileñ ki ben siz dilemedin daħı (8) bilürin ve her işte baña şıgınuñ ve beni penâh tutuñ ve her ne isterseñ (9) benden iste ki hep ‘âcizlerdür ben kâdirem ve her nesne ki sizlere gâ‘iptür. (10) İllâ ki ben hâzıram eger benden yardım isterseñüz isteñ kim nâşır benem.” (11) Nitekim

¹³³ Kur‘ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/3. “Sana bu Kur‘an‘ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Hâlbuki daha önce sen bunlardan habersiz idin.” Ayetin tamamı “*Naħnu naħuşsu ‘aleyke aħsene'l-kaşası bimâ evhaynâ ileyke hâzâ'l-kur‘âne ve in kunte min kablihî le mine'l-gâfilîne*” iken metne ayetin “*Naħnu naħuşsu ‘aleyke aħsenü'l-kaşası*” kısmı alınmıştır.

¹³⁴ Metinde “ânen” şeklinde kısmı alınmıştır.

¹³⁵ Der-kenâr: didiler

¹³⁶ Kur‘ân-ı Kerîm, Hadîs, 57/16. “İman edenlerin Allah‘ı zikretmekten ve inen haktan dolayı kalplerinin saygı ile ürpermesinin zamanı gelmedi mi? Daha önce kendilerine kitap verilip de, üzerinden uzun zaman geçen, böylece kalpleri katılaşanlar gibi olmasınlar. Onlardan birçoğu fasık kimselerdir.” Ayetin tamamı “*Elem ye‘ni li'l-lezîne âmenû en taħşe‘a kulûbuhum li-zikrillâhi ve mâ nezele mine'l-hakķı ve lâ yekûnû kellezîne ütül kitâbe min kablu fe- tâle ‘aleyhimu'l- emedu fe-kaşet kulûbuhum ve keşîrun minhum fâsiküne*” iken metne ayetin “*Elem yeni li'l-lezîne âmenû*” kısmı alınmıştır.

¹³⁷ Kur‘ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/3. “Sana bu Kur‘an‘ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Hâlbuki daha önce sen bunlardan habersiz idin.” Ayetin tamamı “*Naħnu naħuşsu ‘aleyke aħsene'l-kaşası bimâ evhaynâ ileyke hâzâ'l-kur‘âne ve in kunte min kablihî le mine'l-gâfilîne*” iken metne ayetin “*Naħnu naħuşsu ‘aleyke aħsene'l-kaşası*” kısmı alınmıştır.

buyurur: “*Fe-ni‘mel mevlâ ve ni‘me'n-naşîru*”¹³⁸ ve “eger beni dost tutmak isterseñüz (12) dost tut ki ben seni dost tutucuyam.” Nitekim buyurur: “*Allâhu velîyyu'll-ezîne* (13) *âmenû.*”¹³⁹ “Eger saklayıcı isterseñüz saklayıcı benem.” Nitekim buyurur: (14) “*Ķul men yekleukum bi'l-leyli ve'n-nehâri*”¹⁴⁰ ve “eger niğmet isterseñüz senüñ rezzâkuñam.” (15) Nitekim buyurur: “*Ve yerzukhu min-hayṣu lâ-yahtesîbu*”¹⁴¹ ve “eger hadîṣ isterseñüz

[21b]

(1) muhaddis benem.” Nitekim buyurur: “*Nezzele aḥsene'l-hadîsi*” ve “eger pend u naşihat (2) mev‘ıza dilerseñüz vâ‘iz nâşih benem.” Nitekim buyurur: “*Allâhu laţîfun bi-‘ibâdihî*” (3) ve “eger geçmiş aḥvâlden kışsa isterseñüz ğuşşañuz gidüp beşâret (4) virici benem.” Nitekim buyurur: “*Naḥnu naḳuşşu ‘aleyke aḥsene'l-kaşası.*”¹⁴² Her nesnede (5) ve her işte mededi benden dileñ ki laţife ve sizi yaratıcı mihrîbân (6) ve şefkatlü Tañrıyam.” Nitekim buyurur: “*Vallâhu ḥalaḳakum.*”¹⁴³ Dahı Hakk Te‘âlâ (7) celle ve ‘alâ buyurur: “Her nesneyi ki ḥalkuñ ḳapusında perâkende istersiz (8) benüm dergâhumda cümle tamâm bulasız.” Hakk sübhânehu vü Te‘âlâ celle ve ‘alâ Mûsâ Peygamber'e (9) ‘aleyhi's-selâm vahy eyledi. Ayıttı ki: “Yâ Mûsâ bu iki âlemde benden bîzârlık dileme (10) ve diri olduḳça benden ğayrıdan yardım isteme ve ayağuñ cennet içine (11) basmayınca sakın olma ve şeytânı eceli

¹³⁸ Kur‘ân-ı Kerîm, Hac, 22/78. “Allah uğrunda hakkıyla cihad edin. O, sizi seçti ve dinde üzerinize hiçbir güçlük yükledi. Babanız İbrahim’in dinine uyun. Allah, sizi hem daha önce, hem de bu Kur‘an‘da müslüman diye isimlendirdi ki, Peygamber size şahit (ve örnek) olsun, siz de insanlara şahit (ve örnek) olasınız. Artık namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allah‘a sarılın. O, sizin sahibinizdir. O, ne güzel sahip, ne güzel yardımcıdır” Ayetin tamamı “*Ve câhidû fi’llâhi ḥaḳka cihâdihî, huvectebâkum ve mâ ce‘ale ‘aleykum fi‘d-dîni min ḥaracın, millete ebîkum ibrahîm, huve semmâkumu‘l-muslimîne min kablu ve fi hâzâ li yekûne‘r-resûlu şehîden ‘aleykum ve tekûnû şuhedâ‘e ‘alâ‘n-nâsi, fe-ekîmû‘ş-şalâte ve âtu‘z-zekâte ve tesîmû bi’llâhi huve mevlâkum fe-ni‘mel mevlâ ve ni‘me'n-naşîru*” iken metne ayetin “*Fe-ni‘mel mevlâ ve ni‘me'n-naşîru*” kısmı alınmıştır.

¹³⁹ Kur‘ân-ı Kerîm, Bakara, 2/257. “Allah, iman edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kâfirlerin velileri ise tâğüttür. (O da) onları aydınlıktan karanlıklara (sürükleyip) çıkarır. Onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalırlar.” Ayetin tamamı “*Allâhu velîyyu‘l-lezîne âmenû yuhricuhum mine‘z-zulumâtı ilâ‘n-nûr ve‘l-lezîne keferû evliyâuhumu‘t-tâğûtu yuhricûnehum mine‘n-nûri ilâ‘z-zulumâtı ulâ‘ike ashâbu‘n-nâr hum fi‘hâ ḥâlidûne*” iken metne ayetin “*Allâhu velîyyu‘l-lezîne âmenû*” kısmı alınmıştır.

¹⁴⁰ Kur‘ân-ı Kerîm, Enbiyâ, 21/42. “(Ey Muhammed!) De ki: “(Size azab edecek olsa) gece ve gündüz Rahmân‘ın azabından sizi kim koruyacak?” Öyle iken onlar Rablerinin zikrinden yüz çevirmekteler.” Ayetin tamamı “*Ķul men yekle‘ukum bi‘l-leyli ve‘n-nehâri mine‘r-rahmâni bel hum ‘an zikri rabbihim mu‘riḏûne*” iken metne ayetin “*Ķul men yekle‘ukum bi‘l-leyli ve‘n-nehâri*” kısmı alınmıştır.

¹⁴¹ Kur‘ân-ı Kerîm, Talâk, 65/3. “Onu beklemediği yerden rızıklandırır. Kim Allah‘a tevekkül ederse, O kendisine yeter. Şüphesiz Allah, emrini yerine getirendir. Allah, her şeye bir ölçü koymuştur” Ayetin tamamı “*Ve yerzukhu min-hayṣu lâ-yahtesîbu ve men yetevekkel ‘alâllâhi fe-huve ḥasbuhu, innallâhe bâligu emrihî, kad ce‘alallâhu li kulli şey‘in ḳadren*” iken metne ayetin “*Ve yerzukhu min-hayṣu lâ-yahtesîbu*” kısmı alınmıştır.

¹⁴² Kur‘ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/3. “Sana bu Kur‘an‘ı vahy etmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Hâlbuki daha önce sen bunlardan habersiz idin.” Ayetin tamamı “*Naḥnu naḳuşşu ‘aleyke aḥsene‘l-kaşası bimâ evhaynâ ileyke hâzâl kur‘âne ve in kunte min kablihî le minel ğâfilîne*” iken metne ayetin “*Naḥnu naḳuşşu ‘aleyke aḥsene‘l-kaşası*” kısmı alınmıştır.

¹⁴³ Kur‘ân-ı Kerîm, Sâffât, 37/96. “Oysa Allah sizi de, yaptığınız şeyleri de yaratmıştır” Ayetin tamamı “*Vallâhu ḥalaḳakum ve mâ ta‘melûne*” iken metne ayetin “*Vallâhu ḥalaḳakum*” kısmı alınmıştır.

tîgiyile öli görmeyince anuñ (12) mekrinden emîn olmayasın.” Pes iy mü'min qarındâş sen varursın Tañrı (13) apusını ursın daı dünya iun begler apusın kovarsın. İki b kil p r k 'a (14) iner bigi t pu ılursın. Ol or  r k d ny  iun d n ni yamaya virürsin. (15) H diřler de gelmiştir. Bir kimesne d ny  iun bir kimesneye urmet ılsa

144

[22a]

(1) tev zu' ılsa t pu ılsa d nin  c başinden bir başini giderür (2) ve her vat sen varursın d ny dan ötüri begler apusın kovarsın. (3) All h apusın oyasın. Manşıbı ve rızı All h'tan bilmeyesin. Biş vait (4) nam zı vatiyile ılmayasın  l t şam t tiz tiz evesin. Ben m l zımata (5) gi aldum, diyesin. Belki nam z daı ılmaz. Pes nicesi anda d n  m n ala. (6) H k Te' l  celle ve 'al  c mlem ze inş f vire. řoñ vat m zde  m n ile (7) ve ur' n ile d ny dan airete a'm l-i ş lih yile gönderüp atm ılıvire. (8) şol vatin kim sen 'ış ile 'aşı ne ve şıd ile ş dık ne Res lull h (9) H zret n ñ türbe-i muahharına ve ravza-i muadessine şalav t viresin. (10) All h mme şalli 'al  Muhammedin abdike ve res like'n-nebiyyi'l-ümmiyyi ve 'al   lih  ve şahbihi (11) ve sellim¹⁴⁵ teslimen keşiran.  n aşh b Rıdvanull hi Te' l  'aleyhim ecma' n (12) bu ışşayı dilediler ki ışşa-ı Y suf'dur 'aleyhi's-sel m. H k Te' l  celle ve 'al  (13) Y suf ışşasını ki ıřřalaruñ yigregidür gönderdi. *E zu bi'l-l hi* (14) *mine'ř-şeyt ni'r-rac m. Bismill hi'r-rahmani'r-rah m. Elif l m r . Tilke* (15) * y tu'l-it bi'l-m b ni*.¹⁴⁶ Evvel ur fuñ ve kelim tuñ 'adedin bey n idelüm .

[22b]

(1) ve gönlümüzi g llig ştan p k idelüm ve bunuñ faziletini ilen müstemi' (2) olan 'aşıqları ř d ılalum. şol vatin kim sen 'ış ile 'aşı ne (3) ve şıd ile ş dık ne Res lull h H zret n ñ türbe-i muahharına ve ravza-i muadesine (4) şalav t viresin. All h mme şalli 'al  Muhammedin abdike ve res like'n-nebiyyi'l-ümmiyyi ve 'al  (5)  lih  ve şahbihi ve sellim¹⁴⁷ teslimen keşiran. Evvel bilgil ki bu s re Mekke'de n zil (6) oldu ve  yetleri yüz on biştir ve kelimesi biñ yedi yüz seks n (7) altı kelimed r ve arfi yedi biñ yüz otuz arftir. Her  yetinde senüñ iun (8) hid yet var ve beş ret var ve türlü türlü iş ret var ve her kelimesi pend (9) ve ikmet ile t ludur. Her arfi fazl-ı lütfiyile t ludur. Bu s ren ñ (10) faziletin ñ biri oldur ki Eb  b. Ka'b Rağıy ll hu 'anhu riv yet ider. (11) Peygamber'den 'aleyhi's-sel m

¹⁴⁴ Der-ken r: tev zu'

¹⁴⁵ Sal t-ı  mmiye. "Allah'ım, Efendimiz olan  mmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun."

¹⁴⁶ Kur' n-ı Kerim, Y suf, 12/1. "Elif, L m, R . Bunlar, apaık Kitab'ın  yetleridir."

¹⁴⁷ Sal t-ı  mmiye. "Allah'ım, Efendimiz olan  mmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun."

ayıttı kim: “Yûsuf sûresini oğlancuqlarunuza (12) öğredün ve kim ki bu sûreyi okusa ve dinlese dünyâ sarâyından beka sarâyına (13) rihlet kılıcağ. Haqq Te‘âlâ celle ve ‘alâ ol kişiye fazl ve ihsân eyleyüp sekerâtı (14) mevti âsân idi vire. Dünyâ sarâyında oldukça kibr ve hasetten saklaya.” (15) İbn-i ‘Abbâs Rağıyâllâhu aydür: *Elif lâm râ*. Allâhu â‘lam ma‘nâsı budur ki Haqq Te‘âlâ

148

[23a]

(1) celle ve ‘alâ nitekim Tañrıyam. Sizi göre dururam ve zamîriñüz bilürem. Qur‘ân ki (2) vahy tenzîldür. Kâhinler ve câzûlar sözi degüldür ve müfessirler dimişlerdür ki (3) bu harfler ki hice harflerindendür sûreler başındadır şöyle kim *Elif lâm mim ve elif lâm râ* (4) bigi *vav kef he ya ayın sad vav tı he vav tı sin* bigi Haqq Te‘âlâ celle ve ‘alâ burada (5) kısım yâd ider. Ana lütfi rubûbiyyeti ve'l-emnu benüm hüdâvendliğüm ve kibriyâm (6) haqqı için ki kitâb ve bu âyet helâli ve harâmı artııcıdur ve biri birinden (7) seçicidür. Nitekim buyurur: “*İnnâ enzelnâhu*.”¹⁴⁹ Pes Haqq Te‘âlâ celle ve ‘alâ buyurur ki: (8) “Biz saña gönderdük yâ Muhammed Qur‘ânen ‘Arabiyyen”. Bu cevâp ol cevâptur ki ‘Arab’uñ (9) müşrikleri Haçret-i Peygamber’e ‘aleyhi’s-selâm didiler: “Bu sözi sen kendözününden (10) dirsın ve yâhûd bir gayr kimesneden öğrenürsin.” didiler. Cebbâr-ı ‘âlem dağı (11) âyet gönderdü ki: “*Lisânu'l-lezî yulhidüne ileyhi*”¹⁵⁰ demek olur ki biz saña (12) gönderdük bed rüstî ve râstî yâ Muhammed Qur‘ân’ı ‘Arab dili üzre kim anuñ (13) ma‘nâsına muṭṭali’ olup kelimâtına vâkıf olup bileler. Ol pâdişâh-ı ‘âlem (14) Qur‘ân’ı bir kaç lafz ile añdı. Ol Furkân’ı lafzıyla añdı. “*Tebârake'l-lezî nezzele'l- (15) furkâne*”¹⁵¹ ve bir yirde dağı kitâp diyü yâd kıldı. “*El hamdulillâhi'l-lezî enzele*

[23b]

(1) ‘alâ ‘abdihi’l-kitâbe”¹⁵² ve bir yirde dağı zıkr diyü yâd kıldı: “*Ḳad enzelallâhu ileykum (2) zıkran*”¹⁵³ ve bir yirde dağı ‘azîz diyü yâd kıldı: “*Ve innehu le-kitâbun ‘azîzun*”¹⁵⁴

¹⁴⁸ Der-kenâr: celle ve ‘alâ

¹⁴⁹ Kur‘ân-ı Kerîm, Kadir, 97/1. “Şüphesiz, biz onu (Kur‘ân’ı) Kadir gecesinde indirdik.” Ayetin tamamı “*İnnâ enzelnâhu fi leyleti’l-kadri*” iken metne ayetin “*İnnâ enzelnâhu*” kısmı alınmıştır.

¹⁵⁰ Kur‘ân-ı Kerîm, Nahl, 16/103. “Andolsun ki biz onların, “Kur‘ân’ı ona bir insan öğretiyor” dediklerini biliyoruz. İma ettikleri kimsenin dili yabancıdır. Bu Kur‘ân ise gayet açık bir Arapça’dır.” Ayetin tamamı “*Ve leḳad na’lemu ennehum yekûlûne innemâ yu’allemuhu beşerun lisânu’l-lezî yulhidüne ileyhi a’cemiiyyun ve hazâ lisânun ‘arabiyyun mubînun*” iken metne ayetin “*Lisânu’l-lezî yulhidüne ileyhi*” kısmı alınmıştır.

¹⁵¹ Kur‘ân-ı Kerîm, Furkân, 25/1. “Âlemlere bir uyarıcı olsun diye kuluna Furkân’ı indiren Allah’ın şanı yücedir.” Ayetin tamamı “*Tebârake’l-lezî nezzele’l- furkâne ‘alâ ‘abdihi li yekûne li’l- ‘âlemîne nezîren*” iken metne ayetin “*Tebârake’l-lezî nezzele’l- furkâne*” kısmı alınmıştır.

¹⁵² Kur‘ân-ı Kerîm, Kehf, 18/1. “Hamd, kuluna Kitab’ı (Kur‘ân’ı) indiren ve onda hiçbir eğrilik yapmayan Allah’a mahsustur.” Ayetin tamamı “*El hamdulillâhi’l-lezî enzele ‘alâ ‘abdihi’l-kitâbe ve lem yec‘al lehu ‘ivecen*” iken metne ayetin “*El hamdulillâhi’l-lezî enzele ‘alâ ‘abdihi’l-kitâbe*” kısmı alınmıştır.

ve bir yirde (3) dağı kerîm diyü yâd kıldı: “*İnnehu le-Ğur’ânun kerîmun*”¹⁵⁵ ve bir yirde dağı ‘azîm diyü yâd (4) kıldı: “*şeb’ân mine'l-meşânî ve'l-Ğur’âne'l-‘azîme*”¹⁵⁶ altmış türlü ad ile hitâp (5) idüp Ğur’ân’ı yâd kıldı. Ne kadar müsemması çoğ ise dağı ‘azîz pâdişâh (6) ‘azîzdür bî-hemtâdur. Adı dağı ‘azîzdür. “*Velillâhi'l-esmâ’ü'l-ğüsna (7) fed’uhu bihâ*”¹⁵⁷ ve ol esması ‘âşıkları ve şâdıkları ‘âlemde anuñ ‘ışık (8) şem‘ine per u bâl yakup pervâne-veş yanmağtur. Bu arada şâ‘ir (9) birkaç beyt dimişğtur.

Beyt

(10)

Nâm-ı tu her gâh ki kelâmet hönem

(11)

Geh mü’minu cebbâr selâmet hönem

Ez-mihr-i nedânem bekozâmet hönem

Ez-mihr-i tu her gâh ki kelâmet hönem

(12)

Ki vâhid u Ğaffâri ğafûret hönem

Geh Hâlîk u Bârî vü ‘azîzet hönem

¹⁵³ Kur’ân-ı Kerîm, Talâk, 65/10. “Allah, ahirette onlara şiddetli bir azap hazırlamışğtır. O hâlde, ey iman etmiş olan akıl sahipleri, Allah’a karşı gelmekten sakının! Allah, size bir zikir (Kur’an) indirdi.” Ayetin tamamı “*E’addallâhu lehum ‘azâben şedîden feteküllâhe yâ ulî'l-elbâbi'l-lezîne âmenü ğad enzelallâhu ileykum zikran*” iken metne ayetin “*Ğad enzelallâhu ileykum zikran*” kısmı alınmışğtır.

¹⁵⁴ Kur’ân-ı Kerîm, Fussilet, 41/41. “Kur’an kendilerine geldiğinde onu inkâr edenler mutlaka cezalarını göreceklendir. Şüphesiz o, çok değerli ve sağlam bir kitaptır.” Ayetin tamamı “*İnnellezîne keferû bi’z-zikri lemmâ câehum ve- innehu le kitâbun’ azîzun*” iken metne ayetin “*Ve innehu le-kitâbun’ azîzun*” kısmı alınmışğtır.

¹⁵⁵ Kur’ân-ı Kerîm, Hâkka, 69/40. “Muhakkak ki o, gerçekten Kerim Resûl’ün sözüdür.” Ayetin tamamı “*İnnehu le-ğavlu resûlun kerîmin*” iken metne ayetin “*İnnehu le-Ğur’ânun kerîmun*” kısmı alınmışğtır.

¹⁵⁶ Kur’ân-ı Kerîm, Hicr, 15/87. “Andolsun, biz sana tekrarlanan yedi âyeti ve büyük Kur’an’ı verdik.” Ayetin tamamı “*Ve leğad âteynâke şeb’ân mine'l-meşânî ve'l-Ğur’âne'l-‘azîme*” iken metne ayetin “*şeb’ân mine'l-meşânî ve'l-Ğur’âne'l-‘azîme*” kısmı alınmışğtır.

¹⁵⁷ Kur’ân-ı Kerîm, A’râf, 7/180. “En güzel isimler Allah’ındır. O’na o güzel isimleriyle dua edin ve O’nun isimleri hakkında gerçeği çarpıtanları bırakın. Onlar yaptıklarının cezasına çarptırılacaklardır” Ayetin tamamı “*Ve li'l-lâhi'l-esmâu'l-ğüsna fed’uhu bihâ ve zerû'l-lezîne yulğidüne fi esmâihî seyuczevne mâ kânü ya‘melüne*” iken metne ayetin “*Velillâhi'l-esmâ’ü'l-ğüsna fed’uhu bihâ*” kısmı alınmışğtır.

(13) Ol ‘azîz olduğu ‘acep degil. Zîrâ hem kendü ‘azîzdür hem adı ‘azîz. (14) Bu ‘acceptür kim sen anuñ dergâhında ‘azîzsin. Şöyle kim Hâzret-i (15) Hâkık Te‘âlâ ve celle ‘alâ Kelâm-ı Kâdîm’inde ve Furkân-ı mecîdinde buyurur: “*Velillâhi'l-‘izzetu*”¹⁵⁸

[24a]

(1) *Ve li-resûlihî ve li'l-mü'minîne*”¹⁵⁹ ve sen ol pâdişâhlar pâdişâhını ve bizi yoktan (2) var iden Allâh'ı kaç ad birle okursın. “*Huvallâhu'l-lezî lâ ilâhe illâ huve*”¹⁶⁰ (3) ve ol ‘azîz kâdîr kavî Tañrı kendü ‘azametiyile seni kaç ad birle añdı. (4) “*E't-tâibüne'l-‘âbidüne*”¹⁶¹ Hâkık Te‘âlâ ve celle ‘alâ aydür: “Benüm kullarum beni eyü (5) ad ile okuyup añarlarsa ben dañı kullarımı eyü ad ile añam. Eger sen (6) benüm şun‘umı ve kemâlümü hâlka arz iderseñ ben dañı senüñ eylügüñi ferîştehlerüme (7) cilve idem. Eger sen ‘aybuñ için ‘özü idüp ağılarsañ ben setr idüp (8) örtem. Eger sen tövbe iderseñ ben senüñ cefâlu günâhuñ bağışladım. (9) Tâ ‘âlem hâlki bileler ki şöyle kim ben senüñ katuñda nice ‘azîz isem sen (10) dañı benüm dergahumda şöyle ‘azîzsin.” Pes yine sözüme gelelüm. *Qur‘ânen* (11) ‘*Arabiyyen Qur‘ân* anuñ için didiler ki maqrûndur. Dillerde birbirine ulaşıktur. (12) Şöyle kim âyet-i Qur‘ân birbirine ulaşmış bigi nakıldür Peygamber'den ‘aleyhi's-selâm (13) ayıttı kim: “Yarın bir Qur‘ân hûnî getüreler ki cennete koyalar.” Bu Qur‘ân hûn (14) cennetüñ dört yanına nazar eyleye göre ağaçları bi-şümâr ve ‘alâ dereceler (15) ayde kim: “Bu dereceler kimüñdür.” diye. Hâkık'tan hitâp gele kim: “Yâ kulum senüñdür.”

[24b]

(1) diye. Var Qur‘ân okuyı okuyı cennete gir, diye ve ol Qur‘ân hûn dañı Qur‘ân (2) okuyup cennete gire. Hâkık Te‘âlâ celle ve ‘alâ Qur‘ân'ın her âyetinde ağaçlar yarada (3) ve her kelimesinden sarâyılar ve köşkler yarada ve her bir harfinden dereceler (4) yarada. Gözler görmedüñ ola ve kulaklar işitmedüñ ola. Ol maqâmda (5) Qur‘ân okuyanlar beğâyı ebedî

¹⁵⁸ Der-kenâr: ve li

¹⁵⁹ Kur‘ân-ı Kerîm, Münâfikûn, 63/8. “Onlar, “Andolsun, eğer Medine’ye dönersek, üstün olan, zayıf olanı oradan mutlaka çıkaracaktır” diyorlardı. Hâlbuki asıl üstünlük, ancak Allah’ın, Peygamberinin ve mü’minlerindir. Fakat münafıklar (bunu) bilmezler.” Ayetin tamamı “*Yekûlûne le in raca‘nâ ile'l-medîneti le yuhricenne'l- e‘azzu minhâ'l- ezelle ve lillâhi'l-‘izzetu ve li-resûlihî ve li'l-mü'minîne ve lâkinne'l-munâfikîne lâ ya‘lemüne*” iken metne ayetin “*Ve li-resûlihî ve li'l-mü'minîne*” kısmı alınmıştır.

¹⁶⁰ Kur‘ân-ı Kerîm, Haşr, 59/22. “O, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayan Allah’tır. Gaybı da, görünen âlemi de bilendir. O, Rahmân’dır, Rahîm’dır” Ayetin tamamı “*Huvallâhu'l-lezî lâ ilâhe illâ huve ‘âlimu'l-gaybi ve’s-şehâdeti huve'r-rahmânu'r-rahîmu*” iken metne ayetin “*Huvallâhu'l-lezî lâ ilâhe illâ huve*” kısmı alınmıştır.

¹⁶¹ Kur‘ân-ı Kerîm, Tevbe, 9/112. “Bunlar, tövbe edenler, ibâdet edenler, hamdedenler, oruç tutanlar rükû’ ve secde edenler, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar ve Allah’ın koyduğu sınırları hakkıyla koruyanlardır. Mü’minleri müjdele.” Ayetin tamamı “*E't-tâibüne'l-‘âbidüne'l-hâmidüne's-sâihüne'r-râki‘üne's-sâcidüne' - âmirüne bi'l-ma'rûfi ve'n-nâhüne ‘ani'l-munkeri ve'l-hâfîzüne li-hudûdillâhi ve beşşiri'l-mu'minîne*” iken metne ayetin “*E't-tâibüne'l-‘âbidüne*” kısmı alınmıştır.

bulup ayde ki: “ilâhuna ve seyyidinâ ve mevlânâ (6) Qur’ân okurdum hatm kıldum.” diyeler. Pes Hakk Te‘âlâ cânibinden hitâp gele kim: “İy (7) bîçâre kulum dünyâ yüzinde sen okuduñ. Ben diñledüm. Senüñ nevbetüñ geçti. (8) Şimdi nevbet benümdür. Sen otur. Ben okuyayın. Sen diñle diye ve ol ebedî gözlerüñle (9) benüm cemâlümü müşâhede kııl.” diye. Pes âgâz idüp Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ başlayup (10) Qur’ân okuya “*Bismillâhi'r-rahmani'r-rahîm*. (11) *Tâhâ mâ enzelnâ aleyke'l-Kur'âne li-teşkâ*.”¹⁶² Çünkim ol bunu istimâ' idüp (12) işite vâlih olup kendüden geçe. Anuñ lezzetinden semâ'a kalka. ‘Aklı (13) başından gidüp bîçâre kıala. Pes pâdişâh-ı ‘âlem cemâlinden hicâbı getüre. (14) Dağı ayde ki: “İy miskîn benüm kelâmümü işittüñ. İllâ kim nicedür görmedüñ. (15) Şimdi ki cemâlüm perdesin götürdüm. Gör benüm dizârumı. Tâ kim bilesin

163

[25a]

(1) nicedür.” “*Allâhümme erzuqnâ*.”¹⁶⁴ Pes gördüñ mi iy mü'min qarındâş Qur'ân nenüñ bigi (2) imiş. Qur'ân'ı sen kolayca bulmuşsın. Qur'ân okunduğı vaktin şamût olup (3) diñlemezsın yanünda oturan kişiler ile dünyâ kelâmın söylersın (4) yâhûd bir qarındâşuñuñ etin yiyüp gaybetin söylersın hiç dimezsın ki (5) şol okunan kelâm efendümüñ kelâmıdır. Şunu kulağ açup diñleyeyin. (6) Yarın kıyâmet güninde bir derdüme dermân ola dimez eger bir yerde (7) çeng yâ tanbure çalınsa dîb deñiz olup oturup diñlerdi. (8) Zîrâ añlaması yoktur. Eşek za'ferânçi bâşed bir dağı iy mü'min qarındâş (9) ‘adâvet kıılmağa mescide gelürler. Ya'nî namâz kıılmağa cemâ'ate gelürler gökçek (10) el-cemâ'ate rahmetü namâz kıilup şevâp kıazanmağa mı gelürler ve yâhûd mescide gelüp (11) günâh kıazanmağa mı gelürler bellüdür kim şevâp kıazanmağa gelürler. İy mü'min (12) qarındâş nice şevâp kırk yıldan berü kıazandığı ‘amelleri yok olup hebâ (13) menşûr olur. Nicesi olmasın kim mescide gelürler. Biribirinüñ gaybetin (14) iderler. Kimi etin şatar. Kimi eşegin şatar. Kimi tağıl bâzârında tağılın (15) şatar. Kimi akçesinüñ mu'âmelesini hisâb idüp riyâyile alınan evlerin

[25b]

(1) şatar. Kimi ‘avret ile oğlan ile huşûmet kıılmış biribirine hezlerin (2) şatar. Kimi pâdişâhuñ cevrin ‘adlin söyler. Kimi subaşınuñ ve kıadınuñ (3) hükmin söyler. Her biri bir derde düşmiş gönülleri dünyâ teşvîşleriyle (4) tölmiş. Şanasın mescidüñ içi gavğâdan ‘avret

¹⁶² Kur'ân-ı Kerîm, Tâhâ, 20/2. “Kur'ân'ı sana meşakkat (güçlük) olsun diye indirmediğ.” Ayetin tamamı “*Mâ enzelnâ aleykel kur'âne li teşkâ*.” iken metne ayetin “*Tâhâ mâ enzelnâ aleyke'l-Kur'âne li-teşkâ*” kısmı alınmıştır.

¹⁶³ Der-kenâr: nicedür

¹⁶⁴ Du'â.

hammâmına dönmiş. Hey mü'min (5) qarındâş bu mescid Allâh evidür. Bit bâzârı degüldür. Bunda âdem edebiyile (6) gelmek gerek. Edebiyile durmak gerek ve edebiyile oturmak gerek. Evde olan (7) mala ya'nî sözlerin bunda söylemek gerektür ve dünyâ kelâmın söylememek (8) gerek. Ne kadar sen Allâh evine hürmet iderseñ sen dağı ol kadar Allâh (9) katında hürmet bulursın. İllâ neyleyem. Âdem degülsin sözüm saña kâtı gelür. (10) Sözümi añlayımazsın. Pes şâhum bunı dağı koñ gitsün. Yâ şol ezân (11) okunduğı vaqtin hiç bilür misin ol mü'ezzin çağırıp ne söyler neyleyem (12) bilmezsin. Eger bilseñ henüz ezân okunmadın mescid kapusın beklerdüñ. (13) Hep dünyâ işin koyayduñ. İllâ nideyin bilmezsin. Ezân okunduğı vaqtin (14) dünyâ kelâmın söylerken sözüñi kesüp epsem olmak gerek. Eger elüñde (15) işüñ var ise işi komağ gerek ve bunı dağı koñ gitsün ve bir dağı iy

165

[26a]

(1) mü'min qarındâş maħallede meyyite varursız. Meyyit yanında dünyâ kelâmın kılup (2) gülüşürsüz. Hiç dimezsiz. Bu meyyit bizüm bigi bir kişi idi. Biz dağı buncılayın (3) ölürüz dimeyesiz ki ne gülmek bize ağlamak gerektür. Tınmayup ol meyyitten (4) 'ibret almayasın. Bugün buña oldıyısı yarın baña olur dimezsiz. Pes şâhum (5) 'acep katı taştan katı göñlümüz var. Ğaflet bizi hüş almıştır. Atamız anamız (6) ölür. Oğlumuz kızımız ölür. Yanumuzda kónşumuz ölür. Hiç biz dağı (7) ölürüz dimezüz. Yâ ahî sağlık olsun ve bu sağlık niceye dek olur (8) ve ğasta olduğıñ istemezsin. Ölmek hiç añmazsın. Şöyle şanur (9) miskîn âdem oğlanı elinde berât-ı müsellim lîkin virdiler dünyâdan gitmemeye (10) hiç ğaberüñ yoğ iken gidersin. Pes şâhum bu sözüme Ğazret-i Resül (11) şallallâhu 'aleyhi ve sellem ğadış buyurmuştur: “*Men tekelleme bi-kelemlâmi'd-dünyâ fi-ğamseti* (12) *mevâzi'in ebtele'llâhü Te'alâ 'amelehü erba'ine seneten evvelühü 'inde'l-ezâni* (13) *ve's-şâni 'inde kıraâti'l-Ğur'ânî*¹⁶⁶ *ve's-şâlisü fi'l-mesâcidi ve'r-râbi'u ğalfe'l-cenâzeti* (14) *ve'l-ğâmisüfi'l-meğâbiri*”¹⁶⁷ ğadışüñ ma'nâsı budur ki her kim dünyâ (15) gelicisin biş yerde söylese. Ğađđ Te'alâ celle ve 'alâ ol kişinüñ kırk yıllık

[26b]

(1) 'amelin bâtil eyleye. Andan fayda görmeye. Evvel ezân okunduğı yerde. (2) İkinci Ğur'ân okunduğı yerde. Üçüncü cenâze ardınca giderken. Dördüncü mescid (3) içinde otururken. Beşinci mağbere arasında yürürken ve otururken. (4) Pes şâhum ihtirâz eylemeñ

¹⁶⁵ Der-kenâr: mü'min

¹⁶⁶ Metinde “*kıraâti'l-Ğur'ânî*” şeklinde harekelendirilmiştir.

¹⁶⁷ Aclünî, Keşfü'l-Hafâ, 2:433.

huşûşa Kur'ân okunurken kelâm-ı dünyâdan. (5) Zîrâ Kur'ân diñlemek farzdur. Pes farzın terki gâyet müşkildür. Billâhi iy mü'min (6) qarındâş hayrân qalmalu degül midür. Sen nice âdem olasin. Efendüñüñ (7) kelâmından bir lezzet almayasın ve rûhuñ şafâ bulmaya. Hey miskîn. Pes sen (8) henûz âdem olmamışsın. Pes sen kaçan âdem olursın. Oğlan olduğunu (9) bildüñ. Yigid olduğunu bildüñ. Şimdi çoça olduñ bildüñ. Ne âdem (10) olduñ. Ne kendüñi bildüñ ne Allâh'ı bildüñ. Yâ pes dünyâya geldüñ. Neyi (11) bildüñ? Şabâh kalkup çalışursın. Gice yatup hor hor uyursın. (12) Ne abdest ne namâz bilürsin. Uşte hemân âdem şeklinde yularsuz hayvana (13) beñzer yürürsin. Hâzret-i Resûl 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm hadîs buyurur. (14) Hadîşüñ ma'nâsı budur ki Tañrı Te'âlânuñ iki 'âlemi vardır. Biri ulu 'âlem (15) ve biri kiçi 'âlem. Ol kiçi 'âlem ulu 'âlemüñ nüshasıdır. Her kim kiçi 'âlemi bildi

168

[27a]

(1) ulu 'âlemi bildi. Her kim Tañrıyı bildi uçmâğ anuñ maqâmıdır. Dizâr anuñ (2) hil'attür. Şahâbeler ayıttılar: "Yâ Resûlallâh kiçi 'âlem kangıdır?" Ayıttı: " 'Arş ve kürs (3) ve levh kalem tamu yerler ve gökler ay ve güneş tağlar ve deñizler bu cümlesi kiçi (4) 'âlemdir." Ayıttılar: "Yâ Resûlallâh ulu 'âlem kangısıdır?" Ayıttı: "Âdem ulu 'âlemdir (5) ve bir âdem bu cümlesinden 'azîmdir." didi. Şahâbeler tañlaştılar. Resûl Hâzret-i (6) 'aleyhi's-selâm ayıttı: "Ne tañlarsın? Hâkq Te'âlânuñ azameti katında 'arş kürs (7) levh kalem uçmağ tamu bu gök tağlar deñizler şol güneş içinde uçan (8) zerrece yoktur. İllâ Hâkq Te'âlâ celle ve 'alâ şol 'azametiyle bir mü'minüñ (9) gönline sıgar. 'Arş ve kürsî Hâkq Te'âlânuñ bir tecellâsına katlanmaya. İllâ (10) bir günde ve bir dünde üç yüz altmış kez Hâkq Te'âlâ celle ve 'alâ mü'minüñ (11) gönline tecellâ kıılır. Her dem nûrı ve kuvveti artar." Pes bilindi kim yaratılmışta (12) âdemden ulu nesne yoğ imiş. Kiçi 'âlemde 'arş var. Mü'minde gönül var. (13) Kiçi 'âlemde levh var. Mü'minde kuvvet var. Kiçi 'âlemde kalem var. Mü'minde (14) dil var. Kiçi 'âlemde yıldızlar var. Mü'minde laţif fikirler var. Kiçi 'âlemde (15) ay var. Mü'minde 'aқıl var. Kiçi 'âlemde güneş var. Mü'minde mü'minüñ

[27b]

(1) nefsinde Lâ ilâhe illallâhu Muhammedün Resûlullâhı nûrı var. Kiçi 'âlemde deñizler (2) var. Mü'minde 'ilim var. Kiçi 'âlemde tamular var. Mü'minde şehvetler var. Ol (3) tamu ten göyündürür. Bu tamu dîn göyündürür. Kiçi 'âlemde uçmağlar (4) var. Mü'minde eyü hulq var. Ol uçmağ kapucısı rıdvândur. Bu uçmağ (5) kapucısı rahmândur. Kiçi 'âlemde

¹⁶⁸ Der-kenâr: ulu

şular var. Mü'minde tamarlar var. Kiçi 'âlemde (6) acı şü ve tatlu şü ve keren şü var. Mü'minüñ ağzı şuyı tatludur. (7) Kulağ şuyı acıdur ve burun şuyı kerendür ve gözi şuyı tozlıdur. (8) Pes ağzı şuyın tatlu kıldı. Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ kim her ta'âmuñ (9) yiyecek çaşnisin bula dağı kuvvet tuta. Hakk Te'âlâ'nuñ emrine ve ta'âtına (10) meşğül ola ve gözi şuyın tuzlu kıldı. Göz acı yağdur. Yağ issidür. (11) Tuzlu şuyı anda kodı kim ol yağı yiyüp koğmaya hem gözi saklaya saklayıcağ (12) bağa bakıcağ göre göriceğ 'ibret tuta 'ibret tutıcağ korğa (13) korkıcağ buyruk tuta her bir eşyâdan bal arısı bigi bal ala. Ya'nî hişşe (14) ala. Hakk Te'âlâ'nuñ varlığından nağşından nağğâşı bile ve dağı acı şuyı (15) kulağtan yarattı kim uyuduğı vağtin cânavar içine girmeye. Kulağı

169

[28a]

(1) şağır kılmaya ve şağır olmayıcağ işite. İşiticeğ añlaya. Añlayıcağ müştâğ (2) ola. Müştâğ olıcağ isteye. İsteyiceğ bula ve kiçi 'âlemde yaz kış (3) var. Yây göz var. Mü'minüñ dağı yigidliğı yaza beñzer. [kâhilliğı]¹⁷⁰ yaya (4) beñzer. Kocalığı güzdür. Ölümü kıştur ve yüz burtarduğı buluta beñzer (5) ve güldüğü yıldırıma beñzer. Ağladuğı yağmura beñzer ve uyuduğı giceye (6) beñzer ve uyanuğluğı gündüze beñzer. Kaşı kılı ayrığa beñzer (7) ve sağalı kılı ağaçlara beñzer. Gövdesi kılı buğdaylara beñzer. Yüzi (8) dergâha beñzer ve gözleri camlu derecelere beñzer. Ağzı kapulara beñzer (9) ve burnı şundurmayaya beñzer ve dişleri kapucılara beñzer. Boğâzı (10) dehlize beñzer. Mi'desi¹⁷¹ muğbağa beñzer ve selâhâneye beñzer ve bağırsağları (11) evden çıkan oluğlara beñzer ve gönli tahta cânı sulţâna ve îmânı hazîneye (12) beñzer. Eger bu şerhe düşersevüz mağşüttan kaluruz. Pes bu sözlerden (13) bilmektür ki âdem nenüñ bigi nesne imiş. Âdem oldur ki kendüyi bile. (14) Hayvân şıfat olmaya. Âdem şıfat ola. Bu sözlerden 'ibret tutup (15) ikende dünyâya harîş olmaya. Nefs-i hevâdan geçe ve şöhret gözetmeye

[28b]

(1) ve şehvetperest olmaya. Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ cümlemüzi şöhret (2) belâsından dünyâya harîş olmağ derdinden ve şehvet kulı olmağtan (3) saklaya. Şol vağtin kim sen 'ışk ile 'aşığâne ve şıdk ile şadığâne (4) Resül Hazretinüñ türbe-i muğahharına ve ravza-i muğadessine şalavât viresin. (5) Allâhümme şalli 'alâ Muhammedin abdike ve resûlike'n-

¹⁶⁹ Der-kenâr: şağır

¹⁷⁰ Metinde "kâhel" olarak kısmı alınmıştır.

¹⁷¹ Metinde "ma'desi" şeklinde harekelendirilmiştir.

nebiyyi'l-‘ümmiyyi ve ‘alâ alihi (6) ve şahbihi ve sellim¹⁷² teslimen keşîran. Kâle's-şeyhül-
imâm rağiyâ'llâhü ‘anhu (7) li'l-mü'mini hamsete feraĥĥâtin ve feraĥâtü'l-îmâni ve feraĥatü'l-
Kur'âni ve feraĥü ru'yetü'l-iĥvâni (8) ve feraĥü qabûli şehri-i Ramazân. Ya'nî demek olur ki
mü'minlere (9) ve cennet-i câvidânda biş şâzılık var. **Biri** îmân şâzılığı. **İkinci** (10) Kur'ân
şâzılığı. **Üçüncü** Fir'avni ni'metiyile cennet şâzılığı. **Dördüncü** dostlar (11) ve hışım kavm
şâzılığı ki ziyâret ide. **Beşinci** Ramazân ayı qabûl olmak (12) şâzılığıdır. Pes yarın kıyâmet
gününde meĥâbirden bu ĥalk kalkıcaĥ. (13) Eger îmân ile ölürse bî-gam ve selâmet kırtula.
Eger Kur'ân okudıyısı (14) ‘azîz mükerrem cennete gire. Eger bunda hışımın ve kavmin
hoşnûd kıldıyısı (15) yarın kıyâmet gününde bile ĥopa hışım ve kavm şâzılığıyla ĥürrem¹⁷³
olup cennete

174

[29a]

(1) gire ve eger Ramazân ayın oruç tutup qabûl oldıyısı Ĥaĥĥ Te‘âlâ (2) Ĥazretinüñ
cemâlini müşâhede eyleye. Ĥazret-i Peyĥamber ‘aleyhi's-şalâtü ve's-selâm (3) burada bir
ĥadîs buyurur: “*Men ĥarae'l-Kur'âne ce‘alellâhü beynehü ve beyne' n-nâri* (4) *seb‘a*
ĥanâdikün ve beyne nâri cehennem arzi küllî ĥandaĥin meyseratin (5) *erba‘amiete ‘âmin.*”
Ma'nâsı budur kim bir kimesne Kur'ân'ı cân u gönülden okusa (6) Ĥaĥĥ Te‘âlâ celle ve ‘alâ
anüñ için cehennem ile oduñ arasına yedi ĥandaĥ (7) yarada. Her ĥandaĥuñ büyükligi dört
yüz yıllık yol ola. Şadaĥa Resûlullâhı (8) ve şadaĥa ĥabîbu'llâhı. Pes sen Kur'ân'ı güzâf mı
şanursın? Ĥolayca (9) bulmuşsın. Ĥadrin bilmezsın ve daĥı Resûl Ĥazret-i şallallâhu ‘aleyhi
(10) ve sellem. Bir ĥadîs daĥı buyurur: “*Men ĥara fezanne en lâ yaĥfira'llâhü lehu* (11) *kâne*
külle'l-müstehzî‘ü bi'l-Kur'âni.” Ma'nâsı budur kim her kişi ki Kur'ânı okusa (12) daĥı
gümân eylese ki maĥfireden maĥrûm olam diyü ol kimesne Kur'âna (13) istihzâ itmiş olur.
Ya'nî Kur'ân'a şek itmiş olur. Neûzubi'llâhi. Meşelâ (14) Kur'ân'un mişli ĥâzîler mişline
beñzer kim ĥâzîler kâfirler cenginde iki (15) nesneden ĥâli degül. Eger ölürse şehâdet bulur.
Eger ölmezse ĥanîmet

[29b]

(1) bulur. Pes Kur'ân ehli daĥı iki nesneden ĥâli degül. Yâ okuyıcı ve (2) yâĥûd
diñleyicidir ve eger okuyıcı ise şevâp ile cennet bula ve eger diñleyici (3) ise okuyan ile
şevâpta şeriñ ola. “*Ĥale'n-nebiyyü ‘aleyhi's-selâmü* (4) *el- ĥâri ve'l-müstemi‘ü fi'l-ecrî sevâ.*”

¹⁷² Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına
salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

¹⁷³ Metinde “ĥürrem” şeklinde harekelendirilmiştir.

¹⁷⁴ Der-kenâr: gire

Eger okuyıcı degül iseñ bârî diñleyici (5) ol. Yarınki gün âhirette şevâpsız zâyi' olup qalmayasın. Nitekim bir A'râbî (6) Hâzret-i Resûl'den 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm Kur'ân okumağuş sevâbını şordı. (7) Peyğamber aleyhi's-selâm ayıttı: (8) “*Men karæe 'aşere'l-Kur'âni ġarasellâhu lehu şecaraten fi'l-cenneti sâkihâ min yâkûthâ ahmerün ve fer'uhâ zebercedün âhđarun.*” Ya'nî demek olur (9) bir kimesne bir 'aşır Kur'ân okusa Hâkğ sübhânehu ve Te'âlâ ol kişi için (10) uçmakta bir köşğ yapıvire ve köşğ öñinde bir ağaç bitüre ve ol (11) ağacuş özdeki kızıl ya'kûttan ola ve budakları yeşil zümrütten ola (12) ve anuş yaprağınuş her birinde yeşil hülleler ola ve ol ağacuş büyükligi (13) şunuñ bigidür ki eger bir kuş 'ömri oldukça uça ve cevân kılsa (14) ol ağacuş bir budğından bir budğına irişmeye bunuñ bigi şevâplar Kur'ân (15) okuyana ve Kur'ân diñleyene ni'met degül mi? Şadağa Resûlullâh ve şadağâ habîbullâhı. 175

[30a]

(1) **Hikâyet** Şeyğ Aşma' aydür rağmetullâhı 'aleyhi aydür: “Bir gün (2) beriyyede giderdüm. Gördüm bir 'Arab dikenler içinden çığa geldi. Kılıcın yalın (3) eylemiş geldi. Baña aydür ki: “Kaftânuş çıkar eger saña cânuş gerek ise.” (4) Ben ayıttım ki: “Ben fağirem. Benüm bu eski kaftânımdan ne umarsın?” didüm. (5) Ol 'Arab ayıttı: “Ben senden dağı ġarîbem dağı fağirem yemege içmege ve nafağalanmağa (6) nesnem yoktur.” didi. Ben ayıttım ki: “Eger nafağa isterseñ saña (7) bir hazîne şalıvireyin. Sen benüm kaftânımdan geç.” didüm ve ol ayıttı: (8) “Ol hazîne kandanur? Baña şalıvir.” Ben ayıttım ki: “Ol hazîne Hâkğ Te'âlâ (9) Hâzretinüş hazînesi. Cemî' açları ol toyrur.” Nitekim Kelâm-ı Qadîm'inde (10) haber virür: “*Ve fi's-semâ'i rızğuküm ve mâ tû'adüne.*”¹⁷⁶ Çünkü ben bunu (11) okudum. Ol 'Arab'uş endâmına lerze ve titremek düştü. Fi'l-hâl (12) elinden kılıç düştü. Yağasın yırtup yabâna gidivirdi. Başın (13) yukarı kaldurup ayıttı: “İy Bârî Hudâ yâ benüm rızğımı sen hûd gökten (14) virürmişsin. Ben niçün senüş kullarüş incidüp yol uram. Müsülmânlaruş (15) bed-du'âsın alam. Eger beni kulum diyü yarattuñsa pes benüm rızğımı ve nafağamı

[30b]

(1) niçün virmezsin yârabbî?” didi. Dağı henüz sözi tamâm olmadın anuş (2) şıdğı berekâtında bir altun çanak içi tolu eşyâ ile ve iki âğ etmekle ol (3) 'Arab'uş öñüne geldi. Ol 'Arab dağı el urdı. Ol ta'âmdan yidi. Kârını (4) toynca ve kalğup yüzünü tağ yoluna tutup gitti. “Ağsente rabbi” diye diye (5) gitti. Ayruğ anı görmedüm. Tâ iki yıldan soñra Ka'be'ye

¹⁷⁵ Der-kenâr: hikâyet

¹⁷⁶ Kur'ân-ı Kerîm, Zâriyât, 51/22. “Gökte rızğınız ve size vaad olunan şeyler vardır.”

vardum. Ol (6) ‘Arab’ı anda gördüm. Kilim boğazına geçürmiş ve Ka‘be’yi tavâf ider idi. Ben (7) ayıttım ki: “Sen degül misin fulân yirde gördüğüm kişi?” didüm. ‘Arab ayıttı: (8) “Olam ve lîkin ol gördügecün bigi degülem.” Ben ayıttım: “Hâlünü söyle. (9) Tâ bir görelüm nicedür?” Ayıttı kim: “Ol günden berü senüñle buluştuk. Tâ bu demegin (10) her aḥşâm ol gördüğün altun çanak ve ol iki âk etmek dâimâ gelür. (11) Aşın yirem. Olduğum mekânda yedi yüz altun çanak var ola yatur ben (12) ayıttım: “Bir işüne şarf itseñüze.” didüm. Ayıttı kim: “Âdemîlik degüldür kerîm (13) pâdişâhuñ ni‘metin yiyüp çanağın şatmak.” Şeyḥ Aşma‘ aydür: “Anuñ sözi (14) baña gâyet hûş geldi. Diledüm ki yüzümü mübârek ayağına sürem.” Ayıttı kim: (15) “Yâ şeyḥ bizi günâha koymağıl. Eger beni sevüp dilerseñ şol beni evvel gördüğün

177

[31a]

(1) vaktin ne okuduñ idi. Yine andan baña okuyıvirgil.” Ben ayıttım: “Ol (2) vakt ben ne okudum idi.” Ayıttı kim: “*Ve fi’s-semâ’i rızıkum ve mâ tû’adûne.*”¹⁷⁸(3) Pes ben daḥı bu âyeti okudum. İşidüp semâ’a girdi. Ayıttı kim: “Bir daḥı (4) oku.” Tekrâr bir daḥı okudum. ‘Arab bir kerre âh eyledi. Cân teslîm kıldı. Raḥmetu’llâhı (5) ‘aleyhi. Pes şâhum Qur’ân’ı şöyle okumak gerek ve böyle diñlemek gerek. Aşma‘ (6) aydür: “Hevâdan bir nidâ işittüm ki aydür idi. Her kişi ki diler cennet ehlinün (7) namâzın kıla gelsün. Haḥḥ Te‘âlâ dostunuñ namâzın kıilup yârlığana. Pes ehl-i (8) Mekke cümlesi kaḥḥ ol ‘âşıkı yuyup kefenleyüp namâzın kıilup defn (9) kıldılar. Bir haftadan soñra ol ‘âşıkı düşümde gördüm.” Ben ayıttım ki: “Sen (10) bu mertebeyi neden bulduñ?” Ayıttı kim: “Haḥḥ Te‘âlâ’nuñ kelâmını şıdk ile diñledüm (11) ve cânımı yolında ḡurbân kıldum. Bu mertebeyi andan buldum.” didi. (12) **Laḥfe** Haḥḥ Te‘âlâ celle ve ‘alâ aydür: “Her nesne kim vücûda gelür (13) senden. Yâ ḡulum benüm için ve benüm yolumda ve benüm dergâhumda anuñ ecri (14) zâyî‘ olmaz. Ol nesne kim benüm için virürsin birine. On onına (15) yüz ve yüzine biñ ve biñine dîdâr. Ben saña şol virdüğünden yek

[31b]

(1) ‘ivâz vireyin. Nitekim buyurur: “*Men-câe bi’l-ḡaseneti fe-le-hû aşru emşâlihâ*”¹⁷⁹
(2) Dön bu sözüñden yâ ḡulum. Sen baña ne virdüñ ki ben saña andan yek ‘ivâz (3) virmemiş

¹⁷⁷ Der-kenâr: vaktin

¹⁷⁸ Kur’ân-ı Kerîm, Zâriyât, 51/22. “Gökte rızkınız ve size vaad olunan şeyler vardır.”

¹⁷⁹ Kur’ân-ı Kerîm, En’âm, 6/160. “Kim bir iyilik yaparsa, ona on katı vardır. Kim de bir kötülük yaparsa, o da sadece o kötülüğün misliyle cezalandırılır ve onlara zulmedilmez.” Ayetin tamamı “*Men-câe bi’l-ḡaseneti fe-*

olam. Eger sen baña cân virdüñ ise ben saña cennet virdüm. (4) *Bi-enne le-ħumu'l-cennete*¹⁸⁰ Eger sen baña gönül virdüñ ise ben saña îmân virdüm. (5) *Ve zeyyeneħu fi-ħulûbikum*¹⁸¹ ve Eger sen benüm için ĥacca varduñ ise (6) ben saña amân virdüm. *Ve men-deħalehu kâne âminen*¹⁸² ve eger sen benüm için namâz (7) ve tâ‘at kılmış iseñ ben saña ni‘met ve ma‘rifet virdüm. *Yes‘â nûruhum beyne* (8) *eydîhim*¹⁸³ ve eger sen benüm için zekât ve şadaķa virdüñ ise ben senüñ için (9) tahâret ve pâklık virdüm. *Tuťahhiruhum ve tuzekkîhim bihâ*¹⁸⁴ ve eger sen benüm için (10) okursañ Ķur‘ân‘ı ben diñleyüp seni göre dururam. Yarınki gün ‘azametümlle (11) ben okuyam. Sen diñleyesin ve cemâlümi müşâhede kılasın. Señün okumağun (12) dudaguñladur ve benüm okuduğum fazl ve iħsânuñladur. Eger sen bugün (13) okumağa tekellüf çekesin gönülller alasın yarın ben okuyup tekellüf (14) idem. Cânlar alam.”

Beyt

le-hu aşru emşâlihâ ve men-câe bi's-seyyieti fe-lâ yuczâ illâ mişlehâ ve hum lâ-yuzlemüne” iken metne ayetin “*Men-câe bi'l-ħaseneti fe-le-hû aşru emşâlihâ*” kısmı alınmıştır.

¹⁸⁰ Kur‘ân-ı Kerîm, Tevbe, 9/111. “Şüphesiz Allah, mü‘minlerden canlarını ve mallarını, kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır. Artık, onlar Allah yolunda savaşırlar, öldürürler ve ölürler. Allah, bunu Tevrat‘ta, İncil‘de ve Kur‘ân‘da kesin olarak va‘detmiştir. Kimdir sözünü Allah‘tan daha iyi yerine getiren? O hâlde, yapmış olduğunuz bu alışverişten dolayı sevinin. İşte asıl bu büyük başarıdır.” Ayetin tamamı “*İnnallâheşterâ mine‘l-mu‘minîne enfusehum ve emvâlehum bi-enne le-humu‘l-cenneh yukâtilüne fi sebî‘l-illâhi fe yaktulüne ve yuktelüne va‘den ‘aleyhi ĥaķķan fi‘t-tevrâti ve‘l-incili ve‘l-Ķur‘ân ve men evfâ bi-‘ahdihi minallâhi festebşirü bi-bey‘ikum‘l-lezî bâya‘tum bihi, ve zâlike huvel fevzu‘l-‘azîmu*” iken metne ayetin “*Bi-enne leħumu‘l-cennete*” kısmı alınmıştır.

¹⁸¹ Kur‘ân-ı Kerîm, Hucurât, 49/7. “Bilin ki, aranızda Allah‘ın eļçisi bulunmaktadır. Eğer o, birçok işlerde size uysaydı, sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah, size imanı sevdirmiş ve onu gönüllerinize güzel göstermiş; inkârı, fasıklığı ve (İslâm‘ın emirlerine) karşı çıkmayı da çirkin göstermiştir. İşte bunlar doğru yolda olanların ta kendileridir.” Ayetin tamamı “*Va‘lemû enne fikum resûlallâh lev yuti‘ukum fi keşîrin mine‘l-emri le‘anittum ve lâkinna‘llâhe habbebe ileykumu‘l-îmâne ve zeyyeneħu fi kulûbikum ve kerrahe ileykumu‘l-kufre ve‘l-fusûķa ve‘l-isyân ulâ‘ike humu‘r-râşidüne*” iken metne ayetin “*Ve zeyyeneħu fi-ħulûbikum*” kısmı alınmıştır.

¹⁸² Kur‘ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân, 3/97. “Onda apaçık deliller, Makam-ı İbrahim vardır. Oraya kim girerse, güven içinde olur. Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah‘ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse (bu hakkı tanımazsa), şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnidir. (Kimseye muhtaç değildir, her şey O‘na muhtaçtır.)” Ayetin tamamı “*Fîhi âyâtun beyyinâtun maķâmu ibrâhîme ve men-daħalehu kâne âminen ve li‘l-lâhi ‘ale‘n-nâsi ĥiccu‘l-beyti menistetâa ileyhi sebîlen ve men kefere fe-inna‘llâhe ganiyyun ani‘l-‘âlemîne*” iken metne ayetin “*Ve men-daħalehu kâne âminen*” kısmı alınmıştır.

¹⁸³ Kur‘ân-ı Kerîm, Tahrîm, 66/8. “Ey iman edenler! Allah‘a içtenlikle tövbe edin. Umulur ki, Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter, peygamberi ve onunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı günde Allah sizi, içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokar. Onların nurları önlerinden ve sağlarından aydınlatır, gider. “Ey Rabbimiz! Nûrumuzu bizim için tamamla, bizi bağışla; çünkü senin her şeye hakkıyla gücün yeter” derler” Ayetin tamamı “*Yâ eyyuhâ‘l-lezîne âmenû tûbû ilâllâhi tevbeten naşûħan, ‘asâ rabbukum en yukeffira ‘ankum seyyiâtikum ve yudħilekum cennâtin tecrî min taħtihâ‘l-enhâru yevme lâ yuħzî‘l-lâhun nebiyye ve‘l-lezîne âmenû me‘ahu, nûruhum yes‘â beyne eydîhim ve bi‘eymânihim yeķûlüne rabbenâ etmim lenâ nûranâ vagfir lenâ inneke alâ kulli şey‘in ĥadîrun*” iken metne ayetin “*Yes‘â nûruhum beyne eydîhim*” kısmı alınmıştır.

¹⁸⁴ Kur‘ân-ı Kerîm, Tevbe, 9/103. “Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al ve onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (Onların kalplerini yatıştırır.) Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir” Ayetin tamamı “*Huż min emvâlihim şadaķaten tuťahhiruhum ve tuzekkîhim bihâ ve şalli ‘aleyhim inne şalâteke sekenun lehum va‘l-lâhu semî‘un ‘âlimun*” iken metne ayetin “*Tuťahhiruhum ve tuzekkîhim bihâ*” kısmı alınmıştır.

Der ‘ışık-ı ilâc derdi tû dâyim men

V’ez vaşl-ı hûd inşâf bôstânem men

[32a]

(1) Hândî tû zi-behri men besî Kur’ân râ

Ferdâ şinavî tû ki ber hûnem men

(2) İmâm Ebî'l-Muzaffer Sem'ânî rahmetullâhı 'aleyhi aydür: “Eger cennette olmañ revâ (3) olaydı iki vaktte mü'min cân vireydi bir şol vaktinde kim Hakk Te'âlâ (4) celle ve 'alâ kendü azametiyle Kur'ân okuduğı vaktin Hakk Te'âlâ'nun (5) kelâmı lezzâtı cânâ yetiştüğü vaktin rûh diler ki kalbinden taşra çıka. (6) Kur'ân'ın istimâ'ından 'âşıklarun ervâhı zevk ve şevk şafâya vara. (7) Cebbâr-ı 'âlem diye kim: “ *‘İbâdî semi'tüm Kur'ânî ve kelâmî fehâzâ likâ'i selâmî.*” (8) Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ hicâbı cemâlerinden getüre. Dağı ayde kim: “İy benim (9) kullarım benim kelâmumı ve sözümü dinledünüz mi dağı cemâlerinden perdeyi (10) götüre.” Ayde: “Görün selâmumı ve cemâlümü.” diye. Çünkü Hakk Te'âlâ'nun cemâl-i (11) nûrından bunların ervâhlarına berk urup tokına. Hattâ bunlar dağı (12) Hakkun 'ışığı odından ve harâretinden bunların rûhı kalbi dileye ki (13) şem' yanan pervâne-veş yana. Pes Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ ayde kim: “İy kullarım korkmañuz. (14) Andan geri size ölüm yok ve fûrkât yoktur. Fûrkâti vişâle degşürüp (15) kurb vişâl sizündür.” diye. *Âllâhümme erzuķna*¹⁸⁶ Hakk Te'âlâ sizlere ve bizlere cemâlin

[32b]

(1) müşâhede kılmak erzânî kıla. Şol vaktin kim sen 'ışık ile 'âşıķâne (2) ve şıdk ile şâdıķâne Resûlullâh Hâzretinün türbe-i muṭahharına ravza-i (3) muṭaddesine şalavât viresin. Allâhümme şalli 'ala Muhammedin 'abdike ve resûlike'n (4) nebiyyi'l-ümmiyyi ve 'alâ âlihî ve şahbihî ve sellim.¹⁸⁷ teslimen keşîran. Kale'l-imâm raḍıyâllâh (5) 'anhu: “*Mislü'l-Kur'ânî mislü'l-cenneti fihâ küllî telezzüzin ve târîkin ve'l- Kur'ânü* (6) *küll-i raṭbin ve yâbisin ve fi'l-cenneti kuşûrun ve derecâtun ve fi'l-Kur'ânî* (7) *sûretün ve âyetün.*” Bilgil kim Kur'ân cennet-i câvidân mânend yine beñzer cennette (8) biñ türlü ni'met var ve Kur'ân'da biñ türlü

¹⁸⁵ Der-kenâr: Hândî

¹⁸⁶ Du'â.

¹⁸⁷ Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

pend ve hikmet var ve cennette (9) kusûr ve derecât var ve Kur'an'da sûreler var ve âyetler var. Cennette (10) çemenler ve ağaçlar var ve Kur'an'da ahbârlar ve 'ibretler var. Cennette 'ıyş u (11) 'işretler var. Kur'an'da va'ad ve 'ıyd var. Cennette gılmân var ve vildân var (12) ve Kur'an'da burhân ve envârlar var ve rıdvân var. Şöyle kim mü'minler cennetlerinden (13) toymazlar. 'Âşıklar ke-ennahu Kur'an işitmekten toymazlar. Cennet dağı bir 'alemdür. (14) Her günü rahatlıktır. Her gününde bir şafâ ve lezzet var. Pes cânım yine (15) sözüme gelelüm. *Kur'ânen 'Arabıyyen Kur'an hûd 'Arabî ola ve cennet ehlinüñ* 188

[33a]

(1) dağı dili 'Arab dili ola. Çünkü Kur'an cennet ehlinüñ dili ola. Pes şerîfinde (2) kaçan revâ olur ki Kur'an ehli cennette olmaya. **Lañife** (3) Kur'an'ın zîneti cennet cemâlinsüz tamâmdur ve cennetüñ zîneti Kur'an cemâlinsüz (4) tamâm degüldür. Şöyle kim cennet bir bostândur. Bostânüñ zîneti aqarşu silidür (5) ve kuşlar ve ağaçlarıdır ve gülşen iledür ve gülleri açılmasıyladır. Ma'nâda (6) ne gül açılmıştır ve ne gülşen ve ağaçları başın aşağı şalmıştır. Hûrîler (7) ve gılmânlar ve vildânlar gözlerin uyhuya çekmişlerdür. Zîrâ anüñ için ki (8) Haqq Te'âlâ celle ve 'alâ cenneti yarattığı vaktin cennet ayıttı: "Yâ ilâhî (9) beni niçün yarattıñ?" Haqq Te'âlâ ayıttı: "*Li-tekûne meskenehâ li-ehli'l-imâni* (10) *ve ehli'l-Kur'âni*. Ya'ni yarattım ben seni illâ ehl-i îmân ve ehl-i (11) Kur'an girmek için." didi. Yarın kıyâmet gününde Bilâl Habeşî Rağıyâllâhu (12) 'anhu Hazret-i Peygamber'ün 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm öñinde dura. Cennete (13) diye: "Yâ rıdvân kapuyı açğıl." Rıdvân çünkim bu haberi işide kapuyı (14) aç. Göre kim ol fahr-i 'âlem şadr-ı bedr-i veled-i âdem. Ya'nî Hazret-i Muhammed (15) Muştafâ 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm kapu öñinde tırmış. "Bismillâh

[33b]

(1) yâ hâtemü'n-nebiyyîne ve şefi'ü'l-müznibîne." diye. Hazret-i Resûlullâh 'aleyhi's-şalâtü (2) ve's-selâm dağı cennetüñ işigine kadem başup ayıttı: "*Bismillâhi'r-rahmâni'r-rañim* (3) *elñamduli'llâhi'l-lezî şadağanâ va'dehu*."¹⁸⁹ Çünkim peygamber'ün 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm (4) mübarek kademi cemâlinüñ nûrı ve îmân Kur'an nûrınıñ şu'lesi cennet (5) kapusından iç yüzine balkıp tokına. Cennetü'l-firdevs dağı ârâste (6) ve müzeyyen olup bezene. Şuları aqmağa ve kuşları ötmege başlaya (7) ve hûrîleri sevinişüp gülmege başlaya ve

¹⁸⁸ Der-kenâr: dağı

¹⁸⁹ Kur'an-ı Kerîm, Zümer, 39/74. "Onlar şöyle derler: "Hamd, bize olan vaadini gerçekleştiren ve bizi cennetten dilediğimiz yere konmak üzere bu yurda varis kılan Allah'a mahsustur. Salih amel işleyenlerin mükâfâtı ne güzelmiş!" Ayetin tamamı "*Ve kâlû'l-ñamdu li'l-lâhi'l-lezî şadağanâ va'dehu ve evresenâ'l-arða netebevveu mine'l-cenneti ãaysu neşâ'u, fe-ni'me ecru'l-'âmilîne*" iken metne ayetin "*elñamduli'llâhi'l-lezî şadağanâ va'dehu*" kısmı alınmıştır.

köşkleri âşikâre olup (8) düşünmege başlaya. Pes ma'lûm oldu kim cennet Kûr'ân nûrinsuz bir bôstân (9) imiş. Tâ Kûr'ân nûrı ve îmân nûrı cemâli ve celâli irişmeyince cennet cennet (10) olmadı. **Nükte** İy bende-i mağbûn Hakk Te'âlâ'nun celle ve 'alâ emrinden (11) ve furkânından tecâvüz idüp kaçan kûl dünyânun malına ve bağına (12) bağçesinde aldanup kalan kûl ve dünyânun mekkârına ve gaddârına 'avretine (13) ve oğul kız mağabetine meşgûl olup kalan kûl dünyâ işinde cüst (14) çalañ olup âhiret işinde mest mest olan kûl dünyânun (15) hırşısı ve şöhreti seni aldadı aldanmadum diyen kûl dünyâ işinde

190

[34a]

(1) harîş olunca seni yoktan var iden pâdişâhuñ işinde harîş olsañ (2) kim ol senün 'aybuñı görür. Settârdur. Gice gündüz 'aybuñı örter. Yüzüñe (3) urmaz.

Beyt

İy keşte bi cengi âfeti dîvi zebûn

Vez şöhbeti vey begâri hûd mağbôn

Berhân bedân zîne-teşi ô eknûn

Beyâni Kûr'ânest fi kitâbin meknûnin

Bu 'acep degüldür ki cennetün zîneti Kûr'ân (6) ile ola ve bu 'acceptür ki kuşlarun nağmatı Kûr'ân kelimâtından ola. Nitekim (7) buyurur: “*Ve-in min-şey'in illâ yusebbihu bi hamdihî*”¹⁹¹ el-âye. Pes dünyâda kuşlar okurlar. (8) Şöyle kim Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ kudretin izhâr kılmag için nola âhirette (9) dahı cennette dahı okusalar. Mü'minler işidüp andan bir lezzet ala nola. (10) Şöyle kim Kûr'ân'un bu mağlûk hadîs üzere fazîleti var. Ke-ennehu ehl-i (11) Kûr'ân dahı bu cümle halâ'ik içinde ve ortasında mertebede ve hürmette (12) ziyâdedür. Şöyle kim hiç Kûr'ân'a mânend söz yoktur. Hiç kimesne dahı Kûr'ân (13) ehline mânend yoktur. Derecâta ve menzilette Hazret-i Resûl 'aleyhi' ş-şalâtü (14) ve's-selam

¹⁹⁰ Der-kenâr: harîş

¹⁹¹ Kûr'ân-ı Kerîm, İsrâ, 17/44. “Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar Allah'ı tespih ederler. Her şey O'nu hamd ile tespih eder. Ancak, siz onların tespihlerini anlamazsınız. O, halîm'dir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir), çok bağışlayandır” Ayetin tamamı “*Tusebbihu lehu's-semâvâtu's-seb'u ve'l-arđu ve-men fihinne, ve-in min şey'in illâ yusebbihu bi-hamdihî ve lâkin lâ teşkâhüne tesbîhahum innehu kâne halîmen gafûran*” iken metne ayetin “*Ve-in min-şey'in illâ yusebbihu bi hamdihî*” kısmı alınmıştır.

buyurur: “*Men-u ‘tiye'l-Ḳur’âne fe-ḳad u ‘tiye şülüsü'n-nübüvveti.*” (15) Ya’ni her kişi ki Ḳur’ân naşîp olup okusa anuñ şevâbı ve derecâtı

[34b]

(1) enbiyâlaruñ şülüs-ı derecâtı deñlü ola. Ḳur’ân’uñ ecri enbiyâ ecrinden kemter (2) olmaya. Eger dirseñ ki Ḳur’ân ehlinüñ ve Ḳur’ân okuyanuñ hem evliyâ şevâbı (3) var hem enbiyâ şevâbı var. Bu kavlı şahîhtür. Şerî’atı şâhibinüñ fetvâsı (4) üzre. Nitekim Ḥazret-i Muḥammed Muştafâ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu: (5) “*Men-ḳarae'l-Ḳur’âne ve hüve yenzuru fi-hi ‘uṭiye lehu şevâbu'l-evliyâ’i ve men-ḳarae'l-Ḳur’âne* (6) *‘an zahri'l-ḳalb ‘uṭiye şevâbu'l-enbiyâ’i.*” Tercümesi hûd ma’lûmdur. (7) **Hikâyet** kıılır. Ca’fer b. Ğıyâş aydür rahmetullâhu ‘aleyhi: “Bir koñşum (8) var idi. Ğâyette fâsık ve nâ-bekâr idi. Halk anuñ elinden câna gelmişler idi. (9) Şikâyet kıılıp nefret iderlerdi. Çünki dünyâ sarâyından âhîret sarâyına (10) rihlet kııldı. Bir gice düşümde gördüm anı. Bir eyü hey’ette başında (11) bir ‘imâme ve egninde bir hulle.” Ben ayıttım: “İy fâsık kişi bu mertebeyi neyle (12) bulduñ?” didüm. Baña ayıttı: “Epsem ol yâ şeyḫ. Ol kişi kim ehl-i Ḳur’ân (13) ehl-i ‘îmân ola. Fısk ‘işyân ehlinden olmaya.” didi. Ayıttım ki: “Sen (14) Ḳur’ân’ı cümle bilür miydüñ?” Ayıttı: “Yok. Ḳur’ân’dan iki sûre bilürem. Biri Duḥân (15) ve biri Yâsin Sûresini Yâsin Sûresin okumağıla Ḥazret-i Ḥaḳḳa

192

[35a]

(1) yakîn oldum. Duḥân Sûresin okumağıla cehennemden ve cehennem âfetinden (2) emîn oldum.” didi. Pes şâhum Ḳur’ân’dan iki sûre Ḳur’ân okumağıla (3) ol fücür fısk ile bunca halk göñlin incitmek ile Ḳur’ân berekâtından (4) bu kadar sa’âdet ve mertebe buldı. Pes iy mü’min karındaş tamâm Ḳur’ân’ı hâtm (5) kılasın. Ḳur’ân’uñ ma’nâsına muṭṭali’ olasın. Gice gündüz Ḳur’ân okuyasın. (6) Ḥâşâ ol pâdişahuñ rahmetinden ki maḥrûm ḳalasıñ. Ümîzdür ki (7) günâhumuz bağışlayup merḥûm kııla. Nitekim İbn-i ‘Abbâs Rağıyâllâhu ‘anhu aydür: Ben (8) şöyle işittüm Resûl Ḥazretinden şallallâhu ‘aleyhi ve sellem. Cemî’ ‘ilmi (9) Ḥaḳḳ Te’âlâ celle ve ‘alâ altı baḫş kııldı. Bir baḫşini cemî’ dünyâ halkına (10) virdi ve biş baḫşi ‘Alî’de ḳaldı. Kimesne aña vâkıf olmadı. Pes (11) nitekim Ḥazret-i ‘Alî ḫaḳḳında keremellâhu vechehu Resûl Ḥazret-i şallallâhu ‘aleyhi (12) ve sellem buyurmuştur: “*Ene Medînetü'l- ‘ilm ve ‘Alî bâbuhâ.*”¹⁹³ Ya’nî ben (13) Ḥaḳḳ Te’âlâ ‘ilminüñ şehriyem ve ‘Alî ol

¹⁹² Der-kenâr: yakîn

¹⁹³ Bk. Hâkim-i Nişaburi, el-Müstedrek ale’s-Sahihayn, Tahkik: Mustafa Abdulkadir Ata, Daru’l Kutubu’l İlmiye, Beyrut.

şehrûn kapusudur. Nitekim bir maħalde Hızret-i (14) ‘Alî keremellâhu vechehu buyurmuştur ki: “Kur’ân’dan baňa ne kadar dilerseñüz su’âl (15) idüñ. Zîrâ Kur’ân’da kaçğı âyet gice indi ve kaçğı âyet gündüz indi

[35b]

(1) ve kaçğısı tağda indi ve kaçğısı düz yirde indi ben bilürem.” Pes su’âl (2) ittiler. “Murtaza ‘Alî’den keremellâhu vechehu ve Rağıyâllâhu ‘anhu bize haber vir (3) Kur’ân’dan.” Murtaza ‘Alî ayıttı: “Size haber vireyin zâhir-i Kur’ân’dan. Zîrâ bâtın-ı (4) Kur’ân’a daħl idemez. Sır şöyle kim Resûl Hızret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem (5) buyurmuştur: “*İnne li’l-Kur’âni zahren ve batanen ve li-batnihi batnen ‘alâ seb’ati* (6) *ebtunin.*”¹⁹⁴ Ya’nî bed rüstî Kur’ân’uñ zâhiri var ve bâtını var ve bâtın içinde (7) bâtın var. Tâ yedi batna degin belki yetmiş batna degin anları siz zabt (8) idemezsiniz ammâ zâhir-i Kur’ân’dan size haber vireyim. “didi ve ayıttı: (9) “Cemî‘ Kur’ân’uñ sûreleri yüz on dördtür ve âyetlerinüñ ‘adedi (10) altı biñ altı yüz altmış altıdır ve kelimâtınıñ ‘adedi (11) yetmiş biñ üç yüz seksen toktuzdur ve cemî‘ hurûflarınıñ (12) ‘adedi tamâm üç yüz biñ yigirmi bir biñ biş yüz seksen biş harftür (13) ve bu altı biñ altı yüz altmış altı âyet Kur’ân’uñ iki yüz âyet (14) zekât hakkında nâzil oldu ve yüz âyet şadakât hakkında münzel (15) oldu ve on dört âyet hakkında nâzil oldu ve elli âyet nigâh

195

[36a]

(1) hakkında nâzil oldu ve biñ yüz âyet ticâret hakkında münzel oldu (2) ve yetmiş âyet rızâ‘ hakkında nâzil oldu ve yüz altmış altı âyet cihâd (3) hakkında nâzil oldu ve biñ âyet ‘ıtk hakkında nâzil oldu. Yedi yüz (4) âyet zinâ hakkında münzel oldu ve biñ yedi yüz âyet kaşastur.” (5) Geçen ümemüñ peygamberleriyle oldu olan mâcerâları ve mu‘î‘ olmayanlara (6) gelen ‘azâpları ve Ya‘kûp ve Yûsuf ‘aleyhime's-selâm ve karındaşları (7) arasında geçen kažiyyelerdür ve ta‘rif enbiyâdur. Şalâtullâhı ‘aleyhim (8) ecma’in ve üç yüz yetmiş biş âyet eşirrâ sâ‘at ve ‘alâmât (9) ve nefhi’s-sûr ve kıyâmet ve hisâb ve ‘azâp ve şıfatı cennet ve cehennemdür (10) ve bâkî kalan ‘aded aşhâb hakkında ve ehl-i beyt hakkında gelen menâkıptur (11) ve bâkî kalan âyât ve nâsih ve mensûhtur. Pes her ki Kur’ân’ı bildi. Cemî‘ (12) nesneye ‘ilm muhît oldu. Kavluhû Te‘âlâ: “*Ve lâ rağbin ve lâ yâbisin illâ fî kitâbin* (13) *mübîn.*”¹⁹⁶ Pes İmâm ‘Ali kerremellâh vechehu zâhir Kur’ân’ı bilmişür ve bâtın Kur’ân

¹⁹⁴ Bk. İbn Cerir, Câmiu’l-Beyân, 1/22 (Beyrut 2003).

¹⁹⁵ Der-kenâr: hakkında

¹⁹⁶ Kur’ân-ı Kerim, En’âm, 6/59. “Gaybın anahtarları yalnızca O’nun katındadır. Onları ancak O bilir. Karada ve denizde olanı da bilir. Hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin. Yerin karanlıklarında da hiçbir tane, hiçbir yaş,

bilmiştir. (14) Pes Kur'an münzel bigi nesneyimiş bildün mi? Eger bildün ise âdemsin ve eger (15) bilmedün hayvansın." İbn-i Semmân rahmetullâhı 'aleyhi aydür: "Her kişi ki ehl-i Kur'an ola

[36b]

(1) yarın kıyâmet gününde derecesi peygamberler derecesince ola." Ba'zı 'azîzler (2) ayıttılar: "Ne hüccet ile dirsın?" Ayıttı kim: "Bir gece vâkı'anda üstâdımı gördüm. (3) Bir yeşil kubbeye içinde oturmuş. Zümürütten egnine hülle geymiş ve bir (4) [yakûtta]197 tâc başına geymiş." Ben ayıttım: "İy üstâd bu dereceyi neyle (5) bulduñ?" "Üç sûre Kur'an sebebiyle buldum." didi ammâ "bu içinde oturduğum (6) fâtihü'l-kitâb cemâliendür ve egnümde ki hülle "Kûl huvallâhu ehad"198 (7) şevâbındandır ve başumdağı tâc izâ vaka'at nûrından." didi. (8) Ben ayıttım ki: "Ben Kur'an'ı çok okudum. Bu resmiyle benim manşıbam artar mı?" (9) didüm haq katında. Ayıttı ki: "Eger halk nazarında okuduñsa cümle şevâptan (10) mahrûm kalasın." Şöyle kim ben Kur'an'ı çok okudum. Velikin ol ki halk nazarında (11) okudum. Andan şevâp hâsıl eylemedüm. Ol sûreler kim seher vaqtinde Haqq (12) nazarında okudum. Anuñ şevâbidur ki beni bu sa'âdete yetiştürdi. (13) Pes iy mü'min eger Kur'an'ı halk nazarında okusañ riyâ olur. Eger haq nazarında (14) okusañ riyâsız ola ve seni devlete ve sa'âdete iriştüre. Haqq Te'âlâ (15) celle ve 'alâ gör âhî senüñ için ne 'inâyetler eyledi ve Kur'an ki Kelâm-ı

199

[37a]

(1) Kadîm'idür Hazret-i Peygamber'den saña yâdigâr kodı. Kur'ânen 'Arabiyyen (2) Kur'an anuñ için gönderüldi kim okuyasın âyâtüñ mazmûnın bilesin (3) ve ma'nâsına muhtâli' olasın ve emîrine muftî' olasın. Şol kişiler kim (4) nefsinı Kur'an yolına harc eylese 'aqlımı ve fikrini Kur'an'da kosa (5) Cebbâr-ı 'âlem ol kişiye şol kadar ecr ve hasenât ve derecât vire kim (6) hisâba 'adede gelmeye. Pes bugün iy mü'min karındaş nefsuñi Haqq Te'âlâ (7) yolına şarf eylegil. Dünyânuñ hevâ vü nefsinden ve ârzûlarından geçgil (8) ve Kur'an okuyup pâdişâh-ı perverdigârüñ tâ'atında olgil. Yarın (9) sa'idlerden olasın. Ben kalam diyü süst deprenüp kulluğı hür (10) görmeyesin. Eger tâ'at kılursañ kendü cânüñ için

hiçbir kuru şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Allah'ın bilgisi dâhilinde, Levh-i Mahfuz'da) olmasın" Ayetin tamamı "Ve 'indehu mefâtihu'l- gaybi lâ ya'lemuhâ illâ huve ve ya'lemu mâ fi'- berri ve'l-bahr ve mâ teskuhu min varakatin illâ ya'lemuhâ ve lâ habbetin fi zulumâti'l- ardi ve lâ raşbin ve lâ yâbisin illâ fi kitâbin mubînin" iken metne ayetin "Ve lâ raşbin ve lâ yâbisin illâ fi kitâbin mubîn" kısmı alınmıştır.

197 Metinde "ya'kût" şeklinde harekelendirilmiştir.

198 Kur'an-ı Kerim, İhlâs, 112/1. "De ki: "De ki: "O, Allah'tır, bir tektir."

199 Der-kenâr: kadîmidür

kendüñe yarınki (11) gün dermân olmak için Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ senün tâ‘atuña (12) ihtiyâcı yok. Hep senüñ içündür. Sen dağı gerektür er bigi olup (13) tâ‘ata ve ‘ibâdete çalışasın. Nitekim Hâzret-i Resül ‘aleyhi's-selâm hadîs (14) buyurur: “*Leyse fi'n-nâri eşeddü ‘azâben mimmen hafîzel-Şur‘âne şümme nesiyehu.*” (15) Ya‘nî hiç kimesneye olmaya andan katı ‘azâp çekmeye ki Şur‘ân okuyup

[37b]

(1) dağı unutmış ola. Korkarın kim Şur‘ân ol kişiyile haşm ola ve ahsertâ (2) ve anda metâ ol gün bizüm hâlümüz nice olısar ki okuduğumuz Şur‘ân (3) bize haşm ola. Haber de gelmiştir ki yarın kıyâmet gününde bir ‘âlimi getürelüm. (4) Okuduğı ‘ilm anuñla haşm olmuş ola. Ayde: “Yârabbî beni okudı idi (5) ve ammâ okuduğıyla ‘amel eylemedi. Kendü nefsi için ve hevâ ve nefsine (6) mutâba‘at kılup dünyâ için okıdı. Âhîret için ve Allâh için (7) okumazdı diye ve benüm dâdumı bundan alıvir.” diye Hâzret-i ‘izzetten (8) hitâp gele: “Haşımlu haşmuñuzı aluñuz. Dağı benüm bişât-ı ‘adlümge götürüñ. (9) Tâ ben anlara ‘adlümle hükme eyleyem. Sizüñ haqquñuzı haşmuñuzdan (10) alıvirem.” diye. Nice kişiler anda ittüğü işe peşmân ola ve nice kişiler (11) dağı rüsvây ola ve nice pâdişâhlar ‘azâba giriftâr ve nice fakîrlere sultân (12) ola.

Beyt

Âh ezân röz ki âh u figanu ‘âsiyân peydâ şeved

Her kesi ez derd bî-dermân hûd şeydâşeved

İy sebâ çôn mâh-ı rüyân ki âteş-i buryân kônend

An yekî râ perde berdarend ki tâ rüsvâ şeved

‘Asiyân tevbe güzîn u ‘özri ‘illetehâ bohevâh

Piş ezân ki merg âyed tevbe ne pervâ şeved

[38a]

(1) Aydür: “Ehl-i î mân üç kısımdur. Zîrâ bundan hâli degüldür. Yâ ‘âlim ‘âmil ola. (2) Ya’nî ‘ilimde ve ‘amelde kâmil ola. Hem oқuya ve hem ‘amele götüre ve yâhûd ‘ilimde (3) kâmil ola. Velîkin ‘amel olmaya. Ya’nî ‘amel-i şâlih kılmaya ve yâhûd ‘amelde kâmil (4) ola. Ammâ ‘ilm hâşıl kılmamış ola. Şulehâyı ‘avâmü'n-nas bigi cennet dağı iki (5) kısımdur. Biri cennet-i ervâhtur. Ya’nî ol maķâm ki ervâh kendüleri anda (6) mevşûf buluptur. Kemâlât-ı ‘ilmiyye birle lezzet ve şafâ ve zevķ hâşıl iderler. (7) Ehl-i kemâl katında cennet-i â’lâ lezzet-i rûhâniyyedür ve bir dağı cennet-i âb-dândur. (8) Ya’nî âb-dan andan yapışmaķ bigi ve tena‘‘um bigi ve ‘ıyş-ı ‘izzet bigi ve yiyüp (9) içmek bigi. Pes mü’minler anda ‘ıyş iderler ehl-i î mândan ammâ kısım (10) evvel ya’nî ol kişiler kim ‘ilimde ve ‘amelde kâmiller idi. İki cennette dağı (11) tena‘‘um ve zevķ iderler. Hem i’tibâr-ı rûhıyile ve hem i’tibâr-ı kâlib ya’nî (12) i’tibâr-ı bedeniyyile ikinci ‘âlim ola ve ‘âmil olmaya. Anlar cennet-i ervâhta (13) telezzüz iderler. Velîkin cennet-i âb-danda ķalîl ya’nî az hâz iderler ammâ (14) meger kim şefi’ler şefâ’at eyleye ammâ olar kim ‘amel-i şâlih kıldılar. Velîkin (15) ‘ilm hâşıl kılmadılar. Anlar cennet-i âb-danda tena‘‘um iderler. Velîkin hâzları

[38b]

(1) ķalîldür. Ya’nî azdur. Cennet-i ervâhtan ve cehennem-i ‘azâb dağı meretebe üzerinedür. (2) Ol dağı üç kısımdur. Biri Müsülmânlaruñ ‘âsileridür ki ehl-i iķrârdur (3) ve ehl-i i’tikâttur. Zâhirleri ma’siyetiyyile mülevveş oldu ise bâtıneleri (4) tevĥîd nûriyyıla münevverdür. Pes cehennem anlaruñ zâhirlerine eşer ider. Bâtınına (5) geçmez ve ervâh incinmez ve cânları ol mü’minlerüñ haberdâr olmayalar. (6) Bedenler yine ‘azâp olduğın bilmeyiserler ve cehennemüñ â’lâsında olalar. (7) Zîrâ ‘azâbı hafiftür ve bir kısım dağı münâfıķlardur. Bunlar ehl-i iķrârdur (8) ve ehl-i ‘itikad degül. Zâhirleri mü’min gösterürler. Bâtınları şirk ile (9) toptoludur. ‘İndallâh kâfirden anlar eşeddür. Anlaruñ ‘azâbı dağı eşedd (10) olısar. Zîrâ cehennemüñ eşedd ‘azâbı derk-i esfeldür. Ya’nî gâyet (11) dibindedür. Pes münâfıķlar esfelden â’lâya çıķmayısar. Şöyledür ki esfelde (12) ‘azâb-ı şedîd içinde ķalısarlar. “*El-‘iyâzu bi’llâh*” ve bir kısım dağı müşriklerdür. (13) “*Le’anehumullâh.*” Bunlar hem der ki esfelde hem der ki â’lâda ‘azâp göreler. Eger (14) bu maķalde gelen kelâmı söylesevüz söz

²⁰⁰ Der-kenâr: aydür

uzanır. Maşlahattan kaluruz. (15) Yine sözüme gelelüm. Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ sizi bizi ve cemî‘ ümmet-i Muhammedi

201

[39a]

(1) cehennem ‘azâbından ve münâfık olmasından ve nefis belâsından ve şeytân (2) şerrinden saklaya. Şol vaqtin kim sen ‘ışık ile ‘âşıkâne ve şıdk ile (3) şâdıkâne Resûlullâh Hazretinüñ türbe-i muṭahharına ve ravza-i muḳaddesine (4) şalavât viresin. Allâhümme şalli ‘alâ Muhammedin abdike ve resûlike'n-nebiyyi'l-ümmî (5) ve ‘alâ âlihî ve şahbihî ve sellim²⁰² teslimen keşîran. Kâle'l-İmâm Raḳıyâllâhu ‘anhu (6) “*Miṣlü'l-Ḳur’ân el-mâ’u’l-cârî fi’l-ma’i hayâti’n-nüfûsi ve fi’l-Ḳur’âni (7) hayâtü’l-kulûbi.*” Ḳur’ân’uñ mişli şuya beñzer. Şu tenüñ hayâtıdır. Ḳur’ân göñül (8) hayâtıdır. Şu gökten [iner]²⁰³ “*Ve-enzelnâ mine’s-semâ’i mâ’en ṭahûran*”²⁰⁴ ve Ḳur’ân (9) daḫı hem gökten nüzûl eyledi. Şu eger kaṭre kaṭre inmeyeydi cümle bir keret (10) ineydi dünyâ yüzinde ot bitmeyeydi ve yir delük delük olup ḫâsıl (11) olmayaydı ve Ḳur’ân daḫı hemçünân eger âyet âyet inmeyeydi ve cümlesi bir keret (12) ineydi ihtimâl olaydı ki göñüller ṭâkat getürmeyeydi. “*Lev enzelnâ ḫâzâ’l- (13) Ḳur’âne ‘alâ cebelin.*”²⁰⁵ Şunun şıfatı ṭahârettür ve ṭahâret kıлмаğ içündür. (14) Ne ḳadar cân gövdededir ṭahâret kıлмаğ var ve Ḳur’ân daḫı hem ṭahâret (15) şıfatı içündür ki ten ne ḳadar ve zillet ve ğaybet işlerse Ḳur’ân anı pâk

[39b]

(1) ider. “*Fe-ulâike yubeddilullâhu seyyiâtihim ḫasenâtin*”²⁰⁶ ve şuya nazar kıлмаğ (2) göz nûrın arturur. Ziyâde eyler ve rûşen ider ve şu kıymetlü ve şunuñ (3) kıymeti olmaz ve Ḳur’ân’a nazar kıлмаğ daḫı ve çünklemiş gözleri nûrlu kıılır ve göñülleri (4) açar ve cânın şundurur. Şu dünyâ dirliği içündür. Ḳur’ân hem dünyâ hem âḫiret (5) dirliği içündür.

²⁰¹ Der-kenâr: cehennem

²⁰² Salât-ı Ümmiye. “Allah’ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed’e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

²⁰³ Metinde “anar” şeklinde kısmı alınmıştır.

²⁰⁴ Kur’ân-ı Kerîm, Furkân, 25/48. “Ve rüzgârı, müjdeleyici olarak rahmetinin önünde gönderen, O’dur. Ve biz, semadan tertemiz su indirdik.” Ayetin tamamı “*Ve huvellezi ersele’r-riyâha buşran beyne yedey rahmetihî ve enzelnâ mine’s-semâ’i mâ’en ṭahûran*” iken metne ayetin “*Ve-enzelnâ mine’s-semâ’i mâ’en ṭahûran*” kısmı alınmıştır.

²⁰⁵ Kur’ân-ı Kerîm, Haşr, 59/21. “Eğer biz, bu Kur’an’ı bir dağa indirseydik, elbette sen onu Allah korkusundan başını eğerek parça parça olmuş görürdün. İşte misaller! Biz onları insanlara düşünsünler diye veriyoruz.” Ayetin tamamı “*Lev enzelnâ ḫâzâ’l-ḳur’âne ‘alâ cebelin le raeytehu ḫâşi’an mutesaddi’an min ḫaşyeti’llâh ve tilke’l-emsâlu naḳribuhâ li’n-nâsi le’allehum yetefekkerüne*” iken metne ayetin “*Lev enzelnâ ḫâzâ’l-Ḳur’âne ‘alâ cebelin*” kısmı alınmıştır.

²⁰⁶ Kur’ân-ı Kerîm, Furkân, 25/70. “Ancak tövbe edip de inanan ve salih amel işleyenler başka. Allah işte onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” Ayetin tamamı “*İllâ men tâbe ve âmene ve ‘amile ‘amelen sâliḫan fe-ulâike yubeddilullâhu seyyiâtihim ḫasenât ve kâna’l-lâhu ğafûran rahîmen*” iken metne ayetin “*Fe-ulâike yubeddilullâhu seyyiâtihim ḫasenâtin*” kısmı alınmıştır.

Kitâplara kıymet var ammâ Kur'âna kıymet olmaz ve mümkün (6) dahı yoktur. **Hikâyet** kılur İbn-i Semmân mescidinde bir yıl cum'a (7) gicesinde bir dervîş kalktı. Semmân şeyhüñ öñine vardı ayıttı: (8) “Yâ şeyh benüm için bu cemâ'atten bir aqçe dileyüvirgil.” Şeyh ayıttı: (9) “Hiç Kur'ân bilür misin?” Dervîş ayıttı: “Kur'ân'dan fâtihü'l-kitâb sûresin (10) bilürem ancak.” didi. Şeyh ayıttı: “Okı işidelüm.” Dervîş okudı. (11) Ayıttı: “Gel. İmdi bunuñ şevâbını baña şat.” didi “ve yâhûd bağışla” didi. (12) Dervîş aydür: “Niçeye alursın her nem var ise dünyâlıktan azdan (13) ve çoktan ve her neye kim gücüm yiterse verürin alurın.” didi. (14) Dervîş yüzün dönderdi ayıttı: “*Ci'tuke li-en es'eleke dirhemen* (15) ‘*alâ sebîli'l-iftikâri lâ yebi'a kelâme'l-cebbâri.*” Ayıttı: “Ben bu bezirgânlığa

207

[40a]

(1) gelmedüm. Belkim bir hâcet olup geldüm. Kendü zarûretümi sizlere arz eyledüm. (2) Yoksa gelmedüm ki Hakk Te'âlâ'nuñ kelâmını şatam. Ol pâdişâhlar pâdişâhınuñ (3) kelâmı şatılır mı diyüp gitti. Taşra çıktı. Şeyh ardına düşti. (4) Dört yanın istedi. Belürmedi tozun dahı görmedi. Dervîş hûd (5) mescitten taşra çıkıcaq Hakk Te'âlâ kudretinden bir yıl ile bulut (6) gelüp anı kapup nâ-bedîd olmuş idi. Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ anı (7) bir mağâraya götürmüş idi.” Dervîş aydür: “Çünkim gözüm açtım. Kendümü (8) mağârada buldum. Çıkup taşrasına baktım. Beni bunda kim getürdi (9) ola?” didüm. Karşudan bir atlu gelür. Ak tonlara garq olmuş geldi. (10) Atından aşğa indi. Baña selâm virdi. Dahı ayıttı: “Sen misin mevlâ (11) kelâmın dünyâyâ şatmayan? Gel şat didükleri vaktin kalkup kaçan.” Ayıttı kim: (12) “Benem ol didüğüñ kişi.” Ol gelen kişi dahı koyından bir kise altun (13) çıkardı. Biñ filuriyi öñinde kodı. “Bunu saña ol kelâmını şatmadüğüñ (14) mevlâ gönderdi. Tâ kendü hâcetüñe sorasın ve işüñe (15) şarf idesin. Kaçan kim bu altun dökene gine bu aracığa gelesin.

[40b]

(1) Benden talep idesin.” didi. Dervîş ol altunı gördi. Bir yüzinde (2) “*Qul huvallâhu ehad*”²⁰⁸ sûresi yazılmış ve bir yüzinde dahı “*Fâtihü'l-kitâb*” (3) sûresi yazılmış. Pes imdi iy mü'min qarındâş ne kâdar sen dünyâyâ (4) rağbet kılasın Kur'ân'ı dünyâyâ şatasın. Bir çürük murdâr dünyâyı muķâbelesinde (5) bâkîyi virüp fânî dünyâ almak gâyet ahmaqlıktır. Bu âhir (6) zamân halkını görüyorur siz gözünüñle nicesi Kur'ân'ı şatarlar. Dünyâ (7) kazanmağa Kur'ân'ı sermâye eylemişür. Şabâh bir cüz okur. Öyleyin bir cüz yine (8) okur. İkindüyün bir cüz yine okur. Durmayup Kur'ân'ı bir aqçeye ve yâhûd (9) iki aqçeye ve yâhûd bir buçuk

²⁰⁷ Der-kenâr: gelmedüm

²⁰⁸ Kur'ân-ı Kerîm, İhlas, 112/1. “O, Allah'tır, bir tektir.”

ağçeye durmayup şatmaktadır. Hiç Allâh (10) için bir cüz ve yâhûd bir harf ve bir âyet okumaz. Hey miskîn çünkim (11) Kur'ân bilürsin. Var “*Li'l-lâh fi Allâh*” Kur'ân okı. Başuñda devletüñ var ise (12) her âyetinden ve her harfinden senüñ için Haqq Te'âlâ cennette köşkler ve dereceler (13) ve hürîler yarada. Şol kazanduguñ çürük dünyâyı kor gidersin. Bârî (14) Kur'ân'ı Allâh için okı. Dünyâdan âhirete gidicek bile alup gidesin. Kendözüge (15) dermân eyle. Eger mu'âmele eylesenñ haqq ile eyle. Belâ budur. Haqqı koyup mu'âmeleñi

209

[41a]

(1) halk ile kılursın. Âhiret almazsın ve bir murdâr dünyâ alursın. Anı dañı bunda (2) koyup gidersin. Neyleyüm. Söylemek fayda kılmaz. Zîrâ mizâcî anuñla sirişte (3) olmuştur. Gözüni ğaflet bağlamıştır. Gözi görmez ve kulağı işitmez. (4) Haqq söz âdeme katı gelür ve dañı şuda Haqq Te'âlâ üç şıfat qomıştır. (5) Taharettür nezâfettür letâfettür. Kur'ân'ıñ hem üç şıfatı vardır. (6) Cezâlettür naşâhattür tarâvettür. Cân gövdede oldukça şudan toymak (7) yok. Tâ îmân gönülde oldukça hergiz Kur'ân'dan toymak yok ve 'âlemde (8) ni'met çok. İllâ şuya mânend yok ve Kur'ân'da kaşas çok. Velîkin Yûsuf (9) kışşası bigi mânend yok. Nitekim Haqq Te'âlâ celle ve a'lâ Kelâm-ı Kadîm'inde buyurur: (10) “*Naħnu naķuşsu 'aleyke aħsene'l-ķaşası.*”²¹⁰ **Lañife** Pâdişâh-ı 'âlem sekiz (11) nesneyi eyü lafzıyla añdı ve yâd kıldı. **Evvel** kendü şun'unı eyüdir diyü (12) buyurdu: “*Fe-tebârakallâhu aħsenu'l-hâlikîne*”²¹¹ ve dañı **ikinci** kendü kelâmını (13) eyüdür ve gözledür diyü buyurdu: “*Nezzele aħsene'l-ħadîsi*”²¹² **Üçüncü** (14) islâm dînini eyüdür diyü buyurdu: “*Ve men-aħsenu dînen*” **Dördüncü**

²⁰⁹ Der-kenâr: halk ile

²¹⁰ Kur'ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/3. “Sana bu Kur'an'ı vahiyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Hâlbuki daha önce sen bunlardan habersiz idin..” Ayetin tamamı “*Naħnu naķuşsu 'aleyke aħsene'l-ķaşası bimâ evhaynâ ileyke hâzâ'l-ķur'âne ve in kunte min kablihî le mine'l-ġâfilîne*” iken metne ayetin “*Naħnu naķuşsu 'aleyke aħsene'l-ķaşası*” kısmı alınmıştır.

²¹¹ Kur'ân-ı Kerîm, Mu'minûn, 23/14. “Sonra bu az suyu “alaka” hâline getirdik. Alakayı da “mudga” yaptık. Bu “mudga”yı da kemiklere dönüştürdük ve bu kemiklere de et giydirdik. Nihayet onu bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şânı ne yücedir!” Ayetin tamamı “*şumme ħalaķnâ'n-nutfete 'alakaten fe-ħalaķnâ'l-'alake mudġaten fe-ħalaķnâ'l-mudġate 'izâmen fe-kesevnâ'l-'izâme laħmen şumme enşe'nâhu ħalkan âħar fe-tebârakallâhu aħsenu'l-hâlikîne*” iken metne ayetin “*Fe-tebârakallâhu aħsenu'l-hâlikîne*” kısmı alınmıştır.

²¹² Kur'ân-ı Kerîm, Zümer, 39/23. “Allah, sözün en güzelini; âyetleri, (güzellikte) birbirine benzeyen ve (hükümleri, öğütleri, kıssaları) tekrarlanan bir kitap olarak indirmiştir. Rablerinden korkanların tenleri ondan dolayı ürperir. Sonra tenleri de kalpleri de Allah'ın zikrine karşı yumuşar. İşte bu Kur'an Allah'ın hidayet rehberidir. Onunla dilediğini doğru yola iletir. Allah, kimi saptırırsa artık onun için hiçbir yol gösterici yoktur.” Ayetin tamamı “*Allâhu nezzele aħsene'l-ħadîsi kitâben muteşâbihen meşâniye taķsa'ırru minhu culüdu'l-lezîne yaħşevne rabbeħum, şumme telînu culüduħum ve kulübuhum ilâ zikri'llâhi zâlike ħudâ'llâhi yehdî bihî men yeşâ'u, ve men yuğlili'llâhu fe-mâ leħu min ħâdin*” iken metne ayetin “*Nezzele aħsene'l-ħadîsi*” kısmı alınmıştır.

ezân (15) okumağı eyüdü diyü buyurdu: “*Ve men-aḥsenu kavlen*” **Beşinci** Âdem Peygamber’ün

[41b]

(1) ‘aleyhi’s-selâm şüretini şüretlerün yigregidür diyü buyurdu: “*Lekad ḥalākñâ’l-* (2) *insâne fi-aḥseni taḫvîmin*”²¹³ **Altıncı** âdem oğlanlarınıñ şüretini eyüdü (3) diyü buyurdu. “*Ve şavverakum fe-aḥsene şuverakum*”²¹⁴ **Yedinci** kullarınıñ ‘ameline (4) göre kendü cezâsını cemî‘ cezâlardan eyüdü diyü buyurdu: “*Li-yecziyehumu’llâhu* (5) *aḥsene mâ ‘amilû*”²¹⁵ ve Yûsuf kışşası için kışşaların yigregidür diyü buyurdu: (6) “*Naḥnu naḳkaşu ‘aleyke aḥsene’l-kaşşası*”²¹⁶ Evvel ayıttuk idi. Benüm şun‘um sun‘ların (7) yigregidür. **Su’âl** idüp şorarsañ **cevâp** budur ki zîrâ her kişi (8) bir işi işler. Bir nesneden işler. Ya altundan ya gümüştan yâḥûd bakırdan (9) ve yâḥûd taştan veyâ ağaçtan işler. Âletiyile ve esbâbıyla işler. (10) **Hakk** Te‘âlâ celle ve ‘alâ her nesneyi âletsiz ve esbâpsuz işler. Nitekim buyurur: (11) “*Bedî’u’s-semâvâti ve’l-arḍi*.”²¹⁷ Her kişi işi işler. Müddetiyile eyler ve müddetiyile işler. (12) Ben istersem yüz biñ ‘âlemi bir demde yaratam ortada müddet olmaya. (13) “*Innemâ emruhû izâ erâde şey’en en yekûle lehu kun fe-yekûnu*.”²¹⁸ Her kişi ki vardur (14) taşvîrât ve naḳşı ve ḥayâl ki eyler. Gice karañusunda eyleyemez ve yazı (15) yazmaz. Tâ aydın ve ve rûşen olmayınca ben bunca biñ biñ şüreti karañuda

219

²¹³ Kur’ân-ı Kerîm, Tîn, 95/4. “Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık..”

²¹⁴ Kur’ân-ı Kerîm, Mü’min, 40/64. “Allah, yeryüzünü sizin için karar kılma yeri, göğü de binâ yapan; size şekil verip de şekillerinizi güzel kılan ve sizi temiz şeylerle rızıklandırandır. İşte Rabbiniz Allah! Âlemlerin Rabbi Allah ne yücedir!” Ayetin tamamı “*Allâhu’llazî ce’ale lekumu’l-arḍa karâren ve’s-semâ’e binâ’en ve şavverakum fe-aḥsene şuverakum ve razakakum min’eṭ-ṭayyibâti zâlikumu’llâhu rabbüküm fe-tebârakallâhu rabbu’l-âlemîn*” iken metne ayetin “*Ve şavverakum fe-aḥsene şuverakum*” kısmı alınmıştır.

²¹⁵ Kur’ân-ı Kerîm, Nûr, 24/38. “(Bütün bunları) Allah, kendilerini yaptıklarının en güzeli ile mükâfatlandırın ve lütfundan onlara daha da fazlasını versin diye (yaparlar). Allah, dilediğini hesapsız olarak rızıklandırır.” Ayetin tamamı “*Li yecziyehumu’llâhu aḥsene mâ ‘amilû ve yezîdehum min faḍlihi vallâhu yerzuḳu men yeşâ’u bi gayri hisâbin*” iken metne ayetin “*Li-yecziyehumu’llâhu aḥsene mâ ‘amilû*” kısmı alınmıştır.

²¹⁶ Kur’ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/3. “Sana bu Kur’an’ı vahiyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Hâlbuki daha önce sen bunlardan habersiz idin.” Ayetin tamamı “*Naḥnu naḳkuşu ‘aleyke aḥsene’l-kaşşası bimâ evḥaynâ ileyke hâzâ’l-kur’âne ve in kunte min kablihi le mine’l-gâfilîne*” iken metne ayetin “*Naḥnu naḳkaşu ‘aleyke aḥsene’l-kaşşası*” kısmı alınmıştır.

²¹⁷ Kur’ân-ı Kerîm, Bakara, 2/117. “O, gökleri ve yeri örneksiz yaratandır. Bir işe hükmetti mi ona sadece “ol” der, o da hemen oluverir.” Ayetin tamamı “*Bedî’u’s-semâvâti ve’l-arḍi ve izâ kaḍâ emren fe innemâ yekûlu lehu kun fe yekûnu*” iken metne ayetin “*Bedî’u’s-semâvâti ve’l-arḍi*” kısmı alınmıştır.

²¹⁸ Kur’ân-ı Kerîm, Yâsîn, 36/82. “Bir şeyi dilediği zaman, O’nun emri o şeye ancak “Ol!” demektir. O da hemen oluverir.”

²¹⁹ Der-kenâr: ve zulmet

[42a]

(1) ve zulmet içinde bağladum ve baña rûşenliğe ve aydınlığa hâcet yok. (2) “*Le-terkebunne tabakan ‘an tabakin*”²²⁰ ve boyacılara renk gerek kim bir nesneyi boyalar (3) ve renk ideler. Ben yüz biñ türlü nakşlar ve renkler nebâtatta kodum. (4) Ortada renk yok. “*Hattâ izâ eħazeti'l-arđu zuħru fehâ.*”²²¹ Şöyle kim benim işüm (5) bî-âlettür ve âletsüz işlerem ve müheyyâdur ve şun‘um daħı bî-mâyedür (6) müddetsizdür. Ol kıbeliden dimiş idüm ki: “Benem işüm ve şun‘um şun‘laruñ (7) eyüsidür. “*Fe-tebârakallâhu aħsenu'l-hâlikîne.*”²²² Pes iy mü‘min âdem oldur ki (8) Hâk Te‘âlânuñ şun‘ına ‘âşık ola. Şun‘ından şâni‘ isteye. Nakşından (9) nakâşı isteyüp bula. **Hikâyet** Nu‘mân b. Beşîr rahmetullâhı ‘aleyhi velilerdendür. (10) **Hikâyet** kıılır. Aydür: “*Kayşer-i Rûm'a vardum. Yolda giderken nazarum (11) bir câriyeye tûş oldu. Gözlerüm cemâline tokundu. Câriye ayıttı: “İy kişi (12) benim efendüm degülsin. Baña niçün bakarsın?” didi. “Beni efendüm agyâr nazarına (13) bakmağtan nehy kılmıştır.” Ben ayıttım: “İy câriye nazarum agyâra degüldür. (14) Belkim Hâlik u Cebbâr’uñ şun‘ındadır.” didüm. Her kişinüñ ki şâni‘yile (15) âşinâlığı var ola. “Anuñ gözi ve gönli şâni‘uñ şun‘ına nazar kılmaktan*

[42b]

(1) gözlerine nûr hâşıl olur.” didüm. Câriye ayıttı: “*Hasbî eyyühe'r-raculu.*” (2) İy kişi benim gönlümi zîr ü zeber kılduñ ve îmân getürdüm. Ol (3) şâni‘uñ şun‘ına kim beni anuñ şun‘ından ötüri temâşâ kılop (4) ‘ibretiyile nazar kılduğ için.” didi. Pes şâhum sen daħı iy mü‘min (5) qarındâş her nesneye bakarsañ ‘ibretiyile bak. Şehvete bakma. (6) Nakşta göz kaç gözetme. Hâkkuñ ‘ibretini görüp gözet. Kaş fânîdür. (7) Fânîye kalma. ‘İbret bâkîdür. Sen tene bakma. Câna bak. Ten ölür. Cân (8) ölmez. Belâ budur. Sen şehvete uyup fânî seversin.

²²⁰ Kur‘ân-ı Kerîm, İnşıkak, 84/19. “Şüphesiz siz hâlden hâle geçeceksiniz.”

²²¹ Kur‘ân-ı Kerîm, Yûnus, 10/24. “Dünya hayatının örneği tıpkı şöyledir: Gökten bir yağmur yağdırmışız da insanların ve hayvanların yediği yeryüzü bitkileri onunla yetişip birbirine karışmıştır. Nihayet yeryüzü (o bitkilerle) bütün zinet ve güzelliklerini alıp süslendiği ve sahipleri de onun üzerine (her türlü tasarrufa) kadir olduklarını sandıkları bir sırada, geceleyin veya güpegündüz ansı zın ona emrimiz (afetimiz) geliverir de, bunları, sanki dün yerinde hiç yokmuş gibi, kökünden yolunmuş bir hâle getiririz. İşte düşünen bir toplum için, âyetleri böyle ayrı ayrı açıklıyoruz.” Ayetin tamamı “*İnnemâ meşelu'l-ħayâti'd-dünyâ ke-mâ'in enzelnâhu mine's-semâ'i faħteleta bihî nebâtu'l-arđi mimmâ ye'kulu'n-nâsu ve'l-en'âm hattâ izâ eħazeti'l-arđu zuħrufehâ vezzeyyenet ve zanne ehluhâ ennehum kâdirüne 'aleyhâ etâhâ emrunâ lelyen ev nehâren fe ce'alnâhâ haşiden ke en lem tagne bi'l-emsî kezâlike nufaşşilu'l-âyâti li-kavmin yetefekkerüne*” iken metne ayetin “*Hattâ izâ eħazeti'l-arđu zuħru fehâ*” kısmı alınmıştır.

²²² Kur‘ân-ı Kerîm, Mü‘minün, 23/14. “Sonra bu az suyu “alaka” hâline getirdik. Alakayı da “mudga” yaptık. Bu “mudga”yı da kemiklere dönüştürdük ve bu kemiklere de et giydirdik. Nihayet onu bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratınlarnın en güzeli olan Allah’ın şâni ne yücedir.” Ayetin tamamı “*summe ħalaqnâ'n-nuşfete 'alakaten fe-ħalaqnâ'l-'alake mudgaten fe-ħalaqnâ'l-'mudgate 'izâmen fe-kesevnâ'l-'izâme laħmen summe eñşe'nâhu ħalkan âħar fe-tebârakallâhu aħsenu'l-hâlikîne*” iken metne ayetin “*Fe-tebârakallâhu aħsenu'l-hâlikîne*” kısmı alınmıştır.

Ol sevdüğün (9) göz ve kaş toprak olur. Câmı sev kim ölmez. Câmı sevmek efendüñün (10) buyruğın tutmaştır. Oruç tutup Hakkâ ‘ibâdet kılmaktır ve Peygamber (11) sünnetiyle ‘amel kılmaktır. Nidelüm sen câmı sevmezsin bir nesneyi seversin (12) kim hiç bir derdüñe yarınki gün dermân olmayacaktır. Eger dirseñ ki (13) ben cânımı niçün sevmezsin. Eger sevseñ tenüñi semerdüp beslemezdün. (14) Tenüñe türlü türlü hizmetler idersin. Nefis ni‘metler yimek tende ve nefste (15) ibrişim kaftân geymek nesfte ve tende ve maħbûblarıyla şehvetiyle kucuşmak

[43a]

(1) tende ve nefste hefteler hamâma varup bedenüñe kiseler sürüp (2) şâbûn ile yürsin. Ol çürüyecek ve fânî olacak tenüñe ve nefsüñe (3) böyle hizmet idersin. Tenüñi hoşluğıla semürdürsin. Yarın göresin. (4) Ol besledüğün yılanlara çıyanlara âş olacaktır. Ol sarı (5) saçlar ki hamâmlarda kınâlar urup tarâklar ile taranan ve gülâplarıyla buhûrlarıyla (6) perverde olan saçlarıñ göreydün. Nicesi pâyümal olup (7) topraklara gâltân olmuş ve ol elâ gözler ve kara gözler şabâh şabâh (8) durup sürmeler çekerdün. Elüñe ayîneler alup yüzün gözüñ (9) hüsünüñi teferrüc kıldurduñ şüretüñi kaşuña garra olurduñ. Nakşısı (10) görürdüñ. Nakşkâşısı fikr itmezidün. Şehvete uyarduñ. Hikmeti ve ‘ibreti (11) añmaz idün. Hizmet nefsüñe ve tenüñe kıldurduñ ve efendüñün buyruğundan (12) kaçarduñ tutmaz idün. Pes gör imdi ol hizmet kılduğün (13) tenüñi türlü türlü bezekleriyle bezedüğün nefsüñi görürsin ol kabirde (14) ol dar yirde ol kara toprak altında. Ol sürmeledüğün gözler qarıncalara (15) vağan olmuş ve karası âkı şoğulmuş ve ol ‘ağız kim dişüm arasında

[43b]

(1) et kalmasun diyü gümüştenden diş kurdayacaklarıyla dişün eridüp (2) içinde et kalup koğmasun, dir idün. Gel bak gör dişler dökülüp (3) ağzı yılanlara ve çıyânlara vağan olmuş ve ol tenün kim hamâmlarda kiseler (4) sürüp yüyüp eritürdüñ. Gel gör toprak altında şişmiş ağzından (5) burnından kanıyla şular akmış. Koğusundan bir sâ‘at yanında durmazsın. (6) Ne zehlün var turabilesin. Bu hizmet ittüğün beden ve nefis (7) nice oldı bildün mi. Çüridi toprak ve üstühân oldı. Pes varlık (8) cân imiş ten degül imiş. Bunda teni besledün. Cânunuñı artık ittün. (9) Tenüñi file dönderdüñ. Cânunuñı kıla dönderdüñ. Câmı semertmek gerekti. (10) Hizmeti cânâ itmek gerek idi. Ne kadar sen az yirsin az uyursın ve az (11) şehvete uyarsın ve bedenüñi oruç ile ve tâ‘at ile geçürürsin ve harâm (12) nesnelere sakınursañ ol vaqt cânun sevinür ve semerür. Zirâ (13) cânun gıdâsı tâ‘at ve ‘ibâdet ve zıkrullâhtur ve oruçtur ve ten gıdâsı (14)

yyüp içüp oynamak ve cimâ' kılmak tâ'at ve 'ibâdetten kaçmaktır. Nefs (15) ârzuların kılmaktır ve şeytân buyruğun tutmaktır. Pes şâhum bu ma'nâya

223

[44a]

(1) kaçarsuz şöhbetten kaluruz. Yine sözüme gelelüm Haqq Te'âlâ (2) sizi ve bizi ve cemî' ümmet-i Muhammed nefis belâsından ve şehvete uymak (3) ve şöhrete kalmaktan ve şeytân vesvesesinden saklasun. Şol vaktin (4) kim sen 'ışık ile 'âşıkâne ve sıdk ile şâdikâne Resûlullâh Hâzretinüñ (5) türbe-i muṭahharına ve ravza-i muḳadesine şalavât viresin. Allâhümme (6) şalli 'alâ Muhammedin abdike ve resûlike'n-nebiyyi'l-ümmiyyi ve 'alâ âlihî ve şahbihî ve sellim²²⁴ (7) teslimen keşîran. **İkinci** Haqq Te'âlâ celle ve 'alâ kendü kelâm için (8) kelâmlaruñ yigregidür diyü buyurdu: “*Allâhu'l-lezi nezzele ahsene'l-ḥadîsi.*”²²⁵ (9) Benüm sözüüm sözlereñ eyüsidür.” Zîrâ anuñ için kim emr ü nehy ve 'ad (10) ve 'ıyd hikmet ve 'ibret şevâp ve 'ikâb vaşıl ve fazıl ve bu cümle Qur'an (11) içindedür ve her nesne ki hekimlereñ hikmetidür. Cümle anuñ içinde (12) derc olmuştur ve her nesne ki 'âlemlereñ mazharıdır. Qur'an'ın bir âyetinde (13) zâhirdür. Nitekim Hâzret-i Muhammed Muştafâ 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm ḥadîş (14) buyurur: “*El-Kur'ânu bahrun 'amîkin lâ yüdrükü ka'rahu*” Qur'an'ın mişli deñiz mişâline (15) beñzer. Lâ teşbîh deñizüñ dibi derindür. Qur'an'ın dibi lâ-teşbîhi derindür.

[44b]

(1) Her âyetinden ve her ḥarfinden biñ türlü 'ilm zâhir görünür ve her 'âlimden (2) biñ türlü fehm gerektür. Tâ kim anuñ ḥaḳîḳatin bileler ve **üçüncü** islâm dîni (3) dînlerüñ yigregidür diyü buyurdu: “*Ve men-aḥsenu dînen*”²²⁶ Zîrâ anuñ için ki (4) anuñ binâsı nezâfet üzerine örölmüştür. “*Ḳâle'n-nebiyyü 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâmu* (5) *buniye'l-islâmu 'alâ'n-nazâfeti ve ḥatmihâ 'ala's-şehâdeti*” ve anuñ ḥatmi şehâdet (6) üzerine örölüptür. Her kişinüñ

²²³ Der-kenâr: kaçır

²²⁴ Salat-ı Ümmiye.

²²⁵ Qur'an-ı Kerim, Zümer, 39/23. “Allah, sözün en güzelini; âyetleri, (güzellikte) birbirine benzeyen ve (hükümleri, öğütleri, kıssaları) tekrarlanan bir kitap olarak indirmiştir. Rablerinden korkanların tenleri ondan dolayı ürperir. Sonra tenleri de kalpleri de Allah'ın zikrine karşı yumuşar. İşte bu Kur'an Allah'ın hidayet rehberidir. Onunla dilediğini doğru yola iletir. Allah, kimi saptırırsa artık onun için hiçbir yol gösterici yoktur.” Ayetin tamamı “*Allâhu nezzele ahsene'l-ḥadîsi kitâben muteşâbihen meşâniye taḳşa'ırru minhu culûdullezîne yahşevne rabbehum şumme telînu culûduhum ve ḳulûbuhum ilâ zikri'llâhi zâlike huda'llâhi yehdî bihî men yeşâ'u ve men yudli'llâhu fe mâ lehu min ḥâdin*” iken metne ayetin “*Allâhu'l-lezi nezzele ahsene'l-ḥadîsi*” kısmı alınmıştır

²²⁶ Qur'an-ı Kerim, Nisâ, 4/125. “Kimin dini, iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yaparak kendini Allah'a teslim eden ve hakka yönelen İbrahim'in dinine tabi olan kimsenin dininden daha güzeldir? Allah, İbrahim'i dost edindi.” Ayetin tamamı “*Ve men-aḥsenu dînen mimmen esleme vechehu li'llâhi ve huve muḥsinun ve't-tebe'a millete ibrahîme ḥanifâ vetteḥazzallâhu ibrahîme ḥalîlen*” iken metne ayetin “*Ve men-aḥsenu dînen*” kısmı alınmıştır.

ki Müsülmânlığında bidâyet ve nezâfet ola (7) ve nihâyetinde şehâdet ola. Ol kimesne necât ehlinden ve sa'âdet ehlinden (8) ola. “*Men-kâne fi-evveli hayran ve âhiruhu hayran gafera beyne'l-hayrayni*” Pes bu delîl ile (9) Müsülmânlaruñ dîni cümle milletleruñ dîninden yigregidür. Zîrâ kıyâmet güninde (10) şol kadar ola kim ‘âlimler bir nicesini kendüden gayrılara şefa‘ât eyleye (11) ve ‘avâm halka islâm dîni şefa‘ât eyleye. Şöyle kim peygamberler gayrılara şefa‘ât (12) eyler bigi cemî‘ peygamberler kendü ümmetlerine şefa‘ât eyleye ve bizüm peygamberümüz (13) dañı kendü ümmetine ve gayrılara dañı şefa‘ât eyleye. Pes ma‘lûm olundı kim islâm (14) dîni cemî‘ dînleruñ yigregidür. “*Ve men-aḥsenu dînen.*”²²⁷ **Dördünci** ezân okumaktır (15) ve kelimesi kelimeleruñ yigregidür.” didi. “*Men-aḥsenu kavlen.*”²²⁸ Zîrâ anuñ içinde

229

[45a]

(1) tevḥîd kelimesi var ve şehâdet ve ikrâr ve vaḥdâniyyet var. Ḥaḳḳ Te‘âlâ’nuñ (2) ta‘zîmi ve ‘izzeti var ve hem tâ‘at taḥrîşi var. Pes şöyle olsa mü‘ezzin (3) olan kimesneler şâhib şerî‘at fetvâsi üzre Ḥaḳḳ Te‘âlâ dergâhınuñ (4) emînleridür. Nitekim Resûl Ḥazret-i ‘aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm buyurur: (5) “*El-müezzinüne ümenâ’u’llâhi.*” Pes yarın kıyâmet güninde mü‘ezzinler ‘araşât (6) ehline şefa‘at ve şehâdet eyleyeler. Ḥazret-i Resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem (7) buyurur: “Bir kimesne üç yıl mü‘ezzinlik eylese *Li'l-lâhi fi Allâh* peygamberleriyle (8) ve şehîdleriyle ve enbiyâlarıyla ve evliyâlarıyla bile ḥâşr ola.” **Beşinci** ayıtmıştı kim: (9) “Cezâlaruñ eyüsi kullarumuñ ‘amâli üzre. “*Li yecziyehumu'l-lâhu aḥsene mâ ‘amilû.*”²³⁰ Zîrâ (10) kuluñ ‘ameli fâniyedür ve anuñ cezâsı bâkîdür. Bâkî ḥöd yek ola fânîdür (11) ve kuluñ ‘ameli cândan gelür ve anuñ cezâsı cennettür ve ol nesne kim (12) Ḥaḳḳ Te‘âlâ’dan gele yektür. Kuluñ ‘amelinden zîrâ kıldan gelen ma‘dûttur (13) ve ḥaḳuñ cezâsı ḥöd câviddür ve mü‘ebbettür. Ol nesne kim câvid (14) mü‘ebbet ola. Kuluñ ‘ameli ma‘dûdından ki riyâ yüz ile ola ve Ḥaḳḳ Te‘âlâ’nuñ (15) cezâsı ki vaşl liḳâ ola. Ol yirde ki vaşl liḳâ ola. Kuluñ riyâ ‘amelinden

²²⁷ Kur’ân-ı Kerîm, Nisâ, 4/125. . “Kimin dini, iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yaparak kendini Allah’a teslim eden ve hakka yönelen İbrahim’in dinine tabi olan kimsenin dininden daha güzeldir? Allah, İbrahim’i dost edindi.” Ayetin tamamı “*Ve men-aḥsenu dînen mimmen esleme vechehu li’llâhi ve huve muḥsinun ve’t-tebe’a millete ibrahîme ḥanîfâ vetteḥazzallâhu ibrahîme ḥalîlen*” iken metne ayetin “*Ve men-aḥsenu dînen*” kısmı alınmıştır.

²²⁸ Kur’ân-ı Kerîm, Fussilet, 41/33. “Allah’a çağırın, salih amel işleyen ve “Kuşkusuz ben müslümanlardanım” diyenden daha güzel sözlü kimdir?” Ayetin tamamı “*Men-aḥsenu kavlen mimmen de‘â ilâllâhi ve ‘amile şâliḥan ve kâle innenî mine’l-muslimîne*” iken metne ayetin “*Men-aḥsenu kavlen*” kısmı alınmıştır.

²²⁹ Der-kenâr: tevḥîd

²³⁰ Kur’ân-ı Kerîm, Nûr, 24/38. “(Bütün bunları) Allah, kendilerini yaptıklarının en güzeli ile mükâfatlandırın ve lütfundan onlara daha da fazlasını versin diye (yaparlar). Allah, dilediğini hesapsız olarak rızıklandırır.” Ayetin tamamı “*Li yecziyehumu’llâhu aḥsene mâ ‘amilû ve yezîdehum min faḍlihi vallâhu yerzûku men yeşâ’u bi gayri ḥisâbin*” iken metne ayetin “*Li yecziyehumu'l-lâhu aḥsene mâ ‘amilû*” kısmı alınmıştır.

[45b]

(1) yek ola. Pes ma'lûm olundu kim Hakk Te'âlâ'nun cezâsı kullarının 'amelinden (2) yek imiş. **Altıncı** Âdem Peygamber'ün 'aleyhi's-selâm şüretin şüretlerün yigregidür (3) diyü buyurdu: *Lekad halaknâ'l-insâne fi-aḥseni taḫvîmin*²³¹ Egerçe âdemün (4) şüreti hilâftur ve muşavveri pâdişâh-ı 'âlemdür ve bir şüretün ki muşavveri (5) Hakk Te'âlâ ola. Ma'lûmdur ki ol şüret eyü ola. Her kişi ki vardur şüret (6) düzmek bilür ammâ cânsız gözsiz ve kulaqsız ve kuvvetsiz elsiz ve ayaqsız (7) ve dilsüz düzer. Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ topraḫtan müheyyâ bir şüret eyledi. (8) "*Şavverakum fe-aḥsene şuverakum.*"²³² Âdemün şüretini topraḫtan düzdi ve aña (9) ḥüsn cemâl ve melâḫat ve kemâl virdi. Göz kulaḫ virdi. El ayaḫ ve cân (10) virdi ve kuvvet ve sekenât ve 'ilm ve 'aḫl virdi ve dört türlü nesneden (11) ôd şu yil ve topraḫtan düzdi. Daḫı muḫâlif biribirine zıdd ve düşmân (12) bu dördinden 'acep terkîb itti. 'aceplerin şu ôdı süyündürmez ve yil (13) esüp topraḫı taḫıtmaz. Bu dördi şöyle bir yirde bir kişi dördi daḫı bir (14) olmuş. 'acep ḫikmet degül mi bu 'âlemi kün dimekten yarattı. (15) Nitekim buyurur: "*Kün fe-yekûn.*"²³³ 'acep ḫikmet budur kim âdemi kendü kudret eliyile düzdi.

234

[46a]

(1) Rivâyetler de gelmiştir "ḫamîrladum" diye. Kendü elümle (2) ne vaşf idem kerâmâtın dilümle ki düzdi kırk şabâḫ anı ki andan gördi (3) lâyıḫ aña cânı daḫı bir ḫulda kırk biñ yılda düzdi. İmdi iy ḫarındâş (4) içinde bu kırk biñ yılda Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ ol ḫâlibta neler düzmiş (5) ola. Fıkr ḫıl. Gör âḫi neler ḫılmış ola. Ne ḫikmet ne kerâmet ḫodı anda (6) ki bilmedi. Yaratılmış cihânda ne gencler gizledi. Âdemde ol ḫaḫ (7) ki andan oldu zâhir kendü muḫlaḫ ne gencler ḫodı bu âdem içinde (8) ki kimse bilmedi 'âlem içinde ne cevherler ne gevherler ḫomıştur. Hakk Te'âlâ bu âdem (9) içinde ḫazîne eyledi. Adımı âdem ḫodı. Maḫabbet gencini içinde [pinhân]²³⁵ eyledi. (10) Pes ol gevhere ôdı ve şuyı topraḫı yili kân eyledi. Hakkun kudreti (11) eli ḫıldı sirişte. Nice düzöldi bilmez bir ferişte. Pes meleklerden (12) bir kimesne bilmedi bu yatan ḫâlip ne olsa gerek hemân anı bilürler kim bâlçıḫtur. (13) Pes ittifaḫ idüp 'Azâzil ḫatına vardılar. Ol vaḫt 'Azâzil ulu ferişte (14) idi.

²³¹ Kur'ân-ı Kerîm, Tîn, 95/4. "Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık."

²³² Kur'ân-ı Kerîm, Tegâbun, 64/3. "Gökleri ve yeri hak ve hikmete uygun olarak yarattı. Sizi şekillendirdi ve şekillerinizi de güzel yaptı. Dönüş yalnız O'nadır." Ayetin tamamı "*Ḥalaka's-semâvâti ve'l-arda bi'l-ḫaḫkı ve şavverakum fe-aḥsene şuverakum ve ileyhi'l-masîru*" iken metne ayetin "*Şavverakum fe-aḥsene şuverakum*" kısmı alınmıştır.

²³³ "Ol der ve Olur"

²³⁴ Der-kenâr: rivâyetlerde

²³⁵ Metinde "penhân" şeklinde kısmı alınmıştır.

Melekler de bir müşkil iş olsa anlaruñ müşkilin hâl hâl kılurdu. (15) Pes varup âdemüñ hâlinden aña hikâyet kıldılar. ‘Azâzil ayıttı: “Ben ol

[46b]

(1) kâlıp görmemişem. Noliser hikmetini bilmemişem.” Hemândem turup ol kâlıbuñ (2) katına indi. Âdemi bâlçık iken gördi. Hased ôdı velî cânımı yaqtı. (3) Göñüllü göñülsüz bir göziyle baqtı. Gözi âdemüñ ağızına tüş oldu. Ayıttı: (4) “Tâşunu gördüm. Şu delükten içine girem ve için dahı göreyin.” Hâkkuñ (5) destûrinsuz ‘Azâzil âdemüñ ağızına girdi. Başını gördi. Gökler (6) mişâlinde düzülmiş. Yedi tabaka sönükler tağlar meşâbesinde. Tamarlar (7) aqarşu meşâbesinde. Mâ-şaşal her nesne ki yirde gökte var cümlesi (8) hep âdemde var. Çün âdem kâlıbın gördi. ‘Azâzil tamâmet hikmetin (9) sezdi. ‘Azâzil gezerken yüregi için seyr iderdi. İşit sor anda yürekte (10) ne gördi. Şol emcek altına aşılı mu‘allağ gılıf içinde bir künbed (11) muṭabbak nice çevrendi? İblis tâ göreydi için dahı taşu bigi göreydi. (12) Göñüle girmege yol virmediler. Göñüle anı lâyıq görmediler. (13) Kâtı ‘âciz hayrân kaldı. Melâletten şanasın ki oldu. Bu kez mağbûn (14) maḥrûm taşra çıktı baqtı gördi. Melekler çep çevre turmuş ayıttılar: (15) “Ḥaber ne ve nice oldu?” İblis dahı gördüğinden bulara birbir haber virdi:

236

[47a]

(1) “Başı gökler mişâlinde. Teni yir mişâlinde. Mâ-şaşal bu kâlib bu cihâna nüsha (2) olmuş. Ne kim ‘âlemde vardur bunda ṭolmuş. Velîkin şol emceküñ (3) altında bir müdevver künbed aşılmış. Kâpusın bulmadum. Tâ kim göreydüm içinde (4) ne var göreydüm. Velî andan ğayrısın ne hikmet var ise bildüm. Anı bilmedüm. Hayrân (5) kaldum.” Pes melekler ayıttılar kim: “Ġâyet müşkil olmuş. Dahı yol yürimedim (6) menzil artmış. Pes ḥaḳîkat ne olısar bu sen bilmemişsin. Anuñ için ṭoğrısın sözüñ (7) dimezsın.” Pes melekler ittifaḳ idüp ayıttılar: “Gelüñ bu kâlib bu işi yaradandan (8) şoralum.” didiler. Pes melekler Hâkḳ Te‘âlâ’nuñ dergâhına vardılar. Ayıttılar: (9) “Yâ ‘âlime'l-sırru'l-ḥafıyyât²³⁷ pâdişâhumuz bu kâlib ki yatur nu‘mân dersinde. (10) Ne olacaqtur. Bize müşkil iş oldu. Müşkilümüz ḥall kılıvir. Bilimezüz. İy (11) bizüm sultânumuz.” didiler. Kırk biñ yıl kendü kudret elüñ ile düzersin (12) sen anı. Kudret balçığıyla hiç birümüz bu işe hemdem olmaduk. Nedür (13) ol sırra maḥrem olmaduk. Ḥiṭâp geldi Hâkḳ Te‘âlâ cânibinden: “Yir yüzüne (14) anı ḥalife

²³⁶ Der-kenâr: başı

²³⁷ “Sır ve gizlilikleri bilen”.

eylerem.” *Qâlallâhu Te‘âlâ: Innî câ‘ilun fî'l-arđı ħalîfeten*”²³⁸ ki ya‘nî yir yüzüne (15) ben anı ħalîfe ittüm. Ya‘nî nâib ittüm Ĥazretüme, didi. Götürivire

[47b]

(1) kalanı kıtuma. Henüz ol tamâm olmamıştır. Nâ-tamâmdur. İştiserdür (2) söyleyiserdür kelâm ol henüz ~~tamâm olmamıştır~~²³⁹ tahttır. Sultân (3) geliser o ten menziline cân geliser. Ĥilâfet tahtında oturisar. Tahtınuñ (4) öninde secde kılasız. Secde kılmayan boynı sökile. Sözin tutmayan dâra (5) çekile. Pes ferîştehler çünkim işitti bu ħiţâbı didiler kim: “Arttı bizüm (6) secdemüzi aña lâyıķ ģördi şanurduķ. Andan artuķ kimesneye (7) secde olunmaz. ‘acep oldur kim aña secde kılâvuz ola her işte bize (8) kılâvuz Ĥaķķa secde aña secde. Pes bu işten daĥı müşkil bize ne ola. Nażar (9) kılup ģörürüz. Hemân balıķıktan bir kıalıptur yatur. Adı nedür şıfatça (10) bilmezüz. Şuyile topraĥı kırķ biñ yıl yetürdi. Şoñ ucı üş (11) bize secde buyurdi. Eger Âdem Peyģamber ‘aleyhi's-selâm kışşasın söyler isek (12) bu yanı maşlahattan kıaluruz. Pes ĥaķıķat ‘Azâzil ģenci içün bildi. (13) Ĥaķķuñ kâr-ģâhına destürsüz ģirdi. Ģizli ģencîne var çünkim bildüñ. (14) İmdi ‘ģafil olma. Ĥaķķ Te‘âlâ ‘Azâzil’e ayıttı: “Çünkim destürsüz (15) ĥazîneye ģirdüñ. Ģencîne var. Çünki bildüñ. Pes seni kıahr eylerem. Tâ dil

240

[48a]

(1) kesile. Bu şûrişģide vü ģavģâ başıla. Tâ kim bu ģizlü ģenci kimesneye (2) fâş itmeyesin. Zîrâ her kim bu sırrı fâş iderse ģider başı. Ol başın (3) viriser.” ‘Azâzil ayıttı: “Yârabbî mühlet vir ben kıluña. İy Cebbâr-ı ‘âlem (4) beni kıahr eyleme baģışla. Bir dem eger bu ģenci ģösterürsem başum şart olsun (5) ve eger bu sırrı dir isem uşte cân u başum.” didi. Ĥaķķ Te‘âlâ cello ve ‘alâ ayıttı: (6) “Eger isterseñ ki kıahr olmayasın. La‘neti kıabül eyleye. Tâ mühlet bulasın.” (7) Pes sebep budur. İblîsüñ la‘net olmasına âdeme secde kılmamaķ bahâne (8) oldu. Pes Ĥaķķ Te‘âlâ cello ve ‘alâ Âdem Peyģamber’üñ ‘aleyhi's-selâm şûretin düzdi. (9) Şöyle kim yel şûretin ‘İsâ‘da kıodı ve taĥâret aña virdi. “*Fe-nefahnâ* (10) *fîhi min-rûĥınâ*”²⁴¹

²³⁸ Kur‘ân-ı Kerîm, Bakara, 2/30. “Ĥani, Rabbin meleklere, “Ben yeryüzünde bir halife yarataģım” demişti. Onlar, “Orada bozgunculuk yapacak, kandökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamdederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz.” demişler. Allah da, “Ben sizin bilmediģinizi bilirim” demişti.” Ayetin tamamı “*Ve iz kıâle rabbuke li'l-melâi‘keti innî câ‘ilun fî'l-arđı ħalîfeten kıâlû eteca‘lu fîhâ men yufsidu fîhâ ve yesfikud-dimâ‘e ve nahnu nusebbiĥu bi-ĥamdike ve nuģaddisu lek kıâle innî a‘lemu mâ lâ tâ‘lemüne*” iken metne ayetin “*Innî câ‘ilun fî'l-arđı ħalîfeten*” kısmı alınmıştır.

²³⁹ Metinde üzeri çizilmiştir.

²⁴⁰ Der-kenâr: kesile

²⁴¹ Kur‘ân-ı Kerîm, Tahrîm, 66/12. “Allah, bir de iffetini sapasaģlam koruyan ve bizim de kendisine ruhumuzdan üflediģimiz, Rabbinin kelimelerini ve kitaplarını doģrulayan İmran kıızı Meryem’i de (inananlara) örnek gösterdi. O itaat edenlerdendi.” Ayetin tamamı “*Ve meryemebnete ‘imrâne'l-letî aĥsanet*

ve ôdı cinnilerde kodi ve leâfeti anlara virdi. (11) “*Ve halaka'l-cânne min mâricin min nârin*”²⁴² ve şuyı ve toprağı Âdem'de kodi ve şabâhati (12) aña virdi. “*Lekad halaknâ'l-insâne fi-âhseni takvîmin.*”²⁴³ **Yedinci** Âdem (13) oğlanlarınıñ şüretini şüretlerüñ yigregidür diyü buyurdi. “*Ve şavverakum fe-âhsene şuverakum.*”²⁴⁴ Her nesne ki ‘âlemüñ bedâyi’nde ‘ayândur. (15) Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ anı âdem oğlanlarınıñ nihâdında qomıştur.

[48b]

(1) “*Ve fi-enfusikum e'felâ tubşirûne.*”²⁴⁵ Eger cihânda güneş var ise ve ay var ise (2) ki dünyâya şu‘â nûr ve aydınlık virür. Tende dahı ‘aql ve cân kodi. (3) ‘İlm kodi. Nûrı ve aydınlığı âdem oğlanınıñ teninde şu‘âlendürdi (4) ve nûrlandurdi. Göz kulağ bigi ve el ayak bigi ve bunlaruñ mişâli ve bu (5) cümle gördüğü ve işittüğü ve tuttuğı kaptuğı cümle cân u gönül şu‘lesindendür (6) ve ‘ilim nûrındandır. Meşelâ görmez misin. Bir mum yaksañ bir (7) evüñ içinde pencerelerinden ol mumuñ nûrı taşra çıkar. Hem ôdı rûşen (8) ider hem taşrasın rûşen ider. Kaçan mum soyınup gitse hem ev (9) karañı olur hem taşrası zulmet olur. Pes cân ve ‘aql dahı tenden çıkup (10) gidicek ne el tutar ne göz görür ne kulağ işidür ve bu mişâllere (11) kaçarsuz maşlahattan qaluruz ve bu cümle işittüğü ve gördüğü (12) cümle cân ve gönül nûrındandır. Dahı birisi: “Yûsuf kışşasını kışşalaruñ (13) yigregidür.” didi. “*Naħnu naħuşşu ‘aleyke âhsene'l-kaşası*”²⁴⁶ ve bu kışşa kışşalaruñ (14) ‘acâip ve garâibidür. Zirâ kim bunda birkaç türlü hikmet var. Hem miħnetiyle (15) râhat vardur hem cefâ var hem vefâ var hem mülkiyyet var hem memâlik var

247

[49a]

(1) Hem bend ü zindân var hem çâh var hem taht-gâh var. **Lañife** (2) Sen ‘acep görme yarınki gün kıyâmet güninde pâdişâhuñ heybeti şahrâsında (3) ‘arz hâl olunduğı vaqtin ana ata oğlundan kızından kaçtuğı vaqtin (4) pâdişâhlar yoqsul ile berâber olduğı vaqtin her kişi nefsi

fercehâ fe-nefahnâ fihi min rûhinâ ve şaddekat bi kelimâti rabbihâ ve kutubihî ve kânet mine'l-kânitine” iken metne ayetin “*Fe-nefahnâ fihi min-rûhinâ*” kısmı alınmıştır.

²⁴² Kur’ân-ı Kerîm, Rahmân, 55/15. “Cin”i de yalın bir ateşten yarattı”

²⁴³ Kur’ân-ı Kerîm, Tîn, 95/4. “Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık.”

²⁴⁴ Kur’ân-ı Kerîm, Mü`min, 40/64. “Allah, yeryüzünü sizin için karar kılma yeri, göğü de binâ yapan; size şekil verip de şekillerinizi güzel kılan ve sizi temiz şeylerle rızıklandırandır. İşte Rabbiniz Allah! Âlemlerin Rabbi Allah ne yücedir!” Ayetin tamamı “*Allâhu'llezî ce‘ale lekumu'l-arða qarâren ve's-semâ'e binâ'en ve şavverakum fe-âhsene şuverakum ve razaqakum min'eṭ-ṭayyibâti zâlikumu'llâhu rabbüküm fe-tebârakallâhu rabbu'l-‘âlemîn*” iken metne ayetin “*Ve şavverakum fe-âhsene şuverakum*” kısmı alınmıştır.

²⁴⁵ Kur’ân-ı Kerîm, Zâriyât, 51/21. “Ve kendi nefslerinizde de (âyetler) vardır. Hâlâ görmüyor musunuz?”

²⁴⁶ Kur’ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/3. “Sana bu Kur’an’ı vahiyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Hâlbuki daha önce sen bunlardan habersiz idin.” Ayetin tamamı “*Naħnu naħuşşu ‘aleyke âhsene'l-kaşası bimâ evhaynâ ileyke hâzâ'l-kur‘âne ve in kunte min kablihî le mine'l-gâfilîne*” iken metne ayetin “*Naħnu naħuşşu ‘aleyke âhsene'l-kaşası*” kısmı alınmıştır.

²⁴⁷ Der-kenâr: hem

nefsî çağırıştuğı (5) vaktin dervîş ve fakîr olan kimesneler bugün dünyâda ğam-nâk dururlar. (6) Yarın şâzılıқта ve râhatlıkta olalar. Zirâ niçün dünyâda dünyâlığı (7) yoğ idi. Kazanursa hezâr miñnetiyile ve zaħmetiyile kazanurdu. Açlık ve yalincıklık (8) çekerdi. Ehl ‘ayâl ‘avret oğlan kahrın çekerlerdi. Bir gün ve bir dîn (9) râhat yüzün görmezler idi. Pes şâhum güyâ kim bu dünyâ olara zindân (10) olmuş idi. “*E'd-dünya sicnü'l-mü'min*”²⁴⁸ hadîş-i Resûldür. Dünyâ mü'minlerüñ zindânıdır. (11) Pes yarın kıyâmet gününde râhat olalar. Nenüñ bigi râhat olalar. Dünyâda (12) akçesi altını yoğ idi. Şaklayup yere define eylemezdi ve şöhretlü (13) evinüñ esbâb-ı tecemmülâtı yoğ idi ki arkasına alup sırât köbrisin (14) geçüp malınüñ hisâbın vire. Her kişi hisâbta ola. Olar râhatlıkta ola. (15) Haber de gelür kim yarın kıyâmet gününde bir kişi getüreler yüzi toprak levni

[49b]

(1) bigi ola. Göñülcügi melûl ola. Gözleri giryân ola. Cigeri biryân (2) ola ve cismi za'if ola. Melekler anüñ yanına cem' olalar. Dahı ol kulu (3) getirüp Haqq Te'âlâ Hazretine 'arz ideler. Haqq Te'âlâ celle ve 'alâ ayde kim: (4) “Yâ melâikelerüm koñ benüm kulumu üşendürmek kim ben anı şoram haşmindan (5) ve kavminden ve kardâşlarından ehl-i 'ayâlınden ve oğlanuqlarından ayrılıp (6) bunca zamândur ki kubûrda tenhâ yatup durur. “Pes Haqq Te'âlâ celle ve 'alâ (7) ol kula ayde: “*'Abdî keyfe hâluke fe-yeķûlu'l-'abdu.*” Ma'nâsı budur kim: “Yâ kulum (8) hâlün nedür?” Kulu ayde ki: “Nitekim gösterdün. Yine ayde kim: “Dünyâ miñnetlerin (9) nice gördün?” Ayde kim: “Nice ki gösterdün?” Yine Haqq Te'âlâ ayde kim: “Yâ kulum (10) ölüm acısın nice tattuñ diye kim nice ki tatturduñ?” ve ayde kim: “Ol (11) dar maķberede nicesi yattuñ?” Kulu ayde kim: “Nice kim yaturduñ?” Haqq Te'âlâ celle (12) ve 'alâ ayde: “Yâ kulum iy biķâre kulum ben hûd bilürem ammâ sen dahı kendü (13) hâlünü söyleyüp takrîr eyle.” Kulu ayde: “Yârabbî hastalıklar çektiüm ve ölüm şarâbın (14) içtiüm.” Haqq Te'âlâ ayde kim: “Gerçeksın yâ kulum ben bilürem ve ben gördüm ammâ (15) iy biķâre eger anda hastalık çektiün ise bugünkü gün şihhat ve selâmet

249

²⁴⁸ Hadis-i Şerif, Müslim, Zühd 1.

²⁴⁹ Der-kenâr: olasıñ

[50a]

(1) olasın ve hergiz hastalık görmeyesin. Eger maķberde zaķmet ve meşakķat çektiñ ise (2) bugünkü gün zaķmetsiz ve meşakķatsiz olasın. Eger dünyada ğam-nâķ olduñ ise (3) bugünkü gün [vuşlat]²⁵⁰ virem. Hergiz melûl olmayasın.” *Allâhümme'r-zuķnâ*

(4) Pârsî Şi‘r

(5)

Gey bûd an bâzi ķodret ender âyed ez kemîn

Pes koned bîdâr hayli ĥuftegân râ der zemîn

(6)

Bari gired îñ niķab-ı ĥâķ râ ez râyî îşân

Tâ ĥayr ger-ded ‘ayân u tâ gümân ger-ded yaķîn

(7)

Ger sa‘âdet yâr başed yâ ‘iyânet destegîr

Der zamân âyed boraķ bâtû gûyend bergeşîn

(8)

Per nişîni mîrâ-yi tû tâ civâr-i vaşl-ı ĥaķ

Yâ fetâ tû ‘izz u vaşlem dil me-dâr eknûn ĥazîn

(9) Türkî beyt

(10)

Gör nice cevmerd durur ol pâdişâh

Ol kerîm u ol raķîm u ol ilâh

²⁵⁰ Metinde “vaşlat” şeklinde kısmı alınmıştır.

(11)

Ḳul günâh işler ol kendü utanur

Ḳul yavuz işler ol eyü şanur

(12)

‘Accepten ‘acceptür bu halkuñ işi

Ki haḳ buyruğından ayrudur işi

(13)

Şu kim haḳka yarar anı eylemez

Varur nefse uyar haḳkı söylemez

(14)

Nefsine uyan kişi yarınki gün

Hem hacâletten olısar ser-nigûn

(15)

Bugün haḳtan utanmaḳ gerek bize

Yarınki gün perde olısar bize

[50b]

(1)

Bu ‘acceptür biz perdemüzi yırtaruz

‘Aybumuzu ğayrılara söylerüz

(2)

Bir kişi kim kendü ‘aybını açā

Ğayrılaruñ ‘aybını kaçān seçe

(3)

Gel bugün estagfirullâh diyelim

‘Aybumuzı añu ben ağlaşalum

(4)

Kim bize rahmet kıla ol pâdişâh

Ol kerîm u ol rahîm u ol ilâh

(5)

Ger dilerseñ rahmetinden bulasın

Ben Muhammed dirin bir şalâvat viresin

(6) Allâhümme ve şalli ‘alâ seyyidinâ ve nebiyyinâ Muhammedin ‘abdike ve resûlike'n-nebiyyi'l-ümmiyi (7) ‘alâ âlihî ve şahbihî ve sellim²⁵¹ teslimen keşirân. Kâle'l-Îmâm (8) rağıyâ'llâhü ‘anhu “*Bi-isnâdi şahîh ‘an ‘Aliyyi İbn-i Ebî Tâlibin kerrema'llâhu vechehu* (9) *sittu eşyâ’i hüsnün velâkin sittu mine'n-nâsi âhsenu'l-‘adli hüsnün velâkin* (10) *fi'l-umerâ’i âhsenu's-sehâveti hüsnün velâkin fi'l-âgyâ’i ahsenu'z-zühdi* (11) *hüsnün velâkin fi'l-‘ulemâ’i âhsenu’* *hüsnün velâkin fi'l-fukarâ’i't-tevbeti* (12) *hüsnün velâkin fi's-şebâbi âhsenu'l-hayâ’i hüsnün velâkin fi'n-nisâ’i âhsenu'l-hüsni* (13) *hüsnün kale'l-imâm cemî‘i li-kaşaşin fi'l-Kur’âni hüsnün velâkin* (14) *kıssa-ı Yûsuf minhâ âhsenün.*” Tercümesi ma‘lûmdur. “İnsânda ‘adl gökçek. (15) Beglerde sehâvet gökçek. Ganîlerde zühd gökçek. ‘Âlimlerde şükr gökçek

252

[51a]

(1) Fağîrlerde tevbe gökçek. Yigitlerde hayâ gökçek. ‘Avretlerde hüsn gökçek. (2) Kur’an’da cemî‘ kaşas gökçek. İllâ Yûsuf kışşası cemî‘ kaşaslardan gökçek (3) ve tatludur ve yigregidür.” didi. Zîrâ Yûsuf cemâlde kemâlde ve hüsn (4) melâhatta muntelhâyidi ve hem şadîk vefâdâr idi ve Ya‘kûp şaburluydı (5) ve Zelihâ Yûsuf ‘ışkıında bî-ğarâr idi. Ahsene'l-kaşas anuñ içün didiler ki: (6) “Derd-nâktur. Derdi âdeme eşer idicidür” ve Ya‘kûp

²⁵¹ Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

²⁵² Der-kenâr: fağîrlerde

Peygamber'e ki derd (7) ve fûrkat ki geldi. Yûsuf Peygamber'e 'aleyhi's-selâm belâ vü miñnet ki geldi. (8) Zelîhâ'ya hem yanup yakılmak ki geldi. Bu cümle belâ vü miñnet ki vardur. Bunlara (9) ol câriye sehbinden ve zelletinden ötüri oldı. Şöyle kim Ya'kûp (10) Peygamber'ün 'aleyhi's-selâm bir câriyesi var idi ve câriyenün dört yaşar bir (11) oğlancuğı var idi ve ol oğlancuğı Ya'kûp Peygamber şattı. Oğlan ile (12) anasınıñ arasına fûrkat bıraktı. Pes Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ ol câriye sebebinden (13) Ya'kûp ile Yûsuf arasına fûrkat ve ayruluk bıraktı. **İşâret** (14) İy Müsülmânlar bilünüz ve âgâh olunuz 'âlemde firâk ve ayruluk derdinden (15) bedter dünyâda hiç nesne yoktur. Şöyle kim bir kişiyi bir kesmez kılıcıyla

[51b]

(1) biñ kez çalsañ yektür. Nice ki bir dostnuñ ve yâhûd bir sevdüğü kişinün (2) firâkın ve ölümün görince. Nitekim Mûsâ Peygamber 'aleyhi's-selâm Hakk Te'âlâ'ya (3) ayıttı: “Yârabbi senün yoluñda biñ taş ağı içsem kendü ihtiyârımla (4) yektür. Nice kim bir sâ'at firâk acısını görince.” didi. “*Hâzâ firâku beynî ve beynike.*”²⁵³ (5) **Lañife** Ol firâk kim Mûsâ Peygamber ile Hâzret-i Peygamber'ün 'aleyhi's-şalâtü (6) ve's-selâm arasında oldu. Âhîr başa virildi. Yûsuf ve Ya'kûp firâkı (7) egerçi öründi ve zahmet çekildi. Âhîr vişâle iriştı. Eger câriye dahı (8) oğlunuñ firâkın hayli çekti. Âhîr zamân ile vişâline iriştı. Anlaruñ (9) neveti geçti. İy mü'min şimdi nevet bizümdür. Ke-ennehu Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ (10) aydür: “İy kullarum ömrünüz tekâsül dünyâ talebiyile geçürürsüz ve dünyâ ardınca (11) neylersüz ve benüm dergâhumda baña gelecek bunı kabûl kılmazsüz ve şiddet ile (12) gününüz geçürürsüz? Melekü'l-mevt gelür. Sizi ğaflette bulur. Hâberünüz (13) yoğ iken düşüben olursüz ve her nesneden mañrûm olursüz.” “*Hâzâ firâku beynî (14) ve beynike.*”²⁵⁴ **Beyt** 'Âciz zi firâk nâ şöze kîst bôko

(15)

Bed ter zi firâk der cihân çîst bôko

Mi kerîm men ez firâk bokôyî

²⁵³ Kur'an-ı Kerîm, Kehf, 18/78. “Adam, “İşte bu birbirimizden ayrılmamız demektir” dedi. “Şimdi sana sabredemediğin şeylerin içyüzünü anlatacağım.” Ayetin tamamı “*Kâle hâzâ firâku beynî ve beynike se 'unebbiuke bi te'vili mâ lem testeti 'aleyhi şabran*” iken metne ayetin “*Hâzâ firâku beynî ve beynike*” kısmı alınmıştır.

²⁵⁴ Kur'an-ı Kerîm, Kehf, 18/78. “Adam, “İşte bu birbirimizden ayrılmamız demektir” dedi. “Şimdi sana sabredemediğin şeylerin içyüzünü anlatacağım.” Ayetin tamamı “*Kâle hâzâ firâku beynî ve beynike se 'unebbiuke bi te'vili mâ lem testeti 'aleyhi şarban*” iken metne ayetin “*Hâzâ firâku beynî ve beynike*” kısmı alınmıştır.

[52a]

Ve an kîst ki ez firâk nigerist begô

Kıışsa Yûsuf ile Ya'kûp (2) arasında olan firâkuñ sebebi buyıdı kim bir gün Ya'kûp Peygamber 'aleyhi's-selâm (3) konukluk eyledi. Benî İsrâ'il'i okıdı yemege çalışur gâfil iken (4) kapuya sâil geldi. Ya'kûp Peygamber'üñ 'aleyhi's-selâm başınuñ kapusıyıdı. (5) Dervîşüñ âvâzın işitmedi ve görmedi. Sâili kapusından mahrûm gönderdi. (6) Pes pâdişâh-ı 'âlem ayıttı: "İy melâikeler görür misiz benüm peygamberümi kendü (7) kavmine ve sâdâtına meşgûl oldı. Sâilden gâfil olmuştur. Anı kapusından (8) nevmîz göndermişür. 'İzzetüm ve 'azametüm hakkı için ben aña bir 'azâb idem. (9) Dâr-ı dünyâda andan katı 'azâb olmaya." Pes oğlınuñ firâkıyla anı mübtelâ (10) eyledi. Zîrâ 'âlemde firâk derdinden gayrı şiddetlü 'azâb yoktur (11) ve ölüm firâkı tiz unutulur. İllâ hicrân firâkı hergiz unutulmaz. Her (12) añduqça derdi taze olur ve firâk kişiye miñnet ve zaħmet olur (13) tâ dünyâdan gidinceye dek. Neûzübillâhi **Lañfe** (14) Ya'kûp Peygamber 'aleyhi's-selâm sehvi nisyân hükmiyle sâilüñ istimâ'ından (15) gâfil bulunduğı(y)-içün kırk yıl aña oğlı firâkın çektürdi. İy ol

[52b]

(1) kişiler kim 'ömri içinde haķuñ istimâ'ından Allâhu ekber nidâsından (2) emir nehy va'd ve 'ıydından gâfil olalar. Anlaruñ cezâsı yarınki gün (3) Haķķ Te'âlâ neñ bî-çün cemâlin ve cennet câvidân firâkın çekeler. **Mev'ıza** Gerçi (4) Ya'kûp Peygamber'e belâ vü miñnet hâşıl oldı. Sâil neticesinden ötrüyidi. (5) Hâzret-i Muħammed Muştafâ hadîş buyurur: "*Lâ tereddüdi's-sâ'ile ve lev câ'e* (6) *'alâ ferasin*" Sâil redd eylemeñ. Egerçe at ile dahı gelürse eger dervîş redd (7) iderseñ haķıķatte dervîş redd eylemedüñ. Belkim kendü efendüni redd (8) eyledüñ. Peygamber 'aleyhi's-selâm hadîş buyurur: "*Es-sâ'ilu 'ala'l-bâbi hediyyetu'llâhi* (9) *fî ârdihi men-intehera sâ'ilen hâyifen 'azbuhu yevmu'l-kıyâmeti hamsîne elfe* (10) *senetin.*" Kâlellâhu tebâreke ve Te'âlâ: "*Fe-emme'l-yetîme fe-lâ taķher*²⁵⁵ ve *emme's-sâ'ile* (11) *fe-lâ tenher.*" Ya'nî her kimesne sâili kapusından mahrûm gönderse Haķķ (12) Te'âlâ celle ve 'alâ ol kişiye kıyâmet güninde elli biñ yıl 'azâp eyleye. (13) Cehennemde 'azâba giriftâr ola. Sâil Haķķun hediyyesidür. Eger anuñ hediyyesi (14) senüñ katuñda merdûd ise ²⁵⁶ sen dahı

²⁵⁵ Kur'an-ı Kerim, Duhâ, 93/9. "Öyleyse sakın yetimi ezme!"

²⁵⁶ Metinde okunaksızdır.

anuñ dergâhında merdûdsın (15) ve ger anuñ hediyyesi senüñ katuñda maqbûl ise dağı anuñ

257

[53a]

(1) katında maqbûlsın. **Hikâyet** kılır. Ol şadr-ı bedr-i ‘âlem mefhar benî (2) âdem Muhammed Muştafâ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem aydûr: “Bir gün Fâtıma’nuñ rağıyâllâhu (3) ‘anha hücesine vardum. Fâtıma’yı gördüm bir tarafta ağlar. ‘Alî’yi gördüm kerremellâhu (4) vechehu bir tarafta ağlar. Ben ayıttum: Bu sizüñ ağlamağuşuza sebep nedür (5) didüm. Ayıttılar: Yâ Resûlallâhı nice ağlamayalum. Bugün üç gündür ki evümüze (6) sâil gelmedi ve korkumuz andandur ki Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ ‘inâyet nazarın (7) bizüm evümüzden ve bizden gidermiş ola ve güzel hediyyesin bizden götürmüş (8) ola. Peygamber ‘aleyhi’s-selâm ayıttı: Eger sizüñ Hakk Te‘âlâ’nuñ celâlî dergâhında (9) menziletüñüz var ise hemân sâ‘at kapuşuza bir sâil gele. Pes ol sâ‘at (10) kapuya bir sâil geldi. Allâh didi İmâm ‘Alî. Yerinden tırı geldi. Evde (11) üç karşı etmek var idi. İsterdi kim bir karşıyı dervîşe vire. (12) İki karşıyı peygamber öñine getüre. Peygamber ‘aleyhi’s-selâm ayıttı: Yâ ‘Alî üç (13) karşıyı dağı dervîşe virgil, didi. Pes Murtażâ ‘Alî üç karşıyı dağı dervîşe (14) virdi. Dervîş işine gitti. Peygamber ‘aleyhi’s-selâm ayıttı: Yâ ‘Alî yâ kanı (15) bizüm bahşimüzi getir, didi. ‘Alî ayıttı: Yâ Resûlallâhı hemân üç

[53b]

(1) karşıyı üçin dağı dervîşe virdüm, didi. Peygamber ayıttı: “Kendü pâyın (2) aldı. Bizüm pâyumuz henûz yerindedür, didi. İmâm ‘Alî eve girdi. Üç (3) karşı dağı buldı ve her bir karşınuñ üstinde birer hurmâ buldı. Getürüp (4) Resûlün öñine kodı. Resûl ayıttı: Yâ ‘Alî bu kadar mu‘âmeleyile ne kadar (5) fâ‘ide hâşıl eyledüñ Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ evüñüze bereket virdi ve şevâp (6) dağı virdi? Peygamber ‘aleyhi’s-selâm el şundi ki ol ta‘âmdan yine kapuya (7) bir sâil dağı geldi. Peygamber içeriden haykırdı. Âvâz virdi. ‘Alî ayıttı: (8) Yâ Resûlallâh ol gelen dervîşe üç karşı virdüñ. Cevâp itmedüñ. Bu şimdi (9) gelene niçün cevâp ittüñüz, didi. Resûlullâh ayıttı: Yâ ‘Alî evvel gelen sâil (10) idi. Şadağa berekâtından rıdvân bizüm için cennetten ta‘âm ve hurmâ (11) gönderdi ve bu şimdi gelen sâil şüretinde şeytândur. ‘Aleyhi’l-‘ane (12) geldi ki cennet ta‘âmın bizden çeküp ala, didi. Pes peygamber ‘aleyhi’s-selâm (13) ol ta‘âmdan yidi ve konuşlarına bile ulaştırdı ve bâkî kalanını şahâbelerine (14) dağı ulaştırdı. Rivâyet de gelmiştir. Tamâm dört yüz kişiye naşip oldu (15)

²⁵⁷ Der-kenâr: katında

yidiler. Bu cümle bereket ol sâil berekâtındandır. Sâil du'âsıyla cennetten ta'âm

258

[54a]

(1) gönderilse ne 'acep? Eger dervîş du'âsıyla dünyâ ve âhîret belâsından kurtarsa (2) 'acep midür? Bir loğma Allâh için bir dervîşe virseñ ve bir açuñ kırnın toyursañ (3) ve hac 'umre kılsañ ve namâz ve oruç tutsañ aç kırnın toyurmak bunlardan (4) efdaldür ve şevâpludur, didi sadağa Resûlullâh. İllâ neyleyem iy mü'min (5) kırnındaş? Bu şimdi ki âhîr zamân kavmi şöyle dünyâ derdine ve mal çoğlatmak hırşında (6) dînin yağmaya virmişlerdür. Hiç derdine düşmek yok. Mutaşşıl mal derdine (7) düşmişlerdür. Bolay kim benüm dünyâm ve aqçem fulânuñ aqçesinden çok olaydı (8) ola mı diyüp biñ aqçeden on biñ olaydı ola mı. Bu kez on biñ oldı. (9) Bu kerre tama' ider. Yigir mi biñ olaydı ola mı. Mâ-ħaşal yüz biñ olaydı ola mı, (10) diriñ. Yüz biñe yetişse dağı arturmak ister. Aqçesi arttuqça hırşı artar. (11) Dünyâ maħabbeti bunuñ için taşın kaplar. Şöyle ħarîş olmıştur ol mala kim (12) eger bir aqçe bir faķîre ve bir dervîşe virecek olursa şanur kim hemân cânı (13) çıkup ölürüz. Kınde kaldı zekâtın vire ve yâhûd kıpusından sâil şadağa (14) vire. Dervîş yûri Allâh vire, diyü cevâp virür. Hey bed-baht kırnunuñ ağırur (15) mıydı ve yâhûd elüñ kıurur mıydı bir faķîr senüñ bir etmegüñ yise

[54b]

(1) olmaz mıydı? İllâ neyleyem ol mal anuñ degüldür. Mal üç türlüdür. Biri (2) Şeddâdîdür ve biri Kırunîdür ve biri Ĥalîlidir. Şeddâdî oldur kim ol mal ile (3) ev yapalar. Kırunî oldur kim ol malı toprak altında defîne eyleyeler. Ne kendü (4) yiye ve ne kimesneye yidüre ve Ĥalîli mal oldur kim hem yine ve hem yidüre. (5) Uşte cânum kırnındaş mal böyle olur. Pes iy mü'min ol mal ne mal (6) olsun kim bir faķîri gördüğüñ vaktin kıaşuñ gözüñ çatup Allâh (7) için nesnecük virildüğü vaktin yüzüñ çevürseñ. Hey kıbleden yüzi (8) dönesi. Ne kızâyâ uğraduñ bir aqçe Allâh için virmeyesin? Sen nice mü'min (9) Müsülmân olasın efendüñe bir aqçe virmege kıyamazsın? Âdemler vardur. (10) Efendisi yolında malını başını ve cânın fidâ ider. Bir çübce gelmez. Pes iy mü'min (11) kırnındaş eger Allâh için şadağa virürseñ hep senüñ içündür. Ĥaķķ Te'âlâ (12) celle ve 'alâ bulardan münezzehtür ve müstağnîdür. Yarın kıyâmet güninde (13) bir derdüñe dermân ola ħaberler de gelmiştur. Bir mallu ħâtûn var idi. (14) Dünyâsınuñ ħaddi nihâyet yoğ idi. Şunuñ bigi ħasîs idi kim 'ömri

²⁵⁸ Der-kenâr: gönderilse

(15) içinde bir hayr ve şadaķâ eyleyüp kimesne andan ber-murâd olmuş degül idi. Bir gün

259

[55a]

(1) ittifâķ hasta düşer. Hastalık içinde bir vâķı‘a görür. Kıyâmet kopmış bunu haşır (2) neşir yerine iletüp Hakk Te‘âlâ dergâhına ‘arz iderler. ‘Ömrini hisâb iderler (3) ve malınıñ zekâtını hisâp iderler. Ne ‘ömrinde tâ‘at ‘ibâdet var ve ne malına (4) zekât ve şadaķâ var. Pes Hakk Te‘âlâ emriyle zebânîler bunu cehenneme ileteler. (5) Cehennemün kaķı ĳapısına varursa bir perde aşılmış gördi. Mâhaşal cehennemün (6) yedi ĳapısına vardı. Her ĳapısında bir bezden perde gerilmiş gördiler. (7) Bu melekler hayrân kaldılar. Ayıttılar: “Hüdâvende melika perverdîgâra saña (8) ma‘lûmdur sultânım.” didiler. “Bu ĳaraveşüni cehennemün kaķı ĳapısına iletün ise (9) bezden perde gerilmiş gördün. Ne ĳadar kaşt ittün perdeyi (10) ĳaldurup iĳerüye yol bulmayup sergerdân ĳalduķ?” didiler. Hâzret-i (11) Hakk Te‘âlâ‘dan hitâp geldi: “Yâ melekler ol ĳaraveşümün oĳlancuķları bezin yuyup (12) ĳavlıya şarmıştı. Yel taşra soķaĳa düşürdi. Bir dervîş buldı. (13) Hırķasına yama urdı. Biz daķı ol ĳaraveşümüzün bir pâre eskice bezini (14) büyüdüp sakladuķ ve çoĳaldup cehennem ĳapularına perde eyledük. Tâ kim (15) benüm ĳatımda kimesnenün ve benüm dergâhumda hiĳ kimesnenün emegi zâyi‘ olmaz.”

[55b]

(1) Pes ol hâtûn cehennem zebânîleri elindeyiken ve bu ĳorkıdan uyandı. (2) İstiĳfâr tevbe eyledi. Elinde olan dünyâsın Hakk yolına sebîl eyledi. (3) İbâdete meşĳül oldu. Az zamân içinde şâlihlerden ve mestûrelerden (4) ve ‘âbidlerden oldu. Pes şâhum saklamak ile virmek beraber midür ve ma‘şiyet (5) ile tâ‘at berâber midür ĳaçan beraber olısar. **Hikâyet** (6) Benî İsrâ‘îl zamânında bir kişı var idi. Adına ‘Âbid dirler idi. Otuz yıldı kim (7) Hakk Te‘âlâ‘dan oĳul ĳız diler idi. Du‘âsı ĳabûl olmaz idi. Şöyle bî-naşîp (8) ĳalmış idi. Bir gün ĳalkup ol zamânuñ Peyĳamber‘i ĳatına vardı. Ol (9) Peyĳamber‘ün adına Yehûdâ dirler idi. Ayıttı kim “Yâ nebîyallâh benüm iĳün Hakk (10) Te‘âlâ Hâzretinden bir oĳul dileyi virgil. Du‘â ĳıl. Bolay kim senün du‘ân (11) berekâtında Hakk Te‘âlâ baña bir veled vire. Otuz yıldur ben anuñ tâlibiyem. (12) Bir gün du‘âm ĳabûl olup şaz olmadum.” didi. Ol peyĳamber elin ĳaldurup (13) du‘â eyledi. Hakk Te‘âlâ‘dan ol kişıye bir veled diledi. Dönüp ol kişıye

²⁵⁹ Der-kenâr: ittifâķ

(14) ayıttı: “İy ‘Âbid du‘âm kabûl oldu. Hakk Te‘âlâ saña bir oğul vire ammâ tamâm (15) bâliğ olınca evlenmek dileye sen anı everesin ve gerdege koyduğun gice

260

[56a]

(1) murâdına yetişmedin dünyâdan naql eyleye.” didi. Pes eyle olsa ‘Âbid evine (2) geldi. ‘Avretine hâli ayduvirdi. Nice ki ol peygamber haber virdi. ‘Avret (3) ayıttı: “İy kişi biz pîr kişilerüz. Oğlan bâliğ olincaya dek bizüm. Bize (4) yeter. Ol vakte degin biz sağ mı kaluruz? ‘Ömrümüz âhîrete irişür. Ol fûrkat (5) ôdından halâş oluruz.” didi. Pes tokuz ay tamâm oldu. ‘Avret bir (6) oğlan toğurdı. Aya vü güneşe mânend. Ata ve ana seveniştiler. Bâliğ (7) olincaya dek beslediler. Bâliğ oldu. Evlenmek diledi. Babası dağı bir ulu (8) kişinin kızın alıvirdi. Yemek ve içmek ve dernek eyledi. Aşşâm oğlanı (9) gerdegine getürdiler. Ata ana gerdek kapusın bekleyüp oğlan hâ (10) şimdi ölür diyü ceza‘ fezâ‘ idüp dururlar idi. Ol gice geçti. Dağı (11) kapusın beklediler. Mâhaşal bir hafta kapusın beklediler. Oğlan ölmedi. (12) Oğlanın atası anası ol Yehûdâ Peygamber’ün katına vardılar. Ayıttılar: “Yâ (13) nebîyallâh ol vaqt sizün katunuza geldük. Sizden du‘â temennâ kılduk. (14) Hakk Te‘âlâ’dan bizüm için bir oğlanuç diledünüz. Pes siz ayıttunuz: (15) “Hakk Te‘âlâ size bir oğul virdi. bâliğ olınca evlene gerdegine giricek

[56b]

(1) dünyâdan âhîrete intikâl ide.” diyü buyurmuş idünüz. “Bu kerre şimdi bir hafta (2) oldu. Oğlan sağ sâlim. Siz hûd yalan söylesi degülsüz. Buna hikmettür. (3) Bu müşkilümüzi hall idivirgil.” didiler. Pes ol Peygamber ayıttı: “İy kişiler ben (4) didüğümü kendümden dimedüm. Hakk’tan ilhâm Rabbe neyi yetiştiyidi.” didi. (5) “Meger ki bu sizün oğlunuz Allâh yarar bir iş işledi ola ki Hakk Te‘âlâ’ya (6) hoş geldi ola. Kazâyı oğlandan def’ eyledi ola.” didi. Ol sâ‘at (7) Cebrâ‘îl ‘aleyhi’s-selâm geldi. Ayıttı: “Yâ nebîyallâh ol oğlanın atasına ayde ki (8) “Biz kazâyı senün dilünde komış idük. Velîkin ol oğlandan bir nesne (9) şâdır oldu. Andan ötüri kazâyı def’ eyledüm. Gayrı kişiye virdük (10) ve oğlanın fi‘ili ol idi kim düğün gicesinde önüne bir şahân yemek (11) komış idi kim yine kapuya bir sâil geldi. Allâh didi. Oğlan önünde duran (12) aşını şahanıyla dervîşe virdi. Ol ta‘âmı yidi lezzeti dimâğna (13) hoş geldi. Ayıttı: “Yâ ilâhi seyyidi ve mevlâyı bu yigidün ‘ömrünü sen uzun (14) eylegil.”

²⁶⁰ Der-kenâr: murâdına

didi. Ben kim yaradıcıyam. Ol sâilüñ du'âsı berekâtıyla ol yigidüñ (15) 'ömrine seksân yıl dağı 'ömür virdüm ve berekâtlandum. Tâ 'âlem halkı bileler kim

261

[57a]

(1) benümle mu'âmele iden kullarum benden ziyân görmeyelerdi. Nevmîz dağı olmayalar (2) ve kimesnenüñ ecri benüm dergâhumda zâyî' olmaya. **Latîfe** (3) ke-ennehu Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ aydür: "İy fakîr dervîş olan kullarum nazaruñuzı (4) halk kapusından götür ve benüm dergâhuma sığınuñuz. Müflisleri ve yoksulları (5) şatun alıcı ve esirgeyici benem. Pes melâ'ikeler aydeler ki: "İy Bârî Hudâya fakîrleri (6) gönderdük. Kullaruñ kapuların gezdiler ve ellerine nesne girmeyüp (7) şöyle nevmîz oldılar. Pes Hakkıtan hitâp gele kim "Yâ melâ'ikelerüm (8) ben şöyle isterem ki halk kapusın gezeler ve nâle eyleyeler. Tâ halk anı (9) benüm dergâhuma havâle eyleyeler. Tâ olar dağı benüm dergâhum koyup halk (10) kapusına varmayalar. Çün halk kapusunda redd ola. Sen dağı olaruñ (11) cümle maşşûdını virem. Tâ 'âlem halkı bileler ki her yerde bir maşşûn bir derdümend (12) bir fakîr olsa nevmîz olup benüm dergâhuma gelse. Pes ol benüm dergâhuma (13) maşşûldür. Allâh ganî vü rahîm gafûrdur. Hakk Te'âlâ sizi bizi cümle Muhammed ümmetlerin (14) Hakk kapusından gayrı yerlere muhtâç kılmaya. Şol vaktin kim sen 'ışk ile (15) 'aşîkâne ve şıdk ile şâdikâne Resûlullâh Hazretinüñ türbe-i muţahharına ve ravza-i

[57b]

(1) muşaddesine şalavât viresin. Allâhümme şalli 'alâ seyyidinâ ve nebiyyinâ Muhammedin (2) abdike ve resûlike'n-nebiyyi'l-ümmiyyi ve 'alâ âlihî ve şahbihî ve sellim²⁶² teslimen keşîran (3) Kâle'l-İmâm Rağıyâllâhu 'anhu *âhsene'l-kaşası* Yûsuf Peygamber'üñ (4) eyü huyıdur ve anuñ sîreti cümle sîretlerden eyüdür ve dağı anuñ şûreti (5) cümle şûretlerden eyüdür. Hakk Te'âlânuñ bu kışşada 'ibretleri vardır ve halk (6) anı işidmesinden lezzet alır ve hayât bulur. Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ (7) 'âlemde ne kadar hüsn ve cemâl var ise Âdem Peygamber'e virdi. 'Aleyhi's-selâm ve Âdem'e (8) virdüginüñ yarusın Yûsuf Peygamber'e 'aleyhi's-selâm virdi ve mâ-bâkîsin cemî' (9) yaratılmış halâ'ika virdi ve 'ibret bu kışşada oldur kim Ya'kûp Peygamber (10) 'aleyhi's-selâm ol câriye oğı firâkıyla mübtelâ eyledi ve oğlını anasından ayırdı (11) ve bâzâra koyup şattı ve câriye bu firâk ile ağlayı ağlayı gözsüz oldı. (12) Pes Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ bu cihetten ötüri Ya'kûp Peygamber'i gözsüz (13)

²⁶¹ Der-kenâr: benümle

²⁶² Salât-ı Ümmiye. "Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun."

eyledi ve Yûsuf'ı şatturdu. Şöyle kim câriyenüñ oğlını hıyânet sebebiyle (14) zindâna koydılar. Pâdişâh-ı 'âlem dağı Yûsuf'ı zindâna koydı. Pes Hakk Te'âlâ (15) celle ve 'alâ hitâpider. Ya'kûp Peygamber'e 'aleyhi's-selâm şöyle kim sen kendü

263

[58a]

(1) şehvetüñle bir iş işledüñ kim ol baña gerekmez idi. Pes gayretten hüdâvendliğüm
(2) ile bir iş işledüm ki ol hiç saña gerekmez idi.

Beyt

(3)

Bir iş işle sen dağı iy reh-nümün

Hakka yarar iş ola iy zü-fünün

(4)

Kendözüne hoş geleni gayrıya

Anı şan hem yoldâşuña gayrıya

(5)

Zîrâ kendüye ne şanursa kişi

Ayruğa hem anı şana ol kişi

(6)

Ya'kûp gör câriye oğlın şatar

Gözyaşından 'âlemi ôda yaçar

(7)

Ol bîçâre bir kezin âh eyledi

Âhı çıkup göklere râh eyledi

²⁶³ Der-kenâr: şehvetüñle

(8)

Hakk Te'âlâ ol sâ'at vahy eyledi

Ya'kûp'a ol câriye niçün söyledi

(9)

Ayıttı 'izzüm 'izzetüm hakkı benem

Dağı ol Ahmed hakkı(y)içün yâ kulum

(10)

Bir 'azâp idem saña kim olmaya

Gayrılara böyle 'azâp olmaya

(11)

Niçün şattuñ ol fakîrûñ oğlını

Şatturam Yûsuf diyü koyam seni

(12)

Kim bileler 'adli dâr idiciyem

Güçlülerden intikâm alıcıyam

(13)

Bu kadar söz tap durur añlar iseñ

Bilüben söz ma'nâsın tañlar iseñ

(14)

Hiç kişide kalmaya kimse dadı

Ne ululuk fayda ider ne adı

(15)

Bu naşâyih kim direm ben iy ata

Țut gönülünden meşgûl ol şalavata

[58b]

(1) Mü'min isen guşsa gönülünden götür

Ben Muhammed dirin sen şalavat getir

(2) Allâhümme şalli ‘alâ seyyidinâ ve nebiyyinâ Muhammedin abdike ve resûlike'n-nebiyyi'l-ümmiyyi (3) ve ‘alâ âlihî ve şahbihî vesellim²⁶⁴ teslîmen keşîran. Pes Ya'kûp Peygamber ‘aleyhi's-şalâtü (4) ve's-selâm peygamber zâde idi. Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ anuñ başına risâlet (5) tâcın geydürmişiken sehelce sehv nisyân sebebiyle Hakk Te‘âlâ anı mübtelâ (6) eyledi. Var kıyâsın eyle. Ol kişinüñ hâli ne ola kim Hakk Te‘âlâ'nuñ emrine (7) muhâlefet eyleyüp anuñ yolında ‘âşî ola kıyâmet günü kim bilür ki anuñ (8) hâli nice ola? Meger ki Hakk Te‘âlâ'dan bir ‘inayet yetiše. Tâ biz mücrim kulları (9) rahmet deryâsına ğark eyleye. Pes şahum qarındâş bu sözlerden ‘ibret (10) almak gerek. Dâimâ Allâh'dan korka durmak gerek. Hem ümîzûñ kesme rahmetinden (11) hem pâdişâhuñ qahrından korkmak gerek. Pes ümîzdür ki ol pâdişâhlar (12) pâdişâhı bu yazukları çok kulları rahmetine ümîzi bağlamış kullardan (13) kılıvire. Şol vaqtin kim sen ‘ışk ile ‘âşıkâne ve şıdk ile şâdıkâne (14) Resûlullâh Hazretinüñ türbe-i muṭahharına ve ravza-i muḳaddesine şalavât viresin (15) Allâhümme şalli ‘alâ seyyidinâ ve nebiyyinâ Muhammedin abdike ve resûlike'n-nebiyyi'l-ümmiyyi 265

[59a]

(1) ve ‘alâ âlihî ve şahbihî vesellim²⁶⁶ teslimen keşîran Kâle'l-imâm Raḍıyâllâhu ‘anhu (2) kâlallâhu tebâreke ve Te‘âlâ. *İz kâle yûsufu li ebîhi yâ ebeti innî raeytu* (3) *eḫade ‘aşera kevkeben ve's-şemse ve'l-kamera ra'eytuhum li sâcidîn*²⁶⁷ rûviye ‘ani'l-imâmı (4) raḍıyâ'llâhu ‘anhu *ani'n-nebiyyi'salla'llâhu ‘aleyhi ve sellem ennehu kâle mâ min-* (5) *leḳad yusibuhu ni'metun ev ni'metu'l-ev ḳad raâhâ fi'l-menâmi menâmihi nesî'e men-* (6) *nesiye şadaḳa*

²⁶⁴ Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

²⁶⁵ Der-kenâr: ve ‘alâ âlihî

²⁶⁶ Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

²⁶⁷ Kur'ân-ı Kerim, Yûsuf, 12/4. “Hani Yûsuf, babasına “Babacığım! Gerçekten ben (rüyada) on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana boyun eğiyorlardı” demişti.”

Resûlullâhı ya'nî ayıttı: “Hiç kimesne olmaya kim aña ni'met (7) yetişmemiş ola. Yâ zamâne neketinden ve yâhûd zamâne miñnetinden. (8) Zîrâ anuñ için Hakk Te'âlâ anı uykusu içinde aña gösterür. Âdem vardur (9) gördüğü düşi unuttur. Âdem vardur unutmaz 'aqlında tutar. Pes iy mü'min (10) qarındâş Hakk Te'âlâ'nuñ lütfi keremidür ki [düşü]²⁶⁸ içinde başına ne gelecektür. (11) Ne yazılmış ise ezel kalmadan elbet olsa gerek diler ve dilemez olacaqtur (12) ammâ kaldı. Hakk Te'âlâ'nuñ lütfidir. Anı düşünde sizlere gösterür. Pes iy (13) mü'min eger düşünde ni'met görürse Hakk Te'âlâ'ya şükr kıla. Eger miñnet (14) görürse Hakk Te'âlâ'ya arka virüp şığına. Tâ kim ol miñnetten anı (15) şaklaya. Zîrâ ni'met virici dahı ol ve miñnetten saklayıcı dahı ol ammâ

[59b]

(1) ni'mete şükr buyurdı. Miñnete şabr buyurdı ve âdem oğlanı dünyâda (2) miñnet çekerse ve âhirette râhatlık göre. Şöyle kim Yûsuf dünyâda (3) miñnetlerin çekti. Qarındâşları aña mekr kıldılar. Babasından ayırdılar. (4) Kuyuya bıraktılar ve kuyudan çıkarup şattılar. Bunca belâ vü miñnetten soñra (5) Mışır'a²⁶⁹ sultân oldı. Miñnetlerden kurtuldı ve ni'mete düşti. (6) Pes Yûsuf Peygamber 'aleyhi's-selâm bir gice yaturken bir düş gördi. Babasına (7) ayıttı: “Gördüm düşümde beni *İnnî raeytu.*” Babası ayıttı: “İy oğul nice ta'bîr (8) eyledüñ?” Ayıttı: “On bir vâkı'a benüm başuma gelecektür.” Ya'kûp 'aleyhi's-selâm (9) ayıttı: “Bu düşüñ için kur'a şalalum.” Evvel kur'a ki şaldılar. Firâk geldi. (10) Ya'kûp gördi. Âh eyledi ve kur'a bir dahı şaldılar. Bend ü çâh geldi (11) ve bir dahı şaldılar. Zindân geldi. Yûsuf 'aleyhi's-selâm bu kur'aları gördi. (12) Ayıttı: “Hemân îmân zevâli olmasun giri kalan miñnetlere râzıyam.” didi. (13) Pes iy mü'min qarındâş gör âhî bir peygamberi ve peygamber-zâdeyi Hakkıtan gelen (14) belâlara ve miñnetlere râzı oldı. Hemân îmân zevâli olmasun, didi. (15) Sen ve ben bizlere bir belâ ve bir miñnet ve bir muşîbet gelse ceza' fezâ' idersin.

270

²⁶⁸ Metinde “üşü” şeklinde kısmı alınmıştır.

²⁶⁹ Metinde “Mışır” kısmı alınmıştır.

²⁷⁰ Der-kenâr: geyecek

[60a]

(1) **Nazm**

(2)

Ol kişi kim nice yıllar var idi

İntizârı Yûsuf ile zâr idi

(3)

Yûsuf 'ışkıyıldı anı zâr ağlatan

Çâh içinde gözyaşını çağlatan

(4)

Nice yıllardan soñra ol Hakk çalab

Virdi anı nitekim kıldı talep

(5)

Görince cevmerd durur ol pâdişâh

Kullarınuñ dilegin virür ilâh

(6)

İmdi sen de bir fikir kıl özüñe

Âdem iseñ gel âhî kendözüñe

(7)

Gör seni kim nice dürler kânisin

Kân nolur kim belki cânlar cânısın

(8)

Bildüñ ise kendüñi insânsın

Bilmedüñse pes hemân hayvansın

(9)

Ḥayvân olma iy kişi olma fuzûl
Ṭut kulaġuñ bir zamân bekle uşûl

(10)

Gör ne cevher dizerem birbirine
Diñler iseñ saña ġayret gör yine

(11)

‘İbret añla âdem iseñ sen daġı
Kim neler olmış cihânda iy âġı

(12)

Diñler isen aġbârı Yûsuf’tan ġaber
Şâf ola göñlüñ gözi iy mu‘teber

(13)

Kim neler kılmış durur ol pâdişâh
Daġı neler kılısardur ol ilâh

(14)

Kim belâsın ġaġ neler kılar
Bizden öñdin kim neler gelmiş durur

(15)

Her biri geldi cihânda neyledi
Kendü gitti adı daġı ġalmadı

[60b]

(1) Biz dahı qalmısaruz iy yâre

Vir şalavât ‘ışk ile peygambere

(2) Allâhümme şalli ‘alâ Muhammedin abdike ve resûlike'n-nebiyyi'l ‘ümmiyyi ve ‘alâ alihi (3) ve şahbihi ve sellim²⁷¹ teslimen keşîran. **Latîfe** ol kişi kim mahlûk (4) intizârı için bunca müddetler oturdu. Âhîr maqşûdına ve murâdına yetiştî. (5) İy sen ki iy mü'min Hakk Te‘âlâ yolında tâlib olasın ve fûrkat ve miñnet ve biñ (6) türlü zahmet çekesin. Âhîr gönlüne şüphe bırağasın. Maqşûduma yetişem mi (7) ve yâhûd yetişmeyeyin mi dirsın. İy miskîn bu çürük sevdâları başuñdan (8) gidergil. Hâşâ ol pâdişâhuñ kereminden ve lütfından biz mücrim kulları (9) maqşûdından ve murâdından mahrûm kıla. Umaruz kim cemî‘ ümmet-i Muhammedi merhûm (10) ve mağfûr kıla. Şol vaktin kim sen ‘ışk ile ‘âşıkâne ve şıdk ile şâdikâne (11) Resûlullâh Hâzretinüñ türbe-i mutahharına ve ravza-i muqaddesine şalavât viresin. (12) Allâhümme şalli ‘alâ Muhammedin ‘abdike ve resûlike'n-nebiyyi'l-ümmiyyi ve ‘alâ âlihî (13) ve şahbihî vesellim²⁷² teslimen keşîran. Kâlallâhu tebâreke ve Te‘âlâ: “*Fe-lemmâ zehebû bihî (14) ve ecmeû en yec'alûhu fi-ğayâbeti'l-cubbi ve evhaynâ ileyhi letunebbiennhum bi emrihim (15) hâzâ ve hum lâ yeş'urûne*”²⁷³el-âye. Kâle'l-İmâmu Rağıyâllâhu ‘anhu bi-isnâdin şahîhin

274

[61a]

(1) ‘Ani'n-nebiyyi şallallâhu ‘aleyhi ve selleme ennehu kâle mâ min-‘abdin illâ ve fi-hi (2) silsiletâni meşdüdetâni lekad biha ile's-sema'i's-sabi'ati ve'l-uhra (3) ile'l-arđi's-sabi'ati fe-ıza tevâda' refa'ahe ile's-semâ'il-'ulye (4) ve ıza tekebbere ve da'ahu ile'l-arđi's-süfli şadaqa Resûlullâh ve şadaqa (5) habîbullâhı. Ya'nî hiç kimesne olmaya ‘alemde kim âdem oğlanlarından ki (6) anı iki zencîr ile bağlamamışlar ola. Ya'nî âdem oğlu iki zencîriyle (7) bağludur. Zencîrüñ bir ucı yedi kat göktedür ve bir ucı yedi kat (8) yereddür. Ya'nî bir kimesne alçaklık eylese ~~ol gökte olan zencîri~~ (9) ~~çekerler~~²⁷⁵ miskînlik eyleyüp mütekebbirlenmese her kişiye tevâzu‘ eylese (10) ol gökte olan zencîri çekerler. Â'lâ ve

²⁷¹ Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

²⁷² Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

²⁷³ Kur'ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/15. “Yûsuf'u götürüp kuyunun dibine bırakmaya karar verdikleri zaman biz de ona, “Andolsun, (senin Yûsuf olduğunun) farkında değillerken onların bu işlerini sen kendilerine haber vereceksin” diye vahyettik..”

²⁷⁴ Der-kenâr: ‘an-nebiyyi

²⁷⁵ Metinde üzeri çizilmiştir.

yüksek mertebeye yetiştirirler (11) ve eger şöyle kim büyüklense ve mütekebbirlense aşağı yerde olan zencîri (12) çekerler. Anı esfel-i safiline indürürler ve mertebeden düşürüp hûr haķîr (13) ider. **Mev'ıza** iy mü'min qarındâş Haķķ Te'âlâ celle ve 'alâ buyurmuştur ki: (14) "Eger benden 'izz u devlet isterseñüz tevâzu' elden kıomayasın ve eger (15) benden zillet ve eksüklik ister iseñ mütekebbirliği elden kıomayasın."

[61b]

(1) **İşâret** şöyle kim mevcûdâtтан toprak bigi alcaķ ve tevâzu' (2) kıılıcı yoktur. Görmez misin ki yüzini senüñ ayağüñ altına düşmüşdür (3) ve gelen geçen anı başar ve ne kıadar sen anı yüce yere ansañ ol kendüyi alcaķ (4) yere kıaşt ider ve mevcûdâtтан ôd bigi mütekebbir yoktur. Şöyle kim aşağıdan (5) ôdı üfleyesin yukarıya kıaşt ider ve toprak tevâzu' şıfat olduğı(y)içün (6) aşağıya kıaçar ve ôd mütekebbir şıfat olduğı(y)içün yukarıya kıaçar. Şöyle kim (7) toprağı ôd üstüne orta kıosañ ôdı öldürür ve söyündürür (8) ve toprak yerinde kıalur. Zîrâ tevâzu' ve miskîn olduğı(y)içün Haķķ Te'âlâ (9) celle ve 'alâ aña nuşret virdi ve ôd tekebbür olduğı sebepten Haķķ Te'âlâ (10) anı kıahr eyledi. Şöyle kim Yûsuf kendüññ hüsn-i şüretini 'acep gördi. (11) Kendüññ cemâline nâz eyledi. Haķķ Te'âlâ dağı anı qarındâşları elinde kıulağın (12) burdurdı ve düşmânları mekri vâsıtasıyla kıuyuya bıraktı. **Kıışsa** (13) bir kıulda Haķķ Te'âlâ Yûsufı kıuyuya bıraktıktan murâd oldur ki bilürdi kim pâdişâh (14) olsa gerek idi. Anuñ için anı zillet ve kıarağuluķ kıuyusına bıraktı. Tâ kim (15) pâdişâh olduğı vaķtın ğurbet ehlini eyü görüp gözete. Kimesneye

276

[62a]

(1) meyl ve meħâbâ kıılıp zulm idüp ħabse ve kıuyuya bıraktıma. Çünkim Yûsuf kıuyu (2) dibinde kıarâr kııldı. Kıuyu ağızından qarındâşları çağırıldılar. Göreler ki Yûsuf (3) diri midür ve yâhûd öli midür. Yûsuf kıuyı dibinden cevâp virdi. Qarındâşları (4) bir büyük taşı getürdiler. Dilerlerdi kim Yûsuf'un üzerine atalar. Anı (5) öldüreler. Yehûdâ buları kıomayup ellerin kıuttı. Ayıttı: " 'Ahduñuza (6) ve kıuluñuza kıurduñuz. Bellüdür kim bu kıuyu dibinde ne kıadar yaşayıb diri kıala. (7) Artuķluğu hemân kıan idersiz." didi. Yûsuf hûd bulara cevâp virdü ki (8) "ol idi kim bolay kim bularuñ ğöñline merħamet ve şefķat geldi ola (9) diyü ittüklerine peşimân olmışlar ola diyü" cevâp virdi. Ne bilsün (10) bularuñ aslâ ve kıat'â yürekleri şovumayup böyle intikâm idecegin. (11) Pes Yûsuf ayıttı: "Kıuyı dibinden iy benüm qarındâşlarım ideceğüñüz neyse (12) eyledüñüz. Bârî bir sâ'at bu kıuyı ağızında bir sâ'at şabr eyleñ. Tâ sizlere (13) biraz naşihat kıılayım." Qarındâşları ayıttılar: "Söyle işitelüm." Pes

²⁷⁶ Der-kenâr: meyl

Yûsuf (14) ayıttı: “İy bî-vefâ qarındâşlarum kaçan kim aḥşâm eve varasız yemek yedüğünüz (15) vaktin beni açlıgıla añasız ve çünkim cümleñüz bir yire gelüp birbirünüz

[62b]

(1) ile söyleştüğünüz vaktin oynadüğünüz vaktin benüm tenhâ ve yaluñuz olduğumı (2) añasız ve şabâḥ döşekten tırıcak benüm yerüme bakup beni kuyu dibinde (3) yaluñuz yattüğüm añasız ve ol bir qarındaşınıñ adı ki Rûbîl'dür. Yûsuf (4) aña çağırdı. Ayıttı: “İy Rûbîl iki yañadan benümle münâsibetüñ vardır. (5) Hem qarđâşsın ve hem hâlam oğlısın. Zinhâr babama dimeyesiz ki Yûsuf'a ne (6) olduğın ve zamâne mekrine uğraduğın ve her birine qarındâşlarınıñ (7) ısmarladı kim zinhâr babama dimeyesiz ki Yûsuf'a neyledüğünüz ve anı nicesi (8) belâya uğrattuğunuzı ve eger şöyle kim benüm hâlümnden bir zerrece aydürseñüz (9) ve haber virürseñüz ol miskîn fūrkat ôduna yanmış babama zinhâr haber (10) virmeysesiz. Yoksa sizlere bed-du'â ider. Ḥaḥḥ Te'âlâ'ya sizüñ için nâle vü zârî (11) kılar eylese şöyle bilüñ kim birünüz qalmayısar ve cümleñüz 'uḡûbete giriftâr (12) olısar ve 'azâba uğrayısar. Zinhâr bu benüm ögüdümü tutuñ kim egerçe sizüñ (13) qaştuñuz beni miḥnete uğratmağ idi. Velîkin benüm maḥşûdum sizleri (14) 'azâptan ve 'uḡûbetten saklamaktur ve belâdan kırtarmaktur.

Beyt

(15) Lâkin çi konem her çi bâmen bôkoni

Ter sem ki kesi diger koned bat hemân

277

[63a]

(1) **Mev'îza** Yûsuf kuyu dibinde elin götürdi. Ḥaḥḥa nâliş kıldı. Ayıttı: (2) “Melikâ rahîmâ vü perverdigârâ. Eger bu işi bir ğayrı kişi işlese saña şikâyet (3) iderdüm. Pes çünkim bu işi sen eyledüñ. Pes ben kime nâle eyleyem ve kime şikâyet (4) kılam? Ḥaḥḥ Te'âlâ ayıttı: “Yâ Yûsuf çünkim bildüñ. Sâkin ol. Şikâyet eyleme. (5) Şikâyet ve nâle yeri degüldür. **Laṭîfe** 'acepdür Ḥaḥḥ Te'âlâ'nuñ işleri (6) görmez misin kim Ḥaḥḥuñ taḥdîrin birisini ôda bırağur. Şoñra döner (7) aydür ki: Yanma ve ol nesne kim ôd içine düşe. Pes yanmağtur ğayrı (8) ne olsa gerek ve birisin daḡı belâya uğradur. Şoñra döner aydür ki: “Nâle ve (9) zârî eyleme.” Pes âh-ı fiğandan ğayrı neylese gerek ve eger ağlarsa inleyüp (10) zârî kılursa aydür ki: “Nâle vü zârî eyleme.” Pes fiğandan ve nâleden ğayrı (11) neylese gerek ve eger epsem tırup nâle

²⁷⁷ Der-kenâr: mev'îza

vü zârî eylemeseñ. Aydür ki: “Baña (12) şecâ’atimi gösterürsin.” **Lañife** dört nesne dört nesneyile meşhûr (13) oldu. Yûnus balığıyla ve Yûsuf kuyusıyla ve geyik müşkiyle ve mü’min îmânıyla (14) ve eger Yûnus olmasa balığı kim añardı ve eger Yûsuf olmasa pes kırañı kıuyuyu (15) kim añardı. Eger müşk olmayaydı geyik kûbân içün bu kıadar yol kim çekerdi.

[63b]

(1) Eger îmân nûrı mü’minlere olsaydı Hakk Te’âlâ dergâhında pes kim yol bulabilürdi. (2) **İşâret** her kışı ki şöyle bilse kim Yûsuf hakîkat kıuyı dibindeyidi (3) dise hâfâdur. Zîrâ egerçe Yûsuf zâhirde kıuyı dibindeyidi ammâ (4) hakîkatte Hakk Te’âlâ’nuñ lütfi kenârındaydı ve eger Yûsuf babası yanından (5) ayrıldıyısı Hakk Te’âlâ’nuñ lütfina ve keremine yetiştî. Nice kim babası yanında (6) olsa günde bir çanak süt yer idi ke-ennehu kıuyuya girdi. Her gün Cebrâ’îl (7) ‘aleyhi’s-selâm cennetten bir çanak süt getirüp anuñ öñine kıor idi. Aydürdi (8) kim: “Yegil.” Hakk Te’âlâ buyurur: “Taşalanma ve güşşalanmasun kıuyı dibinde olduğına (9) ben ki ‘azametümle ‘âlemleri yaratıcıyın saña dağı şefkatlüyem anañdan (10) ve atañdan mihribânem.” **Nazîre** ve mü’minlerüñ cânı mekâbirde bundan (11) dağı âsân dağı yek olısar nice Yûsuf oldu. **Lañife** Âdem (12) Peyğamber’e ‘aleyhi’s-selâm şordılar kim rûzigâr ‘ömründe saña ne nesne hõş geldi. (13) Ayıttı kim “İki yüz yıl bir taş üstinde oturdum. Çıplağ ve ‘üryân (14) cennet fûrkatinden nevha vü zârî kııurdum. Her gün baña Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm (15) gelürdi. Hakkıñ selâmın getirürdi. Dağı aydür idi. “Hakk Te’âlâ buyurur kim:

278

[64a]

(1) Yâ Âdem ağlayasın ve nevha vü zârî eyleyesin. Zîrâ anuñ ağlamağı ve zârîsi (2) gâyette Hâzretüme hõş gelür.” dir idi ve rûzigâr-ı ‘ömrümde baña andan (3) hõş nesne gelmedi ve bir dağı İbrâhim Peyğamber’e ‘aleyhi’s-selâm şordılar. (4) Rûzigâr-ı ‘ömründe saña ne nesne hõş geldi? Ayıttı kim: “Ol vaqt kim (5) Nemrûd mancılığına kıoyup ôda attuğı vaqtin Hakk Te’âlâ aradan (6) hicâbı götürdi.” Ayıttı kim: “Vâsîtâsuz benden ne dilerseñ dile.” didi. (7) “Andan hõş ‘ömrümde baña nesne gelmedi.” didi ve biri dağı İsmâ’îl Peyğamber’e (8) şordılar aleyhi’s-selâm “Rûzigâr-ı ‘ömründe saña ne nesne hõş geldi?” Ayıttı kim: (9) “Ol sâ’at kim babam ayağum bağlamış idi. Bıçağı boğazuma dayayup (10) çalarken Hakk Te’âlâ celle ve ‘alâ hicâp perdesin ortadan götürdi.” (11) Ayıttı kim: “Söyle ne isterseñ benden iste.” didi. ‘Ömrümde baña (12) andan hõş nesne gelmedi ve biri dağı Yûsuf

²⁷⁸ Der-kenâr: yâ Âdem

Peygamber'e 'aleyhi's-selâm (13) sordular: “Rûzigâr-ı 'ömründe saña ne nesne hûş geldi.” Ayıttı kim: “Ol üç (14) gün kim karanlı kuyu dibinde olurken her gün Cebrâ'îl gelürdi. Bir çanak (15) cennetten süt getirürdi. Aydürdi. Hakk Te'âlâ buyurur: “Ni'metten yegil.

[64b]

(1) Saña ben atañdan ve anañdan dañı şefkatlüyem.” dir idi. “ ‘Ömrümde baña andan (2) hûş nesne gelmedi.” didi. **Hikâyet** [Horusân]²⁷⁹ diyârında bir köyde (3) bir dîvâne deli var idi. 'ÿyâlbend fakîr idi. Yedi kız var idi. Henûz (4) ma'sûmlar idi. Dañı bâliğ olmaduklar idi. Bir gün babaları oduna gitti. (5) Haberî yoğ iken evine öd düştü. Yandı. Ol ma'sûmlar içinde bile (6) yandı. Çünkü dîvâne odundan geldi gördi kim evi yanmış. Kızları (7) kara kömür olmuş. Şabr eyleyemedi acıdı. Feryât figân eyledi ve yüzün (8) göge tuttu. Ayıttı kim: “Yârabbî çalabum bu cevri kim sen kılduñ bu za'ifçelere. (9) Başına yaktuñ. Kül eyledüñ. Kudretüñ celâletüñ haqqı(y)-içün varayın Rûm'a (10) varayın. Belüme zünnâr kuşanayın. Şunuñ için kim yâ ilâhi beni böyle kılduğı(y)-içün (11) tutup Rûm'uañ yolın tıttı gitti. Tâ Rûm'a geldi. Rûm'da bir puthâneye (12) hizmet kıldı. Kilîsede mücâvir oldu. Bir zamân degin ki bir gün islâm (13) leşkeri gazâyâ geldiler. Ol dîvâne dañı kâfirler arasında bile geldi. Çöküben (14) kâfirler içinden Müsülmânlar hamle kıldı. İslâm leşkeri içinden bir yigit (15) ok ile atup divânenüñ boğazına urdı. Kanını revâne olup aktı.

280

[65a]

(1) Elini boğazı altına kodı. Avucunu kan ile tıldurdu. Yüzüne gözüne (2) sürdü ve yüzünü göge tutup ayıttı: “Yârabbî evüm yakmağıla oğlancuklarum (3) helâk kılmağıla komaduñ ve bâkî beni dañı komaduñ. Bir uğurda hezîmet (4) eyleyüp köküm kestüñ.” diyüp parmak getirüp ayıttı: “*Eşhedü enlâ (5) ilâhe illâllâhu ve eşhedü enne Muhammeden resûlullâh*”²⁸¹ didi. Atından düştü. (6) Cân teslim kıldı. İslâm leşkeri ol kişiyi ma'rekeden çıkardılar. Varup (7) defn kıldılar. Ol gice çeri başı ol dîvâneyi düşünde görür. Aña (8) şordı kim: “Hakk Te'âlâ senüñ ile neyledi?” Ayıttı: “Şol vaqt kim beni (9) defn eyleyüp kendöñüz ol yüzüm kan ile Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ baña (10) hitâpeyledi.” Ayıttı: “ÿy benüm delicügüm hâlüñ nedür ve rûzigârüñ nice (11) geçti?” didi. Pes iy mü'min qarındâş hadîşler de gelüptür kim bir şabâh (12) ve bir aşşâm kişi Tañrı buyruğında olmağ yegrektür. Dünyâdan ve dañı (13) nitekim dünyâda var andan ve dañı bir hadîş de gelmişdür kim cemî' kullaruñ

²⁷⁹ Metinde “Horusân” şeklinde kısmı alınmıştır.

²⁸⁰ Der-kenâr: elini

²⁸¹ Kelime-i Şehâdet. “Ben tanıklık ederim ki, (Yani görmüş gibi bilirim ve bildiririm ki) Allah'tan başka İlah yoktur. Ve yine tanıklık ederim ki, Muhammed O'nun kulu ve elçisidir.”

(14) ‘ibadetleri ve ‘amelleri mücâhidler ‘amelî katında. Ya‘nî gâzîler kâfire kılıç (15) uran kişiler ‘amelî katında şol qarlangucuñ deñizden tırnağıyla şucuğuz

[65b]

(1) almış bigidür. Alduğı miqdârdur. Sünnet budur kim kişi evvel kendü nefesine (2) gâzâ eyleye. Andan soñra ayruğa gâzâ ide gerektür. İy mü‘min qarındaş gâzâyâ (3) giden kimesne evvel harab tarîkin ögrene ve oğ atmaq ve ât segirtmek ögrene (4) ammâ gâzâyâ giden kişi penç-şenbih gün çıkup gide. Gâzâyâ giden kişiler (5) ‘avretin dahı gâzâyâ bile giderse kayırmaz. Gâzîlere şü virmek için (6) ve mecrûhlara tîmâr itmek için gâzâ yolında uğraduğı zahmeti ve miñneti ganîmet (7) göre. Tavârınuñ ‘alefi bevli ve tezegi yarın kıyâmet güninde hasenâtı (8) terâzûsına bile koyalar. Gâzâyâ gitmeye. İllâ şol kişiler kim fâriğ ola (9) ehlinden ve evlâdından ve atası anası hizmetinde bu mecmû‘ muqaddemdür (10) ve dahı gâzâyâ varanları ta‘zîm ide. Her kim bunlara hizmet ider ve yâhûd (11) bunları saqlar ve yâhûd bâzarlıklarına varur ya itcügezlerine veya tavarlarına (12) ta‘zîm ide. Bunlaruñ Haqq Te‘âlâ katında her birinüñ mertebesi vardır. Ya yardım (13) ide ve yâhûd hizmet ide. Zîrâ hadîşler de gelmiştir. Bir oğ ile üç (14) kişi uçmağa girür. Bir Yunan bir yardım iden bir atan. Gâziye (15) yarak düzmek ve yâhûd gelinceyedegin evine yardım nazâr idüp gözetmek

282

[66a]

(1) hemân gâzâyâ bile varmaq bigidür. Meydâna girmeye. Meger kim altında eyü (2) atı ola ve eyü âleti ola ve kendüye inana ammâ gâzâ atına hürmet nazarıyla (3) beka sünnettür. At yarıştırmak eyüsin ve taylusın bilmekten ötüri (4) ve hem Hazret-i risâlet şallallâhu ‘aleyhi ve sellem at yarıştırdı. (5) Kaçan atı segirtürseler hayfâdan şineyi vedâ‘a degin segirtürürlerdi (6) kim ikisinüñ aralığı âlet-i mîl yoldur. Resûl ‘aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm (7) yine buyurur kim: “Yarıştırmak yoktur. İllâ üç nesnede vardır. Devede (8) ve atta ve oğta.” Bir gün bir Â‘râbî Hazret-i Resûlün şallallâhu ‘aleyhi (9) ve sellem devesiyile kim adı gâzabâyıdı. Devesin yarıştırdı. (10) Â‘râb’uñ devesi gâzabâyı geçti. Müsülmânlara hûş gelmedi. Zîrâ gâzabâyı (11) hiç geçtikleri yoğ idi. Resûl ‘aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm ayıttı: “Melûl olmañ (12) kim Haqq Te‘âlâ celle ve ‘alâ dünyâda hiç bir nesne yüceltmedi. İllâ yine (13) alçağ itti gâzâyıçün. İy mü‘min qarındaş at beslemek ve yarak hâzır (14) eylemek sünnettür. Aşhâb Rağıyâllâhu ‘anhüm oğ atışurlardı. Harb (15) âletin dâ‘im isti‘mâl iderler idi. Nişân urmağıla fahr iderlerdi. Sünnettür

²⁸² Der-kenâr: hemân

[66b]

(1) kim uruşmağa katı harîş olmaya ve düşman ile buluşmağı temenni itmeye. (2) Düşmana karşı tırıcak eyü silâhıyla düşmanuñ gögsine karşı dura. (3) ‘Azmini ve şıdkını toğrı eyleye. Allâh'dan yardım dileye ve Allâh adın ve (4) zikrin dilinden gidermeye çok ayde cenk güninde ‘avret oğlan kız (5) gelin ve mal dünyâ gönline eküp getürmeye. Şöyle yaraqlana kim Hâkık Te‘âlâ (6) Hâzretine ulaşısar ve şehîdler zümresinden olısar. Hâdîs de (7) gelüp durur Resûl Hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem aşhâbına ışmarlardı. (8) Kaçan gazâyâ girürsüz Tañrı adıyla. Tañrı yolında kâfirler ile cenk (9) idüñ. Ğanîmet malından hıyânet kılmañ ve ‘ahdüñüz üzerine turuñ. (10) ‘Avret öldürmeñ ve küçücük oğlanuç öldürmeñ ve katı koca pîr ola. (11) Öldürmeñ. Eger bir şehri öğretseñüz evvel İslâm'a da‘vet idüñ. (12) Eger aydürlarsa “*Eşhedü enlâ ilâhe illâllâhu ve eşhedü enne Muhammeden abdühü* (13) *ve resûlühü*”²⁸³ diseler anları dağı bizüm bigi sevesiz ve dileyesiz. Zîrâ olar (14) dağı bizüm bigi olur oları üşendürmek eger şehâdet getürmeyeler (15) harâca da‘vet eyleñ. Harâc virürlerse aluñ. Eger harâca dağı muñı‘ olmazlarsa

284

[67a]

(1) cenk idüñ. Sünnet budur kim gün toğa dururken savaşımaya tamâm (2) toğmayınca ve gün zevâldeyiken savaşımayalar. Tâze yil olmayınca ikindü (3) vaqtinde dağı eyle ideler. Resûl Hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem kaçan (4) bir şehre irişse anda mescid görse ya mü‘ezzîn görse âvâzın işitse (5) epsem olurdu. Bunlara dinmezdi ve eger mescid görse ve mü‘ezzîn âvâzın (6) işitmese muğâtele iderdi. Sünnetten biri dağı budur kim cenge gire. (7) Şiddet-i harpten kayırmaya. Hiç zarardan üşenmeye. Vesvâsı şeytânı (8) hâtırından süzüp çıkara. Belkim korkağlık eceli fâ‘ide itmez. Bahâdurlık (9) eceli tez getürmez. Ğâzî şöyle gerek kim gönli Ğâzî gönli bigi ola. (10) Korkmaya ve kaçmaya. Kibri kaplân bigi ola. Düşmana tevâzu‘ etmeye. Bahâdurluğı (11) eyü bigi ola. Dükeli ‘uzv ile çalısa. Hamlesi tokuz bigi ola. Hamle (12) ittükten soñra geri dönmeye. Ğâreti kurt bigi ola. Bir yanından (13) el vermeyince bir yanından yana sekr ide silâh götürmekte qarınca (14) bigi ola. Üç gövdesi kadar nesne götürür yerinde berk tırmaқта kaya (15) bigi ola. Şabrda merkep bigi ola. Oranı bir yarayı kayurmaya vefâda

²⁸³ Kelime-i Şehâdet. Kelime-i Şehâdet. “Ben tanıklık ederim ki, (Yani görmüş gibi bilirim ve bildiririm ki) Allah'tan başka İlah yoktur. Ve yine tanıklık ederim ki, Muhammed O'nun kulu ve elçisidir.”

²⁸⁴ Der-kenâr: cenk

[67b]

(1) kelp bigi ola. Ulusu ve begi ôda girürse bile gire. Fursat gözetmekte (2) hurûş bigi ola. Şaftan deprenmeye durmakta namâzda tırur bigi ola. (3) Pâdişâhına uymakta imâma uymuş bigi ola. Hiç bir yerinde muhâlifet (4) itmeye. Silâh ile kendüyi örtmekte gelini gerdegine alup gice ton ile (5) örttükleri bigi ola. Az silâhını çok göstermekte azcuğ mallu ve azcuğ (6) ‘ibadetlü kişi riyâyile gösterdügi bigi ola. Düşman ile mekr itmekte (7) dilkü bigi ola. İki şâf ortasında şalınmakta gûyâ ki bigi ola. (8) Cüstlükte oğlancuğ bigi ola. Na‘ra urmaқта ra‘d bigi ola. Cemî‘ (9) ahevâli zân itmekte ala karga bigi ola. Saşınmağta tırna bigi ola. Ğanîmet (10) malından nesne uğurlamaya. Resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Hayber cenginde (11) bir kişi öldi. Üzerine namâz kıldı. Bir nice boncuğ uğurladığı(y) için Ğanîmet (12) malından ancak iki dirhem degerdi. Senün hâlün nolur kim Ğanîmet (13) malından yoldâşuñun elinden çeküp alasin? Küçüle diler dilemez elinden (14) alasin. Belki vermeyecek. Halvet yerde bulıcağ. Öldürirsin elinde nesi (15) var ise alursın. Yesir olsun kumâş olsun altun gümüş olsun.

285

[68a]

(1) Hiç melâikelerden ve zebânîlerden kimesne aña muţtali‘ olup görmeye. Cemî‘ hâlâ‘ik (2) *Mine'l-evvelîn ve'l-âhirîn* Hakk Te‘âlâ Hazretinün önüne ‘arz ideler ve ol (3) kaçan kişinün hakikat hâlerinden Ğâfil olalar. Pes Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ kullarun (4) zâhir bâtin hâllerinden muţtali‘dür. Ayde: “Yâ melâ‘iketi görün. Ol benüm (5) dergâhumda yüzi şuyın yaradüken kulumu kudret cenginden varmıştır. (6) Ol burâkuñ kademgâhına girmiştir ve saklanmıştır. Siz hûd anı görimezsiz (7) ve ben göre dururun. Varun. Anı ol yirden çıkarup alun gelün.” diye. (8) Pes melekler Hakkun delâletiyile ol kişiyi çıkarup oradan alup (9) geleler. Hakk Te‘âlâ dergâhına ‘arz ideler. Hakk Te‘âlâ ayde: “Yâ kulum kanda (10) kaçtuñ? Dünyâ ‘âleminde seni okurdum. Kaçar idün. Bugün dahı ol ‘âdetimi (11) tuttuñ.” diye. Kul ayde: “Yârabbî korğarın. Hakk Te‘âlâ ayde: “Neden korğarsın (12) yoksa cehennemden mi korğarsın deyü virgil?” Kul ayde kim: “Yârabbî iki nesneden (13) korğarın. Bizi rüsvâyılıktan ve bizi ayrılıktan ve eger yârabbî perdemi yırtup (14) aradan getüresin ve halka beni rüsvâ kılasın. İrsâd içinde beni melâmet (15) kılasın ve nevmîzlik yolında koyasın ve beni kendü firâkuñla mübtelâ eylesin.”

²⁸⁵ Der-kenâr: hiç

[68b]

(1) Hakk Te'âlâ ayde: "Yâ kulum ben rahîm ve rahmânâm ve dostlara rahm idiciyem ve eger sen (2) yâ kulum kendü perdeñi halk içinde açmaduñsa ben perdeñi açmazın kim ben (3) 'alîmem settâr Tañrıyam." Kul ayde: "Yârabbî senüñ bigi ulu şultâna karşı (4) cürmüm perdesin niçün açayın sen hûd bilür pâdişâhsın kulların hâlinden (5) habîrsin." Pes Hakk Te'âlâ ayde: "Çünkü sen yâ kulum benden utanup dünyâda (6) perdeñi açmaduñsa ben dañı 'uqbâ 'âleminde senüñ perdeñi örtem açmayam. (7) Zîrâ ki rahîm ve rahmân ve şefkatlü Tañrıyam." diye. İy ol kişiler ki melâmet (8) bâzârında şerm ve hayâ perdesin yırtup açanlar ve ol hâli önüne getir. (9) Yarınki gün günâhuñ ve cürmüñ perdesi açılıp halka ve 'araşât ehline (10) rüsvâ ve bednâm olasın ve şuncılayın fikrler hiç gönlünüze gelür mi? (11) Âdem oldur ki bugün yarınki günün ğamın çeke degül ki âhireti koya (12) dünyâ ğamın çeke. Hakk Te'âlâ sizi ve bizi dünyâ ve âhîret rüsvâlığında cennet (13) câvidân firâkın çekmekten saklayıvire. Şol vaktin kim sen 'ışk ile (14) 'âşıkâne ve şıdk ile şâdikâne Resûlullâh Hazretinüñ türbe-i mutahharına ve ravza-i (15) muqaddesine şalavât viresin Allâhümme şalli 'alâ Muhammedin 'abdike resûlike'n

[69a]

(1) -nebiyyü'l-ümmiyyi ve 'alâ âlihî ve şahbihî vesellim²⁸⁶ teslimen keşîran Kâle'l-imâm (2) Rağıyâllâhu 'anhu kâlallâhu tebareke ve Te'âlâ: "*Lekad kâne fi-Yûsufe ve ihvetihî* (3) *âyâtun lil sâ-ilîne*"²⁸⁷ Kâle'l-imâm Rağıyâllâhu 'anhu: "*Fi'd-dünyâ nekebâtun* (4) *ve fi'l-kabri âfâtun ve fi'l-kıyâmeti 'âhetun ve fi'l-cenneti râhatun.*" Ya'nî (5) dünyâda miñnetler var ve kubûrda âfetler var ve kıyâmette hasretler var cennette (6) râhatlar var ve Yûsuf kışşasında âyetler var ve her âyette 'ibretler ve miñnet-i (7) rûzigârında zâhir ola ve 'ibret bu kışşanıñ sözinde ma'lûm ola. (8) Şöyle kim Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ Tevrat'ta yâd itmiş. Şol vaktin kim cühûdlar (9) Hazret-i Resûlden 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm Yûsuf kışşasınıñ hâletinden (10) şordılar. Hakk Te'âlâ celle celâlühü Mûsâ Peygamber'e Tevrat'ta nice haber (11) virdiyise ke-ennetu Furkân'da dañı peygambere haber şöyle haber viridi. Tâ anuñ (12) şıdkı ve nübüvveti ve risâleti âşikâre olmak. Pes iy mü'min qarındâş bu kışşada (13) 'acâyibât ve ğarâyibât çoktur. Her kimesne bugünkü hikmet diñleye. (14) Yarınki gün cehennem dütının dañı görmeye ve her kimesne kim bu kışşada (15) 'ibret göre. Yarınki gün kıyâmet ahvâlinden

²⁸⁶ Salât-ı Ümmiye. "Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun."

²⁸⁷ Kur'an-ı Kerim, Yûsuf, 12/7. "Andolsun, Yûsuf ve kardeşlerinde (hakikati arayıp) soranlar için ibretler vardır."

bî- haber ola. Eger

[69b]

(1) **sû'âl** idüp şorarsañ hikmet nedür? Hikmet oldur ki Haqq Te'âlâ (2) celle ve 'alâ Yûsuf'a 'izzet ve devlet virmek ister idi. Oñ aña miñnet (3) ve fûrkat virdi. Tâ 'âlem halkı bileler kim devlet ve 'izzet olduğu yer zilletsiz (4) ve belâsız olmaya ve 'ibret dağı oldur kim Yûsuf Ya'kûp'uña bir vaşiyetine (5) muhâlifet eyledi. Haqq Te'âlâ dağı aña türlü türlü belâları ve cefâları ve miñnetleri (6) virdi. Pes ol kişilerin hâli nolur kim Haqq Te'âlâ yolında gice gündüz (7) muhâlefet eyleye. Kim bilür olaruñ başına ne serencâmlar gelse gerek. (8) Ne muşibete ne belâlara uğrasa gerek. Ne miñnetlere giriftâr olsa gerek. (9) **Kışsa** muhâlefet şöyledür kim qarındâşları çünkim analarından düş (10) haberin işittiler yâ Yûsuf'uña yanına cem' oldılar. Cümlesi ittifâk idüp (11) ayıttılar: "Sen bizüm qarındâşumuzsın ve 'azîzümüzsin ve qarındâşlık oldur kim (12) şâdide ve guşşada bile bulnavuz ol düş kim sen görmüşsin bize anı (13) deyüvirgil. Eger şâzılığa sebep ise biz dağı şâd olalum ve Haqqtan (14) 'inâyet talep idelüm ve eger ki belâyâ sebep ise ağlayalum ve zârî (15) eyleyelüm. Haqq Te'âlâ'dan dileyelüm. Senden ol belâyı ve kazâyı def' eyleye." 288

[70a]

(1) didi. Yûsuf hayrân ve 'âciz kaldı. Ne disin ve ne söylesin. Şöyle mütehayyir (2) kırup gönlünde ayıttı: "Eger dirsem ki görmedüm yalan söylemiş olam ve (3) mü'minlere hûd yalan söylemek olmaz. Şöyle kim peygamber 'aleyhi's-şalâtü (4) ve's-selâm buyurur: *El-mü'min la yetme'u 'ale'l-kezi*bi eger dirsem ki görmedüm (5) babama 'âk olurun ve 'âk olan kimesne cennet koğusun dağı görmeye." (6) Pes Yûsuf başın aşağı eyledi. Fikre vardı. Ayıttı: "Haqq Te'âlâ Müsülmânlara (7) buyurur: yalan söyleme ve babam aydür ki düşüñi qarındâşlaruña dime. Eger Allâh (8) buyruğın tutarsam babamuñ sözine muhâlefet kılmış olam ve eger babam (9) sözin tutarsam Haqq Te'âlâ'ya muhâlefet kılmış olam." **Nazîre** (10) Sen şanmağıl ki yaluñüz bu fikre ve bu tahayyürü yaluñüz Yûsuf'a oldı. (11) Belkim cümle Haqq Te'âlâ'nun kıllarına kazâ vü kader ve rızâ arasında (12) mütehayyirlerdür. Rızâ aydür ki: "Eyleme." Kazâ aydür ki: "Eyle." Rızâ aydür ki: "Gel." Kazâ (13) aydür ki: "Gelme." Rızâ aydür: "Gel." Müsülmân ol kazâ aydür gel kâfir ol bu vü ol (14) ortasında mütehayyir qalmışlardur. Ellerinden gelmez ki rızâ'ya meded eyleyeler. (15) Zîrâ kazânuñ hükm-i hilâfî vardur ve kazâyâ meded eyleyimezler. Zîrâ rızânuñ

288 Der-kenâr: didi

[70b]

(1) hilâfi vardır. Pes Yûsuf ayıttı: “Hak̄k Te‘âlâ'nun buyruğın tutam. Yalan (2) söylemeyem. Egerçe babamuñ sözüne muhalefet iderin. Bular hûd baña (3) bir mekr iderler. Hak̄k Te‘âlâ'nuñ ‘avni ve ‘inâyeti yetişe. Anuñ hük-m-i fermânın (4) tuttuğum için ben fakîri esirgeyüp fazl ve ihsân eyleye. Beni qarındâşlarum (5) mekrinden halâş eyleye. Ayıttı: “İy qarındâşlarum sizler işittüñüz mi ki ben nice (6) düş gördüğümü?” Ayıttılar ki: “Belî işittük.” Yûsuf ayıttı: “Nice işittüñüz?” Bular (7) hûd nice işittilerse Yûsuf'a anı takrîr kıldılar. Yûsuf ayıttı: “Eyledür kim (8) siz dirsiz.” Qarındâşları ayıttı: “Elhamdülillâh ki bu söz gerçek imiş bize bundan (9) yek sa‘âdet mi olur? Sen bizüm mihterümüz olasın ve bize mu‘in olasın.” (10) Böyle diyüp kalkup Rûbîl'îñ evine girdiler ve Yûsuf'uñ mekrine kaçt (11) kıldılar. **Lañife** zâbli isterdi ki Nûh Peyğamber'i öldüre. (12) Hak̄k Te‘âlâ celle ve ‘alâ ayıttı: “Öldürimez sen ol benüm neciyyümdür.” didi. (13) Nemrûd istedi kim İbrâhim Peyğamber'i öldüre ôda yağa. Hak̄k Te‘âlâ ayıttı: (14) “Yaşamazsın. Ol benüm halîlümdür.” didi. Fir‘avn istedi kim Mûsâ Peyğamber'i (15) öldüre. Hak̄k Te‘âlâ ayıttı: “Öldürimezsın. Ol benüm kelîmümdür.” didi

289

[71a]

(1) ve Batyânûs diledi kim ‘İsâ Peyğamber'i öldüre. Hak̄k Te‘âlâ ayıttı: “Öldürimezsın. (2) Ol benüm rûhu'l-emînümdür.” didi ve Ebî Cehl dilerdi kim Muhammed'i öldüre. (3) Hak̄k Te‘âlâ ayıttı: “Öldürimezsın. Ol benüm habîbümdür.” didi ve Yûsuf'uñ (4) qarındâşları dilerlerdi kim Yûsuf'ı öldüreler. Hak̄k Te‘âlâ ayıttı: “Öldürimezsın. (5) Ol benüm şıddıķumdur.” didi. Qavluhû Te‘âlâ *Eyyühe's-şıddıķ* Şeytân (6) dilerdi kim mü'minleri maķhûr eyleye. Hak̄k Te‘âlâ ayıttı: “Eyleyimezsın. (7) Olar benüm ‘azîzümdür.” didi. Nitekim buyurur: “*İnne ‘ibâdî leyse leke ‘aleyhim* (8) *şultânın.*”²⁹⁰ **Kışsa** Yûsuf'uñ qarındâşları birbirine ayıttılar: “Babamız (9) gönînde Yûsuf'ı hepümüzden artuķ sever.” diyüp “*İnne ebânâ le fi-dalâlin* (10) *mübînin.*”²⁹¹ Ya‘kûp'uñ dostluğı Yûsuf'a hûsni ve melâhattan ötüri degül (11) idi. Belkim Hâzret-i Hak̄ka muvâfaķat eylemek idi. Pes Yûsuf'uñ qarındâşları (12) ayıttılar: “Nicedür ki Yûsuf'ı babamız bizden artuķ sever ve bize keşret

²⁸⁹ Der-kenâr: ve Batyânûs

²⁹⁰ Kur‘ân-ı Kerîm, İsrâ, 17/65. ““Şüphesiz, (gerçek) kullarım üzerinde senin hiçbir hâkimiyetin olmayacaktır. Vekil olarak Rabbin yeter!” Ayetin tamamı “*İnne ‘ibâdî leyse leke ‘aleyhim şultânın ve kefâ bi-rabbike vekîlen*” iken metne ayetin “*İnne ‘ibâdî leyse leke ‘aleyhim şultânın*” kısmı alınmıştır.

²⁹¹ Kur‘ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/8. “Kardeşleri dediler ki: “Biz güçlü bir topluluk olduğumuz hâlde, Yûsuf ve kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Doğrusu babamız açık bir yanılığ içindedir” Ayetin tamamı “*İz kâlû le-Yûsufu ve ahûhu eħabbu ilâ ebînâ minnâ ve naħnu ‘usbetun inne ebânâ le fi dalâlin mübînin*” iken metne ayetin “*İnne ebânâ le fi-dalâlin mübînin*” kısmı alınmıştır.

göziyle (13) bakar. Pes Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ ayıttı: “Dostluk azucuk sevmek ile degüldür. (14) Belkim ‘inâyeti haktır. Aña kim dilersem virürin ve aña kim dilemez (15) virmez. *Yedhul men-yeşâufi rahmetihî*²⁹² **Hikâyet** Bâyezid-i Bestâmî'nün

[71b]

(1) Raḥmetullâhı ‘aleyhi yetmiş iki mi‘râcı vardır. Cümlesinden birisi budur kim Hakk Te‘âlâ (2) celle ve ‘alâ anı melekût ‘âlemine yetiştürdigi vaktin ayıttı kim: “Yâ Bâyezid (3) eger dünyâ isterseñ varayın. Saña müsahhar ideyin. Ayıttı kim: “Yok.” Ayıttı kim: (4) “Yedi kat yerün ve yedi kat gögün feriştehlerin eger ister iseñ çâhı (5) mertebēñ gâşiyesin kitiflerinde götürsünler.” Ayıttı kim: “Yok.” Pes Hakk (6) Te‘âlâ anuñ sırrına muṭṭali‘ oldu. “Yâ Bâyezid beni ister misin?” Yâ Bâyezid epsem (7) oldu. Hakk Te‘âlâ ayıttı: “Ne dirsin söyleye.” Bâyezid ayıttı: “Melikâ perverdigârâ (8) eger dirsem ki istemez hılâf itmış olam eger ister²⁹³ dirsem ki isterin (9) korqarın ki ḥazretün diye ki ben istemez benüm istediğim ḥazretün (10) istediğine râst gelmeye ve bu maḳâm ḥayret maḳâmıdır ben ḥazretünün (11) ḥükm-i muvâfaḳatın isterin.” didi. **Kıssa** Pes Rûbîl ayıttı: “Anı (12) öldürelüm ve yâḥûd garıplığe birağalum babamuzuñ gönñliden anuñ (13) sevgüsin çıkaralum ve bizüm sevgümüz ve maḥbûbumuz koyalum soñra tevbe (14) idüp istiğfâr idelüm. Şalâhiyyet yolın turalum. Hakk Te‘âlâ'dan yarlığanmak (15) dileyelüm. Atamuzdan ‘özrin dileyelüm Yûsuf gittükten soñra atamız bize

294

[72a]

(1) neylese gerek. Pes gönñüllerin bu işe ber gittiler. Pes iy mü'min qarındâş mevlanaya (2) ḥüdâvendigâr ḳaddesallâhu sırrü'l-'azîz buyurur: “Günâhi to zehrest tevbe tiryâk (3) öst.” Ya'nî günâh ağudur. Tevbe anuñ tiryâkıdır. Cehd idüp tezce (4) ağı eser itmedin. Âğuyı içene tiryâk iriştürmek gerek. Tâ kim fâ'ide ide (5) ve illâ çünkim âğû câna eşer ide. Cigere geçe. Kâr ide. Fâ'ide eylemez olur. (6) Hemân helâk olmasıdır. Pes tevbenün ta'cili farz oldu. Görmez misin? (7) Yûsuf'ün qarındâşların şimdi günâh işleyelüm. Soñra tevbe eyleyevüz. Mâ (8) bâzâ yarına yetişmeyesin ve yâḥûd dilün tütula. İstiğfâr idemeyesin. (9) Pes ḥâl nice olur iy mü'min? Ḥâl müşkil olur. ‘Âḳıl ve ‘arif oldur ki hemân (10) dilün söyler iken ve cânuñ bedenünde saña fermân iken hemân istiğfârı (11) dilünden giderme. Cân u gönñülden şıdḳ ve

²⁹² Kur'ân-ı Kerim, İnsân, 76/31. “O, dilediği kimseyi rahmetine sokar. Zalimlere ise elem dolu bir azap hazırlamıştır” Ayetin tamamı “*Yudhîlu men yeşâ'u fi rahmetihî ve'z-zâlimîne e'adde lehum 'azâben elîmen*” iken metne ayetin “*Yedhul men-yeşâ'u fi rahmetihî*” kısmı alınmıştır.

²⁹³ Metinde üzeri çizilmiştir.

²⁹⁴ Der-kenâr: neylese gerek

i'tikâd ile tevbe eyle. Artuk ol (12) günâh dâiresine uğramayasın. Biñ pâre iderlerse tevbeñi bozup dönmeyesin. (13) Hevâ vü hevsten geçüp tâ'ata ve 'ibâdete meşgûl olasın. Tâ kim Hakk Te'âlâ'nun (14) maħbûbı olasın. Nitekim Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ Kelâm-ı Qadîm'inde buyurur: (15) “*İnnallâhe yuħıbbu't- tevvâbine*”²⁹⁵ diyü haber virdi. Pes tevbe ulu sa'âdet ve ulu

[72b]

(1) devlet ancak huşûşa ki efendüñün maħbûbı olasın. Bu kağı ele girür? Şâhum (2) Ebî İshâk Kâzerûnî rahmetullâhı 'aleyhi ululardandır. Ayıttı: “Otuz yıl yalvardum. (3) İlâhî baña tevbeyi naşûh rûzî kııl.” diyü tazarru' ve zârî kııldum. Andan kabûl (4) oldu. Dağı te'accüb idüp ayıttım: “Sübhanallâh bir hâceti otuz yılda kabûl (5) ittün sultânım.” didüm. Düşümde kulağuma bir âvâz geldi: “Neye te'accüb idersin. (6) Bir hâceti otuz yılda virildügin. İmdi gör âhi nenün hâcet dürür? (7) Hakk Te'âlâ'nun maħbûbı olmağığa otuz yıl yalvarmak çok degüldür.” Ya'nî 'ârifler (8) dimişler ki: “Tevbe namâziyıla ve oruciyıla baħş eylemiş.” Tevbe didi kim: “Ben sizden (9) efdalam.” Olar ayıttılar: “Yok biz senden yegrek olavuz.” Tevbe ayıttı: “Siz (10) benden ne vech ile yek olursız? Riyâ gelür sizün orucuñuz bozar. Ğaybet (11) gelür. Sizün tâ'atunuz bozar. Ben geldüğümleyin ne riyâ kalur ve ne Ğaybet kalur. (12) Mecnû' maħv olur gider. Hiç bir ma'şiyet baña muķâbil olmaz. Nitekim Hâzret-i (13) risâlet şallallâhu 'aleyhi ve sellem hâdiş buyurur: “*E't-tâ'ibu mine'z-zenbi kemen lâ (14) zenbe leh.*”^u Ya'nî günâhlardan bir kimesne tevbe eylese şıdk u ihlâşiyile (15) ol kişi ol günâhı işlememiş bigidür. Hakk Te'âlâ tevbeyi kabûl ider. Geçmiş günâhlarından ²⁹⁶

[73a]

(1) geçer ki kendüyile kul ortasındadır. 'Afv ider. Meger kim bir egü haķķı ola (2) anuñ günâhı tevbeyi ittüğinden sonra issiyile helâlaşmak gerek. Meşelâ bir kişinün (3) malın aldı. Zulum ile dögdü ve sögdü ve nâ-hâķ yire Ğaybet itti. Mâdâm ki (4) imkân var. Helâlleşmek gerek ammâ şol günâh ki kendüyile Allâh ortasındadır. (5) Şıdk ile tevbe idicek. Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ kabûl ider. (6) Geçmiş günâhları bağışlar. Anuñla dağı kıomaz. Defterinden yüyüp giderür. (7) Anuñla dağı kıomaz. Yerine Ğayr ve Ğasenât yazar. Defteri boş kıalmasun

²⁹⁵ Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/222. “Sana kadınların ay hâlini sorarlar. De ki: “O bir ezadır (rahatsızlıktır). Ay hâlinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever” Ayetin tamamı “*Ve yes'elûneke ani'l-mahîd kul huveezen, fa'tezilün nisâ'e fı'l- mahîdi ve-lâ takrabühunne Ğattâ yaħurn fe-'izâ teħahherne fe'tühunne min Ğayşu emerekumullâh innallâhe yuħıbbut tevvâbine ve yuħıbbul muteħahirîne*” iken metne ayetin “*İnnallâhe yuħıbbu't- tevvâbine*” kısmı alınmıştır.

²⁹⁶ Der-kenâr: geçer ki

yerinmesün (8) diyü hasenâtı görüp sevinsün kulum, dir. Nitekim Kelâm-ı Qadîm'inde haber (9) virür: “*Ve huve yakbelu't- tevbete 'an ibâdihî ve ya'fû 'ani's-seyyiâti.*”²⁹⁷ Ya'nî (10) sizün pâdişâhuñuz ol kerem ve lütfi issi pâdişâhtur ki kaçan günâhkâr (11) kulları şıdık ile tevbe idüp günâhı terk eyleseler tevbelerin kabûl ider (12) ve geçmiş günâhların 'afv ider andan ziyâde yerine hasenât dahı virür: (13) *Ulâ'ike yubeddilullâhu seyyiâtihim hasenâtin*²⁹⁸ diyü buyurur ya'nî ol tevbe iden (14) kullaruñ Hakk Te'âlâ günâhlarını hasenâta mübeddel ider. Gör imdi. İy (15) mü'min qarındâş. Hakk Te'âlâ ne kerîm ne raḥîmdür. Kereminün nihâyeti yok ve ne

[73b]

(1) laṭîf sulṭandır. Lütfinuñ gâyeti yok ammâ kullarınıñ dahı küstâhlıgınıñ (2) gâyeti yok. Pes imdi inşâfa gelüp tevbeye gelüp tâ'ata ve 'ibâdete meşgûl (3) olmak gerek 'ömrün sermâyesin zâyî' itmeyüp Hakk Te'âlâ'nuñ hizmetine şarf (4) eylemektür. Âdemün her bir nefesi bir cevherdür ki kıymetinün nihâyeti yok. Hakk Te'âlâ (5) celle ve 'alâ hazretine varıcağ her bir nefes için iki su'âl iderler. Ne yerde (6) virdün ve ne yerde alduñ ve neye harc eyledün? Zikre ve tesbîhe ve tâ'ata (7) ve benüm buyruğumda mı harc eyledün ve yâhûd mala ya'nî sözlerde yalan söylemekte (8) ve yalan tanıklık virmekte dîni dîñleyüp gaybet itmekte ve şeytân buyruğında (9) olup nefis ârzûların kılmakta harc eyledün? Pes iy mü'min qarındâş bir kişi günde (10) dört biñ üç yüz toksân iki nefes virür. Fikr eyle. Göre âḫi her (11) nefeste iki su'âl olıcağ. Kaç biñ su'âl olur hiç bilür misin? **Hikâyet** (12) olundu. İbn-i Şâmit'den raḥmetullâhı 'aleyhi. Bir gün 'ömrini ve günlerini ve her günde (13) virdügi nefeslerini fikr idüp hisâb eyledi. 'Ömri altmış yaşa irdi. Günleri (14) hisâb eyledi. Yigirmi biñ altı yüz gün olurmuş. Feryât eyledi ağladı. (15) Ayıttı: “Eger günde bir günâh işledüm ise yigirmi biñ yüz günâh olur ben

299

[74a]

(1) Hakk Te'âlâ Hazretine ne cevâp virem.” didi. Bir kerre na'ra urdı düştü. Fi'l-hâl (2) cân teslîm eyledi. Raḥmetullâhı 'aleyhi katında ḥâzır olan cemâ'atuñ kulaıklarına (3) bir âvâz geldi kim: “İy cemâ'at bilesiz ki ol şâlih kuluñ cânı firdevsi ağlaya. (4) Yetiştü. Pes şâhum

²⁹⁷ Kur'ân-ı Kerîm, Şûrâ, 42/25. “O, kullarından tövbeyi kabul eden, kötülükleri bağışlayan ve yaptıklarınızı bilendir.” Ayetin tamamı “*Ve huve'l-lezî yakbelu't-tevbete 'an 'ibâdihî ve ya'fû 'ani's-seyyiâti ve ya'lemu mâ tef'alüne*” iken metne ayetin “*Ve huve yakbelu't- tevbete 'an ibâdihî ve ya'fû 'ani's-seyyiâti*” kısmı alınmıştır.

²⁹⁸ Kur'ân-ı Kerîm, Furkân 25/70. “Ancak tövbe edip de inanan ve salih amel işleyenler başka. Allah işte onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir” Ayetin tamamı “*İllâ men tâbe ve âmene ve 'amile 'amelen şâlihan fe ulâike yubeddilullâhu seyyiâtihim hasenât ve kâna'llâhu gafûran raḥîmen*” iken metne ayetin “*Ulâ'ike yubeddilullâhu seyyiâtihim hasenâtin*” kısmı alınmıştır.

²⁹⁹ Der-kenâr: Hak Te'âlâ

karındâş câhil olanlar aydür: “Bugün günah işleyem yarın (5) tevbe idem.” ‘Âkıll olan aydür: “Bugün tâ‘at eyleyeyin yarınki gün gâiptür. (6) Vaqt ola irişem mi veyâ irişmeyem mi?” Câhil aydür: “Yarın tevbe idem. Nisyân (7) sebebinden gâfil olur.” Yarınki gün tövbeye irişmez. Ecel yetişür. Dünyâdan (8) tevbesiz gider.

Beyt

An kes ki kahr-ı merg âgâh bôved

Tama-i emeleş zi sine kotâh bôved

Tevbe bôkoni gûyî ki nâgâh bôved

Der tevbe bôkon ki merg nâgâh bôved

Hikâyet Benî İsrâ‘îl zamânında (11) bir zâhid var idi. İki yüz yıl idi kim gice gündüz tâ‘atta ve ‘ibâdette (12) idi. Ol iki yüz yıl içinde Hakkâ muhâlif bir iş işlemedi ve ‘ömrini Hakkûn (13) emrinde geçürdü. Bir gün fikr eyledi. İblîs la‘îni görsem ve aña şorsam (14) “Bu iki yüz yıl içinde baña bir el uzadup zafer bulduñ mı?” disem diyü fikr (15) iderdi. Ol sâ‘at iblîs la‘în mihrâb içinden çıka geldi. Zâhid ayıttı:

[74b]

(1) Zâhid ayıttı: “Kimsin?” Şeytân ayıttı: “Şol ârzû idüp görsem didüğün (2) kişiyem illâ ki.” “Yâ şeyh feryât senün elünnden iki yüz yıl ki ‘ibâdet (3) ve tâ‘at ile geçindün ve ben bir nefes senün ahevâlüne zafer bulmadum ve bundan (4) gayrı dağı iki yüz yıl ‘ömrün kalmıştır ve benüm hiç elüm yoktur ki saña (5) bir mekr iriştürebilem.” didi. Dağı gâyet oldu. Ol zâhid gördi kim (6) iki yüz yıl ‘ömri dağı kalmış. Pes fikr idüp ayıttı: “Ben nice bir tâ‘at ile (7) ‘ibâdet ile geçinem. Varup iki yüz yılañ yüz yılını yeyüp içüp zevk (8) şafâ ve ‘işret sürem ve yüz yılın soñra ‘ibâdet ile varam tevbeyile tâ‘ata (9) şarf eyleyem.” Miskîn zâhid şeytân sözüne uyup anuñ sözünü gerçek (10) şanup mekrine aldı. Vardı ol gün fişk ehliyile yedi ve içti. (11) Gice olıcağ Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ ‘Azrâ‘îl’e emr eyledi. Hıttâp idüp ayıttı: (12) “Yâ melekül-mevt var ol mest u fermân sözüñ ve ol ‘âşî müfsidün (13) ve şeytân igvâsma mağrûr olup sözüne uyan bed-bahtuñ cânını algıl (14) ve siccîn kahrına indürgil.” **İbret** İy

Müslümânlar işimiz katı düşvârdur. (15) Begâyet hazer yeridür. Bilmezüz hâlümüzün evveli nolur ve ne bilürüz kim ‘âkıbet

300

[75a]

(1) âhiri nolur. Pes bilmezüz hâlümüz nolur. Her kişinün hâli nolur. Hemân ol (2) pâdişâhlar pâdişâhı bilür. Ol zâhid kim iki yüz yıl hizmet eyledi. Bir sâ‘at (3) hevâ vü nefse mutâba‘at kılduğu(y)içün Haqq Te‘âlâ iki yüz yıllık tâ‘atın (4) hebâ vü menşür kıldı ve cennete yakın olmuş iken cehennem yolına âşinâ (5) kıldı. Haqq Te‘âlâ sizi ve bizi kulağ urup müstemi‘ olan qarındâşları (6) şeytân şerrinden ve nefis hevâ belâsından saklasun. Şol vaqtin kim sen (7) ‘ışk ile ‘âşıkâne ve sıdık ile şâdıkâne Resûlullâh Hazretinün türbe-i mu‘ahharına (8) ve ravza-i mu‘addesine şalavât viresin. Allâhümme şalli ‘alâ Muhammedin abdike (9) ve resûlike'n-nebîyyi'l-ümmiyyi ve ‘alâ âlihî ve şahbihî ve sellim³⁰¹ teslîmen keşîran. **Kıssa** (10) Üç kişi üç kişinün katlinden men‘ eylediler. Yûsufuñ qarındâşları (11) Yûsufı öldürmek dilediler. Rûbîl anı men‘ eyledi. Ayıttı: “Âhir bizüm (12) qarındâşumuzdur bunu öldürmeyelüm.” didi ve biri dağı “Fir‘avn Mûsâ’yı (13) öldürmek diledi. Kavmi anı men‘ kıldılar.” Ayıttılar: “Bir hûb şüretlü (14) oğlancuktur.” didiler ve biri dağı: “Mü‘minler kendülerin tâ‘atıyla öldürmek (15) dilediler. Haqq Te‘âlâ celle ve ‘alâ men‘ eyledi. Şöyle kim tâ‘at kılmak eyüdüdür ammâ

[75b]

(1) tenüni tâ‘atta öldürmegil ki tenün saña gereklidür.” didi **Laṭife** (2) İy Yûsuf qarındâşları Yûsufı öldürmeñüz kim ol Mışır'a³⁰² sultân olsa (3) gerek ve iy Fir‘avn kavmi Mûsâ’yı öldürmeñüz kim ol Fir‘avnı katil eyleyicidür (4) ve iy mü‘min tenüni öldürmegil. Cihân perverdigârınun ‘azîzi olsa gerek. (5) **İşâret** Haqq Te‘âlâ'nun dergâhında andan ulu günâh olmaya kim (6) kan dökesin ve şirkten soñra ulu günâh kan eylemektür. Haqq Te‘âlâ (7) celle ve ‘alâ dört vaqhte ve dört hâlde dört kişinün katlin nehy (8) eylemiştir. Mü‘minleri öldürmek îmân getürecek vaqhte. Nitekim buyurur: (9) Kavluhû Te‘âlâ “*Ve-lâ taqtulû'n-nefselleti*”³⁰³ Eger harbte kâfir olursa öldürün. (10) Nitekim buyurur: Kavluhû Te‘âlâ

³⁰⁰ Der-kenâr: âhiri

³⁰¹ Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

³⁰² Metinde “Mışır” kısmı alınmıştır.

³⁰³ Kur‘ân-ı Kerîm, İsrâ, 17/33. “Haklı bir sebep olmadıkça, Allah'ın, öldürülmesini haram kıldığı cana kıymayın. Kim haksız yere öldürülürse, biz onun velisine yetki vermişizdir. Ancak o da (kısas yoluyla) öldürmede meşru ölçüleri aşmasın. Çünkü kendisine yardım edilmiştir. Metin *orijinalinde* “*Ve-lâ taqtulû'n-nefselleti ḥarrama'llâhu illâ bi'l-ḥaqqı ve men kutile mazlûmen fe-kad ce 'alnâ li-veliyihî sultânen fe-lâ yusrif fi'l-katli innehu kâne menşûren*” iken metne ayetin “*Ve-lâ taqtulû'n-nefselleti*” kısmı alınmıştır.

“Uktulû'l-müşrikîne” birisi dağı budur kim Hakk (11) Te'âlâ buyurdu: “Kendü oğlancuklarınuzı öldürmeñüz. Açlığıyile ve dervîşlik (12) ucından. Nitekim buyurur: Kavluhû “*Ve-lâ taqtulû evlâdekum*”³⁰⁴ ve biri dağı: “Eger (13) Müsülmânlar birbirini öldürseler siz dağı kışâş idüp öldürüñ.” Nitekim (14) buyurur: Kavluhû Te'âlâ “*Kutibe aleykum'l-kışâşu*” ve bir dağı kâfirleri mescid-i (15) harâm yakınında öldürmeñ. Nitekim buyurur. Kavluhû Te'âlâ: “*Ve-lâ taqtulûhum*”³⁰⁵

[76a]

(1) “*İnde'l-mescidi'l-harâmi*.”³⁰⁶ Eger bir kimesne sizünle katl ve muhârebe eylerse öldürüñ. (2) Siz dağı. Nitekim buyurur: Kavluhû Te'âlâ: “*Fe-in kâtelûkum fâqtulûhum*”³⁰⁷ ve biri (3) dağı: “Şıdkı öldürmeñ. Şol vaktin kim Hacc'a ihrâm bağlamış olasız.” Nitekim (4) buyurur. Kavluhû: “*Ve-lâ taqtulû's-şayde ve entum hurumun*.”³⁰⁸ Çünkim ihrâmdan çıkasız. (5) Gerekse öldürüñ gerekse öldürmeñ. Nitekim buyurur. Kavluhû Te'âlâ: “*Ve-izâ haleltum (6) faştâdu*” Müsülmâna ve kâfire mübâh idi. Çünkim harâma kaşt ittiler. (7) Kan dökmek harâmda harâm oldu. **Naẓıre** Geyik kim tağ canavarıdır. (8) Harâma kaşt itse anı öldürmek haşâdur. Şer'at fetvâsı üzre (9) ve 'âşî olan kimesne günâhına peşimân olsa 'özrin dilese ve andan (10) soñra kerem ile pâdişahuñ dergâhına kaşt itse pes yanup yakılmağ (11) aña kaçan

³⁰⁴Kur'an-ı Kerim, İsrâ, 17/31. “Yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Onları da, sizi de biz rızıklandırırız. Onları öldürmek gerçekten büyük bir günahdır.” Ayetin tamamı “*Ve lâ taqtulû evlâdekum haşyete imlâkin nahnu nerzukuhum ve iyyâkum inne katlehum kâne hut'en kebîren*” iken metne ayetin “*Ve-lâ taqtulû evlâdekum*” kısmı alınmıştır.

³⁰⁵Der-kenâr: 'ind

³⁰⁶Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/191. “Onları nerede yakalarsanız öldürün. Sizi çıkardıkları yerden (Mekke'den) siz de onları çıkarın. Zulüm ve baskı, adam öldürmekten daha ağırdır. Yalnız, Mescid-i Haram yanında, onlar sizinle savaşmadıkça, siz de onlarla savaşmayın. Sizinle savaşarlarsa (siz de onlarla savaşın) onları öldürün. Kâfirlerin cezası böyledir.” Ayetin tamamı “*Vaqtulûhum haysu sekiştumûhum ve ahricûhum min haysu ahracûkum ve'l-fitnetu eşeddu mine'l-katli ve lâ tuktâtilûhum 'inde'l-mescidi'l-harâmi hattâ yukâtilûkum fihi fe-in kâtelûkum fâqtulûhum kezâlike cezâ'u'l-kâfirine*” iken metne ayetin “*İnde'l-mescidi'l-harâmi*” kısmı alınmıştır.

³⁰⁷Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/191. “Onları nerede yakalarsanız öldürün. Sizi çıkardıkları yerden (Mekke'den) siz de onları çıkarın. Zulüm ve baskı, adam öldürmekten daha ağırdır. Yalnız, Mescid-i Haram yanında, onlar sizinle savaşmadıkça, siz de onlarla savaşmayın. Sizinle savaşarlarsa (siz de onlarla savaşın) onları öldürün. Kâfirlerin cezası böyledir.” Ayetin tamamı “*Vaqtulûhum haysu sekiştumûhum ve ahricûhum min haysu ahracûkum ve'l-fitnetu eşeddu mine'l-katli ve lâ tuktâtilûhum 'inde'l-mescidi'l-harâmi hattâ yukâtilûkum fihi fe-in kâtelûkum fâqtulûhum kezâlike cezâ'u'l-kâfirine*” iken metne ayetin “*Fe-in kâtelûkum fâqtulûhum*” kısmı alınmıştır.

³⁰⁸Kur'an-ı Kerim, Mâide, 5/95. “Ey iman edenler! İhramlı iken (karada) av hayvanı öldürmeyin. Kim (ihramlı iken) onu kasten öldürse (kendisine) bir ceza vardır. (Bu ceza), Kâ'be'ye ulaştırılmak üzere, öldürdüğüünün dengi olup, içinizden iki âdil kimsenin takdir edeceği bir kurbanlık hayvan; veya yoksulları yedirmek suretiyle keffaret; yahut onun dengi oruç tutmaktır. (Bu) yaptığı için kötü sonucunu tatması içindir. Allah, geçmiştekileri affetmiştir. Fakat kim bir daha böyle yaparsa, Allah ondan intikam alır. Allah, mutlak güç sahibidir, intikam sahibidir” Ayetin tamamı “*Yâ eyyuhâ'l-lezîne âmenû lâ taqtulû's-şayde ve entum hurum ve men katelehu minkum mute'ammiden fe cezâ'u mislu mâ katele mine'n-ne'ami yahkumu bihi zevâ 'adlin minkum hedyen bâliga'l-ka'beti ev keffâratun ta'âmu mesâkine ev 'adlu zâlike şiyâmen li yezûka vebâle emrihi 'afâllâhu 'amma selef ve men 'âde fe-yentakimu'l-lâhu minhu vallâhu 'azizun züntikâmin*” iken metne ayetin “*Ve-lâ taqtulû's-şayde ve entum hurumun*” kısmı alınmıştır.

revâ olur. **Kışsa** Rûbîl ayıttı: “Gelün öldürmeyelüm. (12) ‘azîm ulu günâh işlemeyelüm. Zîrâ Hakk Te‘âlâ katile gâyet de kâtı ‘azâp ider (13) ve nâ-hak yere kan eylemeyelüm. Âhîr bize qarındâştur. Âhî cümlemüz bir ata belinden (14) geldük. [Biraz]³⁰⁹ varup fikr idüp tanışalum.” didiler. Vardılar. Biribiriyile (15) danıştılar. “Çünkü öldürmege yaramaz.” didiler. “Pes buña neyleyelüm? Anuñ

[76b]

(1) elinden nice kırtılalum?” diyüp ittifâk şöyle kıldılar kim Yûsufı şahrâya (2) çıkaralar. Dirile kuyuya bırağalar. Anda kendüsi öle gide yâhûd bir kimesne (3) çıkara alup gayrı memlekete alup gide. Pes bu ittifâka râzı oldılar. (4) Duralar babalarına varalar. Yûsufı dileyeler. Teferruce şahrâya çıkalar. Anda (5) ne dilerlerse ideler. **Haber de şöyle kim gelür kim** Ya‘kûp Peyğamber ‘aleyhi’s-selâm (6) haftada bir gün halvet eylerdi ve şavma’asına girüp ‘ibâdet (7) eylerdi ve kimesne icâri kâtına hiç girmez idi. Yûsufuñ qarındâşları (8) şabr eylediler. Tâ kim ol gün geldi ki Ya‘kûp halvete girüp Hakk Te‘âlâya (9) ‘ibâdet eylerdi. Bular ol gün babaları kâtına geldiler. Halvet hânesine (10) girdiler. Çünkü Ya‘kûp oğlanlarını gördi. Ayıttı: “Neye geldünüz (11) bilürsüz kim ben bugün kimseyile söyleşmezim Hakk’a ‘ibadet iderin?” (12) Bular ayıttılar: “Birkaç kişiler geldiler. Koyunumuza kırt düşünmüş.” (13) didiler. “Yüz koyun artuk ola kim hasârat eylemiş ol koyun taşâsından (14) senüñ katuña geldük kim haber virevüz. Bu kerre bilmedük kim siz bugün halvet (15) eyledüğünüz. Bilsek gelmez idük.” didiler. Ya‘kûp ayıttı: “Eger kırt koyuna

310

[77a]

(1) hıyânet eylediyise Hakk Te‘âlâ destûrinsız eylemedi ola. Siz fâriğ oluñ (2) andan. İy oğlanlarum bizüm başumuz ve malumuz ve cânumuz ve rûzumuz ve tavaramuz (3) bizde emânet konmuşdur. Hakk Te‘âlâ dilerse alur ve dilerse almaz bağışlar.” (4) didi. Dağı başın hırkaya çekti. Dilerdi kim ibâdete meşgûl ola. Oğulları (5) ayıttılar: “Yâ baba nicedür kim Yûsufı şahrâya bizümle bile göndermezsin. Tâ ol (6) dağı dünyâyı bir teferruc ide. Ya‘kûp ayıttı: “Ol benüm mûnis rûzigârumdur (7) ve ma‘şûkayı gam-güsârumdur. Dilemezin bir sâ‘at ve bir lahza andan ayrı olam (8) ve yanumdan giderem.” Oğulları ayıttılar: “Halk bizi melâmet iderler. Dirler ki, (9) size Yûsufı bir sâ‘at inanmaz ve sizünle bile şahrâya göndermez, dirler. (10) Aña gel. Bugün destûr virgil. Bizümle bile şahrâya gitsün. Halk anı bizüm (11) yanumuzca görsün. Bize yaramaz gümân eylesünler ve biz Yûsuf’a nâşihuz.

³⁰⁹ Metinde “bizez” şeklinde kısmı alınmıştır.

³¹⁰ Der-kenâr: hıyânet

Naşihat (12) kılıcıyuz ve müşfiküñüz. Şefkat idiciyüz. Nitekim buyurur. Kavluhû Te'âlâ: (13) “*Ve-innâ lehu le-nâşihûne.*”³¹¹ **Lañife** Yûsufuñ qarındâşları bâtınlarında hâsed (14) ve ‘adâvet eylerler ve zâhirlerinde naşihat ve şefkat iderler. Hergiz hâsid (15) nâşih olmaya. Zîrâ zâhirde naşihat virür. Bâtında mazarrat degürür

[77b]

(1) ve bahîl hergiz âşinâ olmaya. Egerçe zâhirde âşinâlık eyler. Velî bâtında (2) bigânedür ve ‘avâna hergiz vefâdâr olmaya. Egerçe vefâ gösterür. Âşinâlık (3) eyler ammâ bir gün ayağüñ taşa dokunup düşecek seni ğamz ve ğaybet (4) eyleyüp ayağüñ almak dileye ve ‘âkıl zeyrek olana bu üç naşihat yeter. Zîrâ (5) hergiz hâsûddan naşihat isteme ve bahîlden nesne dileme. ‘Avâniyle (6) dostluk eyleme. **Kışşa** Ya'kûp ‘aleyhi's-selâm ayıttı: “Yûsuf kiçidür. (7) Ol bu aşl teferrüc müferrec bilmez ve andan bir oyun dağı gelmez. Evde büyümüşür. (8) Taşra beyâbân bilmez.” Qarındâşları ayıttılar: “Biz anuñ gönülcügin tesellî iderüz. (9) Deşt-i şahrâda bizümle oynasın, gelsün.” didiler. Ya'kûp ayıttı: “Eger oyun (10) içün isterseñüz anuñ oyununda hayr yoktur ve oyun oynamak nâdânlar (11) işidür. Nitekim Hakk Te'âlâ Kelâm-ı Qadîm'inde haber virür Kavluhû Te'âlâ: (12) “*Fe-zerhum hattâ yahûdû ve yel'abû.*”³¹² **Hikâyet** Bir gün İbrâhim Şeybânî (13) kendü üstâdıyla taşrâya şahrâya çıktılar ve bir murğîrâz âb-ı revân (14) kenârında oturdılar. Bir sâ'at Hakk Te'âlâ'nun şun'-ı âşârını temâşâ (15) kıldılar. Nitekim Hakk Te'âlâ Kelâm-ı Qadîm'inde buyurur: “*Fanzur ilâ âşâri rahmetillâhi.*”³¹³

[78a]

(1) Pes İbrâhim elin uzattı. Yerden bir otçugâz kopardı. Bir sâ'at elinde (2) tuttu. Yine yere şaldı. Üstâdı aña ayıttı: “Yâ İbrâhim bu ne iştür kim (3) senden zuhûra geldi. Şimdi senden dört türlü haîâ şâdir (4) oldı. Biri oldur kim kendüni hevâ ve hevese bıraktıñ ve ikinci müsebbihî (5) tesbihinden korduñ. Üçüncü hâcetsüz kopardıñ. Dördüncü hücetsiz (6) yere

³¹¹Kur'ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/11. “Babalarına şöyle dediler: “Ey babamız! Yûsuf hakkında bize neden güvenmiyorsun? Hâlbuki biz onun iyiliğini isteyen kişileriz.” Ayetin tamamı “*Kâlû yâ ebânâ mâ leke lâ te'mennâ 'alâ yûsufe ve innâ lehu le nâşihûne*” iken metne ayetin “*Ve-innâ lehu le-nâşihûne*” kısmı alınmıştır.

³¹²Kur'ân-ı Kerîm, Zührûf, 43/83. “Bırak onları, tehdit edildikleri güne kavuşana kadar, (batıl inançlarına) dalsınlar ve (dünya hayatlarında) oynayadursunlar.” Ayetin tamamı “*Fe-zerhum hattâ yahûdû ve yel'abû hattâ yulâkû yevmehumu'l-lezî yû'adûne*” iken metne ayetin “*Fe-zerhum hattâ yahûdû ve yel'abû*” kısmı alınmıştır.

³¹³Kur'ân-ı Kerîm, Rûm, 30/50. “Allah'ın rahmetinin eserlerine bak! Yeryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor. Şüphe yok ki O, ölüleri de elbette diriltecektir. O, her şeye hakkıyla gücü yetendir” Ayetin tamamı “*Fanzur ilâ âşâri rahmetillâhi keyfe yuhyi'l-arda ba'de mevthâ inne zâlike le-muhyi'l-mevtâ ve huve 'alâ kulli şey'in kadîrun*” iken metne ayetin “*Fanzur ilâ âşâri rahmetillâhi*” kısmı alınmıştır.

şalduñ. Dur benüm katumdan dur git ayrılğıl ve sen fi‘illü (7) kişiyile yoldâş olmazın.” didi. Bir yıl kendü şöhetinden anı irâk (8) eyledi ve yanına uğratmadı. **İşâret** İy Müsülmânlar bir kişiden sehv (9) hükmiyile ğafletten bir günâh vücûda gelse mañlûk şöhetine koymayalar. (10) Ol kişilerün hâli n olur? ‘Ömrini türlü türlü oynamak ve gülmek ile geçüreler. (11) Pes kaçan revâ olur kim Hâzret-i Hâkğ dergâhına yol bulalar. **Kışsa** (12) Çünkü Yûsufuñ karındâşları babalarından iltimâs kıldılar ki Yûsufı şahrâya (13) koyuvire. Ya‘kûp râzı olmadı. Ayıttı: “Korğarın siz anuñ hâlinden ğâfil (14) olasız. Şahrâdan bir kurt gele. Yûsufı götürüp yeyesiz. Hâzır bulunmayasız (15) ve benüm yüregüme tağ urmuş olasız. Nitekim Hâkğ Te‘âlâ celle ve ‘alâ Kelâm-ı

[78b]

(1) Kadîm'inde haber virür: “*Kâlû le-in ekelehu'z-zî'bu.*”³¹⁴ Oğulları ayıttılar: “Yâ pes (2) biz anda ne gözlerüz. Eger içümüze yüz arşlan dağı gelse birümüz ol yüz (3) ârşlâna taptur kanda kaldı bu kim bir kurt gele bizüm ortamuzdan (4) Yûsufı götüre alup gide. Yâ pes biz anda ne beklerüz.” didiler. Ya‘kûp ayıttı: (5) “Şimdi gönlüm biraz emîn oldı. Yarın sizünüle Yûsufı bile koşup (6) göndereyin.” didi. Ol sâ‘at Cebrâ‘il ‘aleyhi's-selâm geldi. Hâkğun selâmın (7) getürdi ve ayıttı: “Gönlüñ sâkin oldı ola mı ol kan içici kurttan (8) emîn olduñ ve ümizüñ oğlanlaruña bağladuñ? Ben ki ‘âlemüñ perverdigâriyam (9) ortada beni añmaduñ ve hâzır nâzır görmedüñ.” diyü hitâp eyledi. (10) **İşâret** Kullaruñ hâli ‘acep ve muhtaşardur. Korğı vağtinde himmet ve ümîzi (11) zâlimlere tutarlar. Niçün ‘adl idici sultâna tutmayalar korğı vağtinde (12) himmeti halktan dileyeler ve Hâkğtan dileyüp Hâkğ Te‘âlâ'yı ortada añmayalar? (13) Pes iy mü'min karındâş eger korğuda ve eger şâdîde Hâkğ Te‘âlâ'yı hâzır (14) ve nâzır gör ³¹⁵ gerek ve himmet andan talep eylemek gerek ve ümîzin aña bağlamak (15) gerek. **Kışsa** Ya‘kûp ‘aleyhi's-selâm düşünde görmüş idi kim on

316

[79a]

(1) kurt Yûsuf ardına düşüp giderdi ve anı yemeğe kaşt iderdi (2) ve ol ağlar idi. Hâkğ Te‘âlâ'dan meded isterdi. Pes bu ma'nâdan (3) dimiş idi kim: “Korğarın. Yûsufı kurt yemesün.” diyü. **Lañife** (4) Ol on kurt ki Ya‘kûp ‘aleyhi's-selâm düşünde gördi. Kendünüñ (5)

³¹⁴ Kur‘ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/14. “Onlar da, “Andolsun biz kuvvetli bir topluluk iken onu kurt yerse (o takdirde) biz gerçekten hüsrana uğramış oluruz” dediler.” Ayetin tamamı “*Kâlû le-in ekelehu'z-zî'bu ve nahnu ‘usbetun innâ izen le-hâsirüne*” iken metne ayetin “*Kâlû le-in ekelehu'z-zî'bu*” kısmı alınmıştır.

³¹⁵ Metinde okunaksızdır.

³¹⁶ Der-kenâr: kurt

oğlanları idi. **Su'âl** Yûsuf hûd qarındâşların yıldız mişâlinde (6) gördi. Ya'kûp niçün kurt şeklinde gördi. **Cevâp** oldur ki (7) Ya'kûp buları ma'siyet sebebi üzre gördi. Kurt mişâli üzre (8) gördi ammâ Yûsuf ~~ammâ~~ bunları istiğfâr sebebiyle yıldız mişâlinde (9) gördi. **Kıssa** Çünkim yarınki gün oldu. Yûsufuñ qarındâşları (10) babalarına geldiler. Ayıttılar: “Dün ki sözüñe turursañ Yûsufı (11) bugün bizümle bile koşup göndergil. Ya'kûp bu sözden beñzi şarardı. (12) Za'ferâna döndi. Hasret yaşı gözinden çeşmeler bigi aqtı. Endâmına titremek (13) düştü. Muşbet uğramış kibi feryât u figânlar itti. Oğlanları ayıttılar: (14) “İy baba saña noldı ve neye zârîlik eylersin?” “Anuñ için ki qorqarın. Yûsufı sizüñle (15) bile koşıcaq qurda yedüresiz diyü qorqarın.” Oğulları ayıttılar:

[79b]

(1) “Bu ne yaramaz gümândur ki eylersin ve kurt nedür kim ‘abes yere qorqarsın ve bizüm (2) bigi on arşlan ortasında kurt ne ittür ki gele Yûsufı ala gide.” (3) didiler. **Haber de gelür kim** yarın kıyâmet güninde kullar başın topraqtan (4) götürdügi vaqtin ‘âlemi göreler kim bir türlü dahı olmuş ve tağları göreler (5) kim düpdüz olmuş ve ‘adl terâzûsın göreler kim kurulmuş ‘avretlere (6) erenlere qarışıp çıpyalıncaq olup cümle yeksân olmuş. Çünkim bu kullar (7) bu hâli göreler qorqup üşeneler. Endâmları titremek tuta ve gözlerinden (8) hasret yaşını dökeler ve zârî kılup ağlaşalar. Pes Hakk Te‘âlâ’dan hitâp (9) gele kim: “İy bîçâre kullarım sizlere ne oldı kim şöyle titreşüp nevha (10) ve zârî kılursız?” Kullar ayde: “İy Bârî Hudâ’ya qorqaruz.” Hakk Te‘âlâ ayde: (11) “Neden qorqarsız?” Kullar ayde: Cehennemüñ siyâsetinden qorqaruz.” Hakk (12) Te‘âlâ ayde: “Cehennemden qorqmañuz. Benüm bigi mu‘înüñüz var ve yardımcuñuz (13) var.” Hakk Te‘âlâ cümlemüzi cehennem âfetinden saklaya. Şol vaqtin kim sen (14) ‘ışk ile ‘aşıkâne ve şıdk ile şâdıqâne vaşa Resûlullâh Hazretinüñ türbe-i (15) muṭahharına ve ravza-i muḳaddesine şalavât viresin. Allâhümme şallî ‘alâ Muhammedin

[80a]

(1) ‘abdike ve resûlike'n-nebiyyi'l-ümmiyyi ve ‘ala âlihî ve şahbihî ve sellim³¹⁷ teslîmen keşîran (2) Pes iy mü'min qarındâş gâyet müşkil iş degül midür bunda dünyâda bir barmaguñ (3) mûm başın kesmege duymaya yarın cehennem ôduna nice duyar ‘inâyet senden (4) ola ve meded senden ola. Bu kullaruñ za‘îf ve nahîfdür pâdişâhum (5) sultânum ‘Alî rivâyet ider: “Kerremallâhu vechehu cehennemüñ yedi qapusı vardır.” (6) Nitekim Hakk

³¹⁷ Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

Te'âlâ celle ve 'alâ Kelâm-ı Kâdîm'inde buyurur: "*Lehâ seb'ate ebvâbin (7) li-kulli bâbin cüz'un maşûmun.*"³¹⁸ **Evvel ki** tabakanuñ kapusına bâb-ı cehennem dirler. (8) Aña ehl-i îmân girür. Ya'nî ehl-i îmânüñ 'aşîleri yâ günâh-ı kebîre veyâ (9) hûd günâh-ı şağîre indiler. Dünyâdan tevbesüz gittiler ve müstaḥak-ı 'azâp (10) oldılar. Şefî' daḥı şefâ'at itmediler. Anlar girürler. **İkinci** (11) tabakanuñ kapusına bâb-ı sa'îr dirler. Andan naşâra girürler kim bunlar: (12) "*İnnallâhe şâlişu şelâşetin.*"³¹⁹ didiler. Ya'nî "Tañrı üçtür. Biri İsâ biri Meryem (13) biri Tañrı'dur." didiler. "Mesîhu İbnullâhı." didiler. Ya'nî "Mesîh Tañrı'nuñ (14) oğlıdur." didiler. "Meryem 'avretidür." didiler ve "Tañrı bizüm hâclarumuz ve putlarımız (15) şalîblerimizdür." didiler. Bunlar kâfirlerdür ve müşriklerdür. Pes iy

[80b]

(1) mü'min karındâş elḥamdülillâh ki biz kulları Ḥaḳḳ Te'âlâ ehl-i islâm kıldı. Dîn ve (2) îmân virdi. Günde biñ kez şükr eyleñ. Bu zîkr ittügümüz tâîfeden kılmadı. (3) Pes iy mü'min sen tevḥîd ehl-i olasin. Başuña âḳ 'imâme şarasın. (4) Allâh'ı bir bilesin. Muḥammed'i Ḥaḳḳ Resûl bilesin. Şunuñ bigi Allâh düşmenleri ile (5) küfürleri günlerinde bilelerinde bile oturup yeyüp içesin lâyıḳ mıdır (6) saña yaraşur mı sen Müsülmân olasin. Olar kâfir olalar. Varasın. (7) Ol boğazuñdan ve nefsuñden ötüri kâfirler rengine boyanasın. Olanuñ (8) hûyiyile hûyılanasın. Olanuñla ṭurup oturasın. Meger sen bularuñla (9) oturmaḳtan gâfilsin ola ve günâhın bilmezsin ola. Bir bilür var. Bir daḥı (10) bilmez var. Ol ki bilmez günâhkâr olur. Cehenneme müstaḥik olur. Günâh-ı kebâ'ir kılmış (11) olur. Kâfirler ile fişḳ fücûr ider ammâ ol kim bilür bularuñla oturmaḳ (12) yeyüp içmek küfürleri güninde bilüp ider. Pes ol kimesne olanuñla (13) ya'nî ol kâfirler ile bile ḳopup bile ḥaşr olur. Belki olardan daḥı (14) eşeddür ve **üçüncü** tabakanuñ kapusına bâb-ı saḳar dirler. Andan Yahûdîler (15) girür kim bunlar daḥı 'Üzeyrün İbnullâhıdır. Ya'nî " 'Üzeyr Tañrı'nuñ oğlıdur." dirler

320

[81a]

(1) ve Tañrı yir, içes, yatur, uyur." dirler. Bularuñ küfri eşeddür. Anlar girürler. (2) Pes şuncılayın cühûd tâîf sebîle nice Müsülmânlar vardur küfürleri (3) günleri bile oturup yir içesler. Belkim gice gündüz evinden çıḳmaz (4) muşâhiptür. Nicesin gördüñ gözümüz ile kim

³¹⁸ Kur'ân-ı Kerîm, Hicr, 15/44. "Onun yedi kapısı vardır ve her kapıya onlardan bir grup ayrılmıştır"

³¹⁹ Kur'ân-ı Kerîm, Mâide, 5/73. "Andolsun, "Allah, üçün üçüncüsüdür" diyenler kâfir oldu. Hâlbuki bir tek ilâhtan başka hiçbir ilâh yoktur. Eğer dediklerinden vazgeçmezlerse, andolsun onlardan inkâr edenlere elbette, elem dolu bir azap dokunacaktır" Ayetin tamamı "*Leḳad keferel-lezîne ḳâlû inna'l-lâhe şâlişu şelâşetin ve mâ min ilâhin illâ ilâhun vâhidun ve-in lem yentehû 'ammâ yekûlûne le yemessenne'l-lezîne keferû minhun 'azâbun elîmun*" iken metne ayetin "*İnnallâhe şâlişu şelâşetin*" kısmı alınmıştır.

³²⁰ Der-kenâr: ve Tañrı

dünyâ ucından cühûduñ (5) elin öpüp tâpu kıldıkların. Pes iy mü'min qarındâş hâlümüz katı müşkildür. Cühûd (6) hûd peygamber düşmeni ve Allâh düşmenidür. Kaçan mü'mine dost olısar. (7) Hadîs-i Resûldür ki kişi dünyâda neyi severse anuñla kopar kıyâmet (8) güninde. Pes şâhum **dördünci** tabakanuñ kapusına bâb-ı cahîm dirler. (9) Andan mürtedler girür kim bular islâm devletin bulmuşlar idi. Yine mahrûm (10) oldılar ve bunlaruñla ferîşte Tañrıdur dînler ve Tañrınuñ oğulları ve kızları (11) diyüp tapanlar girürler. **Beşinci** tabakanuñ kapusına bâb-ı lazâ dirler. (12) Andan ôda tapanlar girürler kim anlar ôd gökten indi. İbrâhim Peygamber'i (13) yakmadı. Hergiz andan kuvvetlü andan 'azametlü kimesne yoktur. Cemî' (14) 'anâşırdan â'lâdur dirler. Sağlık ve şayruluk ölmek ve dirilmek (15) cemî' anuñ hâşiyetidür dirler. Anlar girürler. Zîrâ küfürleri gâyet eşeddür.

[81b]

(1) **Altıncı** tabakanuñ kapusına bâb-ı huşame dirler. Andan şeyâtîn (2) ve melâhidin ve ferâ'in ve deccâlin ve müşrikîne'z-zânnîn girürler kim bunlar (3) Tañrı'yı bilmediler. Kendüler kimi "Tañrıyam." didi ve kimi "Peygamberem." didi ve kimi (4) "Tañrı yoktur." didi. Anlar girürler. **Yedinci** tabakanuñ kapusına bâb-ı (5) hâviyedirler. Andan münâfıklar ve zenâdıklar ve aşhâb-ı ferâ'in ve melâhidîn (6) girürler. Zîrâ bunlar dîn içinde dirilürler. Yine şirk ile yürürler. Allâh'a (7) istihzâ iderler ve peygamberi istihzâ iderler. Bunlar eşedd-i küfürdedürler ve ğayyâ (8) kapusunda mu'azzeb olurlar. Nitekim Haqq Te'âlâ haber virür: "*Inne'l-munâfıkîne (9) fi'd-derki'l-esfeli mine'n-nâri.*"³²¹ Haqq Te'âlâ celle ve 'alâ inşâ'allâh 'inâyet (10) kırup biz mücrim kulları yedi cehennem 'azâbından kefer ve melâhidînden (11) ve ferâ'înden ve şeytân mekrinden ve nefis hevâ bid'atlarından cümlemüzi (12) ve müstemi' olan mü'min kullarunuñ sen saklayı virgil. Senüñ lütfuñ (13) ve keremüñ haqqı için sen bizi soñ vaqtümüzde imân ile Qur'ân ile göndergil (14) ve rahmetüñden nevmîz eylemegil. Eger ister iseñ nâ-ümîz olmayasın. (15) Şol vaqtin kim sen 'ışk ile 'aşıkâne ve şıdk ile şâdikâne Resûlullâh

322

[82a]

(1) Hazretinüñ türbe-i muṭahharına ravza-i muḳaddesine şalavât viresin. (2) Allâhümme şalli 'alâ Muḫammedin abdike ve resûlike'n-nebiyyi'l-'ümmiyyi ve 'alâ âlihî ve

³²¹ Kur'ân-ı Kerîm, Nisâ, 4/145. "Şüphesiz ki münafıklar, cehennem ateşinin en aşağı tabakasındadırlar. Onlara hiçbir yardımcı da bulamazsın" Ayetin tamamı "*Inne'l-munâfıkîne fi'd-derki'l-esfeli mine'n-nâr ve len tecide lehum naşîran*" iken metne ayetin "*Inne'l-munâfıkîne fi'd-derki'l-esfeli mine'n-nâri*" kısmı alınmıştır.

³²² Der-kenâr: hazretinüñ

şahbihî (3) vesellim³²³ teslimen keşîran. Kâle'l-imam Rağıyâllâhu ‘anhu (4) kâlallâhu tebâreke ve Te‘âlâ: “*En ersilehu me‘anâ gâden yerta’ ve yel‘ab ve innâ lehu (5) le hâfızüne*³²⁴ ve Kâle'l-imâm Rağıyâllâhu ‘anhu *Men-enese bi-ğayrillâhi celle bihi'z (6) -zevâl ve men-eşe billâhi dâem lehu'l-vişâl* mü'min olan kimesnelere (7) Hâkık Te‘âlâ'dan ğayrıya gönül bağlamak hâdâdur. **Mev‘ıza** Meşelâ görmez misin? Bu ‘âlemde (8) her kişi gönlin bir nesneye bağlar. Anı sevüp maħabbet eyler. Pes Hâkık Te‘âlâ ol kulu (9) gönül virüp maħabbet ittügi hicrân ile dil hasta kıılır. Şöyle kim Âdem (10) Peyğamber ‘aleyhi's-selâm gönlini Hâbil'e bağlamış idi. Hâkık Te‘âlâ celle ve ‘alâ (11) Kâbil elinde depeletti ve bizi daħı İbrâhim Peyğamber ‘aleyhi's-selâm gönlini (12) İsmâ‘îl'e bağlamış idi. Hâkık Te‘âlâ celle ve ‘alâ kurbân buyurdu. Bir zamân (13) anuñ firâkın çekti. İsmâ Peyğamber ‘aleyhi's-selâm gönlini anasına bağladı. (14) Hâkık Te‘âlâ anasın götürdü ve Muhammed Muştafâ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem gönlin (15) Ka‘be'ye bağladı. Bigânelerüñ rencin ve kahrın çekti. Âħir Ka‘be'yi koyup

[82b]

(1) Medîne'ye vardı ve Ya‘kûp Peyğamber ‘aleyhi's-selâm gönlin Yûsuf'a (2) bağlamış idi. Anuñ vâsıtasıdır kim karındâşları ħased idüp anı andan (3) ayırdılar. Tâ bilesiz ki Hâkık Te‘âlâ celle ve ‘alâ şabûrdur. Kullaruñ işine (4) şabr eyleyicidir. **Nazire** Çünkü Hâkık Te‘âlâ Ya‘kûp'ün gönlini Yûsuf'ün (5) cemâlinde meşğûl gördü. Ğayret ħükmiyile anı ħoş görmeyüp oğullarınuñ (6) her birinüñ gönline kîni bıraktı. Tâ kim Yûsuf'ün helâkliğine (7) kaşt kıldılar. **Kışsa** Oğulları yüzlerin babalarına kıilup ayıttılar: (8) “İy baba nice ki Yûsuf senüñ katuñda sevgülüdür. Biz daħı ol yerden geldük. (9) Nice ki Yûsuf geldi. Nice ki sen Yûsufı şahrâya gittüğine katlanımsın. (10) Pes biz bunu bunda koyup gittügümüze nice katlanalum.” didiler. **İbret** (11) Hâkık Te‘âlâ celle ve ‘alâ baħaneyile Ya‘kûp'ün diline getürdü. Kavlühü Te‘âlâ: (12) “*Ve eħâfu en ye'kulehu'z-zı'bu ve entum ‘anhu ğâfilüne.*”³²⁵ Çünkü siz andan (13) ğâfil olasız. Yûsufı kurda yedüresiz. **İşâret** Ya‘kûp oğullarınuñ (14) günâhın ğaflete ħavâle eyledi. Tâ kim Hâkık Te‘âlâ yarın suçların (15) tutmaya. Şöyle kim Hâkık Te‘âlâ celle ve ‘alâ Âdem Peyğamber'ün ‘aleyhi's-selâm

326

³²³ Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

³²⁴ Kur‘ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/12. “Yarın onu bizimle beraber gönder de gezip oynasın. Şüphesiz biz onu koruruz.” Ayetin tamamı “*Ersilehu m‘eanâ gâden yerta’ ve yel‘ab ve innâ lehu le-hâfızüne*” iken metne ayetin “*En ersilehu m‘eanâ gâden yerta’ ve yel‘ab ve innâ lehu le-hâfızüne*” kısmı alınmıştır.

³²⁵ Kur‘ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/13. “Babaları, “Doğrusu onu götürmeniz beni üzer, siz ondan habersiz iken onu kurt yer, diye korkuyorum” Ayetin tamamı “*Kâle inni le yaħzununî en tezhebû bihi ve eħâfu en ye'kulehu'z-zı'bu ve entum ‘anhu ğâfilüne*” iken metne ayetin “*Ve eħâfu en ye'kulehu'z-zı'bu ve entum ‘anhu ğâfilüne*” kısmı alınmıştır.

³²⁶ Der-kenâr: günâhın

[83a]

(1) günâhın nisyâna havâle eyledi. Şol vaktin kim tevbe eyleyeler. Hakk Te'âlâ (2) celle ve 'alâ günâhlarını şeytân boynına şara. **Lañife** (3) Eger oğullarınun cürmi ve günâhı ğaflete havâle olunmamış olsaydı hergiz (4) Ya'kûp olarun için istiğfâr kılmaz idi ve eger Âdem Peyğamber 'aleyhi's-selâm (5) günâhın nisyâna havâle eylememiş olsa hergiz cennete girmeyeydi ve eger (6) mü'minlerun günâhın şeytâna havâle olunmamış olsaydı hergiz (7) yarlığanmazdı. **İşâret** Ğaflet gönül hicâbıdır. Her kimesne ğâfil (8) olsa haķîkat yolundan anun dağı dostluğı zâil olur. Hakk tarafından (9) Zünnûn-ı Mısrî rahmetullâhı 'aleyhi düşünde gördiler. Ayıttılar: "Yâ şeyh (10) Hakk Te'âlâ senünle neyledi?" Ayıttı kim: "Zilet maķâmında koyup 'acep (11) su'al eyledi. Şoñra 'inâyet nazarın kıilup ayıttı: "İy baţţâl benümle (12) dostlık da'vâsında şöyle mi kıılınurduñ bu ortada? Ğaflet (13) neydi kim 'aşıklık yolında şöyle mestlik eyledün?" didi. (14) **Hikâyet** 'Abdullâh b. Müslîm kendü üstâdını düşünde gördi. (15) Ayıttı kim: "Hâlün nedür?" Üstâdı ayıttı: "Ol kişinun hâli nolur ki 'ömrini

[83b]

(1) ğafletiyile geçürmiş ola ve hasretiyile cân virmiş ola?" **Kışşa** (2) Pes Yûsufun qarındâşları ayıttılar: "Mâ-bâzâ biz ğafletiyile Yûsufı kurda (3) yedürevüz. Babamuzı âfâтта ve zârîde koyavuz." Birisi ayıttı: "Göñlünüz (4) emîn tutuñ. Biz anı kıurttan şaķlaruz. Âhi kıurt kıandan ve biz kıandan." (5) Pes Ya'kûp 'aleyhi's-selâm bulara ayıttı: "Bir sâ'at şabr eyleñ. Tâ bir zamân (6) anun cemâline nazar kılayın. Elüm ile anı zînet kılayın ve toynca anun (7) yüzüne bakayın. Pes Ya'kûp kıalkup evden bir legençe çıkardı. Ol legenı (8) Hakk Te'âlâ cennetten İbrâhim Peyğamber'e göndermiş idi. Ol vakt İbrâhim ki (9) dilerdi İsmâ'il'i kıurbân kııla yumak diledi. Ol vakt Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm (10) getürdi. Pes Ya'kûp Yûsufı 'üryân kııldı. Gülâb ile gövdesin yudı. (11) Baştan ayağa degin tertemiz kııldı. Saçların müşk gülâb ile taradı (12) ve bir nûrdan göñlek tenine geydürdi ve ol göñlek dağı Hakk Te'âlâ cennetten (13) İbrâhim'e göndermiş idi. Şol vaktin ki Nemrûd anı ôda attuğı vaktin (14) pes Ya'kûp Yûsuf'a gömlegi geydürdi ve bir na'lin ayağına geçürdi ve başına (15) taķayasın geydürdi. **Haber de gelür kim** Yûsufun cemâli ol gün biñ evvel ki

327

[84a]

³²⁷ Der-kenâr: kıadar idi

(1) kadar idi. Pes Ya'kûp 'aleyhi's-selâm Yûsufuñ yanına vardı. Ayıttı: (2) “İy babanuñ câni ve çara ‘uyûni babañ şuhufta okumıştur kim İshâk (3) neslinden bir kimesne cemâlde Âdem Peyğamber'e beñzeye ve hüsnî Nûh'a beñzeye (4) ve zeyrekligi Muhammed Muştafâ'ya beñzeye ve hilmi İbrâhim Halîl'e beñzeye (5) oğlanlık hâlinde evinden âvâre ola ve ğurbete düşe ve babasın âvâre (6) eyleye ve dizârından bî-naşîp eyleye ve gönlüme şöyle gelür kim (7) ol şuhufta okuduğum oğlan sen olasın. Korkum ve oldur ki ğurbete (8) düşüp za'if babañı firâқта ve miħnette koyasız. Korkarın kim ol (9) baba ben olam oğul dizârından maħrûm kalam. Pes Ya'kûp yüzini (10) Yûsufuñ yüzüne sürdi. Ayıttı: “İy babanuñ câni şeytân kavliyile (11) işin işlemeyesin ve her hâlde Allâh'ı unutmayasın.” ve nazm

Beyt

(12)

Didi yâ Yûsuf işit benden öğüt

Kulağ orna söylerem sözümi tut

(13)

Kim bu çarhuñ gerdişinde çoktur iş

Kim bilişi yâd ider yâdı biliş

(14)

Ayıra benden seni gerdûn dûn

Kıla bağrum içini toptolu hûn

(15)

Dünyâda buncılayın iş âşikâr

Vâқи' olur dâîmâ iy gül'izâr

[84b]

(1)

Gözlerümden irmesün Hakk yüzüni

Sevgüni dilde kulaқта sözüni

(2)

Bir nefes senden beni Hakk ayırmason

Gözlerüm sensiz cihânı görmesün

(3)

Böyle diyüp Yûsuf'a Ya'kûp iy yâr

Virdi oğlına rızâ şöyle ki var

(4) **Neşir** Andan soñra Yûsufuñ elini eline aldı. Şehrüñ kapusına (5) kırk adım bile gitti. Kapuda tûrdı. Oğlanlarına birer birer ısmarladı (6) ve hüccet eyledi ve her birlerinden 'ahd nâme aldı. Ayıttı kim: "Yûsufı eyüce (7) saklayasız. Azdan çoktan incitmeyesiz. Aşşâm vaḳti olıcaḳ tezce (8) alup gelesiz ve baña tapşurasız. **Nükte** Çünkü Ya'kûp Yûsufı (9) vidâ' idüp yaluñuz evine geldi. Yarın kıyâmet güninde Muḫammed Muştafâ (10) 'aleyhi's-şalâtüve's-selâm pes kaçan revâ ola kim ümmetin koyup cennete yaluñuz gire. (11) **İşâret** İy Ya'kûp eger Yûsufı sevdüñ düşmana niçün ısmarladuñ? (12) İy mü'min eger Tañrı'yı severseñüz cefâyı pes niçün gösterürsiz? İy melik (13) eger mü'minleri severseñüz belâyı pes niçün gösterürsin? **Kışşa** (14) Pes Ya'kûp eve yakın geldi. Yol başında oturdı. Meger ki Ya'kûp'uñ (15) bir kızısı var idi. Yûsuf anasından yâdigâr qalmış idi. Adına Zeynî Hâtûn

328

[85a]

(1) ḳomişlar idi. Pes ol kızcugaz ol sâ'at uyḳuya varup yatmış idi. (2) Düş görmüş idi ki on ḳurt babasınıñ elinden Yûsufu aluben gittiler. (3) Çünkü uyḳudan uyandı. Şordı kim: "Yûsuf ḳanı ḳanğı yaña vardı?" Ayıttılar: (4) "Ḳardâşlarıyla şahrâya gitti." didiler. Kıız ayıttı: "Babam destûr virdi mi?" (5) Ayıttılar ki: "Virdi." Çünkü kız bunu işitti. Âhile feryât eyledi.

³²⁸ Der-kenâr: ḳomişlar idi

Ayıttı: “Gördünüz (6) mi babam kendüye nitti neyledi?” didi. Turdı yalın ayak baş açık (7) kapuya çıktı. Gördi kim babası soğak başında oturur. Ayıttı: “İy (8) baba Yûsuf’ı neyledün?” Ayıttı kim: “Karındaşlarıyla şahrâya koyunlara gönderdüm.” (9) didi. Ayıttı kim: “İy baba Yûsuf’ı sevmezmişsin.” Ayıttı kim: “Niçün?” Ayıttı: (10) “Eger sevüp dileyeydün düşmanlara koşup göndermez idün ve kendünden anı (11) ırâk bir sâ‘at şalivirmezdün.” didi. Dahı babasının ayağına düştü. (12) Zârî zârî ağladı. Feryât figânlar eyledi. Babası ayıttı: “Baba cânı ağlamağıl (13) ve benüm yüregüm tağlamağıl. Anlar hûd şimdi gelürler. Kız ayıttı: “Hâ şimdi (14) gelürler. Ben dahı bilürin kim gelürler velikin fûrkat uzun olısar.” (15) Ya‘kûp ayıttı kim: “İy kızım aḡşâm vakte degin gelürler.” Kız ayıttı: “Korkarın

[85b]

(1) aḡşâma degin sen dahı bencileyin olısın.” Babası ayıttı: “Epsem ol bir sâ‘at (2) için bu kadar ağlamak neye gerektür?” didi. Kız ayıttı: “İy baba bir sâ‘at işi (3) kolaydür ammâ korkarın ki fûrkatümüz yıllarca uzun ola diyü korkarın (4) anuñ için diḡkat kılup figân u zârî eylerem.” didi. **Mev‘îza** İy mü‘minler (5) bulduḡunuz nesneyi oñat şaklañ. Her kişi ki bulduḡı nesneyi elinden (6) çıkarsa girü eline girince heyhât kaçan olısar. Bir kişi gönlünü bir nesneye (7) bağlasa ḡafletiyile andan geçse çok müddetler intizâr çekmek gerek kim (8) tâ girü eline gire. Şöyle kim iblîs ‘aleyhi’l-la’ne gönlünü Âdem Peygamber’e bağladı. (9) Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ anı la‘net taşıyıla taşladı komadı. İntizârı (10) uzandı. Üç yüz yıl cennet kapusın bekledi. Tâ kim içerüden kim (11) çıkarsa şorup Âdem’den haber ala ve biri dahı Muhammed Muşafâ şallallâhu (12) ‘aleyhi ve sellem gönlünü Mekke’ye bağlamış idi. Çünkim Mekke’den Medîne’ye gitti. (13) İntizârlık müddeti uzandı. On bir yıl her gün ikindü namâzından soñra (14) Medîne kapusından taşra çıkardı. Mekke yolın gözlerdi. Tâ göre kim (15) gelür ve ne haber getürür ve biri dahı ‘Âîşe anamız Raḡıyâllâhu ‘anhu 329

[86a]

(1) gönlünü Peygamber’e bağlamış idi. Bühtân vaktinde andan geçtiyidi. İntizârlık (2) müddeti ḡâyette uzun oldu. Yigirmi bir gün evde otururdu ve elini (3) başı üstine kodı ve kapudan içeri kim gelür ve Peygamber’den ne haber (4) getürür dirdi ve biri dahı Ya‘kûp ‘aleyhi’s-selâm gönlünü Yûsuf’a bağladı. (5) Vidâ’ ittüḡi vaktin andan geçüp dururdu. Çünki müddet-i intizârı (6) uzandı. Seksân yıl ol yol başın bekledi. Oturdu muşbethâne (7) yaptı. Yoldan geçenlerden Yûsuf’uñ haberin şorardı.

³²⁹ Der-kenâr: gönlünü

Şi'r

(8)

Ender dilemin ger güli 'ışķeş be-ser âyed

Cân râ be-zamân de ki zi vâsleş haber âyed

(9)

Bi şogöfte şevved gül zi dilem pes bo dehed bôyi

Ângâh ki zi ma'şûķ bezôder nazar âyed

(10)

Bonohâdem îñ cân bi-mojde bodehem men

Çon peyki vişâleş bedero hicre der âyed

(11) **Kıssa** Çünkü Yûsuf'ı karındâşlarına ahsâmadegin va'de kılmış idi. Çünkü (12) ahsâm iriştı. Bular gelmediler. **Nükte** Halka râğıb olmağıl. İsti'ânet (13) Hakkıtan dilegil ve Hakkıtan gayrıya emânet ısmarlamagıl. **Hikâyet** (14) şöylekim Muhammed Muştafâ şallallâhu 'aleyhi ve sellem anuñ zamânında enşârilerden (15) birisi Peyğamber ile gâzâya gitmek diledi ammâ 'avreti hâmileydi geldi.

[86b]

(1) 'Avretine tanıştı. Sefere gittüğinden haber virdi. 'Avret ayıttı: (2) "İy miskîn kişi beni şöyle kor gider misin mâ-bâzâ bunda ben olam ve anda (3) sen olasın ortamuzda fûrkat düşe ve oğlancuğın öksüz koyasın ve beni (4) yerindüresin?" didi. Eri ayıttı: "İy halâl bu karnuñdağı oğlancuğı bir kimesneye (5) ısmarladum ki sen anuñ için huşâlanma var fâriğ ol. 'Avret ayıttı: "Kime (6) ısmarladañ?" Ayıttı kim: "*Sellemetehü'llâh* Ya 'nî sağ sâlim Allâh'a ısmarladum oğlancuğımı." (7) didi. Dağı gitti. Vardı altı ay seferde eglendi. Altı aydan soñra (8) girü geldi. İki ay geçmiş idi kim 'avret kendünün firâkıdan dünyâsın (9) değımiş idi ve oğlancuğ anuñ karınında qalmış idi. Çünkü bu enşârı (10) geldi. 'Avreti öldüğinden haberdâr oldu. Ayıttı: "Varayın 'avretümün (11) maķberesine bir 'aşer Kur'an okuyayın ve rûhın şâd kılayın. Çünkü enşârı (12) maķbereye geldi. Meķâbirün içinden bir âvâz işitti kim: *Huzu'l-emânete* (13) Ya 'nî emânetünî algıl." didi. Bu kişi dağı maķbereyi açup kazdı. İçinde (14) bir

oğlancuğ gördi. Dib diri göbegi kesilmiş ve bir fûtaya şarılmış. (15) Anası ölmüş, yatur. Oğlan
şehâdet barmağın ağzına koyup süt

330

[87a]

(1) emerdi. Babası ileri geldi. Oğlunu çıkarup eline aldı. Âh idübeni ağladı. (2) Ayıttı:
“Yârabbi kâdir idüñ. Bu oğlancuğı bunuñ bigi târ yerde ve qarânu (3) yerde saklayasın ve
hem buña dağı kâdir idüñ. Anasın öldürmeyüp oğlancuğın (4) öksüz komayayduñ.” Makber
tarafından bir âvâz geldi: “İy kişi bu sehvi (5) sen eyledüñ. Oğlancuğnuñ baña ısmarladuğnuñ
vağtin anasın dağı baña (6) ısmarladuñ. Dağı oğlıyile anasın diri bilürdüñ.” didi. **İşâret** (7) Tâ
bilesin. Ol nesneyi ki Hakkâ ısmarlayasın. Hâzır bulasın. Ol nesneyi kim (8) halka
ısmarlayasın. zâyi’ bulasın. Şöyle kim Ya’kûp Yûsufuñ (9) elin alup qarındâşlarına ısmarladı
ve³³¹ ve her birisiyile ‘ahd u peymân eyledi. (10) Yûsufı eyüce sakınasız. Bular dağı babaları
nazarında eyü söylerler idi ve (11) babalarından biraz añarı gidicek biri tabanca urdı ve biri
yumruğıyla (12) urdı ve biri eliyile başına urdı ve biri aşğa alup depme urdı (13) ve birisi
dağı saçın yoldı. **Nazîre** Kullaruñ dağı hâli Hakk Te‘âlâ (14) katında şöyle olısar. Çünkim
kullar Hakk Te‘âlâ nazarında kabûl olunsa (15) rıdvân aña kullukçı olur ve cennet aña seyrân-
gâh olur ve cehennem anuñ

[87b]

(1) siyâsetinden kaçâ neûzubillâhi. Eger kullar Hakk Te‘âlâ nazarından düşseler (2)
zebânîler çekeler. Yüzi üstüne cehenneme atalar. **Kışsa** Qarındâşları (3) Yûsufuñ kimi
tabanca ura ve kimi kulağın çeke ve kimisi yumruk ile ura. (4) Yûsufuñ gövdesi bularuñ
darbından mecrûh olup hamîra döndi ve (5) yürimege mecâli kalmadı düşti yatıverdi. Şem‘ün
geldi. Ayağın gögsi (6) üstüne kodı ve bacağıın çıkardı. Tâ kim Yûsufı boğazlaya. Yûsuf (7)
bir kezin âh eyledi. Dağı güldi. Qarındâşları ayıttılar: “Ne gülecek yerdür ki gülersin, (8)
şimdi seni öldürürler. Ağlamak gerek idi. Sebep nedür niçün güldüñ?” didiler. (9) Yûsuf
ayıttı: “Anuñ için güldüm. Ol sâ‘at kim beni babamdan diledüñüz. (10) Aluben gittüñüz.
Babam katında öperdüñüz ve kaçardüñüz ve oğşardüñüz (11) ve götürürdüñüz. Pes bilmezsin.
Şimdi ne hâl oldı? İy qarındâşlarum ve ne suç (12) işledüm kim bu benüm kuşça cânımı
uçurmak istersiz ve öldürmege eversiz? (13) Bilmezsin kim ben sizlere neyledüm? Diri olup
yürüdügüm maşlahatuñuza (14) mâni‘ mi olur ve eger beni bir iş için öldürürseñüz ki andan

³³⁰ Der-kenâr: emerdi

³³¹ Metinde üzeri çizilmiştir.

sizlere (15) bir menfa'at hâşıl ola ve eger benüm cânım biñ cânım olsa gam degil öldürüñ kim

332

[88a]

(1) sizüñ işiñüz bitsün ve işüñüz ileri varsun. Benüm bigi qarındâş (2) Yehûdâ sağ olsun.” didi. Çünkü qarındâşları Yûsuf'dan bu haberi (3) işittiler. Yehûdâ durup ileri geldi. Yûsuf'ı yerden götürdi (4) ve qarındâşlarına cevâp itti: “Kömazın kim siz bunu öldüresiz.” Qavluhû (5) Te'âlâ *Uktulû Yûsuf* Yûsuf ayıttı: “Ben öldüğümden ötüri (6) ara yirde sizlere kan eylemek ulu günâhtur.” Sizlere Hakk Te'âlâ: “ ‘Azâb-ı (7) şedîd iderüm.” didi. **Haber de gelmiştir kim** yarın kıyâmet (8) günü h Hakküñ huzûrına bir mazlûmı bir zâlimüñ etegine yapışmış getüreler (9) ve dirler: “Gelün bu ulı hâkim yanına varalum. Ol bir hâkimdür kim hiç (10) mişli anuñ görilmemiş.” Hazret-i 'izzetten hitâp gele kim: “Sen kim zâlimlersin. (11) İy mazlûm sen ol zâlimi baña işmarla ve cevri gönülünde sakla (12) ve saña cevr eylediği ol zâlimden almayacak olursam hâkimliğe (13) yaramam.” **Kışsa** Pes Yehûdâ ayıttı kim: “Sizüñ kaçduñuz bu mıdur ki (14) Yûsuf'ı öldüresiz ve ben bunu sizlere virmezsin meger kuyuya bırağasız?” didi. (15) “*Ve'l-kûhu fi-gayâbeti'l-cubbi.*”³³³ Pes cümle qarındâşları bu kavle râzı oldılar

[88b]

(1) kim Yûsuf'ı kuyuya bırağalar ammâ müfsidler âhir fikr idüp ba'zılar (2) aydür: “Ol kuyu için beytü'l-muqaddes yolındadır ve ol kuyu (3) Mısr³³⁴ ortasındadır” ve ba'zılar aydür: “Babası ol kuyuya Ken'ân'dan (4) varınca üç ferseng yoldur.” dirler ve “kuyunuñ derinliği on biş (5) arşundur.” didiler ve ba'zılar aydür: “Dört arşundur.” Kâ'b (6) el-Ahbâr Rağıyâllâhu 'anhu aydür: “Kuyunuñ derinliği kırk arşundur.” (7) Çünkü Yûsuf'ı qarındâşları kuyu ağzına getürdiler. Tâ kim kendini yalıncağ (8) aşğa atalar. Yûsuf kendüyi berk tuttu. Eliyle kuyu ağzına berk (9) yapıştı. Qarındaşları çeküp ellerini kuyu ağzından kaldırıp muhkem (10) bağladılar ve ol nûrdan gönlegi çıkardılar. Yalınçiplak kendini ol (11) kuyuya bıraktılar. Pes ol sâ'at Hazret-i Ceberût'tan emr geldi. (12) Cebrâ'îl'e kim: “Yâ Cebrâ'îl yir yüzine in. Ol benüm güzîde kulımı şimdi (13) kuyuya bıraktılar. Yalıncaçuk tutup yire koyıl.” didi. Ol sâ'at (14) Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm geldi. Kuyu içinde indi. Şu yüzüne koydı

³³² Der-kenâr: sizüñ

³³³ Kur'ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/10. “Onlardan bir sözcü, “Yûsuf'u öldürmeyin, onu bir kuyunun dibine bırakın ki geçen kervanlardan biri onu bulup alsın. Eger yapacaksanız böyle yapın” dedi” Ayetin tamamı “*Qâle kâilun minhum lâ tahtulû yûsufe ve'l-kûhu fi gayâbetil cubbi yeltektihu ba'du's-seyyâratî in kuntum fâ'ilîne*” iken metne ayetin “*Ve'l-kûhu fi-gayâbeti'l-cubbi*” kısmı alınmıştır.

³³⁴ Metinde “Mısr” kısmı alınmıştır.

bir taş. (15) Yûsufı tutup ol taş üstüne kodı. Ayıttı kim: “İy Yûsuf Hakk Te‘âlâ

335

[89a]

(1) saña selâm kıılır.” Aydür ki: “Kardâşları anı dilemeyüp kuyuya bıraktılsa (2) sen gönlüñi emîn tut ki ben seni dilerin ‘izz u devlete iriştürem ki (3) karındâşları fi‘llerine peşimân olalar. El kavşurup karşıña turalar. (4) Senüñ için guşsa ve teşviş çekeler. Ben seni celâlî kudretümle olaruñ (5) mekrinden kurtardum.” didi. Pes Cebrâ’îl bu haberi didi. Mağâmına (6) ‘urûc eyledi ammâ me‘ânî ehilleri ve zarâifleri su‘âl idüp (7) aydür kim: “Hakk Te‘âlâ Yûsufı kuyuya bırakmağa sebep ne idi?” **Cevâp** (8) oldur kim: “Ol kuyuyu Şeddâd ‘Âd kazmış idi ve bir kişi ‘Âd kavminden (9) Hüd Peygamber'e ‘aleyhi's-selâm imân getürmüş idi ve adına Yehûdâ dirler idi. (10) Ol Yehûdâ Şîd Peygamber kitâbın okumış idi ve Yûsufuñ cemâlin (11) dâsitânın ve karındâşları cevrin işitmiş idi ve anuñ evşâfına ve ahlâkına (12) ‘âşık olmuş idi ve du‘âsı müstecâbü'd-da‘vâ kişiyidi. Bir gün Hakk Te‘âlâ'ya (13) tazarru‘ idüp du‘a eyledi. Ayıttı: “Yârabbî yâ seyyidi mevlâyı kerem kııl. (14) Ben kuluñı Yûsufuñ dizârından mahrûm eylemegil.” diyü nâliş eyledi. Pes (15) Hakk Te‘âlâ ve ‘alâ ol kişinüñ du‘âsın kabûl eyledi. Hiţâp kıılup

[89b]

(1) ayıttı: “Var ol Şeddâd ‘Âd kazduğı kuyı dibinde oturgil ve baña (2) tâ‘at eylegil. Tâ ol vaqtine degin ki ben Yûsufı senüñ yanuña getürem.” (3) dimiş idi ve ol kişi dağı biñ iki yüz yıl ol kuyu dibinde oturdu. (4) Hakk Te‘âlâ ‘ibâdet eyledi ve Yûsuf cemâline muntazir olmuş idi. Hakk Te‘âlâ (5) celle ve ‘alâ ol kişinüñ başı ucında bir nûrdan kandil aşmış idi (6) ve karşusunda bir enar ağacın bitürmüş idi. Her gün günde bir enar (7) yir idi. Oturup Hakk Te‘âlâ'ya ‘ibâdet eylerdi. Tâ ol deme degin ki (8) Yûsufı karındâşları kuyuya bıraktılar. Ol kişi tırı Yûsufı arğuncağ (9) tuttu. Yanına oturdu. Kodı yüzünü yüzüne sürdi. Ayıttı kim: “Bunca (10) zamândur ki ben kuyu dibinde saña intizâr çekerdüm ve eger karındâşlaruñ (11) saña cevri u cefâ kıldılsa Hakk Te‘âlâ anlaruñ suçların bağışlayup ‘afv (12) kıılup tevbe vü istiğfâr rûzı kııla kim bugün ben miskînüñ cerâhatlü (13) yüregine merhem urdılar.” didi ve dağı ayıttı kim: “Yâ Yûsuf şükür ol Allâh kim (14) senüñ cemâlüne ben kulına gösterdi ve şimden giri maşşûduma (15) iriştüm ve seni Allâh'a ısmarladum.” didi. Dağı cân teslîm kııldı. Raĥmetullâhı ‘aleyhi

336

³³⁵ Der-kenâr: saña

³³⁶ Der-kenâr: nazım

[90a]

(1) “Benüm bedenüm ğamdur. Allâh yarattı. Yoktan var eyledi. Buyruk anuñdur. (2) Diledi yok kıldı. Diledi yok kılmadı. Emr anuñ. Buyruk anuñ. Ben bir (3) kulam. Efendümüñdür kamu buyruk. Her belâya ve kazâsına râzı oldum. (4) Hemân î mân zevâlî olmasun.” dir. Nitekim Yûsuf Peyğamber ‘aleyhi's-selâm didüginleyin (5) pes mü'min kul böyledür. Pes şâhum yine sözü müze gelem. (6) Kaçan Hâzret-i Muhammed Muştafâ ‘aleyhi's-selâm Hâkk Te‘âlâ celle ve ‘alâ Hâzretinden kışşa (7) ayıttığı vaqtin Yûsuf kışsasını gönderdüğü vaqtin ayıttı: “Yâ Muhammed (8) yâd kıl. Yûsuf babasına *İnnî raeytu* didüğünü ehl-i tefsîr ve ehl-i taḥkîk aydurlar. (9) Yûsuf Peyğamber'ün ‘aleyhi's-selâm gördüğü düşünde çok sûreler ve çok hikmetler (10) vardur. Her birisi bir türlü kıldılar. Evvel gürûhı ayıttılar kim: “Yûsuf yedi yaşındayiken (11) düşünde görürdi kim on bir ‘aşâ yire şancılmış ve bu ‘aşâların (12) on birini çıkardı. Gördüğü düş buyidi. Babasına ayduvirdi. (13) Ya‘kûp ‘aleyhi's-selâm ayıttı: “Sağın karındâşlarıña dimeyesin.” didi. (14) Ba‘zılar daḥı ayıttı: “Yûsuf toktuz yaşındayiken düşünde gördi ki (15) karındâşları tağda odun keserler ve cem‘ iderler. Elllerinde ğurmâlar gördi.

[90b]

(1) Kara kara olmuş ve kendü elinde olan ğurma ak bağ güle dönmiş. Bir kişi (2) gelir. Bu odunları tartar. Kendünüñ odunu karındâşları odunından artuk (3) ve uykusından uyanur. Babasına ayduvirür. “Sağın karındâşlarıña dimeyesin.” (4) didi. Ba‘zı râvîler aydür: “Yûsuf on bir yaşındayiken bir düş gördi kim yer (5) yarılmış zârî zârî ağlar.” Yûsuf ayıttı kim: “Yâ yer niçün ağlarsın ve neye zârî kılırsın?” (6) Ayıttı: “Nicesi ağlamayam kim seni benüm üstümde yüzi koyun yere sürüp çekeler (7) ve ol gül yüzüne tabancalar uralar ve seni öldürmege kaşt ideler ve ben anuñ için (8) yaruldım ki seni penâh idüp saklayam.” didi. Yûsuf bu gördüğü düşi babasına (9) diyüvirdi. Babası ayıttı: “Sağın bu düşüñi karındâşlarıñ işitmesünler.” didi (10) ve bir daḥı te‘vîl budur ki Yûsuf on bir yaşındayiken gündüzün zevâl vaqtinde (11) babasınıñ dizinde başın koyup yatmış iken babası Yûsuf'ün cemâline ve Hâkk Te‘âlâ'nun (12) kemâline ve şun‘ma nazar kıilup göñlinden aydür idi: “İy sübhânallâh Hâkk Te‘âlâ celle ve ‘alâ (13) Yûsuf'ümüñ cemâlini güneş ve ây cemâlinde daḥı nûrlu daḥı münevver yaratmış. “*Fe-tebâarakallâhu (14) âhsenu'l-ĥâlîkîne*”³³⁷ didi. Yûsuf şıdk uykusundan

³³⁷ Kur‘ân-ı Kerîm, Mü‘minûn, 23/14. “Sonra bu az suyu “alaka” hâline getirdik. Alakayı da “mudga” yaptık. Bu “mudga”yı da kemiklere dönüştürdük ve bu kemiklere de et giydirdik. Nihayet onu bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratılanın en güzeli olan Allah’ın şânı ne yücedir!” Ayetin tamamı “*summe ĥalaḥnâ'n-nuḥfete ‘alakaten fe-ĥalaḥnâ'l-‘alake mudgaten fe-ĥalaḥnâ'l-mudgate ‘izâmen fe-kesevnâ'l-*

belkileyü uyandı. Durı (15) geldi. Babasına ayıttı: “*İnnî raeytu*” gördüm. Düşüm içinde ây ve güneş ve on bir yıldız

338

[91a]

(1) baña secde eylediler.” Ya‘kûp ayıttı: “Sakın bu düşüni qarındâşlaruña dimeyesin.” didi (2) ammâ bu düş haberinden Ya‘kûp'uñ tenine lerze ve titremek düştü ve yüzünüñ (3) rengi za‘ferâna döndü. Yûsuf ayıttı: “Baba saña ne oldı kim ol gül yüzün şoldı?” (4) Ya‘kûp ayıttı: “İy oğul bu düş kim sen görmüşsin ‘izzet ve devleti vardur. (5) Velîkin andan baña fûrkat ve miñnet kôrqusı gelür. Andan kôrqup anuñ için beñzüm şaradı. (6) Yûsuf ayıttı: “İy baba neden bildüñ?” Ayıttı kim: “Andan bildüm. İy babanuñ cânı ki (7) *İnni raeytu*”³³⁹ didüñ. Ya‘nî “Gördüm beni.” didüñ. “Keşke bu düşü baña dimeyeydüñ (8) ve işitmeyeydüm. Şimdiden bu fûrkat ôdına yanmayaydum.” didi. **İşâret** (9) Tarîkate biş nesneyi biş lafz ile añmak kullara hañadur. Evvel nañnü dimek. (10) Ya‘nî biz dimek olur. Ferişteler ayıttılar: “Nañnü.” Pes Haqq Te‘âlâ celle ve ‘alâya gayret (11) geldi. Yedi yüz biñ melâike bir dem içinde oda göyündürdü vaqt kara (12) gül eyledi ve bâkî kalan feriştehler bu gayreti gördiler. Dizleri üzerine geldiler. (13) Ayıttılar: “*Subhâneke lâ ‘ilme lenâ*”³⁴⁰ Yârabbi senüñ ‘ilmüñi bilimedük bizi ‘afv (14) eyleğil. Bizüm tenümüzden bu hañâyı def eyleğil. Hiñap geldi. Dönüñ (15) sözüñüzden ayruğ eyle dimek *nañnü* yer u gök memleketine şıgmaya. Pes melekût

[91b]

(1) ceberûtta hiç kimesneye müselleme degül ki nañnü diye ve bir kelime dañı ‘*indî* ya‘nî (2) benüm dimeyesin. Burada hem zillet hem hañâ var. Tarîkat bâbında şöyle kim Kârûn (3) ayıttı: “*İnnemâ ûtîtuhu ‘alâ ‘ilmin ‘indî*”³⁴¹ ayıttı: “Benümdür bu hañâin memleket.” didi.

‘izâme laħmen şumme enşe'nâhu ħalkan âħar fe-tebârakallâhu aħsenu'l-ħâlikîne” iken metne ayetin “*Fe-tebârakallâhu aħsenu'l-ħâlikîne*” kısmı alınmıştır.

³³⁸ Der-kenâr: baña

³³⁹ Kur‘ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/4. “Hani Yûsuf, babasına “Babacığım! Gerçekten ben (rüyada) on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana boyun eğiyorlardı” demişti” Ayetin tamamı “*İz kâle yûsufu li-ebîhi yâ ebeti innî ra‘eytu eħade ‘aşera kevkeben ve‘ş-şemse ve‘l-kamere ra‘eytuħum li sâcidîne*” iken metne ayetin “*İnni raeytu*” kısmı alınmıştır.

³⁴⁰ Kur‘ân-ı Kerîm, Bakara, 2/32. “Melekler, “Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin” dediler.” Ayetin tamamı “*Ķâlû subhâneke lâ ‘ilme lenâ illâ mâ ‘allemtenâ inneke ente‘l-‘alîmu‘l-ħakîmu*” iken metne ayetin “*Subhâneke lâ ‘ilme lenâ*” kısmı alınmıştır.

³⁴¹ Kur‘ân-ı Kerîm, Kasas, 28/78. “Kârûn, “Bunlar bana bendeki bilgi ve beceriden dolayı verilmiştir” dedi. O, Allah‘ın kendinden önceki nesillerden, ondan daha kuvvetli ve daha çok mal biriktirmiş kimseleri helâk etmiş olduğunu bilmiyor muydu? Suçlulukları kesinleşmiş olanlara günahları konusunda soru sorulmaz (Çünkü Allah hepsini bilir).” Ayetin tamamı “*Ķâle innemâ ûtîtuhu ‘alâ ‘ilmin ‘indî evelem ya‘lem enne‘l-lâhe*

(4) “Bunuñ neticesi budur kim ‘ilm ve hikmet benüm yanumdudur.” didi. Pes Hakk Te‘âlâ celle (5) ve ‘alâdan hitâp geldi ki Cebrâ’îl’e ayıttı: “Yâ Cebrâ’îl in. Anuñ milkini ve hazînesini (6) sarâyını ve tâc tahtını ve kendüsini min küllîsin yire yuturgıl. Bu da‘vâ hükmiyile (7) kim benümdür dir idi ve bir kelimesi dahı *ânâ* dimeyesin. Ya‘nî ben dimeyesin ve tarîkat (8) bâbında *ânâ* demek câ‘iz degüldür. Zîrâ andan kul ile efendi arasına kaç‘îat (9) zevâli vardur. Nitekim iblîs ‘aleyhi'l-la‘ne *ânâ* didi. Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ ‘ibret kılup (10) anuñ yedi yüz biñ yıllık tâ‘atını yaqtı. Hebâ vü menşûr eyledi. Hitâp kıldı kim: (11) “İy meyşum çık benüm civâr-ı kurbumdan tavk-ı la‘nete müstaḥak olduñ. Yâ mel‘ûn (12) ben saña ben didüm. Sen benüm muḳâbilemde baña ben dirsın. Git irâk ol (13) benüm dergâhumdan. Tâ ben ben olam.” didi. **Hikâyet** Merv şehrinde bir (14) zâhid var idi. Altmış yıl idi kim şavma‘asında mücâvir olmuş idi. Qâimü'l-leyl (15) ve şâimü'n-nehâr ol şavma‘adan taşra çıkmaz idi. Meger bir gün âbdest

342

[92a]

(1) almağa şavma‘asından taşra çıktı. İblîs dahı ol şavma‘a dâîresinden geçerken (2) tâ‘at kokusu bîçâre iblîs burnına girdi ve evvel ki hâli öñüne düştü (3) geldi. Ol şavma‘aya girdi. Zâhidüñ tesbîhin eline aldı ve gönliñden (4) Hakkâ nâliş eyledi ve zârî zârî ağladı ve bu beyti orada didi.

Beyt

(5) ‘İşk-ı to merâ tîğ-i hicrân nâ-gâh

Na-gâh zida vu men benodem âgâh

(6)

Ekñûn ki şodem zi-hicr-i to siyâh

Bârî nazari bisoyi mâkon nâ-gâh

(7) Ya‘nî ayıttı: “İy pâdişâhum senüñ ‘ışkuñ bir hicrân ḥançerin urdı baña kim (8) ben andan ḥaberdâr olmadum ve degül idüm çünki hicrân öduyıla yaqduñ qararttuñ (9) beni. Bârî nazaruñ dirîğ eyleme. Ya‘nî benüm tarafuma nazar kıl. Pes zâhid âbdestin (10) aldı geldi. şavma‘asına. Gördi kim kapu baḡlu. Zâhidüñ gönline geldi kim mürîdlerüñ (11) birisi gelüp

ḳad ehleke min ḳablihî mine'l-ḳurûni men huve eşeddu minhu kuvveten ve ekseru cem‘â ve lâ yus‘elu ‘an zunûbihimu'l-mucrimüne” iken metne ayetin “*İnnemâ ütîtuḥu ‘alâ ‘ilmin ‘indî*” kısmı alınmıştır.
³⁴² Der-kenâr: almağa

içeriye girmiş ola. Zâhid kapu kaçtı. İblîs içeriden: (12) “Kimdür.” didi. Zâhid ayıttı: “Benem.” didi. İblîs yine ağlamak tuttu. Zâhid (13) üç kerre kapu kaçtı. İblîs üç kerre: “Kimdür?” didi. Zâhid üç kerre: “Ben.” didi. (14) Kapuyu yil açıvirdi. İblîs kendüyi ol kara yüziyle ve murdâr zıst (15) şekliyle kendüyi zâhide gösterdi. Dağı ayıttı: “Yedi yüz biñ yıl bu işi

[92b]

(1) kıldum ki sen tutmuşsın bir kerre anı didüm kim sen didüñ ayruğ eyle (2) dimeyesin yoksa buncılayın olırsın.” didi. Turdı gitti ve biri dağı (3) kelimelerün buyidi kim Fir‘avn ayıttı: “Mısr³⁴³ meliki benümdür.” didi. Haqq Te‘âlâ (4) ayıttı: “Eger senüñ ise saña gösterem.” didi. Pâdişâh-ı ‘âlem anuñ sözüni (5) lütfiyile saklamış idi. Tâ ol güne degin ki Nil deñizine ğarğa varup (6) şu ağzına ve tutaqlarına yetiştiği vaktin diledi kim Fir‘avn îmân (7) getüre. Haqq Te‘âlâ celle ve ‘alâ ayıttı: “Bilür misin ol gün ne dimiş idüñ? Bugün (8) kudretümle izhâr ideyin. Sen yine ol yoluña varınca ki ezel varurduñ. (9) Ol sözi ve ol kelimeyi yine di. Nice ki evvel dimiş idüñ.” Pes Fir‘avn ayıttı: (10) “Melikâ ol vakt ne didüm idi.” Haqq Te‘âlâ ayıttı: “*Eleyse li mısra*”³⁴⁴ benüm şevketüm (11) ve benüm kudretümledür ve eger senüñ şevketüñle ve kudretüñleyise bu memleketten (12) çıkma.” didi “*Ehazehullâhu nekâle'l-âhirati ve'l-ülâ*”³⁴⁵ ve biri dağı oldur kim Yûsuf (13) didi: *İnnî raeytu* hânümânından âvâre oldı. Babasından hışmından ve kavminden (14) ve âbâ vü ecdâdından ayrıldı ve ortalarında fûrkat düştü ve maħbûs olup (15) bend uçâh çekti ve bâzâra koyup satıldı ve bunca belâlar ki çekti. *İnnî raeytu*

346

[93a]

(1) didügi ucından bu belâlar başına geldi. Pes iy mü‘min qarındâş ol kişiler ki (2) cemî‘ ‘ömrinde bir kez ben didükleri için Haqq Te‘âlâ celle ve ‘alâ oları belâlara (3) ve kazâlara uğrattı. İy sen ki cemî‘ ‘ömründe ben dâiresinden çıkmayasın. (4) Bilmezem yarınki gün kıyâmet günü seni nice âfet ile maħşere getüreler. **İşâret** (5) Mûsâ Peygamber ‘aleyhi’s-selâm şafvet ‘alemine yetiştiği maħabbet kâsesin nûş (6) eylediği vaktin ol meclisüñ ğumâr-ı

³⁴³ Metinde “Mısr” kısmı alınmıştır.

³⁴⁴ Kur‘ân-ı Kerîm, Zuhrûf, 43/51. “Firavun, kavmine seslenerek dedi ki: “Ey kavmim! Mısır hükümdarlığı benim değil mi? Şu nehirler de benim altımdan akıyor (değil mi?) Hâlâ görmüyor musunuz?” dedi.” Ayetin tamamı “*Ve nâdâ fir‘avnu fi kavmihi kâle yâ kavmi eleyse li mülkü mısra ve hâzihi'l-enhâru tecrî min tahtî efelâ tubşirüne*” iken metne ayetin “*Eleyse li mısra*” kısmı alınmıştır.

³⁴⁵ Kur‘ân-ı Kerîm, Nâzi‘ât, 79/25. “Allah onu, ibret verici şekilde dünya ve âhiret cezasıyla cezalandırdı.” Ayetin tamamı “*Fe-ehazehu'l-lâhu nekâle'l-âhirati ve'l-ülâ*” iken metne ayetin “*Ehazehullâhu nekâle'l-âhirati ve'l-ülâ*” kısmı alınmıştır.

³⁴⁶ Der-kenâr: didügi

‘ışkından göñli diledi kim Hakk Te‘âlâ’nuñ (7) cemâlini müşâhede eyleye. Pes ayıttı: “*Kâle rabbî erinî*” Ayıttı: “İy Bârî Hudâ (8) maħabbet şarâbın içürdüñ ve dîzâruñı cemâlünü bâkîye kuduñ mı?” Pes Hakk Te‘âlâ (9) hitâp itti. Ayıttı: “*Len terânî* görimeyesin yâ Mûsâ üç kerre ben didüñ (10) ve bir kerre sen didüñ. Niçün hep sen dimedüñ? Dön girü. Yâ Mûsâ görimezsın (11) beni.” didi. *Ehl-i tahkîk ve ehl-i ‘ukûl* ayıtmışlardır ki: “Dünyâ ‘âleminde mü’minlere (12) belâ yektür. ‘Aâtadan zîrâ kişiyeye dünyâda belâ ve renc Hakk’a yakın ider (13) ve genc ve ‘atâ anı Hakk’tan irâk düşürür. Dünyâyâ mağrûr eyleyicidür ve ol (14) nesne ki seni Hakk’a meşğûl eyleye. Yektür andan ki dünyâyâ meşğûl eyleye. Zîrâ (15) görmez misin bir kişiyeye âfet yetişse zamâne nekbetinden ve yâhûd bir muşîbet

[93b]

(1) yetişse zamâne miħnetinden biñ kez Hakk Te‘âlâ’ya yalvarur ve zârî kıılır. Ağlar (2) yâ ilâhi dir baña feryât iriştir ve eger anuñ zıddı olsa Hakk Te‘âlâ anı ni‘mete ve devlete (3) iriştirse Hakk Te‘âlâ cânibini bir tarafa kor idi ve ni‘metine nâz iderdi. Benüm aqçem (4) vardur ve benüm mülküm ve bahçem vardur. Ev benüm. Dükkân benüm. Oğul benüm. Kız benüm. (5) ‘Avret benüm. Kırnaq benüm. Pes Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ Hâzretinden hitâp gele: “Yâ melâikeler (6) görüñ ol benüm biçâre nâ-sipâs kıullarımı kim ni‘metümi yirler. Kendülerüñ bilürler (7) ve ortada kendülerin görürler. Hiç benüm şun‘u âşârımı bilmezler. Dünyâlarına ve (8) âsbâblarına ğurre olurlar. Mütekebbirlenürler. Beni ortada añmazlar. Kendülerin miskîn (9) bilmezler.” Pes iy mü’min qarındâş ne kadar sen kendözünü miskîn göresin Hakk Te‘âlâ seni â’lâ (10) mertebeye iriştüre ve eger sen kendözünü ulu ve mütekebbir görürseñ Hakk Te‘âlâ seni yerden (11) yere çalıp esfel-i sâfiline indürür. Bizi ve sizi ve müstemi‘ olan mü’min qarındâşları (12) Hakk Te‘âlâ mütekebbir olmak belâsından ve şeytân mekrinden saklaya. Şol vaqtin kim (13) sen ‘ışk ile ‘aşıkâne ve şıdk ile şadıqâne Resûlullâh Hâzretinüñ türbe-i muṭahharına (14) ve ravza-i muḳaddesine şalavât vire. Allâhümme şalli ‘alâ seyyidinâ Muhammedin abdike ve resûlike’n-nebiyyi’l-‘ümmiyyi ve ‘alâ âlihî (15) ve şahbihî vesellim³⁴⁷ teslîmen kesîrân **Kışşa** Peygamber ‘aleyhi’s-şalâtü

[94a]

(1) ve’s-selâm aydür: “Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm gönderdi. Baña haber (2) virdi. Ol on bir yılduz ki Yûsuf Peygamber ‘aleyhi’s-selâm düşünde görmüş idi ve aña (3) secde eylemişler idi adların.” didi. Yine maḳâmına rücû‘ eyledi. Bu haber ol (4)

³⁴⁷ Salât-ı Ümmiye. “Allah’ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed’e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

vaqtinde idi ki Yahûdiler cemâ'atinden birkaç cühûdlar gelüp Hâzret-i (5) Resûlden şallallâhu 'aleyhi vesellem su'âl eylediler: "Yûsuf düşünde gördüğü (6) ve secde iden yılduzların adları nedir?" didiler. Hâzret-i Peygamber 'aleyhi's-şalâtü (7) ve's-selâm cevâp virdi: "Hâzîne ve târîk ve zübâl ve zû'l-keffeyn (8) ve kâbîn devşâb ve 'amûden ve musbîh ve falîk ve şabîrûh (9) ve fera' adları budur." Pes cühûdlar ayıttılar ki: "Râst ve toğrı didük. Ol Allâh (10) hakkı için ki seni ve bizi yarattı. Bizüm kitâbumuzda dağı böyledür." diyüp barmağ (11) götürüp îmân getürdiler. **Lañife** Yûsuf ol yılduzları düşünde (12) gördüğü için miñnete uğradı. Peygamber 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm yılduzların (13) adını demek ile îmâna mağrifete sebep oldu. Hem bu arada şahâbeler şordılar: (14) "Yûsuf mı güzeldür ve yâhûd siz mi yâ Resûlallâh." didiler. Peygamber 'aleyhi's-şalâtü (15) ve's-selâm ayıttı: "*Kâle hüve âhsenu ve ene emleğ*" Aşhâblar ayıttılar: "Niçün?" Ayıttı:

[94b]

(1) "Zîrâ anı için kim 'avretler Yûsuf yüzün göricek ellerin toğradılar ve kâfirler (2) benim yüzüm göricek billerinden zünnârların toğradılar." Pes Yûsuf ayıttı (3) babasına: "Bu gördüğüm düşün ta'bîri ne ola?" Ya'kûp ayıttı: "Gördüğün (4) düşün ta'bîri oldur kim Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ saña devlet vire ve tâc (5) memleket vire ve on bir yılduz senün qarındâşların ola ve senün o gökte (6) yüzlerin yere koyup secde ideler. Ây ve güneş hâlün ve babañ ola. Senün (7) yanunda tağarrüb bulalar. Velîkin sağın sen bu düşüni qarındâşlarına dimeyesin ki (8) şeytân hasûddur. Âdem oğlânını azdurur. Olmaya kim qarındâşların saña mekr (9) ideler ve benim başuma bir serencâm getüreler." **Mev'ıza** Peygamberler ve velîler (10) ve enbiyâlar ve evliyâlar şeytân mekrinden nice qorqarlar. Pes peygamberler ma'sûmdur. (11) Bunca 'işmet bendindeyiken qarındâşları mekrinden emîn olmadılar ve sen (12) ve ben zillet yolında biñ cürm ma'siyetiyle şeytân mekrinden ne hûş emîn (13) olup oturursın. Hiç bir âhiret için yarak eyledün mi ve bu çürük dünyâda (14) bir tağsîl-i kemâl eyledün mi uzak sefere gidersin? Yanuñca ne götürüp bunda (15) ne koyacağın bildün mi? Hâzret-i 'Alî kerremallâhu vechehu rivâyet kılar. Çün

348

[95a]

(1) rûh insânı 'âlem-i 'ulvîyeden talep kemâl için geldi. Tađsîl-i kemâl bî-âlet (2) olmaz idi. Pes merkep kâlib aña âlet virdiler. Süvâr oldılar. Tâ bu kâlib (3) harâp olmaya. Rûh ten vâsıtasıyla muhtâç oldu tağsîl-i âhirete. Rûh (4) zîrâ bunda qalacak degüldür. Belkim sefer üzerindedür tağsîl-i kemâl kırup (5) girü 'âlem-i 'ulvîyeye gidecektür. Pes Hakk Te'âlâ celle

³⁴⁸ Der-kenâr: rûh

ve ‘alâ ba‘zı âdemîleri (6) kemâl-i kereminden ma‘şûm kıldı. Ya‘nî ma‘şîyeti kebîrden şakladı. Dâmenini (7) ve şifâtını ve ef‘âlini aña bildürdi ve kendü hazretinde mu‘arreb kıldı ve nicesini (8) peygamber kırup gönderdi. Şunuñ çündür ki dîn ve dünyâ ikisi bile ma‘mûr (9) ola. Pes Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ enbiyâyı virib idi ve enbiyânuñ taşdik için (10) ve işbât için her birine mu‘cizât viridi. Tâ mü‘minleri hürrem ve münkirleri elzem (11) kılmag içündür. Pes enbiyanuñ iki ciheti vardur. Bir ciheti takarrüptür. (12) Allâhu Te‘âlâ Hazretine ol ciheti vilâyettür. Zîrâ ki vilâyet lügatte yakınlık (13) ma‘nâsıdur ve bir ciheti dağı enbiyânuñ âdemîlere münâsiptür. Ol cihetiyle (14) haber iriştürür. Aña nübüvvet dirler. Zîrâ nübüvvet ma‘nâsı âgâh gerden (15) gelür lügatte. Ya‘nî haberdâr kılmak ve uyarmak. Hem nebî dağı Allâh'nuñ kullarını

[95b]

(1) uyarur gaflet uyıklarından. Fi'l-cümle Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ Hazretinde ârâm kılmışlardır. (2) Ba‘zı mu‘âyene ve müşâhede mertebesindedür. Bunlar cemî‘ evliyâdur. Pes her nebî (3) velîdür ve her velî nebî olmak lâzım degüldür. Pes ikisinüñ arasında ‘umûm (4) ve huşûş oldı. Velî e‘amdur. Nebî âhaştur. Pes Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ bu (5) mu‘arreblerinüñ ba‘zısın ihtiyâr kıldı gönderdi. Tâ kullarına haber (6) iriştürsin diyü. Pes ol haber için gönderdüğine enbiyâ dirler ve bâkî kalan (7) mu‘arrebler evliyâ dirler. Anlar hemîşe Hakk Te‘âlâ'nuñ dergâhında mu‘kîmlerdür (8) ve hazretinden mülâzımlardur. Anlaruñ hayâtı Allâh'nuñ zikridür ve mûnisleri (9) Allâh'nuñ müşâhededür ve zevkleri Allâh'nuñ likâsıdur. Tarfetül-‘ayn miqdârı (10) Allâh'dan gâfil olmazlar ve bunlar ‘âlim ve kâmil ve mu‘arreb ve şâhib kerâmet ve şâhib (11) himmet ve şâhib kudret ve müstecâbü'd-du‘âdur. Bu ‘âlemde anlaruñ himmetlerinüñ (12) çok eşeri vardur. Her ne kim Allâh'dan dilerler redd olunmaz maqbûldür. (13) Hakk Te‘âlâ Hazretinde anlaruñ kudretleri ve kerâmetleri şöyledür kim hâk ve âb (14) ve hevâ ve âteş ve şahrâ ve tağ mâni‘ degüldür nazarlarına. Eger maşrıktayısı (15) ehl-i mağribi görürler. Eger mağripte yise ehl-i maşrıkı görürler ve sözlerin işitürler ³⁴⁹

[96a]

(1) ve kudretleri buña yiter ki bir sâ‘atte maşrıktan mağribe varurlar. Bî-hükmi tayyi zemîn (2) ammâ ehl-i ‘âlem anları bilmezler. Zîrâ anlar kendülerin zâhidliğe ve şeyhliğe (3) nispet itmezler. Zâhirleri girü kalan âdemî bigidür ve bâtınları ma‘mûr ve müzeyyen (4) ve münevverdür. Bunlaruñla girü kalan halk arasında bâtın ‘itibârıyla degül. (5) Nitekim Resûl Hazret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem hadîş kudsî naql ider (6) Hakk Te‘âlâ'dan “*Evliyâyı tahte*

³⁴⁹ Der-kenâr: ve kudretleri

kıbâbi lâ ya'rifuhum gayrı levlâ en maḥabbete'l-abdâli (7) leḥaşefeti'l-arḍu.” Ya'nî Tañrı Te'âlâ ayıttı: “Yâ Muḥammed bu 'âlemde göklerüm altında (8) velîlerüm vardır. Anları benden gayrı kimesneler bilmez. Eger anlarıñ maḥabbeti olmayaydı (9) bu 'âlem süflîyi ḥarâp kılaydım. Belkim hiç bu 'âlem-i esfel-i sâfilin vücûda (10) gelmeyiserdi şadaḳallâhu'l-'azîm. Pes şâhum ḳarındâş bu sözlerden murâd budur. (11) Bular Ḥaḳḳ Te'âlâ Ḥazretinüñ dostlarıdır. Pes bular Ḥaḳḳtan ḳorḳarlar idi (12) ve şeytân mekrinden emîn olmazlar idi. Pes iy mü'min ḳarındâş mü'minüñ (13) on ḳorḳusu vardır. Biri ḥastalık ve biri ölüm ve biri ḳabrinde münkir ve nekîr (14) su'âlîne cevâp ve bir daḫı şırâṭ köprisi ve biri 'adl mîzânı ve biri daḫı dervîşlik. (15) Dâr-ı dünyâda mü'minler on nesne dileyeler. Nefs şehvet dileye ve sultân olan

[96b]

(1) 'öşr ḥarâç dileye ve dervîş şadaḳa dileye. Ḥaḳḳ Te'âlâ farîza isteye (2) ve peygamber sünnet isteye ve melekü'l-mevt cân isteye vereseler mal isteye ve (3) 'ayâlleri nafaḳa isteye ve iblîs ma'şiyet isteye. Pes Ya'ḳûp 'aleyhi's-selâm (4) dimiş idi kim: “Düşüñi ḳarındâşlarıña dimeyesin ve eger dirseñ mekrinden (5) emîn olmayasın.” Yûsuf daḫı ol düşi saḳlar idi kimesneye dimezdi. Tâ (6) şol vaḳte deḡin ki bir gün ḳarındâşlarıyla ve babasıyla şahrâya çıkmışlar idi. (7) Yarım günde Yûsuf uyumuş idi ve düş gördi ḳalkup babasına (8) deyüvirdi. Ḳarındâşları anda ḥâzır durmuşlar idi. Ayıttı kim: “Gördüm (9) vâḳi'amda bir atlu gelür. Yeşil tonlu ve güzel yüzlü.” Baña ayıttı: “İy (10) oḡlanuç var senüñ 'aşâñ ve ḳarındâşlarıñ 'aşâsın getir.” didi. Varup (11) ben daḫı getirüp eline virdüm ḳarındâşlarum 'aşâsın kiçi ve kışsa eyledi. (12) Benüm 'aşâmı uzattı ve yüksek eyledi ve budaklandırdı ve yemişlendürdi. (13) Ya'ḳûp ayıttı: “İy babanıñ cânı. Ḥaḳḳ Te'âlâ celle ve 'alâ saña memleket ve vilâyet (14) vire ve cihânuñ tâc-dârı olasın. Ḳarındâşları bu sözi işittiler. Göñüllerinde (15) Yûsuf'a buḡz ve ḥased ittiler. Çünkim aḥşâm eve geldiler. Yûsufuñ

350

[97a]

(1) düşini söyleyüp birbirine ḥaber virdiler. Meger Ya'ḳûp'uñ ḥâtûnları daḫı (2) ezelden geçmiş düşi daḫı añup söylediler ve bularuñ buḡzı ve ḥasedi daḫı (3) ziyâde oldu. Biri biriyile danışp ayıttılar: “Eger babamız ta'bîri gerçek olacaḳ (4) olursa pes Yûsuf hepümüzi musahḥar eyleye ve aña çâker olavuz ve bunu şimdiden (5) henûz olmadın bizleri musahḥar kılmadın biz bunuñ ḳaydın görüp ḳatline ve (6) mekrine çâre kıлмаḳ gerek.” didiler. Pes bu fikriyle durup taḡıldılar. (7) **Laṭîfe** Yûsufuñ ḳarındâşları Yûsuftan ni'met ziyâdesin gördiler

³⁵⁰ Der-kenâr: düşini

(8) ve Ya'kûp'un meyl u 'inâyetin gördiler. Anuñ için aña mekr eylemege durdılar (9) ve anuñ helâklıkına kaşt kıldılar. Qarındâşlarınıñ tevbîri ğayrıydı (10) illâ Hakk Te'âlâ'nun taqdîri bozdı. Qarındâşları anı helâk idüp yitürmegidi (11) Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ devlete ve sâ'adete ve ni'mete yetiştürdi. Tâ 'âlem halkı (12) bileler kim sikerlerün mekri Hakk Te'âlâ'nun taqdîrin bozamaz. **Nükte** (13) Şöyle kim iblîs aleyhi'l-la'ne mü'minleri 'izzu ve kerâmet libâsıyla gördi ve anlarda (14) tevhid ve şehâdet sebebin sizdi ayıttı: *Le-uğviyennehum ecma'îne* (15) ben bulara bir mekrden duzak düzeyin bolay kim tevhid vilâyetine

[97b]

(1) bir zevâl iriştüribilem ve âhirette buları mağbûn eylemiş olam. Pes Hakk (2) Te'âlâ celle ve 'alâ ayıttı: "*Inne ibâdî*" Hakk Te'âlâ aña rahmet âşârından bir hırz (3) ve bir sed bağladı kim kendüyi mekri hîlesiyile yabâna pertâv eyledi. Tâ 'ârifler (4) bileler ki ol yerde ki Hakk Te'âlâ'nun lütfi ve keremi rahmeti zâhir ola ve iblîsün
(5) mekri olara kâr kılmaya. **Beyt**

351

(6)

İblîs gör dâim ardumuz güder

Nicesi azduracağın fikr ider

(7)

Kimini malıyla aldar yoldan alur

Kimi ev barķ için yabânda kalur

(8)

Kimine 'avretini tuzaķ düzer

Kiminün göñline oğul kız tolar

(9)

Kimi it kîb irdüğini talar

Şıçan bigi biri ne bulsa yolar

³⁵¹ Der-kenâr: şeytânü

(10)

Kimi bir dâne için dama düşmüşer

Kimisi kör olup girdâba düşmiş

(11)

Kimi gaybetle hışma mübtelâdur

Kiminüñ cânına hırşî belâdur

(12)

Kimi aşlan bigi ekreer hemîşe

Kimi kırt bigi yırtmaq aña pîşe

(13)

Kimi dîvdür ferîşte şûretinde

Kimi hayvan insân sîretinde

(14)

Kimi Nemrûd tamu çetmesinde

Kimi Şeddâd uçmaq yapmasında

(15)

Kimi Fir‘avn itmiş küllî hâlin

Muraşşa‘ eylemiş saçın saçalın

352

[98a]

(1)

Kimisi turşî yüzlü sirke şatar

Kimi buğday gösterüben arpa şatar

³⁵² Der-kenâr: kimi

(2)

Kimisi ‘ucb agusına hemdem

Kimisi buhl murdârına maḥrem

3)

Ḥasetten ol biri sevdâya düşmiş

Yele binmiş dahı deryâya düşmiş

(4)

Kimi ‘avret kîb ‘özl içre qalmış

Kimi kıocalığında tıfl olmuş

(5)

Müzekkîr mescid içinde muḥayyel

Ol ayak deper urur halk ele el

(6)

Şıgırlar kîb ‘ârifler derilmiş

Ḳamu bir arpa üstine kırılmış

(7)

Be-küllî şûfiler geçmiş şafâdan

Ṭoyurmışlar kıarınların riyadan

(8)

Zâhidler rızka ihlâş adın örmüş

Ḳuru zühd ile halka dâm kırmış

(9)

Ulular kiçiler derd ile zâr

‘Azîzler kim tama‘dan h r n ç r

(10)

Bu h lden ehl-i dil olmiş cigerh n

G zed r t  ki gündüz ola bodun

(11)

Tutar her bir kişi bir türlü mezhep

Hil f içinde çalmış şüphede hep

(12)

 amu taql tiyile çalmış g m nda

şaturlar yoğ yağın ehl-i cih nda

(13)

Çürük tedb rlerine inanurlar

 amuyı kendüler bigi şanurlar

(14)

 aan beņzeye bunlar erenlere

H kkuņ emriyile toğrı yol varanlar

(15)

Hez ran biņ hal ik cehde düşmiş

Ki her birine biņ endişe  şmiş

[98b]

(1)

Çürük fikriyle kalmış şöyle hayrân

Bu ten tertîbine harc eylemiş cân

(2)

Kimi şeytân tuzağına giriftâr

Kimi kalmış nefis işinde murdâr

(3)

Yedi başlu ejderhâ oldu vü nefsi

Yudar bulduğunu ol nefsi hırşî

(4)

Meger dermân bize ol haqtan ola

Za'iftür bu kullar elden ne gele

(5)

Eger dermân isterseñ hudâdan

Ümîz kesme her şefâ'at Muştafâ'dan

(6)

Ger şefâ'at ister iseñ iy yare

Vir şalavât 'ışk ile peygambere

(7) Allâhümme şalli 'ala Muḥammedin abdike ve resûlike'n-nebiyyi'l-'ümmiyyi ve 'alâ âlihî (8) ve şaḥbihî ve sellim³⁵³ teslimen keşîran. Kâle'l-İmâm Raḍiyâllâhu 'anhu kâlallâhu tebâreke (9) ve Te'âlâ: “*Kâle yâ buneyye lâ taḫşuş ru'yâke 'alâ ihvetike fe yekîdû*

³⁵³ Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

leke keyden (10) *inne's- şeytâne lil insâni 'aduvvun mubînun*³⁵⁴ Peygamber 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm (11) ayıttı: “Bir kimesnenün hâceti olsa halktan gizlû dileye. Zîrâ şöyle kim gönülün (12) iki yeki vardır ve her bir mü'minün dağı dostı ve düşmânı vardır. Eger sen (13) hâcetüni dostuñdan halk öñinde dileyesin ve ol halk içinde mâ-bâzâ (14) bir düşmânun var ola. Dostuñdan dağı hâcetün bitmeye. Hem düşmâna (15) dağı gülünç olasın. Dostuñla dağı 'adâvet idesin. Zîrâ halk öñinde

355

[99a]

(1) senün hâcetün bitürmedi. Görmez misin Yûsufun kârindâşların bir atadan (2) idiler. Çün Yûsufun sırrından haberdâr oldılar ve anun yolında 'adâvet (3) idüp hâset ittiler.” Ya'kûp Peygamber 'aleyhi's-selâm bildi kim dost düşmân (4) katında sırr açmak yaramazdur. Anun için dimiş idi: *Lâ takşuş ru'yâke* (5) Ayıttı: “İy oğul gördüğün dostuñun sırrın sakla. Kârindâşlaruña (6) diyüvirmeğil. Eger dir iseñ olaruñ civârında râhat olasın.” (7) Her kişi ki kendü sırrın aç ve âşikâre eyleye ve kendü eliyile kendü işin (8) düşvâr eylemiş ola. Ulular dimişlerdür sır ki senün ağzuñdan (9) taşra çıka gayrılar ağzında kaçan saklana. **Hikâyet** (10) Bir dervîş Râbi'a'nun evine vardı. Ayıttı: “Bir pâre etmek vir kim beğâyet (11) kârnum açtur.” didi. Râbi'a ayıttı: Yalan söyleme. Açlık bir sırdur Hakk Te'âlâ (12) sırlarından. Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ ol sırrı muhlîş kullarına virür. Hâliş (13) muhlîşler göğsinde kodı. Tâ saklayalar müfsid olan kimesneler anı (14) anı arz eyleyici olur. **Hikâyet** Çünkim Hallâc Manşûr'ı berdâr (15) eylediler. Taşlayup seng-sâr eylediler ve yakubeni kül eylediler. Ol vakt

[99b]

(1) ehl-i Bağdâd'un 'ulemâsı ve fuzalâsı bir yire cem' oldılar. Meşâyîhe yüz (2) urup ayıttılar: “Bu kişi mülhid mi ve yâhûd muvaḥḥid mi?” Ayıttılar: “Muvaḥḥid.” (3) Pes muvaḥḥidi öldürmek hak mıdur? Cüneydî Bağdâdî rahmetullâhı 'aleyhi ayıttı: (4) “Hakktur. Zîrâ anun vechinden ḥatâ şâdir oldı. Anı kendü ḥatâsı (5) öldürdi. Zîrâ bir kul kim efendisünün maḥabbeti sırrın âşikâre eyledi. (6) Pes ol gayret hükmiyile kendüyi berdâr eyledi.” Nitekim hikâyetler de gelür. (7) Hâlîfe-i Hârûn el-Raşîd'un bir nedîmi var idi ve anı kendüye muḥarreb (8) kılmış idi. Bir gün aña bir söz didi. Birkaç müddet bunuñ üzerine geçti (9) ittifâk. Bir gün vüzerânun birisi ol sözi hâlîfeye añmış oldı. (10) Hâlîfe ayıttı: “Bu sözi sen kimden işittün?”

³⁵⁴ Kur'ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/5. “Babası, şöyle dedi: “Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma. Yoksa, sana tuzak kurarlar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.” Ayetin tamamı “*Kâle yâ buneyye lâ takşuş ru'yâke 'alâ ihvetike fe yekîdû leke keydâ inne's-şeytâne li'l-insâni 'aduvvun mubînun*” iken metne ayetin “*Kâle yâ buneyye lâ takşuş ru'yâke 'alâ ihvetike fe yekîdû leke keyden inne's-şeytâne lil insâni 'aduvvun mubînun*” kısmı alınmıştır.

³⁵⁵ Der-kenâr: senün

Veziir ayıttı: “Fulândan işittüm (11) fulân dağı fulândan işitti.” Pes nedîme geldi. Âhîr halîfe ayıttı: “Bunuñ (12) boynın uruñ ve çarşularda gezdürüñ ve eline yazuñ. *Hâzâ ceza’u* (13) *men-bane sırre’l-melik.*” Ya’nî pâdişâh anı kendüye şâhib esrâr eyledi. (14) Ol vardı pâdişâhuñ sırrın açtı. Pes anuñ cezâsı budur ve başını (15) kesüp berdâr kıldılar. Pes sırr açup saklamamak gâyette âfet miñnettür. 356

[100a]

(1) Pes Ya’kûp ‘aleyhi’s-selâm anuñ için didi: “Yûsuf’a kim düşüñi qarındâşlaruña dimeyesin (2) ve sırruñ açmayasın sağın. Qarındâşlaruñ hâset idüp mekr itmeyeler. Yûsuf (3) ayıttı: “Peygamberlere mekr olur mı?” Ya’kûp ayıttı: “*İnne’s- şeytâne li’l-insâni* (4) *‘aduvvun mubînun.*”³⁵⁷ Peygamberlere mekr olmaz ammâ sağınmak gerek şeytândan ki (5) âdem oğlanına ‘adûdur. Pes Ya’kûp hâsed qarındâşlarından tuttı. (6) Velîkin şeytâna havâle eyledi anuñ için kim: “Bu fi’l bunlaruñ degüldür. Belki (7) şeytân fi’lidür.” didi. Bu ‘acepdür Ya’kûp şefkatinden oğullarınuñ (8) günâhın şeytâna havâle eyledi. ‘Acepten ‘acep bu kim Hâkğ Te’âlâ’nuñ kulları (9) Hâkğkuñ ni’metin yirler ve gayrılaruñ emrin tutarlar ve Hâkğ dergâhın qorlar (10) ve halkuñ qapusın beklerler. Çünkü görel melâikeler ki Hâkğ Te’âlâ’nuñ (11) kulları Hâkğkuñ ni’metin yiyüp halkuñ qapusın beklerler. Hâkğ Te’âlâ’ya nâliş (12) idüp aydeler: “Ey bârî Hudâ’ya bu senüñ kullaruñ senüñ fermânuñda (13) degüllerdür. Mahlûk qapusında geçünürler.” Hâkğ Te’âlâ celle ve ‘alâ ayde: “Yâ melâiketi (14) bunlar ‘irfân dâîresinde ehl-i îmânlardır ammâ fi’llerinde münkirlerdür (15) ve şeytânuñ mekrine esîr olmışlardır. “*İnne’s-şeytane yenzeğu’ beynehum.*”³⁵⁸

[100b]

(1) **Nazîre** Pes Ya’kûp Peygamber ‘aleyhi’s-selâm bendelik şifâtıyla oğullarınuñ (2) günâhını şeytâna havâle eyledi ve nihâyette anlara ‘uğûbet eylemedi. Pes (3) Hâkğ Te’âlâ celle ve ‘alâ mü’minlerüñ cürmüni dünyâda şeytâna havâle eyledi. (4) Âhîrette pes kaçan revâ olur ki anuñ keydiyile ve mekrileyile bile ‘uğûbet eyleye. (5) Hâşâ anuñ kereminden ve lütfından ümîzdür kim günâhumuzdan geçüp merhûm kıla. (6) Sen dağı iy mü’min anuñ

³⁵⁶ Der-kenâr: pes

³⁵⁷ Kur’ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/5. “Babası, şöyle dedi: “Yavrucuğum! Rüyayı kardeşlerine anlatma. Yoksa, sana tuzak kurarlar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.” Ayetin tamamı “*Kâle yâ buneyye lâ takşuş ru’yâke ‘alâ ihvetike fe yekîdû leke keydâ inne’s-şeytâne li’l-insâni ‘aduvvun mubînun*” iken metne ayetin “*İnne’s-şeytâne li’l-insâni ‘aduvvun mubînun*” kısmı alınmıştır.

³⁵⁸ Kur’ân-ı Kerîm, İsrâ, 17/53. “Kullarıma söyle: (İnsanlara karşı) en güzel sözü söylesinler. Çünkü şeytan aralarımı bozar. Çünkü şeytan insanın apaçık bir düşmanıdır” Ayetin tamamı “*Ve kul li ‘ibâdî yeğülûlletî hiye ahsenu inne’s-şeytane yenzeğu’ beynehum inne’s-şeytâne kâne li’l-insâni ‘aduvven mubînen*” iken metne ayetin “*İnne’s-şeytane yenzeğu’ beynehum*” kısmı alınmıştır.

habîbine ve Resûline cân u gönülden ve derd-i (7) derûndan şeytânun körligine şol vaqtin kim sen ‘ışık ile ‘âşikâne (8) ve şıdık ile şâdıkâne Resûlullâh Hazretinün türbe-i muṭahharına ve ravza-i muḳaddesine (9) şalavât viresin. Allâhümme şalli ‘alâ Muhammedin ‘abdike ve resûlike'n-nebîyyi'l-ümmiyyi(10) ve ‘alâ âlihî ve şahbihî vesellim³⁵⁹ teslimen keşîran. **Haber de gelmiştir ki** kıyamet güninde (11) seyyüde'l-evvelin ve'l-aḫirin Muhammed Muştafâ ‘aleyhi's-şalâtü ve's-selâm göre kim (12) ‘âşilerden bir cemâ'ati getüreler başlarında ve alınlarında iki yol ḫaṭ (13) çekilmiş ola. Bir yolu ‘işyân raḳamı ola ve bir yolu ehl-i îmân raḳamı ola. (14) Seyyid-i ‘âlem çünkim bunları göre ve bunların çehresinde ve sîmâsında (15) nazar ide. Ehl-i îmân nûrın görmeye dileye kim muḳayyed olmayup geçe gide. ³⁶⁰

[101a]

(1) Bu ‘aşiler feryât idüp çağrışalar. Hazret-i Ceberût'tan ḫiṭâp gele kim: (2) “Yâ habîbüm. Revâ mıdur dönüp koyup gidesin ve ‘âşî ümmetlerün şu (3) hâlde koyasın?” Muhammed Muştafâ ‘aleyhi's-şalâtü ve's-selâm ayde: “İy Bârî Ḥudâ'ya (4) bilmedüm. Bularun çehresinde ve sîmâlarında ehl-i îmân nûrın görmedüm (5) ve kendümi bulara şefâ'at kılmağa lâyıḳ görmedüm. Anun için döndüm gittüm.” (6) diye. Hazret-i Ḥaḳḳ Te‘âlâ ayde: “Eger sen koyup gittünse yâ Muhammed biz koyup (7) gitmeyevüz. Eger sen bulardan geçtünse biz geçmeyevüz. Yâ Muhammed eger ben bularun (8) ittüklerine göre ‘azâp itsem ezel bedâyette iderdüm. Nihâyette (9) bunları ben esirgemezsem yâ pes kim esirgeyiserdür ve benden kerîm kim ola (10) ve benden racîm olmaya ve benden şefî‘ olmaya. Pes sen ayıttun ki: “Bularun (11) cürm ve günâh şeytân netîcesi fi‘lindendür. Tâ ben daḫı aydem: “Bu aradaki (12) kullarunun cürm-i günâhı şeytânîdür.” *“İnne's- şeytâne li'l-insâni ‘aduvvun mubînun.”*³⁶¹ (13) Ayıttı: “Şeytân eski düşmândur ve âşikâre zâhir düşmândur. Âdem Peygamber ile (14) ezelden ‘adâvet ol eylemiştir. Ḥaḳḳ Te‘âlâ celle ve ‘alâ tâ'attan ḡayrı dünyâyı (15) aña musahḫar eyledi. Tâ İsrâfil şûr urıncaya dek eger sen anun vilâyetine

[101b]

(1) ṭama‘ idesin. Şöyle kim bir kimesne bir vilâyete ṭama‘ eylese ol vilâyetün (2) pâdişâhı ‘adâvet eyleye. Dünyâ iblisün sarâyıdır. Âḫiret mü'minlerün (3) sarâyıdır. Pes sen

³⁵⁹ Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

³⁶⁰ Der-kenâr: bu ‘aşiler

³⁶¹ Kur'ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/5. “Babası, şöyle dedi: “Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma. Yoksa, sana tuzak kururlar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.”

dilerseñ ki dünyâyı andan alasin ol sarâysız ala. (4) Ol dağı diler ki âhîreti sizden ala şevâpsız alasız.” **Beyt**

(5)

Ez pes ki gümân şekk vu yâinet bibored

Tersem ki zire diyü la‘inet bobered

(6)

Dünyâ heme mezîd tâ‘at gerde-i ôst

Gerzen ki tam‘a koni tîdînet bobred

(7) **Hikâyet**

(8)

Meger uyhuda ‘Îsâ yatmış idi

Mücessem rûhı nûra batmış idi

(9)

Yermi kerpiç omış yaştu yerine

Döşegi toprak atmış kendözine

(10)

Uyandı uyhudan ol nûr-ı sübhân

urur başı atında gördi şeytân

(11)

Didi şeytâna kim niçün urursun

Ferâgat olmuşam senden görürsin

(12)

Didi şeytân ki iy ‘Îsâ b. Meryem

Mücerredlikten urmuş bugün dem

(13)

Yermi kerpiçümi yaştuk idersin

Sözi uzadıben dağı nedirsin

(14)

Didi ‘Îsâ senüñ midür bu kerpiç

Bu sözüñ ma‘nâsın añlamadum hiç

(15)

Didi şeytân yedi yüz biñ yıl artuk

‘İbâdet itmişem ger az u ger çok

362

[102a]

(1)

Anuñla almışam dünyâyı şatun

Cevâhir virmedüm ³⁶³ aqçe altun

(2)

Niçün milkümden ol kerpüçi alduñ

Günâhın añmaduñ yaştukım kılduñ

³⁶² Der-kenâr: anuñla

³⁶³ Metinde okunaksızdır.

(3)

Taşarruf milketümden ettüğünce

Cihânda gâfil olma hîletümce

(4)

İşitti ‘Îsâ ol kerbici attı

Yüzün toprağa urdı hûş yattı

(5)

Didi şeytân ki gittüm imdi hûş kal

Hâlâş ol imdi mekrümden mehi sal

(6)

Bu dünyâ vaqfidur iblîsüñ iy yâr

Anuñ vaqfindadı kim ne işüñ var

(7)

Çıka iblîs çûn bâzâr içinden

Gide almağ u şatmaq şâr içinden

(8)

Anuñ bâzârıdur dünyâ serâser

Çün oldur dünyâ bâzârında mihter

(9)

Degül dünyâ nefes ansız iy ‘âkııl

Anuñ için fark olunmaz haqqı bâtııl

(10)

Didi bir gün Süleymân ey Hüdâvend

Buyur iblisi tâ kim eyleyem bend

(11)

Ola dîvler kîb hükümünde maḥkûm

Baňa tâ ola anuñ sırrı ma'lûm

(12)

Didi ḥaḳ eyleme aña şefâ'at

Ki iblîs ide hükümüne itâ'at

(13)

Cihân bâzârınuñ oldur nizâmı

Ki ansız ḥâşıl olmaz dünyâ kâmı

(14)

Şoñ ucı dilegin buldı Süleymân

Ki iblîs oldı aña bende fermân

(15)

Şoloḳ dem boynına zincîr taḳtı

Getürdi taḳtı altına bıraḳtı

[102b]

(1)

Bu ḥalkuñ vesvese gitti içinden

Ḳıyâmet heybeti bitti içinden

(2)

Göñüllerden bu bâtı1 fikr arındı

Gidüp ğaflet göze ölüm göründi

(3)

Ölüm kórhusı halkı kıldı bî-cân

Döküldi gözlerinden yaş kîbkan

(4)

Bıraktı tonların halk oldu 'üryân

Ki düştü tağlara 'üryân biryân

(5)

Ne oğul kaygusu kaldı ne hûd kıız

Cemî' oldu öz nefsinde 'âciz

(6)

Țutuldu çünkü şeytân gitti ğaflet

Şanasın koptı ol demde kıyâmet

(7)

Süleymân hükmi ol halka sürerdi

Velîkin kût için zenbîl urardı

(8)

Şatılmadı çû zenbîl üç gün oldu

Süleymân katı aklıktan bükeldi

(9)

Hiþap irdi çalaptan Kâyı Süleymân

Neden olduñ za'îf it derde dermân

(10)

Didi iy Haþþ bilürsin ben Şikeste

Ki oldum açlıgumdan böyle hasta

(11)

Didi etmek yi niçün aç olursın

Haþıkat bil kim açlıktan ölürsin

(12)

Didi yok etmegüm ma'lüm durur hâl

Didi Şat Őatlıguñ etmek Şatun al

(13)

Didi tağıldı bâzâr alıcı yok

Ve ger ne zenbîlü mi vereyidüm çok

(14)

Didi haþ kethüdâyı çünki tuttuñ

Dağı ne kaldı bâzârı tağıttuñ

(15)

Anuñ bâzârına kimse katılmaz

Sebep oldur ki zenbîlüñ Őatılmaz

364

³⁶⁴ Der-kenâr: çün

[103a]

(1)

Çün iblîs ola bâzâruñ nizâmı

Seçile mi helâlınden harâmı

(2)

Bu dünyâ neyimiş bildüñ mi qarındâş

Bâzârı şeytânıñ bil imdi yoldâş

(3)

Gece gündüz nedür mañlûbuñı gör

Nice ma'sûktur mañbûbuñı gör

(4)

Eger köşk sarây eyvân olısar

Ne aşşı soñra içün vîrân olısar

(5)

Bilürler hep cihân halkı bu hâli

Kemâlüñ vardur elbette zevâli

(6)

Zevâlin görüben milke taparlar

Yıhılduğımı añmazlar yaparlar

(7)

Eger irmek diler iseñ şafâya

Şalavât vire Muḥammed Muştafâ'ya

(8) Allâhümme şalli ‘alâ seyyidinâ ve Muḥammedin ‘abdike ve resûlike'n-nebîyyi'l-ümmiyyi ve ‘alâ âlihî (9) ve şaḥbihî vesellim³⁶⁵ teslîmen keşîran. İmâm Aḥmed rahmetullâhî ‘aleyhi aydür: “Bir gün bâzâra (10) vardum. Nişâbur şehrinde iblîsi gördüm. ‘Alemini yere dikmiş oturur. Ayıttum ki. (11) “İy bîçâre ne tama‘a gelmişsin?” Ayıttı: “Bu dünyâ bâzârı benüm evümdür. (12) Ben ḥûd evüme geldüm. Sen bulara şor ki neye gelürler.” İmâm ayıttı: “Kâr (13) kesbe gelürler. Tâ ki evlerine nafağa ideler. Ben daḥı cehd iderin. Buları (14) azduram cehenneme iletem.” İmâm ayıttı: “İy müdbir kişi bulardan ne istersin?” (15) Ayıttı: “İy muḥbil kişi şor bular benden ne isterler? Bular benüm evümde

[103b]

(1) oturmuşlardır. Ellerin mal u esbâbuma uzatmışlardır. Ben olaruñ göğüslerinde (2) oturdum. Elümi bularuñ dînine uzatmışven. Ayıt anlara. (3) Benüm evümden çıksunlar ve dünyâyı benümle ḳosunlar. Ben hem olaruñ yanına (4) uğramayayın ve dînlerin şalıvireyin. Şöyle kim sen şeytân mekrinden (5) ağlarsın. Şeytân daḥı senüñ cevruñ ve ‘özüñ elinden ağlar ve ol (6) bîçâreye senüñ sebebüñle ma‘zûllık daḡın urdılar ve vilâyetin saña virdiler (7) ve mehcûrlık topraḡın başına ḳoydılar ve ‘âlemüñ ḫil‘atini aña ‘adû ḳıldılar (8) ve bu bir pâre dünyâ ki vardur. Anuñ gözinüñ yaşınuñ şevâbı tâ‘atındandır. (9) Daḥı iblîs aydür: “İy mü‘min eger sen benden dünyâ alasin. Ben senden dîn (10) alurın. **İşâret** Dünyâ anuñ ḳarârgâhıdır ve senüñ güzergâhuñdur. (11) *E'd-dünyâ ḳanḫaratun* Yiyecek ḳadar ni‘metten ḡayrı mü‘minlere mübâhtur. Saña (12) dimediler ki: “Var zevâde saḳla.” Saña didiler: “Var âḫiret evin âbâdân eyle.” (13) Sen varursın. Dünyâ evin ‘imâret idersin. “Hele bugün dünyâ evin ‘imâret (14) ideyin. Yarın ne olursa olayın.” dirsın. Mü‘min ḳarındâş bu ḳılduḡuñ (15) fikir eyü fikir degüldür. Hâzır baş soñ peşîmân aşşı itmez. Cân gidicek

366

[104a]

(1) girü gelmez. Meger yine kıyâmet de gele. **Beyt**

(2)

Şehbâzı lâ-mekân dürür ḳadrîni bil cânıñuñ

Eldeyiken oñ evlât nâgehân bir gün uçar

³⁶⁵ Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

³⁶⁶ Der-kenâr: girü

(3) **Haberler de gelmiştir.** Enbiyâlardan üç enbiyâ uyudu. Her birinün yüregi miḥnet (4) tîgiyile pâre pâre oldu. **Evvel** Âdem Peyğamber cennette uyudu. Havvâ anuñ sebebiyle (5) ḥilkat oldu. **İkinci** İbrâhim Peyğamber uyudu. Haḫḫ Te‘âlâ celle ve ‘alâ (6) İsmâ‘il’i ḳurbân buyurdu. **Üçüncü** Yûsuf babası dizinde uyudu. Renc u ‘anâya (7) sebep oldu. Âdem şafiyullâh cennette uyumaz idi. Mücâvireti Allâh ile eylerdi. (8) Çünkim uyudu. Ḳalkup Havvâ’yı mûnis buldı ve evvel ki ḥâleti gitti. Âdem (9) ayıttı: “İy Bârî Hudâ. Benüm evvel ki ḥâlüm nice oldu?” Hiṭâp geldi: “Yâ Âdem (10) ol vaḫt uyumazduñ. Uyanuḫ idüñ ve sözüñ benümleyidi. Çün uyıduñ. (11) Havvâ’yı saña çift yarattum ve saña mûnis kıldum. Evvel yüzüñ ḥazretüme döndürmiş idüñ. (12) Şimdi yüzüñ Havvâ’ya döndürdüñ. Anuñla yattuñ ve uyuduñ (13) ve söyleştüñ. Pes anuñ için evvel ki ḥâlüñ gitti.” didi. Haḫḫ Te‘âlâ celle ve ‘alâ (14) İbrâhim’e hiṭâp idüp ayıttı: “Yâ İbrâhim çünkim uyudüñ. İsmâ‘il benüm (15) ḥazretüme ḳurbân kılgıl” ve hem aydür: “Yâ Yûsuf çünkim babañ dizine başuñ

[104b]

(1) koyup uyıduñ. ‘Âlemde belâyı gönülüne ibtilâ eyledüñ.” **Ḳıssa** (2) Yûsuf uyudu. Ol düşleri gördi. Babasına aydıvirdi. Babası (3) ayıttı: “İy oḡul saña beşâret olsun. Haḫḫ Te‘âlâ saña ḥikmet ve ‘ilm-i ta‘bîri (4) rûzî kıldı. Ni‘metüñ ve devletüñ arta. Ya‘ḳup şalâtullâhi ‘aleyhi (5) Yûsuf bu ḥaberi virdi ve düşüni ta‘bîr eyledi ve anuñ ḥâtûnları anı (6) işittiler. Gönüllerinde anı saḫladılar. Tâ ol deme deḡin ki bir gün Yûsufuñ (7) ḳarındâşları odundan geldiler. Evde odunu yıḡdılar. Şem‘ûn’uñ (8) anası Yûsufuñ gördüḡi düşinüñ ta‘bîrini ḳarındâşlarına diyüvirdi. (9) **Mev‘ıza** olmaya kim bir kişi ‘avretine sırrın söyleye ve râzın açâ .(10) Şöyle kim Ḥazret-i Muḫammed Muştafâ şallallâhu ‘aleyhi ḥadîs buyurmıştır: (11) “*E’nisâu nâ-ḳıṣâtu’l-‘aḳli ve’d-deyni.*” Zîrâ bular nâḳıṣ ‘aḳıllu olurlar (12) ve sırruñuzu olara söylemeñ ve saḫlañ. Şöyle kim loḳmân hekîm oḡlına (13) vaşiyyet kıldı. Ayıttı: “İy oḡul zinhâr gönülünde olan zâruñı ehlüne (14) ve ‘avretüne söyleme. Eḡer oñda râzuñı ‘avretüne söyleyesin. Ol varur (15) ḳoñşı ‘avretine söyler. Ḳoñşı ‘avreti erine söyler ve eri çıkar ³⁶⁷

[105a]

(1) maḫallede çarşûda söyler. Söz sözden açılır şehre yayılır. Sen (2) ḳaçan bâzâra varsañ bu ḫalk seni söyleyeler ve barmaḳlarıyla seni birbirine (3) göstereler ve seni şehri içinde rûsvây ve bednâm ideler. Pes saña anuñ için (4) direm ki: “ ‘Avretlere sırruñı söyleme ammâ meşveret itmek olur. Anuñ daḡı (5) ḥilâfin ideler.” Zîrâ peyğamber ‘aleyhi’s-selâm ḥadîs buyurur: “*Şâvirûhunne* (6) *ḥâlifûhunne*” sadaḳa Resûlullâh ve sadaḳa ḥabîbu’llâh

³⁶⁷ Der-kenâr: mahallede

Hikâyet meger kim (7) Benî İsrâ'îl zamânında bir 'âbid kişi var idi bir gice düşinde aña ayıttılar: (8) Hakk Te'âlâ senden üç türlü du'ân kabul eyledi. Her ne dilerseñ dile. (9) Eger âhiret iste gerek dünyâ iste. Pes bu kişi vardı. Meşveret eyledi. (10) 'Avretiyile ayıttı: "İy halâl ben Hakk Te'âlâ'dan ne isteyeyin." didi. Meger bunun (11) 'avreti gâyet zişt ve çirkin idi. Ayıttı: "İy kişi yatup turmağun benümedür (12) ve mu'âşiretün benümedür. Eger benüm şüretüm güzel olsa ve cemâlüm maḥbûp (13) olsa ve maḥbûba cemâline bakmak yüz evvel ki kadar şafâ vü lezzet bulurduñ. (14) Pes ol üç du'âdan bir du'âsın benüm için eyle ve benüm maḥbûpluğumdan (15) saña bir fâ'ide ḥâşıl ola. Dünyâda nefis ârzûsın görüp gayrılaruñ

[105b]

(1) cemâline ḥarâm nazar kılmayasın. Pes 'âbid 'avret sözün tutup Hakk Te'âlâ'dan celle ve 'alâ (2) 'avret için güzellik ve maḥbûplık diledi. Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ ol (3) 'avrete şunuñ bigi güzellik ḥüsn cemâl virdi kim Benî İsrâ'îl kavmi (4) içinde yoğ idi ve anuñ ḥüsni il içinde söylendi çavlandı. Mâ (5) ḥaşal meşhûr âfâk oldu. Meger bir bezirgân anuñ ḥüsni ve cemâlini (6) işitti. Cân u gönülden aña 'âşık oldu. 'Avrete âdemler gönderdi ve (7) yoluna akçeler dökti. Mal virmek kuvvetiyile 'avreti baştan çıkardı. 'Avret (8) erinden boşanmağa râzı oldu. Erine ayıttı: "Beni boş. Ben seni istemez." (9) 'Âbid ayıttı. "İy ḥâtûn kişi bunca zamândur benümle olursın. Bir gün baña (10) buncılayın söz dimezdüñ. Şimdi 'acaba saña ne nesne sebep olmuştur ki şöyle (11) dirsın. Bunca zamân idi senüñle bir döşege baş korduk. Bir nesneden (12) bir muḥâlif söz işitmez idüm. Şimdiki maḥbûp olduñ güzel olduñ gerek (13) idi benümle şimdi daḥı yek olayduñ." 'Avret ayıttı: "Ezel bir çirkin 'avret (14) idüm. Benüm yüzüme senden gayrı kimesne bakmaz idi. Nâçâr senüñle dirilürdüm. (15) Şimdi sen benüm ne lâyıķumsın. Nice kişiler benüm bir kez cemâlüm görmege mal

368

[106a]

(1) ve cân terkin iderler ve senüñ maluña mı ve yâḥûd ni'metüñe mi sevinüp güvenüp (2) oturam." 'Âbid gördi bu ḥüsni gör ki 'avreti baştan çıkarmış. Kendünüñ (3) ni'metine küfrânı ni'me olmuş. Kendünüñ ḥüsnine gurre olmuş. Ezel ki maḥabbet kendüden (4) el yumış Pes 'âbid ayıttı: "Gönliñden kaçan ola. Bunun başından yoların (5) sıyırıp koyuvirem. Gözüme karşı bir ara vara. Ben ardınca bakup gamnâk (6) olam. Yigregi budur ki Hakk Te'âlâdan dileyem 'avreti kelp eyleye. Zîrâ baña (7) vefâdârlık kılmaduğ için bu 'azâbı çeküp yürüye." didi. 'Âbid elin kaldırıp (8) bir du'â daḥı kıldı. Hakk Te'âlâ'dan celle ve 'alâ

³⁶⁸ Der-kenâr: ve cân

‘avretini kelp eylemeg için ‘âbidüñ (9) du‘âsı kabûl oldu. ‘Avret bir kara kelp oldu. Âdemîlikten çıktı. (10) Pes her vaqt ki ‘âbid evinden çıkısa ol kelp mülâyimet kılip ‘âbidüñ (11) ayağına yüzün sürerdi. ‘Âbid bunuñ böyle ittüğinden yüregi yandı (12) ayıttı: “*İlâhunâ ve mevlânâ*. Bu ‘avretüñ bu şifatına dağı katlanamazın. Evvel ki (13) şifatına dağı katlanımazın. Henüz bir du‘âm dağı kalmıştur. Bundan yek yoğtur ki (14) yârabbi bunuñ evveliñi çirkîn şüretin giri vir. Bunuñla çok tuz etmek yemişüz. (15) Ol bilmediyise nâkıştur. ‘Aklı yoğtur.” didi. “Sen kerem eyle. Hâcetüm kabûl eyleye.”

[106b]

(1) didi. Ol sâ‘at ol ‘avret ol kelp şüretinden çıkup insân şüretine (2) girdi. Yine bayağıleyin çirkîn zışt ‘avret oldu. Pes Hâkğ Te‘âlâ ol kişinüñ (3) üç du‘âsın kabûl kılsa gerek idi kabûl kıldı ammâ bu kişiyeye bir nefıce ve bir kâ‘ide (4) zâhir olmadı. Zîrâ anuñ için kim ‘avretine tanıştı. ‘Avreti sözin tuttı. (5) Anuñ sözine muhâlif eylemedi. Üç sa‘âdetten mağrûm mağbûn kaldı. (6) **Hikâyet** kılıur. Ebî Derdâ Rağıyâllâhu ‘anhu düş gördi üç gıce biribiri (7) ardınca. Hâkğ Te‘âlâ senüñ üç du‘ânı kabûl eyledi. Her ne dilerseñ dile. (8) Pes Ebî Derdâ Hâzret-i Rağıyâllâhu ‘anhu Resûl Hâzretinüñ katına geldi. ‘Aleyhi’salâtü ve’s-selâm (9) ayıttı: “Yâ resûlallâh Hâkğ Te‘âlâ benden üç du‘â kabûl kıldı.” Resûl Hâzreti (10) ayıttı: “Ben senüñ için üç du‘âyı kılayın. Kabûl ider misin?” didi. (11) “Kabûl kıldum.” didi. Peyğamber ayıttı: “Yârabbi sen buña kuşluk yemegin ağışâm (12) gece yemegin yemekten sen sağla. Hiç karnını acıkturmağıl.” Ebî Derdâ (13) “âmin.” didi ve dağı ayıttı: “Yârabbi hergiz anuñ tenini bir pâre derdüñ mâyesinden (14) hâli kılmayasın.” Ebî Derdâ “âmin.” didi ve dağı ayıttı: “Yârabbi yarın kıyâmet (15) güninde her mağâmdaki ben olam. Anı benden ayırmayasın.” Ebî Derdâ “âmin.”

369

[107a]

(1) didi. Pes Ebî Derdâ ayıttı: “Rağıyâllâhu ‘anhu çünkim peyğamber aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm (2) bu du‘âları kıldı. Hergiz kuşluk ve ağışâm yemegin yimedüm ve dağı hiç bir gün tenümü (3) hastalıktan ve za‘ftan hâli görmedüm. Bu du‘âlar ki dünyâya te‘alluk idi. (4) Gördüm ümîzüm var ki âhıret de dağı ol du‘âmı görem. ‘İbret (5) ol kişiyeye ki ‘avret sözine uydu ve ‘avretiyile meşveret eyledi. Ol üç (6) du‘âdan mağrûm kaldı. Ol ki ‘avretiyile meşveret eylemedi. Hiç elem ve zağmet (7) dağı görmedi. Pes Ya‘kûp ‘aleyhi’s-selâm düşüñ ta‘bîrini ‘avretleri katında (8) didüğü(y)-içün ol ‘avretler gönüllerinde sağlamışlar idi. Ol cihetten ötüri (9) oğullarına deyüvirdiler. Aralarında derd u fûrkat bıraktılar. Eger Ya‘kûp (10) ‘avretler

³⁶⁹ Der-kenâr: didi

katında düşün ta'bîrin ayıtmasaydı ümîz var idi. Bularuñ (11) ortalarına fitne ve tefrîk olmayaydı. Pes şâhum bularuñ yâ fitne ve miñnete (12) ve fûrkatine 'avret sebep oldu. **Lañife** dört 'avret dört (13) peygamberuñ sırrın âşikâre eylediler. Nûh Peygamber 'avreti ve Lût Peygamber'i (14) ve bu ikisi erlerinin sırrın âşikâre eylediler ve Şem'un'uñ anası peygamberuñ (15) sırrın âşikâre eyledi. Pes Haqq Te'âlâ celle ve 'alâ üç 'avretuñ haberin virdi.

[107b]

(1) Birisini tevakkûfa kodı. Şöyle kim peygamber 'aleyhi's-selâm hikâyet eyledi. *Fe hânetâhumâ* (2) ve Kavluhû Te'âlâ: “*Ve-iz eserra'n-nebiyyu ilâ ba'di ezvâcihi*”³⁷⁰ Pes Te'âlâ celle ve 'alâ (3) aydür: “Kimiñi istersem perdesin açaram ve kimiñi istersem örterem. Ben (4) 'azîzem gaffârem ve hem hâlîm settârem. **İşâret** senuñ cürm-i cefâñ (5) perdesi örtülüptür. Utanmağ hayâ perdesiyile. Eger sen hayâ perdesin açasın (6) nefsüne ve hevâya aldanmış olasın. Yarın cürm-i günâhuñ perdesin götüreler. (7) Tâ kim rüsvâ olasın. **Haber de gelmiştir kim** yarın kıyâmet gününde bir bölük (8) 'âşileri getüreler içlerinden birisi 'araşâtı içinde kaçâ nâ-bedîd olup (9) gizlene. Bunca biñ kişi içinde melâikelerden ve zebânîlerden kimesne hâlîne (10) muţtali' olmaya. Pes melâikeler bu kişiyi Haqq Te'âlâ dergâhına iletmek isteyeler (11) 'araşât halkını birbirine uralar. Ol kişiyi bulalar. Bu kişiyi tekrâr melâikeler (12) ellerinden [teğâfil]³⁷¹ edüp kaçâ. Ne kadar cehd ideler bulımayalar. 'Âciz ve mütehayyir (13) kalalar. Pes ol kişi kaçup cehenneme girmek dileye ammâ yol bulmaya. Pes geze geze (14) bir yer bula kim Muhammed Resûlullâhuñ burâkı oraya kadem başmış ola ve anuñ (15) heybetinden ol yer çukur olmuş ola ve ol kişi ol çukura girüp saklana.

372

[108a]

(1) Hiç harâmın ve helâlin añmazsın. Nâ-ħağ yire mü'min ħarındâşuñı öldürürsin. Dînuñ îmânuñ yile virürsin. Tek ben daħı evüme toyum varam (3) helâl ħarâm olsun kim ne bilür. Yanumda kimesne yoğtur. Eller evlerine (4) yesîr ile varur. Ben şöyle elüm boş mı varurın. Eller ħanîmet malından (5) yük yük nesne alup giderler. Ben şöyle aç cimri mi

³⁷⁰ Kur'an-ı Kerîm, Tahrîm, 66/3. “Hani peygamber eşlerinden birine, gizli bir söz söylemişti. Fakat eşi o sözü (başkasına) haber verip Allah da bunu peygambere bildirince, peygamber bunun bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Peygamber, bunu ona (sırrı açıklayan eşine) haber verince o, “Bunu sana kim bildirdi?” dedi. Peygamber, “Bunu bana, hakkıyla bilen ve hakkıyla haberdar olan Allah haber verdi” dedi.” Ayetin tamamı “*Ve-iz eserra'n-nebiyyu ilâ ba'di ezvâcihi ħadîsâ fe-lemmâ nebbeet bihi ve azherahu'l-lâhu 'aleyhi 'arrafe ba'đahu ve 'a'rada an ba'đın fe-lemmâ nebbeehâ bihi kâlet men enbeeke ħazâ ħâle nebbeeniyel- 'alîmu'l-ħabîru*” iken metne ayetin “*Ve-iz eserra'n-nebiyyu ilâ ba'đi ezvâcihi*” kısmı alınmıştır.

³⁷¹ Kelimenin aslı “teğâfil” dir.

³⁷² Der-kenâr: hiç

gideyin. Pes iy (6) mü'min karındâş görür misin ol biçâreyi. Ya'nî gâzâyâ vardı geldi. (7) Haberî yok kimesnenün elinden çeküp almak harâm. Ol kullandığı ve (8) cimâ' ittüğü câriye kısmından ise harâm eger âdem öldürüp aldıysa (9) ne'üzubillâhımın gâzabillâh Allâh'ın 'azâbına ve gâzâbına uğraya. (10) Hakk Te'âlâyı görmez yerine kodı. Halktan korktu. Allâh'tan korkmadı. (11) Sakın iy mü'min karındâş gânimet malından bir igne dahı olacak olursa (12) uğurlayup yoldâşuñdan gizli alma. Şoñra peşimân olma. Yine Resûl (13) 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm bir kişi gânimet malından nesne alduğı(y) için (14) kendüyi ve alduğı metâ'ını ôda yaktı ammâ her kimse ki âdem öldürür (15) tonın ve silâhın aña vire. **Hadîs de gelmiştir kim** şehîd yara yemekte

[108b]

(1) acımaz. İllâ kırınca ısırmış kadar. Ba'zı hadîsler de gelmiştir kim şehîtleriñ (2) ervâhı kuşlarıñ kuruşuğındadır. Uçmak içinde her kanda dilerlerse uçarlar. (3) Hadîsler içinde gelmiştir. Bir kul Allâh kullarıñdan şıdk ile Hakk Te'âlâ'dan (4) şehît ölümün istese şehîtler menziline irişür. Egerçe döşekte (5) dahı ölürse. **İbret** Pes bu kadar lütf-ı kerem Hakk Te'âlâ'nun elâtî ve (6) ve mihribânıdır. Saña ider. İllâ nideyin añlamazsın. Bu keremler ve bu lütuflar ki (7) saña eyler. Saña gâyet 'acep gelür. Anuñ 'izzet-i vahdaniyyeti hakkı için bu cümle (8) anuñ sa'âdetidür ki dünyâdan rihlet vaktinde imânumuz gönümüzde (9) sâkin olduğı Hakkuñ 'inâyetidür. Hakkuñ şefkatidür. İy mü'min (10) karındâş sensin namâzuña ve orucuña ve zekâtuña ve haccuña ve hayrât-ı (11) şadaķaña gurre olup tayanma. Şeytân bigi kendüni görme. Şeytândan (12) çok tâ'at kılmayasın. Kılduğun tâ'at ve hayrât bir sa'at sağce (13) yürimek şükri ve bahâsı degüldür. Gâfil olma. 'Inâyet Hakkuñdur. (14) Vermek Hakkuñdur. Minnet Hakkuñdur. **Haber de gelmiştir kim** kaçan bir 'aşî (15) kuluñ eceli yakın gelicek nez' hâletinde cânı hulķûma gelse ve nefsin

373

[109a]

(1) az az virüp alsa ve dostlarıñın her birisi anuñ firâķında ve zârîsinde (2) olalar ve melekü'l-mevt 'aleyhi's-selâm anuñ cânına muntazir ola. İblîs dahı (3) anuñ imânına muntazir ola. Vârişler malına muntazir ola. Pes ol sâ'at (4) 'azâp ve rahmet ferîştehleri şağında ve şolında turalar. Hakk Te'âlâ'nun (5) emrine muntazir olalar. Ol vakt pâdişâh-ı 'âlem celâli cemâli hicâbın (6) götüre ve ol kuluñ sırrına tecellâ eyleye. Ayde: "İy biçâre kulum baña (7) ayıtgil kim nicesin." Melekler gayret hükmiyile aydeler: "Pâdişâhâ perverdigârâ (8) bu kul senüñ dergâhuñdan kaçuptur ve yüzi suyını yerlere (9) döküptür. Eyüyi ve yavuzı biribirine

³⁷³ Der-kenâr: az az

karıştırmıştır. Bu kadar ma‘şiyet (10) kılmıştır.” Lütf idüp aydürsın ki: “İy kulum nicesin?” diyü hâlin (11) şorarsın. Pes Hâzret-i ‘izzetten hitâp gele kim: “Yâ ferışteherüm (12) siz işüñüzde oluñ ve dilüñüz tutuñ kim bu kulum gerçi ‘âşîdür. (13) Me‘âşî deñizine az kalmış ki ğarķa vara ammâ elli altmış yıldur kim (14) benüm emrüm bişâtı üzre baña tevĥîd ider ve beni birler nola? Ben (15) daĥı bunca belâlar ve miĥnetler içinde hâlin şorsam ne ola?” didi.

[109b]

(1) **Kışşa** çünküm Yûsufı karındâşları kuyu aĝzına getürdiler. Râvîler (2) şöyle rivâyet iderler kim: “Kuyunuñ deriñligi dört yüz arşundur. Evvelden (3) âĥirine dek taştan yunmadur yapılmıştır. şuyı deriñdür. Kırķ arşun (4) şu oturur ve ne kadar kim dünyâda aĝulu cânavarlar var ise yılandan (5) ve çıyândan ve ‘akrepten cümle ol kuyuda var idi. Çünküm Yûsufı kuyuya getürdiler. (6) Dilerlerdi kim kuyuya atalar Yûsufı. Her birinüñ etegine yapıştı. Zârî (7) kıluپ aĝladı. Karındâşları yüz virmeyüp her biri ellerine birer aĝaç (8) alup Yûsufı başıra başıra urup diler dilemez kuyuya atmak dilediler. (9) Yûsuf daĥı feryât fiĝan idüp Yehûdânuñ etegine yapıştı. Ayıttı: (10) “İy benüm ulu karındâşşum. Senüñ řefķatüñ bulardan artuķtur baña. (11) Bular saña ĥürmet iderler ve senüñ sözüñ tutarlar. Kerem lütf eyle. (12) Beni esirgeyüp bularuñ elinden alup şalıvirgil ve şefâ‘atüñden beni maĥrûm (13) eylemegil.” Yehûdâ ayıttı: “İy karındâşşum senüñ řefķatüñ bulardan artuķtur (14) baña. Velîkin bular benüm sözüñ tutmazlar ve şefâ‘atüm kabûl kılmazlar.” Yûsuf (15) ayıttı: “Tevbe eyledüm. Eger bilmeyüp sizlere bir ĝünâĥ işledümse ve ĝöñlüñüze

374

[110a]

(1) toķundum ise nola ‘acep olmaz oĝlan idüm. Bilmez idüm. Ma‘zûr tutuñ (2) iy karındâşşum. Beni bulardan dilegil. Eger öldürürler ise bârî sırtum (3) açup ‘avretüm açuķ ĝomasunlar ve eger ben kuyu dibinde ölürsem bârî (4) kefenüm olsun.” didi. Yehûdâ ayıttı: “Yâ Yûsuf ben nice edeyin (5) ve ne kılayın. Hiç birisi rızâ virmezler ve kâil olmazlar. Senüñ işüñ (6) elden gitmiştır. ĝöñlüñi ĝardâřşaruñdan gidergil ve kuyuya baĝlaĝıl. (7) Dirlikten ümîzüñ kes. şimden giri kendüñi Allâh'a işmarla.” didi. **Nażm**

(8)

Yûsuf aydür iy karındâşşarum benüm

Terahĥum kılubeni esirgeñ cânum

³⁷⁴ Der-kenâr: tokundum ise

(9)

Biçmeñüz ‘ömrüm ekini başını

Dökmeñüz atam gözinüñ yaşını

(10)

Böyle diyüp Yûsuf hem çok ağladı

Fürkatiyile cigerini tağladı

(11)

Hem bu hâle irdi benüm hâletüm

Atam içinde kalısar hasretüm

(12)

Ki ulu hasret durur iş bu firâk

Kim atadan düşe bir oğlı ırâk

(13)

Oğlınuñ hâlini ata bilmeye

Ķardâşları ana yarı kılmaya

(14)

Böyle diyüp şaldı Yûsuf başını

Riķkat idüp dökti hasret yaşını

(15)

Tağ ve taş cümle ağlaştılar

Yûsuf için hem ciger tağlaştılar

[110b]

(1)

Ağla sen dağı Yûsuf için iy yâre

Vir şalâvat ‘ışk ile peygambere

(2) Allâhümme şalli ‘alâ Muhammedin ‘abdike ve resûlike'n-nebîyyi'l-ümmiyyi ve ‘alâ âlihî ve şahbihî (3)vesellim³⁷⁵ teslîmen keşîran. **Lañife** Yarın kıyâmet güninde bir ‘âşî (4) kulu getüreler. Elini bağlayalar. Nice kim Yûsufuñ karındaşları bağladı. Ol (5) ‘âşî kulu çeke çeke dört yanından zebânîler ite ite qahriyle ve zecriyle (6) anı cehenneme süreler ve ol ‘âşî kul ayde kim: “Kerem idüñüz ve esirgeñüz. Merhamet (7) ve şefkat idüñüz.” Zebânîler ayde kim. “Biz nice idelüm? Bizüm elümüzden ne gelür? (8) İllâ ol kim *Erhamerrahimîndür* andan dilegil. Ol rahmet ve şefkat eylemez. (9) Bizden ne çâre.” Kul ayde kim: “İttüğüm işlere peşimân oldum. Tevbe eyledüm.” (10) diye. Zebânîler ayde kim: “Bura tevbe yeri degüldür. Kul ayde kim. “Bir sâ‘at koyuñ. (11) Hakk Te‘âlâdan ‘özüñü dileyin.” Aydeler kim: “Şimdi burada ‘özüñü vakti (12) degüldür. Çâresi budur ki tenüñi cehennem ‘azâbına tutasın. Hakkuñ (13) emrine münkâd olasın. Tâ kim görelüm ol ekremü'l-ekremin pâdişâhtan (14) haber gelür.” deyeler. **Kışşa** Çünkü Yûsufuñ elin bağladılar. Bir ip (15) dağı beline bağladılar. Kuyuya şarkıttılar. Hemân kim kuyunuñ yarusına

376

[111a]

(1) geldi. İpini kestiler. Yûsuf ol sâ‘at kendüyi ol bîr u bî-zevâl (2) Tañrı'ya ısmarladı. Ayıttı: “Yârabbî karındaşlarum benden mihrilerin ve şefkatlerin (3) götürdiler. Ben dağı ümizümü bulardan kestüm yârabbî. Senüñ lütfuña (4) ve ‘inâyetüñe gönüm bağladum. İy mazlûmlaruñ elin tutucu Allâh ve bî-çârelere (5) feryât idici Allâh ve qalmışlara yol gösterici Allâh ve ‘inâyetüñ vaktidür kim (6) bu babasuzuñ ve bu anasuzuñ ve bu dermânsuzuñ elin tutasın.” didi. (7) Çünkü Yûsufı bu münâcâtı kıldı. Nâle vü zârî kılup ağladı. Melekût (8) ‘âlemine gulgule düştü. Ferişteler ellerin kaldurup Hakk Te‘âlâ Hazretine (9) tazarru‘ kılup ayıttılar ki: “Yârabbî görürsün kim ol senüñ dostuñı (10) ne kıldılar ve ne cefâlar eylediler. Ol şiddik kuluñâ medet yetişgil.” didiler. (11) Hemân sâ‘at Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ Cebrâ‘il'e hitâp kıldı. Ayıttı. (12) “Tiz iriş. Benüm şiddik kulumuñ tut.” didi. Pes Cebrâ‘il ‘aleyhi's-selâm

³⁷⁵ Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

³⁷⁶ Der-kenâr: geldi

gelüp (13) Yûsufı kıyu ortasında tıttı. Ağlcacuk ol taş kim kıyu içinde (14) şu yüzindeydi. Anuñ üstine kodi. **Haber de gelür** ol kıyunuñ şuyı (15) gâyet kıaraydı ve hem acıydı. Çünkü Yûsuf Peyğamber'ün 'aleyhi's-selâm

[111b]

(1) gölgesi şuyun yüzüne düştı. Ol sâ'at cüllâb bigi tatlu oldı (2) ve ne kıadar cânavarlar var ise çekildi sıñdı. İllâ meger kim bir ejderhâ (3) zâhir olup Yûsuf'a kıaşt kııldı. Ol sâ'at Cebrâ'ıl kıaykırdı. Ejderhâ (4) şağır olup 'aklı başından zâil oldı. Şimdi anuñ neslidür kim (5) ol vaktin biri şağır olmuştur. Şöyle kim gâyrı cânavarlar biribirinün (6) sesin ve sözün işitürler ammâ yılanun nesli aşlâ biribirinün sesin (7) ve sözün işitmezler. Çünkü Cebrâ'ıl 'aleyhi's-selâm Yûsuf yanından gitmek (8) istedi. Yûsuf ağladı. Ayıttı. "Beni yalunuz koyup gitmeñüz." Cebrâ'ıl ayıttı: (9) "Yâ Yûsuf sâkin ol. Ben kıazrete varup gelince görem. Kıağk Te'âlâ celle ve 'alâ (10) ne buyurur." didi. Kıağâmına 'urüc eyledi. Kıazrete varup yine tiz geldi. (11) Cennetten ta'âm ve libâs getürdi ve Yûsufun önüne kodi. Ayıttı kim: (12) "Kıağk Te'âlâ saña selâm kıılır. Aydür kim birkaç gün tenüni belâya vir ve göñlüñi (13) benüm kıazâ vü kıaderüme vir. Tâ ben dağı seni bu kıyudan kıurtarup kıalâş (14) kıılayım. Şoñra tâc u devlete ir göreyin. Bu çektüğün miñnetleri küllî (15) unudup hiç görmemiş bigi olasın." Çünkü Yûsuf bu beşâreti

377

[112a]

(1) işitti. Beğâyet şâz oldı. Secdeyi şükri kııldı. Mübârek cemâli güldi. (2) Ol sâ'at incü dişlerinden ve mercân leblerinden bir nûr zâhir oldı. (3) Cebrâ'ıl nûrı ve anuñ nûrı kıyunuñ içini nûrdan münevver ve müzeyyen eyledi. (4) Kıyunuñ içinden direk bigi nûr göge kııktı. **İşâret** Yûsufun (5) kıarındâşları Yûsufı kıuyuya bırakkıktan murâtları ol idi kim anuñ zahmetin (6) ortadan götüreler. Atalarınun göñlinden Yûsuf sevgüsin giderüp (7) bizüm sevgümüz atamız göñlünde ziyâde olsun, didiler. Böyle fikr (8) ittiler ammâ gümânları 'aksine gelüp kıağâ kııldılar. Bilmediler kim kıâlleri (9) evvelkiden dağı kıarâp olısar ve Yûsuf evvelkiden dağı yek olısar. Zîrâ (10) anuñ için kim görmez misin. Mûnisi Cebrâ'ıl oldı. Kıağlayıcı sı Allâh oldı ve kıaftân (11) cennet libâsından oldı ve ta'âmı cennetten oldı ve şarâbı selsebilden (12) oldı ve ol sâ'at kııâp geldi sırrına "Yâ Yûsuf ne kıadar ki belâ vü kıazâ (13) saña geliserdür sen olara göñlün meşğül eyleme. Tâ kim ben seni bu belâlardan (14) kıurtaram. 'İzzete ve memlekete ve ni'mete iriştürem. Sen şanmağıl ki ben seni (15) kıaps idüp bend u kıâh virdüm. Belkim kıazâyı def' idüp taht-gâh

³⁷⁷ Der-kenâr: işitti

[112b]

(1) virem. **Laṭîfe** Mü'minlerüñ ve kullaruñ hâli böyle olısar. Şol (2) vaqtin kim dirlik libâsından 'üryân olalar. Ölüm cengiyile ve qahriyile (3) esîr olalar. Devlet tahtından kalkup zillet toprağına qonalar ol sâ'at (4) ol kul ve ol mü'min iki güzîn gaflet uykusından aç. Dağı ayde kim: (5) "Kanı benüm evüm barqum oğlancuqlarum ve rüşen ve aydın evüm? Beni bu qarañı eve (6) kim getürmiş ola?" Hâtûnın ve câriyelerin ve oğlancuqların çağıra. Kimesneden (7) hiç âvâz işitmeye. Qalkmaq isteye. Mecâl bulmaya. Dört yana baqa. Açuk (8) kapu bulmaya. Hiç kimesneden dermân ve feryât irişmeye. Pes ol sâ'at (9) öldüğünü bile. Ne hâlden ne hâle düştüğünü añlaya. Zârîlik kırup kan (10) yaşın ağlaya. Haqq Te'âlâ celle ve 'alâ cânibinden hitâp gele kim: "Yâ kulum güşşalanma (11) ve taşalanma kim bu quyıdan ve bu qarañı yerden ben seni tez kırtaram ve rıdvâna (12) işmarlayam ve cennetümde 'izz u devlete iriştüreyin. Sen şanmağıl ben seni (13) qarañı maqberde yaluñuz yatmağa koyam. Belkim rahmet kırup dizâr ile (14) cennet erzânî kılam." diye. **Laṭîfe** Yûsuf quyı ağzındayiken ağlar idi (15) ve qarındâşları şâz olup gülerler idi. Çünkim Yûsuf quyı dibine [indi]³⁷⁸ şâz u

379

[113a]

(1) hürrem oldı. Bu kerre qarındâşları ağlayup melûl oldılar. Nitekim Haqq Te'âlâ Kelâm'ında (2) haber virür: "*Ve-câû ebâhum işâen yebkûne.*"³⁸⁰ Şöyle kim sen mekâbirde dünyâ (3) içinde gelürsin ve şâz olursın. Qaçan kim qabre gire çok ağlayasın. (4) Zîrâ anuñ üstinde gamgîn olup 'ibret añlayayduñ. Maqbereler arasında (5) gezerken hiç ölümün añmaduñ. Bular dağı buncılayın âdem oğlıydı. Şimdi (6) gör âhi nice toprak olup yaturlar. Ben dağı böyle olurın. 'Âqibet (7) hâlümüz budur, dimeyesin. Pes lâ-cerem qabre giricek beğâyet tahassür (8) çekesin. Yaş yerine kan ağlayasın. **İşâret** Çâh helâket yeridür (9) ve vahşet yeridür. Şöyle kim Yûsuf quyuya düşti. Quyunun içi münevver ve müzeyyen (10) ve râhat yeri oldı ve dağı deñiz dağı garqa kâh yeridür ve miñnet yeridür. (11) Çünki Mûsâ'nuñ qademi mübâregi yetiştı. Necât yeri selâmet oldı (12) ve Nemrûd'üñ ödı fûrkat ve helâket yeridür. Çünkim Halîl'üñ haqîkat qademi (13) bereketi yetiştı. Riyâ hınlar ve bôstânlar degil gülistânlar oldı ve meşhed (14) dağı derd-i hasret ve fûrkat yeridür. Çünkim mü'minüñ îmânı nûrınıñ (15) qademi mübâregi yetiştı. Cennet ve reyhân ve rıdvân oldı. **Laṭîfe**

³⁷⁸ Metinde "andı" şeklinde harekelendirilmiştir.

³⁷⁹ Der-kenâr: hürrem

³⁸⁰ Kur'ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/16. "(Yûsuf'u quyuya bırakıp) akşamleyin ağlayarak babalarına geldiler."

[113b]

(1) Yûsufa kıyu dibinde üç âfet var idi. Yalıncaklık ve açlık ve şusuzluk. (2) Ol sâ'at Cebrâ'îl emîn geldi. Cennetten ta'âm getürdi ve şarâp getürdi (3) ve libâs getürdi. Ayıttı: “İy Hâkķ Te'âlâ'nuñ peygamberi bu kadar guşsa ve taşa (4) çekme. Eger guşsañ kaftan için ise ve ta'âm için ise ve şarâp için ise (5) uşte hep hâzırdur.” deye ve bir dağı her kaçan kim bir mü'min kılu kabrine kıoyup (6) gideler. Ol karañı kabirde üç miñnete uğraya. Evvel libâs ayruluğı ikinci yaluñuzluk (7) ve üçüncü kıyâmet güninüñ kıorkusu ve her mü'min zârî kıilup bu kıorkudan (8) ve bu üç miñnetten ağlasa gerektür. Hâkķ Te'âlâ celle ve 'alâ ayde kim: “Yâ kıulum (9) bu kadar feryât ve zârî niçündür? Eger yalıncaklık için ağlar iseñ uşte hulle. (10) Eger kıavmüñden ođluñdan kızuñdan ve atañdan ve anañdan ötüri kim bulardan (11) ayrulup yaluñuz kıaldum diyü ağlar iseñ uşte benüm lütfum ve keremüm nûrı (12) ve eger kıyâmet aĥvâlınden kıorkar iseñ uşte ikbâl kerâmâtum. Kıavluhû Te'âlâ: (13) “*Ellâ teĥâfû ve-lâ taĥzenû.*”³⁸¹ **Nazm**

(14) Görince cevmerd durur ol pâdişâh

 Kıullarından 'afv ider cürm-i günâh

(15)

 Ol karañı kabirde mûnis oldurur

 Kıullarımı lütfiyle toydurur

382

[114a]

(1)

 Münezzeh pâdişâh-ı lem yezeldür

 Ebeddür mülki anuñ hem ezeldür

³⁸¹ Kur'ân-ı Kerîm, Fussilet, 41/30. “Şüphesiz “Rabbimiz Allah'tır” deyip de, sonra dosdoğru olanlar var ya, onların üzerine akın akın melekler iner ve derler ki: “Korkmayın, üzölmeyin, size (dünyada iken) va'dedilmekte olan cennetle sevinin.” Ayetin tamamı “*İnne'l-lezîne kıâlû rabbunâ'l-lâhu summesteĥâmû tetenezzelu 'aleyhimu'l-melâ'iketü ellâ teĥâfû ve lâ taĥzenû ve ebşirû bi'l-cenneti'l-letî kıüntüm tû'adüne*” iken metne ayetin “*Ellâ teĥâfû ve-lâ taĥzenû*” kısmı alınmıştır.

³⁸² Der-kenâr: münezzeh

(2)

‘Înâyet kıullarına oldur iden

Şırât-ı müstakîme toğrı yiden

(3)

Anuñ içün gitmez aduñ kıamu dilden

Ki yol var Һazretüñe kıamu dilden

(4)

Gök ehli diyü perri ins u Һayvan

Yahûdî gebr u tersâ vü Müsülmân

(5)

Қamu rahmet umar dillü dilince

Diler asânlığın öz müşgilince

(6)

Қamunuñ maқşûdın maқbûl idersin

Gedâyı şâh idüp şâhı kıul idersin

(7)

Қapucuñ yoқ sultânım vezîrüñ yoқ

Kerem kânisin iy Һaқ ni‘metüñ çoқ

(8)

Naзîrüñ yoқ mişâlüñ beñzeşüñ yoқ

İşüñde ‘acezüñ ortađuñ işüñ yoқ

(9)

Diriltürsin gehî geh öldürürsin

Benem diyene hâlin bildürürsin

(10)

Qazâ gök kimesne reddini bilmez

Anuñ içün kimesne mâni' olmaz

(11)

Qamunuñ evvelisin ibtidâsız

Qamunuñ âhîrisin intihâsız

(12)

Yaratursın düridürsin düzersin

Yaratılmağa döner bozarsın

(13)

Yaratmaqlıkta hergiz âletüñ yok

Düritmeklikte hûd keyfiyyetüñ yok

(14)

Dilerseñ balçığı âdem idersin

Ferişteden dahı a'lem idersin

(15)

Dilerseñ âdemi topraq kılursın

Nedür hikmet yine hem sen bilürsin

[114b]

(1)

Bize hem lütf idüp ihsân eyle

Günâhlu kullara suçın bağışla

(2)

Baş açup kapuña yalvarı geldük

El açup rahmetüñden uma geldük

(3)

Bizüm eksügümüz çoktur ilâhi

Yazuqlu kullaruñ sensin penâhı

(4)

Ne hâcettür demek sen hûd bilürsin

Îrâdet için senüñdür sen bilürsin

(5)

Müdâm eksüligi kullar kılurlar

Çü şâhuñ lütfi bî-haddür bilürler

(6)

Bu kullarda çok cürm-i günâhkâr

Kerîm sensin kerem senden iy gâffâr

(7)

Bize lâ taķnetu için kim buyurduñ

Yaralu göñlümüze merhem urduñ

(8)

İlâhi lütf idüp ihsân eyle

Bu derd ehline bir dermân eyle

(9)

Dilersen rahmetinden ol hudânuñ

Şalâvat vir Resûline her dem anuñ

(10) Allâhümme ve şalli ‘alâ Muhammedin ‘abdike ve resûlike'n-nebiyyi'l-ümmiyyi ve ‘alâ âlihî (11) ve şahbihî vesellim³⁸³ teslimen keşîran. **İşâret** Yûsufuñ taşâsı ve guşşası (12) kıyu dibinde Cebrâ’îl görinceydi. Cebrâ’îl’i gördi hulleği geydi ve ta’âmı yidi (13) ve selsebîl şarâbından içti ve Cebrâ’îl cemâlin gördi ve gamdan guşşadan (14) halâş oldu ve mü’min dağı ke-ennehu guşşası ve taşası mekâbir içinde gamgîn (15) olduğı Hakk Te’âlâ’nuñ celle ve ‘alâ lütfın ve keremin görinceye dektür. Çünkü

384

[115a]

(1) Hakkıñ sözün işite ve rızâ hüllesin geye ve cennet ta’âmından yeye (2) ve şarâben tahûr içe ve gözleriye Hakk Te’âlâ’nuñ bî-çün cemâlin müşâhede eyleye. (3) Cemî’ korkudan ve gamdan halâş ola. İy ol kişiler kim halkıñ cefâsına (4) ve sözüne şabr eyleyeler ve acı sözlerini tahammül idüp yutanlar ve kimesneye buğz (5) ve kîn hased itmeyenler tiz ola kim ol kişiler ol pâdişâhlar pâdişâhınuñ (6) liķâ şarâbın içeler ve dağı iy ol kişiler kim Hakk Te’âlâ’nuñ yoluna ve maħabbetine (7) ve sevgüsine ve ‘ışkına ‘âşık olup cândan ve baştan malıyla milkten (8) ve oğul kız maħabbetinden ve dünyâ sevgüsinden geçenler tiz ola kim ol kişi anuñ (9) vişâli meydânında cevlân eyleye ve dağı iy ol kişiler kim bu dâr-ı dünyâda (10) guşşa ve gamnâk renc ve ‘anâ çeküp yoksul olanlar tiz ola kim Hakk Te’âlâ (11) nuñ bî-çün cemâlini müşâhede eyleyeler. *Allâhümme'r-zuknâ cemî'l-mü'minîne* (12) Hakk Te’âlâ sizi ve bizi müstemi’ olup dinleyen mü’min karındâşların için (13) cemâlini naşip kılıp erzânî kılıvire. Şol vaktin kim sen ‘ışk ile ‘aşıkâne (14) ve şıdk ile şadıķâne Resûlullâh Hazretinüñ türbe-i muṭahharına ve ravza-i muḳaddesine (15) şalavât viresin. Allâhümme ve şalli ‘alâ seyyidinâ Muhammedin ‘abdike ve resûlike'n

³⁸³ Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

³⁸⁴ Der-kenâr: hakkıñ

[115b]

(1) nebîyyi'l-ümmiyyi ve 'alâ âlihî ve şahbihî vesellim³⁸⁵ teslimen keşîran. Kâle'l-İmâm (2) Rağıyâllâhu 'anhu ayıttı: “Dört kişi yalan yere ant içüp ağladılar. Hakk Te'âlâ (3) dağı olaruñ yalanını halk içinde izhâr eyleyüp rüsvây kıldı ve ol (4) dört kişinüñ birisi Kâbil'dür. Karındâşı Hâbil'i öldürdi. Âdem sorınca (5) “öldi” didi. Yalandan ağladı. Tâ kim Âdem aña inandı ve gerçek şandı. (6) Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ anuñ yalanın Âdem'e bildürdi ve Kâbil'i halk içinde (7) rüsvây ve bednâm eyledi. Kavlühü Te'âlâ: “*Ve tavve'at lehu nefsuhu*”³⁸⁶ **İkinci** (8) Şeytân aleyhi'l-la'ne Âdem Peygamber'e 'aleyhi's-selâm vesvese eyledi. Ayıttı: “Hakk Te'âlâ (9) seni buğday yemeğe kıomadı. Anuñ için kim tiz zamânda ölesin ve cennetten (10) çıkasın. Eger yir isen ebedî cennetten çıkmayasın ve ölmeyesin.” didi. (11) Dağı yalandan and içüp ağladı. Pes Âdem anuñ ağladığına ve andına (12) inandı. Gerçek şandı. Şoñra Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ şeytânın yalanını (13) izhâr kıldı. Anı Âdem öninde şermesâr eyledi. Kavlühü Te'âlâ: “*İnne's-şeytâne (14) lekum 'aduvvun fettehizûhu 'aduvven.*”³⁸⁷ **Üçüncü** Münâfıklar Hazret-i Resûli inandurup (15) öninde îmân getirüp yalandan ağlaştılar. Tâ kim Resûl anlarıñ ağladığını

388

[116a]

(1) ve îmân getürdüklerine inandı. Pes Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ âyet gönderdi. Olaruñ (2) yalanını izhâr kıldı ve Peygamber öninde aşhâb ortasında rüsvâ eyledi. (3) Kavlühü Te'âlâ: “*Vallâhu yeşhedu inne'l-münâfîkîne le kazibûne.*”³⁸⁹ **Dördüncü** Yûsufuñ (4) karındâşları babalarına gelüp ayıttılar: “Yûsufı kırt yidi” diyü yalandan (5) ağlaştılar. Ya'kûp olaruñ sözüne inandı. Şoñra Hakk Te'âlâ olaruñ (6) yalanın izhâr kıldı. Babaları yanında oları

³⁸⁵ Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

³⁸⁶ Kur'ân-ı Kerîm, Mâide, 5/30. “Derken nefsi onu kardeşini öldürmeye itti de (nefsine uyararak) onu öldürdü ve böylece ziyan edenlerden oldu.” Ayetin tamamı “*Fe tavve'at lehu nefsuhu katle ahihi fe-katelehu fe-aşbağa mine'l-hâsirîne*” iken metne ayetin “*Ve tavve'at lehu nefsuhu*” kısmı alınmıştır.

³⁸⁷ Kur'ân-ı Kerîm, Fâtir, 35/6. “Şüphesiz şeytan sizin için bir düşmandır. Öyle ise (siz de) onu düşman tanıyın. O, kendi taraftarlarını ancak alevli ateşe girecek kimselerden olmaya çağırır.” Ayetin tamamı “*İnne's-şeytâne lekum 'aduvvun fettehizûhu 'aduvven innemâ yed'û hızbehu li yekûnû min aşhâbi's-sâiri*” iken metne ayetin “*İnne's-şeytâne lekum 'aduvvun fettehizûhu 'aduvven*” kısmı alınmıştır.

³⁸⁸ Der-kenâr: ve iman

³⁸⁹ Kur'ân-ı Kerîm, Münâfîkûn, 63/1. “(Ey Muhammed!) Münâfıklar sana geldiklerinde, “Senin, elbette Allah'ın peygamberi olduğuna şahitlik ederiz” derler. Allah senin, elbette kendisinin peygamberi olduğunu biliyor. (Fakat) Allah, o münâfıkların hiç şüphesiz yalancılar olduklarına elbette şahitlik eder” Ayetin tamamı “*İzâ câeke'l-munâfîküne kâlû neşhedu inneke le resûlullâh vallâhu ya'lemu inneke le resûluhu vallâhu yeşhedu inne'l-munâfîküne le-kazibûne*” iken metne ayetin “*Vallâhu yeşhedu inne'l-munâfîkîne le kazibûne*” kısmı alınmıştır.

utandurdu ve rüsvâ eyledi. (7) *Qavluhû Te'âlâ: "Ve harrû lehu succedin."*³⁹⁰ **Hikâyet** Bir kişi Kâdı Yahyâ katına kendü (8) haşmıyla da'vâ eyledi. Ol haşm olan kişi ağlamağa başladı. "Efendi baña zulm (9) ve bühtân ider" diyü feryât eyledi. Mecliste olan 'azîzler cümlesi ol kişiye (10) teraḥḥum idüp esirgediler. Ayıttılar. "Bu bîçâre râst söyler. Toğrı aydür. Bu miskîn."(11) didiler. "Maẓlûmdur." didiler. Anuñ için şöyle rikḳat kırup ağlar didiler. Kâdı (12) ayıttı: "Ağlamaḳlık maẓlûmlığa delâlet olmaya. Belkim zâlimlige delâlet (13) eyler. Şöyle kim Yûsufuñ qarındâşları babaları ağlamağıla geldiler. Ayıttılar. (14) "Yûsuf'ı kıurt yidi. Bizüm haberümüz yoğ iken." Lâkin hep yalan ḥilâfın (15) söylediler. Yûsuf'a zulm eylediler. **Kıṣṣa** olaruñ zulm eylediği buyıdı kim

[116b]

(1) Yûsuf'ı kuyuya bırağup daḥı dönüp bir oğlağı boğazlayup Yûsufuñ gönleyin (2) anuñ kanına boyayup babalarına getürdükleridür ve yaḳaların yırtup yalın (3) ayak başı kıaba feryât fiğân eyleyü ağlayı ağlayı babaları katına geldiler. (4) Zirâ ezelden 'âdetleri buyıdı kim aḥşâm ile yatsu ortasında eve (5) varurlar idi. Ol gün şabr eylediler. Tâ kim yatsu namâzı vaḳtinde geçrek (6) bular geldiler. Babalarını yol başında buldılar. Bulara muntazir olup tururmuş. (7) Bular daḥı bir uğurda feryât fiğân eyleyü vâveylâ ve o muşîbete, diyü çağrışup (8) çıkageldiler. "Yûsuf'ı kıurda yerdürdük." didiler. Kıanlı gönlegini ortaya (9) bıraktılar. Ya'kıp 'aleyhi's-selâm Yûsuf'ı bularuñ ortasında görmedi. Bir kerre (10) âh eyleyüp düştü. Uşşı gitti ve bî-hôş oldu.

Nazm

(11)

Çünkü Ya'kıp baḳtı oğlın görmedi

Derdiyile ağladı bir âh eyledi

³⁹⁰ Kur'ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/100. "Ana babasını tahtın üzerine çıkardı. Hepsi ona (Yûsuf'a) saygı ile eğildiler. Yûsuf dedi ki: "Babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra; Rabbim beni zindandan çıkararak ve sizi çölden getirerek bana çok iyilikte bulundu. Şüphesiz Rabbim, dilediği şeyde nice incelikler sergileyendir. Şüphesiz O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." Ayetin tamamı "*Ve rafea' ebeveyhi 'alâ'l-'arşı ve harrû lehu succedâ ve kıâle yâ ebeti hâzâ te'vîlu ru'yâye min kıablu kıad ce'alehâ rabbî ḥakkâ ve kıad aḥsene bî-iḫḫracenî mine's-sicni ve câe' bikum mine'l-bedvi min ba'di en nezega'ş-şeytânü beynî ve beyne iḫvetî inne rabbî latîfun limâ yeşâu innehu huvel 'alîmu'l-ḥakîmu*" iken metne ayetin "*Ve harrû lehu succedin*" kısmı alınmıştır.

(12)

Cânı yanup cigeri kanı hemân
Gözlerinden yaş olup aqtı revân

(13)

Şanasın dilim dilim hûş dildiler
Zekerıyyâ bigi anı biçtiler

(14)

Şöyle zârî kıluben feryât ider
Kendözinden gidüben hem âh ider

(15)

Şöyle kim tağıla deryâ hep kamu
Bile ağladı cennet ile hem tamu

391

[117a]

(1)

Rıkkat itti hep bile ins u melek
Ağladı anuñ için cümle felek

(2)

Dûn u gûn Yûsuf diyü çok ağladı
Kamu mañlûkuñ yüregın tağladı

(3)

Lîk isen dañı irinme iy yâre
Vir şalâvat ‘ışk ile peygambere

³⁹¹ Der-kenâr: rıkkat

(4) Allâhümme şalli ‘alâ Muḥammedin ‘abdike ve resûlike'n-nebîyyü'l-ümmiyyi ve ‘alâ âlihî ve şahbihî vesellim (5) teslîmen keşîran. Yehûdâ yetişi geldi. Babasına nazar kıldı. Gördi kim babasının (6) hâli mükedder olup topraklara gâltân olup yatur. Beñzi za‘ferân bigi olup (7) öli bigi olmuş. Hiç bedeninde diriler ‘alâmeti kalmamış. Çünkü Yehûdâ (8) babasını bu hâlde gördü. Topraktan başını götürüp dizine kodı. Yüzünü (9) yüzüne sürdü. Hiç diriler ‘alâmeti görmedi. Gözleri yaş ile tıldı. (10) Karındâşlarına dönüp ayıttı: “Gördünüz mi rûzigârûñ şekâveti bizümle (11) neyledi? Kârdâşumuzu zâyi‘ eyledi ve babamuzdan daḥı çıktık. Pes bu zilletün (12) ‘özrini biz nice dileyelüm ve yâhûd bu derde biz ne çâre kılalum.” diyü (13) irteye degin zârî kıilup babaları yanın beklediler. Tâ babalarının (14) ‘aklı başına gelince çünkü ‘aklı başına geldi. Rûbîl ileri (15) geldi. Ayıttı. “İy baba biz senden daḥı bedter fürkate yanup yakıldık.

[117b]

(1) Noldı saña şöyle kendüñi helâk eyledün? ‘Aklıñ biraz başuña (2) devşürgil. Tâ biz daḥı anuñ hâlinden nice ki oldıyısa ḥaber virelüm.” (3) Kavluhû Te‘âlâ *İnnâ zehebnâ nestebîku*³⁹² Ayıttılar kim: “Biz cümlemüz ok atarduk. (4) Yûsufı yegecek beklemege ve rahatumuz gözlemege koymış idük. Çünkü oyundan (5) vazgeldük ve ok atmağtan fâriğ olduk geldük. Gördük Yûsufı (6) kurt yemiş idi. Bir pâre kemücegiz daḥı komamış idi.” didiler. (7) **İşâret** Pes oğulları ayıttılar kim babalarına “Yûsufı kurt (8) yedi.” Kavluhû Te‘âlâ: “*Fe-ekelahü'z-zî'bu*”³⁹³ didiler. Pes Ya‘kûp ol yerde kim (9) korkmak gerek idi. Korkmadı ve ol yerde kim korkmamak gerek idi. Korktı. (10) Kavluhû Te‘âlâ: “*Ve-ehâfu en-ye'kulehu'z-zî'bu*.”³⁹⁴ Ya‘kûp ayıttı: “Neden bildünüz (11) siz kim Yûsufı kurt yedügin.” Bular ayıttılar: “Senden işittük idi.” (12) Ya‘kûp ayıttı: “Bu söyledünüz sözünüzün aşlı yoktur.” Bular (13) ayıttılar: “Neden didün ki aşlı yoktur?” Ya‘kûp ayıttı: “Anuñ için kim siz (14) bu sözi benden işittünüz.” didi. **İşâret** Ḥazret-i Muḥammed Muşafâ (15) şallallahu ‘aleyhi ve sellem ḥadîş buyurur: “*El-imânu kavli bi'l-lisâni ve taşdikun*”³⁹⁵

³⁹² Kur‘ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/17. “Ey babamız! Biz yarışa girmiştik. Yûsuf’u da eşyamızın yanında bırakmıştık. (Bir de ne görelim) onu kurt yemiş. Her ne kadar doğru söylesek de sen bize inanmazsın” dediler.” Ayetin tamamı “*Kâlû yâ ebânâ innâ zehebnâ nestebîku ve tereknâ yûsufe ‘inde metâ ‘inâ fe-ekelahü'z-zî'bu ve mâ ente bi-mu'minin lenâ ve lev kunnâ şâdikîne*” iken metne ayetin “*İnnâ zehebnâ nestebîku*” kısmı alınmıştır.

³⁹³ Kur‘ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/17. “Ey babamız! Biz yarışa girmiştik. Yûsuf’u da eşyamızın yanında bırakmıştık. (Bir de ne görelim) onu kurt yemiş. Her ne kadar doğru söylesek de sen bize inanmazsın” dediler.” Ayetin tamamı “*Kâlû yâ ebânâ innâ zehebnâ nestebîku ve tereknâ yûsufe ‘inde metâ ‘inâ fe-ekelahü'z-zî'bu ve mâ ente bi-mu'minin lenâ ve lev kunnâ şâdikîne*” iken metne ayetin “*Fe-ekelahü'z-zî'bu*” kısmı alınmıştır.

³⁹⁴ Kur‘ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/13. “Babaları, “Doğrusu onu götürmeniz beni üzer, siz ondan habersiz iken onu kurt yer, diye korkuyorum.” Ayetin tamamı “*Kâle innî le yahzununî en tezhebü bihî ve ehâfu en ye'kulehu'z-zî'bu ve entum ‘anhu gâfilüne*” iken metne ayetin “*Ve-ehâfu en-ye'kulehu'z-zî'bu*” kısmı alınmıştır.

³⁹⁵ Der-kenâr: bi'l-cenânu

[118a]

(1) *bi'l-cenânu 'amelun bi'l-erkân*. Ya'nî mü'minüñ haqîkati oldur kim diliyle ikrâr (2) eyleye ve gönliyle inana ve a'zâsıyla 'amel eyleye. Meşelâ îmân mişâli (3) bir ağaca beñzer. Gönül ile taşdik eylemek ol agacun kökidür ve yapraklarıdır (4) ve diliyle ikrâr eylemek anuñ çiçegidür ve budaklarıdır ve a'zâsıyla 'amel (5) eylemek anuñ yemişleridir. Pes bir ağaç budaklansa ve çiçeklense ve yapraklansa (6) ammâ yemiş vaktinde yemiş virmese ma'lûmdur ki ol ağacı neylerler. Belkim (7) kesüp yaqarlar. Zîrâ hâşiyeti ve menfa'ati yoktur. Ol kişiler kim diliyle (8) ikrâr eyerler. Gönliyle taşdik eylemeye ke-ennehu münâfiktur. Harâçtan (9) kırtuldu dünyâda ancak hemân üsti Müsülmândur. İçi kâfirdür. Çiçek (10) ve yaprak virmez. Ağaca beñzer ve ol kişiler kim diliyle ikrâr eyleye ve gönliyle (11) inana ammâ a'zâsıyla 'amel eylemeye. Ya'nî ki namâz kılmaya ve oruç tutmaya (12) ve islâm şerâîtin yerine getürmeye. Hemân ol ağaca beñzer ki yemiş virmeye. (13) Pes yarınki gün anı cehenneme yaqarlar. Zîrâ 'amel kılmadı. Buyruk şıdı. Haqqun (14) emrin tutmadı. Lâ-cerem 'azâba ve 'ikâba müstahak oldu. Pes ol a'zâsıyla (15) 'amel eylemeyenler dağı ke-ennehu ol ağaç bigi kesüp cehennem içine odun

[118b]

(1) yerine yaqarlar. Zîrâ ol yemiş virmez ağaç hiçtür. Hemân gölgesi gökçek (2) ve ol zâhirde mü'minem diyüp namâz kılmaz ise ke-ennehu ol hiçtür. Hemân (3) zâhiri Müsülmândur. Zîrâ ki 'ameli yoktur dağı dimişlerdür. İmân 'arşa teşbîh (4) itmişlerdür. Zîrâ 'arş cemî' derecelerden uludur ve yücedür ve yüksektür (5) ke-ennehu mü'minlerüñ derecâtı cemî' derecelerden yegrektür ve yüksektür. Kavluhû (6) Te'âlâ: "*Ve-entumu'l-a'levne*"³⁹⁶ ve hem dağı dimişlerdür ki îmânun mişli Süleymân (7) Peygamber'ün 'aleyhi's-selâm hâtemine teşbîh itmişlerdür. Şöyle kim hâtem anuñ (8) barmağındayiken 'izzette ve devlette ve ni'metteyidi. Çünkim hâtemden ayrıldı. (9) Zillet ve ihânete mübtelâ oldu. Ke-ennehu îmân dağı mü'min gönlinde (10) oldukça cemî' âfâtan ve kıyâmet ahvâlınden emîndür ne'üzubillâh. Eger (11) 'aksi olacağ olursa îmândan ayrılrsa belâya uğrayup cehenneme düşe. (12) 'Azâba mübtelâ ola. Haqq Te'âlâ celle ve 'alâ cemî' ümmet-i Muhammedi şon vaktinde (13) îmân zevâlınden saklaya. Şol vaktin kim sen 'ışık ile 'aşıkâne ve şıdk ile (14) şadıqâne Resûlullâh Hâzretinüñ türbe-i muṭahharına ravza-i muḳaddesine şalavât (15) viresin. Allâhümme şalli 'ala Muhammedin 'abdike ve resûlike'n-nebiyyi'l-ümmiyyi ve 'ala âlihî

³⁹⁶ Kur'an-ı Kerim, Âl-i İmrân, 3/139. "Gevşemeyin, hüzünlenmeyin. Eğer (gerçekten) iman etmiş kimseler iseniz üstün olan sizlersiniz" Ayetin tamamı "*Ve-lâ tehinû ve-lâ tahzenû ve entumu'l-a'levne in kuntum mu'minîne*" iken metne ayetin "*Ve-entumu'l-a'levne*" kısmı alınmıştır.

[119a]

(1) ve şahbihi vesellim³⁹⁷ teslîmen keşîran. Ammâ îmân dünyâ ni‘metlerinden yegrektür. Zîrâ (2) dünyânın ni‘meti fânîdür ve dîn îmân bâkîdür. Bâkî olan nesne hûd (3) fânîden ve fânî olandan yektür. Belkim ‘uqbâ ni‘metlerinden dahı yektür. (4) Zîrâ uçmak ni‘mete te‘alluk şûn‘ı vardır. Bu deliliyle ki Hakk Te‘âlâ celle (5) ve ‘alâ mü‘minlere cenneti tâ‘atı cezâsından ötürü virür. Yoksa (6) îmân mağrifeti için vermez. Eger kimse su‘âl idüp aydırsa ki: (7) “Cennet ve cennet içinde olan ni‘metiyile mü‘minün îmânı cezâsı içündür.” (8) dise **Cevâp** ehl-i sünnet ve cemâ‘at aydür: “Bu şayıda haţâ vardır. (9) Zîrâ ehl-i bid‘at ve mezâhib-i muhtelif aydürlar ve olaruñ kulu üzre (10) dürüsttür ammâ ehl-i sünnet arasında câ‘iz degüldür. Haţâ vardır. (11) Zîrâ Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ Kelâm-ı Kadîm’inde buyurur: “*Men-câe bi’l-ḥasenetî (12) fe-lehu ḥayrun minhâ*”³⁹⁸ ve eger bir kimesne su‘âl idüp ayıtısa ki Hakk Te‘âlâ (13) katında mü‘minlerün îmânından cennet yek imiş ol kimesne bu sözden (14) i‘râz eyleyüp dönsün. Yoksa kâfir olur. Pes ma‘lûm olundu kim (15) mü‘minlerün îmânınıñ cezâsı yoğ imiş. Meger ki Hakk Te‘âlâ’nun dîdâr-ı câvidânı

[119b]

(1) ola. **Laḫife** Yarın kıyâmet gününde muḫ‘lere nidâ oluna. Olaruñ (2) tâ‘atların ve namâzların zâhir eyleyeler diyeler kim: “İy olar kim teniyile (3) namâz kılıcıdur uşte uçmak. Olar kim malından zekât viricilerdür uşte (4) â‘lâ dereceler. İy olar kim oruç tutucılardur ve hacc kılıcılardur uşte (5) hûrîyi ve rıdvân. Ke-ennehu Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ aydür: “Yâ kulum eger sen (6) tenünle baña tâ‘at eyleyesin uşte uçmak ve eger şıdk gönül ile (7) baña taşdıķ idüp birler iseñ uşte dîdâr-ı câvidânım.” diye. Pes iy mü‘min (8) bu şimdiki zamân içinde mezâhib-i muhtelif iken çoktur nefsi hevâsın (9) kovanlar olara uyarlar. Kimi mu‘tezilîdür. Kimi [râfizîdür]³⁹⁹ ve kimi zındıkîdür (10) ve kimi hâricîdür. Her birisi bir türlü mezhep tutmuştur. Billâh iy mü‘min (11) qarındaş göre şol râfizîleri ve yâhûd hâricîleri. Mü‘min Müsülmânuz (12) aydürlar. Hâzret-i Resûlün şallâhu ‘aleyhi ve sellem evlâdını ve aşhâbını (13) sevmeyeler. Her birinün haķķına mala ya‘nî hâşâ sözler söyleyeler sekiz toķuz

³⁹⁷ Salât-ı Ümmiye. “Allah’ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed’e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

³⁹⁸ Kur’ân-ı Kerîm, Naml, 27/89. “Her kim iyi amel getirirse, ona ondan daha hayırlısı vardır. Onlar o gün korkudan emindirler.” Ayetin tamamı “*Men câ’e bi’l-ḥasenetî fe lehu ḥayrun minhâ ve hüm min feze’in yevme ‘izin âminûne*” iken metne ayetin “*Men-câe bi’l-ḥasenetî fe-lehu ḥayrun minhâ*” kısmı alınmıştır.

³⁹⁹ Metinde “rafazî” şeklinde kısmı alınmıştır.

(14) yüz yıldan biri geçen ‘azîzleri dillerine alup birbirine nisbet eyleyüp (15) şeytân vesvâsına uyup haklarına şifatlarına lââyık sözler söyleyeler. 400

[120a]

(1) Cehennemde yanmağa müstaḥak olur. Behey zâlüm Tañrı'dan korkmaz peygamberden (2) utanmaz. Olar senüñ atañ anañ mı öldürdiler ve yâḥûd elüñden nesneñi (3) aldılar. Olar seni görmediler ve sen oları görmedüñ. Pes bu ortada (4) olan ‘adâvet nedendür kim ta‘aşşup idüp sevüp dilemezsin? Ḥazret-i (5) Resûl şallallâhu ‘aleyhi ve sellem bu ma‘nâda buyurmuştur: “Benüm gök yüzinde (6) dört vezîrüm vardır ve yer yüzinde daḡı dört vezîrüm vardır. Bular (7) biri birine nazîredür. Gökteki vezîrlerüm Cebrâ’îl ve Mikâ’îl ve İsrâfil (8) ve ‘Azrâ’îl’dür ve yerdeki vezîrlerüm Ebî Bekir ‘Ömer ‘Osmân ‘Alî’dür. Rıdvânullâhı (9) Te‘âlâ ‘aleyhim ecma’în. Ebî Bekir Cebrâ’îl nazîridür. ‘Ömer (10) Mikâ’îl nazîridür. ‘Osmân İsrâfil nazîridür. ‘Alî ‘Azrâ’îl nazîridür (11) ve enbiyânuñ derdine benüm dört vezîrlerüm nazîrdür. Ebî Bekir İbrâhim (12) Peygamber nazîridür. ‘Ömer Mûsâ Peygamber nazîridür. ‘Osmân Hârûn Peygamber (13) nazîridür. ‘Alî benüm nazîrümdür.” didi. Pes Muhammed Resûlullâh şallallâhu (14) ‘aleyhi ve sellem ve bu dört vezîrüm bendendür ve benden ġayrı degüldür. Ebî Bekir (15) göñlümdür şıdkını gösterdi. ‘Ömer dilümdür. Ḥakḡı bâtılı fark itti.

[120b]

(1) ‘Osmân gözümdür. Ḥayâsın gösterdi. ‘Alî cânımdur. İlmümi gösterdi. (2) Şadaḡa Resûlullâh ve şadaḡa ḡabîbullâh Ḥazret-i ‘Alî kerremallâhu vechehu (3) ḡuḡbetü'l-beyânında buyurmuştur kendü ḡakḡında: “*Ennehu ḡâle cenbillâhi*” Ya‘nî (4) benem ḡalkuñ şıḡıncaḡı Allâh u Te‘âlâ dergâhında ve bu kelimâtüñ te‘vîli oldur kim (5) ya‘nî her kim baña dünyâ ya‘nî ben ki ‘Alî’yem. Baña tevellâ ḡıla. Beni dost tutana (6) ve düşmanlarumdan teberrâ ḡıla. Ya‘nî düşmân tuta. Ben anı Allâh rahmetine vâşıl kılam (7) ve ḡorḡulardan ḡurtaram ve eger beni düşmân tuttıysa. Ya‘nî benden teberrâ (8) ḡıldıysa ben anı cehenneme gönderem. Tâ ‘azâbı’ş- şedîdi çeke. Ol vaḡt (9) peşîmânlık aşşı kılmaya. Şöyle kim Ḥakḡ sübhânehü ve Te‘âlâ celle celâlühübu ma‘nâda (10) buyurmuştur: Ḳavluḡu Te‘âlâ: “*Yâ ḡasratâ ‘alâ mâ ferrattu fi-cenbillâhi*”⁴⁰¹ Ebî Leyle (11) Raḡıyâllâhu ‘anhu rivâyet eyler: “Resûl Ḥazret-i

⁴⁰⁰ Der-kenâr: cehennemde

⁴⁰¹ Kur’ân-ı Kerîm, Zümer, 39/56. “Kişinin, "Allah’tan uzaklaşma konusunda, aşırı gittiğim (haddi aşmışım) herşeye yazıklar olsun. Ve ben mutlaka alay edenlerden olmuşum." dediği gibi (diyenlerden olmayın).” Ayetin tamamı “*En tekûle nefsun yâ ḡasratâ ‘alâ mâ ferrattu fi cenbi'l-lâhi ve-in küntü le-mine's-sâhirine*” iken metne ayetin “*Yâ ḡasratâ ‘alâ mâ ferrattu fi-cenbillâhi*” kısmı alınmıştır.

şallallâhu ‘aleyhi ve sellem eyle (12) buyurdu kim benden sonra fitne olırsar fitne olduğı vaktin (13) zinhâr ‘Alî’den ayrılmañ. Zîrâ kim ‘Alî haqq ile bâtıl arasın fark idicidir. (14) ‘Alî kañğı tarafında olsa siz dağı ol tarafta oluñ. Tâ az ‘izzetlerden (15) olmayasız.” ‘Ömer b. Haññâb Rağıyâllâhu ‘anhu rivâyet ider. Resûl Hañretinden

402

[121a]

(1) şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ayıttı: “Gökleri ve yerleri terâzunuñ bir kefesine kosa (2) ‘Alî’nüñ îmânı tartılsa ağır gelürdi.” Hañîş dağı Resûl Hañret-i şallallâhu (3) ‘aleyhi ve sellem Hañret-i ‘Alî’nüñ haqqında buyurmuşur: “*İnne ‘aliyyen mâ eşrekebillâhi* (4) *tarfate ‘aynin.*” Ya‘nî bed-rüstî ‘Alî göz yumup açmayınca Allâh şirk getürmedi. (5) Bu hañîş hükmince şırât-ı müstakîm anuñ haqqıdır ve yarın kıyâmet güninde (6) şırât köprisinde dağı anuñ vilâyeti sorursa gerektür. Nitekim Resûl Hañret-i (7) şallallâhu ‘aleyhi ve sellem bu haberi virmişur ki: “Şırât köprisinde mevkıf-ı (8) evvelde evvel meveddeti ‘Alî ve evlâd kim ma‘şûmlardur. Anlar şorurla anlar. (9) Su‘âl olunsa gerek. Nitekim Haqq Te‘âlâ celle ve ‘alâ Kelâm-ı Kađîm’inde buyurur (10) Kaवलuhû Te‘âlâ: “*Qul lâ es‘elüküm ‘aleyhi ecran illâ‘l-meveddete fi‘l-kurbâ.*”⁴⁰³ (11) ‘Abdullâh b. Mes‘ûd Rağıyâllâhu ‘anhu aydür: “Ben Resûl Hañretinden ‘aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm (12) işittüm. Ayıttı: Her kimseye kim baña ve benüm götürdüğüme îmân getüre ve ‘Alî’yi (13) sevmeye ol yalancıdır. Mü‘min degüldür. Zîrâ bir muhkem âyete inkâr eylemiş (14) olur. Ol âyet budur ki zıkr olundu.” Ebî Bürde Rağıyâllâhu ‘anhu rivâyet (15) Resûl Hañretinden şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ayıttı: “Tañrı haqqı(y)-içün kim

[121b]

(1) benüm nefşüm anuñ kudret yerindedür. Kıyâmet güninde bir kuluñ ya‘nî (2) mevkıflardan geçmez öninden perde götürürlemez Haqq Te‘âlâ celle ve ‘alâ (3) aña dört nesneden şormayınca. **Evvel** ‘ömrinden şorar ki ‘ömrüñi ne (4) nesnede fânî kılduñ? **İkinci** Bedeninden şorar ki bedenüñi ne nesnede (5) çürüttüñ? **Üçüncü** Malından şorar ki maluñı neden kesb ittüñ ve neye (6) harc eyledüñ? **Dördüncü** Benüm ehl-i beytümünden şoralar. Ehl-i beytümüñ (7) maħabbetinden şorarlar.” didi. ‘Ömer ayıttı: “Yâ Resûlallâhu ‘aleyke selâmullâh

⁴⁰² Der-kenâr: şallallâhu

⁴⁰³ Kur‘ân-ı Kerîm, Şûrâ, 42/23. “İşte bu, Allah’ın, inanıp salih ameller işleyen kullarına müjdelediğı şeydir. De ki: “Ben buna (yaptıgım) tebliğ görevine) karşılık sizden, yakınlık ve dostluk bağları içinde sevgiden başka bir ücret istemiyorum.” Kim güzel bir iş yaparsa, onun iyiliğini artırırız. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, şükürün karşılığını verendir.” Ayetin tamamı “*zâlike‘l-le‘î yubeşşî‘r-ullâhu ibâdehu‘l-lezîne âmenü ve ‘amilüs-ş âlihât kul lâ es‘elüküm ‘aleyhi ecran illâ‘l-meveddete fi‘l-kurbâ ve men yakterif haseneten nezd lehu fi‘hâ ħusnâ inna‘l-lâhe gafûrun şekûrun*” iken metne ayetin “*Qul lâ es‘elüküm ‘aleyhi ecran illâ‘l-meveddete fi‘l-kurbâ*” yazılmıştır.

(8) senden sonra seni sevmeñiñ ‘alâmeti nedür? didi. Emîrül-mü’minîn ‘Alî (9) yanındaydı. Resûl Hazret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem mübârek elin ‘Alî’nüñ (10) başı üzerine kodı. Ayıttı: Benden sonra bunu sevmek beni sevmektür.” (11) didi. Pes bunca vücûh ile âyâtı hâdis ile şâbit oldu. Sevenlerüñ (12) sevmeyenlerüñ hâli ne olacağın ma’lûm olundu. Gerçek sünnî mü’min (13) Müsülmân oldur kim çehâr-yârı sevmektür. Pes oları sevmeyenleri yermektür. (14) Huşûşiyile evlâdını aşhâbını cân-ı gönülden sevmektür. Hakk Te‘âlâ (15) bizi ve sizi cemî‘ Muhammed ümmetlerin kıyâmet gününde aşhâp ve ezvâc

404

[122a]

(1) ve evlâd ve olara tâbi‘în olan mü’min kullarından kılıvire. Olaruñla (2) haşr kılup sebîle kopara. Şol vaktin kim sen ‘ışk ile ‘aşıkâne (3) ve şıdk ile şâdikâne Resûlullâh Hazretinüñ türbe-i mutahharına ve ravza-i (4) muqaddesine şalavât viresin. Allâhümme şalli ‘alâ Muhammedin ‘abdike (5) ve resûlike'n-nebîyyi'l-ümmiyyi ve ‘alâ âlihî ve şahbihî vesellim⁴⁰⁵ teslimen kesîrân. Kâlê'l-İmâm (6) Rağıyâllâhu ‘anhu imâm aydür: “Üç kimesne zâhirde naşihat kıldılar.” Kavlühü Te‘âlâ: (7) “*Innî lekumâ le mine'n-nâsihîne.*”⁴⁰⁶ Bâtında ‘adâvet eyledi. Kavlühü Te‘âlâ: (8) “*Inne's-şeytâne neze' beynehüm.*” İkinci Şeytân berşişâya naşihat (9) eyledi ammâ bâtınında ‘adâvet eyledi. Kavlühü Te‘âlâ: “*Felemmâ keferû.*” Üçüncü (10) Yûsufuñ qarındaşları zâhirde naşihat kıldılar ve bâtınlarında ‘adâvet (11) kıldılar. Kavlühü Te‘âlâ: “*Ve-inne lehu lenâsihûn*”⁴⁰⁷ el-âye. İşâret çok zâhir (12) olur ki âbâdândur ve bâtını vîrândur ve çok bâtınlar olur ki âbâdândur (13) ve zâhiri vîrândur. Ya‘kûp ‘aleyhi's-selâm oğlanlarına baqtı. Zâhirlerinde (14) naşihat gördi. Bâtınlarında hıyânet ittüklerin bilmedi. Zâhirlerine (15) bakup Yûsufı olara ısmarladı. Pes ol sebepten seksân yıl Yûsufuñ

[122b]

(1) firâkın çekti. **Latîfe** Nefsüñ saña dağı şunu eyledi. Nitekim ol (2) üç kişiye eyledi. Zâhirde nefsüñ saña eylük gösterür ve bâtında ‘adâvet (3) eyler. Nitekim Hakk Te‘âlâ celle ve

⁴⁰⁴ Der-kenâr: ve evlâd

⁴⁰⁵ Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

⁴⁰⁶ Kur'ân-ı Kerîm, A'râf, 7/21. “Şüphesiz ben size öğüt verenlerdenim” diye de onlara yemin etti.” Ayetin tamamı “*Ve kâsemehumâ innî lekumâ le mine'n-nâsihûn*” iken metne ayetin “*Innî lekumâ le mine'n-nâsihîne*” kısmı alınmıştır.

⁴⁰⁷ Kur'ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/11. “Babalarına şöyle dediler: “Ey babamız! Yûsuf hakkında bize neden güvenmiyorsun? Hâlbuki biz onun iyiliğini isteyen kişileriz.” Ayetin tamamı “*Kâlû yâ ebânâ mâ leke lâ te'mennâ 'alâ yûsufe ve innâ lehu le nâsihûn*” iken metne ayetin “*Ve-inne lehu lenâ sihûn*” kısmı alınmıştır.

‘alâ Kelâm-ı Kâdîm’inde buyurur: “*Inne’n-nefse le emmâretun* (4) *bi’s-sûi*.”⁴⁰⁸ Gâfil olma iy karındâş. Nefsûn senûnle dostlık eyledüğine (5) aldanma. Eger nefsüne uyup aldanursañ dînüni bir sâ‘at içinde vîrân (6) kılasın. Görmez misin Ya‘kûp ‘aleyhi’s-selâm oğullarınıñ ısıcağ sözine (7) aldanup Yûsufı olara ısmarladı. Bilelerine koştı. Seksân yıl “vâh (8) Yûsuf” diyü feryât kıldı. Gözinden ve oğlından çıktı. Sen dağı sakın (9) gâfil bulunup nefsûn yemesinde ve içmesinde ve türlü türlü hevâlarına (10) kalup şöhrete ve şehvete aldanup azmayasın. Şoñında peşîmân olup dînden (11) ve îmândan çıkmayasın. **Kıssa** Pes Ya‘kûp’uñ oğulları emînet gösterüp (12) babaları yanında hıyânetleri zâhir olmasun diyü bahâne kılip Yûsufuñ (13) gönlegin kana bulaştırup babalarınıñ öñine bıraktılar. Ya‘kûp ‘aleyhi’s- selâm (14) Yûsufuñ gönlegini bu hâlde gördi. Feryât figânlar idüp ağladı. (15) Kendüden gidüp bî-hûş oldu. Biraz zamândan şoñra gözün açtı. 409

[123a]

(1) Ayıttı hemân “Yûsufı ol kırt şöyle bütün yedi mi? Hiç bir ‘uzvından (2) bir pâre kemüğinden kıomadı mı kim benim yanuma getüresiz? Göñlüm emînet (3) bulup kefen eyleyüp ‘âdetce götürüp defn kılaydum. ‘Ömrüm olduça (4) sînin bekleyeydüm. Anuñ firâkıyla geçüneydüm.” didi. Oğulları ayıttılar: (5) “İy baba biz dağı bu ta‘accuptayuz ve bu tahayyurdayuz ‘acep kalupduruz. Ol mağbûn (6) olacağ kırt bir kolın ve bir budın ve bir pâre kemüğün kıomamış kim tâ biz (7) alup anı saña getürevüz ammâ hemân bir kıanlı gönlegin kıomış bulduğ. (8) Saña getürdük. Dağı gayrısın bilmezüz.” didiler. Çünkü Ya‘kûp ‘aleyhi’s-selâm (9) gönlegi görüp feryât idüp ağladı. Şoñra dönüp oğullarına bağıtı. Dağı (10) kıahkıhayile güldi. Oğulları ayıttılar: “İy baba ne ‘acep bu ağlamağ ortasında (11) gülmek neydi bu sen ittüğüñ ‘âkıllar işi degüldür?” Ya‘kûp ayıttı: “Anuñ için (12) güldüm ki ol Yûsufı yiyen kırt gâyet şefkıtlü ve müşfik kırt imiş (13) anuñ tenini yidi ve gönlegini yimedi. Kışka bu şefkıatini gönlege idince (14) Yûsufuñ tenine ideydi.” **Lañife** Ya‘kûp ‘aleyhi’s-selâm çünkü Yûsufuñ (15) gönlegin kana gârğ olmuş gördi. Nâle eyleyüp ağladı. “Âh Yûsuf gitti.”

⁴⁰⁸ Kur’ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/53. “Ben nefsimi temize çıkarmam, çünkü Rabbimin merhamet ettiğı hariç, nefis aşırı derecede kötülüğü emreder. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir” dedi.” Ayetin tamamı “*Ve mâ uberrî’u nefsi inne’n-nefse le emmâretun bi’s-sû’i illâ mâ rahîme rabbî inne rabbî gafûrun rahîmun*” iken metne ayetin “*Inne’n-nefse le emmâretun bi’s-sû’i*” kısmı alınmıştır.

⁴⁰⁹ Der-kenâr: ayıttı

[123b]

(1) didi. Feryât eyledi. Zîrâ kanlu gönlek helâklığa ve fenâ olmağığa (2) delâlet eyler. Çünkü gönlegi ardın ve öñin bütün gördi sevendi güldi. (3) Ayıttı: “Yûsuf dağı diridür ölmedi. Zîrâ gönlek bütündür. Beķâya ve hayâta (4) delâlet eyler ammâ mü'min her kaçan ki nisyânıyile ve zilletiyile günâh deryâsına (5) ğarķa varsa aydür ki âh îmânım dînüm gitti diyü feryât eyler. Zîrâ ma'siyyet (6) nişânı îmân zevâline delâlet eyler. Çünkü bütün göreñi dilinde tevḥîd (7) kelimesi âsândur. Durur her kaçan dilerse zıkrullâh adı bile pes sevinüp (8) şâd ola. Ayde kim: “Henûz îmânım yerindeymiş.” diye **Kışşa** Pes Ya'ķûp (9) 'aleyhi's-selâm ayıttı: “Eger Yûsufı ķurt yediyise ḥüccetsüz yemedi ola. Varuñuz. (10) Ol ķurdı buluñ getürüñ. Tâ kim bu ḥâlüñ ḥaķîķatin andan şorup bilem. (11) Pes oğulları vardılar. Bir ķurdı tutup ağızını burnını ķana bulaşturup (12) babalarına getürdiler. Ya'ķûp ayıttı: “İy ķurt benüm Yûsufümü niçün yedüñ?” (13) Rûbîl dağı ayıttı: “İy ķurt benüm ķardâşümü niçün yedüñ?” Ķurt hiç (14) cevâp virmedi. Ya'ķûp ayıttı: “Niçün cevâp virmezsin?” Ķurt ayıttı: (15) “Yâ nebîyallâh anuñ için cevâp virmezsin kim bu 'âķtur ve atasına 'âşîdür ben

410

[124a]

(1) hergiz 'âşîlere cevâp virmezsin.” didi. **Laṭife** Her kimesne ki atasına (2) anasına 'âşî olsa ke-ennehu şeyṭân bigi mel'ündür. Eger tevbe eylemezse (3) yarınki gün Ḥaķķ Te'âlâ Ḥazretinde maķbûl olmaya. Şöyle kim Muḥammed Muřṭafâ (4) şallallâhu 'aleyhi ve sellem ḥadîř buyurur: “*Uķuķu'l-vâlideyni mine'l-kebairi.*” (5) Ya'nî ataya anaya 'âķ olup sözün tutmayup karşılaşmak günâh-ı (6) kebâirdendür.” didi. Her kimesne ki günâh-ı kebâirden perhîz eylemese (7) yarınki gün kâfirler ile bile ķopa. Şöyle kim Ḥaķķ Te'âlâ celle ve 'alâ Kelâm-ı (8) Ķadîm'inde buyurur Ķavluhû Te'âlâ: “*Ve lâ tuşrikû bihi şey'en ve bi'l-vâlideyni iḥsânen.*”⁴¹¹ (9) Ol kimesne ki ata ana sözüne muḥâlefet ide kâfirler ile cehennemde (10) 'azâpta bile şerîk olalar. Zîrâ ataya anaya 'âşî ve 'âķ olanlar yarın (11) kıyâmet gününde ittükleri tâ'attan menfa'at bulmayalar. Şöyle kim Resûl (12) Ḥazret-i şallallâhu 'aleyhi ve sellem ḥadîř buyurur: “*Lil 'aķi â'melu mâ şi'te* (13) *mine't-ta'ite fe-ente ğayrehu mâ cevveze izâ ķâle'l-'aķu yarabbi fe-yeķullâhu* (14) *te'âlâ lâ lebbeyke velâ sa'deyke.*” Ke-ennehu Ḥaķķ

⁴¹⁰ Der-kenâr: hergiz

⁴¹¹ Kur'ân-ı Kerîm, Nisâ, 4/36. “Allah'a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez.” Ayetin tamamı “*Va'budû'l-lâhe ve lâ tuşrikû bihi şey'en ve bi'l-vâlideyni iḥsânen ve bizi'l-ķurbâ ve'l-yetâmâ ve'l-mesâķîni ve'l-câri zi'l-ķurbâ ve'l-câri'l-cunubi ve'ş-şâķibi bi'l-cenbi vebni's-sebîli ve mâ meleket eymanukum inna'l-lâhe lâ yuḥıbbu men kâne muḥṭâlen feḥûran*” iken metne ayetin “*Ve lâ tuşrikû bihi şey'en ve bi'l-vâlideyni iḥsânen*” kısmı alınmıştır.

Te‘âlâ celle ve ‘alâ Muhammed Muştafâ (15) ‘aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm sözünüñ vâsıtası üzere buyurur: “İy olar ki

[124b]

(1) atalarına ve analarına ‘âk ve ‘âşî olanlar her tâ‘at ki dilerlerse eylesünler (2) ammâ şevâbı yoktur ve her ne du‘â kılarlar ise kılsunlar hergiz kabûl kılmazın (3) ve icâbet itmez. Tâ varup atalarından ve analarından ‘özr idüp gönlin (4) ele alup tevbe kılmayınca.

Beyt

İy ‘âk maḥôn ki icâbet nedehe

Vezrenc sî sâl nîz şevâbet nedehe

Ez havzı Firdevs şerâbet nedehe

Ez teşîki eger bomîrî âyet nedehe

Kışsa Çünkü Ya‘kûp kırdı ayıttı: (7) “Benüm Yûsuf’umı niçün yedüñ ve anuñ nâzenîn tenine nicesi terahḥum kılmayup (8) diş vurduñ?” didi. Kırt ağzın açup ayıttı: “Yâ nebîyallâh sende (9) olan ‘işmet libâsı ḥaḳkı(y)içün Yûsufı ben yemedüm. Sen ḥöd bilürsin kim bize (10) enbiyâlaruñ eti ḥarâmdur.” Pes Ya‘kûp ayıttı: “Bu ağzuñ niçün ḳan olmuştur?” (11) Kırt ayıttı: “Yâ nebîyallâh bu yigitler benüm ağzumı ḳana bulaşturdılar ve baña (12) töhmet kırup bühtân eylediler.” Ya‘kûp ayıttı: “Sen ḳanğı nâhiyyeden (13) gelmişsin?” Kırt ayıttı: “Mışır⁴¹² nâhiyyesinden gelmişem ve ḳarındâşum yâvi kılmışam (14) bir haftadır ki gice gündüz yimeyüp içmeyüp dururın ve ḳardâşum derdine (15) ve firâḳına yaḳılıp yürürdüm.” didi. Çünkü Ya‘kûp kırttan bu sözi

413

[125a]

(1) işitti. Bir kerre âh eyledi. Ayıttı: “Kırtlar ḥayvanlığıyla ḳardâşın yâvi (2) kırup bunca zârîlik eyler ve âdemîler dostları firâḳından nicesi şabr (3) eylesünler.” Pes yine Ya‘kûp ayıttı: “Âḥır ḳarındâşuñ bulduñ mı ve yâḥûd bir ḥaber (4) alduñ mı?” Kırd ayıttı: “Bu sizüñ iḳlîme gelmiştür ve bu nâhiyyede anı tutmuşlar. (5) Öldürmege ḳaşt itmişler.” Ya‘kûp ayıttı: “Eger saña du‘â kılsam Ḥaḳḳ Te‘âlâ (6) ḳarındâşuña ḥalâşlık virse saña buluştursa sen

⁴¹² Metinde “Mışır” kısmı alınmıştır.

⁴¹³ Der-kenâr: işitti

dağı Yûsufumdan bir haber (7) baña getüre miyidün?” didi. Kurt ayıttı: “Yâ nebîyallâh eger sen du‘â kılp kardâşum (8) Hakk Te‘âlâ baña buluşturacak olursa ben dağı mazlûmam. Miñnetzede âm (9) du‘â kılayın. Hakk Te‘âlâya nâliş idüp yalvarayın. Mazlûmlaruñ du‘âsı (10) redd olmaz. İnşâ‘allâh Hakk Te‘âlâ kabûl idüp redd itmeye. Oğluña (11) buluştura. Cemî‘ miñnetten kırtara.” Pes Ya‘kûp ‘aleyhi’s-selâm ayıttı: (12) “Hiç Yûsufuñ hâlinden haber bilür misin?” Ayıttı: “Haber bilürem. Velikin (13) diyümezem.” Ayıttı: “Niçün?” Ayıttı: “Zîrâ gamz itmiş olurın. Ben dilemezim kim (14) gammâzlık idem kim kırtlar baña ‘itâb ideler ve benüm gammâzlığımı ‘ayb ideler (15) ve beni cinsüm içinde hûrlayalar ve gammâzları hûd Hakk Te‘âlâ düşmân tıttıdır

[125b]

(1) ve peygamberler gammâzlar hakkında şefâ‘at kılmayalar ve cennete yol virmeyeler.” Şöyle kim (2) Hâzret-i Resûl şallallâhu ‘aleyhi ve sellem hadîş buyurur: “*El-buğdi'l-halki ilallâhi* (3) *Te‘âlâ el-gammâzûne ve'l-hemmezûne ve'l-meşâ‘üne bi'l-hemîme ve'l-müferriķûne beyne'l-ehibbe.*”⁴¹⁴ (4) Ya‘nî aydür kim: “Hakk Te‘âlâ dergâhında büyük düşmân şol kişilerdür kim (5) gammâzlık eyleyeler ve dîni diñleyeler söz alup söz vireler ve dostlar (6) arasında fûrkat bırağanlardır. Eger ki ol cebbâruñ ‘azâbından kırkar iseñ (7) dilüni Müsülmânlaruñ gamzından saklayasın.” Nitekim Muhammed Muşafâ şallallâhu (8) ‘aleyhi ve sellem hadîş buyurur: “*‘Ala şelâseti'l-gammâzi ve'l-bâyi‘i‘l-hurri ve‘l-âķili valideyni.*”⁴¹⁵ (9) Ya‘nî ayıttı: “Üç kişiye şefâ‘atüm olmasa gerek. Biri gammâza. Biri âzâdlığın (10) şatana ve birisi ataya anaya ‘âķ olana. Pes bu üçüne şefâ‘at hârâmdur.” (11) didi. Yine Resûl Hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem bir hadîş dağı buyurur: “*Men gameze* (12) *sulţânen hâyiren feķad dahale fi demmi şelâseti'n-neferi.*” Ya‘nî her kişi ki sulţân (13) ve pâdişâh katında bir mü‘mini gamz eylese üç Müsülmânüñ kanın yere dökmesine (14) sa‘y itmiş olur. **Evvel** kendü kanın **ikinci** gamz ittügi kişinüñ kanın (15) **üçünci** gamz diñleyen kanın. Pes bu üç kişinüñ kanın yere dökmesine sebep

416

[126a]

(1) olur. Egerçe dünyâda bunlaruñ kışâsı yoktur ammâ âhîrette muhkem kışâsı (2) vardur. **Hikâyet** Haccâc Yûsufı kırk yıl öldüğünden soñra (3) ‘azizlerden birisi düşinde görmüş. Hâlüñ nedür diyü şormuş. Zîrâ (4) dünyâda sen çok nâ-hâķ yere kan eylemiş idüñ,

⁴¹⁴ Metinde “*El-buğdi'l-halki ilallâhi Te‘âlâ el-gammâzûne ve'l-hemmezûne ve'l-meşâ‘üne bi'l-hemîmetihi ve'l-muķrakûne beyne‘l-ehibbetihi.*” şeklinde kısmı alınmıştır.

⁴¹⁵ Metinde “*‘Ala şelâseti'l-gammâzi ve'l-bâyi‘u‘l-hurri ve‘l-âķili valideyni.*” şeklinde kısmı alınmıştır.

⁴¹⁶ Der-kenâr: olur

dimiş. “Hakḫ Te‘âlâ senüñle (5) neyledi.” didi. Ol ayıttı kim: “Dünyâdan gideli kırk yıldur kim bir kanuñ (6) kışâşın çekerem. Ayıttım: “Ol kan kanğısıdur. Ayıttı: “ ‘Abdullâh b. Zübeyrî (7) nâ-haḫ yere öldürdüm idi. Anuñ için Hakḫ Te‘âlâ beni kırk kez kışâş kılup (8) öldürdi. Daḫı henûz ol bir kanuñ altından çıkamadum didi. **Nükte** (9) Pes ol kişiyi gör âhi bir nâ-haḫ kan ucından kırk yıl bunca ‘ikâb (10) ve bunca ‘azâp çeküp henûz daḫı kırtulmaya. Vây ol kişiler hâline kim (11) ğamz kılcıyyla kişiyi nâ-haḫ yere depelemiş ola. **Kışşa** Çünküm kırt bu kışşayı (12) didi. Ya‘kûp oğullarınuñ yüzine baḫtı. Bularuñ yüzinde zerrece (13) kan kıalmamış. Pes oğulları biribirine baḫıştılar. Ayıttılar: “Gördüñüz mi (14) bu kırt bizi ne rüsvây ve ne bednâm eyledi. Babamuz kıatında bizi şer mesâr (15) eyledi.” Pes babamuza diyelüm. Bu kırtı kıaşt ile tutup getürdük. Senüñ göñlüñ

[126b]

(1) emîn olsun diyü. Yoksa bilmedük anı kim bu kırt mı yidi ve yâhûd ğayrı (2) kırt mı yedi. Maḫşûd bir emînet için getürdük diyelüm ve yâhûd (3) varalum. Yûsufı kıuyudan çıkarup öldürelüm. Elin ayağın kesüp babamuza (4) getürelüm. Elin ayağın bulduḫ diyelüm ammâ bilmedük kim bu kırt mı yedi (5) ve yâhûd ğayrısı mı yedi diyelüm. Yehûdâ ayıttı: “Eger siz bu işi işleyecek (6) olursañuz ben bu kışşayı evvelden âhire babama aydüvirürin ve sizi (7) rüsvâ ideyin.” didi. **Laḫife** Ya‘kûp’uñ oğulları bilmediler ki bu kırt (8) kendülerüñ yalan perdelerin açup söyleyecegin eger bilselerdi (9) anı babaları yanına getürmeyelerdi. Şöyle kim mü’mimler bugünkü gün günâh (10) işlerler ve muḫâlefet yolına kıadem başarlar. Bilmezler ki yarınki gün âzâları (11) aña tanuḫlık virse gerek ve eger biñ idi Hakḫ Te‘âlâ kıulluğundan tecâvüz (12) kılmayaydı. **Nükte** Yûsuf’uñ kıarındâşları Yûsufı kıuyuya birağup (13) kendüleri inkâr eyleyüp suçların kıurda ḫavâle eylediler ve kendülerin (14) töhmetinden beri eylediler. Pes Hakḫ Te‘âlâ daḫı ol dilsüz kıurda dil virdi. (15) Faşih diliyle söyledi. Olaruñ yalanın izhâr eyledi. Kendüyi daḫı ol

417

[127a]

(1) töhmetten kıurtardı. **Ḥaber de gelmiştür kim** yarın kıyâmet güninde bir kıulı (2) getüreler. Dünyâda ‘ömri olduḫça işledügi zillet ve günâh defterin eline (3) vireler. Pes ol kıul ol nâmeyi okuya. İçinde toptolu cefâ ve zillet ma‘şiyetler (4) göre. Inkâr eyleye. Ayde kim: “Bu nâme benüm degüldür.” diye. Hakḫ Te‘âlâ celle ve ‘alâ (5) ayde: “Yâ kıulum senüñdür ve senüñ fi‘lüñdür. Benüm danuḫlarum vardur.” Kıul ayde kim: (6) “Danuḫlaruñ kimlerdür?” Hakḫ Te‘âlâ ayde: “Feriştehlerdür.” Kıul ayde: “Yârabbî feriştehler (7) ḫaset eyleyüp Âdem

⁴¹⁷ Der-kenâr: töhmetten

atamuzu görmeksüzün şehâdet eylediler. Ne ‘acepdür (8) benüm fesâduma dağı tanuqlık virürlerse.” Hakk Te‘âlâ ayde: “Yâ kulum (9) benüm ğayrı tanuqlarum vardır.” Kul ayde: “Hüdâvendâ kimlerdür?” Hakk Te‘âlâ (10) ayde: “Yirler ve göklerdür.” diye. Kul ayde: “Hüdâvendâ yirler ve gökler benüm düşmanlarumdur. (11) Yer beni kendüye çeküptür. Toprağı â‘zâmı ve etümi yemiştür ve gökten (12) üzerümüze katre katre yağmurlar yağup etümi çüridüptür ve şişürmişdür. (13) Bular baña bunuñ bigi iş kıllalar ‘acep midür ki zilletüme ve günâhuma nisbet (14) kıllup şehâdet ideler?” Hakk Te‘âlâ ayde kim: “Dağı tanuqlarum vardır.” diye. (15) Kul ayde: “Yârabbi kimlerdür?” Ayde kim: “ ‘Arş ve kürs ve levh kalem. Bular cümle

[127b]

(1) tanuqlardur.” Kul ayde: “Yârabbi olar beni görmedi benüm günâhlaruma nice (2) tanuqlık virürler?” Hakk Te‘âlâ ayde: “Dağı tanuqlarum vardır.” Kul ayde kim: (3) “Kimlerdür?” Hakk Te‘âlâ ayde kim: “Sen kendözün günâhuña hüd tanuqsın.” (4) Kul ayde: “Yârabbi ben hüd kendü günâhuma inkâr iderin. Sebep niçün kendözüme (5) şehâdet ideyin?” Pes Hakk Te‘âlâ ol kuluñ sırrına hitâpide ayde kim: “İy (6) kulumuñ elleri ve ayakları ve a‘zâları deyüñüz. Söyleñüz ve şehâdet (7) eyleñüz. Benüm kulum ne ‘amel kılmıştır ve ne günâh kılmıştır ve iy göz niçün ağladuñ (8) ve iy dil ne söyledüñ ve iy kulak ne işittüñ? Pes ol sâ‘at ol kuluñ (9) Allâh emriyle her ‘azâsı faşîh diliyle söyle.” Dil ayde kim: “Ben yalan söyledüm (10) ve ğaybet eyledüm.” El ayde kim: “Ben piyâle tuttum.” Ayak ayde: “Ben harâm yerlere yalan (11) tanuqlık virmege vardum.” Kulak ayde kim: “Ben bühtân ve dîñi dîñiledüm” (12) ve göz ayde kim: “Ben nâ-mahrem yüzine baqtum” ve teni ayde: “Ben ‘işyân ve günâh (13) yolına çalıştum.” diye. Hakk Te‘âlâ ol kuluñ deye⁴¹⁸ sırrına vâsıtasuz hitâp (14) eyleye. Ayde kim: “İy kulum ben bilürdüm ve gördüm. Velîkin perdeñi açmaz idüm. (15) Pes kul orada mütehayyir kala. Ayde: “Yârabbi hüdâvendâ ve perverdigârâ. Pes benüm ⁴¹⁹

[128a]

(1) bigi mücrimün yeri cehennem қа‘ridür. O utandığınan baş aşığa şala. Pes (2) Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ ayde: “İy bîçâre kulum dağı hüccetün var mı?” Kul ayde kim: (3) “Yârabbi hüccetüm şorarsın. Velîkin hâcetüm şormazsın.” Ayde kim: Hâcetün (4) nedür? Bu işler kim sen kılmışsın ve bu çirkin ‘ameller ki sen kılmışsın ve bunuñla (5) dağı ne tama‘uñ vardır kim dilersin?” Kul ayde: “Yârabbi dünyâda bir ‘amel işledüm. (6) Sıdık ve ihlâşiyile

⁴¹⁸ Metinde üzeri çizilmiştir.

⁴¹⁹ Der-kenâr: bigi

seni birleyüp îmân getürdüm. Senüñ keremüñe ümîz (7) bağlayup rahmetüñe tayandum.” diye. Pes Hakk Te‘âlâ ayde: “İy kulum çünkim sen benüm (8) keremüme ve rahmetüme ümîz bağladuñ. Ben dañı seni ol ümîz idinüp keremüme (9) bağışladum.” diye. Zihî keremlü ve şefkatlü pâdişâhı gör kim ol günâhlu kullarına (10) nicesi şefkat kılup zilletten ve ma‘şiyetten pâk idüp günâhların bağışlar (11) ve cennet câvidân erzânî kıılır.

Şi‘r

(12)

İy şikeste mihr-i ‘ahdi bende ki ‘ișyân-i tô

Der vefâ-i tâşode bîrûn hem ez bemâni tô

(13)

Dâşte da‘vî nî ma‘nâ bi-fi‘il-i kâfirân

İy be-da‘vî pîşezka ‘arz kôn burhân-ı tô

(14)

İy beten ender riyâ vü vey bedel-i ender hevâ

Nâ hevâyî gey bomând derdilet imân-i tô

(15)

Ger şikest ‘ahd-i râbâri gümânı bed-me-ber

Ki ateşi forkat forôdem derd-i leş der-cân-i tô

[128b]

(1)

Ger gümânı tô nîkô baş ed men hemî kôyem tôrâ

İy habîbi men beyâta an meni men ani tô

(2) Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ biz kullara ‘inâyet kılup rahmetiyile cennet ve dizâr erzânî kııla. (3) Şol vaqtin kim sen ‘ışk ile ‘aşıqâne şıdık ile şâdıqâne Resûlullâh Hâzretinüñ (4) türbe-i muṭahharına ravza-i muḳaddesine şalavât viresin. Allâhümme şalli (5) ‘alâ

Muhammedin ‘abdike ve resûlike'n-nebîyyi'l-ümmiyyi ve ‘ala âlihî ve şahbihî ve sellim⁴²⁰ teslîmen kesîrân. (6) Kâle'l-Îmâm Rağıyâllâhu ‘anhu Kavlûhû Te‘âlâ: “*Vecâû ‘alâ kamîşihî bidemin kezîbin*” el-âye. (7) Kâle'l-Îmâm Rağıyâllâhu ‘anhu: “*Sitte yedhulu'l-cennete min ğayri'l-cinni ve'l-insi.*” İmâm aydür. (8) “Altı ten cennete gire. Ne âdem cinsi ola ve ne perrî cinsi ola. Biri İsmâ‘îl Peyğamber'üñ (9) koçı ve biri ‘İsâ Peyğamber'üñ eşegi ve biri Muhammed Muştafâ'nun ‘aleyhi's-şalâtü (10) ve's-selâm düldüli ve şâlih peyğamberün nâkesi ve aşhâb-ı kehfün köpegi ve Yûsuf (11) Peyğamber'ün kurdı. Bular cümle cennete girse gerek. **Lañife** (12) Ya‘kûp ‘aleyhi's-selâm yer yüzinde ağlar idi. Yûsuf kıyu dibinde şâz (13) oluben gelürdi. Zîrâ Hakk Te‘âlâ'nun lütfın ve keremin görmüş idi. Ol (14) kıyu dibinde Hakk Te‘âlâ Yûsuf'a biñ ferişte gönderdi. Tâ kim gice gündüz (15) hıfz idüp saklayalar. Cemî‘ âfetten ve belâlardan ve cennetten vildân

421

[129a]

(1) ğilmân gelürdi. Ana mûnis olmağ için her vildân ğilmân kim gelürdi (2) cennetten biter gelür envâ‘ yemişler getürdi. Pes Yûsuf bu lütfiyile kıyu (3) dibinde şâz Hürrem idi ammâ Ya‘kûp yer yüzinde Yûsuf firâkıdan giryân (4) olup helâk olmasına az kalmış idi. Pes cümle kıllarun hâli mekâbirde (5) yarın şöyle olısar. Her kaçan kim bir mü‘min dünyâ sarâyından beka sarâyına (6) rıhlet eyleye. Ahvâlleri şöyle olur. **İşâret** Yûsuf kıyu dibinde (7) aydür idi. Keşke benüm babam bilseydi kim beni nice tena‘‘uma yetişüp (8) râhat olup hoşluğıla gecdüñ mi diye ve mü‘minler dağı ol karañı kabre (9) giricek Hakk Te‘âlâ lütf idüp ol karañı kabri münevver kılup kik eyleyiser (10) ve cennet râyihacıların ve çemenlerin döşeyiser. Pes mü‘minler aydeler kim: “Nolaydı (11) keşke ol bizüm hışm ve kavmümüz bizüm hâlümüze muţtali‘ olardı (12) ve bilelerdi kim Hakk Te‘âlâ bize ne lütf işledi ve nicesi tena‘‘uma yetiştürdi (13) ve râhatlık rûzî kıldı.” Kavlûhû Te‘âlâ: “*Yâ leyte kavmî ya’lemûne.*”⁴²² Nitekim Muhammed (14) Muştafâ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem hadîş buyurur: *El-kabru kırân ammâ ravđatin (15) min riyâdı'l-cenneti ev hufretun min hafiri'n-nîrâni.*” Ya‘nî aydür: Kabr güyâ

⁴²⁰ Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

⁴²¹ Der-kenâr: ğilmân

⁴²² Kur‘ân-ı Kerîm, Yâsîn, 36/26. “(Ona): "Cennete gir!" denildi. "Keşke kavmim bilseydi." dedi.” Ayetin tamamı “*Kiledhuli'l-cennete kâle yâ leyte kavmî ya’lemûne*” iken metne ayetin “*Yâ leyte kavmî ta’lemûne*” kısmı alınmıştır.

[129b]

(1) cennetten ve cennet ravzalarından bir ravzadır ve yâhûd cehennem derelerinden (2) ve ‘azâplarından ke-ennehu birisidür. Âdem ola kim aña girüp cennet okuların (3) okulayup râhata yetiŖe ve âdem ola kim cehennem ‘azâbına yetiŖe ve ‘uûbete (4) giriftâr ola. Eyûlere cennet erzânî ola ve yaramazlara cehennem erzânî ola. (5) **Hikâyet** Bir gün ol iki cihânun üneŖi ve yerun ögun mihteri (6) ve âdemilerin üzîdesi ol Ŗadr-ı Ŗuffeyi Ŗafâ mâh-ı ubbeyi vefâ mu‘allâ (7) ve müzekkî. Ya‘nî Muhammed MuŖafâ Ŗallallâhu ‘aleyhi ve sellem biraŖ Ŗahâbeleriyile ziyâretlere (8) ‘azm kıldılar. Maberelere geldiler ve iki yeñisin gördiler ve ol iki yeñisinden (9) feryât omı gelürdi. Peyamber ‘aleyhi's-selâm ayıttı: Bu iki kiŖi (10) ‘azâp ekerler günâh-ı kebâirden ötüri.” Ŗahâbeler ayıttılar: “Yâ Resûlallâh (11) bular niun bu adar ‘azâp ekerler?” Peyamber ‘aleyhi's-Ŗalâtü ve's-selâm: “Birisi (12) dîni dîñleyüp söz alup virürdi iki kiŖinun arasına fitne oparup (13) ‘adâvetlerine sebep olurdu birisi daı bevlinden ya‘nî sidüginde (14) Ŗaınmayup tenin temiz tutmaz idi.” didi. Pes peyamber ‘aleyhi's-Ŗalâtü (15) ve's-selâm bularun efgânından ve zârîsinden Ŗefat amarları coŖa

423

[130a]

(1) gelüp elin uzattı. Yerden bir pâre aaç pâresin opardı. İki (2) pâre kıldı. Her pâresin birer sîne dikti. Daı elin aldurup du‘â (3) kıldı. Hâ Te‘âlâ’dan buları diledi. Ol sâ‘at ol iki pâre aaç (4) yeŖil oldu. Budaklandı yapraklandı ve yemiŖlendi. Ŗahâbeler mütehayyir aldılar. (5) Pes ol sâ‘at Hâ Te‘âlâ Hazretinden Cebrâ‘il ‘aleyhi's-selâm geldi. Hâun (6) selâmın getürdi. Ayıttı: “Yâ Resûlallâhı bu ikisinin ii cehennem ‘azâbından (7) ve derecelerinden birer derece açılmıŖ idi. ‘Azâp ekerlerdi. ünkü sen (8) du‘â kıldun. Senun du‘ân bereketinde sînleri ik oldu ve cennetten (9) bir derece açılıp cennet okularına batup râhat olmuŖlardur.” didi. (10) Yine maâmına ‘urüc eyledi. Pes iy mü‘min arındaŖ bu haber delîldür. (11) ‘Azâb-ı abr ha olduına. İllâ Ŗol Ŗeâvet ehli atında degil. (12) Zîrâ hilâfî Mu‘tezilîdür ammâ ol kim ehl-i îmândur abr ‘azâbı hatur.” (13) diye. Nitekim Hâ Te‘âlâ celle ve ‘alâ Kelâm-ı adîm’inde haber virür: avluhû (14) Te‘âlâ “*Ve men-e‘rada ‘an zikri.*”⁴²⁴ Bir dervîŖ bu âyeti okurken tırı geldi (15) hayırdı. BaŖın açdı. Yaasın yırtup baŖına opraklar oydı. Ayıttı:

⁴²³ Der-kenâr: gelüp

⁴²⁴ Kur‘ân-ı Kerîm, Tâhâ, 20/124. “Her kim de benim zikrimden (Kur‘an’dan) yüz çevirirse, mutlaka ona dar bir geim vardır. Bir de onu kıyamet gününde kör olarak haŖrederiz.” Ayetin tamamı “*Ve men e‘rada ‘an zikri*

[130b]

(1) “Yâ ilâhi pâdişâhum dünyâda kabre giricek ‘azâp ve âhirette kıyâmet gününde (2) ‘azâp pes bu kullarun senün ne vaktin râhat olurlar?” ‘İbret dünyâda (3) dünyâ talebiyle kabirde şori hisâbıyla kıyâmette nâle vü efgâniyle (4) cehennemde yanup yağılmağıla. Pes râhat olup diñlenmek ne vakt olisar? (5) Pes iy mü’min qarındâş bize ne gülmek ve ne yemek içmek ve ne dünyâda râhat (6) olup yatmağ ve uyumağ. Gice gündüz ağlayup baş açup kan ağlamağ gerek. (7) Zîrâ öñümüzde ve geçecek yolumuzda ölüm var. Kabre girüp yatmağ var. (8) Kubûrda râhat yatmağa kosalar içinde türlü türlü miñnet var. Evvel menzilümüz (9) ölümdür. İkinci menzilümüz mağberdür. Mağberde münkir nekîr su’âl cevâbidür. (10) Kıyâmette şori hisâptur. Nice bunuñ bigi ‘uqûbetler bizüm başumuza (11) gelecektür. Nice kim şu dünyâda güneşi görürsin. Âhirette dahı şunları şöyle (12) âşikâre göreceksiz. Pes şâhum hâl böyleyiken hikmet budur. Yine (13) dünyâya çalışuruz. Dünyâ evin ‘imâret iderüz. Hiç âhiret evin ‘imâret (14) itmezür. Hâl budur. Dünyâ tiz harâp olur. Şahibi ölür. Dünyâ yerinde (15) qalur. Anda varursın. Helâline hisâb virürsin. Harâmına ‘azâp çekersin.

425

[131a]

(1) Billâhi iy qarındâş baña bir nesne begâyet müşkil gelür. Helâluhâ hisâbun ve harâmuhâ (2) ‘azâbun. Bu hadîsi işidüp bilürler hikmet budur kim helâl kesb iderler. (3) Harâm nesnelere harc iderler. Bundan müşkil ne olur Haqq Te’âlâ saña helâl (4) ittügi nesneyi miñnetle kazanasın. Varasın harâma viresin. Helâli (5) harâma degişesin. Ke-ennehu gümüñ veya altını bakıra degişesin. Ya’nî (6) bu nice olur görmez misin? Bir kişi şabâhtan ağışâma degin çalıştı. (7) El emeginden birkaç dünyâ hâşıl kıldı. Helâl vardı. Ol helâli bir zânî (8) ‘avrete virdi. Anuñla zinâ eyledi ve yâhûd vardı kumâr oynadı. (9) Aña virdi ve yâhûd süciye virdi. Yidi içti ve yâhûd harâm libâsa (10) virdi. İbrişim kaftân bigi erenlere altunlu kaftân ve ibrişim kaftân (11) ve ibrişim kuşak kuşanmağ harâmdur. Göreyorsın bularuñla namâz kıılinsa (12) hiç sevâbı yoktur ammâ mü’min qarındâş bu ikisinden âfet süciye (13) helâl aqçe virüp içmektür. Zîrâ ‘ümmü'l-ğabâ’isdür. Ol qor gircek (14) boğazuña nice Tañrı’dan qorqmayup ol şeytân sidügin içesin? (15) Qahr ile kazanasın. Miñnetle şon vaktinde zecr ile cân viresin billâhi.

fe-inne lehu ma’işeten danken ve naşşuruhu yevme'l-kıyâmeti a ‘mâ.” iken metne ayetin “Ve men-a’raða ‘an zikri” kısmı alınmıştır.

⁴²⁵ Der-kenâr: billâhi

[131b]

(1) İy mü'min qarındâş çok tâlib 'ilmi gördüm ki meyhânelerde süci içerde. (2) Esirip cübbe vü destâr soğaklarda balçıklara mülevveş olup yatur. (3) Hele câhil kişiler iderse câhildür. Bilmezsen ehl-i 'ilmi geçersin. (4) Lâyık mıdur okuduğuñ 'ilmüñ üstüne süci dökeseñ? Hüşüş ile (5) cum'a günü ve yâhûd cum'a gicesi ola. Ol günlere hürmet kılmayasın ve yâhûd (6) Receb aylarında ve Şa'bân aylarında süci içesin. Allâh'dan korkmayasın. (7) Peygamberden uşanmayasın. Şerî'atte bir tavuk habs yese üç gün bir (8) yere bağlayalar. Üç günde temiz olur. Âdem murdâr yese ya'nî harâm yese (9) süci içse kırk günde temiz pâk olur. Şa'bân ayında süci içecek (10) pes Ramazân ayında nicesi pâk olur. Pes şâhum begâyet müşkildür hâlümüz (11) mükedderdür. Bir harâm kırk günde ve çıka gide. Hüşüşa süci ola. Haber de (12) gelmiştir kim ki dâr-ı dünyâda dâimâ süci içse dağı tevbe itmedin (13) ölse âhirette şarâp ırmağından içmeye. Tâ cehenneme girüp görmeyince. (14) Pes Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ 'ahd itmiştir. Süci içenleri yarın cehennem içinde (15) tînetü'l-ğabâl içüre. Su'âl ayıttılar: "Resûlden şallallâhu 'aleyhi

426

[132a]

(1) ve sellem tînetü'l-ğabâl nedür?" Aydür: "Cehennem içinde yatan münâfıklarun (2) ve kâfirlerin gövdesinden akan irindür ve kanıdur. Anlara içüriserdür. (3) Anun için" Hazret-i 'Alî kerremallâhu vechehu ayıttı: "Eger ol süciden bir katre (4) bir kuyuya düşse dağı ol kuyı kurısa yerine minâre yapsalar ol minâreye (5) çıkup ezân okumayaydum" ve dağı ayıttı: "ve eger ol süciden bir katre (6) bir deñize düşse dağı ol deñiz kurısa yerine otlar bitse otı koyunlar yise (7) ben ol koyunun etinden yimeyeydüm ve dağı ayıttı: "Eger ol süciden bir (8) katre bir şahrâya tamlasa ol şahrâda bir ağaç bitse begâyet issi günler (9) olsa ol ağaç dibinde ve gölgesinde oturmayaydum." Pes ol murdârı 'acep (10) ne zehleyile içerler?" 'Abdullâh b. 'Ömer aydür Rağıyâllâhu 'anhu aydür: "Eger barmağum (11) ol murdâr hamra girse hemân barmağımı keserdüm. Allâh'dan korkmayup ol murdâr (12) nicesi içerler?" Ebî Hanîfe rahîmullâh aydür: "Süci içmekten ırâğ olğıl. Zîrâ (13) anı içmekten on türlü 'ayb ve rüsvâyılık vardır. **Evvel** budur kim (14) anı içmek kişiyi delü eyler. Halk içinde mashâra düşürür." Nitekim Ebî Derdâ (15) Rağıyâllâhu 'anhu aydür: "Gördüm bir gün Bağdâd soğaklarında bir esrük fâsıķı.

⁴²⁶ Der-kenâr: ve sellem

[132b]

(1) Ücine işeyüp dahı sidügiyile yüzün yur. Dahı aydür: “Allâhümme (2) beyz vechidir.” Ya'nî âbdest alur. Du'âsın okur ve dahı bir esrûgi (3) bir 'ârif gördüm. Yaturtır balçık içinde. Kışmış saçalı üzerine. (4) Bir itcügez gelmiş. Ağzın ve saçalındakileri kıştuqlarını yir. (5) Ol esrük yattığı yerden ite du'â ider: “Bârekallâh yâ seyyidi (6) bârekallâhu fike.” Dahı bu it bir ayağın kaldırdı. Ağzına ve saçalına (7) işedi. Bunu devletiyile yüzine ve gözine sürer. Aydür: “Vemâ en hurrun bârekallâhu (8) fike yâ seyyidi.” Ya'nî bu ite du'â ider. Aydür ki: “Bârekallâh iy efendi yüzüme (9) ısıcağ şu koyarsın. Gör imdi ne vechiyile dünyâda rüsvây olmuştur.” (10) **İkinci** Malı telef idicidür. Sa'âdet ehli dâimâ 'aklı arturur. 'Akl (11) artacak nesneye meşğül olur. Şekâvet ehli 'aklı eksiltecek nesneye (12) meşğül olur. **Üçüncü** Biribiriyile düşmân olmaklıkta. Ya'nî şeytân (13) bir süciyi içürmek ile diler kim icgüre biribiriyile düşmân olup kîn tutalar (14) savaşalar. Belkim bıçağlaşalar. Kanlu olalar. Meyhânelerde biribirin öldürmek (15) meşhûr olmuştur. **Dördüncü** Ol hamr âdemi Allâh'ın zikrinden yığar ve

427

[133a]

(1) dîninüñ diregi namâz kılmaktır. Namâzdan yığar. Zîrâ esrük namâz kılmak yoktur. (2) Tâ eylemeyince. Nitekim Hakk Te'âlâ Kelâm-ı Kadîm'inde haber virür. Kavluhû Te'âlâ: (3) “*Ve-lâ takrabû's-şalâte ve entum sukârâ.*”⁴²⁸ **Beşinci** Süci içmek sebep olur. (4) Esrük 'avretin bu şer bilmedin esrügüñ talâkı vâkı'a olur. *Cezâen li-sekrihi.* (5) Zîrâ Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ “ol harâm murdâr içtügi(y)içün cezâsı eyledin bilmedin. (6) 'Avretin boşa boş olur.” didi. **Altıncı** “Hamr içmek mecmûa' fesâdlarüñ (7) başıdır ümmü'l-ğabâîş.” didi. Ya'nî hamr içmek cemî' şekâvetlerüñ anasıdır. (8) Zîrâ Hakk Te'âlâ 'aql virdi kim cemî' a'zâyı her türlü yavuz işten (9) yığaydı. Çün bunı devlet hamr içti. 'Aklı gitti. Delü oldı. Küfür (10) sözler dilinden geldi. Mâni' ider yok men' ide. Ya'nî 'aklı yok kim yığsun. (11) **Yedinci** İki omuzındağı 'ameli yazan kerîm 'azîz ferîştehler incünürler. (12) Zîrâ anları türlü murdâr fışk meclislerine iletüp koyar. Ol sücinüñ (13) murdâr koğularından anları incidür. Dâ'imâ Hakk

⁴²⁷ Der-kenâr: dîninüñ

⁴²⁸ Kur'ân-ı Kerîm, Nisâ, 4/43. “Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğınızı bilinceye kadar, bir de -yolcu olmanız durumu müstesna- cünüp iken yıkanıncaaya kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya yolculukta bulunursanız, veyahut biriniz abdest bozmaktan gelince ya da eşlerinizle cinsel ilişkide bulunup, su da bulamazsanız o zaman temiz bir toprağa yönelip, (niyet ederek onunla) yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin. Şüphesiz Allah, çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır. 16” Ayetin tamamı “*Yâ eyyuhâ'l-lezîne âmenû lâ takrabû's-şalâte ve entum sukârâ hattâ ta'lemû mâ tekûlûne ve lâ cunuben illâ âbirî sebîlin hattâ tagtesilû ve in küntüm mardâ ev 'alâ seferin ev câ'e ehadun minkum mine'l-gâ'iti ev lâ mestumu'n-nisâ'e fe-lem tecidû mâ'e fe-teyemmümü şa'iden tayyiben femsehû bi vucûhikum ve eydikum inna'l-lâhe kâne 'afuvven gafûran*” iken metne ayetin “*Ve-lâ takrabû's-şalâte ve entum sukârâ*” kısmı alınmıştır.

Te‘âlâ Hazretine verdüklerince (14) andan şikâyetler iderler. Aydırlar kim: “Yâ ilâhî sen bizi kurtar ol fâsıkuñ (15) şöhetinden.” dirler. **Sekizinci** Ol murdâr içmek ile dünyâda seksân

[133b]

(1) ağaç had kendülere vâcip eyleyeler. Eger dünyâda vurmazlar ise âhirette (2) yüz biñ yigirmi dört biñ peygamberler öñinde otuzar kamçıyla seksân (3) kamçı uralar. Mecmû‘-ı mañlûkât içinde rüsvây olacañtur. **Toñuzuncı** (4) Ol murdârı ağzına alduñınlayın gökten üzerine la‘netler yağar. Tâ (5) şuña degin ki içmez ola. Altındağı yerler la‘net iderler. Üstindeğı gökler (6) la‘net iderler. Omuzundağı feriştehler la‘net iderler. Ağlaşurlar. İlâhî bu la‘net (7) ehinden bizi sen kurtarıvir diyü Haññ Te‘âlâ‘ya yalvarurlar. **Onuncı** (8) Ziyânı budur ki kórku vardır. Ol murdârı içen fâsık âhir vañtinde (9) îmânsuz ola. Neûzubillâhi min zalike. Âñbârlar da gelmiştür ki kaçan bir fâsık (10) kadehini eline alsa kaşt ide içmege Haññ Te‘âlâ Hazret-i celle ve ‘alâ (11) kendü ‘azâmetiyile buyurup aydür: “Eyle mi ey ‘aşîni sa‘âdet içüñde (12) koduğum ‘azîz îmân üzerine murdârı nice koyarsın? Ol îmânüñ kadrin (13) bilmezsin ve hürmet kılmazsın her ni‘met ki kadrin bilinmeye âhir elinden çıkacacaktır. (14) Geldüñ imdi iy mü‘min karındâş bir nesne ki ‘aklı giderür. (15) Serhüş eyler. Hamrdur. Ya‘nî sücüdür. Her esirdici harâmdur. Eger bir kaçre dağı

429

[134a]

(1) olursa gâfil olma. Ol helâlden kazanduguñ âkçeñi gör. Âñi nenüñ (2) bigi murdâr habîse virürsin. Kahr ile kazanduguñ nenüñ bigi kumaşıyla (3) deñişürsin. Pes helâlden kazandüñ ve harâma harc ittüñ. *Helâluhâ hisâbun* (4) ve *harâmuñhâ ‘azâbun*. Helâle hisâp var ve harâma ‘azâp var. **Lañife** (5) Dünyânüñ işleri dört şıfattan taşra degüldür. Yâ oldur ki kendü işüñ (6) yine kendüñ iledür yâñüd dünyâyiledür yâñüd halk iledür yâñüd (7) Haññ iledür. Bu dörtten taşra degüldür her iş ki senüñle dünyâ (8) arasındadır. Ol zühd mâyesündendür ve ol kim senüñle mevlâ arasındadır. (9) Ol şükr mâyesindendür. Her iş kim senüñle halk arasındadır ve ol (10) şefkat mâyesindendür ve ol iş kim senüñle nefsuñ arasındadır (11) ve ol şabr mâyesindendür ve ol ki evvel didügedi her iş ki senüñle (12) dünyâ arasındadır. Zühd mâyesindendür. Zîrâ dünyânüñ işi iki (13) nesneden hâli degüldür. Yâ helâl kazanursın ve yâñüd harâm kazanursın. (14) Eger helâl kazanursañ zahmet ile meşakkat ile kazanursın. Anüñ dağı (15) şöñinde hisâbına degmez ve eger harâm ise derdine zahmetine degmez.

⁴²⁹ Der-kenâr: olursa

[134b]

(1) Şoñında ‘azâbın çekisersin. Pes bu iki nev‘ ile kâr u kesb kılıp harâm (2) helâl kazanmaktan ve bu ikisinden zühd yolın tutmak yektür. Zîrâ ne hisâp (3) var ne ‘azâp var ve biri dahı didügidi kim ol nesne kim senüñle mevlâ (4) arasındadır. Şükr mâyesindendir. Zîrâ senüñ işüñ haq ile iki (5) nesneden hâli degüldür. Yâ oldur ki ‘atâ virür veyâ oldur kim belâ virür. (6) Eger ‘atâ iderse şükr vâcip olur ve eger belâ virürse dahı ziyâde şükr (7) vâcip olur. Zîrâ ‘atâ bahşışı dünyevîdür. Belâ ve ‘uqûbet uhrevîdür. (8) Pes dünyâ ni‘metine şükr buyurdi. Şükr kılmak vâcip olsa. Pes ol cihânuñ (9) belâlu ni‘metine şükr kılmak dahı ziyâde vâciptür. Eger ‘atâ iderse sen (10) anuñla ni‘mete yetişüp sevinürsin ve eger belâ virürse günâhuñdan seni (11) yeyni kılır. Pes ‘atâ toyumlığa sebeptür ve belâ pâklığa sebeptür. (12) Eger ‘atâ virse seni aña meşgûl ider. Eger belâ virse yine seni kendüye (13) meşgûl. Pes bu ma‘nâ üzre belâyâ şükr kılmak ziyâde vâcip imiş ehl-i (14) taḥkîk dimişlerdür. Ni‘metüñ üç şükri vardur ve miḥnetüñ altı şükri vardur (15) ve ol şükr kim miḥnettedür kaçan ki saña miḥnet yetişse elḥamdülillâhi

430

[135a]

(1) diyesin. Bu bela bañâ dünyâda oldı. Âḥirette inşâ‘allâh olmaya. Haqktan (2) geldi. Haqktan gelmedi diye tiz geçer. Tırcı degüldür. Ebed degüldür diye. (3) Tâkatum yettügingcedür ve tâkatumdan artuq degüldür diye. ‘İvaż (4) içindir. ‘Azâp için degüldür diye. Tenümedür dînüme degüldür diye. Çünkim (5) sen bu altı şükri kılasın kendüñi miḥnete ışmarlamış olasın ammâ ol (6) üç şükr kim ni‘met şükridür. Biri ni‘met bulıcaq elḥamdülillâhi diyesin (7) âşinâlıktur. Bîgânelik degüldür diyesin. Nite siz der helâldür. Harâm degüldür (8) diye ve eger ni‘mete şükr kılırsañ dahı ziyâde eyler. Eger miḥnete şükr kılırsañ (9) günâhuñdan kurtulup pâk olasın. Nitekim Haqk Te‘âlâ celle ve ‘alâ Kelâm-ı (10) Qadîm’inde buyurur Kavluhû Te‘âlâ: “*Mâ yef‘alullâhu bi ‘azâbikum in şekertum*”⁴³¹(11) ve dahı ol nitekim senüñle haq arasındadır. Şefkat mâyesindendir. Zîrâ (12) şefkatüñ işi iki nesneden hâli degüldür. Yâ cefâdur ve yâḥûd vefâdur. (13) Eger ki vefâ eylerse şefkat saña lâzım olur ve eger ki cefâ eylerse (14) şefkat dahı riyâda vâcip olur. Zîrâ kim vefâ eylerse saña ne ola. Zîrâ (15) anuñ kılısın ve eger cefâ kılırsa dahı ne ola cemî‘ zahmetten

⁴³⁰ Der-kenâr: diyesin

⁴³¹ Kur‘ân-ı Kerîm, Nisâ, 4/147. “Eğer şükredersiniz, Allah size niye azab etsin ki? Allah, şükürün karşılığını verendir, hakkıyla bilendir” Ayetin tamamı “*Mâ yef‘alu’l-lâhu bi-‘azâbikum in şekertum ve âmentum ve kâna’l-lâhu şâkiran ‘alîmen*” iken metne ayetin “*Mâ yef‘alullâhu bi ‘azâbikum in şekertum*” kısmı alınmıştır.

[135b]

(1) hâlâş olasin. Eger bir kimesne meşelâ saña bu halktan eylük eylese bir hâcetüñ (2) bitürse ve yâhûd bir nesne bağışlasa sen dağı buña ‘ivaż virüp bir işine (3) gücüne segirtseñ ve yâhûd virdügi nesneye bir nesne sende ‘ivaż virseñ (4) bular hûd dünyâda hep bulunur da edilür. Dağı geldüñ. İmdi (5) bunuñ ‘aksi olacak olursa saña sögseler ve seni dögseler ve hûrlasalar. (6) Pes senüñ elüñden gelmez kim anı dögebilesin ve sögebilesin (7) ammâ giri şefkat nazarıyla baqasın. Zîrâ anuñ cezâsı bu dünyâda olmaz (8) ammâ âhirette olur ve eger dögebilürseñ dağı muqayyed olmayup gecesin (9) şefkat eyleyüp esirgeyesin. Yaramazlığa göre eylük kılasın. Zîrâ dünyânuñ (10) kahrını ve cefâsını ve meşakkatini az görüp kıyâmet gününüñ ‘azâbından korkasın. (11) Zîrâ dünyânuñ ‘azâbı seheldür. Sefâsından dağı seheldür. Belkim şafâsından (12) cefâsı ve ‘azâbı çoktur. Ol kıyâmet ‘azâbından korkmaq gerek ki her bir (13) günü elli biñ yılca ola. Nitekim Hakk tebâreke ve Te‘âlâ celle celâlühü Kelâm-ı (14) Qadîm’inde buyurur: “*Fî-yevmin kâne mîqdâruhu hamsine elfe senetin.*”⁴³² **Hikâyet** (15) kıılır. Bir vakte Şeyh Ahmed Deynûrî var idi. Rahmetullâhı ‘aleyhi Bağdâd 433

[136a]

(1) şehrinde bir mahallede yoldan geçerken bir mest geldi. Şeyhe sögdi ve bağına (2) bir yumruq urdı. Dağı geçüp gitti. Şeyh anuñ ardına adam şalup (3) hüccesini gözettti. Şabâh bir tabaq ile helvâ gönderdi. Ol kişi şordı: (4) “Bu nedür kim gönderdi?” Ayıttı kim: “Şeyh Ahmed Deynûrî gönderdi. Dün (5) aña yumruq urup ağızına sögdüñ için.” didi. Çünkü bu haberi işitti. (6) Kalkup şeyhuñ evine geldi. Ayıttı : “Yâ şeyh ben saña neyledüm ve ben kimem?” (7) didi. Şeyh ayıttı: “Yâ yigit ne söylersin? Sen bizi üşendürmeğil kim (8) mağbûn olmışsın. Baña yumruq urduñ ve ağızuma burnuma sögdün. (9) Ben anuñ muqâbelesinde saña helvâ gönderdüm. Halâvet-i helvâ dünyânuñ (10) olur ve tâ‘at-ı şevâp ‘uqbânuñ olur. Var işüñe git. Ma‘lûm oluna (11) yarınki gün sen mi aşşı eyledüñ ve yâhûd ben mi aşşı eyledüm.” didi. (12) Pes bu sözden ma‘lûm oldı kim ol nesne ki senüñle halk arasındadır. (13) Ol şefkat mâyesinden imiş ve dağı ol kim didüm idi kim senüñle (14) nefsüñ arasında olan şabr mâyesindendir. Zîrâ senüñ hâlüñ iki (15) nesneden hâli degüldür. Yâ tâ‘attur veyâ ma‘şiyettür ve eger tâ‘at

⁴³² Kur‘ân-ı Kerîm, Me‘âric, 70/4. “Melekler ve Ruh (Cebrail) ona süresi elli bin yıl olan bir günde yükselir.” Ayetin tamamı “*Ta‘rucul melâ‘iketu ver rûhu ileyhi fî-yevmin kâne mîqdâruhu hamsine elfe senetin.*” iken metne ayetin “*Fî-yevmin kâne mîqdâruhu hamsine elfe senetin*” kısmı alınmıştır.

⁴³³ Der-kenâr: şehrinde

[136b]

(1) kılıp şabr kılırsañ yarınki gün hasenât bulasın ve eger ma‘şiyet (2) kılduñ ise şabr kıl. Tâ şabr ile anı helâk kılasın. Ehl-i taḥkîkler (3) itmişlerdür: “*Tecerru’u’s-şabri enne ‘iştu ‘iştu ḥamîden ve enne mittü mittü* (4) *şehîden.*” Ya‘nî demek olur kim şabr zehrini nûş kılgil ve eger diri (5) olursañ buña bilmişlerden olasın ve eger ölürseñ şehîtlerden olasın. (6) **Laḫffe** Pâdişâh-ı ‘âlem her nesne ki kullarına buyruḫ buyurdı. (7) Kullarınıñ ‘izz u miḫdârın ziyâde kılmak için buyurdı. Çünkim şabr (8) buyurdı. “*Ve-mâ sabruke illâ billâhi.*”⁴³⁴ Ke-ennehu Ḥaḫḫ tebâreke ve Te‘âlâ aydür: (9) “İy kullarum eger ben namâz buyurdum ise *Ve-ekîmû’s-şalate* sizüñ izz ü (10) miḫdârıñuz olmak için idi ve eger zekât buyurdum ise mal murdârdur. (11) Murdârdan pâk olasız. “*Huz min emvâlihîm sadaḫaten.*”⁴³⁵ Eger ḥacc buyurdum ise (12) âfet güninde amân ve zinhâr bulasın. “*Ve men-daḫalehu kâne âminen*”⁴³⁶ ve eger oruç (13) buyurdum ise yarınki gün sizi cehennem ıssısından şaḫlayup ‘ıyş u ‘iştret (14) sorasız. “*Ve-en teşûmû ḥayrun lekum*”⁴³⁷ ve eger şabr buyurdum ise benüm liḫâ’-ı (15) dîdârımı göresiz. “*İnnemâ yuveffe’s-şâbirüne.*”⁴³⁸

⁴³⁴ Kur’ân-ı Kerîm, Nahl, 16/127. “Sabret! Senin sabrın ancak Allah’ın yardımı ile dir. Onlardan yana üzülme. Tuzak kurmalarından dolayı da sıkıntıya düşme.” Ayetin tamamı “*Vaşbir ve mâ şabruke illâ bi’l-lâhi ve lâ-taḫzen ‘aleyhim ve lâ teku fi dayḫın mimmâ yemkurüne*” iken metne ayetin “*Ve-mâ sabruke illâ billâhi*” kısmı alınmıştır.

⁴³⁵ Kur’ân-ı Kerîm, Tevbe, 9/103. “Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağı ve temizleyeceği bir sadaka (zekât) al ve onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (Onların kalplerini yatıştırır.) Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir” Ayetin tamamı “*Huz min emvâlihîm şadaḫaten tuḫahiruhum ve tuzekkîhim biḥâ ve şalli ‘aleyhim inne şalâteke sekenun lehum va’l-lâhu semî’un ‘alîmun*” iken metne ayetin “*Huz min emvâlihîm sadaḫaten*” kısmı alınmıştır.

⁴³⁶ Kur’ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân, 3/97. “Onda apaçık deliller, Makam-ı İbrahim 18 vardır. Oraya kim girerse, güven içinde olur. Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse (bu hakkı tanınmazsa), şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnidir. (Kimseye muhtaç değildir, her şey O’na muhtaçtır.)” Ayetin tamamı “*Fîhi âyâtun beyyinâtur maḫâmu ibrahîme ve men-daḫalehu kâne âminen ve li’l-lâhi ‘ale’n-nâsi ḥiccu’l-beyti men istetâ’a ileyhi sebilen ve men kefere fe-inna’llâhe ganiyyun ani’l-‘âlemîne*” iken metne ayetin “*Ve men-daḫalehu kâne âminen*” kısmı alınmıştır.

⁴³⁷ Kur’ân-ı Kerîm, Bakara, 2/184. “Oruç, sayılı günlerdedir. Sizden kim hasta, ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Oruca gücü yetmeyenler ise bir yoksul doyumu fidyeye verir. Bununla birlikte, gönülden kim bir iyilik yaparsa (mesela fidyeyi fazla verirse) o kendisi için daha hayırlıdır. Eğer bilerseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır” Ayetin tamamı “*Eyyâmen ma’dudât fe-men kâne minkum marîdan ev ‘alâ seferin fe’iddetun min eyyâmin uḫar ve ‘ale’l-lezîne yuḫîkûnehu fidyetun ta’âmu miskîn fe-men taḫavva’ ḥayran fe-huve ḥayrun lehu ve-en teşûmû ḥayrun lekum in kuntum ta’lemüne*” iken metne ayetin “*Ve-en teşûmû ḥayrun lekum*” kısmı alınmıştır.

⁴³⁸ Kur’ân-ı Kerîm, Zümer, 39/10. “(Ey Muhammed! Bizim adımıza) de ki: “Ey iman eden kullarım! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Bu dünyada iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanlara (ahirette) iyilik vardır. Allah’ın yeryüzü genişdir. Sabredenlere mükâfatları elbette hesapsız olarak verilir” Ayetin tamamı “*Kul yâ ‘ibâdî-lezîne âmenûtteḫû rabbekum li’l-lezîne aḫsenû fi hâzihi’d-dünyâ ḥasenetun ve ardu’l-lâhi vâsi’atun innemâ yuveffe’s-şâbirüne ecrahum bi gayri ḥisâbin*” iken metne ayetin “*İnnemâ yuveffe’s-şâbirüne*” kısmı alınmıştır.

Beyt

[137a]

(1)

Ki âhir ender şabr bâşed her ümîz-i ‘aşîkân

Nemi bînî der-kitâb ecr-i şabr bî-hisâb

(2)

Der hisâb âyed ziher kes cüz bi-ğayri şâbirân

Ki ân neyâyed hiç gûn der-hisâb der-kitâb

(3)

Bâ ‘itâb ayend her begi der-kıyâmet başomâr

Şâbirân ender behişt âyed bî-şomârû bî-hisâb

(4) Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ şabr kılan kullarından kılıvire. Şol vaqtin kim sen ‘ışk ile (5) ‘aşîkâne ve şıdk ile şâdıkâne Resûlullâh Hâzretinüñ türbe-i mu‘ahharına ve ravza-i (6) mu‘addesine şalavât vire. Allâhümme şalli ‘ala Mu‘hammedin ‘abdike ve resûlike'n (7) nebiyyi'l-ümmiyyi ve ‘alâ âlihî ve şahbihî ve sellim⁴³⁹ teslîmen keşîran. **Kışşa** (8) Kışşalar da gelmiştir. Mâlik İbn-i Toğar el-Harâ‘î dirler idi bir kimesne var idi. (9) Mısır'da sâkin olmuş idi. Tıfliyyet hâlindeyiken düşinde gördi kim (10) Ken‘ân zemîninde varup şahrâ ve yazusunda varmış. Güneş gökten (11) yere inüp yegine girmiş ve bir pâre ak bulut gelüp havâda tırdı (12) ve ol buluttan ak ak akçeler yağardı ve kendü ol akçeyi düşürüp (13) şanduga koyardı. Pes çünkim Mâlik İbn-i Toğar bu düşi gördi. (14) Yârendesi mu‘abbire vardı. Gördüğü düşi mu‘abbire haber virdi. Mu‘abbir (15) aña ayıttı: “Sen bir kul bulasın. Velîkin ol hiç kula beñzemeye

[137b]

(1) ve ol kul ucından başuña devlet yetişe ve şatup bahâsından kıravan. (2) Ni‘mete ve devlete iresin ve senüñ aduñ ol kul ucından kıyâmete (3) degin söylense gerek ve pâdişâh-ı ‘âlemden saña hidâyet yetişüp ol (4) kuluñ du‘âsıyla cehennemden hâlâş olup cennete

⁴³⁹ Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

müstahak olsañ gerek. (5) Kaçan kim Mâlik İbn-i Toğar mu'abbirden bu haberi işitti. Gâyet de şâd oldu. (6) Mu'abbire çok nesne in'âm ve bahşış kıldı. Pes vaktiyile Mısır'dan yük (7) bağladı Dimişk'e⁴⁴⁰ geldi ve Dimişk'ten Ken'ân iline geldi sağına (8) solına nazar kıldı. Dilerdi kim ol devlete tezcek yetiše ammâ henûz vaḫtı (9) degül idi. Hâtiften bir âvâz geldi. Ayıttı: "Yâ Mâlik ol nesne kim sen dilersin (10) ve ârzû kılursın bu yakın zamânda tezirek bulmayasın. Elli yıl (11) intizâr çekmek gereksin. Tâ kim ol sa'âdete iresin. Çünkim Mâlik (12) bu hitâbı işitti. Dönüp girü evine geldi. Her yıl anuñ ümîzine Mısır'dan (13) kalkup Şâm'a varurdu. Bolay kim ol sa'âdete yetişem diyü. **Nükte** (14) Görmez misin bir maḫlûkı bir maḫlûk talebinde bî-yabanda elli yıl sefer eyler. (15) Tâ meger bir gün ol ümîz ittügi eline gire ve maḫşûdına iriše. İy

441

[138a]

(1) olar kim cânını ve gönlini dünyâ talebinde geçürüp nefsi dilegince olup (2) gice gündüz havâya tâbi' olur. Daḫı dönüp aydür: "Ben Haḫḫ Te'âlâ Hazretin (3) severin. Daḫı diler kim Hazret-i Haḫḫa yol bula. Lîkin bu kaçan olısar (4) iki sevgü bir yerde olmayısar. Şöyle kim Hazret-i Haḫḫ celle ve 'alâ Dâvûd (5) Peygamber 'aleyhi's-selâm vahy eyledi. Ayıttı: "*Men- 'arefeni talebeni ve men (6) talebeni kaşdıni ve men kaşdıni ve cedni ve men ve cedeni hafızını.*" (7) Ya'nî ayıttı: "Yâ Dâvûd her kimesne kim beni bildi ve baña gelmek yolın (8) talep kıldı ve ol kim benüm yoluma talep kılur ve gönlini daḫı benüm (9) maḫabbetüme bağlar ve gönlini benüm maḫabbetüme bağlayanlar benüm 'ışkum ile (10) geçünür ve ḫalk sevgüsinden ve maḫabbetinden geçer." Pes Dâvûd ayıttı: "Yâ ilâhî ol (11) kişi ki seni sevse ve senüñ dergâhuña kaşt itse sen anı ne kılursın?" (12) Haḫḫ Te'âlâ ayıttı: "*Ḳâle ce 'altu beliyyetî ve febedâ lehu.*" Ya'nî ayıttı: "Yâ Dâvûd (13) belâlaruma uğradam ve 'ışkum okıyile anı dil ḫasta kılam. Ol zu'aftan (14) kurtulmaya ve eger nâle eyler ise benüm ḫahrumdan ḡayretin arturam ve âḫir kendü (15) kendüye ḫanını döktürem. **Kıışsa** Pes Mâlik İbn-i Toğar elli yıl

[138b]

(1) geçtüğinden soñra girü sefer yarağın gördi. Yola 'azm eyleyüp Dimişk'e (2) geldi ve ol üç gün ki Yûsuf'ı ol ḫuyuya bırakmışlardı. Kârvân (3) gelirek ol ḫuyı katında yüklerin çözüp kondılar ve Mâlik'üñ iki ḫulı (4) var idi. Birine Beşîr ve birine Büşrâ dirler idi. Mâlik ḫullarına (5) ezelden daḫı ayıtmış idi: "Eger her ḫaḫıñuz ol ben diledüğüm oğlanı (6) bulacaḫ olursañuz ḫızlarumuñ her ḫaḫısın dilerseñüz anı size (7) virem." dimiş idi ve "daḫı

⁴⁴⁰ Şehrin asıl ismi "Dimaşk"tır. Yazarın bulunduğu bölgenin ağız özelliği olarak böyle söylenmiş olabilir.

⁴⁴¹ Der-kenâr: olar kim

maldan ve emlâktan ne kadar dilerseñüz virem.” (8) didi. Şol vaktin kim bular kuyı katına yakın geldiler. Ol kuyuyu (9) âk kuşlar tavâf ider gördiler. Nitekim hâcılar Ka‘be‘yi tavâf eyler (10) bigi ve ol kuşlar feriştehler idi. Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ göndermiş idi. (11) Tâ kim Yûsufı Mâlik'e bildürmek için. Mâlik ol kuşları gördi. (12) Ferişte idüken bilmedi. Zîrâ Mâlik putperest idi. Pes kârvân ol (13) kuyı katında konup oturmuşlar idi. Mâlik kullarına buyurdu. Ol (14) kuyudan şu çeküp hayvanları ve tavarları şu vereler. Hem bu kuşlardan (15) şayd ideler. **Haber de şöyle gelmiştir ki** çünkü kârvân kuyuya yakın

442

[139a]

(1) gelicek dört ayaklu hayvancıklar yüklerin yere şalup kuyı ağzına (2) gelüp yüzlerin yire sürdiler ve nâle vü zârî kıldılar ve Yûsuf'ün (3) kuyusundan haberdâr oldılar. Mâlik nazar eyledi. Gördi kim kuyunun (4) dâiresi güneş şu‘lesi bigi münevver olmuş. Mâlik tañladı. Ayıttı: “Meger ki (5) şunuñ şu‘lesidür ola.” didi. Çünkü oğlanlar kovayı kuyuya şarkıttılar. (6) Hakk Te‘âlâ cânibinden Cebrâ‘îl emîn geldi. Yûsuf'a Hakk'ün selâmın degürdi. (7) Ayıttı: “Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ buyurur kim şol kovaya giresin ve ipe (8) yapışasın ve bu kuyudan taşra çıkasın ve kul diyü şatılasın. Sehelce (9) dünyâyâ seni alalar.” Yûsuf ayıttı: “Niçün sehelce nesneye alalar?” (10) Cebrâ‘îl ‘aleyhi's-selâm ayıttı: “Ol günü bilür misin kim elüñe ayîne alup (11) hüsn-i cemâlüñi göricek ol vakt didüñ idi kim eger ben kul (12) olsaydum baña hiç bir kişi bahâ yitürmeyeydi kendüñi gördüñ ve ulu (13) söyledüñ. Şâni‘uñ şun‘ın ortada añmadüñ. Şol sebepten ötüri (14) Hakk Te‘âlâ az miqtârsuz dünyâyâ şatturur.” didi. **Lañfe** (15) Çünkü Yûsuf kendünüñ hüsn-i şüretin görüp baña bahâ kim yitüre

[139b]

(1) bilür didügi için Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ anuñ hüsn-i şüretin kıymetsüz (2) eyleyüp yigirmi eski aqçeye şatturdu ammâ **haber de gelmiştir ki** (3) Ebî ‘Alî Dekkâk rahmetullâhı ‘aleyhi aydür: “Yûsuf şiddik şatılcaq. Anuñ zâhir (4) cemâlin şattılar ve eger bâtın cemâlin şatılar idi cemî‘ ‘âlemüñ halk anuñ (5) bahasına kıymet yitürimeyeler idi. Yûsuf anuñ için şatıldı kim kendünüñ (6) hüsn-i şüretine gurre olduğı çün.” didi. **Kışsa** Çünkü Yûsuf (7) ‘aleyhi's-selâm kovaya girdi ve ipe yapıştı. Büşrâ anı çekti gördi. Gâyet de (8) ağırdu. Tâkat getürmez yaluguz çekmege. Beşir‘i dahı çağırdı. İki (9) dahı ipe yapışup kovayı çektiler. Yûsuf'ün mübârek cemâlin gördiler. (10) Feryât idüp çağırışdılar ve Mâlik'e beşâret kıldılar. **Beyt**

⁴⁴² Der-kenâr: gelicek

(11)

Te‘âlâ Allâh zihî cemâl zihî kamer

Nebâtî lebinden utanur şeker

(12)

Kıldan incedür miyânı anuñ

Velî inceden incedür bu haber

(13)

Boyı sidretü'l-müntehâdan dem urur

Mübârek şecerdür mübârek şecer

(14)

Esîr olmayan hüsünde âdemi

Meger kim ol hâcerdür ol hâcer

(15)

Gel iy tâcir üş Yûsufı şatun al

Ki kanında kıymetsüz olur güher

443

[140a]

(1)

Zuhûr eyledi cümle eşyâda haq

Qanı bir başireti açuq başar

(2)

Tanı bil iy Muhammed haqqı bil

Ki haqtan toludur yedi baır u berr

⁴⁴³ Der-kenâr: zuhûr

(3) Ayıttılar: “Yâ Mâlik ol oğlan kim elli yıl ârzû kıldurduñ ve şahrâ beyâbân (4) gezerdüñ ve bunca zahmetler çekerdüñ. Saña beşâret olsun kim üş (5) bulduk.” didiler. Kâ‘b el-Ahbâr Rağıyâllâhu ‘anhu aydür: “Çünkim bu oğlanlaruñ (6) gözi Yûsufuñ hüsni ü cemâline tokundu. İkişi dahı bî-hôş olup (7) düştüler. Kendülerden gittiler. Anuñ hüsni-i melâhatından ötürü.” Zîrâ (8) Hakk Te‘âlâ *celle celâlihü amme nevâlihü velâ ilahe gayruhu* hüsni-i melâhatuñ (9) yarusını Yûsufa virmiş idi ve mâ bâkîsin cemî‘ yaratılmışa virmiş idi. (10) Kâ‘b el-Ahbâr Rağıyâllâhu ‘anhu aydür: “Yûsufuñ teni müşk koçuluydu (11) ve büyük gözlüyüdü ve çatuk kaşluydu ve taracuk hoçka ağızluydu (12) ve her kaçan gülse dişlerinüñ şu‘lesinden karañu yerleri münevver eylerdi (13) ve gâyet ince bellü topuqluydu.

Nazm

(14)

Aña virmiş idi hak lütfından göz ve kaş

Gözi naçısına hayrân idi naçkâş

(15)

Hıta müşgin saçardı cüzse saçın

Şanasın hindûdur [sünbül]⁴⁴⁴ eder çin

[140b]

(1)

Tuçağı la‘li sözde dür saçardı

Hemân ansızın tılsımın söz açardı

(2)

Kıya baçduçta gözi cân alurdu

Ki cândan gamzeleri kan alurdu

⁴⁴⁴ Metinde “sünsül” şeklinde kısmı alınmıştır.

(3)

Kaçan kim zülfini peydâ iderdi

Hezâran 'âkılı şeydâ iderdi

(4)

Nola şu'bân disem zülfi şıfâtın

Ki göstermiş idi Mûsâ mu'cizâtın

(5)

Ne yerde vardı fitne kaşı bigi

Ki toğrı gösterürdi egriligi

(6)

Kaıı lâ-ya'kıı olayıdı bed-rây

Ki dönmezdi anuñ alnına bed-rây

(7)

Yañađı Őemi' câna cân katardı

Gören pervâne bigi cân atardı

(8)

Yañađı 'aksine doymazdı her göz

Güne nice bakıııar kimse gündüz

(9)

Götürdi 'âşî hinden çü 'acı

Ki ya'nî rûmdan alalar ĥarâcı

(10)

Ne disem kim niceydi kıadd ü kıâmet

Ki kıopardı kııyâmından kııyâmet

(11)

Meger bir söz de kıılı iki diline

Ki medhal ide bir kimse beline

(12)

Cemâl içinde yoktur hiç mişâli

Kemâl içinde var idi kemâli

(13)

Nice vaşfin atabilem ben anuñ

Ki bir mazhardı lütfından hudânuñ

(14)

Yûsuf ‘ışkına ‘uşşâk olan cemâ‘at

Yûsuf ile Resûle virûñ şalavât

(15) Allâhümme şalli ‘alâ Muhammedin ‘abdike ve resûlike'n-nebîyyi'l-ümmiyyi ve ‘alâ âlihî ve şahbihî

445

[141a]

(1) vesellim teslimen keşîran. **Nükte** Bir putperest kâfire elli yıl maahlûk talebinde (2) beyâbân şahrâsında gezdürüp âhir Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ anuñ meşakkatin (3) ve emegin zâyî‘ eylemeyüp murâdına ve maşşûdına iriştürdi. Ol mü‘min (4) kul kim elli yıl hak talebinde ola şovuk ve issi çeke kim revâ görür. (5) Hicrân ve fûrkat tağıla tağılana ‘ibret degül mi? İy mü‘min qarındâş (6) bir kâfir maahlûk talebinde cedd ü cehd kemerin beline bağlayup elli yıl (7) anuñ yolında âvâre olup kaçan va‘de yetiştügi vaqtin Hakk Te‘âlâ (8) bir

⁴⁴⁵ Der-kenâra yazılmış beyit şu şekildedir: Yürise kıâmetinüñ ‘itidâli Şoşardı toprağa âb-1 zülâli

peygamberzâdeyi babasından ayırıp haset ile qarındâşlarını mübtelâ (9) eyledi. Ol tar karañı yerde Yûsufı yılanlara hemrâh eyledi. Tâ kim ol (10) kâfirüñ elli yıllık emegi zâyi’ olmasun diyü hâcetin revâ eyledi ve ol (11) mü’min ki elli yıl senüñ kulluğuñda ve emrüñde geçüneler ve elli yıl (12) seni tevîd idüp pâdişâhum birleyeler senün keremüñden ve lütfüñdan (13) kaçan revâ olur kim âhir kendüñden ırâk idesin. Belkim şultânım (14) ve pâdişâhum ümîzümüz budur kim dîdârüñla müşerref kıilup cennet viresin. (15) **Hikâyet** Bir yıl Başra şehrine ôd düşti. Hasan Başrî rahmetullâhı

[141b]

(1) ‘aleyhi aydür: “Gördüm bir dervîş ol yanan ôduñ içine girmiş. Ol ôd da (2) balık biryân iderdi.” Hasan ayıttı: “Ïy dervîş ne balık bişürecek vaqt (3) bulmuşsun. Görürsin kim bu halık nicesi zârîde ve efgânda her birinüñ cânı (4) kayısı saña balık bişürmek kayısı.” didi. Dervîş ayıttı: “Yâ şeyh bu şehri (5) benim şehvetüm teskîn bu şehri ôda urdılar.” Şeyh ayıttı: “Ne ‘acep söz (6) söyledüñ?” Ayıttı: “Ne ‘acep olsun? Yigirmi yıldur ki balık ârzü eylerin ne (7) vaqtin kim balık bulsaydum ôd bulmazdum ne vaqtin ôd bulsaydum balık (8) bulmaz idüm. Bugünkü gün şehirden taşra çıktum. Şu kenârında âbdest alurken (9) bir balık şudan taşra geldi. Kendüyi önüme bıraktı. Dilerdüm ki anı tutup (10) giri şuya ataydum. Ol balık dile geldi. Ayıttı: “Yigirmi yıldur ki benim ârzüm ile (11) geçünürsin. Dilerem ki bugünkü gün beni qurbân kılasın.” Ben ayıttım ki: “İhtiyârımla (12) ôd talep kılmazın.” Ol balık ayıttı: “Yürî şehri qapusına. Senüñ gönülün (13) teskînlig için. Başra şehrin ôda urdılar. Sen oraya varınca ôd (14) şehriñ qapusına irişür. Beni biryân eyle. Nefsün dilegin vir.” didi. Hasan (15) ayıttı: “Ol ôduñ hevlinde ve heybetinde dervîşe yakın varımadum.

446

[142a]

(1) Dervîş balığı yedi tırdı gitti. Od dañı sâkin oldı.” Pes Hakk Te‘âlâ (2) cânibinden hitâp geldi: “Yâ dervîş biz bu şehri senüñ şehvetün (3) gârazından ötüri helâk kılduğ. Tâ seni ârzüña yetiştürdük. Dañı (4) ne dilersin bizden dile.” didi. Dervîş ayıttı: “*Urîdu vechike yâ ilâhî.*” (5) Ayıttı: “Dünyâ ârzüm buyidi ki irdüm hemân murâdım seni diler seni.” (6) didi. Nidâ geldi kim: “Yâ dervîş *turîdu vechî fihâ ene* eger beni dilerseñ (7) gel gil kim uşte ben.” didi. Dervîş bir na‘ra urdı. Cân Hakk ısmarladı. (8) Hasan Başrî aydür: “Bu tahayyürden başum aşağa şaldum. Çünkim başumı (9) yukarı kaldurdum ki dervîşi göreydüm ki nice oldı. Dört tarafum istedüm (10) bulmadum. Hâtiften bir âvâz işittüm: “Niceye dek sen anı

⁴⁴⁶ Der-kenâr: dervîş

istiyesin. Sen (11) anı ayruk görmeyesin ve görimezsın. Yürı işüñe git.” dıdı. “Ol (12) maşşüdın buldı.” dıdı.

Şi'r Pârsî

(13)

İy be-dünyâ der bedîm ni'metem

Çôn biyâ bî tâbobîni rahmetem

(14)

Çônki cormet pak ger dem bâtômen

Gûyem angâh iy sezâyî hilkatem

(15)

Hân biyâ tâ tôbobîni mermerâ

Bî-hicâb ender sarâyı vaşlatem

[142b]

(1) Kâle'l-İmâm Rağıyâllâhu 'anhu imâm ayıttı: “Üç kişı üç nesneyi şatun (2) aldılar. Mü'minler cenneti şatun aldılar. Malıyla ve teniyile. Nitekim Hâzret-i (3) Hâkğ celle ve 'alâ Kelâm-ı Kâdîm'inde haber virür: “İnnallâheştera mine'l-mu'minîne (4) enfusehum”⁴⁴⁷ ve kâfirler küfri şatun aldılar. Şıdğ ile ve imân ile. Kavlühü (5) Te'âlâ: “Ulâikellezî neşterevü'd-đalâlete bi'l-hudâ.”⁴⁴⁸ **Kışşa** (6) Mâlik İbn-i Toğar Yûsufı şatun aldı. Birkaç eski akçeye qarındâşlarından. (7) Kavlühü Te'âlâ: “Ve-şerevhu bişemenin bahşsin.”⁴⁴⁹ Mâlik İbn-i Toğar

⁴⁴⁷ Kur'an-ı Kerîm, Tevbe, 9/111. “Şüphesiz Allah, mü'minlerden canlarını ve mallarını, kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır. Artık, onlar Allah yolunda savaşır, öldürürler ve ölürler. Allah, bunu Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da kesin olarak va'detmiştir. Kimdir sözünü Allah'tan daha iyi yerine getiren? O hâlde, yapmış olduğunuz bu alışverişten dolayı sevinin. İşte asıl bu büyük başarıdır.” Ayetin tamamı “İnnallâheşterâ mine'l-mu'minîne enfusehum ve emvâlehum bi-enne lehumu'l-cenneh yukâtilüne fi-sebî'll-illâhi fe-yaktulüne ve yuktelüne va'den 'aleyhi hağğan fi't-tevrâti ve'l-incîli ve'l-Kur'an ve men evfâ bi-'ahđihî minallâhi fe'stebşirü bi-bey'ıkumu'l-lezî bâya'tum bihi, ve zâlike huve'l-fevzu'l-'azîmu” iken metne ayetin “İnnallâheştera mine'l-mu'minîne enfusehum” kısmı alınmıştır.

⁴⁴⁸ Kur'an-ı Kerîm, Bakara, 2/16. “İşte onlar, hidayete karşılık sapıklığı satın almış kimselerdir. Bu yüzden alışverişleri onlara kâr getirmemiş ve (sonuçta) doğru yolu bulamamışlardır.” Ayetin tamamı “Ulâikellezîneşterevü'd-đalâlete bi'l-hudâ fe-mâ rabîhat ticâretuhum ve mâ kânü muhtedîne” iken metne ayetin “Ulâikellezîneşterevü'd-đalâlete bi'l-hudâ” kısmı alınmıştır.

⁴⁴⁹ Kur'an-ı Kerîm, Yûsuf, 12/20. “Onu ucuz bir fiyata, birkaç dirheme sattılar. Zaten ona değer vermiyorlardı.” Ayetin tamamı “Ve şerevhu bi-semenin bahşsin derâhime ma'düdetin ve kânü fihi mine'z- zâhidîne” iken metne ayetin “Ve-şerevhu bi-şemenin bahşsin” kısmı alınmıştır.

bu ticârette aşşı (8) eyledi. **İşâret** İy ol kişiler kim dünyâ içinde bâzâr idüp dünyâm (9) ziyâde olsun diyü yalan yere vallâhi diyü yemîn idenler şîrâlarına gerçeği (10) koyup akçe ucundan yalan şîrâ söyleyenler dünyâ talebi ucundan halkı (11) aldayup mallarını hileyile elinden alanlar dînlerini dünyâyâ şatanlar (12) yarın kıyâmet gününde başların mağberelerinden kaldırdığı vaktin (13) ol nâzenîn dînlerini ol çürük vefâsız dünyâyâ satmış bulalar. (14) Nice nice hasretler ve nedâmetler çekeler. Pes iy mü'min qarındâş hiç fâ'ide (15) kılmayısar. Belâ budur kim ol dînlerini mağabbet kıilup değışenler ol

450

[143a]

(1) sevdükleri dünyâyı geri dünyâda koyup giderler. Ne dîn var ne dünyâ (2) var. Yarın ikisinden dahı mahrûm olalar. Pes şâhum gâfil olma. Dînüni (3) dünyâyâ şatma ve cânüni cehenneme atma ve yarın çok peşîmân olırsarsın. (4) Yalan yere yemîn etme. Bâzârûnda halkı aldama. Kimesnenüñ malını hileyile (5) elinden toğru sözlü ol. Kimesnenüñ hâtırcuğın yıkma. Ümîzdür ki (6) yarınki gün dînden îmândan bî-ümîz olmayasın ve cennet ve dîzâr bulasın. (7) **Kışşa** Çünkü Yûsufı kıuyıdan çıkardılar. Qarındâşı Yehûdâ ıraktan (8) gözler idi gelüp qarındâşlarına haber virdi. Cümlesi kıuyı yanına cem' (9) oldılar. Qarvân halkına ayıttılar: “Bu oğlan bizüm kıulumuzdur. Hıyânet (10) idüp kaçmıştur. Kıorkıudan kendüyi kıuyuya bırakmıştur. Şimdiki hâlde (11) siz çıkarmışsınız. Eylüceg ile getürüp kıulumuzı elümüze virüñ. Eger (12) yok dirseñüz şimdi birer na'ra ururuz. Hiç sizlerden birüñüzüñ (13) bedeninde cân kıalmayup küllî hep helâk olursız.” Çün kim kâr vân (14) halkı bulardan bu kelâmı işittiler ve bu şecâ'ati gördiler. Tâkatları (15) tâk olup çıkarup Yûsufı qarındâşlarına virdiler. Yûsuf ağlayu

[143b]

(1) ve kıorқа qarındâşları ardına düşüp gitti. **Nükte** Bir bi-günâh mağlûk (2) eline düşüp bu kıadar kıorқа çeke. Hıuşûşa kim qarındâşları ola ve ol (3) kişilerüñ hâli nolısar kı Hâkık Te'âlâ celle ve 'alâ Hâzretinüñ öñine vara. (4) Bunca 'aded siz ma'siyetiyile meger kim ol rahîm rahmeti çok Allâh kıullarınüñ (5) ma'siyetlerini yüzlerine urmaya rahmet kııla. Şol vaktin kim sen (6) 'ışık ile 'aşıkâne ve şıdk ile şadıķâne Resûlullâh Hâzretinüñ türbe-i muţahharına (7) ve ravza-i muķaddesine şalavât viresin. Allâhümme şalli 'alâ Muħammedin abdike (8) ve resûlike'n-nebîyyi'l-ümmiyyi ve 'alâ âlihî ve şahbihî ve sellim⁴⁵¹ teslîmen

⁴⁵⁰ Der-kenâr: sevdükleri

⁴⁵¹ Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

keşîran. (9) Çünkü Yûsuf karındâşlarını gördi. Kendürine ağlamak geliyordu. (10) Kardâşlarına yalvardı. Beni yitürüp öldürmeñ. Pes bular ayıttılar ki: (11) “Eger dilersen kim almayasın gel beri kulluğa ikrâr eyle. Tâ kim biz seni (12) şatavuz. Eger kulluğa ikrâr eylemezseñ bayık biz seni öldürürüz.” didiler. (13) Yûsuf ağladı. Çok zârîlikler eyledi. Ayıttı: “Beni şatup nidersiz? (14) Akçemden bezirgân olmazsınız ve beni öldürmekten beg olmazsınız. Benüm (15) kuşça cânuma kıymañ. Yigitlüñüz için beni âzâd eyleñ. Eger

452

[144a]

(1) sizlere bir suç kıldumsa dañı sucımdan geçüp ‘afv eyleñüz. Vallâhi (2) bî-günâham ve hem ma‘şûmam. Şefkat eyleñ ve merhamet eyleñ. Nice dirseñüz (3) ant içüp yemîn ideyin. Babama varıcağ sizden gile ve şikâyet itmeyeyin (4) ve her nesne kim baña kılduñuzsa dimeyem.” Karındâşları ayıttılar: “Henûz (5) babañuñ şöhetin mi ârzû kılırsın? Haberüñ yok senüñ. Biz babamuza (6) senüñ için kırt yedi didük. Dönüp geri seni sağ sâlim babamuza (7) iletevüz. Dañı babamuz yanında yalancı çıkup halka bednâm ve rüsvây mı (8) olalum.” didiler. Yehûdâ ayıttı: “Yâ Yûsuf sen hûd bilürsin kim karındâşlaruñ (9) nicesi bahâdurlardur. Her birine biñ kişi tağat getürmez. Bu kârvân (10) halkı hûd üç yüz toksân kişi ola. Pes bular cümlesi bizüm (11) bir hamlemüze tağat getürimezler. Yigregi budur kim sen gel kulluğa ikrâr (12) eyle. Tâ biz seni bu kârvân halkına şatavuz. Ölmekten dirlik yek (13) zamân ile kulluktan kırtulup âzâd olmağ var. Gel benüm sözüm (14) tut ikrâr eyle. Yûsuf zarûret hükmiyile nâçâr kazâyâ boyun (15) virdi. İkrâr kıldı. Râzı oldı. Çünkü Yûsuf rızâlık virdi. Karındâşları

[144b]

(1) eline yapışup kârvân halkına gelüp ayıttılar: “Bu kaçmış kulı size şataruz. (2) Alur mısız?” Mâlik ayıttı: “Ne ‘acep bu? Bir Yûsuf’a bağıtı. Bir dönüp karındâşlarına (3) bağıtı. Ayıttı: “Hiç bu oğlanda kulluğ ‘alâmetin görmezsin ammâ merdûmzâdelik (4) görürin.” didi. Karındâşları ayıttılar: “Bizüm babamuz bir hâmile (5) câriye aldı idi. Râhal dirler idi. Bu oğlan ol câriyeden oldı (6) idi. Evde beslenmiştir. Nâz ile büyümiştir. Bir gün bir suç eyledi. (7) Korkudan kaçup kendüyi kuyuya bıraktı.” Mâlik yüzünü Yûsuftan yaña (8) çevürdi: “Bularuñ sözi gerçek midür?” Yûsuf ayıttı: “Gerçektür.” Pes Mâlik (9) ayıttı: “Nağd cinsinden nesnem kalmayup durur kimin tavara kimin (10) kumaşa kimin ödünc kevünc virdüm. Dükeli yanumda hemân yigirmi eski akçe (11) bulundu.” Bular ayıttılar: “Nola kayırmaz biz bu kadar az bahâyâ bu kulı (12) şataruz ammâ birkaç şart ile şataruz.” Mâlik

⁴⁵² Der-kenâr: sizlere

ayıttı: “Şartuñuz nedür?” (13) Bular ayıttılar: “Oğrıdur kaçkundur. Boğazına zencîr urasız. Eline (14) ayağına muhkem bend urasız ve eski palâs geydüresiz ve etmegi (15) az viresiz. Bu şartları kabûl kılursañuz sataruz ve şehre varınca

453

[145a]

(1) boş kıomayasız. Yoksa kaçurursız. Zinhâr gâfil olmayasız kaçurmayasız.” (2) Pes Mâlik bularuñ sözüni kabûl kıldı. Bu kıula râzı oldı. Yûsufı (3) yigirmi eski aķçeye şatun aldı. Kıarındâşlarıñdan şattuķlarına (4) Yûsufuñ evşâfını bir kâğıda yazup cümlesinuñ ağızından kendüleruñ (5) dest-i haţların aldı. Yûsufı Mâlik’uñ eline virdiler. Mâlik yükin (6) yükletüp kârbân yükin bağladı. Yûsufuñ mübârek boynına zencîr (7) urdılar. Eline ayağına bent urdılar. Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm bu bentleri (8) ve bu zencîrleri gördi. Feryât figân eyledi. Mâlik ayıttı: “Yâ Yûsuf (9) niçün ağlarsın?” Ayıttı: “Nicesi ağlamayayın feryât eylemeyeyin kim cehennem (10) ehlinuñ hâli öñüme düştü. Gerçi kim göñlüm cennet ârzûsındadır. (11) Lîkin boynumda bu zencîr olmağın cehennem ‘azâbından kıorķa düştüm.” (12) Mâlik ayıttı: “Yâ Yûsuf bir sâ’at şabr eyle. Ol kıişiler ki seni baña şattılar. (13) Olaruñla kıavlı eyleyüp dururın. ‘Ahdumuz yerine gelsün. Biraz añarılıķ (14) verelüm. Olaruñ nazarıñdan gâ’ip olalum. Senüñ bendüni (15) ayağıñdan ve zencîrüni boğazuñdan götürüp geydürelüm.”didi.

[145b]

(1) Yûsuf ayıttı: “İy hõca senüñ kıatuñda benüm bir hâcetüm var. Revâ (2) eylegil. Beni biraz şalıvirgil. Tâ kim varam ol beni sizlere şatan kıişiler (3) ile çok tuz etmek yimişüz varup helâlleşüp geri tezcek sizüñ (4) kıatuñuza geleyin.” didi. Mâlik ayıttı: “Kıullarda senüñ bigi vefâdâr kıul (5) görmedüm ve efendüleruñ bigi hiç cefâkâr görmedüm.” didi. Pes Mâlik (6) Yûsufı bir kıulina kıoştı. Ayıttı: “Var bunuñla ol kıişiler ile vidâ’laşuñ. (7) Geri tiz al gel.” didi. Yûsuf çünkim kıarındâşlarına yaķın geldi. Yanınca (8) gelen kıula ayıttı: “Sen şuracıkta biraz tırup kıatlan. Tâ ben varup (9) bularuñla esenleşeyin.” didi. Çünkim Yûsuf geldi. Kıarındâşların uyur (10) buldı. İllâ zencîr âvâzından Yehûdâ belikleyü taţтары geldi. Ayıttı kim: (11) “Kimsin?” Yûsuf ayıttı: “Bir ğarîbem zelîlem.” Çünkim Yehûdâ Yûsufuñ âvâzın (12) işitti. Görübeni bildi. Terahhum eyleyüp ağladı. Firâkıyla cigerin tağladı. (13) Kıarındâşları dağı bularuñ efgânından tırı geldiler. Ayıttılar: “Yâ Yûsuf (14) neye geldüñ?”

⁴⁵³ Der-kenâr: boş

Yûsuf ayıttı: “Geldüm ki sizlerün cemâlünüzi bir dağı görem. (15) Benüm şoñ görmegümdür. Hâsret kıyâmete kalmâsun diyü geldüm.” didi. 454

[146a]

(1) Her biriyle helâlleşti ve bula dağı Yûsufı bağrılarına baştılar ağlaştılar. (2) Yûsuf ayıttı: “Eger siz beni zâyî‘ kılduñuzsa Hâkık Te‘âlâ sizleri zâyî‘ (3) eylesün ve ger sizler baña şefâ‘at ve merhamet itmedüñüzse Hâkık Te‘âlâ (4) sizlere rahmet eylesün.” didi. Pes bularuñla vidâ‘laştı. Gelüp yine (5) kâfileye kavuştu. **Nükte** Hiç Yûsuf’a bundan müşkil yoğ idi (6) kim qarındâşları anı kul deyüp ikrâr ittürüp Mâlik’e şattukları (7) ve hâyindür kaçkındur boğazına zencîr taqup elin ayağın bağlayup (8) ve egnine palâs geydürüp ve güneşlere karşı aç yalın olduğı gâyet (9) güç gelürdi. Yarın kıyâmet gününde ‘âşilerün hâli böyle olısar. Yûsufı (10) eger kıuyıdan çıkardııarsa ‘âşileri dağı kabrinden çıkaralar. Kavluhû Te‘âlâ: (11) “*Fe-izâ hum mine’l-ecdâsi.*”⁴⁵⁵ Yûsufı Mâlik’e ‘arz eyledilerse ‘âşileri dağı (12) meleklerle ‘arz eyleyeler. Kavluhû Te‘âlâ: “*Ve ‘uridû a’lâ rabbike şaffen.*”⁴⁵⁶ Qarındâşları (13) söziyle kulluğa ikrâr eylediyise ‘âşiler yarınki gün perâkendelik ile (14) ikrâr ideler. Kavluhû Te‘âlâ: “*Yevme teşhedu ‘aleyhim.*”⁴⁵⁷ Yûsufı zencîr ile bağladılar ise (15) ‘âşileri dağı yarın boyunlarına zencîr uralar. Kavluhû Te‘âlâ:

[146b]

(1) “*Fî-silsiletin zer’uhâ.*”⁴⁵⁸ Yûsuf eger qarındâşlarından ayrıldııysa yarın ‘âşiler (2) dağı muñî‘lerden ayrıla. Kavluhû Te‘âlâ: “*Ferikunfi’l-cenneti.*”⁴⁵⁹ Eger Yûsuf’a (3) tabanca urdııarsa yarın ‘âşilere dağı zebâniler tabanca uralar. (4) Kavluhû Te‘âlâ:

⁴⁵⁴ Der-kenâr: her biriyle

⁴⁵⁵ Kur’ân-ı Kerîm, Yâsîn, 36/51. “Sûra üfürülür. Bir de bakarsın, kabirlerden çıkmış, Rablerine doğru akın akın gitmektedirler.” Ayetin tamamı “*Ve nufiha fi’s-sûri fe-izâ hum mine’l-ecdâsi ilâ-rabbihim yensilüne*” iken metne ayetin “*Fe-izâ hum mine’l-ecdâsi*” kısmı alınmıştır.

⁴⁵⁶ Kur’ân-ı Kerîm, Kehf, 18/48. “Hepsi saf saf Rabbinin huzuruna çıkarılırlar. Onlara, “Andolsun, sizi ilk önce yarattığımız gibi bize geldiniz. Oysa siz, sizin için hesaba çekileceğiniz bir zaman belirlemediğimizi sanmıştınız” denir.” Ayetin tamamı “*Ve ‘uridû a’lâ rabbike şaffen lekad ci’tumünâ kemâ hâlaknâkum evvele merratin bel ze‘amtum ellen nec‘ale lekum mev‘iden*” iken metne ayetin “*Ve ‘uridû a’lâ rabbike şaffen*” kısmı alınmıştır.

⁴⁵⁷ Kur’ân-ı Kerîm, Nûr, 24/ 24. “O gün onlara, onların dilleri, elleri ve ayakları (hayat filmleri) yapmış olduklarına şahitlik edecek.” Ayetin tamamı “*Yevme teşhedu ‘aleyhime’l-sinetuhum ve eydihim ve erculuhum bimâ kânû ya‘melüne*” iken metne ayetin “*Yevme teşhedu ‘aleyhim*” kısmı alınmıştır.

⁴⁵⁸ Kur’ân-ı Kerîm, Hâkka, 69/32. “Sonra uzunluğu yetmiş arşın olan zincire vurun onu.” Ayetin tamamı “*Summe fî-silsiletin zer’uhâ seb‘üne zirâ’an feslukûhu*” iken metne ayetin “*Fî-silsiletin zer’uhâ*” kısmı alınmıştır.

⁴⁵⁹ Kur’ân-ı Kerîm, Şûrâ, 42/7. “Böylece biz sana Arapça bir Kur’an vahyettik ki, şehirlerin anası olan Mekke’de ve çevresinde bulunanları uyarasın. Hakkında asla şüphe olmayan toplanma günüyle onları uyarasın. Bir grup cennette, bir grup ise cehennemdedir.” Ayetin tamamı “*Ve kezâlike evhâynâ ileyke kur‘ânen ‘arabiyyen le-tunzira umme’l-kurâ ve men havlehâ ve tunzira yevme’l-cem‘i lâ raybe fihi ferikun fi’l-cenneti ve ferikun fi’s-sa‘iri*” iken metne ayetin “*Ferikunfi’l-cenneti*” kısmı alınmıştır.

“*Yađribûne vucûhehum.*”⁴⁶⁰ Eger Yûsuf'a ol gün palâs geydürdilerse (5) yarın ‘âşilere dağı kağrânlu libâs geydüreler. Kavluhû Te‘âlâ: “*Serâbiluhum (6) min kağrânin.*”⁴⁶¹ Yûsuf ‘özr idüp yalvarurdu. Olar kabûl kılmazlar idi. (7) Yarın ‘âşiler ‘özr ideler. Kabûl kılmayalar Kavluhû Te‘âlâ: “*Lâ yenfe ‘u‘z-zîne (8) zalemû ma‘ziratuhum.*”⁴⁶² (8) **Nađîre** Yûsufuñ karındaşları Yûsuf'a ‘adâvet (9) idüp kuyuya bıraktılar. Hađđ Te‘âlâ ‘inâyet idüp taşra çıkardı. Kavluhû Te‘âlâ: (10) “*Lev lâ en raâ burhâne.*”⁴⁶³ ‘Azîz-i Mışır⁴⁶⁴ Yûsufı zindâna koydu. Hađđ Te‘âlâ (11) celle ve ‘alâ şıđđ u hađđikat virüp taşra çıkardı. Mü‘minleri dağı (12) hasretiyile kabre gireler. Hađđ Te‘âlâ kudretiyile taşra bırağa. ‘**İbret** (13) Kâle'l-İmâm Rağıyâllâhu ‘anhu imâm aydür: “Hađđ Te‘âlâ celle ve ‘alâ altı nesneyi (14) altı nesneden [pinhân]⁴⁶⁵ eyleyüp saklamıştır. Tâ kimesne bilmeye. **Evvel** (15) kağir gicesin giceler içinde [pinhân]⁴⁶⁶ eyledi. Tâ kimesne bilmeye. Meger kim ‘âbidler

467

[147a]

(1) bile. **İkinci** mühîn adını isimler içinde pinhân eyledi. Tâ kimesne (2) bilmeye. Meger ki ‘arifler bile. **Üçünci** müstecâb du‘âsını du‘âlar içinde (3) pinhân eyledi. Kimesne bilmeye. Meger ‘âlimler bile. **Dördünci** şalât-ı vustâ (4) namâzlar içinde pinhân eyledi. Kimesne bilmeye. Meger ki sâcidünler bile. (5) **Beşinci** şerif sâ‘ati sâ‘atler içinde pinhân eyledi. Kimesne (6) bilmeye. Meger ki ‘âşıklar bile. **Altıncı** Yûsufuñ karındaşları Yûsufı (7) bilmediler. Eger bilselerdi birkaç eski ağçeye mi virürlerdi. Mâlik (8) anı şatun aldı. İllâ bilmedi. Hađđikatte Yûsufı Ya‘kûp bildi. (9) Ol dağı ol vağt bildi kim anuñ fûrkatini kendüye beytü'l-ağzân (10) eyledi. Her kimesne kim Ya‘kûp'uñ derdin bilmese ol aşıl kimesnelere (11) hağâdur ki Yûsufuñ mâtemin tuta ve her kimesne ki Zelîhâ ‘ışkın (12) bilmese revâ degüldür

⁴⁶⁰ Kur‘ân-ı Kerîm, Enfâl, 8/50. “Melekler, kâfirlerin yüzlerine ve artlarına vura vura ve “haydi tadın yangın azabını” diyerek canlarını alırken bir görseydin.” Ayetin tamamı “*Ve lev terâ iz yeteveffe ‘l-lezîne keferû ‘l-melâ‘iketu yağribûne vucûhehum ve edbârahum ve zûkû ‘azâbe ‘l-harîkı*” iken metne ayetin “*Yağribûne vucûhehum*” kısmı alınmıştır.

⁴⁶¹ Kur‘ân-ı Kerîm, İbrâhîm, 14/50. “Gömlükleri katrandandır. Yüzlerini de ateş bürüyecektir.” Ayetin tamamı “*Serâbiluhum min kağrânin ve tağşâ vucûhehumu ‘n-nâru*” iken metne ayetin “*Serâbiluhum min kağrânin*” kısmı alınmıştır.

⁴⁶² Kur‘ân-ı Kerîm, Rûm, 30/57. “O gün zulmedenlere mazeretleri fayda sağlamaz, Allah‘ı razı edecek amelleri işleme istekleri de kabul edilmez” Ayetin tamamı “*Fe yevme izin lâ yenfe ‘u‘l-lezîne zalemû ma‘ziratuhum ve lâ hum yusta ‘tebûne*” iken metne ayetin “*Lâ yenfe ‘u‘z-zîne (8) zalemû ma‘ziratuhum*” kısmı alınmıştır.

⁴⁶³ Kur‘ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/24. “Andolsun, kadın ona (göz koyup) istek duymuştu. Eğer Rabbinin delilini görmemiş olsaydı, Yûsuf da ona istek duyacaktı. Biz, ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık. Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı.” Ayetin tamamı “*Ve lekağ hemmet bihi ve hemme bihâ lev lâ en raâ burhâne rabbihi kezâlike li-naşriفة ‘anhu ‘s-sûe ve ‘l-fahşâe innehu min ‘ibâdinâ ‘l-muħleşîne*” iken metne ayetin “*Lev lâ en raâ burhâne*” kısmı alınmıştır.

⁴⁶⁴ Metinde “ ‘Azîz Mışır” şeklinde kısmı alınmıştır.

⁴⁶⁵ Metinde “penhân” şeklinde kısmı alınmıştır.

⁴⁶⁶ Metinde “penhân” şeklinde kısmı alınmıştır.

⁴⁶⁷ Der-kenâr: bile

ki t̄ama' kılıp Yûsuf özleye. **Laṭîfe** (13) Yûsufuñ qarındâşları ger Yûsufı bileler idi Ya'kûp bigi olar daḥı (14) gönüllerini anuñ mihrine bağlayalardı ve eger Ḥazret-i Ḥaḳḳ Te'âlâ (15) celle ve 'alâ Yûsufuñ ḥaḳîḳat ḥişâli cemâlinden 'ibret niḳâbını getürseydi

[147b]

(1) ne ḳardâşları ne cemî' 'âlem aña cân u gönül ile müşteri olurdu (2) ve ne muṭî'leruñ tâḳatı olurdu. **Ḥikâyet** Bir 'avret bir gün (3) Yahyâ b. Ektem hüccesine geldi. Erinden şikâyet eyledi. Ayıttı: "İy (4) Müsülmânlaruñ ḳâdısı erüm benümle oñat dirlik itmez." didi. (5) Ḳâdı anuñ erin oḳuttı. Ḥuzûrına getürdi. Ayıttı: "İy ḥâtûn (6) kişi ne şikâyetüñ var erüñden et etmek getürmez mi ve yâḥûd senüñle (7) yatup tırmaz mı?" 'Avret ayıttı: "Hiç bularda taḳşîr eylemez. Velîkin (8) üzerüme bir 'avret daḥı almak ister." Ḳâdı aydür: "İy ḥâtûn kişi (9) bunda ne var kim bunda nizâ' idersin. Tañrı buyruḡında senden (10) ḡayrı üç 'avret daḥı olsa revâdur." didi. 'Avret ayıttı: "İy efendi (11) et etmek az getürürse ve beni cib yalnızcaḳ tırtarsa revâdur. Velîkin (12) degül üzerüme 'avret almak revâ degildür degildür. Eger nâ-maḥreme (13) yüz göstermek revâ olaydı niḳâbum götürüp yüzümü sizlere (14) gösterürdüm. Tâ kim bilürdüñüz kim anuñ ki şuncılayım cemâl kemâl (15) issi maḥbûbesi ola ḡayrı 'avret almak revâsı olmayadı." Ke-enne hu Ḥaḳḳ

468

[148a]

(1) Te'âlâ celle ve 'alâ ḳullarına şöyle buyurup aydür: "İy çâresüzler (2) ve iy yollaruñ yavu ḳılmışlar fazl-ı lütfum ile sizlere ben anı verem ki (3) ol ḥâtûn erin ḳışḳanup didügi bigi eger cefâ eylersenüz ben (4) sizüñ cefâlaruñuzdan geçem. Eger sehv idersenüz ḳabûl idem. Eger (5) benden ḡayrı nesneye gönül virürseñ 'azâp idem. Eger dünyâda (6) benüm cemâlüm görmek revâ olaydı celâlüm niḳâbın götürüp cemâlümü (7) müşâhede ittüreydüm. Tâ sen daḥı bileydüñ kim anuñ ki bencileyin (8) efendisi ola ve âferîde-gâri ola ve ḡayrılaruñ cemâlin talep etmek (9) revâ olmaya." **Ḥikâyet** Nişâbur'da bir dîvâne bir ḥelvacı dükkânına (10) girdi. Ayıttı: "Hiç bâdem ḥelvañ var mı?" Ayıttı kim: "Vardur." "İçinde (11) gülâbı müşki var mı?" Ayıttı ki: "Vardur." Pes niçün yemezsin anı şat (12) bahâsına bundan yek ne alam dirsın. **Naḳîre** İy olar kim (13) Yûsufı şattılar. Bahâsına ne alsañ gerek kim andan yek ne ola. (14) İy ḡâfil dîñüñi ve îmânuñi dünyâ ârzûsına şatup andan yek (15) bahâsına ne alsañ gerek kim andan yek ola. İy olar kim Yûsufı

⁴⁶⁸ Der-kenâr: Te'âlâ

[148b]

(1) birkaç eski akçeğe şattılar. Bir gün ola kim esîrler bigi el (2) kavşurup tahtı önünde turalar. Anuñ devletine zâr olalar ve ol (3) kişiler kim dînini dünyâya şattılar. Bir gün ola kim dîl u cân (4) virmek ile eline girmeye. Yarın kıyâmet gününde mevkıfta ‘âşîleri (5) ‘arz eyleyicek ‘âşîler feryât idüp aydeler: “Yâ ‘azîz yâ kerîm yâ rahman (6) bize ‘azâp eyleme rahmet eyle.” diyeler. Hakk Te‘âlâ ayde hitâp idüp (7) ayde: “Yâ kullarum eger ben size ‘azîz olsaydum beni zelîl dünyâya (8) şatmayayduñuz.” diye. **Hikâyet** Şeyh Zinnûn Mısrî'nüñ mürîdlerinüñ (9) birisi Zinnûn ile da'vâ eyledi. “Benüm bunca ni'metüm (10) senüñ yoluña harc eyledüm.” didi. Zinnûn hiç aña iltifât (11) eylemedi. Âhîr kâr ol mürîd ba'zı mürîdlere şikâyet eyledi. Ayıttı: (12) “Benüm iki yüz dînârumuñ sucı nedür kim şeyhuñ yoluna harc ola (13) şeyh baña hiç iltifât itmeye. Pes mürîdler bunuñ cevâbın şeyhe (14) ayduvirdiler. Şeyh ol dervîşi yanına çağırdı. Çıkarup barmağından (15) yüzüğünü aña virdi. Kaşında gevheri var idi. Ayıttı: “Yüzügi var

469

[149a]

(1) na'linciler bâzârında şat. Velîkin bey' eyleme baña tanışmayınca. (2) Pes bu dervîş vardı yüzügi gezdürtti. Geri geldi. Ayıttı: (3) “Yâ şeyh on akçe çıktı.” Ayıttı: “Şarrâflar bâzârına var. Anda (4) dağı gezdürgil.” Pes bu dervîş anda dağı gezdürdi. İki yüz dînâra çıktı. (5) Gelüp şeyhe haber virdi. Şeyh ayıttı: “Sen dağı beni şöyle bildüñ kim (6) nice yüzügi na'linciler bildügi bigi bildüñ. Anuñ için benden nesne (7) hâşıl itmedüñ. Ol iki yüz dînâruñı al. Geri dînâruñı yerine (8) koygil. Ol kimesneler kim bizüm yanumuzda ola dâimâ dünyâsın (9) nazarına getüre. Dünyâ degül belkim âhîreti dağı getürmeye. Ol aşıl (10) kimesneler erenler sohbetine lâyıq degüldür. **Nazîre** (11) Yûsufuñ qarındâşları dağı ellerinde cevherleri var idi. İllâ kıymetin bilmediler. (12) Hased ucından [râyegân]⁴⁷⁰ virdiler. ‘acep ol degüldür ‘acep budur ki (13) Yûsuf kendü cemâlini gönüne getürdi. Hakk Te‘âlâ dağı anuñ (14) cemâlini bey' ü şîrâ vaktinde örtti. Tâ Mâlik'e anı az nesneye aldurmak (15) için eger ki Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ anuñ cemâlini zâhir eyleyeydi ‘âlemde

[149b]

(1) kimesne aña bahâ yetiştürimezdi. **Kıssa** Pes Mâlik Yûsufı (2) bir kûluna ışmarladı. Adına Kılıç dirler idi. Ol kûl Yûsufı hiç dilemedi. (3) Hocasına ayıttı: “Elli yıl şahrâ beyâbân

⁴⁶⁹ Der-kenâr: na'linciler

⁴⁷⁰ Kelime “râyigân” şeklinde harekelendirilmiştir.

gezüp bu oğlan tamâ'ından (4) ötüri miyidi kim sehelce bir arpa bahâsına alduk?" Mâlik ayıttı: "Mu'abber (5) bunuñ cemâlini ve görgüni ziyâde söyledi. Şol vaqtin kim düşümde gördüm idi. (6) Velîkin biz az nesneye alduk. Şimdi râzıyam ki iki dînâra alalardı." (7) diyüp Yûsufı zencîre çeküp egnine palâs geydürüp bir deveye (8) bindürdiler. Aluben gittiler. Meger kim orada anası maķberesi yaķın (9) idi. Yol üzerinde Yûsufuñ gözi maķbereye tüş oldı. Deveden (10) şıçrayup anasınıñ maķberesine endi. Maķbereyi pek pek kucaķladı. (11) Yüzüni topraĝa sürdi. Nevħa vü zârî kıldı. Ağladı. Ayıttı: "İy ana (12) cânım ana beni yetîm koyan ana ĝarîb oldum. Ğurbete düştüm. Başuñ kaldurup (13) gözünü açup oĝlancuĝuñ görseydüñ kim nicesi boĝazına zencîr (14) urulup esîrler bigi palâs içinde ĝarķ olmuştur. Âh cânım ana (15) bir başuñ kaldurup bir kez nazar itseydüñ. Yûsufuñı bilmeyedyüñ. İy

471

[150a]

(1) anacuĝum ĝarındâşlarum baña zulm eylediler. Beni yigirmi eski aķçeye kul diyüp (2) şattılar ve babamuñ yüregin hicr ôdıyla yaķtılar. İy anacuĝum senden (3) himmet ve mu'âvenet dilerin. Ben miskîne eli boynı baĝlu üftâdeye (4) anasız yetîme şefâ'at kılasın." didi. Ol sâ'at maķbereden (5) âvâz geldi. Nevħa vü zârîlik âvâzı geldi. Ayıttı: "İy ananuñ cânı (6) ve ĝurreti 'uyûnı nâzenîn oĝlancuĝum. İy mûnis ĝam-güsârum. Cânım âcıĝı. (7) Henûz daħı gitmemiş iken ve yüregüm başı henûz daħı bitmemiş iken (8) ĝamum arturduñ ve cânımı derdüñle bir daħı öldürdüñ. Ayıt (9) cânım oĝul. Sen olara ne kılduñ ki ol zâlimler seni şöyle eylediler?" (10) Yûsuf ayıttı: "İy ana olar ittüklerini baña ĝardâş ĝardâşa kılmış (11) degüldür." Ağlar idi zârî kılırdı. Başına gelen serencâmların söyler idi. (12) Pes Hâķķ Te'âlâ celle ve 'alâ sırrına ve gönüllerine hiţâp itti. Ayıttı: (13) "Göñlüñüzi bulara baĝlamañ. İşi baña ışmarlañ. Ben intikâm alıcıyam." (14) "Vallahu azîzun zûntikâmın."⁴⁷² 'İbret degül mi maķberde öli yanup (15) yaķılıp taşrada diri nâle vü zârî kılır. Hâķķ Te'âlâ'nuñ ĝikmetin

[150b]

(1) ve lütfın gör kim bularuñ sözin biribirine işittürür. Gâh anı (2) ağladur ĝâh bunı ağladur. Dünyâ ĝahr evi ve meşâķķat evidür. Ne diri iken (3) ĝurtulursın ne ölüp ĝurtulursın. İy mü'min ĝarındâş olaruñ (4) nevbeti ĝeçti. Şimdi nevbeti bizümdür. Cân virmesin mi

⁴⁷¹ Der-kenâr: anacuĝum

⁴⁷² Kur'an-ı Kerim, İbrâhîm, 14/47. "Sakın Allah'ın, peyğamberlerine verdiĝi sözden cayacaĝını sanma! Şüphesiz Allah, mutlak güç sahibidir, intikam sahibidir." Ayetin tamamı "Fe lâ tahsebenna'l-lâhe muħlîfe va'dihî rusulehu inna'l-lâhe 'azîzun zûntikâmın" iken metne ayetin "Vallahu 'azîzun zûntikâmın" kısmı alınmıştır.

ağlayayın. (5) Şeytândan îmânum hâlâş olmasun mı ağlayayın. Mağberede münkir ve nekîre (6) cevâp virmesin mi ağlayayın. Kıyâmet gününde şori hisâp virmesin mi (7) ağlayayın. Mîzânda günâhum çoğluğun mı ağlayayın ve şırât köprisinden (8) geçmesin mi ağlayayın. Âhir cehennem ehlinden mi ve cennet ehlinden mi olacağum (9) mı ağlayayın. Derd çok kangı birin ağlayayın. **Haberler de** (10) **gelmiştir** Haqq Te‘âlâ celle ve ‘alâ İbrâhim Peygamber'e ‘aleyhi's-selâm hitâp (11) eyledi. Ayıttı: “Yâ İbrâhim dünyâda saña ne nesne katı geldi.

Nazm

(12)

Halîlullâh dünyâdan çü gitti
Anuñla Haqq Te‘âlâ gör ki nitti

(13)

Ki iy İbrâhim yaşuñ çünki tıldı
Saña dünyâda ne iş katı geldi

(14)

Didi ger ezri tamuda gördüm
Ya kurbân olmağa oğlumı virdüm

(15)

Beni Nemrûd ôd içine bıraktı
Yâ kâfirler cânum cevr ile yaqtı

473

[151a]

(1)

Ne cevr oldıysa dünyâ lezzetinden
Kamu hiç idi cân virmek kandan

⁴⁷³ Der-kenâr: ne cevr

(2)

Yine Hakkıtan işitti bu hitâbı

Çatıdur çünkü cân virmek ‘azâbı

(3)

Şanursın şimdi âsân menzilün var

Ki andan çatı yüz biñ müşkilün var

(4)

Ki ol müşkillere çünkü iresin

Bu cân virmekligi râhat göresin

(5)

Bunuñ bigi yoluñ var çünkü müşkil

Nedendür pes turursın böyle gâfil

(6)

İşittün çün yoluñ şarpın ırâğın

Ölüm vardur yoluñdayı yarağın

(7)

Ço bu murdârı terk it kâhrı çoktur

Irâktur kim yoluñ pâyânı yoktur

(8)

Direrseñ dünyânıñ var malını hüş

Gidersin ‘âkıbet bundan elün boş

(9)

Budur hâlũñ soñ ucıki bilürseñ

Bilüp anda yarağũñı kılursañ

(10)

Gerek çoğtur bu dünyâda gerek az

Gidersin günde sâ‘at kabre az az

(11)

Budur hâlũñ senũñde hem benüm de

Ne gâfilsin bilürsin hâl ne sende

(12)

Gider gaflet gözüñden aç gözüñi

Bu dertten kırtarıvir kendözüñi

(13)

Dilirseñ kırtulasın ol marazdan

Şalât vir Resûle cân u dilden

(14) Allâhümme şalli ‘alâ Muğammedin ‘abedike ve resûlike'n-nebîyyi'l-ümmiyyi ve ‘alâ âlihî ve şahbihî (15) vesellim⁴⁷⁴ teslimen keşîran. Şöyle kim mü‘minler dünyâ sarâyından

[151b]

(1) beğa sarâyına rıhlet kılıcağ götürüp anı lehdine qorlar. Eger yigit ise (2) babası mağberesinũñ ucın alup ağlayısar ve eger ‘avret ise eri (3) başı ucın alup ağlayısar ve anuñ evşâfın añup âh u zârî kılısar. (4) Pes ol vağt Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ olaruñ sırlarına hiğâpidüp (5) aydür: “İy atalar ve iy analar iken dağı nâle vü zârî eylemeñüz. Eger siz ekib (6) toğurduñuzsa ben dağı yarattum. Eger siz bisledüñüzse ben dağı rızıkların (7) virdüm. Eger size hiğşım kavmiyise baña dağı yârdur ve dosttur. Şöyle kim (8) sizler olaruñ fūrğatine

⁴⁷⁴ Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

tâkatuñuz yoktur. Benüm dağı olara ‘uķûbet (9) kılmağa kaştum yoktur.” **Latîfe** Çünküm ata ana ol nâzenîn oğlançukların (10) toprağa ışmarlayup eve gelürler. Âh idüp aydür: “Sizi iy cânım (11) oğul bunca zaħmet ve meřakķat ile ve nâz ile besleyüp dururdum nicesi (12) kıyabildüm. Senüñ ol gül bigi âķ tenüñi ol ķarâñi eve ķara topraklara (13) bırağup koyup geldüm.” diyüp âh nâle ve zârî eyleye. Pes Hakk Te‘âlâ (14) celle ve ‘alâ olaruñ sırlarına hiķâp idüp ayde: “İy benüm ķulum eyle mi (15) gerek kim baña yaramaz zann u gümân idersin. Ben senden dağı müşfikven

475

[152a]

(1) kim anı saña virdüm. Gel görelüm iy ķulum sen aña neyledüñ. Kaķan kim anası (2) ķarından yere düşti. Kañluyıdı. Yuduñ. Çıplak idi. Tonattuñ. Aç idi. (3) Yedürdüñ ve içürdüñ. Yaluñuz idi. Aña mûnis olduñ za‘îf idi. (4) Semerttüñ ve besledüñ. Hep bulara řefķat-i mecâzî dirler. Gel benüm lütfüm (5) ve keremüm haķıķatin gör kim sen buları mecâzî řefķatinden ötüri sevüp (6) besledüñ. Pes benüm keremümden kaķan olur kim buları yaķup yanduram.” diye (7) “*Ķâle Resûlullâhi sallallâhu ‘aleyhi ve sellemle iza ehrace mine'd-dünyâ's-şalâte* (8) *ve mâ meleket eymânuhum.*”⁴⁷⁶ Hâzret-i Muħammed-i Muřtafâ aleyhi's-şalâtü ve's-selâm (9) buyurur: “Yâd kılunuz ve eyü tutunuz. řol aķçeyile şatun alduğunuzı (10) dünyâñuza menfa‘attür. Eger namâz öğredüp kıldurursañuz âķiretüñüze (11) yarar ve eger eyü tutarsañuz dünyâñuza yarar.” Peyğamber Hâzret-i (12) şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurur: “Eger malunuz çok olursa ķul ģalâ'ik (13) alunuz. Ķulunuz câriyeñüz çok olsun. Eger nîk baħt ķoparsa (14) dünyâda ve hem âķirette fâ'idesi toķuna.” Nitekim bir ģadıř dağı buyurur (15) Resûl Hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem: “*Hüsñü'l-mülki ģayrun ve sū'u'l-memleketi*

[152b]

(1) *şûm'un.*” Görmez misin kim Mâlik Yûsufı şatun aldı. hHm dünyâsı ileri geldi (2) hem âķireti ileri geldi. Put-perest iken mü'min muvaħħid oldu. (3) **Ķıřřa** Çünküm Yûsufı ol Ķılıç adlu ķuluna ışmarladı. Ayıttı: “Girçe (4) olar bunuñ haķķında yaramaz vaşıyyet kıldılar. Velîkin sen eyü gözle (5) ve eyü gözet. Bu ol âşıl âdem degüldür kim aña cefâ eyleyeler.” didi. (6) Çünküm Yûsuf anasınıñ maķberesine yetişti. Kendüyi deveden aşağa (7) bıraktı. Ķılıç adlu ķul anı görmedi. Çünküm ķârván biraz añarı (8) gitti. Ķılıç dönüp ardına baķtı. Yûsufı devede görmedi. Yünün (9) ķârván ģalkına ķılup çağırdı: “Turuñuz kim ol ‘ibrî ķul

⁴⁷⁵ Der-kenâr: kim

⁴⁷⁶ Metinde “*eymânihim*” şeklinde geçmektedir.

kaçmış (10) gitmiş.” dedi. Yûsufuñ ardına düştü. Gelüp Yûsufı anasınıñ (11) maķberesi üstinde buldı. Sen niçün kaçtuñ diyü yüzüne bir tabanca (12) urdı ve boğazındağı zencîre yapışıp çekti. Yûsuf bir kez âh (13) eyledi. Başımı hażrete götürdi eyledi. Ayıttı: “Yârabbî iy bârî Hüdâ'ya (14) eger ben oğlanlık hâlinde sehv ile ve tıflıyyet za‘fıyıla bir günâh (15) idüp bîçârelik ittüm ise andan ötüri baña ‘azâp idersin.

477

[153a]

(1) Velîkin evvel babam Ya‘kûp ve ceddüm İshâķ ve İbrâhim Hâlîl pâk idiler (2) ve senüñ emründe olup günâh işlemediler. Olaruñ yüzi şuyı hürmeti haķķı için (3) bu ‘azâbı sen benden götürgil ve bularuñ cevrin üstümden gidergil.” (4) dedi. Ol sa‘atte du‘âsı hażrette kabûl oldu. Bir kara bulut (5) âşikâre oldu. Gökler gürlendi ve yirler titredi. Yıldırımlar ve şimşekler (6) oynadı. Kârvânuñ başına ‘azâb-ı elîm geldi. Her kaçan kim bir zâlîm bir mazlûma (7) cevr eylese ol mazlûm nâle kılup Haķķ Te‘âlâ'ya tazarru’ eylese. Hażret-i (8) Ceberût'tan hitâp gele ayde kim: “İy bîçâre eger ben senüñ daduñı (9) ol zâlümden almayacak olursam ben ki yaratıcıyam ol zâlîm cevrinden (10) saña daħı artuķ etmiş olurın.” **Haber de gelmiştir** emîrül-mü‘minîn (11) ‘Osmân Rağıyâllâhu ‘anhu bir gün deveye binüp kandesine giderdi. Kâncısın (12) eline alup kolına virdi. Ayıttı: “İy gulâm eger kışâş talebin itmek (13) dilersen burada eyle kim ‘Osmân'ıñ teni ihtimâli vardır. Kıyâmet (14) kışâşına tâkat getürmeye. Pes ‘Osmân böyle diyicek pes bizüm (15) hâlümüz nice olur. Meger ki Haķķtan bir ‘inâyet yetişe yoķsa bizüm

[153b]

(1) hâlümüzde nesne yoķtur. **Kışşa** Pes çünkim ol bulut geldi. (2) Kârbânuñ üzerine każ yumurdası deñlü tölilar yağdurdı. Nicelerüñ (3) başımı yardı ve nicelerüñ kolın ufattı. Nicesinüñ beynisini çıkardı. (4) Mâlik ayıttı: “Biz bu beriyyede ve bu şahrâda helâk olup zîr ü zeber (5) olısaruz. Hiç degüldür bizüm ortamuzda bir mücrim vardır. Biz anuñ (6) ucından bu belâya giriftâr olduķ.” didiler. Kârvân halkı ellerin (7) tazarrû‘a ve zârîye getürdiler. Gördiler kim ol tölunuñ yağması (8) daħı ziyâde oldu. Hiç zârîleri fâ‘ide virmedi. Pes ol Kılıç adlu (9) kul geldi. Ayıttı: “İy hoca bu günâh benden oldu. Bu ‘ibri kulu urdum (10) ve bir pâre yüzünü yere sürdüm. Ol daħı yüzünü gök depeye tıttı (11) ve tutağların depretti. Anı gördüm ki bu belâ zâhir oldu. Pes imdi (12) bunuñ dermânı budur ki gelüñ varalum benüm suçumu andan dileñ. Öñinde (13) tazarrû‘ idüñ ve zârî eyleñ. Bolay kim bu miħnet bizüm üstümüzden (14)

⁴⁷⁷ Der-kenâr: velîkin

götürüle.” Pes Mâlik önlerine düşüp Yûsufuñ katına gelüp yüzlerin (15) yere sürdiler. Ayıttılar: “Yâ Yûsuf anuñ hürmeti haqqı için ki ol saña ‘azîzdür

478

[154a]

(1) ve sevgülüdür. Bizüm gönlümüzi şâd eylesin ve bizi bu miñnetten kırtarasın. (2) Yûsuf yüzün göge tuttu. Tuğagın depretti. Ol sâ‘at (3) bulutlar pâre pâre oldu tağıldı. Ol âfet götürüldü. Günler açıldı. (4) Pes Mâlik ayıttı: “Yâ Yûsuf baña ma‘lûm oldu kim senüñle Haqq Te‘âlâ ortasında (5) bir sırr vardır ve sen anuñ katında kadruñ ve hürmetüñ var imiş şol kişiuñ ki (6) bunuñ bigi kadir ve hürmeti ola. Revâ degüldür zencîr ile bend içinde ola. Buyurdı. (7) derhâl bendini göturdiler. Arkasından palâsın çıkardılar. Nefis (8) kâftânlar getürdiler ve fâhir tonlar geydurdiler. **Mev‘îza** Şular ki (9) râhatlıkta ve tena‘‘umda Haqq Te‘âlâ'yı añmasa ve yâd itmese Haqq Te‘âlâ (10) anı bir belâya uğraduğı vaqitte añmaya. Görmez misin Yûsufı babası (11) yanındayiken gönli gözi Haqq Te‘âlâ'nuñ mihrinde ve sevgüsündeyidi. (12) Pes lâ-cerem Haqq Te‘âlâ dağı belâya mübtelâ olduğı vaqtin anı esirgeyüp belâsın (13) def eyledi. **Kıışsa** Pes kârvân gele gele bir şehre yetiştiler. Ol (14) şehruñ adın ⁴⁷⁹ dirler idi. Ol şehruñ halkı put-perest idi. (15) Çünkü Yûsuf'ta bular Haqq Te‘âlâ'nuñ âşâr-ı ilâhîsin gördiler. Putların

[154b]

(1) ovattılar. Haqqperest oldılar ve aña îmân getürdiler. Çünkim oradan (2) göçtiler. Bir şehre dağı yetiştiler. Ol şehruñ adına Yeksûn dirler idi. (3) Ol şehruñ halkı dağı put-perest idi ve put yunıcılar idi. Çünkim Yûsufı (4) gördiler. Putların Yûsuf şüreti mişline yundılar ve dâim aña taıptılar. (5) Haqq Te‘âlâ'nuñ ‘inâyetin ve hidâyetin gör kim bir şüretten hem hidâyete (6) sebep eyler ve hem küfre dalâlete sebep eyler. Bir nazarda birisi gördi. Mü‘min (7) muvañhad oldu ve biri dağı gördi münkir ve kâfir oldu. Bir nazarı belâya (8) sebep eyler ve bir nazarı ‘atâya sebep eyler. Bir lahza tâç virür ve bir lahza (9) târâc ider. Hikmet budur ki görinen bir yüzdür. Görenler türlü türlü (10) oldu. Aşılta hikmet budur ki ol şürette hem ‘ibâdet var idi (11) hem günâh-ı zillet var idi. Ya‘nî şular kim Haqquñ şun‘ına baıttılar ve şâni‘ (12) gördiler. Lâ-cerem mü‘min olup ‘ibâdet buldılar ve şular kim hevâ ve nefis ile (13) nazar kıldılar. Şüretin görüp şâni‘ fikr kılmadılar. Pes kâfir olup günâh-ı (14) zillet buldılar.

⁴⁷⁸ Der-kenâr: ve sevgülüdür

⁴⁷⁹ Metinde okunaksızdır.

Hikâyet Bir dervîş gördiler Ka'be'yi tavâf eylerken. (15) Bir gözi yoğ idi ve sağ olan gözünü dağı yumup dururdu.

480

[155a]

(1) Pes bu dervîşe su'âl ittiler: “Niçün ol bir gözünü örtüp yürürsün?” (2) Ayıttı kim: “Maḥbûblaruñ ve ḥûblaruñ yüzüne nazarum doḡunmasun diyü gözüm örtüp (3) yürürem. Ḥaḡḡ Te'âlâ'yıla nezr ve 'ahd itmişem kim 'ömrüm oldukça maḥbûblar yüzüne (4) bakmayam.” Ayıttılar: “Niçün şöyle 'ahd ittüñ?” Ayıttı: Bir gün bir maḥbûbenüñ yüzüne (5) bakmış oldum. 'Acaba ḡaldum. göñlüm anuñ maḥabbetine virmiş oldum. Hevâ yüzünden (6) bir oḡ geldi. Benüm gözüme toḡundu. Çünkim oḡı gözümünden çeküp çıkardum. (7) Ol oḡta yazılmış idi kim her kim ḡaflet nazarıyla bir kimseye nazar eylese baksa (8) ḡayret oḡın aña ḡavâle idem ve her kim şehvet nazarıyla baksa ḡaḡ'at oḡın aña (9) ḡavâle idem. İy ol kişiler ki dünyâda güzele ve maḥbûb şüretlere nazar iderler. Ortada (10) şâni' fikr itmezler. Maşnû'ı gözetürler. Şol kim şâni' görürler nazar (11) maşnû'ı gözetmezler. Pes olardur îmânlu ve ma'rifetlü mü'minler ve şular kim (12) maşnû'ı görüp şâni' görmezler. Olardur kim ma'siyet deñizinde (13) ḡarḡ olup şehvet zindânında ḡalanlar ve hevâya uyanlar. **Kıssa** Pes (14) oradan gittiler. Beytü'l-muḡâddise geldiler. Tefsîrde getürmüşler kim ol (15) şehrüñ pâdişâhı ol gice bir düş görmüş tañla. Şabâḡ şehri çağırtmış.

[155b]

(1) Rûzigâruñ bihteri geliser aña ḡarşuya istiḡbâle çıḡuñur. Pes begleri (2) yetmiş biñ er ile Yûsuf'a ḡarşu istiḡbâle çıḡtılar. Kârvâna dağı şordılar .(3) Bu sizüñ mihterüñüz ḡanḡısıdır? Mâlik'e işâret ḡıldılar. Mâlik kendü kendüye (4) ayıttı: “Ne 'acep ḡâl olur? Ben bunca zamân buradan geçerdüm. Hergiz baña bu ḡadar (5) istiḡbâl idüp ḡürmet ḡılmazlar idi. Hiç bilmezem bulara ne geldi kim bular (6) böyle bize 'izzet ittiler.” Bu fikirle geçüp gittiler. Ardınca Yûsuf şiddiḡullâḡ (7) geldi. Ardınca bir cemâ'at ve bir çok feriştehler idi kim geldiler. (8) Ḥaḡḡ Te'âlâ celle ve 'alâ göndermiş idi kim Yûsuf'ı ḡıfz idüp saḡlayalar. Çünkim (9) beytü'l-maḡdis⁴⁸¹ bigi bu atluları gördi. Bularuñ ortalarında Yûsuf'ı (10) gördi. Yüzünüñ ḡal'at-ı nûrı ayuñ on dört gicesine mânend (11) 'âlemi münevver eylemiş. Pes bunuñ bunu gördi. İleri varup Yûsuf'a (12) şordı: “Ne kişisin? didi. Yûsuf ayıttı: “Olam kim gice beni düşüñde (13) görüp istiḡbâle çıḡup ḡarşu geldüñüz.” didi. Bu beg ayıttı: “Neden (14) bildüñ?”

⁴⁸⁰ Der-kenâr: pes

⁴⁸¹ Metinde “muḡaddis” şeklinde kısmı alınmıştır.

Ayıttı: “Ol kim saña düşünde deyen baña dahı haber virdi.” Pes ol (15) beg kârvânı şehre getürdi. Kendü sarâyına Mâlik ile Yûsuf'a yer eyledi

482

[156a]

(1) ve da'vet kaydını gördi. Kâruvân halkını bütün da'vet kıldı. Konuqladı. (2) Yûsuf cümle halkuñ öñince geldi. Ol beg tahtından aşğa indi. Yûsuf'a (3) tevâzu' ve ikrâm eyledi. Kendünüñ yanında tahta geçürdi. Ayıttı: “Yâ Yûsuf (4) bu kadar leşkeri kıdan getürdüñ ve bu cümleyi niçün getürdüñ? Mâ-bâzâ bizüm (5) evümüzde ol kıdar ni'met pişmiş ola.” Yûsuf ayıttı: Bular ol kıdar yiyüp (6) içmezler. Ya'nî melâ'ikelerdür.” didi. Pes Yûsufuñ öñüne yemek geldi. Ol yemek (7) kim Yûsuf öñüne geldi. Pirinç idi. Yûsuf ol yemekten yedi. Mâ-bâkîsin (8) kâruvân halkına virdi. Her kimse kim ol ta'âmdan yedi toydı. (9) Ol ta'âm nice bütün geldiyise yine şöyle tolu tolu bütün kâküp gitti. (10) Bir kaşık ol ta'âmdan eksilmedi. Pes ol beg Mâlik'e bakıp ayıttı: (11) “Anuñ kim kuluñ bu kıdar kerâmâtı ola hûcasınuñ kim bilür kerâmâtı (12) ne şıfatta ola.” Mâlik cevâp virdi: “Şol kulu kim hûcalar hûcası (13) sevüp dilese bu kıdar kerâmet ol kıla çok mıdur?” didi. Pes ol beg (14) Yûsuf'a baqtı. Ayıttı: “Buyur ben kuluña her ne ki hîdmet var ise emründe (15) tecâvüz itmeyelüm.” Yûsuf ayıttı: “Şana mı? Terk eyle şamed kulu.” Ol ayıttı: “Baña

[156b]

(1) mu'cizât göster. Ayıttı: “Nice mu'cizât istersin?” Beg ayıttı: “Benüm ma'bûdum (2) var kırk yıldur. Ben aña tapup hîdmet iderin. Eger senüñ sözüñ gerçek (3) ise ve dînuñ haqqıyisa çağır. Ol şanem puthâneden yürüyüp senüñ kıtuna (4) gele ve saña secde eyleye. Yûsuf ayıttı: “Benüm efendüm kâdîrdür kim anı getürdüb (5) baña secde eylede.” **Lañife** Ol pâdişâhlar pâdişâhınuñ şun'ı 'acepdür. Bir sâ'at (6) dâlâlete sebep olur ve bir sâ'at hidâyete sebep olur. Bir sâ'at hapse (7) koyar ve bir sâ'at pâdişâhlık tâcın başına urur. Bir sâ'at gâni kıılır (8) ve bir sâ'at fakîr ider. Bu şun'ılar kim vardur cümle Haqq Te'âlâ'nuñ şun'-ı (9) ilâhîsidür. **Kışşâ** Pes Yûsuf ol puta çağırdı. Gelüp Yûsufuñ (10) ayağına yüzün sürüp secde eyledi. Pes ol beg bu mu'cizâtı gördi. (11) Putların şıyup mü'min ve muvahhid oldılar. Pes Mâlik beytü'l-mukâddisten (12) geçüp yola revâne olup gittiler. Bu tarafta ol beg Yûsuf 'ışkından bî-karâr (13) olup cigeri hicrân okından pâre pâre olup Yûsufuñ gittüğü (14) ve

⁴⁸² Der-kenâr: ve da'vet

gözlerinden gâîp olduğu göñline hûş gelmedi. Çerîşin cemi‘ eyleyüp (15) kâruvânuñ ardına düştü. Yâ helâk olam yâhûd ala getürem diyü

483

[157a]

(1) on iki biñ er ile kâruvânuñ ardından yetiştü. Bulara hamle eyledi. (2) Pes bu tarafta Mâlik'ün beñzi uçtı. Hazân yabrağı bigi titredi. Ne kılup (3) nidâsını bilmedi. Yûsuf Mâlik'e bahtı. Ayıttı: “Korkmağıl ikende (4) üşenmegil. Elli yıldur benüm talebümde şahrâ vü beyâbân gezüp issi (5) şovuk çekersin. Hakk Te‘âlâ senün bunca yıllık zaħmetün ve meşakkatün (6) zâyi‘ eylemez. Meger kim sen beni aña kendü irâdetünle viresin. Yoksa (7) güciyle kimesne alımaz.” didi. Mâlik ayıttı: “Yâ Yûsuf bular on iki (8) biñ er ve biz üç yüz toksân kişi olavuz. Bulara biz nice eylesek (9) gereküz.” Yûsuf ayıttı: “Göñlüni bulara meşgûl eyleme. Hakk Te‘âlâ ‘inâyet (10) kılursa cemâlüm tal‘atı leşkeri buları hezîmet eyleye.” Pes Yûsuf (11) yüzinden niķâbın götürdi. Anuñ ol nûr cemâli zâhir oldı ve bâtın (12) cemâlinün yüzünün nûrı daħı zâhir oldı. Her kişi kim ol leşkerde (13) Yûsufuñ cemâline nazarı bir kez toķunsa ser-nigûn olup başı aşığa (14) atlardan düşüp bî-heves oldılar idi. Tâ kendülerinden gidüp (15) düştiler. Yûsuf üç günlük menzil aldı. Henüz bular ol bî-hûştan

[157b]

(1) ayılmadılar. **Lañife** Mâlik elli yıl Yûsuf talebinde zaħmet ve meşakkat (2) çektügi(y) için ol on iki biñ er ceng ile bunca zaħmet ile Yûsufı (3) elinden almadılar. Pes mü'min daħı îmân gevherin saç saķal ağardup (4) bunca zaħmet ile göñül hazînesine koyup yakınlık kilidiyle kilidleye. (5) Pes kaçan revâ olur kim şeytân bunca biñ vesvâs çerisiyile gelüp (6) îmân alup gide. **Nañire** Ke-ennhu Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ buyurur: “İy Yûsuf'a (7) kaşt idenler iken daħı zaħmet çekmeñüz. Yûsufı Mâlik elinden alımazsız. (8) Benüm taķdîrümde şöyledür kim Mâlik anuñ ucından mün'im olsa gerek (9) ve iy şeytân-ı gaddâr ikende güvenmegil. ‘Abes yere zaħmet çekmegil. Mü'minlerden (10) îmân alımazsın. Benüm celâlüm taķdîrinde şöyledür. Anlaruñ îmânı nûr ile (11) cenneti münevver ve müzeyyen tezyîn eylesem gerek. İmâm aydür: “Altı nesne (12) ‘ucb eylediler. Vaħşet deñizi dibinde ğark oldılar ‘ucbtan. Ya'nî (13) kendüyi görmekten saķınmaķ gerek. Nitekim peygamber şallallâhu ‘aleyhi (14) ve sellem buyurur: “*Ve'l-‘ucb ehleke men kâne kableküm.*” Ol altı kişinün (15) birisi iblîstür. Kendüye ‘ucb eyledi. Oloķ sa‘at ‘âciz oldı. **İkinci**

484

⁴⁸³ Der-kenâr: on iki biñ

⁴⁸⁴ Der-kenâr: Âdem

[158a]

(1) Âdem Peygamber ‘aleyhi's-selâm uçmak mülkine ‘ucb eyledi. Oloğ sâ‘at ‘âciz (2) oldu. **Üçüncü** Cebrâ‘îl ‘aleyhi's-selâm kuvvetine ‘ucb eyledi. Oloğ sâ‘at (3) ‘âciz oldu. **Dördüncü** Ka‘be tahariyyatine ‘ucb eyledi. Hağğ Te‘âlâ (4) celle ve ‘alâ biñ ay anı putlara mağâm eyledi. **Beşinci** kalem kısmetine (5) ‘ucb eyledi. Ol dağı miñnete düştü ve **altıncı** Yûsuf ‘aleyhi's-selâm (6) ol vağtın kim on iki biñ kişı ħüsn-i cemâliyile hezîmet eyledi. (7) Kendünün ħüsnine ‘ucb eyledi. **Evvel** ayıttuñ kim: “İblîs la‘în yedi (8) yüz biñ yıl tâ‘at eyledi ana.” didi. Enâniyyet elifinden bir pâre (9) ôd çıktı. Tâ‘at ħirmenini yağtı. Göyündürdü. Yir ehlinün (10) muğtedâsı oldu şıfatı. *Ve kâne'l-kâfirîne* oldu ve **ikinci** Âdem'ün (11) tağtını melekler götürürler idi. Degme bir lağzada otuz biñ ferseng (12) yol gezdürürler idi. Bu şıfat ile biş yüz yıl uçmağta oldu. (13) Bir kez gördüğü memleketleri ve ni‘metleri bir kez dağı görmedi. Ayıttı: (14) “İy bârî Ĥudâ'ya bu vilâyetleri her sâ‘atten bir sâ‘ate yeñi bedel mi kılursın?” (15) Hağğ Te‘âlâ ayıttı: “Ol gördüğün memleketten bir ħurfadur.” Âdem ayıttı:

[158b]

(1) “Yârabbi bu biş yüz yılda dükeli memleketi görmedüm mi?” Hağğ Te‘âlâ (2) ayıttı: “Eger biş yüz yıl dağı gezerseñ dükelinin görmeyesin.” Âdem (3) ayıttı: “Ol dükeli benüm midür?” Hağğ Te‘âlâ ayıttı: “Senüñdür.” Pes Âdem ol (4) memlekete ‘ucb eyledi. Oloğ sâ‘at ma‘zül oldu. Cebbâr-ı ‘âlem buğdayı (5) bahâne eyledi. Âdem uçmağtan çıkardı. Âdem dünyâ içre iki yüz yıl ağladı. (6) Ayıttı: “İy bârî Ĥudâ'ya ne kılayın?” Hağğtan ħiğâp geldi. Ayıttı: “Yâ Âdem (7) ‘ucb getürdüñ. Ma‘zül olduñ. ‘Özr getürgil. Mağbûl olasın.” Âdem (8) ‘özr getürdü. Hağğ Te‘âlâ kerim birle yarlığadı yazuğına kefâret kıldı. (9) **Üçüncü** Hağğ Te‘âlâ celle ve Cebrâ‘îl'e ħiğâp eyledi: “Lût kavminün (10) ol dört pâre şehrinin zîr ü zeber kıl.” diyü. Pes Cebrâ‘îl ‘aleyhi's-selâm (11) kanadıyla urdu. Ol şehristânı yüz ferseng özünü ve yüz ferseng (12) anı yer dibinden götürdü. Dünyâ göğine çıkardı. Tâ kim melekler ħorus (13) ünün işittiler. Cebrâ‘îl ‘aleyhi's-selâm bu şıfatı gördü. Kuvvetine (14) nâz kıldı. Ayıttı: “Yüz ferseng yeri süflî ‘âleminden ‘ulvî ‘alemine (15) çıkardum.” diyü. ‘Ucb eyledi. Pes Hağğ Te‘âlâ celle ve ‘alâ kanatlarınun kuvvetin

485

[159a]

(1) aldı. Yüki ağır oldu. Düştü. Hağğtan ħiğâp geldi kim kanadıñı (2) altından çek. Cebrâ‘îl kanadın çekti. Pes Hağğ Te‘âlâ celle ve ‘alâ (3) Cebrâ‘îl'i vâsıtasuz havâ yüzünde

⁴⁸⁵ Der-kenâr: aldı

mu'allak tuttu. Hı̇tâp geldi: (4) “Yâ Cebrâ'îl kuvvetüñi görürsin. Benüm kudretümi görmezsin. Cebrâ'îl (5) zârî kılup ağladı. Hâkķ Te'âlâ celle ve 'alâ hı̇tâp itti. Kendü kuvvetüñe (6) baķtuñ. 'Ucb getürdüñ. 'Âciz olduñ. Kudretüme baķğıl. 'Özr getürğil. (7) Maķbûl olasın.”

Dördünci Ka'be ayıttı: “Tahâret tonı bendedür. Manzûr (8) Hâkķ kıblesi benven.” Pâdişâh-ı 'âlem tahâret tonını ve emânet ululuğın (9) andan aldı. Biñ ay puthâne oldu. Mekke'yi feth günü emn u emânet sarâyına (10) vardı. Pes andan pâdişâh-ı 'âlem ayıttı: “Yâ Ka'be tahâretüñe mi nâzlanursın? (11) Biz ol arusuz putları senüñ içüñde ķoduķ. Emn u emânet tobumın (12) çıkarduk. Ğayrı yâd yere virdük.” Pes Ka'be nâliş idüp yalvardı. (13) Ayıttı: “İy Bârî Hudâ'ya lütf senüñ kerem senüñdür.” Hı̇tâp geldi: “Yâ Ka'be (14) tahâretüñe baķtuñ. 'Ucb getürdüñ. Şanem maħallî olduñ. Benüm 'inâyetüme (15) baķğıl. 'Özr getürğil. Tâ şamed nazargâhı olasın. **Beşinci** kalem ayıttı:

[159b]

(1) “Benven kullar rûzın kısmet kılan. Benven memleket müftisi olan.” (2) Hı̇tâp geldi: “Yâ kalem levha yürenmegil. Hâkķ Te'âlâ levha bir nazar kıldı. (3) Herçi meknûnâtı ğaybidur. Dükeli kalemşüz âşikâre oldu. Pes Hâkķtan (4) hı̇tâp geldi: “Yâ kalem yazmağüña ve kısmetüñe mi nâz kılursın? Ne kim ğaypta (5) olasıdur. Sensüz bir nazar ile âşikâre oldu.” “*Yemħûllâhu mâ yeşâu* (6) ve *yusbitu*.”⁴⁸⁶ Pes kâlem 'ucb yolından döndi. Zârîliğe başladı. Pâdişâh-ı 'âlem (7) anuñ zârîliğ için anı maħv eyledi. Kâleme buyurdu: “Girü yazdı. (8) **Altıncı** Yûsuf kaçan kim on iki biñ savaş erinüñ bir sâ'atte (9) uşşın giderdi. Kendüye 'ucb getürdü. Ayıttı: “Benven ol kim ğüsn (10) ve cemâliyile on iki biñ şavaş erinüñ uşşın giderdüm.” Cebrâ'îl (11) 'aleyhi's-selâm geldi. Ayıttı: “Yâ Yûsuf cemâlüñe daħı nâz mı kılursın? (12) Biraz şabr kııl. Tâ bir şehre varasın. Hâkķ Te'âlâ'nuñ şun'ını göresin.” (13) **Kıışsa** Pes Yûsuf biraz gittiler. Peyğambere yetiştiler. Ol şehre (14) [Kureyşî]⁴⁸⁷ şehri dirler idi. Ol şehh halkıyıla cin âdem ile âşinâ (15) olmışlar idi. Biri biriyile ve bey' u şirâ⁴⁸⁸ kılurlar idi. Degme birinüñ görki

489

[160a]

(1) yetmiş biñ kez Yûsuf cemâlince var idi. Hiç ol şehh halkından (2) kimesne Yûsuf'a nazar kılmadı. Yûsuf zârîlik kılup ağladı. Ayıttı: (3) “İy bârî Hudâ'ya ğalať kılup 'âlem içinde

⁴⁸⁶ Kur'ân-ı Kerîm, Ra'd, 13/39. “Allah, dilediğın siler, dilediğini de sabit kılıp bırakır. Ana kitap (Levh-i Mahfuz) O'nun yanındadır.” Ayetin tamamı “*Yemħûllâhu mâ yeşâ'u ve yusbit ve 'indehu ummu'l-kitâbi*” iken metne ayetin “*Yemħûllâhu mâ yeşâu ve yusbitu*” kısmı alınmıştır.

⁴⁸⁷ Metinde “Ğureyşî” şeklinde kısmı alınmıştır.

⁴⁸⁸ Metinde “şirâ” şeklinde kısmı alınmıştır.

⁴⁸⁹ Der-kenâr: yetmiş

görklü benven.” demişem. (4) Hı̇tâp geldi: “Yâ Yûsuf görküñe baĸduñ. ‘Ucb getürdüñ. Bularuñ (5) nazârında mehcür olduñ. Benüm şun‘uma baĸĸıl. Tâ bularuñ ortasında ve (6) bularuñ gññüllerinde maĸbûl olasın.” Pes pâdişâh-ı ‘âlem anuñ zâhir (7) cemâline bâtın cemâlinden meded virdi. Ol şehristân halkı (8) cümle aña döndiler. Öñinde secde eylediler. Pes kârvân tâ ol şehirden (9) göçtiler. Mısır'a ‘azm ittiler. Mısır'a bir menzil yol yakın geldiler. Mâlik (10) buyurdi. Ķâfileyi ĸondurdılar. Yûsuf'a ayıttı: “Tır yukarı şu kenârına (11) varĸıl. Orada ĸusl eyleĸil. Tâ yol yüzinden emîn olup pâk (12) olasın ve hem üstüñde olan ĸaftânlaruñı çıkarĸıl. Eyü ve pâk (13) tonlar geyĸil. Zîrâ şimdi şehre yakın geldüñ.” didi. Pes Yûsuf tırdı. (14) Ol sâ‘at Nîl ırmaĸınuñ kenârına geldi. Ķaftânların çıkarđı. (15) Hemân sâ‘at Ķaĸĸ Te‘âlâ bir nûrdan ĸubbe gönderdi. Yûsufuñ dört

[160b]

(1) yanını ĸapladı. Tâ kimesne anuñ endâmını görmeye. Pes bir balıĸ başını (2) şudan çıkarđı baĸtı. Yûsuf ĸuşaĸın çözerken görđi. Başını (3) şuya çekti. Ol ırmaĸuñ hayvanlarına ve balıĸlarına münâdi (4) ĸıldı. Ayıttı: “Gözlerüñüz yumuñuz. Yerlü yerüñüzde tıruñuz. Ķaĸĸ Te‘âlânuñ (5) şıddıķı ĸusul eyleyi tıruur. Tâ sizlerden aña bir vahşet ve zahmet yetişmesün.” (6) didi. Pes Ķaĸĸ Te‘âlâ celle ve ‘alâ ol balıĸtan iki balıĸ zuhûra getürdi. (7) Yûsuf'a bu ĸadar ‘izzet ve hürmet ĸıldıĸı(y)-içün ol balıĸlaruñ birisini (8) Yûnus Peyĸamber'e zindân eyledi ve birine Süleymân Peyĸamber'üñ ‘aleyhi's-selâm (9) hâtemin yutturđı. Ķaĸĸ Te‘âlânuñ ulu adları ol hâtemün içindeyidi. (10) Burada bir işâret var. Tâ bileler kim evliyâullâhtan ve olar yolında (11) olan kimesnenüñ renci ve meşakĸati zâyî‘ olmaz. Pes Yûsuf ĸusul idüp (12) şudan çıktı. Türlü libâslar geydi. Mâlik'üñ yanına vardı. Mâlik (13) görđi kim Yûsufuñ cemâli ve görki yüz ol ĸadar olmuş. Mâlik bu hüsne (14) ve bu cümle mütehayyir olup hayrân ĸaldı. **Haber de gelmiştür** ol günden kim (15) Yûsufı Mâlik şatun aldı. Tâ Mısır'a gelince her günde aña bir yeñi ĸaftân

490

[161a]

(1) biçtürmiş idi. Çünkim Yûsuf şudan çıktı. Mâlik geldi. Pes (2) Mâlik ol yetmiş türlü renglü ĸaftânları boĸcasıyıla Yûsufuñ öñinde (3) ĸodı. “Her ĸangısın gññlüñ dilerse geyĸil.” didi. **Nükte** Pes (4) Ķaĸĸ Te‘âlânuñ keremini ve lütfını gör kim Yûsufuñ ĸarındâşları Yûsuf'a (5) yaramazlık ĸıldılar. Ķaĸĸ Te‘âlâ celle ve ‘alâ eylük ĸıldı. Eger olar ĸuyuya (6) bıraktılsa Ķaĸĸ Te‘âlâ ĸuyudan çıkarup taht-gâh virdi. Eger olar (7) Yûsufı yalnızak ĸıldılarsa gññlegi çıkarđılarsa Ķaĸĸ Te‘âlâ celle ve ‘alâ (8) ol gññlek yerine yetmiş türlü libâs

⁴⁹⁰ Der-kenâr: biçtürmiş idi

‘ivaż virdi. Eger olar aç (9) kodılarsa Te‘âlâ cennet ta‘âmılarından anı toyurdı. Eger anı kul diyü (10) şattılarsa Hakk Te‘âlâ Mısır vilâyetin aña kul eyledi. Tâ ‘âlem halkı bileler (11) kim ol kimseyi kim Hakk Te‘âlâ ‘azîz ide halk aña ne kadar cefâ eylerse (12) Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ anı ol cefâdan kurtara. **Kıssa** Kaçan Yûsuf Mısır'a (13) bir menzil yakın geldiyse Mısır içinde havâdan bir münâdî nidâ eyledi kim: (14) “İy Mısır halkı size bir şahs gelür. Bugün şûret içre arasta sîret (15) ferîşte bigidür. Anuñ cemâl-i nûrî cinden ve insten geçmiştir kim anı görse

[161b]

(1) şâd olur ve kayguların âzâd olur.” Olok sâ‘at bir yüz görindi. Bir (2) cemâ‘at geldi. Tonları kamu elvân elvân. Bular kamu ferîştehler idi. (3) Yûsufı beklemege ve gözetmege geldiler. Hakk Te‘âlâ'nun emriyle Yûsuf bularuñ (4) arasında tolu ay bigi altun tâc başında. Muraşsa‘ altunlu kaftân (5) egninde. Beñzi la‘l bigi kızarmış. Saçı inciyle örülmüş. Kızıl ya‘kût (6) kulağında aşılımış. Kaçan halkuñ nazarı aña düştiyse gelüp önünde (7) secde eylediler. Başların kaldurdılar. Anuñ cemâline hayrân kaldılar. Bir nicesi (8) ayıttı: “Ferîstedür kim gökten yere inmiş” ve bir nicesi ayıttı: “Melektür cihân (9) milkini isteyü geldi.” Cümle halâik kul bigi önince segirtürlerdi. Tâ Mısır (10) ortasına irişti. Anuñ yüzi güneş nûrından artuk balıkır idi. (11) Şabâ yılı esdi. Kayguları tağıttı. Şâzılık geldi. Müşk ve ‘anber ile (12) dimâğları tıdıldı ve gözleri nûrlandı. Bu kamu ol gün idi kim (13) Yûsuf Mısır'a girdi ve bunca lütf âşikâre oldı. Hep bular Yûsuf Mısır'a (14) girdüğü(y)-içün oldı. **Nükte** Pes mü‘minler dağı cennet içine giricek (15) uçmâğun âb-ı hayât şuları revâne olup çeşmeleri açmağa başlaya.

491

[162a]

(1) Yilleri esib ağaçları şalınmağa başlaya ve köşkleri döşenmege başlaya (2) ve kuşları ötmege başlaya. Mü‘minler hayrân kalalar. Bu cemâlden ol cemâle (3) bakalar. ‘Arş altından bir yıl çıka. Uçmâk ağaçlarına tokına. Budakların (4) birbirine ura. Arasında hoş koçular çıka. Uçmâk ehli ol koçunuñ (5) hoşluğundan bî-hûş olalar. Cebbâr-ı ‘âlem ayde: “İy mü‘minler ağaçlar önünden (6) böyle siz hoş vakt olursız. Raḥmân selâmın vaktinde nice olursız?” (7) Pes Hakk Te‘âlâ bularuñ ‘aklı getüre. Andan bî-çün cemâlinden hiçâp (8)

⁴⁹¹ Der-kenâr: yilleri

perdesini götüre. Dahı ayde: “*Selâmun ‘aleykum tıbtum fedhulûhâ hâlidîne.*”⁴⁹² (9) Ol mü’minler dört yañadan selâm lezzetin tıyalar ve mütehayyir olalar. Pes (10) Hakk Te‘âlâ ayde: “Ey kullarum bu ağaçlar öni degıldür ve kuşlar âvâzı (11) degıldür. Benem ol ‘âlemleri yaratıcı pâdişâh. Bu dünyâ degıldür kim peygamber (12) gönderem. Bu uçmaqtur. Dârü's-selâmdur. Sen ol kulsın. Benem ol kim sizlere (13) selâm kılurın. ‘acep dünyâda sizlere peygamber geldügi vaqtin yüz (14) biñ velvele ve zelzele ‘âşıklar gönline düşti. Anuñ peygâmı vâsıtası (15) böyle olsa var kıyâs eyle. Ol pâdişâhlar pâdişâhınuñ selâmı

[162b]

(1) vâsıtasuz sizlere gelse. Pes niçe olurduñuz ?” Allâhümme'r-zuknâ **Nazm**

(2)

Düzülmiş uçmağ türlü köşk eyvân

Şıvası müşk taşı la‘l u mercân

(3)

‘Abîr u müşk u kâfûr ile ‘anber

Şıvamışlar güle bile serâser

(4)

Taşı yâkût ve incü la‘l u mercân

İçi taşı divârınuñ bâr kân

(5)

Ağaçlar kamu altunlu gümüşler

Budağlarında inciden yimişler

⁴⁹² Kur‘ân-ı Kerîm, Zümer, 39/73. “Rablerine karşı gelmekten sakınanlar da grup grup cennete sevk edilirler. Cennete vardıklarında oranın kapıları açılır ve cennet bekçileri onlara şöyle der: “Size selâm olsun! Tertemiz oldunuz. Haydi ebedî kalmak üzere buraya girin.”

(6)

Çiçeklerle bizzeyip murğ-1 zârî

İder gülzâra karşı murğ-1 zârî

(7)

Gülün reşkiyle lâle ici yanmış

Yüregi kanı yüzine boyanmış

(8)

Benefşe sünbülün saçın taramış

Gül-i şad-bergi tonını kıramış

(9)

Dilinden süsen almış ele hançer

Ki niçün gül olur böyle sebük-ser

(10)

Yarılmamış meger nergis humârı

Ki gözler göz kızardup lâle-zârı

(11)

Ğubâr içinde reyhân boyı muṭlak

Ki şan yâkût ḥatṭıdur muḥakkak

(12)

Dikensüz gül öter çârını açar

Ki bülbül kıla zârî çâr u nâçâr

(13)

Aķar drt ırmağ altında ķuŗruņ

Ķıyâsı yok ķuŗr içinde ĥruņ

(14)

ŗarâbı selsebıl u sdi v kevŗer

Revân olmiŗ Şanasın Şehd  Şekker

(15)

Ne Őovuķ zemheri v ne ĥd gneŗ var

Ķaraņ dağı yok Őyle pr envâr

493

[163a]

(1)

Myesser olsa her kime na'mņ

Bilr ol raĥmetin muılaķ raĥmņ

(2)

Seni bnyâd idelden ber stâd

Saņa mŗtâķ durur zĥĥâd 'ubâd

(3)

Eŗigņ toprağı bağ-1 iremdr

Sebilņ eŗmesi ĥd câm-1 cemdr

(4)

Eŗigņ toprağıdur âb-1 ĥayvân

Aduņ in ekile tâze olur cân

⁴⁹³ Der-kenâr: myesser olsa

(5)

Vücûduñ rûhı reyhândur serâser

Mu'anber gülşenüñ ravzañ mu'attâr

(6)

Senüñdür hâzin ü rıdvân senüñdür

Ne kim hûriyile ğılmân senüñdür

(7)

Mekân-ı mağfiret sensin haqîkat

'acep hikmetlü meskensin haqîkat

(8)

Turağı evliyânuñ enbiyânuñ

Maqâm-ı âşfiyânuñ etkıyânuñ

(9)

Nice meskende sensin için güzîde

Saña beñzer mekân yok âferîde

(10)

Ebed mülki vü hulduñ meskenisin

Na'ım u 'ıyş u 'ışret ma'denisin

(11)

Ölüm gördü ki yoktur dirligiñüz

İkilikten beridür dirligiñüz

(12)

Bezedüñ dâimâ hôr u kuşûruñ

Ki hâşıl olsa dîdâra nûruñ

(13)

Düzettüñ soĥbeti aġyâra ĥalvet

Ki tâ dîdâr ola ol yâre ĥalvet

(14)

Müheyyâ eylemişüz köşk ü eyvân

Ki lütfından ide teşrîki sultân

(15)

Anuñ dîdârına ger ‘âşıkuz biz

Anuñ dîdârına ne lâyıkuuz biz

[163b]

(1)

’Ömür geĥti bu iş olmadı hâşıl

Bulunmaz bu seferde hiç menzil

(2)

Oluptur işbu kavle ĥalk şâdıĥ

Ki ma‘şûĥ ide va‘de şabr ‘âşık

(3)

Bu müşkil va‘de kim var şabr yitmez

Göñüldeñ şevĥ cândan ‘ışĥ gitmez

(4)

Zî-düşvâr iş kaçan kopa kıyâmet

Kim ide va‘de vefâda istikâmet

(5)

Bu ahvâl-i halâîk cümle bildi

Ki va‘de âdemi zâde idildi

(6)

Zîrâ hakkında kerremenâ oğundi

Çamudan ‘âkıll u dâna oğundi

(7)

Haqqun gencine mazhar oldı âdem

Yaratılmışta server oldı âdem

(8)

Haqqun genc-i revânî âdemîdür

Cihân tendür ki cânı âdemîdür

(9)

Cihân mevcûdînuñ maşşûdı âdem

Şehûñ âyâzı çağ Mağmûdı âdem

(10)

Çü keşf âdemden oldı iy ser-efrâz

Ki âdemdür halvette dem-sâz

(11)

Zîrâ ol yüz ki asret cümle ‘âlem
Gör ni söz diyüñüz nükü oldu âdem

(12)

Bulnursa âdemden bulunur
Bilinürse bu âdemden bilinür

(13)

Beni dağı düzetti âdem için
Ki göster de yüzün âh ol dem için

(14)

Baña yiter ki âdem dârü's-selâmdur
Baña selmân irişürse tamâmdur

(15)

Kim ister içe kim amrum şarâbın
Gerek evvel yine bağrum kebâbın

494

[164a]

(1)

Gülistânımda kim dilerdire gül
Gerek evvel ide bağı anın mül

(2)

Yiyenler buğdayımdan iki tane
Cihânda altı yüz yıl andı ana

⁴⁹⁴ Der-kenâr: gülistânımda

(3)

Ki cennet râyegân olmaz bilürsin

Anuñ için dâimâ tâ'at kılırsın

(4)

İdingil kendüñe tâ'atı pîşe

Nice bir vire kendüñi işe

(5)

İş oldur ir göre seni na'îma

Degül iş ol kim ilete hûş cahîme

(6)

Cañiminden âmân bulmağa çâre

Şalavañ vir Muhammed Muştafâ'ya

(7) Allâhümme şalli 'alâ Muhammedin abdike ve resûlike'n-nebiyyi'l-'ümmiyyi ve 'alâ âlihî ve şahbihî (8) vesellim⁴⁹⁵ teslimen keşîran. Resûl Hâzret-i şallallâhu 'aleyhi ve sellem hadîş buyurur: (9) “*El-cennetü şemaniyetü ebvâbin liküllî bâbın cüz'un maşşûmun.*” Ya'nî cennet sekiz tabakadır. (10) Sekiz kapısı vardır. Her tabaka ve her kapu maşşûştur ve maşşûmdur. **Evvel** (11) kapuya dârü'l-celâl dirler. Andan tevhîd ehli girürler. Ya'nî “*Lâ ilâhe illallâh (12) Muhammedün Resûlullâh*”⁴⁹⁶ diyenler girürler. Ne kadar 'ibâdetde kâşır ise dañı nitekim (13) Resûl Hâzret-i şallallâhu'aleyhi ve sellem buyurur: “*Men-kâle lâ ilâhe Allâhu Muhammedün (14) Resûlullâhi hâlişan muñlişan fehüve mü'minun deñale'l-cennete.*” Ya'nî her kim (15) “*Lâ ilahe illâllâhu Muhammedün Resûlullâhu*”⁴⁹⁷ didi. İhlâş ile şıdķ ile ol kimesne

⁴⁹⁵ Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

⁴⁹⁶ Kelime-i Tevhid. “Allah'tan başka tanrı yoktur, Muhammed Allah'ın elçisidir”.

⁴⁹⁷ Kelime-i Tevhid. “Allah'tan başka tanrı yoktur, Muhammed Allah'ın elçisidir”.

[164b]

(1) mü'min Müsülmân oldu. Ol cennet ehli oldu. Cennete girür. **İkinci** (2) kapuya bâb-ı dârü's-selâm dirler. Andan namâz ehli şıyâm ki dâ'im nefslerini (3) Allâh'ıñ emrine mu'tı' idüp dilinde tev'hîd ola. A'zâsı secde (4) ve şavm ile nefesine sükûn vire. Anlar girür. **Üçüncü** kapusına (5) bâbü'l-me'vâ dirler. Andan biş sûtûn islâmı kıyâma getürenler girürler. (6) Bula zikriyile şalâtıyile ve şavmıyile kesb-i helâl dahı kırup zekât (7) ve şadağa 'ulemâya ve fuğarâya ve mesâkine ve zelillere ol helâl mallarından rızâ (8) haqqı içün infâk ittiler. Ba'de tâkat yetecek beytullâha varup ziyâret (9) kıldılar. Şerâ'itın yerine getürdiler. Sûtûn-ı islâmı tamâm. Kıyâmda bu (10) devleti Haqq Te'âlâ bulara virmiştür. Bular girürler. **Dördüncü** kapusına (11) bâbü'n-na'im dirler. Andan gâzîler girürler ki anlardur bular kim bu biş (12) sûtûn-ı islâmı tamâm. Kıyâma getürdiler ve kasd-ı kâfir dahı kıldılar. (13) Bu islâm dînini tekzîb idenlere kılıc urdılar. Öldürmesin ve şehîd (14) olmasın. İhtiyâr kıldılar. Anlaruñ 'ivazları ganîmet degil. Rızâ (15) haqtur. Gazâyı mu'tlaqtur. Anlar girürler. **Beşinci** kapusına bâbü'l- hulûd

[165a]

(1) dirler. Andan mürîdler girürler. Anlar anlardur kim haq rızâsı içindür. (2) Kendü şehvetlerinden yğıldılar. Ne kim Allâh'ıñ buyurduğı var ise (3) mültezim oldılar ve menhiyyâtından sakındılar. Haqqu'l-vâlideyn haqq-ı ihvân (4) ve mekârim-i âhlâk tamâm. Ri'âyet ittiler. 'Ulemâ meclisine vardılar (5) ve şulehâ şöhbetine yetiştiler. Dîn yolında mu'âvin olmağı(y)içün ihvân-ı (6) şafâ tutuştılar. El-ğubullâh ma'nâsıyile maħabbet idiştiler. El-buğzullâh (7) ma'nâsıyile dîn düşmanlarıyile yetiştiler. Pes bu evşâf ile aşhâb-ı (8) şuffe silkine katıştılar. Bu liyâkat ile ol kapudan anlar girür. (9) **Altıncı** kapusına bâb-ı firdevs dirler. Andan evliyâ ve 'ulemâ girürler. (10) Bunlar bedel-i enbiyâdur. Allâh kullarıña emr-i ma'rûf ve nehy-i münker ittiler. (11) Azmışlara hâdî qalmışlara mühdî oldılar. Nice ölmüş gönüllere (12) 'İsâ bigi muhyî oldılar. Nice şâdıq-ı şâdıqlara mürebbî oldılar. Nitekim Resûl (13) Hażret-i şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurur: “ ‘Ulemâ’i ümmeti ke enbiyâi Benî İsrâ’îl.” (14) Ya'nî aydür: “Benüm ümmetüm 'âlimleri Benî İsrâ’îl Peyğamberi bigidür.” Pes ol kapudan (15) anlar girür. **Yedinci** kapusına bâb-ı 'adn dirler. Andan peygamberler şehîdler

[165b]

(1) ve şiddiklar girürler. Zîrâ bunlar hâşşî Hażret-i Hudâdur. Bir bölügi gürûh-ı (2) enbiyâdur ki bunlar maħrem-i bârigâh-ı kibriyâdur ki bunlara taħşîs-i 'işmet ezelden (3)

‘aâtudur. Bir gürûh kim şühedâdur ki tarîk-i hâkta cân fidâdur ve bir bölügi (4) dahı şiddıklardur ki bî-riyâdur ki cümlesi qarîb-i pâdişâhtur. Anlar girürler. (5) **Sekizinci** kapusına bâb-1 vesîle dirler. Bâb-1 ‘arz dahı dirler. Andan (6) hâtemü'n-nebiyyîn habîbi haq Muhammed Muştafâ ve ehl-i beyti ve aşhâb-1 kibâr (7) girürler. Ol cennet maşûştur Muhammed Muştafâ'ya kim cennetüñ gâyet â'lâsıdur. (8) Bir köşki bir pâdişâha beñzer kim anı yedi kat hişâra almış olalar ve her (9) baru bir ma‘denden ola. Meşelâ ol taşra dîvârından tâ köşki (10) şâha varınca kıymeti terakkîsi artuqtur. **Evvel** dârü'l-celâl taş divârıdur. (11) Âk gümiştendir. Çepçevre ihâta eylemiştir. **İkinci** darü's-selâm kim iç (12) dîvârıdur. **Qızıl** altundandır. **Üçüncü** cennetü'l-mevâ kim dahı içerüsidür. (13) **Qızıl** yaquttandır. **Dördüncü** cennetü'l-na‘im kim dahı içerüsidür. Âk incüdüdür. (14) **Beşinci** cennetü'l-hulddur kim dahı içerüsidür. Ârı cevherdüdür. (15) **Altıncı** cennetü'l-firdevs kim dahı içerüsidür. Yeşil zebercettendir.

498

[166a]

(1) **Yedinci** cennetü'l-‘adendür. Nûrı ezherdüdür. Mişâli bahçeyi sultândur. (2) **Sekizinci** vesîledür kim köşki pâdişâhtur. Ya‘nî Muhammed Muştafâ'dur .(3) Nazar kılduñ mı maqâmların biribirinden içerü nice kıymeti ziyâdedür. Sâkin (4) olanlar dahı eyle daşra ‘avâm içerü havâşş dahı içerü ehaş ve kıs ‘alâ hazâ. (5) Tâ Muhammedin Muştafâ ‘aleyhi şalâtullâhi Te‘âlâ ammâ bu sekiz cennet bir oyuk (6) mişâline beñzer kim yukarudan aşagası görünür. Aşagadan yukarusı (7) görünür. Zîrâ birbirinden â'lâdur. Nihâyette Muhammedü'l-Muştafâ der: “Haqq Te‘âlâ (8) sizi ve bizi Muhammed Muştafâ konşulıgında cennet-i â'lâsında dîdâriyâ (9) müşerref kılvire.” Şol vaqtin kim sen ‘ışk ile ‘âşıkâne ve şıdk ile şadıqâne (10) Resûlullâh Hazretinüñ türbe-i mutahharına ve ravza-i muqaddesine şalavât viresin. (11) Allâhümme şalli ‘alâ Muhammedin ‘abdeke ve resûli'n-nebiyyi'l-ümmî ve ‘alâ âlihî (12) ve şahbihî vesellim⁴⁹⁹ teslimân keşîran. Kâle'l-İmâm Rağıyâllâhu ‘anhu: “*Men-talebe ve cedde ve cede.*” (13) Ya‘nî bir kimesne bir nesneyi gönül ile cidd u cehd ile talep eylese elbette (14) eline girür. **İşâret** Eger dünyâ talep iderseñ bulursın ve eger âhiret (15) talep iderseñ bilürsin. Eger mevlâyı talep iderseñ bulursın ve mevlâyile

⁴⁹⁸ Der-kenâr: yedinci

⁴⁹⁹ Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

[166b]

(1) âşinâ olursın. Kavlühû Te‘âlâ: “*Vellezîne câhedû fînâ*”⁵⁰⁰ el-âye. **Hikâyet** (2) Meger Bağdâd şehrinde bir dervîş hâlifeyi Hârûn el-Raşid’ün sarâyı öñinden (3) geçti. Meger gözleri sarây kapusına tokundu. Meger bu hadîş ol kapuda (4) yazılmış idi: “*Men-talebe ve cedde ve cede.*” Çünkim dervîş bu hadîşi gördi. (5) Biraz fikre vardı. Ayıttı: “Baña bir iş düştü. Bu hadîşi tercibe eylemek gerek.” (6) Pes dervîş sarây kapusundan içerü hâlifenüñ öñine vardı. Ayıttı: (7) “İy hâlifeyi rûy-ı zemîn kızuñı Allâh buyruğıyla hâtûnluğa baña vir.” didi. (8) Hâlife dört yanında vezîrlere bağıttı. Ayıttı: “Ne dîrsiz şol dervîşe?” (9) didi. Vüzerânüñ kimisi ayıttı: “Delidür kovuñ gitsüñ.” didi ve kimisi ayıttı: (10) “Küstâhtur. Birkaç çomak uruñ gitsüñ.” didi ve kimisi ayıttı: “Boynın (11) uruñ.” didi. Hâlife ayıttı: “Urmağ şart degüldür. Dervîştür. Nâle eyler. (12) Âhından saşınmağ gerek. Öldürmek hûd olmaz. Zîrâ kız diledi. Kân (13) eylemedi ki öldürevüz ammâ bir tedbîr idelüm. Ne ağaç yansun ne şiş (14) güyünsün. Ne biz incinelüm ve ne ol incinsün.” Vezîrlere ayıttılar: “Emr pâdişahuñ.” (15) Ppes hâlife barmağından yüzüğüni çıkardı. Ayıttı: “İy dervîş bu yüzüğü

501

[167a]

(1) Dicle ırmağına bıraksunlar. Eger sen çıkarup götürürseñ kız mihrine tuta. (2) Ol yüzüğü senden alavuz. Kızı saña ‘ağd idevüz.” Pes dervîş bu kavle (3) râzî oldu. Pes yüzüğü şuya şaldılar. Dervîş gelüp ol şu kenârına (4) bir esk ile bağladı bir koğayla durmayup şuyı çekmeğe başladı. Bağdâd (5) halkı ayıttılar: “İy dervîş sen bu şuyı kaçana dek böyle çekesin.” (6) didiler. Dervîş ayıttı: “İki işten hâli degüldür. Yâ oldur ki çekmek ile (7) şuyı şoguldam ve yâhûd bu bî-talep itmekte olum kırtulam”. Muttaşıl (8) bir yıl dervîş ol şuyı çekti. Meger kim bir gâvvâş var idi. Dervîşi (9) esirgedi. Özi göyündi. Merhamet kıldı. Ayıttı: “Şol şuya talayın. (10) Allâh râst getüre. Bu bîçârenüñ sitâresinde yüzüñ elüme gire şallallâhu.” (11) didi. Pes gâvvâş şuya taldı. Eli yüzüğe tüş geldi. Çıkarup dervîşüñ (12) eline şundı. Dervîş dağı yüzüğü alup hâlifeye getürdi. Hâlife yüzüğü (13) gördi. Hayrân kaldı. Ayıttı: “Yarânlar sizler ne dîrsiz? Uşte dervîş yüzüğü getürdi.” (14) Vezîrlere ayıttılar: “Dürüst degüldür. Kızıñı bir gedâya virmek ma‘kûl degüldür.” (15) Hâlife ayıttı: “Ol dervîş ‘aciz ile ve fakr ile sözüne vefâ eyledi. ‘Ahdını

⁵⁰⁰ Kur’ân-ı Kerîm, Ankebût, 29/69. “Bizim uğrumuzda cihad edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza iletceğiz. Şüphesiz Allah, mutlaka iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanlarla beraberdir” Ayetin tamamı “*Ve'l-lezîne câhedû fînâ le nehdiyennehum subulenâ ve inna'l-lâhe le me'a'l-muhsinîne*” iken metne ayetin “*Ve'l-lezîne câhedû fînâ*” kısmı alınmıştır.

⁵⁰¹ Der-kenâr: Dicle

[167b]

(1) yerine getürdi. Bir lütfumuz hilmümüz ile sözüme hılâf mı idelüm?” (2) Pes halîfe buyurdi. Dervîşi hamâma ilettiler. Fâhîrâne tonlar geyürdiler. (3) Kızını dervîşe ‘ağd nikâh kıldılar. Tâ halîfe sözinde hılâf olmasun (4) deyü. Çünkim iş tamâm oldu. Dervîşi getürdiler. Altına bir altun kürsî (5) kodılar. Oturdi. Dilerlerdi kim huṭbe okuyalardı. Dervîş yerinden (6) ṭurı geldi. Ayıttı: “Yâ halîfeyi rûy-ı zemîn ben bir gedâ kişiyem. Siz bir (7) yedi iḳlîm pâdişâhısız. Gedâ pâdişâhıyla nice muşâhibet idiser. (8) Yigregi budur kim maḥdûm-zâde gözisiz bir pâdişâh-zâdeye virüñ. (9) Benüm maḳşûdum hemân şu ḳapuda yazılan ḥadîs ve remzi bilmegidi. (10) Çünkim bildüm. İmtihânım dürüst geldi, Şimdiden soñra sizi Allâh'a (11) ısmarladum. Himmetüñüz bile olsun diyüp ṭurdi. Gitti. **Ḳıṣṣa** (12) Çünkim Mâlik Yûsufı Mıṣır'a getürdi. Evine iletti. Ol evüñ içi (13) nûr ile rûşen ve münevver oldu. Mıṣır ḥalkı Mâlik'üñ evi ḳapusına cem' (14) oldılar. Mâlik ayıttı: “Sizlerden her ḳanğıñuz dilerse kim anuñ (15) cemâlin göresiz. Yarın gelüp her biri ellerinde birer dînâr getürsünler.

502

[168a]

(1) Tâ Yûsu'üñ cemâlin sizlere gösterin.” didi. Ol ḥalâ'ik ayıttılar: “Yâ Mâlik (2) gâyet uçuz eyledüñ birer dînâra.” didiler. Çünkim yarındası oldu. (3) Girü ol ḥalâik gürûh gürûh Mâlik'üñ sarâyına cem' oldılar. Birer dînâr (4) virüp Yûsuf'üñ cemâlin temâşâ kıldılar. Pes Mâlik ganî oldu. Nice yüz (5) biñ kerre yüz biñ dînâr ḥâşıl oldu. Yâluñuz Yûsuf cemâlin görmekten (6) bunca dînâr cem' eyledi. **İşâret** Ol gün kim Yûsuf kendüyi (7) gördi. Anuñ bahâsı yigirmi aḳçeyidi. Ol gün kim Mıṣır'a girdi. Kendüyi (8) alçaḳ gördi. Hiç kimesne bahâ yetiştürebilmedi. Yâluñuz nazarından (9) bunca biñ filuri ḥâşıl oldu. **Laṭife** Yûsuf'üñ cemâline nazar (10) kılanlar muḥtelif oldılar. Bu gürûhı Yûsuf'üñ cemâl-i şûretin gördiler. (11) Altun nişâr eylediler ve bir bölügi yüz biñ cemâlini gördiler. Cânların (12) nişâr eylediler ve bir gürûhı zâhirler ile bâṭın yüzini gördiler. Göñüllerin (13) nişâr eylediler. Olar kim şûret-i cemâlin gördiler. Aḳçe altun at (14) ḳatır ḳul ḥalâik Yûsuf cemâline fidâ eylediler. Olar kim yüz biñ (15) cemâlin gördiler. Cânların nişâr eylediler. Ḳaçan kim Yûsufı gördiler.

503

⁵⁰² Der-kenâr: tâ Yûsuf'üñ

⁵⁰³ Der-kenâr: Risâletün cemâlin gördiler dînlerin nişâr eylediler ve bir gürûhı

[168b]

(1) Âh idüp cân virdiler. **Haber de şöyle gelür kim** ol gün kim Yûsuf (2) Mısır'a girdi. Yigirmi biş biñ er 'avret halk izdihâmından ayak altında (3) düşüp helâk olmuş idi. Pes şol sebepten böyle denildi kim Yûsuf (4) cemâline cânların nişâr eylediler ve olar kim gönüllerin nişâr kıldılar. (5) Yûsuf'ün yüzini gördiler. Mecnûn oldılar ammâ ol kim dînini (6) ve dünyâsını Yûsuf cemâline fidâ kıldı. Ol bir 'avret idi. Adına (7) Qâri'a dirler idi. Tâlût kıızıydı. Tâlût Melike oğluydu (8) ve Melike Şeddâd b. 'Âd nesliyidi. Çünkü kulağına bu haber yetiştı kim (9) Mısır'da bir kul getürmüşler. Yüzi ayuñ on dört gicesine mânend. (10) Pes bunu böyle işiticek biñ deve yüki ibrişim ve müşk ve kâfûr (11) 'anber dîbâc ve kadîfe envâ' türlü kumaş ol develere yükletti. (12) Qalkup Mısır'a geldi. Tâ Yûsufı şatun almağ kaşdına. Çünkim (13) geldi. Gözi Yûsuf cemâline tokundu. Ayıttı: "İy Yûsuf geldüm ki (14) seni şatun alam. Eger zâhir ve bân cemâlün buyise senün yüzüne (15) kimesne bahâ yitürimezler. Bu kadar mâl senün bir nazaruña fidâ olsun." didi. 504

[169a]

(1) Mısır'ın fağîrlerine ve miskînlerine ulaştırdı. Qulların ve câriyelerin (2) küllîsin âzâd eyledi. Ayıttı kim: "*Eşhedü en-lâ ilâhe illâ'llâhu veente'n-nebiyyül-* (3) *emîn şiddîku'l-lâh.*" didi. Dağı kulzûm deñizine gemiye girdi. Varup (4) bir adaya çıktı. Hağğ Te'âlâ celle ve 'alâ Hazretine 'ibâdete meşğûl oldu. (5) Tâ dünyâdan nakl eyleyinceye degin. **Kıssa** Pes Yûsufı iki günden (6) münâdî Mısır şehrinde çağırdı. Ol 'ibrî kulu şatarlar diyüp yarındası (7) Yûsufı bezeyüp bir altun kürsî üzerine geçürdiler. Ne kadar Mısır'da (8) mal-dâr hûcalar var ise cem' oldılar kim Yûsufı şatun almağ (9) kaşdın kıldılar. Orta yerde bir qarî 'avret dağı gelmiş. Elinde bir kelebek (10) iplik getürmüş gelür. Ayıttılar: "İy ana nereye gidersin?" Ayıttı: "Yûsufı (11) şatun almağa geldüm." Ayıttılar: "İy biçâre qarîcuğ bunca yükler ile müşkler (12) ve 'anberler ve 'ûdı kâfûrlar dökülmüş yatur. Yûsuf bahâsına değışmege. (13) Sen bu kadar az nesneyile nereye gidersin?" Ayıttı: "İy oğullar eger almağa (14) komazlar ise âhir almağ bahânesiyile görmege koyarlar." didi. Yûsufı (15) meydân ortasında kürsî üstinde oturdu kodılar. Pes cemî'

[169b]

(1) mâ haleqallâh er 'avret hûca vü kul bir yire cem' oldılar. Gözlerin yüzünden (2) gidermeyüp mübârek cemâline hayrân kıldılar. Bir köşeden bir pîr çıka geldi. (3) Dirler ki

⁵⁰⁴ Der-kenâr: Mısır'ın

ferişteyidi âdem şûretinde. Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ gönderdi geldi. (4) Ayıttı: "İy halk üzerine ikende üşmeñüz. Tama'uñuzı andan kesüñüz. Ol (5) bir halıkuñ 'azîzine düşse gerek." **Lañfe** Yaluñuz olar Yûsuf'a (6) tama' kılmadılar. İblîs ayıttı: "Ben ma'rifetümle alam." Ferişte ayıttı: "Ben tâ'atımla (7) alam." diyü. Ayıttı: "Ben şehvetümle alam." 'Arş ayıttı: "Ben 'azametümle alam." Kürsî (8) ayıttı: "Ben vüs'atümle alam." Ne kadar yerde gökte cemî' mañlûkât kim var ise (9) hep müşterî oldılar. Almağ dilediler. Pes Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ bulara ħiţâp (10) eyledi. Ayıttı: "Sizler özün tama'uñuzı andan kesüñüz. Ol 'azîzdür. Anı kimesne (11) alımaz." Meger ki ol kim zâtında 'azîz ola. Kavluhû Te'âlâ: "*Ve lillehi'l-izzetü.*" (12) **İşâret** Yûsufı cemî' mañlûkât almağ talep eyledi. Velîkin 'Azîz idi. (13) Kimesne alımadı. 'Azîz aldı ve 'Azîz'e naşîp oldu. Kavluhû Te'âlâ: (14) "*İnnallâheşterâ*" el-âye. **Kışsa** Bu haber çünkim 'Azîz Mışır'a yetişti. Pes 'Azîz-i (15) Mışır⁵⁰⁵ buyurdi. Bişâţın zînet kıldılar. Kapusı öñinde bir ulu meydân

506

[170a]

(1) var idi. Süpürdüp şuladılar ve pâk ittiler ve altun kürsî kodılar. Çıkup (2) 'Azîz-i Mışır⁵⁰⁷ oturdi. Mâlik'e haber gönderdi: "Ol 'ibrî kılı getürsün." didi. (3) Biz dağı müşteriyüz diyü. Mâlik bu haberi işitti. Yûsufı alup meydân (4) ortasına geldi. Bir altundan kürsî üzerinde Yûsufı oturdi kodı. (5) Dellâl çağırđı. Nidâ eyledi: "*Men yüşteri gulâmen fasîhen melîhen.*" Kim alur (6) eyü kul güzel faşîh kul diyü çağırur. Yûsuf ayıttı dellâle: "İy dellâl böyle (7) dime. Ayıt kim: "*Men yüşteri kesîben şedîden kâne 'abeden ħatîren ħakîren.*" Ya'nî (8) ayıt. Kim alur bir kılı kim 'izzetten düşmiş ve 'azîz kavümden ayrılmış ve zelîl hûd (9) olmuş." Mâlik ve dellâl ayıttı: "Bu şıfatla kim sen dîrsin kimesne hiç (10) saña müşterî olmaz. Yigregi oldur. Sen epsem olasin. Senüñ eyü 'ibâretüñi (11) bu ħalka 'arz ideler. Yûsuf ayıttı: "Eger eyü 'ibâretiyile añmak isterseñüz (12) ayduñ kim şataram aluñuz. Yûsuf b. Ya'kübi'n-nebîyyi İsrâ'ilullâhu b. İşâk Zebîhullâh b. İbrâhim Ĥalîlullâh." Çünkim Mâlik Yûsuf'tan bu sözi (14) işitti. Ayıttı: "Ol Allâh ħakkı için kim bu kadar saña ħüsn-i kemâl ve cemâl virmiş. (15) Toğrısın ayıt kim: "Sen ne kişisin ve ne şoydansın?" Pes Yûsuf dilerdi kim

[170b]

(1) Kendüyi belürdüp açaydı. Olok sâ'at Cebra'îl 'aleyhi's-selâm geldi. Hakk (2) Te'âlâ'nuñ selâmın getürdi. Ayıttı: "Yâ Yûsuf sırruñı şakla. Ol nesne kim saña (3) gelür.

⁵⁰⁵ Metinde " 'Azîz Mışır" şeklinde kısmı alınmıştır.

⁵⁰⁶ Der-kenâr: var idi

⁵⁰⁷ Metinde " 'Azîz Mışır" şeklinde kısmı alınmıştır.

Benüm hükm-i kazâm iledür. Haḫkuñ muḫtezâsına boyun virüp râzı (4) olgıl.” Çünkim Yûsuf Haḫktan bu ilhâm haberin işitti. Yûsuf sözden (5) kendüsini çekti. Pes Mâlik ayıttı: “Yâ Yûsuf söylemezsin.” Yûsuf ayıttı: (6) “Baña destûr yoḫtur söylemege.” Mâlik ayıttı: “Pes seni ḫul diyü satmaḫ nice olur?” (7) Pes Yûsuf bahâsı için ‘Azîz-i Mışır şol ḫadar müşki kâfûrî cevâhir la‘l (8) incü altun gümüş yıḫmışlar idi. Yûsuf ortalarında nâ-bedîd olmış (9) idi. Ol vaḫt Zelîhâ köşḫ kenârından baḫayorurdu. Gözi Yûsuf'a (10) tûş geldi. Kendüden gidüp bî-hôş oldu. Çünkim ‘aḫlı başına geldi. (11) Bildi kim ol cemâl kemâl budur kim yetmiş yıl öñürdi düşünde görmüş idi. (12) **Zelîhâ'nuñ Hikâyet** şöyledür kim Zelîhâ Maḫrip pâdişâhınuñ kızıdır. Atasınuñ (13) adına Ṭaymûs b. Ṭâvûs b. ‘Alḫame dirler idi. Zelîhâ toḫuz (14) yaşındayiken Yûsuf'ı düşünde gördi. Vallahi oldu ‘aḫlı başından zaîl (15) oldu. Feryâda fiḫâna başladı. Ṭayeleri şordılar kim: “Saña ne geldi kim

508

[171a]

(1) böyle efgân idersin.” Ayıttı: “Düşümde bir ḫüsn-i cemâl gördüm. Aña ‘âşık (2) oldum. Bende gönül ârâm ḫomadı. Ne bilürem. İns midür perrî midür ve yâḫûd cin (3) midür? Ben bu aralık yerde lâ-ya‘ḫıl olmışam.” didi.

Beyt

(4)

Cihânda bu meşeldür ‘ışḫ elinden

Ki müşkil küllî ḫâldür ‘ışḫ elinden

(5)

Bu bâzâr içre dâîm râyegâna

Bu cân u dil elemdür ‘ışḫ elinden

(6)

Ne evvel bulunur anda ne âḫir

Ebed sankim ezeldür ‘ışḫ elinden

⁵⁰⁸ Der-kenâr: böyle

(7)

Göñül evrâkına dâim yazılan

Ġazel ender Ġazeldür ‘ışk elinden

(8)

Vücûd ehline her lahza ‘adenden

Gelen câm-ı ezeldür ‘ışk elinden

(9)

Ķamu ‘ıřkuñ kulu âzâd durur ‘ışk

Ķamu şâkird dürür üstâd durur ‘ışk

(10)

Ķara toprak kıatar kimiyâya

Ne âb u ateş u ne bâd durur ‘ışk

(11)

şatar îmânı küfre virdi derde

şayar yeksân bir evzân durur ‘ışk

(12)

Yıkılmaktan yapılmaktan münezzeh

Ezelden tâ ebed âbâd durur ‘ışk

(13)

Fidâdır yolına şîrîn cânı

Ne hüsrevdür yahud evlâd durur ‘ışk

(14)

Yıhar pûlâdı bir ôd durur ‘ışk

Yıhar bünyâdı bir bünyâd durur ‘ışk

(15)

Eger biñ yıl ede ma’zûr durur ‘ışk

Ki şan cân almağ içre şûr durur ‘ışk

[171b]

(1)

Karârsızlık şabırsızlıktur el-ħağ

Fiğânı âh-ı ser düşür durur ‘ışk

(2)

Bu şîrîndür vefâsını ħüsrev eyler

Cefâda kâtil manşûr durur ‘ışk

(3)

‘Acep budur ki eşyâda tamâmet

Bu tende cân bigi mestûr durur ‘ışk

(4)

Çüridür tenleri derd-i firâkı

Eridür cânları meşhûr durur ‘ışk

(5)

Gehi derd u gehi dermâna beñzer

Gehi ğamdur gehi ğam u ħôr durur ‘ışk

(6)

Şoruñ ‘ışk odınıñ pervânesinden

Ki niçün dâm eyler dânesinden

(7)

Görüñ ‘âlim yâ ‘âkıll nice ‘ışkuñ

Kaçar ceyhûn geçer divânesinden

(8)

Bu şîrîndür ki hüsrevler içerse

Hemân ferhâd olur peymânesinden

(9)

Yıkup vîrâne ittügi degil tâñ

Budur tañ genc olur vîrânesinden

(10)

Bilürler derd-i dilden ehl-i diller

Ne efsûnlar gelür efsânesinden

(11)

Hezâran türlü esrük mişl-i manşûr

Çıhar her lahzada maḥyasından

(12)

Ne cân var kim aña ‘ışk irmemiştür

Cihânda çünki toğdı anasından

(13)

Ne cân kim ‘ışka urbân eylemiştir

Yerine kendözin cân eylemiştir

(14)

Ne cân kim ‘ışka urbân olmamıştır

Nesfte biñ na-a an eylemiştir

(15)

Nice î mân satmıştır bu küfre

Nice küfri bu î mân eylemiştir

509

[172a]

(1)

Nice vîrâneyi oldurdu gence

Nice ma‘mûrı vîrân eylemiştir

(2)

amıştan şekker u aştan cevâhir

ulmden âb-ı hayvân eylemiştir

(3)

Nice zerre içinden oğdurur gün

Nice katreyi bu ‘ummân eylemiştir

(4)

Hezâran bûlbûl-i zâr etmek için

Dikenlerde gülîstân eylemiştir

⁵⁰⁹ Der-kenâr: nice

(5) **Kıssa** Çünkü Zeliḥâ'nuñ babası bu hâlden haberdâr oldı. Ayıttı. (6) “İy kızım bilseydüm ol gördüğün cemâl issi kâdadur ve kaḅğı memlekettedir? (7) Hâzînemî döküp anı ala getüreydüm. Seni murâduña ir göreydüm.” didi. Zeliḥâ (8) ol şüretün hayâlinde ve hayretinde alup neyleyecegin bilmezdi. Meger günlerde (9) bir gün yaturken ol cemâl-i kemâli görür. Ayıttı: “Ol Allâh haı için saña kim (10) dirler bu kadar hüsn-i cemâl saña ha virmiştür. Toğrısın ayıt kim: “İns misin (11) cin misin?” Ayıttı kim: “İnsem.” Zeliḥâ ayıttı: “Kaḅğı memlekette olursın?” Ayıttı kim: (12) “*Ve men talebeni mülk-i Mısır*”⁵¹⁰ talep idersen beni Mısır'da bulasın.” didi. (13) Hemân gâ'ip oldı. Zeliḥâ uykusından uyandı. Yine feryât eyledi. (14) Tiz câriyeler babasına haber virdi. Babası gelüp ayıttı: “Kızum saña yine (15) noldı böyle efgân idüp ağlarsın?” Ayıttı: “Yine ol hüsn-i cemâli

[172b]

(1) gördüm.” Ayıttı kim: “Ben âdemem. Beni Mısır milkinde iste.” Çünkü babası bunu (2) işitti. Tiz Mısır'a elçi gönderdi. Kuḅayfere kim aña ‘Azîz-i Mısır’⁵¹¹ dirler idi. (3) Nâme yazdı. Nâmesinde didi kim: “Benüm bir hüsn-i cemâl issi kızum vardur. (4) Bir gice düşi içinde ins hayâli vâı’ olur. Şorup ırlar mevzû’a. Mısır'da (5) şâlık virdiler. Tefḥuş ve tefahḥus ittük. Sizün mübârek cemâlünüzi görmiş. (6) Sizlerden temennâ olunan oldur kim helâllige anı kabûl eylesesiz bizi (7) topratan götürüp sözümüz şımayasız. Bâı ve's-selâm.” Çünkü elçi (8) ‘Azîz-i Mısır’a’⁵¹² yetiştı. Olan hâli ‘Azîz-i Mısır’a’⁵¹³ ilâm kıldı. ‘Azîz-i Mısır’a’⁵¹⁴ (9) begâyet hûş geldi. Maḥbûp kız ola huşuş ile beni düşinde görmüş (10) ola. Pes Ha Te‘âlâ celle ve ‘alâ anı ezelden baña kısmet itmiş diyü tiz bir nâme (11) yazdı. Gelen elçinün eline virdi. Kerem lütf itmişsiz bizi topratan (12) götürmişsiz. Biz buña degmez idük diyüp mektûbında tevâzu’ ve meskenet (13) gösterdi. Elçiye çok in‘âm ve ihsân kıldı. Elçi daḅı geldügi yola revâne (14) oldı. Nice günler aylardan soñra gelüp maâmına iriştı. Nâmeyi Zeliḥâ'nuñ (15) babasına virdi. Çünkü mektûptan haberdâr oldı. Ol sâ‘at emr eyledi.

515

[173a]

(1) Biñ deve yüki cihaz ile altun umaş raḥt ile biñ tazı at üstinde (2) ve üzerinde Türkî ve Rûmî ve Habeşî oğlanlar ve câriyeler envâ’ türlü zînetle (3) Zeliḥâ'yı ‘Azîz-i

⁵¹⁰ Metinde “ Mısır” şeklinde kısmı alınmıştır.

⁵¹¹ Metinde “ ‘Azîz Mısır” şeklinde kısmı alınmıştır.

⁵¹² Metinde “ ‘Azîz Mısır” şeklinde kısmı alınmıştır.

⁵¹³ Metinde “ ‘Azîz Mısır” şeklinde kısmı alınmıştır.

⁵¹⁴ Metinde “ ‘Azîz Mısır” şeklinde kısmı alınmıştır.

⁵¹⁵ Der-kenâr: bin deve

Mısır'a⁵¹⁶ gönderdi. 'Akd-i niķâh kıldı. Andan Mısır'a altı aylık (4) yol idi. Hıylî zahmet çeküp âhir Mısır'a yakın geldiler. 'Azîze Mısır'a (5) haber oldu. Mübâlağa halk ile Zelîhâ'ya karşı çıktı. Zelîhâ'nuñ üzerine (6) dürr-i cevâhir nişâr eyledi. Zelîhâ ma'feden baķtı. 'Azîz-i Mısır'ı gördi. Oloķ (7) sâ'at bî-hôş oldu. Tâyeleri câriyeleri başına üştiler. Ayıttılar: (8) "Saña noldı şöyle bî-hôş olduñ?" "Nice 'aqlum başumdan gitmesün kim babamuñ (9) bunca cân u malını mal u hazînesini alup gelem ve altı aylık yol zahmetin (10) dâhı çekem bu kişi kim beni aña virmişler. Ben diledüğüm olmadı ve düşümde (11) gördüğüm çıkmadı. Hıyf dirîğa vâh baña gül ister iken hâra uğradum." (12) diyüp ol gül yüzün yırtup geydügi libâsların kıızıl kıana boyayup (13) lâle renk eyledi. Âh idüp ol iki nergisten çeşmeler bigi yaşlar (14) akıttı. Dört yanında tâyeleri ve dâdıları aña naşîhat ve ögüt virdiler. (15) Ayıttılar: "İkende melûl olmağıl ve kıaygu çekmegil kim bile ol gördüğün"

[173b]

(1) düşe bular sebep olmuş ola. İmdi gerektür 'aqluñı başuña devşürüp (2) şabr eyleyesin. Görelüm ol ğayb 'âleminde ne zâhir olur." didiler. Zelîhâ (3) dâhı şabrı pîşe idindi. Yedi yıl 'Azîz-i Mısır'ın⁵¹⁷ yöresine yürenmedi (4) ve yanına varmadı. Ba'zı râvîler aydür: "Hakķ Te'âlâ celle ve 'alâ şehveti ve erligi (5) andan kesmiş idi." Ba'zılar aydür: "Her kıaçan kim 'Azîz-i Mısır'⁵¹⁸ 'avret ile (6) cem' olmak istese Hakķ Te'âlâ celle ve 'alâ bir cinni göndürürdi. Zelîhâ'yile (7) 'Azîz arasına girürdi. 'Azîz ile cem' olurdu. Tâ Zelîhâ'yı Yûsuf (8) için bıkır sakladı. Kıaçan kim Yûsuf'a alduğı vaķtin bıkır buldı. Yedi yıl (9) bu vech ile Zelîhâ'yı nefsanî şöhetinden sakladı. Tâ Yûsuf'a pâk getüre." (10) Pes iy mü'min kıarındaş Zelîhâ'nuñ kıışşası budur kim zıkr eyledük. Biz (11) yine evvel ki sözümüze gelem. Şol vaķtin kim 'Azîz-i Mısır'⁵¹⁹ Yûsuf'ı şatun (12) almak kıaşdına evine getürmüş idi. Yûsuf bahası için altun ğümüş (13) müşk u 'anber la'l u incü ve türlü türlü kıumaşlar dâiresin toptolı (14) eylemişler idi. Yûsuf altun incü arasında envâ' kıumaş arasında (15) nâ-bedîd olmuş idi. Pes ol vaķt Zelîhâ köşkten baķıyorurdu.

520

[174a]

(1) Hemân kim Yûsuf'ı bunca kıumaş rahat içinde gördi. Bir kerre âh eyledi. (2) Düşti. 'Akıl gitti. Câriyeler başına üştiler. Ayıttılar: "İy hâtûn geri saña (3) noldı kim böyle olduñ?"

⁵¹⁶ Metinde " 'Azîz-i Mısır" şeklinde kısmı alınmıştır.

⁵¹⁷ Metinde " 'Azîz-i Mısırın" şeklinde kısmı alınmıştır.

⁵¹⁸ Metinde " 'Azîz-i Mısır" şeklinde kısmı alınmıştır.

⁵¹⁹ Metinde " 'Azîz Mısır" şeklinde kısmı alınmıştır.

⁵²⁰ Der-kenâr: hemân

Zelîhâ ayıttı: “Ol yavu kılınmış nesnemi buldum. (4) Oldur kim bunca kumaş içinde ve altun gümüş ve cevâhire garķ olmuş ve müşk u (5) ‘anber ‘ûd içinde nâ-bedîd olmuş oturur. Pes Zelîhâ Yûsuf’a bir hâdım (6) gönderdi. Ayıttı: “Hiç kimesneye kâil olmasun her nem var ise virem (7) anı alam. Yedi yıldur ben anuñ ‘âşıkıyam. Düşümde görüp aña ‘âşik oldum. (8) Yedi yıl senüñ hayâlün ile geçünüp baştan ayağa ‘ışkuñ ôduna (9) tutuşup yanaram.” Yûsuf cevâp virüp ayıttı: “Var hâtûnuña ayıt. Biz daħı (10) oları düşümüzde görüp dururuz. Velîkin taķdîrde şöyledür kim çok (11) zahmet ve meşakķat çekevüz. Tâ zamân ile vuşlat bulavuz.” **Laţîfe** (12) Ol pâdişâhlar pâdişâhını gör âhi iy mü’min karındâş Zelîhâ’yı Yûsuf’a (13) taķdîr eylemişken yedi yıl ‘Azîz-i Mısır⁵²¹ koynında nefsanî şöhetinden (14) sakladı. Yûsuf’a pâk getürdi ve biri daħı issi taķdîr eylemiş idi. (15) Muhammed Muştafâ’ya ‘aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm çift eyledi. Yetmiş yıl anı Fir’avn

[174b]

(1) koynında nefsanî şöhetinden sakladı. Tâ kim yarın anı habîbine (2) pâk getüre ve daħı Meryem’i de taķdîr kılınmış idi. Habîbine cennette Muhammed (3) Muştafâ’yile ‘aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm çift eyleye. Dünyâda cemî‘ (4) erenlerden anı sakladı. Tâ yarın bir işe yaraya. Pâk ola ve biri daħı (5) ‘Âişe anamuzı Rağıyâllâhu ‘anha hezâr la’net anı sevmeyenlere ve râfîzlere (6) her kim aña ta’n iderse ol pâktur ve pâk zâdedür. Yarın kıyâmet (7) gününde ol ‘avret kim ercügez ile eyüce dirile ve sözinden taşra olmayup (8) eri destûrinsuz taşra içeri çıkmaya. Pes ol ‘avretlerdür ki ‘Âişe (9) anamuz ile uçmağa gire. **Haber de şöyle gelmiştir** Peygamber şallâllâhu (10) ‘aleyhi ve sellem şol vaktin kim gönlünü ‘Âişe’ye bağlamış idi. Haķķ Te‘âlâ’ya (11) hûş gelmeyüp münâfiķlaruñ sözünü ‘Âişe haķķına bahâne eyledi. Tâ kim (12) habîbinüñ ve resûlinüñ gönlü müteğayyir olmağ için. Pes ‘Âişe (13) rağıyallâhu ‘anha babası Ebî Bekir evine vardı. On sekiz gün anda (14) oldu. Ol on sekiz günde Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm gelmedi. Peygambere (15) ‘Âişe Rağıyâllâhu ‘anha ‘ışķ ğayretinden yüregi biryân ve gözleri

522

[175a]

(1) giryân kapuya baķtı. Resûlden kim gele ve ne haber getüre ve Resûl daħı (2) evde kapuya göz kulaķ tutmuş idi kim ‘Âişe’den kim gelür. Pes ikisi (3) şöyle müteğayyir kalmış iken ol sâ‘at Hâzret-i Ceberût’tan Cebrâ’îl ile (4) hitâp geldi kim: “Yâ Cebrâ’îl dost dosttan ayru düşmiştir. Biri (5) intizârda ğayret ôdiyila yanar ve biri daħı maħabbet ôdiyila yanar. İr

⁵²¹ Metinde “ ‘Azîz Mısır” şeklinde kısmı alınmıştır.

⁵²² Der-kenâr: giryân

bulara (6) benüm peygâmu mı degirgil ve buları intizâr bendinden âzâd kılğil. Pes (7) Cebrâ'îl geldi. Resûle bu âyeti getürdi: “*Ulâike muberraüne mimmâ yekûlûne*”⁵²³(8) el-âye. Peygamber ‘aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm ol günâhtan geçti. Birkaç hâtûnlara (9) haber kıldı. Ayıttı: “Varuñ ‘Âîşe’yi yine getürüñ. Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ (10) böyle buyurdi. Eger ol pâk olmayadı biz anı pâklara virmezydük.” (11) Pes Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm ayıttı: “Yâ Resûlallâh bu elçiyile peygâm ile olur (12) iş degildür. Hakk Te‘âlâ buyurur kendü *bi-nefsihi* varsın ol diliyile kim (13) cerâhat eyledük. Geri anuñla merhem eyle. Peygamber ‘aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm yerinden (14) tırı geldi. ‘Âîşe’nüñ yanına geldi. Resûlün gözi ‘Âîşe’ye tokundu. (15) ‘Âîşe yüzün çevürdi. Peygamber oturdi. ‘Âîşe türlü türlü söyledi.

[175b]

(1) ‘Âîşe dahı aña türlü türlü nâz eyledi. Ol sâ‘at Cebrâ’îl geldi. (2) Ayıttı. Yâ Resûlallâhı Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ buyurur ayt ‘Âîşe’ye. Eger (3) münâfıklar saña töhmet kıldılar ise baña dahı müşrikler ve baña kâfirler töhmet kıldılar. (4) Sen benüm hakkumda tanuqluğ virdüñ. Biz senüñ tanuqluğna kifâyet (5) kılduğ. Olara ‘azâp eylemedük. Münâfıklar saña töhmet eylediler. Ben senüñ (6) pâkluğna tanuqluğ virdüm ve benüm tanuqluğuma inangil. Benüm Resûlüme (7) öñürdi. ‘Îtâb eylegil. Pes ‘Âîşe kalktı. Resûli öpti. Ayıttı: “Yâ Resûlallâh (8) eve varam. Velîkin ol tağ kim benüm yüregümde vardur ol töhmet (9) tağın. Çünkim baña urdılar. Hakk Te‘âlâ’dan dilegüm oldur kim yarın kıyâmet (10) güninde mü’minlere şeffi‘ olam. Nice ki dünyâda mü’minler anası didiler. (11) Âhirette dahı olara şefâ‘atçi olam.” **Lañife** Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ ‘Âîşe’yi (12) mü’minler anası diyü yâd kıldı. Kavluhû Te‘âlâ: “*Ezvâcihim ummehâtuhum.*” (13) Her ne kimesne kendü anasına ta‘n eylese ol harâmzâde ola. Şöyle kim ‘Âîşe’nüñ (14) hakkında Hakk Te‘âlâ tanuqluğ virdi. Anuñ pâklıgını dürüst eyledi. Zîrâ (15) pâk olduğı(y)içün Hakk Te‘âlâ anı mü’minlere ana eyledi. Cümle peygamberlerüñ

524

[176a]

(1) hâtûnı mü’minlere ana eyledi. Velîkin Resûli baba eylemedi. Niçün? Anuñ için kim (2) Hakk Te‘âlâ Resûli sizlere tanuğ göndermiştiür. Kavluhû Te‘âlâ: “*Ve yekûne'r-resûlu*

⁵²³ Kur‘ân-ı Kerîm, Nûr, 24/26. “Kötü kadınlar, kötü erkekler; kötü erkekler de kötü kadınlara; temiz kadınlar temiz erkekler, temiz erkekler de temiz kadınlara lâyıktır. O temiz olanlar, iftiracıların söyledikleri şeylerden uzaktırlar. Onlar için bir bağışlanma ve bolca verilmiş iyi bir rızık vardır.” Ayetin tamamı “*El habisâtu li'l-habisîne ve'l-habisîne li'l-habisât ve't-tayyibâtu li't-tayyibîne ve't-tayyibüne li't-tayyibâti ulâ'ike muberraüne mimmâ yekûlûn lehum magfiratun ve rızkun kerîmun*” iken metne ayetin “*Ulâ'ike muberraüne mimmâ yekûlûne*” kısmı alınmıştır.

⁵²⁴ Der-kenâr: hâtûnı

*şehîden*⁵²⁵ (3) el-âye. Zîrâ babanuñ oğulları hakkında tanuqluğı dinlenmeye. Pes ‘Âîşe’yi sizlere (4) ana eyledi. Günâhlaruñuzı anuñ dostluğına bağışlamak için. Resûli sizlere (5) baba eylemedi. Sizüñ şalâhiyyetüñüze tanuqlıķ tutmaķ için. **İşâret** (6) Âdem nisbet babalığı çündür. İbrâhim millet babalığı çündür. Muħammed Muştafâ (7) şallallâhu ‘aleyhi ve sellem şefķat babalığı çündür ve ‘Âîşe Rağıyâllâhu ‘anha (8) ĥürmet analığı çündür Bir kimesne dâr-ı dünyâda bir zâlimüñ cenginde giriftâr (9) olsa atasına anasına çağırıp feryât ider. Meded ister. Ata ana dağı (10) nâçarı oğullarına mu‘âvenet idüp ol zâlim elinden kurtarur. Yarın (11) mü’mînler kıyâmet belâsına uğrayıcaķ nâçar olup zârî kılısar dört (12) yanından meded isteyiser. Ol vaķt âdem ayde: “Yârabbi baña bağışla. Zîrâ baña (13) nisbettür.” İbrâhim ayde: “Yârabbi baña bağışla. Zîrâ benüm milletümdür.” diye. Muħammed (14) Muştafâ ayde: “Yârabbi baña bağışla. Zîrâ benüm ümmetümdür.” diye ‘Âîşe ayde: (15) “Yârabbi baña bağışla. Benüm ĥürmetüme ve benüm pâklığuma. Pes Hâķķ Te‘âlâ

[176b]

(1) celle ve ‘alâ ayde: “Sizüñ tenüñüzi nübüvvet ĥil‘at ile ârâste kıldum. Ol benüm (2) risâletümdür. Sizlere dağı bağışlayam. Velikin baña dağı vâciptür. Birlığüme (3) tanuqlıķ virenleri yarlığayam. Zîrâ benüm birlığüme vaĥdâniyyetüme ikrâr (4) kılmışlardır.” diye.

Beyt

Ger naşıb tû be-dünyâ bişeter miĥnet kim

Ėam medâr-ı ey bendegân miĥnet minnet konem

Miĥnet-i dünyâ naşıb-i döstân âmed ezân

Men be-dünyâ döstân-râ an belâ kısmet konem

⁵²⁵ Kur‘ân-ı Kerîm, Bakara, 2/143. “Böylece, sizler insanlara birer şahit (ve örnek) olasınız ve Peygamber de size bir şahit (ve örnek) olsun diye sizi orta bir ümmet yaptık. Her ne kadar Allah‘ın doğru yolu gösterdiği kimselerden başkasına ağır gelse de biz, yönelmekte olduğun ciheti ancak; Resûl‘e tabi olanlarla, gerisingeriye döncekleri ayırd edelim diye kible yaptık. Allah, imanınızı boşa çıkaracak değildir. Şüphesiz Allah, insanlara çok şefķatli ve çok merhametlidir” Ayetin tamamı “*Ve kezâlike ce‘alnâkum ummeten vasatan le-tekünü şuhedâ‘e ‘ale‘n-nâsi ve yekûne‘r-resûlu ‘aleykum şehîdâ ve mâ ce‘alnâ‘l-kıblete‘l-letî kunte aleyhâ illâ li na‘leme men yettebi‘u‘r-resûle mimmen yenkalibu ‘alâ ‘akıbeyh ve-in kânet le kebîreten illâ ‘ale‘l-lezîne heda‘l-lâh ve mâ kâna‘l-lâhu li-yudîa‘ imânekum inna‘l-lâhe bi‘n- nâsi le raüfun raĥîmun*” iken metne ayetin “*Ve yekûne‘r-resûlu şehîden*” kısmı alınmıştır.

Çônki ferdâ bermen ânî ez belâ ‘âciz şode

Men şefî‘a âram bî-şeş men tora kuvvet konem

Ver nağôhet ân şefî‘at men bi-bağşem mertorâ

Ber gonâhet hem bi-fazl-ı ‘afv-ı hûd rahmet konem

İmâm aydür şol kimsenüñ ki müddet (9) şevk üzerine âhir tezirek maflûbına yetişe. Görmez misin Âdem atamızı (10) ve Havvâ anamuzı. *Aleyhimü's-selâm* kaçan kim bir birinden ayrıldılar. İki yüz yıl (11) birbirinüñ müddet-i şevkin çektiler. ‘Âkıbet birbirine buluştılar. Zelfîhâ dahı (12) Yûsufı düşte görmegin cemâline ‘âşık oldı. Yedi yıl anuñ intizârı (13) ôdıyla geçti. ‘Âkıbet vişâline irişti. Ya‘kûp ‘aleyhi's-selâm kırk yıl (14) Yûsuf hasretiyile geçindi. ‘Âkıbet murâdına yetişti ve mü‘mini dahı yetmiş (15) yıl Haqq Te‘âlâ’nuñ mihrini gönlinde saqlar. ‘Âkıbet ol ümîdine dahı

526

[177a]

(1) yetişür. **Lañife** Ke-ennehu Haqq Te‘âlâ celle ve ‘alâ buyurur: “Eger olar kim dünyâ (2) ‘âleminde beni istemeyeler. Pes ben ‘uqbâ ‘âleminde olara dîdârum niçün gösterem?” (3) Şöyle kim Te‘âlâ celle ve ‘alâ müştâkları üç kısım kılmıştır. Bir kısım (4) dünyâyâ müştâktur ve bir kısım âhirete müştâktur ve bir kısım (5) mevlâyâ müştâktur ve olar kim dünyâyâ müştâktur. Olar bîgânelerdür. (6) Qavluhû Te‘âlâ: “*Ve yuhibbûne’l-mâle hubben cemmân*”⁵²⁷ ve olar kim âhirete müştâktur. (7) Olar ‘âriflerdür ve şular kim mevlâyâ müştâktur. Olar ‘âşıklardur. (8) Qavluhû Te‘âlâ: “*Yurîdüne vechehu*” ve olar kim dünyâyâ müştâktur. Cehennem dahı (9) olara müştâktur ve ol kim âhirete müştâktur. Dünyâ dahı aña (10) müştâktur ve şol kim mevlâyâ müştâktur. Cennet dahı aña (11) müştâktur. Nitekim Hazret-i Resûl şallallâhu ‘aleyhi ve sellem hadîş buyurur: (12) “*İnne’l-cennete müştâkun ‘alâ erba’ tihî neferin ‘aliyyun ve ‘amerun ve miqdâdun ve selmânun.*” (13) Ya‘nî ayıttı: “Bir tıfl oğlancuğın ata ana yavu kılsa ve gözlerinden (14) nâ-bedîd olsa nice ki ol ata ana oğlancuğına müştâk olursa ke-ennehu (15) cennet dahı bu dört kişi kim İmâm ‘Alî’dür ve ‘Amâr’dur ve Miqdâd’dur ve Selmân’dur.

⁵²⁶ Der-kenâr: yetişür

⁵²⁷ Kur’ân-ı Kerîm, Fecr, 89/20. “Malı da pek çok seviyorsunuz.” Ayetin tamamı “*Ve tuhibbûne’l-mâle hubben cemmen*” iken metne ayetin “*Ve yuhibbûne’l-mâle hubben cemmen*” kısmı alınmıştır.

[177b]

(1) Bu dördüne müştâktur.” didi. Pes Resûl Hâzreti böyle diyicek şahâbeler (2) su’âl idüp ayıttılar: “Yâ Resûlallâhı ol dört kişiden gayrı bu zûrkâr (3) halkından cennet hiç kimesneye dahı müştâk olur mı?” didiler. Ol iki cihân (4) güneşi ve ‘âşî ümmetinüñ şefâ‘atçisi hağka ağzından ve incü dişinden (5) buyurdi: “*İnne'l-cennete müştâkun ilâ erba‘ati neferin şâîmu şehri Ramazânin ve mu‘î‘imi* (6) *'ş-şifâtî ve mükrimi'l-îtâm ve'l-muşallîne bi'l-leyli ve'n-nâsi bi-niyâm.*” Ya‘nî (7) ayıttı: “Cennet ni‘metiyile müştâktur dört şıfatlu kullara. **Evvel** (8) Ramazân ayın oruç tutanlara. **İkinci** konuğun ağırılayup hõş tutana. (9) **Üçüncü** yetimleri oğşayup hõş tutana. **Dördüncü** dûn namâzın (10) kılanı. Her kimse kim bu haşletlerden urunsa pes cennet dahı ol kimesneye (11) müştâk olur. Nitekim ol dört nefer kişiye müştâk olur bigi (12) pes iy mü‘minler nice bir dünyâya müştâk olursız ve ol gaddâr mekkâr (13) vefâsuz nicelerüñ yüzine gülüci ve buğday gösterüp kepek şaticı ve niceleri (14) aldayıcı dünyânüñ ardına düşüp yelersin. Bir gün bir dûn râhat (15) olmazsın. Oğlanlık hâlinde oynamagıla ve yigitlik hâlinde hevâ ve şehvet

528

[178a]

(1) komağıla ve pîrlikte oğul kız ‘avret oğlan mağabbetiyile tâ‘atta kâhil (2) tolu emelde dünyâ evin ‘imâret etmekte kâmil ola. Âhîret talebinde olmaya. (3) Pes Hağk Te‘âlâ‘ya ‘ibâdet ne vaktin kıılır Allâh kulluk ne vakt eyler saña. (4) Hağk Te‘âlâ celle ve ‘alâ ‘ağıl virdi ve îmân ‘atâ kııldı. Seni yoktan (5) var eyledi. Ata belinden ve ana rahminden tadrîc ile dünyâya getürdi. (6) Senüñ hağkuñda “*Ve-leğad kerramnâ benî âdeme*”⁵²⁹didi. Kerâmet libâsın saña geydürdi (7) ve cemî‘ mağlûkât içinde seni güzîde kııldı ve cemî‘ mevcûdâtı (8) sende zâhir kııldı ve hayvanâtı saña mu‘î‘ kııldı. Cemî‘ sinden (9) seni öñürtleyüp insân kııldı. Pes bunca lütf kerem ki saña kııldılar. (10) Ne revâsı vardur. Varup dünyâya kul olasın. Kifâf nefis kadar nesneye (11) kanâ‘at kıılmayasın ve ekşer dünyâ cehdinde olasın. Âhîret cehdinde (12) olmayasın. Cennet talep kıılmayasın. Bir çürük dünyâya aldanup kalasın. (13) Ba‘zı ‘âşıklar aydür: “Cennet nedür kim aña müştâk olalar bu kadar. (14) Maşnû‘ât kim sende vardur. Gerek idi Hağka müştâk olasın. (15) Anuñ şavk-ı cemâlinde pervâne-veş yanup yağılasın ve nefis ârzûlarından

⁵²⁸ Der-kenâr: komağıla

⁵²⁹ Kur‘ân-ı Kerîm, İsrâ, 17/70. “Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kııldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kııldık.” Ayetin tamamı “*Ve leğad kerremnâ benî âdeme ve hamelnâhum fi'l-berri ve'l-bahri ve razağnâhum mine't-tayyibâti ve faddalnâhum ‘alâ kesîrin mimmen halaknâ tafđilen*” iken metne ayetin “*Ve-leğad kerramnâ benî âdeme*” kısmı alınmıştır.

[178b]

(1) geçesin. Oğul kız maḥabbetinden geçüp mevlâya müştâk olasın ve Allâhu Te‘âlâ
(2) celle ve ‘alâ ‘ışkıyla gönül evi tölmaḫtur. Ḥaḫkı her sevgülü nesneden artuḫ (3)
sevmektür. Bir kelebek kim pervâne dirler. Ḥayvânlığıyla şem‘ kim mûmdur (4) aña ‘âşıḫtur
kendüyi şem‘e urup helâk ider. Cân ile baştan (5) geçer. Sen ol pâdişâhlar pâdişâhına cân-ı
gönülünden ‘âşıḫ olmayasın. (6) Tenüni tâ‘atında ve cânuñı ve gönlüni ‘ışkında geçürmeysesin.
Pervâneveş (7) kendüni ‘ışḫ ôdına yaḫmayasın. Pes ne ma‘nâdan Ḥaḫḫa ‘âşıḫ (8) olasın.
Çünkim sen mevlâ maḥabbetinde olasın. Ḥaḫḫ Te‘âlâ senüñ (9) gönlüne tecellâ kıılır. Her
neye baḫsañ Ḥaḫkı göresin. Tâ sen cân (10) virmeyince cânân bulmayasın.” **Ḥikâyet**

(11)

Kelebek kim aña pervâne dirler

Ya vaşl için kıyar ol cânâ dirler

(12)

Dirildi bir yire cem‘ oldı bir gün

Bulara ârzü şem‘ oldı bir gün

(13)

Didiler işbu cem‘e şem‘den kim

Ḥaber getüre vire cem‘iden kim

(14)

Bulavuz tâ nişân maḫbûbumuzdan

Bilevüz tâ beyân maḫlûbumuzdan

(15)

Bize şem‘üñ nişânın rûşen ide

Bize vaşlat beyânın rûşen ide

530

⁵³⁰ Der-kenâr: nişân kim

[179a]

(1)

Nişân kim şem‘den virse bu cum‘a

Ḥaber şora revâdur vara şem‘e

(2)

Bize yârdan nişân her kim getüre

Vefâ şartın işbâta yitüre

(3)

Aradan tûrdı bir pervâne bî-cân

Didi ben bulayın ol derde dermân

(4)

Kim ol cânbâza evvel ben gideyin

Bu cemve şem‘i ben rûşen ideyin

(5)

Ḥaber getüreyim dildârũuzdan

Nişânlar vireyim ol yârũuzdan

(6)

Didiler tezce gel yârdan nişân vir

Bu ölmüş tenlere vaşl ile cân vir

(7)

Hemândem getti ol hunhâr yola

Diler kim vaşlata bir çâre bula

(8)

İrişti cem'e kim şem' idi anda

Ki cânbâzlar kamu cem' idi anda

(9)

Dönüp birkaç özin ôda bıraktı

Ŧokundı ôda bir buğını yağtı

(10)

Sürinüp cân ııktı kenâra

Didi olmış nişân ol yâre yara

(11)

Hezâran türlü zağmetle dürüşti

Ŧatında şem'üñ ol cem'e irişti

(12)

Buğı yanmış kara kendü boyanmış

Cihânuñ küll-i zevkınden uşanmış

(13)

Didi yâruñ nişânı yara imiş

Devâsuz derdimiş bî-çareyimiş

(14)

Nişânın üş getürdüm ol nigâruñ

Amansuz 'âşık öldürici yâruñ

(15)

Didiler rûşenüñ ara nişânu

Nice ola yaın bil bu gümânı

[179b]

(1)

Ağun ara nişânu olmaya hi

Kişi ağdan aralı bulmaya hi

(2)

Vişâline sen anun iremedun

Sebep oldur nişânın viremedun

(3)

Biri daı yine geldi ilerü

Vehimden ağzı uru beñzi şaru

(4)

Didi ben getüreyim ol nişânı

Cihânda ar ideyin aña cânı

(5)

Doğundı şem'e yandı oldu ma'dum

Nitekim ôda düşer yoğ olur mûm

(6)

Beküllî nûr oldu gitti zulmet

Ola mı rûşen içinde kudûret

(7)

Bu kez andan haberdi kim getüre

Kim ol da'avâyâ ma'nâyâ getüre

(8)

Kim er hûn varsa alımaz nişânı

Katı varan olur elbette fânî

(9)

İrişmez az varan için olur cihâna

Kırmış çok varan elbette cânâ

(10)

Değil mümkün haber almağ için andan

Cihânda bir kişi ger geçe cânâdan

(11)

Bu derde kimse dermân bulmamıştır

Bu yola kimse pâyân bulmamıştır

(12)

Ne 'ilme virdiler bilmek ne 'aqla

Ne şerhe şıgdı o şâfi ne nağle

(13)

Cihân tendür hakîkat 'ışkı cânur

Anuñ için hük-m-i 'âlemde revândur

(14)

Ne cân kim ‘ışka irürmez yakını

Haķikat ‘âleminde ol gümândur

(15)

Bahâda cânı kim viremez cihâna

Bu bâzâr içre dâim râyegândur

531

[180a]

(1)

Bunı kim bulısar bu bî-cihettür

Buña kim iriser bu bî-nişândur

(2)

Eger ‘aķıl ve ger fikir eger fehm

Ėamu ‘ışkuñ rikâbında devândur

(3)

‘Acep mi ķatreyi ‘ummân iderse

Ki zerrât içre gün kîbi ‘ayândur

(4)

Beğâyet gizlülükten âşikâre

Ėatı zâhirligindendür nihândur

(5)

Eger irmek diler iseñ şafâya

Şalavat vir Muhammed Muştafâ'ya

⁵³¹ Der-kenâr: bunı kim

(6) Allâhümme şalli ‘alâ Muḥammedin abdike ve resûlike'n-nebiyyi'l-‘ümmiyyi ve ‘alâ âlihî ve şahbihî (7) vesellim teslimen keşîran. **Hikâyet** Rivâyettür Zekeriyâ Peygamber'den (8) ‘aleyhi's-selâm aydür: “Cemî‘ ‘ömrinde dünyâda nefesine bir kerre murâdın virmedi. (9) Her ne kim nefesine hûş gelse anuñ ‘aksın iderdi. **Haber de gelmiştir** (10) kaçan kim kıyâmet kopa cemî‘ evliyâyı enbiyâyı maḥâmlarına ileticek aydür ki: (11) “Yâ ilâhî emr it. Ya‘nî buyur beni cehenneme iletünler.” diye. Ḥaḫḫtan ḥitâb-ı (12) ‘izzet yetişe: “Yâ Zekeriyâ sen Peygambersin. Saña cehennem ḥarâmdur.” Pes Zekeriyâ (13) ayde: “Yârabbi ḫanı ol ğayret kim dünyâda nefsüme murâdın virmedüm. (14) Daḫı şimdi bunca evliyâ enbiyâ’ ortasında murâdın virüp cennete mi (15) iletsem gerek.” Pes andan emr ola kim cehenneme vara. Çünkim Zekeriyâ ‘aleyhi's-selâm

[180b]

(1) cehennem ḫapusına gele. Ol derd-i ilâhiyile ḥâşıl olan ḥarâret ile (2) bir kerre âh idüp cehennem ôdın söyündüre ve ‘âşîleri ḫurtara. Nitekim (3) Şu‘ayb Peygamber ‘aleyhi's-selâm şol ḫadar Ḥaḫḫ Te‘âlâ'ya nâle vü zârî kıldı kim (4) iki büküldi ve şol ḫadar ağladı kim gözsüz oldı ve şol ḫadar namâz (5) kıldı kim ve oruç tıttı kim yerinden tırmağa mecâli ḫalmadı. Pes Ḥaḫḫ Te‘âlâ (6) celle ve ‘alâ ḥitâp eyledi. Ayıttı: “Yâ Şu‘ayb zaḫmet ve meşakḫat niçün çekersin (7) ve bunca zaḫmet cennet ârzûsı içün midür ve yâḫûd cehennem ḫorḫusu içün (8) midür?” Ayıttı: “Yârabbi sen ‘alîmsin *ḥabîrsin* bilürsin kim olaruñ içün (9) degüldür.” Ayıttı: “Yâ pes niçündür?” Ayıttı: “Yârabbi eger benümle senüñ arañda (10) yüz biñ ôddan deñiz olsa ‘ışkuñ gemisine binüp ol ôddan (11) deñizleri geçüp senüñ vaşluña irişeydüm ve bu gönlüm on sekiz biñ (12) ‘âlemde senden ğayrıyla ülfet tutmazdum.” didi. Nitekim Ḥaḫḫ Te‘âlâ celle ve ‘alâ (13) Dâvûd Peygamber'e vaḫy eyledi. Ayıttı: “Yâ Dâvûd benüm peygâmumı benüm ‘âşıklaruma (14) iriştür. Zirâ olar baña müştâḫlardur. Ben olardan olara daḫı müştâḫam.” (15) **Haber de gelür kim** kaçan bir ‘âşık ‘ışḫ ḥarâretinden ḥarâreti ğâlip

532

[181a]

(1) olsa ve anuñ şavḫı ôdına yansa ol şafâdan cemî‘ a‘zâsı (2) ḫarekete gele. Cemâl-i pertevinden bir nûr şıçrayup yedi ḫat gögi ol nûr (3) mala mal tıldura. Pes melâikeler aydeler: “Yârabbi buna nûrdur ki (4) yer yüzinden ḫalktı. Yedi ḫat gögi münevver eyledi.” Pes Ḥaḫḫ Te‘âlâ celle (5) ve ‘alâ ḥitâp ide: “Yâ melâ’iketi ‘âşıklar ‘ışḫ deñizinde sırlarına (6) bir iztirâb yetiştı. Ol mevcdür ki ‘âlem-i suflîden ‘âlem-i ‘ulviye yetiştı.” Pes (7) melâikeler aydeler:

⁵³² Der-kenâr: ğâlib

“Yârabbi olar senüñ şavkuñ ôduna yanmışlardır.” Pes (8) Hakk Te‘âlâ ayde: “ ‘İzzetüm ‘azametüm hakkı için ol benüm şavkum ôduna yanan (9) ‘âşıklardan ben dağı müştâkrâkam.” didi. **Kışsa** Haber de şöyle gelür kim (10) şol vaqtin kim ‘Azîz-i Mısrı⁵³³ Yûsufı şatun aldı. Mâlik'e şordı: “Niceye (11) virürsin?” Ol vaqt bir ferişte bir pîr kişi şûretinde geldi. Mâlik'ün (12) kulağına söyledi. Ayıttı: “Her türlü kumaştan ve her cinsten altundan (13) gümüştan müştikten ve ‘anberden ve kâfûrdan la‘l-i cevâhirden ve her (14) nev‘inden birer Yûsuf ağırlığınca bahâyâ virgil.” didi. Pes Mâlik (15) ‘Azîz-i Mısrı'a⁵³⁴ böyle cevâp virdi. Çünkim ‘Azîz-i Mısrı⁵³⁵ bu cevâbı işitti.

[181b]

(1) Ayıttı: “Ne kadar ki bu cemâle bahâ dilerseñ henûz azdur ve ucuzdur.” didi. (2) Pes ‘Azîz-i Mısrı⁵³⁶ buyurdu. Bir şıgır derisinden üzerine altun mıhladılar (3) ve gümüş zencîr ile bağladılar ve ol şıgır derisin mîzân eylediler ve bir (4) demürden ‘amûd düzdiler ve köşkûn direğine âşâ kodılar. Yûsufı (5) mîzânun bir kefesine kodılar. La‘l-i cevâhiri bir kefesine koydılar. Tâ (6) envâ‘ kıymetlü nesneleri misk ‘anber bigi ve ‘ûd bigi ve altun gümüş (7) bigi her envâ‘ından birer Yûsuf ağırlığı durmayup taşib mîzânun (8) kefesine koydılar. Henûz Yûsufun mîzânunun bir kefesi eğdi ve eğmedi. (9) Pes ‘Azîz-i Mısrı⁵³⁷ ayıttı: “Yâ Mâlik bizde olan dervîşâne dünyâlık budur ki (10) saña virdük. Ayruğ gücümüz yetmez. Kerem lütf eyle. Buları bizden kabûl (11) eyle. Bu ‘ibrî kulı baña bağışla.” Pes Mâlik kabûl kıldı. Yûsufı ‘Azîz-i Mısrıa⁵³⁸ (12) virdi ve bağışladı. **Lañfe** ‘Azîz'ün hazînesinde ni‘met çoğ idi. (13) Velîkin Yûsufun cemâlin gördi. Şol sebepten nâ-bedîd oldu. Yüze (14) gelmedi. Mü‘minlerün dağı zillet ve ma‘şiyet nâmeleri çoğ idi. Velîkin (15) îmân cemâlin gördi. Nâ-bedîd oldu. Yüze gelmedi. **Kışsa** Pes Mâlik

539

[182a]

(1) Yûsufı orada evine ‘Azîz-i Mısrı dağı Yûsufun elini eline aldı. (2) Sarâyına girdi. Zelîhâ'ya ısmarladı. Vaşiyet kıldı. Qavluhû Te‘âlâ: “*Ekrimî mesvâhu.*”⁵⁴⁰ (3) Ayıttı: “Yâ

⁵³³ Metinde “ ‘Azîz Mısrı” şeklinde kısmı alınmıştır.

⁵³⁴ Metinde “ ‘Azîz Mısrı” şeklinde kısmı alınmıştır.

⁵³⁵ Metinde “ ‘Azîz Mısrı” şeklinde kısmı alınmıştır.

⁵³⁶ Metinde “ ‘Azîz-i Mısrı” şeklinde kısmı alınmıştır.

⁵³⁷ Metinde “ ‘Azîz Mısrı” şeklinde kısmı alınmıştır.

⁵³⁸ Metinde “ ‘Azîz-i Mısrı” şeklinde kısmı alınmıştır.

⁵³⁹ Der-kenâr: Yûsufı

⁵⁴⁰ Kur‘ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/21. “Onu satın alan Mısırlı kişi, hanımına dedi ki: “Ona iyi bak. Belki bize yararı dokunur veya onu evlat ediniriz.” İşte böylece biz Yûsuf'u o yere (Mısır'a) yerleştirdik ve ona (rüyadaki) olayların yorumunu öğretilim diye böyle yaptık. Allah, işinde galiptir, fakat insanların çoğu bunu bilmezler” Ayetin tamamı “*Ve kâle'l-lezî eşterâhu min mısra limraetihi ekrimî mesvâhu ‘asâ en yenfe ‘anâ ev*

Zelîhâ bu oğlanı aldum. Getürdüm ki saña ısmarlayam kim eyü görüp (4) gözedesin. Pâkça tutup yüyüp arıdasın.” Zelîhâ ayıttı: “ ‘Ale'r-resi (5) ve'l-ayn baş yüz üstüne. Cânumdan daħı yek görüp gözedem.” didi. (6) Zîrâ Zelîhâ malını ve ni'metini andan dirîğ tutmadı. Pes Hâkķ Te'âlâ celle ve 'alâ (7) mü'minleri aldı. Muħammed Muştafa'ya ısmarladı. Ayıttı: “Ben buları aldum. (8) Saña ısmarladum.” Pes Resûl daħı kabûl kılpup kendüye ümmet eyledi. Yarınki (9) gün günâhkâr ümmetlerine şefâ'at eyleye. Zelîhâ Yûsuf'tan malını ni'metini (10) dirîğ eylemedi. Ol kereminden mü'minlerden şefâ'atin kaçan dirîğ (11) eyler. Cemî' günâhlu kılları Hâkķ Te'âlâ anuñ şefâ'atinden maħrûm kılmaya. (12) Şol vaķtin kim sen 'ışķ ile 'aşıkâne ve şıdk ile şâdıķâne Resûlullâh (13) Hâzretinüñ türbe-i muţahharına ve ravza-i muķaddesine şalavât viresin. (14) Allâhümme şalli 'alâ seyyidinâ Muħammedin abdike ve resûlike'n-nebiyyi'l-ümmiyyi ve 'alâ âlihî ve şahbihî (15) vesellim⁵⁴¹ teslimen keşîran. Kâle'l-İmâm Rağıyâllâhu 'anhu “*Mâ naķaşa erba'atehu*

[182b]

(1) *min-erba'atihi'l-mâli mine's-şadaķati ve'l-ekli min-ne'îmi'l-cinâni ve'l-îmâni* (2) *mine'l-işyâni ve rahmetuhu'r-Rahmân mine'l-ğufrâni.*” Ya'nî imâm aydür: “Dört (3) nesne dört nesneden eksilmeye. **Evvel** şadaķa virmekten mal eksilmeye. (4) **İkinci** cennetüñ ni'meti yemekten eksilmeye. **Üçüncü** mü'minler günâh (5) eylemek ile îmânları eksilmeye. **Dördüncü** Hâkķ Te'âlâ celle ve 'alâ kıllarına (6) rahmet kıлмаğıla rahmet eksilmeye. **Latîfe** 'acep mi şadaķadan mal (7) eksilmeye ve 'acep mi cennet ni'meti yemekten eksilmeye ve bu dört türlü (8) nesne 'acep degül eksilmedüğü ammâ 'acep budur ki 'Azîz-i Mışır⁵⁴² Yûsuf'ı şatun (9) aldı. Bunca hâzînesin anuñ yoluna virdi ve hiç bir hâbbe ve bir (10) dirhem hâzînesinden eksilmedi. **Kışsa** haber de gelür. Çün 'Azîz-i (11) Mışır⁵⁴³ Yûsuf'ı şatun aldı. Hâzînesi boş kıldı. Leşkeri ve kılları (12) 'Azîz-i Mışır'ı ta'yîb eylediler. Ayıttılar: “*Lâ mülke illâ bi'r-ricâli ve'l-mâli.*” Pâdişâhlık (13) tutulmaz illâ meger ki mal ile ve çerisiyile sen bu kıadar malı ve hâzîneñi bir (14) oğlan bahâsına şarf idesin. Pes pâdişâhlığı neyle eyleseñ gerek. (15) Pes 'Azîz-i Mışır'a⁵⁴⁴ bularuñ sözi kıatı geldi. Göñlüni melâlet tuttu. 545

nettehizehu veledâ ve kezâlike mekkennâ li yûsufe fi'l-ardı veli-nu'allimehu min te'vîli'l-ehâdis va'l-lâhu gâlibun 'alâ emrihi ve lâkinne eksere'n-nâsi lâ ya'lemune” iken metne ayetin “*Ekrimî mesvâhu*” kısmı alınmıştır.

⁵⁴¹ Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

⁵⁴² Metinde “ ‘Azîz Mışır” şeklinde kısmı alınmıştır.

⁵⁴³ Metinde “ ‘Azîz Mışır” şeklinde kısmı alınmıştır.

⁵⁴⁴ Metinde “ ‘Azîz Mışır” şeklinde kısmı alınmıştır.

⁵⁴⁵ Der-kenâr: duyamayub

[183a]

(1) Duyamayup tırdı. Hazîneye geldi. Ya'nî hazînedede göre nesne kaldı (2) ola diyü nazır kıldı. Gördi kim hazîne toptolu kapısına degin mala (3) mal olmuş yatur bir habbe ve bir dirhem eksilmemiş. Pes 'Azîz-i Mışır⁵⁴⁶ mütehayyir (4) kaldı. Hazînedârı çağırdı. Ayıttı: "Sen dimedüñ mi kim hazînedede hiç (5) nesne kalmadı? Ben varup gördüm yerinde tırur. Bir habbe ve bir dirhem gitmemiş." (6) didi. Hazînedâr barmağın ışırup ta'accuba kaldı. Ayıttı: "İy Mâlik (7) ben hûd malı cümlesin hazînededen tırdum. Çıkardum idi. Hiç bir nesne (8) kıomadum idi. Pes bu ne hâldür? Meger bunı yine ol satun alduğun (9) oğlan bile." 'Azîz-i Mışır⁵⁴⁷ ayıttı: "Sen neden bildün ki bu sırrı ol oğlan (10) bilür?" Hazînedâr ayıttı: "Şu vaqtin kim ol oğlanı mîzânuñ kefesine (11) koydukları vaqtin bir âk kuş gördüm. Havâdan andı. Âdem bigi Yûsufuñ (12) kulağına söyledi. Ayıttı: Yâ Yûsuf ol gün kim yüzünü ayînedede gördün. (13) Kendözüne kıymet kırup hiç kimesne baña kıymet yitürmeye didün. Ol (14) vaqt senün bahân bir habbe idi. Bugünkü gün Haqq Te'âlâ celle ve 'alâ (15) buyurdu. Minnetsiz anuñ bahâsına hiç kimesne bahâ yitürmeye. Mışır'uñ

[183b]

(1) haracı hazînesi anuñ na'lîni bahâsı olmaya." didi. Pes 'Azîz Yûsufı (2) okuttı. Ayıttı: "Bu ne hâldür her ne kim senün bahâña virdük idi geri ol benüm (3) hazîneme gelmiş?" didi. Yûsuf ayıttı: "Bu hâl böyle anuñ için oldu kim sehv ile (4) eger ben senün hizmetünü terk itmiş olsam sen dâhı baña 'itâb mal ve hazîneñi (5) başuma kaçmayasın ve bunca hazînemi senün yoluña virdüm dimeyesin (6) diyü. Haqq Te'âlâ benüm bahâma virdüğün malı ve hazîneyi geri saña virdi. (7) Minnet haquñ ola. Tâ senün olmaya. Şimdi hem ben senün oldum hem mal senün (8) oldu." İşâret şöyle kim bir kişi Haqq Te'âlâ'yile mu'âmele eylese kendü malını (9) Haqq rızâsı(y)-içün harc eylese Haqq Te'âlâ celle ve 'alâ ol kuluñ 'ömrünü ve malını (10) ve ni'metini ziyâde eyleye ve dünyevî ve uhrevî maşûdlarına yetiştüre. (11) Hikâyet emîrü'l-mü'minîn 'Alî b. Ebî Tâlib'in kerremellâhu vechehu (12) Rağıyâllâhu 'anhu dilerdi kim Fâtıma Rağıyâllâhu 'anha alup evine getüre ammâ (13) elinde dünyâlıktan nesnesi yoğ idi meger ki bir zırhı ve bir atı ve bir kılıcı var idi. (14) Pes İmâm 'Ali ol zırhı bâzâra virdi. Dört yüz aqçeye çıktı. (15) 'Osmân b. 'Affân Rağıyâllâhu 'anhu müşterî oldu. Zırhı şatun aldı. Dellâl

548

⁵⁴⁶ Metinde " 'Azîz Mışır" şeklinde kısmı alınmıştır.

⁵⁴⁷ Metinde " 'Azîz Mışır" şeklinde kısmı alınmıştır.

⁵⁴⁸ Der-kenâr: ayıttı

[184a]

(1) ayıttı: “ ‘Alî'nüñdür Fâtıma düğününden ötüri şatar.” didi. Pes ‘Osmân (2) dört yüz akçeyi şayıvirdi. Ol zırhı içine koyup bağladı. Ayıttı (3) dellâle: “Al bu zırhı ‘Alî'nüñ havlısına bırak kim ol bilmeye.” Dellâl dağı zırhı (4) ‘Alî'nüñ havlısına bıraktı. Çünkü ‘Alî evine geldi. Ol zırhı gördi. (5) Kaldurdu. İçinden akçesi düştü. ‘Alî firâsetiyile bildi kim bu işi (6) ‘Osmân b. ‘Affân eylemiştir. Pes İmâm ‘Ali tırdı. Resûlün yanına geldi. Ayıttı. (7) “Yâ Resûlallâhı ‘Osmân b. ‘Affân giri bizi utandurdu diyü anuñ kışşasını (8) Hâzret-i Resûle şerh eyledi.” Pes Resûl dağı elin kaldurup du‘â eyledi. (9) Ayıttı: “*Allâhümme âhlaḫ ‘aleyhi ez‘âfen mâ yüdrîku*” ‘Osmân b. ‘Affân (10) bu tarafta ‘Osmân evine geldi. Ol kiseden kim dört yüz akçe (11) saymış idi. Toptolu buldı ve her akçenün⁵⁴⁹ ve anuñ yanında dağı (12) on ak kise buldı ve her kise içindedür der yüz akçe buldı (13) ve her akçenün ağırlığı birer vaqıyye miqdârı var idi ve her birinün (14) üzerinde yazılmış idi kim *Hazâ dirhemun min darbi'r-rahmâni ve ‘Osmân b. ‘Affân* (15) **İşâret** tâ bilesin kim her kimesne Hakk yoluna şadağa eylese Hakk Te‘âlâ

[184b]

(1) celle ve ‘alâ dağı ol kuluñ ‘ömrine ve malına bereket vire. Nitekim ‘Osmân Hakk (2) yoluna dört yüz akçe virdi. Hakk Te‘âlâ dağı aña dört biñ ‘ivaḫ virdi. (3) Nitekim Hakk Te‘âlâ buyurur: “*Ve âte'l-mâle ‘alâ hubbihî*”⁵⁵⁰ el-âye. Her kişi kim Hakk Te‘âlâ (4) yoluna bir akçe virse Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ ol mü‘mine bir akçe yerine yüz (5) akçelik ‘ivaḫ vire. Âhirette hem didâr-ı liḫâsın göstere. Kavluhû Te‘âlâ: (6) “*Li'l-lezîne âhsenû'l-ḫusnâ*”⁵⁵¹ el-âye. **Laḫffe** haber de şöyle gelür kim Mâlik (7) Yûsufı hergiz ḫusninde ve kemâlinde tamâm gördüğü yoğ idi. Çünkü Yûsuf (8) şatıldı. Bahâsı alındı. Evine vardı. Dönüp Mâlik Yûsuf'a

⁵⁴⁹ Metinde üzeri çizilmiştir.

⁵⁵⁰ Kur‘ân-ı Kerîm, Bakara, 2/177. “İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz(den ibaret) değildir. Asıl iyilik, Allah’a, ahiret gününe, meleklerle, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özgürlükleri için) kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, antlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır. İşte bunlar, doğru olanlardır. İşte bunlar, Allah’a karşı gelmekten sakınanların ta kendileridir.” Ayetin tamamı “*Leyse'l-birre en tuvellû vucûhehum kıbele'l-maşriḫi ve'l-mağribi ve lâkinne'l-birre men âmene billâhi ve'l-yevmi'l-âḫiri ve'l-melâ'iketi ve'l-kitâbi ve'n-nebiyyîn ve âte'l-mâle ‘alâ hubbihî zevî'l-kurbâ ve'l-yetâmâ ve'l-mesâkine vebne's-sebîli ve's-sâilîne ve fi'r-rıḫâb ve ekâme's-şalâte ve âte'z-zekât ve'l-müfûne bi 'ahdihim izâ âhed ve's-şâbirine fi'l-be'sâi ve'd-darrâi ve hîne'l-be'si ulâ'ike'l-lezîne sadakû ve ulâ'ike humu'l-muttekûne*” iken metne ayetin “*Ve âte'l-mâle ‘alâ hubbihî*” kısmı alınmıştır.

⁵⁵¹ Kur‘ân-ı Kerîm, Yûnus, 10/26. “İyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanlara (karşılık olarak) daha güzeli ve bir de fazlası vardır. Onların yüzlerine ne bir kara bulaşır, ne de bir zillet. İşte onlar cennetliklerdir ve orada ebedî kalacaklardır” Ayetin tamamı “*Li'l-lezîne âhsenû'l-ḫusnâ ve zfyâdetun ve lâ yerḫeḫu vucûhehum ḫaterun ve lâ zilletun ulâ'ike aḫşâbu'l-cenneti hum fiḫâ ḫâlidüne*” iken metne ayetin “*Li'l-lezîne âhsenû'l-ḫusnâ*” kısmı alınmıştır.

nazar şalup (9) bahtı. Bir hüsn-i cemâl gördi kim ‘ömrinde hergiz şunculayın şûret gördiği (10) yoğ idi. Pes Yûsuf’ı şattuğuna gâyet de peşimân oldu. Zârî efgân (11) kılup ağladı. Ne mağbûn olmuşam diyü nevha eyledi. “Buncılayın hüsn-i (12) cemâli elümden çıkardum. Muğâbelesinde bir murdâr dünyâyı aldum.” didi. (13) Mü’minler dağı ke-ennehu dünyâ bâzârında dînlerin dünyâyâ şatarlar ve muğâbelesinde (14) murdâr dünyâyı kabûl kılurlar. Zîrâ görürler Hâkkuñ dînini cemâl-i (15) şıfatında görmemişlerdür. Pes yarınki gün dînlerin cemâl-i şıfatında

552

[185a]

(1) göreler. Karşularında pervâz ide. Pes ol dînlerin dünyâyâ değışenler (2) işlerine peşimân olup feryât ideler ve âhsertâ ve nedâmetâne mağbûn (3) olmuşuz. Ol şüm murdâr dünyâyâ aldanup bu hüsn-i cemâlden mahrûm kalmışuz (4) diyeler. İllâ şâhum ne fayda. Ol peşimân olup ağlamaktan soñrağı peşimânlık (5) aşşı kılmaya. **Kışşa** çünkim Mâlik Yûsuf’uñ cemâlini gâyeti kemâl-i şıfatında (6) gördi. Ayruğ mecâli kalmadı. ‘Azîz-i Mışruñ⁵⁵³ katına geldi. “Yûsuf’ı geri (7) baña vir.” didi. “Ne kadar mal virdüñ ise vireyin ve ne kim sermâyeden hâşıl (8) kıldumsa fâ’idesin saña vireyin. Yûsuf’ı geri baña virgil.” didi. (9) ‘Azîz-i Mışır⁵⁵⁴ ayıttı: “Yâ Mâlik Yûsuf’dan ümizi tama‘ın kesgil. Biz dağı aña (10) müşteri olduk. Senden beter âşüftesi ve divânesi olduk. Ayruğ (11) sen anı bizden alımazsın.” didi. Mâlik ayıttı: “Çünkim geri virmezsin. (12) Bârî destûr vir. Anuñla vidâ’laşup söyleşeyin.” didi. Pes aña (13) ‘Azîz destûr virdi. Mâlik katına vardı. Ayıttı: “Yâ Yûsuf ol vaqt (14) benüm ile şart eyleyüp dururduñ. Şol vaqtin kim beni şatasın (15) bahâ mı evüñe iletisin. Ol vaqt ben dağı kendözümü kim idüğüm saña diyem

[185b]

(1) dimiş idüñ kavlüñe Turğıl Bey‘ ise olundu. Bahân ise evüme vardı. (2) Ol Allâh haqqı için ki saña bu hüsn-i cemâli virdi. Toğrısın ayıt kim: “Sen kimsin (3) ve kimüñ nesisin?” Pes Yûsuf ayıttı: “Ben Yûsuf şiddikullâhven İbn-i Ya‘kûp (4) İsrâîlullâhven İbn-i İshâk Zebîhullâhven İbn-i Hâlîlullâhven.” Pes Mâlik ayıttı: (5) “Ol Allâh haqqı için sen ol oğlancuğ mısın kim ây yüzlü hoğka ağızlu (6) ve fitne bağışlu. Her vaqt bir pîr seni Ken’ân kapusından elüñe yapışup (7) taşra çıkarırdı. Ben oradan şâfi geçerdüm. Ol pîr öpüp oğşar idi.” (8) Yûsuf ayıttı: “Gerçek söylersin. Ol oğlancuğ ben idüm.” didi. (9) Ol pîr ki elüme

⁵⁵² Der-kenâr: göreler

⁵⁵³ Metinde “ ‘Azîz-i Mışruñ” şeklinde kısmı alınmıştır.

⁵⁵⁴ Metinde “ ‘Azîz Mışır” şeklinde kısmı alınmıştır.

yapışup beni gezdürürdi. Atam Ya'kûp'tur. Hakk Te'âlânun (10) peygamberidür." Pes Mâlik ayıttı: "Ol kişiler ki seni şattılar. Olar (11) kimler idi?" Yûsuf ayıttı: "Oları baña hiç şormağıl. Eger dirsem (12) senün hâlün düşvâr olısar ve olaruñ perdeleri açılısar." Çünkim (13) Mâlik Yûsuf'tan bu haberi işitti. Başına toprak koydı. Feryât eyledi. (14) Vâveylete ve muşîbete ve mu'âmelâta ne şûm mu'âmeleyidi kim ben eyledüm (15) ve buncılayın âzâdı kul eyledüm ve şuncılayın 'azîzi hânümânundan ayırdum

555

[186a]

(1) ve kendü elümle kendümi ôda yaqtum." didi. **Lañfe** Mü'minler dağı (2) âhîretlerin dünyâya şatarlar ve anuñ hayrın bulmayalar. Yarın kıyâmet (3) güninde başların topraktan götüreler. Âhîretlerin satılmış. Bular (4) pes dünyâ 'alâîkinden kendülerin yalnızcağ göreler. Feryât ideler kim: (5) "*Ve hasretâ nedâmetâ 'alâ mâ ferâtenâ mu'âmilatâ*" diyüp ağlaşalar. Âhîret (6) kazanduk dünyâ işinde şanduk diyeler. Çok peşimân olup hasret ve nedâmet (7) yiyeler. Hasret ol degüldür. Mâlik ziyâna vara ve hasret ol degüldür ki oğluñ (8) kızuñ ve sevdüğüñ dostuñ helâk ola ve hasret ol degüldür. Hânümânun (9) harâp ola hasret ve miñnet zevâli oldur ki gice gündüz Hakk yolında zahmet (10) ve meşakkat çekesin. Tâ'at ve 'ibâdet ve oruç tutasın ve âhîret için (11) çalışasın. Şol ümize kim yarın Hakk Te'âlâ Hâzretinün celle ve 'alâ (12) cemâlini müşâhede eylesin. Yarın başuñı topraktan götürdüğüñ (13) vaqtin vaşlat ârzûlayu Hakk dergâhına varıcağ aydeler: "İy bî-edep (14) get giri saña burada yol yoktur." diyeler ve eger şefâ'at talep iderseñ (15) aydeler: "İy bî-ñürmet get buradan saña yol yoktur." diyeler. Eger nâle

[186b]

(1) eyler iseñ aydeler: "İy bî-edep burada zârî efgân yeri degüldür." diyeler. Pes (2) bundan bedter mü'minlere muşîbet ve bedter nice olısar. Bizi ve sizi (3) ve cümle Muhammed ümmetini ol muşîbetten ve ol miñnetten saklaya. Şol vaqtin (4) kim sen 'ışk ile 'aşıkâne ve şıdk ile şâdıkhâne Resûlullâh Hâzretinün (5) türbe-i muṭahharına ve ravza-i muḳaddesine şalavât viresin. Allâhümme (6) şalli 'alâ Muhammedin 'abdike ve resûlike'n-nebîyyi'l-ümmîyi ve 'alâ âlihî (7) ve şahbihî vesellim⁵⁵⁶ teslimen keşîran. **Kışşâ** Pes Mâlik ayıttı: "Yâ Yûsuf du'â eyle. (8) Tâ kim Hakk Te'âlâ ben kulına bir oğlancuğ vire." Pes Yûsuf du'â kıldı. Hakk (9) Te'âlâ anuñ du'âsı bereketinde Mâlik'e yigirmi dört oğul virdi. (10) **Nükte** Mâlik Yûsufı

⁵⁵⁵ Der-kenâr: ve kendü

⁵⁵⁶ Salât-ı Ümmiye. "Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun."

şattuğı(y)-içün andan du‘asını dirîğ eylemedi. (11) Pes mü‘minler hûd Hakk Te‘âlânuñ mihrîni ve sevgüsini cânların verib (12) şatun alurlar. Ümîzdür ki Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ kullarından rahmetini dirîğ (13) eylemeye. **Lañife** ‘Azîz Yûsufı şatun aldı. Kavluhû Te‘âlâ: “*Veķale’l-lezîeşterihu.*”⁵⁵⁷ (14) Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ mü‘minleri şatun aldı. Kavluhû Te‘âlâ: (15) “*İnnallâheşterâ.*” ‘Azîz çünkim Yûsufı aldı. Zindâna koydı. Kavluhû Te‘âlâ:

558

[187a]

(1) “*Le yescununnehu hattâ hînin.*”⁵⁵⁹ Hâzret-i Hakk celle ve ‘alâ mü‘mini şatun aldı. Zindâna (2) koydı. “*E’d-dünyâ sicnü’l-mü’mini.*” Yûsufı zindândan çıkardılar. Mısır memleketin (3) öñine kodılar. Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ dağı mü‘minleri dünyâ zindânından (4) çıkarup cenneti öñlerine koyısar Kavluhû Te‘âlâ: “*Udhulûhâ biselâmin âminîne.*”⁵⁶⁰ (5) ‘Azîz Yûsufuñ zâhir cemâlini şatun aldı. Bâtin cemâlin degil. Zîrâ anuñ (6) bâtin cemâli lütfi nübüvvet idi ve eger bâtin cemâlin şatun alsaydı (7) cemî‘ dünyânuñ malını anuñ bir kılınuñ bahâsı olmayaydı. Pes Hakk Te‘âlâ celle (8) ve ‘alâ bu bâzârgâhta ezelden mü‘minleruñ nefsinin şatun aldı. Lîkin (9) gönüllerin degil zîrâ nefste şehvet vardur ve gönülde nûr-ı mağrifet vardur (10) ve eger gönül şatun alınsaydı dünyâ ve âhîret birinüñ bahâsı olmayaydı ve dağı (11) dimişlerdür. Nefsi anuñ içün şatun aldılar kim kuldur. Zîrâ kuluñ bey‘ dürüsttür (12) ve gönül şatun alınmadı. Zîrâ âzâddur. “*El-ķalbu emîrû’l-bedeni*” ve âzâduñ bey‘ (13) dürüst degıldür. Dağı dimişler andan ötüri şatun alınmaz. Zîrâ Hakk Te‘âlânuñ (14) nazargâhıdır. “*Ķalbü’l-mü’mini mir’âtün nazarü’r-rahmâni*” ve dağı nefsi anuñ içün şatun aldı. (15) Bildi kim şeytân aña musallağ olsa gerek. Kulların dünyâ bâzârgâhında

[187b]

(1) aldayıp tenlerin dünyâyâ değışüp nefslerini dünyâ içün şeytâna (2) tutuya kosalır gerek ve gönli şatun almadı. Bildi kim şeytân aña hiç (3) musallağ olmasa gerek. Pes yarın

⁵⁵⁷ Kur’ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/21. “Onu satın alan Mısırlı kişi, hanımına dedi ki: “Ona iyi bak. Belki bize yararı dokunur veya onu evlat ediniriz.” İşte böylece biz Yûsuf’u o yere (Mısır’a) yerleştirdik ve ona (rüyadaki) olayların yorumunu öğretelim diye böyle yaptık. Allah, işinde galiptir, fakat insanların çoğı bunu bilmezler.” Ayetin tamamı “*Ve ķâle’l-lezî eşterâhu min mısra limraetihî ekrimî mesvâhu ‘asâ en yenfe ‘anâ ev nettehizehu veledâ ve kezâlike mekkennâ li yûsufe fi’l-ardı veli-nu’allimehu min te’vîli’l-ehâdis va’l-lâhu gâlibun ‘alâ emrihi ve lâkinne eksere’n-nâsi lâ ya’lemune*” iken metne ayetin “*Veķale’l-lezîeşterihu*” kısmı alınmıştır.

⁵⁵⁸ Der-kenâr: *Le yescununnehu*

⁵⁵⁹ Kur’ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/35. “Sonra onlar, Yûsuf’un suçsuzluğunu ortaya koyan delilleri gördükten sonra yine de mutlaka onu bir süre zindana atmayı uygun buldular.” Ayetin tamamı “*Sümme bedâlehum min ba’di mâ raevu’l-âyâti le yescununnehu hattâ hînin*” iken metne ayetin “*Le yescununnehu hattâ hînin*” kısmı alınmıştır.

⁵⁶⁰ Kur’ân-ı Kerîm, Hicr, 15/46. “Emin olarak, selâm ile oraya (cennete) girin!”

kıyâmet gününde mü'minleri getüreler (4) her birinün eteklerine şeytân yapışmış ola. Ayde: “Yârabbi bu kullaruñ (5) tenlerini baña tutuya koyupturlar.” Hakk Te'âlâ ayde: “Yâ mel'ün nefslerini (6) saña tutuya komazlardan öndin baña ezelden şatmışlar idi ve bey'den (7) soñra tutı olmak revâ degüldür.” Kavluhû Te'âlâ: “*Innallâheşterâ.*” **İşâret** (8) Bir kimesne bir nesneyi şatıcağ bir hâcet için şatar. Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ (9) hûd hiç bir nesne hâceti degildür. Pes ayde: “İy kullarum tenünüzü cennet (10) ile şatun aldum ve girü cenneti sizlere şattum. Tâ bilesiz kim bu mu'âmeleyi (11) sizün maşlahatuñuz için eyledüm. Benüm zarûretümden ve hâcetiümden ötüri (12) eylemedüm.” diye ve dahı dimişlerdür nefsi şatun aldı. Göñülü şatun almadı. (13) Zîrâ şer'e teslîm kılmak şarttur. Bildi kim kulları göñülü teslîm kılmaklığa (14) kâdir degillerdür ve bir nesne ki teslîm olunmağa kâdir olunmasa anuñ (15) bey' dürüst degüldür. “*Ke't-tayri fi'l-hevâ ve's-semekifi'l-bahri.*” Pes kullarda 561

[188a]

(1) olan göñül neye beñzer. Meşelâ bir kuş kim havâda uça ve yâhûd bir balık (2) kim şuda olsa kuş kim havâda olsa bir yerde qarâr kılmaz. Bir sâ'at (3) alçağ uçar ve bir sâ'at yüksek uçar. Balık dahı ke-ennetu bunculayın. Pes (4) mü'minler göñli dahı ol kuşa beñzer. Bir yerde qarâr kılmaz. Bir sâ'at halk ile (5) şöhet kıılır ve bir sâ'at Hakk ile münâcât kıılır. Çünkü mü'minlerün (6) göñli ten nihâdî âşiyânından pervâz ideler. Ten ayde kim: “Kande gidersin (7) iy göñül?” Ayde kim: “Hakk talep itmege havâya giderin.” Pes gökleri geçicek (8) gökler ayde kim: “Kaçarı gidersin?” Göñül ayde kim: “Hakkı talep itmege (9) giderin.” diye. Pes 'aşıklarun göñli havâ arasında ve kazâ ve semâ' arasında (10) Hakk Te'âlâ'yı araştırlar ve aña vaşl olmak dilerler. Haberleri yok kim (11) şol istedikleri kendülerde iken yakındır. Olar anı yabânlarda (12) isterler. Göklerde ve havâlarda ve kazâlarda istemek câ'iz degüldür. (13) Zîrâ anuñ zâtı bî-mekândur ve her kanda isterseñ andadur ve hiç ansız (14) yer yoktur. Küllî şeyin muhîtidür. Geri anı sende iste. Kavluhû Te'âlâ: “*Mâ yekûnu (15) min necvâ şelaşetin illâ huve râbi'uhum*”⁵⁶² el-âye. **Lañife** On kişi Yûsuf

⁵⁶¹ Der-kenâr: olan

⁵⁶² Kur'ân-ı Kerîm, Mucâdele, 58/7. “Göklerdeki ve yerdeki her şeyi Allah'ın bildiğini görmüyor musun? Üç kişi gizlice konuşmaz ki, dördüncüleri O olmasın. Beş kişi gizlice konuşmaz ki altıncıları O olmasın. Bundan daha az, yahut daha çok da olsalar, nerede olurlarsa olsunlar, O mutlaka onlarla beraberdir. Sonra onlara yaptıklarını Kıyâmet günü haber verecektir. Allah, her şeyi hakkıyla bilir.” Ayetin tamamı “*E lem tera enna'l-lâhe ya'lemu mâ fi's-semâvâti ve mâ fi'l-ard mâ yekûnu min necvâ şelaşetin illâ huve râbi'uhum ve lâ-şamsetin illâ huve sâdisuhum ve lâ ednâ min zâlike ve lâ eksera illâ huve me'ahum eyne mâ kânü summe yunebbi'uhum bi-mâ 'amilü yevme'l-kıyâmeti inna'l-lâhe bi kulli şey'in 'alîmun*” iken metne ayetin “*Mâ yekûnu min necvâ şelaşetin illâ huve râbi'uhum*” kısmı alınmıştır.

[188b]

(1) hakkına on nesne dilediler. Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ olaruñ hilâfın eyledi. (2) Anlar istediğini Hakk Te'âlâ istemedi. Pes olara gâlip geldi. Kavluhû Te'âlâ: (3) “*Vallâhu galibun.*” **Evvel** Ya'kûp 'aleyhi's-selâm dilerdi kim Yûsufuñ gördüğü (4) düşü karındaşları işitmeye. Hakk Te'âlâ dilerdi kim işiteler. Pes Hakk gâlip (5) geldi. **İkinci** karındaşları dilerdi kim Yûsufı yitürelere. Tâ mihrini sevgüsini (6) babaları gönünden gidereler. Pes Hakk Te'âlâ diledi kim gâ'ipten (7) anuñ mihrini ve sevgüsini ziyâde eyleye. Pes Hakk Te'âlâ gâlip geldi. (8) **Üçüncü** karındaşları Yûsufı kuyuya bıraktılar kim zelil ola. Hakk Te'âlâ (9) diledi kim ol 'azîz ola. Pes Hakk gâlip geldi. **Dördüncü** Yûsufı şattılar. (10) Kul olsun kalsın diyü. Pes Hakk Te'âlâ diledi kim pâdişâhlık vire. Pes (11) Hakk gâlip geldi. **Beşinci** Zelihâ dilerdi kim Yûsuf bağrına başup (12) yaramaz işe kaşt ide. Hakk Te'âlâ dilerdi kim anı ol işten saklaya. (13) Pes Hakk gâlip geldi. **Altıncı** Zelihâ Yûsufı erine yaramaz işe nispet (14) kılup kovladı. Tâ ol müttehem olsun diyü. Pes Hakk Te'âlâ diledi kim anı (15) ol müttehem işten şaklayup müselleme tuta. Pes Hakk Te'âlâ gâlip geldi. **Yedinci**

563

[189a]

(1) Yûsuf dilerdi kim zindândan tizrek çıka. Sâkiya ayıttı: “*Uzkurnî 'inde rabbiküm.*”⁵⁶⁴ (2) Pes Hakk Te'âlâ diledi kim zindânda çok yatura. Pes ol sebepten Yûsufuñ (3) hadîsi sâkînuñ gönünden unutturdu. Pes Hakk gâlip geldi. **Sekizinci** (4) Yûsufuñ karındaşları ayıttılar: “Biz bu işi işleyelüm sonunda tevbe idelüm.” (5) didiler. Pes Hakk Te'âlâ olaruñ tevbesini unutturdu. Tâ ol vakte degin kim (6) Yûsufuñ tahtı önünde yüzlerin yere sürüp günâhların ikrâr kıldılar. (7) Pes Hakk gâlip geldi. **Toğuzuncu** Yûsufuñ karındaşları dilerlerdi kim babaları (8) ol kanlu gönlek ile inanduralardı. Pes Hakk Te'âlâ diledi kim Ya'kûp'uñ (9) gönünü olaruñ sözlerine inandurmaya. Pes Hakk gâlip geldi. **Onuncu** (10) Ya'kûp 'aleyhi's-selâm dilerdi kim oğlanlarını Yûsuf ile yarışıklık (11) kılup dostlık ideler. Pes hak diledi kim düşmân olalar. Pes Hakk (12) gâlip geldi. Pes bu on kişiler her biri Yûsuf hakkına birer nesne dilediler. (13) Pes olar diledügin Hakk Te'âlâ dilemedi. Olar mağlûb oldılar. (14) Tâ bu 'âlem halkı bileler kim Hakk Te'âlâ dileginsiz ve anuñ hükminsiz (15) ve taqdîrinsiz hiç bir kul gönli dileğine irişmez. İllâ meger kim

⁵⁶³ Der-kenâr: Yûsuf

⁵⁶⁴ Kur'ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/42. “Yûsuf, onlardan kurtulacağını düşündüğü kişiye, “Efendinin yanında beni an”, dedi. Fakat şeytan onu efendisine hatırlatmayı unutturdu da bu yüzden o, birkaç yıl daha zindanda kaldı”Ayetin orijinalide “*Ve kâle li'l-lezî zanne ennehu nâcin minhum âzkurnî 'inde rabbike fe-ensâhu's-şeytânu zikre rabbihî fe-lebise fi's-sicni bid'a sinîne*” iken metne ayetin “*Uzkurnî 'inde rabbiküm*” kısmı alınmıştır.

[189b]

(1) anuñ hükmiyle ve anuñ emrinsiz bir yaprak ağaçtan yere düşmez tâ Hakk Te'âlânun (2) buyruğı olmayınca. Nitekim haber de gelür kim ol şadr-ı bedr-i 'âlem seyyid (3) benî âdem ya'nî Muhammed Muştafâ şallallâhu 'aleyhi ve sellem ayıttı. Her şubh (4) namâzı vaktinde Hazret-i Hakk celle ve 'alâ vâsıtayı ortadan götürüp (5) her kuluñ sırrına hitâp ider aydür: “ *‘Abdî mâ turîdu ve uridû velâ-yekûnu (6) illâ mâ uridû fe-in rağîtu bimâ urîdu.*” Ya'nî Mâturîdu demek iki yola (7) işârettür. Biri ehl-i sünnet yoludur ve biri ehl-i bid'at yoludur. Hakkî (8) ehl-i Müsülmân sünni aydür: “Ben hep anı idem ki Hakk Te'âlâ diler kim baña anuñ (9) dileginsiz nesne dilemek yoktur.” Kadriyye ehl-i bid'at aydür: “Ben hep (10) anı idem ki ben dilerem benüm hükümsüz anuñ hükmi râst degüldür.” dir. Benüm (11) diledüğüm benüm hükümledür. Hakkun bu hükümde tağdîri yoktur.” dir. Hatâ (12) söyler. Ebî Bekir hâmuşî rahmetullâhu 'aleyhi aydür: “Çünkü bir Sünnî Müsülmân (13) dünyâ sarâyından beka sarâyına rihlet kılsa ve bir dağı ehl-i bid'at (14) kadriyye ölüm şarâbın içse ve ikisin dağı kabrine koyacak (15) Hakk Te'âlâ celle ve 'alâ vâsıtayı ortadan götüre. Ol iki meyyit ile söyleşe

565

[190a]

(1) Kadriyye'ye ayde: “Senün mezhebün ol idi kim kendü diledüğün idesin. (2) Pes bu sâ'at ben anı idem kim ben dilerem. Pes saña bundan ma'lûm ola kim (3) dilemek senün hükümüñle midür ve yâhûd benüm hükümle midür?” ve Sünnî Müsülmâna (4) dağı ayde: “Senün mezhebün ol idi kim sen anı dilerdün kim ben dilerdüm (5) ve benüm hükümledür. 'İzzetüm 'azametüm hakkı için bu sâ'at ben anı idem kim sen (6) dilersin.” Kavluhû Te'âlâ:

“*Ve lâkinne ekşere'n-nâsi lâ ya'lemune.*⁵⁶⁶ Ya'nî *el-melik vemâ* ⁵⁶⁷ (7) *'alâ Yûsufe min ihtilâfi'l-ahvâli.* Kavluhû Te'âlâ: “*Ve lemmâ belega eşuddehü.*”⁵⁶⁸ (8) **Kıssa** Çünkü Yûsuf

⁵⁶⁵ Der-kenâr: kadriyyeye

⁵⁶⁶ Kur'an-ı Kerim, Yûsuf, 12/21. “Onu satın alan Mısırlı kişi, hanımına dedi ki: “Ona iyi bak. Belki bize yararı dokunur veya onu evlat ediniz.” İşte böylece biz Yûsuf'u o yere (Mısır'a) yerleştirdik ve ona (rüyadaki) olayların yorumunu öğretilim diye böyle yaptık. Allah, işinde galiptir, fakat insanların çoğu bunu bilmezler” Ayetin tamamı “*Ve kâle'l-lezî eşterâhu min mısra limraetihî ekrimî mesvâhu 'asâ en yenfe 'anâ ev nettehizehu veledâ ve kezâlike mekkennâ li yûsufe fi'l-ardı veli-nu'allimehu min te'vîli'l-ehâdis va'l-lâhu gâlibun 'alâ emrihî ve lâkinne ekşere'n-nâsi lâ ya'lemune*” iken metne ayetin “ *Ve lâkinne ekşere'n-nâsi lâ ya'lemune*” kısmı alınmıştır.

⁵⁶⁷ Metinde okunaksızdır.

⁵⁶⁸ Kur'an-ı Kerim, Yûsuf, 12/22. “Olgunluk çağına erişince, ona hikmet ve ilim verdik. İşte biz, iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanları böyle mükâfatlandırırız” Ayetin tamamı “*Ve lemmâ belega eşuddehü âteynâhu hukmen ve 'ilmen ve kezâlike neczi'l-muhsinîne*” iken metne ayetin “*Ve lemmâ belega eşuddehü*” kısmı alınmıştır.

yetişti yigitlik kuvvetine ve gâyetine (9) *âteynâhu* biz dağı aña verdük. Nübüvvet virdük ve ‘ilim virdük. Şöyle (10) versek gerek muhsinlere dağı cezâyı. Nice ki Yûsuf’a virdük ‘ulemânuñ arasına (11) iħtilâf oldu. Vâқи‘ oldu. Ba‘zı ‘ulemâ aydür: “*Eşuddehu* on bir yaşıdayikendir” (12) ve ba‘zılar: “On dört yaşıdayikendir” ve Kelbî ve (13) İbn-i ‘Abbâs Rağıyâllâhu ‘anhümâ aydürler: “On sekiz yaşıdayikendir.” Her biri bir türlü (14) te’vîl eylediler. Tâ otuz iki yaşında karâr kıldılar. Zîrâ aşılda yigitlik (15) otuz iki yaşında olur. Andan Őoñra ‘aksine döner. Pes buña cennet

[190b]

(1) ehl-i dîldür. Yarın kıyâmet güninde cennet ehli otuz ikişer yaşında (2) olur. Pes Hâkķ Te‘âlâ celle ve ‘alâ aydür: “Ĝâyet yigitligi vaķtine iriştügi (3) vaķtin *âteynâhu* biz aña virdük. Ya‘nî ‘ilm hikmet ve nübüvvet virdük. Ya‘nî (4) düş ta‘bîrin bildürdük” ve ba‘zı ‘ulemâ ayıttılar: “ ‘İlm u hikmetten murâd (5) ma‘rifettür ve tevĥîd ve Őehâdettür” ve dağı ayıttı kim: “Eyülere muhsinlere (6) dağı Şunculayın cezâ vireyin” ve ba‘zılar ayıttılar: “İhsân tevĥîddür. Ol (7) kişi ki muvaĥĥid oldu. Muhsindür.” Nitekim Hâkķ Te‘âlâ celle ve ‘alâ Kelâm-ı Ķadîm’inde (8) ĥaber virür: “*Hel cezâu’l-ihsâni illâ’l-ihsânu.*”⁵⁶⁹ Ya‘nî tevĥîd ehlinüñ (9) ⁵⁷⁰ meger kim cennet ve derecât ve rıdvân ola ve ba‘zı ‘ulemâ ayıttılar: (10) “İhsân aña dirler kim bir iş işleye ĥâliř muĥliř Allâĥ için. Hiç (11) anda riyâ olmaya. Pes her kişi kim muĥliřtür. Ol muhsindür” ve ba‘zılar ayıttılar: (12) “Muhsinden murâd namâzdur. Her kişi kim biş vaķt namâzı vaķtiyile kılsa (13) ol cümle muhsinlerdendir. Zîrâ yarınki gün cennet ve rıdvân ve derecât (14) aña vâcib olur.” Ĥasan Başrî raĥmetullâhu ‘aleyhi bu delîliyle kim Hâkķ Te‘âlâ celle (15) ve ‘alâ Kelâm-ı Ķadîm’inde ĥaber virür: “*Aķımı’ş-şalâte* zâĥir tefsîrinde namâzlara

571

[191a]

(1) ĥasenât.” didi. Pes bundan ma‘lûm oldu kim muhsin diyü namâz kılcılara (2) dirlerimiş. **Haber de gelür kim** bir gün Ĥazret-i Resûle Şallallâhu ‘aleyhi ve sellem (3) bir kişi geldi. Ayıttı: “Yâ Resûlallâĥ bir kişiyem ki gâyet günâĥkâr ‘ömrümi herze (4) ve hed yanıla geçürmiş ve Müsülmânları çok ĝamz itmişemdür. Velîkin (5) ittügüm işlere peşîmân olmişamdur. Ben yüzi ĥaranuñ günâĥlarına (6) keĝâret ola mı?” didi. Peyĝamber ‘aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm ayıttı: “Yüri var biş (7) vaķt namâzı vaķtiyile kıl.” didi ve bir kişi dağı geldi

⁵⁶⁹ Kur’ân-ı Kerîm, Raĥmân, 55/60. “İyiliĝin karřılıĝı, yalnız iyiliktir.”

⁵⁷⁰ Metinde okunaksızdır.

⁵⁷¹ Der-kenâr:ĥasenât

ayıttı: “Yâ Resûlallâh (8) bir kişiyem gâyet günâhkâr. Atama ve anama ‘âk olmuşamdur. Benden incinüp (9) dünyâdan gittiler ve ben yüzi kara dağı ittüğüm işlere peşimân olup (10) hazretüñe geldüm. İttüğüm günâhuma kefâreti ola mı?” Pes Hazret-i risâleti (11) şallallâhu ‘aleyhi ve sellem cevâp virüp ayıttı: “Var biş vaqt namâzı vaqtiyile (12) kıl.” didi. Pes bu düzen ile dört kişi geldi. Hazret-i Resûle günâhlarını (13) ‘arz eylediler. Günâhları hiç birbirine uymaz. Muğâlif günâhları dağı (14) Hazret-i Resûl dördine dağı bir şerbet virdi. Biş vaqt namâzı vaqtiyile (15) kıl diyü buyurdı. Câbir ve ‘Abdullâh anda hâzır idiler. Rağıyâllâhu ‘anhümâ

[191b]

(1) ayıttılar: “Yâ Resûlallâh siz hastaların şâbîbisiz. Bu dördünün (2) derdine bir türlü devâ buyurduñuz. Her birinün derdi birbirine beñzemez. (3) Dükelisine bir şerbet buyurduñuz. ‘Acaba hikmet nedür? Biz kulların (4) bu hâle muştali’ olmayaduk. Lütfuñuzdan bize bildürün.” didiler. Pes (5) Resûl Hazret-i ‘aleyhi’ş-şalâtü ve’s-selâm ayıttı: “Yâ Câbir bu şerbeti ben (6) kendözümde virmedüm. Bil kim Haqq izniyle virdüm. Ol kişi ki (7) cemî‘ ‘ömrini ma‘şiyetiyle geçürmiş olsa a‘mâli defterin baştan (8) başa günâh-ı zillet ile siyâh kılmış olsa dağı dilese kim ol ma‘şiyeti (9) zillet ol a‘mâli defterinden mahv olup pâk ola ve günâh kılmış bigi ola. (10) Yerine şevâp ve hasenât yazıla. Kefâreti budur kim istiğfâr idüp (11) biş vaqt namâzı vaqtiyile kılsun. Cemî‘ maşşüdâtına dünyevî ve uhrevî (12) murâdın bula. Şadağa Resûlullâh ve şadağa habîbullâhı. **İşâret** İy olar kim (13) oğlandan pîrlige gelince hevâ vü nefis yollarında ‘ömrini telef kılmışlar ve dünyâ (14) cem’ etmek ardında kadlerini elif iken lâm eylemişler ve namâzların dünyâ (15) maşlahatından ötüri kazâyâ komışlar. Eger dilerseñ kim ol dütâh olmuş

572

[192a]

(1) meflûc tenüñi ve nâzüklük ile semerdürb nâz-ı na‘îm ile beslenmiş tenüñi (2) cehennem ödına yakıp qaratağ dilemezseñ ittüğün günâhlara peşimân (3) olup gice gündüz biş vaqt namâzı vaqtiyile kılasın. Kimesneyi gaybet (4) kılmayasın ve her nesne kim kendüñe hûş gelür. Ayruqlara dağı anı kılasın. (5) Bir nesne kim nefsuñe güç gelür. Ol güç olan nesneyi gayrılara yükletmeyesin. (6) Ne kim kendüñe şanursañ senden gayrısına anı şanasın. Nefsuñe ve elün (7) altındağılara ‘adl idesin. Kimesneye meyl mağâba kılmayasın. Dünyâsından (8) ötüri halka hürmet kılmayasın ve fakîrlerden yüzün döndürmeyesin. (9) Tevâzu‘ kılasın. Etmegüñi yaluñuz yemeyesin. Evüñde pişenden koñşularuña (10) dağı

⁵⁷² Der-kenâr: meflûc

viresin. Hüşüş ile konuşluğunda bir fakîr olsa aç ve muhtâc olsa (11) sen karuñ toyurup ol fakîri aç komayasın. İy mü'min karındâş (12) bu 'adl degüldür. Sen tok yatasın yanuda ol fakîr konuş aç (13) yata. Bilürsin kim senüñ ni'metüñ çok. Anı dañı bilürsin kim ol fakîrüñ (14) evinde yiyecek ta'âmdan nesnesi yok ve anı dañı bilürsin kim senüñ (15) evünde pişen ta'âmdan ol fakîr konuşuñ burnına koğusu girmiştir

[192b]

(1) ve ol ta'âmdan umarlar. Sen aña virmeyesin pes bu nice Müsülmânlıktur. (2) Hakk

Te'âlâ katında ulu günâhtur bu ⁵⁷³ 'adl olur. Yanuda evüñ kurbında (3) konuş aç yata. Sen tok yatasın. Billâhi saña bu lâyıq mıdur. Sen ganî (4) ol fakîr saña farzdur. Yanuda fakîrleri yoğsulları gözedesin. Yaluñuz (5) ta'âmile degil gücüñ yeterse libâstan ve geyecekten geregi bigi (6) görüp gözleyesin. Yarın kıyâmet güninde Hakk Te'âlâ katında kurbet (7) bulasın ve didâr cennet bulasın. Zîrâ bu dünyâ âhîretüñ ekinligidür bunda (8) en yarın anda biçesin bunda saç yarın anda getüresin buña (9) ⁵⁷⁴ 'adl-i bâbında Nüşîrevân 'adl-i hikâyetlerinden bir hikâyet idelüm.

(10) **Nazm**

(11)

Meger Nüşîrevân ol şâh-ı 'âdil

Ki vaşf ider anuñ 'adlini her dil

(12)

Giderken yolca bir vîrâne gördi

Yatur içinde bir vîrâne gördi

(13)

İşi olmuş dîn u gûn âh u zârî

Erimiş hasretiyile cisim vârî

⁵⁷³ Metinde okunaksızdır.

⁵⁷⁴ Metinde okunaksızdır.

(14)

Ne geyesi u ne içmek u ne yemek

Ne söylemek ne işitmek ne dimek

(15)

Döşegi toprak olmuş yaştığı taş

Baş açık yalın ayag u yürek baş

[193a]

(1)

BahıP Nûşinrevân hayrân kaldı

Anuñ hâline sergerdân kaldı

(2)

Didi dîvâne sen kimsin ki geldüñ

Beni işbu harâbât içre bulduñ

(3)

Didi Nûşinrevânem bellü bil ben

Didi ‘âdil degüler misin sen

(4)

Didi şâh ol ‘âdil-i Nûşinrevânem

Cihân halkına şan bir päsübânem

(5)

Didi hâşâ ki ‘âdil olasın sen

Bu ad ile cihâna tolasın sen

(6)

Şular kim fark-ı insân eylemişler

Bu adı saña bühtân eylemişler

(7)

Bu nice ‘adl olur kim ben otuz yıl

Bu vîrâne içinde yaturam bil

(8)

Yedüğüm ot kökidür yaştuğum taş

Döşegüm toprağ oldu yüregüm baş

(9)

Yazın güneşüñ ôdiyla yanaram

Kışın şöhula cânımı kınaram

(10)

Yağar yağmur yaz üstüme kışın kar

Oluram kendözümden külli bîzâr

(11)

Girince tâ ki bir etmek elüme

Nice kez râzı oluram ölüme

(12)

Otuz yıldur bu resme sürerem dem

Bu sevdâdan gözüm yaşına ğarķam

(13)

Sen altun tahtuñ üstinde yatasın

Harîre atlasa şurba batasın

(14)

Güzel kullar karavaşlar gül-endâm

Çalalar çeng ü def hem içeler câm

(15)

Başuñda ayağuşda şem' yana

İçesin türlü şerbet kana kana

[193b]

(1)

Göresin 'âlemüñ türlü şafâsın

Çekem bir itmegüñ ben yüz cefâsın

(2)

Benümle bir gice ol 'âdil iseñ

Cânum gör ne çeker ehl-i dil iseñ

(3)

Benüm hâlümden olmazsañ haberdâr

Saña 'âdil demek bühtândur iy yâr

(4)

Hâlin bilmez iseñ ben nâ-müdâruñ

Yalandur her kim aydür 'âdil aduñ

(5)

Dilirseñ kim olasın şâh-1 ‘âdil

Benümle bir gice şubha çıkarğil

(6)

Benüm derdümden âgâh ol er iseñ

Benem bigi diril ‘adl ister iseñ

(7)

Dûn u gûn ne çekerem ger bilesin

Hakîkatte şâh-1 ‘âdil olasın

(8)

Ve ger ne var gurûra şalma cânuñ

Gidergil ‘adl-i bâbından gümânuñ

(9)

İşitti şâh-1 ‘âdil işbu sözi

Şolok dem kan yaşıyla taldı gözi

(10)

Didi halka bunuñ timârın eyleñ

Ne kim var küllî hizmet varın eyleñ

(11)

Didi dîvâne geçmiş işleri koñ

Gidüñ işbu yorulmaz düşleri koñ

(12)

Baňa yiter bu vîrâne öñince

Tamâmdur işbu varlıh yoğ olunca

(13)

Bunı didi ot ile örtti başım

Yine seylâb itti gözi yaşım

(14)

Cihânda ‘âdil oldur bil iy üstâd

Ki evvel kendü nefsenden ala tat

(15)

Ne hâşşa yüz güyüre ne ‘âma muṭlaḳ

Göre nefsi bigi bu ḥalkı'l-Ḥaḳḳ

575

[194a]

(1)

Za‘îfe ger ḳavî güç ide şeksüz

Bire yolında on bula ona yüz

(2)

Burada ḳoyalum ‘adli bu eş‘âr

Şalavat vir Resûlullâha tekrâr

(3) Allâhümme şalli ‘alâ Muḥammedin abdike ve resûlike'n-nebiyyi'l-ümmiyyi ve ‘alâ âlihî ve şahbihî (4) vesellim⁵⁷⁶ teslimen keşîrân. Ḳavluhû Te‘âlâ: “*İnne'l-ḥasenâti yuzhİbne's-*

⁵⁷⁵ Der-kenâr: za‘îfe

⁵⁷⁶ Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

seyyiâti.”⁵⁷⁷ (5) Pes bundan ma‘lûm oldu kim muhsin diyü namâz kılıcılara dirler imiş ve eger (6) dilerseñ kim muhsin olasin. Dâimâ namâz kılığil ammâ namâzuñ şerâ‘îleri vardur. (7) *Lâ yetekabbel ‘allâhu şalâten bilâ tahûrin.*” Göñül şerâ‘îti namâzı huzûr ile kılmaktır (8) ve ol namâz maqbûl olur kim göñül anda hâzır ola. Nite Hâzret-i Resûl ‘aleyhi (9) 'ş-şalâtü ve's-

selâm buyurur: “*Lâ yeğbel ‘allâhu şalâten men lem yahzur kalbuhu*”⁵⁷⁸(10) Ya‘nî ayıttı: “Her namâz kim kılinsa göñül anda hâzır bulunmasa ol namâz maqbûl (11) olunmaz .” Nitekim **Hikâyet** Râbi‘a el-‘Adaviyye rahmetullâhı ‘aleyhâ bir gün etmek (12) hamîr yogurmuş idi. Namâz vaqti geldi. Kalkup namâza turdı. Hâtırından (13) geçti kim ‘acep hamîr yogurdum. Kalkubeni geldimi ola göñlinden bu hayâl (14) geçti kim ‘acep hamîr ekşidi mi ola. Şunculayım hayâli bâtıla göñlinden (15) geçti. Çünkim namâzdan fâriğ oldu. Râbi‘a’nuñ gözlerine uyku gâlip oldu.

[194b]

(1) Uyudu. Cenneti düşinde gördi. Baktı içinde bir yüce köşk gördi. (2) Bir dâne kızıl ya‘kûttan yıldızlar ‘adedinden artuk lenkûreleri ve pencereleri (3) var idi. Hevâ yüzünden bir taş indi. Ol pencereleri ve güzengüleri cümlesin (4) küllî ufattı. Harâba viridi. Pes Râbi‘a şordı kim: “Bu köşk kimüñdür?” Ayıttılar kim: (5) “Râbi‘a’nuñdur.” Ayıttı: “Ne sebepten taş gelüp künkûrelerin ve pencerelerin (6) harâp eyledi?” Ayıttılar kim: “Namâz içinde göñli gâib oldu ve ol göñlüñ (7) gaybet mancılığından atılan taşlardur kim geldi. Köşküñ harâpa viridi. (8) Pes

iy mü‘min qarındâş ol ki bir lahza namâzda göñli gâib oldığı(y) için (9) ⁵⁷⁹ olan köşklerini vîrân kıldılar ve ol kişilerün hâli nolur ‘ömri (10) içinde namâzı huzûr-ı kalbiyile kılmaya. Meger Hakk Te‘âlâ ‘inâyet eyleye. Yoksa (11) bizüm namâzumuzda nesne yoktur.” Haberler de gelür: Zeyne'l-‘Âbidîn Radıyâllâhu (12) ‘anhu namâza turduğı vaqtin cemî‘ a‘zâsın titremek tutardı (13) ve yüzünüñ rengi za‘ferâna dönerdi. Ayıttılar: “Yâ İbn-i Resûlallâh niçün (14) namâz içinde titrersin ve beñzüñ şoldurursın?” Ayıttı kim: “Korqarın (15) namâzum maqbûl ola mı veya qabûl olmayup yüzüme uralar diyü korqarın. ⁵⁸⁰

⁵⁷⁷ Kur‘ân-ı Kerîm, Hûd, 11/114. “(Ey Muhammed!) Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın vakitlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu, öğüt alanlar için bir öğüttür.” Ayetin tamamı “*Ve ekami's-şalâte tarafeyi'n-nehâri ve zulefe'n-mine'l-leyl inne'l-hasenâti yuzhİbne's-seyyiât zâlike zikrâ li'z-zâkirîne*” iken metne ayetin “*İnne'l-hasenâti yuzhİbne's-seyyiâti*” kısmı alınmıştır.

⁵⁷⁸ Metinde okunaksızdır.

⁵⁷⁹ Metinde okunaksızdır.

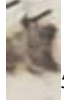
⁵⁸⁰ Der-kenâr: eger

[195a]

(1) Eger kabûl olursa nûrun ‘alâ nûr neûzubillâhi eger ‘aksi olacağ olursa (2) nidâ ola. Yâ veledî ‘alâ bu kulluk şartı midur ki sen kılmışsın fânî dünyâ (3) kokuşuyıla benüm dergâhuma gelesin ve yâhûd sende hûr-ı kuşûrve na‘îm-i (4) âhîret tama’ı vardur diyeler diyü andan korkup anda muma lerze ve titremek (5) düşer ve bu tahayyürde beñzüm şolar. Kendümden geçüp lâ-ya’kıl olmuşam.” (6) Ayıttılar: “Yâ İbn-i Resûlallâh ve biz yüzi kara ‘âşîlerüñ hâli nite olısar kim (7) namâza ibtidâ ittügümüz bigi cemî‘ dünyânuñ teşevvüşî fikrümüze gelür (8) ve bizi namâzdan çıkarup türlü türlü endîşeler getürür. Pes bu hâlümüz ile (9) biz nite namâz kılıruz?” Ayıttı: “İy mü’minler şol vaqtin kim namâza tura ⁵⁸¹ (10) uçmağı sâğ tarafuñuzda görüp tamuyı şol tarafuñuzda görüp (11) sırât köprisın ayağüñ altında hazır görüp Hakk Te‘âlâ Hazretini celle (12) ve ‘alâ karşıñda hazır görüp ke-ennahu lâ-teşbîhi bir pâdişâha karşı el bağlayup (13) nicesi tırursa ol iki cihân pâdişâhına biñ ol kadar edebiyile (14) turmak gerek. Cemî‘ zâhir bâtın hâlûñe muṭṭali‘dür. Seni göre durur (15) ve her nesne ki gönülden geçer işidüp bileyorur. Eger sen anı görmez iseñ

[195b]

(1) ol seni göre durur. Anuñla tutarsın. Anuñla söylersin. Ansuz bir qurı (2) ağaç pâresisin. Pes saña vâciptür ki namâza turıcağ edebiyile tura. (3) Gözlerin secde yerinden irmeye ve rukû‘a inicek gözini ayaklarınıñ (4) barmaklarından irmeye ve secdeye varıcağ gözlerin açuğ tuta. Hakkıtan (5) gayrı gönülden nesne komaya ve bu şerâ’itler ile namâzı tamâmına irgüre. (6) Ümîzdür ki Hakk dergâhında kabûl ola. **Haberler de gelmiştir** iki kişi namâz (7) kılıcılardan namâz kılırdı. Biri huzûrı kalbiyile ve biri gaybet şıfatıyıla kılırdı. (8)

Pes ol ikisinüñ namâzın melâikeler elden ele alup göklerden geçürüp (9) ⁵⁸² Hazret-i Ceberût'a iriştürelere. Pes Hakk Te‘âlâ hitâp ide. Yâ melâiketi (10) görüñ. Ol benüm za‘îf biçâre kulumı zillet sarâyında hâkisâr şıfat (11) benüm ‘ışkum yolında nicesi irâdetiyile huşû‘ kalbiyile namâza turmıştır (12) ve ol bî-nevâ kulumı dañı görüñüz kim gaybet şıfatıyıla namâza turmıştır. (13) Kıyâm bî-vağârsız ve rükû‘ bî-huşû‘sız ve sücûdı bî-huzû‘sız ve

⁵⁸¹ Metinde okunaksızdır.

⁵⁸² Metinde okunaksızdır.

bedbaht (14) teniyile ve murdâr gönliyle ve ma'siyet ve zillet karasıyla hazretüme (15) karşı
turmıştır. Aluñ anuñ namâzını. Geri ol çirkîn yüzine uruñ kim

583

[196a]

(1) utanmadın bunca hürmetsizliğile ve edebsizliğile ve gaflet gönliyle (2) benüm
hazretümüñ hadîşin diye eger dünyâ hûcalarınıñ katına varsa (3) bu zişt 'ameliyle ve bu
çirkîn hûyiyile selâmın dañı almayalardı ve eger dünyâ (4) beginüñ katında hâceti olsa kendü
zâhirini yüz türlü rengiyile ve koçulariyile (5) ârâste ve müzeyyen idersin. Tâ cemâlüñ ol
pâdişâhuñ nazarında (6) eyü gözükesin diyü bu 'acep degül 'acep budur kim Hakk Te'âlâ
Hazretinüñ dergâhına (7) gelürsin zâhirüñ günâhı zillet ile toptolu ve bâtınuñ gafletiyile ve
dünyâ (8) sevgüsiyle mala mal toptolu ola dañı tama'uñ dañı ola Hakk dergâhından (9) kim

bu 'ameliyle şevâp dañı hâşıl idesin. Şâhum bu bizüm namâzumuz (10)
niyâzumuzda nesne yoktur. Meger ki Hakk Te'âlâ Hazretinüñ celle ve 'alâ keremi (11) ve
'inâyeti yetiše. Yoksa bizüm işimiz tamâmdur. Hakk Te'âlâ Hazret-i celle (12) ve 'alâ ol
bizüm şınuç namâzumuzu yüzümüze urmaya. Fazlıyla (13) lütfiyile bize cennet-i dîdâr 'atâ
eyleye. Şol vaktin kim sen 'ışk ile (14) 'aşıkâne ve şıdk ile şâdıkâne Resûlullâh Hazretinüñ
türbe-i muṭahharına ve ravza-ı 15) muḳaddesine şalavât viresin. Allâhümme şalli 'alâ
Muḫammedin abdike ve resûlü'n

[196b]

(1) nebiyyi'l-'ümmiyyi ve 'alâ âlihî ve şahbihî ve sellim⁵⁸⁵ teslimen keşîran. Kâle'l (2)
İmâm Rağıyâllâhu 'anhu: "El-büyüti ḫamsete."⁵⁸⁶ Beytü'z-ziyâreti (3) ve beytü'r-ri'âyeti ve
beytü'l-'ibâdeti ve beytü'l-ikrâmeti ve beytü'l-ḫalâbeti (4) ve yezkürü tefsîrühâ bi'l-gârsiyyeti
ve beytü'z-ziyâreti didügi ol ḫâcılaruñdur." (5) Nitekim Hakk Te'âlâ Kelâm-ı Kadîm'inde
ḫaber virür: "İnne evvele beytin."⁵⁸⁷ Pâdişâh-ı 'âlem (6) için diledi kim kullarınıñ
günâhlarına kefâret olmaç için Ka'betullâha (7) bünyâd ura. Pes İbrâhim Peygamber'e
şalâtullâhı 'aleyh vahy eyledi. Ayıttı: "yâ Ḥalîl (8) benüm aduma yer yüzinde bir ev bünyâd

⁵⁸³ Der-kenâr: utanmadın

⁵⁸⁴ Metinde okunaksızdır.

⁵⁸⁵ Salât-ı Ümmiye. "Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun."

⁵⁸⁶ Doğrusu: "El-büyüti ḫamsetun" şeklinde olmalıdır.

⁵⁸⁷ Kur'an-ı Kerîm, Âl-i İmrân, 3/96. "Şüphesiz, insanlar için kurulan ilk ibadet evi, elbette Mekke'de, âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâ'be'dir." Ayetin tamamı "İnne evvele beytin vudîa li'n-nâsi le'l-lezî bi bekkete mubâreken ve huden li'l-'âlemîne" iken metne ayetin "İnne evvele beytin" kısmı alınmıştır.

eyle. Tâ benüm kullarum ırâk yerlerden (9) ⁵⁸⁸ anı tavâf ideler. Nitekim buyurur: “*Ve tahhir beytiye.*”⁵⁸⁹ Pes Hâlîl ‘aleyhi’s (10) -selâm yer yüzinde pekeyi ihtiyâr kıldı. Baña ol mevzi’dür kim Mekke oldu (11) ol yerde Ka’be yapıldı. Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm mühendislik eyledi ve İbrâhim (12) ‘aleyhi’s-selâm yaptı ve İsmâ’îl ‘aleyhi’s-selâm şâkirdlik eyledi. Tâ kim Ka’be (13) tamâm oldu. Pes Hâkık Te’âlâ celle ve ‘alâ İbrâhim’e vahy eyledi. Ayıttı: “Yâ İbrâhim (14) Ebî Kubeys tağına çıkğıl ve benüm kullarımı yaptığın evün ziyâretine (15) da’vet eylegil.” Nitekim buyurdu: “*Ve ezzin fi’n-nâsi bi’l-hacci.*”⁵⁹⁰ Hâlîl ayıttı: 591

[197a]

(1) “Yârabbi ben za’îfün âvâzı ne kadar yere irişür?” Hîtâp geldi ki: (2) “Senden çağırmağ bizden işittürmek.” Pes Hâlîl tağ başına çıktı. (3) Çağırdı. Ayıttı: “*Yâ ma’sere’l-halâyku itû beyte rabbeküm*”⁵⁹² Pes Hâkık Te’âlâ (4) celle ve ‘alâ Hâlîl’ün âvâzın cemî‘ ‘âlem halkınıñ sem‘ine irişürdi. (5) Cemî‘ cânavarlardan insten ve cinden cemî‘ mevcûdâtın kimesne (6) kalmadı. İllâ hep irişti. Pes her biri lebbeyk icâbetin urdılar. Lebbeyk (7) Allâhümme lebbeyk. Ayıttılar: “Ehl-i tahkîk” dimişlerdür. Her kişi ki ol gün bir kez (8) lebbeyk didiyise bir kez hacc eyleye ve iki kez lebbeyk diyen iki kez hacc (9) eyleye on kez lebbeyk diyen on kez hac eyleye bakisin. Bundan kıyâs (10) idesin. Pes bu âvâzdan etrâf ‘âlemün halkı yüzlerin beytullâh (11) ziyâretine koyup geleler. Pes Hâlîl bu gelen halka hacc manâsının ma’lûm (12) idüp öğretti. Pes Hâlîl yüzün dergâha tuttu. Ayıttı: “Yârabbi (13) ben da’vet kıldum buları. Bular benüm da’vetümi icâbet kıldılar (14) ve evün ziyâret kıldılar. Pes bulara şevâp ne virürsin?” Hîtâp geldi kim: (15) “Yâ Hâlîl ‘izzetüm ve ‘azametüm hakkı için her kişi ki bu evi ziyâret eylese

[197b]

(1) ve yedi kez tavâf eylese anuñ îmânını tamâm ideyin ve dahı yedi endâmını (2) yedi cehenneme harâm kılayın ve aña nisbet sekiz cenneti aña rûzî kılayın (3) ve dizârumla anı

⁵⁸⁸ Metinde okunaksızdır.

⁵⁸⁹ Kur’ân-ı Kerîm, Hacc, 22/26. “Hani biz İbrahim’e, Kâbe’nin yerini, “Bana hiçbir şeyi ortak koşma; evimi, tavaf edenler, namaz kılanlar, rükû ve secde edenler için temizle” diye belirlemiştik.” Ayetin tamamı “*Ve iz bevve’nâ li ibrahîme mekânel beyti en lâ tuşrik bi şey’en ve tahhir beytiye li’l-tâifîne ve’l-kâ’imîne ve’r-rukka’i’s-sucûdi*” iken metne ayetin “*Ve tahhir beytiye*” kısmı alınmıştır.

⁵⁹⁰ Kur’ân-ı Kerîm, Hacc, 22/27. “İnsanlar arasında haccı ilan et ki, gerek yaya olarak, gerek uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler” Ayetin tamamı “*Ve ezzin fi’n-nâsi bi’l-hacci ye’tûke ricâlen ve ‘alâ kulli dâmirin ye’tîne min kulli feccin ‘amîkin*” iken metne ayetin “*Ve ezzin fi’n-nâsi bi’l-hacci*” kısmı alınmıştır.

⁵⁹¹ Der-kenâr: yârabbi

⁵⁹² Metinde “*Yâ ma’sere’l-halâyku itû beyte rabbeküm.*” şeklinde kısmı alınmıştır. Doğrusu “*Yâ ma’sere’l-halâyku itû beyte rabbeküm*” olmalıdır.

toylayayın. Tâ kıyâmete degin her kim bu evi ziyâret eyleye (4) ben olara dağı bu mu'âmeleyi kılam. Nitekim bulara kıldığum bigi bu ziyâret (5) evidür. Bu evi ziyâret kılamak vâciptür bây kişilere.” Nitekim buyurur: (6) “*Men-istâa' ileyhi sebilen.*” Pes Hâlîl ayıttı: “Yârabbi bir dervîş dilese kim (7) evüñi ziyâret eyleye ve anuñ dermânı nedür kim nafağaya güci yetmeye ve kâdir (8) olmasa pes Hâkğ Te'âlâ vâsıtasuz Muhammed Muştafâ'nuñ 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm (9) ⁵⁹³ söyleyüp şerh eyler. Aydür: “Yâ Muhammed şular kim dervîşlerdür. Güçleri (10) yetişmez Mekke'yi mübâregi ziyâret eyleyeler. Pes tırduğı yerde tursunlar. (11) Cum'aya günü cum'aya varsunlar. Ka'be'müz dîn bulsunlar. “*El-cum'atü haccü'l-mesâkini* (12) şu kim güci yetmez beytullâha varalar. Lâzım budur kim cum'a mescidine varalar (13) ve iki rek'at cum'a namâzın kıllalar. Olar dağı hâcılarmuz dîn bulalar. Ehl-i (14) tağkîk arasında ihtilâf vâkı' olmuştur. Bu hacc ile ol hacc arasında (15) kaçığınuñ fâzileti artuğtur ve iki cânibten hadîş-i müte'ârıza 594

[198a]

(1) düşmiştür ammâ ittifâk bunuñ üzerinedür kim dervîşler haccı efdaldür. (2) bâylar haccından. Zîrâ anda çağırın İbrâhim Hâlîl idi. Pes bunda çağırın (3) Hâlîl rabbü'l-âlemîndür. Nitekim Kelâm-ı Kâdim'inde haber virür: “*Yâ eyyuhe'l (4) -lezîne âmenû*”⁵⁹⁵ ammâ ol kim beytü'l-'ibâdedür. Ol müttekîler evidür. (5) Nitekim buyurur: “*Fî buyûtin.*”⁵⁹⁶ Pes Hâkğ Te'âlâ celle ve 'alâ buyurur. Aydür: “Biz kendü (6) kudret elümüz ile vâsıtasuz kıllaruma evler düzetmişüz ve ol evleri (7) müttekîlere qarârgâh eylemişüz ve benüm muğlış kıllaruma kim biş vağt (8) namâz kıllalar ve ol qarârgâhta beni zıkr ideler.” Pes vâsıtasuz Muhammed (9) Muştafâ dilinden 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm haber virür: “*El-mescîdu beytu küllî tağıyyin*” (10) ol oldur kim “*Ricâlün lâ tulhîhim.*”⁵⁹⁷ Mağâm ideler. Eger dirseñ kim ol (11) kişiler kimlerdür. Cevâp ol kişiler anlardur ki bu cihânüñ belâlarına (12) şabr ideler.

⁵⁹³ Metinde okunaksızdır.

⁵⁹⁴ Der-kenâr: düşmiştür

⁵⁹⁵ Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/183. “Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı.” Ayetin tamamı “*Yâ eyyuhe'l-lezîne âmenû kutibe 'aleykumu's-şıyâmu kemâ kutibe 'ale'l-lezîne min kablikum le'allekum tettekûne*” iken metne ayetin “*Yâ eyyuhe'l-lezîne âmenû*” kısmı alınmıştır.

⁵⁹⁶ Kur'ân-ı Kerîm, Nûr, 24/36. “Allah'ın, içinde İsmi'nin yükseltilmesine ve zikredilmesine izin verdiği evlerin içinde (Allah'ın nuru) vardır. Orada O'nu, sabah akşam tesbih ederler.” Ayetin tamamı “*Fî buyûtin ezîna'l-lâhu en turfe'a ve yuzkere fihâsmuhu yusebbihu lehu fihâ bi'l-guduvvi ve'l-âşâli*” iken metne ayetin “*Fî buyûtin*” kısmı alınmıştır.

⁵⁹⁷ Kur'ân-ı Kerîm, Nûr, 24/37. “Ticaretin ve alışverişin, onları Allah'ın zikrinden, namazı ikame etmekten ve zekâtı vermekten alıkoymadığı adamlar ki (onlar), kalplerin ve gözlerin (dehşetten) döneceği günden korkarlar.” Ayetin tamamı “*Ricâlun lâ tulhîhim ticâratun ve lâ bey'un 'an zikri'l-lâhi ve ikâmi's-şalâti ve î'tâi'z-zekâti yehâfûne yevmen tetekallebu fihî'l- kulûbu ve'l-ebşâr*” iken metne ayetin “*Ricâlün lâ tulhîhim*” kısmı alınmıştır.

Gözlerin ve gönüllerin cemî‘ ‘âlem halkından götürmüşlerdür. (13) Ğam bî-girân deryâsına düşmüşlerdür. Zâlimlerün kahrına mağhûrlardur (14) ve dâim hâmûşlardur. Kimesneler ile ihtilât itmezler ve dünyânun (15) içi taşı gözlerine bir habbece gelmez. Pes velîyullâh anlardur. Pes

[198b]

(1) evliyâ dahı altı tabakadur. Dâimü'd-dehr tâ devr-i kıyâmet nûr-ı mu‘cizât (2) Muhammed ve nûr-ı vilâyet ‘Alî Murtaşâ bu altı tabakadan mutaşarrıftur. Bunlarun (3) üç yüz elli altı evliyâdur. Üç yüzi evvelki tabakadadur ve kırkı (4) ikinci tabakadadur ve yedisi üçüncü tabakadadur ve bişi dördüncü tabakadadur (5) ve üçü beşinci tabakadadur ve biri altıncı tabakadadur ki kûtb-i ‘âlemdür. (6) Ol müfrettür. İki olmaz. ‘Âlemün qarârı anun vücûdı bereketindedür. (7) Eger ol kûtb-i ‘âlemden gitse bir dahı anun yerine koyacak bulunmazsa (8) dünyâ harâp olurdu. Pes kûtb-i ‘âlem intikâl idicek bu ‘âlemden üçlerden (9) birin alurlar. Anun yerine naşb iderler. Kûtb-i ‘âlem ol olur ve bişten (10) birisin alurlar. Üçe katarlar ve yedilerden alurlar. Bişe katarlar ve kırklardan (11) alurlar. Yediye katarlar. Üç yüzden alurlar. Kırklara katarlar (12) ve kâbillerden alurlar. Üç yüze katarlar tamâm iderler. Bu vech ile (13) nûr-ı vilâyet tâ kıyâmete degin seyr ider. Pes evliyâ hiç eksük olmaz. (14) **Hikâyet** Ebî Sa‘îd-i Hurâzî rahmetullâhı ‘aleyhi ‘ömrinde bir nesneye tâlip (15) oldu. Ayıttı: “Hakk Te‘âlâ’nun dostlarına irişmek diledüm ve nice yıllar

[199a]

(1) ârzü eyledüm. Bir gice virdüme meşgûl oldum. O kuyu dururken (2) nâgehân iblîs ‘aleyhi’l-la‘ne çıkageldi. Tâ kim beni vesvese eyleye. Pes (3) ben dahı ‘aşâmı elüme aldum. Şeytâna havâle eyledüm.” Aydür ki: “İy müdde‘î (4) ‘aşânı yere bırak kim ben senden ve ‘aşândan korkmazın.” didi. Ben ayıttım (5) kim: “Yâ pes kimden korkarsın?” didüm. Ayıttı kim: “Erenlerden. Ya‘nî velîyullâhtan.” (6) Ben ayıttım: “Ben dahı velîyullâhtan şayıluram ve olarun zümresindenem.” (7) didüm. Ayıttı kim: “Yok” Ben ayıttım: “Pes erenler kimlerdür?” Ayıttı kim: (8) “Olar bu sâ‘at mescid içinde oturmuşlardur. İbâdete meşgûl (9) olmuşlardur.” Hemân sâ‘at turdum. Mescide geldüm gördüm. Kırk kişi (10) ‘âbidlerden başlarını hırkalarına çekmişler. Her birinun başı ucında (11) birer nûrdan kandil aşılımış. Çünkim buları gördüm. Mutehayyir kaldum. (12) Pes bulardan birisi başını kaldırdı. Ayıttı: “Yâ Ebî Sa‘îd dün geri (13) geldüğün yoluña var. Virdüne meşgûl ol kim sen bunda şeytân (14) delîliyle gelmişsin ve ol kim şeytân delîliyle gele erenler şöhetine (15) yol bulmaya.” Nitekim Hakk Te‘âlâ celle ve ‘alâ Kelâm-ı Kadîminde haber virür:

[199b]

(1) “*Ve-innallâhe le hâdillezîne âmenû.*”⁵⁹⁸ Pes Hakk Te‘âlâ buyurup aydûr: Tâliblere (2) hidâyet yolında delîl benem. ‘Înâyetüm eger delîl olmasaydı Tâlib beni (3) kaçan bulısardı ve anuñ kim delîli şeytân ola erenler şöhbetine yol (4) bulmaya ve anuñ kim delîli rahmân ola. Anuñ hazretinden gayrıya yol (5) bulmaya ve **üçünci** beytû'r-ri‘âyedür. Ya‘nî ri‘âyet evidür ve ol Nûh (6) gemisidür. Nitekim buyurur. Kavluhû Te‘âlâ: “yaşna‘u'l-fulke” Kaşâşda zıkr (7) olunmuşdur. Ol zamân kim havâriyyûn ‘Îsâ Peyğamber ‘aleyhi's-selâm ayıttılar: (8) “Eger sen Hakk Te‘âlânuñ gerçek peyğamberiyiseñ ol zamân kim Nûh gemisinde (9) bile olan cemâ‘atten birisini diri eyle. Tâ bize ol geminüñ ‘acâyibâtından (10) şerh eyleye. Tâ biz dañı saña îmân getürevüz.” Pes ‘Îsâ (11) ‘aleyhi's-selâm ol sâ‘at yerden bir avuç toprak aldı. Ayıttı: (12) “*Hazâ'l-Kabri b. Nûh* Nûh oğlunuñ kabridür.” didi. Bular ayıttılar: (13) “Du‘â kıl dirilsin.” Pes ‘Îsâ ‘aleyhi's-selâm ayıttı: “Yâ Hâm b. Nûh kum (14) bi-iznillâhi Te‘âlâ. Ol sâ‘at ol şahs diri oldı. Dik turgeldi. (15) Yüzünüñ rengi toprak levnine dönmüş ve saç saçal ağarmış. Pes ‘Îsâ

599

[200a]

(1) ayıttı: “Sen kimsin?” Ayıttı kim: “ya‘nî Hâm b. Nûh.” Ayıttılar: “Saña ölüm yigitligüñde (2) mi geldi ve yahûd pîrligüñde mi geldi?” Ayıttı: “Yâ rûhullâh (3) çünkim senüñ âvâzuñ benüm kulağuma girdi. Ben şandum kim kıyâmet (4) koptı. ‘Araşât korkusından kara saçum âk oldı ve beñzüm sarardı.” (5) didi. **Mev‘ıza** İy mü‘minler ol kim peyğamber zâdeyidi ve ‘işmet (6) bendindeyiken nûr-ı nübüvvet neslinden iken vefâ bişâtında tâ‘attayiken (7) kıyâmet korkusundan böyle korkınca var bizüm hâlümüz aña (8) göre kıyâs eyle. Biz hûd gice gündüz günâh zillet deryâsına müstağrak (9) olmuş olavuz. Ne kıyâmet korkusundan derdümüz var ve ne âhîret (10) yarâğın kılmuşumuz var. İllâ dünyâ maşlahatında gereği bigi hırşımız var. (11) Otuz kırk yıl ‘ömrümüz var. İllâ uzun uzun fikrümüz var. Elde tâ‘at (12) yok ammâ çok çok günâhumuz var. Ne gam bize iy mü‘min. Muhammed bigi şefâ‘atçimiz (13) var. Günâhlar bağışlayıcı ‘ayıblar örtücü settârumuz var. Rahmet kılıcı (14) kullarına gufrânumuz var bizüm dañı rahmetine ümîzümüz var. Şol vaqtin (15) kim sen ‘ışk ile ‘aşıkâne ve şıdk ile şâdikâne Resûlullâh Hazretinüñ

⁵⁹⁸ Kur‘ân-ı Kerîm, Hac, 22/54. “Bir de kendilerine ilim verilmiş olanlar onun, Rabbinden gelen hak olduğunu bilsinler, böylece ona iman etsinler ve sonuçta da kalpleri ona saygı duysun diye Allah böyle yapar. Hiç şüphe yok ki Allah, iman edenleri doğru yola iletir.” Ayetin tamamı “*Ve li-ya‘leme'l-lezîne útû'l-ilme ennehu‘l-hakku min rabbike fe yu‘minû bihi fe tuhbite lehu kulûbuhum ve-inna‘l-lâhe le-hâdi‘l-lezîne âmenû ilâ şırâtın mustakîme*” iken metne ayetin “*Ve-innallâhe le hâdillezîne âmenû*” kısmı alınmıştır.

⁵⁹⁹ Der-kenâr: ayıttı

[200b]

(1) türbe-i muṭahharına ve ravza-ı muḳadessine şalavât viresin. Allâhümme şalli (2)‘alâ seyyidinâ Muḫammedin abdike ve resûlike'n-nebiyyi'l-ümmiyyi ve ‘alâ âlihî ve şahbihî ve sellim⁶⁰⁰ teslimen (3) keşîran. Kaçan kim Hâm b. Nûḫ kıyâmet aḫvâlinde kara saçı âḳ olduğun (4) söyledi. Bular ayıttılar: “Yâ Sâm bize ol kimi aḫvâlin vaşf eyle. İştîlüm.” (5) Pes Hâm ayıttı: “Ol gemi biñ arşun idi. Dört yüz arşun kikligi (6) var idi. Pes Ḥaḳḳ Te‘âlâ babama vahy eyledi. Ayıttı: “Yâ Nûḫ ben bu kavmi (7) helâk kılmak isterin. ‘Âlemün yüzünden şirki götürmek isterin. (8) Var sen bir gemi düzetgil. Mü‘minler ile sen bile ol gemiye giregil ve kâfirleri (9) koygil ve her cins ḫayvandan birer çift gemüñe bile koygil.” Pes Nûḫ (10) ayıttı: “Yârabbî ben cemî‘ ḫayvânât eşnâfın kanda bulayın.” Pes pâdişâh-ı (11) ‘âlem dört yıl Nûḫ’uñ emrinde kıldı. Pes etrâf-ı ‘âlemde ne kadar cânavar (12) var ise her birinden birer çift aldı. Yıl sürüp getürdi. Nûḫ’a teslim (13) kıldı. Evvel gemiye giren kızılca arıydı ve eñ soñra giren eşek idi. (14) Ol dem kim eşegi gemiye getürdiler. Gemiye girmedi. Gerisine çekindi. (15) Nûḫ ayıttı: “Yâ la‘în gir içeri.” didi. Pes şeytân bildi kim heybet

601

[201a]

(1) gösterecek vakt oldu. Eşegün kıyruğına yapıştı. Eşek ile içeri (2) gemiye girdi. Pes şu âdem tenvirinden taşra geldi. Cemî‘ yer tamarlarından (3) şu oynadı. Kıırk gün gemi yerinden kalkmadı ağırlığından. Kıırk birinci gün (4) mu‘allaḳ şunuñ üstüne geldi. Nûḫ baḳtı. İblîsi gördi. Geminün (5) bir bucağında oturmuş. Ayıttı: “İy la‘în benüm destûrumsuz gemiye (6) niçün girdün?” İblîs ayıttı: “Yâ nebîyallâḫ senün destûruñsuz gelmedüm.” (7) Ayıttı: Ben saña destûr virmedüm.” Ayıttı: “Sen içeri girmege eşegi (8) çağırıcak iy la‘în gel içeri didün. Ol eşeg bî-günâḫ idi. Ol (9) ad aña mecâzîdür ammâ ben ḫaḳîḳat şandum kim baña dîrsin ve beni (10) çağırur şandum. Ol sebepten ben daḫı bile girdüm.” didi. Pes Nûḫ (11) ayıttı: Bunı taşra sürün.” Hemân sâ‘at Cebrâ‘îl ‘aleyhi's-selâm geldi. (12) Ayıttı: “Yâ Nûḫ ne kadar düşmân ise anı gemiden taşra çıkarmañ kim (13) ol senün eyü gümânuña gelmiştir. Şandı kim anı çağırduñ. Ol sebepten (14) gelmiştir.” Nûḫ ayıttı: “Yâ Cebrâ‘îl dost düşmân ile bir evde nice şıḡar (15) ve nice olibilür?” Ayıttı: “Ol kim düşmânı dosta ışmarlaya elinden gelür kim

⁶⁰⁰ Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

⁶⁰¹ Der-kenâr: gösterecek

[201b]

(1) dostını düşmân âfetinden şaklaya.” Pes Nûh'uñ gemisi yerinden deprenmedi (2) ağırlığından. Tâ Nûh “*Bismillâhi mecrâhâ*” didi. Hemân sâ‘at gemi yerinden (3) deprendi. Nûh'uñ kavmini helâklıktan kırtardı. Pes bu sebepten (4) beytü'r-ri‘âye diyü Nûh'uñ gemisine dirler. Mü‘minler gerçi tâ‘at bişât (5) üzre oturmuşlardur. Ma‘rifet nûriyile ârâste ve müzeyyen olmuşlardur. (6) Lîkin yevmül-‘arasâta şırâtı geçmelü olıcağ bismillâhi diyeler devlet (7) burâkın önlerine çekeler. Binüp geçeler. Sa‘ât içinde cehennem helâklıkından (8) hâlâş bulalar. Nûh Nebî ‘aleyhi's-selâm şuyı geçti. Cûdî tağında (9) qarâr kıldı. Kırk er ve kırk ‘avret seksân kişiyile gemiden taşra (10) çıktılar. Bir kûy bünyâd kılup adına qarneyi ‘Osmâneyn diyü ad kodılar. (11) Ol gemiden çıkan âdemîlerden birisi bardağçıydı oturup (12) bardağlar işledi. **Lañfe**

(13)

Hezâran halkı ohıdı getürdi

Qamu hayret gemisine oturdı

(14)

Gemiye tâ şu çünki deryâya bıraktı

Cihânı küllî gavgaya bıraktı

(15)

Muñâlif yiller esdürdi havâda

Gemi tırmaya ya‘nî bir arada

602

[202a]

(1)

Ki halkı ol havf-ı deryâda göreler

Cihânda serteser cândan turalar

⁶⁰² Der-kenâr: ki halkı

(2)

Deñiz gerçi çıķardı halkı cândan

Kenâra çıktılar cümlesi andan

(3)

Ėırıldı çünkü tûfân ile küffâr

Diri kırık âdemi kaldı be-yekbâr

(4)

Buyurđı Nûh bir kûy eylediler

Bu kez iş işlemeklik dilediler

(5)

Biri bardaķçıydı anlaruñ bil

Bu mu'allak hikmeti diñle iy 'âķıl

(6)

Gice gündüz iş işlemek gözetti

Dürüşti bir dükkân bardaķ düzetti

(7)

Şolukdem Cebrâ'il irdi didi hâķ

Selâm itti buyurđı tut muşaddaķ

(8)

Varup eliyile Nûh anca taş atsun

Ki ol bardaķları küllî uşatsun

(9)

Didi yâ Cebrâ'îl işbu ne hâldür
Anuñ emrinde güç buyruk muhâldür

(10)

Ciger kanıyla düzdi anları ol
Günâhsuz anı uşatmak degül yol

(11)

Anuñ bardağçılık içün pîşesidür
Sinen bardağ mı gönül şîşesidür

(12)

Yine geldi didi Cebrâ'îl Nûha
İşit hikmet sözün bak bu şürûha

(13)

Didi haq Tañrı ol Nûh bîgâne
Revâ görmedi kim taş bardağ uşana

(14)

Çün âdem düzdüğine raħm itti
Benüm düzdüğümi tîşe uşattı

(15)

Uşatmağ bardağa görmez revâ ol
Niçün pes lâ-tezer kıldı du'â ol

[202b]

(1)

Ne yol bilmedügi(y)içün halkı kırgıl

Ne bardak şınduğı(y)içün hışma vargıl

(2)

Budur Nûh'uhn hikâyet-i ğarîbi

Rivâyet nice kıldı 'andelîbi

(3)

İşitüp pür şafâ bul bu kaşaştan

Degüldür bu kaşaş şöyle 'abesten

(4)

Gönülden diñleyib irgil şafâya

Şalavat vir Muhammed Muştafâ'ya

(5) Allâhümme şalli 'alâ Muhammedin abdike ve resûlike'n-nebiyyi'l-'ümmiyyi ve 'alâ âlihî ve şahbihî ve sellim⁶⁰³(6) teslimen keşîran. Hâzret-i Resûl sallallâhu 'aleyhi ve sellem hâdîş buyurur (7) maħabbeti ehl-i beyt hakkında Nûh gemisine mişâl kıldı. Nitekim buyurur: (8) “*Meşelu ehl-i beytî ke-meşeli sefîneti Nûhın men rakibe fihâ necâ ve men taħlafê* (9) *'anha ğariĝa.*”⁶⁰⁴ Ya'nî Resûl Hâzret-i sallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurur: “Kim benim (10) ehl-i beytümüñ maħabbeti ve meveddeti Nûh Peyĝamber gemisi meşelidür. Her ki ol gemiye (11) girse necât ve her ki anlara muħâlefet ide. Helâk ola.” Rivâyet ider 'Alî (12) b. el-Hüseyn. Ya'nî İmâm Zeyne'l-'Âbidîn Rağıyâllâhu 'anhu aydür: “Atam Hüseyn'den (13) işittüm. Ayıttı: “İşittüm.” Resûl Hâzretinden sallallâhu 'aleyhi ve sellem ayıttı: (14) “Her

⁶⁰³ Salât-ı Ümmiye. “Allah'ım, Efendimiz olan ümmi peygamber Muhammed'e ve onun ailesine ve ashabına salat (rahmet manasında dua) ve selam olsun.”

⁶⁰⁴ “Yâni benim Ehl-i Beytim misâli Nuh Peygamber aleyhi's-selâm gemisi gibidir. Her ki ol gemiye girerse kurtulur. Ve bunlara muhâlefet eden gark olur.”

kimse dilerse ki benüm dirligüm dirile ve benüm ölümüm gibi ola ve ol (15) uçmak kim Tañrım baña va‘de kıluptur. Aña gire ve benümle konuşı ola ve benümle

605

[203a]

(1) Tañrı dergâhına vara. Tañrı dîdârın göre ‘Alî b. Ebî Tâlib ve anuñ (2) zürriyâtını sevsün.” **Naķıldür** Mûsâ’yı Kâzım'dan Rağıyâllâhu ‘anhu (3) isnâd-ı şahîh birle Resûl Hâzretinden sallallâhu ‘aleyhi ve sellem ayıttı: (4) “Her kimse kim beni seve gerek kızumı ve güyegümi ve oğlanlarımı seve. ‘Alî'dür (5) ve Fâtıma'dur ve Hâsan Hüseyn'dür rıdvânullâhı Te‘âlâ ‘aleyhim ecma’ın. (6) Ol kişi kıyâmet güninde benüm derecemde benümle bile ola.” Pes bu delîl ile (7) ‘Alî Murtaşâ ve on bir evlâdı Fâtıma sefineyi Nûh her kim oları sevdi. (8) Cehennem âfetinden kırtuldu. Her kim sevmedi helâk oldu. Çünkim Nûh (9) ‘aleyhi's-selâm Cûdî'de karar kıldı. Pes mü'minler dağı cennette karar kılacak (10) Hâķķ Te‘âlâ tarafetehü'l-‘ayn içinde her bir mü'min adına şehirler bünyâd (11) ide. Dağı ayde: “*Udhulûhâ bi-selâmin âminîne*”⁶⁰⁶ ve iblîs Nûh'ın da‘vetine (12) gümân itti ve mü'min dağı Hâķķ Te‘âlâ Hâzretinüñ celle ve ‘alâ rahmetine (13) ümîz tuttu. İblîs Nûh'dan vefâ buldı gümânıyile pes mü'minler ümîzi (14) Hâķķ Te‘âlâ katında kaçan haşâ kılısar. Pes şâhum beytü'r-ri‘âye budur kim (15) zıkr olundu ammâ **dördünci** beytül-kerâme didüñ ol kerâmet evi

[203b]

(1) ol Fir‘avn ‘avretinüñ idi. Nitekim Hâķķ Te‘âlâ celle ve ‘alâ Kelâm-ı Qadîm'inde haber (2) virür: “*Qâlet Rabbi İbni lî.*”⁶⁰⁷ Anuñ hikâyeti şöyledür kim çünkim Âsiye⁶⁰⁸ (3) Mûsâ'nuñ türlü türlü mu‘cizâtların gördi. Göñlüni Fir‘avn'dan kesti. (4) Bâtınından Hâķķa uydu. Otuz yıl Hâķķuñ ‘ışkıni göñlinde sakladı ve (5) cân u göñülden Mûsâ'ya îmân getürdi ammâ ‘ışķ pinhân olacak (6) nesne degüldür. Mest-i ‘ışķı Hâķķ olanlar sırrı kaçan saklayı bilürler. Pes (7) Fir‘avn anuñ şuglından ve deprenişinden tuyup sezendi. Ayıttı: “Yâ Âsiye (8) benüm göñlüme eyle gelür kim benden bîzâr olmışsın ve benüm da‘vâyı (9) hüdâvendliğüme inkâr itmişsin.” Âsiye ayıttı: “İy kişi bu zan kim sen (10) kılmışsın. Yalan degül gerçektür. Ya‘nî haķıķatte yakını var. Bu göñlümi (11) yerleri gökleri yaratan Tañrı'nuñ ‘ışķı öduna yakmışamdur ve anuñ birliğine (12) ikrâr idüp inanmışam.” Fir‘avn ayıttı: “Dün bu sözüñden

⁶⁰⁵ Der-kenâr: Tañrı

⁶⁰⁶ Kur‘ân-ı Kerîm, Hicr, 15/46. “Onlara, “Girin oraya esenlikle, güven içinde” denilir.”

⁶⁰⁷ Kur‘ân-ı Kerîm, Tahrîm, 66/11. “Allah, iman edenlere ise, Firavun’un karısını örnek gösterdi. Hani o, “Rabbim! Bana katında, cennette bir ev yap. Beni Firavun’dan ve onun yaptığı işlerden koru ve beni zalimler topluluğundan kurtar!” demişti” Ayetin tamamı “*Ve daraba'l-lâhu mesele'n-li'l-lezîne âmenümra'ete fir'avn iz kâlet rabbîbni lî indeke beyten fi'l-cenneti ve neccinî min fir'avne ve 'amelihî ve neccinî mine'l-kavmî'z-zâlimîne*” iken metne ayetin “*Qâlet rabbîbni lî*” kısmı alınmıştır.

⁶⁰⁸ Metinde “Âyise” şeklinde kısmı alınmıştır.

ıraq bunı söylemegil. (13) Yoksa saña bir ‘azâp kııuram. ‘Âlem halkı senden ‘ibret alalar.” Âsiye (14) ayıttı: “Her ne kıılursañ tenüme kıılursın. Göñlüme neyleseñ gerek.” Fir‘avn (15) bildi kim Âsiye sözinden dönmez. Kııullarına emr eyledi. Dört büyük 609

[204a]

(1) mıı getürtti. Dünyâ yüzinde andan ğayı kimesne çehârmıı neydüĝin (2) bilmezdi. Her kimesne bu işi işlese yarınkı ĝün cehennemde Fir‘avn ile bile ola. (3) Pes buyurdu. Bir taş getürtti. Ağırılıktta biñ batmân var idi. (4) Ol taş dört mıı üstüne kıoydılar ve Âsiye'yi anuñ altına kıoydılar. (5) Fir‘avn'ın cemî‘ kendüye te‘alluk halkı kim var ise şaĝiri ve kebîri cümlesi (6) kim var ise ĝelüp Âsiye'ye pend ü naşîhat kııldılar. Dûn sözüñden (7) didiler. Yoksa şimdi bu taş üstüne şalıvirürler idi. Endâmuñ (8) küllî hurd olur. Âsiye ayıttı: “Eger beni pâre pâre ve rîze ve rîze (9) eylesesiz. Ben sözümden dönesi degülven. Her ne kim elüñüzden ĝelür (10) eyleñ. Beni kıorķa şanmañuz. Başa cânâ kııyup ol dost yoluna başum (11) cânum fidâ kıılmışam. Keşke biñ başum biñ cânum olsa hepisin anuñ (12) ‘ışkına fidâ kıııaydum.” didi. Mûsâ ‘aleyhi's-selâm kıarşusunda tırımış idi. (13) Ayıttı: “Yâ kelîmallâh dost beni bu maħabbet içinde ĝörür mi?” Mûsâ ayıttı: (14) “Yâ Âsiye yedi kıat ĝök ferişteħleri senüñ ĝadışüñ söylerler ve senüñ (15) cânuña istikbâle ĝelmişlerdür ve saña muntazirlerdür. Ĥaķķ Te‘âlâ kendü

[204b]

(1) ‘azametiyle senüñ için nigerândur.” Aydür kim: “Benden ne dilerse dilesün. (2) Dilemek anuñ dilegidür ve murâd anuñ murâdidür.” Pes ol sâ‘at Âsiye kendü (3) sırrını ĝazrete ‘arz kııldı. Ayıttı: “*Rabbİbni li.*” Şimdi kim benüm bu kıuşca (4) cânımı senüñ talebüñ yolında alısarlar ve senden dileĝüm oldur kim (5) senüñ ĝazretüñ civârında bir ev bünyâd idesin didi.” ‘İbret (6) Hemân evden murâd Ĥaķķuñ civârına kıonşı olmak idi. Zîrâ maķşûdı (7) anuñ ev degül idi. Zîrâ bir kıışı sefere ĝitmek dilese evvel yâr ve yoldâş (8) bulur ve yaħûd bir kıışı bir ev almak dilese evvel kıonşı bulur. Pes (9) Ĥaķķ Te‘âlâ celle ve ‘alâ anuñ du‘âsın icâbet kııldı. Ol yerde kim ol istedi. (10) Anda bir dâne kıızıl ya‘kıttan bir ev bünyâd eyledi ve yetmiş biñ kıapu (11) ol eve açdı ve yetmiş biñ ferişteye buyurdu. Ol evi çiginlerinde (12) getürdiler. Âsiye'nüñ yanına getürdiler ve ĝıcbâbi ĝözlerinden getürdiler. (13) Çünkim Âsiye ol evi ĝördi kıaķķahâyile ĝüldi. Ol sâ‘at ol (14) taş Fir‘avn'ın kııılları Âsiye'nüñ üstüne

⁶⁰⁹ Der-kenâr: mıı

şalıvırdiler. Henûz (15) taş üstüne gelmedin. Cân şîrini şıçrayup Allâh emriyle ol eve

610

[205a]

(1) girmiş idi. Pes ol evi melâikeler götürüp göklere iletiler. Pes (2) ol evdür kim kerâmet evi didüğümüz **beşinci** beytül'halâbedür. (3) Ya'nî Zelîhâ'nuñ hîle vü mekr evidür. Nitekim buyurur. Kavluhû Te'âlâ: (4) “*Ve râvedethulletî.*”⁶¹¹ Zelîhâ hikâyetinüñ ve hîle vü mekr evi düzdüğün beyân (5) ider. Kaçan kim ‘Azîz-i Mışır⁶¹² Yûsufı şatun aldı. Anı oğul idindi. Zelîhâ'ya (6) işmarladı. “*Ekrimî mesvâhu*”⁶¹³ “Eyü görüp gözet.” didi. Zelîhâ anuñ başın (7) yüyüp tırdı ve saçın örerdi ve gözlerine sürme çekerdi. (8) Nitekim bir gelin donadır bigi anı her gün bu düzen ile ârâste ve tezyîn (9) iderdi. Günden güne sevgüsi ve mağabbeti ziyâde oldı ve mihrî yüregine (10) kâr kıldı ve ol sevgüşünü şuna iriştı kim bî-tâkat oldı. Hiç (11) fermânı kalmadı ve anuñ ‘ışkından yüzinüñ rengi şarardı ve uykusuz (12) gözleri süzüldi. Derde düşti. Derde dermân bulunmaz (13) neyleyü. Beni nide. Seni bilimez. ‘İşkî gör kim nice ‘âşık ağladur. Vaşla (14) irmez. Zerreçe kan ağladur. Çünkü hâl böyle oldı. Tâye bu işten (15) haberdâr oldı. Cân başına şıçradı. Zelîhâ'nuñ yanına geldi. Ayıttı:

⁶¹⁰ Der-kenâr: girmiş idi

⁶¹¹ Kur’ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/23. Evinde bulunduğu kadın (gönlünü ona kaptırıp) ondan arzuladığı şeyi elde etmek istedi ve kapıları kilitleyerek, “Haydi gelsene!” dedi. O ise, “Allah’a sığınırım, çünkü o (kocan) benim efendimdir, bana iyi baktı. Şüphesiz zalimler kurtuluşa eremezler” dedi.” dedi. O (Yûsuf da) şöyle dedi: “Allah’a sığınırım. O benim Rabbimdir. Benim yerleşme yerimi en güzel şekilde yaptı. Muhakkak ki; zalimler felâha (kurtuluşa) ermezler.” Ayetin tamamı “*Ve râvedethu'l-letî huve fî beytîhâ ‘an nefsihî ve gallekati'l-ebvâbe ve kâlet heyte leke kâle ma‘âzallâhi innehu rabbî ahsene mesvây innehu lâ yuflihu'z-zâlimûne*” iken metne ayetin “*Ve râvedethu'l-letî*” kısmı alınmıştır.

⁶¹² Metinde “ ‘Azîz-i Mışır” şeklinde kısmı alınmıştır.

⁶¹³ Kur’ân-ı Kerîm, Yûsuf, 12/21. “Onu satın alan Mısırlı kişi, hanımına dedi ki: “Ona iyi bak. Belki bize yararı dokunur veya onu evlat ediniriz.” İşte böylece biz Yûsuf’u o yere (Mısır’a) yerleştirdik ve ona (rüyadaki) olayların yorumunu öğretilim diye böyle yaptık. Allah, işinde galiptir, fakat insanların çoğu bunu bilmezler.” Ayetin tamamı “*Ve kâle'l-lezî eşterâhu min mısra limraetihî ekrimî mesvâhu ‘asâ en yenfe ‘anâ ev nettehîzehu veledâ ve kezâlike mekkennâ li yûsufe fî'l-ardı veli-nu‘allimehu min te‘vîli'l-ehâdis va'l-lâhu gâlibun ‘alâ emrihî ve lâkinne eksere'n-nâsi lâ ya‘lemune*” iken metne ayetin “*Ekrimî mesvâhu*” kısmı alınmıştır.

SONUÇ

Eski Anadolu Türkçesi döneminde kaleme alındığını tespit ettiğimiz bu eser gibi bu döneme ait her eser, edebiyat tarihine ışık tutması açısından oldukça önemlidir. Bu dönemde kaleme alınan eserlerden bazılarının günümüze ulaşmamış olması durumu söz konusudur. Bu sebeple döneme ait olduğu tespit edilebilen eserler, edebiyat tarihimiz için ayrı bir ehemmiyete sahiptir.

Yûsuf ile Zelîhâ, bir taraftan kaynağını Kur'ân-ı Kerim'den alması sebebiyle kıssa türü olarak değerlendirilirken, diğer taraftan da içerik olarak “aşk” konulu mesneviler arasında yer almaktadır. Muhammed b. Şâhkulu tarafından kaleme alınan Yûsuf u Zelîhâ hikâyesi de bunlardan biridir. Hikâyenin yer aldığı yegâne nüshayı Latin harflerine transkripsiyonlu bir şekilde aktarmayı, muhteva ve yazım özelliklerini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma sürecinde müellife dair ayrıntılı bilgi olmaması ve eserin ne zaman yazıldığına dair bir bilginin yer almaması konusunda bazı zorluklarla karşılaşmıştır. Klasik edebiyat geleneğinde müellifin kendisinden veya eserini kaleme aldığı tarihten eser içerisinde bahsedebileceği gibi eserin kapak kısmında da bu bilgilere yer verebileceği bilinmektedir. Söz konusu olan zorlukların temelinde eserin herhangi bir yerinde müellif hakkında başka herhangi bir bilgi olmaması ve kaleme alındığı tarihe dair bir bilginin olmaması yer almaktadır. Akademik alanda yapılan çalışmalarda da Muhammed b. Şâhkulu hakkında herhangi bir bilgi tespit edilememiştir.

Muhteva bakımından Yûsuf ile Zelîhâ hikâyesi, Hz. Yakûp'un oğullarının Hz. Yûsuf'u kuyuya atmaları ile başlayan çileli hayatları ve Zelîhâ'nın yaşadığı karşılıksız aşkı ele almaktadır. Hikâyede yaşanan hâdiseler üzerinden kişilere dinî ve ahlaki nasihatler verilmektedir. Hikâyenin ana kahramanı olan Hz. Yûsuf'un sabrı sonucunda mükâfatlandırıldığı, Hz. Yakûp'un da sabrı ile muradına erdiği görülmektedir.

Bu çalışmada Yûsuf u Zelîhâ hikâyesi ile ilgili akademik çalışmalar incelenerek yegâne nüshanın Latin harflerine aktarımı sağlanmış, muhteva ve yazım özellikleri tespit edilmiştir. Bu inceleme sırasında metinle ilgili tespit edilen sonuçlara aşağıda yer verilmiştir:

İncelediğimiz kitabın başlangıç sayfasında “Hâzâ Kitâb-ı Yûsuf ‘aleyhi's-selâm” yazdığı ve eserin müellifinin Muhammed b. Şâhkulu olduğu görülmektedir. Bu yazma eserin [8a] kısmında Muhammed b. Şâhkulu eseri Farsça aslından tercüme ettiğini bildirirse de, aslı Farsça olan eseri esas alarak kendi üslubu ile yazdığı anlaşılmaktadır. Klasik dönem şair ve

yazarlarının kendileri hakkında tahlillerinin neticelerini kaleme aldıkları eserlerde görmek mümkündür. Klasik gelenekte bu neticelerin ortaya konulması oldukça kolaydır. Zira gelenek tarafından şair ve yazarlara fahriye yapmaları hususunda imkân sunulması ve teşvik edilmesi övünmelerinin kaynağı olmuştur. Pek çoğunun fahriye yapmaktan hoşlandığı hatta ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra şairlerin tevazu göstermesi de gelenekte sıkça karşılaşılan bir durumdur. Müelliflerin eserlerinde tevazu gösterdikleri, kendilerini olduklarından aşağı gösterdikleri görülmektedir. Klasik edebiyatta müellifler, kaynağımız Fars edebiyatı olduğu için, mütevazı olduklarından kendilerini öne çıkarmazlar. Bu durum bir klasik terbiye meselesidir. Bu sebeple kendisinden bahsetmekten imtina ettikleri görülmektedir. Muhammed b. Şâhkulu da kendisinden insanların manevi olarak en fakiri ve hakiri anlamına gelen fakîrül-hakîr diye bahsederek dua istemektedir.

Hadislerin harekelendirilmesinde birtakım yanlışlıklar tespit edilmiştir. Yazma eser, nazım-nesir karışık olarak kaleme alınmıştır. Yûsuf ile Zelîhâ yazarları eserlerini daha çok manzum olarak kaleme alırken Muhammed b. Şâhkulu'nun elimizdeki yegâne nüshasında küçük nazm parçalarına yer verildiği fakat tamamına yakınının nesir halinde olduğu görülmektedir. Doğüstü varlıklarla konuşma, hayvanlarla konuşma, halk hikâyelerinin genel çatısında sıkça rastlanan rüyada görüp aşık olma gibi motiflerin hikâyenin akışına heyecan katmaktadır.

Hikâyenin pek çok yerinde yaşanan hâdiselerde anlamı kuvvetlendirmek ve söylenenlere delil olması maksadıyla Kur'ân-ı Kerim'den âyet ve hadîslere yer verilmiştir.

Eserde 16 “nazm”, 5 “medh”, 20 “beyt”, 36 “hikâyet”, 47 “kıssa”, 12 “neşir” 13 “nükte”, 30 “işâret”, ve 49 “latîfe” başlığının yer aldığı görülmektedir.

Söz konusu eserde geçen her bir hikâye, muhteva bakımından Yûsuf ile Zelîhâ hikâyesinde geçen hadiselere dayanak olarak verilmektedir. Bu anlamda Yûsuf ile Zelîhâ hikâyesi ile parça parça halde verilen kısa hikâyeler arasında anlamsal bağlantılar kurulduğu, metinde bir bütünlük olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, Yûsuf ile Zelîhâ hikâyesinin yer aldığı nüshanın muhteva bakımından oldukça zengin ve orijinal bir eser olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Metnin esasını Yûsuf ile Zelîhâ hikâyesi oluşturmakla beraber dinî ve ahlâkî öğüt içeren diğer hikâyeler, birer pendnâme niteliğindedir. Hikâyelerde geçen her bir anlatı, toplumun sesi olması ve toplumun yolunu aydınlatması hususunda pek kıymetlidir. Ayrıca

Yûsuf ile Zelîhâ hikâyesinde yer alan konular, ahlâkî kavramlar ve diğerk hikâyelerde verilmek istenen mesajlar, günümüzde ne yazık ki, yozlaşmaya yüz tutmuş, unutulmaya başlanmış değerlerimizin hatırlanması ve değerler eğitimi açısından müstesna bir yere sahiptir. “Hikâyet” başlığı altında yer alan hâdiselerin her biri dinî ve ahlakî öğüt vermektedir:

“Sultân Mahmûd ile Has Âyâz” hikâyesinin temelinde insanoğlunun balçıktan yaratıldığı, nasıl meydana geldiği ve kibirlenip büyüklenmemesi gerektiği öğütü yer almaktadır.

“Şeyh ve derviş” hikâyesinde Kur’ân-ı Kerîm'in hem dünyâ hem âhîret hayatı için gerekli olduğu ve sonsuz kudretin yerine fânî dünyaya rağbet edenlerin ahmaklık ettiği anlatılmaktadır.

Hız. Ali'nin bir mahalde, Hak Te‘âlâ'nın altı ilimden birini dünyâ halkına, kalan beşinin ise kendisine ihsan edildiği, kendisinin ilim şehrinin kapısı olduğu ve Kur’ân-ı Kerîm'in faziletlerinden bahsedildiği görülmektedir.

“Nu‘mân b. Beşîr ve bir cariye” arasında geçen konuşmadan gözün değdiği nesneye şehvetle değil ibretle bakmak gerektiği, tene değil cana kıymet vermek gerektiği, fânî olanın geçici olduğu, Hakk'a ibadet ve Peygamber sünneti ile amel etmek gerektiği anlatılmaktadır.

“Benî İsrâ’îl zamânında” geçen bir hikâyede ‘âbid adıyla tanınan bir kişinin oğlunun kapısına gelen dervişi geri çevirmeyerek yemeğini ona vermesi neticesinde, dervişin duasıyla oğlunun ömrünün Hak Te‘âlâ tarafından seksen yıl uzatılması ile muhtaç kimselere edilen yardımın Hakk katında bir karşılığı olduğu anlatılmaktadır.

Yine Benî İsrâ’îl zamânında gece gündüz Hakk'a ibadet eden bir zâhidin şeytanın hilesiyle zevk ve sefaya yönelmesi sonucunda nefis belasının ve şeytanın şerrinin insanın canına mal olabileceği anlatılmaktadır. Eserde zaman zaman fikhî ve hukukî meselelere dair açıklayıcı bilgiler verilmektedir.

Çalışmamızın sonuna eklediğimiz “Sözlük”te 14. yüzyılın sonu 15. yüzyılın başında kaleme alındığını düşündüğümüz eserin kelime hazinesini göstermek ve bilinmeyen kelimelerin anlamı verilerek okuyucunun metni daha rahat anlaması amaçlanmıştır. Sözlükte geçen sayısal ifadelerde sayfa ve satır numaraları ile okuyucunun bu kelimelerin nerelerde geçtiğini gözlemlemesi kolaylaşmıştır.

Eski Anadolu Türkçesinin cümle yapısı Türkçenin başlangıcından itibaren normal cümle yapısını bozmamıştır. Cümle yapısının nadir olarak değiştiği yerler haricinde gerek nazımda, gerek nesirde unsurlar yerli yerinde ve anlaşılır bir biçimde kullanılmıştır. Yazmadaki bazı hareke hataları, eksik ve fazla yazılışlar, tamlama dizilişindeki kusurlar metin içerisinde anlam vermeyi ve okumayı zorlaştırmıştır. Bu hususta metni okumakta güçlük çektiğimiz kısımlarda “Tarama Sözlüğüne” başvurmuş bulunmaktayız.

“*Gaye, bugünkü ve yarınki Türk'ün medeniyetini kucaklayacak en güzel ve en ahenkli Türkçe'dir.*” (Mustafa Kemal Atatürk) düsturuyla Türk dil tarihine ışık tutması açısından büyük bir öneme sahip olan, bu çalışma ve benzer çalışmalar edebiyat araştırmacıları tarafından takip edilmeli ve gün yüzüne çıkarılmalıdır. Zira dil ürünü olan bu eserler bize geçmişin edebi, tarihi, sosyal vb. birçok alanında çıkarım yapmamıza katkı sağlarken aynı zamanda günümüzde kaleme alınacak eserlere önderlik etmesi açısından elzemdir. Sonuç itibarıyla, gün yüzüne çıkan, kültürel miras ve değerlerimizi yansıtan bu kıymetli eserlere müstakil bir eser nazarıyla bakılıp, içerdiği zengin malumatlarla edebiyat, dil tarihi ve tasavvuf gibi alanlardan araştırmacıların kapılarını aralamayı bekleyen kırk ambardır. Atalarımızdan yadigar olan, geçmişten geleceğe ışık tutan eserlerin, keşfedilmemiş kütüphane raflardan çıkarılıp ilim dünyasının istifadesine sunulmasının önemi tartışılmazdır.

Uzun bir döneme yayılan “*Muhammed b. Şâhşulu-Yûsuf u Zeliâ-(İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*” adlı tez çalışmamızda şahsımdan kaynaklı bir takım kusur ve eksiklerin olabileceği şüphesizdir. Bu noktada metni Latin harflerine transkripsiyonlu bir şekilde aktarmak ve yazım özelliklerini tespit hususunda yazım çeşitliliğini/karmaşasını ortadan kaldırarak yazımda birlik sağlamak için kıymetli hocalarımla tavsiyelerini dikkate aldık. Metnin birçok yerinde bu tavsiyeler işimizi kolaylaştırdı. Buna rağmen gözden kaçan kusurların okuyanlar tarafından mazur görülmesini temenni ediyorum. Eksiklerimin hoşgörüsüyle karşılanarak düzeltilmesi için uyarılarda bulunulması canı gönülden dilerim. İlim dünyasına hayırlı olmasını diliyorum.

SÖZLÜK

âb *F.is. ve sf.* Su.

-95b/13,171a/10,38a/13/15/7/8,

161b/15, 163a/4, 172a/2, 6a/15, 77b/13

âbâ *A.is.* Babalar.

-92b/14, 15b/15

âbâd *F.sf.* Şen, neşeli.

-171a/12

‘abeş *A.is. ve sf.* Boş, anlamsız, saçma (şey).

-157b/9, 79b/1, 202b/3

‘âbid *A.is.* İbâdet eden, kulluk eden kimse

105a/7, 105b/1/9, 106a/2/4/7/10/11,

146b/15, 199a/10, 55b/4, 106a/8/10

‘abîr *A.is.* Turunç, iğde, gül, amber, misk gibi çeşitli ot, kök ve maddelerin karıştırılması ile elde edilen güzel koku.

- 162b/3

‘âc(i)z *A.is. ve zf.* Güçsüz, kudretsiz, zayıf (kimse).

- 3b/4, 5a/8, 46b/13, 70a/1,

107b/12, 167a/15, 157b/15, 158a/1/3, 159a/6

âdem *A.is.* İnsan, beşer.

- 4a/3, 4b/5, 6a/15, 10a/1/14/15,

10b/11/13/15, 12a/10, 12b/9/11, 13a/3/7, 16b/1, 16a/11, 17a/1, 17b/8/9/15,

18a/2/3/6/10/12/15, 18b/2, 19b/15, 25b/5/9, 26a/9, 26b/12, 27a/4/5,

28a/13/14, 33a/14, 41b/2, 46a/7/8/9, 46b/8, 48a/15, 48b/3, 53a/1, 59a/8/9,

59b/1, 61a/5/6, 94b/8, 100a/5, 108a/8/14,

113a/5, 115b/4/5/11/13, 128b/8,

129b/2/3, 131b/8, 152b/5, 163b/11,

169b/3, 176a/6/12, 183a/11, 189b/3/8/10,

201a/2, 42a/7, 68b/11, 6a/10, 46a/6,

46b/8, 163b, 17b/10, 27a/12, 85b/11,

163b/10/12,16a/11, 17b/15, 4a/7, 11a/1,

18a/12, 41a/4, 48a/7, 51a/6, 115b/6,

172b/1, 4a/2/6, 10b/5, 45b/15, 46b/2,

47b/15, 46b/2, 96a/3, 114a/15, 132b/15,

139b/14, 163b/5, 202a/3, 163b/13,

114a/14, 159b/14, 60a/6/11, 16a/10,

54b/9, 105b/6, 18a/8/9/13, 129b/6, 6a/5,

129b/2/3, 26b/6, 18a/1, 26b/9, 26b/8,

18a/1, 26b/9, 36a/14, 45b/3/8, 46a/15,

46b/3/5, 73b/4, 10b/14

‘ad *A.is.* Kabul etme, sayma, îtibâr etme.

- 44a/10

‘adâvet *A.is.* Düşmanlık, hasımlık, husûmet.

- 101a/14, 120a/4, 122a/10, 25a/9,

122a/7/9, 122b/2, 77a/14, 101b/2, 98b/15,

146b/8, 129b/13

‘aded *A.is.* Sayı.

- 36a/10, 143b/4, 35b/9/10/11,

22a/15, 194b/2, 37a/6

‘adem *A.is.* Var olmama, bulunmama, fıkdan.

- 10a/6, 3b/11, 4a/4, 10a, 171a/8

‘âdil *A.is. ve zf.* Haktan, adaletten ayrılmayan, adâletli.

- 5b/10, 193a/3, 193b/4, 193a/4

193b/2, 193a/5, 192b/1, 193b/5/7

‘**adl** *A.is.* Adâlet, hakkâniyet, doğruluk, tarafsızlık.

- 50b/14, 79b/5, 96a/14, 192a/12, 6b/12, 193b/6, 37b/8, 58a/12, 194a/2, 192b/9, 193b/8, 192a/7, 78b/11, 25b/2, 192b/11/3, 193a/7, 37b/9

‘**adn** *A.sf.* Cennet.

- 165a/15

‘**adû** *A.is.* Düşman.

- 103b/7, 100a/5

âfâk *A.is.* İnsanın kendi nefsi dışındaki gözle görülen bütün varlık âlemi.

- 105b/5

âferîde *F.sf.* Yaratılmış, halkedilmiş.

- 163a/9, 148a/8

âfet *A.is.* Önlenmesi elde olmayan büyük felâket, belâ, musîbet, bâdire.

- 93a/15, 99b/15, 113b/1, 131a/12, 136b/12, 154a/3, 128b/15, 34a/3, 93a/4, 13a/12, 35a/1, 201b/1, 203a/8, 79b/13, 69a/5

âfitâb *F. is.* Güneş.

- 10b/4

âgâh *F. zf.* Haberi olan, haberli, haberdar.

- 92a/5, 95a/14, 193b/6, 51a/14

âgâz *F.is.* Başlama.

- 6a/14, 24b/9

aġu *T.is.* Zehir.

- 51b/3, 72a/4, 72a/3, 109b/4, 98a/2, 179b/1, 72a/4

aġyâr *A.is.* Gayrılar, başkaları.

- 42a/12, 9a/12, 42a/12, 163a/13

âhaş *A.is.* Çok (daha, en, pek) husûsî, çok özel, çok yakın.

- 95b/4

‘**ahd** *A.is.* Yemin, ant.

- 87a/9, 128a/1/4, 84b/6, 167a/15, 155a/4, 131b/14, 155a/3, 145a/13, 66b/9, 62a/5

âhir *A.is. ve sf.* Son, sonuncu, en sonra olan.

- 51b/7, 40b/5, 54a/5, 60b/4/6, 75a/11, 76a/13, 82a/15, 88b/1, 99b/11, 125a/3, 133b/8/13, 136a, 137a/1, 138a/14, 141a/2/13, 148b/11, 150b/8, 169a/14, 171a/6, 173a/4, 176b/9, 126b/6, 152a/10, 75a/1, 109b/3, 114a, 12b/1

âhiret *A.is.* Ölümden sonra gidilecek olan âlem, öbür dünya, bekâ âlemi.

- 9b/1, 12b/15, 20a/12, 33b/14, 34b/9, 37b/6, 41a/1, 54a/1, 68b/12, 101b/2, 103b/12, 105a/9, 107a/4, 166a/14, 178a/2/11, 186a/5, 187a/10, 195a/4, 200a/9, 29b/5, 59b/2, 97b/1, 100b/4, 126a/1, 130b/1/11, 131b/13, 133b/1, 135a/1, 135b/8, 152a/14, 175b/11, 184b/5, 40b/14, 56b/1, 95a/3, 177a/4/6/9, 68b/11, 101b/4, 149a/9, 152b/2, 186a/10, 186a/2/3, 34a/8, 192b/7

âhlâf *A.is.* Gelecek nesiller, sonradan gelip öncekilerin yerini alacak olanlar.

- 17a/6

âhlâk *A.is.* İnsandaki iyi veya kötü huylar, tabiat.

- 18b/1, 89a/11, 165a/4

aġmak *A.is.* Akı kıt, anlayışsız, kalın kafalı (kimse), beyinsiz, bön, budala.

- 40b/5

aḥvâl *A.is.* Haller.

- 21a/3, 21b/3, 163b/5, 20b/1,
67b/9, 204b/3, 69a/15, 113b/12, 118b/10,
200b/3, 129a/6, 74b/3

aḥzân *A.is.* Hüzünler, kederler, gamlar,
tasalar.

- 147a/9

âhi *A. is.* Eli açık, cömert kimse.

- 46a/5, 72b/6, 73b/10, 76a/13,
113a/6, 126a/6, 134a/1, 174a/12,

‘âk *A.sf.* Dik başlı, âsî, serkeş

- 124b/1, 125b/10, 123b/15,
124b/1, 70a/5, 125b/10, 124a/5/10,
191a/8

aḥalli *A.zf.* En az, en azından.

- 15a/4

‘aḥd *A.is.* Evlenme muâmelesi, nikah
kıyma.

- 167b/3, 173a/3, 167a/2

‘âḫibet *A.is.* Son, nihâyet, encam;
gelecek, istikbal.

- 74b/15, 113a/6, 151a/8,
176b/11/13/14/15

‘âḫil *A.is. ve sf.* Akıllı (kimse).

- 5b/10, 19a/3, 72a/9, 202a/5,
19a/3, 72a/9, 74a/5, 77b/4, 102a/9,
171b/7, 163b/6, 140b/3, 4b/12, 123a/11,
74a/5

‘aks *A.is.* Bir şeyin zıddı, tersi, karşıtı.

- 190a/15, 195a/1, 118b/11,
135b/5, 17b/8, 180a/4, 112a/8, 140b/8,
190a/15

â‘lâ *A.is. ve sf.* Daha yüksek, en yüksek,
pek yüce.

- 60a/10, 93b/9, 119b/4, 61a/10

38a/7, 38b/13, 81a/14, 166a/7, 165b/7,
38b/6/11, 166a/8

‘alâ *A.is.* Yükseklik, yücelik, şan ve
şeref

- 1b/6, 2a/3/10, 2b/9/10/11, 6b/1,

8b/3, 9a/9/10/13, 9b/10, 10b/4/8, 11a/1,
13a/15, 13b/3, 14a/13, 14b/1, 15a/5/6/7,

16a/6, 16b/11, 17b/14, 18b/7/11, 19a/5,
20a/15, 20b/3/13, 21a/7, 21b/7/8,

22a/6/10/12, 22b/4/13, 23a/1/4/7,
23b/1/15, 24a/4/14, 24b/2/9, 25a/15,

27a/8/10, 27b/8, 28b/1/5, 29a/6, 31a/12,
32a/4/8/13, 32b/4, 33a/8, 33b/10, 34a/8,

36b/15, 37a/11, 38b/15, 39a/4/5, 40a/6,
41b/10, 44a/6/7, 45b/7, 46a/4, 48a/5/7/15,

49b/11, 50b/6/7, 51a/12, 51b/9, 53a/6,
53b/5, 54b/12, 57a/3, 57b/1/2/6/12/15,

58b/1/3/4/15, 59a/1, 60b/2/12, 61b/9,
64a/10, 65a/9, 66a/12, 68a/3, 68b/15,

69a/1/8, 69b/2, 70b/12, 71a/13, 71b/2,
72a/14, 73b/5, 74b/7/11, 75a/8/9/15, 75b/7,

78a/15, 80a/6, 81b/9, 82a/2/10/12,
82b/3/11/15, 83a/2, 85b/9, 89a/15, 89b/5,

90a/6, 90b/12, 91a/10, 91b/9, 92b/7,
93a/2, 93b/5/14, 94a/1, 94b/4, 95a/5/9,

95b/1/4, 97a/11, 97b/2, 98b/1, 99a/12,
100a/13, 100b/3/9/10, 101a/14,

103a/1/4/12, 104a/13, 105b/1/2, 106a/8,
107a/15, 107b/2, 111a/11, 112b/10,

113b/8, 114b/15, 115a/15, 115b/1/6/12,
116a/1, 117a/1, 118b/12, 119a/11,

119b/5, 121a/9, 121b/2, 122a/4, 122b/3,
124a/7/14, 127a/4, 128a/2, 128b/2/5,

130a/13, 131b/14, 133a/5, 133b/10,
135a/9, 137a/4/7, 138a/4, 138b/10,
139a/7, 139b/1, 140b/15, 141a/2,
143b/3/7/8, 146b/11/13, 147a/15, 148a/1,
149a/15, 150a/12, 150b/10, 151a/14,
151b/4/14, 155b/8, 157b/6, 158a/4,
158b/9/145, 159a/2/5, 160b/6,
161a/5/7/12, 164a/7, 166a/4/11, 169a/4,
169b/3/9, 172b/10, 173b/4/6, 175a/9,
175b/2/11, 176b/1, 177a/1/3, 178a/4,
178b/2, 180a/6, 180b/6/12, 181a/5,
182a/14, 182b/5, 183a/14, 183b/9,
184b/1/4, 194a/3, 195a/1/2/12,
196a/10/12/15, 196b/1/13, 197a/14,
198a/5, 199a/15, 200b/2, 202b/5,
203a/12, 203b/1, 204b/9

‘**alâ’ik** *A.is.* Alâkalar, ilgiler, bağlar.
- 186a/4

‘**alâmât** *A.is.* Alâmetler.
- 36a/8

‘**alef** *A.is.* Hayvan yemi.
- 65b/7

‘**âlem** *A.is.* Yerde ve gökte yaratılmış
olan şeylerin bütünü, kâinat, evren.

- 10a/14, 14a/10, 17b/10, 24a/9,
26b/14, 26b/15, 27a/2/4, 46a/8, 56b/15,
57a/11, 69b/3, 71b/2, 96a/9, 97a/11,
147b/1, 149a/15, 160a/3, 161a/10,
163b/11, 181a/6, 189a/14, 197a/4,
203b/13, 6a/5, 53a/1, 189b/2, 23a/10,
32a/7, 37a/5, 48a/3, 158b/4, 162a/5, /12,
23b/7, 27a/12/14/15, 27b/1/2/5, 41a/7,
47a/2, 51a/14, 52a/10, 57b/7, 82a/7,
93a/11, 95b/11, 96a/7, 104b/1, 149a/15,

177a/2, 179b/14, 180b/12, 17b/7, 17b/9,
137b/3, 158b/14, 173b/2, 198b/8, 3b/9,
6a/12, 6b, 27a/4, 9b/9, 13b/11,
14b/4/5/7/13, 15a/8, 19b/15, 3a/7, 96a/2,
200b/11, 33a/14, 3a/12, 179b/13, 13b/10
16a/13, 14a/13, 15a/5, 95a/1, 16a/12/14,
17b/7/8/14/15, 26b/14, 27a/1, 41b/12,
45b/14, 58a/6, 79b/4, 155b/11, 15a/7,
15b/9/3, 96a/9, 16a/1, 3a/6/11, 18a/1,
17b/6/9, 18a/1, 3a/11/12/8, 14b/14,
181a/1/6, 68a/10, 68b/6, 93a/11, 177a/2,
173b/2, 71b/2, 111a/8, 198b/8/6/5/8/9,
3b/11, 63b/9, 162a/11, 44a/12, 23a/13,
24b/13, 41a/10, 45b/4, 52a/6, 57b/14,
92b/4, 109a/5, 136b/3/6, 159a/8/10,
159b/6, 160a/6, 196b/5, 200b/11, 45b/4,
100b/14, 11b/4, 11a/7, 48a/14, 78b/8,
103b/7, 26b/15, 103b/7, 139b/4, 193b/1,
197a/10, 198b/6, 200b/7

‘**âli** *A.sf.* Yüksek olan, yüce, ulu.
- 4b/12

‘**âlîl** *A.is.* Hasta, hastalıklı, mariz, illetli
(kimse).
- 5a/1

‘**âlîm** *A.is.* Çok bilen (kimse), bilici.
- 10a/5, 68b/3, 180b/8

‘**âlim** *A.is.* İlim sâhibi olan (kimse),
bilici, bilen.

- 95b/10, 171b/7, 44b/1/10, 2a/8,
47a/9, 50b/15, 165a/14, 38a/1/12

‘**âm** *A.sf.* Herkese âit, umûma mahsus.
- 193b

a‘**mâl** *A.is.* Ameller, işler.
- 22a/7, 18b/8, 191b/7/9

‘**amel** *A.is.* Bir maksatla yapılan eylem, iş, fiil.

38a/2/3/10/14,128a/5,118a/4/11/1
3/15/2, 42b/11, 127b/7, 10a/1/3, 37b/5,
26b/1, 41b/3, 10b/13, 18b/1, 25a/12,
65a/14, 45a/10/11/14, 118b/2/3, 133a/11,
196a/3/9, 128a/4, 45b/1, 45a/12/15, 45b/1

‘**amelî** *A.sf.* Sadece ilim ve söze değil işe ve uygulamaya dayanan, işlemek ve yapmakla elde edilmiş olan, uygulamalı, tatbîkî, pratik.

- 65a/14/15

‘**âmil** *A.is.* Amel ede, işleyen, icrâ eden kimse.

- 5b/11, 38a/1/12

‘**amûd** *A.is.* Sütun, direk.

- 181b/4

‘**anâ** *A.is.* Güçlük, meşakkat, zahmet.

- 115a/10, 104a/6

anârî *T.zf.* Çabuk, tez.

- 87a/11, 152b/7

‘**anâşır** *A.is.* Unsurlar, bir bütünü meydana getiren parçalar.

- 13b/10, 81a/14

‘**anber** *A.is.* Güzel koku.

- 162b/3, 168b/11, 173b/13,
174a/5, 181b/6, 181a/13, 161b/11,
169a/12

‘**andelîb** *A.is.* Bülbül.

- 202b/2

ârâm *F.is.* Rahat, huzur, sükûn,istirâhat.

- 171a/2, 95b/1

‘**arâşât** *A.is.* Mahşer yeri, bütün ölülerin kıyâmet günü dirilip toplanacağı meydan, haşır ve neşir meydanı.

- 45a/5, 68b/9, 107b/11, 200a/4,
107b/8

ârâste *F.zf.* Süslü, süslenmiş, bezenmiş.

- 33b/5, 196a/5, 201b/5, 205a/8,
176b/1

arık *T.zf.* Zayıf, güçsüz, çelimsiz.

- 43b/8

‘**ârif** *A.is.* Çok anlayışlı, hakkıyla bilen, gördüğünü uzun düşünmeye gerek kalmadan hemen kavrayacak yetenekte olan (kimse), irfan sâhibi, ehli dil.

‘â. 7b/3, 72a/9, 132b/3, 16b/14,

72b/7, 97b/3, 98a/6, 147a/2, 177a/7

‘**arş** *A.is.* İslâm inancına göre göğün en yüksek katı, âlem tasavvurunda en yüksek nokta.

- 13b/13, 27a/2/6/9/12, 127a/15,

162a/3, 169b/7, 118b/3

‘**arz** *A.is.* Saygı ile anlatma, ifâde etme, bildirme

- 128a/2, 204b/3, 165b/5, 191a/13,

146a/11/12, 148b/5, 49b/3, 68a/2/9,
170a/11, 55a/2

ârzû *F.is.* İnsanın bir şeye karşı duyduğu istek, dilek.

- 105a/15, 178b/12, 140a/3,

137b/10, 144a/5, 17b/12, 140b/6, 74b/1,

43b/15, 73b/9, 37a/7, 178a/15, 186a/13,

142a/5, 141b/10, 142a/3, 17b/13, 180b/7,

13b/2, 17a/9/11/13, 17b/3, 105/15,

148a/14, 17a/15, 145a/10, 142a/5

‘aşâ A.is. Uzun sopa, değnek, baston.

- 90a/11/12, 199a/3/4, 96b/10/12,
96b/10/11, 4b/8

âsân F.is. Kolay.

- 7a/14, 22b/14, 63b/11, 151a/3

âşâr A.is. Bir kimsenin veya bir toplumun çalışması sonucunda ortaya çıkmış olan şeyler, eserler.

- 154a/15, 97b/2, 77b/14, 93b/7

âşfiyâ A.is. Saf ve temiz, hâlis, her türlü kötülükten arınmış kimseler, ermişler

- 163a/8

aşhâb A.is. Sahipler.

- 7a/1, 13b/10, 116a/2, 22a/11,
36a/10, 66a/14, 121b/15, 81b/5, 128b/10,
165b/6, 165a/7, 20b/7, 119b/12, 121b/14,
94a/15

‘âşî A.is. ve zf. Baş kaldıran, isyan eden (kimse), isyankâr, serkeş.

- 74b/12, 110b/3/6/5, 124a/10,
140b/9, 148b/5, 177b/4, 77b/12, 108b/14,
123b/15, 109a/12, 146a/13, 146b/3/5/1/7,
100b/12, 124a/1/2, 80a/8, 107b/8,
146a/9/10/11/15, 148b/4, 180b/2, 195a/6,
133b/11, 58b/7, 76a/9, 124b/1

aşşı T.is. ve zf. Fayda, kâr, menfaat.

- 103a/4, 120b/9, 185a/5, 142b/7,
136a/11, 136a/11, 103b/15

aşnâm A.is. Putlar, tapılan şeyler.

- 15a/8, 16a/2

‘aşer A.is. On.

- 86b/11

‘âşık A.is. ve sf. Bir şeye veya birine karşı aşırı sevgi duyan kimse, tutkun, meftun.

- 6b/4, 9a/1/4, 31a/8/9, 42a/8,
89a/12, 105b/6, 115a/7, 163b/2, 171a/1,
174a/7, 176b/12, 178b/5/7, 179a/14,
180b/13/15, 205a/13, 178b/4, 32b/13,
147a/6, 162a/14, 178a/13, 181a/5/181a/9,
177a/7, 22b/2, 23b/7, 32a/6, 188a/9,
83a/13

‘âşıkâne A.is. Aşık olana yakışacak şekilde, âşıkça, âşıkçasına.

- 13a/13, 18b/9, 22a/8, 22b/2,
28b/3, 32b/1, 39a/2, 44a/4, 57a/15,
58b/13, 60b/10, 68b/14, 75a/7, 79b/14,
81b/15, 100b/7, 118b/13, 143b/6, 166a/9,
182a/12, 186b/4, 200a/15

âşikâre F.is. ve zf. Açık, meydanda, gözle görülebilen, belli, ayan, vâzih, bariz.

- 101a/13, 180a/4, 130b/12, 99b/5,
107a/15/13/14, 99a/7, 153a/5, 159b/3/5,
161b/13, 69a/12, 33b/7

âşinâ F.is. ve zf. Bildik, tanıdık (kimse).

- 75a/4, 42a/14, 77b/1/2, 135a/7,
159b/14, 166b/1

âşiyân F.is. Ev, mesken, barınak.

- 188a/6

âşüfte F.is. Baştan çıkmış, hafif meşrep, ahlâksız kadın.

- 185a/10

‘atâ A.is. Cömertçe verme, ihsan, bağış.

- 93a/12/13, 34a/11, 178a/4,
134b/12, 134b/5/6/9, 165b/3, 196a/13,
154b/8

‘**avâm** *A.is.* Halkın alt tabakası.

- 44b/11, 166a/4, 14b/7, 38a/4

‘**avân** *A.is.* Bir kimsenin etrâfında
toplanan yarıdakçılar, kötü işlerde ona
yardımcı olanlar.

- 77b/2, 5

‘**âvâre** *F.is. ve zf.* Boş gezen, işsiz güçsüz
(kimse), aylak, başıboş.

- 84a/5, 92b/13, 141a/7

‘**âvâz** *F.is.* Ses, sedâ.

- 74a/3, 86b/12, 87a/4, 112b/7,
137b/9, 142a/10, 150a/5, 53b/7, 72b/5,
197a/10/1/4, 162a/10, 145b/10/11, 52a/5,
67a/4/5, 200a/3

‘**avn** *A.is.* Yardım etme, yardım.

- 70b/3

‘**ayâl** *A.is.* Eş, zevce.

- 49a/8, 49b/5, 96b/3

‘**ayân** *A.is.* Açık, âşikâr, gözle görülür,
belli.

- 48a/15, 180a/3

‘**âyîn** *F.is.* Dînî merâsim, bir mezhebin
veya bir tarîkatın kendine has ibâdet
merâsimi.

- 7a/12

‘**a‘zâ** *A.is.* Bir bütünün parçaları.

- 127b/6, 127a/11, 9b/4, 164b/3,
181a/1, 194b/12, 118a/2/4/11/14, 133a/8

‘**azâp** *A.is.* Kâfirlere ve günahkârlara
ölümünden sonra verilecek cezâ.

- 36a/8/9/12, 37a/15, 38b/13,
88a/6, 109a/4, 126a/10, 129b/3/10/11,
130a/6/7, 130b/1/2, 130b/15, 134b/1/3,

152b/15, 203b/13, 37b/11, 52b/13,
62b/12, 118a/4, 118b/12, 124a/10,
62b/14, 148b/6, 175b/5, 52b/12,

38b/7/6/9, 106a/7, 135b/10/11/12,
151a/2, 153a/3/6, 108a/9, 110b/12, 39a/1,
81b/10, 125b/6, 145a/11, 120b/8, 135a/4

148a/5, 58a/10, 76a/12, 101a/8, 36a/6,
129b/2, 80a/9, 58a/10

‘**âzât** *F.is.* Serbest bırakma, serbestlik.

- 171a/9, 175a/6, 187a/12,
169a/2, 143b/15, 185b/15, 17a/15,
125b/9, 144a/13

‘**â‘zam** *A.sf.* Çok (daha, en, pek) büyük.

- 16b/13, 127a/11

‘**âzamet** *A.is.* Büyüklük, ululuk, yücelik,
celâl.

- 27a/8, 24a/3, 32a/4, 81a/13,
181a/8, 190a/5, 197a/15, 31b/10, 63b/9,
169b/7, 5a/7

‘**âzîm** *A.sf.* (Manevî bakımından) Büyük,
ulu, haşmetli.

- 4b/12, 8a/7, 18a/4, 76a/12,
3b/10, 3b/15, 4a/7, 16a/10, 96a/10, 5a/15

‘**azm** *A.is.* Bir işi yapmaya kesin karar
verme, bir şeyi yapmak husûsunda büyük
bir kararlılıkla gayret gösterme.

- 129b/8, 138b/1, 66b/3, 160a/9

‘**âzîz** *A.is. ve sf.* Yüce, kıymetli, değerli,
mukaddes, muazzez.

- 8b/2, 24a/3, 24a/10, 28b/14,
133a/11, 148b/5/7, 170a/8, 4a/6, 10a/1,

23b/13, 153b/15, 169b/10, 107b/4, 75b/4,
185b/15, 161a/11, 24a/9, 19a/6, 98a/9,
116a/9, 126a/3, 119b/14, 169b/11,
188b/9, 72a/2, 23b/14, 71a/7, 69b/11

bâb *A.is.* Kapı.

- 192b/9, 193b/8, 165a/15,
165b/5, 81a/8/11, 80a/7, 164b/2/14/5/11,
165a/9, 81b/4/1, 80b/14, 91b/2/8

bâd *F.is.* Rüzgar, yel, hava.

- 171a/10

bahâne *F.is.* Bir şeyin asıl sebebi yerine
ileri sürülen sözde sebep, gerçekle ilgisi
olmayan sahte özür ve mâzeret.

- 122b/12, 174b/11, 158b/5,
48a/7, 169a/14

bahr *A.is.* Deniz veya büyük göl.

- 140a/2

bahîl *A.is.* Eli sıkı (kimse), hasis, cimri,
pinti, nekes.

- 77b/1/5

bağış *F.is.* Verme, bağış, hibe.

- 35a/9/10, 53a/15, 22a/1

bâkî *A.is. ve şf.* Ebedî, ölümsüz, kalımlı.

- 10b/2, 14a/3/6, 36a/10/11,
40b/5, 54b/13, 65a/3, 91a/12, 95a/6,
172b/7, 42b/7, 45a/10, 119a/2, 57b/8,
156a/7, 140a/9/7

bâliğ *A.sf.* Bülûğa eren, döl verme çağına
gelmiş olan, ergin.

- 56a/3/6/7/15, 55b/15, 64b/4

balkıp *T.zf.* Parlayınca.

- 33b/5

bârî *A.is.* 1. “Her şeyi takdir ettiği şekle
uygun olarak yaratıp varlığa çıkararak,

yaratılan” anlamındaki esmâ-i hüsnâdan
(Allâh'ın en güzel isimlerindedir

- 5a/14, 23b/3, 30a/13, 57a/6,
79b/10, 92a/9, 93a/7, 100a/12, 101a/3,
104a/8, 152b/13, 158a/14, 158b/6,
159a/13, 160a/3, 21a/5

2. *F.zf.* Hiç olmazsa

- 29b/4, 40b/13, 92a/7, 185a/12,
15a/4, 110a/2/3

başîret *A.is.* Kalp gözüyle görme, kalp
gözüyle görerek bir şeyin gerçeğini
kavrama, anlama, idrak etme.

b. 10a/4, 140a/1, 18a/13

bâşed *F.ünl.* “Olsun, ola, olur” anlamına
gelen kelime.

- 25a/8, 137a/1

bâtil *A.is. ve zf.* Doğru ve sahih olmayan,
gerçekle ilgisi bulunmayan (şey).

- 120b/13, 7a/2/3, 102a/9, 102b/2,
194a/14, 26b/1, 120a/15, 6b/14

bâtin *A.is.* İç yüz, dâhil, derûn, zamir.

- 5a/8, 18b/4, 36a/13, 68a/4,
96a/4, 139b/4, 157a/11, 160a/7, 168a/12,
187a/5/6, 195a/14, 10a/5, 77a/13/15,
122a/7/14/10, 122b/2, 38b/3/4/8, 7a/13,
9b/5, 35b/3/6, 122a/9/12, 9a/11/12,
203b/4, 96a/3, 18b/2, 196a/7

bâzâr *F.is.* Pazar kelimesinin eskiden
kullanılan asıl şekli, çarşı, alış veriş yeri

- 171a/2, 179b, 102a/7,
102b/13/14/15, 105a/2, 183b/14, 57b/11,
92b/15, 105a/2, 187a/8, 187b/15,
103a/1/2/4, 25b/5, 102a/8/13, 149a/1/3,
184b/13, 68b/8, 25a/14, 142b/8, 143a/4

bedâyi *A.is.* Yeni, görülmemiş, güzel ve ender şeyler, bedâialar.

- 48a/14

bedîd *F.sf.* Meydanda ve görünür durumda olan, açık, belli, âşikâr, zâhir, pedid, pedîdar

- 181b/15/13, 170b/8, 173b/15, 174a/5, 40a/6, 107b/8, 177a/14

bednâm *F.is. ve sf.* Adı kötüye çıkmış olan, şöhreti kötü olan (kimse).

- 115b/7, 126a/14, 144a/7, 105a/3, 68b/10

bedr *A.is.* Ayın on dördüncü gecesindeki şekli, dolunay.

- 189b/2, 33a/14, 53a/1

bed-rây *A.is.* Kötü fikirli.

- 140b/6

bedter *F.sf.* Daha kötü, pek kötü, en kötü.

- 51a/15, 117a/15, 186b/2

beğâyet *F.+A.zf.* Son derece, pek çok, fazlasıyla.

- 47a/5, 74b/15, 99a/10, 112a/1, 113a/7, 131a/1, 131b/10, 172b/9, 180a/4

beha'im *A.is.* Dört ayaklı hayvanlar.

- 16a/11/12/14, 16b/1, 17a/1

beğâ *A.is.* Ölmezlik, ölümsüzlük, ebediyet, ebedilik, bâkîlik.

- 22b/12, 66a/3, 189b/13, 129a/5, 20a/12, 123b/3, 4b/15, 24b/5

belî *A.ünl.* Evet.

- 70b/6

bencileyin *T.zf.* benim gibi.

- 85b/1

bend *F.is.* Bağ.

- 49a/1, 59b/10, 92b/15, 102a/10, 112a/15, 144b/14, 145a/7/14, 154a/6, 175a/6, 200a/6

bende *F.is.* Kul, köle, abd, memlûk.

- 33b/10

benefşe *F.is.* Menekşe kelimesinin eski ve asıl şekli.

- 162b/7

berât *A.is.* Bir kimseye herhangi bir imtiyaz verildiğini gösteren belge, müsâade, izin.

- 26a/9

berdâr *F.sf. ve zf.* Darağacına çekilmiş, asılmış.

- 99b/15/6, 99a/14

bereket *A.is.* Allâh'tan gelen hayrın bir nesnede görünmesi ve devam etmesi, artıp çoğalması, Tanrı ihsânı, nîmet.

- 184b/1, 53b/5/15, 113a/13, 9b/11, 186b/9, 130a/8, 198b/6, 10a/3/6

beriyye *A.is.* Çöl, sahrâ.

- 29b/2, 153b/4

berķ *A.is.* Şimşek.

- 32a/11

beşâret *A.is.* Müjde, iyi haber.

- 22b/8, 21b/3, 139b/9, 111b/15, 104b/3, 140a/4

beşîr *A.is.* Müjde getiren kimse, müjdecî.

- 2a/9, 6b/15

bevl *A.is.* Sidik, çiş, idrar.

- 65b/7, 129b/13

beyâbân *F.is.* Çöl, sahrâ, bâdiye.

- 140a/3, 141a/2, 149b/3, 77b/8,
157a/4

beyân *A.is.* Açıklama, anlatma, söyleme

- 178b/14/15, 120b/3, 13b/9,
22a/15, 205a/4

bey' ü şirâ *A.is.* Alış veriş.

- 149a/14

bezirgân *F.is.* Tüccâr, tâcir.

- 105b/5, 143b/14, 39b/15

bîçâre *F.is. ve sf.* Çaresiz, âciz, zavallı.

- 24b/7/13, 49b/12/15, 58a/7,
79b/9, 92a/2, 128a/2, 24b/7/13, 93b/6,
103a/11, 109a/6, 116a/10, 128a/2,
153a/8, 169a/11, 195b/10, 152b/15,
167a/10, 103b/6, 108a/6

bid'at *A.is.* Sonradan türeyen şey, yeni
âdet.

- 81a/11, 119a/9, 189b/7/9/13

bidâyet *A.is.* Başlangıç, başlama.

- 44b/6

bîgâne *F.is.* Yabancı, âşinâ olmayan

- 202a/13, 77b/2, 177a/5, 82a/15,
135a/7

bigi *T.* Gibi.

- 3a/3, 10a/2/3, 12a/7, 12b/12/14,
13a/3/11, 13b/3, 18a/11, 18b/3, 19a/5,
21b/14, 23a/4/12, 24a/12, 25a/1, 26a/2,
27b/13, 28a/13, 29b/14, 30b/8, 35a/14,
36a/14, 37a/12, 38a/4/8/9, 41a/9, 44b/12,
46b/11, 48b/4, 49a/11, 49b/1, 54b/14,
61b/1/4, 66a/1, 66b/13/14,
67a/9/10/11/12/14/15, 67b/1/2/3/5/7/8/9,
68b/3, 72b/15, 79a/12, 79b/2/12, 80b/4,
87a/2, 88a/1, 97b/4, 98a/7, 105b/3,

108b/11, 111b/1/15, 112a/4, 116b/3,
117a/3/4, 118a/15, 124a/2, 127a/13,
128a/1, 130b/10, 131a/10, 134a/2,
139a/4, 140b/5, 145b/4/5, 147a/13,
148a/3, 148b/1, 149a/6, 149b/14, 151a/5,
151b/12, 154a/6, 155b/9, 157a/2,
161b/4/5/9, 165a/12, 171b/3, 173a/13,
177b/11, 181b/6/7, 183a/11, 191b/9,
192b/5, 193b/6, 195a/7, 197b/4,
200a/10/12, 205a/8, 29b/13, 66a/1, 96a/3,
72b/15, 161a/15, 165a/14, 10a/7

bikr *A.is.* El değmemiş, dokunulmamış,
erkek görmemiş (kız), bâkire.

- 173b/8

biryân *F.is.* Kebap, püryan.

- 102b/4, 174b/15, 141b/2/14,
49b/1

bişât *A.is.* 1. Dünya.

- 37b/8, 169b/15, 200a/6, 201b/4

2. Yeşillik, çimen.

- 4a/4

bîzâr *F.is. ve zf.* Bıkmış, usanmış,
bezmiş.

- 193a/10, 21b/9, 203b/8

bôstân *F.is.* Sebze bahçesi, bağ.

- 33b/8, 33a/4, 31b/1, 113a/12,
12b/5

buğz *A.is.* Kin, nefret, düşmanlık

- 96b/15, 115a/4, 165a/6, 97a/2

buğûl *A.is.* Hasislik, pintilik.

- 98a/2

buğûr *F.is.* Özellikle dîni törenlerde
kokusu için yakılan ve tüterek yanınca

etrâfa güzel bir koku yayan öd ağacı,
amber, tütsü.

- 43a/5

buncılayın *T.* Bunun gibi

- 26a/2, 84/4, 92b/2, 105b/10,
113a/5, 184b/11, 185b/15

burhân *A.is.* Kanıt, delil, hüccet, beyine.

- 32b/12, 128a/2

bühtân *A.is.* Bir kimseyi yapmadığı bir
şeyi yapmış olmakla itham etme, iftirâ.

- 127b/11, 86a/1, 193b/3,
124b/12, 193a/6, 116a/9

bünyâd *F.is.* Yapı, binâ.

- 163a/2, 196b/7, 171a/14,
201b/10, 196b/8, 204b/5/10, 203a/10

büyût *A.is.* Evler, hâneler.

- 196b/2

câh *A.is.* Yüksek mevki, makam, rütbe.

- 14b/9

cahîm *A.is.* Cehennem.

- 81a/8, 164a/5, 164a/6

câ'iz *A.is.* Din ve törece işlenmesi emir
veya yasak edilmediği için yapılmasında
bir sakınca bulunmayan, izin verilmiş
sayılan (şey).

- 119a/10, 188a/12, 91b/8

câm *F.is.* Cam veya topraktan yapılmış
bardak, içki kadehi.

- 193a/14, 163a/3, 171a/8

câmid *A.is.* Cansız.

- 3b/1

cân *F.is.* İnsan ve hayvanların yaşamasını
sağlayan ve ölümle bedenden ayrılan
madde dışı varlık, ruh.

2b/14, 3b/6, 4b/1, 7a/5/15, 10a/6, 10b
/11/13, 29a/5, 31a/3, 39a/14, 41a/6, 42b/7, 47
b/3, 48a/5, 48b/2/5/9/12, 74a/2, 72a/11, 86a/
8/10, 89b/15, 96b/2, 98b/1, 100b/6, 103b/15,
104a, 105b/6, 106a/1, 140b/2/7, 142a/7, 143
a/13, 147b/1, 148b/3, 150b/4, 151a/1/2/4/1,
163a/4, 165b/3, 171a/5/15, 171b/12, 173a/9,
178b/9, 179a/6/10, 179b, 203b/5,
204b/15, 205a/15, 179a/6, 45b/9, 4a/3,
168b/1, 31b/3, 131a/15, 32a/2, 83b/1,
3b/6, 10b/12, 18b/5, 32a/5, 34b/8, 42b/7,
43b/10, 72a/5, 140b/7, 178b/1, 179b/9,
204a/10, 102b/3, 179a/3, 45a/11, 115a/7,
140b/2, 163b/3, 202a/2, 179b/10/13,
171b/13, 10b/11, 12b/14, 28a/11,
42b/9/11, 43b/9, 46a/3, 54a/12, 63b/10,
74a/3, 84a/2/10, 85a/12, 91a/6, 96b/13,
108b/15, 116b/12, 141b/3, 163b/8,
171a/13, 179b/4, 179b/15, 89b/15, 48b/5,
121b/14, 178b/5, 3a/13, 7b/10, 8a/2,
39b/4, 54b/10, 97b/11, 109a/2, 8a/10,
46b/2, 74b/13, 138a/1, 60a/7, 4b/2,
178b/4, 43b/8, 3a/14, 3b/1, 31b/14, 60a/7,
38b/5, 171b/4, 168a/11/15, 168b/4,
186b/11, 5b/13, 45b/6, 3a/12, 87b/15,
110a/1, 32b/14, 54b/5, 149b/12/14,
150a/15, 150b/4, 151b/10, 193b, 204a/11,
193b/2, 143b/15, 182a/5, 120b/1,
150a/8/9, 193a/9, 204b/4, 31a/11, 42b/13,
87b/12, 193b/9, 77a/2, 20b/11, 3a/15,

30a/3, 37a/10, 43b/12/13, 72a/10, 193b/8,
204a/15, 43b/8/9, 143a/3, 178b/6, 104a/1
cânbâz *F.is.* Bir işi en ince noktalarına
kadar bilen ve bunun için aldatılıp alt
edilemeyen, çok mâhir, kurnaz kimse.

- 179a/4, 178b/8, 179a/8

câhib *A.is.* Yan, taraf, yön, cihet.

- 197b/15, 21a/3, 112b/10, 139a/6,
142a/2, 20b/10/13/14, 24b/6, 47a/13,
93b/3

câriye *A.is.* Para ile alınıp satılan,
üzerinde sâhibinin her türlü hakka sâhip
bulunduğu kız, halayık.

- 42a/11/13, 42b/1, 51a/9/10/12,
51b/7, 57b/10/11, 58a/6/8, 108a/8,
144b/5, 144b/5, 172a/14, 173a/2, 174a/2,
173a/7, 112b/6, 169a/1, 12b/5/10,
57b/13, 152a/13, 51a/10, 42a/11

câvidân *F.is.* Ebedî, kalıcı, dâimî, bâkî

- 128a/11, 32b/7, 28b/9, 119a/15,
119b/7, 52b/3, 58b/13

ced *A.is.* Ata.

- 141a/6, 8a/3, 153a/1

cefâ *A.is.* Eziyet, sıkıntı, ezâ, cevr.

- 48b/15, 127a/3, 89b/11,
135a/12/13/15, 107b/4, 171b/2,
161a/121/11, 148a/3/4/5, 152b/5, 115a/3,
145b/5, 111a/10, 69b/5, 24a/8,
135b/12/10, 193b/1, 84b/12

cehd *A.is.* Çalışıp çabalama, büyük
gayret sarfetme, uğraşma.

- 141a/6, 98a/15, 107b/12, 103a/6,
72a/3, 166a/13, 178a/11

cemâl *A.is.* Güzellik.

- 45b/9, 57b/7, 139b/11, 105b/3,
140b/12, 147b/14, 170b/11, 172a/2/11,
51a/3, 84a/3, 162a/2, 168a/14, 181b/1,
171a/1, 172a/10, 172b/3,
184b/9/11/14/15, 185a/3, 185b/2, 158a/6,
32a/10/15, 33b/9, 83b/15, 109a/5, 112a/1,
157a/11, 160b/13, 187a/5, 172a/5, 14b/4,
161a/15, 181a/2, 52b/3, 89a/10, 114b/4,
115a/2, 139b/4/9, 148a/8, 167b/15,
168a/1/4/5/15, 181b/13/15, 187a/5,
160a/1, 82b/5, 24b/13, 32a/8/9, 90b/13,
147a/15, 160a/7, 162a/2/7, 36b/6, 42a/11,
61b/11, 83b/6, 89b/4, 90b/11, 105a/13,
105b/1, 140a/6, 157a/13, 160a/7, 161b/7,
168a/9, 168b/4/6/13, 169b/2, 176b/12,
29a/2, 90b/13, 93a/7, 105b/5, 115a/11/13,
149a/13/14/15, 149b/5, 168a/11, 185a/5,
186a/12, 187a/5, 33a/3, 33b/4, 157a/12,
159b/10, 168a/10/13, 24b/9/15, 105a/12,
105b/15, 148a/6, 157a/10, 31b/11,
32a/10, 148a/6, 168b/14, 196a/5, 89b/14,
159b/11, 93a/8, 139a/11, 145b/14, 172b/5,
170a/14

cemî‘ *A.sf.* Bütün, hep, cümle.

- 4a/6, 5a/7, 5b/13, 6b/3, 9a/6,
9b/4, 11a/3, 13a/10, 35b/9/11, 36a/11,
30a/9, 35a/8/9, 18b/7, 14a/6, 19b/15,
38b/15, 41b/4, 57b/8, 44a/2, 44b/12/14,
51a/2, 60b/9, 65a/13, 67b/8, 68a/1,
81a/13/15, 93a/2/3, 95b/2, 115a/3,
118b/4/5/10/12, 121b/15, 125a/11,
128b/15, 133a/7/8, 135a/15, 139b/4,
140a/9, 147b/1, 169a/15, 169b/8/12,
174b/3, 178a/7, 180a/10, 181a/1,

182a/11, 187a/7, 191b/7/11, 194b/12, 195a/7/14, 197a/4/5, 200b/10, 201a/2, 204a/5, 198a/12, 197a/5, 2b/10, 102b/5, 14b/12, 20a/1/7, 14b/11, 178a/8, 19a/12
ceᅡg *F.is.* Silahlı çatışma, savaş, harp, muhârebe, kıtal.

- 67a/6, 34a/1, 112b/2, 157b/2, 29a/14, 67b/10, 176a/8, 68a/5, 17a/11

cerâhat *A.is.* Kanın damar dışına sızmasıyla vücut dokularında meydana gelen, ak yuvarların hâkim olduğu donuk renkli birikinti, irin, yangı.

- 175a/13, 89b/12

cevâhir *A.is.* Cevherler.

- 11a/8/10, 11b/6, 102a/1, 170b/7, 172a/2, 5a/11, 173a/6, 174a/4, 181a/13, 181b/5

cevlân *A.is.* Dolaşma, gidip gelme, deveran.

- 29b/13, 115a/9

cevr *A.is.* Haksızlık edip, incitme, eziyet, cefâ, gadr, zulüm

- 89b/11, 151a/1, 88a/11/12, 153a/9/7, , 64b/8, 150b/15, 89a/11, 153a/3, 25b/2, 103b/5

cidd *A.is.* Bir işi çalışıp çabalayarak yapma, gayret, ceht.

- 166a/13

cihâd *A.is.* İslâm nizâmını yeryüzünde hâkim kılma ve bu nizâmı savunma maksadıyla din uğrunda ve Hak yolunda yapılan savaş, gazâ.

- 36a/2

cihân *F.is.* Dünyâ, yeryüzü.

- 3a/3, 51b/15, 75b/4, 102a/13, 103a/5, 161b/8, 163b/8/9, 177/3, 193a/4, 195a/13, 47a/1, 179b/9, 193a/5, 98a/12, 7b/11, 46a/6, 48b/1, 60a/11/15, 102a/3, 164a/2, 171a/4, 171b/12, 179b/4, 193b, 202a, 8a/4, 4b/6, 84b/2, 201b/14, 96b/14, 129b/5, 134b/8, 198a/11, 179a/12

cihet *A.is.* Yön, taraf, istikâmet, cânip.

- 180a/1, 16b/11, 57b/12, 107a/8, 95a/11/12/13, 95a/13

cimâ' *A.is.* Cinsel ilişkide bulunma, çiftleşme

- 14b/6, 108a/8, 44a/14

cin(n) *A.is.* İnsanlar tarafından görülmeyip çeşitli biçimlere girerek ancak kendileriyle ilgi kuranlara veya istedikleri kimselere göründüklerine ve olağanüstü sayılan bazı işleri yapacak güce sahip bulduklarına inanılan gizli yaratıklara verilen isim.

- 13b/5, 173b/7, 161a/15, 197a/5, 171a/2/7, 159b/14

cûd *A.is.* İnsanlara ihtiyaçlarını bildirmelerine meydan vermeden lütufta, ihsanda bulunma, el açıklığı, cömertlik.

- 2b/15

cühûd *A.is.* Yahûdi.

- 81a/2/5, 81a/4

cûyende *F.sf.* Arayıcı, arayan (kimse veya şey)

- 8a/12

cûrm *A.is.* Suç, kabahat.

- 94b/12, 101a/11, 113b/14, 83a/3,
101a/11/12, 107b/4, 114b/6, 107b/6, 6a/4,
68b/4/9, 100b/3

çüst *F.is.* Çabuk hareket eden, çevik.

- 33b/14, 67b/8

çâh *F.is.* Kuyu, çukur.

- 49a/1, 59b/10, 60a/3, 92b/15,
112a/15, 113a/8, 71b/4

çâker *F.is.* Kul, köle, bende.

- 97a/4

çalap *T.is.* Tanrı, Allâh.

- 60a/4, 102b, 64b/8

çâr *A.is.* Kadınların büründükleri çarşaf,
bir nevi büyük şal.

- 162b

çarh *F.is.* Talih, baht, zaman, devran

- 84a/13

çehâr-yâr *F.is.* Hz. Muhammed'den
sonra halife olan Hz. Ebûbekir, Ömer,
Osman ve Ali'ye verilen ortak isim, dört
halife.

- 121b/13

çeng *F.is.* Harba benzeyen bir çeşit telli
çalgi.

- 25a/7, 193a/14, 12b/4

çerâğ *F.is.* Yağ kandili ve genellikle
mum, meş'ale gibi ışık veren şey.

- 4b/4

çıpyalıncaç *T.zf.* çırılçıplak.

- 79b/6

dâ'im *A.szf.* Devam eden, devamlı,
sürekli, fasılasız.

- 179b, 198a/14, 9b/11, 12a/12,
66a/15, 154b/4, 164b/2, 171a/7, 198a/14,
2a/2, 198b/1

dâ'imâ *A.zrf.* Her vakit, her zaman,
devamlı olarak, sürekli.

- 10a/8, 19a/4, 20b/6, 30b/14,
58b/10, 84a/15, 131b/12, 132b/10/
133a/13, 149a/8, 163a/12, 164a/3, 194a/6

dâlâlet *A.is.* Doğru yoldan ayrılma,
yoldan çıkma, sapıtma, sapıklık.

- 154b/6, 156b/6

dâmen *F.is.* Etek, uç, kenar.

- 95a/6

dânâ *F.is.* Âlim, bilgin, bilgili, bilen
kimse.

- 19a/3, 163b/6

dâsitân *F.is.* Hikâye, masal, destan.

- 89a/10

da'vâ *A.is.* Hakkını elde etmek veya
korunmasını sağlamak yâhut bir
anlaşmazlığın çözümü için mahkemeye
başvurma.

- 91b/6, 128a/2, 148b/9, 116a/8,
8a/5, 89a/12, 83a/12, 179b, 203b/8

da'vet *A.is.* Çağırma, gelmesini isteme,
çağrı.

- 156a/1, 156a/1, 197a/13,
196b/15, 66b/15/11, 203a/11, 197a/13

deccâl *A.is.* Kıyâmet alâmetlerinden
olarak kıyâmete yakın zamanda insanları
kandırmak, halkı azdırmak için ortaya
çıkacağı haber verilen, çok kötü, fesatçı
ve yalancı kimse

- 81b/1

def A.is. Öteye itme.

- 154a/13, 56b/6/9, 91a/14,
69b/15, 9b/10, 112a/15

dehr A.is. Dünya, cihan, âlem.

- 198b/1

dehâyîk A.is. Anlaşılması güç olan ve dikkat isteyen ince şeyler.

- 8a/12

delâlet A.is. Yol gösterme, kılavuzluk, rehberlik, aracılık.

- 116a/12, 123b/2/4/6, 20a/14,
68a/8

delîl A.is. Yol gösteren, kılavuz, rehber.

- 19b/2/4/7/9/12, 19b/15, 20a/3,
20b/2, 44b/8, 199b/2/3/4, 4a/1, 65b/9,
130a/10, 190b/14, 203a/6, 199a/14, 5b/15

dellâl A.is. Tellal kelimesinin eski metinlerde kullanılan asıl şekli.

- 170a/5/6/9, 183b/15, 184a/3,
184a/3, 170a/6

dem-sâz F.is. Dost, sırdaş, uygun arkadaş.

- 163b/10

derc A.is. Toplama, bir araya getirtme

- 44a/12

derecât A.is. Dereceler.

- 190b/9/13, 32b/9, 37a/5, 34a/13,
34b/1/15, 118b/5

derdümend F.is. ve sf. Derd ve kederi olan (kimse)

- 57a/11, 8b/13/14/9

dergâh F.is. Tarîkatlarda dervişlerin zikir ve ibâdet ettikleri ve içinde tarîkatın

gerektirdiği biçimde yaşadıkları yer, tekke

- 28a/8, 197a/12, 4b/12, 100a/9,
47a/8, 55a/2, 68a/9, 76a/10, 78a/11,
186a/13, 196a/6, 107b/10, 203a/1,
23b/14, 52b/14, 53a/8, 63b/1, 75b/5,
95b/7, 120b/4, 125b/4, 195b/6, 196a/6,
45a/3, 57a/9, 57a/4/9/12, 195a/3, 21b/8,
31a/13, 51b/11, 55a/15, 57a/2, 68a/5,
91b/13, 138a/11, 109a/8

dermân F.is. İlâç, şifâ, devâ, çâre.

-98b/4/5, 102b, 112b/8, 179a/3,
205a/12, 171b/5, 37b/12, 40b/15, 114b/8,
153b/12, 197b/7, 54b/13, 25a/6, 37a/11,
42b/12, 111a/6

derûn F.is. İç, taraf, dâhil.

- 100b/7

dervîş F.is. Tarîkata girip bir şeyhe bağlanan, onun izinden Hak yolunda yürüyüp nefsinin ıslâh eden, varlık iddiasından geçip Allâh'ın birliğini bütün kâinatta görerek kendini Hakk'a ve onun yarattıklarına adayın kimse, tarîkat müntesibi.

- 39b/7/9/10/12/14, 40a/4/7 40b/1,
49a/5, 52b/6/7, 53a/14, 54a/1/14, 55a/12,
57a/3, 96b/1, 99a/10, 130a/14,
141b/1/2/4, 142a/1/2/4/6/7, 149a/2/4,
154b/14, 166b/2/4/6/15, 167a/2/3/5/6/8/12/
13/15, 167b/4/5, 197b/6, 181b/9,
166b/11, 53a/11/13, 53b/1/8, 54a/2/12,
56b/12, 141b/15, 155a/1, 166b/8, 167b/3,
142a/9, 148b/14, 167a/8, 167b/2, 198a/1,
197b/9, 75b/11, 52a/5, 167a/11

dest *F.is.* El.

- 10a/4

d. hatt-ı d. –lerin 145a/5

destâr *F.is.* Sarık.

- 131b/2, 18a/5

destûr *F.is.* İzin, ruhsat, müsâade.

- 170b/6, 185a/12, 85a/4, 185a/13,

77a/10/1, 201a/7, 46b/5, 174b/8, 47b/14,

201a/5/6

deşt *F.is.* Bozkır, ova, sahrâ, çöl.

-77b/9

devân *F.* Koşan, koşucu; koşarak, seğirterek.

- 180a/2

deyyâr *A.is.* Manastır adamı, zâhit.

- 4b/11

deyyân *A.is.* “Kulun fiiline göre hakettiği cezâ veya mükâfâtı hakkıyla veren” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allâh'ın en güzel isimlerinden)dir.

- 5b/7, 4b/11

dîbâc *A.is.* Dîba.

- 168b/11

dîdâr *F.is.* Yüz, güzel yüz, çehre

- 31a/15, 192b/7, 163a/12,

196a/13, 119a/15, 119b/7, 184b/5,

203a/1, 163a/15, 136b/15, 177a/2,

141a/14

dildâr *F.is.* Gönlü kendine bağlamış olan kimse, sevgili.

- 179a/5

dimâğ *A.is.* Beyin.

- 16b/8, 18a/9, 12b/11, 56b/12,

161b/12, 12a/1

dînâr *A.is.* Altın liranın dörtte biri değerinde olan eski bir para.

- 167b/15, 168a/3/5/6, 149a/4,

149b/6, 168a/2, 148b/12, 149a/7

dirhem *A.is.* Eski bir para çeşidi, gümüş sikke.

- 182b/10, 183a/3/5, 67b/12

dirîğ *F.is.* 1.Esirgeme, kıyamama.

- 182a/6, 92a/9, 182a/10, 186b/10,

186b/12, 182a/10

2. Eyvah, yazık

- 173a/11

dîv *F.is.* Dev.

- 97b /12, 102a/11

dîvâne *F.is.* Çılgın, deli, mecnun.

- 10b/1, 64b/3/6/13, 65a/7,

148a/9, 193a/2, 193b/11, 14a/9, 185a/10, 171b

du‘â *A.is.* Güçsüzlük ve ihtiyacını ortaya koyarak Allâh'a yalvarma, bir şeyin olmasını veya olmamasını isteme, yakarış, niyaz

- 8b/1/2/3, 56a/13, 106a/8,

106b/9, 202a/15, 199b/13, 55b/10,

125a/9, 186b/7/8, 130a/2, 130a/8, 125a/5,

125a/7, 124b/2, 62b/10, 30a/15, 8a/6,

105a/14, 107a/6, 8b/2,

55b/13/7/10/12/14, 184a/8, 8b/4,

132b/5/8, 107a/2/3/4, 147a/2, 95b/11,

130a/8, 105a/8, 106b/7, 56b/14, 89a/12,

106a/9, 125a/9, 153a/4, 186b/8, 89a/15,

105a/14, 106b/3, 132b/2, 204b/9, 147a/2,

53b/15, 54a/1, 137b/4, 8b/4, 106b/10

dûn u gûn Gece gündüz

- 192b/3, 193b/7, 117a/2
dükeli *T.zf.* Hep, cümle, hepsi, bütün, herkes

- 16b/6, 67a/11, 144b/10, 158b/1/2/3, 159b/3, 191b/3

düşvâr *F.szf.* Zor, güç.

- 74b/14, 163b/4, 99a/8, 185b/12

e'am *A.is.* Çok yaygın, pek yaygın, çok şümüllü.

- 95b/4

ebed *A.is.* Sonu olmayan gelecek zaman.

- 163a/10, 171a/6, 6a/13, 135a/2, 171a/12, 114a/1, 2a/2

ecdâd *A.is.* Atalar, dedeler, cedler.

- 92b/14

ecr *A.is.* Manevi karşılık, sevap.

- 37a/5, 137a/1, 14a/15, 31a/14, 34b/1, 57a/2

ecsâm *A.is.* Cisimler

- 5a/11, 10a/7

edep *A.is.* İnsanın hatâyâ düşüp utanılacak şeyler yapmasını önleyen, yerinde ve ölçülü davranmasını sağlayan meleke, söz ve davranışlardaki ölçülülük, her hususta haddini bilip sınırı aşmama, terbiye, nezâket, zarâfet

- 7a/7, 186a/13, 186b/1, 25b/5/6, 195a/13, 195b/2, 196a/1

ednâ *A.szf.* Çok (daha, en, pek) aşağı, âdi.

- 2a/4, 16a/12/15

efdal *A.szf.* Çok (daha, en, pek) faziletli, çok üstün.

- 5b/10, 72b/9, 19a/14, 19b/1/2/4/6/7/8/9/11/12/14,20a/2/3, 54a/4, 198a/1, 16b/14

efgân *F.is.* İztırapla bağırma, haykırma, feryat.

- 186b/1, 184b/10, 141b/3, 129b/15, 145b/13, 171a/1, 172a/15, 130b/3

efsûn *F.is.* Büyü, sihir, tılsım, afsun, arpag, rukye.

- 171b/10

eğaş *A.szf.* Çok (daha, en, pek) husûsî, çok özel, çok yakın.

- 166a/4

eh(i)l *A.is.* Sâhip, mâlik.

- 49a/8, 45a/6, 44b/7, 96a/2, 49b/5, 131b/3, 4b/10, 2b/2, 6a/10, 29b/1, 33a/2, 80b/3, 114a/4, 130a/11, 132b/10/11, 162a/11, 164a/5, 164b/1/2, 190b/1, 99b/1, 119a/9, 36a/10, 202b/7, 165b/6, 121b/6, 202b/6, 119b/9, 189b/7/9/13, 98a/10, 190b/1, 193b/2, 171b/10, 38b/2/78/3, 33a/10, 34b/12/13, 38a/1/7/9, 80a/8, 100b/13/15, 101a/4, 15a/12, 130a/12, 100a/14, 15b/6, 80b/1, 34a/10, 36a/15, 14a/4, 95b/15, 31a/7, 189b/8, 119a/8/10, 189b/7, 90a/8, 93a/11, 134b/13, 197a/7, 197b/13, 136b/2, 15a/8/7, 34b/13, 133b/7, 150b/8, 44b/7, 65b/9, 11a/12, 34a/13, 68b/9, 171a/8, 45a/6, 114b/8, 19a/10, 61b/15,15a/5, 31a/6, 32b/15, 33a/1, 34b/2, 145a/10, 158a/9, 190b/8,104b/13, 74b/10

ekl *A.is.* Yeme.

- 19a/4
- ekmel** *A.sıf.* Çok (daha, en, pek) kâmil, mükemmel, kusursuz, noksansız
- 16b/13
- ekrem** *A.sıf.* Çok (daha, en, pek) kerim, cömert, lütuf ve kerem sâhibi.
- 110b/13
- el-ḥaḳ** *A.zıf.* Doğrusu, gerçekten, hakîkaten.
- 193b/15, 171b/1
- elîm** *A.sıf.* Çok ıztırap veren, çok acıklı, çok üzücü, çok elem verici.
- ‘azâb-ı e. 153a/6
- elḫâf** *A.is.* Lütuflar.
- 108b/5
- elvân (Ar.)** Renkler.
- 161b/2
- elzem** *A.is.* Çok (daha, en, pek) lüzumlu.
- 95a/10
- emâret** *A.is.* Emir olma, emirlik.
- 7a/12
- emcek** *T.* Meme.
- 47a/2, 46b/10
- emmâre** *A.is.* Emreden, emredici
- 14b/10, 13a/11
- enâniyyet** *A.is.* Benlik, her şeyi kendi benliğine dayandırma, kibir, gurur.
- 158a/8
- enar** *F.is.* Nar kelimesinin eski metinlerde rastlanan asıl şekli.
- 89b/6
- enbiyâ‘A.is.** Nebîler, peygamberler.
- 4a/12/14, 14a/3, 95b/6, 104a/3, 180a/10/14, 180b/10, 4a/12, 13b/15, 16a/5/11, 19b/3, 34b/1/3, 104a/2, 19b/3, 165a/10, 36a/7/8, 14a/7, 14a/1, 165b/2, 94b/10, 104a/3, 45a/8, 124b/10, 34b/1, 95a/9/13, 120a/11, 163a/8
- endâm** *F.is.* Beden, vücut.
- 193a /14, 30a/11, 79a/12, 160b/1, 197b/1, 79b/7, 204a/7
- ender** *A.zf.* Çok nâdir, pek az, çok seyrek.
- 10a/4, 50a/1, 86a/1, 128a/3, 137a/1/3, 142a/15, 171a/7
- endişe** *F.is.* Merak, kuruntu.
- 5a/3, 98a/15, 195a/8
- envâ‘A.is.** Neviler, çeşitler, türler
- 10a/1, 129a/2, 168b/11, 173a/2, 173b/14, 181b/6/7, 10a/1
- envâr** *A.is.* Nurlar, ışıklar
- 162b/15, 3a/2, 32b/12, 9a/2
- enşârî** *A.is.* Ensardan olan kimse.
- 86a/14
- epsem** *T.* Dilsiz, konuşmayan, ebkem
- e. 34b/12, 63a/11, 85b/1, 170a/10, 71b/6, 25b/14, 67a/5
- eren** *T.* Ermiş velî, yatır, evliyâ.
- 199a/5, 174b/4, 79b/6, 98a/14, 131a/10, 199a/7/14, 199b/3, 149a/10
- erḫâm** *A.is.* Hısımlar, akrabâlar.
- 10b/6/7/9/12
- erkân** *A.is.* Bir şeyde temel durumunda olan taraflar, çok kuvvetli ve güçlü olan yönler, esaslar, direkler.
- 7a/12
- ervâḫ** *A.is.* Ruhlar.

- 15a/7, 15b/9, 13b/15, 14a/3,
38a/5/12, 38b/5/1, 10a/7, 32a/6/11,
108b/2, 14a/6, 14a/4/7/1/5

erzânî *F.sif.* Lâyık, değer, uygun

- 32b/1, 128b/2, 112b/14, 5b/2,
9a/3, 115a/13, 8b/14, 128a/11, 129b/4

eşah *A.is.* Çok (daha, en, pek) doğru, pek
sahih.

- 20b/8

esbâp *A.is.* Sebepler

- 14b/9, 49a/13, 41b/9/10, 103b/1

esfel *A.is.* Çok (daha, en, pek) sefil, pek
bayağı, pek alçak

- 38b/11/13/10, 13b/7/11,
14a/8/10, 15b/3, 16a/2, 61a/12, 93b/11

esîr *A.is.* Eskiden para ile satın alınan
kimse, kul, köle, câriye

- 139b/14, 100a/15, 112b/3,
148b/1, 149b/14

esrâr *A.is.* Gizli olan, herkesçe
bilinmeyen şeyler, herkese açık olmayan
gizlilikler, sırlar.

- 6a/8, 8a/13, 99b/13, 3a/2

eş'âr *A.is.* Şiirler, manzum sözler.

- 194a/2

eşed(d) *A.zf.* Çok (daha, en, pek) şiddetli.

- 38b/10/9, 80b/14, 81a/1/15,
81b/77

etkîyâ *A.is.* Allâh korkusuyla günah
işlemekten çekinen, müttakî olan
kimseler

- 163a/8

eṭrâf *A.is.* Taraflar, yanlar

- 197a/10, 200b/11

evliyâ *A.is.* Allâh'ın sevgilisi olan, hâli,
davranışları, çok üstün vasıfları ve
gösterdiği kerâmetler sebebiyle bu husus
halk tarafından da kabul edilmiş bulunan
seçkin ce has kul, ermiş, ermişler, velîler

- 9b/11/15, 10a/3/6, 15a/12,
17b/8, 34b/2, 95b/7, 165a/9, 180a/10/14,
198b/1, 198b/13, 15b/7, 95b/2, 198b/3,
94b/10, 45a/8, 163a/8, 160b/10, 14a/4/7,
96a/6

evşâf *A.is.* Vasıflar, nitelikler

- 17a/6, 151b/3, 89a/11, 145a/4,
165a/7

evvel *A.zf.* Zaman bildiren kelimelerden
ve zaman zarflarından sonra
kullanıldığında şimdiki vakitle bahsedilen
olayın oluşu arasında ne kadar vakit
geçmiş olduğunu gösterir.

- 6b/3/13, 10b/5, 11b/14, 12a/2/3,
104a/4/11, 121b/3, 125b/14, 130b/8,
132a/13, 134a/11, 146b/14, 153a/1,
158a/7, 163b, 164a/1/11, 165b/10,
171a/6, 177b/7, 179a/4, 182b/3, 188b/3,
193b/14, 200b/13, 204b/7/8, 15a/2,
15b/10, 16b/13, 17b/15, 19a/15, 22a/15,
22b/5, 26b/1, 30b/15, 38a/10, 41a/11,
41b/6, 53b/9, 59b/9, 65b/1/3, 66b/11,
90a/10, 91a/9, 104a/3/10, 113b/6, 121a/8,
109b/2, 112a/9, 126b/6, 15a/12, 74b/15,
13b/13, 106a/14, 114a, 173b/11, 198b/3,
11a/2, 14a/6, 15b/7/8, 80a/7, 83b/15,
92a/2, 92b/9, 104a/8/9/14, 105a/13,
106a/12, 121a/8, 100b/11, 12a/14/15

evzân *A.is.* Tartılar, ölçüler.

- 171a/11

eyvân *F.is.* Köşk, kasır, kemerli yüksek binâ, çardak.

e. 103a/4, 162b/2, 163a/14

ezel *A.is.* Başlangıcı olmayan geçmiş zaman, başlangıcı tasavvur edilemeyen zaman.

- 59a/11, 92b/8, 101a/8, 105b/13, 171a, 6a/13, 101a/14, 114a/9, 116b/4, 138b/5, 165b/2, 171a/12, 172b/10, 187a/8, 187b/6, 114a, 171a/6, 171a/8, 106a/3

ezher *A.is.* Çok beyaz ve parlak.

- 166a/1

ezvâc *A.is.* Zevçler, karı kocalar, eşler.

- 121b/15, 2a/11

fahır *A.is.* Övünme, iftihar, gururlanma.

- 12b/3/5, 6b/1, 8b/6, 33a/14, 66a/15

fâhir *A.sıf.* Övünen, iftihar eden, müftehir.

- 154a/8

fâ'ide *A.is.* İşe yarama, işe yaramanın meydana getirdiği iyi durum, olumlu sonuç, yarar, nefi.

- 105a/15, 142b/14, 153b/8, 152a/12, 72a/5/4, 67a/8

faķır *A.is.* Yoksul (kimse), muhtaç, fukarâ.

- 49a/5, 54a/12/15, 57a/3, 64b/3, 192a/12/15, 192b/4, 30a/4/5, 54b/6, 70b/4, 192a/11, 156b/8, 37b/11, 51a/1, 192a/8, 57a/5, 192b/4, 169a/1, 5a/5, 57a/12, 192a/10, 8a/14, 58a/11, 192a/12

faķır *A.is.* Eksiklik.

- 167a/15

fânî *A.is.* Son bulucu, sonlu, ölümlü, kalımsız, bâkî olmayan.

- 42b/8, 119a/3, 179b/8, 195a/2, 40b/5, 121b/4, 119a/3, 42b/6, 45a/10, 119a/2, 43a/2, 119a/3, 10b/1, 42b/7

fâriğ *A.is.* Vazgeçmiş, terketmiş, el çekmiş.

- 86b/5, 65b/8, 194a/15, 117b/5, 4b/10, 77a/1

farķ *A.is.* 1. Yaratılmışlarda Hakk'ı değil sadece mahlukâtı görme hâli.

- 193a/6

fârûķ *A.is.* "Ayıran" anlamına gelen kelime hakkı olmayandan, bâtıldan ayırması ve çok âdil olması sebebiyle Hz. Ömer'in lakabı olmuştur.

- 7a/2

fâsık *A.is. ve sıf.* Fısk u fucur sâhibi, şerî'at hükümlerine uymayan günahkâr kimse.

- 34b/8/11, 133b/8, 132a/15, 133a/14

faşih *A.is. ve sıf.* Güzel, ahenkli, açık ve anlaşılır şekilde düzgün ve yanlışsız söylenen (söz).

- 126b/15, 127b/9, 170a/6

fâş *F.is.* Meydana çıkmış, açığa vurulmuş, duyulmuş.

- 48a/2

faz(ı)l *A.is.* Ahlâkı, ilmi ve sâhip olduğu meziyetler bakımından üstün (kimse), fazîlet sâhibi, erdemli, fazîletli.

- 22b/9/13, 31b/12, 70b/4, 44a/10,
148a/2, 11a/3, 8b/5, 196a/12

fazîlet *A.is.* Dürüstük, iffet, nâmus, merhamet, alçak gönüllülük, yiğitlik, sadâkat, adâlet, kerem ve ihsan gibi ahlâkî meziyetlerin hepsine birden verilen isim, erdem.

- 34a/10, 22b/1

ferâgat *A.is.* Hakkından isteyerek vazgeçme, el çekme, sarf-ı nazar etme.

- 101b/11

ferâ'in *A.is.* Firavunlar.

- 81b/2

ferdâ *F.is.* Kıyâmet.

- 32a/1, 176b/6

ferişte *F.is.* Melek.

- 81a/10, 97b/13, 46a/11/13,
128b/14, 138b/12, 161a/5, 169b/6,
181a/11, 114a/14, 161b/8, 47b/5,
91a/10/12, 111a/8, 127a/6, 133a/11,
133b/6, 161a/15, 127a/6, 204a/14,
109a/4, 138b/10, 161b/2, 155b/7, 71b/4,
109a/11, 24a/6, 10b/6, 204b/11, 169b/3

fermân *F.is.* Emir, buyruk.

- 2b/14, 11b/2, 72a/10, 74b/12,
102a/14, 205a/11, 70b/3, 100a/12

ferseng *F.is.* Fersah.

- 88b/4, 158a/11, 158b/11/14

feryât *F.is.* Yüksek sesle ve kuvvetle bağırma, bağırma, haykırış, çığlık, âvâze, figan.

- 64b/7, 74b/2, 79a/13, 85a/12,
93b/2, 109b/9, 112b/8, 113b/9, 116b/3/7,
122b/14, 129b/9, 145a/8, 122b/8,

170b/15, 172a/13, 185b/13, 73b/14,
85a/5, 116a/9, 123b/1, 145a/9, 123b/5,
185a/2, 186a/4, 176a/9, 116b/14, 111a/5,
101a/1, 139b/10, 148b/5, 123a/9, 122b/14

fesâd *A.is.* Tabîî halden çıkma, bozulma, bozukluk.

- 6a/13, 12a/1, 133a/6, 127a/8

fetâ *A.is.* Genç, yiğit, mert kimse, delikanlı.

- 7b/7, 50a/4

fetvâ *A.is.* Bir mesele hakkında şerîatın hükmünü anlamak için sorulan soruya müftü tarafından muhâtap zikredilmeden verilen cevap, sonunun şer'î cevâbı.

- 34b/3, 45a/3, 76a/8

fezâ *A.is.* Görülen ve görülmeyen bütün gök cisimlerini içine alan uçsuz bucaksız boşluk, uzay.

- 56a/10, 59b/15a, 5a/11

fısk *A.is.* Hak yoldan çıkıp her türlü günâhı işlemeyi hûy hâline getirme, sefâhata dalma, fenâlık, ahlâksızlık.

- 18b/1, 34b/13, 35a/3, 74b/10,
80b/11, 133a/12

fıtrat *A.is.* Yaratılış, hilkat, halk, tekvin.

- 15b/14, 14a/12, 15a/2

fidâ *A.is.* Fedâ kelimesinin eski ve asıl söylenişi.

- 204a/12, 168b/6, 204a/11,
171a/13, 165b/3, 168a/14, 54b/10,
168b/15

figân *F.is.* Izdırpla bağırma, haykırma, feryat.

- 85b/4, 171b/1, 170b/15, 63a/10,
145a/8, 64b/7, 116b/3/7, 79a/13, 85a/12,
122b/14

fik(i)r *A.is.* Düşünce, zihinde tasarlanan
şey, düşün.

- 112a/7, 102b/2, 60a/6, 103b/15,
46a/5, 154b/13, 70a/6/10, 166b/5, 3b/3,
73b/10, 74a/13, 13a/3, 4b/15, 97b/6,
74a/14, 3b/3, 73b/13, 74b/6, 76a/14,
88b/1, 97a/6, 98b/1, 37a/4, 3b/2, 112a/7,
13b/3, 43a/10, 155a/10, 155b/6, 68b/10,
27a/14, 200a/11, 195a/7

fikret *A.is.* Düşünme, düşünce, fikir.

- 4b/15, 3a/10

filuri Venedik Dükalığı tarafından
çıkarılan 993 ayar ve 1 dirhem ¼ krat
ağırlığındaki altın.

- 168a/9, 40a/13

firâk *A.is.* Ayrılık, ayrılma, ayrı düşme,
hicran, firkat.

- 51a/14, 51b/4/5/15, 52a/10/12,
59b/9, 110a/12, 84a/8, 171b/4, 51b/6,
52a/11, 51b/8, 52a/15, 52b/3, 68b/13,
82a/13, 122b/1, 124b/15, 109a/1, 86b/8,
125b/2, 129a/3, 145b/12, 52a/9, 57b/10,
123a/4, 57b/11, 68a/15, 52a/2, 8b/13

firâset *A.is.* Hemen anlama, çabuk
kavrama, zihin uyanıklığı, anlayış, sezgi,
iz'an.

- 3a/10, 3b/10, 184a/5

firdevs *A.is.* Cennet.

- 165a/9, 33b/5, 165b/15, 74a/3,
124b/5

fitne *A.is.* Karışıklık, fesat, kargaşalık.

- 185b/6, 107a/11, 129b/12,
140b/5, 107a/12, 120b/12

fuḳarâ *A.is.* Fakirler, yoksullar; fakir,
yoksul.

- 164b/7

furḳân *A.is.* Hakkı bâtıldan ayırt etmesi
sebebiyle Kur'an-ı Kerim'e verilen isim

- 69a/11, 3b/15, 23a/14, 4a/9,
23b/15, 33b/11

fûṭa *A.is.* Vücûdun belden aşağı kısmını
örtecek şekilde kuşanılan, genellikle
ipekten bir nevi önlük, peştamal.

- 86b/14

fuzûl *A.is.* Gereksiz fazla şey, söz,
davranış.

- 60a/9

fücûr *A.is.* Ahlâk kurallarına aykırı
yaşama, fuhuş ve zinâya dalma, sefâhat.

- 18b/1, 35a/3, 80b/11

fürḳat *A.is.* Firkat kelimesinin eski
metinlerde geçen asıl şekli.

- 32a/14, 51a/7/12/13, 56a/4,
60b/5, 62b/9, 85a/14, 86b/3, 91a/5/8,
92b/14, 107a/9, 110a/10, 113a/12/14,
125b/6, 141a/5, 86b/3, 69b/3, 117a/15,
32a/14, 63b/14, 151b/8, 107a/12, 151b/8,
147a/9, 85b/3

fütüvvet *A.is.* Delikanlılık, gençlik.

- 7b/7

ḡaddâr *A.is.* Gadreden, karşısındakine
aşırı derecede haksız davranan, zâlim,
merhametsiz, insafsız (kimse), vahşî,
hunhar.

- 177b/12, 33b/12, 157b/9

ġaffâr A.is. “Kullarının günahlarını affeden, bağışlaması çok olan” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Alla'ın en güzel isimlerinden)dir.

- 107b/4, 23b/3, 114b/6, 3a/2

ġâfil A.is. Çevresinden ve gerçeklerden habersiz olan, gaflet içinde bulunan, dalgın, dikkatsiz ve düşüncesiz (kimse), aymaz.

- 148a/14, 151a/5, 52a/15, 122b/9, 52b/2, 68a/3, 78a/13, 82b/13, 102a/3, 108b/13, 122b/4, 143a/2, 145a/1, 52a/7, 83a/7, 74a/7, 80b/9, 151a/11

ġaflet A.is. Çevresinde olanları fark edememe, açık gerçeği görememe, dalgınlık, dikkatsizlik, basiretsizlik, aymazlık, gâfillik.

ġ. 18a/6, 26a/5, 41a/3, 83a/7/12, 95b/1, 102b/2/6, 112b/4, 155a/7, 196a/1, 151a/12, 51b/12, 78a/9, 82b/14, 83a/3, 83b/1/2, 85b/7, 196a/7

ġâ'ip A.is. ve sf. Göz önünde olmayan, hazır bulunmayan (şey).

- 145a/14, 156b/14, 188b/6, 21a/9, 74a/5, 172a/13, 194b/6, 194b/8

ġalaṭ A.zf. Yanlış, hatâ, sehv.

- 160a/3

ġâlip A.is. Üstün gelen, yenen, galebe çalan (kimse).

188b/2/7/9/11/13/15, 189a/3/7/9/12, 14b/11

ġâlṭân F.zf. Yuvarlanan, yuvarlanıcı.

- 43a/7, 117a/6

ġam A.is. Kaygı, tasa, keder, iç darlığı.

- 87b/15, 176b/5, 200a/12, 28b/13, 114b/13, 115a/3, 171b/5, 114b/14, 113a/4, 150a/6, 77a/7, 68b/11, 49a/5, 50a/2, 106a/5, 115a/10, 150a/8

ġammâz A.is. Söz taşıyan, laf yetiştiren, fitleyen (kimse), kovucu.

-125b/1/5, 11b/8, 125a/15/14

ġamz A.is. Gözle kaşla işâret etme, göz kırpma.

- 126a/6, 77b/3, 125b/15, 11b/8, 125b/13, 125b/7, 11a/6, 125a/13, 191a/4

ġanî A.is. Sahip olduğu şeyle yetinen, fazlasını istemeyen, gözü tok (kimse)

- 57a/13, 192b/3, 156b/7, 50a/10

ġanîmet A.is. Savaşta düşmandan alınan savaş esirleri, sivil esirler, menkul ve gayrimenkul mallar.

- 29a/15, 65b/6, 67b/9/11/12, 108a/4/11/13, 164b/14

ġarîp A.is. Kimsesiz, zavallı, biçâre (kimse).

- 30a/5, 145b/11, 202b/2, 71b/12

ġarḳ A.is. Bir şeyle aşırı derecede dolmuş olma, bir şeye batmış, boğulmuş halde bulunma, müstağrak.

- 92b/5, 193a, 109a/13, 113a/10, 123b/5, 202b/5, 193a/12, 157b/12, 40a/9, 123a/15, 174a/4, 149b/14, 155a/13, 58b/9, 4b/6

ġavvâş A.is. Dalgıç.

- 167a/8/11

ġayp A.is. Göz önünde olmayan, gözle görülmeyen, gizli olan şey, hal ve keyfiyet.

- 3a/10, 173b/2, 9a/2, 159b/4
ğaybet *A.is.* Gâiplik, hazır olmama, meydana bulunmama, görünmeme.

- 39a/15, 72b/11, 194b/7, 195b/7/12, 127b/10, 77b/3, 25a/4/13, 73a/3, 192a/3, 73b/8, 97b/11
ğâyet *A.zıf.* Çok, pek, pek çok, son derece.

- 191a/8, 20b/9, 26b/5, 30b/14, 38b/10, 40b/5, 80a/2, 81a/15, 105a/11, 108b/7, 111a/15, 123a/12, 140a/13, 146a/8, 165b/7, 190b/2, 34b/8, 76a/12, 86a/2, 99b/15, 137b/5, 139b/7, 73b/1/2, 185a/5, 190a/8

ğayret *A.is.* İçten gelerek çalışma, belli bir şey için çabalama, didinme, çaba, ceht

- 175a/5, 180a/13, 60a/10, 82b/5, 91a/10, 99b/6, 109a/7, 155a/8, 20a/14, 58a/1, 91a/12, 138a/14, 174b/15

ğayrı *A.sf.* Başka.

- 204a/1, 11a/9, 13b/15, 14a/2, 16b/9, 17b/6, 52a/10, 56b/9, 57a/14, 63a/2/7/9/10, 74b/4, 76b/3, 96a/8, 103b/11, 105b/14, 111b/5, 120a/14, 126b/1, 127a/9, 147b/10/15, 148a/5, 159a/12, 177b/2, 195b/5, 199b/4, 21b/10, 99a/9, 44b/10/11/14, 50b/1, 58a/8, 192a/5, 50b/2, 100a/9, 105a/15, 148a/8, 126b/5, 47a/4, 123a/8, 199b/4, 58a/4, 82a/7, 86a/10, 97a/9, 180b/12

ğazâ *A.is.* İslâm dîni uğruna yapılan savaş, cihat.

- 65b/6, 66a/2, 65b/2, 65b/2, 64b/13, 65b/2/4/5/7/10, 66a/1, 66b/8, 86a/15, 108a/6, 164b/15, 66a/13

ğazap *A.is.* Aşırı hiddet, intikam duygusu ile karışık öfke, kızgınlık, hışım.

- 17a/11

ğâzî *A.is.* Gaza eden, İslâm dini ve vatan uğruna elde silâh düşmanla savaşan, gazadan şehit olmadan dönen kimse.

- 29a/14, 164b/14, 65a/14, 67a/9, 67a/9, 65b/5, 65b/14

gebr *F.is.* Mecusî, ateşe tapan kimse, ateşperest.

- 114a/4

gedâ *F.is.* Dilenci, yoksul, fakir.

- 167b/6/7, 167a/14, 114a/6

genc *F.is.* Hazîne.

- 9b/13, 46a/6/7, 48a/1/4, 93a/13, 171a/9, 172a/1, 46a/6/7, 47b/12/15, 9b/13, 163b/8, 46a/9, 47b/13, 163b

gerden *F.is.* Gerdan kelimesinin eski metinlerde kullanılan asıl şekli.

- 95a/14, 17b/6

gerdiş *F.is.* Dönüş, dönme, devretme.

- 84a/2

gerdûn *F.sf.* Dönen, devreden.

- 84a/14

gevher *F.is.* Cevher, mücevher, elmas, inci

- 18a/4, 46a/10, 3a/6, 148b/15, 157b/3, 46a/8

gilmân *A.is.* Cennette hizmet eden delikanlılar.

- 32b/11, 129a/1, 163a/6, 33a/7

ğüllüğüş *A.is.* Gizli kin ve düşmanlık, gönül fesâdı, karışıklık.

- 22b/1

girdâp *F.is.* Suyun kendi etrâfında dönmesi ve döndüğü yer, su çevrintisi, çevrinti, burgaç, eğrim.

- 97b/10

giriştâr *F.zf.* Tutulmuş, yakalanmış, tutkun, müptelâ.

- 37b/11, 98b/2, 52b/13, 129b/4, 153b/6, 62b/13, 69b/8, 176a/8

giryân *F.zf.* Ağlayan, ağlayıcı.

- 175a/1, 4b/3, 49b/1, 129a/3

gökçek *T.is.* Güzel, şirin, hoş, latif.

- 50b/14/15, 51a/1/2, 118b/1, 25a/9

göñül *T.is.* İman, sevgi ve nefretin, iyi ve kötü bütün duyguların kaynağı olduğu kabul edilen kalbin mânevî yönü, yürek.

- 121b/14, 178b/5, 3a/5, 10a/6, 18b/5, 19a/7, 20a/13, 27a/12, 31b/4, 39a/7, 48b/5/12, 82a/7/9, 83a/7, 118a/3, 119b/6, 147b/1, 148a/5, 157b/4, 166a/13, 171a/4, 178b/2, 187a/9/12, 188a/1/7/8, 194a/7/8/10, 195a/15, 202a/11, 82a/9, 148a/5, 82a/7, 49b/1, 77b/8,41a/7, 187a/9, 10a/8, 29a/5, 58a/15, 58b/1, 72a/11, 100b/6, 105b/6, 163b/3, 202b/4, 203b/5, 195a/15, 46b/12, 187b/12/13, 31b/13, 39a/12, 102b/2, 9b/13, 165a/11, 10a/4, 25b/13, 39b/3, 72a/1, 168a/12, 168b/4, 187a/9, 198a/12, 96b/14, 104b/6, 107a/8, 160a/6, 150a/12, 147a/14, 9a/2, 46b/3, 176b/15, 194a/13/14, 97a/8, 46b/3

görklü *T.sf.* Güzel, gösterişli, görkemli.

- 7a/15

ğubâr *A.is.* Toz, ince toprak

- 162b/11

ğufrân *A.is.* Affetme, yargılama, merhamet etme.

- 4b/14, 200a/14

ğulgüle *F.is.* Dalga dalga ortalığa gürültülü ses, her ağızdan bir ses çıkmasından meydana gelen karışık gürültü, velvele

- 111a/8

ğurbet *A.is.* Yabancı memleket, yad el.

- 61b/15, 84a/5/7, 149b/12

ğurre *A.zf.* Parlaklık, nurlu olma.

- 12b/6, 139b/6, 106a/3, 108b/11, 93b/8, 12b/2/4/6/8

ğurûr *A.is.* Kendini beğenme, büyüklük taslama, boş şeylerle övünme, benlik, enâniyet, kibir, azamet.

- 193b/8, 18a/11

ğuşşa *A.is.* Gam, keder, hüznün, tasa.

- 58b/1, 89a/4, 113b/13, 115a/10, 69b/12, 4b/10, 114b/13, 112b/10, 63b/8, 113b/4, 21b/3, 114b/14

ğüher *F.is.* Cevher, mücevher, elmas, inci

- 139b/15

gülâb *F.is.* Gül suyu.

- 148a/11, 43a/5, 83b/10/11

gül-endâm *F.* Gül bedenli.

- 193a/14

ğülistân *F.is.* Gül bahçesi.

- 172a/15, 7b/14, 4b/3, 113a/13,
12b/5, 164a/1

g l'iz r *F+A.sf.* G l yanaklı, g l gibi
pembe yanaklı.

- 84a/15

g l en *F.is.* G l bahçesi, g listan, g lzar.

- 33a/5/6, 163a

g lz r *F.is.* G l bahçesi, g l en, g listan.

- 162b/7

g m n *F.is.* Zan, Őphe.

- 50a/2, 101b/5, 98a/12, 79b/1,
179b/14, 77a/11, 29a/12, 128a/4, 128b/1,
179a/15, 203a/12, 151b/15, 203a/12,
112a/8, 201a/13

g n h *F.is.* All h'in emirlerine aykırı
olan davranış, m siyet

- 25a/11, 50a/2, 72a/1/3/7/12,
73a/4, 73b/15, 75b/5/6, 76a/12, 78a/9,
101a/11, 109b/15, 123b/4, 126b/9,
127a/2, 127b/7/12, 143b/1, 153a/2,
153b/9, 182b/4, 191b/9, 200a/8, 191b/9,
30b/15, 201a/8, 144a/2, 114b/6, 107b/6,
175a/8, 88a/6, 192b/2, 83a/3, 72b/15,
73a/2/11, 101a/12, 124a/6, 129b/10,
124a/5, 80b/10, 80a/8/9,
154b/11/13, 191b/8, 196a/7, 80b/9,
82b/14, 83a/5/6, 100a/8, 102a/2, 76a/9,
100b/2, 152b/14, 73a/10, 80b/10, 182a/9,
191a/3/8, 200a/13, 192a/2, 72b/14,
191a/13, 73a/6, 73a/12, 189a/6, 128a/10,
191a/5, 196b/6, 72b/15, 83a/2, 191a/12,
73a/14, 127b/1, 176a/4, 9b/10, 114b/1,
128a/9, 182a/11, 202a/10, 150b/7,
127a/13, 127b/4, 191a/10, 35a/7,

200a/12, 100b/5, 24a/8, 68b/9, 127b/3,
134b/10, 135a/9

g r h *F.is.* Topluluk, cem t, b l k.

- 165b/3, 168a/3, 168a/10/12,
90a/10, 165b/1

g z f *F.is.* Boş s z, m n sız laf.

- 29a/8, 13b/1

g z de *F.zf.* Se kin, se ilmiŐ, m mtaz,
elit.

- 178a/7, 18b/8, 88b/12

g z n *F.sf.* Se kin, se ilmiŐ

- 7a/1, 112b/4

h b 'is *A.is.* K t  Şeyler, k t  işler

- 131a/13

h bbe *A.is.* En ufak Şey, zerre

- 182b/9, 183a/3/5/14, 198a/15

h b b *A.is.* Sevilen kimse, sevgili, dost

- 128b/1, 165b/6, 2a/9, 2b/2, 6a/1,
174b/1/2, 100b/6, 174b/12, 105a/6,
120b/2, 29a/8, 29b/15, 191b/12, 29a/8,
101a/2, 71a/3

h b r *A.is.* Haberi olan, haberli, haberd r,
v k f.

- 68b/5

h c let *A.is.* Utanma, mah up olma,
utan .

- 50a/14

h cer *A.is.* Taş.

- 139b/14

h cet *A.is.* Gerek duyulan, muhtaç
olunan Şey, ihtiyaç.

- 42a/1, 72b/6, 78a/5, 187b/8,
114b/4, 72b/4/6, 98b/11, 187b/9, 196a/4,
141/10, 40a/1, 106a/15, 128a/3, 187b/11,

98b/14, 99a/1, 128a/3, 135b/1, 40a/14,
98b/13

hâdî *A.is.* Doğru yolu gösteren, hidâyet
eden kimse.

- 165a/11

hâdım *A.is.* Kısırlaştırılmış, enenmiş
erkek, tavâşi.

- 174a/5

hâfız *A.is.* Koruyan, muhafa eden kimse.

- 7a/9

hâkık *A.öz.is.* Allâh, Tanrı

- 36b/11, 40b/15, 140a/14,
6b/3/10, 7a/6, 10b/10, 50a/12, 60a/4/14,
84a/1/2, 140a/1, 172a/10, 193b/15,
102a/12, 102b/10, 102b/14, 114a/7,
140a/1/14, 154b/1, 183b/9, 184a/15,
184b/1, 186a/9/13, 188b/4/9/11/13,
189a/3/7/9/11, 191b/6, 195b/6, 196a/8,
202a/13, 12b/9, 13b/4, 47b/8, 50a/13,
58a/3, 63a/1, 74a/12, 76b/11, 87a/7,
89b/4, 92a/4, 93a/12/14, 138a/3, 142a/7,
177b/4, 178a/14, 178b/7, 203b/4, 6b/15,
50a/15, 86a/13, 98b/4, 140a/2, 151a/2,
180a/11, 135a/1, 153a/15, 170b/4,
195b/4, 10b/4/6, 142b/3, 138a/4, 187a/1,
189b/4, 34b/15, 71a/11, 138a/3,
7a/2/3/5/6, 40b/15, 50a/13, 58a/9, 73a/1,
102a/9, 120a/15, 140a/2, 178b/9, 102a/2,
165a/3, 4b/12, 9a/10/13, 9b/10, 13a/10,
13b/3, 14a/13, 14b/1, 15a/1/7, 16a/6,
16b/11, 17b/14, 18b/7, 19a/5, 20a/15,
20b/2/6/10/13/14, 21a/3/6, 22a/12,
22b/13/15, 23a/4/7, 23b/14, 24a/4,
24b/2/6/9, 26a/15, 27a/8/10, 27b/8,

28b/1, 29a/1/6, 30a/8, 31a/7, 31a/12,
32a/3/4/8/10/13/15, 33a/8/9, 34a/8,
35a/9/12, 37a/6/11, 38b/15, 40b/12,
41a/4/9, 41b/9, 44a/1/7, 45a/3, 45b/5/7,
46a/4/8, 47a/13, 48a/5/8/15,
49b/3/6/8/10/13, 51a/12, 51b/9, 52b/2/11,
53a/653b/5, 54b/11, 55a/2/4, 55b/9/11,
56a/15, 57b/6/12/14, 58a/8, 58b/4/5,
59a/8, 61a/13, 61b/8/9/11/13, 63a/4,
63b/1, 63b/8/15, 64a/5/10/15, 65a/8/9,
66a/12, 66b/5, 68a/2/3/9/11, 68b/1/5/12,
69a/8/10, 69b/1/5/6, 70a/6, 70b/11/15,
71a/1/3/4/6/13, 71b/1/5/7, 72a/13/14,
73a, 74b/11, 75a/3, 75a/15, 76a/12,
77a/1, 77b/1, 78a/15, 80b/1, 81b/8, 82b/3,
83b/8, 85b/9, 87a/13, 87b/1, 88a/6,
88b/15, 89a/7, 89b/4, 90a/6, 91a/10,
94b/1, 95a/5, 95b/1, 96a/11, 96b/1, 97b/1,
99a/11, 104a/4/13, 104b/3, 105a/8,
105b/2, 114b/15, 128b/2/13/14, 137a/4,
140a/8, 100b/3, 101a/6/14, 106b/2,
106b/7/9, 107a/15, 107b/10, 111a/8/11,
111b/9/12, 112b/10, 113a/1, 113b/8,
115a/12, 115b/2/6/8/12, 116a/1/5,
118b/12, 119a/4/11/12, 119b/5, 121a/8,
121b/2/14, 122b/3, 124a/3/7/14,
125a/5/8/10/15, 125b/4, 126a/4/7,
126b/11/14, 127a/4/6/8/9/14,
127b/2/3/5/13, 128a/2/7, 128b/2/14,
129a/9/12, 130a/5, 131a/3, 131b/14,
133a/2/5/8/13, 133b/10, 135a/9, 137a/4,
138a/2/12, 138b/10, 139a/6/7/14, 139b/1,
140a/8, 141a/2/7, 142a/1, 143b/3,
146a/2/3, 146b/9/10/12/13, 147a/14,

147b/15, 148b/6, 149a/13/15, 150a/12,
150b/10/12, 151b/4/13, 154a/4,
154a/9/12, 155b/8, 157a/5/9, 157b/6,
158a/3/15, 158b/1/3/8/9/15, 159a/2/5,
159b/2, 160a/15, 160b/6,
161a/5/6/7/9/11/12, 162a/7/10, 164b/10,
166a/7, 169a/4, 169b/3/9, 172b/10,
173b/4/6, 175a/9/12, 175b/2/11/14/15,
176a/2/15, 177a/1/3, 178a/4, 178b/8,
180b/5/12, 181a/4/8, 182a/6/11, 182b/5,
183a/14, 183b/6/9, 184a/15, 184b/2/3/4,
186a/11, 186b/8/9/12/14, 187a/3/7,
187b/5/8, 188b/12/4/6/7/8/10/12/14/15,
189a/2/5/8/13/14, 189b/15, 190b/2/7/14,
192b/2/6, 194b/10, 195a/11, 195b/9,
196a/6/10/11, 196b/5/13, 197a/13,
197b/8, 198a/5, 199a/15, 199b/1, 200b/6,
203a/10/12/14, 203b/1, 204a/15, 204b/9,
11a/1, 45a/11, 55b/7, 55b/13, 56a/14,
58b/8, 69b/15, 71b/14, 79a/2, 79b/8,
82a/6, 110b/11, 105a/10, 105b/1,
106a/6/8, 108b/3, 110b/11, 130a/3,
175b/9, 158b/6, 159a/1/8, 159b/3,
20a/11/13, 27a/6/9, 27b/9/14, 31a/10,
32a/3/9, 33b/10, 40a/2/5/6, 45a/1/14,
45b/1, 47a/8, 57b/5, 58b/6, 59a/10/12,
63a/5, 63b/4/5, 70a/11, 70b/1/3, 72b/7,
73b/3, 75b/5, 90b/11, 97a/10, 100a/8/10,
176b/15, 108b/5, 109a/4, 113b/3,
114b/15, 115a/2/6/10, 119a/15, 128b/13,
150a/15, 154a/11/15, 154b/5, 156b/8,
159b/12, 160b/4/9, 161a/4, 161b/3,
170b/1, 176b/15, 185b/9, 186b/11,
187a/13, 189b/1, 198b/15, 199b/8, 51b/2,

59a/13/14, 62b/10, 70a/9, 76b/8, 93b/1,
100a/11, 125a/9, 153a/7, 174b/10,
178a/3, 180b/3, 78b/12, 108a/10, 154a/9,
188a/10, 155a/3, 183b/8, 165a/3, 45a/13,
46a/10, 110b/12, 163b/7/8, 108b/9,
110b/12, 115a/1, 118a/13, 130a/5,
139a/6, 154b/11, 170b/3, 183b/7,
184b/14, 189b/11, 203b/4

ḥakâyık A.is. Hakikatler.

- 8a/12

ḥakîkat A.is. Asıl olan durum ve şekil,
asıl, küh.

- 6a/5/7, 9a/14, 47a/6, 47b/12,
63b/4, 68a/3, 83a/8, 113a/12, 146b/11,
147a/15, 163a/7, 179b/13, 201a/9,
147a/8, 203b/10, 52b/7, 63b/4, 17b/13,
118a/1, 123b/10, 152a/5, 44b/2

ḥakîkî A.is. İnkâr edilemeyecek şekilde
var olan, var olmuş bulunan, gerçek.

- 189b/7, 7b/2

ḥakîr A.is. ve zf. Değersiz, itibarsız,
küçük.

- 61a/12, 8a/14, 5a/5

ḥâl A.is. Bir şeyin içinde bulunduğu
şartların ve niteliklerin bütünü, durum.

- 49a/3, 72a/9, 102b/12, 151a/11,
87b/11, 130b/12/14, 155b/4, 183b/3,
75b/7, 101a/3, 117a/8, 84a/11, 122b/14,
143a/10, 191b/4

98a/10, 172a/5, 112b/9

171a/4, 202a/9, 183b/2, 183a/8

110a/11, 112b/9

30a/11, 74a/1

56a/2, 68b/8, 69b/6, 78a/10, 92a/2, 78b/10, 87a/13, 83a/15, 103a/5, 106b/14, 112b/1, 117a/6, 121b/12, 129a/4, 134a/13, 134b/5, 135a/12, 136a/15, 143b/3, 145a/10, 146a/9, 167a/6, 172b/8, 194b/9, 195a/6, 97b/15, 109a/10/15, 114a/9, 137a/9, 84a/5, 117b/2, 152b/14, 177b/15, 45b/15, 78a/13, 68a/3, 68b/4, 125a/12, 193a/1, 107b/9, 126a/10, 3b/9, 110a/13, 68a/4, 112a/8, 30b/8, 104a/9, 62b/8, 193b/3, 37b/2, 75a/1, 113a/7, 131b/10, 153a/15, 200a/7, 129a/11, 153b/1, 195a/8, 74b/15, 49b/8, 65a/10, 67b/12, 83a/15, 104a/13, 151a/9/11, 123b/10, 126a/3, 136a/14, 151a/9, 185b/12, 195a/14, 49b/12

ḥalâş (Ar.) Kurtulma, kurtuluş.

- 201b/8, 111b/13, 70b/5, 125a/6, 102a/5, 115a/3, 135b/1, 114b/14, 150b/5, 137b/4, 56a/5

ḥalâvet *A.is.* Hoşluk, tatlılık, zevk.

- 136a/9

ḥalâ'ik *A.is.* Yaratılmış olanlar, mahlûkat, insanlar.

- 34a/11, 68a/1, 8a/1, 98a/15, 152a/12, 161b/9, 168a/1/3/14, 163b, 168a/1/14, 57b/9

ḥâlet *A.is.* Hal, nitelik, keyfiyet.

- 104a/8, 108b/15, 69a/9, 3a/15, /11

ḥalîfe *A.is.* Hz. Muhammed'den sonra onun vekîli olarak din ve dünya işlerinde bütün Müslümanların önderi, aynı zamanda devletin reisi olan kişi, emîrül-müminin.

7b/1, 47a/10/11, 166b/2, 167a/12/1, 99b/10/11, 47a/15, 166b/6/7/8/11/15, 99b/1 67a/12, 47a/14

ḥalîl *A.is.* Sâdık ve gerçek dost.

- 54b/4, 54b/2, 70b/14, 6a/1

ḥalvet *A.is.* Çevre ile her türlü ilişkiyi kesip yalnız kalma, tenhâya çekilme.

- 14a/4, 67b/14, 163a/13, 76b/9/14, 163b/10, 76b/8/6, 8b/15

ḥâmile *A.is.* Karnında yavru bulunan (kadın), gebe, iki canlı, yüklü.

- 144b/4, 86a/15

ḥamîr *A.is.* Hamur, maya.

- 194a/12/13/14, 87b/4, 46a/1

ḥamr *A.is.* Şarap.

- 133a/6/7/9, 132b/15, 132a/11, 133b/15, 163b/15

ḥâmûş *F. is.* Susmuş, sessiz.

- 189b/12, 198a/14

ḥandaḳ *A.is.* Hendek kelimesinin eski metinlerde rastlanan asıl şekli

- 29a/6, 29a/7

ḥânümân *F.is.* Ev bark, yuva, âile.

- 92b/13, 185a/13, 186a/8

ḥarâp *A.is.* Yıkık, dökük, yıkılmaya yüz tutmuş, vîran.

- 96a/9, 194b/4/7, 194b/6, 186a/9, 112a/9, 95a/3, 130b/14, 198b/8

ḥarâbât *A.is.* Meyhâne.

- 193a/2, 10a/1

ḥarâc (Ar.) Müslüman olmayan tebaadan ve sâhibi müslüman olmayan arâziden alınan vergi.

- 96b/1, 66b/15, 66b/15, 118a/8,
140b/9, 183b/1

ḥarâm *A.is.* Dînin kesin bir delille yasakladığı, işlenmesi azâbı, inkâr edilmesi küfrü gerektiren (şey, hareket veya davranış)

- 175b/13, 43b/11, 75b/15, 76a/7,
105b/1, 108a/3/7/8, 127b/10, 131a/3/9,
131b/8/11, 134a/13/15, 134b/1, 135a/7,
133a/5, 76a/6/8, 131a/4/5, 134a/3/4,
76a/7, 124b/10, 180a/12, 125b/10,
131a/11, 133b/15, 23a/6, 108a/1,
130b/15, 197b/2

ḥarâret *A.is.* Sıcaklık

- 32a/11, 180b/15, 180b/15,
180b/1

ḥarp *A.is.* Devletlerin birbirleriyle diplomatik münâsebetlerini keserek yaptıkları silâhlı çarpışma, savaş, cenk.

- 66a/14, 75b/9, 67a/7

ḥarem *A.is.* Herkesin girmesine izin verilmeyen, saygı gösterilmesi gereken yer.

- 7a/9

ḥâricî *A.is.* Sıffın savaşı esnasında hakem tâyinine karşı çıkararak Hz. Ali'ye isyan edenlerden her biri.

- 119b/10, 119b/11

ḥarîr *A.is.* İpek.

- 3a/5, 11b/15

ḥarîş *A.is.* Bir şeyi elde etmek husûsunda aşırı derecede istekli olan, hırslı.

- 34a/1, 28b/2, 66b/1, 28a/15,
54a/11, 34a/1

ḥâş *A.is.* Bir şeye veya bir kimseye âit olup başkasında bulunmayan, ona mahsus olan, özgü.

- 165b/1

ḥaset *A.is.* Başkasından olan nîmeti çekememe, kendisine faydası olmadığı halde kıskançlık sebebiyle karşısındakinin sâhip olduğu nimetten mahrum kalmasını isteme, çekememe.

- 98a/3

ḥasenât *A.is.* İnsanların iyiliği için yapılan hayırlı işler, iyilikler.

- 3a/5/7, 73a/12, 191a/1, 191/10,
37a/5, 136b/1, 73a/14, 65b/7, 73a/8

ḥâşıl *A.is.* Husûle gelen, olan, meydana çıkan.

- 15a/8, 16b/2, 17a/2, 38a/6,
163b/1, 180b/1, 131a/7, 168a/5/9,
185a/7, 16a/13, 38a/15, 14a/11, 38a/4,
13b/12, 53b/5, 36b/11, 17a/7, 38a/6,
196a/9, 15a/8, 149a/7, 17a/4, 16b/2,
87b/5, 105a/15, 20b/12, 52b/4, 168a/5/9,
11a/3, 10a/5, 39a/10, 102a/13, 13b/8,
168a/12, 17b/12, 42b/1

ḥasret *A.is.* Ayrı kalınan veya elden kaçırılan bir şeye karşı duyulan istek, tekrar görme ve kavuşma arzusu, özleyiş, özlem, iştiyak.

- 186a/6/7/8/9, 79a/12, 79b/8,
110a/5/7, 113a/14, 145b/15, 163b/11,
6a/11, 83b/1, 146b/12, 192b/13, 176/14,
142b/14

hâşşiyet *A.is.* Bir şeye has nitelik, o nesnede bulunan meziyet, kuvvet, tesir, hassa.

- 118a/7, 81a/15

hâşlet *A.is.* Yaratılıştan gelen özellik, huy, tabiat.

- 177b/10

hâşm *A.is.* Düşman.

- 116a/8, 116a/8, 37b/8, 37b/1/3, 37b/4, 37b/9, 37b/8

hâşût *A.is.* Çok kıskanç, haset eden, kıskanan (kimse)

- 11a/6, 77b/5, 94b/8, 11a/5, 11a/10

hâşâ *A.ünl.* Bir kimsenin kabul edemeyeceği, mümkün görmediği bir şeyden bahsederken “asla, kat’iyen, hiçbir şekilde” anlamında kullandığı ret sözü.

- 193a/5, 35a/6, 60b/8, 100b/5, 119b/13

hâşr *A.is.* Toplama, bir araya getirme.

- 122a/2, 80b/13

hâţâ *A.is.* Aslına uygun olmayan, doğru olmayan şey; yanlış, yanlışlık.

- 189b/11, 78a/3, 91b/2, 112a/8, 119a/8/10, 203a/14, 63b/3, 76a/8, 82a/7, 91a/9, 147a/11, 91a/14

hâtem *A.is.* Mühür.

- 118b/7, 118b/8, 6a/14, 160b/9, 118b/7, 160b/9, 165b/6

hâtif *A.is.* Gaybdan seslenir gibi haber veren melek.

- 7b/3, 137b/9, 142a/10

hâtm *A.is.* Kur’ân-ı Kerîm’i başından sonuna kadar ezberden veya yüzünden okuma.

- 44b/5, 35a/4, 24b/6, 22a/8

hâţţ *A.is.* Yazı, çizgi.

- 6a/14

hâvâle *A.is.* Bir işi, bir şeyi başkasına devretme, başkasının sorumluluğuna bırakma.

- 82b/13, 83a/1, 100a/6/8, 100b/2/3, 126b/13, 199a/3, 83a/5, 57a/9, 155a/8/9, 83a/3/6

hâvâriyyûn *A.is.* Hz. İsâ’nın yakın dostu ve tilmîzi olan ve Hıristiyanlığı yayan on iki kişiye verilen isim

- 199b/7

hâvâşş *A.is.* Bir toplumda okumuş yazmış olanlar sınıfı, ileri gelenler, seçkin sınıf.

- 166a/4, 9b/4, 14b/10

hâvf *A.is.* Korku

- 202a/1

hâviye *A.is.* Cehennem’in en şiddetli olan yedinci tabakası

- 81b/1

hâyâ *A.is.* Utanma, sıkılma, utanç

- 7a/8, 51a/1, 68b/8, 107b/5, 120b/1

hâyâl *A.is.* Aslı olmadığı halde zihinde kurulan şey, düş.

- 41b/14, 194a/13, 194a/14, 172a/9, 174a/8

hâyf *A.ünl.* Eyvah, yazık, heyhat

- 173a/11, 66a/5

ḥayr *A.is.* Her durumda ve şartta herkesin katında iyi ve makbul olan hal ve iş

- 73a/7, 77b/10, 8a/3, 10a/2, 50a/2, 54b/15, 8a/3, 186a/2, 6b/14

ḥayrân *A.is.* Bir kimse veya bir şey karşısında hayranlık duyan, onu çok beğenen, çok takdir eden kimse.

- 5a/11/13, 26b/6, 46b/13, 47a/4, 55a/7, 70a/1, 98a/1, 160b/14, 161b/7, 167a/13, 169b/2, 193a/1, 3b/10, 4b/9, 140a/14

ḥayrât *A.is.* İyilikler, hayırlı işler.

- 10b/12, 108b/10, 6b/15

ḥaz *A.is.* Bir şeyin insana verdiği hoş giden tatlı duygu, zevk.

- 38a/13, 38a/15

ḥazân *F.is.* Güz, sonbahar.

- 157a/2

ḥazâ'in *A.is.* Hazîneler.

- 91b/3

ḥâzır *A.is.* Bir işi yapmak için gerekli her türlü şeyini tamamlamış olan.

- 74a/2, 78a/14, 78b/9/13, 87a/7, 103b/15, 191a/15, 194a/8/10, 21a/10, 113b/5, 66a/13, 194a/6

ḥâzin *A.is.* Hazîne muhâfızı, hazînedâr

- 163a/6

ḥazîne *A.is.* Toplu halde bulunan altın, gümüş, mücevher, para vb. maddî değeri yüksek şeylerin bütünü

- 30a/7/8, 46a/9, 94a/7, 183a/2, 183a/6/10/4/1/7, 183b/5/4/3, 172a/3, 182b/13/9/10, 30a/9, 182b/11, 183b/1,

181b/12, 91b/5, 173a/9, 47b/15, 183a/1, 28a/11, 183b/6

ḥazînedâr *A.is.* Bir hazîneyi korumak ve yönetmekle görevli kimse.

- 183a/4, 83a/6/10

hebâ *A.is.* Boşa gitme, ziyan olma.

- 25a/12, 75a/4, 91b/10

hefte *F.is.* Hafta kelimesinin eski metinlerde geçen asıl şekli.

- 43a/1

helâk *A.is.* Ölme, mahvolma, yok olma.

- 129a/4, 136b/2, 142a/3, 65a/3, 200b/7, 117b/1, 178b/4, 97a/10, 123b/1, 201b/3, 82b/6, 97a/9, 201b/7, 186a/8, 202b/11, 156b/15, 203a/8, 72a/6, 168b/3, 153b/4, 143a/13

hemîşe *F.zf.* Dâima, her zaman.

- 95b/7, 97b/12

hemrâh *F.is.* Yol arkadaşı, yoldaş.

- 141a/9

hemtâ *F.is.* Eş, benzer, denk.

- 23b/5

henûz *F.zf.* Daha şimdi, yeni.

- 5b/3, 25b/12, 26b/8, 30b/1, 47b/1/2, 53b/2, 64b/3, 97a/5, 106a/13, 123b/8, 126a/8/10, 137b/8, 144a/4, 150a/7, 157a/15, 181b/1/8, 204b/14, /4

hergiz *F.zf.* Asla, kat'iyen, hiçbir vakit, hiçbir şekilde.

- 19a/7, 41a/7, 50a/1/3, 52a/11, 77a/14, 77b/1/2/5, 81a/13, 83a/3/5/6, 106b/13, 107a/2, 114a/13, 124a/1, 124b/2, 155b/4, 184b/7/9

herze *F.is.* Boş, abes, beyhûde söz, hezeyan.

- 191a/3

hevâ *A.is.* İstek, arzu, heves.

- 3b/6, 9a/1, 12b/12, 37a/7, 37b/5, 72a/13, 75a/3/6, 78a/4, 81b/11, 95b/14, 128a/3, 154b/12, 155a/5, 177b/15, 191b/13, 194b/3, 31a/6, 122b/9, 28a/15, 119b/8, 107b/6, 155a/13

heybet *A.is.* Bir şey karşısında hissedn korku ile karışık saygı duygusu.

- 200b/15, 49a/2, 102b/1, 107b/15, 141b/15

hezâr *F.is. ve şf.* Bin.

- 3b/14, 49a/7, 140b, 174b/5, 179a, 201b, 3a/7, 98a/15, 140b/3, 171b/11, 179a/11, 172a/4, 201b/13

hezîmet *A.is.* Büyük ve kesin mağlûbiyet, bozgun, yenilgi

- 158a/6, 157a/10, 65a/3

hıfz *A.is.* Koruma, saklama, muhâfaza etme.

- 128b/15, 155b/8

hirmen *F.is.* Harman.

- 158a/9

hırş *A.is.* Bir şeyi elde etmek için duyulan, önüne geçilmez derecede kuvvetli istek.

- 33b/15, 54a/10, 97b/11, 98b/3, 200a/10

hırz *A.is.* İnsan ve hayvanları nazardan ve tehlikelerden koruduğuna inanılan muska, nazar boncuğu, tılsım.

- 97b/2

hışm *F.is.* Öfke, kızgınlık, gazap.

- 97b/11

hıyânet *A.is.* Sonuna kadar bağlı olması gereken bir şeye karşı kendisinden beklenen sadâkati göstermeme, güveni kötüye kullanma, ihmal ve hîlekârlık göstererek sözünü ve ahdini tutmama, ihânet etme.

- 57b/13, 66b/9, 77a/1, 143a/9, 122a/14, 122b/12

hıcâp *A.is.* Utanma, sıkılma, mahcûbiyet.

- 64a/10, 162a/7, 142a/15, 32a/8, 24b/13, 64a/6, 83a/7, 109a/5

hicr *A.is.* Ayrılık.

- 150a/2, 92a/6, 86a/10

hicrân *A.is.* Ayrılık, ayrılık acısı.

- 82a/9, 92a/5/7/8, 141a/5, 156b/13, 52a/11

hidâyet *A.is.* Doğru yolu gösterme, hakka sevk etme.

- 22b/8, 137b/3, 199b/2, 154b/5, 156b/6, 154b/5

hidmet *A.is.* Hizmet kelimesinin eski metinlerde kullanılan asıl şekli.

- 156a/14, 75a/2, 156b/2

hikâyet *A.is.* Hikâyeler.

- 192b/9, 42a/9/10, 77b/12, 86a/10, 91b/13, 99a/9/14, 105a/6, 116a/7, 126a/2, 129b/5, 147b/2, 148a/9, 148b/8, 154b/14, 166a/1, 170b/12, 178b/10, 180a/2, 183b/11, 194a/11, 198b/14, 55b/5, 64b/2, 71a/15, 74a/10, 180a/2, 30a/1, 46b/15, 39b/6, 106b/6, 135b/14, 53a/1, 34b/7, 83a/14, 141a/15, 107b/1,

203b/2, 202/2, 192b/9, 205/4, 99b/6,
73b/11

hikmet *A.is.* Hakîmlik, bilgelik.

- 7b/10, 19a/1, 20a/14, 32b/8,
44a/10, 45b/14/15, 46a/5, 47a/4, 48b/14,
69a/13, 69b/1, 91b/4, 104b/3, 114a/15,
130b/12, 131a/2, 154b/9/10, 190b/3,
191b/3, 11a/1, 190b/4, 20a/14, 56b/2,
19a/3, 11a/1, 43a/10, 202a/12, 44a/11,
5a/3/4, 22b/9, 150a/15, 46b/1/8, 46b/1,
90a/9, 163a/7

hilâfet *A.is.* Halîfe olma durumu.

- 47b/3

hil'at *A.is.* Pâdişahlar ve vezirler
tarafından birine iltifat veya mükafât
olarak giydirilen, kürklü veya işlemeli
kıymetli kaftan.

- 27a/2, 176b/1, 103b/2

hîle *A.is.* Bir kimseyi aldatmak,
kandırmak ve yanıltmak amacıyla yapılan
tertip, düzen.

- 205a/3, 17a/14, 17b/1/3, 97b/3,
102a/3

hilkat *A.is.* Yaratma, yaratılma, yaratılış.

- 14a/12, 15b/9, 142a/14, 104a/5

hilm *A.is.* Huy yumuşaklığı, yumuşak
huyluluk, öfke ve hiddet gerektiren
durumlarda kendini yenerek sâkin ve
serinkanlı olma.

- 84a/4, 167b/1

himmet *A.is.* Yardım, ihsan.

- 78b/10/14, 95b/11, 150a/3,
78b/12, 7b/8, 95b/11, 167b/11

hânümân *F.is.* Ev, bark, yurt, yuva.

- 92b/13, 186a/8, 185b/15

hisâp *A.is.* Hesap.

- 130b/3, 36a/9, 130b/15, 134b/2,
150b/6, 12b/11, 137a/2, 37a/6, 137a/1/3,
49a/14, 137a/2, 130b/10, 73b/13/14,
49a/14, 134a/15, 55a/2/3, 25a/15

hişâl *A.is.* Hasletler, huylar, güzel huylar,
hasâil.

- 147a/15

hiţap *A.is.* Sözü veya yazıyı bir kimseye
yönelme.

- 10b/12, 37b/8, 47a/13, 55a/11,
57a/7, 79b/8, 88a/10, 91a/14, 91b/5,
93b/5, 101a/1, 104a/9, 109a/11, 112a/12,
112b/10, 142a/2, 153a/8, 158b/6,
159a/1/3/13, 159b/2/4, 160a/4, 175a/4,
197a/1/14, 91b/10, 111a/11, 89a/15,
65a/10, 78b/9, 150b/10, 158b/9, 169b/9,
180b/6, 127b/13, 180a/12, 137b/12,
47b/5, 151a/2, 181a/5, 195b/9, 127b/5,
57b/15, 189b/5, 74b/11, 104a/14, 148b/6,
151b/4/14, 23b/4, 24a/15, 24b/6, 93a/9,
150a/12, 159a/5

hiţlân *A.is.* Yardımsız kalıp zayıf ve zelil
olma, düşkünlük, zillet, sefâlet.

- 4b/5

hiţmet *A.is.* Bir kimsenin yapmakla
sorumlu tutulduğu iş, kendisine verilen
görev.

- 193b/10, 43a/11/12, 43b/10,
65b/13, 65b/10, 43a/3, 65b/9, 73b/3,
43b/6, 64b/12, 42b/14, 183b/4

hîd *F.zmr.* Kendi, bizzat, -de, dahi.

- 7b/12, 15a/11/14, 16a/15,
30a/13, 32b/15, 34b/6, 37b/1, 40a/4,
45a/10/13, 49b/12, 56b/2, 62a/7, 68a/6,
68b/4, 70a/3, 70b/2/7, 79a/5, 80a/9,
81a/6, 85a/13, 102b/5, 103a/12, 114a/13,
114b/4, 119a/2, 124b/9, 125a/15,
127b/3/4, 135b/4, 144a/8/10, 162b/15,
163a/3 166b/12, 170a/8, 114a, 176b/8,
183a/7, 186b/11, 187b/9, 200a/8, 19b/8

h r *F.is. ve zf.* Değersiz, bayağı, hakir

- 61a/12, 98a/9, 163a/12, 37a/9,
125a/15, 135b/5, 162b/13

h ş *F.is. sf. ve zf.* Duyguları okşayan,
zevk veren, beğenilen, güzel, iyi, latif.

- 162a/4/6, 164a/5, 172b/9,
174b/11, 180a/4, 192a/4, 30b/14,
56b/6/13, 58a/2, 64a/3/4/6/8/12/13,
64b/2, 66a/10, 82b/5, 94b/12, 102a/4,
116b/13, 151a/8, 156b/14, 162a/6,
180a/9, 7a/15, 26a/5, 170b/10, 173a/7,
163a/8, 140a/6, 43a/3, 162a/5

h b *F.sf. ve is.* G zel.

- 75a/13, 155a/2

hud  *F.is.* All h, Tanrı, Cen b-ı hak.

- 93a/7, 104a/9, 98b/5, 165b/1,
140b/13, 5a/14, 30a/13, 57a/5, 79b/10,
100a/12, 101a/3, 158a/14, 158b/6,
159a/13, 160a/3

huld *A.is.* S rekli olma, sonsuz olma,
s reklilik, b k lik, ebed lik.

-163a/10, 165b/14

hulq *A.is.* Doğuştan olan huy, yaratılış,
tabiat.

- 27b/4

hulle *A.is.* Cennette giyilecek elbise.

- 29b/12, 114b/12, 115a/1,
34b/11, 36b/3/6, 113b/9

hul d *A.is.* Ebed lik, süreklilik, b k lik,
d imilik.

- 165a/1

hum r *A.is.* İkiden sonra gelen baş
ağrısı, sersemlik.

- 93a/6, 162b/10

h n *F.is.* Kan.

- 179b/8, 84a/14, 24a/13, 24b/1

h r  *A.is.* Cennet kızı.

- 33a/6, 33b/7, 119b/5, 163a/6

huş met *A.is.* Hasımlık düşmanlık,
ad vet.

- 25b/1, 17a/11

huş ş *A.is.* Konu, iş, keyfiyet, madde.

- 26b/4, 72b/1, 131b/11, 143b/2,
2a/11, 121b/14, 192a/10, 172b/9, 95b/4

h ş *F.is.* Akıl, şuur.

- 122b/15, 162a/5, 157a/15

huş   *A.is.* Alçak gönüllülük gösterme,
tev zu.

- 195b/13

huşame *A.is.* Cehennemın Gayy 
kuyusunun bulunduğu katı.

- 81b/1

huşbe *A.is.* Cuma namazından önce ve
bayram namazından sonra hat bin
minberde yaptığı, Arapça ve Türkçe
olmak üzere iki kısımdan meydana gelen
d n  konuşma.

- 167b/5, 13b/9, 120b/3

huş   *A.is.* Alçakgönüllülük, tev zu.

- 195b/13

huzûr *A.is.* İç rahatlığı, hâlimden memnun olup gönlünde rahatlık duyma, kendini rahat ve memnun hissetme durumu.

- 194a/7, 195b/7, 194b/10, 88a/8

hüccet *A.is.* Delil, vesîka, senet, belge.

- 84b/6, 36b/2, 78a/5, 123b/9, 128a/3, 128a/2

hüdâvend *F.is.* Efendi, sâhip, mâlik, hükümdar.

- 55a/7, 127a/9/10, 127b/15, 72a/2, 23a/5, 203b/9, 58a/1

hükemâ *A.is.* Hakîmler, filozoflar, ilim adamları.

- 16b/4, 17b/7

hüküm *A.is.* Bir şeyin şöyle veya böyle olduğu hakkında verilen karar, yargı.

- 2b/14, 96a/1, 37b/9, 179b/13, 102b/7, 189b/10, 70a/15, 170b/3, 71b/11, 25b/3, 121a/5, 6b/7/13, 189a/14, 52a/14, 78a/9, 82b/5, 91b/6, 99b/6, 109a/7, 144a/14, 189b/1, 102a/11, 190a/3, 189b/11, 190a/5, 102a/12, 190/3

hürmet *A.is.* Bir şeye veya bir kimseye değer vermekten ileri gelen ölçülü davranma hissi, çekinme ile karışık bir sevginin verdiği dikkat ve îtinâ gösterme duygusu, saygı.

-25b/9, 66a/2, 176a/8, 160b/7, 131b/5, 192a/8, 155b/5, 133b/13, 21b/15, 186a/15, 34a/11, 153a/2, 153b/15, 154a/6, 5a/14, 109b/11, 25b/8, 9b/10, 6a/1, 196a/1, 176a/15, 154a/5

hürrem *F.zf.* Sevinçli, şen, gönül açıcı.

- 28b/15

hüsn *A.is.* Güzellik.

- 139a/15, 139b/1, 139b/6, 4a/10, 45b/9, 51a/1/3, 57b/7, 105b/3, 140a/4, 159b/9, 160b/13, 71a/10, 84a/3, 105b/4, 106a/2, 171a/1, 172a/6, 172b/3, 184b/9, 185a/3, 185b/2, 172a/15, 139a/11, 158a/6, 170a/14, 140a/8, 140a/7, 61b/10, 139a/15, 139b/1, 139b/6, 139b/14, 184b/7, 158a/7, 106a/3, 105b/5, 43a/9

hüsrev *F.is.* Hükümdar, şah, pâdişah.

- 171a/13

ırak *T.is.* Uzak.

- 196b/8, 85a/11, 91b/12, 93a/13, 110a/12, 132a/12, 174b/15, 151a/7, 78a/7, 151a/6, 141a/13

ışık *A.is.* Aşk kelimesinin eski metinlerde rastlanan asıl şekli.

23b/7, 31b/15, 92a/5, 163b/3, 171a/4/5/6/7/8/9/11/12/13/14/15, 171b/1/2/3/4/5/7/12/13/14, 178b/7, 181a/5, 203b/5, 179b/13/14, 32a/12, 203b/6/11/4, 147a/11, 115a/7, 204a/12, 140b/14, 51a/5, 93a/6, 156b/12, 178b/6, 205a/11, 60a/3, 9a/6, 178b/2, 13a/13, 18b/9, 22a/8, 22b/2, 28b/3, 39a/2, 44a/4, 57a/14, 58b/13, 60b/1/10, 68b/13, 75a/7, 79b/14, 81b/15, 93b/13, 98b/6, 100b/7, 110b/1, 115a/13, 117a/3, 118b/13, 122a/2, 128b/3, 137a/4, 143b/6, 166a/10, 182a/12, 186b/4, 196a/13, 200a/15, 138a/10/14, 195b/11, 92a/7, 171a/9, 174a/8, 180a/2, 180b/10/15

‘itk *A.is.* Köle veya câriye âzat etme, birini kölelikten çıkarma.

- 36a/3

‘ıyd *A.is.* Bayram.

- 20b/8, 32b/11, 44a/10, 52b/2

‘ıyş *A.is.* Yaşama, yaşayış.

- 32b/10, 136b/13, 163a/10, 38a/8/9

iztırâp *A.is.* Maddi ve mânevî acı, azap, eziyet, zahmet, sıkıntı.

- 181a/6

‘ibâdet *A.is.* İnsanın tek Tanrılı dinlerde Allâh'a, diğer din ve inanışlarda ise inanıp bağlandığı kudrete kulluğunu göstermek üzere yaptığı hareketler, tapma, tapınma.

- 43b/13, 55a/3, 74b/2/7, 154b/10/12, 178a/3, 186a/10, 13b/6, 42b/10, 101b/15, 164a/12, 74a/11, 43b/14, 36a/13, 72a/13, 73b/2, 169a/4, 199a/8, 37a/13, 89b/4, 76b/7/9, 89b/7, 196b/3, 74b/8, 13b/4

‘ibâret *A.is.* Sadece –den meydana gelmiş, –den oluşmuş, başka bir şey değil, ancak bu

- 170a/10/11

iblis *A.is.* Şeytan.

- 7a/4, 46b/11/15, 74a/13/15, 85b/8, 91b/9, 92a/11/12/13/14, 96b/3, 97a/13, 97b/6, 102a/7, 103a/1, 103b/10, 109a/2, 158a/7, 169b/6, 199a/2, 201a/4/6, 203a/11/13, 157b/15, 102a/10, 103a/3, 48a/7, 92a/2, 97b/4, 101b/2, 102a /6

‘ibret *A.is.* Bir olaydan çıkarılan göz açıcı, uyarıcı ders.

- 9a/14, 21a/4, 26a/4, 27b/12,

28a/14, 44a/10, 57b/9, 58b/9, 60a/11, 69a/7/15, 69b/4, 74b/14, 82b/10, 91b/9, 107a/4, 108b/5, 130b/2, 113a/4, 141a/5, 146b/12, 147a/15, 203b/13, 204b/5, 43a/10, 42b/4/5/6/7, 32b/10, 69a/6, 57b/5, 20b/1

ibrişim *F.is. ve sf.* Bükülmüş ipekten iplik.

- 18a/8, 42b/15, 131a/10/11, 168b/10

ibtidâ *A.is.* Başlama.

- 114a/11, 195a/7

ibtılâ *A.is.* Bir şeye karşı gösterilen aşırı düşkünlük, kendini alamayacak kadar tutkun olma, tutku.

- 104b/1

icâbet *A.is.* Kabul etme, muvâfakat etme, uyma.

- 204b/9, 197a/13, 197a/6, 124b/3

icâr *A.is.* Kirâ.

- 76b/7

iğvâ *A.is.* Baştan çıkarma, yolunu şaşırtma, ayartma.

- 12b/10, 16a/3, 74b/13

ihrâm *A.is.* Hacca veya umreye giden bir müslümanın Beytullah'a saygı göstermek maksadıyla, mübah olan şeylerden bâzılarını hac veya umre müddetince kendisine haram etmesi.

- 76a/3/4

ihlâş *A.is.* Riyâsız ve yapmacıksız inanış, çok samîmî bağlılık, katışıksız tam doğruluk.

- 98a/8, 128a/6, 72b/14, 164a/15

ihsân *A.is.* Bağışlama, bağışta bulunma.

- 2b/15, 70b/4, 190b/6/10, 172b/13, 114b/1/8, 22b/13, 31b/12

ihtilâf *A.is.* Anlaşmazlık, uyuşmazlık.

- 190a/11, 197b/14

ihtilâf *A.is.* Karşılaşır görüşme, görüşüp temas etme.

- 198a/14

ihtirâz *A.is.* Çekinme, kaçınma, sakınma.

- 26b/4

ihtiyâr *A.is.* Seçme, tercih etme.

- 95b/5, 196b/10, 164b/14, 19a/11, 51b/3, 141b/11

ihvân *A.is.* Candan dostlar, samîmî arkadaşlar.

- 165a/3, 165a/5

‘ikâp *A.is.* Azap, ezâ, eziyet.

- 118a/14, 44a/10, 126a/9

ikbâl *A.is.* Tâlih ve baht açıklığı, mutluluk, saâdet.

- 113b/12

ikrâm *A.is.* Ağırılama, kıymet vererek hürmet etme, misâfirperverlik gösterme

- 196b/3, 156a/3

ikrâr *A.is.* Gizlemeyip açıklama, îtiraf etme.

- 144a/15, 189a/6, 176b/3, 45a/1, 38b/2/7, 143b/11/12, 144a/11/14, 146a/13/14/7/6, 118a/4/8/1/10, 203b/12

iktibâs *A.is.* Bir söz veya fıkrayı aynen veya anlam olarak kendi söz veya yazısına aktarma

- 4a/8

iktisâb *A.is.* Kazanma, edinme, edinim.

- 4a/8

ilhâm *A.is.* Ruhta meydana gelen ve yaratıcılığa iten coşku, içe doğma, esin

- 170b/4, 56b/4

‘illet *A.is.* Hastalık

- 5a/1

‘ilm *A.is.* Bilme, biliş

- 6a/10, 16a/13, 19a/1/2/3/10/15, 19b/1/2/4/8, 20a/2/3/4/6/11, 36a/12, 38a/4/15, 44b/1, 45b/10, 48b/3/6, 91a/4, 190b/3/4, 1b/7, 19a/7, 19b/14, 179b/12, 131b/3, 20a/3, 35a/8, 131b/1, 19b/13, 104b/3, 5b/7, 20a/7/10, 19a/9/11, 35a/13, 38a/6, 131b/4, 120b/1, 91a/3

iltifât *A.is.* Bir kimseye gönlünü alacak şekilde davranma, güler yüz gösterme, hatrını sorma, ilgilenme, teveccüh

- 148b/10, 148b/13

iltimâs *A.is.* Birini başkalarının veya bulunduğu işin zararı pahasına da olsa tutma veya birinden tutulmasını ricâ etme, tercih edilmesini isteme, arka çıkma, kayırma.

- 78a/12

‘imâme *A.is.* Sarık.

- 34b/11, 80b/3

îmân *A.is.* Allâh'a inanma, dînî inanç.

- 15a/4/11, 15b/9/13/14, 22a/5/6, 28b/9/13, 31b/4, 33b/4/9, 34b/13, 41a/7,

42b/2, 59b/12/14, 63b/1, 75b/8, 80b/2,
89a/9, 90a/4, 92b/6, 94a/11/13, 115b/15,
116a/1, 118a/2, 118b/3/9/13,
157b/3/6/10, 171b/15, 178a/4, 119b/1/2,
121a/12, 123b/6, 128a/6, 133b/12,
154b/1, 181b/15, 199b/10, 203b/5,
118b/11, 122b/11, 143a/6, 130a/12,
33a/10, 34b/13, 38a/1, 80a/8, 100b/13/15,
101a/4, 38a/9, 15a/12, 100a/14, 80a/8,
15b/6, 28a/11, 113a/14, 119a/7, 121a/2,
157b/10, 171a/11, 109a/3, 119a/13,
63a/13, 81b/13, 142b/4, 16a/1, 182b/5,
155a/11, 15a/11, 133b/9, 123b/5, 123b/8,
150b/5, 118b/6, 119a/15, 133b/12,
108a/1, 148a/14

‘imâret *A.is.* Bir yeri bayındır ve mâmur,
bayındırlık.

- 178a/2, 103b/13, 130b/13

imdi *T.zf.* şimdi.

- 8b/9, 12a/5, 40b/3, 43a/12,
73a/14, 73b/2, 102a/5, 103a/2, 153b/11,

‘inâyet *A.is.* Lütuf, ihsan, iyilik.

- 53a/7, 70b/3, 153a/15, 69b/14,
81b/9, 83a/11, 108b/13, 128b/2,
13a/11, 157a/9, 194b/10, 11a/3, 196a/11,
71a/14, 146b/9, 108b/9, 97a/8, 154b/5,
36b/15, 199b/2, 159a/14, 111a/5, 111a/4

inkâr *A.is.* Kabul ve tasdik etmeme,
tanımama

- 121a/13, 127a/4, 126b/13,
127b/4, 203b/9

ins *A.is.* İnsan.

- 117a/1, 171a/2, 172a/10, 172b/4,
197a/5, 161a/15, 172a/7, 13b/6

in‘âm *A.is.* Lütuf ve ihsanda bulunma,
iyilik etme.

- 137b/6, 172b/13

infâk *A.is.* Nafakasını verme, besleme,
geçindirme, yedirip içirme.

- 164b/8

inşâf *A.is.* Hakka ve adâlete uygun
davranış, nefse değil vicdâna uyarak
adâletle hareket etme, merhametli
davranma.

- 73b/2, 22a/6, 6b/12, 22a/6,
31b/15, 12a/14, 11b/13, 12a/11

intiқâl *A.is.* Göçme, ölme.

- 56b/1, 198b/8

intişâp *A.is.* Bir âilenin, bir iş yerinin, bir
topluluğun içinde yer alma, oraya mensup
duruma gelme, oranın ferdi olma

- 4a/9

intiżâr *A.is.* Bekleme, bekleyiş.

- 85b/7, 89b/10, 137b/11,
175a/6/5, 86a/1, 60b/4, 85b/9, 86a/5,
176b/12, 60a/2

intihâ *A.is.* Sona erme, son bulma.

- 114a/1

irâdet *A.is.* İrâde.

- 195b/11, 157a/6

i‘râz *A.is.* Yüz çevirme, kaçınma, başka
tarafa dönme.

- 119a/14

irem *is.* Cennet bağı, dünya cenneti,
cennet kadar güzel ve bayındır yer.

- 163a/3

‘irfân *A.is.* Bilme, anlama, biliş, anlayış.

- 100a/14

irşâd A.is. Hazır etme, hazırlama.

- 68b/14

işbât A.is. Tanık ve delil göstererek bir şeyin doğruluğunu şüpheye yer bırakmayacak, reddedilemeyecek şekilde ortaya koyma.

- 179a/2

‘işmet A.is. Haramdan, kötülüklerden uzak olma, çekinme, dürüstlük.

- 200a/5, 94b/11, 124b/9, 165b/2

isti’dâd A.is. Herhangi bir şeye karşı doğuştan gelen yatkınlık, yetenek, kabiliyet.

- 16b/2, 17a/3/5/6

istiğfâr A.is. Allâh'tan günahlarının bağışlanmasını isteme, tövbe etme.

- 55b/2, 89b/12, 79a/8, 83a/4, 72a/10/8, 71b/14, 191b/10

istihrâc A.is. (Anlam) çıkarma.

- 4a/11

istihzâ A.is. Biriyle ince ince alay etme, eğlenme, birini eğlenceye, maskaraya alma.

- 81b/7, 29a/13

istikâmet A.is. Yön, cihet.

- 163b/4

istikbâl A.is. Gelecek, gelecek zaman, âtî.

- 155b/1/2/13/5, 204a/15

istimâ’ A.is. Kulak verme, dinleme.

- 24b/11, 32a/6, 52a/14, 52b/1

isti’mâl A.is. Kullanma.

- 66a/15

‘işyân A.is. Karşı gelme, itâatsizlik etme, baş kaldırma.

- 34b/13, 100b/13, 127b/12, 128a/1

‘işret A.is. İçki içme, içki.

- 74b/8, 136b/13, 163a/10, 32b/11

‘itâb A.is. Azarlama, paylama.

- 183b/4, 137a/3, 175b/7, 125a/14

iğâ’at A.is. Emre uyma, söz dinleme.

- 102a/12

i’tibâr A.is. Saygı görme, saygı gösterme, değer verme, kendine değer verilme.

- 38a/12, 38a/11, 38a/12

i’tikâd A.is. İnanma, kalben tasdik ederek inanma, inanç, inan.

- 5b/3, 6b/5, 38b/3, 72a/11

ittifâk A.is. Fikir birliğine varma, uyuşma, anlaşmaya varma.

- 55a/1, 76b/1/3, 99b/9, 198a/1, 46a/13, 47a/7, 69b/10

‘ivaż A.is. Bir şeye karşılık olarak verilen veya alınan şey, bedel, karşılık.

- 135a/3, 184b/2, 161a/8, 184b/5, 135b/3/2, 164b/14

‘iyâl A.is. Aile reisinin geçimlerini sağlamak zorunda olduğu kimseler, çoluk çocuk.

- 64b/3, 4b/10, 7b/10

izâfe A.is. Mâletme, bağlama, nispet etme.

- 16b/11, 18b/8, 17a/3

izâfet *A.is.* Bir şeyle diğerk bir şeyi ortak bir bağ yoluyla bağlama, nispet etme.

- 16b/3

‘izâm *A.is.* Büyükler, ulular, seçkin kimseler.

- 4a/13

izhâr *A.is.* Açığa vurma, meydana çıkarma, gösterme, âşikâr etme.

- 115b/13, 116a/2/6, 34a/8, 126b/15, 115b/3, 92b/8

‘izz *A.is.* Yücelik, ululuk, şeref, değer.

- 61a/14, 97a/13, 50a/4, 89a/2, 97a/13, 112b/12, 136b/7, 58a/9

‘izzet *A.is.* Hürmet, saygı, ikrâm.

- 38a/8, 69b/3/2, 91a/4, 155b/6, 160b/7, 7b/11, 118b/8, 170a/8, 12a/3, 112a/14, 37b/7, 88a/10, 109a/11, 180a/6, 5a/15, 45a/2, 108b/7, 8b/5, 11b/15, 12a/3, 7b/11, 120b/14, 52a/8, 58a/9, 181a/8, 190a/5, 197a/15

ķâbil *A.is.* Olabilir, mümkün

- 198b/12

ķabir *A.is.* Mezâr

- 130a/11/12, 43a/13, 113b/5/15, 130b/3, 129a/9/15, 19b/10, 113a/3/7, 130b/1/7, 146b/12, 199b/12, 96a/13, 146a/10, 189b/14

ķabûl *A.is.* Bir şeye isteyerek veya istemeyerek peki deme, râzı olma, muvâfakat etme.

- 106b/9/11, 145a/2, 181b/11, 146b/6, 124b/2, 109b/14, 51b/11, 106b/3, 182a/8, 184b/14, 144b/15, 181b/11, 181b/10, 89a/15, 105a/8, 106b/7, 48a/6,

106a/15, 172b/6, 148a/4, 72b/15, 73a/5/11, 106b/10, 125a/10, 72b/4, 195b/6, 55b/12/14, 106a/9, 153a/4, 29a/1, 72b/3, 28b/11, 194b/15, 87a/14, 195a/1

ķad *A.is.* Boy.

- 140b/11

ķadem *A.is.* Ayak

- 68a/6, 33b/4, 113a/11/12/15, 9b/12, 33b/2, 107b/14, 126b/10

ķadîm *A.is.* Geçmişî uzun zamâna dayanan, eski.

- 4a/9, 37a/1, 13b/5, 14a/9/14, 15a/1, 16a/6, 17a/4, 19a/6, 20a/15, 23b/15, 30a/9, 3b/13, 4a/9, 41a/9, 72a/14, 73a/8, 77b/11/15, 78b/1, 80a/6, 121a/9, 122b/3, 124a/8, 130a/13, 133a/2, 135a/9, 135b/14, 142b/3, 190b/7/15, 196b/5, 198a/3, 199a/15, 203b/1

ķadîr *A.is.* Değer, kıymet.

- 154a/6, 146b/15

ķadîr *A.is.* “Her şeye gücü yeten, kuvvet ve kudretine hiçbir sınır olmayan” anlamında esmâ-i hüsnadan (Allâh’ın en güzel isimlerinden)dir.

- 3a/5, 24a/3, 87a/2/3

ķadîr *A.is.* Kudret ve kuvvet sahibi, yapabilme gücüne mâlik olan (kimse).

- 187b/14, 8b/10, 21a/9

ķâfir *A.is.* Allâh’ın varlığına ve birliğine, Hz. Muhammed’in peygamberliğine ve Allâh’tan getirdiklerine inanmayan yâhut bunlardan birini inkâr eden kimse.

- 70a/13, 141a/6, 175b/3, 38b/9, 118a/9, 76a/6, 141a/1, 65a/14, 15b/14,

19b/13, 29a/14, 64b/13/14, 80b/7, 94b/1, 142b/4, 150b/15, 175b/3, 80a/15, 75b/14, 200b/8, 66b/8, 80b/11/13, 124a/7/9, 132a/2, 80b/6, 154b/7, 154b/13, 119a/14, 75b/9, 141a/10

kaftân *F.is.* Süslü ve kıymetli kumaştan, boyu diz kapağına veya topuklara kadar inen, önden açık, bâzısının kolları yarıya kadar yırtmaçlı, astarsız hafif üst giyeceği.

- 112a/10, 131a/10, 160b/15, 161b/4, 42b/15, 161a/2, 160a/14/12, 30a/4/7, 29b/2, 30a/3, 12b/1

kâfûr *A.is.* Hindistan ve Çin'de yetişen kâfûr ağacının zamkından elde edilen ve hekimlikte kullanılan beyaz, yarı şeffaf, kolaylıkla parçalanır ıtırılı madde.

- 168b/10, 170b/7, 181a/13, 162b/3, 169a/12

kâhin *A.is.* Gelecekte olacıklardan, gizli şeylerden ve gâipten haber verme iddiâsında olan kehânet sahibi kimse.

- 23a/2

kâhr *A.is.* İnsanın içine işleyen derin üzüntü, sıkıntı, keder.

- 48a/6, 2b/14, 61b/10, 150b/2, 74a/1, 61b/10, 47b/15, 48a/4, 58b/11, 49a/8, 82a/15, 74b/14, 112b/2, 131a/15, 134a/2, 135b/10, 138a/14

kâ'ide *A.is.* Bir ilim kolunda istenen sonuca varabilmek, doğru sonuç alabilmek için uyulması gereken ve önceden bulunup belirlenmiş olan esaslardan her biri, kural.

- 106b/3

ka'il *A.sf.* Rız olmuştur, boyun eğmiştir.

- 174a/6, 110a/5

ka'im *A.sf.* Ayakta duran, ayağa kalkmış durumda olan, kıyamda bulunan.

- 91b/15

kalil *A.is.* Çok olmayan, az.

- 38a/13, 38b/1, 6a/4

kâm *F.is.* Arzu, meram, maksat.

- 102a/13

kamer *A.is.* Ay, mah.

- 139b/11, 2a/8, 1b/6

kâmet *A.is.* Namaza durmak.

- 4a/10, 140b/11

kâmil *A.is. ve sf.* Noksansız, tam, bütün

- 15a/10, 14b/15, 38a/10, 2b/5, 5b/11, 95b/10, 38a/2/3, 178a/2

kamu *T.* Bütün, hep, cümle, hepsi.

- 5a/2, 6a/2/3, 11b/2, 114a/3, 116b/15, 161b/2/12, 179a, 8b/4, 90a/3, 162b/5, 179a/8, 98a/6/12, 151a/1, 162b/5, 171a/9, 201b/13, 117a/2, 180a/2, 163b/6, 161b/2, 6a/9, 98a/13

kân *F.is.* Bir şeyin çok bulunduğu yer veya kimse, kaynak, memba.

- 3a/6, 114a/7

kanda *T.* Nerede, nereye.

- 18a/12, 54a/13, 68a/9, 108b/2, 188a/6/13, 200b/10, 153a/11, 172a/2

kandil *A.is.* Sıvı hâlindeki yağa batırılmış bir fitilin yanması suretiyle ışık veren aydınlatma âleti.

- 199a/11, 89b/5

kanı *T.* Hangi.

- 150b/9, 172a/6, 17a/8, 35a/15,
55a/5/8, 72b/1, 85a/3, 120b/14, 124b/12,
172a/6/11, 27a/2, 167b/14, 138b/5, 35b/1,
155b/3, 27a/4, 126a/6, 161a/3, 138b/6

qarañu *T. is.* Karanlık.

- 8b/15, 140a/12, 162b/15,
41b/15, 5b/13, 41b/14

qarâr *A. is.* Bir iş veya mesele hakkında verilen kesin hüküm.

- 201b/9, 203a/9, 62a/2, 203a/0,
188a/4/2, 51a/5, 198b/6, 156b/13

qaravaş *T. Câriye,* halayık.

- 193a/14, 10b/7

qarye *A. is.* Köy.

- 201b/10

qashaş *A. is.* “Anlatma, hikâye etme” anlamına gelen kelime dilimizde Yûsuf sûresi için kullanılan *Ahsenü'l-kasas* “anlatımların en güzeli” söyleyişinde geçer.

- 41a/8, 51a/2, 202b/3, 51a/5,
57b/3, 1b/3, 21a/6, 21b/4, 41a/10, 41b/6,
48b/13, 51a/5, 199b/6, 202b/3, 36a/4,
51a/2

qashd *A. is.* Niyet, istek, amaç, gâye.

- 111b/3, 70b/10, 82b/7, 97a/9,
169a/9, 168b/12, 173b/12, 188b/12,
133b/10, 90b/7, 157b/7, 61b/4/5, 79a/1,
126a/15, 76a/6/8/10, 55a/9, 125a/5,
138a/11, 151b/9, 62b/13, 88a/13

qâşır *A. is.* Kısa.

- 164a/12

kâşif *A. is.* Bilinmeyen bir şeyi, bir yeri keşfeden kimse.

- 7b/2

qat'â *(Ar.)* Asla, hiçbir zaman, kat'iyyen.

- 62a/10

qâtil *A. is.* Cana kıyan, birini öldüren kimse.

- 171b/2

qatrân *A. is.* Odun, petrol vb. nin damıtılmasından elde edilen, koyu, yapışkan, rengi kahverengi ile siyah arasında değişen, keskin is kokulu, suda erimediği için sürüldüğü yeri suya ve rutûbete karşı koruyan ve birçok organik maddenin îmâlinde kullanılan madde.

- 146b/5

qatre *A. is.* Damla.

- 6a/9, 39a/9, 127a/12, 132a/3/5/8,
133b/15, 12a/14

qavî *A. is.* Güçlü, kuvvetli.

- 24a/3, 194a/1, 20a/4

qavl *A. is.* Söz, kelâm.

- 20b/8, 88a/15, 163b/2, 167a/2,
145a/13, 185b/1, 84a/10

qavm *A. is.* Aynı soydan gelen, dil, töre ve kültürleri ortak insan topluluğu, budun

- 28b/11/15, 75a/13, 200b/6,
54a/5, 75b/3, 105b/3, 28b/14, 49b/5,
89a/8, 92b/13, 52a/7, 201b/3, 158b/9,
151b/7, 129a/11, 113b/10

qaygu *T.* Üzücü bir şey olacak korkusundan doğan endîşe, gam, keder, tasa.

- 173a/15, 102b/5, 4b/9

qazâ *A. is.* Hükmetmek, emretmek, yerine getirmek

- 70a/11/12, 111b/13, 112a/12, 188a/9, 93a/3, 188a/12, 170b/3, 5a/8, 54b/8, 70a/15, 144a/14, 191b/15, 56b/6/8/9, 69b/15, 112a/15, 70a/15

kažiyye *A.is.* İleri sürülen iddiâ, dâvâ, mesele, husus.

- 36a/7

kebâ'ir *A.is.* Hakkında açık hüküm bulunan büyük günahlar, kebîreler.

- 124a/6, 129b/10, 124a/5, 80b/10

kebîr *A.is.* Büyük, ulu.

- 18a/1, 17b/7, 17b/6/8/9, 95a/6, 80a/8, 204a/5

kefâret *A.is.* İşlenmiş bir günah, suç veya kabahatin affi için şerîat hükmünce verilmesi veya yapılması gereken şey.

- 158b/8, 191a/6/10, 191b/6/10

kehf *A.is.* Mağara, in.

- 128b/10

kelâm *A.is.* Tek kelime veya kelimelerden meydana gelmiş söz, ifâde

- 25a/5, 47b/, 4a/7, /14, 40a/3, 143a/14, 26b/4, 36b/15, 3b/9, 13b/4, 14a/9/14, 15a/1, 16a/6, 17a/5, 19a/5, 20a/15, 20b/3, 23b/15, 30a/9, 41a/9, 72a/14, 73a/8, 77b/11/15, 78a/15, 80a/6, 119a/11, 121a/9, 122b/4, 124a/7, 130a/13, 133a/2, 135a/9, 135b/13, 142b/3, 190b/7/15, 196b/5, 198a/3, 199a/15, 203b/1, 4a/15, 32a/5, 4a/1, 25a/5/3, 25b/7/14, 26a/1, 40a/11, 113a/1, 26b/7

- 31a/10, 40a/2/13, 41a/12, 44a/7, 44a/8, 24b/14, 32a/9

kelb *A.is.* Köpek.

- 67b/1, 106a/10, 106b/1, 106a/8/6/9

kelîm *A.is.* Kendisine söz söylenen, hitap edilen kimse. (Tur dağında Cenâb-ı Hakk'ın kendisine hitap etmiş olması sebebiyle Hz. Mûsâ'ya lakap olmuştur).

- 204a/13, 70b/15

kemâl *A.is.* En olgun, en yetişkin dönemde olma, olgunluk.

- 45b/9, 140b/13, 147b/14, 170b/11, 15a/2, 38a/6, 172a/9, 14b/4, 51a/3, 14b/5/15, 38a/7, 170a/14, 184b/7, 3a/6, 13b/12, 14a/11, 15a/2, 95a/6, 3a/12, 185a/5, 95a/1, 15a/8, 3b/9, 184b/7, 90b/12, 13b/7, 14a/8/11, 16a/5, 94b/14, 95a/1/4, 14b/10, 14b/8/13, 24a/6, 103a/5

kemter *A.sf.* Çok değersiz, çok aşağı, pek îtibarsız, en hakir.

- 34b/1

kendöz *T.* Kendi, şahsı.

-171b/13, 116b/4, 101b/2, 151a, 5a/4, 40b/14, 191b/6, 193a/10, 184a/15, 127b/3/4, 23a/9, 58a/2, 60a/5, 83a/13, 93b/9/10, 151a/14

kendü *T.* Kendi.

- 3b/12, 12a/12, 15a/10, 19b/10, 23b/9, 24a/3, 32a/3, 37a/10, 37b/5, 40a/1, 40a/14, 41a/11/12, 41b/4, 44a/7, 44b/12/13, 45b/15, 46a/1/7, 47a/11, 49b/11, 50a, 50b, 51b/3, 52a/6, 52b/7, 53b/1, 54b/3, 57b/15, 60a, 65b/1, 68a/15, 68b/2, 75b/11, 77b/13, 83a/14, 90b/1, 95a/7, 99a/7, 99b/4, 116a/7, 120b/3,

125b/14, 133b/1/11, 134a/5, 137a/9,
138a/14, 149a/13, 155b/3, 155b/15,
157a/6, 159a/5, 175a/12, 175b/13, 179a,
183b/8, 186a/1, 190a/1, 193b, 196a/4,
198a/5, 204b/2, 5b, 11a/9, 24b/12, 44b/4,
122b/15, 170b/10, 106a/3, 81b/3,
188a/11, 140a/5, 15a/9, 38a/5, 126b/13,
18a/8, 75a/14, 93b/7/8, 92a/2, 126b/13,
186a/4, 157a/14, 93b/6, 126b/8, 145a/4,
56b/4, 195a/5, 11b/13, 12a/3, 40a/7,
101a/5, 186a/1, 85a/10, 141a/13, 37a/10,
192a/4/6, 12a/15, 13b/1, 17b/4, 26b/10,
60a, 108b/11, 110a/7, 117b/1, 139a/12,
78a/4, 135a/5, 164a, 178b/7, 134a/6,
19a/10, 61b/10/11, 90b/2, 106a/2/3,
139a/15, 139b/5, 156a/3, 11a/2, 79a/4,
86b/8, 158a/7, 12b/12, 76b/2, 91b/6,
170b/5, 16b/11, 58a, 66a/2, 85a/6,
99b/7/12, 127a/11, 134b/12, 138a/15,
147a/9, 155b/3, 157b/15, 159b/9, 182a/8,
204a/5/15, 10b/13, 11a/4, 13a/6/8/11,
17b/5, 18a/2, 28a/13, 61b/3, 67b/4, 88b/8,
92a/12, 97b/3, 99b/5, 108a/14, 111a/1,
126b/15, 141b/9, 143a/10, 144b/7,
152b/6, 157b/13, 168a/6/7, 170b/1,
178b/4, 73a/1/4

kerâmât *A.is.* Kerâmetler, ermişlerden
zuhur eden olağanüstü haller.

- 156a/11, 46a/2, 113b/12

kerâmet *A.is.* Bir ermişin, Allâh'ın
kendisine yakın kullarına lutfettiği
olağanüstü şeyler yapma gücü ile ortaya
koyduğu, akıl sınırlarını aşan tabiat üstü,
hârikulâde hal.

- 7b/9, 46a/5, 95b/10/13, 97a/13,
156a/13, 178a/6, 203a/15, 205a/2

kerîm *A.is.* Kerem sâhibi (kimse),
cömert, âlicenap.

- 4a/2, 23b/3, 30b/12, 50a/10,
50b/4, 51b/15, 73a/15, 101a/9, 114b/6,
133a/11, 148b/5, 4a/2, 4a/15, 2b/12, 1b/6,
2b/12

kesb *A.is.* Kazanmak, çalışarak
kazanmak.

- 14a/11, 15b/4, 134b/1, 103a/13,
164b/6, 13b/7, 14a/8/11, 16a/5, 131a/2,
121b/5

keşîr *A.is.* Çok ve bol.

- 6a/4

keşret *A.is.* Çokluk, bolluk, fazlalık.

- 5a/2, 71a/12

keşf *A.is.* Varlığı bilinmeyen bir şeyi
bulup ortaya çıkarma.

- 163b/10

kethüdâ *F.is.* Eskiden büyük devlet
adamlarının, zenginlerin işlerini gören
kimse, kâhya.

- 102b/14

kevser *A.is.* Cennette bir nehir veya
havuz.

- 162b/14

killet *A.is.* Azlık.

- 12a/2

kıyâm *A.is.* Ayağa kalkma, ayakta
durma.

- 195b/13, 164b/5/12, 164b/9,
140b/10

kıyâmet *A.is.* Semâvî dinlerdeki ortak inanişâ göre takdir edilen zamânı gelince bu âlemin ve âlemdeki canlı cansız her şeyin bir anda mahvolup yok olması, ölülerin dirilmesi, ahiret hayâtının başlaması olayı ve bu olayın meydana geldiği zaman.

- 25a/6, 28b/12/15, 33a/11, 36a/9, 36b/1/3, 44b/9, 45a/5, 49a/2/11/15, 52b/12, 54b/12, 55a/1, 58b/7, 65b/7, 69a/15, 79b/3, 81a/7, 84b/9, 88a/7, 93a/4, 102b/6, 106b/14, 107b/7, 110b/2, 113b/7/12, 118b/10, 119b/1, 121a/5, 121b/1/15, 124a/11, 127a/1, 130b/1, 135b/10/12, 137a/3, 140b/10, 142b/12, 146a/9, 148b/4, 150b/6, 153a/13, 163b/4, 174b/6, 175b/9, 176a/11, 180a/10, 186a/2, 187b/3, 190b/1, 192b/6, 200a/3/7/9, 200b/3, 203a/6, 69a/5, 104a/1, 130b/3/10, 198b/1, 137b/2, 145b/15, 197b/3, 198b/13

kıyâs *A.is.* Bir sayma, denk tutma.

- 162a/15, 200a/8, 58b/6, 197a/9

kibâr *A.is.* Bir toplumun yüksek tabakasına mensup, soylu ve seçkin sınıfına âit kimse veya kimseler.

- 165b/6

kibr *A.is.* Büyüklük taslama, kendini herkesten üstün görme, burun büyüklüğü.

- 18a/9, 22b/14, 12b/10

kibriyâ *A.is.* Büyüklük, ululuk, azamet.

- 23a/5, 165b/2, 5a/15, 23a/11k

kiçi *T. is.* Küçük.

- 26b/15, 27a/2/3/12/13/14/15, 27b/1/2/3/5, 28a/2, 96b/11, 77b/6, 98a/9

kifâf *A.is.* Yaşamaya yetecek kadar rızık.

- 178a/10

kifâyet *A.is.* Bir işi yapma hususunda başkasına ihtiyaç göstermeyecek güçte olma, yeterlik, iktidar.

- 175b/4

kimesne *T.zmr.* kimse.

- 9b/2/3, 11a/9, 15b/1,

kûbân *F.is.* Vurucular

- 63a/15

ķubûr *A.is.* Kabirler, mezarlar.

- 69a/5, 49b/6, 130b/8

ķubbe *A.is.* Yarım küre şeklinde olan binâ, dam.

- 36b/3, 160a/15, 3b/11, 129b/6

ķudret *A.is.* Kuvvet, güç, tâkat, iktidar.

- 7b/3, 45b/15, 47a/11/12, 68a/5, 95b/11, 121b/1, 198a/6, 46a/10, 146b/12, 34a/8, 40a/5, 3a/6, 95b/13, 96a/1, 159a/6, 159a/4, 89a/4, 92b/8/11, 64b/9

ķuds *A.is.* Mukaddes ve mübârek olma, mukaddeslik, kutsallık.

- 16b/15

ķulzûm *A.is.* Deniz

- 169a/3

ķur'a *A.is.* Seçim yapılması gereken yerlerde başvuru tâlihe dayalı usûl, ad çekme.

- 59b/9/10/11

ķurb *A.is.* Yakınlık.

- 91b/11, 192b/2, 32a/14, 5a/8

ķurret *A.is.* Parlaklık.

- 150a/6
kuşûr *A.is.* Eksiklik, noksan.
- 195a/3, 162b/13, 162b/13,
163a/12
kuşluk *T.* Kuşluk vakti.
- 107a/2, 106b/11
kût *A.is.* Yaşamak için gerekli yiyecek,
rıзык.
- 102b/7
kuṭb *A.is.* Merkez nokta, merkez.
- 198b/7/8/9/5
kûy *F.is.* Köy, mahalle, semt.
- 201b/10, 202a/4
kübrâ *A.sf.* Daha (çok, en, pek) büyük,
ulu.
- 3a/11
küdûret *A.is.* Bulanıklık.
- 179b/6
küfrân *A.is.* Yapılan iyiliği unutmama,
iyilik bilmeme, nankörlük.
- 106a/3
küllî *A.is.* Bütüne ait, bütünle ilgili,
bütünü kapsayan.
- 9a/12, 97b/15, 171a/4, 98a/7,
111b/14, 143a/13, 188a/14, 193a/10,
193b/10, 194b/4, 201b/14, 202a/8,
204a/8, 169a/2, 91b/6, 98a/7
künûz *A.is.* Hazîneler
- 7b/3
kürsî *A.is.* Kalabalığa karşı konuşanların
üstüne çıktığı yüksekçe yer.
- 13b/14, 27a/9, 167b/4,
169a/7/15, 169b/7, 170a/1/4

küstâh *F.is.* Haddini bilmez, saygısız,
utanmaz (kimse).
- 166b/10, 73b/1
kütüb *A.is.* Kitaplar.
- 16b/4
lâbüd *A.is.* Gerekli, lâzım, zârûri, terk
edilmesi mümkün olmayan.
- 15b/5
lâcerem *A.zf.* Şüphesiz, besbelli.
- 4b/2, 113a/7, 118a/14, 154a/12,
154b/12
lafz *A.is.* Gerek anlamlı olsun (kelime),
gerek anlamı başka kelimelerle ortaya
çıksın (edat) ağızdan çıkan veya yazılan
söz.
- 41a/11, 23a/14, 91a/9, 23a/14
lahza *A.is.* Zamânın göz açıp
kapayınca kadar geçen en kısa parçası,
an.
- 77a/7, 154b/8, 171a/8, 158a/11
la'în *A.is.* Lânetlenmiş, Hakk'ın
rahmetinden mahrum olmuş, lânetli
(kimse), mel'un.
- 158a/7, 200b/15, 201a/5/8,
101b/5, 74a/13/15
la'îl *A.is.* Parlak kırmızı renkli kıymetli
taş.
- 161b/5, 162b/2/4, 170b/7,
173b/3, 140b/1, 181a/13, 181b/5
la'net *A.is.* Allâh'ın rahmetinden, af ve
merhametinden mahrum olma.
- 4b/5, 85b/9, 174b/5, 133b/6,
91b/11, 48a/6, 133b/4/5/6, 133b/4, 48a/7

laîf *A.sf. ve is.* 1. Zevk ve ruh okşayıcı ince bir güzelliğe sâhip olan, hoş, nâzik, yumuşak.

- 27a/14, 73b/1

2. “En ince işlerin bütün inceliklerini bilen, en ince şeyleri yapan, kullarına ince yollardan çeşitli faydalar ulaştıran” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allâh'ın isimlerinden)dir.

- 21b/5

lâ-ya'kıl *A.is. ve sf.* Akli başında olmayan, yaptığını bilmeyen, kendinden geçmiş, sarhoş.

- 140b/6, 171a/3, 195a/5

lâyık *A.is.* Uygun, yaraşır, münâsip.

- 2b/15, 46a/3, 119b/15, 46b/12, 47b/6, 101a/5, 149a/10, 192b/3, 80b/5, 131b/4, 105b/15, 163a/15

leb *F.is.* Dudak.

- 139b/11, 112a/2

lebbeyk *A.ünl.* Buyrunuz, ne emrettiniz efendim.

- 197a/6/7/8/9

ledün *A.is.* Allâh katı, Tanrı huzuru.

- 6a/12

lemyezal *A.sf.* Yok olmaz, zeval bulmaz, bâkî, dâimî, lâyezal.

- pâdişâh-ı l. -dür 114a/1

lerzân *F.zf.* Titreyen, titrek.

- 9b/2

lerze *F.is.* Titreme, titreyiş.

- 30a/11, 91a/2, 195a/4

leşker *F.is.* Asker.

-64b/13/14, 65a/6, 156a/4, 157a/10, 182b/11, 157a/12

leîâfet *A.is.* Hoşluk, güzellik, incelik.

- 41a/5, 48a/10

levh *A.is.* Yaratılmışlar hakkındaki bütün bilgiyi kapsayan kitâb-ı mübin, levh-i mahfuz.

- 127a/15, 27a/3/7/13, 10b/8

levn *A.is.* Renk.

- 49a/15, 199b/15

lezzât *A.is.* Lezzetler, tatlar.

- 32a/5

libâs *A.is.* Elbise, giyecek şey.

- 113b/3/6, 146b/5, 111b/11, 161a/8, 131a/9, 192b/5, 124b/9, 18b/3/4, 178a/6, 112a/11, 112b/2, 97a/13, 160b/12, 173a/12

lîkin *F. bağı.* Arapça lâkin kelimesinin eski metinlerde rastlanan Farsçalaşmış şekli.

- 15b/14, 26a/9, 30b/8, 26a/9, 145a/11, 187a/8, 201b/6, 138a/3

lisân *A.is.* Dil.

- 6a/12, 7a/9

liyâkat *A.is.* Layık olma, uygunluk

- 165a/8

lüţ(u)f *A.is.* İyi muâmele, iyilik, yumuşaklık, hoşluk

- 2b/14, 23a/5, 59a/10, 109b, 114b/1 109b, 159a/13, 161b/12, 129a/12, 178a/9, 109b/11, 181b/10, 148a/2, 63b/4, 73a/10, 97b/4, 108b/5, 114b/5, 187a/6, 9a/11, 59b/5, 114b/15, 128b/13, 150b/1, 60b/8, 140a/14, 140b/13, 163a/14,

100b/5, 161a/4, 73b/1, 113b/15, 129a/2, 196a/13, 9a/13, 109a/10, 114b/8, 129a/9, 59a/12, 92b/5, 129a/12, 172b/11, 108b/6, 113b/11, 167b/1, 81b/12, 111a/3, 141a/12, 191b/4

ma'ârif *A.is.* İlim ve tekniğin öğrenilmesiyle elde edilip insanlığın yararına kullanılan hüner, sanat ve bilgiler

- 4a/8

ma'bûd *A.is.* Kayıtsız şartsız kulluk edilmeye lâyık olan, kendisine ibâdet olunan varlık, ilâh, Allâh.

- 9b/2, 16a/2, 156b/1

mağbûn *A.is. ve sf.* Alış verişte aldatılmış, maddî zarara uğramış, kandırılmış.

- 33b/10, 106b/5, 46b/13, 15b/8, 15a/13/14, 15b/3/5/8, 97b/1, 123a/5, 15b/1, 184b/11, 136a/8, 185a/2

ma'dûd *A.is.* Sayısı belli olan, kaç tane olduğu bilinen, sayılmış, sayılı.

- 45a/14

ma'dûm *A.is.* Var olmayan, mevcut olmayan, yok.

- 179b/5

mağfiret *A.is.* Allâh'ın lütuf ve merhamet ederek kullarının günahlarını affetmesi, bağışlaması, yargılama.

- 29a/12, 163a/7

mağfûr *A.zf. ve is.* Allâh tarafından günahları bağışlanan veya günahlarının bağışlanması için Cenâb-ı Hakk'a duâ edilen (ölmüş kimse).

- 60b/10, 5b/14

mağlûb *A.is.* Yenik düşmüş, yenilmiş.

- 189a/13

mağrûr *A.is.ve zf.* Kendini beğenen, böbürlenen, kibirli, gururlu, mutaazzım.

- 14b/6/9/15, 93a/13, 16a/3, 74b/13, 12b/9

mağhallî *A.is.* Bir yere âit veya bir yere mahsus olan, yerli, yöresel.

- 159a/14

mâhaşal *A.is.* Hâsıl olan, meydana gelen, elde edilen şey, sonuç, netice

- 46b/7, 47a/1, 54a/9, 55a/5, 56a/11, 105b/5

mağbûb *A.is.* Sevilen kimse, sevgili.

- 105a/12, 105b/12, 155a/9, 172b/9, 12b/4, 105a/13, 2a/9, 155a/4, 147b/15, 72a/14, 72b/1/7, 155a/3, 42b/15, 155a/2, 105b/2, 105a/14, 71b/13, 178b/14, 9b/1, 103a/3

mağbûs *A.sf.* Bir yere kapatılmış, hapsedilmiş.

- 92b/14

mağdûm *A.is.* Erkek evlât, oğul.

- 167b/9

mağfûz *A.is. ve sf.* Saklanmış, gizlenmiş.

- 4a/9, 10b/8

mağlûk *A.is.* Allâh tarafından yaratılmış, yok iken var edilmiş.

- 4b/11, 34a/10, 60b/3, 78a/9, 100a/13, 137b/14, 141a/1/6, 143b/1, 169b/8/12, 178a/7, 4a/6, 5a/7, 15b/14, 137b/14, 133b/3, 117a/2

maḥrem *A.is.* Başkalarından saklanan, başkaları tarafından görülmesi, bilinmesi, duyulması istenmeyen, gizli.

- 98a/2, 6a/8, 7a/9, 165b/2, 127b/12, 147b/12, 47a/13

maḥrûm *A.zf.* İyi ve güzel bir şeyden hissesi, payı olmayan, yoksun olan, istediğini elde edemeyen (kimse), nasipsiz.

- 52a/5, 35a/6, 36b/10, 84a/9, 106b/5, 107a/6, 185a/3, 60b/9, 182a/11, 46b/14, 89a/14, 109b/12, 143a/2, 29a/12, 81a/9, 51b/13

maḥşûş *A.is.* Yalnız bir kimse, bir nesne veya bir yere âit olan, başkasında bulunmayan, has, özgü.

- 164a/10, 165b/7

maḥv *A.zf.* Yok etme, varlığına son verme.

- 159b/7, 191b/9, 72b/12

maḥzûn *A.is.* Üzüntülü, gamlı, kederli, hüznü.

- 57a/11

ma'îşet *A.is.* Yaşamak için gerekli olan şeyler, geçim, dirlik.

- 20a/11

maḥber *A.is.* Mezar, kabir, medfen.

- 50a/1, 112b/13, 130b/9, 150a/14, 130b/9, 26b/3, 87a/4, 149b/10, 49b/11, 150b/5, 150a/4, 113a/4, 129b/8, 142b/12, 149b/8, 152b/6, 86b/11, 149b/10, 152b/6, 151b/2, 86b/12, 149b/8, 86b/13

maḥbûl *A.is. ve zf.* Kabul edilen, reddedilmeyen.

- 52b/15, 95b/12, 57a/13, 114a/6

m. ola 194b/15, 158b/7, 159a/7, 160a/6, 124a/3, 194a/10/6, 53a/1

maḥhûr *A.is. ve zf.* Mahvolmuş, bitmiş, tükenmiş.

- 71a/6, 198a/13

maḥrûn *A.is.* Ulaşmış, kavuşmuş, erişmiş.

- 24a/11

maḥşût *A.is.* Söylenilmek, belirtmek istenilen, kastedilen.

- 11a/13, 14b/5/7/13, 15b/7, 17b/14, 126b/2, 204b/6, 163a/9, 7b/2, 191b/11, 28a/12, 204b/6, 142a/12, 114b/6, 137b/15, 141a/3, 60b/4/9, 57a/11, 183b/10, 167b/9, 62b/13, 89b/14, 60b/6

maḥtûl *A.is.* Öldürülmüş, katledilmiş (kimse).

- 7a/9

ma'ḥûl *A.zf.* Akla uygun, akla yatkın gelen, mantıkî.

- 20a/6, 167a/14

mâlik *A.sf.* Bir şeye sâhip olan (kimse), sâhip.

- 4b/2

ma'lûm *A.is.* Herkes tarafından bilinen, öğrenilmiş olan (şey).

- 102a/10, 102b/11, 34b/6, 50b/14, 118a/6, 197a/11, 69a/7, 190a/2, 15b/13, 136a/12, 154a/4, 191a/1, 194a/5, 33b/8, 136a/10, 121b/12, 44b/13, 119a/14, 5a/9

ma'mûr *A.is. ve zf.* Gelişip güzelleşmiş, bayındır duruma gelmiş, şenlikli.

- 7a/13/14, 96a/3, 95a/8, 172a/1

ma'nâ *A.is.* Kelime, söz, hareket, davranış, vb.nin ifâde ettiği şey, anlatılmak istenen veya onlardan anlaşılacak şey, anlam, medlul, mefhum

- 7b/1/2, 134b/13, 128a/2, 15b/11, 16a/11, 17b/10, 17b/15, 33a/5, 120a/5, 120b/9, 79a/2, 178b/7, 10b/11, 8a/13, 17a/5, 18b/15, 22b/15, 26a/14, 26b/14, 29a/5/11, 49b/7, 95a/14, 95a/13, 58a/13, 101b/14, 23a/13, 35a/5, 37a/3, 165a/6/7, 17b/11, 43b/15, 179b/7

mâni'*A.is.* Bir işin yapılmasını önleyen şey, engel.

- 87b/14, 95b/14, 133a/10, 114a/10

mânend *F.is.* Benzer, eş, misil, nazir, menend.

- 32b/7, 34a/13 /12, 41a/8/9, 56a/6, 155b/10, 168b/9

manşib *A.is.* Devlet hizmetinde büyük memurluk, erişilmek istenen yüksek mevki, makam.

- 36b/8, 22a/3

maraz *A.is.* Hastalık, illet.

- 151a/13

ma'reke *A.is.* Savaş alanı, harp meydanı, cenk yeri.

- 65a/6

ma'rifet *A.is. ve sf.* İş yapma husûsundaki ustalık, beceriklilik, hüner, mahâret.

- 17b/4, 7b/3, 10a/5, 31b/7, 5a/10, 201b/5, 190b/5, 201b/5, 14a/4, 20a/11, 20a/13, 155a/11, 169b/6

ma'rûf *A.sf.* Bilinen, belli, mâlûm.

- 165a/10

mashara *A.is.* Maskara kelimesinin eski metinlerde geçen asıl şekli.

- 132a/14

mâsivâ *A.is.* Allâh'ın zâtı dışındaki bütün varlıklar.

- 10a/9

ma'siyet *A.is.* Günah, itâatsizlik.

- 55b/4, 72b/12, 79a/7, 94b/12, 96b/3, 143b/4, 155a/12, 181b/14, 195b/14, 136b/1, 109a/9, 128a/10, 136a/15, 191b/8/7, 38b/3, 191b/7, 127a/3, 143b/5

maşlahat *A.is.* İyi olan ve iyiliğe yol açan, hayır getiren, fayda sağlayan şey.

-5a/5, 38b/14, 47b/12, 48b/11, 7a/15, 200a/10, 191b/15, 187b/11, 87b/12

maşnû' *A.is.* Sanatla yapılmış, sanat mahsûlü.

- 155a/10/12, 178a/14, 9a/15

ma'sûm *A.is.* Suçsuz, günahsız (kimse), bîgünah.

- 8a/5, 95a/6, 144a/2, 94b/10, 64b/5, 121a/8, 64b/4

maşriq *A.is.* Güneşin doğduğu yer veya yön, gün doğusu, doğu, şark.

- 96a/1, 95b/14/15

ma'sûq *A.is.* Aşkla sevilen, âşık olunan kimse.

- 86a/2, 103a/3, 163b/2

ma'sûka *A.is.* Aşkla sevilen, âşık olunan kadın.

- 77a/7

mâtem *A.is.* Sevilen bir kimsenin ölümünden duyulan büyük acı ve bu acı sebebiyle ağlayıp inleme, zevk ve eğlenceden uzaklaşma, yas.

- 147a/11

maflûb *A.is.* İstenilen, aranılan, istek ve arzu duyulan, talep edilen şey.

- 10b/1/2, 176b/9, 178b/14, 103a/3

mâye *F.is.* Maya, öz, cevher, yaratılış, karakter.

42b/5, 106b/13, 136a/13, 134a/8/9/10/11/12, 134b/4, 135a/11, 136a/14, 15b/5, 134a/8

mażarrat *A.is.* Zarar, ziyan.

- 77a/15

mażhar *A.is.* Bir şeyin görünür duruma geldiği, görüldüğü, açığa çıktığı yer zâhir olduğu yer veya kimse, tecellî yeri.

- 7b/4, 44a/12, 163b/7, 140b/13

mażlûm *A.is.* Haksızlığa uğramış, zulüm görmüş (kimse).

- 7a/9, 88a/11, 153a/7, 153a/6, 125a/8, 116a/11, 88a/8, 111a/4, 116a/12

mażmûn *A.is.* Kastedilen asıl mânâ, anlam, kavram.

- 37a/2

ma'zûl *A.is.* İştenden çıkarılmış, işine son verilmiş, azledilmiş.

- 103b/6, 158b/4/7

ma'zûr *A.is.* Mâzereti olan, özrü bulunan, özürlü.

- 110a/1, 171a/15

me'ânî *A.is.* Mânâlar, anlamlar.

- 89a/6

me'âşî *A.is.* Günahlar, isyanlar.

- 109a/13

mecâl *A.is.* Güç, kuvvet, dermân, tâkat.

- 112b/7, 180b/5, 185a/6, 87b/5

mecâzî *A.is.* Mecazla ilgili olan, asıl anlamında kullanılmayan, gerçek olmadığı halde gerçekte arasında benzerlik veya daha başka bir ilgi bulunan.

- 152a/5, 201a/9, 152a/4

mecîd *A.is. ve sf.* Şanı, şerefi yüce olan, çok büyük, ulu.

- 13b/13, 23b/15, 4a/1

mecmû' *A.is.* Bir araya getirilmiş, toplanmış, cem edilmiş.

- 72b/12, 133b/3, 65b/9

mecmû'a *A.is.* Fikir, sanat, edebiyat gibi çeşitli konulara yer veren ve belirli aralıklarla neşredilen yayın, dergi.

- 3b/9, 5a/8

mecrûh *A.is. ve zf.* Yaralanmış, yaralı (kimse).

- 65b/6, 8b/14, 87b/4

meded *A.is.* Yardım, imdat, nusret.

- 79a/2, 80a/4, 111a/4, 160a/7, 176a/9/12, 70a/14, 70a/15, 21b/5

medh *A.is.* Bir kimse veya bir şeyin iyiliklerini, üstün niteliklerini söyleyerek değerini yüceltme, övme, övgü, senâ.

- 5b/10
- medhal** *A.is.* Giriş yeri, giriş.
- 140b/11
- mefhûm** *A.is.* Bir sözün veya kelimenin taşıdığı, ifâde ettiği mânâ, anlam, kavram.
- 5a/9
- meflûc** *A.is.* Felç olmuş, felçli, inmeli.
- 192a/1
- mehcûr (Ar.)** Uzaklaşmış, uzakta kalmış, ayrı düşmüş.
- 103b/7, 160a/5
- mekârim** *A.is.* Cömertlik, kerem, şeref, asâlet vb. güzel huylar, övülmüş, beğenilmiş davranışlar.
- 165a/4
- mekkâr** *A.is.* Çok hîle yapan (kimse), hîlekâr, düzenbaz.
- 177b/12, 33b/12
- meknûnât** *A.is.* Saklı, gizli şeyler.
- 159b/3
- mekr** *A.is.* Hîle, düzen, aldatma.
- 17a/13, 17b/1/3, 74b/5, 100a/3, 205a/3, 59b/3, 97a/15/6, 61b/12, 97a/12, 97b/3, 94b/8, 70b/3, 21b/12, 70b/5, 81b/11, 89a/5, 93b/12, 94b/10/11/12, 96a/12, 96b/4, 103b/4, 62b/6, 70b/10, 74b/10, 97a/6, 100a/15, 67b/6, 100a/2, 100b/4, 100a/4, 102a/5
- melâhat** *A.is.* Güzellik, şirinlik.
- 45b/9, 51a/4, 71a/10, 140a/7/8
- melâike** *A.is.* Melekler, melâik.
- 91a/11, 16a/13, 52a/6, 57a/5, 93b/5, 100a/10, 107b/10/11, 181a/3/7,
- 195b/8, 205a/1, 107b/9, 68a/1, 156a/6, 49b/4, 57a/7, 2a/2/3, 68a/4, 100a/13, 181a/5, 195b/9
- melâlet** *A.is.* Bıkma, usanma, usanç, melâl.
- 182b/15, 46b/13
- melâmet** *A.is.* Kınama, yerme, ayıplama, azarlama, serzeniş.
- 68a/14, 77a/8
- melekût** *A.is.* Melekler âlemi, zaman ve mekânla sınırlı olmayan, beş duyu ile idrak edilemeyen ruhlar, ilâhî kuvvetler ve mücerret varlıklar âlemi.
- 71b/2, 91a/15, 111a/7
- melik** *A.is.* Hükümdâr, pâdişâh, hâkan.
- 84b/12, 55a/7, 63a/1, 71b/7, 92b/10, 190a/6, 92b/3, 2a/13, 2b/1/3, 10b/6/7/9/12
- melûl** *A.is.* Boynu bükük, üzgün, mahzun.
- 49b/1, 113a/1, 173a/15, 66a/11, 50a/13
- mel'ûn** *A.is.* Allâh'ın lânetine uğramış, rahmetinden mahrum kalmış, lânetlenmiş, lânetli.
- 91b/11, 187b/5, 124a/2
- memâlik** *A.is.* Memleketler, ülkeler.
- 48b/15
- men'â** *A.is.* Yasaklama, engelleme, önleme.
- 75a/13/11/15/10, 133a/10
- menâkıb** *A.is.* Menkıbeler, din büyükleri, kahramanlar, târihî şahsiyetler gibi kimselerin üstün yaşayışlarıyla ilgili fıkralar, hikâyeler.

- 36a/10
menba‘ *A.is.* Bir suyun kaynayıp çıktığı yer, pınar, kaynak.

- 7a/7, 6b/15
menfa‘at *A.is.* Fayda, yarar, çıkar, kâr.
- 20b/15, 87b/15, 124a/11, 152a/10, 118a/8

menhiyyât *A.is.* Dînin yasak ettiği, nehyettiği şeyler, yasaklar.
- 165a/3

mennân *A.is.* Kullarına hadsiz hesapsız nimetler veren, sınırsız iyilik ve ihsanda bulunan.
- 2b/1/13

mensûh *A.is.* Geçersiz kılınmış, hükümsüz bırakılmış, hükmü ortadan kaldırılmış, iptal edilmiş, neshedilmiş.
- 36a/11

menşûr *A.zf.* Saçılmış, dağılmış.
- 25a/13, 75a/4

menşûr *A.zf.* Yayılmış, dağıtılmış
- 91b/10

menzil *A.is.* Yolcuların konakladıkları yer, konak.
- 5b/8, 47a/6, 157a/15, 160a/9, 161a/13, 163b/1, 34a/13, 53a/9, 13b/13, 15b/2, 47b/3, 108b/4, 13a/5, 130b/8/9, 151a/3

merdümzâde *F.is.* İnsanoğlu.
- 144b/3

merhûm *A.sf.* Allâh'ın rahmetine kavuşmuş, rahmetli.
- 7a/9, 35a/7, 60b/9, 100b/5

merkep *A.is.* Eşek.

- 18a/14, 67a/15, 95a/2

mertebe *A.is.* Kademe, derece, basamak, sıra

- 15a/5/6, 31a/10/11, 34b/11, 35a/4, 38b/1, 34a/11, 15a/3, 16b/1, 17a/18, 15a/4/11/6/10, 17a/3/5/7/2, 16b/1, 16a/4/10, 71b/5, 65b/12, 18a/6, 95b/2, 61a/10, 93b/10, 61a/12

mervî *A.is.* Ağızdan ağıza söylenip gelen, nakil ve rivâyet edilen.

- 20b/9

merzûk *A.zf.* Rızık verilmiş, rızıklanmış.
- 4a/9

meşâbe *A.is.* Derece, değer, ölçü, menzile

- 46b/6/7, 9b/6/7/12

mesâkin *A.is.* Oturulacak yerler, evler, meskenler.

- 164b/7, 197b/11

mesâr *A.is.* Sevinçler, meserretler.
- 115b/13, 126a/14

mescid *A.is.* Müslümanların vakit namazlarını kılmaları ve ibâdetlerini yerine getirmeleri için yapılan içinde Cuma ve bayram namazları kılınmayan minâresiz, minbersiz küçük câmi.

- 25b/5/12, 26b/2, 67a/4/5, 98a/5, 199a/8, 10a/2, 40a/5, 25a/9/10/13, 199a/9, 20b/5, 39b/6, 197b/12, 2a/14, 25b/4

meşelâ *A.zf.* Misal olarak, örnek olarak.

- 165b/9, 188a/1, 15a/3, 29a/13, 73a/2, 82a/7, 118a/1, 135b/1

meskenet *A.is.* Miskin olma durumu, tembellik, uyuşukluk, âcizlik.

- 172b/12

mest *F.is.* İçki vb. sarhoşluk veren bir şeyin etkisiyle şuûru zayıflamış, kendinden geçmiş (kimse), sarhoş.

- 33b/14, 74b/12, 136a/1, 10a/3, 10b/1, 203b/6, 83a/13

mestûr *A.is.* Örtülü, kapalı, gizli, saklı.

- 171b/3

mestûre *A.is.* Dinen yabancı sayılan erkeklerin yanına örtülü olarak çıkan kadın.

- 55b/3

meşakkat *A.is.* Güçlük, zorluk, sıkıntı, eziyet, zahmet.

- 50a/1, 150b/2, 157b/1, 174a/11, 180b/6, 186a/10, 160b/11, 134a/14, 151b/11, 135b/10, 141a/2, 157a/5, 50a/2

meşâyiḥ *A.is.* Şeyhler.

- 16b/4, 99b/1

meşḡûl *A.is. ve zf.* Bir şeyle uğraşan, bir iş yapmakta olan.

- 14b/10, 58a/15, 82b/5, 134b/13, 15a/10, 12b/10, 14b/15, 112a/13, 157a/9, 93a/14, 134b/12, 199a/13, 58a/15, 27b/10, 77a/4, 72a/13, 169a/4, 52a/7, 55b/3, 199a/1, 73b/2, 199a/8, 3b/5, 33b/13, 9a/15, 132b/11/13

meşhed *A.is.* Bir kimsenin şehit düştüğü yer.

- 113a/13

meşhûr *A.is.* Herkesçe bilinen, adı sanı her tarafa yayılmış, ünlü, şöhretli.

-171b/4, 105b/5, 63a/12, 132b/15

meşveret *A.is.* Bir konu hakkında tecrübeli kimselere, o konuyla ilgili olanlara danışma, fikir alma, müşâvere etme.

- 105a/4/9, 107a/5, 107a/7

metâ *A.is.* Bir cevherin zamânını belirten kategori.

- 37b/2

me'vâ *A.sf.* Sığınacak yer, makam, yurt, mesken.

- 164b/5, 165b/12

mevc *A.is.* Dalga.

- 181a/6

mevcûdât *A.is.* Var olanlar, yaratılan şeylerin tamâmı, canlı cansız bütün varlıklar, mahlûkat.

- 5b/10, 178a/7, 197a/5, 61b/1/4

meveddet *A.is.* Sevme, sevgi, muhabbet.

- 121a/8, 202b/10

mevşûf (Ar.) Bir nitelikte nitelendirilmiş, kendisini benzerlerinden ayıran bir nitelik kazanmış, nitelenmiş

- 38a/6

mevt *A.is.* Ölüm.

- 51b/12, 74b/12, 96b/2, 109a/2, 22b/14

mevzi' *A.is.* Yer, mekân, mahal.

- 16b/6/7/8, 196b/10

mevzû' *A.is.* Ele alınan, incelenen, üzerinde durulan mesele, konu.

- 172b/4

meyl *A.is.* Bir kimse veya bir şeye yönelmek, sevgi, ilgi, alâka göstermek, istek ve arzu duymak.

- 62a/1, 97a/8, 192a/7

meyyit *A.is.* Ölmüş insan, ölü.

- 26a/1/2/3, 189b/15

mezhep *A.is.* Bir dinde belirli görüş ve anlayış farklılıklarından doğan kollardan her biri.

- 119b/10, 98a/11, 190a/1/4

mez-kûre *A.is.* Mezkûr kelimesinin kadını ifade eden şekli.

- 16a/2

mih *A.is. ve f.* Çivi, büyükçe çivi.

- 181b/2, 204a/1/4

mihnet *A.is.* Sıkıntı, zorluk, eziyet, zahmet, meşakkat.

- 51a/7/8, 52a/12, 52b/4, 59a/13, 59b/2/15, 60b/5, 69b/2, 91a/5, 104a/3, 113a/10, 130b/8, 134b/15, 153b/13, 176b/4/5, 186a/9, 84a/8, 134b/15, 59a/14/15, 59b/4, 113b/8, 125a/11, 154a/1, 186b/3, 99b/15, 59b/1, 62b/13, 94a/12, 107a/11, 113b/6, 135a/5/8, 158a/5, 65b/6, 48b/14, 49a/7, 93b/1, 131a/4/15, 69a/5, 109a/15, 59b/5/12/13, 69b/8/5, 111b/14, 49b/8, 59b/3, 125a/8

mihrâp *A.is.* Câmi, mescit gibi ibâdet yerlerinde kible duvarında bulunan, cemâatle namaz kılınırken imamın önünde durduğu, zeminden biraz yüksek girintili yer.

- 74a/15, 2a/15

mihribân *F.is.* Şefkatli, muhabbetli, güler yüzlü (kimse), dost.

- 21b/5, 63b/10, 108b/6

miqdâr (Ar.) Bir şeyin ölçüsü, sayısı veya ölçülebilme, sayılabilme, azalıp çoğalabilme durumu, nicelik, kemiyet.

- 65b/1, 184a/14, 95b/9, 136b/7, 139a/14, 136b/10

minnet *A.is.* Yapılan bir iyiliğin yükü, ağırlığı altında ezilme, iyilik yapana karşı daima borçlu hissetme

-3a/7, 108b/14, 183a/15, 183b/7,
176b/5

mi'râc *A.is.* İslâm inancına göre Hz. Muhammed'in, Cenâb-ı Hakk'ın dâveti üzerine yedi kat semâyı aşıp Allâh'ın huzûruna yükselerek O'nunla görüşmesi mûcizesi.

- 71b/1

mişâl *A.is.* Benzer, gibi, mânend, nazir.

- 48b/4, 79a/7, 118a/2, 140b/3,
166a/1, 202b/7, 10b/8, 46b/6, 47a/1,
79a/5/8, 166a/6, 114a/8

miskîn (*Ar.*) Aşırı derecede tembел, uyuşuk, mıymıntı (kimse).

- 26a/9, 26b/7, 24b/14, 40b/10,
60b/7, 62b/9, 74b/9, 86b/2, 93b/8/9,
116a/10, 150a/3, 169a/1, 5a/5, 61a/9,
89b/12

mişl *A.is.* Eş, benzer, mânend.

- 171b/11, 29a/14, 44a/14, 88a/10,
118b/6, 19a/5, 29a/14, 154b/4

miyân *F.is.* Vücudun ortası, bel.

- 139b/12

mizâc *A.is.* İnsanın ruh yapısıyla ilgili meyil ve özelliklerinin tamâmı, huy.

- 41a/2

mîzân *A.is.* Tartı, ölçü âleti, terâzi.

- 150b/7, 181b/3, 96a/14, 181b/8,
183a/10, 181b/5/7

mu'abbir *A.is.* Görülen rüyâlardan anlam çıkararak, rüyâ tâbir eden, düş yoran kimse.

- 137a/14, 137b/5/6, 137a/14

mu'allak *A.is.* Olması veya yapılması başka bir şeye bağlı bulunan, bağlı, vâbeste.

- 201a/4, 202a/5, 46b/10, 159a/3,
3b/11

mu'âmelât *A.is.* Muâmeleler, karşılıklı davranışlar

- 185b/14

mu'âmele *A.is.* Başkasına karşı olan davranış, davranış biçimi, tutum.

- 53b/4, 40b/15, 183b/8, 57a/1,
40b/15, 25a/15, 187b/10, 197b/4, 185b/14

mu'anber *A.sf.* Amber karıştırılmış, amber sürülmüş, amber kokan, amberli, güzel kokulu.

- 163a/5

mu'attâr *A.is.* Güzel kokulu, ıtırılı.

- 163a/5

mu'âvenet *A.is.* Yardım.

- 150a/3, 176a/10

mu'âvin *A.is.* Yardım eden, yardımda bulunan, yardımcı.

- 165a/5

mu'âyene *A.is.* Ne olduğunu ve nasıl olduğunu anlamak için görerek inceleme, dikkatle bakma, yoklama, gözden geçirme.

- 95b/2

mu'azzeb *A.is.* Acı, eziyet ve sıkıntı içinde kıvranan, azap çeken.

- 81b/8

mu'azzez *A.is.* Hürmete layık, büyüklük, yücelik, izzet ve şeref sâhibi.

- 4a/7, 6a/10

mufađđıla *A.is.* Hz. Ali'nin Hz. Muhammed tarafından vasî tâyin edildiğinde ve bundan dolayı onun halîfeliğe en lâyük kimse olduğuna inanan, diğer sâhabeleri de hayırla andıkları halde Hz. Ali'ye hepsinden üstün, daha fazîletli gören ve Şîa'nın mutedil grubundan sayılan mezhep.

- 4a/14

muĥaddis *A.is.* Hz Muhammed'in hadislerini nakil ve rivâyet eden, açıklayan, bir kitap halinde toplayan, hadislerle ve hadis ilmiyle uğraşan kimse, hadis âlimi, hadisçi

- 21b/1

muĥaĥĥak *A.sf.* Doğru olduğu kesin olarak bilinen, doğruluğunda şüphe bulunmayan, doğru, gerçek.

- 162b/11

muĥaĥĥik *A.is.* Bir şeyin, bir olay veya durumun aslını esâsını, doğru olup olmadığını araştıran, gerçeği ortaya koyan, tahkik eden kimse.

- 9b/15

muĥâl *A.sf.* Olması, gerçekleşmesi, yapılması mümkün olmayan, imkânsız.

- 202a/9

muĥâlefet *A.is.* Uymama, başka türlü olma.

- 126b/10, 69b/7/9, 70a/8/9, 58b/7,

124a/9, 202b/11

muĥârebe *A.is.* İki devlet veya devletler arasında yapılan savaş, harp.

- 76a/1

muĥayyel *A.is.* Zihinde canlandırılan, hayal edilen, hayal ürünü olan.

- 98a/5

muĥîĥ *A.is.* Çepeçevre kuşatan, etrâfını çeviren, çevreleyen ihâta eden (şey).

- 36a/12, 188a/14

muĥkem *A.sf.* Dayanıklı, güçlü duruma getirilmiş, sağlamlaştırılmış, sağlam, kuvvetli, metin

- 88b/9, 121a/13, 144b/14, 126a/1, 6a/13

muĥlis *A.is.* İnanç, düşünce ve davranışlarında gösteriş ve iki yüzlülük bulunmayan, dostluğu içten ve samîmî olan (kimse).

- 99a/12/13, 198a/7, 164a/8

muĥsin *A.is. ve zf.* İyilik eden, iyi ve güzel işler yapan, iyilikte bulunan, lütuf ve ihsan eden (kimse).

191a/1,194a/5/6,190b/12/7/5/11/13, 190a/10, 194a/4

muĥtâĥ *A.is.* Bir şeye veya kimseye ihtiyâcı olan, ihtiyaç duyan.

- 20a/1, 57a/14, 19b/7/15, 95a/3, 192a/10

muĥtaşar *A.is.* Ayrıntılı olmayan, derli toplu, kısa, öz, mücmel.

- 78b/10

muĥtelif *A.zf. ve sf.* Farklı, çeşitli, çeşit çeşit, türlü.

- 119a/9, 168a/10

muĥyî *A.zf.* Canlılık veren, canlandıran, güçlendiren, şenlendiren.

- 165a/12

mu'în (Ar.) Yardım eden, yardımda bulunan, dertsek olan kimse.

- 70b/9, 79b/12

muḫâbele *A.is.* Bir işin, davranışın gerektirdiği karşı davranış veya iş, karşılık

- 40b/4, 136a/9, 184b/12

muḫâbil *A.is.* Bir şeyin tam karşısına gelen, karşısında bulunan, karşı karşıya olan

- 72b/12, 91b/12

muḫaddem *A.is.* Önde olan, ileride bulunan, önden giden

- 65b/9

muḫaddes *A.is.* Her türlü ayıp ve noksanlıktan arındırılmış, yüce ve kutsal bilinmiş, kutsal, kutsî.

-88b/2, 9a/8, 13a/14, 18b/10, 32b/3, 57b/1, 58b/14, 60b/11, 68b/15, 75a/8, 79b/15, 82a/1, 93b/14, 100b/8, 115a/14, 118b/14, 122a/4, 128b/4, 137a/6, 143b/7, 166a/10, 182a/13, 186b/5, 196a/15

muḫarreb *A.is.* Yaklaşmış, dost kabul edilmiş (kimse), yakın.

- 95b/10, 95a/7, 99b/7, 95b/7, 95a/5

muḫâtele *A.is.* Karşılıklı vuruşma, birbirini öldürme, boğazlaşma.

- 67a/6

muḫayyed *A.is.* Bir şeye veya kimseye maddî yâhut mânevî bir bağla bağlanmış olan, bağlı, kayıtlı.

- 17a/15, 100b/15, 135b/8

muḫbil *A.is.* Bahtı açık ve tâlihli, yüce mevki ve makamlara erişmiş olan, ikbal sâhibi, bahtiyar (kimse).

- 103a/15

muḫtedâ *A.sf. ve is.* Fikir ve davranışları ölçü olarak benimsenen, örnek alınan (kimse).

- 2a/2, 158a/10

muḫtezâ *A.is.* Bir şeyin gereği olan, gereken, lâzım gelen şey, gerek, gereken, îcap.

- 170b/3

mûnis *A.is ve zf.* 1. Vahşî olmayan, insana alışık, uysal.

- 77a/6, 104a/8, 113b/15, 150a/6, 112a/10, 95b/8

2. Kolayca dostluk kurabilen, sıcakkanlı, cana yakın.

- 104a/11, 152a/3, 129a/1

muntazir *A.is. ve zf.* Bekleyen, gözleyen, intizar eden.

- 89b/4, 204a/15, 109a/2/3/4, 109a/5, 116b/6

murâd *A.is.* Erişilmek istenen, olması, gerçekleşmesi arzu edilen şey, istek, dilek, amaç.

- 8b/1, 9b/15, 10a/1/4, 13b/4, 17b/14/15, 61b/13, 96a/10, 190b/4/12, 204b/2/6, 142a/5, 180a/8/13/14, 191b/12, 141a/3, 176b/14, 56a/1, 60b/4, 60b/9, 112a/5, 54b/15, 172a/7

muraşşa' *A.zf.* İnci, elmas, yâkut vb. kıymetli taşlarla süslenmiş, mücevherle bezenmiş.

- 161b/4, 97b/15

murdâr *F.is.* Kirli, pis, iğrenç.

- 40b/4, 41a/1, 92a/14, 98b/2,
131b/8, 132a/10/11, 133a/5/12/13/15,
134a/2, 184b/12/14, 185a/3, 195b/14,
136b/11/10, 132a/9, 133b/4/8/12, 151a/7,
98a/2

murğ *F.is.* Kuş

- 162b/5

muşaddak *A.zf.* Doğru ve gerçek olduğunda kimsenin şüphesi kalmamış, doğrulanmış, onaylanmış, tasdik edilmiş, onaylı.

- 202a/7

musahhar *A.zf.* Büyülenmiş, büyü, büyü ile aldatılmış.

- 101a/15, 97a/5/4

muşâhib *A.is.* Biriyle karşılıklı konuşan, sohbet arkadaşı olan kimse.

- 7a/8, 81a/4, 167b/7

musallat *A.zf.* Bir kimsenin sıkıntı verecek, bıktırarak şekilde üzerine düşen.

- 187a/15

muşavver *A.is.* Bir şekle, bir biçime konulmuş, şekil ve sûret verilmiş.

- 45b/4

muşîbet *A.is.* İnsanın başına ansızın gelen belâ, felâketi dert, sıkıntı.

- 59b/15, 69b/8, 79a/13/15, 186b/2,
93a/15, 186b/3, 116b/7, 185b/14, 69b/8,
79a/13, 86a/6

mutâba'at *A.is.* Birine uyup arkasından, izinden gitme, ona tâbi olma.

- 75a/3, 37b/6

muţabbak *A.is.* Tabakalar halinde olan, kat kat, katlı.

- 46b/11, 3b/11

muţahhar *A.sf.* Maddî ve mânevî kirlerden temizlenmiş, pâklanmış, arınmış.

- 9a/8, 13a/14, 18b/10, 22a/9,
22b/3, 28b/4, 32b/2, 39a/3, 44a/5, 57a/15,
58b/14, 60b/11, 68b/14, 75a/7, 79b/15,
82a/1, 93b/13, 100b/8, 115a/14, 118b/14,
128b/4, 137a/5, 143b/6, 166a/10, 182a/13,
186b/5, 196a/14, 200b/1

mutaşarrıf *A.is.* Bir mal yâhut mülkün sâhibi, mâliki olup kullanma hakkını elinde bulunduran (kimse).

- 198b/2

mu'teber *A.is.* Saygı gören, hatırı sayılır, saygın, îtibarlı.

- 60a/12, 16b/4

mu'tezilî *A.is.* Mûtezile mezhebine âit veya mensup olan (kimse).

- 119b/9, 130a/12

muţlak *A.is.* Kesin, kat'î, tam, eksiksiz.

- 46a/7, 162b/10, 193b/15, 163a/1,
164b/15

muţtali' *A.is.* Bir işi haber almış olan, bilen, öğrenen, vâkıf ve haberdar olan.

- 68a/4, 195a/14, 129a/11, 37a/3,
35a/5, 71b/6, 107b/10, 191b/4, 23a/13,
68a/1

muttaşîf *A.sf.* Bir hal ve sıfatla nitelenmiş olan, kendisinde o hal ve sıfat bulunan.

- 18b/2

muttaşıl *A.is.* Aralıksız ve yan yana olan, bitişmiş durumda bulunan, bitişik.

- 7b/2, 167a/7

muftî *A.is.* Uyan, itâat eden, boyun eğe, tâbi olan (kimse).

- 178a/8, 146b/2, 119b/1, 147b/2, 37a/3, 36a/5, 66b/15

muvâfaqat *A.is.* Uyuma, uygun gelme, uygunluk.

- 71a/11, 71b/11

muvaḥḥad *A.is.* Birleştirilmiş, bir tek şey durumuna getirilmiş.

- 154b/7

muvaḥḥid *A.is.* Allâh'ın birliğine inanan, tevhit inancını benimseyen kimse, Müslüman.

m. 99b/2/3, 152b/2, 190b/7, 156b/11

muẓġa *A.is.* Et parçası.

- 10b/5

mübâḥ *A.is.* Hakkında şer'î bir emir veya yasak bulunmayan, yapılması yâhut yapılmaması dince kişinin arzu ve isteğine bırakılan, câiz görülen (şey).

- 76a/6, 103b/11

mübâlaġa *A.is.* Bir şeyi gerçekte olduğundan daha fazla, daha büyük gösterme, abartma.

- 173a/5

mübârek *A.sf.* Hayırlı, uğurlu, kutlu, mukaddes.

- 169b/2, 172b/5, 5b/3, 30b/14, 33b/4, 112a/1, 121b/9, 139b/13, 145a/6, 9b/12

mübeddel *A.zf.* Başka bir şekle konulmuş değiştirilmiş, tebdil ve taġyir edilmiş.

- 73a/14

mübtelâ *A.is. ve zf.* Bir şeye kendini kaptırmış olan, tutulmuş, düşkün.

- 154a/12, 97b/11, 52a/9, 57b/10, 58b/5, 141a/8, 68a/15, 118b/9/12

mücâhede *A.is.* Uġraşma, didinme, mücâdele etme.

- 10a/11

mücâhid *A.is.* Allâh yolunda dîn, vatan, millet uğruna savaşan, cihat eden kimse.

-65a/14

mücâvir *A.is.* Bir tekke, türbe veya mâbet yakınlarındaki bir yerde kendini ibâdete vererek dünyâdan el etek çeken, uzlete çekilen, îtikâfa giren kimse.

- 104a/7, 64b/12, 91b/14, 2a/14

mücerred *A.is.* Madde ve cisim hâlinde olmayan .

- 101b/12

mücessem *A.is. ve sf.* Gözle görülür, elle tutulur şekilde olan, cisim hâlinde bulunan.

- 6a/15, 101b/8

mücrim *A.is. ve sf.* Suç işlemiş olan, suçlu, kabahatli kimse.

- 58b/8, 60b/8, 81b/10, 153b/5, 128a/1

müdbir *A.sf.* Tâlihi kendisine yüz çeviren, tâlihsiz, bahtsız, bedbaht (kimse).

- 103a/14

müdde'î *A.is.* İstek ve iddiâsında inatla direnen (kimse).

- 199a/3

müddet *A.is.* Bir şeyin, bir olayın başı ile sonu arasında geçen zaman bölümü, süre

- 99b/8, 176b/8, 41b/12, 85b/13,
86a/2, 41b/11, 176b/11, 60b/4, 85b/7,
42a/6

müdebbir *A.is.* İş ve davranışlarının sonucunu inceden inceye düşünerek hareket eden, tedbirli ve ihtiyatlı davranan (kimse).

- 3a/1

müdevver *A.sf.* Yuvarlak.

- 47a/3

mü'ebbed *A.is. ve zf.* Sonsuz, ebedî, dâimî.

- 45a/13/14

mü'eddeb *A.zf.* Edepli, terbiyeli.

- 16a/15

mü'ezzîn *A.is.* Namaz vakitlerini haber vermek için ezan okumakla görevli kimse.

- 25b/11, 45a/2, 67a/4/5, 45a/5/7

müflis *A.is.* Parasız, pulsuz, beş parasız (kimse), züğürt

- 57a/4

müfred *A.is.* Bir tane, eşsiz, benzersiz (şey veya kimse).

- 198b/6

müfsid *A.is. ve zf.* Ara bozan, bozgunculuk yapan, fitne fesat çıkaran (kimse), bozguncu, karıştırıcı, fitneci, fesatçı.

- 88b/1, 99a/12, 74b/12

mühdî *A.is.* Hediye veren, hediye gönderen.

- 165a/11

müheyyâ *A.is.* Hazır, âmâde.

- 45b/7, 41a/5, 163a/14

mühîn *A.is.* Hor ve hakir gören, küçümseyen, aşağılayan (kimse).

- 147a/1

mühlet *A.is.* Bir işin yapılması veya bir borcun ödenmesi verilen belirli süre, vâde, mehil.

- 48a/3/6

mükedder *A.is. ve zf.* Kederli, gamlı, üzgün, mahzun.

- 131b/11, 117a/6

mükerrem *A.is. ve sf.* Saygı değer, hürmete lâyık, yüce, aziz, muhterem.

- 4a/6, 28b/14, 6a/10

mül *F.is.* Şarap, mey.

- 164a/1

mülâzım *A.is.* Bir kimse, şey veya yere bağlılık ve devamlılık gösteren, bir işte sürekli çalışan kimse.

- 22a/4, 95b/8

mülevveş *A.zf.* Pis, kirli, iğrenç.

- 38b/3, 131b/2

mülhid *A.is.* Allâh'ı tanımayan, Tanrı'yı inkâr eden, dinsiz, îmansız kimse.

- 99b/2

mülk *A.is.* Dükkân, ev, arsa vb. taşınmaz mal.

- 114a/1, 163a/10, 158a/1, 4b/2, 93b/4

mülkiyyet *A.is.* Mülk sâhibi olma, mülk sâhipliği.

- 48b/15

mültezim *A.is.* Gerekli gördüğü şeyi veya kimseyi destekleyen, o şey yâhut kimsenin tarafını tutan kimse.

- 165a/3

mü'min *A.is.* Allâh'ın varlığına, birliğine, Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve peygamberi olduğuna ve İslâmiyet'in diğer îman esaslarına inanan, îman sâhibi kimse, müslüman.

- 15b/9, 21b/12, 23b/10, 25a/1/8/11, 25b/4, 26a/1, 26b/5, 32a/3, 35a/4, 36b/13, 37a/6, 38b/8, 40b/3, 42a/7, 42b/4, 51b/9, 54a/4, 54b/5/8/10, 58b/1, 59a/9/13, 59b/13, 60b/5, 61a/13, 63a/13, 65a/11, 65b/2, 66a/13, 69a/12, 72a/1, 73a/15, 73b/9, 75b/4, 78b/13, 80a/2, 80b/1/3, 81a/5, 81b/12, 82a/6, 84b/12, 90a/5, 93a/1, 93b/9/11, 96a/12, 100b/6, 103b/9/14, 108a/1/6/11, 112b/4, 113b/5/7, 114b/14, 115a/12, 118b/9, 119b/7/10/11, 121a/13, 121b/12, 122a/1, 123b/4, 129a/5, 130a/10, 130b/5, 131a/12, 131b/1, 133b/14, 141a/3/5/11, 142b/14, 150b/3, 152b/2, 153a/10, 154b/6/12, 156b/11, 164b/1, 173b/10, 174a/12, 192a/11, 194b/8, 200a/12, 157b/3, 203a/10/12, 27a/12/13/14/15, 27b/2/4/5, 81a/6, 184b/4, 118b/2, 2a/13/15, 2b/3/5, 6b/6, 7a/10, 7b/5, 13b/10, 121b/8, 183b/11, 2a/13/15, 2b/3/5, 153a/10, 125b/13, 176b/14, 187a/1, 14a/6/7, 14b/2, 19b/12/13, 32b/12, 34a/9, 38a/9, 75a/14, 85b/4, 96a/15, 126b/9, 129a/8/10, 142b/1, 151a/2, 155a/11, 156b/11, 161b/14, 162a/2/5/9, 175b/11/12, 176a/11, 177b/12, 182b/4, 184b/13, 186a/1, 186b/11, 188a/4, 195a/9, 200a/5, 203a/9/12, 201b/4, 182a/10, 157b/9,

119a/5, 175b/10/15, 28b/8, 63b/1, 103b/11, 70a/3, 93a/11, 176a/1, 186b/2, 71a/6, 75b/8, 84b/13, 95a/10, 97a/13, 146b/11, 18b/7, 95a/10, 182a/7, 186b/14, 187a/3, 187b/3, 200b/8, 38b/5, 49a/10, 63b/10, 83a/6, 100b/3, 112b/1, 101b/2, 118b/5, 119a/13, 19a/1, 187a/8, 188a/5, 181b/14, 27a/8/10, 27a/15, 27b/6, 28a/3, 96a/13, 98b/6, 118a/1, 113a/14, 119a/7, 181b/14

münâcât *A.is.* Allâh'a yalvarıp yakarma, duâ ve niyazda bulunma.

- 188a/5, 111a/7

münâdî *A.is.* Bir haberi yüksek sesle duyuran, ilân eden kimse, tellâl.

- 161a/13, 169a/6, 160b/3

münâfık *A.is.* Allâh'a, peygambere ve diğer îman esaslarına inanmadığı halde inanmış gibi görünen ve öyle davranan kimse.

- 118a/8, 81b/5, 115b/14, 175b/3/5, 38b/11/7, 132a/1, 174b/11, 39a/1

münâsîp *A.is.* Uygun, yerinde.

- 11a/4, 62b/4, 95a/13

münevver *A.is.* ve *zf.* Aydınlatılmış, aydınlık, ışıklı, nurlu.

- 90b/13, 157b/11, 112a/3, 113a/9, 129a/9, 38b/4, 96a/4, 181a/4, 155b/11, 140a/12, 167b/13, 139a/4

münezzeh *A.is.* Eksiklik, noksanlık, kötülük vb.nden arındırılmış olan, uzak, berî.

- 171a/12, 2b/1, 114a/1, 54b/12

mün'im *A.is. ve zf.* Yedirip içirmeyi, ikram etmeyi seven, iyilik sahibi (kimse), cömert.

- 2b/13, 157b/8

münkir *A.is.* Reddeden, kabul ve îtiraf etmeyen (kimse).

- 5a/2, 96a/13, 130b/9, 150b/5, 154b/7, 100a/14, 95a/10

müntehâ *A.is.* Bir şeyin varabileceği son nokta, son, nihâyet.

- 139b/13, 51a/4

münzel *A.is.* Yukarıdan aşağıya indirilmiş.

- 36a/14, 35b/14/1/4

mürâca'at *A.is.* Bir istek için bir kimseye veya makâma başvurma, başvuru.

- 13b/13

mürebbî *A.is.* Eğiten, terbiye eden kimse, eğitici.

- 165a/12

mürîd *A.is.* Tarîkata girip mürşide bağlanan kimse, kendi irâdesini Hakk'ın irâdesine terk edebilmek için bir mürşidin terbiyesine giren derviş.

- 148b/8/11/13, 165a/1, 92a/10

mürsel *A.is. ve sf.* Gönderilmiş, yollanmış.

-14a/2, 13b/15, 7b/13

mürted *A.is.* İslâm dîninden dönen, müslümanlıktan ayrılıp başka bir dîne giren, irtidat eden (kimse).

- 81a/9

mürüvvet *A.is.* Yiğitlik, mertlik.

- 7b/7

müşahhar *A.zf.* Büyülenmiş, büyü, büyü ile aldatılmış.

- 71b/3

müsellim *A.sf.* Teslim eden, veren.

- 26a/9

müsemmâ *A.is.* İsimlendirilmiş, belli bir isimle anılmış.

- 23b/5

müstağrak *A.sf.* Batmış, dalmış, içine gömülmüş, garkolmuş

- 200a/8

müstaḥak *A.zf.* Hak etmiş, hak kazanmış, lâyıık.

- 80a/9, 118a/14, 91b/11, 137b/4, 120a/1

müstaḳîm *A.sf.* Doğru, düz.

- 114a/2

müstecâb *A.is.* Olumlu, müspet cevap alınan, kabul edilen (istek, duâ vb.).

- 147a/2, 89a/12, 95b/11

müte'ârîz *A.sf.* Birbirine karşıt olan, zıt ve muhâlif olan.

- 197b/15

mütteḳî *A.sf.* Dayanan, dayanmış.

- 198a/4/7

müstemi' *A.is. ve zf.* Dinleyen, kulak veren (kimse).

- 8b/2, 81b/12, 93b/11, 18b/6, 22b/1, 75a/5, 115a/12

müşâhede *A.is.* Gözle görme.

- 10a/11, 29a/2, 31b/11, 32b/1, 95b/9, 24b/9, 93a/7, 115a/2, 115a/11, 186a/12, 148a/7, 9a/13

müşerref *A.zf.* Şeref kazanmış, şereflenmiş, şerefli

- 9a/6, 166a/9, 141a/14

müşîr *A.is.* Askerlikteki en üst rütbeyi taşıyan asker, mareşal.

- 6b/15

müşk *F.is.* Misk.

- 83b/11, 140a/10, 161b/11, 162b/2/3, 168b/10, 173b/13, 174a/4, 181a/13, 169a/11, 3a/6, 148a/11, 170b/7, 63a/13

müşkil *A.is. ve zf.* Zor, güç, çetin.

- 46a/14, 47a/10, 47b/8, 80a/2, 131a/1/3, 146a/5, 151a/5, 163b/3, 171a/4, 26b/5, 81a/5, 131b/10, 46a/14, 151a/4, 47a/5/10, 72a/9, 56b/3, 151a/3

müşfik *A.sf. ve is.* Şefkat gösteren, şefkatli.

- 123a/12, 151b/15, 77a/12

müşrik *A.is.* Allâh'a ortak koşan, birden fazla Tanrıya inanan kimse.

- 81b/2, 175b/3, 38b/12, 80a/15, 23a/9

müştâk *A.is. ve zf.* Şiddetle arzu eden, özleyen, hasretini çeken, gönülden isteyen.

6a/2,8b/11,163a/2,180b/14,177a/3/4/5/6/7/8/9/10/11/14,28a/1/2, 177a/14, 178a/13/14, 178b/1, 177b/3/11,1/7/12, 181a/9

müşterî *A.is.* Satın alan kimse, alıcı.

- 183b/15, 169b/9, 185a/10, 170a/3

müşâla'a *A.is.* Etraflıca düşünme, inceleme, tetkik.

- 21a/4

mütehayyir *A.is. ve zf.* Şaşmış, şaşırılmış, hayrete düşmüş.

- 107b/12, 127b/15, 130a/4, 175a/3, 183a/3, 199a/11, 70a/1/14, 127b/5, 70a/12, 162a/9, 160b/14

mütekebbir *A.is.* Büyüklük taslayan, kendini beğenmiş (kimse), kibirli.

- 61b/4/6, 93b/10, 61a/9, 11a/4, 61a/11, 93b/8/12, 12a/15, 61a/15

müttehem *A.is.* Suçlayan, itham eden

- 188b/15/14

müyesser *A.zf.* Kolaylıkla olan, kolaylıkla yapılan, kolaylaştırılmış

- 163a/1

müzekkir *A.is.* Zikreden, ibâdet eden

- 98a/5

müzeyyen *A.sf. ve zf.* Süslenmiş, bezenmiş

- 4a/11, 96a/3, 113a/9, 157b/11, 9a/7, 112a/3, 196a/5, 201b/5, 33b/6

müzribîn *A.is.* Suçlular, günahkârlar.

- 33b/1

nâcâr *F.sf.* Çaresiz.

- 98a/9, 105b/14, 144a/14, 162b/12, 176a/10

nâdân *F.is.* Câhil, bilmez, bilgisiz (kimse).

- 77b/10

nafaça *A.is.* Geçinmek için gerekli olan yiyecek, içecek ve bunun için sarfedilen para.

- 96b/3, 30a/6, 103a/13, 30a/5, 30a/15, 197b/7

nâgehân *F.zf.* Birdenbire, ansızın.

- 104a/2, 199a/2

naḥîf *A.is.* Zayıf, çelimsiz, arık.

- 80a/4

nâhiyye *A.is.* Çevre, yan, taraf, civar, bölge.

- 125a/4, 124b/12/13

nağkâş *A.sf.* Renkli resim veya tezyînat yapan sanatkâr, kitapları resimleye, kap ve sayfaları süsleyen, mimârî eserlerin tavan ve duvarlarını, çinileri vb. leri süsleme ustası.

- 140a/14, 27b/14, 43a/10

nağ(i)l *A.is.* Taşınma, göç.

- 203a/2, 24a/12, 37b/15, 179b/12, 56a/1, 169a/5, 96a/5

nağş *A.is.* Kumaş üzerine renkli iplikler, sırma veya simle el veya makinede yapılan işleme.

- 10b/8/11, 42b/6, 41b/14, 43a/9, 140a/14, 27b/14, 42a/8, 42a/3

nâkış *A.is.* Tam olmayan, eksik, noksan.

- 15a/11, 104b/11, 106a/15

nâle *F.is.* İnleme, inilti.

- 153a/7, 62b/10, 63a/5/8/10/11, 111a/7, 130b/3, 139a/2, 150a/15, 151b/5/13, 180b/3, 63a/10, 166b/11, 138a/14, 186a/15, 57a/8, 63a/3, 123a/15

na'lin *A.is.* Bir çift ayakkabı.

- 83b/14, 149a/1/6

nâliş *F.is.* İnleme, inilti, feryat, nâle.

- 89a/14, 92a/4, 159a/12, 100a/11, 125a/9, 63a/1

na'ra *A.is.* Duyguların coşması veya sarhoşluk etkisiyle yüksek sesle bağırma, haykırma.

- 74a/1, 142a/7, 143a/12, 67b/8

naşâra *A.is.* Hıristiyanlar, Nasrânîler.

- 80a/11

naşâyah *A.is.* Nasîhatlar, öğütler.

- 58a/15

naşb *A.is.* Dikme, saplama, koyma, yerleştirme.

- 198b/9

nâşih *A.is.* Nasîhat eden, öğüt veren

- 21b/2, 77a/15/11

nâsih *A.is.* Hükmünü ortadan kaldıran, iptal eden.

- 36a/11

naşîr *A.is.* Yardım eden, imdada yetişen (kimse), yardımcı, muin.

-6a/2

naşîhat *A.is.* Bir kimseye doğru yolu göstermek, yapması ve yapmaması gereken şeyler üzerine dikkatini çekmek için söylenen söz, öğüt, pend.

- 173a/14, 77b/4/5, 122a/6/10/14, 173a/14, 122a/8, 204a/6, 122a/6/10

nâşîr *A.is.* Yardım eden kimse, yardımcı.

- 21a/10

nâtıq *A.sf.* Konuşan, söz söyleyen.

- 16b/15

nażar *A.is.* Bakış, bakma, göz atma.

- 11b/1/5, 86a/9, 92a/9, 155a/10, 184b/8, 6a/11, 168a/9, 83b/6, 117a/5, 137b/8, 159b/2, 183a/2, 154b/13, 42b/4, 166a/3, 160a/2, 39b/1/3, 42a/15, 105b/1, 47b/8, 90b/12, 83b/6, 154b/6, 139a/3, 155a/7, 24a/14, 159a/15, 187a/14, 154b/7/8, 157a/13, 161b/6, 92a/6, 53a/6, 83a/11, 42a/12, 149a/9, 36b/10/12/13, 87a/10/14, 196a/5, 87b/1, 145a/14, 160a/5,

168a/8, 9a/14, 66a/2, 135b/7, 155a/7/8,
100b/15, 10b/8, 155a/9, 65b/15,159b/5,
149b/15, 95b/14, 42a/10/13, 155a/2, 92a/9,
168b/15, 57a/3

nâzenîn *F.sf.* İşveli, cilveli, nazlı.

- 124b/7, 142b/13, 150a/6, 151b/9

naẓîr *A.is.* Benzer, eş

- 114a/8, 3a/1, 120a/9/10/11/12/13

nebâtât *A.is.* Bitkiler.

- 9b/14, 42a/3

nebâtî *A.is.* Bitkiyle ilgili, bitkiye ait,
bitkisel.

-139b/11, 16b/6

necât *A.is.* Kurtulma, kurtuluş, halâs.

- 8b/6, 44b/7, 113a/11, 202b/11

nedâmet *A.is.* Yaptığı iş veya davranışın
sonucunu beğenmeyip yaptığına
hayıflanma, pişman olma, pişmanlık.

- 186a/6, 185a/2, 142b/14

nefs *A.is.* Bir kimsenin kendi öz varlığı, öz
benliği, kişiliği.

- 9a/1, 13b/2, 14b/12, 39a/1, 73b/9,
43b/6/14, 44a/2, 75a/6, 81b/11, 96a/15,
98b/2, 105a/15, 178a/10/15, 191b/13,
16b/8, 175a/12, 42b/14, 43a/1, 187a/9,
50a/13, 75a/3, 12b/13, 13b/12, 37b/5,
98b/3, 138a/1, 187a/11/14, 187b/12,
193b/15, 13a/11, 14b/10, 28a/15, 119b/8,
154b/12, 108b/15, 27b/1, 102b/5, 37a/7,
193b/14, 37b/5, 50a/14, 65b/1, 165b/4,
180a/8/9, 12b/12, 37a/4, 187/8, 164b/2,
187b/1/5, 121b/1, 180a/8, 122b/1/2/4/9,
134a/10, 136a/14, 141b/14, 12b/13, 80b/7

n. -üne 122b/5, 192a/5/6, 43a/2/11,
107b/6

n. -üni 37a/6, 43a/13

nefsânî *A.is.* Canlı olmanın gerektirdiği
arzularla ilgili, bedene âit olan maddî
isteklere, nefse âit.

n. 173b/9, 174a/13, 174b/1

n. -dür 16b/8

nehy *A.is.* Birini bir şeyden alıkoyma, bir
şeyin yapılmasını yasak etme, menetme,
engelleme.

n. 20b/8, 44a/9, 52b/2, 42a/13

n. eylemiştir 75b/7

n. -i münker 165a/10

nekbet *A.is.* Tâlihsizlik, bahtsızlık,
düşkünlük.

n. -inden 58a/7, 93a/15

nekîr *A.is.* İnsanların ölümden sonra
sorguya çeken iki melekten biri.

n. 96a/13, 130b/9

n. -e 150b/5

nergis *F.is.* Bir çenekliler sınıfının
nergisgiller familyasından, lâle gibi
soğanla üretilen, beyaz veya sarı çiçekli,
soğanı zehirli süs bitkisi.

n. 162b/10

n. -ten 173a/13

nev' *A.is.* Cins, tür.

n. 4a/12

n. -ile 134b/1

n. -inden 181a/14

nevâ *F.sf.* Nasip.

-195b/12

nevbet *F.is.* Saray veya konaklarda günün belli zamanlarında, seferlerde, konak yerlerinde ve pâdişâhın otağı önünde çalınan askerî muzıka, nöbet.

- 24b/8, 51b/9, 51b/9, 150b/4, 24b/7

nevha *A.is.* Ölünün arkasından sesle ağlama, mâtemle feryat etme.

- 63b/14, 64a/1, 79b/9, 149b/11, 150a/5, 184b/11

nevmîz *F.is ve sf.* Ümitsiz.

- 52a/8, 57a/1/7/12, 81b/14, 68a/15

nez' *A.is.* Can çekişme, ihtizar.

- 108b/15

nezr *A.is.* Şarta bağlı vaat, adak adama.

- 155a/3

nezâfet *A.is.* Temizlik, paklık.

- 44b/4/6, 41a/5

nidâ *A.is.* Seslenme, çağırma, bağırma.

- 31a/6, 119b/1, 142a/6, 161a/13, 170a/5, 195a/2, 52b/1, 157a/3

nifâk *A.is.* İnsanlar arasında anlaşmazlıktan gelen ayrılık, ara bozukluğu.

- 9a/12

nigâr *F.is.* Resim gibi güzel sevgili.

- 179a/14

nigerân *F.sf.* Bakan, seyreden.

- 204b/1

nihâd *F.is.* Huy, yaratılış, tabiat.

- 188a/6, 48a/15

nihân *F.sf.* Gizli, saklı, gizlenmiş, saklanmış.

- 180a/4

niqâp *A.is.* Yüz örtüsü, peçe.

- 148a/6, 157a/11, 147a/15, 147b/13

ni'met *A.is.* Lütuf eseri olan iyilik, ihsan, bağış.

- 29b/15, 31b/7, 32b/8, 41a/8, 59a/6/13/15, 97a/7, 133b/13, 135a/6, 156a/5, 181b/12, 28b/10, 64a/15, 103b/11, 118b/8, 59b/1/5, 93b/2, 97a/11, 112a/14, 119a/4, 134b/10, 135a/8, 137b/2, 12a/4, 142a/13, 119a/2, 182b/4/7, 9b/11, 119a/7, 100a/9/11, 30b/13, 134b/8/9, 93b/3, 106a/3, 182a/6/9, 183b/10, 177b/7, 42b/14, 158a/13, 119a/1/3, 148b/9, 93b/6, 104b/4, 114a/7, 134b/14, 192a/13, 106a/1

nişâr *A.is.* Saçma, saçılma, serpmeye, serpilme

- 173a/6, 168a/11/12/13/15, 168b/4

nisbet *A.is.* İki şeyin veya parça ile bütünü nitelik veya nicelik bakımından birbirine göre olan durumu, oran

- 197b/2, 176a/13/6, 188b/13, 127a/13, 119b/14, 96a/3

nisyân *A.is.* Unutma.

- 123b/4, 83a/1/5, 58b/5, 74a/6, 52a/14

nişân *F.is.* İşaret, belirtme, iz, alâmet

- 66b/15, 179a/1/2/6/10, 178b/14, 180a/1, 3a/9, 123b/6, 179a/13/15, 179b/1/8, 10b/8, 178b/15, 179a/14, 179b/2, 179a/5

nizâ' *A.is.* Çekişme, anlaşmazlık, kavga, ihtilâf.

- 147b/9

nizâm *A.is.* Kainatta ve her türlü kuruluştta, o şeyin varlığının gerektirdiği şekilde mevcut olan ve devâmını sağlayan yasa ve kural, düzen, usûl.

- 102a/13, 103a/1

nûr *A.is.* Kalp gözüyle his ve idrak edilen gönül açıcı aydınlık, maddî olmayan hususlarda basîret gözüyle görülen ve gerçeği görmeyi sağlayan mânevî ışık.

- 157a/11, 112a/4/2, 181a/2, 195a/1, 20b/10, 42b/1, 48b/2, 6a/11, 101b/8, 160a/15, 199a/11, 83b/12, 88b/10, 89b/5, 181a/3, 2a/8, 113b/11, 157a/12, 166a/1, 5b/13, 27a/11, 27b/1, 33b/4/9, 48b/3/7, 63b/1, 187a/9, 198b/1, 200a/6, 101b/10, 198b/2/13, 39b/2, 100b/15, 101a/4, 161b/10, 32a/11, 36b/7, 33b/8, 113a/14, 33b/4, 201b/5, 38b/4, 2a/4, 157b/10, 167b/13, 161b/12, 39b/3, 90b/13, 179b/6, 155b/10, 163a/12, 195a/1

nuşret *A.is.* Yardım, Allâh'ın yardımı.

- 61b/9

nuşfe *A.is.* Bel, menî.

- 10b/5

nutk *A.is.* Söz, konuşma, kelâm.

- 4a/10

nübüvvet *A.is.* Peygamberlik, nebîlik.

- 7a/8, 7b/13, 8a/6, 95a/14, 176b/1, 187a/6, 190a/9, 190b/3, 200a/6, 69a/12

nüşha *A.is.* Bir yazıdan çıkarılan sûret, yazılı bir şeyin benzeri, eşi.

- 26b/15, 47a/2

nüzûl *A.is.* Yukarıdan aşağıya inme.

- 39a/9, 15a/6, 20b/7, 14a/7, 20b/4

öd *T.* Ateş.

- 6a/1, 11a/10/11, 45b/11, 46a/10, 61b/4/6/7, 63a/7, 64b/5, 141a/15, 141b/7/12/13, 150b/15, 171a, 171b, 81a/12, 142a/1, 158a/9, 171a/14, 63a/6, 64a/5, 81a/12, 83b/13, 108a/14, 141b/5, 179b/5, 58a/6, 70b/13, 186a/1, 4b/6, 45b/12, 46a/10, 46b/12, 48a/10, 58a, 61b/5/7, 113a/12, 180b/2, 91a/8, 178b/7, 181a/1, 192a/2, 171b/6, 13a/12, 32a/11, 56a/5, 29a/6, 141b/15, 62b/9, 80a/3, 174a/8, 203b/11, 181a/7/8, 92a/8, 150a/2, 175a/5, 176b/5, 193a/9

oloğ *T.sf.* o, bu, şu.

- 157b/15, 158b/4, 161b/1, 170b/1, 173a/6

oñat *T.zf.* Doğru, uygun, muvâfık.

- 85b/5, 147b/4

ovatmak *T.f.* Düzeltmek.

- 154b/1

özr *A.is.* Yanlış, hatâlı bir davranışın elde olmadan veya mecbur kalındığı için yapıldığını bildirmek ve hoş görülmesini istemek üzere öne sürülen sebep, mâzeret.

- 158b/7/8, 159a/6/15, 98a/4, 110b/11, 146b/7, 24a/7, 124b/3, 146b/6, 71b/15, 76a/9, 37b/14, 117a/12, 103b/5

pâk *F.is. ve zf.* Temiz.

- 174b/6, 153a/1, 160a/12, 173b/9, 174a/14, 174b/2/6, 175b/15, 39a/15, 182a/4, 22b/1, 39a/15, 128/10, 9a/12, 170a/1, 175a/10, 134b/11, 175b/14, 176a/15, 31b/9, 175b/6, 174b/4, 191b/9,

17a/6, 135a/9, 160a/11, 136b/11, 175a/10,
131b/9/10

palâs *F.is.* Aba ve çul gibi kaba yünden dokunan şeyler ve özellikle bunların eskileri.

- 144b/14, 146a/8, 146b/4,
149b/7/14, 154a/7

pâre *F.is.* Parça.

- 103b/8, 106b/3, 117b/6, 123a/2/6,
130a/1/2/3, 137a/11, 153b/10, 154a/3,
158a/8, 158b/10, 204a/8, 55a/13, 99a/10,
72a/12, 104a/4, 154a/3, 156b/13, 130a/1/2,
195b/2

pâsübân *F.is.* Gece bekçisi, bekçi,
gözetici.

- 193a/4

pâyân *F.is.* Son, nihâyet.

- 151a/7, 179b/11

pâyimal *F.zf.* Ayaklar altına alınmış,
çiğnenmiş, hakir duruma düşürülmüş,
perîşan edilmiş.

- 43a/6

penâh *F.is.* Sığınacak yer, melce.

- 21a/8, 114b/3, 90b/8

penç-şenbih *F.is.* Perşembe.

- 65b/4

pend *F.is.* Öğüt, nasîhat.

- 22b/8, 32b/8, 204a/6/14, 21b/1,
20a/14

perâkende *F.is.* Birbirinden ayrı, dağınık,
darmadağınık.

-21b/7, 146a/13

perhîz *F.is.* Dînin yasak ettiği şeylerden sakınma, kendini tutma, nefesine hâkim olup haramdan uzak durma.

- 124a/6

perî *F.is.* Tabiatüstü bir güce sâhip bulunduğuna inanılan cin tâifesinin çok alımlı ve çok güzel olanlarına verilen isim

- 128b/8, 171a/2

pertev *F.is.* Işık, parlaklık.

- 181a/2

pervâne *F.is.* Geceleri ışık etrafında dönerek uçan küçük kelebek.

- 140b/7, 178b/11, 179a/3, 10b/4,

171b/6, 23b/8, 32a/13, 178a/15

pervâz *F.is.* Uçma, uçuş.

- 185a/1, 188a/6, 5a/8

perverdigâr *F.is.* Bütün yaratıkları besleyen ve yetiştiren, Allâh.

- 8b/10, 55a/7, 63a/2, 71b/7,

127b/15, 75b/4, 78b/8, 37a/8

pes *F.sf.* Yeter, kâfi.

- 2b/15, 3a/8, 3b/10, 4b/12, 5a/5,

8b/6, 9b/3/9/11, 10a/1/6, 10b/5/7/11,

11a/10/11/12, 12a/3/5/15, 12b/14,

13a/3/5/7/10, 13b/1/6/7, 14a/6, 14b/4,

15b/1/9, 16a/10, 16b/1/10, 17a/5, 17b/5/15,

18a/11/2/12, 18b/2/3/6, 20a/4/13, 21b/12,

22a/5, 23a/7, 24a/10, 24b/6/4/13, 25a/1,

25b/10, 26a/4/10, 26b/4/5/7/8/10, 27a/11,

27b/8, 28a/12, 28b/12, 29a/8, 29b/1,

30a/15, 31a/3/5/7, 32b/14, 33a/1, 33b/8,

34a/5, 35a/2/4, 35b/1, 36a/11/13/14,

36b/13, 37a/6, 38a/9, 38b/4/11, 40b/3,

42a/7, 42b/4, 43a/12, 43b/7/15, 44b/8/13,

45a/2/5, 46a/10/11/13/15, 47a/5/6/7/8,
47b/5/8/12/15, 48a/7/8, 48b/9, 49a/9/11,
49b/6, 50a/6, 51a/12, 52a/6/9, 53a/9/13,
53b/12, 54b/5/10, 55a/4, 55b/1/4,
56a/1/5/14, 56b/3, 57a/5/7/12, 57b/12/14,
58a/1, 58b/3/9/11, 59a/9/12, 59b/6/13,
60a/8, 62a/11/13, 63a/3/7/9/10/14, 63b/1,
65a/11, 68a/3/8, 68b/5, 69a/12, 69b/6,
70a/6, 70b/1, 71a/11/13, 71b/5/12,
72a/1/6/9/15, 73b/2/9, 74a/4, 74b/6, 75a/1,
76a/10/15, 76b/3, 78a/1/11, 78b/1/4/13,
79a/2/8, 80a/2/15, 80b/3/12, 81a/2/5/8,
82a/8, 82b/10, 83b/2/5/7/10/14, 84a/11,
84b/10/11/13, 85a/1, 87b/11, 88a/13/15,
88b/11, 89a/5/14, 90a/5, 91a/10/15, 91b/4,
92a/7, 92b/9, 93a/1/7/8, 93b/5/9, 94a/9,
94b/2/10, 95a/2/5/9/11, 95b/2/3/4/6,
96a/10/11/12, 96b/3, 97a/4/6, 97b/1,
99b/3/6/11/14/15, 100a/1/5, 100b/1/2/4,
101a/9/10, 101b/3, 104a/12, 105a/3/9/14,
105b/1, 106a/4/10, 106b/2/8,
107a/1/7/11/15, 107b/2/10/13, 108a/5,
108b/5, 109a/3/11, 111a/12, 112b/8,
113a/7, 116a/1, 117a/8, 117b/7/8/13/14,
119a/14, 119b/7, 120a/3/13, 121b/11/13,
122a/15, 122b/11, 123b/7/8/11, 125a/3/11,
125b/10/15, 126a/9/13/15, 126b/14,
127a/3, 127b/5/8/15, 128a/1/7,
129a/2/4/10, 129b/14, 130a/5/10, 130b/2,
130b/2/4/5/12, 131b/10/14, 132a/9, 134a/3,
134b/1/8/11/13, 135b/6, 136a/12, 137a/13,
137b/6, 138a/10/15, 138b/12, 142a/1,
142b/14, 143a/2, 143b/10, 144b/8, 145a/2,
145b/5, 146a/4, 148a/11, 148b/13,

149a/2/4, 150a/12, 151a/5, 151b/4/13,
152a/6, 153a/14, 153b/1/8/11/14,
154a/4/12/13, 154b/13, 155a/1/13,
155b/1/11/14, 156a/6/10/13, 156b/9/10/11,
157a/2/10, 157b/3/5, 158b/3/10/15,
159a/2/10/12, 159b/3/6/13, 160a/6/8/13,
160b/1/6/11, 161a/1/3, 161b/14, 162a/7/9,
162b/1, 165a/7/14, 166b/6/15, 167a/2/3/11,
167b/2, 168a/4, 168b/3/10, 169a/5/15,
169b/9/14, 170a/15, 170b/5/6/7, 172b/10,
173b/10/15, 174a/5, 174b/8/12,
175a/2/6/11, 175b/7, 176a/3/15, 177a/2,
177b/1/10/12, 178a/3/9, 178b/7, 180a/15,
180b/5/9, 181a/3/4/6/7/14, 181b/2/9/11/15,
182a/6/8, 182b/14/15, 183a/3/8, 183b/1/14,
184a/1/6/8, 184b/10/15, 185a/1/12,
185b/3/4/5/10, 186a/4, 186b/1/7/8/11,
187a/7, 187b/3/9/15, 188a/3/7/9,
188b/2/4/6/7/9/10/13/14/15,
189a/2/3/5/7/8/9/11/13, 190a/2/15,
190b/2/11, 191a/1/10/12, 191b/4, 192b/1,
194a/5, 194b/4/8, 195a/8, 195b/2/8/9,
196b/2/9/13, 197a/2/3/6/10/11/12/14,
197b/6/8/10, 198a/2/5/8/15, 198b/8/13,
199a/2/5/7/12, 199b/1/10/13/15,
200b/5/6/9/10/11/15, 201a/2/10, 201b/1/3,
202a/15, 203a/6/9/13/14, 203b/6, 204a/3,
204b/2/8, 205a/1

peşîmân *F.is.* Pişman kelimesinin eski metinlerde kullanılan asıl şekli.

- 103b/15, 120b/9, 185a/4, 37b/10,
89a/3, 184b/10, 110b/9, 143a/3, 191a/5,
108a/12, 62a/9, 76a/9, 122b/10, 185a/2/4,
186a/6, 191a/9, 192a/2

peydâ *F.zf.* Açıkta ve meydanda olan, aşikâr, zâhir.

- 37b/12, 140b/3

peygâm *F.is.* Haber, peyam.

- 162a/14, 175a/11/6, 180b/13

peymân *F.is.* Ant, yemin.

- 87a/9, 171b/8

pîr *F.is.* Yaşlı, ihtiyar kimse.

- 169b/2, 181a/11, 185b/6/7/9, 56a/3, 191b/13, 202a/2, 178a/1, 66b/10

pîşe *F.is.* Huy, âdet, tabiat.

- 97b/12, 164a/4, 173b/3, 202a/11

piyâle *F.is.* İçki kadehi, şarap kadehi.

- 127b/10, 7b/3

pûlâd *F.is.* Çelik gibi sert.

- 171a/14

râfîzî *A.is.* Râfîzîlik fırkasından olan, râfîzîlik görüşünü benimsemiş kimse.

- 119b/9, 119b/9

rağbet *A.is.* İstek, arzu, alâka, meyil, teveccüh.

- 40b/4

râğıb *A.zf.* İstekli, isteyen (kimse).

- 86a/12

râh *F.is.* Yol.

- 58a/7

rahîm *A.is.* Çok merhametli (kimse).

- 2b/13, 5a/15, 50a/10, 50b/4, 57a/13, 68b/1/7, 143b/4, 8b/10, 63a/2, 73a/15, 132a/12, 163a/1

rahm *A.is.* Merhamet.

- 10b/7, 68b/1, 202a/14

rahmân *A.is.* Esirgemek, bağışlamak.

- 148b/5, 162a/6, 68b/7

r. -am 68b/1

r. -dur 2b/13, 27b/5

r. habîbi'r-r. -i 2b/2

r. -iyyen 2a/7

r. ola 199b/4

rahmet *A.is.* Allâh'ın yarattıklarına olan merhameti, acıma ve esirgemesi.

- 50b/4, 58b/9, 97b/2, 109a/4, 110b/8, 112b/13, 114a/5, 143b/5, 146a/, 148b/6, 182b/5, 200a/13, 9b/9, 142a/13, 148b/6, 146a/4, 8b/12, 97b/4, 143b/4,1,10, 114b/9, 35a/6, 58b/12, 120b/6, 200a/14, 203a/12, 186b/12, 30a/1, 31a/4, 32a/2, 34b/7, 36a/15, 42a/9, 71b/1, 72b/2, 73b/12, 74a/2, 83a/9, 89b/15, 99b/3, 103a/2, 135b/15, 139b/3, 141a/15, 189b/12, 190b/14, 194a/9, 198b/14, 25a/10, 128a/8, 81b/14, 114b/2, 128a/7, 200a/14

raht *F.is.* At takımı, eyer takımı.

- 173a/1

râ'î *A.is.* Çoban.

- 6b/14

râst *F.is.* Rastlama, tesâdüf.

- 94a/9, 116a/10, 189b/10, 71b/10, 167a/10, 5b/8, 6b/4

râvî *A.is.* Rivâyet eden, anlatan, nakleden kimse

- 90b/4, 109b/1, 173b/4

ravza *A.is.* Cennet.

- 129b/1, 9a/8, 13a/14, 18b/10, 22a/9, 22b/3, 28b/4, 32b/2, 39a/3, 44a/5, 57a/15, 58b/14, 60b/11, 68b/14, 75a/8, 79b/15, 82a/1, 93b/14, 100b/8, 115a/14, 118b/14, 122a/3, 128b/4, 137a/5, 143b/7,

166a/10, 182a/13, 186b/5, 196a/14,
200b/1, 129b/1, 163a/5

râyeğân *F.is.* Karşılıksız, bedelsiz, bedâva.

- 149a/12, 179b/15, 171a/5, 164a/3

râyiha *A.is.* Koku, güzel koku

- 129a/10

râz *F.is.* Gizlenen şey, sır

- 6b/10, 11a/14, 104b/9, 104b/14

râzî *A.is.* Kabul eden, uygun bulup
benimseyen, olana boyun eğip rızâ
gösteren.

- 144a/15, 145a/2, 167a/3, 59b/14,
105b/8, 76b/3, 88a/15, 90a/3, 170b/3,
78a/13, 193a/11, 149b/6, 59b/12

refîk *A.is.* Arkadaş, yol arkadaşı, yoldaş.

- 7a/8, 2a/12

reh-nümûn *F.is.* Kılavuz, rehber.

- 58a/3

remz *A.is.* Bir şeyi akla getiren, o şeye
delâlet eden nesne, işâret, resim, harf,
kısaltma vb., sembol.

- 167b/9

renc *F.is.* Zahmet, eziyet, ızdırap.

- 93a/12, 104a/6, 115a/10, 160b/11,
82a/15

reşk *F.is.* Kiskanma, haset.

- 162b/7

revâ *F.* Lâyık, uygun, yerinde, münâsip.

- 101a/2, 141a/4, 147a/12, 147b/12,
154a/6, 187b/7, 202a/13/15, 141a/10,
145b/1, 84b/10, 32a/2, 147b/13, 148a/6,
148a/9, 64b/15, 147b/15, 33a/2, 78a/11,
100b/4, 141a/13, 157b/5, 147b/10/11,
179a/1

revân *F.sf.* Yürüyen, giden.

- 116b/12, 77b/13, 179b/13, 9b/13,
163b/8, 162b/15

revâne *F.zf.* Giden, yürüyen, akan, revan

- 172b/13, 64b/15, 156b/12,
161b/15

reyhân *A.is.* Fesleğen.

- 113a/15, 162b/11, 163b/5, 163a,
4b/6

rıdvân *A.is.* Cennetin kapıcısı olan melek

r. 32b/12, 33a/13, 53b/10, 87a/15,
119b/5, 163a/6, 112b/11, 27b/4, 190b/9/13,
113a/15, 22a/11, 203a/5, 120a/9

rıhlet *A.is.* Dünyâdan ahirete göçme, ölme,
vefat.

- 129a/6, 34b/10, 189b/13, 22b/13,
151b/1, 108b/8

rızâ *A.is.* Hoşnut ve memnun olma
durumu, hoşnutluk, memnunluk.

- 36a/2, 164b/7/14, 70a/11/12/13,
84b/3, 110a/5, 115a/1, 12b/13, 144a/15,
183b/9, 70a/14

rız(ı)k *A.is.* Allâh tarafından herkese takdir
edilen nîmet

- 18b/1, 98a/8, 22a/3, 10b/11,
151b/6, 30a/13

ri'âyet *A.is.* Saygı, sayma, îtibar.

-199b/5, 196b/3, 165a/4

rikâb (Ar.) Köleler, câriyeler, kullar.

- 180a/2

rikkat *A.is.* Acıma, merhamet, şefkat.

- 116a/11, 110a/14, 117a/1

risâlet *A.is.* İnsanları dîne dâvet etme işi,
peygamberlik, resullük.

- 58b/4, 15b/11, 66a/4, 72b/13,
9b/7, 191a/10, 69a/12, 176b/2

rivâyet *A.is.* Bir haberi, söz veya olayı
nakletme, anlatma.

- 46a/1, 53b/14, 22b/10, 80a/5,
120b/15, 202b/11, 121a/14, 202b/2,
94b/15, 180a/7, 120b/11, 109b/2

riyâ *A.is.* Olduğundan başka türlü
görünme, özü sözü bir olmama, iki
yüzlülük.

- 45a/14/15, 72b/10/11, 98a,
113a/13, 165b/4, 135a/14, 9a/11, 98a/7,
190b/11, 36b/13/14, 25a/15, 67b/6

rîze *F.zf.* Kırıntı, ufak parça, döküntü.

- 203b/8

rubûbiyyet *A.is.* Rab olma durumu,
Tanrılık.

- 23a/2

rücû (**Ar.**) Dönme, geri dönme

- 94a/3

rûh *A.is.* İnsan ve hayvanda vücûu canlı
kılan, duyan, bilen ve idrak eden hayat
gücü, hayat cevheri, can.

10b/11, 16b/4/5/6/8/9/13/10/11/15/1
4, 17a/3/1, 32a/5, 95a/1/3, 163a/5, 95a/3,
16b/9, 4a/9, 13b/14, 16b/3/7/13, 32a/12,
101b/8, 17b/7, 18b/8, 6a/15, 15a/7, 86b/11,
15b/10, 9a/5, 38a/11, 71a/2, 26b/7, 2a/3

rûşen *F.is.* Parlak, aydın, aydınlık.

- 112b/5, 167b/13, 179b/6, 178b/15,
39b/2, 48b/8, 179a/4, 42a/1, 179a/15

rûy *F.is.* Yüzey, yüz, satıh.

- 166b/6, 167b/6

rûzigâr *F.is.* Dünyânın içinde bulunduğu
devir, zaman, vakit, dehr.

- 63b/12, 64a/4, 15b/5, 64a/2/8/13,
69a/7, 76b/6, 20b/15, 117a/10, 155b/1,
65a/10

rûkû *A.is.* Öne doğru eğilme, eğilerek
saygı gösterme.

- 21b/13, 195b/13

rüstî *F.is.* Yiğitlik, kuvvet.

- 121a/4

rûsvâ(y) *F.is.* Kötülükle şöhret olmuş,
rezil, kepâze kimse.

- 126b/7, 68b/12, 132a/13, 68a/13,
37b/11, 133b/3, 107b/7, 132b/9, 144a/7,
68b/10, 105a/3, 126a/12, 115b/3/7, 68a/14,
105a/3, 115b/7, 126a/14, 37b/13, 116a/2/6

rûzî *F.is.* Rızık, azık.

- 9b/11, 72b/3, 197b/2, 129a/13,
104b/4, 159b/1

sa'âdet *A.is.* Mutlu olma, mutlu ve mesut
yaşama, mutluluk, bahtiyarlık.

- 4b/5, 35a/4, 44b/7, 50a/7, 70b/9,
72a/15, 132b/10, 133b/11, 106b/5,
36b/12/14, 137b/11/13

şâbit *A.is.* Kesin bir delil veya tecrübe ile
zan ve şüpheden kurtarılıp gerçekliği,
doğruluğu ortaya konmuş, ispatlanmış
olan.

- 7a/15, 5b/1, 121b/11

şâcid *A.is.* Secde eden, secdeye varan,
secdeye kapanan.

- 147a/4

şadağa *A.is.* Karşılık beklenmeden sadece Allâh rızâsı için fakirlere verilen para, mal vb.

- 191b/12, 1b/6, 16a/10, 29a/7/8, 29b/15, 31b/8, 53b/10, 54a/4/13, 54b/11, 59a/6, 61a/4, 96b/1, 105a/6, 120b/2, 164b/7, 182b/3, 191b/12, 182b/6, 184a/15, 108b/11

sâdât *A.is.* Büyük ve yüce kimseler, ileri gelenler, beyler, efendiler.

- 7b/12, 52a/7

şad-berg *F.sf.* Yüz yapraklı, pek çok yaprağı olan, katmerli.

- 162b/8

şâdıķ *A.is.* Dostluğunda samîmî ve vefâlî olan, dostluk bağlarının gerektirdiği vefâyı gösteren, sadâkatli kimse.

- 163b/2, 9a/8, 13a/3, 18b/9, 22a/8, 22b/3, 28a/3, 32b/2, 39a/3, 44a/4, 57a/15, 58b/13, 60b/10, 68b/14, 75a/7, 79b/14, 81b/15, 93b/13, 100b/8, 115a/14, 118b/14, 122a/3, 128b/3, 137a/5, 143b/6, 166a/9, 182a/12, 186b/4, 196a/14, 200a/15, 23b/7, 165a/12

şadîķ *A.is.* Sevgi ve bağlılığı içten, gönülden olan kimse, gerçek dost.

- 51a/4

şâdır *A.is.* Ortaya çıkan, meydana gelen, zuhur eden

- 56b/9, 78a/3, 99b/4

şadr *A.is.* Baş, başkan, reis.

- 33a/14, 53a/1, 129b/6, 189b/2

şafâ *A.is.* Gönül şenliği, rahat, huzur, kedersizlik.

-26b/7, 129b/6, 202b/3, 32b/14, 38a/6, 74b/8, 105a/13, 181a/1, 98a/7, 165a/6, 193b/1, 32a/6, 180a/6, 202b/4, 103a/6

şâfi *A.is.* Temiz, hâlis, saf

- 185b/7, 9a/12, 179b/12

sâfil *A.is.* Yüksek olmayan, aşağı

- 96a/9, 14a/8/10, 93b/11, 13b/7/11

şafvet *A.is.* Maddî ve mânevî mânâda temizlik, arılık, saflık.

- 93a/5

şâgîr *A.sf.* Küçük, ufak

- 18a/1, 17b/7, 17b/6, 17b/9, 80a/9, 204a/5

şahâbe *A.is.* Hz. Muhammed'in sohbetinde bulunmuş olan Müslümanlar, sahâbiler.

- 20b/10/14, 94a/13, 129b/10, 130a/4, 177b/1, 21a/2, 27a/2/5, 129b/7, 53b/14

şâhib *A.is.* Bir şeyin mülkiyetini ve o şeyi istediği gibi kullanabilme hakkını elinde bulunduran kimse, mâlik.

- 2a/4, 8b/1, 20a/1, 45a/3, 95b/10/11, 99b/13, 20a/6, 2a/4

şâhih *A.is.* Yalan veya hayal ürünü olmayan, gerçek, doğru.

- 203a/3, 34b/3

şahrâ *A.is.* Çöl.

- 95b/14, 137a/10, 140a/3, 149b/3, 157a/4, 132a/8, 153b/74, 78a/14, 77b/9, 5a/11, 49a/2, 141a/2, 76b/4, 78a/12, 82b/9, 85a/4/8, 96b/6, 132a/8

sâil *A.is.* Dilenen kimse, dilenci.

- 52b/11, 52a/7, 52a/4/5, 52b/4/6,
52b/13, 53a/6/9/10, 53b/7/9/11/15, 54a/13,
56b/11, 56b/14, 52a/14

şâim *A.is.* Oruç tutan (kimse).

- 91b/15

sa'îr *A.is.* Alevli, harlı ateş, cehennem
ateşi.

- 80a/11

sağkar *A.is.* Cehennem.

- 80b/14

sâkî *A.is.* İçki meclisinde içki dağıtan,
kadehlere içki koyan kimse.

- 189a/3

şakîl *A.is.* Tartıda ağır gelen, ağır.

- 20a/4

şalâhiyyet *A.is.* Yetki.

- 71b/14, 176a/5

şalîb *A.is.* Haç.

- 80a/15

şâlih *A.is.* Dînin emrettiği hususlara uygun
davranan, iyi amel sâhibi, günah
işlemekten kaçınan (kimse).

- 74a/3, 128b/10, 18b/8, 38a/14,
38a/3, 55b/3

şamût (*Ar.*) Susmuş, suskun

- 25a/2

şanem *A.is.* Put.

- 159a/14, 156b/3

şâni' *A.is.* Yapan kimse, yapıcı

- 154b/11/13, 155a/10/12, 9a/15,
42a/8, 8b/10, 42a/8, 3b/8, 42a/15, 42b/3,
139a/13, 9a/15, 42a/14

şavm *A.is.* Oruç.

- 164b/4/6

şavma'a *A.is.* İçinde ibâdet edilen ve
uzlete girilen çeşitli dinlere âit tapınak

- 92a/1, 92a/10, 76b/6, 91b/14,
91b/15, 92a/1, 92a/3

sa'y *A.is.* Çalışma, çalışıp çabalama, emek
sarfetme, ceht.

- 15a/10, 125b/14

sebîl *A.is.* Yol, tarik.

- 122a/2, 81a/2, 55b/2, 163a/3

sehâvet *A.is.* Cömertlik, el açıklığı.

- 7b/8, 50b/15

sehv *A.is.* Kasten yapılmayan, yanılmaktan
doğan yanlış, hatâ.

- 58b/5, 78a/8, 87a/4, 52a/14,
148a/4, 152b/14, 183b/3, 51a/9

sekenât (*Ar.*) Durma, duruş, hareket
etmeme, kımıldanmama.

- 45b/10, 9b/5

sekerât *A.is.* Ölüm ânı sarhoşluğu.

- 22b/14

selâmet *A.is.* Ruh ve beden yönünden
sağlıklı olma, esenlik.

- 28b/13, 49b/15, 23b/10, 8b/12,
113a/11

selsebîl *A.is.* İçimi çok hoş ve hafif su.

- 114b/13, 162b/14, 112a/11

semâ' *A.is.* Göğün görünen yüzeyi,
gökyüzü.

- 188a/9, 24b/12, 31a/3

sem' *A.is.* Kulak.

- 197a/4.

seng-sâr *F.is.* Taşı bol olan yer, taşlık.

- 99a/15

serâser *F.zf.* Baştan başa, tamâmıyla

- 102a/8, 162b/3, 163a/5
ser-efrâz (Far.) Başını kaldıran, yücelere, yükseklerle uzanan.

- 163b/10
serencâm *F.is.* Bir iş, bir durum veya olayın iyi veya kötü sonu, âkıbeti.

- 94b/9, 69b/7, 150a/11
sergerdân *F.is. ve z.f.* Başını dönen, ne yapacağını bilmeyen, şaşırılmış, sersemlemiş bir durumda olan (kimse), şaşkın, perişan.

- 5a/11/12, 55a/10, 193a/1, 3b/10, 4b/10
sermâye *F.is.* Servet, varlık.

- 40b/7, 185a/7, 73b/3
ser-nigûn *F.zf.* Ters dönmüş, baş aşağı, tepetaklak
- 50a/14, 157a/13

serteser *F.zf.* Baştan başa, hepsi, ser-tâ-ser
- 202a/1

server *F.is.* Bir topluluğun en ileri geleni, başkan, reis.
- 163b/7, 8a/4, 7a/7

sevâp *A.is.* İyi ve güzel davranışlar karşılığında Allâh tarafından verilen mükâfat.

- 25a/10/11/12, 44a/10, 53b/5, 191b/10, 196a/9, 197a/14, 25a/10/11/12, 29b/2, 29b/3, 36b/9, 36b/12, 34a/15, 34b/2, 103b/8, 124b/2, 131a/12, 39b/11, 101b/4, 29b/5, 136a/10, 29b/14, 54a/4

settâr *A.is.* “Kullarının hatâ, kusur, ayıp ve günahlarını örten, bağışlayan” anlamında Allâh için kullanılır.

-68b/3, 3a/8, 34a/2, 107b/4, 200a/3
seylâp *A.+F.is.* Sel suyu, sel, su baskını, taşkın.

- 193b/13
seyrân-gâh *A.+F.is.* Gezme ve seyir yeri, gezi, mesîre.

- 87a/15
seyyid *A.sf. ve is.* Efendi, önder, reis.
- 5a/9, 189b/2, 100b/14, 7b/8, 56b/13, 89a/13, 189b/2, 132b/5/8, 5a/15, 2a/3, 5a/6, 6b/1, 8b/3, 24b/5, 50b/1, 57b/1, 58b/2/15, 93b/14, 103a/1, 115a/15, 182a/14, 200b/2

şiddik *A.is.* Özü sözü doğru olan, asla yalan söylemeyen, sözünün eri, çok doğru, pek sâdik.

- 139b/3, 2a/15, 7a/12, 111a/10/12, 160b/5, 165b/1, 165b/4, 155b/6, 185b/3, 71a/5

şiddik *A.is.* Doğruluk, gerçeklik.
- 6b/9/12, 30b/2, 72a/11, 72a/11, 72b/14, 90b/14, 108b/3, 119b/6, 128a/6, 146b/11, 69a/12, 76a/3, 66b/3, 120a/15, 9a/7, 13a/13, 18b/9, 22a/8, 28b/3, 31a/10, 32b/2, 39a/2, 44a/4, 57a/15, 58b/13, 60b/10, 68b/14, 73a/5/11, 75a/7, 79b/14, 81b/15, 100b/8, 115a/14, 118b/13, 122a/3, 128b/2, 137a/2, 142b/4, 143b/6, 164a/15, 166a/9, 182a/12, 186b/4, 196a/14, 200a/15, 93b/13

şiddik *A.is.* Doğruluk, gerçeklik.
- 6b/9/12, 30b/2, 72a/11, 72a/11, 72b/14, 90b/14, 108b/3, 119b/6, 128a/6, 146b/11, 69a/12, 76a/3, 66b/3, 120a/15, 9a/7, 13a/13, 18b/9, 22a/8, 28b/3, 31a/10, 32b/2, 39a/2, 44a/4, 57a/15, 58b/13, 60b/10, 68b/14, 73a/5/11, 75a/7, 79b/14, 81b/15, 100b/8, 115a/14, 118b/13, 122a/3, 128b/2, 137a/2, 142b/4, 143b/6, 164a/15, 166a/9, 182a/12, 186b/4, 196a/14, 200a/15, 93b/13

şiddik *A.is.* Doğruluk, gerçeklik.
- 6b/9/12, 30b/2, 72a/11, 72a/11, 72b/14, 90b/14, 108b/3, 119b/6, 128a/6, 146b/11, 69a/12, 76a/3, 66b/3, 120a/15, 9a/7, 13a/13, 18b/9, 22a/8, 28b/3, 31a/10, 32b/2, 39a/2, 44a/4, 57a/15, 58b/13, 60b/10, 68b/14, 73a/5/11, 75a/7, 79b/14, 81b/15, 100b/8, 115a/14, 118b/13, 122a/3, 128b/2, 137a/2, 142b/4, 143b/6, 164a/15, 166a/9, 182a/12, 186b/4, 196a/14, 200a/15, 93b/13

şiddik *A.is.* Doğruluk, gerçeklik.
- 6b/9/12, 30b/2, 72a/11, 72a/11, 72b/14, 90b/14, 108b/3, 119b/6, 128a/6, 146b/11, 69a/12, 76a/3, 66b/3, 120a/15, 9a/7, 13a/13, 18b/9, 22a/8, 28b/3, 31a/10, 32b/2, 39a/2, 44a/4, 57a/15, 58b/13, 60b/10, 68b/14, 73a/5/11, 75a/7, 79b/14, 81b/15, 100b/8, 115a/14, 118b/13, 122a/3, 128b/2, 137a/2, 142b/4, 143b/6, 164a/15, 166a/9, 182a/12, 186b/4, 196a/14, 200a/15, 93b/13

şifat *A.is.* Bir kimse veya şeyin sâhip olduğu nitelik, ona âit olan özellik, hal ve vasıf.

- 41a/4, 195b/10, 5a/2, 184b/15, 47b/9, 156a/12, 134a/5, 36a/9, 39a/13/15, 41a/5, 158a/10, 158b/13, 5a/7, 106a/12/13, 195b/7/12, 158a/12, 185a/5, 170a/9, 18a/15, 119b/15, 177b/7, 18a/13, 61b/5/6, 28a/14

şihhat *A.is.* Sağlık, esenlik, âfiyet.

- 8b/14, 49b/15

şırât *A.is.* Yol, düz yol.

- 20a/3/4, 49a/13, 96a/14, 150b/7, 121a/6/7, 195a/11, 201b/6, 121a/5

şiyâm *A.is.* Oruç.

- 164b/2

sibâ *A.is.* Yırtıcı hayvanlar.

- 17a/12, 16b/1, 17a/2

silk *A.is.* Bir kimsenin tuttuğu yol, meslek.

- 165a/8

sîmâ *A.is.* Yüz, çehre.

- 101a/4, 100b/14

sipâs *F.is.* Şükür ve övgü, hamd ve senâ.

- 93b/6

sîret *A.is.* Bir kimsenin ahlâkı, seciyesi, karakteri, dışa akseden davranışı.

- 161a/14, 13a/7, 57b/4, 97b/13, 57b/4

sirişte *F.is.* Yoğurulmuş, hamuruna, mayasına katılmış.

- 46a/11, 41a/2

su'bân *A.is.* Büyük yılan, ejderhâ.

-140b/4, 4b/8

şubh *A.is.* Sabah vakti, sabah.

-193b/5

sücûd *A.is.* Secde etme, secde.

- 195b/13

şuffe *A.is.* Sofa kelimesinin eski metinlerde geçen asıl şekli.

- 129b/6, 165a/8

şûfi *A.is.* Tasavvufa inanan, tasavvufu bir hayat görüşü olarak benimseyen, tasavvuf ehli kimse, derviş, mutasavvıf.

- 98a/7

şûr *A.is.* İçi boru gibi boş olan ve üfürülmek sûretiyle ses çıkarılan büyük boynuz, nefir.

- 171a/15, 101a/15, 36a/9, 150b/6, 130b/3/10

şugrâ *A.sf.* Çok (daha, en, pek) küçük.

- 3a/11

şuhuf *A.is.* Allâh'ın Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'ân-ı Kerim isimleriyle bilinen dört büyük kitaptan başka bâzı peygamberlere gönderdiği vahiyleri ihtivâ eden sahîfeler, risâleler

- 84a/2/7

şulehâ *A.is.* Dînin emrettiği hususlara uygun davranan, iyi amel sâhibi kimseler, sâlihler.

- 165a/5

sultân *A.is.* Hükümdar.

- 7a/11/15, 8a/6, 12b/10, 37b/11, 47b/2, 59b/5, 96a/15, 125b/12, 163a/14, 18b/5, 28a/11, 78b/11, 3a/1, 4b/12, 12a/9, 11b/4, 4b/9, 12a/8, 75b/2, 11b/2, 55a/8, 72b/5, 80a/5, 114a/7, 47a/11

şun *A.is.* Yapma, meydana getirme.

- 156b/5, 77b/14, 156b/8, 156b/8, 139a/13, 42a/8/15, 42b/3, 90b/12, 154b/11,

42a/14, 42a/8, 42b/3, 159b/12, 3b/8, 42a/6, 93b/7, 41b/6, 42a/5, 160a/5, 24a/6, 41a/11
şûret *A.is.* Gözün ilk bakışta gördüğü şey, dış görünüş, şekil, biçim.

- 4a/10, 7b/1, 19a/15, 161a/14, 184b/9, 168a/10, 16a/11, 17b/10, 154b/10/4/5/13, 45b/5/2/7, 139a/15, 168a/10/13, 139b/1/6, 61b/10, 10a/1, 10b/9, 13a/7, 154b/4, 45b/2/4, 57b/4/5, 106a/14, 48a/8/9/13, 97b/13, 169b/3, 181a/11, 106b/1, 41b/1/2, 155a/9, 41b/1, 75a/13, 105a/12, 172a/8

sübhân *A.is.* “Her türlü kusurdan, noksandan, beşerî nitelik ve zaaflardan uzak olan” anlamında Allâh'ın isimlerindedir.

- 101b/10

süci *T.is.* Şarap.

- 131a/9

süflî *A.is. ve sf.* Bir yere veya bir şeye göre aşağıda, alçakta bulunan.

- 96a/9, 158b/14, 14b/14

sükûn *A.is.* Durma, hareketsiz kalma, durgunluk.

- 164b/4

sülûş *A.is.* Üçte bir.

- 34b/1

sünnî *A.is.* Sünnîliği benimsemiş (kimse)

- 189b/8/12, 190a/3, 121b/12.

sürûr *A.is.* Sevinç.

- 20b/12

süst *F.is.* Gevşek, zayıf, güçsüz

- 37a/9

sütûn *F.is.* Câmi, saray, konak vb. yapılarda mermer, taş, ağaç, mâden veya çimentodan yapılan ve üst kısmında sütun başlığı denilen çıkıntılı bir bölüm bulunan silindirik şekilde, dikine konmuş, kâideli yâhut kâidesiz destek, kolon.

- 164b/5/9/12

süvâr *F.is.* Bir binek hayvanına, özellikle ata binmiş kimse.

- 95a/2

şâd *F.zf.* Sevinçli, memnun, mesrur.

- 22b/2, 86b/11, 154a/1, 123b/8,

69b/13, 137b/5, 161a/1

şâh *F.is.* Pâdişah, hükümdar.

- 11a/7, 3a/3, 11b/12, 192b/11,

193b/5/7/9, 12a/12, 193a/4, 11b/10, 13a/3,

13b/1/3, 18a/12, 18b/6, 25b/10, 26a/4/10,

26b/4, 31a/5, 35a/2, 42b/4, 43b/15, 49a/9,

55b/4, 72b/1, 74a/4, 81a/8, 90a/5, 96a/10,

107a/11, 129b/12, 131b/10, 143a/2,

185a/4, 195a/9, 203a/14

şakî *A.is.* Yol kesici, haydut.

- 10b/13

şâkird *F.is.* Bir ustadan sanat öğrenen kimse, çırak, yamak.

- 171a/9, 196b/12

şâr *F.is.* Şehir.

- 102a/7

şavk *A.is.* Işık.

- 181a/1/7/8, 178a/15, 9b/2

şecâ'at *A.is.* Yiğitlik, yüreklilik, cesâret.

- 7b/8, 63a/11, 143a/14

şecer *A.is.* Ağaç.

- 139b/13

şedîd *A.sf.* Şiddetli.

- 120b/8, 38b/12, 88a/7

şefâ'at *A.is.* Bir suçun bağışlanması veya bir isteğin yerine getirilmesi için aracı olma.

- 45a/6, 98b/5/6, 101a/5, 102a/12, 125b/1/10, 146a/3, 186a/14, 150a/4, 101a/5, 125b/1, 175b/11, 200a/12, 177b/4, 38a/14, 182a/9, 182a/10/11, 5b/2, 80a/10, 109b/12/14, 125b/9

şefî' *A.is.* Şefâat eden, bir kimsenin affa uğraması için aracılık eden kimse.

- 80a/10, 6a/3, 38a/14, 175b/10, 101a/10

şefîk *A.is.* Şefkatli, merhamet ve sevgisi bol (kimse), müşfik.

- 7a/8

şehâdet *A.is.* Görülen ve bilinen bir durum veya iş hakkında şahitlik etme, tanıklık yapma

- 3a/12, 29a/15, 44b/5/7, 45a/1/6, 66b/14, 86b/15, 97a/14, 190b/5, 127a/7/14, 127b/6/5

şehbâz *F.is.* İri ve beyaz bir doğan cinsi.

- 104a/2

şehd *A.is.* Bal.

- 162b/14

şehîd *A.is.* Allâh yolunda ve dîn uğrunda savaşırken ölen kimse.

- 108a/15, 108b/1/4, 66b/6, 165a/15, 136b/5, 45a/8, 164b/13

şehvet *A.is.* Ölçüyü aşan şiddetli arzu, şiddetli istek.

-9a/1, 13a/12, 17a/9/10/13/15, 17b/2, 28b/2, 96a/15, 155a/8/13, 177b/15, 187a/9, 12b/13, 18a/3, 43a/8/10/15, 43b/11, 44a/2, 122b/10, 173b/4, 42b/5, 27b/2, 165a/2, 28b/1, 141b/5, 169b/7, 142a/2, 58a/1

şek *A.is.* Şüphe, zan.

- 29a/13, 194a/1

şekâvet *A.is.* Eşkiyâlık, yol kesicilik, haydutluk, şakîlik.

- 130a/11, 132b/11, 117a/10, 133a/7

şem' *A.is.* Mum.

- 32a/13, 178b/15/12/13, 178b/12, 193a/15, 10b/10, 179a/8/1/11, 178b/4, 179a/1/4, 179b/5, 3b/14, 4b/4, 23b/8

şerh *A.is.* Açma, ayırma, yarma

- 179a/12, 184a/8, 197b/9, 3a/13, 199b/10

şerîk *A.is.* Ortak.

- 124a/10

şerâ'it *A.is.* Şartlar, koşullar.

- 194a/5/6, 118a/12, 164b/9, 194b/5, 195b/5

şerî'at *A.is.* Açık, doğru ve düz yol, yasa, hukuk.

- 6b/13, 45a/3, 76a/8, 131b/7, 13b/15, 14a/2, 34b/3, 7b/3

şerm *F.is.* Utanma.

- 68b/8

şevk *A.is.* Şiddetli arzu, istek, aşırı heves.

- 32a/6, 163b/3, 176b/9, 10a/5, 9b/6, 176a/11

şevket *A.is.* Büyüklük, ululuk, heybet, haşmet.

- 92b/10/11

şeydâ *F.is.* Aşkının çokluğundan aklı başından gitmiş, kendini duygularının coşkunluğuna bırakmış (kimse), çılgın, dîvâne, meczup.

- 37b/12,140b/3

şeyh *A.is.* Bir tarîkate girip seyr ü sülûkünü tamamladıktan sonra o tarîkatın başı durumundaki en yüksek mertebeye çıkan bulunan ve kendisine derviş yetiştirme (irşat) izni verilen kimse; tâliplere rehberlik edip onları tarîkat usûllerine göre irşat etmek ehliyetine sâhip kâmil insan.

- 34b/12, 136a/1/2, 136a/2/4/6/7, 141b/4/5, 148b/8/12/13/14, 149a/3/5, 30a/1, 30b/13, 39b/8, 39b/7/8/9/10, 40a/3, 74b/2, 83a/9, 135b/15, 6b/4, 96a/2, 136a/6, 18b/12, 2a/11

şeyfân *A.is.* Meleklerin başı ve hocası olduğu halde isyan edip Allâh'ın emirlerine karşı geldiği için huzurdan kovulan ve rahmetten uzak kalan âsî varlık, iblis.

- 2b/2, 13a/11, 39a/1, 43b/15, 44a/3, 71a/5, 73b/8, 74b/9/13, 75a/6, 81b/11, 83a/2/6, 84a/10, 93b/12, 94b/8/10/12, 96a/12, 98b/2, 101a/11/13, 101b/10/12/15, 102a/5, 102b/6, 103b/4/5, 108b/11, 115b/8, 119b/15, 122a/8, 124a/2, 131a/14, 132b/12, 157b/5, 187a/15, 199a/13/14, 200b/15, 187b/2/4, 100a/4/6/7/8/15, 100b/2/3, 101b/11, 199a/3, 187b/1, 108b/11, 150b/5, 53b/11,

157b/9, 199b/3, 115b/12, 4b/5, 103a/2, 21b/11, 67a/7

şikeste *F.is.* Mâğlup olmuş, bozulmuş, hezîmete uğramış.

- 102b/10, 128a/12

şirk *A.is.* Allâh'a eş ve ortak koşma, ortak isnat etme.

- 121a/4, 75b/6, 200b/7, 38b/8, 81b/6

şol *T.* Şu, o

- 9a/7, 12a/11, 12b/2/4/7, 13a/12, 16b/11, 18b/2/9, 22a/8, 22b/2, 25a/5, 25b/10, 27a/7/8, 28b/3, 30b/15, 31a/15, 32a/2, 32b/1, 37a/3/5, 39a/2, 40b/13, 44a/3, 57a/14, 58b/13, 60b/10, 65a/8/15, 65b/8, 68b/13, 69a/8, 73a/4, 74b/1, 75a/6, 76a/3, 79b/13, 81b/15, 83a/1, 83b/13, 93b/12, 96b/6, 100b/7, 112b/1, 115a/13, 118b/13, 119b/11, 122a/2, 125b/4, 128b/2, 130a/11, 137a/1, 138b/8, 139a/7/13, 143b/5, 149b/5, 152a/9, 154a/5, 156a/12, 166a/9, 166b/8, 167a/9, 168b/3, 173b/11, 174b/10, 176b, 177a/10, 181a/10, 181b/13, 182a/12, 185a/14, 186a/11, 186b/3, 188a/11, 185a/9, 196a/13, 200a/14, 44b/10, 170b/7, 180b/3/4, 13a/5

şoloğ dem *T.* şu vakit.

- 11b/3, 102a/15, 193b/9

şöhret *A.is.* Her yerde herkesçe tanınma, meşhurluk, ün, san, nam.

- 12b/13, 13a/12, 28a/15, 28b/1, 44a/3, 122b/10, 18a/3, /15, 18a/8, 49a/12

şu'â *A.is.* Işın.

-48b/2/3

şuğl *A.is.* İş, meşgale, gâile.

- 203b/7

şu'le *A.is.* Işık, parıltı.

- 10b/4, 33b/4, 139a/4/5, 140a/12,
48b/5

şûm *A.is.* Uğursuz, meş'um, şom.

- 185a/3, 185b/14

şûriş *F.is.* Kargaşalık, karışıklık.

- 48a/1

şühedâ *A.is.* Şehitler.

- 165b/3

şükr *A.is.* Verdiği nîmetler için Allâh'a
karşı duyulan minneti dile getirme

- 3a/7, 50b/15, 139a/9,
134b/4/6/8/9/13/15, 135a/6/8, 59a/13,
59b/1, 80b/2, 108b/13, 134b/14, 135a/5,
12a/4

şümâr *F.is.* Sayı.

- 24a/14

şürb *A.is.* İçme.

- 19a/4

şürûh *A.is.* Şerhler, açıklamalar.

- 202a/12

ta'accüp *A.is.* Şaşma, hayret etme.

- 183a/6, 123a/5

ta'âm *A.is.* Yemek, aş.

- 111b/11, 113b/2/4, 53b/10,
156a/9, 156a/8, 192a/14/15, 192b/1/5,
30b/3, 53b/6/12/13, 112a/11, 114b/12,
56b/12, 161a/9, 27b/8

ta'aşşub *A.is.* Bir kimseye veya bir şeye
karşı aşırı taraftarlık gösterme, aşırı
derecede tutma .

- 18a/9

t. idüp 120a/4

taş'at (**Ar.**) Allâh'ın emirlerine uyma,
emredileni yapma

- 43b/13/14, 45a/2, 55a/3, 55b/5,
101b/6, 124b/1, 158a/9, 186a/10, 200a/11,
75a/15, 108b/12, 31b/7, 8b/15, 164a/3,
37a/10, 92a/2, 37a/11/13, 72a/13, 73b/2/6,
74b/8, 74a/11, 75b/1, 178a/1, 178b/6,
200a/6, 101a/14, 124a/11, 136a/15, 158a/8,
89b/2, 119b/6, 74a/5, 119a/5, 164a/4,
201b/4, 136a/10, 75a/3, 37a/8, 178b/6,
103b/8, 91b/10, 75a/14, 43b/11, 74b/3,
119b/2, 72b/11

tabîb *A.is.* Hekîm, doktor.

- 191b/1

tâbi'in *A.is.* Hz. Muhammed'i görmüş
olanları gören ve onlardan hadis
dinleyenler, peygamberden sonra gelen
ikinci nesil.

- 122a/1

ta'bîr *A.is.* İfâde, anlatım.

- 104b/3, 59b/7, 104b/5, 94b/3/4,
97a/3, 107a/10, 190b/4, 107a/7, 104b/8

ta'cîl *A.is.* Acele ettirme.

- 72a/6

tâcîr *A.is.* Ticâretle uğraşan kimse, tüccâr.

- 139b/15

tağyîr *A.is.* Değiştirme, başka şekle
sokma.

- 9b/5

ta'hâret *A.is.* Temiz olma, temizlik.

- 13b/12, 14a/11, 16a/4, 31b/9,
39a/13/14, 48a/9, 159a/7/8/10/14

tağassür *A.is.* Hasret çekme

- 113a/7
taḥayyür *A.is.* Hayrete düşme, şaşma
- 195a/5, 142a/8, 70a/10
taḥkîk *A.is.* Bir şeyin ne olduğunu, doğru olup olmadığını anlamak için yapılan araştırma, soruşturma.
- 90a/8, 93a/11, 197a/7, 197b/14, 134b/13, 136b/2
taḥrîş *A.is.* Birinin tamahını uyandırma, hırsla düşürme, hırslandırma.
- 45a/2
taḥşîl *A.is.* Elde etmek, kazanmak
- 14b/8/10/13, 95a/3/1
taḥsîn *A.is.* Güzel bulup takdir etme, övme, alkışlama.
- 20a/7
taḥşîş *A.is.* Ayırma.
- 165b/2
taḥûr *A.is.* Çok temiz olup başkasını da temizleyebilen.
- 115a/2
ṭâ'if *A.is.* Etrâfını dolaşıp dönen, tavaf eden (kimse).
- 81a/2
ṭâ'ife *A.is.* Kabîle, kavim.
- 80b/2
taḥarrüb (Ar.) Yaklaşma, yakına gelme.
- 95a/11, 94b/7
ṭâkat *A.is.* Bir şeyi yapabilmek için gereken güç, kuvvet, derman.
- 139b/8, 144a/11, 153a/14, 164b/8, 39a/12, 205a/10, 147b/2, 143a/14, 135a/3, 135a/3, 151b/8

taḥdîr *A.is.* Beğenme, güzel bulduğunu, beğendiğini belirtme.
- 8a/2, 174b/2, 174a/10/14/13, 189b/11, 97a/10/12, 63a/6, 157b/10, 189a/15, 157b/8
taḥrîr *A.is.* Sözle anlatma, ifâde etme, beyan etme, anlatış.
- 49b/13, 70b/7
taḥşîr *A.is.* Bir işte kusurlu davranma, eksik yapma, kusur etme, yapabileceken yapmama.
- 8a/5, 147b/7
taḥvâ *A.is.* Allâh korkusu ile Allâh'ın yasakladığı şeylerden, önce şirkten, sonra da günahattan, günah ve haram olması ihtimâli bulunan şüpheli durumlardan, gereksiz şeylerden korunma, sakınma.
- 16a/13
ṭalâk *A.is.* Nikâhli eşini boşama, boşanma, nikâhın sona ermesi.
- 133a/4
ṭaleb *A.is.* İsteme, dileme, arzu etme.
- 60a/4, 95a/1, 172a/12, 14b/5, 138a/8, 178a/12, 141b/12, 167a/7, 169b/12, 78b/14, 166a/13, 142b/10, 69b/14, 166a/14/15, 186a/14, 40b/1, 153a/13, 19a/4, 137b/14, 138a/1, 141a/1/4/6, 157b/1, 178a/2, 17b/4, 188a/7/8, 148a/8, 17a/9, 51b/10, 130b/3, 20a/10, 157a/4, 204b/4
ṭâlip *A.is.* İsteyen, talep eden, istekli olan kimse
- 10b/1, 131b/1, 10a/9, 55b/11, 199b/1, 60b/5, 198b/14

ṭama‘ *A.is.* Açgözlülük, tamah.

- 11a/15, 195a/4, 169b/4, 147a/12,
103a/11, 98a/9, 101b/1, 185a/9, 54a/9,
101b/1, 196a/8, 128a/5, 169b/4/10

tamâmet *A.is.* Tamam olma, tam olma,
tamlik.

- 46b/8, 171b/3

ṭamu *T.is.* Cehennem.

- 27a/3/7, 27b/3, 97b/14, 116b/15,
150b/14, 27b/2, 195a/10

ṭa‘n *A.is.* Kınama, ayıplama, yerme,
zemmetme.

- 175b/13, 174b/6

ṭañ *T.is.* Güneş doğmadan önceki alacak
karanlık, fecir.

- 20b/5, 171b/9

ṭapşurmak *T.f.* Ulaştırmak

- 84b/8

târâc *F.is.* Yağma, çapul.

- 4b/3, 154b/9

ṭarâvet *A.is.* Tâzelik, körpelik.

- 41a/6

ṭarfe *A.is.* Göz kapağının bir kere açılıp
kapanması.

- 95b/9

ta‘rif *A.is.* Bir şey veya kavramı, ne
olduğunu ve ne olmadığını gösterecek
şekilde temel unsurlarını, özelliklerini
belirterek eksiksiz olarak tanıtmak,
tanımlama.

- 36a/7, 19a/9

ṭarîḳ *A.is.* Yol

- 165b/3, 65b/3

ṭaşdîḳ *A.is.* Gerçek olduğunu söyleme,
doğru olduğunu bildirme, doğrulama.

- 16a/5/11, 118a/3, 119b/7, 20a/7,
95b/9

ṭaşvîr *A.is.* Bir şeyi resim gibi göz önüne
gelecek şekilde ayrıntıları ile anlatma.

- 10b/7

ṭavâf *A.is.* Kutsal sayıp etrâfını dolaşma,
ziyâret etme.

- 154b/14, 197b/1, 196b/9, 30b/6

ṭavḳ *A.is.* Güç, kuvvet, tâkat.

- 91b/11

ta‘yîb *A.is.* Ayıplama.

- 182b/12

taẓarru‘ *A.is.* Yalvarma, yakarma.

- 8b/9, 72b/3, 5a/6, 111a/9, 153a/7,
89a/13

ta‘ẓîm *A.is.* Hürmet etme, saygı gösterme,
büyük sayıldığı belli edecek şekilde güzel
muâmelede bulunma.

- 45a/2, 65b/10/12

te‘alluḳ *A.is.* İlişik, ilgi, bağ.

- 107a/3, 119a/4, 204a/5

tebdîl *A.is.* Değiştirme, değiştirilme, başka
şekle sokma.

- 19a/15

teberrâ *A.is.* Uzaklaşma, uzak durma, yüz
çevirme.

- 120b/6, 120b/7

tecellâ *A.is.* Tecellî

- 27a/11, 178b/9, 109a/6, 27a/9

tecommülât *A.is.* Süsler, süslenmek için
kullanılan ağır pahalı eşyâ.

- 13a/2, 49a/13

tedbîr *A.is.* Bir şeyi önlemek veya olmasını sağlamak için yapılan hazırlık, başvuru çâre, önlem.

- 97a/9, 166b/13, 98a/13

tedrîc *A.is.* Derece derece ilerleme, azar azar, yavaş yavaş hareket etme.

- 178a/5

tefahhûs *A.is.* İyice, etraflıca araştırma.

- 172b

teferrüc *A.is.* 1. Eğlenmek için yapılan gezinti.

- 76b/4, 77b/7, 77a/6

2. Ferahlama, içi açılma, gamı gitme

- 11b/1, 43a/9

tefrîk *A.is.* Ayırma, ayrılma

- 107a/11

tefrika (Ar.) Sürekli anlaşmazlık, ayrılık, nifak, ihtilâf

- 3b/2

tefsîr *A.is.* Yorumlama, yorum

- 155a/14, 90a/8, 190b/15

teftîş *A.is.* Bir şeyin aslını anlamak veya bir işin gereğince yapılıp yapılmadığını öğrenmek maksadıyla her yönden inceden inceye yapılan araştırma.

- 172b/5

teğâfûl *A.is.* Anlamazlıktan, bilmezlikten gelme, bilmiyor görünme, kendini gâfil gösterme.

- 107b/12

tahayyur *A.is.* Hayrete düşme, şaşma.

- 123a/5

tekâsül *A.is.* Tembellik, üşenme, gevşeklik, kayıtsızlık.

- 51b/10

tekebbür *A.is.* Kibirlenme, büyüklük satma.

- 16a/9, 61b/9

tekellûf *A.is.* Güçlüğe, zahmetli bir işe katlanma.

- 31b/13

tekzîb *A.is.* Yalanlama, doğru olmadığını açıklama.

- 164b/13

temâşâ *A.is.* Bakıp seyretme, zevkle, hayranlıkla seyretme, izleme.

- 42b/3, 77b/14, 168a/4

temennâ *A.is.* Arzu, istek, temennî.

- 20b/11, 56a/13, 172b/6

tena‘‘um *A.is.* Nimet ve bolluk içinde bulunma.

- 19a/4, 129a/7/12

tenzîl *A.is.* Aşağı indirme, gökten indirilen vahiy, Ku’an-ı Kerîm.

- 23a/2

terahhûm *A.is.* Acıma, merhamet etme.

- 110a/8, 124b/5, 145b/12, 116a/10

terakki *A.is.* İleri gitme, ilerleme, gelişme.

- 165b/10

terkîb *A.is.* Birkaç şey birleşip yeni bir şey meydana getirme.

- 10b/11, 45b/12

tersâ *F.is.* Hıristiyan.

- 114a/4

tertîb *A.is.* Düzenleme, hazırlama.

- 98b/1

teskîn *A.is.* Yatıştırma, sükûnete erdirmeye.

- 141b/5/13

teslîm *A.is.* Emâneti yerine getirme.
- 74a/2, 200b/12, 31a/4, 65a/6,
89b/15, 187b/13, 187b/14

teşbîh *A.is.* Benzetme, benzetilme.
- 44a/15, 195a/12, 118b/3/7

teşrîk *A.is.* Ortak etme.
- 163a/14

teşvîş *A.is.* Karıştırma, karma karışık etme.
- 89a/4, 25b/3

tevaḳḳuf *A.is.* Bekleme, durma.
- 107a/1

tevâzu‘ *A.is.* Alçak gönüllülük, kibirli olmama, gösterişsiz olma.
- 61a/14, 61b/1/5/8, 156a/3,
172b/12, 192a/9, 22a/1, 67a/10, 61a/9

tevḥîd *A.is.* Allâh'ın birliğine inanma, bir ve tek olduğunu kabul edip söyleme.
- 38b/4, 45a/1, 80b/3, 97a/14,
123b/6, 164a/11, 190b/5/8/6, 109a/14,
141a/12, 164b/3

te'vîl *A.is.* Bir söz veya davranışa bilinen anlamından başka bir anlam verme, başka bir mânâ ile yorumlama.
- 90b/10, 120b/4

tezcek *T.zf.* Çabucak, hemen.
- 137b/8, 145b/3

tezirek *T.zf.* Çabuk ol.
- 176b/9, 137b/10

tezvîr *A.is.* Yalan söyleme, yalan dolan.
- 18b/1

tezyîn *A.is.* Süsleme, süslenme.
- 157b/11, 205a/8

tıfl *A.is.* Küçük çocuk.
- 177a/13, 137a/9, 152b/14, 98a/4

tîğ *F.is.* Kılıç.
- 21b /11, 104a/4, 92a/5

timâr *F.is.* Bakım yapma, bakım, bakma.
- 193b/10

ḫînet *A.is.* Yaratılış, maya, fitrat, hilkat.
- 131b/15, 132a/1

tiryâk *A.+F.is.* Hayvânî, nebâtî ve mâdenî maddelerin karışımından meydana gelen, sancıya öksürüğe, yılan ve akrep sokmasına, bâzı hastalıklara ve zehirlenmeye karşı kullanılan afyonlu mâcun, panzehir, antidot.
- 72a/3

tîşe *F.is.* Keser.
- 202a/14

tîz *F.zf.* Çabuk, seri, tez.
- 22a/4, 52a/11, 111a/12, 111b/10,
115b/9, 130b/14, 135a/2, 145b/7, 172a/13,
172b/2/10, 115a/5/8/9

töhmet *A.is.* Kesin olarak ispat edilmediği halde birine suç yükleme, suçlama, suçlanma.
- 175b/8/3, 124b/12, 127a/1,
175b/5, 126b/14

tûfân *A.is.* Çok şiddetli yağmur ve fırtına.
- 4b/6, 202a/3

turfâ *A.is.* Görülmemiş, nâdir.
- 158a/15

tûş *T.is.* Müptelâ olma, tutulma, rastlama.
- 167a/11, 170b/10, 42a/11, 46b/3,
149b/9

'ubbâd *A.is.* İbadet eden kimseler, âbitler
- 14a/6, 15a/3

‘ucb *A.is.* Kendini beğenme, kendini büyük görme, kibir, gurur.

- 158b/7, 159a/6/14, 159b/4/6/9/15, 160a/4, 98a/2, 157b/12/15, 158a/1/2/3/5/7

uçmağ *T.is.* Cennet.

- 27a/7, 27b/3/4, 97b/14, 119a/4, 119b/3/6, 158a/1, 162a/4/12, 162b/2, 108b/2, 65b/14, 174b/9, 29b/10, 158a/12, 158b/5, 162a/12, 195a/10, 202b/12

‘ûd *A.is.* Odun, ağaç.

- 169a/12, 174a/5, 181b/6

uḥrevî *A.is.* Âhirete ait, öbür dünya ile ilgili

- 183b/10, 191b/11, 134b/7

‘uḳbâ *A.is.* Öbür dünya, ahiret.

- 119a/3, 177a/2, 68b/6, 136a/10

‘uḳûbet *A.is.* Eziyet, işkence, azap.

- 134b/7, 151b/8, 62b/14, 129b/3, 100b/2/4, 130b/10

‘ulemâ *A.is.* Alimler, bilginler.

- 165a/4/9, 190a/10/11, 190b/4/9, 99b/1, 164b/7

‘ulûm *A.is.* İlimler.

- 4a/9/11, 5a/8

‘ulvî *A.sf.* Yüce, yüksek.

- 16a/12, 95a/1/5

‘ummân *A.is.* Çok büyük engin deniz, okyanus.

- 172a/3, 180a/3

‘umûm *A.is.* Genel olma, umûmî olma, genellik, umûmiyet.

- 95b/3

‘urûc *A.is.* Yukarı çıkma, yükselme.

- 130a/10, 89a/6, 111b/10, 15a/11

us *T.is.* Akıl.

- 116b/10, 159b/9/10

uşûl *A.is.* Bir amaca erişmek için tâkip edilen yol, yöntem.

- 60a/9

‘uşşâḳ *A.is.* Aşıklar.

- 140b/14

‘uyûn *A.is.* Gözler.

- 84a/2, 150a/6

‘uzv *A.is.* Bir vücûdu meydana getiren ve belli görevleri olan parçalardan her biri, organ

- 123a/1, 67a/11

üftâde *F.is.* Düşkün, bîçâre.

- 150a/3

ülfet *A.is.* Alışma, kaynaşma, ünsiyet.

- 180b/12

ümîd *F.is.* Arzu edilen, olması istenen bir şeyin gerçekleşebileceği ihtimâlinin verdiği rahatlatıcı, ferahlatıcı duygu, olması istenen bir şeye duyulan beklenti, umut.

- 176b/15

‘üryân *A.is.* Çıplak.

- 102b/4, 63b/13, 83b/10, 112b/2

üstâd *F.is.* Herhangi bir ilimde veya sanat alanında bilgi ve söz sâhibi olan, üstün bir yeri, tam vukûfu bulunan kimse.

- 36b/2/4, 163a/2, 171a/9, 193b/14,

78a/2, 83a/15/14, 77b/13

vâcip *A.is.* Yapılması gerekli olan, terk edilmesi câiz olmayan husus.

- 134b/13/8/6/7, 12a/4, 134b/9,
176b/2, 195b/2, 197b/5, 133b/1, 135a/14,
190b/14

va'de *A.is.* Bir işin yapılması, bir borcun
ödenmesi için tanınan zaman, mühlet,
mehil.

- 20b/8, 141a/7, 163b/2/3/4/5,
86a/8, 202b/15

vaḥdâniyyet *A.is.* Allâh'ın ortağı ve
benzeri bulunmaksızın tek oluşu, varlığının
birliği.

- 45a/1, 176b/3, 3b/15

vâhid *A.is.* Tek, bir.

- 23b/12, 5a/15

vaḥy *A.is.* Bir emir veya hükmün Allâh
tarafından peygamberin kalbine
bildirilmesi ve bu yolla gelen ilâhî haber.

- 23a/2, 21b/9, 58a/8, 138a/5,
180b/13, 196b/7/13, 200b/6

vâ'iz *A.is.* İbâdethânelerde kalpleri
yumuşatacak, sevâba, tâata, güzel ahlaka,
iyiliğe, nefsi ıslâha sevkedecek,
kötülüklerden tövbe ettirecek şekilde dinî
konuşma yapan, nasîhat veren kimse.

- 21b/2

vaḳâr *A.is.* Ağırbaşlılık, haysiyetli ve
şerefli olma, temkin.

- 195b/13

vâḳı'a *A.is.* Oluş olan şey, geri çevrilmesi
mümkün olmayan olay.

- 55a/1, 59b/8, 36b/2, 96b/9,
133a/4, 172b/4

vâḳıf *A.is.* Bilici, bilen, haberdâr ve âgâh
olan kimse.

-35a/10, 23a/13

vaḳıyye *A.is.* Vukıye, okka.

- 184a/13

vâḳi' *A.is.* Olan, vuku bulan.

- 190a/11, 197b/14, 84a/15, 172b/4

vâlideyn *A.is.* Anne baba.

- 165a/3

vâlih *A.is.* Şaşmış, hayret içinde kalmış
(kimse).

- 24b/12, 5a/13

vaş(ı)ḳ *A.is.* Bir kimse veya şeyin taşıdığı
hal, sıfat, nitelik.

- 46a/2, 200b/4, 6a/8, 140b/13,
192b/11

vaş(ı)l *A.is.* Sevdiğine kavuşma, vuslat.

- 31b/15, 44a/10, 45a/15, 50a/8,
205a/13, 178b/11, 179a/6, 188a/10,
180b/11

vâsıta *A.is.* Bir işin gerçekleşmesi için
gerekli olan şey, kullanılan nesne, âlet.

- 189b/15/4, 162a/14, 82b/2, 16a/4,
61b/12, 95a/3, 127b/3, 159a/3, 162b/1

vaşıyyet *A.is.* Bir kimsenin sözlü veya
yazılı olarak bildirdiği, ölümünden sonra
arkasından yapılmasını istediği şey.

- 182a/2, 104b/13, 152b/4, 69b/4

vâveylâ *A.is.* Çılgılık, feryat, yaygara.

- 116b/7

vech *A.is.* Sebep, vesîle.

- 183b/11, 132b/2, 72b/10, 132b/9,
173b/9, 198b/12, 99b/4

vefâ *A.is.* Sözünde durma, verilen sözü
yerine getirme.

- 48b/15, 77b/2, 128a/12, 129b/6,
179a/2, 200a/6, 203a/13, 62a/14, 67a/15,
163b/4, 51a/4, 77b/2, 145b/4, 106a/7,
135a/12, 167a/15, 135a/13/14, 171b/2,
142b/13, 177b/13

vehm *A.is.* Gerçekte var olmayan, fakat
olduğu sanılan, varmış gibi tasarlanan
düşünce ve zan.

- 4b/15

velî *A.is.* Cenâb-ı Hakk'a yakınlık
mertebesini kazanmış olan seçkin kul,
Allâh'ın dostu ve sevgili kulu.

- 5b/8, 6a/15, 8a/1/2, 46b/2, 77b/1,
95b/3, 139b/12, 47a/4, 95b/3, 94b/9, 42a/9,
96a/8, 199a/5/6

velvele *A.is.* Gürültü, patırtı.

- 162a/14

vesîle *A.is.* Sebep, bahâne.

- 165b/5, 166a/2

vesvâs *A.is.* Vesvese veren (şeytan).

- 157b/5, 67a/7, 119b/15

vesvese *A.is.* Nefsin gönüle getirdiği boş,
faydasız ve huzursuzluk verici şeyler,
vehim, kuruntu, şüphe, işkil.

- 102b/1, 115b/8, 199a/2, 44a/3

vezîr *A.is.* Osmanlı Devleti'nde askerî ve
idarî yetkisi olan en yüksek rütbedeki
devlet memuru, vezirlik rütbesine sâhip
kimse.

- 3a/1, 99b/10, 166b/14, 167a/14,
166b/8, 120a/6/8/11/14, 6b/4/15, 114a/7

vilâyet *A.is.* Bir vâli yönetimindeki en
önemli idârî bölüm, il.

- 7b/9/14, 10a/14, 95a/12, 96b/13,
95a/12, 101b/1, 15a/8/7, 121a/6, 103b/6,
161a/10, 97a/15, 101a/15, 158a/14,
198b/2/13, 101b/1

vildân *A.is.* Yeni doğmuş çocuklar, kullar,
köleler.

- 32b/11, 128b/15, 129a/1, 33a/7

vîrân *F.is.* Yıkık, yıkılmış, harap.

- 7a/13, 122b/5, 194b/9, 122a/12/13,

172a/1, 103a/12

vîrâne *F.is.* Yıkılmış, harap olmuş eski
yapı.

- 172a/1, 192b/12, 193a/7, 193b/12,
171b/9, 171b/9

vişâl *A.* Sevdiğine kavuşma, vuslat.

- 32a/15, 32a/14, 51b/7, 86a/10,
115a/9, 51b/8, 176b/13, 179b/2

vuşlat *A.is.* Sevdiğine kavuşma.

- 174a/11, 50a/3

vustâ *A.is.* Orta, ortada bulunan.

- 147a/3

vücûd *A.is.* İnsan veya hayvan gövdesi,
beden.

- 2b/15, 3b/12, 14b/2, 17a/10,
17b/14, 31a/12, 78a/9, 96a/9, 198b/6,
163a/5, 9b/15

vücûh *A.is.* Yüzler, çehreler.

- 121b/11

vüs'at *A.is.* Güç, kuvvet.

- 169b/8

vüzerâ *A.is.* Vezirler, bakanlar.

- 99b/9, 166b/9

yâd *F.is.* Anma, hatırlama.

- 175b/12, 23a/15, 41a/11,
23b/1/2/3/4/5, 90a/8, 152a/9, 23a/5,
84a/13, 154a/9, 69a/8

yâdigâr *F.is.* Bir kimseyi veya olayı hatırlatmak üzere verilen yâhut onlardan kalan şey.

- 84b/15, 37a/1

yavû *T.is.* Kaybolmuş, kayıp, zâyî

- 174a/3, 148a/2, 177a/13, 125a/1,
19a/1, 124b/13

yavuz *T.is.* Fenâ, kötü.

- 50a/11, 133a/8, 109a/9, 11b/8,
12a/11

yegrek *T.zf.* Daha iyi, daha üstün.

- 65a/12, 118b/5, 119a/1, 72b/9

yek *F.is.* Tek, bir.

- 31a/15, 31b/2, 45b/1/2, 70b/9,
106a/13, 148a/12/13/14/15, 93a/12/14,
45a/10, 45b/1, 20a/5, 105b/13, 63b/11,
112a/9

yeksân *F.zf.* Bir, berâber, eşit, müsâvî.

- 170a/11, 79b/6

yefîm *A.is.* Babası ölmüş (çocuk).

- 149b/12, 150a/4, 177b/9

yevm *A.is.* Gün.

- 201b/6

yeyni *T.zf.* Hafif, ağır olmayan.

- 134b/11

za'f *A.is.* İrâde zayıflığı, dayanamama.

- 107a/3, 152b/14

za'ferân *A.is.* Safran.

- 117a/6, 91a/3, 194b/13, 79a/12

zâhir *A.is.* Meydanda olan, görünen, açık ve belli olan (şey).

- 5a/8, 9a/2, 9b/4, 11a/8, 17b/11,
18b/2/3, 35b/3/6/8, 36a/13, 44b/1, 46a/7,
68a/4, 97b/4, 101a/13, 106b/4, 111b/3,
112a/12, 119b/2, 122a/11/13/14, 122b/12,
139b/3, 160a/6, 168b/14, 178a/8, 187a/5,
190b/15, 195a/14, 63b/3, 77b/1, 118b/2,
122a/6/10, 7a/14, 149a/15, 7a/13, 9b/5,
118b/3, 196a/4, 38b/3/4/8, 96a/3, 168a/12,
180a/4, 97b/4, 112a/2, 153b/11,
157a/11/12, 106b/4, 111b/3, 173b/2

zahmet *A.is.* Sıkıntı, eziyet.

- 180b/6/7, 186a/9, 15b/4, 50a/1,
51b/7, 60b/6, 107a/6, 151b/11, 157b/1/7/9,
160b/5, 173a/4, 135a/15, 65b/6, 49a/7,
134a/14, 157b/2/3, 173a/9, 174a/11,
112a/5, 134a/14, 140a/2, 179a/11, 140a/4,
52a/12, 50a/2, 157a/5

zâ'il *A.is.* Devamlı ve kalıcı olmayan, sona eren, yok olan, ortadan kalkan.

- 83a/8

zâlim *A.is.* ve sf. Zulüm ve haksızlık yapan (kimse).

- 176a/10, 153a/6/9, 88a/11/12/10,
150a/9, 78b/11, 116a/12, 198a/13, 176a/8,
88a/8

zann *A.is.* Şüphe, kuruntu işkil.

- 203b/9

zânî *A.is.* Zinâ eden (kimse).

- 131a/7

zarâ'if *A.is.* Zarif, ince, güzel şeyler.

- 89a/6

zârî *F.is.* Ağlama, inleme.

- 149b/11, 180b/3, 139a/2, 72b/3,
151b/3, 176a/11, 109b/6, 111a/7, 113b/7/9,

117a/13, 79b/8/10, 159a/5, 62b/10, 93b/1, 150a/5/15/11, 63b/14, 63a/10, 90b/5, 85a/4/12, 92a/4, 116b/14, 162b/12, 172a, 184b/10, 186b/1, 192b/13, 159b/5, 83b/3, 141b/3, 63a/9/11, 151b/5/13, 153b/7/8/13, 69b/14, 64a/1, 159b/6/7, 8b/9, 79a/14, 112b/9, 125a/2, 150a/5, 160a/2, 143b/13, 64a/1, 109a/1, 129b/15

zarûret *A.is.* Mecbûriyet, zorunluluk.

- 144a/14, 187b/11, 140a/1

zât *A.is.* Kimse, kişi, şahıs, özellikle saygıdeğer kimse.

-169b/11, 2b/15, 188b/13

zâyi *A.is. ve zf.* Kayıp, yok olmuş, elden çıkmış (şey).

- 87a/8, 117a/11, 146a/3, 141a/3, 157a/6, 73b/3, 141a/10, 57a/2, 160b/11, 31a/14, 55a/15, 29b/5

zebânî *A.is.* Cehennemlikleri ateşe atmakla görevli melek, cehennem bekçisi.

- 87b/2, 110b/5/7/10, 146b/3, 55a/4, 68a/1, 107b/9, 55b/1

zebercet *A.is.* Cam parlaklığında, açık yeşil renkte tabîi magnezyum ve demir silikat, krizolit, olivin, perido.

- 165b/15

zebûn *F.is.* Güçsüz, zayıf, âciz.

- 34a/3

zecr *A.is.* Eziyet.

- 110b/5, 131a/15

zekât *A.is.* İslâm dîninin beş şartından biri olarak, sâhip olunan ve belli bir miktârı aşan mal ve paranın yoksullara dağıtılması

gereken kırkta biri ve bunun yoksullara dağıtılması işi.

- 35b/14, 55a/4, 119b/3, 136b/10, 164b/6, 31b/8, 54a/13, 55a/3, 108b/9

zelîl *A.is. ve zf.* Aşağılanan, hor görülen (kimse), hakir.

- 6a/3, 148b/7, 170a/8, 145b/11, 164b/7, 5a/5, 188b/8

zelzele *A.is.* Deprem, yer sarsıntısı.

- 162a/14

zemheri *A.is.* Gündönümünden sonraki şiddetli soğuklar.

- 162b/15

zemîm *A.sf.* Kötü, beğenilmeyecek (durum, davranış).

- 18b/1, 17a/6

zenâdık *A.is.* Zındıklar.

- 81b/5

zenbîl *F.is.* Hasırdan veya hurma liflerinden örülmüş kulplu torba.

- 102b/7/8, 102b/13, 102b/15

zerrât *A.is.* Zerrelere.

- 180a/3

zerre *A.is.* Çok küçük parçacık.

- 6a/9, 172a/3, 36b/3, 160a/15, 27a/8, 62b/8, 126a/12, 7b/9, 205a/14, 3b/7/9

zevâl *A.is.* Yok olma, yok edilme, ortadan kalkma.

- 90b/10, 97b/1, 3a/12, 111a/1, 67a/2, 59b/12/14, 90a/4, 91b/9, 103a/5, 186a/8, 118b/13, 123b/6

zevķ *A.is.* Hoşa giden bir şeyden duyulan beğenme duygusu.

- 10a/5, 32a/6, 38a/6/11, 74b/7,
179a/12, 95b/9

zırh *F.is.* Savaşlarda silah darbelerinden korunmak için giyilen, demir veya tel levhalardan, köseleden yapılmış giyecek.

- 183b/13/14/15, 184a/2/3/4

zihî *F.ünl.* Ne güzel, ne hoş, ne iyi.

- 5b/10/11, 5b/6/7, 128a/9, 139b/11

zıkr *A.is.* Sözüünü etme, ismi söylenme, anılma.

- 23b/1, 73b/6, 173b/10, 8b/15,
198a/8, 95b/8, 66b/4, 132b/15, 12b/8,
80b/2, 14b/11, 15a/9, 121a/4, 203a/15,
20b/1, 199b/6, 123b/7, 43b/13

zillet *A.is.* Aşağı olma, hakirlik, horluk.

- 39a/15, 61a/15, 61b/14, 94b/12,
112b/3, 123b/4, 127a/2/3, 154b/11/14,
191b/8/9, 195b/10/14, 181b/14, 196a/7,
200a/8, 12a/3, 128a/10, 69b/3, 127a/3,
118b/8, 117a/11

zinâ *A.is.* Evlilik bağı ile bağlı olmayan kadınla erkek arasındaki cinsel ilişki, nikâhsız birleşme.

- 36a/4, 131a/8

zindân *F.is.* İçine tutukluların, hükümlülerin konulduğu kapalı yer.

- 49a/1/9/10, 59b/11, 186b/15,
187a/1, 57b/14, 146b/10, 189a/1/2, 187a/2,
160b/8, 155a/13, 187a/3, 4b/7

zînet *A.is.* Süs.

- 18a/5/8, 83b/6, 169b/15, 33a/3/4,
34a/5, 173a/2

zinhâr *F.ünl.* Sakın, aman, asla.

- 62b/5/7/9/12, 104b/13, 120b/13,
136b/12, 145a/1

zîr ü zeber *F.zf.* Altüst.

- 42b/2, 153b/4, 158b/10

zişt *F.is. ve sf.* Çirkin.

- 92a/14, 105a/11, 106b/2, 196a/3

zîver *F.is.* Süs.

- 4a/11

ziyân *F.is.* Bir şey veya kimsenin sebep olduğu çıkar kaybı, zarar.

- 57a/1, 186a/7, 133b/8

zuhûr *A.is.* Meydana çıkma, baş gösterme, görünme.

- 160b/6, 17b/10, 78a/3, 140a/1

zulmet *A.is.* Karanlık.

- 42a/1, 179b/6, 48b/9

zühhâd *A.is.* Zâhitler, kaba sofular.

- 163a/2, 15a/4, 14a/5

zühd *A.is.* Dünyaya rağbet etmeyip kendini ibadete verme, nefsinin her türlü zevkten alıkoyup ibâdet yolunu seçme.

- 10a/1, 50b/15, 134a/8/12, 134b/2,
98a/8

zümre *A.is.* Toluluk, grup, câmia, sınıf

- 9a/4, 66b/6, 199a/6

zünnâr *A.is.* Keşişlerin bellerine bağladıkları kıldan uzun kuşak.

- 64b/10, 94b/2

KAYNAKÇA

- Ahanov, Kaken (2021). *Dil Bilimin Esasları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Akar, Ali (2018). *Oğuzların Dili: Eski Anadolu Türkçesine Giriş*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Akbaş, Ahmet (2020). Hz. Mûsâ'nın Dilindeki “Ukde”nin Mahiyeti ve İlgili Tartışmaların Tahlili. *Trabzon İlahiyat Dergisi*, s. 143.
- Aksan, Doğan (2004). *Dilbilim ve Türkçe Yazıları*. İstanbul, Multilingual Yayınları.
- Aksan, Doğan (2009). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.
- Akseki, A. Hamdi (1969). İslâm Dini. İtikad, İbâdet ve Ahlâk. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Aksu, Ali (2009). Mevlanâ'nın Mesnevî'sinde Dört Halife, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 13.
- Aktaş, Hasan (2006). *Abdurrahman Gubârî, Yûsuf u Züleyhâ (İnceleme-Metin)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi/SBE, Erzurum.
- Akyel, Nur Şerif(2019). Bağdatlı Zihnî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevisinin Hamdullah Hamdî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevisi ile Karşılaştırılarak Etkilenme Bağlamında Sorgulanması. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 173-183
- Alay, Okan. (2011). Yûsuf ile Züleyhâ Hikâyesinin Epizot Tahlili ve Motif Yapısı. *Crypusinternationoluniversty Dergisi Folklor/Edebiyat*, s. 167-180.
- Alpay Tekin, Gönül (2018). *Leylâ ve Mecnûn Makaleler*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Alper, Mehtap (2011). *Mehmed Bin Pûlâd'ın “Terceme-i Yûsuf u Züleyhâ” Adlı Eserinin Ses ve Biçim Yapısı*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi/SBE, Samsun.
- Altuntaş, Halil - Şahin, Muzaffer (2011). *Kur'an-ı Kerim Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: https://yayin.diyamet.gov.tr/File/Download?path=430_1.pdf&id=4

- Arı, Ramazan (2011). *Şeyyâd Hamza'nın Yusûf u Zelîhâ Hikâyesinde Beşerî His Ve Hasletler*.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi/SBE, Muğla.
- Ateş, Ahmet (2010). Metin Tekidi Hakkında. *Türkiyat Mecmuası*, s. 255.
- Ay, Halil (2015). *Şerîf'in Kıssa-i Yûsuf Mesnevîsi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi/SBE. Kütahya.
- Azamat, Nihat (1988). Yeni Bir Ahmedî Ve İki Eseri: Yûsuf u Zeliha, Esrarnâme Tercümesi. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*. S. 07-08
- Banguoğlu, Tahsin (2015). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Bayram, Enver (2020). İşâri Tefsirlerde Hz. İsmâil'in Kurban Edilme Meselesi. *Tefsir Araştırmaları Dergisi The Journal of Tafsîr Studies*. S.1
- Bilgegil, Kaya (2009). *Türkçe Dilbilgisi*. Erzurum: Salkım Söğüt Yayınevi.
- Cin, Ali (2011). *Türk Edebiyatının İlk Yûsuf ve Züleyhâ Hikâyesi Ali'nin Kıssa-yı Yûsuf'u*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Çavuşoğlu, Mehmet (1979). *Yahya Bey, Yûsuf ve Zeliha (Tenkidli Basım)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Çeri, Ahmet (2010). *Tebrizli Ahmedî'nin Yûsuf u Zelîhâ İsimli Eseri (Vr. 35b-70b) (İnceleme-Metin-Dizin)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. İstanbul.
- Çetin, N. (2004). *Yeni Türk Şairinin "Yûsuf ve Züleyha Hikâyesi" Duyarlığı*, Hece Yayınevi.
- Çorak, Reyhan (2021). Müellifi Bilinmeyen Bir Yûsuf Kıssası ve Husûsiyetleri. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. s. 110-141.
- Daşdemir, Özkan. (2012). *Halk Hikâyesi Olarak Yûsuf İle Züleyha*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi/SBE, Erzurum.
- Demir, Nurettin-Yılmaz, Emine (2012). *Türk Dili El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.

- Demir, Recep. (2006). *Hatâyî-i Tebrizî ve Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme (İnceleme-Metin)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi/SBE, Van.
- Demirel, Mustafa (1983). *Kemal Paşazâde Yûsuf ve Züleyha*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Deniz, Rasim (1998). *Haliloğlu Ali'nin Yûsuf ve Zelihâ Kıssası*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi/SBE, Elazığ.
- Deny, Jean (1941). *Türk Dil Bilgisi: Modern Türk Dil Bilgisi Çalışmalarının Kapsamlı İlk Örneği* (çev. Ali Ulvi Elöve). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Devellioğlu, Ferit (2004). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilçin, Dehri (1945). *Şeyyad Hamza, Yûsuf ve Zeliha*. İstanbul: TDK Yayınları.
- Dinç, Büşra (2014). Taşlıcalı Yaha'nın Yûsuf İle Züleyha Adlı Mesnevisinin Yûsuf Suresiyle Mukayesesi. *Doğu Esintileri Dergisi*, s. 211-239.
- Doğan, Ramadan (2005). *Ahmedî-i Âmidî'nin Yûsuf u Züleyhâsı (Metin ve İnceleme)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. İstanbul.
- Dolu, Halide Cemile (1952). “Yûsuf Hikâyesi” Hakkında Birkaç Söz ve Bazı Türkçe Nüshalar. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, s. 4.
- Duman Musa, Yağmur Ömer (2010). -*Up Zarf-Fiil Ekinin Eski Anadolu Türkçesindeki Fonetik Durumu*. İstanbul Üniversitesi. Uluslararası Eski Anadolu Türkçesi Araştırmaları Çalıştayı.
- Eker, Ümit (2015). *Lehçe İçi Aktarma Yöntemleri: (Eski Türkiye Türkçesi - Türkiye Türkçesi Örneği)*. İstanbul Kesit Yayınları.
- Eminoğlu, Emin (2008). *Şeyyâd Hamza Destân-ı Yûsuf (Dil İncelemesi-Metin-Dizin)*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Erdem, Mevlüt (2011). *Yön Ekleri: Çekim ve Türetim Özellikleri Bakımından Tarihsel Bir Değerlendirme*. Çukurova Üniversitesi. Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri.

- Erol, Hülya (2018). *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişmeleri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ertaylan, İsmail Hikmet (1960). *Yûsuf ile Züleyha*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Gabain, A. Von (1988). *Eski Türkçenin Grameri*. Çev. Mehmet Akalın, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Gülensoy, Tuncer (1989). “Ali Kıssa-i Yûsuf”, TDV İslâm Ansiklopedisi. (İstanbul: TDV Yayınları) 2:379.
- Gülsevin, Gürer (1997). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gülsevin, Gürer-Boz, Erdoğan (2010). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Harmancı M. Esat - Tanrıbuyurdu Gülçin (2012). *Yûsuf u Züleyhâ Doğunun En Güzel Aşk Hikayesi: Tıpkıbasım-çeviriyazılı metin / Çakerî*. Harvard: Harvard Üniversitesi.
- Hasan, İbrahim (1991). *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi*. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Işıkhan, Dilek (2014). *Divân Şâirlerinde İlm-i Tencîm Tesîri*. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi. Özel Sayı II.
- İpek, Birol (2008). Türk Dilinde Vasıta Hâli. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s. 63-97.
- Kabalakoğlu, Mahi Bilgenur (2018). *Yûsuf u Züleyhâ Molla Hasan (YK 58a 110)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi/SBE, İstanbul.
- Kaçalın, Mustafa-Örgen, Ertan- Altun, Kudret (2012). *Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Ankara: Elhan Kitap Yayın Dağıtım.
- Kadıoğlu, İdris (2009). Kıssadan Hisse Diyarbakirli Ahmedî'nin Yûsuf ile Züleyhâ Hikâyesi. *T.C. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. s. 104-115.
- Kanar, Mehmet (2000). *Büyük Türkçe-Farsça Sözlük*, İstanbul: Şirin Yayıncılık.
- Kanar, Mehmet (2009). *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul : Say Yayınları.
- Kanar, Mehmet (2011). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.

- Kandemir, M. Yaşar (2001). “*Kâ'b el- Ahbâr*”, TDV İslâm Ansiklopedisi.(İstanbul: TDV Yayınları) 24: 1-3.
- Karahan, Leyla (1985). *Erzurumlu Mustafa Darîr Kıssa-i Yûsuf (Yûsuf u Züleyhâ)*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi/SBE, Ankara
- Karakaya, Burcu (2012). *Garîb'in Yûsuf u Züleyhâ'sı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ahi Evran Üniversitesi/SBE, Kırşehir.
- Karataş, Kasım - Baloğlu, Mustafa (2019). Tevekkülün Psikolojik Yansımaları. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. s. 110-118.
- Kayacan, Murat (2015). *Kur'an'da Hz. Nuh'un Toplumsal Islah Çabaları*. İstanbul: Ekin Yayınları.
- Kılıç, Atabey (2004). Günümüzde Metin Neşri ve Problemleri Üzerine Düşünceler, *GÜ Kırşehir Eğitim Fakültesi Yayınları*, s. 332-345
- Koçaslan, Tuğba Nur (2021). *Şeyyad Hamza'nın Yûsuf u Zeliha Mesnevisinde Rüya Motifi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi/SBE, Gaziantep.
- Koncu, Hanife (2007). Yûsuf ve Züleyhâ Bibliyografyası. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*,s. 617-630.
- Korkmaz, Seyfullah (2017). Türklerin Gözünde Kudüs: Hüzün ve Elem. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, s. 28-53.
- Korkmaz, Şenol – Korkmaz Bulut, Türkan (2017). Şeyyâd Hamza'nın Yûsuf u Zelihâ Mesnevisindeki İkillemeler ve Yinelemeler. *Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*,s. 240-279.
- Korkmaz, Zeynep (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2014). *Tebrizli Ahmedî, Yûsuf u Zelihâ (vr. 71a-102b) (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Köksal, M. Asım (2007). *Peygamberler Tarihi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

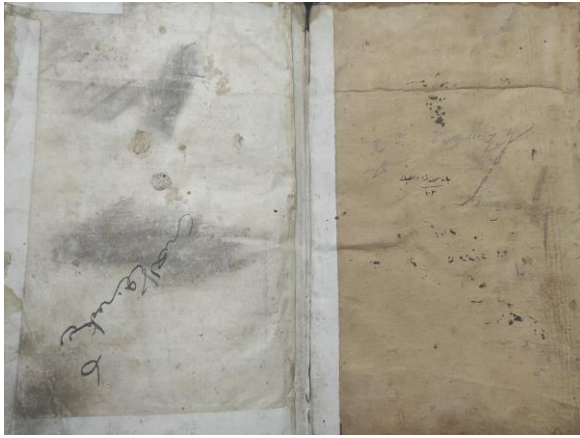
- Köktekin, Kazım (1994). *Süle Fakih'in Yûsuf ve Zelihası (İnceleme-Metin-Dizin)*.(Yayınlanmamış Doktora Tezi).Atatürk Üniversitesi/SBE, Erzurum.
- Köse, Bilgehan (2019). *Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîsinin Şârihi Bilinmeyen Bir Şerhi (56a-110b Varakları Arası Transkripsiyonlu Metin-İnceleme)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, SBE/Erzincan.
- Kuzgun, Şaban (1985). *İslam Kaynaklarına Göre Hz. İbrahim ve Hanıflık*. Ankara: Üç Dilek Matbaası.
- Mercan, Gözde (2018). *Molla Hasan Yûsuf u Züleyhâ 1-55 Sayfa Aralıkları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi/SBE, İstanbul.
- Nazik, Sıtkı (2019), *Hikâye-i Zelîhâ ile Yûsuf aleyhi's-selâm (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları.
- Onur, Naci (1986). *Ak-Şemseddin-zâde Hamdullah Hamdî Yûsuf ve Züleyhâ (İnceleme ve Seçmeler)*. Elazığ: Ertem Matbaacılık.
- Öner, Haluk (2020). *Edebiyat Mekân İlişkisinin Psikolojik Ve Sosyolojik Boyutları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özkan, Mustafa (1995). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özkan, Mustafa (2017). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Öztürk, Erol (2017). *Eski Anadolu Türkçesi: El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Öztürk, Zehra (2001). *Hamdullâh Hamdî'nin Yûsuf ve Zelîhâ Mesnevisi Giriş-Metin-İnceleme ve Tıpkıbasım: I. Kısım: Tipler-Motifler ve Tıpkıbasım*. Harvard: Harvard Üniversitesi.
- Pala, İskender (2010). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Polater, Kader (2007). Kur'ân Ve Kitâbı Mukaddes'e Göre Yûsuf Kıssası. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*,s. 9-50.
- Sarı, İsa. Transkripsiyon Alfabeti: <https://www.isa-sari.com/osmanli-turkcesi-osmanlica-transkripsiyon-alfabeti>

- Sarıkaya, Mahmut (2008). Türkçede neçe> niçe> neçe ‘ne kadar?’ neçe> nice> nece ‘nasıl?’ Gelişmesi, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, S. 3.
- Sezgin, Deniz (2018). *Molla Hasan Yûsuf u Züleyhâ (55-110 sayfa aralıkları)*.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi/SBE, İstanbul.
- Şahin, Mehmet (2015). *Eski Türk Edebiyatında Mensur Yûsuf u Züleyhâ Hikâyeleri ve Muhammed b. İbrahim'in Yûsuf u Züleyhâsı*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi SBE/Ankara.
- Şahin, M. Süreyya (1993). “Cennet”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları)s. 376-386.
- Şanlı, İsmet (2010). Molla Câmî'nin Yûsuf'u Züleyhâ'sının Bilinmeyen İki Türkçe Şerhi.*Turkish Studies*, S. 5.
- Şemseddin Sami (1978). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Taş, İbrahim (2019). *Şeyyâd Hamza Yûsuf ve Zelihâ [Gramer-Metin-Çeviri-Notlar-Sözlük-Dizin-Tıpkıbasım]*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tiken, Kâmil (2004). *Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf-Fiiller*. Ankara: TDK Yayınları.
- Timurtaş, Faruk Kadri (2005). *Eski Türkiye Türkçesi (VX. Yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Timurtaş, Faruk Kadri (2012). *Eski Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (1965). *Derleme Sözlüğü*. C. I-XII, TDK yay. Ankara.
- Türk Dil Kurumu, (1963-1977). *Tarama Sözlüğü*, C. I-VIII, Ankara: TDK Yayınları.
- Türkçe Sözlük (1998). Ankara: TDK Yayınları.
- Türkdoğan, Melike Gökcan (2008). *Klasik Türk Edebiyatında Yûsuf u Züleyha Mesnevileri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, SBE/Erzurum.

- Uğur, Ahmet (1995). *İslam Tarihi (Hz. Peygamber ve Dört Halife Dönemi)*. Kayseri: Türkiye Diyanet Vakfı Kayseri Şubesi Yayınları.
- Uslu, Recep (1994). “*Ebû ‘Alî Dekkâk*”, TDV İslâm Ansiklopedisi.(İstanbul: TDV Yayınları) 9: 112.
- Uygur, Sinan (2003). *Ali'nin Kıssa-i Yûsufu (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi/SBE, Erzurum.
- Ünal, Sadettin (2001). “*Ka’be*”, TDV İslâm Ansiklopedisi.(İstanbul: TDV Yayınları) 24: 23-26.
- Yalçın, Yunus (2021). *Yûsuf ile Züleyha Mesnevilerinin Türkçe Derslerinde Değerler Eğitimi Amaçlı Olarak Kullanımı*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi/SBE, Kayseri.
- Yıldız, Ayşe (2017). *Yûsuf u Züleyhâ*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Yılmaz, Aysel (2019). *Nevrûz Bin İsâ Adanavî “Manzume-i Kıssa-i Yûsuf ile Züleyhâ” İnceleme-Çeviriyazı-indeks*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi/SBE, Kahramanmaraş.
- Yiğit, İsmail (2014). *Peygamberler Tarihi*. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Yûsuf u Zeliha, *El Yazma Eser*, Nermin Hacıpaşaoğlu Özel Ev Kütüphanesi, Bünyan/Kayseri
- Yüksel, Muhammed Bahaeddin (2018). Yakup Peygamberin Gözlerinin Akıbeti Konusunda Genel Bir Kabulün Tahlili. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S.31

EKLER

Ek-1. 1a-1b-2a

Ek-2. 2b-3a 3b-4a

Ek-3. 4b-5a 5b-6a

Ek-10. 18b-19a 19b-20a

18b
 19a
 19b
 20a

18b
 19a
 19b
 20a

Ek-11. 20b-21a 21b-22a

20b
 21a
 21b
 22a

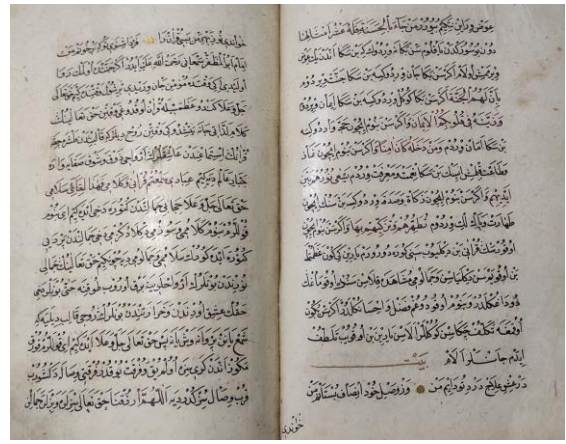
20b
 21a
 21b
 22a

Ek-12. 22b-23a 23b-24a

22b
 23a
 23b
 24a

22b
 23a
 23b
 24a

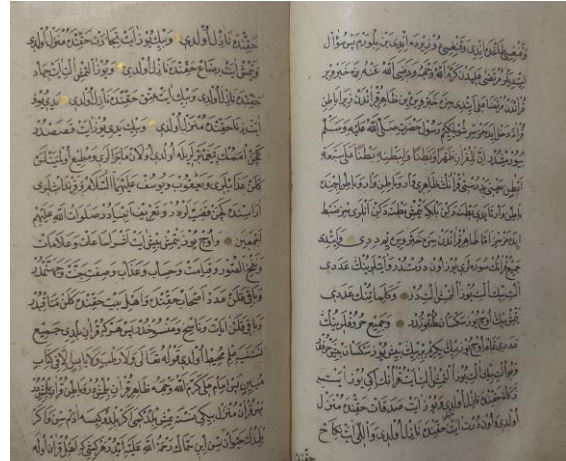
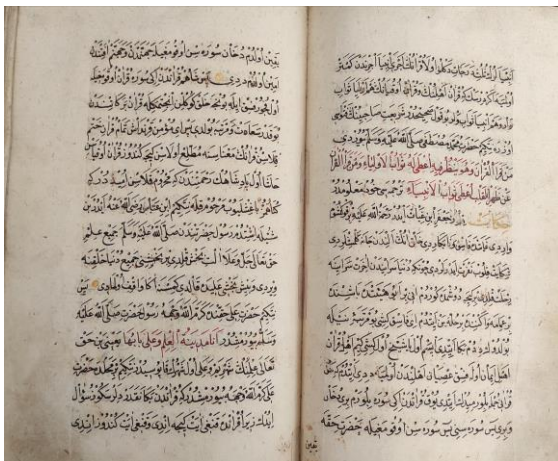
Ek-16. 30b-31a 31b-32a

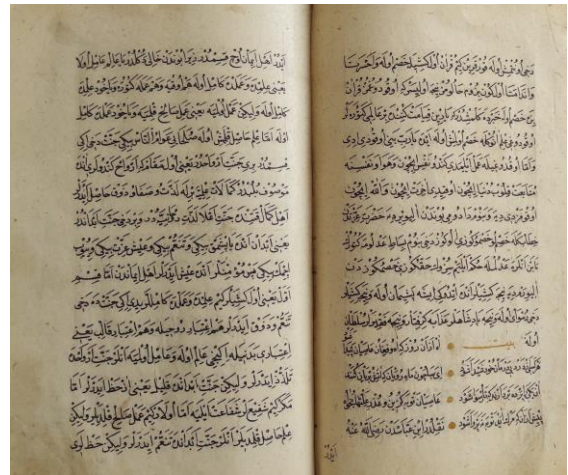
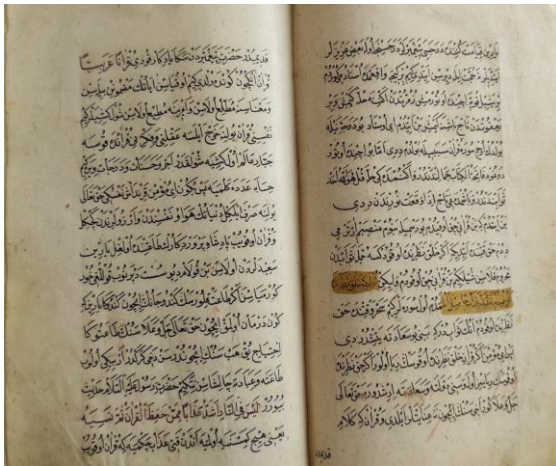
Ek-17. 32b-33a 33b-34a

Ek-18. 34b-35a 35b-36a

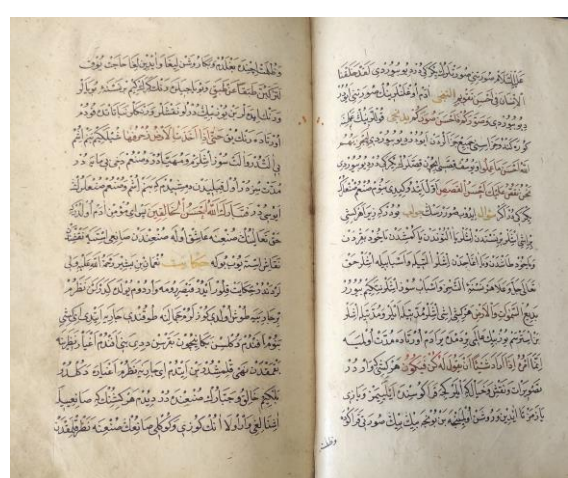
Ek-19. 36b-37a 37b-38a

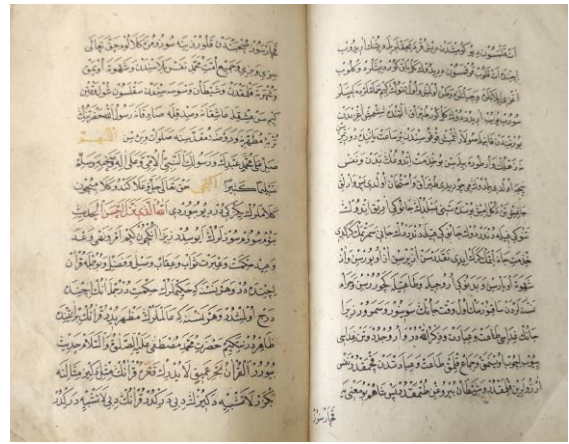
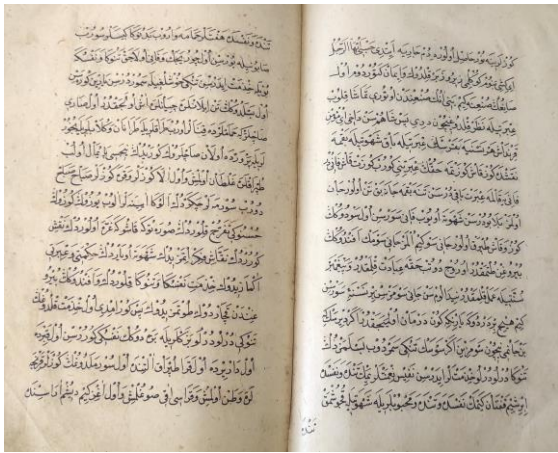
Ek-20. 38b-39a 39b-40a

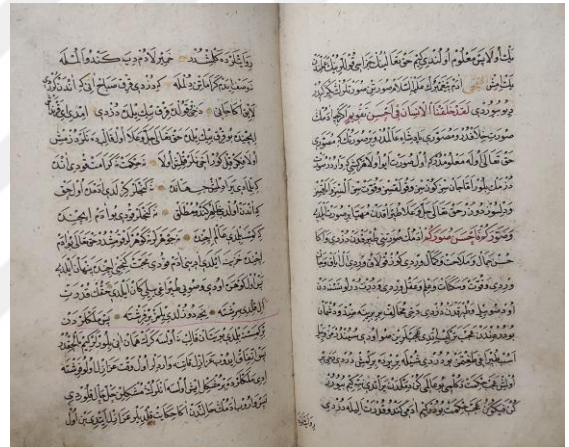
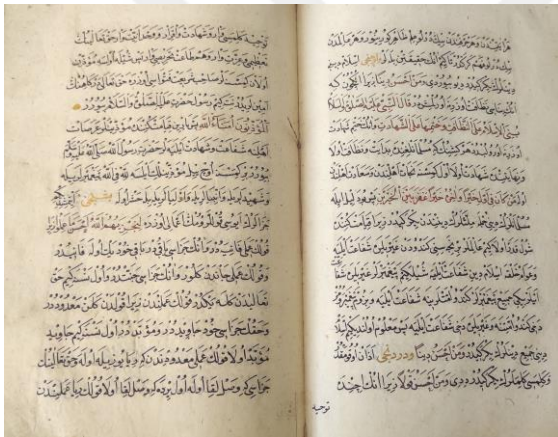
Ek-21. 40b-41a 41b-42a

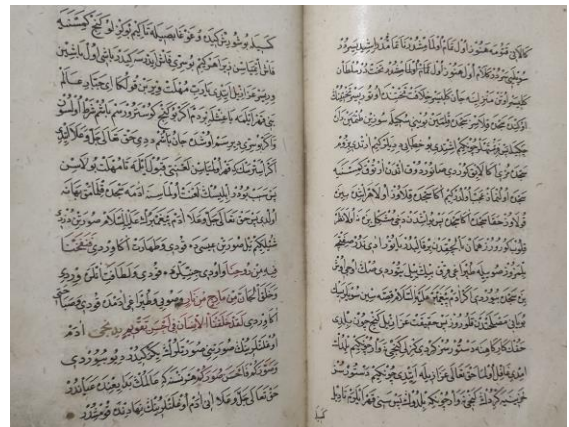
Ek-22. 42b-43a 43b-44a

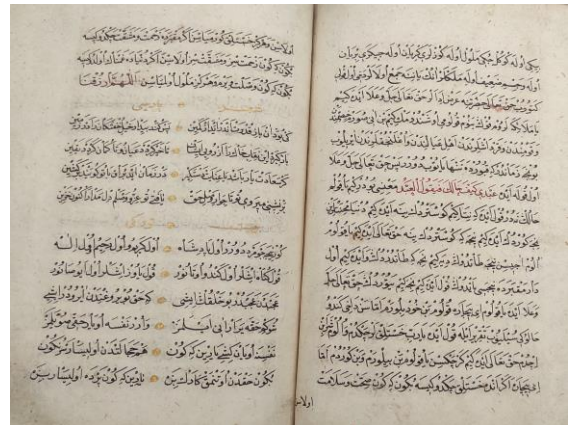
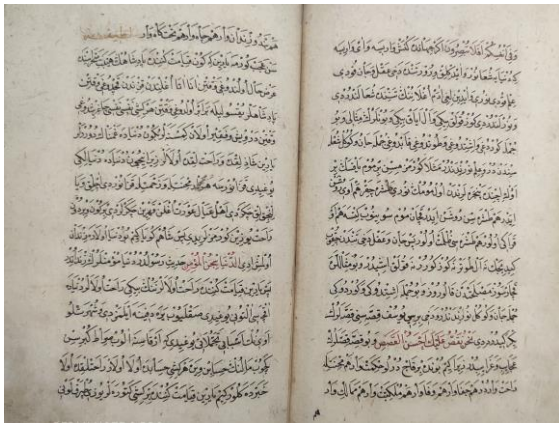
Ek-23. 44b-45a 45b-46a

Ek-24. 46b-47a 47b-48a

Ek-25. 48b-49a 49a-50b

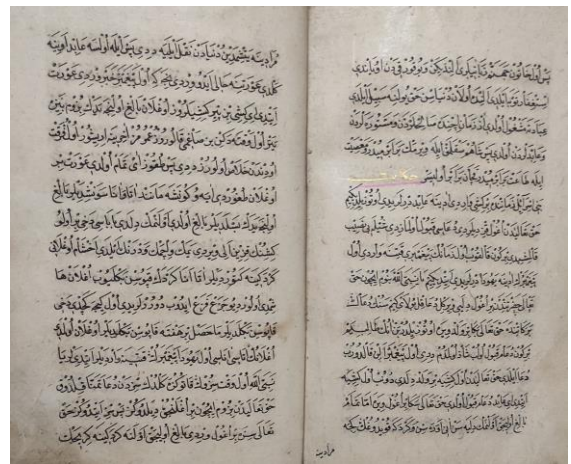
Ek-26. 50b-51a 51b-52a

Ek-27. 52b-53a 53b-54a

Ek-28. 54b-55a 55b-56a

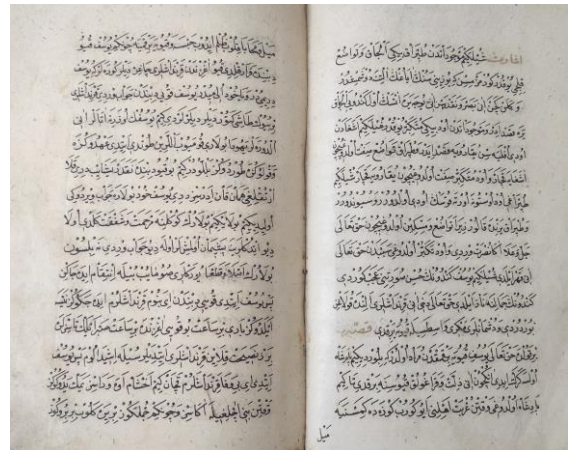
Ek-29. 56b-57a 57b-58a

Ek-30. 58b-59a 59b-60a

Ek-31. 60b-61a 61b-62a

Ek-32. 62b-63a 63b-64a

Ek-33. 64b-65a 65b-66a

Ek-34. 66b-67a 67b-68a

Ek-35. 68b-69a 69b-70a

Ek-36. 70b-71a 71b-72a

Ek-37. 72b-73a 73b-74a

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page from a historical document.

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page from a historical document.

Ek-38. 74b-75a 75b-76a

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page from a historical document.

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page from a historical document.

Ek-39. 76b-77a 77b-78a

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page from a historical document.

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page from a historical document.

Ek-40. 78b-79a 79b-80a

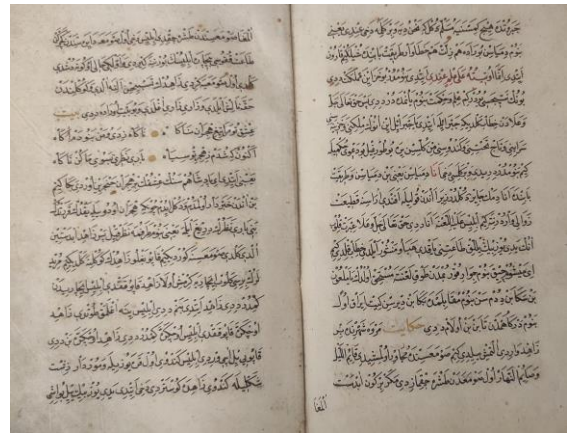
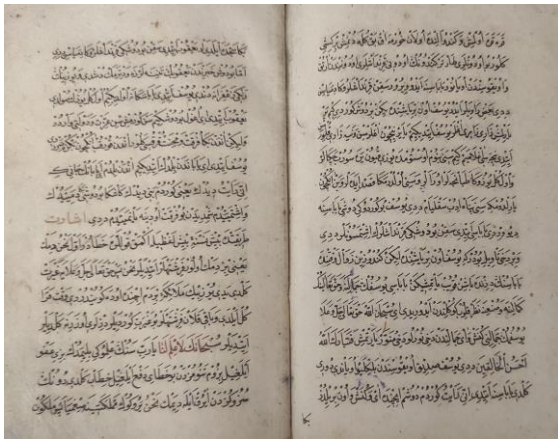
Ek-41. 80b-81a 81b-82a

Ek-42. 82b-83a 83b-84a

Ek-46. 90b-91a 91b-92a

Ek-47. 92b-93a 93b-94a

Ek-48. 94b-95a 95b-96a

Ek-49. 96b-97a 97b-98a

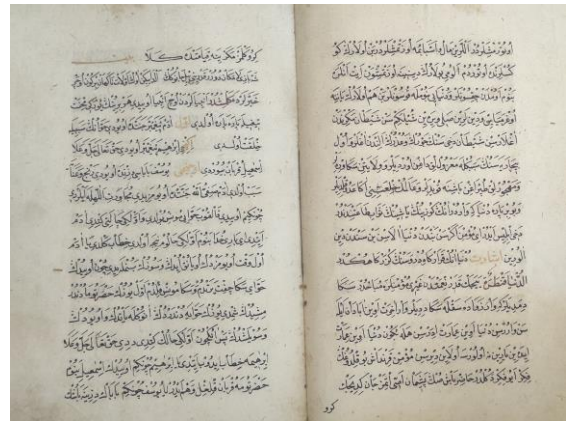
Ek-50. 98b-99a 99b-100a

Ek-51. 100b-101a 101b-102a

Ek-52. 102b-103a 103b-104a

Ek-53. 104b-105a 105b-106a

Ek-54. 106b-107a 107b-108a

Ek-55. 108b-109a 109b-110a

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page. The text is arranged in two columns, with a large initial letter 'ا' at the start of the first column. The script is dense and cursive.

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page. The text is arranged in two columns, with a large initial letter 'ا' at the start of the first column. The script is dense and cursive.

Ek-56. 110b-111a 111b-112a

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page. The text is arranged in two columns, with a large initial letter 'ا' at the start of the first column. The script is dense and cursive.

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page. The text is arranged in two columns, with a large initial letter 'ا' at the start of the first column. The script is dense and cursive.

Ek-57. 112b-113a 113b-114a

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page. The text is arranged in two columns, with a large initial letter 'ا' at the start of the first column. The script is dense and cursive.

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page. The text is arranged in two columns, with a large initial letter 'ا' at the start of the first column. The script is dense and cursive.

Ek-58. 114b-115a 115b-116a

Ek-59. 116b-117a 117b-118a

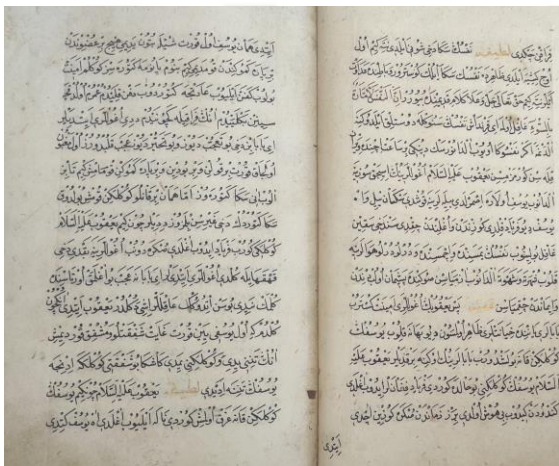
Ek-60. 118b-119a 119b-120a

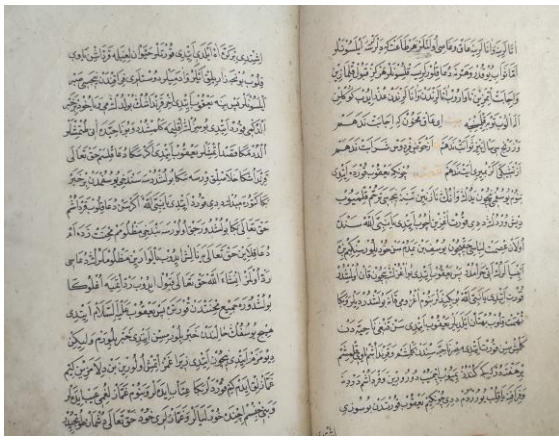
Ek-61. 120b-121a 121b-122a

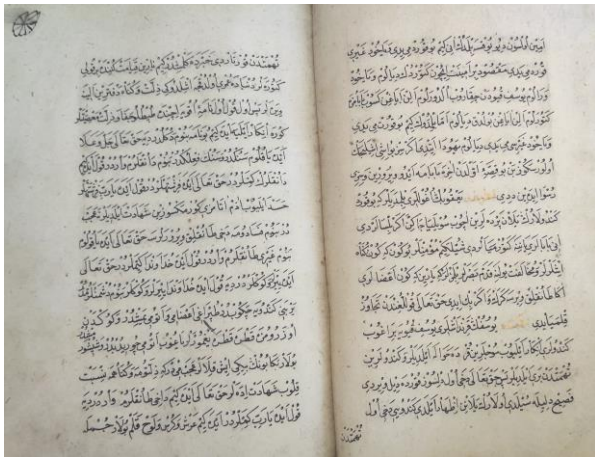
Ek-62. 122b-123a 123b-124a

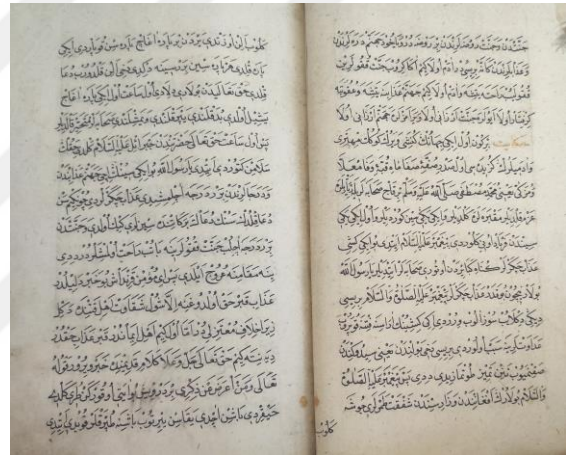
Ek-63. 124b-125a 125b-126a

Ek-64. 126b-127a 127b-128a

Ek-65. 128b-129a 129b-130a

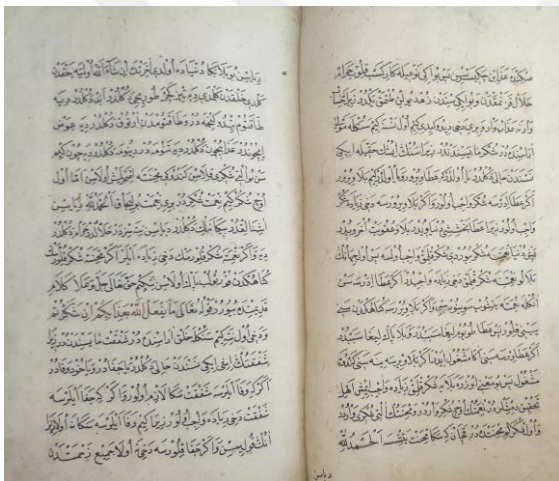
Ek-66. 130b-131a 131b-132a

Ek-67. 132b-133a 133b-134a

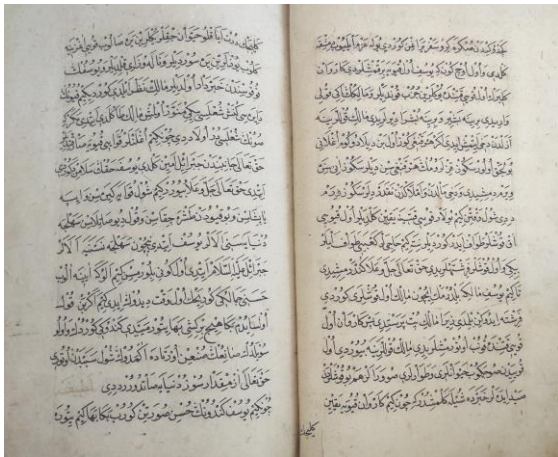
Ek-68. 134b-135a 135b-136a

Ek-69. 136b-137a 137b-138a

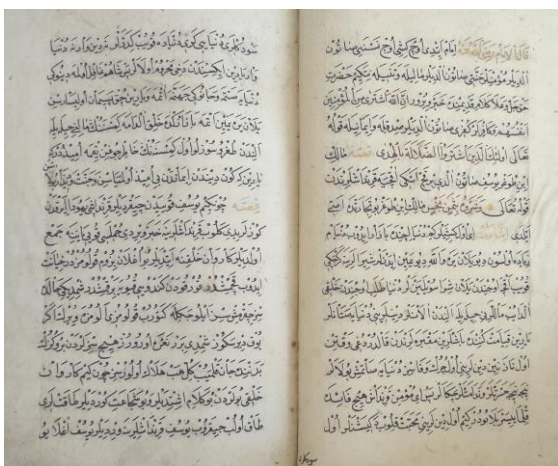
Ek-70. 138b-139a 139b-140a

Ek-71. 140b-141a 141b-142a

Ek-72. 142b-143a 143b-144a

Ek-73. 144b-145a 145b-146a

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page from a historical document or book.

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page from a historical document or book.

Ek-74. 146b-147a 147b-148a

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page from a historical document or book.

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page from a historical document or book.

Ek-75. 148b-149a 149b-150a

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page from a historical document or book.

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page from a historical document or book.

Ek-76. 150b-151a 151b-152a

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page from a historical document.

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page from a historical document.

Ek-77. 152b-153a 153b-154a

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page from a historical document.

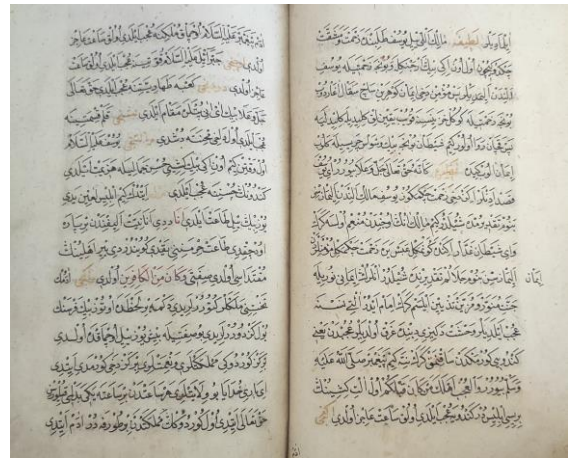
Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page from a historical document.

Ek-78. 154b-155a 155b-156a

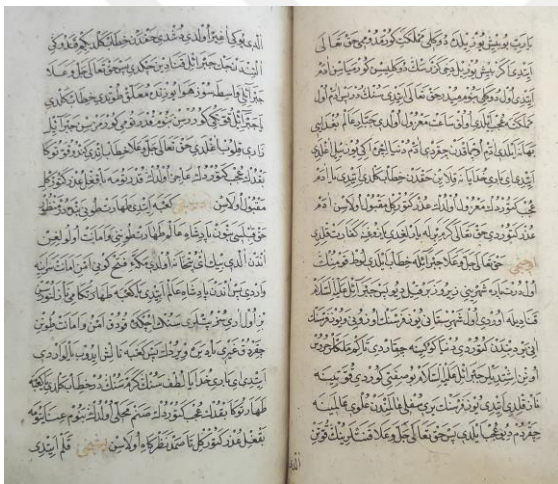
Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page from a historical document.

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page from a historical document.

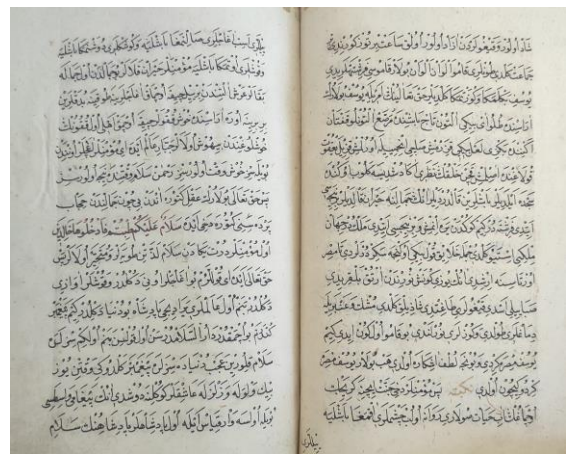
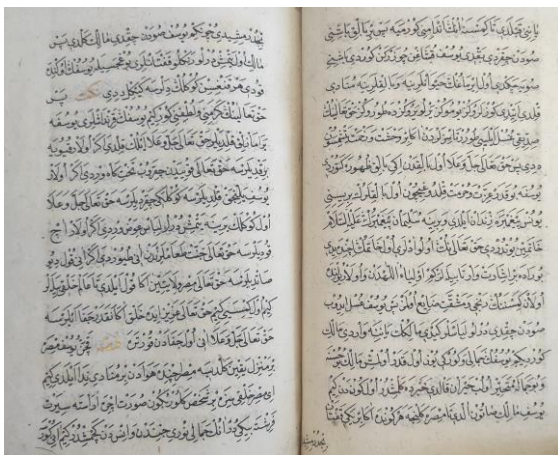
Ek-79. 156b-157a 157b-158a

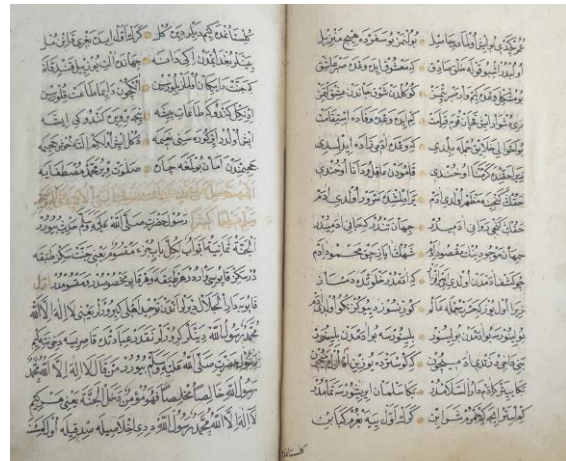
Ek-80. 158b-159a 159b-160a

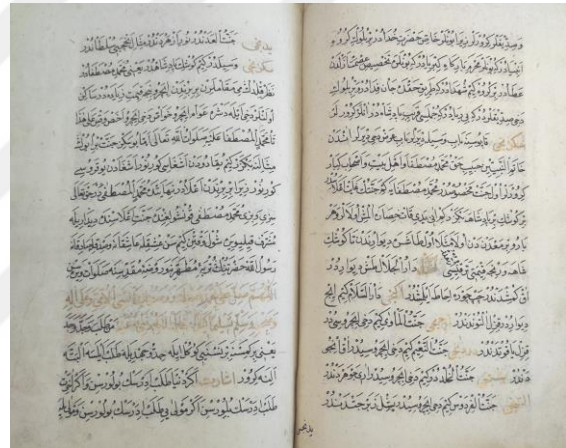
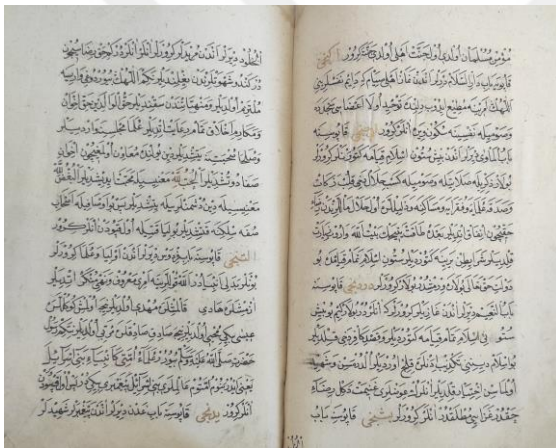
Ek-81. 160b-161a 161b-162a

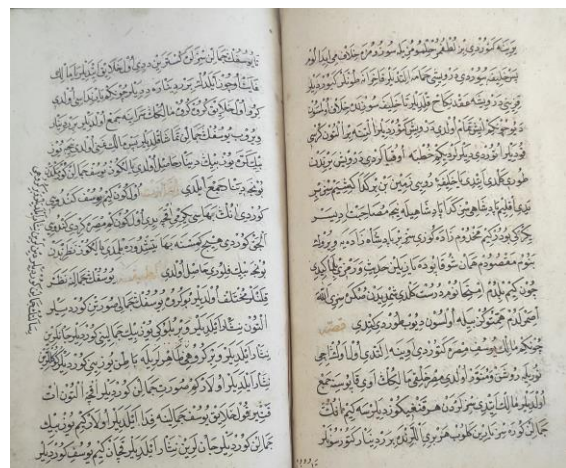
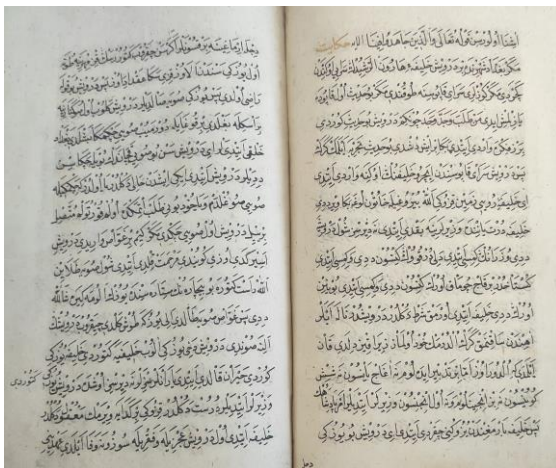
Ek-82. 162b-163a 163b-164a

Ek-83. 164b-165a 165b-166a

Ek-84. 166b-167a 167b-168a

Ek-85. 168b-169a 169b-170a

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page from the 17th century. The text is dense and covers the entire page area.

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page from the 17th century. The text is dense and covers the entire page area.

Ek-86. 170b-171a 171b-172a

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page from the 17th century. The text is dense and covers the entire page area.

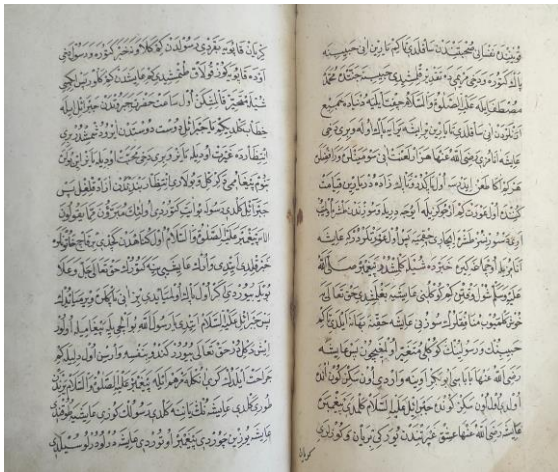
Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page from the 17th century. The text is dense and covers the entire page area.

Ek-87. 172b-173a 173b-174a

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page from the 17th century. The text is dense and covers the entire page area.

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page from the 17th century. The text is dense and covers the entire page area.

Ek-88. 174b-175a 175b-176a

Ek-89. 176b-177a 177b-178a

Ek-90. 178b-179a 179b-180a

Ek-91. 180b-181a 181b-182a

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page. The text is dense and covers most of the page area.

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page. The text is dense and covers most of the page area.

Ek-92. 182b-183a 183b-184a

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page. The text is dense and covers most of the page area.

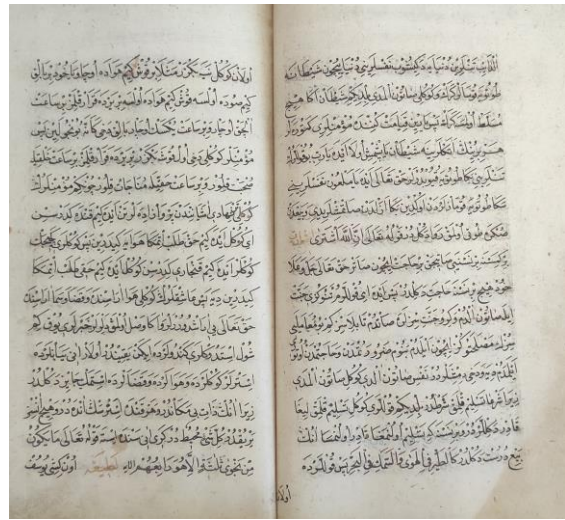
Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page. The text is dense and covers most of the page area.

Ek-93. 184b-185a 185b-186a

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page. The text is dense and covers most of the page area.

Handwritten text in Arabic script, likely a manuscript page. The text is dense and covers most of the page area.

Ek-94. 186b-187a 187b-188a

Ek-95. 188b-189a 189b-190a

Ek-96. 190b-191a 191b-192a

Ek-97. 192b-193a 193b-194a

Ek-98. 194b-195a 195b-196a

Ek-99. 196b-197a 197b-198a

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Saniye Rukiye DERE

Yabancı Dili : İngilizce

EĞİTİM DURUMU

Lisans: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Tezli Yüksek Lisans: Yozgat Bozok Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

MESLEKİ DENEYİM

2015-2019 : Yozgat Akdağmadeni Milli Eğitim Müdürlüğü ek ders karşılığı öğretmenlik

2019-2020: Yozgat Bozok Üniversitesi Akdağmadeni Meslek Yüksekokulu ek ders karşılığı öğretim görevlisi

BELGELER

2014-2015: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Pedagojik Formasyon Eğitimi

2018: Ankara Üniversitesi Yabancılar İçin Türkçe Eğitimi Sertifikası

2023: Doğru ve Etkili Konuşma Teknikleri Sertifikası

2023: Diksiyon Eğitimi Sertifikası

ÇALIŞMALAR

1) Bir folklor çalışması olarak Yozgat ilinin Akdağmadeni ilçesi nüfusuna kayıtlı olan Selanik göçmenlerinin kelime hazinesi üzerine bir inceleme, *II - Uluslararası Edebiyat, Kültür ve Dil Sempozyumu*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

